

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

දීපනිකායෙ

සීලක්ඛන්ධවග්ගඅභිනවටීකා

ගන්ථාරම්භකථා

යො දෙසෙත්වාන සද්ධම්මං, ගම්භීරං දුද්දසං වරං;
දීපදස්සි චිරං කාලං, පතිට්ඨාපෙසි සාසනං.1.

විනෙය්‍යජ්ඣාසයෙ ඡෙකං, මහාමතිං මහාදයං;
නත්වාන තං සසද්ධම්මගණං ගාරවහාජනං.2.

සඬ්භිතිත්තයමාරුළ්භා, දීසාගමවරස්ස යා;
සංවණ්ණනා යා ච තස්සා, වණ්ණනා සාධුවණ්ණිනා. 3.

ආවරියධම්මපාල- ත්ථෙරෙනෙවාහිසඬ්ඛනා;
සම්මා නිපුණගම්භීර-දුද්දසත්ථප්පකාසනා.4.

කාමඤ්ච සා තථාභූතා, පරම්පරාහතා පන;
පාඨතො අත්ථතො වාපි, බහුජ්ජමාදලෙඛනා.5.

සඬ්ඛෙපත්තා ච සොතුහි, සම්මා ඤාතුං සුදුක්කරා;
තස්මා සබ්බමචාරීනං, යාවනං සමනුස්සරං.6.

යො'නෙකසෙතනාගිත්ථො, රාජා නානාරට්ඨිස්සරො;
සාසනසොධනෙ දළ්භං, සදා උස්සාහමානසො.7.

තං නිස්සාය “මමෙසොපි, සත්ථුසාසනභොතනෙ;
අප්පෙව නාමුපත්ථම්භො, භවෙය්‍යා” ති විචිත්තයං.8.

වණ්ණනං ආරහිස්සාමි, සාධිජ්ජායමහාපයං;
අත්ථං තමුපනිස්සාය, අඤ්ඤාඤ්චාපි යථාරහං.9.

චක්කාහිවුඩ්ඪිකාමානං, ධීරානං චිත්තතොසනං;
සාධුවීලාසිනිං නාම, තං සුභාථ සමාහිතාති. 10.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

නානානයනිපුණගම්භීරවිචිත්‍රසික්කත්තයසඬගහස්ස බුද්ධානුබුද්ධසංවණ්ණිකස්ස
සද්ධාවහගුණසම්පන්නස්ස දීඝාගමවරස්ස ගම්භීරදුරනුබොධත්ථදීපකං
සංවණ්ණනම්මං කරොන්තො සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහනසමත්ථො
මහාවෙය්‍යාකරණොයමාවරියො සංවණ්ණනාරම්භෙ
රතනත්තයපණාමපයොජනාදිවිධානානි කරොන්තො පයමං තාව
රතනත්තයපණාමං කාතුං “කරුණාසීතලහදය”න්තිආදිමාහ. එත්ථ ච
සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණජ්ජයොජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා
පපඤ්චෙන්ති ආවරියා. තථා හි වණ්ණයන්ති –

“සංවණ්ණනාරම්භෙ සත්ථරි පණාමකරණං ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතභාවෙන
සත්ථරි පසාදජනනත්ථං, සත්ථු ච අවිතථදෙසනභාවජ්ජකාසනෙන ධම්මෙ
පසාදජනනත්ථං. තදුභයජ්ජසාදා හි මහතො අත්ථස්ස සිද්ධි භොති”ති (ධ. ස. වී. 1-
1).

අථ වා “රතනත්තයපණාමවචනං අත්තනො රතනත්තයජ්ජසාදස්ස
විඤ්ඤාපනත්ථං, තං පන විඤ්ඤානං චිත්තාරාධනත්ථං, තං අට්ඨකථාය ගාහණත්ථං,
තං සබ්බසම්පත්තිනිජ්ජාදනත්ථං”න්ති. අථ වා “සංවණ්ණනාරම්භෙ
රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙනබ්බස්ස ධම්මස්ස
පහවතිස්සයවිසුද්ධිපට්ඨෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤානං
බහුමානුජ්ජාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහණධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය
සම්මාපටිපත්තියා සබ්බහිතසුඛනිජ්ජාදනත්ථං”න්ති. අථ වා “මඬගලභාවතො,
සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සමාවරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං
දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා”ති. අථ වා
“චතුර්ගම්භීරභාවයුත්තං ධම්මචිනයං සංවණ්ණෙනතුකාමස්ස මහාසමුද්දං
ඔගාහන්තස්ස විය පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්තාගතස්සාපි මහන්තං භයං සම්භවති,
භයක්ඛයාවහඤ්චෙතං රතනත්තයගුණානුස්සරණජනිතං පණාමපුජාවිධානං, තතො
ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා”ති. අථ වා “අසත්ථරිපි
සත්ථාහිනිවෙසස්ස ලොකස්ස යථාභූතං සත්ථරි එව සම්මාසම්බුද්ධෙ
සත්ථුසම්භාවනත්ථං, අසත්ථරි ච සත්ථුසම්භාවනපරිච්චජාපනත්ථං,
‘තථාගතජ්ජවෙදිතං ධම්මචිනයං පරියාපුණ්ත්වා අත්තනො දහති’ති (පාරා. 195) ච
චුත්තදොසපරිහරණත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා”ති. අථ වා “බුද්ධස්ස
භගවතො පණාමවිධානෙන සම්මාසම්බුද්ධභාවාධිගමාය බුද්ධයානං
පටිපජ්ජන්තානං උස්සාහජනනත්ථං, සද්ධම්මස්ස ච පණාමවිධානෙන
පච්චෙකබුද්ධභාවාධිගමාය පච්චෙකබුද්ධයානං පටිපජ්ජන්තානං
උස්සාහජනනත්ථං, සඬ්ඝස්ස ච පණාමවිධානෙන පරමත්ථසඬ්ඝභාවාධිගමාය
සාවකයානං පටිපජ්ජන්තානං උස්සාහජනනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා”ති.
අථ වා “මඬගලාදිකානි සත්ථානි අනන්තරායානි, විරට්ඨිකානි, බහුමානානි ච
භවන්තීති එවංලද්ධිකානං චිත්තපරිනොසනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා”ති.
අථ වා “සොතුජනානං යථාචුත්තපණාමෙන අනන්තරායෙන
උග්ගහණධාරණාදිනිජ්ජාදනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා.

සොතුරුනුගත්තමෙව හි පධානං කත්වා ආවරියෙහි සංවණ්ණනාරම්භෙ
 උත්තරාසර්වදිපකානි වාක්‍යානි නික්ඛිපියන්ති, ඉතරං විනාපි තං නික්ඛෙපං
 කායමනොපණාමෙනෙව යථාධිප්පෙනප්පයොජනසිද්ධිතො කිමෙනෙත
 ගන්ථගාරවකරණෙනා”ති ව එවමාදිනා. මයං පන ඉධාධිප්පෙනමෙව පයොජනං
 දස්සයිස්සාම, තස්මා සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං
 යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං.
 ඉදමෙව ව පයොජනං ආවරියෙන ඉධාධිප්පෙනං. තථා හි වක්ඛති “ඉති මෙ
 පසන්තමතිනො ...පෙ.... තස්සානුභාවෙනා”ති. රතනත්තයපණාමකරණඤ්ඤි
 යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථං රතනත්තයපුජාය
 පඤ්ඤාපාටවභාවතො, තාය ව පඤ්ඤාපාටවං රාගාදිමලවිධමනතො. චුත්තඤ්ඤෙනං

“යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං
 සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න
 මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං
 හොති”තිආදි (අ. නි. 6.10; අ. නි. 11.11).

තස්මා රතනත්තයපුජාය වික්ඛාලිතමලාය පඤ්ඤාය පාටවසිද්ධි. අථ වා
 රතනත්තයපුජාය පඤ්ඤාපදට්ඨානසමාධිහෙතුත්තා පඤ්ඤාපාටවං. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“උජුගතචිත්තො ඛො පන මහානාම අරියසාවකො ලහති අත්ථවෙදං, ලහති
 ධම්මවෙදං, ලහති ධම්මොපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතිමනස්ස
 කායො පස්සම්හති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදයති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති”ති
 (අ. නි. 6.10; අ. නි. 11.11).

සමාධිස්ස ව පඤ්ඤාය පදට්ඨානභාවො “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති”ති (සං. නි.
 3.5; 4.99; 5.1071; නෙත්ති. 40; පෙටකො. 66; මි. ප. 14) චුත්තොයෙව. තතො
 එවං පටුභූතාය පඤ්ඤාය බෙදමහිභූයා පටිඤ්ඤාතං සංවණ්ණනං සමාපයිස්සති.
 තෙන චුත්තං “රතනත්තයපණාමකරණඤ්ඤි...පෙ.... පඤ්ඤාපාටවභාවතො”ති.
 අථ වා රතනත්තයපුජාය ආයුචණ්ණසුඛබලවඩ්ඪනතො අනන්තරායෙන
 පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. රතනත්තයපණාමෙන හි ආයුචණ්ණසුඛබලානි වඩ්ඪන්ති.
 චුත්තඤ්ඤෙනං –

“අභිවාදනසිලිස්ස, නිච්චං වුඩ්ඪාපවායිනො;
 වත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයු වණ්ණො සුඛං බල”න්ති. (ධ. ප. 109);

තතො ආයුචණ්ණසුඛබලවුද්ධියා හොත්ථෙව කාරියනිට්ඨානන්ති චුත්තං
 “රතනත්තයපුජාය ආයු...පෙ.... වෙදිතබ්බ”න්ති. අථ වා රතනත්තයපුජාය
 පටිභානාපරිභානාවහත්තා අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. අපරිභානාවභා
 හි රතනත්තයපුජා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සත්තිමෙ භික්ඛවෙ, අපරිභානියා ධම්මා, කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා, ධම්මගාරවතා, සඬ්ඝගාරවතා, සික්ඛාගාරවතා, සමාධිගාරවතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සොවචස්සතා”ති (අ. නි. 7.34) තතො පටිභානාපරිභානෙන භොත්වෙච යථාපටිඤ්ඤාතපරිසමාපනන්ති චුත්තං “රතනත්තය...පෙ.... වෙදිතඛ්ඛ”න්ති. අථ වා පසාදවත්ථුසු පුජාය පුඤ්ඤාතිසයභාවතො අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතඛ්ඛං. පුඤ්ඤාතිසයා භි පසාදවත්ථුසු පුජා. චුත්තඤ්ඤෙනං -

“පුජාරහෙ පුජයතො, බුද්ධෙ යදිව සාවකෙ;
පපඤ්චසමතික්කන්තෙ, තිණ්ණසොකපරිද්දවෙ.

තෙ තාදිසෙ පුජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතොභයෙ;
න සක්කා පුඤ්ඤං සඬ්ඛාතුං, ඉමෙත්තමපි කෙනථි”ති. (බු. පා. 196; අප. 1.10.2);

පුඤ්ඤාතිසයො ච යථාධිජ්ජෙනපරිසමාපනුපායො. යථාහ -

“එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි;
යං යදෙවාහිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙනෙත ලබ්භති”ති. (බු. පා. 8.10);

උපායෙසු ච පටිපත්තස්ස භොත්වෙච කාරියනිට්ඨානන්ති චුත්තං
“පසාදවත්ථුසු...පෙ.... වෙදිතඛ්ඛ”න්ති. එවං රතනත්තයපුජා
නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙන්තසම්බුද්ධියා අපරිමෙයාප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති
බ්‍රහ්මිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ
අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච
නිවාරෙති. තස්මා සුචුත්තං “සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං
යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති
වෙදිතඛ්ඛ”න්ති.

එවං පන සපයොජනං රතනත්තයපණාමං කත්තුකාමො බුද්ධරතනමූලකත්තා
සෙසරතනානං පට්ඨං තස්ස පණාමං කාතුමාහ - “කරුණාසීතලභදයං...පෙ....
ගතිවිමුක්ත”න්ති. බුද්ධරතනමූලකානි භි ධම්මසඬ්ඝරතනානි, තෙසු ච
ධම්මරතනමූලකං සඬ්ඝරතනං, තථාභාවො ච “පුණ්ණවන්දො විය භගවා,
චන්දකිරණනිකරො විය තෙන දෙසිතො ධම්මො, චන්දකිරණසමුප්පාදිතපීණිතො
ලොකො විය සඬ්ඝො”ති එවමාදීහි අට්ඨකථායමාගතඋපමාහි විභාවෙනඛ්ඛො. අථ
වා සබ්බසත්තානං අග්ගොති කත්වා පට්ඨං බුද්ධො, තප්පභවතො, තදුපදෙසිතතො
ච තදනන්තරං ධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස සාධාරණතො, තදාසෙවනතො ච
තදනන්තරං සඬ්ඝො චුත්තො. “සබ්බසත්තානං වා හිතෙ විනියොජකොති කත්වා
පට්ඨං බුද්ධො, සබ්බසත්තහිතත්තා තදනන්තරං ධම්මො, හිතාධිගමාය පටිපන්නො
අධිගතහිතො වාති කත්වා තදනන්තරං සඬ්ඝො චුත්තො”ති අට්ඨකථාගතනයෙන
අනුපුබ්බතා වෙදිතඛ්ඛා.

බුද්ධරතනපණ්ණාසකේව කරොත්තො කෙවලපණ්ණාසකො
 ථොමනාපුබ්බභිගමොවසාතිසයොති “කරුණාසීතලහදය”න්තිආදිපදෙහි
 ථොමනාපුබ්බභිගමෙන දස්සෙති. ථොමනාපුබ්බභිගමෙන හි පණ්ණාමෙන සත්ථු
 ගුණාතිසයයොගො, තතො චස්ස අනුත්තරචන්දනීයභාවො, තෙන ච අත්තනො
 පණ්ණාමස්ස ඛේතභිගතභාවො, තෙන චස්ස ඛේතභිගතස්ස පණ්ණාමස්ස
 යථාධිප්පෙනතිප්ඵත්තිහෙතුභාවො දස්සිතොති. ථොමනාපුබ්බභිගමෙනස්ථ
 දස්සෙන්නො යස්සා සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා සුත්තන්තදෙසනා
 කරුණාපඤ්ඤාප්පධානායෙව, න විනයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි
 අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානාති තදුභයප්පධානමෙව ථොමනමාරහති. එසා
 හි ආචරියස්ස පකති, යදිදං ආරම්භානුරූපථොමනා. තෙනෙව ච විනයදෙසනාය
 සංවණ්ණනාරම්භෙ “යො කප්පකොට්ඨිපි...පෙ.... මහාකාරුණිකස්ස තස්සා”ති
 (පාරා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) කරුණාප්පධානං, අභිධම්මදෙසනාය
 සංවණ්ණනාරම්භෙ “කරුණා විය...පෙ.... යථාරූචී”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1)
 පඤ්ඤාප්පධානස්ථ ථොමනමාරද්ධං. විනයදෙසනා හි
 ආසයාදිනිරපෙක්ඛකෙවලකරුණාය පාකතිකසත්තෙනාපි අසොතබ්බාරහං
 සුණන්නො, අපුච්ඡිතබ්බාරහං පුච්ඡන්නො, අවත්තබ්බාරහස්ථ වදන්නො සික්ඛාපදං
 පඤ්ඤපෙසිති කරුණාප්පධානා. තථා හි උක්කංසපරියන්තගතහිරොත්තප්පොපි
 භගවා ලොකීයසාධුජනෙහිපි පරිහරිතබ්බාති “සිඛරණී, සම්භින්තා”තිආදිවචනාති,
 (පාරා. 185) යථාපරාධස්ථ ගරභවචනාති මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො
 මහාපරිසමප්ඤ්ඤා අභාසි, තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්ති කාරණාපෙක්ඛාය ච
 චෙරස්ථාදීසු සාරිරිකං ඛෙදමනුභොසි. තස්මා කිඤ්චාපි
 භූමන්තරපච්චයාකාරසමයන්තරකථානං විය විනයපඤ්ඤත්තියාපි සමුට්ඨාපිකා
 පඤ්ඤා අනඤ්ඤසාධාරණතාය අතිසයකිච්චවතී, කරුණාය කිච්චං පන තතොපි
 අධිකන්ති විනයදෙසනාය කරුණාප්පධානතා වුත්තා. කරුණාඛ්‍යාපාරාධිකතාය හි
 දෙසනාය කරුණාපධානතා, අභිධම්මදෙසනා පන කෙවලපඤ්ඤාප්පධානා
 පරමත්ථධම්මානං යථාසභාවපට්ඨෙධසමත්ථාය පඤ්ඤාය තත්ථ
 සාතිසයප්පවත්තිතො. සුත්තන්තදෙසනා පන කරුණාපඤ්ඤාප්පධානා තෙසං තෙසං
 සත්තානං ආසයානුසයාධිමුත්තිවරිතාදිභෙදපරිච්ඡින්නදනසමත්ථාය පඤ්ඤාය
 සත්තෙසු ච මහාකරුණාය තත්ථ සාතිසයප්පවත්තිතො. සුත්තන්තදෙසනාය හි
 මහාකරුණාය සමාපත්තිබහුලො විනයාසත්තානෙ තදප්ඤ්ඤාසයානුලොමෙන
 ගම්භිරමත්ථපදං පතිට්ඨපෙසි. තස්මා ආරම්භානුරූපං කරුණාපඤ්ඤාප්පධානමෙව
 ථොමනං කතන්ති වෙදිතබ්බං, අයමෙත්ථ සමුදායත්ථො.

අයං පන අවයවත්ථො – කිරතීති කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති
 පච්චයවෙකල්ලකරණෙන අපනෙතීති අත්ථො. දුක්ඛිතෙසු වා කිරියති පසාරියතීති
 කරුණා. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධති,
 පරදුක්ඛං වා විනාසෙතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධුනං කම්පනං හදයඛෙදං
 කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි
 පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං
 රුන්ධති විබන්ධතීති, සබ්බත්ථ සද්දසත්ථානුසාරෙන පදනිප්ඵත්ති වෙදිතබ්බා.

උණ්භාහිතත්තෙහි සෙවියතීති සීතං, උණ්භාහිසමනං. තං ලාති ගණ්භාතීති සීතලං,
 “චිත්තං වා තෙ බිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමි” ති (සං. නි. 1.246; සු. නි.
 ආලවකසුත්ත) එත්ථ උරො “හදය”න්ති චුත්තං, “චක්කං හදය”න්ති (ම. නි.
 1.110; 2.114; 3.154) එත්ථ හදයචත්ථු, “හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය
 තච්ඡතී” ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං, ඉධාපි චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙන හදයං.
 අත්තනො සභාවං වා හරතීති හදයං, ර-කාරස්ස ද-කාරං කත්වාති නෙරුත්තිකා.
 කරුණාය සීතලං හදයමස්සාති කරුණාසීතලහදයො, තං කරුණාසීතලහදයං.

කාමඤ්චෙන්ථ පරෙසං හිතොපසංභාරසුඛාදිඅපරිභානිජ්ඣානසභාවතාය,
 ඛ්‍යාපාදාදීනං උපුච්චිවනීකතාය ව
 සත්තසත්තානගතසත්තාපච්චිජෙදනාකාරජ්ජවත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි
 චිත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති, තථාපි පරදුක්ඛාපනයනාකාරජ්ජවත්තියා
 පරුපතාපාසහනරසා අවිහිංසාභූතා කරුණාව විසෙසෙන හගවතො චිත්තස්ස
 චිත්තපස්සද්ධි විය සීතිභාවනිමිත්තන්ති තස්සායෙව චිත්තසීතලභාවකාරණතා
 චුත්තා. කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා චුත්තාති
 දට්ඨබ්බං. න හි සබ්බත්ථ නිරවසෙසත්ථො උපදිසීයති,
 පධානසභවරණාවිනාභාවාදිනායෙහිපි යථාලබ්භමානං ගය්භමානන්තා. අපිචෙන්ථ
 තංසම්පයුත්තඤ්ඤාණස්ස ඡඅසාධාරණඤ්ඤාණපරියාපන්නතාය
 අසාධාරණඤ්ඤාණවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං, නිරවසෙසඤ්ච
 සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං විය සවිසයඛ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවමුපගතා
 අනඤ්ඤසාධාරණසාතිසයභාවජ්ජත්තා කරුණාව හදයසීතලත්තභෙතුභාවෙන
 චුත්තා. අථ වා සතිපි මෙත්තාමුදිතානං පරෙසං
 හිතොපසංභාරසුඛාදිඅපරිභානිජ්ඣානසභාවතාය සාතිසයෙ
 හදයසීතලභාවනිබන්ධනත්තෙ සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි
 කාරණන්ති කරුණාය ඵව හදයසීතලභාවකාරණතා චුත්තා. කරුණානිදානා හි
 සබ්බෙපි බුද්ධගුණා. කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්නාපස්ස හි
 හගවතො පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි කප්පානමසඤ්ඤායානි
 අකිලන්තරුපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනිරතස්ස
 සමධිගතධම්මාධිපතෙයාස්ස ව සන්නිහිතෙසුපි
 සත්තසඤ්ඤාතසමුපනීතහදයුපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි චිත්තසීතිභාවස්ස
 අඤ්ඤථත්තමහොසීති. තිසු චෙන්ථ විකප්පෙසු පට්ඨමෙ විකප්පෙ අවිසෙසභූතා
 බුද්ධභූමිගතා, දුතියෙ තථෙව මහාකරුණාභාවමුපගතා, තතියෙ පට්ඨමාහිනිභාරතො
 පට්ඨාය තිසුපි අචත්ථාසු පවත්තා හගවතො කරුණා සඤ්ඤානිති දට්ඨබ්බං.

පජානාතීති පඤ්ඤා, යථාසභාවං පකාරෙහි පටිච්ඡේදකීති අත්ථො.
 පඤ්ඤපෙතීති වා පඤ්ඤා, තං තදත්ථං පාකටං කරොතීති අත්ථො. සායෙව
 ඤෙය්‍යාවරණජ්ජහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවජොතනට්ඨෙන පජ්ජොතොති
 පඤ්ඤාපජ්ජොතො. පඤ්ඤවතො හි එකපල්ලඤ්ඤානපි නිසින්නස්ස
 දසසහස්සිලොකධාතු එකපජ්ජොතා හොති. චුත්තඤ්ඤෙතං හගවතා “චත්තාරොමෙ
 හික්ඛවෙ, පජ්ජොතා. කතමෙ චත්තාරො? චන්දපජ්ජොතො, සූරියපජ්ජොතො,

අග්‍රහිපථ්‍යොතො, පඤ්ඤාපථ්‍යොතො, ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො පථ්‍යොතා. එතදග්‍රහං භික්ඛවෙ, ඉමෙසං චතුත්තං පථ්‍යොතානං යදිදං පඤ්ඤාපථ්‍යොතො''ති (අ. නි. 4.145). තෙන විහතො විසෙසෙන සමුග්‍රසාටිතොති පඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතො, විසෙසනා චෙත්ථ උපරි ආවි හවිස්සති. මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො, අවිජ්ජා. ස්වෙව විසයසභාවපටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛතාය තමො වියාති මොහතමො. සතිපි තමසද්දස්ස සදිසකප්පනමත්තරෙන අවිජ්ජාවාවකත්තෙ මොහසද්දසන්තිධානෙන තඛ්ඛිසෙසකතාවෙත්ථ යුත්තාති සදිසකප්පනා. පඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතො මොහතමො යස්සාති පඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතමොහතමො, තං පඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතමොහතමං.

නනු ව සබ්බෙසම්භි බිණ්ණසවානං පඤ්ඤාපථ්‍යොතෙන අවිජ්ජන්ධකාරහතතා සම්භවති, අථ කස්මා අඤ්ඤාසාධාරණාවිසෙසගුණෙන හගවතො ථොමනා චුත්තාති? සවාසනප්පහානෙන අනඤ්ඤාසාධාරණාවිසෙසතාසම්භවතො. සබ්බෙසම්භි හි බිණ්ණසවානං පඤ්ඤාපථ්‍යොතහතාවිජ්ජන්ධකාරත්තෙපි සති සද්ධාධිමුත්තෙහි විය දිට්ඨිප්පත්තානං සාවකපච්චෙකඛුද්ධෙහි සම්මාසම්ඛුද්ධානං සවාසනප්පහානෙන කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතෙවාති. අථ වා පරොපදෙසමත්තරෙන අත්තතො සන්තානෙ අවිචන්තං අවිජ්ජන්ධකාරවිගමස්ස නිජ්ජාදිතත්තා (නිබ්බත්තිතත්තා ම. නි. ටී. 1.1), තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤාතාය බලෙසු ව චස්භාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන සම්මදෙව තස්ස පචත්තිතත්තා, හගවායෙව විසෙසතො පඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතමොහතමහාවෙන ථොමෙතඛ්ඛොති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ පඤ්ඤාපථ්‍යොතපදෙන සසන්තානගතමොහවිධමනා පටිච්චෙධපඤ්ඤා චෙව පරසන්තානගතමොහවිධමනා දෙසනාපඤ්ඤා ව සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා සඬග්ගිතා. න තු පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ විය පටිච්චෙධපඤ්ඤායෙවාති චෙදිතඛ්ඛං.

අපරො නයො - හගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යාපරියන්තිකත්තා සකලඤෙය්‍යාධම්මසභාවාචබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසඬ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපථ්‍යොතෙන සකලඤෙය්‍යාධම්මසභාවච්ඡාදකමොහතමස්ස විහතත්තා අනාවරණඤාණභූතෙන අනඤ්ඤාසාධාරණපඤ්ඤාපථ්‍යොතවිහතමොහතමහාවෙන හගවතො ථොමනා චෙදිතඛ්ඛා. ඉමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ මොහතමවිධමනන්තෙ අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණුපවාරෙන සකසන්තානෙ මොහතමවිධමනන්ති චෙදිතඛ්ඛං. අභිනිභාරසම්පත්තියා සවාසනප්පහානමෙව හි කිලෙසානං ඤෙය්‍යාවරණප්පහානන්ති, පරසන්තානෙ පන මොහතමවිධමනස්ස කාරණභාවතො ඵලුපවාරෙන අනාවරණඤාණමෙව මොහතමවිධමනන්ති චුච්චති. අනාවරණඤාණන්ති ව සබ්බඤ්ඤාඤාණමෙව, යෙන ධම්මදෙසනාපච්චෙකඛණාති කරොති. තදිදඤ්ච ඤාණද්වයං අත්ථතො එකමෙව. අනවසෙසසඬ්ඛතාසඬ්ඛතසම්මුතිධම්මාරම්මණතාය සබ්බඤ්ඤාඤාණං තත්ථාවරණභාවතො නිස්සඬ්ඛවාරමුපාදාය අනාවරණඤාණන්ති,

විසයස්ථවත්තිමුඛෙන පන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං ද්විධා කත්වා ඡලාසාධාරණඤ්ඤාණහෙදෙ වුත්තං.

කිං පනෙත්ථ කාරණං අවිජ්ජාසමුග්ග්‍යානොයෙවෙකො පහානසම්පත්තිවසෙන භගවතො ථොමනාය ගස්හති, න පන සාතිසයං නිරවසෙසකිලෙසස්පහානන්ති? වුවුවතෙ – තස්පහානවචනෙනෙව හි තදෙකට්ඨතාය සකලසංකිලෙසසමුග්ග්‍යානස්ස ජොතිතභාවතො නිරවසෙසකිලෙසස්පහානමෙත්ථ ගස්හති. න හි සො සංකිලෙසො අත්ථි, යො නිරවසෙසාවිජ්ජාසමුග්ග්‍යානෙන න පහියතීති. අථ වා සකලකුසලධම්මප්පත්තියා, සංසාරනිවත්තියා ච විජ්ජා විය නිරවසෙසාකුසලධම්මප්පත්තියා, සංසාරස්ථවත්තියා ච අවිජ්ජායෙව පධානකාරණන්ති තඛ්ඛිසාතවචනෙනෙව සකලසංකිලෙසසමුග්ග්‍යානවචනසිද්ධිතො සොයෙවෙකො ගස්හතීති. අථ වා සකලසංකිලෙසධම්මානං මුද්ධභූතත්තා අවිජ්ජාය තං සමුග්ග්‍යානොයෙවෙකො ගස්හති. යථාහ –

“අවිජ්ජා මුද්ධාති ජානාහි, විජ්ජා මුද්ධාධිපාතිති;
සද්ධාසතිසමාධිහි, ඡන්දවිරියෙන සංයුතා”ති. (සු. නි. 1032; වුළ. නි. 51);

සනරාමරලොකගරුන්ති එත්ථ පන පයම්පකතියා අවිභාගෙන සත්තොපි නරොති වුවුවති, ඉධ පන දුතියපකතියා මනුජපුරිසොයෙව, ඉතරථා ලොකසද්දස්ස අවත්තඛිබ්බතා සියා. “යථා හි පයම්පකතිභූතො සත්තො ඉතරාය පකතියා සෙට්ඨට්ඨෙන පුරෙ උච්චට්ඨානෙ සෙති පවත්තතීති පුරිසොති වුවුවති, එවං ජෙට්ඨභාවං නෙතීති නරොති. පුත්තභාතුභූතොපි හි පුග්ගලො මාතුජෙට්ඨභගිනීනං පිතුට්ඨානෙ තිට්ඨති, පගෙව භත්තුභූතො ඉතරාස”න්ති (වි. අට්ඨ. 43-46) නාවාවිමානවණ්ණනායං වුත්තං. එකසෙසස්පකස්පනෙන පුට්ඨවනන්තවිග්ගහෙන වා නරා, මරණං මරො, සො නත්ථි යෙසන්ති අමරා, සහ නරෙහි, අමරෙහි වාති සනරාමරො.ගරති උග්ගච්ඡති උග්ගතො පාකටො භවතීති ගරු, ගරසද්දො හි උග්ගමෙ. අපිච පාසාණච්ඡත්තං විය භාරියට්ඨෙන “ගරු”ති වුවුවති.

මාතාපිතාවරියෙසු, දුජ්ජරෙ අලභුමිහි ව;
මහන්තෙ වුග්ගතෙ චෙව, නිෂේකාදිකරෙසු ව;
තථා වණ්ණචිසෙසෙසු, ගරුසද්දො පවත්තති.

ඉධ පන සඛ්ඛලොකාවරියෙ තථාගතෙ. කෙච්ඡි පන “ගරු, ගුරුති ව ද්විධා ගහෙත්වා භාරියවාචකත්තෙ ගරුසද්දො, ආවරියවාචකත්තෙ තු ගුරුසද්දො”ති වදන්ති, තං න ගහෙතඛිබ්බං. පාළිවිසයෙ හි සඛ්ඛෙසම්පි යථාවුත්තානමත්ථානං වාචකත්තෙ ගරුසද්දොයෙවිච්ඡිතඛිබ්බො අකාරස්ස ආකාරභාවෙන “ගාරව”න්ති තද්ධිතන්තපදස්ස සවුද්ධිකස්ස දස්සනතො. සක්කතභාසාවිසයෙ පන ගුරුසද්දොයෙවිච්ඡිතඛිබ්බො උකාරස්ස වුද්ධිභාවෙන අඤ්ඤථා තද්ධිතන්තපදස්ස දස්සනතොති. සනරාමරො ව සො ලොකො වාති සනරාමරලොකො, තස්ස ගරුති තථා, තං සනරාමරලොකගරුං. “සනරමරුලොකගරු”න්තිපි පයන්ති, තදපි

අරියාගාථත්තා චුත්තිලක්ඛණතො, අත්ථතො ච යුත්තමෙව. අත්ථතො හි දීඝායුකාපි සමානා යථාපරිච්ඡේදං මරණසභාවත්තා මරුති දෙවා චූච්චන්ති. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨසත්තානම්පි යථාරහං ගුණවිසෙසාවහතාය භගවතො උපකාරකතං දස්සෙති. නනු චෙත්ථ දෙවමනුස්සා පධානභූතා, අථ කස්මා තෙසං අප්පධානතා නිද්දිසියතීති? අත්ථතො පධානතාය ගහෙතඛිබ්බත්තා. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති සද්දක්කමානුසාරෙන පධානාපධානභාවො න චොදෙතඛිබ්බො. එදිසෙසු හි සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසියති යථා තං “සරාජිකාය පරිසායා” ති, තස්මා සඛිබ්බත්ථ අත්ථතොව අධිප්පායො ගවෙසිතඛිබ්බො, න ඛ්‍යඤ්ජනමත්තෙන. යථාහු පොරාණා –

“අත්ථඤ්ඤි නාථො සරණං අවොච,
න ඛ්‍යඤ්ජනං ලොකහිතො මහෙසි.
තස්මා අකත්වා රතිමක්ඛරෙසු,
අත්ථෙ නිවෙසෙය්‍ය මතිං මතිමා” ති. (කඬ්ඛා. අට්ඨ.
පට්ටපාරාජිකකණ්ඩවණ්ණනා);

කාමඤ්ඤෙත්ථ සත්තසඬ්ඛාරභාජනවසෙන තිව්ඛො ලොකො, ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව යුජ්ජනතො සත්තලොකවසෙන අත්ථො ගහෙතඛිබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි, තඛිබ්බාකො චාති ලොකො, දස්සනත්ථෙ ච ලොකසද්දම්ච්ඡන්ති සද්දවිදු. අමරග්ගහණෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා. අපරො නයො – සමුහත්ථො එත්ථ ලොකසද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපීයතීති කත්වා. සහ නරෙහිති සනරා, තෙයෙව අමරාති සනරාමරා, තෙසං ලොකො තථා, පුරිමනෙයෙනෙව යොජෙතඛිබ්බං. අමරසද්දෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා විය විසුද්ධිදෙවාපි සඬ්ගය්හන්ති. තෙපි හි පරමත්ථතො මරණාභාවතො අමරා. ඉමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ නරාමරානමෙව ගහණං උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන යථා “සත්ථා දෙවමනුස්සාන”න්ති (දී. නි. 1.157, 255). තථා හි සඛිබ්බානත්ථපරිභානපුඛිබ්බගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා, සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තමුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණසමඬ්ගිතාය ච සඛිබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමමනඤ්ඤසාධාරණං ගාරවට්ඨානන්ති. කාමඤ්ඤි ඉත්ථිනම්පි තථාඋපකාරත්තා භගවා ගරුයෙව, පධානභූතං පන ලොකං දස්සෙතුං පුරිසලිඬ්ගෙන චුත්තන්ති දට්ඨඛිබ්බං. නෙරුත්තිකා පන අවිසෙසනිච්ඡිතට්ඨානෙ තථා නිද්දිට්ඨම්ච්ඡන්ති යථා “නරා නාගා ච ගන්ධඛිබ්බා, අභිවාදෙත්ථාන පක්කමු”න්ති (අප. 1.1.48). තථා චාහු –

“නපුංසකෙන ලිඬ්ගෙන, සද්දොදාහු පුමෙන චා;
නිද්දිස්සතීති ඤාතඛිබ්බමවිසෙසවිනිච්ඡිතෙ” ති.

චන්දෙති එත්ථ පන –

වත්තමානාය පඤ්චමායං, සත්තමාසඤ්ච විහත්තියං;
එතෙසු තීසු යානෙසු, වන්දෙසද්දො පවත්ති.

ඉධ පන වත්තමානායං අඤ්ඤාසමසම්භවතො. තත්ථ ච උත්තමපුරිසවසෙනත්ථො
ගහෙනබ්බො “අභං වන්දාමි”ති. නමනාපුත්තියත්ථෙසු ච වන්දසද්දම්චිජන්ති ආචරියා,
තෙන ච සුගතපදං, නාථපදං වා අප්ඤ්ඤාභරිත්වා යොජෙතබ්බං. සොභනං ගතං ගමනං
එතස්සාති සුගතො. ගමනඤ්චෙත්ථ කායගමනං, ඤාණගමනඤ්ච, කායගමනම්පි
විනෙයාපනොපසඬකමනං, පකතිගමනඤ්චාති දුබ්බිධං. භගවතො හි
විනෙයාපනොපසඬකමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිජ්ඣාදනතො සොභනං,
තථා ලක්ඛණානුබ්බාසඤ්ජනපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය
දුතවිලම්බිතබලිතානුකඬ්ඨනනිජ්ජිලනුක්කුටික-කුටිලාකුලතාදිදොසරහිත-
මභසිතරාජභංස- වසභවාරණමිගරාජගමනං පකතිගමනඤ්ච,
විමලවිපුලකරුණාසතිවිරියාදිගුණවිසෙසසහිතම්පි ඤාණගමනං අභිනීභාරතො
පටියාය යාව මහාබොධි, තාව නිරවජ්ජතාය සොභනමෙවාති. අථ වා
“සයම්භුඤ්ඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පරිජානන්තො සම්මා
ගතො අවගතොති සුගතො. යො හි ගත්තත්ථො, සො බුද්ධයත්ථො. යො ච
බුද්ධයත්ථො, සො ගත්තත්ථොති. තථා ලොකසමුදයං පභානාහිසමයවසෙන
පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතමාපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො.
ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො.
ලොකනිරොධගාමීනිං පටිපදං භාවනාහිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති
සුගතො, අයඤ්චත්ථො ‘සොනාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ
න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡති’ති (මහානි. 38; වුළුනි. 27) සුගතොතිආදිනා
නිද්දෙසනයෙන විභාවෙතබ්බො.

අපරො නයො – සුන්දරං සම්මාසම්බොධිං, නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති
සුගතො. භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං යථාරහං කාලයුත්තමෙව වාවං විනෙයානං
සම්මා ගදතීති වා සුගතො, ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා, තං සුගතං.
පුඤ්ඤාපුඤ්ඤකම්මෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගන්තබ්බාති ගතියො,
උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිභෙදෙන පඤ්චවිධා, සකලස්සාපි
භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරභභාවකරණෙන නිවත්තිතත්තා
පඤ්චහිපි තාහි විසංයුත්තො භුත්වා මුත්තොති ගතිවිමුත්තො. උද්ධමුද්ධභවගාමිනො
හි දෙවා තංතංකම්මවිපාකදානකාලානුරූපෙන තතො තතො භවතො මුත්තාපි
මුත්තමත්තාව, න පන විසඤ්ඤාගවසෙන මුත්තා, ගතිපරියාපන්නා ච
තංතංභවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගෙන අනිවත්තිතත්තා, න තථා භගවා. භගවා පන
යථාචුත්තජපකාරෙන විසංයුත්තො භුත්වා මුත්තොති. තස්මා අනෙත භගවතො
කත්ථවිපි ගතියා අපරියාපන්නතං දස්සෙති. යතො ච භගවා “දෙවාතිදෙවො”ති
වුච්චති. තෙනෙවාහ –

“යෙන දෙවුපපත්තස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;

තෙ මය්හං ආසවා බීණා, විද්ධස්සා විනළිකතා''ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනකානඤ්ඤි කම්මකිලෙසානං මහාබොධිමූලෙයෙව අග්ගමග්ගෙන පභිනත්තා නත්ථි භගවතො තංතංගතිපරියාපන්නතාති අවිචන්තමෙව භගවා සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණධර්මිසත්තාචාසසත්තනිකායෙහි පරිමුත්තොති. අථ වා කාමං සඋපාදිසෙසායපි නිබ්බානධාතුයා තාහි ගතීහි විමුත්තො, එසා පන “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම” න්ති එත්ථෙවන්තොගධාති ඉමිනා පදෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාව ථොමෙතීති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ පන අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්තිවසෙන ද්විභාකාරෙහි භගවතො ථොමනා කතා හොති. තෙසු අනාවරණඤ්ඤාණාධිගමො, සහ වාසනාය කිලෙසානමච්චන්තජ්ජහානං, අනුපාදිසෙසනිබ්බානජ්ජත්ති ව අත්තහිතසම්පත්ති නාම, ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛවිත්තස්ස පන සබ්බදුක්ඛනියානිකධම්මදෙසනාපයොගතො දෙවදත්තාදීසුපි විරුද්ධසත්තෙසු නිව්චං හිතජ්ඣාසයතා, විනීතබ්බසත්තානං ඤාණපරිපාකකාලාගමනඤ්ච ආසයතො පරහිතපටිපත්ති නාම. සා පන ආසයපයොගතො දුට්ඨා, පරහිතපටිපත්ති තිට්ඨා ව අත්තහිතසම්පත්ති ඉමාය ගාථාය යථාරහං පකාසිතා හොති. “කරුණාසීතලහදය” න්ති හි එතෙන ආසයතො පරහිතපටිපත්ති, සම්මා ගදනත්ථෙත සුගතසද්දෙන පයොගතො පරහිතපටිපත්ති. “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං ගතිවිමුත්ත” න්ති එතෙහි, චතුසව්චපට්ඨෙධත්ථෙත ව සුගතසද්දෙන තිට්ඨාපි අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨට්ඨෙත පන තෙන, “සනරාමරලොකගරු” න්ති ව එතෙන සබ්බාපි අත්තහිතසම්පත්ති, පරහිතපටිපත්ති ව පකාසිතා හොති.

අථ වා හෙතුඵලසත්තුපකාරවසෙන තීභාකාරෙහි ථොමනා කතා. තත්ථ හෙතු නාම මහාකරුණාසමායොගො, බොධිසම්භාරසම්භරණඤ්ච, තදුභයම්පි පඨමපදෙන යථාරුතතො, සාමත්ථියතො ව පකාසිතං. ඵලං පන ඤාණජ්ජහානආනුභාවරූපකායසම්පදාවසෙන චතුබ්බිධං. තත්ථ සබ්බඤ්ඤාඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤ්ඤාණං, තම්මුලකානි ව දසබ්බලාදිඤ්ඤාණානි ඤාණසම්පදා, සවාසනසකලසංකිලෙසානමච්චන්තමනුජ්ජාදධම්මතාපාදනං පහානසම්පදා, යථිච්ඡිතනිජ්ජාදනෙ ආධිපව්චං ආනුභාවසම්පදා, සකලලොකනායනාහිසෙකභූතා පන ලක්ඛණානුබ්බාසඤ්ජනපටිමණ්ඩිතා අත්තභාවසම්පත්ති රූපකායසම්පදා. තාසු ඤාණජ්ජහානසම්පදා දුතියපදෙන, සව්චපට්ඨෙධත්ථෙත ව සුගතසද්දෙන පකාසිතා, ආනුභාවසම්පදා තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා සොහනකායගමනත්ථෙත සුගතසද්දෙන ලක්ඛණානුබ්බාසඤ්ජනපාරිපුරියා විනා තදභාවතො. යථාචුත්තා දුට්ඨාපි පරහිතපටිපත්ති සත්තුපකාරසම්පදා, සා පන සම්මා ගදනත්ථෙත සුගතසද්දෙන පකාසිතාති වෙදිතබ්බා.

අපිව ඉමාය ගාථාය සම්මාසම්බෝධි තම්මුල - තප්පට්පත්තියාදයො අනෙකෙ බුද්ධගුණා ආවරියෙන පකාසිතා හොන්ති. එසා හි ආවරියානං පකති, යදිදං යෙන කෙනවි පකාරෙන අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනං. කථං? “කරුණාසීතලහදය” න්ති හි එතෙන සම්මාසම්බෝධියා මූලං දස්සෙති. මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඬ්ඤානො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනීහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පුරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බෝධිමධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බෝධියා මූලං. “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම” න්ති එතෙන සම්මාසම්බෝධිං දස්සෙති. සබ්බඤ්ඤාතඤාණපදට්ඨානඤ්ඤි අග්ගමග්ගඤාණං, අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං “සම්මාසම්බෝධි” ති වුවවති. සම්මා ගමනත්ථෙත සුගතසද්දෙන සම්මාසම්බෝධියා පටිපත්තිං දස්සෙති. ලීනුද්ධවච්චපතිට්ඨානායුහනකාමසුබ්බත්තකිලමථානුයොගසස්සතුච්ඡෙදාහිනිවෙසාදි අත්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතාය මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො, ඉතරෙහි සම්මාසම්බෝධියා පධානාප්පධානප්පහෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොසතො සත්තසන්තාරණඤ්ඤෙත්ථ පධානං, තදඤ්ඤමජ්ජපධානං. තෙසු ව පධානෙන පයොජනෙන පරහිතපටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං, තදුහයෙන ව අත්තහිතපටිපත්තාදීසු චතුසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං පකාසෙති. තෙන ව අනුත්තරං දක්ඛිණෙය්‍යභාවං, උත්තමඤ්ච චන්දනීයභාවං, අත්තතො ව චන්දනාය ඛේතකඬ්ගතභාවං විභාවෙති.

අපිව කරුණාග්ගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවජ්ජත්තාසාධාරණගුණදීපනතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුහයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො “සනරාමරලොකගරු” න්ති ආදිනා විපඤ්චියතීති. කරුණාග්ගහණෙන ව නිරුපක්කිලෙසමුපගමනං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අපගමනං. තථා කරුණාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්තිං දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤාය අනාතිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සභාවං අතිධාවිත්වා සත්තාදිපරාමසනං හොති. තථා කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පට්ඨතඤාණං, චතුසව්වඤාණං, චතුපට්ඨසම්භිදාඤාණං, චතුචෙසාරජ්ජඤාණං, කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අහිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, වුද්දස බුද්ධගුණා, සොළස ඤාණවරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, චතුත්තාරීස ඤාණචත්ථුනි, සත්තසත්තති ඤාණචත්ථුනීති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපහෙදානං වසෙන ඤාණවාරං දස්සෙති. තථා කරුණාග්ගහණෙන චරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාග්ගහණෙන අත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාග්ගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාග්ගහණෙන පුබ්බකාරීභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන කතඤ්ඤාතා. කරුණාග්ගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන

අනන්තත්වපතා. කරුණාග්ගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාග්ගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාග්ගහණෙන පරසන්තාරණං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තසන්තාරණං. තථා කරුණාග්ගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහවිත්තතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බධම්මෙසු චිරත්තවිත්තතා දස්සිතා භොති සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තන්තිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරුණියාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා භොන්ති. තථා කරුණාග්ගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බධගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො භොති. කරුණානිදානඤ්චි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ච ක්කාමාත්තයසම්පයොගිනීති, පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙකං, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා භොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගාහණං, අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍යා වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො.
බ්බෙයථ කප්පො චිරදීසමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බෙයථ තථාගතස්සා”ති.

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි බුද්ධගුණපරිච්ඡේදනං පති භගවතා අනුයුත්තෙන “නො භෙතං භන්තෙ”ති පටික්ඛිපිත්වා “අපි ච මෙ භන්තෙ ධම්මන්වයො විදිතො”ති සම්පසාදනීයසුත්තෙ වුත්තං.

එවං සබ්බෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤාගුණෙහි භගවතො ථොමනාපුබ්බධගමං පණාමං කත්වා ඉදානි සද්ධම්මස්සාපි ථොමනාපුබ්බධගමං පණාමං කරොන්තො “බුද්ධොපි”තිආදිමාහ. තත්ථායං සහ පදසම්බන්ධෙන සබ්බෙපත්ථො – යථාචුත්තවිච්චගුණගණසමන්තාගතො බුද්ධොපි යං අරියමග්ගසඬ්ඛානං ධම්මං, සහ පුබ්බභාගපටිපත්තිධම්මෙන වා අරියමග්ගභූතං ධම්මං භාවෙත්වා චෙව යං එලනිබ්බානසඬ්ඛානං ධම්මං, පරියත්තිධම්මපටිපත්තිධම්මෙහි වා සහ එලනිබ්බානභූතං ධම්මං සච්ඡිකත්වා ච සම්මාසම්බොධිසඬ්ඛානං බුද්ධභාවමුපගතො, විතමලමනුත්තරං තං ධම්මම්පි වන්දෙති.

තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව “බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො. බොධෙනා පජායාති බුද්ධො”තිආදිනා නිද්දෙසනෙයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා අග්ගමග්ගඤ්ඤාණාධිගමෙන සවාසනාය සම්මොහනිද්දාය අච්චන්තවිගමනතො, අපරිමිතගුණගණාලඬ්ඛකතසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණප්පත්තියා විකසිතභාවතො ච බුද්ධවාති බුද්ධො ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සවිපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යවිසෙසස්ස කම්මභාවාගහණතො කම්මච්චනිච්ඡායාභාවෙන අවගමනත්ථවසෙන කත්තුනිද්දෙසොව ලබ්භති, තස්මා

බුද්ධවානි බුද්ධොතිපි වත්තබ්බො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙනබ්බස්ස නිජ්පදෙසතාව විඤ්ඤායති යථා “දික්ඛිතො න දදාති”ති. එවඤ්ඤා කත්වා කම්මවිසෙසානපෙක්ඛා කත්තරි එව බුද්ධසද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා, අත්ථතො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤ්ඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තනිරවසෙසකිලෙසොමහාකරුණාසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙයාගුණගුණාධාරො බන්ධසන්තානො බුද්ධො, යථාහ –

“බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භු අනාවරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤානං පත්තො, බලෙසු ව වසිභාව”න්ති (මහානි. 192; චූළනි. 97; පටි. ම. 161).

අපිසද්දො සම්භාවනො, තෙන එවං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා ඊදිසං ධම්මං භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වා ව බුද්ධභාවමුපගතො, කා නාම කථා අඤ්ඤෙසං සාවකාදිභාවමුපගමනෙති ධම්මෙ සම්භාවනං දීපෙති. බුද්ධභාවන්ති සම්මාසම්බොධිං. යෙන හි නිමිත්තභූතෙන සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අග්ගමග්ගඤ්ඤාණෙන, අග්ගමග්ගඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන ව සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙන භගවති “බුද්ධො”ති නාමං, තදාරම්මණඤ්ඤාණං පවත්තති, තමෙවිධ “භාවො”ති වුච්චති. භවන්ති බුද්ධිසද්දා එතෙනානි හි භාවො. තථා හි වදන්ති –

“යෙන යෙන නිමිත්තෙන, බුද්ධි සද්දො ව වත්තතෙ; තංතංනිමිත්තකං භාවපච්චයෙහි උදිරිත”න්ති.

භාවෙත්වාති උජ්ජාදෙත්වා, වඩ්ඪෙත්වා වා. සච්ඡිකත්වාති පච්චක්ඛං කත්වා. චෙව-සද්දො ව-සද්දො ව තදුභයත්ථ සමුච්චයෙ. තෙන හි සද්දද්වයෙන න කෙවලං භගවා ධම්මස්ස භාවනාමත්තෙන බුද්ධභාවමුපගතො, නාපි සච්ඡිකිරියාමත්තෙන, අථ බො තදුභයෙනෙවාති සමුච්චිතොති. උපගතොති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො. එතස්ස “බුද්ධභාව”න්ති පදෙන සම්බන්ධො. චිත්තමලන්ති එත්ථ විරහවසෙන එති පවත්තති චිතො, මලතො චිතො, චිතං වා මලං යස්සාති චිත්තමලො, තං චිත්තමලං. “ගතමල”න්තිපි පායො දිස්සති, එවං සති සඋපසග්ගො විය අනුපසග්ගොපි ගතසද්දො විරහත්ථවාවකො වෙදිතබ්බො ධාතුනමනෙකත්ථත්තා. ගච්ඡති අපගච්ඡති හි ගතො, ධම්මො. ගතං වා මලං, පුරිමනයෙන සමාසො. අනුත්තරන්ති උත්තරවිරහිතං. යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානො අපායතො, සංසාරතො ව අපතමානො කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො, නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො. තජ්ජකාසනත්තා, සච්ඡිකිරියාසම්මසනපරියායස්ස ව ලබ්භමානත්තා පරියත්තිධම්මොපි ඉධ සඬගහිතො. තථා හි “අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගච්ඡි, තිණි පිටකානි සම්මසී”ති ව අට්ඨකථායං වුත්තං, තථා “යං ධම්මං භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා”ති ව වුත්තත්තා භාවනාසච්ඡිකිරියායොග්‍යතාය බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගඅධිසීලසික්ඛාදයොපි ඉධ සඬගහිතානි වෙදිතබ්බා. තාපි හි විගතපටිපක්ඛතාය චිත්තමලා, අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා ව. කථං පන තා භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වා ව භගවා බුද්ධභාවමුපගතොති? වුච්චතෙ – සත්තානඤ්ඤි

සංසාරවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය [නිස්සරණත්ථාය (පණ්ණාස වී.) නිස්සරණ (කත්ථවි)] කතමහානිනීහාරො මහාකරුණාධිවාසනපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරියොදානනිම්මලානං දානදමසඤ්ඤමාදීනං උත්තමධම්මානං කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඬ්ඛොය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසං භාවනාසච්ඡිකිරියාහි කම්මාදීසු අධිගතවසීභාවො අවිජරියාවිත්තෙය්‍යමහානුභාවො අධිසීලාධිවිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන මහාවජීරඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිසඬ්ඛානං බුද්ධභාවමුපගතොති.

ඉමාය පන ගාථාය විජ්ජාවිමුත්තිසම්පදාදීහි අනෙකෙහි ගුණෙහි යථාරහං සද්ධම්මං ථොමෙති. කථං? එත්ථ හි “භාවෙත්වා”ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ථොමෙති, “සච්ඡිකත්වා”ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පයමෙන ඤානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පයමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. අථ වා පයමෙන ඛයඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤාණභාවෙන. පයමෙන වා විජ්ජුපමතාය, දුතියෙන වජීරුපමතාය. පයමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පයමෙන නිය්‍යානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පයමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඬ්ඛතභාවෙන. පයමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පයමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා “යං ධම්මං භාවෙත්වා බුද්ධභාවං උපගතො”ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ථොමෙති, “සච්ඡිකත්වා”ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පයමෙන අකාලිකතාය, දුතියෙන එහිපස්සිකතාය. පයමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, දුතියෙන පච්චත්තංවෙදිතඛිඛතාය. පයමෙන වා සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛෙහි සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධෙහි, දුතියෙන සහ අසඬ්ඛතධාතුයා අසෙක්ඛෙහි ධම්මං ථොමෙති.

“විතමල”න්ති ඉමිනා පන සංකිලෙසාභාවදීපනෙන විසුද්ධතාය ධම්මං ථොමෙති, “අනුත්තර”න්ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන පරිපුණ්ණතාය. පයමෙන වා පහානසම්පදාය, දුතියෙන සභාවසම්පදාය. පයමෙන වා භාවනාඵලයොග්‍යතාය. භාවනාගුණෙන හි සො සංකිලෙසමලසමුග්ගාතකො, තස්මානෙන භාවනාකිරියාය ඵලමාහ. දුතියෙන සච්ඡිකිරියාඵලයොග්‍යතාය. තදුත්තරිකරණීයාභාවතො හි අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරභාවො සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො, තස්මානෙන සච්ඡිකිරියාඵලමාහාති.

එවං සඬ්ඛෙපෙනෙව සබ්බසද්ධම්මගුණෙහි සද්ධම්මස්සාපි ථොමනාපුබ්බඬ්ඛිගමං පණාමං කත්වා ඉදානි අරියසඬ්ඛස්සාපි ථොමනාපුබ්බඬ්ඛිගමං පණාමං කරොන්තො “සුගතස්ස ඔරසාන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සුගතස්සාති සම්බන්ධනිද්දෙසො, “පුත්තාන”න්ති එතෙන සම්බජ්ඣිතඛිඛො. උරසි භවා, ජාතා, සංවුද්ධා වා ඔරසා, අත්තජො ඛෙත්තජො අත්තෙවාසිකො දිත්තකොති චතුර්විධෙසු පුත්තෙසු අත්තජා, තංසරික්ඛතාය පන අරියපුග්ගලා “ඔරසා”ති වුව්චන්ති. යථා හි මනුස්සානං ඔරසපුත්තා අත්තජාතතාය පිතුසන්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසභාගිතො භොන්ති,

එවමෙනෙපි සද්ධම්මසවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතතාය භගවතො සන්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස ධම්මරතනස්ස ව දායජ්ජස්ස විසෙසභාගිනොති. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා, ඔක්කන්තා ව අරියසාවකා භගවතො උරෙ වායාමජනිතාභිජාතතාය සදිසකජ්ජනමන්තරෙන නිජ්ජරියායෙනෙව “ඔරසා”ති වත්තබ්බතමරහන්ති. තථා හි තෙ භගවතා ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිඔලොකනෙන, වජ්ජානුවින්තනෙන ව හදයෙ කත්වා වජ්ජතො නිවාරෙත්වා අනවජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙන්නෙන සීලාදිධම්මසර්වපොසනෙන සංවඩ්ඨාපිතා. යථාහ භගවා ඉතිවුත්තකෙ “අභමස්මි භික්ඛවෙ බ්‍රාහ්මණො...පෙ.... තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තා ඔරසා මුඛතො ජාතා”තිආදි (ඉතිවු. 100). නනු සාවකදෙසිතාපි දෙසනා අරියභාවාවහාති? සච්චං, සා පන තම්මුලිකත්තා, ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ව “භගවතො ධම්මදෙසනා” ඉව්වෙව සඩ්ධං ගතා, තස්මා භගවතො ඔරසපුත්තභාවොයෙව තෙසං වත්තබ්බොති, එතෙන වතුබ්බිධෙසු පුත්තෙසු අරියසඩ්ධස්ස අත්තජ්ජුත්තභාවං දස්සෙති. අත්තනො කුලං පුනෙන්නි සොධෙන්නි, මාතාපිතුනං වා හදයං පුරෙන්නිති පුත්තා, අත්තජාදයො. අරියා පන ධම්මතන්තිවිසොධනෙන, ධම්මානුධම්මපටිපත්තියා චිත්තාරාධනෙන ව තජ්ජට්ඨාගතාය භගවතො පුත්තා නාම, තෙසං. තස්ස “සමුහ”න්ති පදෙන සම්බන්ධො.

සංකිලෙසනිමිත්තං හුත්වා ගුණං මාරෙති විබාධතීති මාරො, දෙවපුත්තමාරො. සිනාති පරෙ බන්ධනි එතායාති සෙනා, මාරස්ස සෙනා තථා, මාරඤ්ච මාරසෙනඤ්ච මථෙන්නි විලොථෙන්නිති මාරසෙනමථනා, තෙසං. “මාරමාරසෙනමථනාන”න්ති හි වත්තබ්බෙපි එකදෙසසරූපෙකසෙසවසෙන එවං වුත්තං. මාරසද්දසන්නිධානෙන වා සෙනාසද්දෙන මාරසෙනා ගහෙතබ්බා, ගාථාබන්ධවසෙන චෙත්ථ රස්සො. “මාරසෙනමද්දනාන”න්තිපි කත්ථවි පාඨො, සො අයුත්තොව අරියාජාතිකත්තා ඉමිස්සා ගාථාය. නනු ව අරියසාවකානං මග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය තදන්තරායකරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො වා මාරසෙනා වා න අපසාදෙති, අථ කස්මා එවං වුත්තන්ති? අපසාදෙතබ්බභාවකාරණස්ස විමලීතත්තා. තෙසඤ්ච අපසාදෙතබ්බතාය කාරණෙ සංකිලෙසෙ විමලීතෙ තෙපි විමලීතා නාම භොන්තීති. අථ වා බන්ධාභිසඩ්ධාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සාපි ගුණමාරණෙ සභායභාවූපගමනතො කිලෙසබලකායො ඉධ “මාරසෙනා”ති වුව්වති යථාහ භගවා

—

“කාමා තෙ පඨමා සෙනා, දුතියා අරති වුව්වති;
තතියා බුජ්ජිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුව්වති.

පඤ්චමං ථීනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරු පවුව්වති;
සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මක්ඛො ථම්මො තෙ අට්ඨමො.

ලාභො සිලොකො සක්කාරො,
මිච්ඡාලද්ධො ව යො යසො;

යො වත්තානං සමුක්කංසෙ,
පරෙ ව අවජානති.

එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්භස්සාභිජපහාරිති;
න නං අසුරො ජිනාති, ජෙත්වා ව ලහතෙ සුඛ්”න්ති. (සු. නි. 438; මහානි.
28; වුළුනි. 47);

සා ව තෙහි අරියසාවකෙහි දියඩ්ඪසහස්සහෙදා, අනන්තහෙදා වා කිලෙසවාහිනී
සතිධම්මවිවයවිරියසමථාදිගුණපහරණිහි ඔධිසො මජ්ඣිකා, විද්ධංසිතා, විහතා ව,
තස්මා “මාරසෙනමථනා”ති වුච්චන්ති. විලොථනඤ්චෙත්ථ විද්ධංසනං, විහතනං
වා. අපිච ඛන්ධාභිසඬ්ඛාරමච්චුදෙවපුත්තමාරානං තෙසං සභායභාවුපගමනතාය
සෙනාසඬ්ඛාතස්ස කිලෙසමාරස්ස ව මථනතො “මාරසෙනමථනා”තිපි අත්ථො
ගහෙතඛිබ්බො. එවඤ්ච සති පඤ්චමාරනිම්මථනභාවෙන අත්ථො පරිපුණ්ණො
හොති. අරියසාවකාපි හි සමුදයජපහානපරිඤ්ඤාවසෙන ඛන්ධමාරං,
සභායවෙකල්ලකරණෙන සඛ්ඛවා, අජපවත්තිකරණෙන ව අභිසඬ්ඛාරමාරං,
බලවිධමනවිසයාතික්කමනවසෙන මච්චුමාරං, දෙවපුත්තමාරඤ්ච
සමුච්ඡෙදජපහානවසෙන සඛ්ඛසො අජපවත්තිකරණෙන කිලෙසමාරං මථෙන්නීති,
ඉමිනා පන තෙසං ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණං, තීසු පුත්තෙසු ව අනුජාතතං දස්සෙති.
මාරසෙනමථනතාය හි තෙ හගවතො ඔරසපුත්තා, අනුජාතා වාති.

අට්ඨන්තන්ති ගණනපරිච්ඡෙදො, තෙනසතිපි තෙසං තංතංහෙදෙන
අනෙකසතසහස්සසඬ්ඛායාහෙදෙ අරියභාවකරමග්ගඵලධම්මහෙදෙන ඉමං
ගණනපරිච්ඡෙදං නාතිවත්තන්ති මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවානතිවත්තනතොති දස්සෙති.
පි-සද්දො, අපි-සද්දො වා පදලීළාදිනා කාරණෙන අට්ඨානෙ පයුත්තො, සො
“අරියසඬ්ඛ”න්ති එත්ථ යොජෙතඛිබ්බො, තෙන න කෙවලං බුද්ධධම්මෙයෙව, අථ
බො අරියසඬ්ඛසම්පිති සම්පිණ්ඩෙති. යදිපි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි
නත්ථි අවයවං උපාදාය සමුදායස්ස වත්තඛිබ්බත්තා, අවිඤ්ඤායමානසමුදායං පන
විඤ්ඤායමානසමුදායෙන විසෙසිතුමරහතීති ආහ “අට්ඨන්තම්පි සමුභ”න්ති,
එතෙන “අරියසඬ්ඛ”න්ති එත්ථ න යෙන කෙනචි සණ්ඨානාදිනා, කායසාමග්ගියා
වා සමුදායභාවො, අපි තු මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවෙනෙවාති විසෙසෙති. අවයවමෙව
සම්පිණ්ඩෙත්වා ඌහිතඛිබ්බො විතක්කෙතඛිබ්බො, සංඌහනිතඛිබ්බො වා
සඬ්ඛසට්ඨතඛිබ්බොති සමුභො, සොයෙව සමොභො වචනසිලිට්ඨතාදිනා. ද්විධාපි හි
පාඨො යුජ්ජති. ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනායෙ න ඉරියනතො, අයෙ ව ඉරියනතො
අරියා නිරුත්තිනායෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති අරණියතො
උපගන්තඛිබ්බතො, උපගතනාඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො අරියා, දිට්ඨිසිලසාමඤ්ඤෙන
සංහතො, සමග්ගං වා කම්මං සමුදායවසෙන සමුපගතොති සඬ්ඛො, අරියානං
සඬ්ඛො, අරියො ව සො සඬ්ඛො ව යථාචුත්තනායෙනාති වා අරියසඬ්ඛො, තං
අරියසඬ්ඛං. හගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො
සඬ්ඛරතනාධිනොති අරියසඬ්ඛස්ස ඛණ්ණපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව “සිරසා
වන්දෙ”ති වුත්තං. අවස්සඤ්චායමත්ථො සම්පට්ඨිතඛිබ්බො විනයට්ඨකථාදීසුපි

(පාරා. අටිය. ගන්ථාරම්භකථා) තථා චුත්තත්තා. කෙච් පන පුරිමගාථාසුපි තං පදමානෙත්වා යොජෙත්ති, තදයුත්තමෙව රතනත්තයස්ස අසාධාරණගුණප්පකාසනට්ඨානත්තා, යථාචුත්තකාරණස්ස ච සබ්බෙසම්පි සංවණ්ණනාකාරානමධිප්පෙතත්තාති.

ඉමාය පන ගාථාය අරියසඬ්ඨස්ස පභවසම්පදා පභානසම්පදාදෙයො අනෙකෙ ගුණා දස්සිතා භොන්ති. කථං? “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන”න්ති ඵ්ථෙන අරියසඬ්ඨස්ස පභවසම්පදං දස්සෙති සම්මාසම්බුද්ධපභවතාදීපනතො. “මාරසෙනමථනාන”න්ති ඵ්ථෙන පභානසම්පදං සකලසංකිලෙසප්පභානදීපනතො. “අටියන්තම්පි සමුහ”න්ති ඵ්ථෙන ඤාණසම්පදං මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො. “අරියසඬ්ඨ”න්ති ඵ්ථෙන සභාවසම්පදං සබ්බසඬ්ඨානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ චා “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන”න්ති අරියසඬ්ඨස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං. “මාරසෙනමථනාන”න්ති සම්මාඋපුඤ්ඤායසාමිච්චිපට්ඨන්තභාවදීපනං. “අටියන්තම්පි සමුහ”න්ති ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං. “අරියසඬ්ඨ”න්ති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛේත්තභාවදීපනං. තථා “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන”න්ති ඵ්ථෙන අරියසඬ්ඨස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවං දස්සෙති. ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ භගවතො ඔරසපුත්තා ජාතා. “මාරසෙනමථනාන”න්ති ඵ්ථෙන අභිනිභාරසම්පදාසිද්ධං පුබ්බභාගසම්මාපට්ඨන්ති. දස්සෙති. කතාභිනිභාරා හි සම්මාපට්ඨන්තා මාරං, මාරසෙනං චා අභිවිජ්ජන්ති. “අටියන්තම්පි සමුහ”න්ති ඵ්ථෙන විද්ධස්තවිපක්ඛේ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන මග්ගඵලධම්මානං දස්සිතත්තා. “අරියසඬ්ඨ”න්ති ඵ්ථෙන අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවං දස්සෙති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛේත්තභාවස්ස දස්සිතත්තා. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණස්ස ආදි, සපුබ්බභාගපට්ඨපදා සෙක්ඛා සිලක්ඛන්ධාදෙයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සිලක්ඛන්ධාදෙයො පරියොසානන්තිආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සඬ්ඛෙපතො සබ්බෙපි අරියසඬ්ඨගුණා දස්සිතා භොන්තිති.

ඵචං ගාථාත්තයෙන සඬ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතපයොජනෙ පරිණාමෙත්තො “ඉති මෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ ඉති-සද්දො නිදස්සෙන. තෙන ගාථාත්තයෙන යථාචුත්තනයං නිදස්සෙති. මෙති අත්තානං කරණවචනෙන කත්තුභාවෙන නිද්දිසති. තස්ස “යං පුඤ්ඤං මයා ලද්ධ”න්ති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො, සම්පදානනිද්දෙසො චා ඵසො, “අත්ථි”ති පාඨසෙසො, සාමිනිද්දෙසො චා “යං මම පුඤ්ඤං චන්දනාමය”න්ති. පසිදියතෙ පසන්තා, තාදිසා මති පඤ්ඤා, විත්තං චා යස්සාති පසන්තමති, අඤ්ඤපදලිඛිතප්පධානත්තා ඉමස්ස සමාසපදස්ස “පසන්තමතිනො”ති චුත්තං. රතිං නයති, ජනෙති, චහතීති චා රතනං, සත්තවිධං, දසවිධං චා රතනං, තම්ච ඉමානීති තෙරුත්තිකා. සදිසකප්පනමඤ්ඤත්‍ර පන යථාචුත්තවචනත්ථෙතෙව බුද්ධාදීනං රතනභාවො යුජ්ජති. තෙසඤ්චි “ඉතිපි සො භගවා”තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජ්ජති. යථාහ —

“යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරිවූට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස...පෙ.... න මොහ...පෙ.... උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති තථාගතං ආරබ්භ. උජුගතචිත්තො ඛො පන මහානාම අරියසාවකො ලහති අත්ථවෙදං, ලහති ධම්මවෙදං, ලහති ධම්මුපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායතී” තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

චිත්තිකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. චුත්තඤ්ඤානං අට්ඨකථාසු –

“චිත්තිකතං මහග්ගඤ්ඤං, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුව්චති” ති. (බු. පා. අට්ඨ. 6.3;
උදාන. අට්ඨ. 47; දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සු. නි. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 1.226);

චිත්තිකතභාවාදයො ව අනඤ්ඤාසාධාරණා සාතිස්සතො බුද්ධාදීසුයෙව ලබ්භන්තිති. චිත්ථාරො රතනසුත්තවණ්ණනායං (බු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 1.226) ගහෙතබ්බො. අයමත්ථො පන නිබ්බවනත්ථවසෙන න චුත්තො, අථ කෙනාති වෙ? ලොකෙ රතනසම්මතස්ස වත්ථුතො ගරුකාතබ්බතාදිඅත්ථවසෙනාති සද්දවිදු. සාධුනඤ්ඤං රමනතො, සංසාරණ්ණවා ව තරණතො, සුගතිනිබ්බානඤ්ඤං නයනතො රතනං තුලාත්ථසමාසවසෙන, අලමතිපපඤ්ඤවෙන. එකසෙසපකප්පනෙන, පුට්ඨවනනිබ්බවනෙන වා රතනාති. තිණ්ණං සමුහො, තිණ්ණං වා සමාහටාති, තයො වා අවයවා අස්සාති තයං, රතනානමෙව තයං, නාඤ්ඤෙසන්ති රතනත්තයං. අවයවචිතිමුත්තස්ස පන සමුදායස්ස අභාවතො තිණ්ණං එව රතනාති තථා වුව්චන්ති, න සමුදායමත්තං, සමුදායාපෙක්ඛාය පන එකවචනං කතං. වන්දියතෙ වන්දනා, සාව වන්දනාමයං යථා “දානමයං සීලමයං”න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 33). වන්දනා වෙන්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනින්නතා, ථොමනා වා. අපිව තස්සා වෙනනාය සහජාතාදොපකාරෙකො සද්ධාපඤ්ඤාසතිවීරියාදිසම්පයුත්තධම්මො වන්දනා, තාය පකතන්ති වන්දනාමයං යථා “සොවණ්ණමයං රුපියමයං”න්ති, අත්ථතො පන යථාචුත්තවෙනනාව. රතනත්තයෙ, රතනත්තයස්ස වා වන්දනාමයං රතනත්තයවන්දනාමයං. පුජ්ජභවඵලනිබ්බත්තනතො පුඤ්ඤං නිරුත්තිනයෙන, අත්තතො කාරකං, සන්තානං වා පුනාති විසොධෙතිති පුඤ්ඤං, සකම්මකත්තා ධාතුස්ස කාරිතවසෙන අත්ථවිවරණං ලබ්භති, සද්දනිප්ඵත්ති පන සුද්ධවසෙනෙවාති සද්දවිදු.

තංතංසම්පත්තියා විබන්ධනවසෙන සත්තසන්තානස්ස අන්තරෙ වෙමජ්ඣෙකං එති ආගච්ඡතිති අන්තරායො, දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථො. පණාමපයොජනෙ චුත්තවිධිනා සුට්ඨු විභතො විද්ධස්තො අන්තරායො අස්සාති සුවිභතන්තරායො. විභනනඤ්ඤවෙන්ථ තදුප්පාදකහෙතුපරිහරණවසෙන තෙසං අන්තරායානමනුප්පත්තිකරණන්ති දට්ඨබ්බං. හුත්වාති පුබ්බකාලකිරියා, තස්ස “අත්ථං පකාසයිස්සාමි” ති එතෙන සම්බන්ධො. තස්සාති යං-සද්දෙන උද්දිට්ඨස්ස වන්දනාමයපුඤ්ඤස්ස. ආනුභාවෙනාති බලෙන.

“තෙජො උස්සාහමන්තා ව, පභූ සත්තීති පඤ්චිමෙ;
‘ආනුභාවො’ති වුච්චන්ති, ‘පභාවො’ති ච තෙ වදෙ’ති. —

වුත්තෙසු හි අත්ථෙසු ඉධ සත්තියං වත්තති. අනු පුනථපුනං තංසමඬ්ඨිං භාවෙති වඩ්ඨෙත්ති හි අනුභාවො, සොයෙව ආනුභාවොති උදානට්ඨකථායං, අත්ථතො පන යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස පුරිමකම්මස්ස බලානුප්පදානවසසඬ්ඛාතා වන්දනාමයපුඤ්ඤස්ස සත්තියෙව, සා ව සුවිහතන්තරායතාය කරණං, හෙතු වා සම්භවති.

එත්ථ පන “පසන්නමතිනො”ති එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තිං දස්සෙති. “රතනත්තයවන්දනාමය”න්ති එතෙන රතනත්තයස්ස ඛේත්තභාවසම්පත්තිං, තතො ව තස්ස පුඤ්ඤස්ස අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ව ඛේත්තභාවසම්පත්තියාති ද්විති අඩ්ඨගෙහි අත්ථසංවණ්ණනාය උපසාතකඋපද්දවානං විහතනෙ සමත්ථතං දීපෙති. චතුර්ධගසම්පත්තියා දානවෙනතා විය හි ද්වයධ්වගසම්පත්තියා පණාමවෙනතාපි අත්තරායවිහතනෙන දිට්ඨධම්මිකාති.

එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරකරණෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තදපි සංවණ්ණෙතඛිඛධම්මභාවෙන දස්සෙත්වා ගුණාහිත්ථවනවිසෙසෙන අහිත්ථවෙතුං “දීඝස්සා”තිආදිමාහ. අයඤ්ඨි ආවරියස්ස පකති, යදිදං තංතංසංවණ්ණනාසු ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙතඛිඛධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තනෙන ථොමනා. තථා හි තෙසු තෙසු පපඤ්චසුද්ධිසාරත්ථපකායනීමනොරථපුරණිඅට්ඨසාලිනීආදියු යථාක්කමං “පරවාදමථනස්ස, ඤාණප්පහෙදජනනස්ස, ධම්මකථිකපුඬ්ගවානං විචිත්තපටිභානජනනස්ස,

තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි, ඔගාළ්භස්ස අභිණ්භසො;
නානානයවිචිත්තස්ස, අභිධම්මස්ස ආදිතො”ති. ආදිනා —

ථොමනා කතා. තත්ථ දීඝස්සාති දීඝනාමකස්ස. දීඝසුත්තඬ්ඛිතස්සාති දීඝෙහි අභිආයතවනප්පබන්ධවන්තෙහි සුත්තෙහි ලක්ඛිතස්ස, අනෙක “දීඝො”ති අයං ඉමස්ස ආගමස්ස අත්ථානුගතා සමඤ්ඤාති දස්සෙති. නනු ව සුත්තානියෙව ආගමො, කථං සො තෙහි අඩ්ඨියතීති? සච්චමෙතං පරමත්ථතො, පඤ්ඤත්තිතො පන සුත්තානි උපාදාය ආගමභාවස්ස පඤ්ඤත්තත්තා අවයවෙහි සුත්තෙහි අවයවිභූතො ආගමො අඩ්ඨියති. යථෙව හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ “සුත්ත”න්ති වොභාරො, එවං සුත්තසමුදායෙ ආගමවොභාරොති. පටිච්චසමුප්පාදාදිනිපුණත්ථභාවතො නිපුණස්ස. ආගච්ඡන්ති අත්තත්ථපරත්ථාදයො එත්ථ, එතෙන, එතස්මාති වා ආගමො, උත්තමට්ඨෙත, පත්ථනීයට්ඨෙත ව සො වරොති ආගමවරො. අපිච ආගමසම්මතෙහි බාහිරකපවෙදිතෙහි භාරතපුරාණකථානරසිහපුරාණකථාදීහි වරොතිපි ආගමවරො, තස්ස. බුද්ධානමනුබුද්ධා බුද්ධානුබුද්ධා, බුද්ධානං සච්චපට්ඨෙධං අනුගම්ම පටිච්චද්ධසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා, තෙහි

අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන, ගුණසංවණ්ණනාවසෙන ච සංවණ්ණිතොති තථා. අථ චා බුද්ධා ච අනුබුද්ධා ච, තෙහි සංවණ්ණිතො යථාචුත්තනයෙනාති තථා, තස්ස. සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව හි තිණ්ණම්පි පිටකානං අත්ථසංවණ්ණනාක්කමො භාසිතො, තතො පරං සඛිගායනාදිවසෙන සාවකෙහිති ආචරියා වදන්ති. චුත්තඤ්ච මජ්ඣිමාගමට්ඨකථාය උපාලිසුත්තවණ්ණනායං ‘‘වෙය්‍යාකරණස්සාති විත්ථාරෙත්වා අත්ථදීපකස්ස. භගවතා හි අබ්‍යාකතං තන්තිපදං නාම නත්ථි, සබ්බෙසංයෙව අත්ථො කථිතො’’ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.76). සද්ධාවහගුණස්සාති බුද්ධාදීසු පසාදාවහගුණස්ස. නනු ච සබ්බම්පි බුද්ධච්චනං තෙපිටකං සද්ධාවහගුණමෙව, අථ කස්මා අයමඤ්ඤසාධාරණගුණෙන ථොමිතොති? සාතිසයතො ඉමස්ස තග්ගුණසම්පන්නත්තා. අයඤ්ඤි ආගමො බ්‍රහ්මජාලාදීසු සීලදිට්ඨාදීනං අනවසෙසනිද්දෙසාදිවසෙන, මහාපදානාදීසු (දී. නි. 2.3) පුරිමබුද්ධානම්පි ගුණනිද්දෙසාදිවසෙන, පාටිකසුත්තාදීසු (දී. නි. 3.1.4) තිත්ථියෙ මද්දිත්ථා අප්පට්චත්තියසිහනාදනාදිවසෙන, අනුත්තරියසුත්තාදීසු විසෙසතො බුද්ධගුණවිභාවනෙන රතනත්තයෙ සාතිසයං සද්ධං ආවහතිති.

එවං සංවණ්ණෙතබ්බධම්මස්ස අහිත්ථවනම්පි කත්ථා ඉදානි සංවණ්ණනාය සම්පති වක්ඛමානාය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙතුං ‘‘අත්ථප්පකාසනත්ථ’’න්තිආදිමාහ. ඉමාය හි ගාථාය සඬ්භිතිත්තයමාරුළ්භදීසාගමට්ඨකථාතොව සිහලභාසාමත්තං විනා අයං වක්ඛමානසංවණ්ණනා ආගතා, නාඤ්ඤතො, තදෙව කාරණං කත්ථා වත්තබ්බා, නාඤ්ඤන්ති අත්තතො සංවණ්ණනාය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙති. අපරො නයො – පරමතිපුණගම්භිරං බුද්ධවිසයමාගමවරං අත්තතො බලෙනෙව වණ්ණයිස්සාමිති අඤ්ඤෙහි වත්තුම්පි අසක්කුණෙය්‍යත්තා සංවණ්ණනානිස්සයං දස්සෙතුමාහ ‘‘අත්ථප්පකාසනත්ථ’’න්තිආදි. ඉමාය හි පුබ්බාවරියානුභාවං නිස්සායෙව තස්ස අත්ථං වණ්ණයිස්සාමිති අත්තතො සංවණ්ණනානිස්සයං දස්සෙති. තත්ථ ‘‘අත්ථප්පකාසනත්ථ’’න්ති පාඨත්ථො, සභාවත්ථො, ඤෙය්‍යත්ථො, පාඨානුරූපත්ථො, තදනුරූපත්ථො, සාවසෙසත්ථො, නිවරසෙසත්ථො, නීතත්ථො, නෙය්‍යත්ථොතිආදිනා අනෙකප්පකාරස්ස අත්ථස්ස පකාසනත්ථාය, පකාසනාය චා. ගාථාබන්ධසම්පත්තියා ද්විභාවො. අත්ථො කථියති එතායාති අත්ථකථා, සායෙව අට්ඨකථා ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්ථා යථා ‘‘දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො’’ති (පටි. ම. 1.17; 2.8), අයඤ්ච සසඤ්ඤොගවිධි අරියාජාතිභාවතො. අක්ඛරවින්තකාපි හි ‘‘තථානංට්ඨ යුග’’න්ති ලක්ඛණං වත්ථා ඉදමෙවුදාහරන්ති.

යාය’ත්ථමහිවණ්ණෙන්නි, බ්‍යඤ්ජනත්ථපදානුගං;
නිදානවත්ථුසම්බන්ධං, එසා අට්ඨකථා මතා.

ආදිතොතිආදිමිති පට්ඨසඬ්භිතියං. ඡලහිඤ්ඤතාය පරමෙන විත්තවසිභාවෙන සමන්තාගතත්තා, ඤානාදීසු පඤ්චවසිතා සබ්භාවතො ච වසිතො, ථෙරා මහාකස්සපාදයො, තෙසං සතෙහි පඤ්චහි. යා සඬ්භිතාති යා අට්ඨකථා අත්ථං පකාසෙතුං යුත්තට්ඨානෙ ‘‘අයමෙතස්ස අත්ථො, අයමෙතස්ස අත්ථො’’ති

සඬගහෙත්වා වුත්තා. අනුසඬගීතා ව පච්ඡාසීති න කෙවලං පයමසඬගීතියමෙව, අථ
 බො පච්ඡා දුතියතතියසඬගීතීසුපි. න ව පඤ්චගි වසිසතෙහි ආදිතො සඬගීතායෙව,
 අපි තු යසත්ථෙරාදීහි අනුසඬගීතා වාහි සහ සමුවචයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.
 සමුවචයද්වයඤ්ඤි පච්චෙකං කිරියාකාලං සමුවචිනොති.

අථ පොරාණට්ඨකථාය විජ්ජමානාය කිමෙනාය අධුනා පුන කතාය
 සංවණ්ණනායාති පුනරුත්තියා, නිරත්ථකතාය ව දොසං සමනුස්සරිත්වා තං
 පරිහරන්තො “සීහළදීප”න්තිආදිමාහ. තං පරිහරණෙනෙව හි ඉමිස්සා
 සංවණ්ණනාය නිමිත්තං දස්සෙති. තත්ථ සීහං ලාති ගණ්භාතීති සීහළො ල-කාරස්ස
 ල-කාරං කත්වා යථා “ගරුළො”ති. තස්මිං වංසෙ ආදිපුරිසො සීහකුමාරො,
 තබ්බංසජාතා පන තම්බපණ්ණදීපෙ බත්තියා, සබ්බෙපි ව ජනා තද්ධිතවසෙන,
 සදිසවොහාරෙන වා සීහළා, තෙසං නිවාසදීපොපි තද්ධිතවසෙන, යාතීනාමෙන වා
 “සීහළො”ති වෙදිතබ්බො. ජලමජ්ඣෙ දිජ්ජති, ද්විධා වා ආපො එත්ථ සන්දතීති
 දීපො, සොයෙව දීපො, හෙදාපෙක්ඛාය තෙසං දීපොති තථා. පනසද්දො
 අරුචිසංසූචනෙ, තෙන කාමඤ්ච සා සඬගීතිත්තයමාරුල්භා, තථාපි පුන එවංභූතාති
 අරුචියභාවං සංසූචෙති. තදත්ථසම්බන්ධතාය පන පුරිමගාථාය “කාමඤ්ච සඬගීතා
 අනුසඬගීතා වා”ති සානුග්ගහත්ථයොජනා සම්භවති. අඤ්ඤත්ථාපි හි තථා දිස්සතීති.
 ආහතාති ජම්බුදීපතො ආතීතා. අථාති සඬගීතිකාලතො පච්ඡා, එවං සති
 ආහතපදෙන සම්බන්ධො. අථාති වා මහාමහින්දත්ථෙරෙනාහතකාලතො පච්ඡා,
 එවං සති යපිතපදෙන සම්බන්ධො. සා හි ධම්මසඬගාහකත්ථෙරෙහි පයමං තීණි
 පිටකාති සඬගායිත්වා තස්ස අත්ථසංවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාවනාමග්ගං
 ආරොපිතත්තා තිස්සො සඬගීතියො ආරුල්භායෙව, තතො පච්ඡා ව
 මහාමහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණදීපමාහතා, පච්ඡා පන තම්බපණ්ණියෙහි
 මහාථෙරෙහි නිකායන්තරලද්ධිසඬකරපරිහරණත්ථං සීහළභාසාය යපිතාති.
 ආවරියධම්මපාලත්ථෙරො පන පච්ඡිමසම්බන්ධමෙව දුද්දසත්තා පකාසෙති. තථා
 “දීපවාසීනමත්ථායා”ති ඉදම්පි “යපිතා”ති ව “අපනෙත්වා ආරොපෙත්තො”ති ව
 එතෙහි පදෙහි සම්බන්ධිකබ්බං. එකපදම්පි හි ආවුත්තියාදිනෙයෙහි
 අනෙකත්ථසම්බන්ධමුපගච්ඡති. පුරිමසම්බන්ධෙන චෙත්ථ සීහළදීපවාසීනමත්ථාය
 නිකායන්තරලද්ධිසඬකරපරිහරණෙන සීහළභාසාය යපිතාති
 තම්බපණ්ණියත්ථෙරෙහි යපනපයොජනං දස්සෙති. පච්ඡිමසම්බන්ධෙන පන ඉමාය
 සංවණ්ණනාය ජම්බුදීපවාසීනං, අඤ්ඤදීපවාසීනඤ්ච අත්ථාය
 සීහළභාසාපනයන්ස්ස, තන්තිනයානුව්ඡවිකභාසාරොපනස්ස ව පයොජනන්ති.
 මහාඉස්සරියත්තා මහින්දොති රාජකුමාරකාලෙ නාමං, පච්ඡා පන ගුණමහන්තතාය
 මහාමහින්දොති වුවචති. සීහළභාසා නාම අනෙකක්ඛරෙහි එකත්ථස්සාපි
 වොහරණතො පරෙසං වොහරිතුං අතිදුක්කරා කඤ්චුකසදිසා සීහළානං
 සමුදාචිණ්ණා භාසා.

එවං හොතු පොරාණට්ඨකථාය, අධුනා කරියමානා පන අට්ඨකථා කථං
 කරියතීති අනුයොගෙ සති ඉමිස්සා අට්ඨකථාය කරණජ්ජකාරං දස්සෙතුමාහ
 “අපනෙත්වානා”තිආදි. තත්ථ තතො මූලට්ඨකථාතො සීහළභාසං අපනෙත්වා

පොත්ථකෙ අනාරොපිතභාවෙන නිරඬ්කරිත්වාති සම්බන්ධො, එතෙන අයං
 වක්ඛමානා අට්ඨකථා සඬ්භිතිත්තයමාරොපිතාය මූලට්ඨකථාය
 සීහළභාසාපනයනමත්තමඤ්ඤත්‍ර අත්ථතො සංසන්දනි වෙව සමෙති ව යථා
 “ගඬිගොදකෙන යමුනොදක”න්ති දස්සෙති. “මනොරම” මිච්චාදීනි “භාස”න්ති
 එතස්ස සභාවනිරුත්තිභාවදීපකානි විසෙසනානි. සභාවනිරුත්තිභාවෙන හි
 පණ්ඩිතානං මනං රමයතීති මනොරමා. තනොති අත්ථමෙතාය, තනීයති වා
 අත්ථවසෙන විවරීයති, වට්ටතො වා සත්තෙ තාරෙති, නානාත්ථවිසයං වා කඬ්ඛං
 තරන්ති එතායාති තත්ති, පාළි. තස්සා නයසඬ්ඛාතාය ගතියා ඡවිං ඡායං අනුගතාති
 තත්තිතයානුවඡවිකා. අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරසංකිණ්ණදොසවිරහිතතාය
 විගතදොසා, තාදිසං සභාවනිරුත්තිභූතං –

“සා මාගධි මූලභාසා, නරා යායා’දිකප්පිකා;
 චුභ්මානො වස්සුතාලාපා, සම්බුද්ධා වාපි භාසරෙ”ති. –

වුත්තං පාළිගතිභාසං පොත්ථකෙ ලිඛනවසෙන ආරොපෙන්තොති අත්ථො, ඉමිනා
 සද්දදොසාභාවමාහ.

සමයං අවිලොමෙන්තොති සිද්ධන්තමවිරොධෙන්තො, ඉමිනා පන
 අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධත්තා එව හි තෙ ථෙරවාදාපි ඉධ පකාසයිස්සන්ති.
 කෙසං පන සමයන්ති ආහ “ථෙරාන”න්තිආදි, එතෙන රාහුලාවරියාදීනං
 ඡෙතවනවාසිඅභයගිරිවාසිනිකායානං සමයං නිවත්තෙති. ථීරෙහි
 සීලසුතඤ්ඤානවිමුත්තිසඬ්ඛාතෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතාති ථෙරා. යථාහ
 “චත්තාරොමෙ හික්ඛවෙ ථෙරකරණා ධම්මා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ හික්ඛවෙ
 හික්ඛු සීලවා භොති”තිආදි (අ. නි. 4.22). අපිව සච්චධම්මාදීහි ථීරකරණෙහි
 සමන්තාගතත්තා ථෙරා. යථාහ ධම්මරාජා ධම්මපදෙ –

“යමිහි සච්චඤ්ච ධම්මො ව, අහිංසා සංයමො දමො;
 ස වෙ චන්තමලො ධිරො, ‘ථෙරො’ඉති පච්චවති”ති. (ධ. ප. 260);

තෙසං. මහාකස්සපත්ථෙරාදීහි ආගතා ආවරියපරම්පරා ථෙරවංසො,
 තප්පරියාපන්නා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන තස්ස
 සමුප්ප්ප්ලනතො තං පකාරෙන දීපෙන්ති, තස්මිං වා පදීපසදිසාති ථෙරවංසපදිපා.
 විවිධෙන ආකාරෙන නිව්ඡීයතීති විනිව්ඡයො, ගණ්ඨිට්ඨානෙසු ධීලමද්දනාකාරෙන
 පවත්තා විමතිවිඡෙදනීකථා, සුට්ඨු නිපුණො සණ්භො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති
 සුනිපුණුවිනිව්ඡයා. අථ වා විනිව්ඡන්තොති විනිව්ඡයො, යථාවුත්තවිසයං ඤාණං,
 සුට්ඨු නිපුණො ඡෙකො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති සුනිපුණුවිනිව්ඡයා. මහාමෙඝවන
 ධීතො විහාරො මහාවිහාරො, යො සත්ථු මහාබොධිනා විරොචති, තස්මිං වසනසීලා
 මහාවිහාරවාසිනො, තාදිසානං සමයං අවිලොමෙන්තොති අත්ථො, එතෙන
 මහාකස්සපාදිථෙරපරම්පරාගතො, තතොයෙව අවිපරිතො සණ්භසුබ්බමො

විනිවිඡයොති මහාවිහාරවාසීනං සමයස්ස පමාණභූතතං පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන දස්සෙති.

භික්ඛා පුනප්පුනභතමත්ථන්ති එකත්ථ චූතමිපි පුන අඤ්ඤත්ථ ආභතමත්ථං පුනරුත්තිභාවතො, ගන්ථගරුකභාවතො ච චජිත්ථා තස්ස ආගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමිති අත්ථො.

එවං කරණප්පකාරමිපි දස්සෙත්ථා “දීපවාසීනමත්ථායා”ති චූත්තප්පයොජනතො අඤ්ඤමිපි සංවණ්ණනාය පයොජනං දස්සෙතුං “සුජනස්ස වා”තිආදිමාහ. තත්ථ සුජනස්ස වාති ව-සද්දො සමුච්චයත්ථො, තෙන න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනමෙව අත්ථාය, අථ බො සාධුජනතොසනත්ථඤ්ඤාති සමුච්චිනොති. තෙනෙව ච තම්බපණ්ණිදීපවාසීනමිපි අත්ථායාති අයමත්ථො සිද්ධො හොති උග්ගභණ්ඩසුකරතාය තෙසමිපි බහුපකාරත්තා. චිරට්ඨිතත්ථඤ්ඤාති එත්ථාපි ව-සද්දො න කෙවලං තදුභයත්ථමෙව, අපි තු තිව්ධස්සාපි සාසනධම්මස්ස, පරියත්තිධම්මස්ස වා පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණං චිරකාලං ඨිතත්ථඤ්ඤාති සමුච්චයත්ථමෙව දස්සෙති. පරියත්තිධම්මස්ස හි ඨිතියා පටිපත්තිධම්මපටිවෙධධම්මානමිපි ඨිති හොති තස්සෙව තෙසං මූලභාවතො. පරියත්තිධම්මො පන සුනික්ඛිත්තෙන පදබ්‍යඤ්ඡනෙන, තදත්ථොන ච චිරං සම්මා පතිට්ඨාති, සංවණ්ණනාය ච පදබ්‍යඤ්ඡනං අවිපරීතං සුනික්ඛිත්තං, තදත්ථොපි අවිපරීතො සුනික්ඛිත්තො හොති, තස්මා සංවණ්ණනාය අවිපරීතස්ස පදබ්‍යඤ්ඡනස්ස, තදත්ථස්ස ච සුනික්ඛිත්තස්ස උපායභාවමුපාදාය චූත්තං “චිරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා”ති. චූත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“ද්වෙමෙ භික්ඛවෙ ධම්මා සද්ධම්මස්ස ඨිතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුනික්ඛිත්තඤ්ච පදබ්‍යඤ්ඡනං, අත්ථො ච සුනීතො, ඉමෙ බො...පෙ.... සංවත්තන්ති”තිආදි (අ. නි. 2.21).

එවං පයොජනමිපි දස්සෙත්ථා චක්ඛමානාය සංවණ්ණනාය මහත්තපරිච්චාගෙන ගන්ථගරුකභාවං පරිහරිතුමාහ “සීලකථා”තිආදි. තථා හි චූත්තං “න තං විචරයිස්සාමි”ති. අපරො නයො – යද්ධිකථං කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ගහෙනබ්බොති කථිකානං උපදෙසං කරොන්තො තත්ථ විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙතුමාහ “සීලකථා”තිආදි. තත්ථ සීලකථාති චාරිත්තචාරිත්තාදිවසෙන සීලචිත්ථාරකථා. ධූතධම්මාති පිණ්ඩපාතිකභිගාදයො තෙරස කිලෙසධූනනකධම්මා. කම්මට්ඨානානීති භාවනාසඤ්ඤාතස්ස යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානත්තා කම්මට්ඨානනාමාති ධම්මජානාති. තානි පන පාළියමාගතානි අට්ඨතිං සෙව න ගහෙනබ්බොති, අථ බො අට්ඨකථායමාගතානිපි ද්වෙති ඤාපෙතුං “සබ්බානිපි”ති චූත්තං. වරි යාවිධානසහිතොති රාගවරිතාදීනං සභාවාදිවිධානෙන සහ පවත්තො, ඉදං පන “කුමාසමාපත්තිචිත්ථාරො”ති ඉමස්ස විසෙසනං. එත්ථ ච රූපාවචරජ්ඣානානි ඤානං, අරූපාවචරජ්ඣානානි සමාපත්ති. තදුභයමිපි වා පටිලද්ධමත්තං ඤානං, සමාපජ්ජනවසිභාවප්පත්තං සමාපත්ති. අපිච තදපි උභයං

කොනමෙව, එලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තියො පන සමාපත්ති, තාසං විත්ථාරොති අත්ථො.

ලොකියලොකුත්තරහෙදානං ඡන්තම්පි අභිඤ්ඤානං ගහණත්ථං “සබ්බා ව අභිඤ්ඤායො”ති වුත්තං. ඤාණවිභව්ගාදීසු (විභ. 751) ආගතනයෙන එකවිධාදිනා හෙදෙන පඤ්ඤාය සඬකලයිත්වා සම්පිණ්ඩෙත්වා, ගණෙත්වා වා විනිවිජයනං පඤ්ඤාසඬකලනවිනිවිජයො. අරියානීති බුද්ධාදීහි අරියෙහි පටිවිජ්ඣිතබ්බත්තා, අරියභාවසාධකත්තා වා අරියානි උත්තරපදලොපෙන. අවිතථභාවෙන වා අරණියත්තා, අවගන්තබ්බත්තා අරියානි, “සව්වානී”තිමස්ස විසෙසනං.

හෙතාදිපච්චයධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවෙන පච්චයුප්පන්තධම්මානමුපකාරකතා පච්චයාකාරො, තස්ස දෙසනා තථා, පටිවිචසමුප්පාදකථාති අත්ථො. සා පන නිකායන්තරලද්ධිසඬකරරහිතතාය සුට්ඨු පරිසුද්ධා, සනවිනිබ්බොගස්ස ව සුදුක්කරතාය නිපුණා, එකත්තාදිනායසහිතා ව තත්ථ විචාරිතාති ආහ “සුපරිසුද්ධනිපුණතායා”ති. පදත්තයම්පි හෙතං පච්චයාකාරදෙසනාය විසෙසනං. පටිසම්භිදාදීසු ආගතනයං අවිස්සජ්ජිත්වා ව විචාරිතත්තා අවිමුත්තො තත්තිමග්ගො යස්සාති අවිමුත්තතත්ති මග්ගා. මග්ගොති චෙත්ථ පාළිසඬ්ඛාතො උපායො තංතදත්ථානං අවබොධස්ස, සච්චපට්ඨෙධස්ස වා උපායභාවතො. පබන්ධො වා දීඝභාවෙන පකතිමග්ගසදිසත්තා, ඉදං පන “විපස්සනා, භාවනා”ති පදද්වයස්ස විසෙසනං.

ඉති පන සබ්බත්ති එත්ථ ඉති-සද්දො පරිසමාපනෙ යථාඋද්දිට්ඨඋද්දෙසස්ස පරිනිට්ඨිතත්තා, එත්තකං සබ්බත්ති අත්ථො. පනාති වචනාලඬකාරමත්තං විසුං අත්ථාභාවතො. පදත්ථසංකිණ්ණස්ස, වත්තබ්බස්ස ව අවුත්තස්ස අවසෙසස්ස අභාවතො සුවඤ්ඤෙය්ගභාවෙන සුපරිසුද්ධං, “සබ්බ”ත්ති ඉමිනා සම්බන්ධො, භාවනපුංසකං වා එතං “වුත්ත”ත්ති ඉමිනා සම්බජ්ඣනතො. හියෙය්නාති අතිරෙකං, අතිවිත්ථාරත්ති අත්ථො, එතෙන පදත්ථමත්තමෙව විචාරයිස්සාමිති දස්සෙති. එතං සබ්බං ඉධ අට්ඨකථාය න විචාරයිස්සාමි පුනරුත්තිභාවතො, ගන්ථගරුකභාවතො වාති අධිප්පායො. විචරයිස්සාමිති ව ගාථාභාවතො න වුද්ධිභාවොති දට්ඨබ්බං.

එවම්පි එස විසුද්ධිමග්ගො ආගමානමත්ථං න පකාසෙය්ග, අථ සබ්බොපෙසො ඉධ විචාරිතබ්බොයෙවාති වොදනාය තථා අවිචාරණස්ස එකන්තකාරණං නිද්ධාරෙත්වා තං පරිහරන්තො “මජ්ඣෙක විසුද්ධිමග්ගො”තිආදිමාහ. තත්ථ මජ්ඣෙකි බුද්දකතො අඤ්ඤෙසං චතුත්තම්පි ආගමානං අබ්භන්තරෙ. හි-සද්දො කාරණෙ, තෙන යථාවුත්තං කාරණං ජොතෙති. තත්ථාති තෙසු චතුසු ආගමෙසු. යථාභාසිතත්ති භගවතා යං යං දෙසිතං, දෙසිතානුරූපං වා. අපි ව සංවණ්ණකෙහි සංවණ්ණනාවසෙත යං යං භාසිතං, භාසිතානුරූපත්තිපි අත්ථො. ඉව්චෙවාති එත්ථ ඉති-සද්දෙන යථාවුත්තං කාරණං නිදස්සෙති, ඉමිනාව කාරණෙන, ඉදමෙව වා කාරණං මනසි සන්තිධායාති අත්ථො. කතොති එත්ථාපි “විසුද්ධිමග්ගො එසා”ති පදං කම්මභාවෙන සම්බජ්ඣති ආවුත්තියාදිනායෙනාති දට්ඨබ්බං. තම්පිති තං.

විසුද්ධිමග්ගමිසි ඤාණෙන ගහෙත්වාන. එතායාති සුමඬිගලවිලාසිනියා නාම එතාය අට්ඨකථාය. එත්ථ ච “මජ්ඣිමනිකාය” ති එතෙන මජ්ඣිමනිකාවදීපනෙන විසෙසනො චතුත්තමිසි ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා විසුද්ධිමග්ගො, න සුමඬිගලවිලාසිනීආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති. අවිසෙසනො පන විනයානිධම්මානමිසි යථාරහං සාධාරණට්ඨකථා හොතියෙව, තෙහි සම්මිස්සකාය ච තදවිසෙසස්ස බුද්දකාගමස්ස විසෙසනො සාධාරණා සමානාපි තං යපෙත්වා චතුත්තමෙව ආගමානං සාධාරණාත්ථෙව චුත්තාති.

ඉති සොළසගාථාවණ්ණනා.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිකා.

නිදානකථාවණ්ණනා

එවං යථාචුත්තෙන විවිධෙන නයෙන පණාමාදිකං පකරණාරම්භවිධානං කත්වා ඉදාති විභාගවත්තානං සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනවසෙනෙව සුවිභාවිතං, සුවිඤ්ඤාපිතඤ්ච හොතිති පයමං තාව වග්ගසුත්තවසෙන විභාගං දස්සෙතුං “තත්ථ දීඝාගමො නාමා” තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති “දීඝස්ස ආගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී” ති යදිදං චුත්තං, තස්මිං වචනෙ. “යස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී” ති පටිඤ්ඤාතං, සො දීඝාගමො නාම වග්ගසුත්තවසෙන එවං වෙදිතබ්බො, එවං විභාගොති වා අත්ථො. අථ වා තත්ථාති “දීඝාගමනිස්සිත” ති යං චුත්තං, එතස්මිං වචනෙ. යො දීඝාගමො චුත්තො, සො දීඝාගමො නාම වග්ගසුත්තවසෙන. එවං විභජිතබ්බො, එදිසොති වා අත්ථො. “දීඝස්සා” තිආදිනා හි චුත්තං දුරවචනං තං-සද්දෙන පටිනිද්දිසති විය “දීඝාගමනිස්සිත” ති චුත්තං ආසන්නවචනමිසි තං-සද්දෙන පටිනිද්දිසති අත්තනො බුද්ධියං පරමමුඛං විය පරිවත්තමානං හුත්වා පවත්තනතො. එදිසෙසු හි යානෙසු අත්තනො බුද්ධියං සම්මුඛං වා පරමමුඛං වා පරිවත්තමානං යථා තථා වා පටිනිද්දිසිතුං වට්ටති සද්දමත්තපටිනිද්දෙසෙන අත්ථස්සාවිරොධනතො. වග්ගසුත්තාදීනං නිබ්බවනං පරතො ආවි හවිස්සති. තයො වග්ගා යස්සාති නිවග්ගො. චතුත්තිංස සුත්තාති එත්ථ සඬගය්හන්ති, තෙසං වා සඬගහො ගණනා එත්ථාති චතුත්තිංසසුත්තසඬගහො.

අත්තනො සංවණ්ණනාය පයමසඬගිතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙනෙව පවත්තභාවං දස්සෙතුං “තස්ස...පෙ.... නිදානමාදී” ති චුත්තං. ආදිභාවො හෙත්ථ සඬගිතික්කමෙනෙව වෙදිතබ්බො. කස්මා පන චතුසු ආගමෙසු දීඝාගමො පයමං සඬගිතො, තත්ථ ච සීලක්ඛන්ධවග්ගො පයමං නික්ඛිත්තො, තස්මිඤ්ච භුමමජාලසුත්තං, තත්ථාපි නිදානන්ති? නායමනුයොගො කත්ථවිසි න පවත්තති සබ්බත්ථෙව වචනක්කමත්තං පටිච්ච අනුයුඤ්ජිතබ්බතො. අපිව සද්ධාවහගුණත්තා දීඝාගමොව පයමං සඬගිතො. සද්ධා හි කුසලධම්මානං බීජං. යථාහ “සද්ධා බීජං තපො වුට්ඨී” ති (සං. නි. 2.197; සු. නි. 77). සද්ධාවහගුණා වස්ස හෙට්ඨා දස්සිතායෙව. කිඤ්ච හියොයා – කතිපයසුත්තසඬගහනාය වෙව අජ්ජපරිමාණනාය ච උග්ගහණධාරණාදිසුබ්බතො පයමං සඬගිතො. තථා හෙස

චතුත්තිංසසුත්තසඬගහො, චතුසට්ඨිභාණුවාරපරිමාණො ව. සීලකථාබාහුල්ලතො පන සීලක්ඛන්ධවග්ගො පයමං නික්ඛිත්තො. සීලඤ්චි සාසනස්ස ආදි සීලපතිට්ඨානත්තා සබ්බගුණානං. තෙනෙවාහ “තස්මා තිහ ත්වං භික්ඛු ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො වාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධ”න්තිආදි (සං. නි. 5.469). සීලක්ඛන්ධකථාබාහුල්ලතො හි සො “සීලක්ඛන්ධවග්ගො”ති වුත්තො. දිට්ඨිවිනිවේදනකථාභාවතො පන සුත්තන්තපිටකස්ස නිරවසෙසදිට්ඨිවිහජනං බ්‍රහ්මජාලසුත්තං පයමං නික්ඛිත්තන්ති වේදිතබ්බං. තෙපිටකෙ හි බුද්ධවචනෙ බ්‍රහ්මජාලසදිසං දිට්ඨිගතානි නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජටං කත්වා විහත්තසුත්තං නත්ථි. නිදානං පන පයමසඬගීතියං මහාකස්සපත්ථෙරෙන පුට්ඨෙයන ආයස්මතා ආනන්දෙන දෙසකාලාදිනිදස්සනත්ථං පයමං නික්ඛිත්තන්ති. තෙනාහ “බ්‍රහ්මජාලස්සාපි”තිආදි. තත්ථ ව “ආයස්මතා”තිආදිනා දෙසකං නියමෙති, පයමසඬගීතිකාලෙති පන කාලන්ති, අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති.

පයමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා

ඉදානි “පයමමහාසඬගීතිකාලෙ”ති වචනප්පසඬගෙන තං පයමමහාසඬගීතිං දස්සෙත්තො, යස්සං වා පයමමහාසඬගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන සංවණ්ණනං කත්තුකාමත්තා තං විභාවෙත්තො තස්සා තත්තියා ආරුල්භායපි ඉධ වචනෙ කාරණං දස්සෙතුං “පයමමහාසඬගීති නාම වෙසා”තිආදිමාහ. එත්ථ හි කිඤ්චාපි...පෙ.... මාරුල්භානි එතෙන නනු සා සඬගීතික්ඛන්ධකෙ තත්තිමාරුල්භා, කස්මා ඉධ පුන වුත්තා, යදි ව වුත්තා අස්ස නිරත්ථකතා, ගන්ථගරුතා ව සියාති වොදනාලෙසං දස්සෙති. “නිදාන...පෙ.... වේදිතබ්බා”ති පන එතෙන නිදානකොසල්ලත්ථභාවතො යථාවුත්තදොසතා න සියාති විසෙසකාරණදස්සනෙන පරිහරති. “පයමමහාසඬගීති නාම වෙසා”ති එත්ථ ව-සද්දො ඊදිසෙසු යානෙසු වත්තබ්බසම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන හි පයමමහාසඬගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානඤ්ච ආදි, එසා ව පයමමහාසඬගීති නාම එවං වේදිතබ්බාති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙති. උපඤ්ඤාසත්ථො වා ව-සද්දො, උපඤ්ඤාසොති ව වාකාරම්භො වුවවති. එසා හි ගන්ථකාරානං පකති, යදිදං කිඤ්චි වත්වා පුන අපරං වත්තුමාරහන්තානං ව-සද්දපයොගො. යං පන වජිරබුද්ධිත්ථෙරෙන වුත්තං “එත්ථ ව-සද්දො අතිරෙකත්ථො, තෙන අඤ්ඤාපි අත්ථිති දිපෙති”ති (වජිර ටී. බාහිරනිදානකථාවණ්ණනා), තදයුත්තමෙව. න හෙත්ථ ව-සද්දෙන තදත්ථො විඤ්ඤායති. යදි වෙත්ථ තදත්ථදස්සනත්ථමෙව ව-කාරො අධිජ්ජෙතො සියා, එවං සති සො න කත්තබ්බොයෙව පයමසද්දෙනෙව අඤ්ඤාසං දුතියාදිසඬගීතීනම්පි අත්ථිභාවස්ස දස්සිතත්තා. දුතියාදිමුපාදාය හි පයමසද්දපයොගො දීසාදිමුපාදාය රස්සාදිසද්දපයොගො විය. යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා, පඤ්ඤත්තත්තා ව විජ්ජකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඬගහෙත්වා ගායනං කථනං සඬගීති, එතෙන තං තං සික්ඛාපදානං, තංතංසුත්තානඤ්ච ආදිපරියොසානෙසු, අන්තරන්තරා ව සම්බන්ධවසෙන යපිතං සඬගීතිකාරකවචනං සඬගහිතං හොති. මහාවිසයත්තා, පුජිතත්තා ව මහති සඬගීති මහාසඬගීති, පයමා මහාසඬගීති පයමමහාසඬගීති.

කිඤ්චාපිති අනුග්ගහත්ථො, තෙන පාළියම්පි සා සඬ්ඨිතිමාරුල්භාවාති අනුග්ගහං කරොති, එවම්පි තත්ථාරුල්භමත්තෙන ඉධ සොතුනං නිදානකොසල්ලං න භොතීති පන-සද්දෙන අරුචියත්ථං දස්සෙති. නිදානි දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිනං විදිනං කත්වා නිදස්සෙතීති නිදානං, තස්මිං කොසල්ලං, තදත්ථායාති අත්ථො.

ඉදානි තං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං “ධම්මවක්කපචත්තනඤ්ඨි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සත්තානං දස්සනානුත්තරියසරණාදිපටිලාභහෙතුභූතාසු විජ්ජමානාසුපි අඤ්ඤාසු භගවතො කිරියාසු “බුද්ධො ඛොධෙය්‍ය”න්ති (බු. වං. අට්ඨ. අබ්භන්තරනිදාන 1; වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා; උදාන අට්ඨ. 18) පටිඤ්ඤාය අනුලොමනතො විනෙය්‍යානං මග්ගඵලප්පත්තිහෙතුභූතා කිරියාව නිජපරියායෙන බුද්ධකිව්වං නාමාති තං සරුපතො දස්සෙතුං “ධම්මවක්කපචත්තනඤ්ඨි...පෙ.... විනයනා”ති වුත්තං. ධම්මවක්කපචත්තනතො පන පුබ්බභාගෙ භගවතා භාසිතං සුණන්තානම්පි වාසනාභාගියමෙව ජාතං, න සෙක්ඛභාගියං, න නිබ්බේධභාගියං තපුස්සහල්ලිකානං සරණදානං විය. එසා හි ධම්මතා, තස්මා තමෙව මරියාදභාවෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බො. සද්ධිත්තියාදි ධම්මොයෙව පචත්තනට්ඨෙන වක්කන්ති ධම්මවක්කං. අථ වා වක්කන්ති ආණා, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං වක්කඤ්චාති ධම්මවක්කං. ධම්මෙන ඤායෙන වක්කන්තිපි ධම්මවක්කං. වුත්තඤ්ඨි පටිසම්භිදායං -

“ධම්මඤ්ච පචත්තෙති වක්කඤ්චාති ධම්මවක්කං. වක්කඤ්ච පචත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මවක්කං, ධම්මෙන පචත්තෙතීති ධම්මවක්කං, ධම්මවරියාය පචත්තෙතීති ධම්මවක්ක”න්තිආදි (පටි. ම. 2.40, 41).

තස්ස පචත්තනං තථා. පචත්තනන්ති ච පචත්තයමානං, පචත්තිතන්ති පච්චුප්පන්තාතීතවසෙන ද්විධා අත්ථො. යං සන්ධාය අට්ඨකථාසු වුත්තං “ධම්මවක්කපචත්තනසුත්තන්තං දෙසෙන්නො ධම්මවක්කං පචත්තෙති නාම, අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස මග්ගඵලාධිගතතො පට්ඨාය පචත්තිතං නාමා”ති (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1081-1088; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.40). ඉධ පන පච්චුප්පන්තවසෙනෙව අත්ථො යුත්තො. යාවාති පරිච්ඡේදත්ථෙ නිපාතො, සුභද්දස්ස නාම පරිබ්බාජකස්ස විනයනං අන්තොපරිච්ඡේදං කත්වාති අභිවිධිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තඤ්ඨි භගවා පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්තොයෙව විනෙසීති. කතං පරිනිට්ඨාපිතං බුද්ධකිව්වං යෙනාති තථා, තස්මිං. කතබුද්ධකිව්වෙ භගවති ලොකනාථෙ පරිනිබ්බුතෙති සම්බන්ධො, එතෙන බුද්ධකත්තබ්බස්ස කිව්වස්ස කස්සවිපි අසෙසිතභාවං දීපෙති. තතොයෙව හි භගවා පරිනිබ්බුතොති. නනු ච සාවකෙහි විනිතාපි විනෙය්‍යා භගවතායෙව විනිතා නාම. තථා හි සාවකභාසිතං සුත්තං “බුද්ධභාසිත”න්ති වුව්වති. සාවකවිනෙය්‍යා ච න තාව විනිතා, තස්මා “කතබුද්ධකිව්වෙ”ති න වත්තබ්බන්ති? නායං දොසො තෙසං විනයනුපායස්ස සාවකෙසු යපිතත්තා. තෙනෙවාහ -

“න තාවාහං පාපිම පරිනිබ්බායස්සාමි, යාව මෙ භික්ඛු න සාවකා භවිස්සන්ති වියත්තා විනීතා විසාරදා බහුස්සුතා ධම්මධරා...පෙ.... උප්පන්නං පරප්පවාදං සහ ධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙන්වා සපාටිභාරියං ධම්මං දෙසෙස්සන්ති” තිආදි (දී. නි. 2.168; උදා. 51).

“කුසිනාරාය” න්තිආදිනා භගවතො පරිනිබ්බුතදෙසකාලවිසෙසවචනං “අපරිනිබ්බුතො භගවා” ති ගාහස්ස මිච්ඡාභාවදස්සන්තං, ලොකෙ ජාතසංවද්ධාදිභාවදස්සන්තංඤ්ච. තථා හි මනුස්සභාවස්ස සුපාකටකරණන්තං මහාබොධිසත්තා වරිමහවෙ දාරපරිග්ගහාදීනිපි කරොන්තිති. කුසිනාරායන්ති එවං නාමකෙ නගරෙ. තඤ්ඤි නගරං කුසහන්තං පුරිසං දස්සන්ට්ඨානෙ මාපිතත්තා “කුසිනාර” න්ති වුවචති, සමීපත්තෙ චෙතං භූමිමං. උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙති තස්ස නගරස්ස උපවත්තනභූතෙ මල්ලරාජුතං සාලවනෙ. තඤ්ඤි සාලවනං නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපච්ච වත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති උපවත්තනං. යථා හි අනුරාධපුරස්ස දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං පුපාරාමො, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං හොති. යථා ච පුපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙත නගරං පවිසන්තමග්ගො පාචිනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙත නිවත්තති, එවං උය්‍යානතො සාලපන්ති පාචිනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙත නිවත්තා, තස්මා තං “උපවත්තන” න්ති වුවචති. අපරෙ පන “තං සාලවනමුපගන්ත්වා මිත්තසුභජ්ජෙ අපලොකෙන්වා නිවත්තනතො උපවත්තනන්ති පාකටං ජාතං කිරා” ති වදන්ති. යමකසාලානමන්තරෙති යමකසාලානං වෙමජ්ඣෙ. තත්ථ කිර භගවතො පඤ්ඤත්තස්ස පරිනිබ්බානමඤ්චස්ස සීසභාගෙ එකා සාලපන්ති හොති, පාදභාගෙ එකා. තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස. තස්මා “යමකසාලානමන්තරෙ” ති වුත්තං. අපිච “යමකසාලා නාම මූලක්ඛන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිබ්බෙන්වා ධීතසාලා” තිපි මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. මා ඉති වන්දො වුවචති තස්ස ගතියා දිවසස්ස මිනිතබ්බතො, තදා සබ්බකලාපාරිපුරියා පුණ්ණො එව මාති පුණ්ණමා. සද්දවිදු පන “මො සිවො වන්දිමා චෙවා” ති වුත්තං සක්කතභාසානයං ගහෙන්වා ඔකාරන්තමිපි වන්දිමවාචක ම-සද්දමිච්ඡන්ති. විසාබාය යුත්තො පුණ්ණමා යත්ථාති විසාබාපුණ්ණමො, සොයෙව දිවසො තථා, තස්මිං. පච්චුසති තිමිරං විනාසෙතිති පච්චුසො, පති-පුබ්බො උස-සද්දො රුජායන්ති හි නෙරුත්තිකා, සොයෙව සමයොති රත්තියා පච්ඡිමයාමපරියාපන්නො කාලවිසෙසො වුවචති, තස්මිං. විසාබාපුණ්ණමදිවසෙ ඊදිසෙ රත්තියා පච්ඡිමසමයෙති වුත්තං හොති.

උපාදියතෙ කම්මකිලෙසෙහිති උපාදි, විපාකක්ඛන්ධා, කටන්තා ව රූපං. සො පන උපාදි කිලෙසාහිසඬ්ඛාරමාරනිමිමට්ඨනෙ අනොස්සට්ඨො, ඉධ ඛන්ධමච්චුමාරනිමිමට්ඨනෙ ඔස්සට්ඨොන සෙසිතො, තස්මා නත්ථි එතිස්සා උපාදිසඬ්ඛාතො සෙසො, උපාදිස්ස වා සෙසොති කත්වා “අනුපාදිසෙසා” ති වුවචති. නිබ්බානධාතුති චෙත්ථ නිබ්බුතිමත්තං අධිජ්ජෙතං, නිබ්බානඤ්ච තං සභාවධාරණතො ධාතු වාති කත්වා. නිබ්බුතියා හි කාරණපරියායෙන අසඬ්ඛතධාතු තථා වුවචති. ඉත්ථමභූතලක්ඛණෙ වායං කරණනිද්දෙසො. අනුපාදිසෙසනාසඬ්ඛාතං

ඉමං පකාරං භූතස්ස පත්තස්ස පරිනිබ්බූතස්ස භගවතො ලක්ඛණෙ
නිබ්බානධාතුසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ තතියාති චූත්තං හොති. නනු ච “අනුපාදිසෙසායා”ති
නිබ්බානධාතුයාව විසෙසනං හොති, න පරිනිබ්බූතස්ස භගවතො, අථ කස්මා තං
භගවා පත්තොති චූත්තොති? නිබ්බානධාතුයා සභවරණතො. තංසභවරණෙන හි
භගවාපි අනුපාදිසෙසභාවං පත්තොති වුවිති. අථ චා අනුපාදිසෙසභාවසඬ්ඛාතං ඉමං
පකාරං පත්තාය නිබ්බානධාතුයා ලක්ඛණෙ සඤ්ජානනකිරියාය තතියාතිපි චත්තුං
යුජ්ජති. අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාති ච අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු හුත්වාති
අත්ථො. “ඌනපඤ්චබන්ධනෙන පත්තෙනා”ති (පාරා. 612). එත්ථ හි
ඌනපඤ්චබන්ධනපත්තො හුත්වාති අත්ථං වදන්ති. අපිච නිබ්බානධාතුයා
අනුපාදිසෙසාය අනුපාදිසෙසා හුත්වා භූතායාතිපි යුජ්ජති. චූත්තඤ්ඤි උදානට්ඨකථාය
නන්දසුත්තවණ්ණනායං “උපඬ්ඪුල්ලිබ්බෙනහි කෙසෙහිති ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ
කරණවචනං විජ්ජකතුල්ලිබ්බෙනහි කෙසෙහි උපලක්ඛිතාති අත්ථො”ති (උදා. අට්ඨ.
22) එසන යො ඊදිසෙසු. ධාතුභාජනදිවසෙති ජෙට්ඨමාසස්ස
සුක්කපක්ඛපඤ්චමීදිවසං සන්ධාය චූත්තං, තඤ්ච න “සන්තිපතිතාන”න්ති එතස්ස
විසෙසනං, “උස්සාහං ජනෙසී”ති එතස්ස පන විසෙසනං “ධාතුභාජනදිවසෙ
හික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසී”ති උස්සාහජනනස්ස කාලවසෙන
හින්තාධිකරණවිසෙසනභාවතො. ධාතුභාජනදිවසතො හි පුරිමතරදිවසෙසුපි හික්ඛු
සන්තිපතිතාති. අථ චා “සන්තිපතිතාන”න්ති ඉදං කායසාමග්ගිවසෙන
සන්තිපතනමෙව සන්ධාය චූත්තං, න සමාගමනමත්තෙන. තස්මා
“ධාතුභාජනදිවසෙ”ති ඉදං “සන්තිපතිතාන”න්ති එතස්ස විසෙසනං සම්භවති,
ඉදඤ්ච හික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසීති එත්ථ “හික්ඛුන”න්ති එතෙනපි
සම්බජ්ඣනීයං. සඬ්ඝස්ස ථෙරො සඬ්ඝත්ථෙරො. සො පන සඬ්ඝො කිං
පරිමාණොති ආහ “සත්තන්තං හික්ඛුසතසහස්සාන”න්ති. සඬ්ඝසද්දෙන හි
අවිඤ්ඤායමානස්ස පරිමාණස්ස විඤ්ඤාපනත්ථමෙවෙනං පුන චූත්තං. සද්දවිදු පන
වදන්ති –

“සමාසො ච තද්ධිතො ච, වාක්ඛත්ථෙසු විසෙසකා;
පසිද්ධියන්තු සාමඤ්ඤං, තෙලං සුගතච්චරං.

තස්මා නාමමත්තභූතස්ස සඬ්ඝත්ථෙරස්ස විසෙසනත්ථමෙවෙනං පුන චූත්තන්ති,
නිච්චසාපෙක්ඛතාය ච එදිසෙසු සමාසො යථා “දෙවදත්තස්ස ගරුකුල”න්ති.
නිච්චසාපෙක්ඛතා චෙත්ථ සඬ්ඝසද්දස්ස හික්ඛුසතසහස්සසද්දං සාපෙක්ඛත්තෙපි
අඤ්ඤපදන්තරාභාවෙන වාක්ඛාය විය අපෙක්ඛිතබ්බත්ථස්ස ගමකත්තා.
“සත්තන්තං හික්ඛුසතසහස්සාන”න්ති හි එතස්ස සඬ්ඝසද්දෙ අවයච්චාවෙන
සම්බන්ධො, තස්සාපි සාම්භාවෙන ථෙරසද්දෙති. “සත්තන්තං
හික්ඛුසතසහස්සාන”න්ති ච ගණපාමොක්ඛික්ඛුයෙව සන්ධාය චූත්තං. තදා හි
සන්තිපතිතා හික්ඛු එත්තකාති ගණනපථමතික්කත්තා. තථා හි වෙච්චගාමෙ
වෙදනාවික්ඛම්භනතො පට්ඨාය “නචිරෙනෙව භගවා පරිනිබ්බායිස්සති”ති සුත්වා
තතො තතො ආගතෙසු හික්ඛුසු එකහික්ඛුපි පක්කන්තො නාම නත්ථි. යථාහු –

“සත්තසතසහස්සානි, තෙසු පාමොක්ඛික්ඛවො;
ථෙරො මහාකස්සපොව, සඨසත්ථෙරො තදා අහු”ති.

ආයස්මා මහාකස්සපො අනුස්සරන්තො මඤ්ඤමානො චිත්තයන්තො හුත්වා
උස්සාහං ජනෙසී, අනුස්සරන්තො මඤ්ඤමානො චිත්තයන්තො ආයස්මා
මහාකස්සපො උස්සාහං ජනෙසීති වා සම්බන්ධො. මහත්තෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි
සමන්තාගතත්තා මහන්තො කස්සපොති මහාකස්සපො. අපිව “මහාකස්සපො”ති
උරුචෙලකස්සපො නදීකස්සපො ගයාකස්සපො කුමාරකස්සපොති ඉමෙ
බුද්දානුබුද්දකෙ ථෙරෙ උපාදාය වුවිවති. කස්මා පනායස්මා මහාකස්සපො උස්සාහං
ජනෙසීති අනුයොගෙ සති තං කාරණං විභාවෙන්තො ආහ
“සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ”තිආදි. සත්ත අහානි සමාහටානි සත්තාහං. සත්තාහං
පරිනිබ්බුතස්ස අස්සාති තථා යථා “අවිරපක්කන්තො, මාසජාතො”ති,
අන්තත්ථඅඤ්ඤපදසමාසොයං, තස්මිං. හගවතො පරිනිබ්බානදිවසතො පටියාය
සත්තාහෙ විනිවත්තෙති වුත්තං හොති, එතස්ස “වුත්තවචන”න්ති පදෙන
සම්බන්ධො, තථා “සුභද්දෙන වුඬ්ඨපබ්බජිතො”ති එතස්සපි. තත්ථ සුභද්දොති
තස්ස නාමමත්තං, වුඬ්ඨකාලෙ පන පබ්බජිතත්තා “වුඬ්ඨපබ්බජිතො”ති වුත්තං,
එතෙන සුභද්දපරිබ්බාජකාදීහි තං විසෙසං කරොති. “අලං ආවුසො”තිආදිනා තෙන
වුත්තවචනං නිදස්සෙති. සො හි සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ හගවති ආයස්මතා
මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගපටිපත්තෙසු
පඤ්චමත්තෙසු භික්ඛුසතෙසු අවිතරාගෙ භික්ඛු අන්තරාමග්ගෙ දිට්ඨආජීවකස්ස
සන්තිකා හගවතො පරිනිබ්බානං සුත්වා පත්තවීවරානි ඡඩ්ඛෙත්වා බාහා පග්ගස්සං
නානජපකාරං පරිදෙවන්තෙ දිස්වා එවමාහ.

කස්මා පන සො එවමාහානි? හගවති ආසාතෙන. අයං කිරෙසො බන්ධකෙ
ආගතෙ ආතුමාවත්ථුස්මිං (මහාව. 303) නහාපිතපුබ්බකො වුඬ්ඨපබ්බජිතො හගවති
කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා අඬ්ඨතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ආතුමං ගච්ඡන්තෙ
“හගවා ආගච්ඡති”ති සුත්වා “ආගතකාලෙයාගුදානං කරිස්සාමී”ති
සාමණෙරභූමියං යීතෙ ද්වෙ පුත්තෙ එතදවොච “හගවා කිර තාතා ආතුමං ආගච්ඡති
මහතා භික්ඛුසඬ්ඨසෙන සද්ධිං අඬ්ඨතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි, ගච්ඡට තුම්භෙ තාතා,
බුරහණ්ඩං ආදාය නාළියා වා පසිබ්බකෙන වා අනුසරකං ආභිණ්ඩට, ලොණමිපි
තෙලමිපි තණ්ඩුලමිපි බාදනීයමිපි සංහරට, හගවතො ආගතස්ස යාගුදානං
කරිස්සාමී”ති. තෙ තථා අකංසු. අථ හගවති ආතුමං ආගන්ත්වා භුසාගාරකං පටිට්ඨෙ
සුභද්දො සායන්හසමයං ගාමද්වාරං ගන්ත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙත්වා
“හත්ථකම්මමත්තං මෙ දෙථා”ති හත්ථකම්මං යාවිත්වා “කිං හන්තෙ කරොමා”ති
වුත්තෙ “ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා”ති සබ්බුපකරණානි ගාහාපෙත්වා විහාරෙ
උද්ධනානි කාරෙත්වා එකං කාලකං කාසාවං නිවාසෙත්වා තාදිසමෙව පාරුපිත්වා
“ඉදං කරොථ, ඉදං කරොථා”ති සබ්බරත්තිං විවාරෙන්තො සතසහස්සං
විස්සජ්ජෙත්වා භොජ්ජයාගුඤ්ච මධුගොළකඤ්ච පටියාදාපෙසි. භොජ්ජයාගු නාම
භුඤ්ජිත්වා පාතබ්බයාගු, තත්ථ සජ්ජිමධුපාණිතමච්ඡමංසපුප්ඵළරසාදි යං කිඤ්චි

බාදනියං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පටිසති. කිලිතුකාමානං සීසමක්ඛනායොග්ගා හොති සුගන්ධගන්ධා.

අථ භගවා කාලස්සෙව සරීරපටිපග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඤ්ජපරිවුතො පිණ්ඩාය වරිතුං ආතුමාහිමුබ්බො පායාසි. අථ තස්ස ආරොචෙසුං “භගවා පිණ්ඩාය ගාමං පටිසති, තයා කස්ස යාගු පටියාදිතා” ති. සො යථානිවත්ථපාරුතෙහෙව තෙහි කාලකකාසාවෙහි එකෙන හත්ථෙන දබ්බිඤ්ඤා කට්ඨස්ඤ්ඤා ගහෙත්වා බ්‍රහ්මා විය දක්ඛිණං ඡාණුමණ්ඩලං භූමියං පතිට්ඨපෙත්වා වන්දිත්වා “පටිග්ගණ්හාතු මෙ හත්තෙ භගවා යාගු” ත්ති ආහ. තතො “ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්ති” ති බන්ධකෙ (මහාව. 304) ආගතනයෙන භගවා පුච්ඡිත්වා ච සුත්වා ච තං වුඩ්ඪපබ්බජිතං විගරහිත්වා තස්මිං වත්ථුස්මිං අකප්පියසමාදානසික්ඛාපදං, බුරහණ්ඩපරිහරණසික්ඛාපදඤ්ඤාති ද්වෙ සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වා “අනෙකකප්පකොට්ඨො භික්ඛවෙ භොජනං පරියෙසන්තෙහෙව විනිනාමිතා, ඉදං පන තුම්භාකං අකප්පියං, අධම්මෙන උප්පන්නං භොජනං ඉමං පරිභුඤ්ජිත්වා අනෙකානි අත්තභාවසහස්සානි අපායෙස්වෙව නිබ්බත්තිස්සන්ති, අපෙඨ මා ගණ්හථා” ති වත්වා භික්ඛාචාරාහිමුබ්බො අගමාසි, එකභික්ඛුනාපි න කිඤ්චි ගහිතං. සුභද්දො අනත්තමනො හුත්වා “අයං සබ්බං ජානාමි” ති ආභිණ්ඩති, සචෙ න ගහෙතුකාමො පෙසෙත්වා ආරොචෙතබ්බං අස්ස, පක්කාභාරො නාම සබ්බවිරං තිට්ඨන්තො සත්තාහමත්තං තිට්ඨෙය්‍යා, ඉදඤ්ච මම යාවජීවං පරියත්තං අස්ස, සබ්බං තෙන නාසිතං, අහිතකාමො අයං මය්හ” ත්ති භගවති ආසාතං බන්ධිත්වා දසබලෙ ධරමානෙ කිඤ්චි වත්තුං නාසක්ඛි. එවං කිරස්ස අහොසි “අයං උච්චා කුලා පබ්බජිතො මහාපුරිසො, සචෙ කිඤ්චි ධරන්තස්ස වක්ඛාමි, මමංයෙව සන්තප්පෙස්සති” ති.

ස්වායං අප්ප මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං ගච්ඡන්තො “පරිනිබ්බුතො භගවා” ති සුත්වා ලද්ධස්සාසො විය භට්ඨතුට්ඨො එවමාහ. ථෙරො පන තං සුත්වා හදයෙ පහාරං විය, මත්ථකෙ පතිතසුක්ඛාසනිං විය (සුක්ඛාසනි විය දී. නි. අට්ඨ. 3.232) මඤ්ඤි, ධම්මසංවෙගො වස්ස උප්පජ්ජි “සත්තාහමත්තපරිනිබ්බුතො භගවා, අප්පාපිස්ස සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං ධරතියෙව, දුක්ඛෙන භගවතා ආරාධිතසාසනෙ නාම එවං ලහුං මහන්තං පාපං කසටං කණ්ටකො උප්පන්නො, අලං බො පනෙස පාපො වඩ්ඪමානො අඤ්ඤාපි එවරුපෙ සභායෙ ලහිත්වා සාසනං ඔසක්කාපෙතු” ත්ති.

තතො ථෙරො වින්තෙසි “සචෙ බො පනාහං ඉමං මහල්ලකං ඉධෙව පිලොතිකං නිවාසෙත්වා ඡාරිකාය ඔකිරාපෙත්වා නිහරාපෙස්සාමි, මනුස්සා ‘සමණස්ස ගොතමස්ස සරීරෙ ධරමානෙයෙව සාවකා විවදන්ති’ ති අම්භාකං දොසං දස්සෙස්සන්ති, අධිවාසෙමි තාව. භගවතා හි දෙසිතධම්මො අසඬගහිතපුප්ඵරාසිසදිසො, තත්ථ යථා වාතෙන පහටපුප්ඵානි යතො වා තතො වා ගච්ඡන්ති, එවමෙව එවරුපානං වසෙන ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ විනයෙ එකං ද්වෙ සික්ඛාපදානි නස්සිස්සන්ති, සුත්තෙ එකො ද්වෙ පඤ්ඤාචාරා නස්සිස්සන්ති,

අභිධම්මෙ එකං ද්වෙ භූමන්තරානි නස්සිස්සන්ති, එවං අනුක්කමෙන මූලෙ නට්ඨෙ පිසාවසදිසා භවිස්සාම, තස්මා ධම්මවිනයසඤ්ඤාං කරිස්සාමි, එවං සති දළ්භසුත්තෙන සඤ්ඤානප්පජ්ජානි විය අයං ධම්මවිනයො නිව්වලො භවිස්සති. එතදත්ථඤ්ඤි භගවා මය්හං තීණි ගාචුතානි පච්චුග්ගමනං අකාසි, තීණි ඔවාදෙහි (සං. නි. 2.149, 150, 151) උපසම්පදං අකාසි, කායනො වීරපරිවත්තනං අකාසි, ආකාසෙ පාණිං වාලෙන්වා වන්දොපමපට්පදං කට්ඨන්තො මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා කට්ඨං, තික්ඛන්තුං සකලසාසනරතනං පටිච්ඡාපෙසි, මාදිසෙ භික්ඛුමිහි තිට්ඨමානෙ අයං පාපො සාසනෙ වඩ්ඪිං මා අලත්ථ, යාව අධම්මො න දිජ්ජති, ධම්මො න පටිබාහියාති, අවිනයො න දිජ්ජති, විනයො න පටිබාහියාති, අධම්මවාදිනො න බලවන්තො භොන්ති, ධම්මවාදිනො න දුබ්බලා භොන්ති, අවිනයවාදිනො න බලවන්තො භොන්ති, විනයවාදිනො න දුබ්බලා භොන්ති, තාව ධම්මඤ්ඤව විනයඤ්ඤව සඤ්ඤාසිස්සාමි, තතො භික්ඛු අත්තනො අත්තනො පභොනකං ගහෙන්වා කජ්ජියාකජ්ජියෙ කට්ඨස්සන්ති, අපායං පාපො සයමෙව නිග්ගහං පාපුණ්ණිස්සති, පුන සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්ඛිස්සති, සාසනං ඉද්ධඤ්ඤෙව චිත්තඤ්ඤව භවිස්සති” ති වින්තෙන්වා සො “එවං නාම මය්හං චිත්තං උජ්ජන්ත” න්ති කස්සපිපි අනාරොචෙන්වා භික්ඛුසඤ්ඤාං සමස්සාසෙන්වා අථ පච්ඡා ධාතුභාජනදිවසෙ ධම්මවිනයසඤ්ඤායනත්ථං භික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසි. තෙන චුත්තං “ආයස්මා මහාකස්සපො සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ...පෙ.... ධම්මවිනයසඤ්ඤායනත්ථං භික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසි” ති.

තත්ථ අලන්ති පටික්ඛෙපවචනං, න යුත්තන්ති අත්ථො. ආවුසොති පරිදෙවන්තෙ භික්ඛු ආලපති. මා සොචිත්ථාති චිත්තෙ උජ්ජන්තබලවසොකෙන මා සොකමකත්ථ. මා පරිදෙවිත්ථාති වාචාය මා විලාපමකත්ථ. “පරිදෙවනං විලාපො” ති හි චුත්තං. අසොචනාදිනං කාරණමාහ “සුමුත්තා” තිආදිනා. තෙන මහාසමණෙනානි නිස්සක්කෙ කරණවචනං, ස්මාවචනස්ස වා නාඛ්‍යප්පදෙසො. “උපද්දුතා” ති පදෙ පන කත්තරි තනියාවසෙන සම්බන්ධො. උභයාපෙක්ඛඤ්ඤෙනං පදං. උපද්දුතා ව භොමාති තංකාලාපෙක්ඛවත්තමානවචනං, “තදා” ති සෙසො. අතීතත්ථෙ වා වත්තමානවචනං, අනුමිහාති අත්ථො. අනුස්සරන්තො ධම්මසංවේගවසෙනෙව, න පන කොධාදිවසෙන. ධම්මසභාවචිත්තාවසෙන හි පවත්තං සභොත්තජ්ජඤාණං ධම්මසංවේගො. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සබ්බසඤ්ඤාධම්මෙසු, ඔත්තජ්ජාකාරසණ්ඨිතං;
ඤාණමොහිතභාරානං, ධම්මසංවේගසඤ්ඤිත” න්ති. (සාරත්ථ. ටී.
1.පඨමමහාසඤ්ඤිතිකථාවණ්ණනා);

අඤ්ඤං උස්සාහජනනාකාරණං දස්සෙතුං “ඊදිසස්සා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඊදිසස්ස ව සඤ්ඤාසන්තිපාතස්සාති සත්තසතසහස්සගණපාමොක්ඛත්ථෙරජ්ජමුග්ගනපථාතික්කන්තසඤ්ඤාසන්තිපාතං සන්ධාය වදති. “යානං බො පනෙතං විජ්ජති” තිආදිනාපි අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙති. තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තචුත්තිතායාති යානං, හෙතු. බොති අවධාරණෙ. පනාති

වචනාලඪකාරෙ, එතං යානං විජ්ජතෙව, නො න විජ්ජතීති අත්ථො. කිං පන තත්ති ආහ “යං පාපභික්ඛු”තිආදි. යන්ති නිපාතමත්තං, කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන යානෙන අන්තරධාපෙය්‍යං, තදෙනං යානං විජ්ජතියෙවාති. පාපෙන ලාමකෙන ඉච්ඡාවචරෙන සමන්තාගතා භික්ඛු පාපභික්ඛු. අතීතො සත්ථා එත්ථ, එතස්සාති වා අතීතසත්ථුකං යථා “බහුකත්තුකො”ති. පධානං වචනං පාවචනං. පා-සද්දො වෙන්ථ නිපාතො “පා එව චුත්‍යස්සා”තිආදියු විය. උපසග්ගපදං වා එතං, දීඝං කත්වා පන තථා චුත්තං යථා “පාවදතී”තිපි වදන්ති. පක්ඛන්ති අලජ්ජිපක්ඛං. “යාව වා”තිආදිනා සඬභිතියා සාසනවිරට්ඨිතිකභාවෙ කාරණං, සාධකඤ්ච දස්සෙති. “තස්මා”ති හි පදමජ්ඣාහරිත්වා “සඬගායෙය්‍ය”න්ති පදෙන සම්බන්ධතියං.

තත්ථ යාව ව ධම්මවිනයො තිට්ඨතීති යත්තකං කාලං ධම්මො ව විනයො ව ලජ්ජිපුග්ගලෙසු තිට්ඨති. පරිනිබ්බානමඤ්චකෙ නිපන්තෙන භගවතා මහාපරිනිබ්බානසුත්තෙ (දී. නි. 2.216) චුත්තං සන්ධාය “චුත්තඤ්ඤෙත”න්තිආදිමාහ. හි-සද්දො ආගමවසෙන දළ්භිජොතකො. දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති ධම්මොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො ව. සුත්තාහිධම්මසඬගහිතස්ස හි ධම්මස්ස අතිසජ්ජනං පබ්බොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං විනයාසන්තානෙ යපනං පඤ්ඤාපනං. විනයොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො ව. විනයතත්තිසඬගහිතස්ස හි අත්ථස්ස අතිසජ්ජනං පබ්බොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං අසඬකරතො යපනං පඤ්ඤාපනං, තස්මා කම්මද්වයම්පි කිරියාද්වයෙන සම්බජ්ඣනං යුජ්ජතීති වෙදිතබ්බං.

සොති සො ධම්මො ව විනයො ව. මමච්චයෙනාති මම අච්චයකාලෙ. “භුම්මත්ථෙ කරණනිද්දෙසො”ති හි අක්ඛරවිත්තකා වදන්ති. හෙත්වත්ථෙ වා කරණවචනං, මම අච්චයහෙතු තුම්භාකං සත්ථා නාම භවිස්සතීති අත්ථො. චුත්තඤ්ඤි මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං “මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති”ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.216). ලක්ඛණවචනඤ්ඤෙත්ථ හෙත්වත්ථසාධකං යථා “නෙත්තෙ උජුං ගතෙ සතී”ති (අ. නි. 4.70; නෙත්ති. 10.90, 93). ඉදං චුත්තං හොති – මයා වො ධීතෙනෙව “ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුකං, ඉදං සතෙකිච්ඡං, ඉදං අතෙකිච්ඡං, ඉදං ලොකවජ්ජං, ඉදං පණ්ණත්තිවජ්ජං, අයං ආපත්ති පුග්ගලස්ස සන්තිකෙ චුට්ඨාති, අයං ගණස්ස, අයං සඬස්ස සන්තිකෙ චුට්ඨාති”ති සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවිතික්කමනීයතාවසෙන ඔතිණ්ණවත්ථුස්මිං සබන්ධකපරිවාරො උභතොවිභවිගො මහාවිනයො නාම දෙසිතො, තං සකලම්පි විනයපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති “ඉදං වො කත්තබ්බං, ඉදං වො න කත්තබ්බ”න්ති කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස විභාගෙන අනුසාසනතො. ධීතෙනෙව ව මයා “ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣංගා, අරියො අට්ඨකිගිකො මග්ගො”ති තෙන තෙන විනයානං අජ්ඣාසයානුරූපෙන පකාරෙන ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ විභජිත්වා විභජිත්වා සුත්තන්තපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි සුත්තන්තපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති

තංතංවරියානුරූපං සම්මාපටිපත්තියා අනුසාසනතො, යීතෙනෙව ව මයා “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා (දී. නි. අට්ඨ. 2.216), ද්වාදසායනනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, චත්තාරි සච්චානි, බාවිසතින්ද්‍රියානි, නව භෙතු, චත්තාරො ආභාරා, සත්ත එස්සා, සත්ත වෙදනා, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත චෙතනා, සත්ත චිත්තානි. තත්‍රාපි එත්තකා ධම්මා කාමාවචරා, එත්තකා රූපාවචරා, එත්තකා අරූපාවචරා, එත්තකා පරියාපන්නා, එත්තකා අපරියාපන්නා, එත්තකා ලොකියා, එත්තකා ලොකුත්තරා” ති ඉමෙ ධම්මෙ විහජිත්වා විහජිත්වා අභිධම්මපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි අභිධම්මපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්භාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති ඛන්ධාදිවිභාගෙන ඤායමානං චතුසච්චසම්බොධාවහත්තා. ඉති සබ්බම්පෙතං අභිසම්බොධිතො යාව පරිනිබ්බානා පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි භාසිතං ලපිතං “තිණ් පිටකානි, පඤ්ච නිකායා, නවධිගානි, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි” ති එවං මහජ්ජහෙදං භොති. ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තිට්ඨන්ති, අහං එකොව පරිනිබ්බායිස්සාමි, අහඤ්ච පතිදානි එකොව ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති බුද්ධසහස්සානි තුම්භෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති ඔවාදානුසාසනකිච්චස්ස නිජ්ජාදනතොති.

සාසනන්ති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධවසෙන තිවිධම්පි සාසනං, නිජ්ජපරියායතො පන සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා. අද්ධානං ගම්තුමලන්ති අද්ධනියං, අද්ධානගාමි අද්ධානක්ඛමන්ති අත්ථො. චිරං යීති එතස්සාති චිරට්ඨිතිකං. ඉදං චුත්තං භොති – යෙන පකාරෙන ඉදං සාසනං අද්ධනියං, තතොයෙව ව චිරට්ඨිතිකං භවෙය්‍ය, තෙන පකාරෙන ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච යදි පනාහං සඬිගායෙය්‍යං, සාධු වතාති.

ඉදානි සම්මාසම්බුද්ධෙන අත්තනො කතං අනුග්ගහවිසෙසං සමනුස්සරිත්වා වින්තනාකාරම්පි දස්සෙන්නො “යඤ්චාහං භගවතා” තිආදිමාහ. තත්ථ “යඤ්චාහං” න්ති එතස්ස “අනුග්ගහිතො, පසංසිතො” ති එතෙහි සම්බන්ධො. යන්ති යස්මා, කිරියාපරාමසනං වා එතං, තෙන “අනුග්ගහිතො, පසංසිතො” ති එත්ථ අනුග්ගහණං, පසංසනඤ්ච පරාමසති. “ධාරෙස්සසි” තිආදිකං පන වචනං භගවා අඤ්ඤතරස්මි. රුක්ඛමූලෙ මහාකස්සපත්ථෙරෙන පඤ්ඤත්තසඬිසාටියං නිසින්තො තං සඬිසාටිං පදුමපුෂ්ඵවණ්ණෙන පාණිනා අත්තන්තෙන පරාමසන්තො ආහ. චුත්තඤ්ඤෙන කස්සපසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.154) මහාකස්සපත්ථෙරෙනෙව ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙත්වා කථෙත්තෙන –

“අථ බො ආවුසො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඬිකම්, අථ බ්වාහං ආවුසො පට්ටිලොතිකානං සඬිසාටිං චතුග්ගණං පඤ්ඤපෙත්වා භගවත්තං එතදවොචං ‘ඉධ හන්තෙ භගවා නිසීදතු, යං මමස්ස දීඝරත්තං භිත්තාය සුබ්බායා’ ති. නිසීදි බො ආවුසො භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ, නිසජ්ජ බො මං ආවුසො භගවා එතදවොච ‘මුදුකා බො ත්‍යායං කස්සප පට්ටිලොතිකානං සඬිසාටි’ ති. පට්ටිගණ්ණාතු මෙ හන්තෙ භගවා පට්ටිලොතිකානං සඬිසාටිං අනුකම්පං උපාදායාති. ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සප සාණානි පංසුකුලානි නිබ්බසනානීති. ධාරෙස්සාමහං හන්තෙ භගවතො සාණානි පංසුකුලානි

නිබ්බසනානීති. සො ඛවාහං ආවුසො පට්ඨිලොතිකානං සඨ්ඝාට්ඨං භගවතො පාදාසිං,
අහං පන භගවතො සාණානි පංසුකුලානි නිබ්බසනානි පට්ඨජ්ජි”න්ති (සං. නි.
2.154).

තත්ථ මුදුකා බො ත්‍යායන්ති මුදුකා බො තෙ අයං. කස්මා පන භගවා
එවමාහාති? ටෙරෙන සහ චීවරං පරිවත්තෙතුකාමතාය. කස්මා පරිවත්තෙතුකාමො
ජාතොති? ටෙරං අත්තනො යානෙ යපෙතුකාමතාය. කිං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා
නත්ථීති? අත්ථී, එවං පනස්ස අහොසි “ඉමෙ න චිරං යස්සන්ති, ‘කස්සපො පන
විසවස්සසතායුකො, සො මගි පරිනිබ්බුතෙ සත්තපණ්ණිගුහායං වසිත්වා
ධම්මචිත්තයසඨගහං කත්වා මම සාසනං පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණකාලං
පවත්තනකං කරිස්සති”ති අත්තනො නං යානෙ යපෙසි, එවං භික්ඛු කස්සපස්ස
සුස්සුසිතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති”ති තස්මා එවමාහ. ටෙරො පන යස්මා චීවරස්ස වා
පත්තස්ස වා වණ්ණෙ කට්ඨෙ “ඉමං තුමහෙ ගණ්හට්ඨා”ති වචනං වාරිත්තමෙව,
තස්මා “පට්ඨගණ්හාතු මෙ හන්තෙ භගවා”ති ආහ.

ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සපාති කස්සප ත්වං ඉමානි පරිභොගජිණ්ණානි
පංසුකුලානි පාරුපිතුං සක්ඛිස්සසීති වදති. තඤ්ච බො න කායබලං සන්ධාය,
පට්ඨන්තිපුරණං පන සන්ධාය එවමාහ. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො – අහං ඉමං චීවරං
පුණ්ණං නාම දාසිං පාරුපිත්වා ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඨිතං සුසානං පටිසිත්වා
තුම්බමත්තෙහි පාණකෙහි සම්පරිකිණ්ණං තෙ පාණකෙ විධුනිත්වා මහාඅරියවංසෙ
යත්වා අග්ගහෙසිං, තස්ස මෙ ඉමං චීවරං ගහිතදිවසෙ දසසහස්සවක්කවාළෙ
මහාපථවී මහාචිරවං චිරවමානා කම්පිත්ථ, ආකාසං තට්ඨට්ඨාසි, වක්කවාළෙ දෙවතා
සාධුකාරං අදංසු, ඉමං චීවරං ගණ්හන්තෙන භික්ඛුනා ජාතිපංසුකුලිකෙන
ජාතිආරඤ්ඤිකෙන ජාතිඑකාසනිකෙන ජාතිසපදානචාරිකෙන හවිතුං වට්ඨති, ත්වං
ඉමස්ස චීවරස්ස අනුවඡවිකං කාතුං සක්ඛිස්සසීති. ටෙරොපි අත්තනා පඤ්චන්තං
හත්ථීනං බලං ධාරෙති, සො තං අතක්කයිත්වා “අහමෙනං පට්ඨන්තිං පුරෙස්සාමී”ති
උස්සාහෙන සුගතචීවරස්ස අනුවඡවිකං කාතුකාමො “ධාරෙස්සාමහං හන්තෙ”ති
ආහ. පට්ඨජ්ජින්ති පට්ඨන්තොසිං. එවං පන චීවරපරිවත්තනං කත්වා ටෙරෙන
පාරුපිතචීවරං භගවා පාරුපි, සත්ථු චීවරං ටෙරො. තස්මිං සමයෙ මහාපථවී
උදකපරියන්තං කත්වා උන්තදන්ති කම්පිත්ථ.

සාණානි පංසුකුලානීති මතකළෙවරං පරිවෙදෙත්වා ඡඩ්ඨිතානි තුම්බමත්තෙ
කිමී පජ්ඨොටෙත්වා ගහිතානි සාණවාකමයානි පංසුකුලචීවරානි. නිබ්බසනානීති
නිට්ඨිතවසනකිව්වානි, පරිභොගජිණ්ණානීති අත්ථො. එත්ථ ව කිඤ්චොපි එකමෙව
තං චීවරං, අනෙකාවයවත්තා පන බහුවචනං කතන්ති මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ වුත්තං.
චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙනානි එත්ථ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනානි අත්ථස්ස
විඤ්ඤායමානත්තා, විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ව සද්දස්ස පයොගෙ කාමාචාරත්තා
“අත්තනා”ති න වුත්තං. “ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සප සාණානි
පංසුකුලානී”ති (සං. නි. 2.154) හි වුත්තත්තා “අත්තනාව
සාධාරණපරිභොගෙනා”ති විඤ්ඤායති, නාඤ්ඤෙන. න හි කෙවලං සද්දතොයෙව

සබ්බත්ථ අත්ථනිච්ඡයො, අත්ථපකරණාදිනාපි යෙභුයොන අත්ථස්ස නියමිතත්තා.
ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පනෙත්ථ එවං වුත්තං “විවරෙ
සාධාරණපරිභොගෙනාති එත්ථ ‘අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනා’ති ඉධ වුත්තං
අත්තනා – සද්දමානෙත්වා ‘විවරෙ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනා’ති
යොජෙතබ්බං.

යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො, දුරට්ඨමිපි ව තස්ස තං;
අත්ථතො භාසමානානං, ආසන්නත්තමකාරණන්ති.

අථ වා භගවතා විවරෙ සාධාරණපරිභොගෙන භගවතා අනුග්ගහිතොති
යොජනීයං. එකස්සාපි හි කරණනිද්දෙස්ස
සභාදියොගකත්තුත්ථජොතකත්තසම්භවතො”ති. සමානං ධාරණමෙතස්සාති
සාධාරණො, තාදිසො පරිභොගොති සාධාරණපරිභොගො, තෙන.
සාධාරණපරිභොගෙන ව සමසමට්ඨපනෙන ව අනුග්ගහිතොති සම්බන්ධො.

ඉදානි –

“අභං භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඬ්ඛාමි විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි
ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පිතිසුඛං පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි,
කස්සපොපි භික්ඛවෙ යාවදෙ ආකඬ්ඛාමි විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි
ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පිතිසුඛං පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ
විහරති”තිආදිනා (සං. නි. 2.152) –

නවානුපුබ්බවිහාරජලහිඤ්ඤාපහෙදෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා
සමසමට්ඨපනත්ථාය භගවතා වුත්තං කස්සපසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.151) ආගතං
පාළිමිමං පෙය්‍යාලමුඛෙන, ආදිග්ගහණෙන ව සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො ආභ “අභං
භික්ඛවෙ”තිආදි.

තත්ථ යාවදෙති යාවදෙව, යත්තකං කාලං ආකඬ්ඛාමි, තත්තකං කාලං විහරාමිති
අත්ථො. තතොයෙව හි මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ, චූළගණ්ඨිපදෙ ව “යාවදෙති
යාවදෙවාති වුත්තං හොති”ති ලිඛිතං. සංයුත්තට්ඨකථායමිපි “යාවදෙ ආකඬ්ඛාමිති
යාවදෙව ඉච්ඡාමි”ති (සං. නි. අට්ඨ. 1.2.152) අත්ථො වුත්තො. තථා හි තත්ථ
ලීනත්ථපකාසනීයං ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන “යාවදෙවාති ඉමිනා සමානත්ථං
‘යාවදෙ’ති ඉදං පද’න්ති වුත්තං. පොත්ථකෙසු පන කත්ථවි “යාවදෙවා”ති
අයමෙව පායො දිස්සති. අපි ව යාවදෙති යත්තකං සමාපත්තිවිහාරං විහරිතුං
ආකඬ්ඛාමි, තත්තකං සමාපත්තිවිහාරං විහරාමිති සමාපත්තිට්ඨානෙන, යත්තකං
අභිඤ්ඤාවොහාරං වොහරිතුං ආකඬ්ඛාමි, තත්තකං අභිඤ්ඤාවොහාරං වොහරාමිති
අභිඤ්ඤායානෙන ව සහ පායසෙසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.
ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙනාපි තදෙවත්ථං යථාලාභනයෙන දස්සෙතුං “යත්තකෙ
සමාපත්තිවිහාරෙ, අභිඤ්ඤාවොහාරෙ වා ආකඬ්ඛන්තො විහරාමි වෙව වොහරාමි

ව, තථා කස්සපොපීති අත්ථො” ති වුත්තං. අපරෙ පන “යාවදෙනි ‘යං පයමජ්ඣානං ආකඨිබ්බාමි, තං පයමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහාරාමි’ තිආදිනා සමාපත්තිට්ඨානෙන, ඉද්ධිවිධාහිඤ්ඤාදායානෙන ව අජ්ඣාහරිතස්ස ත-සද්දස්ස කම්මවසෙන ‘යං දිබ්බසොතං ආකඨිබ්බාමි, තෙන දිබ්බසොතෙන සද්දෙ සුභාමි’ තිආදිනා සෙසාහිඤ්ඤාදායානෙන කරණවසෙන යොජනා වත්තබ්බා” ති වදන්ති. විච්චිවෙව කාමෙහීති එත්ථ එව-සද්දො නියමත්ථො, උභයත්ථ යොජෙතබ්බො. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තදුපරි ආවි භවිස්සති.

නවානුපුබ්බවිහාරජලහිඤ්ඤාප්පහෙදෙනි එත්ථ නවානුපුබ්බවිහාරා නාම අනුපටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බත්තා එවංසඤ්ඤිතා නිරොධසමාපත්තියා සහ අට්ඨ සමාපත්තියො. ජලහිඤ්ඤා නාම ආසවක්ඛයඤාණෙන සහ පඤ්චාහිඤ්ඤායො. කත්ථවි පොත්ථකෙ චෙත්ථ ආදිසද්දො දිස්සති. සො අනධිජ්ජෙතො යථාචුත්තාය පාළියා ගහෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසත්තා. මනුස්සෙසු, මනුස්සානං වා උත්තරිභූතානං, උත්තරීනං වා මනුස්සානං කුමාරිකඤ්ඤෙව අරියානඤ්ඤෙව ධම්මොති උත්තරිමනුස්සධම්මො, මනුස්සධම්මො වා උත්තරීති උත්තරිමනුස්සධම්මො. දස කුසලකම්මපථා චෙත්ථ විනා භාවනාමනසිකාරෙන පකතියාව මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතො, මනුස්සත්තභාවාවහනතො ව මනුස්සධම්මො නාම, තතො උත්තරි පන කුමාරාදි උත්තරිමනුස්සධම්මොති චෙදිතබ්බො. සමසමට්ඨපනෙනාති “අහං යත්තකං කාලං, යත්තකෙ වා සමාපත්තිවිහාරෙ, යත්තකා අහිඤ්ඤායො ව චලඤ්ඤෙමි, තථා කස්සපොපී” ති එවං සමසමං කත්වා යපනෙන. අනෙකට්ඨානෙසු යපනං, කස්සපිපි උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස අසෙසභාවෙන එකත්තසමට්ඨපනං වා සන්ධාය “සමසමට්ඨපනෙනා” ති වුත්තං, ඉදඤ්ඤෙව නවානුපුබ්බවිහාරජලහිඤ්ඤාභාවසාමඤ්ඤෙන පසංසාමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි ආයස්මා මහාකස්සපො භගවා විය දෙවසිකං චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඨකා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, යමකපාටිහාරියාදිවසෙන ව අහිඤ්ඤායො චලඤ්ඤෙමිති. එත්ථ ව උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනා” ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති චෙදිතබ්බං. තථා හි –

“ඔවද කස්සප හික්ඛු, කරොහි කස්සප හික්ඛුනං ධම්මිං කථං, අහං වා කස්සප හික්ඛු ඔවදෙය්‍යං, ත්වං වා. අහං වා කස්සප හික්ඛුනං ධම්මිං කථං කරෙය්‍යං, ත්වං වා” ති –

එවම්පි අත්තනා සමසමට්ඨපනමකාසියෙවාති.

තථාති රුප්පසංභාරො යථා අනුග්ගහිතො, තථා පසංසිතොති. ආකාසෙ පාණිං වාලෙත්ථාති භගවතා අත්තනොයෙව පාණිං ආකාසෙ වාලෙත්ථා කුලෙසු අලග්ගචිත්තතාය චෙව කරණභූතාය පසංසිතොති සම්බන්ධො. අලග්ගචිත්තතායාති වා ආධාරෙ භූමිමං, ආකාසෙ පාණිං වාලෙත්ථා කුලුපකස්ස හික්ඛුනො අලග්ගචිත්තතාය කුලෙසු අලග්ගචිත්තෙන භවිතුං යුත්තතාය චෙව මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති අත්ථො. යථාහ –

“අථ ඛො භගවා ආකාසෙ පාණිං වාලෙසී සෙය්‍යාථාපි භික්ඛවෙ, අයං ආකාසෙ පාණි න සජ්ජති න ගය්හති න ඛජ්ඣති, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ යස්ස කස්සවි භික්ඛුනො කුලානි උපසඬකමනො කුලෙසු චිත්තං න සජ්ජති න ගය්හති න ඛජ්ඣති ‘ලභන්තු ලාභකාමා, පුඤ්ඤකාමා කරොන්තු පුඤ්ඤානී’ති. යථා සකෙන ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො, එවං පරෙසං ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො. එවරුපො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරහති කුලානි උපසඬකමිතුං. කස්සපස්ස භික්ඛවෙ කුලානි උපසඬකමනො කුලෙසු චිත්තං න සජ්ජති න ගය්හති න ඛජ්ඣති ‘ලභන්තු ලාභකාමා, පුඤ්ඤකාමා කරොන්තු පුඤ්ඤානී’ති. යථා සකෙන ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො, එවං පරෙසං ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො’”ති (සං. නි. 2.146).

තත්ථ ආකාසෙ පාණිං වාලෙසීති නිලෙ ගගනන්තරෙ යමකවිජ්ජුකං සඤ්චාලයමානො විය හෙට්ඨාභාගෙ, උපරිභාගෙ, උභතො ව පස්සෙසු පාණිං සඤ්චාලෙසී, ඉදඤ්ච පන තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අසම්භින්නපදං නාම. අත්තමනොති සකමනො, න දොමනස්සෙන පච්ඡින්නිත්වා ගහිතමනො. සුමනොති තුට්ඨමනො, ඉදානි යො භිනාධිමුත්තිකො මිච්ඡාපටිපන්නො එවං වදෙය්‍ය “සම්මාසම්බුද්ධො ‘අලග්ගචිත්තත්‍ය ආකාසෙ වාලිතපාණුපමා කුලානි උපසඬකමා’ති වදන්තො අට්ඨානෙ යපෙති, අසය්හභාරං ආරොපෙති, යං න සක්කා කාතුං, තං කාරෙහි”ති, තස්ස වාදපථං පච්ඡින්නිත්වා “සක්කා ව ඛො එවං කාතුං, අත්ථි එවරුපො භික්ඛු”ති ආයස්මන්තං මහාකස්සපත්ථෙරමෙව සක්ඛිං කත්වා දස්සෙන්නො “කස්සපස්ස භික්ඛවෙ”ති ආදිමාහ.

අඤ්ඤම්පි පසංසනමාහ “චන්දොපමපටිපදාය වා”ති, චන්දපටිභාගාය පටිපදාය ව කරණභූතාය පසංසිතො, තස්සං වා ආධාරභූතාය මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති අත්ථො. යථාහ –

“චන්දුපමා භික්ඛවෙ කුලානි උපසඬකමථ අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකා කුලෙසු අප්පගඛිභා. සෙය්‍යාථාපි භික්ඛවෙ පුරිසො ජරුද්දපානං වා ඔලොකෙය්‍ය පබ්බතවිසමං වා නදීවිදුග්ගං වා අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ චන්දුපමා කුලානි උපසඬකමථ අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකා කුලෙසු අප්පගඛිභා. කස්සපො භික්ඛවෙ චන්දුපමො කුලානි උපසඬකමති අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකො කුලෙසු අප්පගඛිහො”ති (සං. නි. 2.146).

තත්ථ චන්දුපමාති චන්දසදිසා හුත්වා. කිං පරිමණ්ඩලත්‍ය සදිසාති? නො, අපිව ඛො යථා චන්දො ගගනතලං පක්ඛන්දමානො න කෙනවි සද්ධිං සන්ථවං වා සිනෙහං වා ආලයං වා නිකන්තිං වා පත්ථනං වා පරියුට්ඨානං වා කරොති, න ව න හොති මහාජනස්ස පියො මනාපො, තුම්හෙපි එවං කෙනවි සද්ධිං සන්ථවාදීනං අකරණෙන බහුජනස්ස පියා මනාපා චන්දුපමා හුත්වා ඛත්තියකුලාදීනි චත්තාරි කුලානි උපසඬකමාති අත්ථො. අපිව යථා චන්දො අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං

එරනි, එවං කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන, ඤාණාලෝකඵලණෙන ච චන්ද්‍රපමා
හුත්වාති එවමාදීහිපි නයෙහි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තන්ති තෙනෙව සන්ථවාදීනමකරණෙන
කායඤ්ච චිත්තඤ්ච අපකස්සිත්වා, අකඬිසිත්වා අපනෙත්වාති අත්ථො.
නිව්චනවකාති නිව්චං නචිකාව, ආගන්තුකසදිසා එව හුත්වාති අත්ථො. ආගන්තුකො
හි පටිපාටියා සම්පත්තගෙහං පටිසිත්වා සචෙ නං සරසාමිකා දිස්වා “අම්භාකං
පුත්තභාතරොපි විජ්ජවාසගතා එවං විවරංසු”ති අනුකම්පමානා නිසිදාපෙත්වා
භොජෙන්නි, භුත්තමත්තොයෙව “තුම්භාකං භාජනං ගණ්හථා”ති උට්ඨාය
පක්කමති, න තෙහි සද්ධිං සන්ථවං වා කරොති, කිව්චකරණියානි වා සංවිදහති, එවං
තුම්භෙපි පටිපාටියා සම්පත්තසරං පටිසිත්වා යං ඉරියාපටෙසු පසන්නා මනුස්සා
දෙන්ති, තං ගහෙත්වා පච්ඡින්නසන්ථවා තෙසං කිව්චකරණියෙ අඛ්‍යාවටා හුත්වා
නික්ඛමථාති දිපෙති. අජ්ජගබ්භාති න පගබ්භා, අට්ඨට්ඨානෙන කායපාගබ්භියෙන,
චතුට්ඨානෙන චචිපාගබ්භියෙන, අනෙකට්ඨානෙන මනොපාගබ්භියෙන ච විරහිතා
කුලාති උපසඬකමථාති අත්ථො.

ජරුදපානන්ති ජිණ්ණකූපං. පබ්බතවිසමන්ති පබ්බතෙ විසමං පපාතට්ඨානං.
නදිවිදුග්ගන්ති නදියා විදුග්ගං ඡින්නතට්ඨානං. එවමෙව බොති එත්ථ ඉදං
ඔපම්මසංසන්දනං – ජරුදපානාදයො විය හි චත්තාරි කුලාති, ඔලොකනපුරිසො විය
හික්ඛු, යථා පන අනපකට්ඨකායචිත්තො තානි ඔලොකෙත්තො පුරිසො තත්ථ
පතති, එවං අරක්ඛිතෙහි කායාදිහි කුලාති උපසඬකමත්තො හික්ඛු කුලෙසු බජ්ඣති,
තතො නානජ්ජකාරං සීලපාදභඤ්ජනාදිකං අනත්ථං පාපුණාති. යථා පන
අපකට්ඨකායචිත්තො පුරිසො තත්ථ න පතති, එවං රක්ඛිතෙනෙව කායෙන,
රක්ඛිතාය වාචාය, රක්ඛිතෙහි චිත්තෙහි, සුපට්ඨිතාය සතියා අපකට්ඨකායචිත්තො
හුත්වා කුලාති උපසඬකමත්තො හික්ඛු කුලෙසු න බජ්ඣති, අඨස්ස
සීලසද්ධාසමාධිපඤ්ඤාසඬබ්බාතානි පාදහත්ථකුච්ඡිසීසානි න භඤ්ජන්ති,
රාගකණ්ටකාදයො න විජ්ඣන්ති, සුඛිතො යෙනකාමං අගතපුබ්බං නිබ්බානදිසං
ගච්ඡති, එවරූපො අයං මහාකස්සපොති හීනාධිමුත්තිකස්ස මිච්ඡාපටිපන්නස්ස
වාදපට්ඨපච්ඡින්නදනත්ථං මහාකස්සපත්ථෙරං එව සක්ඛිං කත්වා දස්සෙන්නො
“කස්සපො හික්ඛෙව”ති ආදිමාහාති. එවම්පෙත්ථ
අත්ථමිච්ඡන්තිඅලග්ගචිත්තතාසඬබ්බාතාය චන්දොපමපටිපදාය කරණභූතාය
පසංසිතො, තස්සං වා ආධාරභූතාය මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති, එවං සති
චෙව-සද්දො, ව-සද්දො ච න පසුජ්ජිතබ්බො ද්විත්තං පදානං තුල්‍යාධිකරණත්තා,
අයමෙව අත්ථො පාඨො ච යුත්තතරො විය දිස්සති පරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං
“ආකාසෙ පාණිං වාලෙන්වා චන්ද්‍රපමං පටිපදං කටෙන්නො මං කායසක්ඛිං කත්වා
කටෙසි”ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.232) වුත්තත්තාති.

තස්ස කිමඤ්ඤං ආණණං භවිස්සති, අඤ්ඤත්‍ර ධම්මවිනයසඬගායනාති
අධිජ්ජායො. තත්ථ තස්සාති යං-සද්දස්ස කාරණාදිස්සනෙ “තස්මා”ති
අජ්ඣාහරිත්වා තස්ස මෙති අත්ථො, කිරියාපරාමසනෙ පන තස්ස අනුග්ගභණ්ණස්ස,

පසංසනස්ස වානි. පොත්ථකෙසුපි කත්ථවි “තස්ස මෙ”ති පාඨො දිස්සති, එවං සති කිරියාපරාමසනෙ “තස්සා”ති අපරං පදමජ්ඣාහරිතබ්බං. නත්ථි ඉණං යස්සාති අණණො, තස්ස භාවො ආණණං. ධම්මවිනයසඬගායනං යපෙත්වා අඤ්ඤං කිං නාම තස්ස ඉණවිරහිතත්තං භවිස්සති, න භවිස්සති එවානි අත්ථො. “නනු මං භගවා”තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං උපමාවසෙන විභාවෙති.

සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙනානි එත්ථ කවචො නාම උරච්ඡදො, යෙන උරො ඡාදියතෙ, තස්ස ච විවරනිදස්සනෙන ගහණං, ඉස්සරියස්ස පන අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිදස්සනෙනානි දට්ඨබ්බං. කුලවංසප්පතිට්ඨාපකන්ති කුලවංසස්ස කුලපවෙණියා පතිට්ඨාපකං. “මෙ”ති පදස්ස නිව්වසාපෙක්ඛත්තා සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකොති සමාසො. ඉදං වුත්තං හොති – සත්තුසඬසනිම්මද්දනෙන අත්තනො කුලවංසප්පතිට්ඨාපනත්ථං සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙන කුලවංසප්පතිට්ඨාපකං පුත්තං රාජා විය භගවාපි මං දීසදස්සි “සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකො මෙ අයං භවිස්සති”ති මන්ත්වා සාසනපච්චත්ථිකගණනිම්මද්දනෙන සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපනත්ථං විවරදානසමසම්මට්ඨපනසඬබාතෙන ඉමිනා අසාධාරණානුග්ගහෙන අනුග්ගහෙසි නනු, ඉමාය ච උළාරාය පසංසාය පසංසි නනුති. ඉති විත්තයන්තොති එත්ථ ඉතිසද්දෙන “අන්තරධාපෙය්‍යං, සඬගායෙය්‍යං, කිමඤ්ඤං ආණණං භවිස්සති”ති වචනපුබ්බඬගමං, “යානං බො පනෙනං විජ්ජති”තිආදි වාක්‍යාත්තයං නිදස්සෙති.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං සඬගිතික්ඛන්ධකපාළියා සාධෙත්තො ආහ “යථාහා”තිආදි. තත්ථ යථාහාති කිං ආහ, මයා වුත්තස්ස අත්ථස්ස සාධකං කිං ආහාති වුත්තං හොති. යථා වා යෙන පකාරෙන මයා වුත්තං, තථා තෙන පකාරෙන පාළියම්පි ආහාති අත්ථො. යථා වා යං වචනං පාළියං ආහ, තථා තෙන වචනෙන මයා වුත්තවචනං සංසන්දති වෙව සමෙති ව යථා තං ගඬගොදකෙන යමුනොදකන්තිපි වත්තබ්බො පාළියා සාධනත්ථං උදාහරිතභාවස්ස පච්චක්ඛතො විඤ්ඤායමානත්තා, විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ච සද්දස්ස පයොගෙ කාමාවාරත්තා. අධිප්පායවිභාවනත්ථා හි අත්ථයොජනා. යථා වා යෙන පකාරෙන ධම්මවිනයසඬගායනත්ථං භික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසි, තථා තෙන පකාරෙන පාළියම්පි ආහාති අත්ථො. එවම්දිසෙසු.

එකම්දාහන්ති එත්ථ ඉදන්ති නිපාතමත්තං. එකං සමයන්ති ව භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනං, එකස්මිං සමයෙති අත්ථො. පාවායාති පාවානගරතො, තත්ථ පිණ්ඩාය වරිත්වා “කුසිනාරං ගමිස්සාමි”ති අද්ධානමග්ගප්පට්පත්තොති වුත්තං හොති. අද්ධානමග්ගොති ව දීසමග්ගො වුව්වති, දීසපරියායො හෙත්ථ අද්ධානසද්දො. මහතාති ගුණමහත්තෙනපි සඬබ්‍යාමහත්තෙනපි මහතා. “පඤ්චමත්තෙහි”තිආදිනා සඬබ්‍යාමහත්තං දස්සෙති, මත්තසද්දො ව පමාණවචනො “හොජනෙ මත්තඤ්ඤතා”තිආදීසු (අ. නි. 3.16) විය. “ධම්මවිනයසඬගායනත්ථං උස්සාහං ජනෙසි”ති එතස්සත්ථස්ස සාධනත්ථං ආහතා “අථ බො”තිආදිකා පාළි යථාවුත්තමත්ථං න සාධෙති. න හෙත්ථ උස්සාහජනනප්පකාරො ආගතොති වොදනං පරිහරිතුමාහ “සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං

විත්ථාරතො වෙදිතබ්බ”න්ති. එවම්පෙසා වොදනා තදවත්ථායෙවාති වුත්තං “තතො පරං ආහා”තිආදි. අපිව යථාවුත්තත්ථසාධිකා පාළි මහතරාති ගන්ථගරුතාපරිහරණත්ථං මජ්ඣිමනිකායාලමුඛෙන ආදිඅන්තමෙව පාළි. දස්සෙත්තො “සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරතො වෙදිතබ්බ”න්ති ආහ. තෙන හි “අථ බ්වාහං ආවුසො මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ නිසීදි”ති (වුළව. 437) වුත්තපාළිතො පටියාය “යං න ඉච්ඡිස්සාම, න තං කරිස්සාමා”ති (වුළව. 437) වුත්තපාළිපරියොසානං සුභද්දකණ්ඩං දස්සෙති.

“තතො පර”න්තිආදිනා පන තදවසෙසං “හන්ද මයං ආවුසො”තිආදිකං උස්සාහජනනජපකාරදස්සනපාළිං. තස්මා තතො පරං ආහාති එත්ථ සුභද්දකණ්ඩතො පරං උස්සාහජනනජපකාරදස්සනවචනමාහාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. මහාගණ්ඨිපදෙපි හි සොයෙවත්ථො වුත්තො. ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි (සාරත්ථ. ටී. 1.පයමමහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) තථෙව අධිජපෙතො. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන “තතො පරන්ති තතො හික්ඛුනං උස්සාහජනනතො පරතො”ති (දී. නි. ටී. 1.පයමමහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං, තදෙනං විචාරෙනබ්බං හෙට්ඨා උස්සාහජනනජපකාරස්ස පාළියං අවුත්තත්තා. අයමෙව හි උස්සාහජනනජපකාරො යදිදං “හන්ද මයං ආවුසො ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඬ්ඨායෙය්‍යාම, පුරෙ අධම්මො දිජ්ජති”තිආදි. යදි පන සුභද්දකණ්ඩමෙව උස්සාහජනනහෙතුභූතස්ස සුභද්දෙන වුත්තවචනස්ස පකාසනත්තා උස්සාහජනනන්ති වදෙය්‍ය, නත්ථෙවෙත්ථ විචාරෙනබ්බතාති. පුරෙ අධම්මො දිජ්ජතීති එත්ථ අධම්මො නාම දසකුසලකම්මපට්ඨපක්ඛභූතො අධම්මො. ධම්මවිනයසඬ්ඨායනත්ථං උස්සාහජනනජපසඬ්ඨගත්තා වා තදසඬ්ඨායනහෙතුකො දොසගණොපි සම්භවති, “අධම්මවාදිතො බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිතො දුබ්බලා හොන්ති”ති වුත්තත්තා සීලවිපත්තිආදිහෙතුකො පාපිච්ඡතාදිදොසගණො අධම්මොතිපි වදන්ති. පුරෙ දිජ්ජතීති අපි නාම දිජ්ජති. සංසයත්ථෙ හි පුරෙ-සද්දො. අථ වා යාව අධම්මො ධම්මං පටිබාහිතුං සමත්ථො හොති, තතො පුරෙතරමෙවාති අත්ථො. ආසන්නෙ හි අනාගතත්ථෙ අයං පුරෙ-සද්දො. දිජ්ජතීති දිජ්ජිස්සති, පුරෙ-සද්දයොගෙන හි අනාගතත්ථෙ අයං චත්තමානපයොගො යථා “පුරා චස්සති දෙවො”ති. තථා හි වුත්තං –

“අනාගතෙ සන්තිච්ඡයෙ, තථාතීතෙ චිරතනෙ;
කාලද්වයෙපි කච්ඡි, පුරෙසද්දො පයුජ්ජතෙ”ති. (චජිර. ටී. බාහිරනිදානකථාවණ්ණනා);

“පුරෙයාවපුරායොගෙ, නිච්චං වා කරහි කදා;
ලච්ඡායමපි කිං වුත්තෙ, චත්තමානා භවිස්සති”ති ව.

කෙච්ඡි පනෙත්ථ එවං චණ්ණයන්ති – පුරෙති පච්ඡා අනාගතෙ, යථා අද්ධානං ගච්ඡන්තස්ස ගන්තබ්බමග්ගො “පුරෙ”ති වුච්චති, තථා ඉධාපි මග්ගගමනනයෙන

අනාගතකාලො “පුරෙ” ති වුවවතීති. එවං සති තංකාලාපෙක්ඛාය වෙන්ථ
 වත්තමානපයොගො සම්භවති. ධම්මො පටිබාහියානීති එත්ථාපි පුරෙ-සද්දෙන
 යොජෙත්වා වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, තථා ධම්මොපි
 අධම්මවිපරිතවසෙන, ඉතො පරම්පි එසෙව නයො. අවිනයොති
 පහානවිනයසංවරවිනයානං පටිපක්ඛභූතො අවිනයො. විනයවාදිනො දුබ්බලා
 හොන්තීති එවං ඉති-සද්දෙන පාඨො, සො “තතො පරං ආහා” ති එත්ථ ආහ-
 සද්දෙන සම්බජ්ඣිතබ්බො.

තෙන භීති උයොයාජනත්ථෙ නිපාතො. උච්චිතනෙ උයොයාජෙත්තා හි
 මහාකස්සපත්ථෙරං එවමාහංසු “භික්ඛු උච්චිතතු” ති, සඬගීතියා අනුරූපෙ භික්ඛු
 උච්චිතිත්වා උපධාරෙත්වා ගණ්හාතුති අත්ථො. “සකල...පෙ.... පරිග්ගහෙසි” ති
 එතෙන සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවපරියන්තානං යථාවුත්තපුග්ගලානං සතිපි
 ආගමාධිගමසම්භවෙ සහ පටිසම්භිදාහි පන තෙවිජ්ජාදිගුණයුත්තානං
 ආගමාධිගමසම්පත්තියා උක්කංසගතත්තා සඬගීතියා බහුපකාරතං දස්සෙති. සකලං
 සුත්තගෙය්‍යාදිකං නවඬගං එත්ථ, එතස්සාති වා සකලනවඬගං, සත්ථු භගවතො
 සාසනං සත්ථුසාසනං සාසියති එතෙනාති කත්වා, තදෙව සත්ථුසාසනන්ති
 සකලනවඬගසත්ථුසාසනං. නව වා සුත්තගෙය්‍යාදීති අඬගාති එත්ථ, එතස්සාති වා
 නවඬගං, තමෙව සත්ථුසාසනං, තඤ්ච සකලමෙව, න එකදෙසන්ති තථා.
 අත්ථකාමෙන පරියාපුණිතබ්බා සික්ඛිතබ්බා, දිට්ඨධම්මිකාදිපුරිසත්ථං වා
 නිජ්ථාදෙනුං පරියන්තා සමත්ථාති පරියන්ති, තිණි පිටකාති,
 සකලනවඬගසත්ථුසාසනසඬබාතා පරියන්ති, තං ධාරෙත්තීති තථා, තාදිසෙති
 අත්ථො. පුපුජ්ජනා...පෙ.... සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවභික්ඛුති එත්ථ –

“දුට්ඨෙ පුපුජ්ජනා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිව්ච්චන්ධුනා;
 අන්ධො පුපුජ්ජනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුපුජ්ජනො” ති. (දී. නි. අට්ඨ.
 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සං. නි. අට්ඨ. 2.61; අ. නි. අට්ඨ. 1.51; වුළුති. අට්ඨ.
 88; පටි. ම. අට්ඨ. 2.130); –

වුත්තෙසු කල්‍යාණපුපුජ්ජනාව අධිජ්ජෙතා සද්දන්තරසන්තිධානෙනපි
 අත්ථවිසෙසස්ස විඤ්ඤාතබ්බත්තා. සමථභාවනාසිනෙභාහාවෙන සුක්ඛා ලුබ්භා
 අසිනිද්ධා විපස්සනා එතෙසන්ති සුක්ඛවිපස්සකා, තෙයෙව ඛිණාසවාති තථා.
 “භික්ඛු” ති පන සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. වුත්තඤ්ඤි –

“යඤ්චත්ථවතො සද්දෙකසෙසතො වාපි සුය්‍යතෙ;
 තං සම්බජ්ඣතෙ පච්චෙකං, යථාලාභං කදාවිපී” ති.

තිපිටකසබ්බපරියන්තිජ්ජහෙදධරෙති එත්ථ තිණිණං පිටකානං සමාහාරො
 තිපිටකං, තංසඬබාතං නවඬගාදිවසෙන අනෙකහෙදහින්තං සබ්බං පරියන්තිජ්ජහෙදං
 ධාරෙත්තීති තථා, තාදිසෙ. අනු අනු තං සමඬගිතං භාවෙති වඬසේතීති අනුභාවො,
 සොයෙව ආනුභාවො, පහාවො, මහන්තො ආනුභාවො යෙසං තෙ මහානුභාවා.

“එතදග්ගං භික්ඛවෙ” ති භගවතා චුත්තවචනමුපාදාය පවත්තත්තා “එතදග්ග” න්ති පදං අනුකරණජනාමං නාම යථා “යෙවාපනක” න්ති, තඛ්ඛසෙන චුත්තට්ඨානන්තරමිධ එතදග්ගං, තමාරොපිතෙති අත්ථො. එතදග්ගං එසො භික්ඛු අග්ගොති වා ආරොපිතෙපි වට්ටති. තදනාරොපිතාපි අවසෙසගුණසම්පන්නත්තා උච්චිනිතා තත්ථ සන්තීති දස්සෙතුං “යෙභුයොනා” ති චුත්තං. තිස්සො විජ්ජා තෙවිජ්ජා, තා ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනන්ති තෙවිජ්ජාදයො, තෙ හෙදා අනෙකජ්ජකාරා යෙසන්ති තෙවිජ්ජාදිහෙදා. අථ වා තිස්සො විජ්ජා අස්ස ඛිණාසවස්සාති තෙවිජ්ජො, සො ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනන්ති තෙවිජ්ජාදයො, තෙයෙව හෙදා යෙසන්ති තෙවිජ්ජාදිහෙදා. තෙවිජ්ජඡළභිඤ්ඤාදිවසෙන අනෙකහෙදහින්නෙ ඛිණාසවහික්ඛුයෙවාති චුත්තං භොති. යෙ සන්ධාය චුත්තන්ති යෙ හික්ඛු සන්ධාය ඉදං “අථ ඛො” තිආදිවචනං සඬගීතික්ඛන්ධකෙ චුත්තං. ඉමිනා කිඤ්චාපි පාළියං අවසෙසතොව චුත්තං, තථාපි විසෙසෙන යථාචුත්තඛිණාසවහික්ඛුයෙව සන්ධාය චුත්තන්ති පාළියා සංසන්දනං කරොති.

නනු ව සකලනවඬගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරා ඛිණාසවා අනෙකසතා, අනෙකසහස්සා ව, කස්මා ථෙරො එකෙනුනමකාසීති වොදනං උද්ධරිත්වා විසෙසකාරණදස්සනෙන තං පරිහරිතුං “කිස්ස පනා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ කිස්සාති කස්මා. පක්ඛන්තරජොතකො පන-සද්දො. ඔකාසකරණත්ථන්ති ඔකාසකරණනිමිත්තං ඔකාසකරණහෙතු. අත්ථ-සද්දො හි “ඡණත්ථඤ්ච නගරතො නික්ඛමිත්වා මිස්සකපබ්බතං අභිරුහතු” තිආදීසු විය කාරණවචනො, “කිස්ස හෙතු” තිආදීසු (ම. නි. 1.238) විය ව හෙත්වත්ථෙ පච්චත්තවචනං. තථා හි වණ්ණයන්ති “ඡණත්ථන්ති ඡණනිමිත්තං ඡණහෙතුති අත්ථො” ති. එවඤ්ච සති පුච්ඡාසභාගතාවස්සජ්ජනාය භොති, එස නයො ඊදිසෙසු.

කස්මා පනස්ස ඔකාසමකාසීති ආහ “තෙනා” තිආදි. හි-සද්දො කාරණත්ථෙ. “සො භායස්මා” තිආදිනා “සභාපි විනාපි න සක්කා” ති චුත්තවචනෙ පච්චෙකං කාරණං දස්සෙති. කෙවි පන “තමත්ථං විවරති” ති වදන්ති, තදයුත්තං “තස්මා” ති කාරණවචනදස්සනතො. “තස්මා” තිආදිනා හි කාරණදස්සනට්ඨානෙ කාරණජොතකොයෙව හි-සද්දො. සඤ්ඤාණමත්තජොතකා සාධාහඬිගොපමා හි නිපාතාති, එවමිදිසෙසු. සික්ඛතීති සෙක්ඛො, සික්ඛනං වා සික්ඛා, සායෙව තස්ස සීලන්ති සෙක්ඛො. සො හි අපරියොසිතසික්ඛත්තා, තදධිමුත්තත්තා ව එකන්තෙන සික්ඛනසීලො, න අසෙක්ඛො විය පරිනිට්ඨිතසික්ඛො තත්ථ පටිජ්ජස්සද්ධුස්සාහො, නාපි විස්සට්ඨසික්ඛො පචුරජනො විය තත්ථ අනධිමුත්තො, කිතවසෙන විය ව තද්ධිතවසෙනිධ තජ්ජකතියත්ථො ගය්හති යථා “කාරුණිකො” ති. අථ වා අරියාය ජානියා තීසුපි සික්ඛාසු ජාතො, තත්ථ වා භවොති සෙක්ඛො. අපිව ඉක්ඛති එතායාති ඉක්ඛා, මග්ගඵලසම්මාදිට්ඨි, සහ ඉක්ඛායාති සෙක්ඛො. උපරිමග්ගත්තයකිච්චස්ස අපරියොසිතත්තා සහ කරුණියෙනාති සකරුණියො. අස්සාති අනෙන, “අජ්ජවචක්ඛං නාමා” ති එතෙන සම්බන්ධො. අස්සාති වා “නත්ථි” ති එත්ථ කිරියාපටිග්ගහකවචනං. පගුණජ්ජවත්තිභාවතො අජ්ජවචක්ඛං නාම නත්ථි.

විනයටියකටායං පන “අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථි”ති (පාරා. අටිය. 1.පයම්මහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං, තං” ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො”ති වුත්තම්පි භගවතො සන්තිකෙ පටිග්ගහිතමෙව නාමාති කත්වා වුත්තං. තථා හි සාවකභාසිතම්පි සුත්තං “බුද්ධභාසිත”න්ති වුවවතීති.

“යථාහ”තිආදිනා ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තගාට්මෙව සාධකභාවෙන දස්සෙති. අයඤ්ඨි ගාථා ගොපකමොග්ගල්ලානෙන නාම බ්‍රාහ්මණෙන “බුද්ධසාසනෙ ත්වං බහුස්සුතොති පාකටො, කිත්තකා ධම්මා තෙ සත්ථාරා භාසිතා, තයා ව ධාරිතා”ති ප්‍රවීණෙන තස්ස පටිවචනං දෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දෙනෙව ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තෙ, අත්තනො ගුණදස්සනවසෙන වා ථෙරගාථායම්පි භාසිතා. තත්ථායං සඬ්ඨෙපත්ථො – බුද්ධතො සත්ථු සන්තිකා ද්වාසිති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි අහං ගණ්ඨිං අධිගණ්ඨිං, ද්වෙ ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි භික්ඛුතො ධම්මසෙනාපතිආදිනං භික්ඛුනං සන්තිකා ගණ්ඨිං. යෙ ධම්මා මෙ ජිව්හාග්ගෙ, හදයෙ වා පවත්තිනො පගුණා වාවුග්ගතා, තෙ ධම්මා තද්වහං සම්පිණ්ඩෙත්වා චතුරාසිති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානීති. කෙච් පන “යෙමෙති එත්ථ ‘යෙ ඉමෙ’ති පදවිජේදං කත්වා යෙ ඉමෙ ධම්මා බුද්ධස්ස, භික්ඛුනඤ්ච පවත්තිනො පවත්තිතා, තෙසු ධම්මෙසු බුද්ධතො ද්වාසිති සහස්සානි අහං ගණ්ඨිං, ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො ගණ්ඨිං, එවං චතුරාසිති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී”ති සම්බන්ධං වදන්ති, අයඤ්ච සම්බන්ධො “එත්තකායෙව ධම්මක්ඛන්ධා”ති සන්තිට්ඨානස්ස අවිඤ්ඤායමානත්තා කෙච්චාදො නාම කතො.

“සභාපි න සක්කා”ති වත්තබ්බහෙතුතො “චිනාපි න සක්කා”ති වත්තබ්බහෙතුයෙව බලවතරො සඬ්ඨිතියා බහුකාරත්තා. තස්මා තත්ථ වොදනං දස්සෙත්වා පරිහරිතුං “යදි එව”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යදි එවන්ති එවං චිනා යදි න සක්කා, තථා සතීති අත්ථො. සෙක්ඛොපි සමානොති සෙක්ඛපුග්ගලො සමානොපි. මාන-සද්දො හෙත්ථ ලක්ඛණෙ. බහුකාරත්තාති බහුපකාරත්තා. උපකාරවචනො හි කාර-සද්දො “අප්පකම්පි කතං කාරං, පුඤ්ඤං භොති මහජ්ඣල”න්තිආදිසු විය. අස්සානි භවෙය්‍ය. අථ-සද්දො ප්‍රවීජායං. පඤ්ඤෙ “අථ ත්වං කෙන වණ්ණෙනා”ති හි පයොගමුදාහරන්ති. “එවං සන්තෙ”ති පන අත්ථො වත්තබ්බො. පරුපවාදවිච්ඡින්නතොති යථාවුත්තකාරණං අජානන්තානං පරෙසං ආරොපිතඋපවාදතො විච්ඡින්නකාමත්තා. තං විවරති “ථෙරො හී”තිආදිනා. අතිවිය විස්සත්ථොති අතිරෙකං විස්සාසිකො. කෙන විඤ්ඤායතීති ආහ “තථා හී”තිආදි. දළ්ඨිකරණං වා එතං වචනං. “වුත්තඤ්ඨි, තථා හි ඉව්වෙනෙ දළ්ඨිකරණත්ථෙ”ති හි වදන්ති සද්දවිදු. නන්ති ආනන්දත්ථෙරං. “ඔවදතී”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ආනන්දත්ථෙරස්ස යෙහුයොන නවකාය පරිසාය විබ්භමනෙ මහාකස්සපත්ථෙරො “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී”ති (සං. නි. 2.154) ආහ. තථා හි පරිනිබ්බුතෙ භගවති මහාකස්සපත්ථෙරො භගවතො පරිනිබ්බානෙ සන්තිපතිතස්ස භික්ඛුසඬ්ඨිස්ස මජ්ඣිමනිකායෙහි ධම්මවිනයසඬ්ඨිගායනත්ථං පඤ්චසතෙ භික්ඛු උච්චිතිත්වා “රාජගහෙ ආවුසො වස්සං වසන්තා ධම්මවිනයං සඬ්ඨායස්සාම, තුම්හෙ

සුරෙ වස්සුපනායිකාය අත්තනො අත්තනො පලිබොධං පවිජිත්දිත්වා රාජගහෙ සන්නිපතං” ති වත්වා අත්තනා රාජගහං ගතො.

ආනන්දත්ථෙරොපි භගවතො පත්තචීවරමාදාය මහාජනං සඤ්ඤාපෙන්නො සාවත්ථිං ගන්ත්වා තතො නික්ඛම්ම රාජගහං ගවිජන්තො දක්ඛිණාගිරිස්මිං වාරිකං වරි. තස්මිං සමයෙ ආනන්දත්ථෙරස්ස නිංසමත්තා සද්ධිවිහාරිකා යෙභුයොන කුමාරකා එකවස්සිකදූවස්සිකහික්ඛු වෙව අනුපසම්පන්නා ව විබ්භමිංසු. කස්මා පනෙනෙ පබ්බජිතා, කස්මා ව විබ්භමිංසුති? තෙසං කිර මාතෘපිතරො වින්තෙසුං. “ආනන්දත්ථෙරො සත්ථුච්ඡිස්සාසිකො අට්ඨ වරෙ යාවිත්වා උපට්ඨහති, ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං සත්ථාරං ගහෙත්වා ගන්තුං සක්කොති, අම්භාකං දාරකෙ එතස්ස සන්නිකෙ පබ්බජෙය්‍යාම, එවං සො සත්ථාරං ගහෙත්වා ආගමිස්සති, තස්මිං ආගතෙ මයං මහාසක්කාරං කාතුං ලභිස්සාමා” ති. ඉමිනා තාව කාරණෙන තෙසං ඤාතකා තෙ පබ්බාජෙසුං, සත්ථරි පන පරිනිබ්බුතෙ තෙසං සා පත්ථනා උපවිජින්නා, අථ තෙ එකදිවසෙනෙව උප්පබ්බාජෙසුං. අථ ආනන්දත්ථෙරං දක්ඛිණාගිරිස්මිං වාරිකං වරිත්වා රාජගහමාගතං දිස්වා මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහාති. චුත්තඤ්ඤෙනං කස්සපසංයුත්තෙ –

“අථ කිඤ්චරහි ත්වං ආචුසො ආනන්ද ඉමෙහි නවෙහි හික්ඛුහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤුහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං වාරිකං වරසි, සස්සසාතං මඤ්ඤෙ වරසි, කුලුපසාතං මඤ්ඤෙ වරසි, ඔලුජ්ජති බො තෙ ආචුසො ආනන්ද පරිසා, පලුජ්ජන්ති බො තෙ ආචුසො නවජ්ජායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති.

අපි මෙ භන්තෙ කස්සප සිරස්මිං පලිතානි ජාතානි, අථ ව පන මයං අජ්ජාපි ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති. තථා හි පන ත්වං ආචුසො ආනන්ද ඉමෙහි නවෙහි හික්ඛුහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤුහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං වාරිකං වරසි, සස්සසාතං මඤ්ඤෙ වරසි, කුලුපසාතං මඤ්ඤෙ වරසි, ඔලුජ්ජති බො තෙ ආචුසො ආනන්ද පරිසා, පලුජ්ජන්ති බො තෙ ආචුසො නවජ්ජායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී” ති (සං. නි. 2.154).

තත්ථ සස්සසාතං මඤ්ඤෙ වරසීති සස්සං සාතෙන්නො විය ආහිණ්ඩසි. කුලුපසාතං මඤ්ඤෙ වරසීති කුලානි උපසාතෙන්නො විය ආහිණ්ඩසි. ඔලුජ්ජතීති පලුජ්ජති හිජ්ජති. පලුජ්ජන්ති බො තෙ ආචුසො නවජ්ජායාති ආචුසො ආනන්ද එතෙ තුය්හං පායෙන යෙභුයොන නවකා එකවස්සිකදූවස්සිකදහරා වෙව සාමණෙරා ව පලුජ්ජන්ති. න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජාතාතීති ථෙරං තජ්ජෙන්නො ආහ. කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති කුමාරකවාදතො න මුච්චාම. තථා හි පන ත්වන්ති ඉදමස්ස එවං වත්තබ්බතාය කාරණදස්සනත්ථං චුත්තං. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො – යස්මා ත්වං ඉමෙහි නවෙහි

ඉන්ද්‍රියසංවරවිරහිතෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤාහි සද්ධිං විවරසි, තස්මා කුමාරකෙහි සද්ධිං විවරන්තො “කුමාරකො”ති වත්තබ්බතං අරහසීති.

න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති එත්ථ වා-සද්දො පදපුරුණෙ. වා-සද්දො හි උපමානසමුච්චයසංසයවිස්සග්ගවිකප්පපදපුරුණාදීසු බහුසු අත්ථෙපු දිස්සති. තථා භෙස “පණ්ඩිතො වාපි තෙන සො”තිආදීසු (ධ. ප. 63) උපමානෙ දිස්සති, සදිසභාවෙති අත්ථො. “තං වාපි ධීරා මුනි වෙදයන්ති”තිආදීසු (සු. නි. 213) සමුච්චයෙ. “කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා”තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයෙ. “අයං වා ඉමෙසං සමණාබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබ්‍රාහ්මණො සබ්බමුළ්භො”තිආදීසු (දී. නි. 181) වචස්සග්ගෙ. “යෙ හි කෙවි හික්ඛවෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා”තිආදීසුපි (ම. නි. 1.170; සං. නි. 2.13) විකප්පෙ. “න වාහං පණ්ණං භුඤ්ජාමි, න භෙතං මය්හ භොජන”න්තිආදීසු පදපුරුණෙ. ඉධාපි පදපුරුණෙ දට්ඨබ්බො. තෙනෙව ව ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වා-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරං කරොන්තෙන චුත්තං “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී”තිආදීසු පදපුරුණෙ”ති. සංයුත්තට්ඨකථායම්පි ඉදමෙව චුත්තං “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජානාසීති ථෙරං තප්පෙන්තො ආහා”ති (සං. නි. අට්ඨ. 2.154). එත්ථාපි “වතා”ති වචනසිලිට්ඨතාය චුත්තං. “න වාය”න්ති එතස්ස වා “න වෙ අය”න්ති පදවිජේදං කත්වා වෙ-සද්දස්සත්ථං දස්සෙන්තෙන “වතා”ති චුත්තං. තථා හි වෙ-සද්දස්ස එකංසත්ථභාවෙ තදෙව පාළිං පයොගං කත්වා උදාහරන්ති නෙරුත්තිකා. වජීරබුද්ධිත්ථෙරො පන එවං වදති “න වායන්ති එත්ථ ව වාති විභාසා, අඤ්ඤාසීපි න අඤ්ඤාසීපී”ති, (වජීර. ටී. පය්මමභාසඩ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) තං තස්ස මතිමත්තං සංයුත්තට්ඨකථාය තථා අචුත්තත්තා. ඉදමෙකං පරුපවාදසම්භවකාරණං “තත්ථ කෙවී”තිආදිනා සම්බජ්ඣිතබ්බං.

අඤ්ඤම්පි කාරණමාහ “සකාසකුලප්පසුතො වායස්මා”ති. සාකියකුලෙ ජාතො, සාකියකුලභාවෙන වා පාකටො ව ආයස්මා ආනන්දො. තත්ථ...පෙ.... උපවදෙය්‍යුන්ති සම්බන්ධො. අඤ්ඤම්පි කාරණං වදති “තථාගතස්ස භාතා චූළපිතුපුත්තො”ති. භාතාති වෙන්ථ කනිට්ඨභාතා චූළපිතුපුත්තභාවෙන, න පන වයසා සහජාතභාවතො.

“සුද්ධොදනො ධොතොදනො, සක්කසුක්කාමීතොදනා;
අමිතා පාලිතා වාති, ඉමෙ පඤ්ච ඉමා දූවෙ”ති.

චුත්තෙසු හි සබ්බකනිට්ඨස්ස අමිතොදනසක්කස්ස පුත්තො ආයස්මා ආනන්දො. චුත්තඤ්ඤි මනොරථපුරුණියං -

“කප්පසතසහස්සං පන දානං දදමානො අමිභාකං බොධිසත්තෙන සද්ධිං තුසිතපුරෙ නිබ්බන්තිත්වා තනො චුතො අමිතොදනසක්කස්ස ගෙහෙ නිබ්බන්ති, අථස්ස සබ්බෙ ඤාතකෙ ආනන්දිනෙ පමොදිනෙ කරොන්තො ජාතොති ‘ආනන්දො’ත්ථෙව නාමමකංසු”ති.

තථායෙව චුත්තං පපඤ්චසුද්ධියම්පි -

“අඤ්ඤෙ පන වදන්ති - නායස්මා ආනන්දො භගවතා සහජාතො, වයසා ච චූළපිතුපුත්තතාය ච භගවතො කනිට්ඨභාතායෙව. තථා හි මනොරථපූරණියං එකනිපාතවණ්ණනායං සහජාතගණනෙ සො න චුතො”ති.

යං චූච්චති, තං ගහෙතඛිබ්බං. තත්ථාති තස්මිං විස්සත්ථාදිභාවෙ සති. අතිවිස්සත්ථසකායකුලප්පසුතතථාගතභාතභාවතොති චුත්තං හොති. භාවෙනභාවලක්ඛණෙ හි කත්ථවි හෙත්ථත්ථො සම්පජ්ජති. තථා හි ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන තෙත්තිට්ඨකථායං “ගුන්තඤ්ඤෙව තරමානාන”න්ති ගාථාවණ්ණනායං චුත්තං -

“සඛ්ඛා තා ජම්භං ගච්ඡන්තිති සඛ්ඛා තා ගාවියො කුට්ඨමෙව ගච්ඡන්ති, කස්මා? තෙත්තෙ ජම්භගතෙ සති තෙත්තෙ කුට්ඨං ගතෙ සති, තෙත්තස්ස කුට්ඨං ගතත්තාති අත්ථො”ති.

උදානට්ඨකථායම්පි “ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං හොති”ති සුත්තපදවණ්ණනායං “හෙතුඅත්ථතා භුම්මවචනස්ස කාරණස්ස භාවෙන තදවිනාභාවී ඵලස්ස භාවො ලක්ඛියතීති වෙදිතඛිබ්බා”ති (උදා. අට්ඨ. 1.1). තත්ථාති වා නිමිත්තභූතෙ විස්සත්ථාදිමිහිති අත්ථො, තස්මිං උච්චිතතෙතිපි වදන්ති. ඡන්දාගමනං වියාති එත්ථ ඡන්දා ආගමනං වියාති පදවිජෙදො. ඡන්දාති ච හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනං, ඡන්දෙන ආගමනං පවත්තනං වියාති අත්ථො, ඡන්දෙන අකත්තඛිබ්බකරණමිවාති චුත්තං හොති, ඡන්දං වා ආගච්ඡති සම්පයොගවසෙනාති ඡන්දාගමනං, තථා පවත්තො අපායගමනියො අකුසලචිත්තුප්පාදො. අථ වා අනනුරූපං ගමනං අගමනං. ඡන්දෙන අගමනං ඡන්දාගමනං, ඡන්දෙන සිනෙහෙන අනනුරූපං ගමනං පවත්තනං විය අකත්තඛිබ්බකරණං වියාති චුත්තං හොති. අසෙක්ඛභූතා පටිසම්භිදා, තංපත්තාති තථා, අසෙක්ඛා ච තෙ පටිසම්භිදාප්පත්තා වාති වා තථා, තාදිසෙ. සෙක්ඛපටිසම්භිදාප්පත්තන්ති එත්ථාපි එස නයො. පරිවජ්ජෙත්තොති හෙත්ථත්ථෙ අන්තසද්දො, පරිවජ්ජනහෙතුති අත්ථො. අනුමතියාති අනුඤ්ඤාය, යාවනායාති චුත්තං හොති.

“කිඤ්චාපි සෙක්ඛො”ති ඉදං අසෙක්ඛානංයෙව උච්චිතිත්තා චුත්තං, න සෙක්ඛානං අගතිගමනසම්භවෙන. පයමමග්ගෙනෙව හි චත්තාරි අගතිගමනාති පහියන්ති, තස්මා කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි ථෙරො ආයස්මන්තං ආනන්දං උච්චිතතුති සම්බන්ධො. න පන කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි අභබ්බො අගතිං ගන්තුන්ති. “අභබ්බො”තිආදිනා පන ධම්මසංඛිතියා තස්ස අරහභාවං දස්සෙන්තො විජ්ජමානගුණෙ කථෙති, තෙන සංඛිතියා ධම්මවිනයවිනිවිජයෙ සම්පත්තෙ ඡන්දාදිවසෙන අඤ්ඤා අකථෙත්ථා යථාභූතමෙව කථෙස්සතීති දස්සෙති. න ගන්තඛිබ්බා, අනනුරූපා වා ගතීති අගති, තං. පරියත්තොති අධිගතො උග්ගහිතො.

“එව” න්තිආදිනා සන්තිට්ඨානගණනං දස්සෙති. උච්චිනිතෙනාති උච්චිනිත්වා ගහිතෙන. අපිව එවං...පෙ.... උච්චිනිති නිගමනං, “තෙනායස්මතා” න්තිආදි පන සන්තිට්ඨානගණනදස්සනන්තිපි වදන්ති.

එවං සඬ්ගායකච්චිනනප්පකාරං දස්සෙත්වා අඤ්ඤම්පි සඬ්ගායනත්ථං දෙසව්චිනනාදිප්පකාරං දස්සෙත්තො “අථ ඛො” න්තිආදිමාහ. තත්ථ එතදහොසිති එතං පරිචිතක්කනං අහොසි. නු-සද්දෙන හි පරිචිතක්කනං දස්සෙති. රාජගහන්ති “රාජගහසාමන්තං ගහෙත්වා චුත්ත” න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වදන්ති. ගාවො වරන්ති එත්ථාති ගොවරො, ගුන්තං වරණට්ඨානං, සො වියාති ගොවරො, හික්ඛුනං වරණට්ඨානං, මහන්තො සො අස්ස, එත්ථාති වා මහාගොවරං. අට්ඨාරසන්තං මහාවිහාරානම්පි අත්ථිතාය පඤ්ඤාසෙනාසනං.

ථාවරකම්මන්ති චිරට්ඨායිකම්මං. විසභාගපුග්ගලො සුභද්දසදිසො. උක්කොටෙය්‍යාති නිවාරෙය්‍ය. ඉති-සද්දො ඉදමත්ථෙ, ඉමිනා මනසිකාරෙන හෙතුභූතෙන එතදහොසිති අත්ථො. ගරුභාවජනනත්ථං ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන සඬ්සං සාවෙසි, න අපලොකනඤ්ඤත්තිකම්මමත්තෙනාති අධිප්පායො.

කදා පනායං කතාති ආහ “අයං පනා” න්තිආදි. එවං කතභාවො ව ඉමාය ගණනාය විඤ්ඤායතිති දස්සෙති “හගවා හී” න්තිආදිනා. අථාති අනන්තරත්ථෙ නිපාතො, පරිනිබ්බානන්තරමෙවාති අත්ථො. සත්තාහන්ති හි පරිනිබ්බානදිවසම්පි සඬ්ගණ්හිත්වා චුත්තං. අස්සාති හගවතො, “සරීර” න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙන්වා කිත්තෙන්වා අනිච්චතාපට්ඨඤ්ඤත්තාති ගීතාති ගායිත්වා පූජාවසෙන කීළනතො සුන්දරං කීළනදිවසා සාධුකීළනදිවසා නාම, සපරහිතසාධනට්ඨෙයන වා සාධුති චුත්තානං සප්පුරිසානං සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙන්වා කිත්තෙන්වා කීළනදිවසාතිපි යුජ්ජති. ඉමස්මිඤ්ච පුරිමසත්තාහෙ එකදෙසෙනෙව සාධුකීළනමකංසු. විසෙසතො පන ධාතුපූජාදිවසෙසුයෙව. තථා හි චුත්තං මහාපරිනිබ්බානසුත්තට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.235) –

“ඉතො පුරිමෙසු හි ද්විසු සත්තාහෙසු තෙ හික්ඛු සඬ්සස්ස ධානනිසජ්ජොකාසං කරොන්තා බාදනීයං භොජනීයං සංවිදහන්තා සාධුකීළිකාය ඔකාසං න ලහිංසු, තතො තෙසං අහොසි ‘ඉමං සත්තාහං සාධුකීළිතං කීළිස්සාම, ධානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යං අම්භාකං පමත්තභාවං ඤත්වා කොච්චෙව ආගන්ත්වා ධාතුයො ගණ්හෙය්‍ය, තස්මා ආරක්ඛං යපෙත්වා කීළිස්සාමා’ ති, තෙන තෙ එවමකංසු” ති.

තථාපි තෙ ධාතුපූජායපි කතත්තා ධාතුපූජාදිවසා නාම. ඉමෙයෙව විසෙසෙන හගවති කත්තබ්බස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො එකදෙසෙන කතම්පි සාධුකීළනං උපාදාය “සාධුකීළනදිවසා” ති පාකටා ජාතාති ආහ “එවං සත්තාහං සාධුකීළනදිවසා නාම අහෙසු” න්ති.

විතකායාති විසසතරතනුවචාය වන්දනදාරුවිතකාය, පධානකිච්චවසෙනෙව ව සත්තාහං විතකායං අග්ගිනා ක්කායිති චුත්තං. න හි අච්චන්තසංයොගවසෙන

නිරන්තරං සත්තාහමෙව අග්ගිනා ක්කායි තත්ථ පච්ඡිමදිවසෙයෙව ක්කායිතත්තා,
තස්මා සත්තාහස්මීන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුරිමපච්ඡිමානඤ්ඤි ද්විත්තං
සත්තාහානමන්තරෙ සත්තාහෙ යත්ථ කත්ථවිපි දිවසෙ ක්කායමානෙ සති “සත්තාහෙ
ක්කායි”ති වත්තුං යුජ්ජති. යථාහ –

“තෙන බො පන සමයෙන වත්තාරො මල්ලපාමොක්ඛා සීසං න්හාතා අහතානි
වත්ථානි නිවත්ථා ‘මයං භගවතො චිතකං ආළිම්පෙස්සාමා’ති න සක්කොන්ති
ආළිම්පෙතු”න්තිආදි (දී. නි. 2.233).

සත්තිපඤ්ඡරං කත්ථානි සත්තිබ්ග්ගාදිහත්ථෙහි පුරිසෙහි මල්ලරාජුනං භගවතො
ධාතුආරක්ඛකරණං උපලක්ඛණවසෙනාහ. සත්තිහත්ථා පුරිසා හි සත්තියො යථා
“කුන්තා පවරන්ති”ති, තාහි සමන්තතො රක්ඛාපනවසෙන පඤ්ඡරපටිභාගත්තා
සත්තිපඤ්ඡරං. සන්ධාගාරං නාම රාජුනං එකා මහාසාලා. උය්‍යාගකාලාදීසු හි
රාජානො තත්ථ යත්ථා “එත්තකා පුරතො ගච්ඡන්තු, එත්තකා පච්ඡතො, එත්තකා
උහොහි පස්සෙහි, එත්තකා හත්ථීසු අභිරුහන්තු, එත්තකා අස්සෙසු, එත්තකා
රථෙසු”ති එවං සන්ධිං කරොන්ති මරියාදං බන්ධන්ති, තස්මා තං යානං
“සන්ධාගාර”න්ති වුවවති. අපිව උය්‍යාගට්ඨානතො ආගන්ත්වාපි යාව ගෙහෙසු
අල්ලගොමයපරිහණ්ඩාදීනි කරොන්ති, තාව ද්වෙ තීණි දිවසානි රාජානො තත්ථ
සන්ථම්භන්ති විස්සමන්ති පරිස්සයං විනොදෙන්තිතිපි සන්ධාගාරං, රාජුනං වා සහ
අත්ථානුසාසනං අගාරන්තිපි සන්ධාගාරං හ-කාරස්ස ධ-කාරං, අනුසරාගමඤ්ච
කත්ථා, යස්මා වා රාජානො තත්ථ සන්තිපතිත්වා “ඉමස්මිං කාලෙ කසිතුං වට්ටති,
ඉමස්මිං කාලෙ වපිතු”න්ති එවමාදිනා නයෙන සරාවාසකිච්චානි සම්මන්ත්‍රයන්ති,
තස්මා ඡින්නවිච්ඡින්නං සරාවාසං තත්ථ සන්ධාරෙන්තිතිපි සන්ධාගාරං.
විසාබ්‍රහ්මණිකා පට්ඨාය යාව විසාබ්‍රමාසස්ස අමාවාසී, තාව සොළස දිවසා
සීහළවොහාරවසෙන ගහිතත්තා, ජෙට්ඨමූලමාසස්ස සුක්කපක්ඛෙ ව පඤ්ච දිවසානි
ආහ “ඉති එකවිසති දිවසා ගතා”ති. තත්ථ වරිමදිවසෙයෙව ධාතුයො භාජයිංසු,
තස්මිංයෙව ව දිවසෙ අයං කම්මවාවා කතා. තෙන වුත්තං
“ජෙට්ඨමූලසුක්කපක්ඛපඤ්චමීය”න්තිආදි. තත්ථ ජෙට්ඨනක්ඛත්තං වා
මූලනක්ඛත්තං වා තස්ස මාසස්ස පුණ්ණමියං වන්දෙන යුත්තං, තස්මා සො මාසො
“ජෙට්ඨමූලමාසො”ති වුවවති. අනාවාරන්ති හෙට්ඨා වුත්තං අනාවාරං.

යදි එවං කස්මා විනයට්ඨකථායං, (පාරා. අට්ඨ.

1. පයමමභාසඩ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) මඩ්ගලසුත්තට්ඨකථායඤ්ච (බු. පා. අට්ඨ.
මඩ්ගලසුත්තවණ්ණනා) “සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසු, සත්තසු ව ධාතුපුජාදිවසෙසු
වීතිවත්තෙසු”ති වුත්තන්ති? සත්තසු ධාතුපුජාදිවසෙසු ගහිතෙසු තදවිනාභාවතො
මජ්ඣෙ විතකාය ක්කායනසත්තාහමීපි ගහිතමෙවාති කත්ථා විසුං න වුත්තං විය
දිස්සති. යදි එවං කස්මා “අඩ්ඨමාසො අතික්කන්තො, දියඩ්ඨමාසො සෙසො”ති ව
වුත්තන්ති? නායං දොසො. අප්පකඤ්ඤි උනමධිකං වා ගණනුපගං න හොති, තස්මා
අප්පකෙන අධිකොපි සමුදායො අනධිකො විය හොතීති කත්ථා අඩ්ඨමාසතො
අධිකෙපි පඤ්චදිවසෙ “අඩ්ඨමාසො අතික්කන්තො”ති වුත්තං.

ද්වයිතිත්වයක්වත්තානං කත්ථවි “අසීති ඛන්ධකවත්තානී”ති වචනං විය, තථා අප්පකෙන උභොපි සමුදායො අනුනො විය භොතීති කත්වා දියඨස්මාසනො උභොපි පඤ්චදිවසෙ “දියඨස්මාසො සෙසො”ති වුත්තං සතිපට්ඨානවිභවිගට්ඨකථායං (විභ. 356) ඡමාසනො උභොපි අඨස්මාසෙ “ඡමාසං සප්ඤ්ඤායො කාතබ්බො”ති වචනං විය, අඤ්ඤථා අට්ඨකථානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධො සියා. අපිව දීඝභාණකානං මනෙන තිණ්ණං සත්තාභානං වසෙන “එකච්ඡති දිවසා ගතා”ති ඉධ වුත්තං. විනයසුත්තනිපාතවුද්දකපාට්ඨකථාසු පන වුද්දකභාණකානං මනෙන එකමෙව ඤායනදිවසං කත්වා තදවසෙසානං ද්විත්තං සත්තාභානං වසෙන “අඨස්මාසො අතික්කන්තො, දියඨස්මාසො සෙසො”ති ව වුත්තං. පට්ඨමවුද්ධවචනාදීසු විය තං තං භාණකානං මනෙන අට්ඨකථාසුපි වචනභෙදො භොතීති ගභතබ්බං. එවම්පෙත්ථ වදන්ති – පරිනිබ්බානදිවසනො පට්ඨාය ආදිමිහි වත්තාරො සාධුකීළනදිවසායෙව, තනො පරං තයො සාධුකීළනදිවසා වෙව විතකඤ්ඤායනදිවසා ව, තනො පරං එකො විතකඤ්ඤායනදිවසායෙව, තනො පරං තයො විතකඤ්ඤායනදිවසා වෙව ධාතුපුජාදිවසා ව, තනො පරං වත්තාරො ධාතුපුජාදිවසායෙව, ඉති තං තං කිච්චානුරූපගණනවසෙන තීණි සත්තාභානි පරිපුරන්ති, අගහිතග්ගහණෙන පන අඨස්මාසොව භොති. “එකච්ඡති දිවසා ගතා”ති ඉධ වුත්තවචනඤ්ච තං තං කිච්චානුරූපගණනෙනෙව. එවඤ්චි චතුසුපි අට්ඨකථාසු වුත්තවචනං සමෙතීති විචාරෙත්වා ගභතබ්බං. වජිරවුද්ධිත්ථෙරෙන පන වුත්තං “අඨස්මාසො අතික්කන්තොති එත්ථ එකො දිවසො නට්ඨො, සො පාටිපදදිවසො, කොලාහලදිවසො නාම සො, තස්මා ඉධ න ගහිතො”ති, (වජිර. වී. පට්ඨමමහාසඨගීතිකථාවණ්ණනා) තං න සුන්දරං පරිනිබ්බානසුත්තන්තපාළියං (දී. නි. 2.227) පාටිපදදිවසනොයෙව පට්ඨාය සත්තාභස්ස වුත්තත්තා, අට්ඨකථායඤ්ච පරිනිබ්බානදිවසෙන සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාභානං ගණිතත්තා. තථා හි පරිනිබ්බානදිවසෙන සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාභානං ගණනෙනෙව ජෙට්ඨමුලසුක්කපක්ඛපඤ්චමී එකච්ඡතිමො දිවසො භොති.

වත්තාලීස දිවසාති ජෙට්ඨමුලසුක්කපක්ඛජට්ඨදිවසනො යාව ආසල්හී පුණ්ණමී, තාව ගණෙත්වා වුත්තං. එත්ථන්තරෙති වත්තාලීසදිවසබ්භන්තරෙ. රොගො එව රොගපලිබ්බොධො. ආචරියුපඤ්ඤායෙසු කත්තබ්බකිච්චමෙව ආචරියුපඤ්ඤායපලිබ්බොධො, තථා මාතාපිතුපලිබ්බොධො. යථාධිජ්ජෙනං අත්ථං, කම්මං වා පරිබුන්ධෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙතීති පලිබ්බොධො ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා. තං පලිබ්බොධං ඡින්දිත්වා තං කරණීයං කරොතුති සඨගාහකෙන ඡින්දිතබ්බං තං සබ්බං පලිබ්බොධං ඡින්දිත්වා ධම්මවිනයසඨගායනසඨබානං තදෙව කරණීයං කරොතු.

අඤ්ඤෙපි මහාථෙරාති අනුරුද්ධත්ථෙරාදයො. සොකසල්ලසමජ්ජිතන්ති සොකසඨබානෙන සල්ලෙන අනුපට්ඨං පටිවිද්ධං. අසමුච්ඡින්නඅවිජ්ජාතණ්ණානුසයත්තා අවිජ්ජාතණ්ණාහිසඨබානෙන කම්මුනා භවයොනිගතිට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු ඛන්ධපඤ්චකසඨබානං අත්තභාවං ජනෙති

අහිනිබ්බත්තෙතීති ජනො. කිලෙසෙ ජනෙති, අජනි, ජනිස්සතීති වා ජනො,
 මහන්තො ජනො තථා, තං. ආගතාගතන්ති ආගතමාගතං යථා “එකෙකො” ති.
 එත්ථ සීයා – “ථෙරො අත්තනො පඤ්චසතාය පරිසාය පරිවුත්තො රාජගහං ගතො,
 අඤ්ඤෙපි මහාථෙරො අත්තනො අත්තනො පරිවාරෙ ගහෙත්වා
 සොකසල්ලසමප්පිනං මහාජනං අස්සාසෙතුකාමා තං තං දිසං පක්කන්තා” ති ඉධ
 වුත්තවචනං සමන්තපාසාදිකාය “මහාකස්සපත්ථෙරො ‘රාජගහං ආවුසො
 ගච්ඡාමා’ ති උපඩ්ඨං භික්ඛුසඤ්ඤං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො, අනුරුද්ධත්ථෙරොපි
 උපඩ්ඨං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො” ති (පාරා. අට්ඨ.
 පට්ටමහාසඤ්ඤානිකථාචණ්ණො) වුත්තවචනඤ්ඤං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධං හොති.
 ඉධ හි මහාකස්සපත්ථෙරාදයො අත්තනො අත්තනො පරිවාරභික්ඛුහියෙව සද්ධිං තං
 තං දිසං ගතාති අත්ථො ආපජ්ජති, තත්ථ පන
 මහාකස්සපත්ථෙරඅනුරුද්ධත්ථෙරාදයෙව පච්චෙකමුපඩ්ඨසඤ්ඤාන සද්ධිං එකෙකං
 මග්ගං ගතාති? වුවචනෙ – තද්දුහයමිපි හි වචනං න විරුජ්ඣති අත්ථො
 සංසන්දනත්තා. ඉධ හි නිරවසෙසෙන ථෙරාතං පච්චෙකගමනවචනමෙව තත්ථ
 නයවසෙන දස්සෙති, ඉධ අත්තනො අත්තනො පරිසාය ගමනවචනඤ්ඤං තත්ථ
 උපඩ්ඨසඤ්ඤාන සද්ධිං ගමනවචනෙන. උපඩ්ඨසඤ්ඤාන හි සකසකපරිසාභුතො
 භික්ඛුගණො ගස්හති උපඩ්ඨසද්දස්ස අසමෙපි භාගෙ පවත්තත්තා. යදි හි
 සන්නිපතිතෙ සඤ්ඤාන උපඩ්ඨසඤ්ඤාන සද්ධිත්ති අත්ථං ගණ්භෙයා, තදා සඤ්ඤාන
 ගණනපට්ඨතිත්තා න යුජ්ජතෙව, යදි ව සඤ්ඤානපට්ඨං උච්චිතිත්තානං පඤ්චන්තං
 භික්ඛුසතානං මජ්ඣෙ උපඩ්ඨසඤ්ඤාන සද්ධිත්ති අත්ථං ගණ්භෙයා, එවමිපි තෙසං
 ගණපාමොක්ඛානංයෙව උච්චිතිත්තා න යුජ්ජතෙව. පච්චෙකගණ්භෙයො හෙතෙ.
 වුත්තඤ්ඤාන “සත්තසතසහස්සානි, තෙසු පාමොක්ඛික්ඛවො” ති, ඉති අත්ථො
 සංසන්දනත්තා තදෙන උභයමිපි වචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං න විරුජ්ඣති.
 තංතංභාණකානං මනෙතෙවං වුත්තන්තිපි වදන්ති.

“අපරිනිබ්බතස්ස භගවතො” තිආදිනා යොජෙතබ්බං. පත්තච්චරමාදායාති
 එත්ථ චතුමහාරාජදත්තියසෙලමයපත්තං, සුගතච්චරඤ්ඤං ගණ්භිත්වාති අත්ථො.
 සොයෙව හි පත්තො භගවතා සදා පරිභුත්තො. වුත්තඤ්ඤාන
 සමචිත්තපටිපදාසුත්තට්ඨකථායං “වස්සංවුත්ථානුසාරෙන
 අතිරෙකච්ඡිත්තිවස්සකාලෙපි තස්සෙව පරිභුත්තභාවං දීපෙතුකාමෙන පාතොව
 සරිපටිජග්ගනං කත්වා සුනිවත්ථනිවාසනො සුගතච්චරං පාරුපිත්වා
 සෙලමයපත්තමාදාය භික්ඛුසඤ්ඤානපරිවුතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසිත්වා
 පිණ්ඩාය වරන්තො” ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.37) ගන්ධමාලාදයො නෙසං භත්ථෙති
 ගන්ධමාලාදිහත්ථා.

තත්ත්වාති තිස්සං සාවත්ථියං. සුදන්ති නිපාතමත්තං. අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තායාති
 “සබ්බෙ සඤ්ඤාන අනිච්චා” තිආදිනා (ධ. ප. 277) අනිච්චසභාවපටිසඤ්ඤාත්තාය.
 ධම්මෙන යුත්තා, ධම්මස්ස වා පතිරුපාති ධම්මී, තාදිසාය. සඤ්ඤාපෙත්වාති සුට්ඨු
 ජානාපෙත්වා, සමස්සාසෙත්වාති වුත්තං හොති. වසිතගන්ධකුට්ඨිති
 නිච්චසාපෙක්ඛත්තා සමාසො. පරිභොගවෙතියභාවතො “ගන්ධකුට්ඨං වන්දිත්වා” ති

වුත්තං. “වන්දිත්වා” ති ව “විවරිත්වා” ති එත්ථ පුබ්බකාලකිරියා. තථා හි ආවරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන වුත්තං “ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරිත්වාති පරිභොගවේනියභාවතො ගන්ධකුටිං වන්දිත්වා ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරිති වෙදිතබ්බ”න්ති (සාරත්ථ. ටී. 1.පයමමභාසඩ්ඨිතිකථා) මිලාතා මාලා, සායෙව කවචරං, මිලාතං වා මාලාසඩ්ධාතං කවචරං තථා. අතිහරිත්වාති පයමං යපිතට්ඨානමභිමුඛං හරිත්වා. යථායානෙ යපෙත්වාති පයමං යපිතට්ඨානං අනනික්කමිත්වා යථායීතට්ඨානෙයෙව යපෙත්වා. භගවතො ධීතකාලෙ කරණියං වත්තං සබ්බමකාසිති සෙනාසනෙ කත්තබ්බවත්තං සන්ධාය වුත්තං. කුරුමානො වාති තං සබ්බං වත්තං කරොන්තො ව. ලක්ඛණෙ හි අයං මාන-සද්දො. න්භානකොට්ඨකස්ස සම්මජ්ජනඤ්ච තස්මිං උදකස්ස උපට්ඨාපනඤ්ච, තාති ආදීති යෙසං ධම්මදෙසනාඔවාදාදීනන්ති තථා, තෙසං කාලෙසුති අත්ථො. සීහස්ස මිගරාජස්ස සෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා, තද්ධිතවසෙන, සදිසවොභාරෙන වා භගවතො සෙය්‍යාපි “සීහසෙය්‍යා” ති වුවිති. තෙජ්ජස්සදුරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා වා, යං සන්ධාය වුත්තං “අථ ඛො භගවා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙසි පාදෙ පාදං අවිවාධාය සතො සම්පජානො” ති, (දී. නි. 2.198) තං. කප්පනකාලො කරණකාලො නනුති යොජෙතබ්බං.

“යථා ත”න්තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං උපමාය ආවි කරොති. තත්ථ යථා අඤ්ඤාපි භගවතො...පෙ.... පතිට්ඨිතපෙමො වෙව අබ්ණාසවො ව අනෙකෙසු...පෙ.... උපකාරසඤ්ජනිතවිත්තමද්දවො ව අකාසි, එවං ආයස්මාපි ආනන්දො භගවතො ගුණ...පෙ.... මද්දවො ව හුත්වා අකාසිති යොජනා. න්ති නිපාතමත්තං. අපිව එතෙන තථාකරණහෙතුං දස්සෙති, යථා අඤ්ඤාපි යථාවුත්තසභාවා අකංසු, තථා ආයස්මාපි ආනන්දො භගවතො...පෙ.... පතිට්ඨිතපෙමත්තා වෙව අබ්ණාසවත්තා ව අනෙකෙසු...පෙ.... උපකාරසඤ්ජනිතවිත්තමද්දවත්තා වාති හෙතුඅත්ථස්ස ලබ්භමානත්තා. හෙතුගබ්භාති හි එතාති පදාති තදත්ථස්සෙව තථාකරණහෙතුභාවතො. ධනපාලදමන (වුළුව. 342), සුවණ්ණකක්කට (ජා. 1.5.94), වුළුහංස (ජා. 1.15.133) -මහාහංසජාතකාදීහි (ජා. 2.21.89) වෙත්ථ විභාවෙතබ්බො. ගුණානං ගණො, සොයෙව අමතනිජ්ඣාදකරසසදිසතාය අමතරසො. තං ජානනපකතිතායාති පතිට්ඨිතපදෙ හෙතු. උපකාර...පෙ.... මද්දවොති උපකාරපුබ්බභාවෙන සම්මාජනිතවිත්තමුද්දකො. එවමිපි සො ඉමිනා කාරණෙන අධිවාසෙසිති දස්සෙන්නො “තමෙන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ තමෙනන්ති තං ආයස්මත්තං ආනන්දං. එත-සද්දො හි පදාලඪිකාරමත්තං. අයඤ්ඨි සද්දපකති, යදිදං ද්වීසු සබ්බනාමෙසු පුබ්බපදස්සෙව අත්ථපදතා. සංවෙජෙසිති “නනු භගවතා පටිකච්චෙව අක්ඛාතං ‘සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො’ තිආදිනා (දී. නි. 2.183; සං. නි. 5.379; අ. නි. 10.48) සංවෙගං ජනෙසි” ති (දී. නි. ටී. පයමමභාසඩ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං, එවං සති “හන්තෙ...පෙ.... අස්සාසෙස්සථාති පයමං වත්වා” ති සහ පායසෙසෙන යොජනා අස්ස. යථාරුතතො පන ආද්‍යත්ථෙත ඉති-සද්දෙන “එවමාදිනා සංවෙජෙසි” ති

යොජනාපි යුජ්ජතෙව. යෙන කෙනවි හි වචනෙන සංවෙගං ජනෙසි, තං සබ්බමිපි සංවෙජනස්ස කරණං සම්භවතීති. සන්ථමිහිත්වාති පරිදෙවනාදිවිරහෙන අත්තානං පටිබන්ධෙන්වා පතිට්ඨාපෙන්වා. උස්සන්තධාතුකන්ති උපවිතපිත්තසෙම්භාදිදොසං. පිත්තසෙම්භවාතවසෙන හි තිස්සො ධාතුයො ඉධ හෙසජ්ජකරණයොග්ගානාය අධිජ්ජෙනා, යා “දොසා, මලා”ති ව ලොකෙ වුවුවන්ති, පථවී ආපො තෙජො වායො ආකාසොති ව හෙදෙන පච්චෙකං පඤ්චවිධා. වුත්තඤ්ඤි –

“වායුපිත්තකථා දොසා, ධාතවො ව මලා තථා;
තත්ථාපි පඤ්චධාත්වානා, පච්චෙකං දෙහධාරණා.

සරිරද්දසනා දොසා, මලීනකරණා මලා;
ධාරණා ධාතවො තෙ තු, ඉත්ථමන්වත්ථසඤ්ඤකා”ති.

සමස්සාසෙතුන්ති සන්තජ්ජෙනං. දෙවනාය සංවෙජිතදිවසතො, ජෙනවනවිහාරං පටිට්ඨදිවසතො වා දුතියදිවසෙ. විරිච්චති එතෙනාති විරෙවනං, ඔසධපරිභාවිතං බීරමෙව විරෙවනං තථා. යං සන්ධායාති යං හෙසජ්ජපානං සන්ධාය. අභිගපච්චිභිගෙන සොහනීති සුභො, මනුනො අපච්චිං මානවො, න-කාරස්ස පන ණ-කාරෙ කතෙ මාණවො. මනුති හි පඨමකජ්ජිකකාලෙ මනුස්සානං මාතාපිතුට්ඨානෙ ධීතො පුරිසො, යො සාසනෙ “මහාසම්මතරාජා”ති වුත්තො. සො හි සකලලොකස්ස හිතං මනහි ජානාතීති මනුති වුවුවති. එවම්පෙත්ථ වදන්ති “දන්තජ න-කාරසහිතො මානවසද්දො සබ්බසත්තසාධාරණවචනො, මුද්ධජ ණ-කාරසහිතො පන මාණවසද්දො කුච්ඡිතමුල්ලිභාපච්චවචනො”ති. වුළකම්මවිහඬගසුත්තට්ඨකථායමිපි (ම. නි. අට්ඨ. 4.289) හි මුද්ධජ ණ-කාරසහිතස්සෙව මාණවසද්දස්ස අත්ථො වණ්ණිතො. තට්ඨිකායමිපි “යං අපච්චිං කුච්ඡිතං මුල්ලිං වා, තත්ථ ලොකෙ මාණවවොහාරො, යෙහුයොන ව සත්තා දහරකාලෙ මුල්ලිභධාතුකා හොන්තීති තස්සෙවත්ථො පකාසිතො”ති වදන්ති ආචරියා. අඤ්ඤත්ථ ව විසතිවස්සබ්බන්තරො යුවා මාණවො, ඉධ පන තබ්බොහාරෙන මහල්ලකොපි. වුත්තඤ්ඤි වුළකම්මවිහඬගසුත්තවණ්ණනායං “මාණවොති පන තං තරුණකාලෙ වොහරිංසු, සො මහල්ලකකාලෙපි තෙනෙව වොහාරෙන වොහරීයතී”ති, (ම. නි. අට්ඨ. 4.289) සුභනාමකෙන ලද්ධමාණවවොහාරෙනාති අත්ථො. සො පන “සත්ථා පරිනිබ්බුතො, ආනන්දත්ථෙරො කිරස්ස පත්තචීවරමාදාය ආගතො, මහාජනො තං දස්සනාය උපසඬකමතී”ති සුත්වා “විහාරං බො පන ගන්ත්වා මහාජනමජ්ඣෙකං න සක්කා සුබ්බෙන පටිසන්ථාරං වා කාතුං, ධම්මකථං වා සොතුං, ගෙහමාගතංයෙව නං දිස්වා සුබ්බෙන පටිසන්ථාරං කරිස්සාමි, එකා ව මෙ කඬ්ඛා අත්ථි, තමිපි නං පුච්ඡිස්සාමි”ති වින්තෙන්වා එකං මාණවකං පෙසෙසි, තං සන්ධායාහ “පහිතං මාණවක”න්ති බුද්දකෙ චෙත්ථ කපච්චයො. එතදවොචාති එතං “අකාලො”තිආදිකං වචනං ආනන්දත්ථෙරො අවොච.

අකාලොති අප්ප ගන්තුං අයුත්තකාලො. කස්මාති වෙ “අත්ථි මෙ” තිආදිමාහ. හෙසප්පමත්තාති අප්පකං හෙසප්පං. අප්පත්ථො හෙත්ථ මත්තාසද්දො “මත්තා සුඛපරිච්චාගා” තිආදිසු (ධ. ප. 290) විය. පිතාති පිටිතා. ස්වෙපිති එත්ථ “අපි-සද්දො අපෙක්ඛො මත්තා නුඤ්ඤායා” ති (වජිර. ටී. පයමමහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) වජිරබුද්ධිත්ථෙරෙන වුත්තං. අයං පන තස්සාධිප්පායො – “අප්පෙව නාමා” ති සංසයමත්තෙ වුත්තෙ අනුඤ්ඤාතභාවො න සිද්ධො, තස්මා තං සාධනත්ථං “අපි” ති වුත්තං, තෙන ඉමමත්ථං දිපෙති “අප්පෙව නාම ස්වෙ මයං උපසඬ්ඨකමෙය්‍යාම, උපසඬ්ඨකමිතුං පටිබලා සමානා උපසඬ්ඨකමිස්සාම වා” ති.

දුතියදිවසෙති ඛිරවිරෙවනපිතදිවසතො දුතියදිවසෙ. වෙනකත්ථෙරෙනාති වෙතියරට්ඨෙ ජාතත්තා වෙනකොති එවං ලද්ධනාමෙන ථෙරෙන. පච්ඡාසමණෙනාති පච්ඡානුගතෙන සමණෙන. සහත්ථෙ වෙනං කරණවචනං. සුහෙන මාණුවෙන පුට්ඨොති “යෙසු ධම්මෙසු හවං ගොතමො ඉමං ලොකං පතිට්ඨපෙසි, තෙ තස්ස අව්වයෙන නට්ඨා නු ඛො, ධරන්ති නු ඛො, සවෙ ධරන්ති, හවං (නත්ථි දී. නි. අට්ඨ. 1.448) ආනන්දො ජානිස්සති, හන්ද නං පුච්ඡාමි” ති එවං වින්තෙත්වා “යෙසං සො හවං ගොතමො ධම්මානං වණ්ණවාදී අහොසි, යත්ථ ව ඉමං ජනතං සමාදපෙසි නිවෙසෙසි පතිට්ඨාපෙසි, කතමෙසානං ඛො හො ආනන්ද ධම්මානං සො හවං ගොතමො වණ්ණවාදී අහොසි” තිආදිනා (දී. නි. 1.448) පුට්ඨො, අථස්ස ථෙරො තිණි පිටකාති සිලක්ඛන්ධාදිහි තිහි ඛන්ධෙහි සඬ්ඨගහෙත්වා දස්සෙත්තො “තිණ්ණං ඛො මාණුව ඛන්ධානං සො හගවා වණ්ණවාදී” තිආදිනා (දී. නි. 1.449) ඉධ සිලක්ඛන්ධවග්ගෙ දසමං සුත්තමහාසි, තං සන්ධායාහ “ඉමස්මි...පෙ.... මහාසි” ති.

ඛණ්ඩන්ති ඡින්නං. පුල්ලන්ති භින්නං, සෙවාලාභිජත්තකාදිවිකස්සනං වා, තෙසං පටිසඬ්ඨරණං සමමා පාකතිකකරණං, අභිනවපටිකරණන්ති වුත්තං හොති. උපකට්ඨායාති ආසන්නාය. වස්සං උපනෙන්නි උපගච්ඡන්ති එත්ථාති වස්සුපනායිකා, වස්සුපගතකාලො, තාය. සඬ්ඨිතිපාළියං (වුළුව. 440) සාමඤ්ඤෙන වුත්තමිපි වචනං එවං ගතෙයෙව සන්ධාය වුත්තන්ති සංසන්දෙතුං සාධෙතුං වා ආහ “එවඤ්ඨි” තිආදි.

රාජගහං පරිවාරෙත්වාති බහිනගරෙ ඨිතභාවෙන වුත්තං. ඡඩ්ඨිතපතිතඋක්ඛාපාති ඡඩ්ඨිතා ව පතිතා ව උක්ඛාපා ව. ඉදං වුත්තං හොති – හගවතො පරිනිබ්බානට්ඨානං ගච්ඡන්තෙහි භික්ඛුහි ඡඩ්ඨිතා විස්සට්ඨා, තතොයෙව ව උපවිකාදිහි බාදිතත්තා ඉතො ටිතො ව පතිතා, සම්මජ්ජනාභාවෙන ආකිණ්ණකවචරත්තා උක්ඛාපා වාති. තදෙවත්ථං “හගවතො හි” තිආදිනා විභාවෙති. අවකුට්ඨි පුතිභාවමගමාසිති උක්ඛාපො ථ-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා, උජ්ඣට්ඨො වා කලාපොසමුහොති උක්ඛාපො, වණ්ණසඬ්ඨගමනවසෙනෙවං වුත්තං යථා “උපක්ඛෙසො, ස්තෙහො” – ඉච්චාදි, තෙන යුත්තාති තථා. පරිච්ඡෙදවසෙන වෙණියන්ති දිස්සන්තිති පරිච්ඡො. කුරුමානාති කත්තුකාමා. සෙනාසනවත්තානං පඤ්ඤත්තත්තා, සෙනාසනක්ඛන්ධකෙ ව සෙනාසනපටිබද්ධානං බහුනමිපි

වචනානං වුත්තත්තා සෙනාසනපටිසඬ්ඛරණම්පි තස්ස පුජායෙව නාමාති ආහ
 “හගවතො වචනපුජනත්ථ”න්ති. පයමං මාසන්ති වස්සානස්ස පයමං මාසං.
 අවචන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. “තිත්ථියවාදපරිමොචනත්ථඤ්ඤා”ති
 වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං “තිත්ථියා හී”තිආදි වුත්තං.

යන්ති කතිකවත්තකරණං. එදිසෙසු හි යානෙසු යං-සද්දො තං-සද්දානපෙක්ඛො
 තෙනෙව අත්ථස්ස පරිපුණ්ණත්තා. යං වා කතිකවත්තං සන්ධාය “අථ ඛො”තිආදි
 වුත්තං, තදෙව මයාපි වුත්තන්ති අත්ථො. එස නයො ඊදිසෙසු හගවතා...පෙ....
 වණ්ණිකන්ති සෙනාසනවත්තං පඤ්ඤපෙන්නෙත සෙනාසනක්ඛන්ධකෙ (වුළුව.
 308) ව සෙනාසනපටිඛද්ධවචනං කටෙන්නෙන වණ්ණිකං. සඬ්ඛාසිස්සාමාති එත්ථ
 ඉති-සද්දස්ස “වුත්තං අහොසී”ති ව උභයත්ථ සම්ඛන්ධො, එකස්ස වා ඉති-සද්දස්ස
 ලොපො.

දුතියදිවසෙති එවං චිත්තිතදිවසතො දුතියදිවසෙ, සො ව ඛො
 වස්සුපනායිකදිවසතො දුතියදිවසොව. ථෙරා හි ආසල්හිපුණ්ණම්තො
 පාටිපදදිවසෙයෙව සන්නිපතිත්වා වස්සමුපගන්ත්වා එවං චිත්තෙසුන්ති.
 රාජද්වාරෙති රාජගෙහද්වාරෙ. හත්ථකම්මන්ති හත්ථකිරියං, හත්ථකම්මස්ස
 කරණන්ති වුත්තං හොති. පටිවෙදෙසුන්ති ජානාපෙසුං. විසට්ඨාති නිරාසඬ්ඛිත්තා.
 ආණායෙව අප්පටිහනවුත්තියා පවත්තනට්ඨෙන වක්කන්ති ආණාවක්කං. තථා
 ධම්මොයෙව වක්කන්ති ධම්මවක්කං, තං පනිධ දෙසනාඤ්ඤාපටිවෙධඤ්ඤාණවසෙන
 දුට්ඨමිපි යුජ්ජති තදුභයෙනෙව සඬ්ඛිතියා පවත්තනතො. “ධම්මවක්කන්ති චෙතං
 දෙසනාඤ්ඤාණස්සාපි නාමං, පටිවෙධඤ්ඤාණස්සාපි”ති (සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78) හි
 අට්ඨකථාසු වුත්තං. සන්නිසජ්ජට්ඨානන්ති සන්නිපතිත්වා නිසිදනට්ඨානං. සත්ත
 පණ්ණාති යස්සාති සත්තපණ්ණි, යො “ජත්තපණ්ණො, විසමච්ඡදො” තිපි වුව්චති,
 තස්ස ජාතගුහද්වාරෙති අත්ථො.

විස්සකම්මුනාති සක්කස්ස දෙවානම්න්දස්ස කම්මාකම්මවිධායකං දෙවපුත්තං
 සන්ධායාහ. සුවිහත්තභිත්තිට්ඨගසොපානන්ති එත්ථ සුවිහත්තපදස්ස ද්වන්දතො
 පුබ්බෙ සුයාමානත්තා සබ්බෙහි ද්වන්දපදෙහි සම්ඛන්ධො, තථා
 “නානාවිධ...පෙ.... විචිත්ත”න්තිආදියුපි. රාජභවනවිභූතින්ති රාජභවනසම්පත්තිං,
 රාජභවනසොහං වා. අවහසන්තම්චාති අවහාසං කුරුමානං විය. සිරියාති
 සොහාසඬ්ඛාතාය ලක්ඛියා. නිකෙතනම්චාති වසනට්ඨානම්ච, “ජලන්තම්චා”තිපි
 පාඨො. එකස්මිංයෙව පාතියතිත්ථෙ නිපතන්තා පක්ඛිනො විය සබ්බෙසම්පි ජනානං
 වක්ඛුති මණ්ඩපෙයෙව නිපතන්තිති වුත්තං. “එකනිපාත...පෙ.... විහඬ්ඛාන”න්ති.
 නයනවිහඬ්ඛානන්ති නයනසඬ්ඛාතවිහඬ්ඛානං. ලොකරාමණෙයාකම්ච
 සම්පිණ්ඩිතන්ති යදි ලොකෙ විජ්ජමානං රාමණෙයාකං සබ්බමෙව ආනෙත්වා
 එකත්ථ සම්පිණ්ඩිතං සියා, තං වියාති වුත්තං හොති, යං යං වා ලොකෙ රමිතුමරහති,
 තං සබ්බං සම්පිණ්ඩිතම්චාතිපි අත්ථො. දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩන්ති ඵෙග්ගුරහිතං සාරං
 විය, කසට්චිතිමුත්තං පසන්නං විය ව දට්ඨුමරහරුපෙසු සාරභූතං, පසන්නභූතඤ්ඤා.
 අපිච දට්ඨබ්බො දස්සනීයො සාරභූතො විසිට්ඨතරො මණ්ඩො මණ්ඩනං.

අලඬිකාරො එතස්සාති දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩො, තං. මණ්ඩං සුරියරස්මිං පාති නිවාරෙති, සබ්බෙසං වා ජනානං මණ්ඩං පසන්තං පාති රක්ඛති, මණ්ඩනමලඬිකාරං වා පාති පිවති අලඬිකරිතුං යුත්තභාවෙනාති මණ්ඩපො, තං.

කුසුමදාමානි ච තානි ඔලම්බකානි චෙති කුසුමදාමොලම්බකානි. විසෙසනස්ස චෙත්ථ පරනිපාතො යථා “අග්‍රාහිතො”ති. විවිධානියෙව කුසුමදාමොලම්බකානි තථා, තානි විනිශ්චලන්තං විසෙසෙන චමෙන්තං නික්ඛාමෙන්තමිව වාරු සොහනං විතානං එත්ථාති තථා. කුට්ටෙන ගහිතො සමං කතොති කුට්ටිමො, කොට්ටිමො වා, තාදිසොයෙව මණ්ණි මණ්ණිකොට්ටිමො, නානාරතනෙහි විවිත්තො මණ්ණිකොට්ටිමො, තස්ස තලං තථා. අථ වා මණ්ණියො කොට්ටෙන්වා කතතලත්තා මණ්ණිකොට්ටෙන නිජ්ජත්තන්ති මණ්ණිකොට්ටිමං, තමෙව තලං, නානාරතනවිවිත්තං මණ්ණිකොට්ටිමතලං තථා. තමිව ච නානාපුප්ප්‍යුපහාරවිවිත්තං සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මන්ති සම්බන්ධො. පුප්ප්‍යුප්පා පුප්ප්‍යුපහාරො. එත්ථ හි නානාරතනවිවිත්තග්ගහණං නානාපුප්ප්‍යුපහාරවිවිත්තතායනිදස්සනං, මණ්ණිකොට්ටිමතලග්ගහණං සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මතායාති දට්ඨබ්බං. නන්ති මණ්ඩපං. බ්‍රහ්මවිමානසදිසන්ති භාවනපුංසකං, යථා බ්‍රහ්මවිමානං සොහති, තථා අලඬිකරිත්ථාති අත්ථො. විසෙසෙන මානෙතබ්බන්ති විමානං. සද්දවිදු පන “විහෙ ආකාසෙ මායන්ති ගච්ඡන්ති දෙවා යෙනාති විමාන”න්ති වදන්ති. විසෙසෙන වා සුවරිතකම්මුනා මීයති නිම්මීයතිති විමානං, චිති වා සකුණො වුව්වති, තං සණ්ඨානෙන මීයති නිම්මීයතිති විමානන්තිආදිනාපි වත්තබ්බො. විමානට්ඨකථායං පන “එකයොජනද්වියොජනාදිභාවෙන පමාණවිසෙසයුත්තතාය, සොහාතිසයයොගෙන ච විසෙසතො මානනීයතාය විමාන”න්ති (වි. ව. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) වුත්තං. නත්ථි අග්ගමෙතෙසන්ති අනග්ගානි, අපරිමාණග්ගානි අග්ගිකුමසක්කුණොයානීති වුත්තං හොති. පතිරූපං, පච්චෙකං වා අත්ථරිතබ්බානීති පච්චත්ථරණානි, තෙසං සතානි තථා. උත්තරාහිමුඛන්ති උත්තරදිසාහිමුඛං. ධම්මොපි සත්ථායෙව සත්ථුකිච්චනිජ්ජාදනතොති වුත්තං “බුද්ධස්ස භගවතො ආසනාරහං ධම්මාසනං පඤ්ඤපෙත්වා”ති. යථාහ “යො බො...පෙ.... මමච්චයෙන සත්ථා”තිආදි, (දී. නි. 2.216) තථාගතජ්ජවෙදිතධම්මදෙසකස්ස වා සත්ථුකිච්චාවහත්තා තථාරූපෙ ආසනෙ නිසිදිතුමරහතීති දස්සෙතුමිපි එවං වුත්තං. ආසනාරහන්ති නිසිදනාරහං. ධම්මාසනන්ති ධම්මදෙසකාසනං, ධම්මං වා කථෙතුං යුත්තාසනං. දන්තබ්බිතන්ති දන්තෙහි බව්භං, හත්ථිදන්තෙහි කතන්ති වුත්තං හොති. “දන්තො නාම හත්ථිදන්තො වුව්වති”ති හි වුත්තං. එත්ථාති එතස්මිං ධම්මාසනෙ. මම කිච්චන්ති මම කම්මං, මයා වා කරණීයං.

ඉදානි ආයස්මතො ආනන්දස්ස අසෙක්ඛභූමිසමාපජ්ජනං දස්සෙන්තො “තස්මිඤ්ච පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ තස්මිඤ්ච පන දිවසථති තථා රඤ්ඤා ආරොවාපිතදිවසෙ, සාවණමාසස්ස කාලපක්ඛවතුත්ථදිවසෙති වුත්තං හොති. අනත්ථජනනතො විසසඬිකාසතාය කිලෙසො වීසං, තස්ස ධීණාසවභාවතො අඤ්ඤථාභාවසඬිකා සත්ති ගන්ධො. තථා හි සො භගවතො පරිනිබ්බානාදිසු

විලාපාදිමකාසි. අපිව විසජනනකපුප්ඵාදිගන්ධපටිභාගතාය
 නානාවිධදුක්ඛභෙතුකිරියාජනනකො කිලෙසොව “විසගන්ධො”ති වුච්චති. තථා හි
 සො “විසං හරතීති විසත්තිකා, විසමුලාති විසත්තිකා, විසඵලාති විසත්තිකා,
 විසපරිභොගාති විසත්තිකා”තිආදිනා (මහානි. 3) වුත්තොති. අපිව විසගන්ධොනාම
 විරූපො මංසාදිගන්ධො, තංසදිසතාය පන කිලෙසො. “විස්සසද්දො හි විරූපෙ”ති
 (ධ. ස. ටී. 624) අභිධම්මට්ඨකායංවුත්තං. අද්ධාති එකංසතො. සංවෙගන්ති
 ධම්මසංවෙගං. “ඔභිතභාරාන”න්ති හි යෙභුය්‍යෙන, පධානෙන ච වුත්තං. එදිසෙසු
 පන යානෙසු තදඤ්ඤෙසමපි ධම්මසංවෙගොයෙව අධිජ්ජෙතො. තථා හි “සංවෙගො
 නාම සභොත්තජ්ජං ඤාණං, සො තස්සා භගවතො දස්සනෙ උජ්ජජ්ජී”ති (වි. ව.
 අට්ඨ. 838) රජ්ජුමාලාවිමානවණ්ණනායංවුත්තං, සා ච තදා අවිඤ්ඤාතසාසනා
 අනාගතඵලාති. ඉතරථා හි විත්තුත්‍රාසවසෙන දොසොයෙව සංවෙගොති ආපජ්ජති,
 එවඤ්ච සති සො තස්ස අසෙක්ඛභූමිසමාපජ්ජනස්ස එකංසකාරණං න සියා.
 එවමභූතො ච සො ඉධ න වත්තබ්බොයෙවාති අලමතිපපඤ්චෙන. තෙනාති තස්මා
 ස්වෙ සඬ්ඝසන්නිපාතස්ස වත්තමානත්තා, සෙක්ඛසකරණීයත්තා වා. තෙ න
 යුත්තන්ති තව න යුත්තං, තයා වා සන්නිපාතං ගන්තුං න පතිරූපං.

මෙතන්ති මම එතං ගමනං. ය්වාහන්ති යො අහං, යන්ති වා කිරියාපරාමසනං,
 තෙන “ගච්ඡෙය්‍ය”න්ති එත්ථ ගමනකිරියං පරාමසති, කිරියාපරාමසනස්ස ච යං
 තං-සද්දස්ස අයං පකති, යදිදං නපුංසකලිඬිගෙන, එකච්චනෙන ච යොග්‍යතා
 තථායෙව තත්ථ තත්ථ දස්සනතො. කිරියාය හි සභාවතො
 නපුංසකත්තමෙකත්තඤ්ච ඉච්ඡන්ති සද්දවිදු. ආවජ්ජෙසීති උපනාමෙසි. මුත්තාති
 මුච්චිතා. අජ්ජත්තඤ්චාති අගතඤ්ච, බිම්බොභනෙ න තාව යපිතන්ති වුත්තං හොති.
 එතස්මිං අන්තරෙති එත්ථන්තරෙ, ඉමිනා පදද්වයෙන දස්සිතකාලානං
 වෙමජ්ඣක්ඛණෙ, තථාදස්සිතකාලද්වයස්ස වා විවරෙති වුත්තං හොති.

“කාරණෙ වෙච විත්තෙ ච, ඛණස්මිං විවරෙපි ච;
 වෙමජ්ඣාදිසු අත්ථෙසු ‘අන්තරා’ති රථො ගතො”ති.

හි වුත්තං. අනුපාදායාති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන කඤ්චි ධම්මං අග්ගභෙත්වා, යෙහි වා
 කිලෙසෙහි මුච්චති, තෙසං ලෙසමත්තමපි අග්ගභෙත්වා. ආසවෙහිති භවතො ආ
 භවග්ගං, ධම්මතො ච ආ ගොත්‍රභූං සවනතො පචත්තනතො ආසවසඤ්ඤිතෙහි
 කිලෙසෙහි. උපලක්ඛණච්චනමත්තඤ්චෙතං. තදෙකට්ඨතාය හි සබ්බෙහිපි
 කිලෙසෙහි සබ්බෙහිපි පාපධම්මෙහි විත්තං විමුච්චතියෙව. විත්තං විමුච්චීති විත්තං
 අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ ආසවෙහි විමුච්චමානං හුත්වා අරහත්තඵලක්ඛණෙ විමුච්චි.
 තදත්ථං විවරති “අයඤ්ඡී”තිආදිනා. වඬිකමෙනාති වඬිකමනකිරියාය. විසෙසන්ති
 අත්තනා ලද්ධමග්ගඵලතො විසෙසමග්ගඵලං. විචට්ඨපනිස්සයභූතං කතං උපචිතං
 පුඤ්ඤං යෙනාති කතපුඤ්ඤො, අරහත්තාධිගමාය කතාධිකාරොති අත්ථො.
 පධානමනුයුඤ්ජාති වීරියමනුයුඤ්ජාහි, අරහත්තසමාපත්තියා අනුයොගං කරොහිති
 වුත්තං හොති. හොහිසීති හවිස්සසි. කථාදොසොති කථාය දොසො විතථභාවො.
 අච්චාරද්ධන්ති අතිවිස ආරද්ධං. උද්ධච්චායාති උද්ධතභාවාය. හන්දාති

වොස්සග්ගවචනං. තෙන හි අධුනායෙව යොජෙමි, න පනාහං පපඤ්චං කරොමිති වොස්සග්ගං කරොති. වීරියසමනං යොජෙමිති වඩ්ඤානවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස භාපනවසෙන සමාධිනා සමනාපාදනෙන වීරියස්ස සමනං සමභාවං යොජෙමි, වීරියෙන වා සමපසඤ්ඤානං සමාධිං යොජෙමිතිහි අත්ථො. ද්විධාපි හි පාඨො දිස්සති. විස්සමිස්සාමිති අස්සසිස්සාමි. ඉදානි තස්ස විසෙසනො පසංසනාරහභාවං දස්සෙතුං “තෙනා”තිආදි වුත්තං. තෙනාති චතුර්වරියාපථවිරහිතතාකාරණෙන. “අනිපන්තො”තිආදිනි පච්චුප්පන්තවචනානෙව. පරිනිබ්බුතොපි සො ආකාසෙයෙව පරිනිබ්බාසි. තස්මා ථෙරස්ස කිලෙසපරිනිබ්බානං, ඛන්ධපරිනිබ්බානඤ්ච විසෙසෙන පසංසාරහං අවිජරියබ්භූතමෙවාති.

දුතියදිවසෙති ථෙරෙන අරහත්තපත්තදිවසනො දුතියදිවසෙ. පඤ්චමියන්ති තිථිපෙක්ඛාය වුත්තං, “දුතියදිවසෙ”ති ඉමිනා තුල්‍යාධිකරණං. හින්තලිඬිගම්පි හි තුල්‍යත්ථපදං දිස්සති යථා “ගුණො පමාණං, විසති විත්තානි” ඉච්චාදි. කාලපක්ඛස්සාති සාවණමාසකාලපක්ඛස්ස. පඨමඤ්ඤි මාසං ඛණ්ඩපුල්ලපටිසඬ්ඛරණමකංසු, පඨමමාසභාවො ච මජ්ඣිමජ්ජදෙසවොභාරෙන. තත්ථ හි පුරිමපුණ්ණමිතො යාව අපරා පුණ්ණමි, තාව එකො මාසොති වොභරන්ති. තතො තිණි දිවසානි රාජා මණ්ඩපමකාසි, තතො දුතියදිවසෙ ථෙරො අරහත්තං සච්ඡාකාසි, තතියදිවසෙ පන සන්තිපතිත්වා ථෙරා සඬ්භිතිමකංසු, තස්මා ආසල්භිමාසකාලපක්ඛපාටිපදනො යාව සාවණමාසකාලපක්ඛපඤ්චමි, තාව පඤ්චදිවසාධිකො එකමාසො භොති. සමානොති උප්පජ්ජමානො. හට්ඨතුව්චිත්තොති අතිවිය සොමනස්සචිත්තො, පාමොජ්ජෙන වා හට්ඨචිත්තො ජිනියා තුව්චිත්තො. එකංසන්ති එකස්මිං අංසෙ, වාමංසෙති අත්ථො. තථා හි වඩ්භිසසුත්තවණ්ණනායං වුත්තං -

“එකංසං වීචරන්ති එත්ථ පුන සණ්ඨාපනවසෙන එවං වුත්තං, එකංසන්ති ච වාමංසං පාරුපිත්වා ඨිතස්සෙනං අධිවචනං. යතො යථා වාමංසං පාරුපිත්වා ඨිතං භොති, තථා වීචරං කත්වාති එවමස්සත්ථො වෙදිතබ්බො”ති (සු. නි. අට්ඨ. 2.345).

ඛන්ධ...පෙ.... වියාති වණ්ටනො පවුත්තසුපරිපක්කතාලඵලමිච. පණ්ඩු...පෙ.... වියාති සිතපිතපභායුත්තපණ්ඩුරොමජකම්බලෙ යපිතො ජාතිමා මණි විය, ජාතිවචනෙන චෙත්ථ කුත්තිමං නිවත්තෙති. සමුග්ගතපුණ්ණවන්දො වියාති පුණ්හපක්ඛපන්තරසුපොසථෙ සමුග්ගතො සොළසකලාපරිපුණ්ණො වන්දො විය. බාලා...පෙ.... වියාති තරුණසුරියපභාසම්ඵස්සෙන පුල්ලිතසුචණ්ණවණ්ණපරාගගබ්භං සතපත්තපද්ධං විය. “පිඤ්ජරසද්දො හි හෙමවණ්ණපරියායො”ති (සාරත්ථ. ටී. 1.22) සාරත්ථදීපනියං වුත්තො. පරියොදානෙනාති පහස්සරෙන. සප්පහෙනාති වණ්ණප්පහාය, සීලප්පහාය ච සමන්තාගතෙන. සස්සිරිකෙනාති සරීරසොහග්ගාදිසඬ්ඛාතාය සිරියා අතිවිය සිරිමතා. මුඛවරෙනාති යථාවුත්තසොභාසමලඬ්ඛකත්තා උත්තමමුඛෙන. කාමං “අභමස්මි අරහත්තං පත්තො”ති නාරොවෙසි, තථාරූපාය පන උත්තමලීලාය

ගමනතො පස්සන්තා සබ්බෙපි තමත්ථං ඡානන්ති, තස්මා ආරොචෙන්තො විය හොතීති ආහ “අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ආරොචයමානො විය අගමාසී”ති.

කිමත්ථං පනායං ඵලමාරොචයමානො විය අගමාසීති? වුවුවතෙ – සො හි “අත්තුපනායිකං අකත්වා අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං භගවතා සංවණ්ණිත”න්ති මනසි කරිත්වා “සෙක්ඛතාය ධම්මවිනයසඬ්ඨිතියා ගහෙතුමයුත්තම්පි බහුස්සුතත්තා ගණ්හිස්සාමා”ති නිසින්නානං ථෙරානං අරහත්තප්පත්තිවිජානනෙන සොමනස්සුප්පාදනත්ථං, “අප්පමත්තො හොහී”ති භගවතා දින්නඔවාදස්ස ව සඵලතාදීපනත්ථං ඵලමාරොචයමානො විය අගමාසීති. ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස එතදහොසි සමසමට්ඨපනාදිනා යථාචුත්තකාරණෙන සත්ථුකප්පත්තා. ධරෙය්‍යාති විජ්ජමානො භවෙය්‍ය. “සොහති වත තෙ ආවුසො ආනන්ද අරහත්තසමධිගමනා”ති ආදිනා සාධුකාරමදාසි. අයම්ධ දීඝභාණකානං වාදො. බුද්දකභාණකෙසු ව සුත්තනිපාතබුද්දකපාඨභාණකානං වාදොතිපි යුජ්ජති තදට්ඨකථාසුපි තථා චුත්තත්තා.

මජ්ඣිමං නිකායං භණන්ති සීලෙනාති මජ්ඣිමභාණකා, තප්පගුණා ආවරියා. යථාචුඬ්ඨිපත්ති චුඬ්ඨිපට්ඨාපිං, තදනතික්කම්ත්වා වා. තත්ථාති තස්මිං භික්ඛුසඬ්ඨෙස. ආනන්දස්ස එතමාසනන්ති සම්බන්ධො. තස්මිං සමයෙති තස්මිං ඵලංකථනසමයෙ. ථෙරො චිත්තෙසි “කුහිං ගතො”ති පුච්ඡන්තානං අත්තානං දස්සෙන්නෙ අතිවිය පාකට්ඨාචෙන භවිස්සමානත්තා, අයම්පි මජ්ඣිමභාණකෙස්වෙව එකච්චානං වාදො, තස්මා ඉතිපි එකෙ වදන්තීති සම්බන්ධො. ආකාසෙන ආගන්ත්වා අත්තනො ආසනෙයෙව අත්තානං දස්සෙසීතිපි තෙසමෙව එකච්චෙව වදන්ති. පුල්ලිඬ්ඨගවිසයෙ හි “එකෙ”ති චුත්තෙ සබ්බත්ථ “එකච්චෙ”ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තීසුපි චෙත්ථ වාදෙසු තෙසං තෙසං භාණකානං තෙන තෙනාකාරෙන ආගතමත්තං යපෙත්වා විසුං විසුං වචනෙ අඤ්ඤං විසෙසකාරණං නත්ථී. සත්තමාසං කතාය හි ධම්මවිනයසඬ්ඨිතියා කදාවි පකතියාව, කදාවි පථවියං නිමුජ්ජිත්වා, කදාවි ආකාසෙන ආගතත්තා තං තදාගමනමුපාදාය තථා තථා වදන්ති. අපිව සඬ්ඨිතියා ආදිදිවසෙයෙව පඨමං පකතියා ආගන්ත්වා තතො පරං ආකාසමබ්භුග්ගන්ත්වා පරිසං පත්තකාලෙ තතො ඔතරිත්වා භික්ඛුපන්තිං අපිලෙන්තො පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ආසනෙ අත්තානං දස්සෙසීතිපි වදන්ති. යථා වා තථා වා ආගච්ඡතු, ආගමනාකාරමත්තං න පමාණං, ආගන්ත්වා ගතකාලෙ ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස සාධුකාරදානමෙව පමාණං සත්ථාරා දාතබ්බසාධුකාරදානෙනෙව අරහත්තප්පත්තියා අඤ්ඤෙසම්පි ඤාපිතත්තා, භගවති ධරමානෙ පටිග්ගහෙතබ්බාය ව පසංසාය ථෙරස්ස පටිග්ගහිතත්තා. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්නො “යථා වා”ති ආදිමාහ. සබ්බත්ථාපීති සබ්බෙසුපි තීසු වාදෙසු.

භික්ඛු ආමන්තෙසීති භික්ඛු ආලපීති අයමෙත්ථ අත්ථො, අඤ්ඤතු පන ඤාපනෙපි දිස්සති යථා “ආමන්තයාමි වො භික්ඛවෙ, (දී. නි. 2.218) පටිවෙදයාමි වො භික්ඛවෙ”ති (අ. නි. 7.72) පක්කොසනෙපි දිස්සති යථා “එහි ත්වං භික්ඛු මම වචනෙන සාරිපුත්තං ආමන්තෙහී”ති (අ. නි. 9.11) ආලපනෙපි දිස්සති යථා “තතු

බො හගවා හික්ඛු ආමන්තෙසි ‘හික්ඛවො’ති’ (සං. නි. 1.249), ඉධාපි ආලපනෙති සාරත්ථදීපනියං (සාරත්ථ. ටී. 1.පයමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා) චුත්තං. ආලපනමත්තස්ස පන අභාවතො ‘‘කිං පයමං සඬගායාමා’’තිආදිනා චුත්තෙන විඤ්ඤාපියමානත්ථන්තරොන ච සභවරණතො ඤාපනෙව චට්ටති, තස්මා ආමන්තෙසීති පටිච්චෙදෙසි විඤ්ඤාපෙසීති අත්ථො චත්තබ්බො. ‘‘තත්ත්ව බො හගවා හික්ඛු ආමන්තෙසි ‘හික්ඛවො’ති, ‘හද්දන්තෙ’ති තෙ හික්ඛු හගවතො පච්චස්සොසු’’න්තිආදීසු (සං. නි. 1.249) හි ආලපනමත්තමෙව දිස්සති, න විඤ්ඤාපියමානත්ථන්තරං, තං පන ‘‘භූතපුබ්බං හික්ඛවෙ’’තිආදිනා (සං. නි. 1.249) පච්චෙකමෙව ආරද්ධං. තස්මා තාදිසෙස්වෙව ආලපනෙ චට්ටතීති නො තක්කො. සද්දවිදු පන චදන්ති ‘‘ආමන්තයිත්වා දෙවින්දො, විස්සකම්මං මහිද්ධික’’න්තිආදීසු (චරියා. 107) විය මන්තසද්දො ගුත්තභාසනෙ. තස්මා ‘ආමන්තෙසී’ති එතස්ස සම්මන්තයිති අත්ථො’’ති. ‘‘ආචුසො’’තිආදි ආමන්තනාකාරදීපනං. ධම්මං වා විනයං වාති එත්ථ වා-සද්දො විකප්පනෙ, තෙන ‘‘කිමෙකං තෙසු පයමං සඬගායාමා’’ති දස්සෙති. කස්මා ආයුති ආහ ‘‘විනයෙ ධීතෙ’’තිආදි. ‘‘යස්මා, තස්මා’’ති ච අජ්ඣාහරිත්වා යොජෙතබ්බං. තස්මාති තාය ආයුසරික්ඛතාය. ධුරන්ති ජෙට්ඨකං. නො නප්පභොතීති පභොතියෙව. ද්විපට්ඨෙසධො හි සභ අතිසයෙන පකත්තත්ථදීපකො.

එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. ලිඬගවිපල්ලාසෙන හි අයං නිද්දෙසො. යදිදන්ති ච යො අයං, යදිදං බන්ධපඤ්චකන්ති වා යොජෙතබ්බං. එවඤ්ඤි සති ‘‘එතදග්ග’’න්ති යථාරුතලිඬගමෙව. ‘‘යදිද’’න්ති පදස්ස ච අයං සභාවො, යා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස චත්තබ්බස්ස ලිඬගානුරූපෙන ‘‘යො අය’’න්ති වා ‘‘යා අය’’න්ති වා ‘‘යං ඉද්’’න්ති වා යොජෙතබ්බතා තථායෙවස්ස තත්ථ තත්ථ දස්සිතන්තා. හික්ඛුනං විනයධරානන්ති නිද්ධාරණජට්ඨිනිද්දෙසො.

අත්තනාව අත්තානං සම්මන්තීති සයමෙව අත්තානං සම්මතං අකාසි. ‘‘අත්තනා’’ති හි ඉදං තතියාවිසෙසනං භවති, තඤ්ච පරෙහි සම්මන්තනං නිවත්තෙති, ‘‘අත්තනා’’ති වා අයං විභත්තන්තපතිරූපකො අබ්බයසද්දො. කෙච් පන ‘‘ලිඬගත්ථෙ තතියා අභිහිතකත්තුභාවතො’’ති චදන්ති. තදයුත්තමෙව ‘‘ථෙරො’’ති කත්තුනො විජ්ජමානන්තා. විස්සජ්ජනත්ථාය අත්තනාව අත්තානං සම්මන්තීති යොජෙතබ්බං. පුච්ඡධාතුස්ස ද්විකම්මිකත්තා ‘‘උපාලිං විනය’’න්ති කම්මද්වයං චුත්තං.

බීජනිං ගහෙත්වාති එත්ථ බීජනීගහණං ධම්මකථිකානං ධම්මතාති වෙදිතබ්බං. තාය හි ධම්මකථිකානං පරිසාය භත්ථකුක්කුච්චමුඛවිකාරාදි පටිච්ඡාදීයති. හගවා ච ධම්මකථිකානං ධම්මතාදස්සනත්ථමෙව විචිත්‍රබීජනිං ගණ්හාති. අඤ්ඤා භි සබ්බස්සපි ලොකස්ස අලඬකාරභූතං පරමුක්කංසගතසික්ඛාසංයමානං බුද්ධානං මුඛවන්දමණ්ඩලං පටිච්ඡාදෙතබ්බං න සියා. ‘‘පයමං ආචුසො උපාලි පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත’’න්ති කස්මා චුත්තං, නනු තස්ස සඬගීතියා පුරිමකාලෙ පයමභාවො න යුත්තොති? නො න යුත්තො හගවතා පඤ්ඤත්තානුක්කමෙන,

පාතිමොක්ඛුද්දෙසානුක්කමෙන ව පයමභාවස්ස සිද්ධත්තා. යෙභුයොන හි තීණි පිටකානි භගවතො ධරමානකාලෙ ධීතානුක්කමෙනෙව සඬගීතානි, විසෙසතො විනයාහිධම්මපිටකානීති දට්ඨබ්බං. කිස්මිං චත්ථස්මීන්ති, මෙථුනධම්මෙති ච නිමිත්තත්ථෙ භූමිමවචනං. “කත්ථ පඤ්ඤත්ත”න්තිආදිනා දස්සිතෙන සහ තදවසිට්ඨම්පි සඬගහෙත්වා දස්සෙතුං “චත්ථම්පි පුච්ඡී”තිආදි වුත්තං.

සඬගීතිකාරකචචනසම්මිස්සං වා නු බො, සුද්ධං වා බුද්ධවචනන්ති ආසඬකාපරිහරණත්ථං, යථාසඬගීතස්සෙව පමාණභාවං දස්සනත්ථඤ්ච පුච්ඡං සමුද්ධරිත්වා විස්සජ්ජෙත්තො “කිං පනෙත්ථා”තිආදිමාහ. එත්ථ පයමපාරාජිකෙති එතිස්සං තථාසඬගීතාය පයමපාරාජිකපාළියං. තෙනෙවාහ “න හි තථාගතා එකබ්බස්සනම්පි නිරත්ථකං වදන්ති”ති. අපනෙතබ්බන්ති අතිරෙකභාවෙන නිරත්ථකතාය, විතථභාවෙන වා අයුත්තතාය ඡඩ්ඛෙතබ්බවචනං. පක්ඛිපිතබ්බන්ති අසම්පුණ්ණතාය උපනෙතබ්බවචනං. කස්මාති ආහ “න හී”තිආදි. සාවකානං පන දෙවතානං වා භාසිතෙති භගවතො පුච්ඡාථොමනාදිවසෙන භාසිතං සන්ධායාහ. සබ්බත්ථාපීති භගවතො සාවකානං දෙවතානඤ්ච භාසිතෙපි. තං පන පක්ඛිපනං සම්බන්ධවචනමත්තස්සෙව, න සභාවායුත්තියා අත්ථස්සාති දස්සෙති “කිං පන ත”න්තිආදිනා සම්බන්ධවචනමත්තන්ති පුබ්බාපරසම්බන්ධවචනමෙව. ඉදං පයමපාරාජිකන්ති වචත්ථපෙත්වා යපෙසුං ඉමිනාව වාවනාමග්ගෙන උග්ගහණධාරණාදිකිච්චනිජ්ඣාදනත්ථං, තදත්ථමෙව ච ගණසජ්ඣායමකංසු “තෙන...පෙ.... විහරති”ති. සජ්ඣායාරම්භකාලෙයෙව පථවී අකම්පිත්ථාති වදන්ති, තදිදං පන පථවීකම්පනං ථෙරානං ධම්මසජ්ඣායානුභාවෙනාති ඤාපෙතුං “සාධුකාරං දදමානා වියා”ති වුත්තං. උදකපරියන්තන්ති පථවීසන්ධාරකඋදකපරියන්තං. තස්මිඤ්භි වලිතෙයෙව සාපි වලති, එතෙන ච පදෙසපථවීකම්පනං නිවත්තෙති.

කිඤ්චාපි පාළියං ගණනා නත්ථී, සඬගීතිමාරොපිතානි පන එත්තකානෙවාති දීපෙතුං “පඤ්චසත්තති සික්ඛාපදානී”ති වුත්තං “පුරිමනයෙනෙවා”ති එතෙන සාධුකාරං දදමානා වියාති අත්ථමාහ. න කෙවලං සික්ඛාපදකණ්ඩවිභඩ්ගනියමෙනෙව, අථ බො පමාණනියමෙනාපීති දස්සෙතුං “චතුසට්ඨිභාණවාරා”ති වුත්තං. එත්ථ ච භාණවාරොති –

“අට්ඨක්ඛරා එකපදං, එකගාථා චතුස්පදං;
ගාථා චෙකා මතො ගන්ථො, ගන්ථො බාත්තිංසතක්ඛරො.

බාත්තිංසක්ඛරගන්ථානං, පඤ්ඤාසද්ධිසතං පන;
භාණවාරො මතො එකො, ස්වට්ඨක්ඛරසහස්සකො”ති.

එවං අට්ඨක්ඛරසහස්සපරිමාණො පාඨො වුව්චති. භණ්තබ්බො වාරො යස්සාති හි භාණවාරො, එකෙන සජ්ඣායනමග්ගෙන කථෙතබ්බවාරොති අත්ථො. බන්ධකන්ති මහාවග්ගවුළුවග්ගං. බන්ධානං සමුහතො, පකාසනතො වා

බන්ධකොති හි වුවුවනි, බන්ධාති වෙන්ට පබ්බජ්ජපසම්පදාදිවිනයකම්මසඬිබාතා, වාරිත්තවාරිත්තසික්ඛාපදසඬිබාතා ව පඤ්ඤත්තියො අධිප්පෙතා. පබ්බජ්ජාදීනි හි භගවතා පඤ්ඤත්තත්තා පඤ්ඤත්තියොති වුවුවන්ති. පඤ්ඤත්තියඤ්ච බන්ධසද්දො දිස්සති “දාරුක්ඛන්ධො, (අ. නි. 6.41) අග්ගික්ඛන්ධො (අ. නි. 7.72), උදකක්ඛන්ධො” තිආදීසු (අ. නි. 5.45; 6.37) විය. අපිච භාගරාසට්ඨතාපි යුජ්ජනියෙව තාසං පඤ්ඤත්තීනං භාගතො, රාසිතො ව විහත්තත්තා, තං පන විනයපිටකං භාණකෙහි රක්ඛිතං ගොපිතං සඬිගභාරුළුභනයෙනෙව විරකාලං අනස්සමානං හුත්වා පතිට්ඨහිස්සතිති ආයස්මන්තං උපාලිත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං “ආවුසො ඉමං තුය්හං නිස්සිතකෙ වාවෙහි” ති.

ධම්මං සඬිගායිතුකාමොති සුත්තන්තාහිධම්මසඬිගීතිං කත්තුකාමො “ධම්මො ව විනයො ව දෙසිතො පඤ්ඤත්තො” තිආදීසු (දී. නි. 2.216) විය පාරිසෙසනයෙන ධම්මසද්දස්ස සුත්තන්තාහිධම්මෙස්සෙවෙව පවත්තනතො. අයමත්ථො උපරි ආචි භවිස්සති.

සඬිසං ඤාපෙසීති එත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. කතරං ආවුසො පිටකන්ති විනයාවසෙසෙසු ද්විසු පිටකෙසු කතරං පිටකං. විනයාහිධම්මානම්පි බුද්දකසඬිගීතිපරියාපන්නත්තා තමන්තරෙන චුත්තං. “සුත්තන්තපිටකෙ වතස්සො සඬිගීතියො” ති. සඬිගීතියොති ව සඬිගායනකාලෙ දීසාදිවසෙන විසුං විසුං නියමෙත්වා සඬිගය්භමානත්තා නිකායාව වුවුවන්ති. තෙනාහ “දීසසඬිගීති”න්තිආදි. සුත්තානෙව සම්පිණ්ඩෙත්වා වග්ගකරණවසෙන තයො වග්ගා, නාඤ්ඤානීති දස්සෙතුං “වතුත්තිංස සුත්තානි තයො වග්ගා” ති චුත්තං. තස්මා වතුත්තිසං සුත්තානි තයො වග්ගා හොන්ති, සුත්තානි වා වතුත්තිංස, තෙසං වග්ගකරණවසෙන තයො වග්ගා, තෙසු තීසු වග්ගෙසුති යොජෙතබ්බං. “බ්‍රහ්මජාලසුත්තං නාම අත්ථි, තං පඨමං සඬිගායාමා” ති චුත්තෙ කස්මාති වොදනාසම්භවතො “තිව්ධසීලාලඬිකක”න්තිආදිමාහ. හෙතුගබ්භානි හි එතානි. චූළමජ්ඣිමමහාසීලවසෙන තිව්ධස්සාපි සීලස්ස පකාසනත්තා තෙන අලඬිකතං විභූසිතං තථා නානාවිධෙ මිච්ඡාජීවභූතෙ කුභනලපනාදයො විද්ධංසෙතිති නානාවිධමිච්ඡාජීවකුභනලපනාදිවිද්ධංසනං. තත්ථ කුභනාති කුභායනා, පච්චයපටිසෙවනසාමන්තප්පනඉරියාපට්ඨන්තිස්සිතසඬිබාතෙන තිව්ධෙන වත්ථුනා විම්භාපනාති අත්ථො. ලපනාති විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා “කිමත්ථාය හොන්තො ආගතා, කිං භික්ඛු නිමන්තෙතුං. යදි එවං ගච්ඡට්, අහං පච්ඡතො භික්ඛු ගහෙත්වා ආගච්ඡාමි” ති එවමාදිනා භාසනා. ආදිසද්දෙන පුජ්ඵදානාදයො, තෙමිත්තිකතාදයො ව සඬිගණ්භානි. අපිචෙත්ථ මිච්ඡාජීවසද්දෙන කුභනලපනාහි සෙසං අනෙසනං ගණ්භානි. ආදිසද්දෙන පන තදවසෙසං මහිච්ඡනාදිකං දුස්සිලාන්ති දට්ඨබ්බං. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො එව පලිවෙය්නට්ඨෙන ජාලසරික්ඛතාය ජාලං, තස්ස විනිවෙය්නං අපලිවෙය්කරණං තථා.

අන්තරා ව හන්තෙ රාජගහං අන්තරා ව නාළන්දන්ති එත්ථ අන්තරාසද්දො විචරෙ “අපිචායං භික්ඛවෙ තපොදාද්වින්තං මහානිරයානං අන්තරිකාය

ආගවිජ්ඣා” තිආදීසු (පාරා. 231) විය. තස්මා රාජගහස්ස ච නාළන්දස්ස ච විවරෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කතං. ඊදිසෙසු යානෙසු අක්ඛරවිත්තකා “අන්තරා ගාමඤ්ච නදිඤ්ච යාති” ති එවං එකමෙව අන්තරාසද්දං පයුජ්ජන්ති, සො දුතියපදෙනපි යොජෙතබ්බො හොති. අයොජියමානෙ හි උපයොගවචනං න පාපුණාති සාම්චවනස්ස පසඬගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තත්ථ රඤ්ඤො කීළනත්ථං පටිභානවිත්තවිචිත්‍රඅගාරමකංසු, තං “රාජාගාරක” න්ති වුවචති, තස්මිං. අම්බලට්ඨිකාති රඤ්ඤො උය්‍යානං. තස්ස කිර ද්වාරසමීපෙ තරුණො අම්බරුක්ඛො අත්ථි, තං “අම්බලට්ඨිකා” ති වදන්ති, තස්ස සමීපෙ පවත්තත්තා උය්‍යානමිපි “අම්බලට්ඨිකා” ත්වෙව සඬබ්‍යං ගතං යථා “වරුණනගර” න්ති, තස්මා අම්බලට්ඨිකායං නාම උය්‍යානෙ රාජාගාරකෙති අත්ථො. අවිඤ්ඤායමානස්ස හි විඤ්ඤාපනත්ථං එතං ආධාරද්වයං වුත්තං රාජාගාරමෙතස්සාති වා රාජාගාරකං, උය්‍යානං, රාජාගාරවති අම්බලට්ඨිකායං නාම උය්‍යානෙති අත්ථො. හින්තලිඬගම්පි හි විසෙසනපදමත්ථි” ති කෙච්චි වදන්ති, එවං සති රාජාගාරං ආධාරො න සියා. “රාජාගාරකෙති එවංනාමකෙ උය්‍යානෙ අභිරමනාරහං කිර රාජාගාරමිපි. තත්ථ, යස්ස වසෙනෙතං එවං නාමං ලහති” ති (වජිර. ටී. පයමමභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා) වජිරබුද්ධිත්ථෙරො. එවං සති “අම්බලට්ඨිකාය” න්ති ආසන්නතරුණම්බරුක්ඛෙන විසෙසෙත්වා “රාජාගාරක” ති උය්‍යානමෙව නාමවසෙන වුත්තන්ති අත්ථො ආපජ්ජති, තථා ච වුත්තදොසොච සියා. සුජ්ජියඤ්ච පරිබ්බාජකන්ති සුජ්ජියං නාම සඤ්චයස්ස අන්තෙවාසිං ඡන්තපරිබ්බාජකඤ්ච. බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච මාණුවන්ති එත්ථ තරුණො “මාණුවො” ති වුත්තො “අම්බට්ඨො මාණුවො, අඬගකො මාණුවො” තිආදීසු (දී. නි. 1.259, 211) විය, තස්මා බ්‍රහ්මදත්තං නාම තරුණපුරිසඤ්ච ආරබ්භාති අත්ථො. වණ්ණාවණ්ණෙති පසංසාය වෙච ගරභාය ච. අථ වා ගුණො වණ්ණො, අගුණො අවණ්ණො, තෙසං භාසනං උත්තරපදලොපෙන තථා වුත්තං යථා “රූපභවො රූප” න්ති.

“තතො පර” න්තිආදිමිහි අයං වචනක්කමො – සාමඤ්ඤඵලං පනාවුසො ආනන්ද කත්ථ භාසිතන්ති? රාජගහෙ හන්තෙ ජීවකම්බවනෙති. කෙන සද්ධිත්ති? අජාතසත්තුතා වෙදෙහිපුත්තෙන සද්ධිත්ති. අථ බො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං සාමඤ්ඤඵලස්ස නිදානමිපි පුච්ඡි, පුග්ගලමිපි පුච්ඡිති. එත්ථ හි “කං ආරබ්භා” ති අවත්වා “කෙන සද්ධි” න්ති වත්තබ්බං. කස්මාති වෙ? න භගවතා එව එතං සුත්තං භාසිතං, රඤ්ඤාපි “යථා නු බො ඉමානි පුටුස්සිප්පායතනානි” තිආදිනා (දී. නි. 1.163) කිඤ්චි කිඤ්චි වුත්තමත්ථි, තස්මා එවමෙව වත්තබ්බන්ති. ඉමිනාව නයෙන සබ්බත්ථ “කං ආරබ්භා” ති වා “කෙන සද්ධි” න්ති වා යථාරහං වත්වා සඬගීතිමකාසීති දට්ඨබ්බං. තන්තින්ති සුත්තවග්ගසමුදායවසෙන වචත්ථිතං පාළිං. එවඤ්ච කත්වා “තිවග්ගසඬගහං චතුත්තිංසසුත්තපටිමණ්ඩිත” න්ති වචනං උපපන්නං හොති. පරිහරථාති උග්ගහණවාචනාදිවසෙන ධාරෙථ. තතො අනන්තරං සඬගායිත්වාති සම්බන්ධො.

“ධම්මසඬගහො වා” තිආදිනා සමාසො. එවං සංවණ්ණිතං පොරාණකෙහීති අත්ථො. එතෙන “මහාධම්මභද්දයෙන, මහාධාතුකථාය වා සද්ධිං සත්තප්පකරණං අභිධම්මපිටකං නාමා” ති වුත්තං විතණ්ඩවාදිමතං පටික්ඛිපිත්වා “කථාවත්ථුනාව සද්ධි”න්ති වුත්තං සමානවාදිමතං දස්සෙති. සණ්භඤ්ඤාණස්ස, සණ්භඤ්ඤාණවත්තානං වා විසයභාවතො සුබ්බමඤ්ඤාණගොචරං.

වුළුනිද්දෙසමහානිද්දෙසවසෙන දුට්ඨොපි නිද්දෙසො. ජාතකාදිකෙ බුද්දකනිකායපරියාපන්නෙ, යෙහුයොන ව ධම්මනිද්දෙසභූතෙ තාදිසෙ අභිධම්මපිටකෙව සඬගණ්හිතුං යුත්තං, න පන දීඝනිකායාදිප්පකාරෙ සුත්තන්තපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ විනයපිටකෙති දීඝභාණකා ජාතකාදීනං අභිධම්මපිටකෙ සඬගහං වදන්ති. වරියාපිටකබුද්ධවංසානඤ්ඤවත්ථ අග්ගහණං ජාතකගතිකත්තා, නෙත්තිපෙටකොපදෙසාදීනඤ්ඤ නිද්දෙසපටිසම්භිදාමග්ගගතිකත්තා. මජ්ඣිමභාණකා පන අට්ඨුප්පත්තිවසෙන දෙසිතානං ජාතකාදීනං යථානුලොමදෙසනාභාවතො තාදිසෙ සුත්තන්තපිටකෙ සඬගහො යුත්තො, න පන සභාවධම්මනිද්දෙසභූතෙ යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ යථාපරාධසාසනෙ විනයපිටකෙති ජාතකාදීනං සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නතං වදන්ති. යුත්තමෙත්ථ විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං.

එවං නිමිත්තපයොජනකාලදෙසකාරකකරණප්පකාරෙහි පඨමං සඬගීතිං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ වචත්ථාපිතෙසු ධම්මවිනයෙසු නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං එකවිධාදිහෙදං දස්සෙතුං “එවමෙක”න්තිආදිමාහ. තත්ථ “එව”න්ති ඉමිනා එකසද්දෙන පරාමසිතබ්බං යථාවුත්තසඬගීතිප්පකාරං නිදස්සෙති. “යඤ්ඪී”තිආදි විත්ථාරො. අනුක්තරං සම්මාසම්බොධිත්ති අනාවරණඤ්ඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤ්ඤාණං, මග්ගඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ඤව අනාවරණඤ්ඤාණං. එත්ථන්තරෙති අභිසම්බුද්ධිසංස්ස, පරිතිබ්බායනස්ස ව විචරෙ. තදෙනං පඤ්ඤවත්තාලීස වස්සානීති කාලවසෙන නියමෙති. පච්චවෙක්ඛන්තෙන වානි උදානාදිවසෙන පවත්තධම්මං සන්ධායාහ. යං වචනං වුත්තං, සබ්බං තත්ති සම්බන්ධො. කිං පනෙතන්ති ආහ “විමුක්තිරසමෙවා”ති, න තදඤ්ඤරසන්ති වුත්තං හොති. විමුච්චිත්ථානි විමුක්ති, රසිතබ්බං අස්සාදෙනබ්බන්ති රසං, විමුක්තිසඬබ්බානං රසමෙනස්සානි විමුක්තිරසං, අරහත්තඵලස්සාදන්ති අත්ථො. අයං ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස මති (සාරත්ථං. ටී. පඨමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා). ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො පන තං කෙච්චාදං කත්වා ඉමමත්ථමාහ “විමුච්චති විමුච්චිත්ථානි විමුක්ති, යථාරහං මග්ගො ඵලඤ්ඤව. රසන්ති ගුණො, සම්පත්තිකිච්චං වා, වුත්තනයෙන සමාසො. විමුක්තානිසංසං, විමුක්තිසම්පත්තිකං වා මග්ගඵලනිප්ථාදනතො, විමුක්තිකිච්චං වා කිලෙසානමච්චන්තවිමුක්තිසම්පාදනතොති අත්ථො”ති (දී. නි. ටී. 1. පඨමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා). අඬගුත්තරට්ඨකථායං පන “අත්ථරසස්සාදීසු අත්ථරසො නාම චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, ධම්මරසො නාම චත්තාරො මග්ගා, විමුක්තිරසො නාම අමතනිබ්බාන”න්ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.335) වුත්තං.

කිඤ්චාපි අවිසේසෙන සබ්බමිපි බුද්ධවචනං කිලෙසවිනයනෙන විනයො,
 යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානො අපායපතනාදිතො ධාරණෙන ධම්මො ව භොති, තථාපි
 ඉධාධිජ්ජෙතෙයෙව ධම්මවිනයෙ චත්තිවිජාවසෙන සරූපතො නිද්ධාරෙතුං “තත්ථ
 විනයපිටක”න්තිආදිමාහ. අවසෙසං බුද්ධවචනං ධම්මො ඛන්ධාදිවසෙන
 සභාවධම්මදෙසනාබාහුල්ලතො. අථ වා යදිපි විනයො ව ධම්මොයෙව
 පරියත්තියාදිභාවතො, තථාපි විනයසද්දසන්නිධානෙ භින්නාධිකරණභාවෙන
 පයුත්තො ධම්මසද්දො විනයතත්ති විපරිතං තත්තිමෙව දිපෙති යථා
 “පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා, ගොබ්බිබ්බද්ද”න්ති. පයොගවසෙන තං දස්සෙන්නෙන
 “තෙනෙවාහා”තිආදි වුත්තං. යෙන විනය...පෙ.... ධම්මො, තෙනෙව තෙසං
 තථාභාවං සච්ඡිතික්ඛන්ධකෙ (වුළුව. 347) ආහාති අත්ථො.

“අනෙකජාතිසංසාර”න්ති අයං ගාථා භගවතා අත්තනො
 සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානං අරහත්තජ්ජත්තිං පච්චචෙක්ඛන්තෙන
 එකුතවිසතිමස්ස පච්චචෙක්ඛණඤාණස්ස අනන්තරං භාසිතා, තස්මා
 “පට්ඨබුද්ධවචන”න්ති වුත්තා. ඉදං කිර සබ්බබුද්ධෙහි අවිජහිතං උදානං. අයමස්ස
 සච්චෙපත්ථො – අහං ඉමස්ස අත්තභාවසච්චාතස්ස ගෙහස්ස කාරකං
 තණ්හාවච්චිකිං ගවෙසන්තො යෙන ඤාණෙන තං දට්ඨුං සක්කා, තස්ස
 බොධිඤාණස්සත්ථාය දීපච්චිකරපාදමුලෙ කතාභිනිභාරො එත්තකං කාලං
 අනෙකජාතිසංසාරං අනෙකජාතිසතසහස්සසච්චාතං සංසාරවට්ටං අනිබ්බිසං
 අනිබ්බිසන්තො තං ඤාණං අවින්දන්තො අලහන්තොයෙව සන්ධාවිස්සං සංසරිං.
 යස්මා ජරාඛ්‍යාධිමරණමිස්සතාය ජාති නාමෙසා පුනප්පුනං උපගන්තුං දුක්ඛා, න ව
 සා තස්මිං අදිට්ඨො නිවත්තති, තස්මා තං ගවෙසන්තො සන්ධාවිස්සන්ති අත්ථො.
 ඉදානි භො අත්තභාවසච්චාතස්ස ගෙහස්ස කාරක තණ්හාවච්චිකි ත්වං මයා
 සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣන්තෙන දිට්ඨො අසි. පුන ඉමං අත්තභාවසච්චාතං
 මම ගෙහං න කාහසි න කරිස්සසි. තව සබ්බා අවසෙසකිලෙස ඵාසුකා මයා භග්ගා
 භඤ්ජිතා. ඉමස්ස තයා කතස්ස අත්තභාවසච්චාතස්ස ගෙහස්ස කුටං
 අවිජ්ජාසච්චාතං කණ්ණිකමණ්ඩලං විසච්චතං විද්ධංසිතං. ඉදානි මම චිත්තං
 විසච්චාරං නිබ්බානං ආරම්මණකරණවසෙන ගතං අනුපවිට්ඨං. අහඤ්ච තණ්හානං
 බය සච්චාතං අරහත්තමග්ගං, අරහත්තඵලං වා අජ්ඣගා අධිගතො පත්තොස්මිති.
 ගණ්ඨිපදෙසු පන විසච්චාරගතං චිත්තමෙව තණ්හානං බයසච්චාතං අරහත්තමග්ගං,
 අරහත්තඵලං වා අජ්ඣගා අධිගතන්ති අත්ථො වුත්තො.

“සන්ධාවිස්ස”න්ති එත්ථ ව “ගාථායමතිතත්ථෙ ඉමස්ස”න්ති නෙරුත්තිකා.
 “තංකාලවචනිවිජායමතිතෙපි භවිස්සන්ති”ති කෙවි. පුනප්පුනන්ති අභිණ්හත්ථෙ
 නිපාතො. පාතබ්බා රක්ඛිතබ්බාති ඵාසු ප-කාරස්ස ඵ-කාරං කත්වා, චුසිතබ්බාති වා
 ඵාසු, සායෙව ඵාසුකා. අජ්ඣගාති ව “අජ්ජතනියමාත්තමිං වා අං වා”ති වදන්ති. යදි
 පන චිත්තමෙව කත්තා, තදා පරොක්ඛායෙව. අන්තොජ්ජපනවසෙන කිර භගවා
 “අනෙකජාතිසංසාර”න්ති ගාථාද්වයමාහ, තස්මා එසා මනසා
 පචත්තිතධම්මානමාදි. “යදා භවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා”ති අයං පන වාචාය
 පචත්තිතධම්මානන්ති වදන්ති.

කෙවීති බන්ධකභාණකා. පයමං චුත්තො පන ධම්මපදභාණකානං වාදො.
 යදා...පෙ.... ධම්මාති එත්ථ නිදස්සන්තො, ආදාන්තො ච ඉති-සද්දො
 ලුත්තනිද්දිට්ඨො. නිදස්සන්තො හි මරියාදවචන්තො විනා පදත්ථවිපල්ලාසකාරිනාව
 අත්තො පරිපුණ්ණො න හොති. තත්ථ ආදාන්තමෙව ඉති-සද්දං ගහෙත්වා ඉති-
 සද්දො ආදිඅත්තො, ‘‘තෙන ආතාපිනො...පෙ.... සහෙතුධම්ම’න්තිආදිගාථාත්තයං
 සඬගණ්හාති’’ති (සාරත්ථ. ටී. පයමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා)
 ආවරියසාරිපුත්තත්තප්පෙරෙන චුත්තං. බන්ධකෙති මහාවග්ගෙ. උදානගාථන්ති ජාතියා
 එකවචනං, තත්ථාපි වා පයමගාථමෙව ගහෙත්වා චුත්තන්ති වෙදිතඛ්ඛං.

එත්ථ ච බන්ධකභාණකා එවං වදන්ති ‘‘ධම්මපදභාණකානං ගාථා මනසාව
 දෙසිතත්තා තදා මහතො ජනස්ස උපකාරාය නාහොසි, අම්භාකං පන ගාථා වච්ඡෙදං
 කත්වා දෙසිතත්තා තදා සුණන්තානං දෙවබ්බන්තං උපකාරාය අහොසි, තස්මා
 ඉදමෙව පයමබුද්ධවචන’’න්ති. ධම්මපදභාණකා පන ‘‘දෙසනාය ජනස්ස
 උපකාරානුපකාරභාවො පයමභාවෙ ලක්ඛණං න හොති, හගවතා මනසා පයමං
 දෙසිතත්තා ඉදමෙව පයමබුද්ධවචන’’න්ති වදන්ති. තස්මා උභයමිති උභයථා
 යුජ්ජතිති වෙදිතඛ්ඛං. නනු ච යදි ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්ති ගාථා මනසාව දෙසිතා,
 අථ තස්මා ධම්මපදට්ඨකථායං ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්ති ඉමං ධම්මදෙසනං සත්ථා
 බොධිරුක්ඛමුලෙ නිසිත්තො උදානවසෙන උදානෙන්වා අපරභාගෙ
 ආනන්දත්තප්පෙරෙන පුට්ඨො කපෙසි’’ති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.152 උදානවත්ථු) චුත්තන්ති?
 අත්ථවසෙන තථායෙව ගහෙතඛ්ඛත්තා. තත්ථාපි හි මනසා උදානෙන්වාති
 අත්තොයෙව ගහෙතඛ්ඛො. දෙසනා විය හි උදානමිති මනසා උදානං, වචසා
 උදානන්ති ද්විධා විඤ්ඤායති. යදි වායං වචසා උදානං සියා, උදානපාළියමාරුල්ලා
 හවෙය්‍ය, තස්මා උදානපාළියමනාරුල්ලාහවොයෙව වචසා අනුදානෙන්වා මනසා
 උදානභාවෙ කාරණන්ති ද්විධ්ඛ්ඛං. ‘‘පාටිපදදිවසෙ’’ති ඉදං
 ‘‘සබ්බඤ්ඤාභාවජ්ජත්තස්සා’’ති එතෙන න සම්බජ්ඣිතඛ්ඛං, ‘‘පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
 උජ්ජන්තා’’ති එතෙන පන සම්බජ්ඣිතඛ්ඛං. විසාබ්‍රුණ්ණමායමෙව හි හගවා
 පච්චුසසමයෙ සබ්බඤ්ඤානං පත්තො. ලොකියසමයෙ පන එවමිති සම්බජ්ඣිතං
 හවති, තථාපි නෙස සාසනසමයොති න ගහෙතඛ්ඛං. සොමනස්සමෙව
 සොමනස්සමයං යථා ‘‘දානමයං, සීලමය’’න්ති, (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති.
 34) තංසම්පයුත්තඤ්ඤාණෙනාති අත්තො. සොමනස්සෙන වා සහජාතාදිසත්තියා
 පකතං, තාදිසෙන ඤ්ඤාණෙනාතිපි වට්ටති.

හන්දාති වොදනත්තෙ නිපාතො. ඉඬ්ඝ සම්පාදෙථාති හි වොදෙති.
 ආමන්තයාමීති පටිවෙදයාමි, බොධෙමීති අත්තො. වොති පන ‘‘ආමන්තයාමී’’ති
 එතස්ස කම්මපදං. ‘‘ආමන්තනත්තෙ දුතියායෙව, න චතුත්ථි’’ති හි වත්වා
 තමෙවුදාහරන්ති අක්ඛරවිත්තකා. වයධම්මාති අනිච්චලක්ඛණමුඛෙන සඬ්ඛාරානං
 දුක්ඛානත්තලක්ඛණමිති විභාවෙති ‘‘යදනිච්චං, තං දුක්ඛං. යං දුක්ඛං, තදනත්තා’’ති
 (සං. නි. 2.15, 45, 76, 77; 2.3.1, 4; පටි. ම. 2.10) වචනතො.
 ලක්ඛණත්තයවිභාවනනයෙනෙව ච තදාරම්මණං විපස්සනං දස්සෙන්තො
 සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං බුද්ධාවෙණිකං චතුසච්චකම්මට්ඨානාධිට්ඨානං

අවිපරීතං නිබ්බානගාමිනිපටිපදං පකාසෙතීති දට්ඨබ්බං. ඉදානි තත්ථ සම්මාපටිපත්තියං නියොජෙති “අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා”ති, තාය චතුසව්වකම්මට්ඨානාධිට්ඨානාය අවිපරීතනිබ්බානගාමිනිපටිපදාය අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති අත්ථො. අපිච “වයධම්මා සඬබ්බාරා”ති එතෙන සඬබ්බෙපෙන සංවෙජෙත්වා “අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා”ති සඬබ්බෙපෙනෙව නිරවසෙසං සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. අප්පමාදපදඤ්ඤි සික්ඛත්තයසඬගහිතං කෙවලපරිපුණ්ණං සාසනං පරියාදිශිත්වා තිට්ඨති, සික්ඛත්තයසඬගහිතාය කෙවලපරිපුණ්ණාය සාසනසඬබ්බාතාය සම්මාපටිපත්තියා අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති අත්ථො. උභිත්තමත්තරෙති ද්විත්තං වචනානමත්තරාළෙ වෙමජ්ඣෙ. එත්ථ හි කාලවතා කාලොපි නිදස්සිතො තදවිනාභාවිත්තාති වෙදිතබ්බො.

සුත්තන්තපිටකන්ති එත්ථ සුත්තමෙව සුත්තන්තං යථා “කම්මන්තං, වනන්ත”න්ති. සඬගිතඤ්ඤ වසඬගිතඤ්ඤාති සබ්බසරූපමාහ. “අසඬගිතන්ති ච සඬගිතික්ඛන්ධකකථාවත්ථුප්පකරණාදි. කෙච් පන ‘සුභසුත්තං’ (දී. නි. 1.444) පයමසඬගිතියමසඬගිත’න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. පයමසඬගිතිනො පුරෙතරමෙව හි ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරොන ජෙනවනෙ විහරන්තෙන සුභස්ස මාණවස්ස භාසිත”න්ති (දී. නි. ටී. පයමමභාසඬගිතිකථාවණ්ණනා) ආචරියධම්මපාලත්ථෙරොන චුත්තං. සුභසුත්තං පන “එවං මෙ සුත්තං එකං සමයං ආයස්මා ආනන්දො සාවත්ථියං විහරති ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ අවිරපරිනිබ්බුතෙ භගවතී”තිආදිනා (දී. නි. 1.444) ආගතං. තත්ථ “එවං මෙ සුත්ත”න්තිආදිවචනං පයමසඬගිතියං ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරොනෙව වත්තුං යුත්තරූපං න භොති. න හි ආනන්දත්ථෙරො සයමෙව සුභසුත්තං දෙසෙත්වා “එවං මෙ සුත්ත”න්තිආදිනි වදති. එවං පන වත්තබ්බං සියා “එකමිදාහං භන්තෙ සමයං සාවත්ථියං විහරාමි ජෙනවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ”තිආදි. තස්මා දුතියතනියසඬගිතිකාරකෙහි “එවං මෙ සුත්ත”න්තිආදිනා සුභසුත්තං සඬගිතිමාරොපිතං විය දිස්සති. අථාචරියධම්මපාලත්ථෙරස්ස එවමධිප්පායො සියා “ආනන්දත්ථෙරොනෙව චුත්තමපි සුභසුත්තං පයමසඬගිතිමාරොපෙත්වා තන්තිං යපෙතුකාමෙහි මහාකස්සපත්ථෙරාදිහි අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු ආගතනායෙනෙව ‘එවං මෙ සුත්ත’න්තිආදිනා තන්ති යපිතා”ති. එවං සති යුජ්ජෙය්‍ය. අථ වා ආයස්මා ආනන්දො සුභසුත්තං සයං දෙසෙන්නොපි සාමඤ්ඤඵලාදීසු භගවතා දෙසිතනායෙනෙව දෙසෙසීති භගවතො සම්මුඛා ලද්ධනායෙ යත්වා දෙසිතත්තා භගවතා දෙසිතං ධම්මං අත්තති අදහන්නො “එවං මෙ සුත්ත”න්තිආදිමාහාති එවමධිප්පායෙපි සති යුජ්ජනෙව. “අනුසඬගිතඤ්ඤා”තිපි පායො. දුතියතනියසඬගිතිසු පුන සඬගිතඤ්ඤාති අත්ථවසෙන නින්නානාකරණමෙව. සමොධානෙත්වා විනයපිටකං නාම වෙදිතබ්බං, සුත්ත...පෙ.... අභිධම්මපිටකං නාම වෙදිතබ්බන්ති යොජනා.

හික්ඛුහික්ඛුනිපාතිමොක්ඛවසෙන උභයානි පාතිමොක්ඛානි.
හික්ඛුහික්ඛුනිවිහඬගවසෙන ද්වෙ විහඬගා. මහාවග්ගචුළවග්ගෙසු ආගතා ද්වාච්ඡති ඛන්ධකා. පච්චෙකං සොළසහි වාරෙහි උපලක්ඛිතත්තා සොළස පරිවාරාති චුත්තං.

පරිවාරපාලියක්දී මහාවිහරයේ සොළස වාරා, හික්බුනිවිහරයේ සොළස වාරා වානි බාත්තිය වාරා ආගතා. පොත්ථකෙසු පන කත්ථි “පරිවාරා” ති එත්තකමෙව දිස්සති, බහුසු පන පොත්ථකෙසු විනයටියකථායං, අභිධම්මටියකථායක්ඛව “සොළස පරිවාරා” ති එවමෙව දිස්සමානත්තා අයම්පි පාඨො න සක්කා පටිබාහිතුන්ති තස්සෙවත්ථො චුත්තො. “ඉති” ති යථාචුත්තං බුද්ධවචනං නිදස්සෙත්වා “ඉද” ති තං පරාමසති. ඉති-සද්දො වා ඉදමත්ථෙ, ඉදන්ති වචනසිලිටියතාමත්තං, ඉති ඉදන්ති වා පරියායද්වයං ඉදමත්ථෙයෙව වත්තති “ඉදානෙතරහි විජ්ජති” තිආදීසු විය. එස නයො ඊදිසෙසු. බ්‍රහ්මජාලාදිනි චතුත්තිය සුත්තානි සඛගස්සන්ති එත්ථ, එතෙන වා, තෙසං වා සඛගහො ගණනා එතස්සානි බ්‍රහ්මජාලාදිචතුත්තියසුත්තසඛගහො. එවමිතරෙසුපි. හෙට්ඨා චුත්තෙසු දීඝභාණකමජ්ඣිමභාණකානං වාදෙසු මජ්ඣිමභාණකානක්ඛෙව වාදස්ස යුත්තතරත්තා බුද්දකපාඨාදයොපි සුත්තත්තපිටකෙයෙව සඛගහෙත්වා දස්සෙත්තො “බුද්දක...පෙ.... සුත්තත්තපිටකං නාමා” ති ආහ. තත්ථ “සුභාප භාවිතත්තානං, ගාථා අත්ථුපනායිකානි (ථෙරගා. නිදානගාථා) චුත්තත්තා “ථෙරගාථා ථෙරීගාථා” ති ව පාඨො යුත්තො.

එවං සරූපතො පිටකත්තයං නියමෙත්වා ඉදානි නිබ්බවනං දස්සෙතුං “තත්ථා” තිආදි චුත්තං. තත්ථානි තෙසු නිබ්බිධෙසු පිටකෙසු. විවිධවිසෙසනයත්තානි විවිධනයත්තා, විසෙසනයත්තා ව. විනයනතොති විනයනභාවතො, භාවජ්ජධානනිද්දෙසොයං, භාවලොපො වා, ඉතරථා දබ්බමෙව පධානං සියා, තථා ව සති විනයනතාගුණසමඛිනි විනයදබ්බතොව හෙතුභූතෙන විනයොති අක්ඛාතො, න පන විනයනතාගුණෙනාති අනධිජ්ජෙතත්ථජ්ජසඛිගො භවෙයා. අයං නයො එදිසෙසු. විනීයතෙ වා විනයනං, තතොති අත්ථො. අයං විනයොති අත්ථපක්ඛෙත්තිභූතො සක්ඛෙත්තිභූතො අයං තත්ති විනයො. විනයොති අක්ඛාතොති සද්දපක්ඛෙත්තිභූතො සක්ඛෙත්තිභූතො විනයො නාමාති කථිතො. අත්ථපක්ඛෙත්තියා හි නාමපක්ඛෙත්තිවිභාවනං නිබ්බවනත්ති.

ඉදානි ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථං විභාවෙත්තො ආහ “විවිධා හි” තිආදි. “විවිධා එත්ථ නයා, තස්මා විවිධනයත්තා විනයොති අක්ඛාතො” තිආදිනා යොජෙතබ්බං. විවිධත්තං සරූපතො දස්සෙති “පක්ඛෙත්ති” තිආදිනා, තථා විසෙසත්තමපි “දළ්භිකම්මා” තිආදිනා. ලොකවජ්ජෙසු සික්ඛාපදෙසු දළ්භිකම්මපයොජනා, පණ්ණත්තිවජ්ජෙසු සිථිලකරණපයොජනා. සක්ඛෙත්තිවෙලං අභිභවිත්වා පවත්තො ආචාරො අජ්ඣාචාරො, විනික්කමො, කායෙ, වාචාය ව පවත්තො සො, තස්ස නිසෙධනං තථා, තෙන තථානිසෙධනමෙව පරියායෙන කායවාචාවිනයනං නාමාති දස්සෙති. “තස්මා” ති වත්වා තස්සානෙකධා පරාමසනමාහ “විවිධනයත්තා” තිආදි. යථාචුත්තා ව ගාථා ඊදිසස්ස නිබ්බවනස්ස පකාසනත්ථං චුත්තානි දස්සෙතුං “තෙනා” තිආදි චුත්තං. තෙනානි විවිධනයත්තාදිහෙතුනා කරණභූතෙනානි වදන්ති. අපිව “විවිධා හි” තිආදිවාක්කාස්ස යථාචුත්තස්ස ගුණං දස්සෙත්තො “තෙනා” තිආදිමාහානිපි සම්බන්ධං වදන්ති. එවං සති තෙනානි විවිධනයත්තාදිනා හෙතුභූතෙනානි අත්ථො. අථ වා යථාචුත්තවචනමෙව සන්ධාය පොරාණෙහි අයං

ගාලා වුත්තාති සංසන්දෙතුං “තෙනා”තිආදි වුත්තන්තිපි වදන්ති, දුතියනයෙ විය “තෙනා”ති පදස්ස අත්ථො. එතන්ති ගාලාවචනං. එතස්සාති විනයසද්දස්ස, “වචනත්ථා”ති පදෙන සම්බන්ධො. “වචනස්ස අත්ථො”ති හි සම්බන්ධෙ වුත්තෙපි තස්ස වචනසාමඤ්ඤතො විසෙසං දස්සෙතුං “එතස්සා”ති පුන වුත්තං. තෙරුත්තිකා පන සමාසතද්ධිතෙසු සිද්ධෙසු සාමඤ්ඤත්තා, නාමසද්දත්තා ව ඵදිසෙසු සද්දන්තරෙන විසෙසිතභාවං ඉච්ඡන්ති.

“අත්ථාන”න්ති පදං “සුවනතො...පෙ.... සුත්තාණා”ති පදෙහි යථාරහං කම්මසම්බන්ධවසෙන යොජෙතබ්බං. තමත්ථං විවරති “තඤ්ඤි”තිආදිනා. අත්තත්ථපරත්ථාදිහෙදෙ අත්ථෙති යො තං සුත්තං සජ්ඣායති, සුඤ්ඤාති, වාචෙති, චිත්තෙති, දෙසෙති ව, සුත්තෙන සඬගහිතො සීලාදිඅත්ථො තස්සපි හොති, තෙන පරස්ස සාධෙතබ්බතො පරස්සපීති තදුභයං තං සුත්තං සුවෙති දීපෙති, තථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ ලොකියලොකුත්තරත්ථෙ වාති ඵවමාදිහෙදෙ අත්ථෙ ආදි-සද්දෙන සඬගණ්හාති. අත්ථසද්දො වායං හිතපරියායො, න භාසිතත්ථවචනො. යදි සියා, සුත්තං අත්තනොපි භාසිතත්ථං සුවෙති, පරස්සපීති අයමනධිජ්ජෙතත්ථො වුත්තො සියා. සුත්තෙන හි යො අත්ථො පකාසිතො, යො තස්සෙව පකාසකස්ස සුත්තස්ස හොති, තස්මා න තෙන පරත්ථො සුවිතො, තෙන සුවෙතබ්බස්ස පරත්ථස්ස නිවත්තෙතබ්බස්ස අභාවා අත්තත්ථග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං. අත්තත්ථපරත්ථවිනිමුත්තස්ස භාසිතත්ථස්ස අභාවා ආදිග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං, තස්මා යථාවුත්තස්ස හිතපරියායස්ස අත්ථස්ස සුත්තෙ අසම්භවතො සුත්තාධාරස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන අත්තත්ථපරත්ථා වුත්තා.

අථ වා සුත්තං අනපෙක්ඛිත්ථා යෙ අත්තත්ථාදයො අත්ථජ්ජහෙදා “න හ’ඤ්ඤදත්ථ’ත්ථි පසංසලාභා”ති එතස්ස පදස්ස නිද්දෙසෙ (මහානි. 63) වුත්තා “අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථො, උත්තානො අත්ථො, ගම්භිරො අත්ථො, ගුල්ලො අත්ථො, පට්චිජන්තො අත්ථො, නෙය්‍යො අත්ථො, නීතො අත්ථො, අනවජ්ජො අත්ථො, නික්කිලෙසො අත්ථො, වොදානො අත්ථො, පරමත්ථො”ති, (මහානි. 63) තෙ අත්ථජ්ජහෙදෙ සුවෙතීති අත්ථො ගහෙතබ්බො. කිඤ්චාපි හි සුත්තනිරපෙක්ඛං අත්තත්ථාදයො වුත්තා සුත්තත්ථභාවෙන අනිද්දිට්ඨත්තා, තෙසු පන එකොපි අත්ථජ්ජහෙදො සුත්තෙන දීපෙතබ්බතං නාතිවත්තති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකජ්ජෙ අත්ථසද්දො භාසිතත්ථපරියායොපි හොති. එත්ථ හි පුරිමකා පඤ්ච අත්ථජ්ජහෙදා හිතපරියායා, තතො පරෙ ඡ භාසිතත්ථජ්ජහෙදා, පච්ඡිමකා චත්තාරො උභයසභාවා. තත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තාය විභාවෙන අනගාධභාවො උත්තානො. දුරධිගමත්තාය විභාවෙන අගාධභාවො ගම්භිරො. අවිචට්ඨො ගුල්ලො. මුලුදකාදයො විය පංසුනා අක්ඛරසන්තිවෙසාදිනා තිරොහිතො පට්චිජන්තො. නිද්ධාරෙත්ථා ඤාපෙතබ්බො නෙය්‍යො. යථාරුතවසෙන වෙදිතබ්බො නීතො. අනවජ්ජනික්කිලෙසවොදානා පරියායවසෙන වුත්තා, කුසලවිපාකකිරියාධම්මවසෙන වා යථාක්කමං යොජෙතබ්බො. පරමත්ථො නිබ්බානං, ධම්මානං අවිපරිතසභාවො ඵව වා.

අප වා “අත්තනා ව අප්පිවිඡො හොති” ති අත්තත්ථං, “අප්පිවිඡකථඤ්ච පරෙසං කත්තා හොති” ති පරත්ථං සුවෙති. එවං “අත්තනා ව පාණාතිපාතා පටිච්චරතො හොති, පරඤ්ච පාණාතිපාතා වෙරමණියා සමාදපෙති” ති ආදිසුත්තානි (අ. නි. 4.99, 265) යොජෙතබ්බානි. අපරෙ පන “යථාසභාවං භාසිතං අත්තත්ථං, සුරණකස්සපාදිනමඤ්ඤතිත්ථියානං සමයභූතං පරත්ථං සුවෙති, සුත්තෙන වා සඬගහිතං අත්තත්ථං, සුත්තානුලොමභූතං පරත්ථං, සුත්තන්තනයභූතං වා අත්තත්ථං, විනයාහිධම්මනයභූතං පරත්ථං සුවෙති” තිපි වදන්ති. විනයාහිධම්මෙහි ව විසෙසෙත්වා සුත්තසද්දස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, තස්මා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසප්පවත්තාය දෙසනාය සාතිසයං අත්තහිතපරහිතාදීනි පකාසිතානි හොත්ති තප්පධානභාවතො, න පන ආණාධම්මසභාව- වසප්පවත්තායාති ඉදමෙව “අත්ථානං සුවනතො සුත්ත” ත්ති චුත්තං. සුව-සද්දස්ස චෙත්ථ රස්සො. “එවඤ්ච කත්වා ‘එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්න’ ත්ති (පාටි. 655, 1242) ව සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානි” ති (අට්ඨසා. නිදානකථා, කථා. අට්ඨ. නිදානකථා) ව එවමාදිසු සුත්තසද්දො උපච්චරතොති ගහෙතබ්බො” ති (සාරත්ථ. ටී. පට්ඨමභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා) ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන චුත්තං. අඤ්ඤෙ පන යථාචුත්තසදිසෙනෙව නිබ්බවනෙන සුත්තසද්දස්ස විනයාහිධම්මානම්පි වාවකත්තං වදන්ති.

සුත්තෙ ව ආණාධම්මසභාවො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයමනුවත්තති, න විනයාහිධම්මෙසු විය වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො ආණාධම්මසභාවෙ, තස්මා වෙනෙය්‍යානං එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනාති ආහ “සුවුත්තා චෙත්ථ අත්ථා” ති ආදි. “එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනා” ති ඉදම්පි වෙනෙය්‍යානං හිතසම්පාදනෙ සුත්තන්තදෙසනාය තප්පරභාවමෙව සන්ධාය චුත්තං. තප්පරභාවො ව වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමතො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ “වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමෙන චුත්තත්තා” ති. එතෙන ව හෙතුනා නනු විනයාහිධම්මාපි සුවුත්තා, අප් කස්මා ඉදමෙව එවං චුත්තන්ති අනුයොගං පරිහරති.

අනුපුබ්බසික්ඛාදිවසෙන කාලන්තරෙන අත්ථාහිනිප්ඵත්තිං දස්සෙතුං “සස්සම්ච ඵල” ත්ති චුත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – යථා සස්සං නාම වපනරොපනාදික්ඛණෙයෙව ඵලං න පසවති, අනුපුබ්බසන්තරාදිවසෙන කාලන්තරෙනෙව පසවති, තථා ඉදම්පි සවනධාරණාදික්ඛණෙයෙව අත්ථෙ න පසවති, අනුපුබ්බසික්ඛාදිවසෙන කාලන්තරෙනෙව පසවති. පසවතීති ව ඵලති, අහිනිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. අහිනිප්ඵාදනමෙව හි ඵලනං. උපායසමඬගීනඤ්ඤෙව අත්ථාහිනිප්ඵත්තිං දස්සෙත්තො “ධෙනු විය බීර” ත්ති ආහ. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යථා ධෙනු නාම කාලෙ ජාතවච්ඡා ථනං ගහෙත්වා දුහතං උපායවත්තානමෙව බීරං පග්ගරාපෙති, න අකාලෙ අජාතවච්ඡා. කාලෙපි වා විසාණාදිකං ගහෙත්වා දුහතං අනුපායවත්තානං, තථා ඉදම්පි නිස්සරණාදිනා සවනධාරණාදීනි කරුතං උපායවත්තානමෙව සීලාදිඅත්ථෙ පග්ගරාපෙති, න අලගද්දුපමාය සවනධාරණාදීනි කරුතං අනුපායවත්තානන්ති. යදිපි “සුදති” ති එතස්ස සරති සිඤ්චතීති අත්ථො, තථාපි සකම්මිකධාතුත්තා පග්ගරාපෙතීති කාරිතවසෙන අත්ථො චුත්තො යථා

“තරති” ති එතස්ස නිපාතෙතීති අත්ථො” ති. “සුත්තාණා” ති එතස්ස අත්ථමාහ
“සුට්ඨු ව නෙ තායතී” ති. නෙති අත්ථෙ.

සුත්තසභාගන්ති සුත්තසද්දිසං. තබ්භාවං දස්සෙති “යථා හී” තිආදිනා. තච්ඡකානං
සුත්තන්ති වඩ්ඪකීනං කාලසුත්තං. පමාණං හොති තදනුසාරෙන තච්ඡනතො. ඉදං
වුත්තං හොති – යථා කාලසුත්තං පසාරත්ථා සඤ්ඤාණෙ කතෙ ගහෙතබ්බං,
විස්සජ්ජෙතබ්බඤ්ච පඤ්ඤායති, තස්මා තං තච්ඡකානං පමාණං හොති, එවං
විවාදෙසු උප්පන්නෙසු සුත්තෙ ආතීතමත්තෙ “ඉදං ගහෙතබ්බං, ඉදං
විස්සජ්ජෙතබ්බං” න්ති පාකටත්තා විවාදො වුපසම්මති, තස්මා එතං විඤ්ඤානං
පමාණන්ති. ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුත්තසභාගතං විභාවෙන්තො “යථා වා” තිආදිමාහ.
සුත්තෙනාති පුප්ඵාවුතෙන යෙන කෙනචි ථීරසුත්තෙන. සඬගහිතානීති සුට්ඨු, සමං
වා ගහිතානි, ආවුතානීති අත්ථො. න විකිරියන්තීති ඉතො ටිතො ව
විප්පකිණ්ණාභාවමාහ, න විද්ධංසියන්තීති ඡෙප්පහෙප්පාභාවං.
අයමෙත්ථාධිප්පායො – යථා ථීරසුත්තෙන සඬගහිතානි පුප්ඵානි වාතෙන න
විකිරියන්ති න විද්ධංසියන්ති, එවං සුත්තෙන සඬගහිතා අත්ථා මිච්ඡාවාදෙන න
විකිරියන්ති න විද්ධංසියන්ති. වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයවසප්පවත්තාය ව දෙසනාය
අත්තත්ථපරත්ථාදීනං සාතිසයප්පකාසනතො ආණාධම්මසභාවෙහි විනයාහිධම්මෙහි
විසෙසෙත්ථා ඉමස්සෙව සුත්තසභාගතා වුත්තා. “තෙනා” තිආදීසු
වුත්තනායානුසාරෙන සම්බන්ධො වෙව අත්ථො ව යථාරහං වත්තබ්බො. එත්ථ ව
“සුත්තන්තපිටක” න්ති හෙට්ඨා වුත්තෙපි අත්තසද්දස්ස අවචනං තස්ස විසුං
අත්ථාභාවදස්සනත්ථං තබ්භාවවුත්තිතො. සහයොගස්ස හි සද්දස්ස අවචනෙන
සෙසතා තස්ස තුලාධිකරණතං, අනත්ථකතං වා ඤාපෙති.

යන්ති එස නිපාතො කාරණෙ, යෙනාති අත්ථො. එත්ථ අහිධම්මෙ වුඩ්ඪිමන්තො
ධම්මා යෙන වුත්තා, තෙන අහිධම්මො නාම අක්ඛාතොති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං.
අහි-සද්දස්ස අත්ථවසෙනායං පහෙදොති තස්ස තදත්ථප්පවත්තතාදස්සනෙන
තමත්ථං සාධෙන්තො “අයඤ්ඤී” තිආදිමාහ. අහි-සද්දො කමනකිරියාය
වුඩ්ඪිභාවසඬබාතමතිරෙකත්ථං දිපෙතීති වුත්තං “අහික්කමන්තීතිආදීසු වුඩ්ඪියං
ආගතො” ති. අහිඤ්ඤාතාති අඩ්ඪවන්දාදිනා කෙනචි සඤ්ඤාණෙන ඤාතා,
පඤ්ඤාතා පාකටාති වුත්තං හොති. අඩ්ඪවන්දාදිභාවො හි රත්තියා
උපලක්ඛණවසෙන පඤ්ඤාණං හොති “යස්මා අඩ්ඪො, තස්මා අට්ඨමි. යස්මා
උගතො, තස්මා වාතුද්දසී. යස්මා පුණ්ණො, තස්මා පන්තරසී” ති. අහිලක්ඛිතාති
එත්ථාපි අයමෙවත්ථො වෙදිතබ්බො, ඉදං පන මූලපණ්ණාසකෙ භයහෙරවසුත්තෙ
(ම. නි. 1.34) අහිලක්ඛිතසද්දපරියායො අහිඤ්ඤාතසද්දොති ආහ “අහිඤ්ඤාතා
අහිලක්ඛිතාතිආදීසු ලක්ඛණෙ” ති. යජ්ජෙවං ලක්ඛිතසද්දස්සෙව
ලක්ඛණත්ථදීපනතො අහි-සද්දො අනත්ථකොව සියාති? නෙවං දට්ඨබ්බං තස්සාපි
තදත්ථජොතනතො. වාවකසද්දසන්නිධානෙ හි උපසග්ගනිපාතා
තදත්ථජොතකමත්තාති ලක්ඛිතසද්දෙන වාවකභාවෙන පකාසිතස්ස
ලක්ඛණත්ථස්සෙව ජොතකභාවෙන පකාසනතො අහි-සද්දොපි ලක්ඛණෙ

පවත්නාකීනි වුත්තොති දට්ඨබ්බං. රාජාභිරාජාති පරෙහි රාජුහි පුජිතුමරහො රාජා.
පුජිතෙති පුජාරහෙ. ඉදං පන සුත්තනිපාතෙ සෙලසුත්තෙ (සු. නි. 553 ආදයො).

අභිධම්මෙති “සුපිනන්තෙන සුක්කවිසට්ඨියා අනාපත්තිභාවෙපි අකුසලවෙනනා
උපලබ්භති” තිආදිනා (සාරත්ථ. ටී. පට්ඨමහාසංඝිතිකථාවණ්ණනා)
විනයපඤ්ඤත්තියා සංඝකරවිරහිතෙ ධම්මෙ. පුබ්බාපරවිරොධාභාවෙන
යථාචුත්තධම්මානාමෙව අඤ්ඤමඤ්ඤසංඝකරවිරහතො
අඤ්ඤමඤ්ඤසංඝකරවිරහිතෙ ධම්මෙතිපි වදන්ති. “පාණාතිපාතො අකුසල” න්ති
(ම. නි. 2.192) එවමාදීසු වා මරණාධිප්පායස්ස
ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡේදකපයොගසමුට්ඨාපිකා වෙනනා අකුසලො, න
පාණසංඝාතජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡේදසංඝාතො අතිපාතො. තථා “අදින්නස්ස
පරසන්තකස්ස ආදානසංඝාතා විඤ්ඤත්ති අඛ්‍යාකතො ධම්මො,
තං විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යවෙනනා අකුසලො ධම්මො” ති එවමාදිනාපි
අඤ්ඤමඤ්ඤසංඝකරවිරහිතෙ ධම්මෙති අත්ථො වෙදිතබ්බො. අභිවිනයෙති එත්ථ
පන “ජාතරූපරජනං න පටිග්ගහෙතබ්බ” න්ති වදන්තො විනයෙ විනෙති නාම.
එත්ථ ව “එවං පටිග්ගහෙතො පාවිත්තියං, එවං පන දුක්ඛං” න්ති වදන්තො
අභිවිනයෙ විනෙති නාමාති වදන්ති. තස්මා ජාතරූපරජනං පරසන්තකං
ථෙය්‍යවිත්තෙන ගණ්හන්තස්ස යථාවත්ථුං පාරාජිකපුල්ලව්වයදුක්ඛංසු
අඤ්ඤතරං, හණ්ඩාගාරිකසීසෙන ගණ්හන්තස්ස පාවිත්තියං, අත්තතො අත්ථාය
ගණ්හන්තස්ස නිස්සග්ගියං පාවිත්තියං, කෙවලං ලොලතාය ගණ්හන්තස්ස
අනාමාසදුක්ඛං, රූපියජඩ්ඛකසම්මතස්ස අනාපත්තිති එවං
අඤ්ඤමඤ්ඤසංඝකරවිරහිතෙ විනයෙපි පටිබලො විනෙතුන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො.
එවං පන පරිච්ඡින්නතං සරූපතො සංඛ්‍යෙපෙනෙව දස්සෙන්නො
“අඤ්ඤමඤ්ඤ...පෙ.... හොති” ති ආහ.

අභික්කන්තෙනාති එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං අභි-සද්දො දීපෙතීති වුත්තං
“අධිකෙ” ති. නනු ව “අභික්කමන්ති” ති එත්ථ අභි-සද්දො කමනකිරියාය
වුඩ්ඪිභාවං අතිරෙකත්තං දීපෙති, “අභිඤ්ඤානා අභිලක්ඛිතා” ති එත්ථ
ඤාණලක්ඛණකිරියානං සුපාකට්ඨං විසෙසං, “අභික්කන්තෙනා” ති එත්ථ කන්තියා
අධිකත්තං විසිට්ඨභාවං දීපෙතීති ඉදං තාව යුත්තං කිරියාවිසෙසකත්තා උපසග්ගස්ස.
“පාදයො කිරියායොගෙ උපසග්ගා” ති හි සද්දසත්ථෙ වුත්තං. “අභිරාජා,
අභිවිනයෙ” ති පන පුජිතපරිච්ඡින්නෙසු රාජවිනයෙසු අභි-සද්දො වත්තතිති
කථමෙතං යුජ්ජෙය්‍ය. න හි අසත්ථවාචී සද්දො සත්ථවාචකො සම්භවතීති? නත්ථී
අනු දොසො පුජනපරිච්ඡේදනකිරියානම්පි දීපනතො, තාහි ව කිරියාහි යුත්තෙසු
රාජවිනයෙසුපි පවත්තත්තා. අභිපුජිතො රාජාති හි අත්ථෙත කිරියාකාරකසම්බන්ධං
නිමිත්තං කත්වා කම්මසාධනභූතං රාජදබ්බං අභි-සද්දො පධානතො වදති,
පුජනකිරියං පන අප්පධානතො. තථා අභිපරිච්ඡින්නො විනයොති අත්ථෙත
කිරියාකාරකසම්බන්ධං නිමිත්තං කත්වා කම්මසාධනභූතං විනයදබ්බං අභි-සද්දො
පධානතො වදති, පරිච්ඡින්නදනකිරියං පන අප්පධානතො. තස්මා අතිමාලාදීසු අති-
සද්දො විය අභි-සද්දො එත්ථ සහ සාධනෙන කිරියං වදතිති අභිරාජඅභිවිනයසද්දො

සොපසග්ගාව සිද්ධා. එවං අභිධම්මසද්දෙපි අභිසද්දො සහ සාධනෙන
වුඩ්ඪියාදිකිරියං වදනීති අයමත්ථො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

හොතු අභි-සද්දො යථාවුත්තෙසු අත්ථෙසු, තප්පයොගෙන පන ධම්මසද්දෙන
දීපිතා වුඩ්ඪිමන්තාදයො ධම්මා එත්ථ වුත්තා න භවෙය්‍යං, කථං අයමත්ථො
යුජ්ජෙය්‍යාති අනුයොගෙ සති තං පරිහරන්තො “එත්ථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ
එත්ථාති එතස්මිං අභිධම්මෙ. උපන්යාසෙ ව-සද්දො. භාවෙතීති විත්තස්ස වඩ්ඪනං
වුත්තං, එරිත්වාති ආරම්මණස්ස වඩ්ඪනං, තස්මා තාහි භාවනාඵරණවුඩ්ඪිහි
වුඩ්ඪිමන්තොපි ධම්මා වුත්තාති අත්ථො. ආරම්මණාදීහිති
ආරම්මණසම්පයුත්තකම්මද්වාරපටිපදාදීහි. එකන්තතො
ලොකුත්තරධම්මානඤ්ඤෙව පුජාරහත්තා “සෙක්ඛා ධම්මා”තිආදිනා තෙයෙව
පුජිතාති දස්සිතා. “පුජාරහා”ති එතෙන කත්තාදිසාධනං, අතීතාදිකාලං,
සක්කුණෙය්‍යත්ථං වා නිවත්තෙති. පුජිතබ්බායෙව හි ධම්මා කාලවිසෙසනියමරහිතා
පුජාරහා එත්ථ වුත්තාති අධිජ්ජායො දස්සිතො. සභාවපරිච්ඡින්නත්තාති
චුසනාදිසභාවෙන පරිච්ඡින්නත්තා. කාමාවචරෙහි මහන්තභාවතො මහග්ගතා ධම්මා
අධිකා, තතොපි උත්තරවිරහතො අනුත්තරා ධම්මාති දස්සෙති
“මහග්ගතා”තිආදිනා. තෙනාති “වුඩ්ඪිමන්තො”තිආදිනා වචනෙන කරණභූතෙන,
හෙතුභූතෙන වා.

යං පනෙත්ථාති එතෙසු විනයාදීසු තීසු අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙය්‍ය යං අවිසිට්ඨං
සමානං, තං පිටකන්ති අත්ථො. විනයාදයො හි තයො සද්දා
අඤ්ඤමඤ්ඤාසාධාරණත්තා විසිට්ඨා නාම, පිටකසද්දො පන තෙහි තීහිපි
සාධාරණත්තා “අවිසිට්ඨො”ති වුච්චති. පරියත්තිබ්බාජනත්ථතොති
පරියාපුණිතබ්බත්ථපතිට්ඨානත්ථෙහි කරණභූතෙහි, විසෙසනභූතෙහි වා. අපිච
පරියත්තිබ්බාජනත්ථතො පරියත්තිභාජනත්ථන්ති ආහුති අත්ථො දට්ඨබ්බො.
පච්චත්තත්ථෙ හි තො-සද්දො ඉති-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා. ඉතිනා
නිද්දිසිතබ්බෙහිතො – සද්දම්ච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා යථා “අනිච්චතො දුක්ඛතො
අනත්තතො විපස්සන්ති”ති (පටියා. 1.1.406, 408, 411) එතෙන
පරියාපුණිතබ්බතො, තංතදත්ථානං භාජනතො ව පිටකං නාමාති දස්සෙති.
අනිජ්ජන්තපාටිපදිකපදඤ්ඤෙතං. සද්දවිදු පන “පිට සද්දසඬ්ඝාටෙසු”ති වත්වා ඉධ
වුත්තමෙව පයොගමුදාහරන්ති, තස්මා තෙසං මතෙන පිටියති සද්දියති
පරියාපුණියතිති පිටකං, පිටියති වා සඬ්ඝාටියති තංතදත්ථො එත්ථාති පිටකන්ති
නිබ්බවනං කාතබ්බං. “තෙනා”තිආදිනා සමාසං දස්සෙති.

මා පිටකසම්පදානෙනාති කාලාමසුත්තෙ, (අ. නි. 3.66) සාල්හසුත්තෙ (අ. නි.
3.67) ව ආගතං පාළිමාහ. තදට්ඨකථායඤ්ච “අම්භාකං පිටකතන්තියා සද්ධිං
සමෙතීති මා ගණ්හිත්ථා”ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.3.66) අත්ථො වුත්තො.
ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන පන “පාළිසම්පදානවසෙන මා ගණ්හථා”ති (සාරත්ථ.
ටී. පට්ඨමහාසඬ්ඝීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං. කුදාලපිටකමාදායාති කුදාලඤ්ච
පිටකඤ්ච ආදාය. කු වුච්චති පථවී, තස්සා දාලනතො විදාලනතො

අයෝමයඋපකරණවිසෙසො කුදාලං නාම. තෙසං තෙසං චත්ථුනං භාජනභාවතො තාලපණ්ණුවෙත්තලතාදීහි කතො භාජනවිසෙසො පිටකං නාම. ඉදං පන මූලපණ්ණාසකෙ කකචුපමසුත්තෙ (ම. නි. 1.227).

“තෙන...පෙ.... ඤෙය්‍යා” ති ගාථාපදං උල්ලිඬිගෙත්වා “තෙනා” ති ආදිනා විවරති. සබ්බාදීහි සබ්බනාමෙහි චුත්තස්ස වා ලිඬිගමාදියතෙ, චුච්චමානස්ස වා, ඉධ පන චත්තිවිජාය චුත්තස්සෙවාති කත්වා “චිතයො ච සො පිටකඤ්චා” ති චුත්තං. “යථාචුත්තෙනෙව නයෙනා” ති ඉමිනා “එවං දුට්ඨත්ථෙතං...පෙ.... කත්වා” ති ච “පරියත්තිභාවතො, තස්ස තස්ස අත්ථස්ස භාජනතො වා” ති ච චුත්තං සබ්බමතිදිසති. තයොපිති එත්ථ අපිසද්දො, පි-සද්දො වා අවයවසම්පිණ්ණධනත්ථො. “අපි” ති අවත්වා “පි” ති වදන්තො හි අපි-සද්දො විය පි-සද්දොපි විසුං නිපාතො අත්ථිති දස්සෙති.

කථෙතබ්බානං අත්ථානං දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනා. සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං විනයනං සාසනං. කථෙතබ්බස්ස සංවරාසංවරාදිතො අත්ථස්ස කථනං වචනපටිබද්ධතාකරණං කථා, ඉදං චුත්තං හොති – දෙසිතාරං හගචන්තමපෙක්ඛිත්වා දෙසනා, සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන සාසනං, කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන කථාති එවමිමෙසං නානාකරණං වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථ ච කිඤ්චාපි දෙසනාදයො දෙසෙනබ්බාදිනිරපෙක්ඛා න හොන්ති, ආණාදයො පන විසෙසතො දෙසකාදිඅධිනාති තං තං විසෙසයොගවසෙන දෙසනාදීනං හෙදො චුත්තො. යථා හි ආණාවිධානං විසෙසතො ආණාරභාධිනං තත්ථ කොසල්ලයොගතො, එවං වොහාරපරමත්ථවිධානාති ච විධායකාධිනාති ආණාදිවිධිතො දෙසකායත්තතා චුත්තා. අපරාධජ්ඣාසයානුරූපං විය ච ධම්මානුරූපමිපි සාසනං විසෙසතො, තථා විනෙතබ්බපුග්ගලාපෙක්ඛන්ති සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන සාසනං චුත්තං. සංවරාසංවරනාමරූපානං විය ච විනිබ්බෙයෙතබ්බාය දිට්ඨියා කථනං සති වාචාවත්ථස්මිං, නාසතීති විසෙසතො තදධිනං, තස්මා කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන කථා චුත්තා. හොන්ති චෙත්ථ –

“දෙසකස්ස වසෙනෙත්ථ, දෙසනා පිටකත්තයං;
සාසිතබ්බවසෙනෙතං, සාසනන්ති පචුච්චති.

කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස, වසෙනාපි කථාති ච;
දෙසනාසාසනකථා-හෙදම්පෙවං පකාසයෙ” ති.

පදන්තයම්පෙතං සමොධානෙත්වා තාසං හෙදොති කත්වා හෙදසද්දො විසුං විසුං යොජෙතබ්බො ද්වන්ද්වපදතො පරං සුයාමානත්තා “දෙසනාහෙදං, සාසනහෙදං, කථාහෙදඤ්ච යථාරහං පරිදීපයෙ” ති. හෙදන්ති ච නානත්තං, විසෙසං වා. තෙසු පිටකෙසු. සික්ඛා ච පභානඤ්ච ගම්භිරභාවො ච, තඤ්ච යථාරහං පරිදීපයෙ.

දුතියගාථාය පරියත්තිහෙදං පරියාපුණනස්ස පකාරං, විසෙසඤ්ච විභාවයෙ. යනිං විනයාදිකෙ පිටකෙ. යං සම්පත්තිං, විපත්තිඤ්ච යථා භික්ඛු පාපුණාති, තථා තම්පි සබ්බං තනිං විභාවයෙති සම්බන්ධො. අථ වා යං පරියත්තිහෙදං සම්පත්තිං, විපත්තිඤ්ච යනිං යථා භික්ඛු පාපුණාති, තථා තම්පි සබ්බං තනිං විභාවයෙති යොජෙතබ්බං. යථාති ව යෙහි උපාරම්භාදිහෙතුපරියාපුණනාදිප්පකාරෙහි, උපාරම්භනිස්සරණධම්මකොසරක්ඛණහෙතුපරියාපුණනං සුප්පටිපත්තිදුප්පටිපත්තිනි එතෙහි පකාරෙහිති වුත්තං හොති. සන්තෙසුපි ව අඤ්ඤෙසු තථා පාපුණන්තෙසු ජෙට්ඨසෙට්ඨාසන්නසදාසන්නිහිතභාවතො, යථානුසිට්ඨං සම්මාපටිපජ්ජනෙන ධම්මාධිට්ඨානභාවතො ව භික්ඛුති වුත්තං.

තත්ත්වානි තාසු ගාථාසු. අයන්ති අධුනා වක්ඛමානා කථා. පරිදීපනාති සමන්තතො පකාසනා, කිඤ්චිමත්තම්පි අසෙසෙත්වා විභජනාති වුත්තං හොති. විභාවනාති එවං පරිදීපනායපි සති ගුල්භං පටිච්ඡන්තමකත්වා සොතුනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවෙන ආවිභාවනා. සඬ්ඛෙපෙන පරිදීපනා, විත්ථාරෙන විභාවනාතිපි වදන්ති. අපිච එතං පදද්වයං හෙට්ඨා වුත්තානුරූපතො කථිතං, අත්ථතො පන එකමෙව. තස්මා පරිදීපනා පට්ඨගාථාය, විභාවනා දුතියගාථායාති යොජෙතබ්බං. ව-සද්දෙන උභයත්ථං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමුච්චෙති. කස්මා, වුච්චන්තිති ආහ “එත්ථ හී”තිආදී. හීති කාරණෙ නිපාතො “අක්ඛරවිපත්තියං හී”තිආදීසු විය. යස්මා, කස්මාති වා අත්ථො. ආණං පණෙතුං [ධපෙතුං (සාරත්ථ. ටී. 1.පට්ඨමභාසඬ්ඛිතිකථාවණ්ණනා)] අරහතීති ආණාරහො, සම්මාසම්බුද්ධත්තා, මහාකාරුණිකතාය ව අවිපරීතහිතොපදෙසකභාවෙන පමාණවචනත්තා ආණාරහෙන භගවතාති අත්ථො. වොහාරපරමත්ථධම්මානම්පි තත්ථ සබ්භාවතො “ආණාබාහුල්ලතො”ති වුත්තං, තෙන යෙභුය්‍යනායං දස්සෙති. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. විසෙසෙන සත්තානං මනං අවහරතීති වොහාරො, පඤ්ඤත්ති, තස්මිං කුසලො, තෙන.

පචුරො බහුලො අපරාධො දොසො චිතික්කමො යෙසං තෙ පචුරාපරාධා, සෙය්‍යාසකත්ථෙරාදයො. යථාපරාධන්ති දොසානුරූපං. “අනෙකප්ඤ්ඤාසයා”තිආදීසු ආසයොව අප්ඤ්ඤාසයො, සො අත්ථතො දිට්ඨි, ඤාණඤ්ච, පහෙදතො පන වතුබ්බිධො හොති. වුත්තඤ්ච –

“සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨි ව, ඛන්ති වෙවානුලොමිකා;
යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත”න්ති.

තත්ථ සබ්බදිට්ඨිතං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිහි සඬ්ඛහිතත්තා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමා එව ද්වෙ දිට්ඨියො සන්නිස්සිතා. යථාහ “ද්වයනිස්සිතො ඛො පනායං කච්චාන ලොකො යෙභුය්‍යෙන අත්ථිතඤ්ච නත්ථිතඤ්චා”ති, (සං. නි. 2.15) අත්ථිතාති හි සස්සතග්ගාහො අධිප්පෙතො, නත්ථිතාති උච්ඡෙදග්ගාහො. අයං තාව වට්ටනිස්සිතානං පුට්ඨජ්ජනානං ආසයො. විච්චට්ටනිස්සිතානං පන සුද්ධසත්තානං අනුලොමිකා ඛන්ති, යථාභූතඤාණන්ති දුට්ඨො ආසයො. තත්ථ ව අනුලොමිකා ඛන්ති විපස්සනාඤාණං. යථාභූතඤාණං පන කම්මසකතාඤාණං. වතුබ්බිධො

පෙසො ආසයන්ති සත්තා එත්ථ නිවසන්ති, චිත්තං වා ආගම්ම සෙති එත්ථාති ආසයො මිගාසයො විය. යථා මිගො ගොවරාය ගන්ත්වාපි පච්චාගන්ත්වා තත්ථෙව චනගහනෙ සයනීති තං තස්ස “ආසයො”ති වුච්චති, තථා චිත්තං අඤ්ඤාපි පචත්තිත්වා යත්ථ පච්චාගම්ම සෙති, තස්ස සො “ආසයො”ති. කාමරාගාදයො සත්ත අනුසයා. මුසිකවිසං විය කාරණලාභෙ උප්පජ්ජමානාරහා අනාගතා, අතීතා, පච්චුප්පන්නා ච තංසභාවත්තා තථා වුච්චන්ති. න හි ධම්මානං කාලභෙදෙන සභාවභෙදොති. චරියාති රාගචරියාදිකා ඡ මූලචරියා, අත්තරභෙදෙන අනෙකවිධා, සංසග්ගවසෙන පන තෙසට්ඨි භොන්ති. අථ වා චරියාති සුවරිතදූවචරිතවසෙන දූවිධං චරිතං. තඤ්ඤි විහඬිගෙ චරිතනිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨං.

“අධිමුත්ති නාම ‘අජ්ජෙව පබ්බජිස්සාමි, අජ්ජෙව අරහත්තං ගණ්ඨිස්සාමි’ති ආදිනා තත්තින්තභාවෙන පචත්තමානං සන්නිට්ඨාන”න්ති (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන “අධිමුත්ති නාම සත්තානං පුබ්බචරියවසෙන අභිරුචි, සා දූවිධා භීතපණීතභෙදෙන”ති (දී. නි. ටී. පඨමමහාසඬ්ඨිතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං. තථා හි යාය භීතාධිමුත්තිකා සත්තා භීතාධිමුත්තිකෙයෙව සත්තෙ සෙවන්ති, පණීතාධිමුත්තිකා පණීතාධිමුත්තිකෙයෙව. සචෙ හි ආචරියුපජ්ඣායා සීලවන්තො න භොන්ති, සද්ධිවිහාරිකා සීලවන්තො, තෙ අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායෙපි න උපසඬ්ඨකමන්ති, අත්තනා සදිසෙ සාරුප්පහික්ඛුයෙව උපසඬ්ඨකමන්ති. සචෙ ආචරියුපජ්ඣායා සාරුප්පහික්ඛු, ඉතරෙ අසාරුප්පා, තෙපි න ආචරියුපජ්ඣායෙ උපසඬ්ඨකමන්ති, අත්තනා සදිසෙ අසාරුප්පහික්ඛුයෙව උපසඬ්ඨකමන්ති. ධාතුසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 2.85 ආදයො) චෙස අත්ථො දීපෙතබ්බො. එවමයං භීතාධිමුත්තිකාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤො පසෙවනාදිනියමිතා අභිරුචි අජ්ඣාසයධාතු “අධිමුත්ති”ති චෙදිතබ්බො. අනෙකා අජ්ඣාසයාදයො තෙ යෙසං අත්ථි, අනෙකා වා අජ්ඣාසයාදයො යෙසන්ති තථා යථා “බහුකත්තුකො, බහුනදිකො”ති. යථානුලොමන්ති අජ්ඣාසයාදීනං අනුලොමං අනතික්කම්ම, යෙ යෙ වා අජ්ඣාසයාදයො අනුලොමා, තෙහි තෙහිති අත්ථො. ආසයාදීනං අනුලොමස්ස වා අනුරූපන්තිපි වදන්ති. සනව්නිබ්භොගාභාවතො දිට්ඨිමානතණ්භාවසෙන “අහං මම සත්තක”න්ති එවං පචත්තසඤ්ඤිතො. යථාධම්මන්ති “නත්ථෙත්ථ අත්තා, අත්තනියං වා, කෙවලං ධම්මමත්තමෙවෙන”න්ති එවමාදිනා ධම්මසභාවානුරූපන්ති අත්ථො.

සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවිතික්කමො. මහන්තො සංවරො අසංවරො. වුඩ්ඪිඅත්ථො හි අයං අ-කාරො යථා “අසෙක්ඛා ධම්මා”ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 21) තංයොගතාය ච බුද්දකො සංවරො පාරිසෙසාදිනයෙන සංවරො, තස්මා බුද්දකො, මහන්තො ච සංවරොති අත්ථො. තෙනාහ “සංවරා සංවරො”ති ආදි. දිට්ඨිවිනිවෙයනාති දිට්ඨියා විමොචනං, අත්ථතො පන තස්ස උජුච්චිවනිකා සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මා. තථා වාහ “ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිපට්ඨිපක්ඛභුතා”ති. නාමස්ස, රූපස්ස, නාමරූපස්ස ච පරිච්ඡින්නං නාමරූපපරිච්ඡෙදො, සො පන “රාගාදිපට්ඨිපක්ඛභුතො”ති වචනතො තථාපචත්තමෙව ඤාණං.

“කීසුපි” තිආදිනා අපරඨඨං විවරති. කීසුපි තාසං වචනසම්භවතො “විසෙසෙනා” ති චුත්තං. තදෙනං සබ්බන්තං යොජෙතබ්බං. තත්‍ර “යායං අධිසීලසික්ඛා, අයං ඉමස්මිං අත්තං අධිප්පෙනා සික්ඛා” ති වචනතො ආහ “විනයපිටකෙ අධිසීලසික්ඛා” ති. සුත්තන්තපාළියං “විවිච්චෙව කාමෙහි” තිආදිනා (දී. නි. 1.226; සං. නි. 1.152; අ. නි. 4.123) සමාධිදෙසනාඛානුල්ලතො “සුත්තන්ත පිටකෙ අධිවිත්තසික්ඛා” ති චුත්තං. නාමරූපපරිච්ඡෙදස්ස අධිපඤ්ඤාපදට්ඨානතො, අධිපඤ්ඤාය ව අත්ථාය තදවසෙසනාමරූපධම්මකථනතො ආහ “අභිධම්මපිටකෙ අධිපඤ්ඤාසික්ඛා” ති.

කිලෙසානන්ති සංක්කලෙසධම්මානං, කම්මකිලෙසානං වා, උභයාපෙක්ඛඤ්චෙන “යො කායවච්ඡ්චාරෙහි කිලෙසානං චිතික්කමො, තස්ස පහානං, තස්ස පටිපක්ඛත්තා” ති ව. “චිතික්කමො” ති අයං “පටිපක්ඛ” ති භාවයොගෙ සම්බන්ධො, “සීලස්සා” ති පන භාවපච්චයෙ. එවං සබ්බන්තං. අනුසයවසෙන සන්තානෙ අනුවත්තන්තා කිලෙසා කාරණලාභෙ පරිසුට්ඨිතාපි සීලභෙදභයවසෙන චිතික්කමිතුං න ලහන්තිති ආහ “චිතික්කමපටිපක්ඛත්තා සීලස්සා” ති. ඔකාසාදානවසෙන කිලෙසානං චිත්තෙ කුසලප්පවත්තිං පරියාදිශිත්වා උට්ඨානං පරිසුට්ඨානං, තස්ස පහානං, චිත්තසන්තානෙ උප්පත්තිවසෙන කිලෙසානං පරිසුට්ඨානස්ස පහානන්ති චුත්තං හොති. “කිලෙසාන” තිති හි අධිකාරො, තං පන පරිසුට්ඨානප්පහානං චිත්තසමාදහනවසෙන භවතිති ආහ “පරිසුට්ඨානපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්සා” ති. අප්පභීනභාවෙන සන්තානෙ අනු අනු සයනකා අනුරූපකාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහා ථාමගතා කාමරාගාදයො සත්ත කිලෙසා අනුසයා, තෙසං පහානං, තෙ පන සබ්බසො අරියමග්ගපඤ්ඤාය පභියන්තිති ආහ “අනුසයපටිපක්ඛත්තා පඤ්ඤායා” ති.

දීපාලොකෙන විය තමස්ස දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථුගතෙන තෙන තෙන කුසලඨගෙන තස්ස තස්ස අකුසලස්ස පහානං තදඨගප්පහානං. ඉධ පන අධිසීලසික්ඛාය චුත්තට්ඨානත්තා තෙන තෙන සුසීල්යඨගෙන තස්ස තස්ස දුස්සීල්යඨගස්ස පහානං “තදඨගප්පහාන” තිති ගහෙතබ්බං. උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිනිවාරණෙන සට්ඨපහාරෙන විය ජලතලෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං වික්ඛම්භනවසෙන පහානං වික්ඛම්භනප්පහානං. චතුත්තං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තං තං මග්ගවතො සන්තානෙ සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තමප්පවත්තිසඨ්ඨාන සමුච්ඡින්නවසෙන පහානං සමුච්ඡෙදප්පහානං. දුට්ඨු වරිතං, සංකිලෙසෙහි වා දුස්සිතං වරිතං දුච්චරිතං. තදෙව යත්තං උප්පන්නං, තං සන්තානං සම්මා කිලිසති විබාධති, උපතාපෙති වාති සංකිලෙසො, තස්ස පහානං. කායවච්ඡ්චවරිතවසෙන පවත්තසංකිලෙසස්ස තදඨගවසෙන පහානං චුත්තං සීලස්ස දුච්චරිතපටිපක්ඛත්තා. සික්ඛත්තයානුසාරෙන හි අත්තො වෙදිතබ්බො. තසතිති තණ්හා, සාව චුත්තනයෙන සංකිලෙසො, තස්ස වික්ඛම්භනවසෙන පහානං චුත්තං සමාධිස්ස කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා. දිට්ඨියෙව යථාචුත්තනයෙන සංකිලෙසො, තස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන පහානං චුත්තං පඤ්ඤාය අත්තාදිචිත්තමුත්තසභාව ධම්මප්පකාසනතො.

එකමෙකස්මිඤ්ඤේවත්ථානි එතෙසු තිසු පිටකෙසු එකමෙකස්මිං පිටකෙ, ව-සද්දො වාක්‍යාරම්භෙ, පක්ඛන්තරෙ වා. පි-සද්දො, අපි-සද්දො වා අවයවසම්පිණ්ඩනෙ, තෙන න කෙවලං චතුබ්බිධස්සෙව ගම්භීරහාවො, අථ ඛො පච්චෙකං තදවයවානම්පිති සම්පිණ්ඩනං කරොති. එස නයො ඊදිසෙසු. ඉදානි තෙ සරූපතො දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තන්තීති පාළි. සා හි උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං ඛොධනතො, සභාවනිරුත්තිභාවතො, බුද්ධාදිහි භාසිතත්තා ව පකට්ඨානං වචනානං ආළි පන්තීති “පාළි”ති වුවවති.

ඉධ පන විනයගණ්ඨීපදකාරාදීනං සද්දවාදීනං මතෙන පුබ්බෙ වචත්ථාපිතා පරමත්ථසද්දප්පඛන්ධභූතා තන්ති ධම්මො නාම. ඉති-සද්දො හි නාමත්ථෙ, “ධම්මො”ති වා වුවවති. තස්සායෙවාති තස්සා යථාචුත්තාය එව තන්තියා අත්ථො. මනසා වචත්ථාපිතායාති උග්ගහණ-ධාරණාදිවසප්පවත්තෙන මනසා පුබ්බෙ වචත්ථාපිතාය යථාචුත්තාය පරමත්ථසද්දප්පඛන්ධභූතාය තස්සා තන්තියා. දෙසනාති පච්ඡා පරෙසමචඛොධනත්ථං දෙසනාසඬ්ඛාතා පරමත්ථසද්දප්පඛන්ධභූතා තන්තියෙව. අපිච යථාචුත්තතන්ති සඬ්ඛාතසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො දෙසනා. තන්තියා, තන්තිඅත්ථස්ස වාති යථාචුත්තාය දුට්ඨායපි තන්තියා, තදත්ථස්ස ච යථාභූතාවඛොධොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙ හි භගවතා වුව්චමානස්ස අත්ථස්ස, වොහාරස්ස ච දීපකො සද්දොයෙව තන්ති නාමාති වදන්ති. තෙසං පන වාදෙ ධම්මස්සාපි සද්දසභාවත්තා ධම්මදෙසනානං කො විසෙසොති වෙ? තෙසං තෙසං අත්ථානං ඛොධකභාවෙන ඤාතො, උග්ගහණාදිවසෙන ච පුබ්බෙ වචත්ථාපිතො පරමත්ථසද්දප්පඛන්ධො ධම්මො, පච්ඡා පරෙසං අචඛොධනත්ථං පවත්තිතො තං තදත්ථප්පකාසකො සද්දො දෙසනාති අයම්මෙසං විසෙසොති. අථ වා යථාචුත්තසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො දෙසනා දෙසීයති සමුට්ඨාපීයති සද්දො එතෙනාති කත්ථා මුසාවාදාදයො විය තත්ථාපි හි මුසාවාදාදිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදාදිසද්දෙහි වොහරීයතීති. කිඤ්චාපි අක්ඛරාවලිභූතො පඤ්ඤත්තිසද්දොයෙව අත්ථස්ස ඤාපකො, තථාපි මූලකාරණභාවතො “අක්ඛරසඤ්ඤාතො”තිආදීසු විය තස්සායෙව අත්ථොති පරමත්ථසද්දොයෙව අත්ථස්ස ඤාපකභාවෙන චුත්තොති දට්ඨබ්බං. “තස්සා තන්තියා දෙසනා”ති ව සදිසවොහාරෙන වුත්තං යථා “උප්පන්නා ච කුසලාධම්මා හියොයාභාවාය වෙසුල්ලාය සංවත්තන්ති”ති.

අභිධම්මගණ්ඨීපදකාරාදීනං පන පණ්ණත්තිවාදීනං මතෙන සම්මුතිපරමත්ථභෙදස්ස අත්ථස්ස අනුරූපවාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු එකන්තෙන භගවතා මනසා වචත්ථාපිතා නාමපඤ්ඤත්තිපඛන්ධභූතා තන්ති ධම්මො නාම, “ධම්මො”ති වා වුවවති. තස්සායෙවාති තස්සා නාමපඤ්ඤත්තිභූතාය තන්තියා එව අත්ථො. මනසා වචත්ථාපිතායාති සම්මුතිපරමත්ථභෙදස්ස අත්ථස්සානුරූපවාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු භගවතා මනසා වචත්ථාපිතාය නාමපණ්ණත්තිපඛන්ධභූතාය තස්සා තන්තියා. දෙසනාති පරෙසං පඛොධනෙන අතිසප්පනා වාචාය පකාසනා වච්චෙදභූතා පරමත්ථසද්දප්පඛන්ධසඬ්ඛාතා තන්ති. තන්තියා, තන්තිඅත්ථස්ස වාති යථාචුත්තාය දුබ්බිධායපි තන්තියා, තදත්ථස්ස ච

යථාභූතාවබෝධොති අත්ථො. තෙ හි එවං වදන්ති – සභාවත්ථස්ස,
සභාවචොභාරස්ස ච අනුරූපවසෙනෙව භගවතා මනසා වචන්ථාපිතා පණ්ණත්ති ඉධ
“තන්ති”ති වුවිවති. යදි ව සද්දවාදීනං මනෙන සද්දොයෙව ඉධ තන්ති නාම සියා.
තන්තියා, දෙසනාය ව නානත්තෙන භවිතබ්බං, මනසා වචන්ථාපිතාය ව තන්තියා
වච්චෙදකරණමත්තං යපෙත්වා දෙසනාය නානත්තං නත්ථි. තථා හි දෙසනං
දස්සෙන්තෙන මනසා වචන්ථාපිතාය තන්තියා දෙසනාති වච්චෙදකරණමත්තං විනා
තන්තියා සහ දෙසනාය අනඤ්ඤතා වුත්තා. තථා ව උපරි “දෙසනාති පඤ්ඤත්ති”ති
වුත්තත්තා දෙසනාය අනඤ්ඤභාවෙන තන්තියාපි පණ්ණත්තිභාවො කථිතො
හොති.

අපිව යදි තන්තියා අඤ්ඤායෙව දෙසනා සියා, “තන්තියා ව තන්තිඅත්ථස්ස ව
දෙසනාය ව යථාභූතාවබෝධො”ති වත්තබ්බං සියා. එවං පන අවත්වා “තන්තියා ව
තන්තිඅත්ථස්ස ව යථාභූතාවබෝධො”ති වුත්තත්තා තන්තියා, දෙසනාය ව
අනඤ්ඤභාවො දස්සිතො හොති. එවඤ්ඤ කත්වා උපරි “දෙසනා නාම
පඤ්ඤත්ති”ති දස්සෙන්තෙන දෙසනාය අනඤ්ඤභාවතො තන්තියා
පණ්ණත්තිභාවො කථිතො හොති. තද්වහමිපි පන පරමත්ථතො සද්දොයෙව
පරමත්ථවිනිමුත්තාය සම්මුතියා අභාවා, ඉමමෙව ව නයං ගහෙත්වා කෙචි ආචරියා
“ධම්මො ව දෙසනා ව පරමත්ථතො සද්දො එවා”ති වොභරන්ති, තෙපි
අනුපවජ්ජායෙව. යථා කාමාවචරපටිසන්ධිවිපාකා “පරිත්තාරම්මණා”ති වුවිවන්ති,
එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. න හි කාමාවචරපටිසන්ධිවිපාකා
“නිබ්බන්තිතපරමත්ථවිසයායෙවා”ති සක්කා වත්තුං.
ඉත්ථිපුරිසාදිආකාරපරිවිතක්කපුබ්බකානං රාගාදිඅකුසලානං, මෙත්තාදිකුසලානඤ්ඤ
ආරම්මණං ගහෙත්වාපි සමුප්පජ්ජනතො. පරමත්ථධම්මමූලකත්තා පනස්ස
පරිකප්පස්ස පරමත්ථවිසයතා සක්කා පඤ්ඤපෙතුං, එවමිධාපි දට්ඨබ්බන්ති ව.
එවමිපි පණ්ණත්තිවාදීනං මතං හොතු, සද්දවාදීනං මනෙපි ධම්මදෙසනානං
නානත්තං වුත්තනායෙනෙව ආචරියධම්මපාලත්ථෙරා දිහි පකාසිතන්ති. හොති
චෙත්ථ –

“සද්දො ධම්මො දෙසනා ව, ඉච්චාහු අපරෙ ගරු;
ධම්මො පණ්ණත්ති සද්දො තු, දෙසනා වාති වාපරෙ”ති.

කීසුපි වෙනෙසු එතෙ ධම්මත්ථදෙසනාපටිච්චෙධාති එත්ථ තන්තිඅත්ථො,
තන්තිදෙසනා, තන්තිඅත්ථපටිච්චෙධො වාති ඉමෙ තයො තන්තිවිසයා හොන්තිති
විනයපිටකාදීනං අත්ථදෙසනාපටිච්චෙධාධාරණාවො යුත්තො, පිටකානි පන
තන්තියෙවාති තෙසං ධම්මාධාරණාවො කථං යුජ්ජෙය්‍යාති? තන්තිසමුදායස්ස
අවයවතන්තියා ආධාරණාවතො. සමුදායො හි අවයවස්ස පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන
ආධාරණාවෙන වුවිවති යථා “රුක්ඛෙ සාධා”ති. එත්ථ ව ධම්මාදීනං
දුක්ඛොගාහණාවතො තෙහි ධම්මාදිහි විනයාදයො ගම්භීරාති විනයාදීනමිපි
චතුබ්බිධො ගම්භීරණාවො වුත්තොයෙව, තස්මා ධම්මාදයො එව දුක්ඛොගාහත්තා
ගම්භීරා, න විනයාදයොති න වොදෙතබ්බමෙතං සමුඛෙන, විසයවිසයිමුඛෙන ව

විනයාදීනඤ්ඤෙව ගම්භීරභාවස්ස චුත්තත්තා. ධම්මො හි විනයාදයො එව අභින්නත්තා. තෙසං විසයො අත්ථො වාචකභූතානං තෙසමෙව වාවච්චනාවතො, විසයිනො දෙසනාපටිවෙධා ධම්මත්ථවිසයභාවතොති. තත්ථ පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං, දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය ව දුක්ඛොගාහභාවො වෙදිතඛිඛො, පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා, තඛිඛිසයඤාණුප්පත්තියා ව දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතඛිඛො. ධම්මත්ථදෙසනානං ගම්භීරභාවතො තඛිඛිසයො පටිවෙධොපි ගම්භීරො යථා තං ගම්භීරස්ස උදකස්ස පමාණග්ගහණෙ දීසෙන පමාණෙන භවිතඛිඛං, එවංසම්පදම්ඤ්ජිති (වජිර. ටී. පයමමහාසඤ්ඤිතිකථාවණ්ණනා) වජිරඛුද්ධිත්ථෙරො. පිටකාවයවානං ධම්මාදීනං චූච්චමානො ගම්භීරභාවො තංසමුදායස්ස පිටකස්සාපි චුත්තොයෙව, තස්මා තථා න වොදෙනඛිඛන්තිපි වදන්ති, විචාරෙනඛිඛමෙතං සඛිඛෙසම්පි තෙසං පිටකාවයවාසම්භවතො. මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාහො, අලඛිතනෙය්‍යපතිට්ඨො විය වාති සම්බන්ධො. අත්ථවසා හි විහත්තිවචනලිඛිතපරිණාමොති. දුක්ඛෙන ඔග්ගන්ති, දුක්ඛො වා ඔගාහො අන්තො පවිසනමෙතෙසුති දුක්ඛොගාහා. න ලභිතඛිඛොති අලඛිතනියො, සොයෙව අලඛිතනෙය්‍යා, ලභියතෙ වා ලඛිතනං, තං නාරහතීති අලඛිතනෙය්‍යා. පතිට්ඨන්ති එත්ථ ඔකාසෙති පතිට්ඨො, පතිට්ඨනං වා පතිට්ඨො, අලඛිතනෙය්‍යා සො යෙසු තෙ අලඛිතනෙය්‍යපතිට්ඨා. එකදෙසෙන ඔගාහන්තෙහිපි මන්දඛුද්ධිහි පතිට්ඨා ලද්ධං න සක්කායෙවාති දස්සෙතුං එතං පුන චුත්තං. “එව”න්තිආදි නිගමනං.

ඉදානි හෙතුහෙතුඵලාදීනම්පි වසෙන ගම්භීරභාවං දස්සෙන්නො “අපරො නයො”තිආදිමාහ. තත්ථ හෙතුහි පච්චයො. සො ව අත්තනො ඵලං දහති විදහතීති ධම්මො ද-කාරස්ස ධ-කාරං කත්වා. ධම්මසද්දස්ස චෙත්ථ හෙතුපරියායතා කථං විඤ්ඤායතීති ආහ “චුත්තඤ්ඤෙත”න්තිආදි. චුත්තං පටිසම්භිදාවිහඬිගෙ (විහ. 718). නනු ව “හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා”ති එතෙන වචනෙන ධම්මස්ස හෙතුභාවො කථං විඤ්ඤායතීති? “ධම්මපටිසම්භිදා”ති එතස්ස සමාසපදස්ස අවයවපදත්ථං දස්සෙන්නෙන “හෙතුම්හි ඤාණං”න්ති චුත්තත්තා. “ධම්මෙ පටිසම්භිදා ධම්මපටිසම්භිදා”ති එත්ථ හි “ධම්මෙ”ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්නෙන “හෙතුම්හි”ති චුත්තං, “පටිසම්භිදා”ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්නෙන “ඤාණං”න්ති. තස්මා හෙතුධම්මසද්දා එකත්ථා, ඤාණපටිසම්භිදා සද්දා වාති ඉමමත්ථං වදන්තෙන සාධිතො ධම්මස්ස හෙතුභාවොති. තථා “හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා”ති එතෙන වචනෙන සාධිතො අත්ථස්ස හෙතුඵලභාවොති දට්ඨඛිඛො. හෙතූනො ඵලං හෙතුඵලං, තඤ්ච හෙතුඅනුසාරෙන අරියති අධිගමියතීති අත්ථොති චූච්චති.

දෙසනාති පඤ්ඤත්තීති එත්ථ සද්දවාදීනං වාදෙ අත්ථබ්‍යඤ්ජනකා අවිපරිතාහිලාපධම්මතිරුත්තිභූතා පරමත්ථසද්දප්පබන්ධසඬ්ඛාතා තන්ති “දෙසනා”ති චූච්චති, දෙසනා නාමාති වා අත්ථො. දෙසියති අත්ථො එතායාති හි දෙසනා. පකාරෙන ඤාපියති අත්ථො එතාය, පකාරතො වා ඤාපෙතීති පඤ්ඤත්තී.

තමෙව සරූපතො දස්සෙතුං “යථාධම්මං ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො”ති වුත්තං.
 යථාධම්මන්ති එත්ථ පන ධම්මසද්දො හෙතුං, හෙතුඵලඤ්ච සබ්බං සඬගණ්හාති.
 සභාවචාචකො හෙස ධම්මසද්දො, න පරියත්තිහෙතුආදිචාචකො, තස්මා යො යො
 අවිජ්ජාසඬබාරාදිධම්මො, තස්මිං තස්මිත්ති අත්ථො. තෙසං තෙසං
 අවිජ්ජාසඬබාරාදිධම්මානං අනුරූපං වා යථාධම්මං. දෙසනාපි හි පටිච්චෙධො විය
 අවිපරිතසවිසයවිභාවනතො ධම්මානුරූපං පවත්තති, තතොයෙව ච
 අවිපරිතාභිලාපොති වුච්චති. ධම්මාභිලාපොති හි අත්ථබ්බාඤ්ජනකො
 අවිපරිතාභිලාපො ධම්මනිරුත්තිභූතො තත්තිසඬබාතො පරමත්ථසද්දස්පඛන්ධො.
 යො හි අභිලප්පති උච්චාරියතිති අභිලාපො, ධම්මො අවිපරිතො සභාවභූතො
 අභිලාපො ධම්මාභිලාපොති වුච්චති, එතෙන “තත්ත්ව ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණං
 නිරුත්තිපටිසම්භිදා”ති (විහ. 718) එත්ථ වුත්තං ධම්මනිරුත්තිං දස්සෙති
 සද්දසභාවත්තා දෙසනාය. තථා හි නිරුත්තිපටිසම්භිදාය පරිත්තාරම්මණාදිභාවො
 පටිසම්භිදාවිහඬගපාළියං (විහ. 718) වුත්තො. තදට්ඨකථාය ච “තං සභාවනිරුත්තිං
 සද්දං ආරම්මණං කත්වා”තිආදිනා (විහ. අට්ඨ. 718) තස්සා සද්දාරම්මණතා
 දස්සිතා. “ඉමස්ස අත්ථස්ස අයං සද්දො චාචකො”ති හි වචනවචනත්ථෙ
 වචත්ථපෙත්වා තං තං වචනත්ථවිභාවනවසෙන පවත්තිතො සද්දො “දෙසනා”ති
 වුච්චති. “අධිප්පායො”ති එතෙන “දෙසනාති පඤ්ඤත්ති”ති එතං වචනං
 ධම්මනිරුත්තාභිලාපං සන්ධාය වුත්තං, න තතො විනිමුත්තං පඤ්ඤත්තිං සන්ධායාති
 දස්සෙති අනෙකධා අත්ථසම්භවෙ අත්තනා අධිප්පෙනත්ථස්සෙව වුත්තත්තාති අයං
 සද්දවාදීනං වාදතො විනිවිජයො.

පඤ්ඤත්තිවාදීනං වාදෙ පන සම්මුතිපරමත්ථහෙදස්ස
 අත්ථස්සානුරූපචාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු භගවතා මනසා වචත්ථාපිතා
 තත්තිසඬබාතා නාමපඤ්ඤත්ති දෙසනා නාම, “දෙසනා”ති වා වුච්චතිති අත්ථො.
 තදෙව මූලකාරණභූතස්ස සද්දස්ස දස්සනවසෙන කාරණූපචාරෙන දස්සෙතුං
 “යථාධම්මං ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො”ති වුත්තං. කිඤ්චාපි හි
 “ධම්මාභිලාපො”ති එත්ථ අභිලප්පති උච්චාරියතිති අභිලාපොති සද්දො වුච්චති, න
 පණ්ණත්ති, තථාපි සද්දෙ වුච්චමානෙ තදනුරූපං වොහාරං ගහෙත්වා තෙන
 වොහාරෙන දීපිතස්ස අත්ථස්ස ජානනතො සද්දෙ කථිතෙ තදනුරූපා පණ්ණත්තිපි
 කාරණූපචාරෙන කථිතායෙව හොති. අපිච “ධම්මාභිලාපොති අත්ථො”ති අවත්වා
 “ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො”ති වුත්තත්තා දෙසනා නාම සද්දො න හොතිති
 දීපිතමෙව. තෙන හි අධිප්පායමත්තමෙව මූලකාරණසද්දවසෙන කථිතං, න ඉධ
 ගහෙතඬබො “දෙසනා”ති එතස්ස අත්ථොති අයං පඤ්ඤත්තිවාදීනං වාදතො
 විනිවිජයො. අත්ථත්තරමාහ “අනුලොම...පෙ.... කථන”ත්ති, එතෙන හෙට්ඨා
 වුත්තං දෙසනාසමුට්ඨාපකං චිත්තුප්පාදං දස්සෙති. කථියති අත්ථො එතෙනාති හි
 කථනං. ආදිසද්දෙන නිතනෙයාදිකා පාළිගතියො, එකත්තාදිනන්දියාවත්තාදිකා
 පාළිනිස්සිතා ච නයා සඬගහිතා.

සයමෙව පටිච්ඡික්ඛති, එතෙන වා පටිච්ඡික්ඛන්තිති පටිච්චෙධො, ඤාණං. තදෙව
 අභිසමෙති, එතෙන වා අභිසමෙත්තිති අභිසමයොතිපි වුච්චති. ඉදානි තං පටිච්චෙධං

අභිසමයජ්‍යෙහිද, අභිසමයාකාරතො, ආරම්භණතො, සභාවතො ව පාකටං කාතුං “සො වා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ හි ලොකියලොකුත්තරොති පභෙදතො, විසයතො, අසම්මොහතොති ආකාරතො, ධම්මෙසු, අත්ථෙසු, පඤ්ඤත්තිසුති ආරම්භණතො, අත්ථානුරූපං, ධම්මානුරූපං, පඤ්ඤත්තිපථානුරූපන්ති සභාවතො ව පාකටං කරොති. තත්ථ විසයතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නාම අවිජ්ජාදිධම්මාරම්මණො, සඬ්ඛාරාදිඅත්ථාරම්මණො, තදුභයපඤ්ඤාපනාරම්මණො ව ලොකියො අභිසමයො. අසම්මොහතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නාම නිබ්බානාරම්මණො මග්ගසම්පයුත්තො යථාචුත්තධම්මත්ථපඤ්ඤත්තිසු සම්මොහවිද්ධංසනො ලොකුත්තරො අභිසමයො. තථා හි “අයං හෙතු, ඉදමස්ස ඵලං, අයං තදුභයානුරූපො වොභාරො” ති ඵලං ආරම්භණකරණවසෙන ලොකියඤාණං විසයතො පටිච්ඡික්ඛති, ලොකුත්තරඤාණං පන තෙසු හෙතුහෙතුඵලාදීසු සම්මොහස්සඤාණෙන සමුච්ඡින්නත්තා අසම්මොහතො පටිච්ඡික්ඛති. ලොකුත්තරො පන පටිච්චෙධො විසයතො නිබ්බානස්ස, අසම්මොහතො ව ඉතරස්සාතිපි වදන්ති ඵකෙ.

අත්ථානුරූපං ධම්මෙසුති “අවිජ්ජා හෙතු, සඬ්ඛාරා හෙතුසමුප්පන්නා, සඬ්ඛාරෙ උප්පාදෙති අවිජ්ජා” ති ඵලං කාරියානුරූපං කාරණෙසුති අත්ථො. අථ වා “පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරෙසු තීසු අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරස්ස අවිජ්ජා සම්පයුත්තපච්චයො, ඉතරෙසං යථානුරූප”න්තිආදිනා කාරියානුරූපං කාරණෙසු පටිච්චෙධොතිපි අත්ථො. ධම්මානුරූපං අත්ථෙසුති “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා” තිආදිනා (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1; විහ. 225) කාරණානුරූපං කාරියෙසු. ඡබ්බිධාය පඤ්ඤත්තියා පථො පඤ්ඤත්තිපථො, තස්ස අනුරූපං තථා, පඤ්ඤත්තියා වුවිච්චානධම්මානුරූපං පඤ්ඤත්තිසු අවබොධොති අත්ථො. අභිසමයතො අඤ්ඤම්පි පටිච්චෙධත්ථං දස්සෙතුං “තෙස”න්තිආදිමාහ. පටිච්ඡික්ඛියතීති පටිච්චෙධොති හි තංතංරූපාදිධම්මානං අවිපරිතසභාවො වුවිච්චති. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං පිටකෙ, පාළිපදෙසෙ වා. සලක්ඛණසඬ්ඛානොති රූප්පනනමනච්ඡසනාදිසකසකලක්ඛණසඬ්ඛානො.

යථාචුත්තෙහි ධම්මාදීහි පිටකානං ගම්භීරභාවං දස්සෙතුං “ඉදාහී” තිආදිමාහ. ධම්මජාතන්ති කාරණජ්‍යෙහිදො, කාරණමෙව වා. අත්ථජාතන්ති කාරියජ්‍යෙහිදො, කාරියමෙව වා. යා වායං දෙසනාති සම්බන්ධො. තදත්ථවිජානනවසෙන අභිමුඛො භොති. යො චෙත්ථාති යො ඵනාසු තං තං පිටකාගනාසු ධම්මත්ථදෙසනාසු පටිච්චෙධො, යො ව ඵතෙසු පිටකෙසු තෙසං තෙසං ධම්මානං අවිපරිතසභාවොති අත්ථො. සම්භරිතබ්බතො කුසලමෙව සම්භාරො, සො සම්මා අනුපවිතො යෙහි තෙ අනුපවිතකුසලසම්භාරා, තතොව දුප්පඤ්ඤෙහි, නිප්පඤ්ඤෙහිති අත්ථො. න හි පඤ්ඤවතො, පඤ්ඤාය වා දුට්ඨභාවො දුස්සිතභාවො ව සම්භවතීති නිප්පඤ්ඤත්තායෙව දුප්පඤ්ඤා යථා “දුස්සීලො” ති (අ. නි. 5.213; 10.75; පාරා. 295; ධ. ප. 308). ඵත්ථ ව අවිජ්ජාසඬ්ඛාරාදීනං ධම්මත්ථානං දුප්පටිච්ඡික්ඛිතාය දුක්ඛොගාහනා, තෙසං පඤ්ඤාපනස්ස දුක්කරභාවතො තංදෙසනාය,

අභිසමයසඬ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස උප්පාදනවිසඨිකරණානං අසක්කුණෙයාත්තා,
 අවිපරිතසභාවසඬ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස දුඛිඤ්ඤෙයාත්තාය දුක්ඛොගාහතා
 වෙදිතඛිඛා. එවම්පිති පි-සද්දො පුඛිඛෙ චුත්තං පකාරන්තරං සම්පිණ්ඩෙති. එවං
 පඨමගාථාය අනුනං පරිපුණ්ණං පරිදිපිතත්ථභාවං දස්සෙන්තො
 “එත්තාවතා”තිආදිමාහ. “සිද්ධෙ හි සත්‍යාරම්භො අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා
 හොති, නියමාය වා”ති ඉමිනා පුනාරම්භවවනෙන අනුනං පරිපුණ්ණං
 පරිදිපිතත්ථභාවං දස්සෙති. එත්තාවතාති පරිච්ඡේදත්ථෙ නිපාතො, එත්තකෙන
 වචනක්කමෙනාති අත්ථො. එතං වා පරිමාණං යස්සාති එත්තාවං, තෙන,
 එතපරිමාණවතා සද්දත්ථක්කමෙනාති අත්ථො. “සද්දෙ හි චුත්තෙ තදත්ථොපි
 චුත්තොයෙව නාමා”ති වදන්ති. චුත්තො සංවණ්ණිකො අත්ථො යස්සාති චුත්තත්ථා.

එත්ථාති එතිස්සා ගාථාය. එවං අත්ථො, විනිච්ඡයොති වා සෙසො. තිසු
 පිටකෙසුති එත්ථ “එකෙකස්මි”න්ති අධිකාරතො, පකරණතො වා වෙදිතඛිඛං.
 “එකමෙකස්මිඤ්ඤෙත්ථා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඬ්ඛිතිකථා) හි හෙට්ඨා
 චුත්තං. අථ වා වත්තිච්ඡානුපුඛිඛිකත්තා සද්දපටිපත්තියා නිද්ධාරණමිධ
 අවත්තුකාමෙන ආධාරොයෙව චුත්තො. න චෙත්ථ වොදෙතඛිඛං “තිසුයෙව
 පිටකෙසු තිවිධො පරියත්තිහෙදො දට්ඨඛිඛො සියා”ති සමුදායවසෙන චුත්තස්සාපි
 වාක්‍යස්ස අවයවාධිප්පායසම්භවතො. දිස්සති හි අවයවවාක්‍යනිප්ථත්ති
 “බ්‍රාහ්මණාදයො භුඤ්ජන්තු”තිආදීසු, තස්මා අලමතිපපඤ්ඤෙත්තං. යථා අත්ථො න
 විරුජ්ඣති, තථායෙව ගහෙතඛිඛොති. එවං සඛිඛත්ථ. පරියත්තිහෙදොති
 පරියාපුණනං පරියත්ති. පරියාපුණනවාචකො හෙත්ථ පරියත්තිසද්දො, න පන
 පාළිපරියායො, තස්මා පරියාපුණනප්පකාරොති අත්ථො. අථ වා තිහි පකාරෙහි
 පරියාපුණිතඛිඛා පාළියො එව “පරියත්ති”ති වුවිචන්ති. තථා චෙව
 අභිධම්මට්ඨකථාය සිහළගණ්ඨිපදෙ චුත්තන්ති වදන්ති. එවම්පි හි
 අලගද්ද්වපමාපරියාපුණනෙයොගතො “අලගද්ද්වපමා පරියත්ති”ති පාළිපි සක්කා
 වත්තුං. එවඤ්ඤා කත්වා “දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා අලගද්ද්වපමා”ති
 පරතො නිද්දෙසවචනම්පි උපපන්නං හොති. තත්ථ හි පාළියෙව “දුග්ගහිතා,
 පරියාපුටා”ති ව වත්තුං යුත්තා.

අලගද්දො අලගද්දග්ගහණං උපමා එතිස්සාති අලගද්ද්වපමා. අලගද්දස්ස
 ගහණඤ්ඤෙත්ථ අලගද්දසද්දෙන චුත්තන්ති දට්ඨඛිඛං. ආපුපිකොති එත්ථ ආපුප-
 සද්දෙන ආපුපඛාදනං විය, වෙණිකොති එත්ථ විණාසද්දෙන විණාවාදනග්ගහණං
 විය ව. අලගද්දග්ගහණෙන හි පරියත්ති උපමීයති, න අලගද්දෙන.
 “අලගද්දග්ගහණපමා”ති වා වත්තඛිඛෙ මජ්ඣිමනිකායෙ කත්වා
 “අලගද්ද්වපමා”ති චුත්තං “ඔට්ඨමුඛො”තිආදීසු විය. අලගද්දොති ව ආසිවිසො
 වුවිචති. ගදොති හි විසස්ස නාමං, තඤ්ඤා තස්ස අලං පරිපුණ්ණං අත්ථී, තස්මා අලං
 පරියත්තො පරිපුණ්ණො ගදො අස්සාති අලගද්දො අනුනාසිකලොපං, ද-
 කාරාගමඤ්ඤා කත්වා, අලං වා ජීවිතහරණෙ සමත්ථො ගදො යස්සාති අලගද්දො
 චුත්තනෙයෙන. වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං අත්ථො පයොජනමෙතිස්සාති
 නිස්සරණත්ථා. හණ්ඩාගාරෙ නියුත්තො හණ්ඩාගාරිකො, රාජරතනානුපාලකො,

සො වියාති තථා, ධම්මරතනානුපාලකො ඛිණාසවො. අඤ්ඤාමත්ථමනපෙක්ඛිත්වා
භණ්ඩාගාරිකස්සෙව සතො පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති.

දුග්ගතිතාති දුට්ඨු ගහිතා. තදෙව සරූපතො නියමෙතං “උපාරම්භාදිහෙතු
පරියාප්තා”ති ආහ, උපාරම්භඉතිවාදප්පමොක්ඛාදිහෙතු උග්ගහිතාති අත්ථො.
ලාභසක්කාරාදිහෙතු පරියාප්තනම්පි එත්ථෙව සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.
චුත්තඤ්ඤෙතං අලගද්දසුත්තට්ඨකථායං –

“යො බුද්ධච්චනං උග්ගහෙත්වා ‘එවං චීවරාදීනි වා ලභිස්සාමි, චතුපරිසමජ්ඣෙ
වා මං ජානිස්සන්ති’ති ලාභසක්කාරහෙතු පරියාප්තාති, තස්ස සා පරියත්ති
අලගද්දපරියත්ති නාම. එවං පරියාප්තනතො හි බුද්ධච්චනං අපරියාප්තන්වා
නිද්දොක්කමනං වරතර”න්ති (ම. නි. අට්ඨ. 2.239).

නනු ච අලගද්දග්ගහණුපමා පරියත්ති “අලගද්දපමා”ති වුවච්චි, එවඤ්ච සති
සුග්ගහිතාපි පරියත්ති “අලගද්දපමා”ති වත්තුං වට්ටති තත්ථාපි අලගද්දග්ගහණස්ස
උපමාභාවෙන පාළියං චුත්තත්තා. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“සෙය්‍යාථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො අලගද්දත්ථිකො අලගද්දගවෙසී
අලගද්දපරියෙසනං වරමානො, සො පස්සෙය්‍ය මහන්තං අලගද්දං, තමෙනං
අප්පදෙන දණ්ඨෙත සුනිග්ගහිතං නිග්ගණ්ඨෙය්‍ය, අප්පදෙන දණ්ඨෙත සුනිග්ගහිතං
නිග්ගහිත්වා ගීවාය සුග්ගහිතං ගණ්ඨෙය්‍ය. කිඤ්චාපි සො භික්ඛවෙ, අලගද්දො
තස්ස පුරිසස්ස හත්ථං වා බාහං වා අඤ්ඤතරං වා අඬගපච්චඬගං භොගෙහි
පලිවෙට්ඨෙය්‍ය. අථ ඛො සො නෙව තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය
මරණමත්තං වා දුක්ඛං. තං කිස්ස හෙතු, සුග්ගහිතත්තා භික්ඛවෙ, අලගද්දස්ස.
එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චෙව කුලපුත්තා ධම්මං පරියාප්තන්ති සුත්තං
ගෙය්‍ය”න්තිආදි (ම. නි. 1.239).

තස්මා ඉධ දුග්ගහිතා එව පරියත්ති අලගද්දපමාති අයං විසෙසො කුතො
විඤ්ඤායති, යෙන දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාප්තා “අලගද්දපමා”ති
වුවච්චිති? සච්චමෙතං, ඉදං පන පාරිසෙසඤායෙන චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි
නිස්සරණත්ථභණ්ඩාගාරිකපරියත්තිනං විසුං ගහිතත්තා පාරිසෙසතො අලගද්දස්ස
දුග්ගහණුපමායෙව පරියත්ති “අලගද්දපමා”ති විඤ්ඤායති. අලගද්දස්ස
සුග්ගහණුපමා හි පරියත්ති නිස්සරණත්ථා වා භොති, භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති වා.
තස්මා සුචුත්තමෙතං “දුග්ගහිතා...පෙ.... පරියත්ති”ති. ඉදානි තමත්ථං පාළියා
සාධෙන්නො “යං සන්ධායා”තිආදිමාහ. තත්ථ යන්ති යං පරියත්තිදුග්ගහණං.
මජ්ඣිමනිකායෙ මූලපණ්ණාසකෙ අලගද්දසුත්තෙ (ම. නි. 1.239) භගවතා චුත්තං.

අලගද්දත්ථිකොති ආසිවිසෙන, ආසිවිසං වා අත්ථිකො, අලගද්දං ගවෙසති
පරියෙසති සිලෙනාති අලගද්දගවෙසී. අලගද්දපරියෙසනං වරමානොති
ආසිවිසපරියෙසනත්ථං වරමානො. තදත්ථෙ හෙතං පච්චත්තවචනං, උපයොගවචනං.

වා, අලගද්දපරියෙසනටියානං වා චරමානො. අලගද්දං පරියෙසන්ති එත්ථානි හි අලගද්දපරියෙසනං. තමෙනන්ති තං අලගද්දං. භොගෙනි සරීරෙ. “භොගො තු එණිනො තනු” ති හි චුත්තං. භුජියති කුටිලං කරියතීති භොගො. තස්සාති පුරිසස්ස. හත්ථෙ වා බාහාය වාති සම්බන්ධො. මණ්ඩන්ධනො පටියාය යාව අග්ගනබා හත්ථො. සද්ධිං අග්ගබාහාය අවසෙසා බාහා, කත්ථවි පන කප්පරතො පටියාය යාව අග්ගනබා “හත්ථො” ති චුත්තං බාහාය විසුං අනාගතත්තා. චුත්තලක්ඛණං හත්ථස්ථෙ බාහස්ථෙ යපෙත්වා අවසෙසං සරීරං අඛිගපච්චධිගං. තතොනිදානන්ති තන්තිදානං, තංකාරණාති අත්ථො. තං හත්ථාදීසු ඩංසනං නිදානං කාරණං එතස්සාති “තන්තිදාන” න්ති හි වත්තබ්බෙ “තතොනිදාන” න්ති පුරිමපදෙ පච්චත්තත්ථෙ නිස්සක්කවචනං කත්වා, තස්ස ච ලොපමකත්වා නිද්දෙසො, හෙත්ථත්ථෙ ච පච්චත්තවචනං. කාරණත්ථෙ නිපාතපදමෙතන්තිපි වදන්ති. අපිච “තතොනිදාන” න්ති එතං “මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛ” න්ති එත්ථ චුත්තනයෙන විසෙසනං. තං කිස්ස හෙතුති යං චුත්තං හත්ථාදීසු ඩංසනං, තන්තිදානස්ථෙ මරණාදිඋපගමනං, තං කිස්ස හෙතු කෙන කාරණෙනාති චෙ? තස්ස පුරිසස්ස අලගද්දස්ස දුග්ගහිතත්තා.

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. මොසපුරිසාති ගුණසාරරහිතතාය තුව්ඡපුරිසා. ධම්මන්ති පාළිධම්මං. පරියාපුණන්තීති උග්ගණ්හන්ති, සජ්ඣායන්ති චෙච වාචුග්ගතං කරොන්තා ධාරොන්ති වාති චුත්තං භොති. “ධම්ම” න්ති සාමඤ්ඤතො චුත්තමෙව සරූපෙන දස්සෙති “සුත්ත” න්තිආදිනා. න හි සුත්තාදිනවධිගතො අඤ්ඤො ධම්මො නාම අත්ථී. තථා හි චුත්තං “තෙසං ධම්මාන” න්ති. අත්ථන්ති චෙත්ථ සම්බන්ධිනිද්දෙසො එසො, අත්ථන්ති ච යථාභූතං භාසිතත්ථං, පයොජනත්ථස්ථෙ සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා චුත්තං. යඤ්ඨි පදං සුත්තිසාමඤ්ඤන අනෙකධා අත්ථං දීපෙති, තං සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වාති සබ්බත්ථ චෙදිතබ්බං. න උපපරික්ඛන්තීති න පරිග්ගණ්හන්ති න විචාරොන්ති. ඉක්ඛසද්දස්ස හි දස්සනධිකෙසු ඉධ දස්සනමෙව අත්ථො, තස්ස ච පරිග්ගණ්හනවක්ඛුලොවනෙසු පරිග්ගණ්හනමෙව, තස්ථෙ විචාරණා පරියාදානවසෙන දුබ්බිධෙසු විචාරණායෙව, සා ච විමංසායෙව, න විචාරො, විමංසා ච නාමෙසා භාසිතත්ථවිමංසා, පයොජනත්ථවිමංසා වාති ඉධ දුබ්බිධාව අධිප්පෙනා, තාසු “ඉමස්මිං යානෙ සීලං කට්ඨං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං පඤ්ඤා, මයස්ථෙ තං පුරෙස්සාමා” ති එවං භාසිතත්ථවිමංසස්ථෙව “සීලං සමාධිස්ස කාරණං, සමාධි විපස්සනායා” තිආදිනා පයොජනත්ථවිමංසස්ථෙ න කරොන්තීති අත්ථො. අනුපපරික්ඛන්ති අනුපපරික්ඛන්තානං තෙසං මොසපුරිසානං. න නිජ්ඣානක්ඛමන්තීති නිජ්ඣානං නිස්සෙසෙන පෙක්ඛනං පඤ්ඤං න බමන්ති. කෙ-සද්දො හි ඉධ පෙක්ඛනෙයෙව, න විත්තනඤ්ඤාපනෙසු, තස්ථෙ ඤාණපෙක්ඛනමෙව, න චක්ඛුපෙක්ඛනං, ආරම්මණුපනිජ්ඣානමෙව වා, න ලක්ඛණුපනිජ්ඣානං, තස්මා පඤ්ඤාය දිස්වා රොචෙත්වා ගහෙතබ්බා න භොන්තීති අධිප්පායො චෙදිතබ්බො. නිස්සෙසෙන ඤායනෙ පෙක්ඛනෙති හි නිජ්ඣානං. සන්ධිවසෙන අනුස්ථාරලොපො නිජ්ඣානක්ඛමන්තීති, “නිජ්ඣානං බමන්ති” තිපි

පාඨය, තෙන ඉමමත්ථං දීපෙනි “තෙසං පඤ්ඤාය අත්ථස්ස අනුපපරික්ඛන්තො තෙ ධම්මා න උපට්ඨන්ති, ඉමස්මිං යානෙ සීලං, සමාධි, විපස්සනා, මග්ගො, වට්ටං, විවට්ඨං කථිතන්ති එවං ජාතිතුං න සක්කා භොන්ති” ති.

උපාරම්භානිසංසා වෙවානි පරෙසං වාදෙ දොසාරොපනානිසංසා ව හුත්වා. භූසො ආරම්භනඤ්චි පරෙසං වාදෙ දොසාරොපනං උපාරම්භො, පරියත්තිං නිස්සාය පරවම්භනන්ති චුත්තං භොති. තථා භෙස “පරවජ්ජානුපනයනලක්ඛණො” ති චුත්තො. ඉති වාදජ්ජමොක්ඛානිසංසා වානි ඉති එවං එතාය පරියත්තියා වාදජ්ජමොක්ඛානිසංසා අත්තනො උපරි පරෙහි ආරොපිතස්ස වාදස්ස නිග්ගහස්ස අත්තනො, සකවාදනො වා පමොක්ඛපයොජනා ව හුත්වා. ඉති සද්දො ඉදමත්ථෙ, තෙන “පරියාපුණන්ති” ති එත්ථ පරියාපුණනං පරාමසති. වදන්ති නිග්ගහණන්ති එතෙනානි වාදො, දොසො, පමුච්චනං, පමුච්චාපනං වා පමොක්ඛො, අත්තනො උපරි ආරොපිතස්ස පමොක්ඛො ආනිසංසො යෙසං තථා. ආරොපිතවාදො හි “වාදො” ති චුත්තො යථා “දෙවෙන දත්තො දත්තො” ති. වාදොති වා උපවාදොනින්දා යථාචුත්තනයෙනෙව සමාසො. ඉදං චුත්තං භොති – පරෙහි සකවාදෙ දොසෙ ආරොපිතෙ, නින්දාය වා ආරොපිතාය තං දොසං, නින්දං වා එවඤ්ච එවඤ්ච මොචෙස්සාමානි ඉමිනා ව කාරණෙන පරියාපුණන්ති. අථ වා සො සො වාදො ඉති වාදො ඉති-සද්දස්ස සහ විච්ඡාය ත-සද්දත්ථෙ පවත්තත්තා. ඉතිවාදස පමොක්ඛො යථාචුත්තනයෙන, සො ආනිසංසො යෙසං තථා, තං තං වාදපමොචනානිසංසා හුත්වානි අත්ථො. යස්ස චත්ථායානි යස්ස ච සීලාදිපුරණස්ස, මග්ගඵලනිබ්බානභූතස්ස වා අනුපාදාවිමොක්ඛස්ස අත්ථාය. අහෙදෙපි හෙදවොහාරො එසො යථා “පටිමාය සරීර” ති, හෙදාහෙදකං වා එතං යථා “කථිතස්සත්ථාය ආහතං දුස්ස” ති. “තඤ්චස්ස අත්ථ” ති හි චුත්තං. ච-සද්දො අවධාරණෙ, තෙන තදත්ථාය එව පරියාපුණනං සම්භවති, නාඤ්ඤත්ථායානි විනිච්ඡිනොති. ධම්මං පරියාපුණන්ති හි ජාතිආචාරවසෙන දුට්ඨාපි කුලපුත්තා ඤායෙන ධම්මං පරියාපුණන්ති අත්ථො. තඤ්චස්ස අත්ථං නානුභොන්ති අස්ස ධම්මස්ස සීලාදිපුරණසංඛාතං, මග්ගඵලනිබ්බානභූතං වා අනුපාදාවිමොක්ඛසංඛාතං අත්ථං එතෙ දුග්ගහිතගාහිනො නානුභොන්ති න වින්දන්තියෙව.

අපරො නයො – යස්ස උපාරම්භස්ස, ඉතිවාදජ්ජමොක්ඛස්ස වා අත්ථාය යෙ මොසපුරිසා ධම්මං පරියාපුණන්ති, තෙ පරෙහි “අයමත්ථො න භොති” ති චුත්තෙ දුග්ගහිතත්තායෙව “තදත්ථොව භොති” ති පටිපාදනක්ඛමා න භොන්ති, තස්මා පරස්ස වාදෙ උපාරම්භං ආරොපෙතුං අත්තනො වාදං පමොචෙතුඤ්ච අසක්කොන්තාපි තං අත්ථං නානුභොන්ති ව න වින්දන්තියෙවානි එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ඉධාපි හි ච-සද්දො අවධාරණත්ථොව. “තෙස” ති ආදීසු තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතත්තා උපාරම්භමානදබ්බමක්ඛපලාසාදිහෙතුභාවෙන දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති අත්ථො. දුග්ගහිතානි හි හෙතුගබ්භවචනං. තෙනාහ “දුග්ගහිතත්තා හික්ඛවෙ, ධම්මාන” ති (ම. නි. 1.238). එත්ථ ව කාරණෙ ඵලවොහාරවසෙන “තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති” ති චුත්තං යථා

“සතමායු, දධි බල” නීති. තථා හි කිඤ්චාපි න තෙ ධම්මා අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනීති, තථාපි චුත්තනයෙන පරියාපුණන්තානං සජ්ඣායනකාලෙ, විවාදකාලෙ ච තම්මුලකානං උපාරම්භාදීනං අනෙකෙසං අකුසලානං උප්පත්තිසම්භවතො “තෙ...පෙ.... සංවත්තනීති” ති වුවවති. තං කිස්ස හෙතුනි එත්ථ නීති යථාචුත්තස්සත්ථස්ස අනනුභවනං, තෙසඤ්ච ධම්මානං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනං පරාමසති. කිස්සාති සාම්චවනං හෙත්ථත්ථෙ, තථා හෙතුනි පච්චත්තවචනඤ්ච.

යා පනාති එත්ථ කිරියා පාළිවසෙන චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ කිරියාපක්ඛෙ යා සුග්ගහිතාති අහෙදෙපි හෙදවොහාරො “චාරිකං පක්කමති, චාරිකං චරමානො” තිආදීසු (දී. නි. 1.254, 300) විය. තදෙවත්ථං විචරති “සිලක්ඛන්ධාදී” තිආදීනා, ආදිසද්දෙන චෙත්ථ සමාධිවිපස්සනාදීනං සඬගහො. යො හි බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා සිලස්ස ආගතට්ඨානෙ සිලං පුරෙත්වා, සමාධිනො ආගතට්ඨානෙ සමාධිං ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා, විපස්සනාය ආගතට්ඨානෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා, මග්ගඵලානං ආගතට්ඨානෙ “මග්ගං භාවෙස්සාමි, ඵලං සච්ඡිකරිස්සාමි” ති උග්ගණ්හාති, තස්සෙව සා පරියත්ති නිස්සරණත්ථා නාම හොති. යන්ති යං පරියත්තිසුග්ගහණං. චුත්තං අලගද්දසුත්තෙ. දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තනීති සිලාදීනං ආගතට්ඨානෙ සිලාදීනි පුරෙත්තානම්පි අරහත්තං පත්වා පරිසමප්ඤ්ඤා ධම්මං දෙසෙත්වා ධම්මදෙසනාය පසන්තෙහි උපතීනෙ චත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තානම්පි පරෙසං වාදෙ සහධම්මෙන උපාරම්භං ආරොපෙත්තානම්පි සකවාදතො පරෙහි ආරොපිතදොසං පරිහරන්තානම්පි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තනීති අත්ථො. තථා හි න කෙවලං සුග්ගහිතපරියත්තිං නිස්සාය මග්ගභාවනාඵලසච්ඡිකිරියාදීනියෙව, අපි තු පරවාදනිග්ගහසකවාදපතිට්ඨාපනානිපි ඉප්ඤ්ඤාති. තථා ච චුත්තං පරිනිබ්බානසුත්තා දීසු “උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා සප්පාටිහාරියං ධම්මං දෙසෙස්සන්ති” තිආදි (දී. නි. 2.68).

යං පනාති එත්ථාපි චුත්තනයෙන දුට්ඨෙන අත්ථො. දුක්ඛපරිභානෙන පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො. සමුදයප්පහානෙන පහීනකිලෙසො. පටිච්චිද්ධාරහත්තඵලතාය පටිච්චිද්ධාකුප්පො. අකුප්පන්ති ච අරහත්තඵලස්සෙතං නාම. සතිපි හි චත්තුන්තං මග්ගානං, චතුන්තඤ්ච ඵලානං අවිනස්සනභාවෙ සත්තන්තං සෙක්ඛානං සකසකනාමපරිච්චාගෙන උපරුපරි නාමන්තරප්පත්තිනො තෙසං මග්ගඵලාති “අකුප්පාමි” ති න වුවවන්ති. අරහා පන සබ්බදාපි අරහායෙව නාමාති තස්සෙව ඵලං පුග්ගලනාමවසෙන “අකුප්ප” නීති චුත්තං, ඉමිනා ච ඉමමත්ථං දස්සෙති “බිණ්ණසවස්සෙව පරියත්ති හණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාමා” ති. තස්ස හි අපරිඤ්ඤාතං, අප්පහීනං අභාවිතං, අසච්ඡිකතං වා නත්ථී, තස්මා සො බුද්ධවචනං පරියාපුණන්තොපි තන්තිධාරකො පච්චේණිපාලකො වංසානුරක්ඛකොව හුත්වා පරියාපුණාති, තෙනෙවාහ “පච්චේණිපාලනත්ථායා” තිආදි. පච්චේණි චෙත්ථ ධම්මසන්නති ධම්මස්ස අවිච්ඡේදෙන පවත්ති. බුද්ධස්ස භගවතො වංසොති ච යථාචුත්තපච්චේණියෙව.

නනු ව යදි පවෙණිපාලනත්ථාය බුද්ධවචනස්ස පරියාපුණනං
 භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති, අථ කස්මා “බිණාසවො”ති විසෙසෙත්වා වුත්තං.
 එකච්චස්ස හි පුටුප්පනස්සාපි අයං නයො ලබ්භති. තථා හි එකච්චො පුටුප්පනො
 හික්ඛු ඡාතකභයාදිනා ගන්ථධුරෙසු එකස්මිං යානෙ වසිතුමසක්කොත්තෙසු සයං
 හික්ඛාවාරෙන අතිකිලමමානො “අතිමධුරං බුද්ධවචනං මා නස්සතු, තන්තිං
 ධාරෙස්සාමි, වංසං යපෙස්සාමි, පවෙණිං පාලෙස්සාමි”ති පරියාපුණාති. තස්මා
 තස්සාපි පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම කස්මා න භොතිති? වුව්වතෙ – එවං
 සත්තෙපි හි පුටුප්පනස්ස පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම න භොති. කිඤ්චාපි
 හි පුටුප්පනො “පවෙණිං පාලෙස්සාමි”ති අප්ඤ්ඤායෙන පරියාපුණාති, අත්තනො
 පන භවකත්තාරතො අවිතිණ්ණත්තා තස්ස සා පරියත්ති නිස්සරණත්ථායෙව නාම
 භොති, තස්මා පුටුප්පනස්ස පරියත්ති අලගද්දුපමා වා භොති, නිස්සරණත්ථා වා.
 සත්තන්තං සෙක්ඛානං නිස්සරණත්ථාව. බිණාසවානං
 භණ්ඩාගාරිකපරියත්තියෙවාති වෙදිතබ්බං. බිණාසවො හි භණ්ඩාගාරික සදිසත්තා
 “භණ්ඩාගාරිකො”ති වුව්වති. යථා හි භණ්ඩාගාරිකො අලඬිකාරභණ්ඩං
 පටිසාමෙත්වා පසාධනකාලෙ තදුපියං අලඬිකාරභණ්ඩං රඤ්ඤො උපනාමෙත්වා තං
 අලඬිකරොති, එවං බිණාසවොපි ධම්මරතනභණ්ඩං සම්පට්ඨිත්වා මොක්ඛාධිගමාය
 භබ්බරූපෙ සහෙතුකෙ සත්තෙ පස්සිත්වා තදනුරූපං ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙත්වා
 මග්ගධිගබ්බොප්ඤ්ඤාදිසඬිබාතෙන ලොකුත්තරෙන අලඬිකාරෙන අලඬිකරොතිති.

එවං තිස්සො පරියත්තියො විභජිත්වා ඉදානි තිසුපි පිටකෙසු යථාරහං
 සම්පත්තිවිපත්තියො නිද්ධාරෙත්වා විභජන්තො “විනයෙ පනා”තිආදිමාහ.
 “සීලසම්පදං නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාති”තිආදීසු යස්මා සීලං විසුජ්ඣමානං
 සතිසම්පජ්ඣෙත්වො, කම්මස්සකතාඤ්ඤාණෙත්වො ව සංකිලෙසමලතො
 විසුජ්ඣති, පාරිපුරිඤ්ච ගච්ඡති, තස්මා සීලසම්පදා සිජ්ඣමානා
 උපනිස්සයසම්පත්තිභාවෙන සතිබලං, ඤාණබලඤ්ච පවිච්ඡපට්ඨපෙතීති තස්සා
 විජ්ජත්තයුපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා සභාගහෙතුසම්පාදනතො. සතිබලෙන හි
 පුබ්බෙනිවාසවිජ්ජාසිද්ධි. සම්පජ්ඣෙත්වො සබ්බකිච්චෙසු
 සුදිට්ඨකාරිතාපරිවයෙන චුතුපපාතඤ්ඤාණානුබද්ධාය දුතියවිජ්ජාය සිද්ධි.
 විතික්කමාභාවෙන සංකිලෙසජ්ජහානසබ්භාවතො විවට්ඨපනිස්සයතාවසෙන
 අප්ඤ්ඤායසුද්ධියා තතියවිජ්ජාසිද්ධි. පුරෙතරසිද්ධානං සමාධිපඤ්ඤානං පාරිපුරි-
 විනා සීලස්ස ආසවක්ඛයඤ්ඤාණුපනිස්සයතා සුක්ඛවිපස්සකබිණාසවෙහි දීපෙනබ්බා.
 “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති”ති (සං. නි. 3.5; 5.1071; නෙත්ති. 40; මි. ප. 14)
 වචනතො සමාධිසම්පදා ඡළහිඤ්ඤාය උපනිස්සයො. “යොගා වෙ ජායතෙ භූරි”ති
 (ධ. ප. 282) වචනතො පුබ්බයොගෙන
 ගරුචාසදෙසභාසාකොසල්ලඋග්ගභණ්ණපරිපුච්ඡාදිහි ව පරිභාවිතා පඤ්ඤාසම්පදා
 පටිසම්භිදාප්පහෙදස්ස උපනිස්සයො. එත්ථ ව “සීලසම්පදං නිස්සායා”ති වුත්තත්තා
 යස්ස සමාධිවිපම්භනභූතා අනවසෙසා ඡ අභිඤ්ඤා න ඉජ්ඣන්ති, තස්ස
 උක්කට්ඨපරිවිජ්ජෙත්වො න සමාධිසම්පදා අත්ථිති සතිපි විජ්ජානං
 අභිඤ්ඤාකදෙසභාවෙ සීලසම්පදාසමුදාගතා එව තිස්සො විජ්ජා ගහිතා, යථා ව
 පඤ්ඤාසම්පදාසමුදාගතා වතස්සො පටිසම්භිදා උපනිස්සයසම්පත්තස්ස

මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්ති මග්ගක්ඛණෙයෙව තාසං පටිලද්ධත්තා. එවං සීලසම්පදාසමුදාගතා තිස්සො විජ්ජා, සමාධිසම්පදාසමුදාගතා ච ඡ අභිඤ්ඤා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්ති මග්ගාධිගමෙනෙව තාසං අධිගමො වෙදිතබ්බො. පච්චෙකබුද්ධානං, සම්මාසම්බුද්ධානඤ්ච පච්චෙකබ්බොධිසම්මාසම්බොධිසමධිගමසදිසා හි ඉමෙසං අරියානං ඉමෙ විසෙසාධිගමාති.

තාසංයෙව ච තත්ථ පහෙදවචනතොති එත්ථ ‘තාසංයෙවා’ති අවධාරණං පාපුණිතබ්බානං ඡලභිඤ්ඤාවතුපටිසම්භිදානං විනයෙ පහෙදවචනාභාවං සන්ධාය වුත්තං. වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ (පාරා. 12) හි තිස්සො විජ්ජාව විහත්තාති. වසද්දෙන සමුච්චිතනඤ්ච තාසං එත්ථ එකදෙසවචනං සන්ධාය වුත්තං අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදානම්පි එකදෙසානං තත්ථ වුත්තත්තා. දුතියෙ ‘තාසංයෙවා’ති අවධාරණං වතස්සො පටිසම්භිදා අපෙක්ඛිත්වා කතං, න තිස්සො විජ්ජා. තා හි ඡසු අභිඤ්ඤාසු අන්තොගධත්තා සුත්තෙ විහත්තායෙවාති. ව-සද්දෙන ච පටිසම්භිදානමෙකදෙසවචනං සමුච්චිතොති. තතියෙ ‘තාසඤ්ච’ති ව-සද්දෙන සෙසානම්පි තත්ථ අත්ථිභාවං දීපෙති. අභිධම්මෙ හි තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, වතස්සො ච පටිසම්භිදා වුත්තායෙව. පටිසම්භිදානං පන අඤ්ඤත්ථ පහෙදවචනාභාවං, තත්ථෙව ච සම්මා විහත්තභාවං දීපෙතුකාමො හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අවධාරණමකත්වා ‘තත්ථෙවා’ති පරිවත්තෙත්වා අවධාරණං යපෙති. ‘අභිධම්මෙ පන තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, වතස්සො ච පටිසම්භිදා අඤ්ඤෙ ච සම්මප්පධානාදයො ගුණවිසෙසා විහත්තා. කිඤ්චාපි විහත්තා, විසෙසතො පන පඤ්ඤාජාතිකත්තා වතස්සොව පටිසම්භිදා පාපුණාතීති දස්සනත්ථං ‘තාසඤ්ච තත්ථෙවා’ති අවධාරණවිපල්ලාසො කතො’ති වජිරබුද්ධිත්ථෙරො. ‘එව’න්තිආදි නිගමනං.

සුඛො සම්ඵස්සො එතෙසන්ති සුඛසම්ඵස්සානි, අනුඤ්ඤාතානියෙව තාදිසානි අත්ථරණපාවුරණාදීනි, තෙසං ඵස්සසාමඤ්ඤතො සුඛො වා සම්ඵස්සො තථා, අනුඤ්ඤාතො සො යෙසන්ති අනුඤ්ඤාතසුඛසම්ඵස්සානි, තාදිසානි අත්ථරණපාවුරණාදීනි තෙසං ඵස්සෙන සමානතාය. උපාදින්නකඵස්සො ඉත්ථිඵස්සො, මෙථුනධම්මොයෙව. වුත්තං අරිට්ඨෙන නාම ගද්ධබාධිපුබ්බෙන භික්ඛුනා (ම. නි. 234; පාවි. 417). සො හි බහුස්සුතො ධම්මකට්ඨකො කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාචිතික්කමවසෙන පඤ්චවිධෙසු අන්තරායිකෙසු ආණාචිතික්කමන්තරායිකං න ජානාති, සෙසන්තරායිකෙයෙව ජානාති, තස්මා සො රහොගතො එවං වින්තෙසි ‘ඉමෙ අගාරිකා පඤ්ච කාමගුණෙ පරිභුඤ්ජන්තා සොතාපන්නාපි සකදාගාමිනොපි අනාගාමිනොපි හොන්ති, භික්ඛුපි මනාපිකානි වක්ඛුච්ඤ්ඤෙය්‍යානි රූපානි පස්සන්ති ...පෙ.... කායවිඤ්ඤෙය්‍යො ථොට්ඨබ්බෙ ඵුසන්ති, මුදුකානි අත්ථරණපාවුරණානි පරිභුඤ්ජන්ති, එතං සබ්බම්පි වට්ටති, කස්මා ඉත්ථිතංයෙව රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බා න වට්ටන්ති, එතෙපි වට්ටන්තියෙවා’ති අනවජ්ජෙන පච්චයපරිහොගරසෙන සාවජ්ජං කාමගුණපරිහොගරසං සංසන්දිත්වා සජන්දරාගපරිහොගඤ්ච

නිවිජන්දරාගපරිභොගඤ්ච එකං කත්වා ථුල්ලවාකෙහි සද්ධිං අතිසුබ්බමසුත්තං
 සටෙන්තො විය, සාසපෙන සද්ධිං සිනෙරුතො සදිසතං උපසංභරන්තො විය ව
 පාපකං දිට්ඨිගතං උප්පාදෙන්වා “කිං භගවතා මහාසමුද්දං ඛන්ධන්තෙන විය මහතා
 උස්සාහෙන පයමපාරාජිකං පඤ්ඤත්තං, නත්ථි එත්ථ දොසො”ති
 සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාභොන සද්ධිං පටිවිරුප්ඤ්ඤානො වෙසාරජ්ජඤ්ඤාණං
 පටිබාහන්තො අරියමග්ගෙ බාණුකණ්ටකාදීනි පක්ඛිපන්තො “මෙටුනධම්මෙ
 දොසො නත්ථි”ති ජිනවක්කෙ පහාරමදාසි, තෙනාහ “තථාහ”න්තිආදි.

අනතික්කමනත්ථෙන අන්තරායෙ නියුත්තා, අන්තරායං වා එලං අරහන්ති,
 අන්තරායස්ස වා කරණසීලාති අන්තරායිකා, සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරාති
 චුත්තං හොති. තෙ ව කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාචීතික්කමවසෙන පඤ්චවිධා.
 විත්ථාරො අරිට්ඨසික්ඛාපදවණ්ණනාදීසු (පාවි. අට්ඨ. 417) ගහෙතබ්බො. අයං
 පනෙත්ථ පදත්ථසම්බන්ධො – යෙ ඉමෙ ධම්මා අන්තරායිකා ඉති භගවතා චුත්තා
 දෙසිතා වෙව පඤ්ඤත්තා ව, තෙ ධම්මෙ පටිසෙවනො පටිසෙවන්තස්ස යථා යෙන
 පකාරෙන තෙ ධම්මා අන්තරායාය සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරණත්ථං නාලං
 සමත්ථා න හොන්ති, තථා තෙන පකාරෙන අහං භගවතා දෙසිතං ධම්මං
 ආජානාමිති. තතො දුස්සීලභාවං පාපුණාතීති තතො අනවජ්ජසඤ්ඤාභාවහෙතුතො
 විතික්කමිත්වා දුස්සීලභාවං පාපුණාති.

වත්තාරො...පෙ....ආදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන –

“වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ
 වත්තාරො? අත්තභිතාය පටිපන්නො නො පරභිතාය, පරභිතාය පටිපන්නො නො
 අත්තභිතාය, නෙවත්තභිතාය පටිපන්නො නො පරභිතාය, අත්තභිතාය වෙව
 පටිපන්නො පරභිතාය ව...පෙ.... ඉමෙ බො භික්ඛවෙ...පෙ.... ලොකස්මි”න්ති (අ.
 නි. 4.96) –

එවමාදිනා පුග්ගලදෙසනාපටිසඤ්ඤත්තසුත්තන්තපාළිං නිදස්සෙති. අධිජ්ජායන්ති
 “අයං පුග්ගලදෙසනාවොහාරවසෙන, න පරමත්ථතො”ති එවං භගවතො
 අධිජ්ජායං. චුත්තඤ්ඤි –

“දුච්චෙ සච්චාති අක්ඛාසි, සම්බුද්ධො වදනං වරො;
 සම්මුතිං පරමත්ථඤ්ච, තතියං නුපලබ්භති.

සඬකෙතවචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණා;
 පරමත්ථවචනං සච්චං, ධම්මානං භූතකාරණා.

තස්මා වොහාරකුසලස්ස, ලොකනාථස්ස සත්ථුතො;
 සම්මුතිං වොහරන්තස්ස, මුසාවාදො න ජායති”ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.57; අ.
 නි. අට්ඨ. 1.1.170; ඉතිචු. අට්ඨ. 24);

න හි ලොකසම්මුතිං බුද්ධා භගවන්තො විජ්ජන්ති, ලොකසමඤ්ඤාය ලොකනිරුත්තියා ලොකාභිලාපෙ ධීනායෙව ධම්මං දෙසෙන්නි. අපිව “භිරොත්තප්පදීපනත්ථං, කම්මස්සකතාදීපනත්ථ”න්ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.57; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.202; ඉතිවු. අට්ඨ. 24; කථා. අනුට්. 1) එවමාදිහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙති”ති එවං අධිප්පායමජානන්තො. අයමත්ථො උපරි ආචි භවිස්සති. දුග්ගහිතං ගණ්හාතීති “තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි, යථා තදෙවිදං විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරති අනඤ්ඤ”න්තිආදිනා (ම. නි. 1.144) දුග්ගහිතං කත්වා ගණ්හාති, විපරිතං ගණ්හාතීති චුත්තං හොති. දුග්ගහිතන්ති හි භාවනපුංසකනිද්දෙසො කිරියායවිසෙසනභාවෙන නපුංසකලිඨගෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා. අයඤ්ඤි භාවනපුංසකපදස්ස පකති, යදිදං නපුංසකලිඨගෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා, භාවජ්ජට්ඨානතා, සකම්මාකම්මකිරියානුයොගං පච්චත්තොපයොගවචනතා ව. තෙන චුත්තං “දුග්ගහිතං කත්වා”ති. යන්ති දුග්ගහිතගාහං. මජ්ඣිමනිකායෙ මූලපණ්ණාසකෙ මහාතණ්හාසඨ්ඨයසුත්තෙ (ම. නි. 1.144) තථාචාදිතං සාධනාමකං කෙවට්ටපුත්තං භික්ඛුං ආරබ්භ භගවතා චුත්තං. අත්තනා දුග්ගහිතෙන ධම්මෙනාති පාඨසෙසො, මිච්ඡාසභාවෙනාති අත්ථො. අථ වා දුග්ගහණං දුග්ගහිතං, අත්තනාති ව සාමිඅත්ථෙ කරණවචනං, විහත්තියන්තපතිරුපකං වා අබ්බායපදං, තස්මා අත්තනො දුග්ගහණෙන විපරිතගාහෙනාති අත්ථො. අබ්භාවික්ඛතීති අබ්භක්ඛානං කරොති. අත්තනො කුසලමූලාති බනන්තො අත්තානං බනති නාම. තතොති දුග්ගහිතභාවහෙතුතො.

ධම්මචිත්තන්ති ධම්මසභාවච්චාරං. අතිධාවන්තොති යාතබ්බමරියාදායං අට්ඨත්වා “චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානං හොති, සයමෙව චිත්තං අත්තනො ආරම්මණං හොති, සබ්බමපි චිත්තං සභාවධම්මාරම්මණමෙව හොති”ති ව එවමාදිනා අතික්කමිත්වා පචත්තයමානො. චිත්තෙතුමසක්කුණෙය්‍යාති, අනරහරුපාති වා අචිත්තෙය්‍යාති නාම, තාති දස්සෙන්නො “චුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අචිත්තෙය්‍යාතීති තෙසං සභාවදස්සනං. න චිත්තෙතබ්බාතීති තත්ථ කත්තබ්බකිච්චදස්සනං. “යාතී”තිආදි තස්ස හෙතුදස්සනං. යාති චිත්තෙන්නො උම්මාදස්ස චිත්තක්ඛෙපස්ස, විසාතස්ස විහෙසස්ස ව භාගී අස්ස, අචිත්තෙය්‍යාති ඉමාති වත්තාරි න චිත්තෙතබ්බාති, ඉමාති වා වත්තාරි අචිත්තෙය්‍යාති නාම න චිත්තෙතබ්බාති, යාති වා...පෙ.... අස්ස, තස්මා න චිත්තෙතබ්බාති අචිත්තෙතබ්බහුතාති ඉමාති වත්තාරි අචිත්තෙය්‍යාති නාමාති යොජනා. ඉති-සද්දෙන පන –

“කතමාති වත්තාරි? බුද්ධානං භික්ඛවෙ බුද්ධවිසයො අචිත්තෙය්‍යා න චිත්තෙතබ්බො, යං චිත්තෙන්නො උම්මාදස්ස විසාතස්ස භාගී අස්ස. කුමාරස්ස භික්ඛවෙ කුමාරවිසයො අචිත්තෙය්‍යා...පෙ.... කම්මවිපාකො භික්ඛවෙ අචිත්තෙය්‍යා...පෙ.... ලොකචිත්තා භික්ඛවෙ අචිත්තෙය්‍යා...පෙ.... ඉමාති...පෙ.... අස්සා”ති (අ. නි. 4.77) –

චතුරච්ඡිද්‍රව්‍යයෙන් වුත්තං අවිත්තෙය්‍යසුත්තං ආදිං කත්වා සබ්බං
 අවිත්තෙය්‍යභාවදීපකං පාළිං සචගණ්හාති. කාමං අවිත්තෙය්‍යානි ඡ
 අසාධාරණඤාණාදීනි, තානි පන අනුස්සරන්තස්ස කුසලප්පත්තිහෙතුභාවතො
 විත්තෙතබ්බානි, ඉමානි පන එවං න භොන්ති අඵලභාවතො, තස්මා න
 විත්තෙතබ්බානි. “දුස්සීලා...පෙ.... පහෙද”න්ති ඉමිනා විපත්තිං සරුපතො
 දස්සෙති. “කථං? පිටකවසෙනා”ති ආදිවචනසම්බජ්ඣනෙන පුබ්බාපරසම්බන්ධං
 දස්සෙන්නො “එවං නානස්පකාරතො”ති ආදිමාහ. පුබ්බාපරසම්බන්ධවිරහිතඤ්ඤි
 වචනං ඛ්‍යාතුලං. සොතුනඤ්ඤි අත්ථවිඤ්ඤාපකං න භොති, පුබ්බාපරඤ්ඤානමෙව ච
 තථාවිචාරිතවචනං විසයො. යථාහ –

“පුබ්බාපරඤ්ඤා අත්ථඤ්ඤා, නිරුත්තිපදකොවිදො;
 සුග්ගහීතඤ්ඤි ගණ්හාති, අත්ථඤ්ඤො’ පපරික්ඛති”ති. (ථෙරගා. 1031);

තෙසන්ති පිටකානං. එතන්ති බුද්ධවචනං.

සීලක්ඛන්ධවග්ගමභාවග්ගපාටීකවග්ගසඬ්ඛාතෙහි තිහි වග්ගෙහි සඬ්ගභො
 එතෙසන්ති තිවග්ගසඬ්ගහාති. ගාථාය පන යස්ස නිකායස්ස සුත්තගණනතො
 චතුත්තිංසෙව සුත්තන්තා. වග්ගසඬ්ගහවසෙන තයො වග්ගා අස්ස සඬ්ගහස්සාති
 තිවග්ගො සඬ්ගභො. පඨමො එස නිකායො දීඝනිකායොති අනුලොමිකො
 අපච්චනිකො, අත්ථානුලොමනතො අත්ථානුලොමනාමිකො වා, අත්ථත්ථනාමොති
 අත්ථො. තත්ථ “තිවග්ගො සඬ්ගභො”ති එතං “යස්සා”ති අන්තරිකෙපි
 සමාසොයෙව භොති, න වාක්‍යන්ති දට්ඨබ්බං “නවං පන භික්ඛුනා
 විවරලාභෙනා”ති (පාටි. 368) එත්ථ “නවංවිවරලාභෙනා”ති පදං විය. තථා හි
 අට්ඨකථාවරියා වණ්ණයන්ති “අලබ්භිති ලභො, ලභො එව ලාභො. කිං අලබ්භි?
 විවරං. කීදිසං? නවං, ඉති ‘නවංවිවරලාභෙනා’ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපං
 අකත්වා ‘නවංවිවරලාභෙනා’ති වුත්තං, පටිලද්ධනවවිවරෙනාති අත්ථො. මජ්ඣික
 ධීතපදද්වයෙ පනාති නිපාතො. භික්ඛුනාති යෙන ලද්ධං, තස්ස නිදස්සන”න්ති (පාටි.
 අට්ඨ. 368). ඉධාපි සද්දතො, අත්ථතො ච වාක්‍යො යුත්තිශාභාවතො සමාසොයෙව
 සම්භවති. “තිවග්ගො”ති පදඤ්ඤි “සඬ්ගභො”ති එත්ථ යදි කරණං, එවං සති
 කරණවචනන්තමෙව සියා. යදි ච පදද්වයමෙතං තුල්‍යාධිකරණං, තථා ච සති
 නපුංසකලිඬ්ගමෙව සියා “තිලොක”න්ති ආදිපදං විය. තථා “තිවග්ගො”ති එතස්ස
 “සඬ්ගභො”ති පදමන්තරෙන අඤ්ඤත්ථාසම්බන්ධො න සම්භවති, තත්ථ ච
 තාදිසෙන වාක්‍යන සම්බජ්ඣනං න යුත්තං, තස්මා සමානෙපි පදන්තරන්තරිකෙ
 සද්දත්ථාවිරොධභාවොයෙව සමාසතාකාරණන්ති සමාසො එව යුත්තො. තයො
 වග්ගා අස්ස සඬ්ගහස්සාති හි තිවග්ගොසඬ්ගභො අකාරස්ස ඔකාරාදෙසං,
 ඔකාරාගමං වා කත්වා යථා “සත්තාහපරිනිබ්බුතො, අවිරපක්කන්තො,
 මාසජාතො”ති ආදි, අස්ස සඬ්ගහස්සාති ච සඬ්ගහිතස්ස අස්ස නිකායස්සාති අත්ථො.
 අපරෙ පන “තයො වග්ගා යස්සාති කත්වා ‘සඬ්ගභො’ති පදෙන තුල්‍යාධිකරණමෙව
 සම්භවති, සඬ්ගභොති ච ගණනා. ටීකාවරියෙහි (සාරත්ථ. ටී.

1. පඨමමභාසඬ්ගිතිකථාවණ්ණනා) පන ‘තයො වග්ගා අස්ස සඬ්ගහස්සා’ති

පද්ද්වයස්ස තුල්‍යාධිකරණතායෙව දස්සිතා''ති වදන්ති, තදයුත්තමෙව සඨබ්බාසඨබ්බොය්‍යානං මිස්සකත්තා, අපාකටත්තා ව.

අත්ථානුලොමිකත්තං විභාවෙතුමාහ “කස්මා”තිආදි. ගුණොපවාරෙන, තද්ධිතවසෙන වා දීඝ-සද්දෙන දීඝප්පමාණානි සුත්තානියෙව ගහිතානි, නිකායසද්දො ව රුළුභිවසෙන සමුහනිවාසත්ථෙසු වත්තතිති දස්සෙති “දීඝප්පමාණාන”න්තිආදිනා. සඨකෙතසිද්ධත්තා වචනියවාචකානං පයොගතො තදත්ථෙසු තස්ස සඨකෙතසිද්ධතං ඤාපෙන්නො “නාහ”න්තිආදිමාහ. එකනිකායමිපිති එකසමුහමිපි. එවං විත්තන්ති එවං විවිත්තං. යථයිදන්ති යථා ඉමෙ තිරව්ඡානගතා පාණා. පොණිකා, වික්ඛල්ලිකා ව ඛත්තියා, තෙසං නිවාසො “පොණිකනිකායො වික්ඛල්ලිකනිකායො”ති වුවිවති. එත්ථාති නිකායසද්දස්ස සමුහනිවාසානං වාචකභාවෙ. සාධකානීති අධිප්පෙතස්සත්ථස්ස සාධනතො උදාහරණානි වුවිවත්ති. “සමානීතානි”ති පාඨසෙසෙන චෙතස්ස සම්බන්ධො, සක්ඛීති වා යථාවුත්තනයෙන සාධකානි. යඤ්භි නිද්ධාරෙත්වා අධිප්පෙතත්ථං සාධෙත්ති, තං “සක්ඛී”ති වදන්ති. තථා හි මනොරථපූරණියං වුත්තං “පඤ්චගරුඡාතකං (ජා. 1.1.132) පන සක්ඛිභාවත්ථාය ආහරිත්වා කථෙත්තබ්බ”න්ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.5) සාසනතොති සාසනපයොගතො, සාසනෙ වා. ලොකතොති ලොකියපයොගතො, ලොකෙ වා. ඉදං පන පිටකත්තයෙ න විජ්ජති, තස්මා එවං වුත්තන්ති වදන්ති. එත්ථ ව පටිමමුදාහරණං සාසනතො සාධකවචනං, දුතියං ලොකතොති දට්ඨබ්බං.

මූලපරියාය වග්ගාදිවසෙන පඤ්චදසවග්ගසඨගහානි. අඨ්ඨෙත දුතියං දියඨ්ඨං, තදෙව සතං, එකසතං, පඤ්ඤාස ව සුත්තානීති වුත්තං භොති. යත්ථාති යස්මිං නිකායෙ. පඤ්චදසවග්ගපරිග්ගභොති පඤ්චදසහි වග්ගෙහි පරිග්ගහිතො සඨගහිතො.

සංයුජ්ජන්ති එත්ථාති සංයුත්තං, කෙසං සංයුත්තං? සුත්තවග්ගානං. යථා හි බ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ පදං, පදසමුදායෙ ව වාක්‍යං, වාක්‍යසමුදායෙ සුත්තං, සුත්තසමුදායෙ වග්ගොති සමඤ්ඤා, එවං වග්ගසමුදායෙ සංයුත්තසමඤ්ඤා. දෙවතාය පුච්ඡිතෙන කථිතසුත්තවග්ගාදීනං සංයුත්තත්තා දෙවතාසංයුත්තාදිභාවො (සං. නි. 1.1), තෙනාහ “දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙනා”තිආදි. “සුත්තන්තානං සහස්සානි සත්ත සුත්තසතානි වා”ති පාඨෙ සුත්තන්තානං සත්ත සහස්සානි, සත්ත සුත්තසතානි වාති යොජෙත්තබ්බං. “සත්ත සුත්තසහස්සානි, සත්ත සුත්තසතානි වා”තිපි පාඨො. සංයුත්තසඨගභොති සංයුත්තනිකායස්ස සඨගභො ගණනා.

එකෙකෙහි අඨ්ඨගෙහි උපරුපරි උත්තරො අධිකො එත්ථාති අඨ්ඨගුත්තරොති ආහ “එකෙකඅඨ්ඨගාතිරෙකවසෙනා”තිආදි. තත්ථ හි එකෙකතො පට්ඨාය යාව එකාදස අඨ්ඨගානි කථිතානි. අඨ්ඨගන්ති ව ධම්මකොට්ඨාසො.

සුඛබ්බෙති සුත්තන්තපිටකනිද්දෙසෙ. චුත්තමෙව පකාරන්තරෙන සඬ්ඛිපිත්වා අවිසෙසෙත්වා දස්සෙතුං “යපෙත්වා” ත්තිආදි චුත්තං. “සකලං විනයපිටක” ත්තිආදිනා චුත්තමෙව හි ඉමිනා පකාරන්තරෙන සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙති. අපිව යථාචුත්තතො අවසිට්ඨං යං කිඤ්චි හගවතා දින්නනයෙ යත්වා දෙසිතං, හගවතා ච අනුමොදිතං නෙත්තිපෙටකොපදෙසාදිකං, තං සබ්බමිපි එත්ථෙව පරියාපන්නන්ති අනවසෙසපරියාදානවසෙන දස්සෙතුං එවං චුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං. සිද්ධෙපි හි සති ආරම්භො අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා හොති, නියමාය වාති. එත්ථ ච යථා “දීඝජ්ජමාණාන” ත්තිආදි චුත්තං, එවං “බුද්දකජ්ජමාණාන” ත්තිආදිමවත්වා සරුපස්සෙව කථනං විනයාහිධම්මාදීනං දීඝජ්ජමාණානමිපි තදන්තොගධතායාති දට්ඨබ්බං, තෙන ච විඤ්ඤායති “න සබ්බත්ථං බුද්දකපරියාපන්නෙසු තස්ස අත්ථත්ථසමඤ්ඤතා, දීඝනිකායාදිසභාවවිපරිතභාවසාමඤ්ඤෙන පන කත්ථවි තබ්බොභාරතා” ති. තදඤ්ඤන්ති තෙහි චතුහි නිකායෙහි අඤ්ඤං, අවසෙසන්ති අත්ථො.

නවජ්ජහෙදන්ති එත්ථ කථං පනෙතං නවජ්ජහෙදං හොති. තථා හි නවහි අඬ්ගෙහි වචන්ථිතෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤසඬ්ඛිකරරහිතෙහි හවිතබ්බං, තථා ච සති අසුත්තසභාවානෙව ගෙයාඬ්ගාදීනි සිද්ධං, අථ සුත්තසභාවානෙව ගෙයාඬ්ගාදීනි, එවං සති සුත්තන්ති විසුං සුත්තඬ්ගමෙව න සියා, එවං සන්තෙ අට්ඨඬ්ගං සාසනන්ති ආපජ්ජති. අපිව “සගාථකං සුත්තං ගෙයාං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණ” ත්ති (දී. නි. අට්ඨ., පාරා. අට්ඨ. පයමමභාසඬ්ඛිතිකථා) අට්ඨකථායං චුත්තං. සුත්තඤ්ච නාම සගාථකං වා සියා, නිග්ගාථකං වා, තස්මා අඬ්ගද්වයෙනෙව තදුභයං සඬ්ගහිතන්ති තදුභයවිතිමුත්තං සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඬ්ගං සියා, අථාපි කථඤ්ච විසුං සුත්තඬ්ගං සියා, මඬ්ගලසුත්තාදීනං (බු. පා. 1; සු. නි. 261) සුත්තඬ්ගසඬ්ගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය. ගෙයාඬ්ගසඬ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය. තථා උභතොවිභඬ්ගාදිසු සගාථකජ්ජපදෙසානන්ති? චුච්චතෙ –

සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධියො පරෙ;
සනිමිත්තා නිරුජ්ඣත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො. (දී. නි. ටී.
1.පයමමභාසඬ්ඛිතිකථා);

යථාචුත්තස්ස දොසස්ස, නත්ථි එත්ථාවගාහණං;
තස්මා අසඬ්ඛිකරංයෙව, නවඬ්ගං සත්ථුසාසනං. (සාරත්ථ. ටී.
1.පයමමභාසඬ්ඛිතිකථා);

සබ්බස්සාපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං සාමඤ්ඤවිධි. තථා හි “එත්තකං තස්ස හගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං, (පාවි. අට්ඨ. 655, 1242) සාවත්ථියා සුත්තවිභඬ්ගෙ, (චුළුව. 456) සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානි” ත්තිආදි (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) වචනතො විනයාහිධම්මපරියත්ති විසෙසෙසුපි සුත්තවොභාරො දිස්සති. තෙනෙව ච ආයස්මා මහාකච්චායනො නෙත්තියං ආහ

“නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨි” ති (නෙත්ති. සඤ්චායාචරණිකා) තත්ථ හි සුත්තාදිවසෙන නවභිගස්ස සාසනස්ස පරියෙට්ඨි පරියෙසනා අත්ථවිචාරණා “නවවිධ සුත්තන්තපරියෙට්ඨි” ති වුත්තා. තදෙකදෙසෙසු පන පරෙ ගෙයාදයො සනිමිත්තා විසෙසවිධයො තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙයාස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වුණ්ණියගන්ථං. “ගෙයා” න්ති වදන්ති, ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාච්ඡෙදස්ස ආපජ්ජනස්ස “බ්‍යාකරණ” න්ති වුච්චති, බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජති? නාපජ්ජති ගෙයාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො. සමකාසවිධිතො හි අනොකාසවිධි බලවා. අපිච “ගාථාවිරහෙ සති” ති විසෙසිතත්තා. යථාධිප්පෙතස්ස හි අත්ථස්ස අනධිප්පෙතතො බ්‍යවච්ඡෙදකං විසෙසනං. තථා හි ධම්මපදාදිසු කෙවලගාථාබන්ධෙසු, සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤ්ඤාණමයිකගාථාපටිසඤ්ඤත්තෙසු, “වුත්තං හෙත” න්තිආදිවචන සම්බන්ධෙසු, අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තක අබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා. එත්ථ හි සතිපි සඤ්ඤාන්තරනිමිත්තයොගෙ අනොකාසසඤ්ඤානං බලවභාවෙනෙව ගාථාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවජ්ජකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, සතිපි පඤ්ඤාච්ඡෙදස්ස ආපජ්ජනභාවෙ, සගාථකත්තෙ ච කෙසුපි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදීනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙයාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාහි විසෙසවිධයො සුත්තභිගතො පරෙ ගෙයාදයො, යං පනෙත්ථ ගෙයාභිගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තභිගමෙව විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. නනු ච එවං සන්තෙපි සගාථකං සුත්තං ගෙයාං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති තදුභයවිනිමුත්තස්ස සුත්තස්ස අභාවතො විසුං සුත්තභිගමෙව න සියාති වොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා සොධිතත්තා. සොධිතස්ස පුබ්බෙ ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාච්ඡෙදස්ස ආපජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති.

යඤ්ච වුත්තං “ගාථාභාවතො මඤ්ඤසුත්තාදීනං (බු. පා. 1; සු. නි. 261) සුත්තභිගසභිගහො න සියා” ති, තම්පි න, නිරුල්භත්තා. නිරුල්භො හි මඤ්ඤසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන සඤ්ඤිතානි, අථ බො සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි අකථායං “සුත්තනාමක” න්ති නාමග්ගහණං කතං. යඤ්ච පන වුත්තං “සගාථකත්තා ගෙයාභිගසභිගහො වා සියා” ති, තම්පි නත්ථි. කස්මාති වෙ? යස්මා සහතාඤ්ඤෙන, තස්මා. සහභාවො හි නාම අත්තතො අඤ්ඤෙන හොති. සහ ගාථාහිති ච සගාථකං, න ච මඤ්ඤසුත්තාදිසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තපදෙසො අත්ථි, යො “සහ ගාථාහි” ති වුච්චෙය්‍ය, නනු ච ගාථාසමුදායො තදෙකදෙසාහි ගාථාහි අඤ්ඤො හොති, යස්ස වසෙන “සහ ගාථාහි” ති සක්කා වත්තුන්ති? තං න. න හි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි අත්ථි, යො තදෙකදෙසෙහි සහ භවෙය්‍ය.

කත්ථවි පන “දීඝසුත්තඛකිත්තස්සා” තිආදීසු සමුදායෙකදෙසානං විභාගවචනං
 වොහාරමත්තං පති පරියායවචනමෙව, අයඤ්ච නිජ්ජරියායෙන
 පභෙදවිභාගදස්සනකථාති. යම්පි චුත්තං “උභතොවිභවිගාදීසු සගාථකජ්ජදෙසානං
 ගෙයාඛගසඛගහො සියා” ති, තම්පි න, අඤ්ඤාතො. අඤ්ඤායෙව හි තා ගාථා
 ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. තාදිසායෙව හි කාරණානුරූපෙන තත්ථ දෙසිතා, අතො න
 තාහි උභතොවිභවිගාදීනං ගෙයාඛගහාවොති. එවං සුත්තාදිනවඛිගානං
 අඤ්ඤාමඤ්ඤසඛකරාහාවො වෙදිතඛිබොති.

ඉදානි එතානි නවඛිගානි විහජිත්වා දස්සෙන්නො “තත්ථා” තිආදිමාහ.
 නිද්දෙසො නාම සුත්තනිපාතෙ –

“කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස වෙ තං සමිජ්ඣති;
 අද්ධා පිතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති” තිආදිනා. (සු. නි. 772); –

ආගතස්ස අට්ඨකවග්ගස්ස;

“කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, (ඉච්චායස්මා අජිතො);
 කෙනස්සු න පකාසති;
 කිස්සාහිලෙපනං බුසි,
 කිංසු තස්ස මහබ්භය” ත්තිආදිනා. (සු. නි. 1038); –

ආගතස්ස පාරායනවග්ගස්ස;

“සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
 අවිහෙයං අඤ්ඤතරම්පි තෙසං;
 න පුත්තම්ච්ඡෙයා කුතො සභායං,
 එකො වරෙ බග්ගවිසාණකජ්ජො” තිආදිනා. (සු. නි. 35); –

ආගතස්ස බග්ගවිසාණසුත්තස්ස ව අත්ථවිභාගවසෙන සත්ථුකජ්ජපෙන ආයස්මතා
 ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරෙන කතො නිද්දෙසො, යො “මහානිද්දෙසො,
 චුළනිද්දෙසො” ති චුච්චති. එවම්ධ නිද්දෙසස්ස සුත්තඛගසඛගහො
 භදන්තබුද්ධධොසාවරියෙන දස්සිතො, තථා අඤ්ඤත්ථාපි විනයට්ඨකථාදීසු,
 ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනාපි තෙත්තිජ්ජකරණට්ඨකථායං. අපරෙ පන නිද්දෙසස්ස
 ගාථාවෙය්‍යාකරණඛගෙසු ද්වීසු සඛගහං වදන්ති. චුත්තඤ්ඤෙනං නිද්දෙසට්ඨකථායං
 උපසෙන්නත්ථෙරෙන –

“සො පනෙස විනයපිටකං...පෙ.... අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු
 සුත්තන්තිපිටකපරියාපන්නො, දීඝනිකායො...පෙ.... බුද්දකනිකායොති පඤ්චසු
 නිකායෙසු බුද්දකමහානිකායපරියාපන්නො, සුත්තං...පෙ.... වෙදල්ලන්ති නවසු
 සත්ථුසාසනඛගෙසු යථාසම්භවං ගාථඛගවෙය්‍යාකරණඛගද්වයසඛගහිතො” ති
 (මහානි. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා).

එත්ථ තාව කත්ථවි පුච්ඡාච්ඡස්සජ්ජනසබ්භාවතො නිද්දෙසෙකදෙසස්ස වෙය්‍යාකරණඛගසඛගහො යුජ්ජතු, අගාථාභාවතො ගාථඛගසඛගහො කථං යුජ්ජෙය්‍යාති විමංසිතබ්බමෙනං. ධම්මාපදාදීනං විය හි කෙවලං ගාථාබන්ධනාවො ගාථඛගස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. ධම්මපදාදීසු හි කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු ගාථාසමඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, නිද්දෙසෙ ව න කොචි කෙවලො ගාථාබන්දජ්ජදෙසො උපලබ්භති. සම්මාසම්බුද්ධෙන භාසිතානංයෙව හි අට්ඨකවග්ගාදිසඛගහිතානං ගාථානං නිද්දෙසමත්තං ධම්මසෙනාපතිතා කතං. අත්ථවිභජනත්ථං ආනිතාපි හි තා අට්ඨකවග්ගාදිසඛගහිතා නිද්දිසිතබ්බා මූලගාථායො සුත්තනිපාතපරියාපන්නත්තා අඤ්ඤායෙවාති න නිද්දෙසසඬ්ඛයං ගච්ඡන්ති උභතොවිභවිගාදීසු ආගතාපි තං වොහාරමලභමානා ජාතකාදිපරියාපන්නා ගාථායො විය, තස්මා කාරණන්තරමෙන්ථ ගවෙසිතබ්බං, යුත්තතරං වා ගහෙතබ්බං.

නාලකසුත්තං නාම ධම්මවක්කජ්ජවත්තිත දිවසතො සත්තමෙ දිවසෙ නාලකත්ථෙරස්ස “මොනෙය්‍යං තෙ උපඤ්ඤිස්ස”න්තිආදිනා (සු. නි. 706) භගවතා භාසිතං මොනෙය්‍ය පටිපදාපරිදීපකං සුත්තං. තුවට්ටකසුත්තං නාම මහාසමයසුත්තන්තදෙසනාය සන්තිපතිතෙසු දෙවෙසු “කා නු බො අරහත්තජ්ජත්තියා පටිපත්ති”ති උජ්ජන්නවිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං නිමිමිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා “මූලං පපඤ්ඤිසඬ්ඛයා”තිආදිනා (සු. නි. 922) භගවතා භාසිතං සුත්තං. එවමිධ සුත්තනිපාතෙ ආගතානං මඬගලසුත්තාදීනං සුත්තඛගසඛගහො දස්සිතො, තත්ථෙව ආගතානං අසුත්තනාමිකානං සුද්ධිකගාථානං ගාථඛගසඛගඤ්ඤි දස්සයිස්සති, එවං සති සුත්තනිපාතට්ඨකථාරම්භෙ -

“ගාථාසතසමාකිණිණො, ගෙය්‍යඛ්‍යාකරණඛකිතො;
කස්මා සුත්තනිපාතොති, සඬ්ඛමෙස ගතොති වෙ”ති. (සු. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා); -

සකලස්සාපි සුත්තනිපාතස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඛගසඛගහො කස්මා වොදිතොති? නායං විරොධො. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ වොදකෙන සගාථකත්තං, කත්ථවි පුච්ඡාච්ඡස්සජ්ජනත්තඤ්ඤි ගහෙත්වා වොදනාමත්තං කතං, අඤ්ඤාථා සුත්තනිපාතෙ නිග්ගාථකස්ස සුත්තස්සෙව අභාවතො වෙය්‍යාකරණඛගසඛගහො න වොදෙතබ්බො සියා, තස්මා වොදකස්ස වචනමෙනං අජ්ජමාණන්ති ඉධ, අඤ්ඤාසු ව විනයට්ඨකථාදීසු චුත්තනයෙනෙව තස්ස සුත්තඛගගාථඛගසඛගහො දස්සිතොති. සුත්තන්ති චුණ්ණියසුත්තං. විසෙසෙනාති රාසිභාවෙන යිතං සන්ධායාහ. සගාථාවග්ගො ගෙය්‍යන්ති සම්බන්ධො.

“අට්ඨහි අඬ්ගෙහි අසඬ්ගහිතං නාම පටිසම්භිදාදී”ති තිසුපි කිර ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. අපරෙ පන පටිසම්භිදාමග්ගස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඛගද්වයසඬ්ගහං වදන්ති. චුත්තඤ්ඤෙනං තදට්ඨකථායං “නවසු සත්ථුසාසනඬ්ගෙසු යථාසම්භවං ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඛගද්වයසඬ්ගහිත”න්ති (පටි. ම. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා),

එත්ථාපි ගෙයාඨගසඨගහිතභාවො චුත්තනායෙන වීම්භිතඛ්ඛො. නො
සුත්තනාමිකාති අසුත්තනාමිකා සඨගීතිකාලෙ සුත්තසමඤ්ඤාය අපඤ්ඤාතා.
“සුද්ධිකගාථා නාම චත්ථගාථා”ති තිසුපි කිර ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, චත්ථගාථාති ව
පාරායනවග්ගස්ස නිදානමාරොපෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන
සඨගීතිකාලෙ චුත්තා ඡප්පඤ්ඤාස ගාථායො, නාලකසුත්තස්ස
නිදානමාරොපෙන්තෙන තෙනෙව තදා චුත්තා වීසතිමත්තා ගාථායො ව චුච්චති.
සුත්තනිපාතට්ඨකථායං (සු. නි. අට්ඨ. 2.685) පන “පරිනිබ්බතෙ භගවති සඨගීතිං
කරොන්තෙනායස්මතා මහාකස්සපෙන තමෙව මොනෙයාපට්ඨපදං පුට්ඨො ආයස්මා
ආනන්දො යෙන, යදා ව සමාදපිතො නාලකත්ථෙරො භගවත්තං පුච්ඡි, තං සබ්බං
පාකටං කත්වා දස්සෙතුකාමො ‘ආනන්දජාතෙ’තිආදිකා (සු. නි. 684) වීසති
චත්ථගාථායො චත්වා විස්සජ්ජෙසි, තං සබ්බමිපි ‘නාලකසුත්ත’න්ති චුච්චති”ති
ආගතත්තා නාලකසුත්තස්ස චත්ථගාථායො නාලකසුත්තග්ගහණෙනෙව ගහිතාති
පාරායනවග්ගස්ස චත්ථගාථායො ඉධ සුද්ධිකගාථාති ගහෙතඛ්ඛං. තත්ථෙව ව
පාරායනවග්ගෙ අජිතමාණවකාදීනං සොළසන්තං බ්‍රාහ්මණානං පුච්ඡාගාථා,
භගවතො විස්සජ්ජනගාථා ව පාළියං සුත්තනාමෙන අචත්වා ‘අජිතමාණවකපුච්ඡා,
තිස්සමෙත්තෙයාමාණවකපුච්ඡා’තිආදිනා (සු. නි. 1038) ආගතත්තා,
චුණ්ණියගන්තො හි අසම්මිස්සත්තා ව “නො සුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා නාමා”ති
චත්තුං වට්ටති.

“සොමනස්සඤ්ඤාමයිකගාථාපට්ඨසංයුත්තා”ති එතෙන උදානට්ඨෙන
උදානන්ති අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) කිමිදං උදානං
නාම? පිතිවෙගසමුට්ඨාපිතො උදාහාරො. යථා හි යං තෙලාදි මිනිතඛ්ඛවත්ථු මානං
ගහෙතුං න සක්කොති, විස්සන්දිත්වා ගච්ඡති, තං “අවසෙසකො”ති චුච්චති. යඤ්ච
ජලං තළාකං ගහෙතුං න සක්කොති, අජ්ඣොත්ථරිත්වා ගච්ඡති, තං “මහොසො”ති
චුච්චති, එවමෙව යං පිතිවෙගසමුට්ඨාපිතං විතක්කවිජ්ජාරං අන්තොභදයං
සන්ධාරෙතුං න සක්කොති, සො අධිකො හුත්වා අන්තො අසණ්ඨහිත්වා ඛහි
චච්ඡේවාරෙන නික්ඛන්තො පටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො උදාහාරවිසෙසො
“උදාන”න්ති චුච්චති (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) “උද මොදෙ කීළායඤ්ඤා”ති හි
අක්ඛරවිත්තකා වදන්ති, ඉදඤ්ච යෙහුයොන චුත්තං ධම්මසංවෙගවසෙන
උදිතස්සාපි “සවෙ භායථ දුක්ඛස්සා”තිආදිඋදානස්ස (උදා. 44) උදානපාළියං
ආගතත්තා, තථා “ගාථාපට්ඨසංයුත්තා”ති ඉදමිපි යෙහුයොනෙව “අත්ථි හික්ඛවෙ,
තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී, න ආපො”තිආදිකස්ස (උදා. 71)
චුණ්ණියවාක්‍යවසෙන උදිතස්සාපි තත්ථ ආගතත්තා. නනු ව උදානං නාම
පිතිසොමනස්සසමුට්ඨාපිතො, ධම්මසංවෙගසමුට්ඨාපිතො වා
ධම්මපටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො ගාථාඛන්ධවසෙන, චුණ්ණියවාක්‍යවසෙන ව
පචත්තො උදාහාරො, තථා වෙව සබ්බත්ථ ආගතං, ඉධ කස්මා “හික්ඛවෙ”ති
ආමන්තනං චුත්තන්ති? තෙසං හික්ඛුනං සඤ්ඤාපනත්ථං එව, න
පටිග්ගාහකකරණත්ථං. නිබ්බානපට්ඨසංයුත්තඤ්ඤි භගවා ධම්මං දෙසෙත්වා
නිබ්බානගුණානුස්සරණෙන උජ්ජන්තපිතිසොමනස්සෙන උදානං උදානෙන්තො
“අයං නිබ්බානධම්මො කථමපච්චියො උපලබ්භතී”ති තෙසං හික්ඛුනං.

වෙනොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය තෙසං තමත්ථං ඤාපෙතුකාමෙන “තදායතන”න්ති
වුත්තං, න පන එකන්තතො තෙ පටිග්ගාහකෙ කත්වාති වෙදිතබ්බන්ති.

තයිදං සබ්බඤ්ඤාච්ඡද්ධභාසිතං පච්චෙකච්ඡද්ධභාසිතං සාවකභාසිතන්ති තිබ්බිධං
හොති. තත්ථ පච්චෙකච්ඡද්ධභාසිතං –

“සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
අවිහෙය්‍යං අඤ්ඤාතරම්පි තෙස”න්ති. ආදිනා (සු. නි. 35) –

බග්ගවිසාණසුත්තෙ ආගතං. සාවකභාසිතම්පි –

“සබ්බො රාගො පභීතො මෙ,
සබ්බො දොසො සමුහතො;
සබ්බො මෙ විහතො මොහො,
සිතිභූතොස්මි නිබ්බුතො”ති. ආදිනා (ථෙරගා. 79) –

ථෙරගාථාසු,

“කායෙන සංවුතා ආසිං, වාචාය උද වෙනසා;
සමුලං තණ්හමබ්බුය්හ, සිතිභූතාමහි නිබ්බුතා”ති. (ථෙරීගා. 15); –

ථෙරීගාථාසු ව ආගතං. අඤ්ඤානිපි සක්කාදීහි දෙවෙහි භාසිතානි “අහො දානං
පරමදානං, කස්සපෙ සුප්පතිට්ඨිත”න්තිආදීනි (උදා. 27). සොණදණ්ඩබ්‍රාහ්මණාදීහි
මනුස්සෙහි ව භාසිතානි “නමො තස්ස භගවතො”තිආදීනි (දී. නි. 2.371; ම. නි.
1.290; 2.290, 357; සං. නි. 1187; 2.38; අ. නි. 5.194) තිස්සො සඬගීතිශ්‍යො
ආරුල්භානි උදානානි සන්ති එව, තානි සබ්බානිපි ඉධ න අධිප්පෙතානි. යං පන
සම්මාසම්චුද්ධෙන සාමං ආභව්වභාසිතං ඡිනව්වනභූතං, තදෙව ධම්මසඬගාහකෙහි
“උදාන”න්ති සඬගීතං, තදෙව ව සන්ධාය භගවතා පරියත්තිධම්මං නවධා විහජිත්වා
උද්දිසන්තෙන “උදාන”න්ති වුත්තං. යා පන “අනෙකජාතිසංසාර”න්තිආදිකා (ධ.
ප. 153) ගාථා භගවතා බොධිමුලෙ උදානවසෙන පවත්තිතා, අනෙකසතසහස්සානං
සම්මාසම්චුද්ධානං උදානභූතා ව, තා අපරභාගෙ ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස භගවතා
දෙසිතත්තා ධම්මසඬගාහකෙහි උදානපාළියං සඬගහං අනාරොපෙත්වා ධම්මපදෙ
සඬගහිතා, යඤ්ච “අඤ්ඤාසි වත හො කොණ්ඩඤ්ඤො අඤ්ඤාසි වත හො
කොණ්ඩඤ්ඤො”ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 17; පටි. ම. 2.30) උදානවචනං
දසසහස්සිලොකධාතුයා දෙවමනුස්සානං පවෙදනසමත්ථනිග්ගෙසාසවිජ්ජාරං භගවතා
භාසිතං, තදපි පඨමබොධියං සබ්බෙසං එව හික්ඛුතං.
සම්මාපටිපත්තිපච්චෙකච්ඡානුගතකං “ආරාධයිංසු වත මං හික්ඛු එකං
සමය”න්තිආදිවචනං (ම. නි. 1.225) විය
ධම්මවක්කප්පවත්තසුත්තන්තදෙසනාපරියොසානෙ අත්තනාපි
අධිගතධම්මෙකදෙසස්ස යථාදෙසිතස්ස අරියමග්ගස්ස සබ්බපඨමං සාවකෙසු
ථෙරෙන අධිගතත්තා අත්තතො පරිස්සමස්ස සඵලභාවපච්චෙකච්ඡානුගතං

පීතියොමනස්සජනිතං උදාහාරමත්තං, න පන “යදා හවෙ පාතුභවත්ති ධම්මා” තිආදිවචනං විය (මහාව. 1; උදා. 1) පවත්නියා, නිවත්තියා වා පකාසනන්ති ධම්මසඬගාහකෙහි උදානපාළියං න සඬගීතන්ති දට්ඨබ්බං. උදානපාළියං පන අට්ඨසු වග්ගෙසු දස දස කත්වා අසීතියෙව සුත්තන්තා සඬගීතා. තථා හි තදට්ඨකථායං වුත්තං –

“අසීතියෙව සුත්තන්තා, වග්ගා අට්ඨ සමාසතො” ති. (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා).

ඉධ පන “ද්වෙඅසීති සුත්තන්තා” ති වුත්තං, තං උදානපාළියා න සමෙති, තස්මා “අසීති සුත්තන්තා” ති පාඨෙන භවිතබ්බං. අපිච න කෙවලං ඉධෙව, අථ ඛො අඤ්ඤාසුපි (වි. අට්ඨ. 1. පට්ඨමහාසඬගීතිකථා) විනයාභිධම්මට්ඨකථාසු (ධ. සං. නිදානකථා) තථායෙව වුත්තන්තා “අප්පකං පන ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න භොතී” ති පරියායෙන අනෙකංසෙන වුත්තං සියා. යථා වා තථා වා අනුමානෙන ගණනමෙව හි තත්ථ තත්ථ ඌනාධිකසඬබ්බා, ඉතරථා තායෙව න සියුන්තිපි වදන්ති, පච්ඡා පමාදලෙඛවචනං වා එතං.

වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතාතිආදිනයප්පවත්තාති එත්ථ ආදිසද්දෙන “වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා, වුත්තමරහතාති මෙ සුතං. එකධම්මං භික්ඛවෙ, පජ්ඣථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතාය. කතමං එකධම්මං? ලොභං භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජ්ඣථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතායා” ති (ඉතිවු. 1) එවමාදිනා එකදුකතිකවතුක්කනිපාතවසෙන වුත්තං ද්වාදසුත්තරසතසුත්තසමූහං සඬගණ්හාති. තථා හි ඉතිවුත්තකපාළියමෙව උදානගාථාහි ද්වාදසුත්තරසතසුත්තාති ගණෙත්වා සඬගීතාති, තදට්ඨකථායම්පි (ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා) තථායෙව වුත්තං. තස්මා “ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා” ඉච්චෙව පාඨෙන භවිතබ්බං, යථාවුත්තනයෙන වා අනෙකංසතො වුත්තන්තිපි වත්තුං සක්කා, තථාපි ඊදිසෙ යානෙ පමාණං දස්සෙත්තෙන යාථාවතොව නියමෙත්වා දස්සෙතබ්බන්ති “දසුත්තරසතසුත්තන්තා” ති ඉදං පච්ඡා පමාදලෙඛමෙවාති ගහෙතබ්බන්ති වදන්ති. ඉති එවං භගවතා වුත්තං ඉතිවුත්තං. ඉතිවුත්තන්ති සඬගීතං ඉතිවුත්තකං. රුළුභිනාමං වා එතං යථා “යෙවාපනකං, නතුම්භාකවග්ගො” ති, වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා, වුත්තමරහතාති මෙ සුතන්ති නිදානවචනෙන සඬගීතං යථාවුත්තසුත්තසමූහං.

ජාතං භූතං පුරාවුත්ථං භගවතො පුබ්බවර්තං කායති කථෙති පකාසෙති එතෙනාති ජාතකං, තං පන ඉමානීති දස්සෙතුං “අපණ්ණකජාතකාදීනී” තිආදිමාහ. තත්ථ “පඤ්ඤාසාධිකාති පඤ්චජාතකසතානී” ති ඉදං අප්පකං පන ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න භොතීති කත්වා අනෙකංසෙන, වොහාරසුඛතාමත්තෙන ව වුත්තං. එකංසතො හි සත්තවත්තාලියාධිකාතියෙව යථාවුත්තගණනතො තීහි ඌනත්තා. තථා හි එකනිපාතෙ පඤ්ඤාසසතං, දුකනිපාතෙ සතං, තිකනිපාතෙ පඤ්ඤාස, තථා වතුක්කනිපාතෙ, පඤ්චකනිපාතෙ පඤ්චවීස, ඡක්කනිපාතෙ වීස, සත්තනිපාතෙ

එකවිස, අට්ඨනිපාතෙ දස, නවනිපාතෙ ද්වාදස, දසනිපාතෙ සොළස,
එකාදසනිපාතෙ නව, ද්වාදසනිපාතෙ දස, තථා තෙරසනිපාතෙ, පක්ඛණ්ණකනිපාතෙ
තෙරස, විසතිනිපාතෙ වුද්දස, තිංසනිපාතෙ දස, චත්තාලිසනිපාතෙ පඤ්ච,
පඤ්ණාසනිපාතෙ තිණි, සට්ඨිනිපාතෙ ද්වෙ, තථා සත්තතිනිපාතෙ, අසිතිනිපාතෙ
පඤ්ච, මහනිපාතෙ දසාති සත්තචත්තාලිසාධිකානෙව පඤ්ච ජාතකසතාති
සඬගීතාති.

අබ්භූතො ධම්මො සභාවො චුත්තො යත්ථාති අබ්භූතධම්මං, තං පනිදන්ති ආහ
“චත්තාරොමෙ”තිආදි. ආදිසද්දෙන චෙත්ථ –

“චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, අච්ඡරියා අබ්භූතා ධම්මා ආනන්දෙ. කතමෙ
චත්තාරො? සවෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛුපරියා ආනන්දං දස්සනාය උපසඬකමති,
දස්සනෙනපි සා අත්තමනා හොති. තත්ථ වෙ ආනන්දො, ධම්මං භාසති, භාසිතෙනපි
සා අත්තමනා හොති, අතිත්තාව භික්ඛවෙ භික්ඛුපරියා හොති, අථ ආනන්දො තුණ්භී
භවති. සවෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛුනිපරියා...පෙ.... උපාසකපරියා...පෙ.... උපාසිකා –
පරියා...පෙ.... තුණ්භී භවති. ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ...පෙ.... ආනන්දෙ”ති (අ. නි.
4.129) –

එවමාදිනයප්පචත්තං තත්ථ තත්ථ භාසිතං සබ්බමිපි අච්ඡරියබ්භූතධම්මපටිසංයුත්තං
සුත්තන්තං සඬගණ්භාති.

චූළවෙදල්ලාදීසු (ම. නි. 1.460) විසාබෙන නාම උපාසකෙන පුට්ඨාය
ධම්මදිත්තාය නාම භික්ඛුනියා භාසිතං සුත්තං චූළවෙදල්ලං නාම.
මහාකොට්ඨිකත්ථෙරෙන පුච්ඡිතෙන ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං
මහාවෙදල්ලං (ම. නි. 1.449) නාම. සම්මාදිට්ඨිසුත්තමිපි (ම. නි. 1.89) භික්ඛුහි
පුට්ඨෙත තෙනෙව භාසිතං, එතාති මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නාති. සක්කපඤ්ඤං (දී.
නි. 2.344) පන සක්කෙන පුට්ඨො භගවා අභාසි, තං දීඝනිකායපරියාපන්නං.
මහාපුණ්ණමසුත්තං (ම. නි. 3.85) පන තදහුපොසථෙ පන්නරසෙ පුණ්ණමාය
රත්තියා අඤ්ඤතරෙන භික්ඛුනා පුට්ඨෙත භගවතා භාසිතං, තං
මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නං. එවමාදයො සබ්බමිපි තත්ථ තත්ථාගතා වෙදඤ්ච
තුට්ඨිඤ්ච ලද්ධා ලද්ධා පුච්ඡිතසුත්තන්තා “වෙදල්ල”න්ති වෙදිතබ්බං. වෙදන්ති
ඤාණං. තුට්ඨිත්ති යථාභාසිතධම්මදෙසනං විදිත්වා “සාධු අයො
සාධාචුසො”තිආදිනා අබ්භූතමොදනවසප්පචත්තං පිතිසොමනස්සං. ලද්ධා ලද්ධාති
ලභිත්වා ලභිත්වා, පුනස්පුනං ලභිත්වාති චුත්තං හොති, එතෙන වෙදසද්දො ඤාණෙ,
සොමනස්සෙ ව එකසෙසනයෙන, සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන වා පචත්තති, වෙදමිහි
නිස්සිතං තස්ස ලභාපනවසෙනාති වෙදල්ලන්ති ව දස්සෙති.

එවං අඬගවසෙන සකලමිපි බුද්ධවචනං විහජිත්වා ඉදාති ධම්මක්ඛන්ධවසෙන
විහජිතුකාමො “කථ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති ධම්මරාසිවසෙන.
“ද්වාසිති”ති අයං ගාථා චුත්තත්ථාව. එවං පරිදීපිතධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති

ගොපකමොග්ගල්ලානෙන නාම බ්‍රාහ්මණෙන පුටියෙන
 ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තෙ (ම. නි. 3.79) අත්තනො ගුණප්පකාසනත්ථං වා
 ථෙරගාථායං (ථෙරගා. 1017 ආදයො) ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන සමන්තතො
 දීපිතධම්මක්ඛන්ධවසෙන ඉමිනා එවං තෙන අපරිදිපිතාපි ධම්මක්ඛන්ධා සන්තීති
 පකාසෙති, තස්මා කථාවත්ථුප්පකරණ මාධුරියසුත්තාදීනං (ම. නි. 2.317)
 විමානවත්ථාදිසු කෙසඤ්චි ගාථානඤ්ච වසෙන චතුරාසීතිසහස්සතොපි
 ධම්මක්ඛන්ධානං අධිකතා වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ව සුභසුත්තං (දී. නි. 1.444), ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තඤ්ච
 පරිනිබ්බුතෙ භගවති ආනන්දත්ථෙරෙන භාසිතත්තා
 චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු අත්තොගධං හොති, න හොතීති?
 පටිසම්භිදාගණ්ඨීපදෙ තාව ඉදං වුත්තං “සයං වුත්තධම්මක්ඛන්ධානම්පි භික්ඛුතො
 ගහිතෙයෙව සඬගහෙත්වා එවමාහාති දට්ඨබ්බ”න්ති, භගවතා පන දින්නනෙය
 යත්වා භාසිතත්තා “සයං වුත්තම්පි චෙතං සුත්තද්වයං භගවතො ගහිතෙයෙව
 සඬගහෙත්වා වුත්ත”න්ති එවම්පි වත්තුං යුත්තතරං විය දිස්සති. භගවතා හි
 දින්නනෙය යත්වා සාවකා ධම්මං දෙසෙත්ති, තෙනෙව සාවකභාසිතම්පි
 කථාවත්ථාදිකං බුද්ධභාසිතං නාම ජාතං, තතොයෙව ව අත්තනා භාසිතම්පි
 සුභසුත්තාදිකං සඬගීතිමාරොපෙත්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන “එවං මෙ
 සුත්ත”න්ති වුත්තං.

එකානුසන්ධිකං සුත්තං සතිපට්ඨානාදි. සතිපට්ඨානසුත්තඤ්චි “එකායනො අයං
 භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා”තිආදිනා (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං.
 නි. 3.367-384) වත්තාරො සතිපට්ඨානෙ ආරභිත්වා තෙසංයෙව
 විභාගදස්සනවසෙන පවත්තත්තා “එකානුසන්ධික”න්ති වුවවති.
 අනෙකානුසන්ධිකං පරිනිබ්බානසුත්තාදි (දී. නි. 2.131 ආදයො)
 පරිනිබ්බානසුත්තඤ්චි නානායානෙසු නානාධම්මදෙසනානං වසෙන පවත්තත්තා
 “අනෙකානුසන්ධික”න්ති වුවවති.

“කති ඡීන්දෙ කති ජහෙ, කති වුත්තරි භාවයෙ;
 කති සඬගාතිගො භික්ඛු, ‘ඔසතිණ්ණො’ති වුවවතී”ති. (සං. නි. 1.5); –

එවමාදිනා පඤ්භාපුච්ඡනං ගාථාබන්ධෙසු එකො ධම්මක්ඛන්ධො.

“පඤ්ච ඡීන්දෙ පඤ්ච ජහෙ, පඤ්ච වුත්තරි භාවයෙ;
 පඤ්ච සඬගාතිගො භික්ඛු, ‘ඔසතිණ්ණො’ති වුවවතී”ති. (සං. නි. 1.5); –

එවමාදිනා ව විස්සජ්ජනං එකො ධම්මක්ඛන්ධො.

තිකදුකභාජනං ධම්මසඬගණියං නික්ඛෙපකණ්ඩඅට්ඨකථාකණ්ඩවසෙන
 ගහෙතබ්බං. තස්මා යං කුසලත්තිකමාතිකාපදස්ස (ධ. ස. 1) විභජනවසෙන
 නික්ඛෙපකණ්ඩෙ වුත්තං –

“කතමෙ ධම්මා කුසලා? තීණි කුසලමුලානි...පෙ.... ඉමෙ ධම්මා කුසලා. කතමෙ ධම්මා අකුසලා? තීණි අකුසලමුලානි...පෙ.... ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා”? කුසලාකුසලානං ධම්මානං විපාකා...පෙ.... ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා”ති (ධ. ස. 187),

අයමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. එස නයො සෙසත්තිකදුකපදවිභජනෙසුපි. යදපි අට්ඨකථාකණ්ඩෙ චුත්තං -

“කතමෙ ධම්මා කුසලා? චතුසු භූමිසු කුසලං. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. කතමෙ ධම්මා අකුසලා? ද්වාදස අකුසලවිත්තුප්පාදා. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා? චතුසු භූමිසු විපාකො තිසු භූමිසු කිරියාබ්‍යාකතං රූපඤ්ච නිබ්බානඤ්ච. ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා”ති (ධ. ස. 1386),

අයං කුසලත්තිකමාතිකාපදස්ස විභජනවසෙන පචත්තො එකො ධම්මක්ඛන්ධො. එස නයො සෙසෙසුපි. විත්තවාරභාජනං පන විත්තුප්පාදකණ්ඩ වසෙන (ධ. ස. 1) ගහෙනබ්බං. යඤ්චි තත්ථ චුත්තං කුසලවිත්තවිභජනත්ථං -

“කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා...පෙ.... තස්මිං සමයෙ එස්සො හොති...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොති”ති (ධ. ස. 1),

අයමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. එවං සෙසවිත්තවාරවිභජනෙසු. එකො ධම්මක්ඛන්ධොති (එකමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො ඡළ අට්ඨ.) ච එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති අත්ථො. “එකමෙකං තිකදුකභාජනං, එකමෙකං විත්තවාරභාජන”න්ති ච වචනතො හි “එකෙකො”ති අචුත්තෙපි අයමත්ථො සාමත්ථියතො විඤ්ඤායමානොව හොති.

වත්ථු නාම සුදින්නකණ්ඩාදි. මාතිකා නාම “යො පන භික්ඛු භික්ඛුනං සික්ඛාසාපීවසමාපන්නො”තිආදිනා (පාරා. 44) තස්මිං තස්මිං අප්ඤ්ඤාපරෙ පඤ්ඤත්තං උද්දෙස සික්ඛාපදං. පදභාජනියන්ති තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස “යො පනාති යො යාදිසො”තිආදි (පාරා. 45) නයප්පවත්තං පදවිභජනං. අත්තරාපත්තීති “පට්ඨානං උක්ඛිපති, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්සා”ති (පාවි. 355) එවමාදිනා සික්ඛාපදන්තරෙසු පඤ්ඤත්තා ආපත්ති. ආපත්තීති තංතංසික්ඛාපදානුරූපං චුත්තො තිකච්ඡෙදමුත්තො ආපත්තිවාරො. අනාපත්තීති “අනාපත්ති අජානන්තස්ස අසාදියන්තස්ස බිත්තවිත්තස්ස වෙදනාට්ඨස්ස ආදිකම්මිකස්සා”තිආදි (පාරා. 66) නයප්පවත්තො අනාපත්තිවාරො. තිකච්ඡෙදොති “දසාභාතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාවිත්තියං, දසාභාතික්කන්තෙ වෙමතිකො...පෙ.... දසාභාතික්කන්තෙ අනතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාවිත්තිය”න්ති (පාරා. 468) එවමාදිනායප්පවත්තො තිකපාවිත්තිය-තික-දුක්ඛාදිගෙදො තිකපරිච්ඡෙදො. තත්ථාති තෙසු වත්ථුමාතිකාදීසු.

එවං අනෙකනයසමලඬිකතං සඬිගීතිජපකාරං දස්සෙත්වා “අයං ධම්මො, අයං විනයො...පෙ.... ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී” ති බුද්ධවචනං ධම්මවිනයාදිභෙදෙන වචන්ථපෙත්වා සඬිගායන්තෙන මහාකස්සපජ්ජමුඛෙන වසීගණෙන අනෙකච්ඡරියපාතුභාවපටිමණ්ඩිතාය සඬිගීතියා ඉමස්ස දීඝාගමස්ස ධම්මභාවො, මජ්ඣිමබුද්ධවචනාදිභාවො ච වචන්ථාපිතොති දස්සෙත්තො “එවමෙත” ත්තිආදිමාහ. සාධාරණවචනෙන දස්සිතෙපි හි “යදන්ථං සංවණ්ණෙනුං ඉදමාරහති, සොයෙව පධානවසෙන දස්සිතො” ති ආවරියෙහි අයං සම්බන්ධො වුත්තො. අපරො නයො – හෙට්ඨා වුත්තෙසු එකවිධාදිභෙදහින්තෙසු පකාරෙසු ධම්මවිනයාදිභාවො සඬිගීතිකාරකෙ හෙව සඬිගීතිකාලෙ වචන්ථාපිතො, න පච්ඡා කජ්ජනමත්තසිද්ධොති දස්සෙත්තො “එවමෙත” ත්තිආදිමාහානිපි වත්තබ්බො. න කෙවලං යථාවුත්තජපකාරමෙව වචන්ථාපෙත්වා සඬිගීතං, අථ ඛො අඤ්ඤම්පිති දස්සෙති “න කෙවලඤ්චා” තිආදිනා. උදානසඬිගහො නාම පට්ඨපාරාජිකාදීසු ආගතානං විනිතවත්ථුආදීනං සඬිබෙපතො සඬිගභදස්සනවසෙන ධම්මසඬිගාහකෙහි යපිතා –

“මක්කට්ඨි වජ්ජිපුත්තා ච, ගිහී නග්ගො ච තිත්ථියා;
දාරිකුජපලවණ්ණා ච, බ්‍යඤ්ජනෙහි පරෙ දුචෙ” ති. ආදිකා (පාරා. 66); –

ගාථායො. වුච්චමානස්ස හි වුත්තස්ස චා අත්ථස්ස විජ්ජකිණ්ණභාවෙන පවත්තිතුං අදත්ථා උද්ධං දානං රක්ඛණං උදානං, සඬිගභවචනන්ති අත්ථො. සීලක්ඛන්ධවග්ගමූලපරියායවග්ගාදිවසෙන වග්ගසඬිගහො. වග්ගොති හි ධම්මසඬිගාහකෙහෙව කතා සුත්තසමුදායස්ස සමඤ්ඤා. උත්තරිමනුස්සපෙය්‍යාලනීලපෙය්‍යාලාදිවසෙන පෙය්‍යාලසඬිගහො. පාතුං රක්ඛිතුං, විත්ථාරිතුං චා අලන්ති හි පෙය්‍යාලං, සඬිබිපිත්වා දස්සනවචනං. අඬිගුත්තරනිකායාදීසු නිපාතසඬිගහො, ගාථසඬිගාදිවසෙන නිපාතනං. සමුදායකරණඤ්ඤි නිපාතො. දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙන (සං. නි. 1.1) සංයුත්තසඬිගහො. වග්ගසමුදායෙ එව ධම්මසඬිගාහකෙහි කතා සංයුත්තසමඤ්ඤා. මූලපණ්ණාසකාදිවසෙන පණ්ණාසසඬිගහො, පඤ්ඤාස පඤ්ඤාස සුත්තානි ගණෙත්වා සඬිගහොති වුත්තං හොති. ආදිසද්දෙන තස්සං තස්සං පාළියං දිස්සමානං සඬිගීතිකාරකවචනං සඬිගණ්හාති. උදානසඬිගහ...පෙ.... පණ්ණාසසඬිගහාදීහි අනෙකවිධං තථා. සත්තහි මාසෙහිති කිරියාපවග්ගෙ තතියා “එකාහෙනෙව බාරාණසිං පායාසි. නවහි මාසෙහි විහාරං නිට්ඨාපෙසී” තිආදීසු විය. කිරියාය ආසුං පරිනිට්ඨාපනඤ්ඤි කිරියාපවග්ගො.

තදා අනෙකච්ඡරියපාතුභාවදස්සනෙන සාධුතං පසාදජනනත්ථමාහ “සඬිගීතිපරියොසානෙ වස්සා” තිආදි. අස්ස බුද්ධවචනස්ස සඬිගීතිපරියොසානෙ සඤ්ජාතජ්ජමොදා විය, සාධුකාරං දදමානා විය ච සඬිකම්පි...පෙ.... පාතුරහෙසුන්ති සම්බන්ධො. වියාති හි උභයත්ථ යොජෙතබ්බං. පවත්තනෙ, පවත්තනාය චා සමත්ථං පවත්තනසමත්ථං. උදකපරියන්තන්ති පථවිසන්ධාරකඋදකපරියොසානං කත්වා, සහ තෙන උදකෙන, තං චා උදකං ආභව්වාති වුත්තං හොති, තෙන

එකදෙසකම්පනං නිවාරෙති. සඬකම්පිති උද්ධං උද්ධං ගච්ඡන්ති සුට්ඨ කම්පි.
සම්පකම්පිති උද්ධමධො ව ගච්ඡන්ති සම්මා පකාරෙන කම්පි. සම්පවෙධිති වතුසු
දිසාසු ගච්ඡන්ති සුට්ඨ භියො පවෙධි. එවං එතෙන පදත්තයෙන ඡප්පකාරං
පට්ඨිවලනං දස්සෙති. අප්ඵ වා පුරත්ථිමනො, පච්ඡිමනො ව උන්නමනඔනමනවසෙන
සඬකම්පි. උත්තරනො, දක්ඛිණනො ව උන්නමනඔනමනවසෙන සම්පකම්පි.
මජ්ඣිමනො, පරියන්තනො ව උන්නමනඔනමනවසෙන සම්පවෙධි. එවම්පි
ඡප්පකාරං පට්ඨිවලනං දස්සෙති, යං සන්ධාය අට්ඨකථාසු වුත්තං —

“පුරත්ථිමනො උන්නමති පච්ඡිමනො ඔනමති, පච්ඡිමනො උන්නමති
පුරත්ථිමනො ඔනමති, උත්තරනො උන්නමති දක්ඛිණනො ඔනමති, දක්ඛිණනො
උන්නමති උත්තරනො ඔනමති, මජ්ඣිමනො උන්නමති පරියන්තනො ඔනමති,
පරියන්තනො උන්නමති මජ්ඣිමනො ඔනමති එවං ඡප්පකාරං...පෙ....
අකම්පිත්ථා”ති (බු. වං. අට්ඨ. 71).

අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තානි අච්ඡරියානි, පුප්ඵචස්සවෙලුක්ඛෙපාදිනි අඤ්ඤායපි
සා සමඤ්ඤාය පාකටාති දස්සෙන්නො ආහ “යා ලොකෙ”තිආදි. යා
පයමමභාසඬගීති ධම්මසඬගාහකෙහි මහාකස්සපාදිහි පඤ්චහි සතෙහි යෙන කතා
සඬගීතා, තෙන පඤ්ච සතානි එතිස්සාති “පඤ්චසතා”ති ව ථෙරෙහෙව කතත්තා
ථෙරා මහාකස්සපාදයො එතිස්සා, ථෙරෙහි වා කතාති “ථෙරිකා”ති ව ලොකෙ
පවුච්චති, අයං පයමමභාසඬගීති නාමාති සම්බන්ධො.

එවං පයමමභාසඬගීති දස්සෙත්ථා යදත්ථං සා ඉධ දස්සිතා, ඉදානි තං නිදානං
නිගමනවසෙන දස්සෙන්නො “ඉම්ප්පා”තිආදිමාහ. ආදිනිකායස්සාති
සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නෙසු පඤ්චසු නිකායෙසු ආදිභූතස්ස දීඝනිකායස්ස.
බුද්දකපරියාපන්නො හි විනයො පයමං සඬගීතො. තථා හි වුත්තං “සුත්තන්ත
පිටකෙ”ති. කෙනාති තථාවුත්තත්තා, ඉමිනා යථාවුත්තපයමමභාසඬගීතියං
තථාවචනමෙව සන්ධාය මයා හෙට්ඨා එවං වුත්තන්ති පුබ්බාපරසම්බන්ධං,
යථාවුත්තවිත්ථාරවචනස්ස වා ගුණං දස්සෙතිති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය
පරමසුබ්බමගම්භිරදුරනුබොධත්ථපරිදීපනාය
සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියජනනාය
අජ්ජවමද්දවසාරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිබන්ති වීරියාදිධම්මසමඬගීතා සාට්ඨකථෙ
පිටකත්තයෙ අසඬගාසංභීරවිසාරදඤ්ඤාණවාරිතා
අනෙකජ්ජහෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිතා මහාගණිතා
මහාවෙය්‍යාකරණෙන ඤාණාහිවංසධම්මසෙනාපතිනාමථෙරෙන
මහාධම්මරාජාධිරාජගරුතා කතාය සාධු විලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා
බාහිරනිදානවණ්ණනාය ලීනත්ථපකාසනා.

නිදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. බ්‍රහ්මජාලසූත්තං

පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා

1. එත්තාවතා ව පරමසණ්භසුබ්බමගම්භීරද්දසානෙකවිධනයසමලඬිකතං බ්‍රහ්මජාලස්ස සාධාරණතො බාහිරනිදානං දස්සෙත්වා ඉදානි අබ්භන්තරනිදානං සංවණ්ණෙත්තො අත්ථාධිගමස්ස සුනික්ඛිත්තපදමූලකත්තා, සුනික්ඛිත්තපදභාවස්ස ව “ඉදමෙව”න්ති සභාවච්ඡාවනෙන පදවිභාගෙන සාධෙනබ්බත්තා පඨමං තාව පදවිභාගං දස්සෙත්තුං “තත්ථ එව”න්තිආදිමාහ. පදවිභාගෙන හි “ඉදං නාම එතං පද”න්ති විජානනෙන තංතංපදානුරූපං ලිඬිගවිහත්ති වචන කාලපයොගාදිකං සම්මාපතිට්ඨාපනතො යථාචුත්තස්ස පදස්ස සුනික්ඛිත්තතා භොති, තාය ව අත්ථස්ස සමධිගමියතා. යථාහ “සුනික්ඛිත්තස්ස හික්ඛවෙ – පදබ්‍යාඤ්ජනස්ස අත්ථොපි සුනායොභොති”න්තිආදි. අපිව සම්බන්ධතො, පදතො, පදවිභාගතො, පදත්ථතො අනුයොගතො, පරිභාරතො වාති ඡභාකාරෙහි අත්ථවණ්ණනා කාතබ්බා. තත්ථ සම්බන්ධො නාම දෙසනාසම්බන්ධො, යං ලොකියා “උම්මුග්ගසාතො”තිපි වදන්ති, සො පන පාළියා නිදානපාළිවසෙන, නිදානපාළියා ව සඬ්භිතිවසෙන වෙදිතබ්බො. පඨමමභාසඬ්භිතිං දස්සෙත්තෙන හි නිදානපාළියා සම්බන්ධො දස්සිතො, තස්මා පදාදිවසෙනෙව සංවණ්ණනං කරොත්තො “එව”න්තිආදිමාහ. එත්ථ ව “එවන්ති නිපාතපදන්තිආදිනා පදතො, පදවිභාගතො ව සංවණ්ණනං කරොති පදානං තබ්බිසෙසානඤ්ච දස්සිතත්තා. පදවිභාගොති හි පදානං විසෙසොයෙව අධිප්පෙතො, න පදවිග්ගහො. පදානි ව පදවිභාගො ව පදවිභාගො. අථ වා පදවිභාගො ව පදවිග්ගහො ව පදවිභාගොති එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහාපි පදවිභාගසද්දෙන චුත්තාති දට්ඨබ්බං. පදවිග්ගහතො පන “හික්ඛුනං සඬ්භො”න්තිආදිනා උපරි සංවණ්ණනං කරිස්සති, තථා පදත්ථානුයොගපරිභාරෙහිපි. එවන්ති එත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො අන්තරාසද්ද ව සද්දාදීනම්පි සඬ්භිතිත්තා, නයග්ගහණෙන වා තෙ ගහිතා. තෙනාහ “මෙතිආදීනි නාමපදානි”ති. ඉතරථා හි අන්තරාසද්දං ව සද්දාදීනම්පි නිපාතභාවො වත්තබ්බො සියා. මෙතිආදීනිති එත්ථ පන ආදි-සද්දෙන යාව පටිසද්දො, තාව තදවසිට්ඨායෙව සද්දා සඬ්භිතිතා. පටීති උපසග්ගපදං පතිසද්දස්ස කාරියභාවතො.

ඉදානි අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පදත්ථතො සංවණ්ණනං කරොත්තො “අත්ථතො පනා”න්තිආදිමාහ. ඉමස්මිං පන යානෙ සොතුනං සංවණ්ණනානයකොසල්ලත්ථං සංවණ්ණනාප්පකාරා වත්තබ්බා. කථං?

එකනාළිකා කථා ව, චතුරස්සා තථාපි ව;
නිසින්නවත්තිකා වෙව, තිධා සංවණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ පාළිං වත්වා එකෙකපදස්ස අත්ථකථනං එකාය නාළියා මිනිතසදිසත්තා, එකෙකං වා පදං නාළං මූලං, එකමෙකං පදං වා නාළිකා අත්ථනිග්ගමනමග්ගො එතිස්සාති කත්වා එකනාළිකා නාම. පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා, පටිපක්ඛස්ස ව උපමං

දස්සෙත්වා, සපක්ඛං දස්සෙත්වා, සපක්ඛස්ස ව උපමං දස්සෙත්වා, කථනං චතුභි
 භාගෙහි චුත්තත්තා, චත්තාරො වා රස්සා සල්ලක්ඛණ්ණපායා එතිස්සාති කත්වා
 චතුරස්සා නාම, විසභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානං ගන්ත්වා පුන
 සභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානගමනං නිසීදාපෙත්වා පතිට්ඨාපෙත්වා
 ආචත්තනායුත්තත්තා, නියමතො වා නිසිත්තස්ස ආරද්ධස්ස චත්තො සංචත්තො
 එතිස්සාති කත්වා නිසිත්තචත්තිකා නාම, යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස විසුං විසුං
 පරියොසානාපි නියුත්තාති චුත්තං හොති, සොදාහරණා පන කථා
 අභිගුත්තරට්ඨකථාය තට්ටිකායං එකාදසනිපාතෙ ගොපාලකසුත්තවණ්ණනාතො
 ගහෙතඛ්ඛා.

හෙදකථා තත්චකථා, පරියායකථාපි ව;
 ඉති අත්ථක්කමෙ විද්වා, තිධා සංචණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ පකතිආදිච්චාරණා හෙදකථා යථා ‘‘බුජ්ඣතීති බුද්ධො’’තිආදි.
 සරුපච්චාරණා තත්චකථා යථා ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ
 අනාවරියකො’’තිආදි (මහානි. 192; චූළනි. 97; පටි. ම. 1.161). වෙච්චනච්චාරණා
 පරියායකථා යථා ‘‘බුද්ධො භගවා සබ්බඤ්ඤ ලොකනායකො’’තිආදි (නෙත්ති. 38
 වෙච්චනාභාරවිහඬගතිස්සිතො පාළි).

පයොජනඤ්ච පිණ්ඩත්ථො, අනුසන්ධි ව වොදනා;
 පරිභාරො ව සබ්බත්ථ, පඤ්චධා වණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ පයොජනං නාම දෙසනාඵලං, තං පන සුතමයඤාණාදි. පිණ්ඩත්ථො නාම
 විජ්ජකිණ්ණස්ස අත්ථස්ස සුවිජානනත්ථං සම්පිණ්ඩෙත්වා කථනං. අනුසන්ධි නාම
 පුව්ඡානුසන්ධාදි. වොදනා නාම යථාචුත්තස්ස චචනස්ස විරොධිකථනං. පරිභාරො
 නාම තස්ස අවිරොධිකථනං.

උම්මුග්ග්සාතො පදඤ්චෙව, පදත්ථො පදවිග්ගහො;
 චාලනා පච්චුපට්ඨානං, ඡධා සංචණ්ණනං වදෙ. (චජිර. ටී.
 පයමමභාසඬගිතිවණ්ණනා);

තත්ථ අජ්ඣත්තිකාදිනිදානං උම්මුග්ග්සාතො. ‘‘ඵචමිද්’’න්ති නානාවිධෙන
 පදවිසෙසතාකථනං පදං, සද්දත්ථාධිජ්ජායත්ථාදි පදත්ථො. අනෙකධා නිබ්බවනං
 පදවිග්ගහො. චාලනා නාම වොදනා. පච්චුපට්ඨානං පරිභාරො.

සමුට්ඨානං පදත්ථො ව, භාවානුචාදවිධයො;
 විරොධො පරිභාරො ව, නිගමනන්ති අට්ඨධා.

තත්ථ සමුට්ඨානන්ති අජ්ඣත්තිකාදිනිදානං. පදත්ථොති
 අධිජ්ජෙතානධිජ්ජෙතාදිවසෙන අනෙකධා පදස්ස අත්ථො. භාවොති අධිජ්ජායො.
 අනුචාදවිධයොති පයමච්චනං වීධි, තදාවිකරණවසෙන පච්ඡා චචනං අනුචාදො,

විසෙසනවිසෙසානං වා විධානුවාද සමඤ්ඤා. විරොධොති අත්ථනිවිඡයනත්ථං
වොදනා. පරිහාරොති තස්සා සොධනා. නිගමනන්ති අනුසන්ධියා අනුරූපං අප්පනා.

ආදිතො තස්ස නිදානං, චත්තබ්බං තප්පයොජනං;
පිණ්ඩත්ථො චෙව පදත්ථො, සම්බන්ධො අධිප්පායකො;
වොදනා සොධනා චෙති, අට්ඨධා වණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ සම්බන්ධො නාම පුබ්බාපරසම්බන්ධො, යො ‘අනුසන්ධි’ති වුවචති.
සෙසා චුත්තත්ථාව, එවමාදිනා තත්ථ තත්ථාගතෙ සංවණ්ණනාප්පකාරෙ ඤත්වා
සබ්බත්ථ යථාරහං විචෙතබ්බාති.

එවමනෙකත්ථප්පහෙදනා පයොගතොව ඤාතබ්බාති තබ්බසෙන තං
සමත්ථෙතුං “තථා හෙසා”තිආදි චුත්තං. අථ වා අයං සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස
වාචකොති සඬකෙනචචත්ථිතායෙව සද්දා තං තදත්ථස්ස වාචකා, සඬකෙනො ච
නාම පයොගවසෙන සිද්ධොති දස්සෙතුමිපි ඉදං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවමිදිසෙසු.
නනු ච –

“යථාපි පුප්ඵරාසිම්භා, කයිරා මාලාගුණෙ බහු;
එවං ජාතෙන මච්චෙන, කත්තබ්බං කුසලං බහු”න්ති. (ධ. ප. 53);

එත්ථ එවං-සද්දෙන උපමාකාරස්සෙව චුත්තත්තා ආකාරත්ථොයෙව එවං-සද්දො
සියාති? න, විසෙසසබ්භාවතො. “එවං බ්‍යා බො”තිආදිසු (ම. නි. 234, 396) හි
ආකාරමත්තවාචකොයෙව ආකාරත්ථොති අධිප්පෙතො, න පන
ආකාරවිසෙසවාචකො. එත්ථ හි කිඤ්චාපි පුප්ඵරාසිසදිසතො මනුස්සපපත්ති
සප්පුරිසුපනිස්සය සද්ධම්මසවන
යොනිසොමනසිකාරභොගසම්පත්තිආදිදානාදිපුඤ්ඤකිරියාහෙතුසමුදායතො
සොභාසුගන්ධනාදිගුණයොගෙන මාලාගුණසදිසියො බහුකා පුඤ්ඤකිරියා
මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති අත්ථස්ස ජොතිත්තා
පුප්ඵරාසිමාලාගුණාව උපමා නාම උපමීයති එතායාති කත්වා, තෙසං උපමාකාරො ච
යථාසද්දෙන අනියමතො ජොතිතො, තස්මා “එවං-සද්දො නියමතො
උපමාකාරනිගමනත්ථො”ති චත්තුං යුත්තං, තථාපි සො උපමාකාරො
නියමීයමානො අත්ථතො උපමාව භොති නිස්සයභූතං තමන්තරෙන නිස්සිතභූතස්ස
උපමාකාරස්ස අලබ්භමානත්තාති අධිප්පායෙනාහ “උපමායං ආගතො”ති. අථ වා
උපමීයනං සදිසිකරණන්ති කත්වා පුප්ඵරාසිමාලාගුණෙහි සදිසභාවසඬාතො
උපමාකාරොයෙව උපමා නාම. “සද්ධම්මත්තං සියොපමා”ති හි චුත්තං, තස්මා
ආකාරමත්තවාචකොව ආකාරත්ථො එවං-සද්දො.
උපමාසඬාතආකාරවිසෙසවාචකො පන උපමාත්ථොයෙවාති චුත්තං “උපමායං
ආගතො”ති.

තථා “එවං ඉමිනා ආකාරෙන අභික්කම්මිතබ්බ”න්තිආදිනා උපදිසියමානාය
සමණසාරූප්පාය ආකප්පසම්පත්තියා උපදිසනාකාරොපි අත්ථතො

උපදෙසෙයෙවැනි ආහ “එවං...පෙ.... උපදෙසෙ”ති. එවමෙතන්ති එත්ථ පන
 හගවතා යථාචුත්තමත්ථං අවිපරීතතො ජානන්තෙහි කතං තත්ථ
 සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි භංසනං උදග්ගතාකරණං සම්පහංසනං. තත්ථ
 සම්පහංසනාකාරොපි අත්ථතො සම්පහංසනමෙවාති චුත්තං “සම්පහංසනෙති.
 එවමෙව පනායන්ති එත්ථ ව දොසවිභාවනෙන ගාරය්භවවනං ගරහණං, තදාකාරොපි
 අත්ථතො ගරහණං නාම, තස්මා “ගරහණෙ”ති චුත්තං. සො චෙත්ථ
 ගරහණාකාරො “වසලී”තිආදිබ්බංසනසද්දසන්නිධානතො එවං-සද්දෙන
 පකාසිතොති විඤ්ඤායති, යථා චෙත්ථ එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන
 චුත්තානං පුජ්ජරාසිආදිසද්දානං සන්නිධානතොති දට්ඨබ්බං. ජොතකමත්තා හි
 නිපාතාති. එවමෙවාති ව අධුනා භාසිතාකාරෙනෙව. අයං වසලගුණයොගතො වසලී
 කාළකණ්ණි යස්මිං වා තස්මිං වා යානෙ භාසතීති සම්බන්ධො. එවං හන්තෙති සාධු
 හන්තෙ, සුට්ඨු හන්තෙති චුත්තං හොති. එත්ථ පන ධම්මස්ස සාධුකං
 සවනමනසිකාරෙ සන්නියොජ්ජෙති හික්ඛුහි තත්ථ අත්තතො ධීතභාවස්ස
 පටිජානනමෙව වචනසම්පටිග්ගහො, තදාකාරොපි අත්ථතො
 වචනසම්පටිග්ගහොයෙව නාම, තෙනාහ “වචනසම්පටිග්ගහෙ”ති.

එවං ඛ්‍යා ඛොති එවං විය ඛො. එවං ඛොති හි ඉමෙසං පදානමන්තරෙ
 වියසද්දස්ස ඛ්‍යාපදෙසොති තෙරුත්තිකා “ව-කාරස්ස, බ-කාරං, ය-
 කාරසංයොගඤ්ච කත්වා දීඝවසෙන පදසිද්ධි”තිපි වදන්ති. ආකාරෙති
 ආකාරමත්තෙ. අජ්ජාබ්‍යාධන්ති විසභාගවෙදනාභාවං. අජ්ජාතඬිකන්ති
 කිව්ජජීවිතකරොරොගාභාවං. ලහුට්ඨානන්ති නිග්ගෙලඤ්ඤතාය ලහුතායුත්තං
 උට්ඨානං. බලන්ති කායබලං. එසුචිභාරන්ති වතුසු ඉරියාපටෙසු සුඛවිහාරං.
 විත්ථාරො දසම සුභසුත්තට්ඨකථාය මෙව (දී. නි. අට්ඨ. 1.445) ආවි හවිස්සති.
 එවඤ්ච වදෙහීති යථාහං වදාමි, එවමිපි සමණං ආනන්දං වදෙහි. “සාධු කිර
 හව”න්තිආදිකං ඉදානි වත්තබ්බවචනං, සො ව වදනාකාරො ඉධ එවං-සද්දෙන
 නිදස්සියතීති චුත්තං “නිදස්සනෙ”ති. කාලාමාති කාලාමගොත්තසම්බන්ධෙ ජනෙ
 ආලපති. “ඉමෙ...පෙ.... වා”ති යං මයා චුත්තං, තං කිං මඤ්ඤාති අත්ථො.
 සමත්තාති පරිපූරිතා. සමාදිත්තාති සමාදිසිතා. සංවත්තන්ති වා නො වා සංවත්තන්ති
 එත්ථ වචනද්වයෙ කථං වො තුම්භාකං මති හොතීති යොජෙතබ්බං. එවං නොති
 එවමෙව අම්භාකං මති එත්ථ හොති, අම්භාකමෙත්ථ මති හොති යෙවෘතිපි අත්ථො.
 එත්ථ ව තෙසං යථාචුත්තධම්මානං අහිතදුක්ඛාවහභාවෙ සන්නිට්ඨානජනනත්ථං
 අනුමතිග්ගහණවසෙන “සංවත්තන්ති නො වා, කථං වො එත්ථ හොති”ති පුච්ඡාය
 කතාය “එවං නො එත්ථ හොති”ති චුත්තත්තා තදාකාරසන්නිට්ඨානං එවං-සද්දෙන
 විභාවිතං, සො ව තෙසං ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො
 නියමියමානො අත්ථතො අවධාරණමෙවාති චුත්තං “අවධාරණෙ”ති.
 ආකාරත්ථමඤ්ඤත්‍ර සබ්බත්ථ චුත්තනායෙන වොදනා, සොධනා ව වෙදිතබ්බා.

ආදිසද්දෙන චෙත්ථ ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඬගහො දට්ඨබ්බො.
 තථා හි “එවංගතානි, එවංවිධො, එවමාකාරො”ති ව ආදිසු ඉදමත්ථෙ,
 ගතවිධාකාරසද්දා පන පකාරපරියායා. ගතවිධයුත්තාකාරසද්දෙ හි ලොකියා

පකාරත්මය වදන්ති. “එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්ස ආමුත්තමණිකුණ්ඩලාහරණා ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඬගීහුතා පරිවාරෙන්ති, සෙය්‍යථාපි ත්වං එතරහි සාවරියකොති? නො හිදං නො ගොතමා”තිආදීසු (දී. නි. 1.286) පුවඡායං. “එවං ලහුපරිවත්තං (අ. නි. 1.48), එවමායුපරියන්තො”ති (පාරා. 12) ව ආදීසු පරිමාණෙ. එත්ථාපි “සුන්හාතා සුවිලිත්තා”තිආදිවචනං පුවඡා, ලහුපරිවත්තං, ආයුනං පමාණඤ්ච පරිමාණං, තදාකාරොපි අත්ථතො පුවඡා ව පරිමාණඤ්ච නාම, තස්මා එතෙසු පුවඡන්ථො, පරිමාණන්ථො ව එවංසද්දො වෙදිතබ්බොති. ඉධ පන සො කතමෙසු භවති, සබ්බත්ථ වා, අනියමතො පදෙසෙ වාති වොදනාය “ස්වායම්ඛා”තිආදි වුත්තං.

නනු එකස්මිංයෙව අත්ථෙ සියා, කස්මා තීසුපිති ව, හොතු තිබ්බිධෙසු අත්ථෙසු, කෙන කිමත්ථං දිපෙතීති ව අනුයොගං පරිහරන්තො “තත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථාති තෙසු තීසු අත්ථෙසු. එකත්තනානත්තඅඛ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඬබ්බාතා, නන්දියාවත්තතිපුක්ඛලසිභවික්කිලිතඅඬකුසදිසාලොචනසඬබ්බාතා වා ආධාරාදිහෙදවසෙන නානාවිධා නයා නානානයා, පාලිගතියො වා නයා, තා ව පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්ති ආදිවසෙන, සඬබ්බෙපචිත්ථාරාදිවසෙන, සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොම්ස්සකාදිවසෙන, කුසලාදිවසෙන, බන්ධාදිවසෙන, සඬගභාදිවසෙන, සමයවිමුත්තාදිවසෙන, ධ්වනාදිවසෙන, කුසලමුලාදිවසෙන, තිකපට්ඨානාදිවසෙන ව පිටකත්තයානුරූපං නානාප්පකාරාති නානානයා. තෙහි නිපුණං සණ්ඨං සුබ්බමං තථා. ආසයොව අප්ප්ඤ්ඤායො, තෙ ව සස්සතාදිහෙදෙන, තත්ථ ව අප්පරජක්ඛතාදිවසෙන අනෙකා, අත්තප්ප්ඤ්ඤායොදයො එව වා සමුට්ඨානමුප්පත්තිහෙතු එතස්සාති තථා, උපනෙතබ්බාභාවතො අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙ හි සම්පන්නං පරිපුණ්ණං තථා. අපිච සඬකාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ව සම්පන්නං සමන්තාගතං තථා. අථ වා විඤ්ඤානං භද්‍යඬගමතො, සවනෙ අතිත්තිජනනතො, බ්‍යඤ්ජනරසවසෙන පරමගම්භීරභාවතො, විචාරණෙ අතිත්තිජනනතො, අත්ථරසවසෙන ව සම්පන්නං සාදුරසං තථා.

පාටිභාරියපදස්ස වචනත්ථං “පටිපක්ඛරණතො රාගාදිකිලෙසාපනායනතො පාටිභාරිය”න්ති වදන්ති. භගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදියො න සන්ති, යෙ භරිතබ්බා බොධිමුලෙයෙව සවාසනසකලසංකිලෙසානං පහීනත්තා. පුපුප්පනානම්පි ව විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්තාගතෙ විත්තෙ භතපටිපක්ඛෙ සතියෙව ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා පුපුප්පනෙසු පවත්තවොභාරෙන්නපි න සක්කා ඉධ “පාටිභාරිය”න්ති වත්තුං, සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යගතාව කිලෙසා පටිපක්ඛා සංසාරපඬකනිමුග්ගස්ස සත්තනිකායස්ස සමුද්ධරිතුකාමතො, තස්මා තෙසං වෙනෙය්‍යගතකිලෙසසඬබ්බාතානං පටිපක්ඛානං භරණතො පාටිභාරියන්ති වුත්තං අස්ස, එවං සති යුත්තමෙතං.

අප වා හගවතො සාසනස්ස පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං තිත්ථියභූතානං පටිපක්ඛානං හරණතො පාටිභාරියන්තිපි යුජ්ජති. කාමඤ්චෙන්ථ තිත්ථියා හරිතඛිබා නාස්සු, තෙසං පන සන්තානගතදිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිජ්ජකාසනෙ අසමත්ථතාකාරණෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසඬ්ඛාතෙන හි තිහිපි පාටිභාරියෙහි තෙ හරිතා අපනිතා නාම භොන්ති. පටීති වා අයං සද්දො ‘පච්ඡා’ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති ‘තස්මිං පටිපට්ඨිමහි, අඤ්ඤො ආගඤ්ජි බ්‍රාහ්මණො’ති ආදීසු (සු. නි. 985; වුළුති. 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්ඛෙලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතඛිබං පවත්තෙතඛිබන්ති පටිභාරියං, තදෙව දීඝවසෙන, සකත්ථචුත්තිපච්චයවසෙන වා පාටිභාරියං, අත්තනො වා උපක්ඛෙලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා තදඤ්ඤෙසං හරණං පාටිභාරියං චුත්තනයෙන. ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීයො හි විගතූපක්ඛෙලෙසෙන, කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතඛිබා, හතෙසු ච අත්තනො උපක්ඛෙලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්ඛෙලෙසහරණානි ච භොන්තිති තදුභයමිපි නිබ්බවනං යුජ්ජති.

අපිව යථාචුත්තෙහි නිබ්බවනෙහි ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසඬ්ඛාතො සමුදායො පටිභාරියං නාම. එකෙකං පන තස්මිං භවං ‘පාටිභාරිය’න්ති චුච්චති විසෙසත්ථජොතකපච්චයන්තරෙන සද්දරචනාවිසෙසසම්භවතො, පටිභාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං, මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති පාටිභාරියං. විචිත්‍රා හි තද්ධිතචුත්ති. තස්ස පන ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහෙදෙන, විසයහෙදෙන ච බහුවිධස්ස හගවතො දෙසනාය ලඛිතමානත්තා ‘විවිධපාටිභාරියන්ති චුත්තං. හගවා හි කදාචි ඉද්ධිවසෙනාපි දෙසනං කරොති නිමිත්තබුද්ධෙන සහ පුච්ඡාචිස්සජ්ජනාදීසු, කදාචි ආදෙසනාවසෙනාපි ආමගන්ධබ්‍රාහ්මණස්ස ධම්මදෙසනාදීසු (සු. නි. අට්ඨ. 1.241), යෙභුයොපන පන අනුසාසනීයා. අනුසාසනීපාටිභාරියඤ්ඤි බුද්ධානං සතතං ධම්මදෙසනා. ඉති තංතංදෙසනාකාරෙන අනෙකවිධපාටිභාරියතා දෙසනාය ලඛිතති. අයමත්ථො උපරි එකාදසමස්ස කෙවට්ටසුත්තස්ස වණ්ණනාය (දී. නි. අට්ඨ. 1.481) ආචි භවිස්සති. අප වා තස්ස විවිධස්සාපි පාටිභාරියස්ස හගවතො දෙසනාය සංස්ථවනතො ‘විවිධපාටිභාරිය’න්ති චුත්තං, අනෙකවිධපාටිභාරියදස්සනන්ති අත්ථො.

ධම්මනිරුත්තියාව හගවති ධම්මං දෙසෙන්තෙ සබ්බෙසං සුණන්තානං නානාභාසිතානං තංතංභාසානුරූපතො දෙසනා සොතපට්ඨාගච්ඡතීති ආහ ‘සබ්බ...පෙ.... මාගච්ඡන්ත’න්ති. සොතමෙව සොතපථො, සවනං වා සොතං, තස්ස පථො තථා, සොතද්වාරන්ති අත්ථො. සබ්බාකාරෙනාති යථාදෙසිතාකාරෙන. කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, අසමත්ථොයෙව, තස්මාති පාඨසෙසො. පනාති එකංසත්ථෙ, තෙන සද්ධාසතිධිතිවීරියාදිබලසඬ්ඛාතෙන සබ්බථාමෙන එකංසෙනෙව සොතුකාමතාසඬ්ඛාතකුසලච්ඡන්දස්ස ජනනං දස්සෙති. ජනෙත්වාපීති එත්ථ පි-සද්දො, අපි-සද්දො වා සම්භාවනත්ථො ‘බුද්ධොපි බුද්ධභාවං භාවෙන්වා’ති ආදීසු (දී. නි. අට්ඨ 1; ම. නි. අට්ඨ. 1; සං. නි. අට්ඨ. 1; අ. නි. අට්ඨ 1.පඨමගන්ථාරම්භකථා) විය, තෙන ‘සබ්බථාමෙන එකංසෙනෙව සොතුකාමතං ජනෙත්වාපි නාම එකෙනාකාරෙන සුතං, කිමඬ්ඨං පන අඤ්ඤො’ති තථාසුතෙ

ධම්මෙ සම්භාවනං කරොති. කෙච් පන “ඵදිසෙසු ගරහත්ථො” ති වදන්ති,
 තදයුත්තමෙව ගරහත්ථස්ස අවිජ්ජමානත්තා, විජ්ජමානත්ථස්සෙව ච
 උපසග්ගනිපාතානං ජොතකත්තා. “නානානායනිපුණ” න්තිආදීනා හි
 සබ්බජ්ජකාරෙන සොතුමසක්කුණෙයාහාවෙන ධම්මස්ස ඉධ සම්භාවනමෙව
 කරොති, තස්මා “අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු, රතිං සො නාධිගච්ඡති” තිආදීසුයෙව (ධ. ප.
 187) ගරහත්ථසම්භවෙසු ගරහත්ථො වෙදිතබ්බොති. අපි-සද්දො ව ඊදිසෙසු
 යානෙසු නිපාතොයෙව, න උපසග්ගො. තථා හි “අපි-සද්දො ව නිපාතපක්ඛිකො
 කාතබ්බො, යත්ථ කිරියාවාචකතො පුබ්බො න හොති” ති අක්ඛරචිත්තකා වදන්ති.
 මයාපීති එත්ථ පන න කෙවලං මයාව, අථ බො අඤ්ඤෙහිපි තථාරූපෙහීති
 සම්පිණ්ඩනත්ථො ගහෙතබ්බො.

සාමං භවතීති සයම්භූ, අනාවරියකො. න මයං ඉදං සච්ඡිකතන්ති එත්ථ පන “න
 අත්තනො ඤාණෙනෙව අත්තනා සච්ඡිකත” න්ති පකරණතො අත්ථො විඤ්ඤායති.
 සාමඤ්ඤවචනස්සාපි හි
 සම්පයොගවිජ්ජයොගසභවරණවිරොධසද්දන්තරසන්තිධානලිඛිගඔචිත්තාකාලදෙසප
 කරණාදිවසෙන විසෙසත්ථග්ගණං සම්භවති. එවං සබ්බත්ථං. පරිමොචෙන්තොති
 “පුන වපරං හික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චො පාපහික්ඛු තථාගතජ්ජවෙදිතං ධම්මචිනයං
 පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහති” ති (පාරා. 195) චුත්තදොසතො පරිමොචාපනහෙතු.
 හෙත්ථත්ථෙ හි අත්ත-සද්දො “අසම්බුධං බුද්ධනිසෙවිත” න්තිආදීසු (වි. අට්ඨ.
 1.ගන්ථාරම්භකථා) විය. ඉමස්ස සුත්තස්ස සංවණ්ණනාප්පකාරවිචාරණෙන
 අත්තනො ඤාණස්ස පච්චක්ඛතං සන්ධාය “ඉදානි වත්තබ්බ” න්ති චුත්තං. එසා හි
 සංවණ්ණනාකාරානං පකති, යදිදං සංවණ්ණෙනබ්බධම්මෙ සබ්බත්ථං “අයම්මස්ස
 අත්ථො, එවම්ධ සංවණ්ණයිස්සාමී” ති පුරෙතරමෙව සංවණ්ණනාප්පකාරවිචාරණා.

එතදග්ගපදස්සත්ථො චුත්තොව. “බහුස්සුතාන” න්තිආදීසු පන අඤ්ඤෙපි ථෙරා
 බහුස්සුතා, සතිමත්තො, ගතිමත්තො, ධිතිමත්තො, උපට්ඨාකා ව අත්ථී, අයං
 පනායස්මා බුද්ධවචනං ගණ්හන්තො දසබ්බෙස්ස සාසනෙ හණ්ඩාගාරිකපරියත්තියං
 යත්වා ගණ්හි, තස්මා බහුස්සුතානං අග්ගො නාම ජාතො. ඉමස්ස ව ථෙරස්ස
 බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා ධාරණසති අඤ්ඤෙහි ථෙරෙහි බලවතරා අහොසි, තස්මා
 සතිමත්තානං අග්ගො නාම ජාතො. අයමෙවායස්මා එකපදෙ යත්වා
 සට්ඨිපදසහස්සානි ගණ්හන්තො සත්ථාරා කථිතනියාමෙන සබ්බපදානි ජානාති,
 තස්මා ගතිමත්තානං අග්ගො නාම ජාතො. තස්සෙව වායස්මතො බුද්ධවචනං
 උග්ගණ්හනවිරියං, සජ්ඣායනවිරියඤ්ඤා අඤ්ඤෙහි අසදිසං අහොසි, තස්මා
 ධිතිමත්තානං අග්ගො නාම ජාතො. තථාගතං උපට්ඨහන්තො වෙස න අඤ්ඤෙසං
 උපට්ඨාකහික්ඛුතං උපට්ඨහනාකාරෙන උපට්ඨහති. අඤ්ඤෙපි හි තථාගතං
 උපට්ඨහිංසු, න ව පන බුද්ධානං මනං ගහෙත්වා උපට්ඨහිතුං සක්කොන්ති, අයං පන
 ථෙරො උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධදිවසතො පට්ඨාය ආරද්ධවීරියො භුත්වා තථාගතස්ස
 මනං ගහෙත්වා උපට්ඨහි, තස්මා උපට්ඨාකානං අග්ගො නාම ජාතො.
 අත්ථකුසලොති භාසිතත්ථෙ, පයොජනත්ථෙ ව ඡෙකො. ධම්මොති පාළිධම්මො,
 නානාවිධො වා හෙතු. බ්‍යඤ්ජනන්ති අක්ඛරං අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනතො. පදෙන හි

බ්‍යක්ෂිතොපි අත්ථො අක්ඛරමුලකත්තා පදස්ස “අක්ඛරෙන බ්‍යක්ෂිතො”ති
 වුවවති. අත්ථස්ස වියක්ෂ්ඨනතො වා වාක්‍යාමිපි ඉධ බ්‍යක්ෂ්ඨනං නාම. වාක්‍යොන හි
 අත්ථො පරිපුණ්ණං බ්‍යක්ෂියති, යතො “බ්‍යක්ෂ්ඨනෙහි විවරති”ති ආයස්මතො
 මහාකච්චායනත්ථෙරෙන චුත්තං. නිරුත්තීති නිබ්බවනං, පඤ්චවිධා වා
 නිරුත්තීනායා. තෙසමිපි හි සද්දරවනාවිසෙසෙන අත්ථාධිගමහෙනුතො ඉධ ගහණං
 යුජ්ජති. පුබ්බාපරං නාම පුබ්බාපරානුසන්ධි, සුත්තස්ස වා පුබ්බභාගෙන අපරභාගස්ස
 සංසන්දනං. භගවතා ච පඤ්චවිධඵ්ඨකදග්ගට්ඨානෙන ධම්මසෙනාපතිනා ච
 පඤ්චවිධකොසල්ලෙන පසට්ඨභාවානුරූපන්ති සම්බන්ධො. ධාරණබලන්ති
 ධාරණසංඛ්‍යාතං බලං, ධාරණෙ වා බලං, උභයත්ථාපි ධාරණං සාමත්ථියන්ති චුත්තං
 භොති. දස්සෙන්තො හුත්වා, දස්සනහෙනුතිපි අත්ථො. තඤ්ච ඛො අත්ථතො වා
 බ්‍යක්ෂ්ඨනතො වා අනුනමනධිකන්ති අවධාරණඵලමාහ. න අඤ්ඤා දට්ඨබ්බන්ති
 පන නිවත්තෙතබ්බන්ථං. න අඤ්ඤාථාති ච භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න
 අඤ්ඤාථා, න පන භගවතා දෙසිතාකාරතො. අවිත්තෙය්‍යානුභවා හි භගවතො
 දෙසනා, ඵ්චඤ්ච කත්වා “සබ්බජ්ජකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු”න්ති හෙට්ඨා
 චුත්තවචනං සමත්ථිතං භොති, ඉතරථා භගවතා දෙසිතාකාරෙනෙව සොතුං
 සමත්ථත්තා තදෙනං න වත්තබ්බං සියා. යථාචුත්තෙන පන අත්ථෙන
 ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරාවිරුජ්ඣනවසෙන ධාරණස්ස
 අධිජ්ජෙතත්තා, අඤ්ඤාථා භගවතා දෙසිතාකාරෙනෙව ධාරිතං සමත්ථනතො
 හෙට්ඨා චුත්තවචනෙන විරුජ්ඣෙය්‍ය. න භෙත්ථ ද්විත්තං අත්ථානං
 අත්ථන්තරතාපරිභාරො යුත්තො තෙසං ද්විත්තමිපි අත්ථානං සුතභාවදීපනෙන
 ඵකච්ඡයත්තා, ඉතරථා ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ
 පච්ඡිමත්ථවසෙන සමත්ථො, පුරිමත්ථවසෙන ච අසමත්ථොති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

“යො පරො න භොති, සො අත්තා”ති චුත්තාය නියකජ්ඣත්තසංඛ්‍යාතාය
 සන්තතියා පවත්තනකො තිවිධොපි මෙ-සද්දො, තස්මා කිඤ්චාපි
 නියකජ්ඣත්තසන්තතිවසෙන ඵකස්මිං යෙවත්ථෙ මෙ-සද්දො දිස්සති, තථාපි
 කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන විජ්ජමානවිහත්තිහෙදං සන්ධාය චුත්තං “තිසු
 අත්ථෙසු දිස්සති”ති, තිසු විහත්තියත්ථෙසු අත්තනා සඤ්ඤාත්තවිහත්තිතො
 දිස්සතිති අත්ථො. ගාථාභිගීතන්ති ගාථාය අභිගීතං අභිමුඛං ගායිතං.
 අභොජනෙය්‍යන්ති භොජනං කාතුමනරහරූපං. අභිගීතපදස්ස කත්තුපෙක්ඛත්තා
 මයාති අත්ථො. ඵ්චං සෙසෙසුපි යථාරහං. සුතසද්දස්ස කම්මභාවසාධනවසෙන
 ද්වාධිප්පායිකපදත්තා යථායොගං “මයා සුත”න්ති ච “මම සුත”න්ති ච
 අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

කිඤ්චාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකමත්තභාවතො පන සතිපි
 තස්මිං සුතසද්දොයෙව තං තං අත්ථං වදන්ති අනුපසග්ගස්ස සුතසද්දස්ස
 අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣතිති ආහ “සඋපසග්ගො ච
 අනුපසග්ගො වා”ති. අස්සාති සුතසද්දස්ස. උපසග්ගවසෙනපි ධාතුසද්දො
 විසෙසත්ථවාචකො යථා “අනුභවති පරාභවති”ති චුත්තං. “ගච්ඡන්තොති
 අත්ථො”ති. තථා අනුපසග්ගොපි ධාතුසද්දො සඋපසග්ගො විය

විසේසත්ථවාචකොති ආහ “විස්සුතධම්මස්සාති අත්ථො”ති. එවමිදිසෙසු.
සොතවිඤ්ඤායාන්ති සොතද්වාරනිස්සිතෙන විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතබ්බං,
සසම්භාරකථා වා එසා, සොතද්වාරෙන විඤ්ඤාතබ්බන්ති අත්ථො.
සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරොති සොතද්වාරානුසාරෙන මනොවිඤ්ඤාණෙන
විඤ්ඤාතධම්මධරො. න හි සොතද්වාරනිස්සිතවිඤ්ඤාණමත්තෙන ධම්මො
විඤ්ඤායති, අථ ඛො තදනුසාරමනොවිඤ්ඤාණෙනෙව, සුතධරොති ච තථා
විඤ්ඤාතධම්මධරො චුත්තො, තස්මා තදත්ථොයෙව සම්භවතීති එවං චුත්තං.
කම්මභාවසාධනාති සුතසද්දෙ සම්භවන්තීති දස්සෙතුං “ඉධ පනා”තිආදිමාහ.
පුබ්බාපරපදසම්බන්ධවසෙන අත්ථස්ස උපපන්නතා, අනුපපන්නතා ච විඤ්ඤායති,
තස්මා සුතසද්දස්සෙව වසෙන අයමත්ථො “උපපන්නො, අනුපපන්නො”ති වා න
විඤ්ඤාතබ්බොති වොදනාය පුබ්බාපරපදසම්බන්ධවසෙන එතදත්ථස්ස උපපන්නතං
දස්සෙතුං “මෙ-සද්දස්ස හී”තිආදි චුත්තං. මයාති අත්ථෙප සතීති කත්තුත්ථෙ
කරණනිද්දෙසවසෙන මයාති අත්ථෙප වත්තබ්බෙ සති, යදා මෙ-සද්දස්ස
කත්තුවසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති චුත්තං හොති. මමාති අත්ථෙප සතීති
සම්බන්ධයත්ථෙ සාමිනිද්දෙසවසෙන මමාති අත්ථෙප වත්තබ්බෙ සති, යදා
සම්බන්ධවසෙන සාමි නිද්දෙසො, තදාති චුත්තං හොති.

එවං සද්දතො ඤාතබ්බමත්ථං විඤ්ඤාපෙත්වා ඉදානි තෙහි දස්සෙතබ්බමත්ථං
නිදස්සෙන්නො “එවමෙනෙසු”තිආදිමාහ. සුතසද්දසන්නිධානෙ පයුත්තෙන එවං-
සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙනෙව භවිතබ්බං විජ්ජමානත්ථස්ස ජොතකමත්තත්තා
නිපාතානන්ති චුත්තං “එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිව්චනිදස්සන”න්ති.
සවනාය එව හි ආකාරො, නිදස්සනං, අවධාරණමිපි, තස්මා යථාචුත්තො එවං-
සද්දස්ස තිව්ධොපි අත්ථො සවනකිරියාජොතකභාවෙන ඉධාධිප්පෙතොති. ආදි-
සද්දෙන වෙන්ථ සම්පට්ඨිජනාදිනං සොතද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං, තදහිනිපාතානඤ්ච
මනොද්වාරික විඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං, යතො
සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතත්ථෙ ඉධ සුතසද්දොති චුත්තො. අවධාරණඵලත්තා
සද්දපයොගස්ස සබ්බමිපි වාක්‍යං අන්තොගධාවධාරණං, තස්මා “සුත”න්ති එතස්ස
සුතමෙවාති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති. එතෙන හි
වචනෙන අවධාරණෙන නිරාකතං දස්සෙති. යථා පන යං සුතං සුතමෙවාති
නියමෙතබ්බං, තථා ච තං සුතං සම්මා සුතං හොතීති අවධාරණඵලං දස්සෙතුං චුත්තං
“අනුනාධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන”න්ති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොභනවසෙන
සද්දො අත්ථං වදති, තස්මා “සුත”න්ති එතස්ස අසුතං න හොතීති අයමත්ථො
ලබ්භතීති සන්ධාය “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති චුත්තං, ඉමිනා
දිට්ඨාදිනිවත්තනං කරොති දිට්ඨාදිනං “අසුත”න්ති සද්දන්තරත්ථාභාවෙන
නිවත්තෙතබ්බත්තා. ඉදං චුත්තං හොති – න ඉදං මයා අත්තනො ඤාණෙන දිට්ඨං,
න ච සයම්භුඤාණෙන සවිජ්ඣතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච ඛො සුතං සම්මදෙවති.
තදෙව සම්මා සුතභාවං සන්ධායාහ “අනුනා...පෙ.... දස්සන”න්ති. හොති වෙන්ථ –

“එවාදිසත්තියා වෙව, අඤ්ඤත්ථාපොභනෙන ව;
ද්විධා සද්දො අත්ථන්තරං, නිවත්තෙති යථාරහ”න්ති.

අපිව අවධාරණත්වේ එවං-සද්දේ අයමත්ථයොජනා කරියනිති තදපෙක්ඛස්ස සුතසද්දස්ස සාධාරණත්වො චුත්තො “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති, තදවධාරණඵලං දස්සෙති “අනු...පෙ.... දස්සන”ති ඉමිනා. සවන-සද්දො චෙත්ථ භාවසද්දෙන යොගතො කම්මසාධනො වෙදිතබ්බො “සුයාති”ති. අනුනාධිකතාය භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො අවිපරිතං, අවිපරිතස්ස වා සුත්තස්ස ගහණං, තස්ස නිදස්සනං තථා, ඉති සවනහෙතු සුණන්තපුග්ගලසවනවිසෙසවසෙන අයං යොජනා කතා.

එවං පදත්තයස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙනාපි තං දස්සෙතුං “තථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්සාති යා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන පවත්තා මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණවිථි, තස්සා. සා හි නානාජපකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං සමත්ථා, න සොතද්වාරික විඤ්ඤාණවිථි එකාරම්මණෙයෙව පවත්තනතො, තථා චෙව චුත්තං “සොතද්වාරානුසාරෙනා”ති. තෙන හි සොතද්වාරිකවිඤ්ඤාණවිථි නිවත්තති. නානාජපකාරෙනාති වක්ඛමානෙන අනෙකවිභිතෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණාකාරසඬ්ඛාතෙන නානාවිධෙන ආකාරෙන, එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්වො එවං-සද්දො ගහිතොති දස්සෙති. පවත්තිභාවජපකාසනන්ති පවත්තියා අත්ථිභාවජපකාසනං. යස්මිං පකාරෙ චුත්තජපකාරා විඤ්ඤාණවිථි නානාජපකාරෙන පවත්තා, තදෙව ආරම්මණං සන්ධාය “ධම්මජපකාසන”න්ති චුත්තං, න පන සුතසද්දස්ස ධම්මත්ථං, තෙන චුත්තං “අයං ධම්මො සුතො”ති. තස්සා හි විඤ්ඤාණවිථියා ආරම්මණමෙව “අයං ධම්මො සුතො”ති චුච්චති. තඤ්ච නියමියමානං යථාචුත්තාය විඤ්ඤාණවිථියා ආරම්මණභූතං සුත්තමෙව. අයඤ්ඤාත්ථාතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. තජ්ජපාකට්ඨකරණත්වො හෙත්ථ හි-සද්දො. විඤ්ඤාණවිථියා කරණභූතාය මයා න අඤ්ඤං කතං, ඉදං පන ආරම්මණං කතං. කිං පන තන්ති චෙ? අයං ධම්මො සුතොති. අයං පනෙත්ථාධිජ්ජායො – ආකාරත්වේ එවං-සද්දේ “එකෙනාකාරෙනා”ති යො ආකාරො චුත්තො, සො අත්ථතො සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාණවිථියා නානාජපකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිභාවොයෙව, තෙන ච තදාරම්මණභූතස්ස ධම්මස්සෙව සවනං කතං, න අඤ්ඤන්ති. එවං සවනකිරියාය කරණකත්තුකම්මවිසෙසො ඉමිස්සා යොජනාය දස්සිතො.

අඤ්ඤම්පි යොජනමාහ “තථා”තිආදිනා. නිදස්සනත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා නිදස්සනෙන ච නිදස්සිතබ්බස්සාවිනාභාවතො “එවන්ති නිදස්සිතබ්බජපකාසන”න්ති චුත්තං. ඉමිනා හි තදවිනාභාවතො එවංසද්දෙන සකලම්පි සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති, සුතසද්දස්ස කිරියාපරත්තා, සවනකිරියාය ච සාධාරණවිඤ්ඤාණජපඛන්ධපට්ඨන්තා තස්මිඤ්ච විඤ්ඤාණජපඛන්ධෙ පුග්ගලවොහාරොති චුත්තං “පුග්ගලකිච්චජපකාසන”න්ති. සාධාරණවිඤ්ඤාණජපඛන්ධො හි පණ්ණත්තියා ඉධ පුග්ගලො නාම, සවනකිරියා පන තස්ස කිච්චං නාම. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මජපඛන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භති වොහාරවිසයත්තා තස්සා කිරියායාති දට්ඨබ්බං. “ඉද”න්තිආදි

පිණ්ඩත්ථදස්සනං මයාති යථාචුත්තවිඤ්ඤාණජපබන්ධසඬ්ඛාතපුග්ගලභූතෙන මයා. සුතන්ති සවනකිරියාසඬ්ඛාතෙන පුග්ගලකිව්වෙන යොජ්තං, ඉමිස්සා පන යොජනාය පුග්ගලඛ්‍යාපාරවිසයස්ස පුග්ගලස්ස, පුග්ගලඛ්‍යාපාරස්ස ච නිදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙන්වා පුරිමයොජනාය අඤ්ඤාපාපි අත්ථයොජනං දස්සෙතුං “තථා”තිආදි චුත්තං. චිත්තසන්තානස්සාති යථාචුත්තවිඤ්ඤාණජපබන්ධස්ස. නානාකාරජපවත්තියාති නානාජපකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තියා. නානාජපකාරං අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනස්ස ගහණං, නානාජපකාරස්ස වා අත්ථඛ්‍යාඤ්ජනස්ස ගහණං තථා, තතොයෙව සා “ආකාරපඤ්ඤත්ති”ති චුත්තාති තදෙවත්ථං සමත්ථෙති “එවන්ති හි”තිආදිනා. ආකාරපඤ්ඤත්තීති ච උපාදාපඤ්ඤත්තියෙව, ධම්මානං පන පවත්තිආකාරමුපාදාය පඤ්ඤත්තත්තා තදඤ්ඤාය උපාදාපඤ්ඤත්තියා විසෙසනත්ථං “ආකාරපඤ්ඤත්ති”ති චුත්තා විසයනිද්දෙසොති උජ්ජත්තිට්ඨානනිද්දෙසො. සොතබ්බභූතො හි ධම්මො සවනකිරියාකත්තුභූතස්ස පුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානං කිරියාය කත්තුකම්මට්ඨත්තා තබ්බසෙන ච තදාධාරස්සාපි දබ්බස්ස ආධාරභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා, ඉධ පන කිරියාය කත්තුපවත්තිට්ඨානභාවො ඉච්ඡිතොති කම්මමෙව ආධාරවසෙන චුත්තං, තෙනාහ “කත්තු විසයග්ගහණසන්තිට්ඨාන”න්ති, ආරම්මණමෙව වා විසයො. ආරම්මණඤ්ඤි තදාරම්මණිකස්ස පවත්තිට්ඨානං. එවම්පි හි අත්ථො සුච්ඤ්ඤෙය්‍යතරො හොති. යථාචුත්තවචනෙ පිණ්ඩත්ථං දස්සෙතුං “එත්තාවතා”තිආදි චුත්තං. එත්තාවතා එත්තකෙන යථාචුත්තත්ථෙන පදත්තයෙන, කතං හොතීති සම්බන්ධො. නානාකාරජපවත්තෙනාති නානාජපකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තෙන. චිත්තසන්තානෙනාති යථාචුත්තවිඤ්ඤාණවිච්ඡිඬ්ඛාතෙන චිත්තජපබන්ධෙන. ගහණසද්දෙ වෙතං කරණං. චිත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස කස්සචි කත්තු පරමත්ථතො අභාවෙපි සද්දවොභාරෙන බුද්ධිපරිකප්පිතහෙදවචනිච්ඡාය චිත්තසන්තානතො අඤ්ඤම්ච තංසමඬ්ඛිං කත්වා අහෙදෙපි හෙදවොභාරෙන “චිත්තසන්තානෙන තංසමඬ්ඛිනො”ති චුත්තං. වොභාරවිසයො හි සද්දො නෙකන්තපරමත්ථිකොති (කාරකරූපසිද්ධියං යො කාරෙති සහෙතුසුත්තං පස්සිතබ්බං) සවනකිරියාවිසයොපි සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තචිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො කත්තුභාවතො තස්ස විසයොයෙවාති චුත්තං “කත්තු විසයග්ගහණසන්තිට්ඨාන”න්ති.

අපිව සවනවසෙන චිත්තජපවත්තියා එව සවනකිරියාභාවතො තංවසෙන තදඤ්ඤනාමරූපධම්මසමුදායභූතස්ස තංකිරියාකත්තු ච විසයො හොතීති කත්වා තථා චුත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – පුරිමනෙයෙ සවනකිරියා, තක්කත්තා ච පරමත්ථතො තථාපවත්තචිත්තසන්තානමෙව, තස්මා කිරියාවිසයොපි “කත්තු විසයො”ති චුත්තො. පච්ඡිමනෙයෙ පන තථාපවත්තචිත්තසන්තානං කිරියා, තදඤ්ඤධම්මසමුදායො පන කත්තා, තස්මා කාමං එකන්තතො කිරියාවිසයොයෙවෙස ධම්මො, තථාපි කිරියාවසෙන “තබ්බන්තකත්තු විසයො”ති චුත්තොති. තංසමඬ්ඛිනොති තෙන චිත්තසන්තානෙන සමඬ්ඛිනො. කත්තුති

කත්තාරස්ස. විසයොති ආරම්මණවසෙන පවත්තිට්ඨානං, ආරම්මණමෙව වා.
සුතාකාරස්ස ව ථෙරස්ස සම්මා නිව්ඡිතභාවතො “ගහණසන්තිට්ඨාන”න්ති චුත්තං.

අපරො නයො – යස්ස...පෙ.... ආකාරපඤ්ඤත්තීති ආකාරත්ථෙන එවං-
සද්දෙන යොජනං කත්වා තදෙව අවධාරණත්ථමිති ගහෙත්වා ඉමස්මිංයෙව නයෙ
යොජෙතුං “ගහණං කතං” ඉව්චෙව අවත්වා “ගහණසන්තිට්ඨානං කත”න්ති
චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අවධාරණෙන හි සන්තිට්ඨානමිධාධිප්පෙනං, තස්මා
“එත්තාවතා”තිආදිනා අවධාරණත්ථමිති එවං-සද්දං ගහෙත්වා අයමෙව යොජනා
කතාති දස්සෙතීති වෙදිතබ්බං, ඉමිස්සා පන යොජනාය
ගහණාකාරගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

අඤ්ඤමිති යොජනමාහ “අථ වා”තිආදිනා. පුබ්බෙ අත්තනා සුතානං
නානාවිහිතානං සුත්තසඛ්ඛාතානං අත්ථබ්බාඤ්ඤානානං උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස
නිදස්සනස්ස, අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො එවං-සද්දොති තදාකාරාදිභූතස්ස
උපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතධම්මජ්ජනන්ධබ්බාපාරතාය
“පුග්ගලකිව්චනිද්දෙසො”ති චුත්තං අත්තනා සුතානඤ්ඤි අත්ථබ්බාඤ්ඤානානං පුත
උපධාරණං ආකාරාදිත්තයං, තඤ්ච එවං-සද්දස්ස අත්ථො. සො පන යං
ධම්මජ්ජනන්ධං උපාදාය පුග්ගලපඤ්ඤත්ති පවත්තා, තස්ස බ්බාපාරභූතං කිව්චමෙව,
තස්මා එවං-සද්දෙන පුග්ගලකිව්චං නිද්දිසියතීති. කාමං සවනකිරියා
පුග්ගලබ්බාපාරොපි අවිසෙසෙන, තථාපි විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්බාපාරොවාති
චුත්තං “විඤ්ඤාණකිව්චනිද්දෙසො”ති. තථා හි පුග්ගලවාදිනමිති සවනකිරියා
විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා නත්ථි සවනාදීනං විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්බාපාරභාවෙන
ඉව්ඡිතත්තා. මෙති සද්දජ්ජවත්තියා එකන්තෙනෙව සත්තවිසයත්තා,
විඤ්ඤාණකිව්චස්ස ව සත්තවිඤ්ඤාණානමහෙදකරණවසෙන තත්ථෙව
සමොදහිතබ්බතො “උභයකිව්චසුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො”ති චුත්තං. “අය”න්තිආදි
තජ්ජාකට්ඨකරණං. එත්ථ හි සවනකිව්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිනාති එවං-සද්දෙන
නිද්දිට්ඨං පුග්ගලකිව්චං සන්ධාය චුත්තං, තං පන පුග්ගලස්ස
සවනකිව්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිභාවෙන පුග්ගලකිව්චං නාමාති දස්සෙතුං
“පුග්ගලකිව්චසමඛිගිනා”ති අවත්වා “සවනකිව්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිනා”ති ආහ,
තස්මා “පුග්ගලකිව්ච”න්ති නිද්දිට්ඨසවනකිව්චවතා විඤ්ඤාණෙන සමඛිගිනාති
අත්ථො. විඤ්ඤාණවසෙන, ලද්ධසවනකිව්චවොභාරොනාති ව සුතසද්දෙන
නිද්දිට්ඨං විඤ්ඤාණකිව්චං සන්ධාය චුත්තං. සවනමෙව කිව්චං යස්සාති තථා.
සවනකිව්චන්ති වොභාරො සවනකිව්චවොභාරො, ලද්ධො සො යෙනාති තථා.
ලද්ධසවනකිව්චවොභාරො විඤ්ඤාණසඛ්ඛාතෙන වසෙන සාමත්ථියෙනාති
අත්ථො. අයං පන සම්බන්ධො – සවනකිව්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිනා පුග්ගලෙන මයා
ලද්ධසවනකිව්චවොභාරො විඤ්ඤාණවසෙන කරණභූතෙන සුතන්ති.

අපිව “එව”න්ති සද්දස්සත්ථො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, “සුත”න්ති
සද්දස්සත්ථො විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, තස්මා තෙ තථාරූපපඤ්ඤත්ති
උපාදානභූතපුග්ගලබ්බාපාරභාවෙනෙව දස්සෙත්තො ආහ “එවන්ති

පුග්ගලකිව්වනිද්දෙසො. සුතන්ති විඤ්ඤාණකිව්වනිද්දෙසො”ති. න හි පරමත්ථතොයෙව නියමියමානෙ සති පුග්ගලකිව්විඤ්ඤාණකිව්වවසෙන අයං විභාගො ලබ්හතීති. ඉමිස්සා පන යොජනාය කත්තුබ්‍යාපාරකරණබ්‍යාපාරකත්තුනිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො.

සබ්බස්සාපි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුබ්බෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා, සබ්බාසඤ්ච පඤ්ඤත්තීනං විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු පඤ්ඤත්තිහෙදෙසු අන්තොගධත්තා තාසු “එව”න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරොත්වා දස්සෙන්නො “එවන්ති වා”තිආදිමාහ. තත්ථ “එව”න්ති ව “මෙ”ති ව වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස ආකාරාදිභූතස්ස ධම්මානං අසල්ලක්ඛණභාවතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවොති ආහ “සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති. සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනාති ව භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙනාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – යො මායාමරිච්ආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ව න හොති, සො රූපසද්දාදිසභාවො, රූප්පනානුභවනාදිසභාවො වා අත්ථො “සච්චිකට්ඨො, පරමත්ථො”ති ව වුච්චති, “එවං මෙ”ති පදානං පන අත්ථො අභූතත්තා, අනුත්තමත්තා ව න තථා වුච්චති, තස්මා භූතත්ථඋත්තමත්ථසඬ්ඛාතෙන සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන විසෙසනභූතෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තියෙවාති. එතෙන ව විසෙසනෙන බාලජනෙහි “අත්ථී”ති පරිකප්පිතං පඤ්ඤත්තිමත්තං නිවත්තෙති. තදෙවත්ථං පාකටං කරොති, හෙතුනා වා සාධෙති “කිඤ්ඤෙත්ථ ත”න්තිආදීනා. යං ධම්මජාතං, අත්ථජාතං වා “එව”න්ති වා “මෙ”ති වා නිද්දෙසං ලභෙථ, තං එත්ථ රූපඵස්සාදිධම්මසමුදායෙ, “එවං මෙ”ති පදානං වා අත්ථො. පරමත්ථතො න අත්ථීති යොජනා. රූපඵස්සාදිභාවෙන නිද්දිට්ඨො පරමත්ථතො එත්ථ අත්ථොව, “එවං මෙ”ති පන නිද්දිට්ඨො නත්ථීති අධිජ්ජායො. සුතන්ති පන සද්දායතනං සන්ධායාහ “විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති. “සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනා”ති චෙත්ථ අධිකාරො. “යඤ්ඤි”තිආදි තජ්ජාකට්ඨකරණං, හෙතුදස්සනං වා. යං තං සද්දායතනං සොතෙන සොතද්වාරෙන, තන්තිස්සිතවිඤ්ඤාණෙන වා උපලද්ධං අධිගමිතබ්බත්ති අත්ථො. තෙන හි සද්දායතනමිධ ගහිතං කම්මසාධනෙනාති දස්සෙති.

එවං අට්ඨකථානායෙන පඤ්ඤත්තිසරූපං නිද්ධාරොත්වා ඉදානි අට්ඨකථාමුත්තකෙනාපි නායෙන චුත්තෙසු ඡසු පඤ්ඤත්තිහෙදෙසු “එව”න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරොත්තො “තථා”තිආදිමාහ. උපාදාපඤ්ඤත්ති ආදයො හි පොරාණට්ඨකථාතො මුත්තා සඬ්ඛහකාරෙනෙව ආචරියෙන චුත්තා. විත්ථාරො අභිධම්මට්ඨකථාය ගහෙතබ්බො. තං තන්ති තං තං ධම්මජාතං, සොතපථමාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරනිදස්සනාවධාරණස්ස පච්චාමසනවසෙන එවන්ති ව සසන්තතිපරියාපන්නෙ බන්ධෙ උපාදාය මෙති ව වත්තබ්බත්තාති අත්ථො. රූපවෙදනාදිහෙදෙහි ධම්මෙ උපාදාය නිස්සාය කාරණං කත්වා පඤ්ඤත්ති උපාදාපඤ්ඤත්ති යථා “තානි තානි අඬ්ගානි උපාදාය රථො ගෙහං, තෙ තෙ රූපරසාදයො උපාදාය සටො පටො, චන්දිමසුරියපරිචත්තාදයො උපාදාය කාලො

දිසා''තිආදි. පඤ්ඤාපෙතබ්බට්ඨයෙන වෙසා පඤ්ඤාත්ති නාම, න පඤ්ඤාපනට්ඨයෙන. යා පන තස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤාපනා, අයං අවිජ්ජමානපඤ්ඤාත්තියෙව. දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතොති දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ උපනිධාය උපත්ථමිහං කත්වා අපෙක්ඛිත්වා වත්තබ්බත්තා. දිට්ඨාදිසභාවවිරහිතෙ සද්දායතනෙ වත්තමානොපි හි සුතවොහාරො ‘‘දුතියං තතිය’’න්තිආදිකො විය පයමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වා පවත්තො ‘‘උපනිධාපඤ්ඤාති’’ති වුවුවතෙ. සා පනෙසා අනෙකවිධා තදඤ්ඤාපෙක්ඛුපනිධා හත්ථගතූපනිධා සම්පයුත්තූපනිධාසමාරොපිතූපනිධා අවිදුරගතූපනිධා පටිභාගූපනිධා තබ්බහුලූපනිධාතබ්බසිට්ඨූපනිධා’’තිආදිනා. තාසු අයං ‘‘දුතියං තතිය’’න්තිආදිකා විය පයමාදීනං දිට්ඨාදීනං අඤ්ඤාමඤ්ඤාමපෙක්ඛිත්වා වුත්තත්තා තදඤ්ඤාපෙක්ඛුපනිධාපඤ්ඤාත්ති නාම.

එවං පඤ්ඤාත්තියාපි අත්ථාධිගමනීයතාසඬ්ඛාතං දස්සෙතබ්බත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සද්දසාමත්ථියෙන දීපෙතබ්බමත්ථං නිද්ධාරෙත්වා දීපෙන්නො ‘‘එත්ථ වා’’තිආදිමාහ. එත්ථාති එතස්මිං වචනත්තයෙ. ව-සද්දො උපනායාසො අත්ථන්තරං ආරහිතුකාමෙන යොජිතත්තා. ‘‘සුත’’න්ති වුත්තෙ අසුතං න භොතිති පකාසිතොයමත්ථො, තස්මා තථා සුත-සද්දෙන පකාසිතා අත්තනා පටිවිද්ධසුත්තස්ස පකාරවිසෙසා ‘‘එව’’න්ති ටෙරෙන පච්චාමට්ඨාති තෙන එවං-සද්දෙන අසම්මොහො දීපිතො නාම, තෙනාහ ‘‘එවන්ති වචනෙන අසම්මොහං දීපෙති’’ති. අසම්මොහන්ති ව යථාසුතෙ සුත්තෙ අසම්මොහං. තදෙව යුත්තියා, බ්‍යාතිරෙකෙන ව සමත්ථෙහි ‘‘න හී’’තිආදිනා වක්ඛමානඤ්ච සුත්තං නානප්පකාරං දුප්පට්ඨිද්ධඤ්ච. එවං නානප්පකාරෙ දුප්පට්ඨිද්ධෙ සුත්තෙ කථං සම්මුල්ලො නානප්පකාරපට්ඨෙධසමත්ථො භවිස්සති. ඉමාය යුත්තියා, ඉමිනා ව බ්‍යාතිරෙකෙන ටෙරස්ස තත්ථ අසම්මුල්ලභ්‍යාවසඬ්ඛාතො දීපෙතබ්බො අත්ථො විඤ්ඤායතීති වුත්තං භොති. එවමීදිසෙසු යථාරහං. හගවතො සම්මුඛා සුතාකාරස්ස යථාවතො උපරි ටෙරෙන දස්සියමානත්තා ‘‘සුත්තස්ස අසම්මොසං දීපෙති’’ති වුත්තං. කාලන්තරෙනාති සුතකාලතො අපරෙන කාලෙන. යස්ස...පෙ.... පටිජානාති, ටෙරස්ස පන සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීභවසා විය අනස්සමානං අසම්මුට්ඨං තිට්ඨති, තස්මා සො එවං පටිජානාතිති වුත්තං භොති. එවං දීපිතෙන පන අත්ථෙත කිං පකාසිතන්ති ආහ ‘‘ඉච්චස්සා’’තිආදි. තත්ථ ඉච්චස්සාති ඉති අස්ස, තස්මා අසම්මොහස්ස, අසම්මොසස්ස ව දීපිතත්තා අස්ස ටෙරස්සපඤ්ඤාසිද්ධිතිආදිනා සම්බන්ධො. අසම්මොහෙනාති සම්මොහාභාවෙන. පඤ්ඤාවජ්ජිතසමාධිආදිධම්මජාතෙන තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය සිද්ධි සහජාතාදිසත්තියා සිජ්ඣනතො. සම්මොහපටිපක්ඛෙන වා පඤ්ඤාසඬ්ඛාතෙන ධම්මජාතෙන. සවනකාලසම්භූතාය හි පඤ්ඤාය තදුත්තරිකාලපඤ්ඤාසිද්ධි උපනිස්සයාදිකොටියා සිජ්ඣනතො. ඉතරත්ථාපි යථාරහං නයො තෙතබ්බො.

එවං පකාසිතෙන පන අත්ථෙත කිං විභාවිතන්ති ආහ ‘‘තත්ථා’’තිආදි. තත්ථාති තෙසු දුබ්බිධෙසු ධම්මෙසු. බ්‍යඤ්ජනානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්හිරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණියං, තස්මා තත්ථ සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා පන ගුණිභූතාති වුත්තං ‘‘පඤ්ඤාපුබ්බභිගමායා’’තිආදි. පඤ්ඤාය

පුබ්බභිගමා පඤ්ඤාපුබ්බභිගමානි හි නිබ්බවනං, පුබ්බභිගමනා චෙත්ථ පධානභාවො “මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා” තිආදීසු (ධ. ප. 1) විය. අපිව යථා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු ආවජ්ජනාදයො පුබ්බභිගමා සමානාපි තදාරම්මණස්ස අවිජානනතො අප්පධානභූතා, එවං පුබ්බභිගමායපි අප්පධානත්තෙ සති පඤ්ඤාපුබ්බභිගමා එතිස්සාති නිබ්බවනම්පි යුජ්ජති. පුබ්බභිගමනා චෙත්ථ පුරෙවාරිභාවො. ඉති සහජාතපුබ්බභිගමො පුරෙජාතපුබ්බභිගමොති දුවිධොපි පුබ්බභිගමො ඉධ සම්භවති, යථා චෙත්ථ, එවං සති “පුබ්බභිගමායා” ති එත්ථාපි යථාසම්භවමෙස නයො වෙදිතබ්බො. එවං විභාවිතෙන සමත්ථතාවවනෙන කිමනුභාවිතත්ති ආහ “තදුභයසමත්ථතායොගෙනා” තිආදි. තත්ථ අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තස්සාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙන පරිපුණ්ණස්ස, සඬකාසනාදීහි වා ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරාදීහි ව ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි සමත්තාගතස්ස, අත්ථබ්‍යඤ්ජනසඬබාතෙන වා රසෙන සාදුරසස්ස. පරියත්තිධම්මොයෙව නවලොකුත්තරරතනසන්නිධානතො සත්තවිධස්ස, දසවිධස්ස වා රතනස්ස සන්නිධානො කොසො වියාති ධම්මකොසො, තථා ධම්මභණ්ඩාගාරො, තත්ථ නියුත්තොති ධම්මභණ්ඩාගාරිකො. අථ වා නානාරාජභණ්ඩරක්ඛකො භණ්ඩාගාරිකො වියාති භණ්ඩාගාරිකො, ධම්මස්ස අනුරක්ඛකො භණ්ඩාගාරිකොති තමෙව සදිසතාකාරණදස්සනෙන විසෙසෙත්වා “ධම්මභණ්ඩාගාරිකො” ති වුත්තො. යථාහ —

“බහුස්සුතො ධම්මධරො, සබ්බපාඨී ව සාසනෙ;
ආනන්දො නාම නාමෙන, ධම්මාරක්ඛො තවං මුනෙ” ති. (අප. 1.542);

අඤ්ඤාපි දීපෙනබ්බමත්ථං දීපෙති “අපරො නයො” තිආදිනා, එවං සද්දෙන වුවිච්ඡානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරිතසද්ධම්මවිසයත්තා තබ්බිසයෙහි තෙහි අත්ථෙහි යොනියො මනසිකාරස්ස දීපනං යුත්තත්ති වුත්තං “යොනි...පෙ.... දීපෙති” ති. “අයොනියො” තිආදිනා බ්‍යතිරෙකෙන ඤාපකහෙතුදස්සනං. තත්ථ කත්ථවි හි-සද්දො දිස්සති, යො කාරණෙ, කස්මාති අත්ථො, ඉමිනා වචනෙනෙව යොනියො මනසිකරොතො නානස්පකාරපටිවෙධසම්භවතො අග්ගි විය ධුමෙන කාරියෙන කාරණභූතො යො විඤ්ඤායතීති තදන්වයම්පි අත්ථාපත්තියා දස්සෙති. එස නයො සබ්බත්ථ යථාරහං. “බ්‍රහ්මජාලං ආවුසො කත්ථ භාසිත” තිආදි පුව්ඡාවසෙන අධුනා පකරණස්පත්තස්ස චක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස “සුත” ති පදෙන වුවිච්ඡානං භගවතො සම්මුඛා සවනං සමාධානමත්තරෙන න සම්භවතීති කත්වා වුත්තං “අවික්ඛෙපං දීපෙති” ති. “වික්ඛිත්තවිත්තස්සා” තිආදිනා බ්‍යතිරෙකකාරණෙන ඤාපකහෙතුං දස්සෙත්වා තදෙව සමත්ථෙති “තථා හී” තිආදිනා. සබ්බසම්පත්තියාති සබ්බෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසකපයොජනාදිනා සම්පත්තියා. කිං ඉමිනා පකාසිතත්ති ආහ “යොනියො මනසිකාරෙන චෙත්ථා” තිආදි. එත්ථාති එතස්මිං ධම්මද්වයෙ. “න හි වික්ඛිත්තවිත්තො” තිආදිනා කාරණභූතෙන අවික්ඛෙපෙන, සප්පුරිසුපනිස්සයෙන ව ඵලභූතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධියා එව සමත්ථනං වුත්තං, අවික්ඛෙපෙන පන සප්පුරිසුපනිස්සයස්ස සිද්ධියා සමත්ථනං න වුත්තං.

කස්මාති වෙ? වික්ඛිත්තචිත්තානං සප්පුරිසෙ පයිරුපාසනාභාවස්ස අත්ථතො සිද්ධත්තා. අත්ථවසෙනෙව හි සො පාකටොති න චුත්තො.

එත්ථාහ – යථා යොනියො මනසිකාරොන ඵලභුතෙන අත්තසම්මාපණ්ඩිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤානානං කාරණභුතානං සිද්ධි චුත්තා තදවිනාභාවතො, එවං අවික්ඛෙපෙන ඵලභුතෙන සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයානං කාරණභුතානං සිද්ධි වත්තබ්බා සියා අස්සුතවතො, සප්පුරිසුපනිස්සයවිරහිතස්ස ව තදභාවතො. එවං සන්තෙපි “න හි වික්ඛිත්තචිත්තො” තිආදිසමත්ථනවචනෙන අවික්ඛෙපෙන, සප්පුරිසුපනිස්සයෙන ව කාරණභුතෙන සද්ධම්මස්සවනස්සෙව ඵලභුතස්ස සිද්ධි චුත්තා, කස්මා පනෙවං චුත්තාති? චුච්චතෙ – අධිප්පායන්තරසම්භවතො හි තථා සිද්ධි චුත්තා. අයං පනෙත්ථාධිප්පායො – සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං බාහිරකාරණත්තා, අවික්ඛෙපො පන සප්පුරිසුපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස එකන්තකාරණං අප්ඤ්ඤාත්තිකකාරණත්තා, තස්මා එකන්තකාරණෙ භොන්තෙ කිමත්ථියා අනෙකන්තකාරණං පති ඵලභාවපරිකප්පනාති තථායෙවෙනස්ස සිද්ධි චුත්තාති. එත්ථ ව පයමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපුරෙන විය උපරි චුට්ඨිසබ්භාවස්ස, දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං එකන්තවස්සිනා විය මෙසචුට්ඨානෙන චුට්ඨිපවත්තියා.

“අපරො නයො” තිආදිනා අඤ්ඤාථාපි දීපෙනබ්බත්ථමාහ, යස්මා න භොතිති සම්බන්ධො. එවන්ති...පෙ.... නානාකාරනිද්දෙසොති හෙට්ඨා චුත්තං, සො ව ආකාරොති සොතද්චාරානුසාරවිඤ්ඤාණවිථිසඬ්ඛාතස්ස චිත්තසන්තානස්ස නානාකාරොන ආරම්මණෙ පවත්තියා නානත්ථ්වයාඤ්ජනග්ගහණසඬ්ඛාතො සො භගවතො වචනස්ස අත්ථ්වයාඤ්ජනප්පහෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනාකාරො. එවං හද්දකොති නිරවසෙසපරහිතපාරිපුරිභාවකාරණත්තා එවං යථාචුත්තෙන නානත්ථ්වයාඤ්ජනග්ගහණෙන සුන්දරො සෙට්ඨො, සමාසපදං වා එතං එවං ඊදිසො හද්දො යස්සාති කත්වා. න පණ්හිතො අප්පණ්හිතො, සම්මා අප්පණ්හිතො අත්තා යස්සාති තථා, තස්ස. පච්ඡිමවක්කද්වයසම්පත්තින්ති අත්තසම්මාපණ්ඩිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤාසඬ්ඛාතගුණද්වයසම්පත්තිං. ගුණස්සෙව හි අපරාපරචුත්තියා පවත්තනට්ඨෙන වක්කභාවො. වරන්ති වා එතෙන සත්තා සම්පත්තිභවං, සම්පත්තිභවෙසුති වා වක්කං. යං සන්ධාය චුත්තං “චත්තාරිමානි හික්ඛවෙ, වක්කානි, යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුර්වක්කං චත්තනී” තිආදි (අ. නි. 4.31) පච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනාක්කමවසෙනෙව. පුරිමවක්කද්වයසම්පත්තින්ති පතිරුපදෙසවාසසප්පුරිසුපනිස්සයසඬ්ඛාතගුණද්වයසම්පත්තිං. සෙසං චුත්තනයමෙව. තස්මාති පුරිමකාරණං පුරිමස්සෙවාති ඉධ කාරණමාහ “න හි” තිආදිනා.

තෙන කිං පකාසිතන්ති ආහ “ඉච්චස්සා”තිආදි. ඉති ඉමාය චතුර්වක්කසම්පත්තියා කාරණභූතාය. අස්ස ථෙරස්ස. පච්ඡිමචක්කද්වයසිද්ධියාති පච්ඡිමචක්කද්වයස්ස අත්ථිභාවෙන සිද්ධියා. ආසයසුද්ධිති විපස්සනාඤාණසංඛාතාය අනුලොමිකඛන්තියා, කම්මස්සකතාඤාණ-මග්ගඤාණසංඛාතස්ස යථාභූතඤාණස්ස වාති දුට්ඨස්සාපි ආසයස්ස අසුද්ධිහෙතුභූතානං කිලෙසානං දුර්භාවෙන සුද්ධි. තදෙව හි ද්වයං විචට්ටනිස්සිතානං සුද්ධසත්තානං ආසයො. සම්මාපණ්ණිතත්තො හි පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො හොති. තථා හි චුත්තං “සම්මාපණ්ණිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ”ති, (ධ. ප. 43) “කතපුඤ්ඤොසි ත්වං ආනන්ද, පධානමනුසුඤ්ජ ඛිජ්ජං හොහිසි අනාසවො”ති (දී. නි. 2.207) ව. කෙච් පන “කත්තුකම්‍යතාජන්දො ආසයො”ති වදන්ති, තදයුත්තමෙව “තාය ව ආසයසුද්ධියා අධිගමඛ්‍යත්තිසිද්ධි”ති වචනෙන විරොධතො. එවමපි මග්ගඤාණසංඛාතස්ස ආසයස්ස සුද්ධි න යුත්තා තාය අධිගමඛ්‍යත්තිසිද්ධියා අවත්තබ්බතොති? නො න යුත්තො පුරිමස්ස මග්ගස්ස, පච්ඡිමානං මග්ගානං, එලානඤ්ච කාරණභාවතො. පයොගසුද්ධිති යොනිසොමනසිකාරපුබ්බභිගමස්ස ධම්මස්සවනපයොගස්ස විසද්ධාවෙන සුද්ධි, සබ්බස්ස වා කායවච්ඡයොගස්ස නිද්දොසභාවෙන සුද්ධි. පතිරූපදෙසවාසී, හි සප්පුරිසසෙවි ව යථාචුත්තවිසුද්ධපයොගො හොති. තථාච්චසුද්ධෙන යොනිසොමනසිකාරපුබ්බභිගමෙන ධම්මස්සවනපයොගෙන, විජ්ජපටිසාරාභාවාවහෙන ව කායවච්ඡයොගෙන අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො හොති, තථාභූතො ව ථෙරො, තෙන විඤ්ඤායති පුරිමචක්කද්වයසිද්ධියා ථෙරස්ස පයොගසුද්ධි සිද්ධාවාති. තෙන කිං විභාවිතන්ති ආහ “තාය වා”තිආදි. අධිගමඛ්‍යත්තිසිද්ධිති පටිච්චෙදසංඛාතෙ අධිගමෙ ඡෙකභාවසිද්ධි. අධිගමෙතබ්බතො හි පටිච්ඡික්ඛිතබ්බතො පටිච්චෙධො “අධිගමො”ති අට්ඨකථාසු චුත්තො, ආගමොති ව පරියත්ති ආගච්ඡන්ති අත්තත්ථපරත්ථාදයො එතෙන, ආභූසො වා ගමිතබ්බො ඤාතබ්බොති කත්වා.

තෙන කිමනුභාවිතන්ති ආහ “ඉති”තිආදි. ඉතීති එවං චුත්තනයෙන, තස්මා සිද්ධත්තාති වා කාරණනිද්දෙසො. වචනන්ති නිදානවචනං ලොකතො, ධම්මතො ව සිද්ධාය උපමාය තමත්ථං ඤාපෙතුං “අරුණුග්ගං වියා”තිආදිමාහ. “උපමාය මිඳෙකච්චෙ, අත්ථං ජානන්ති පණ්ඩිතා”ති (ජා. 2.19.24) හි චුත්තං. අරුණොති සූරියස්ස උදයතො පුබ්බභාගෙ උට්ඨිතරංසි, තස්ස උග්ගං උග්ගමනං උදයතො උදයන්තස්ස උදයාවාසමුග්ගච්ඡතො සූරියස්ස පුබ්බභිගමං පුරෙවරං භවිතුං අරහති වියාති සම්බන්ධො. ඉදං චුත්තං හොති – ආගමාධිගමඛ්‍යත්තියා ඊදිසස්ස ථෙරස්ස චුත්තනිදානවචනං භගවතො වචනස්ස පුබ්බභිගමං භවිතුමරහති, නිදානභාවං ගතං හොතීති ඉදමත්ථජාතං අනුභාවිතන්ති.

ඉදානි අපරමපි පුබ්බෙ චුත්තස්ස අසම්මොභාසම්මොසසංඛාතස්ස දීපෙනබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහි එවං-සද්ද සුත-සද්දෙහි පකාසෙතබ්බමත්ථං පකාසෙන්නො “අපරො නයො”තිආදිමාහ. තත්ථ හි “නානස්පකාරපටිච්චෙදීපකෙන, සොතබ්බස්පහෙදපටිච්චෙදීපකෙනා”ති ව ඉමිනා

තෙහි සද්දෙහි පුබ්බෙ දීපිතං අසම්මොහාසම්මොසසඬ්ඛාතං දීපෙනබ්බත්ථමාහ
 අසම්මොහෙන නානස්පකාරපට්ඨෙධස්ස, අසම්මොසෙන ච
 සොතබ්බස්පහෙදපට්ඨෙධස්ස සිජ්ඣනතො. “අත්තනො”තිආදීහි පන
 පකාසෙනබ්බත්ථං. තෙන වුත්තං ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන
 “නානස්පකාරපට්ඨෙධදීපකෙනාතිආදිනා එවං-සද්ද සුත-සද්දානං ථෙරස්ස
 අත්ථබ්බාඤ්ජනෙසු අසම්මොහාසම්මොසදීපනතො චතුපට්ඨසම්භිදාවසෙන
 අත්ථයොජනං දස්සෙති”ති (දී. නි. ටී. 1.1). හෙතුගබ්භඤ්චෙන පදද්වයං,
 නානස්පකාරපට්ඨෙධසඬ්ඛාතස්ස, සොතබ්බස්පහෙද-පට්ඨෙධසඬ්ඛාතස්ස ච
 දීපෙනබ්බත්ථස්ස දීපකත්තාති වුත්තං හොති. සන්තස්ස විජ්ජමානස්ස භාවො
 සබ්භාවො, අත්ථපට්භානපට්ඨසම්භිදාහි සම්පත්තියා සබ්භාවො තථා. “සම්භව”ත්තිපි
 පාඨො, සම්භවනං සම්භවො, අත්ථපට්භානපට්ඨසම්භිදාසම්පත්තීනං සම්භවො තථා.
 එවං ඉතරත්ථාපි. “සොතබ්බස්පහෙදපට්ඨෙධදීපකෙනා”ති එතෙන පන අයං සුත-
 සද්දො එවං-සද්දසන්තිධානතො, චක්ඛමානාපෙක්ඛාය ච සාමඤ්ඤෙනෙව
 වුත්තෙපි සොතබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතීති දස්සෙති. එත්ථ ච
 සොතබ්බධම්මසඬ්ඛාතාය පාළියා නිදස්සෙනබ්බාතං භාසිතත්ථපයොජනත්ථානං,
 තීසු ච ඤාණෙසු පවත්තඤාණස්ස නානස්පකාරභාවතො තබ්භාවපට්ඨෙධදීපකෙන
 එවං-සද්දෙන අත්ථපට්භානපට්ඨසම්භිදාසම්පත්තියබ්භාවදීපනං යුත්තං,
 සොතබ්බධම්මස්ස පන අත්ථාධිගමහෙතුතො, තංවසෙන ච
 තදවසෙසහෙතුස්පහෙදස්ස ගහිතත්තා, නිරුත්තිභාවතො ච
 සොතබ්බස්පහෙදදීපකෙන සුත-සද්දෙන
 ධම්මනිරුත්තිපට්ඨසම්භිදාසම්පත්තියබ්භාවදීපනං යුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
 තදෙවත්ථඤ්ඤි ඤාපෙතුං “අසම්මොහදීපකෙන, අසම්මොසදීපකෙනා”ති ච අවත්ථා
 තථා වුත්තන්ති.

එවං අසම්මොහාසම්මොසසඬ්ඛාතස්ස දීපෙනබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහි එවං-සද්ද
 සුත-සද්දෙහි පකාසෙනබ්බත්ථං පකාසෙන්වා ඉදානි
 යොනියොමනසිකාරාවික්ඛෙපසඬ්ඛාතස්ස දීපෙනබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහිපි තෙහි
 පකාසෙනබ්බත්ථං පකාසෙන්තො “එවන්ති වා”තිආදිමාහ. තත්ථ හි
 “එවන්ති...පෙ.... භාසමානො, සුතන්ති ඉදං...පෙ.... භාසමානො”ති ච ඉමිනා
 තෙහි සද්දෙහි පුබ්බෙ දීපිතං යොනියොමනසිකාරාවික්ඛෙපසඬ්ඛාතං
 දීපෙනබ්බත්ථමාහ, “එතෙ මයා”තිආදීහි පන පකාසෙනබ්බත්ථං
 සචනයොගදීපකත්ති ච අවික්ඛෙපවසෙන සචනයොගස්ස සිජ්ඣනතො තදෙව
 සන්ධායාහ. තථා හි ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං “සචනධාරණවච්ඡරිවරියා
 පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධාරණපට්ඨෙධාති තෙ අවික්ඛෙපදීපකෙන
 සුතසද්දෙන යොජෙත්වා”ති (දී. නි. ටී. 1.1). මනොදිට්ඨිහි පරියත්තිධම්මානං
 අනුපෙක්ඛනසුඡ්පට්ඨෙධා විසෙසතො මනසිකාරපට්ඨෙධා, තස්මා
 තද්දීපකවචනෙනෙව එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුඡ්පට්ඨිද්ධාති
 ඉමමත්ථං පකාසෙතීති වුත්තං “එවන්ති ව...පෙ.... දීපෙති”ති තත්ථ ධම්මාති
 පරියත්තිධම්මා. මනසානුපෙක්ඛිතාති “ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා,
 එත්තකාව එත්ථ අනුසන්ධයො”තිආදිහෙදෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා. දිට්ඨියා

සුප්පට්ඨිද්ධාති නිජ්ඣානක්ඛන්තිසඬ්ඛාතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසඬ්ඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ චුත්තරුපාරුපධම්මෙ “ඉති රූපං, එත්තකං රූප”න්තිආදිනා සුට්ඨු වචන්ථාපෙත්වා පටිවිද්ධා.

සවනධාරණවච්ඡිපරිවරියා ව පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධාරණපටිබද්ධා, තස්මා තද්දීපකවචනෙනෙව බහු මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතාති ඉමමත්ථං පකාසෙතිති චුත්තං “සුතන්ති ඉදං...පෙ.... දීපෙති”ති. තත්ථ සුතාති සොතද්වාරානුසාරෙන විඤ්ඤාතා. ධාතාති සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීභවසා විය මනසි සුප්පට්ඨිතභාවසාධනෙන උපධාරිතා. වචසා පරිචිතාති පගුණතාසම්පාදනෙන වාචාය පරිචිතා සජ්ඣායිතා. ඉදානි පකාසෙනබ්බත්ථද්වයදීපකෙන යථාචුත්තසද්දේවයෙන විභාවෙනබ්බමත්ථං විභාවෙන්තො “තදුභයෙනපී”තිආදිමාහ. තත්ථ තදුභයෙනාති පුරිමනයෙ, පච්ඡිමනයෙ ව යථාචුත්තස්ස පකාසෙනබ්බස්සත්ථස්ස පකාසකෙන තෙන දුබ්බිධෙන සද්දෙන. අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරිං දීපෙන්තොති ආදරජනනස්ස කාරණවචනං. තදෙව කාරණං බ්‍යාතිරෙකෙන විවරති, යුත්තියා වා දළ්භං කරොති “අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණඤ්ඡි”තිආදිනා. අසුණන්තොති චෙත්ථ ලක්ඛණෙ, හෙතුමිහි වා අන්ත-සද්දො. මහතා හිතාති මහන්තතො හිතස්මා. පරිබාහිරොති සබ්බතො භාගෙන බාහිරො.

එතෙන පන විභාවෙනබ්බත්ථදීපකෙන සද්දේවයෙන අනුභාවෙනබ්බත්ථමනුභාවෙන්තො “එවං මෙ සුතන්ති ඉමිනා”තිආදිමාහ. පුබ්බෙ විසුං විසුං අත්ථෙ යොජිතායෙව එතෙ සද්දා ඉධ එකස්සෙවානුභාවත්ථස්ස අනුභාවකභාවෙන ගහිතාති ඤාපෙතුං “සකලෙනා”ති චුත්තං. කාමඤ්ච මෙ-සද්දො ඉමස්මිං යානෙ පුබ්බෙන යොජිතො, තදපෙක්ඛානං පන එවං-සද්ද සුත-සද්දානං සභවරණතො, අවිනාභාවතො ව තථා චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථාගතජ්ජවෙදිතන්ති තථාගතෙන පකාරතො විදිතං, භාසිතං වා. අත්තතො අදහන්තොති අත්තති “මමෙද්”න්ති අට්ඨපෙන්තො. භුම්මත්ථෙ චෙතං සාම්චවනං. අසජ්ජුරිසභුමීන්ති අසජ්ජුරිසවිසයං, සො ව අත්ථතො අපකතඤ්ඤාතාසඬ්ඛාතා “ඉධෙකච්චො පාපහික්ඛු තථාගතජ්ජවෙදිතං ධම්මචිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තතො දහති”ති (පාරා. 195) එවං මහාවොරදීපකෙන භගවතා චුත්තා අනරියවොභාරාවත්ථා, තථා වාහ “තථාගත...පෙ.... අදහන්තො”ති. හුත්වාති චෙත්ථ සෙසො. තථා සාවකත්තං පටිජානන්තොති සජ්ජුරිසභුමිඔක්කමනසරූපකථනං. නනු ව ආනන්දත්ථෙරස්ස “මමෙතං වචන”න්ති අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඬ්ඛාතාය අභාවතො අසජ්ජුරිසභුමිසමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකං සියාති? නයිදමෙවං “එවං මෙ සුත”න්ති වදන්තෙන අයම්පි අත්ථො අනුභාවිතොති අත්ථස්සෙව දස්සනතො. තෙන හි අනුභාවෙනබ්බමත්ථංයෙව තථා දස්සෙති, න පන ආනන්දත්ථෙරස්ස අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඬ්ඛාතාය සම්භවන්ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. කෙච් පන “දෙවතානං පරිචිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනං, තස්මා එදිසි වොදනා අනවකාසා”ති වදන්ති. තස්මිං කිර සමයෙ එකච්චානං දෙවතානං එවං චෙතසො පරිචිතක්කො උදපාදි “භගවා ව පරිනිබ්බුතො, අයඤ්චායස්මා ආනන්දො

දෙසනාකුසලො, ඉදානි ධම්මං දෙසෙති, සකාසකුලජපසුතො තථාගතස්ස භාතා, වුළුචිත්තපුත්තො ච, කිං නු ඛො සො සයං සච්ඡිකතං ධම්මං දෙසෙති, උදාහු භගවතොයෙව චචනං යථාසුත්ත’න්ති, තෙසමෙව චෙතොපරිචිතක්කමඤ්ඤාය තදභිපරිහරණත්ථං අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමනාදිඅත්ථො අනුභාවිතොති. සායෙව යථාචුත්තා අනරියවොභාරාවත්ථා අසද්ධම්මො, තදචත්ථානොක්කමනසඬ්ඛාතා ච සාවකත්තපටිජානනා සද්ධම්මො. එවං සති පරියායන්තරෙන පුරිමත්ථමෙව දස්සෙතිති ගහෙතඛිං. අපිච කුහනලපනාදිවසෙන පවත්තො අකුසලරාසි අසද්ධම්මො, තඛිඛිරහිතභාවො ච සද්ධම්මො. “කෙවල”න්තිආදිනාපි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පරියායන්තරෙන දස්සනං, යථාචුත්තාය අනරියවොභාරාවත්ථාය පරිමොචෙති. සාවකත්තං පටිජානනෙන සත්ථාරං අපදිසතිති අත්ථො. අපිච සත්ථුකප්පාදිකිරියතො අත්තානං පරිමොචෙති තක්කිරියාසඬ්ඛාය සම්භවතො. “සත්ථු භගවතොයෙව චචනං මයාසුත්ත’න්ති සත්ථාරං අපදිසතිති අත්ථන්තරමනුභාවනං හොති. “ජීනවචන”න්තිආදිපි පරියායන්තරදස්සනං, අත්ථන්තරමනුභාවනමෙව චා. අප්පෙතිති නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ නෙතිති නෙත්ති, ධම්මොයෙව නෙත්ති තථා. චුත්තනයෙන චෙත්ථ උභයථා අධිප්පායො චෙදිතඛිං.

අපරම්පි අනුභාවෙතඛිංමත්ථමනුභාවෙති “අපිචා”න්තිආදිනා. තත්ථ උප්පාදිතභාවතන්ති දෙසනාවසෙන පවත්තිතභාවං. පුරිමචචනං විචරන්තොති භගවතා දෙසිතවසෙන පුරිමතරං සංවිජ්ජමානං භගවතා චචනමෙව උත්තානිං කරොන්තො, ඉදං චචනන්ති සම්බන්ධො. චතුභි චෙසාරජ්ජඤාණෙහි විසාරදස්ස, විසාරදහෙතුභූතචතුචෙසාරජ්ජඤාණසම්පන්නස්ස චා. දසඤාණබලධරස්ස. සම්මාසම්බුද්ධභාවසඬ්ඛාතෙ උත්තමට්ඨානෙ ධීතස්ස, උසහස්ස ඉදන්ති චා අත්ථෙත ආසහසඬ්ඛාතෙ අකම්පනසභාවභූතෙ යානෙ ධීතස්ස. “එවමෙව ඛො හික්ඛෙව, යදා තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති...පෙ.... සො ධම්මං දෙසෙති”න්තිආදිනා (අ. නි. 4.33) සීහොපමසුත්තාදීසු ආගතෙන අනෙකනයෙන සීහනාදනදිනො. සඛිඛසත්තෙසු, සඛිඛසත්තානං චා උත්තමස්ස. න චෙත්ථ නිද්ධාරණලක්ඛණාභාවතො නිද්ධාරණවසෙන සමාසො. සඛිඛත්ථ හි සක්කතගන්ථෙසු, සාසනගන්ථෙසු ච එවමෙව චුත්තං. ධම්මෙන සත්තානම්ස්සරස්ස. ධම්මස්සෙව ඉස්සරස්ස තදුප්පාදනවසෙනාතිපි වදන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙවත්ථස්ස පරියායන්තරදීපනං. ධම්මෙන ලොකස්ස පදීපමිච භූතස්ස, තදුප්පාදකභාවෙන චා ධම්මසඬ්ඛාතපදීපසම්පන්නස්ස. “ධම්මකායොති හික්ඛෙව, තථාගතස්සෙනං අධිවචන”න්ති (දී. නි. 3.118) හි චුත්තං. ධම්මෙන ලොකපටිසරණභූතස්ස, ධම්මසඬ්ඛාතෙන චා පටිසරණෙන සම්පන්නස්ස. “යංනුනාහං...පෙ.... තමෙව ධම්මං සක්කත්ථා ගරුං කත්ථා මානෙත්ථා පුජෙත්ථා උපනිස්සාය විහරෙයා”න්ති (අ. නි. 4.21; සං. නි. 1.173) හි චුත්තං. සද්ධිත්තියාදිසද්ධම්මසඬ්ඛාතස්ස වරචක්කස්ස පවත්තිතො, සද්ධම්මානමෙතස්ස චා ආණාචක්කවරස්ස පවත්තිතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස තස්ස භගවතො ඉදං චචනං සම්මුඛාව මයා පටිග්ගහිතන්ති යොජෙතඛිං. ඛාඤ්ජනෙති පදසම්ප්පාදයභූතෙ

වාකෝ. කඩබා වා විමති වානි එත්ථ දළ්භතරං නිව්ට්ඨා විවිකිච්ඡා කඩබා.
නාතිසංසප්පනං මතිහෙදමත්තං විමති. සම්මුඛා පටිග්ගහිතමීදං මයාති තථා
අකත්තබ්බභාවකාරණවචනං. අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පට්ඨානන්තො
සුරිමවචනං විවරන්තොති පන අස්සද්ධියවිනාසනස්ස, සද්ධාසම්පදමුප්පාදනස්ස ව
කාරණවචනං. “තෙනෙත”න්තිආදිනා යථාචුත්තමෙවත්ථං උදානවසෙන දස්සෙති.

“එවං මෙ සුත”න්ති එවං වදන්තො ගොතමගොත්තස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස
සාවකො, ගොතමගොත්තසම්බන්ධො වා සාවකො ආයස්මා ආනන්දො භගවතා
භාසිතභාවස්ස, සම්මුඛා පටිග්ගහිතභාවස්ස ව සුවනතො, තථාසුවනෙනෙව ව
බලිතදුන්තිරුත්තාදිගහණදොසාභාවස්ස සිජ්ඣිතතො සාසනෙ අස්සද්ධං විනාසයති,
සද්ධං වඩ්ඨෙතීති අත්ථො. එත්ථ ව පඤ්චමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා
ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා
තිස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා, පච්ඡිමා පන තිස්සො
යථාක්කමං ආකාරත්ථං, නිදස්සනත්ථං, අවධාරණත්ථඤ්ච එවං-සද්දං ගහෙත්වා
යොජිතාති දට්ඨබ්බං. හොත්ති වෙත්ථ –

“දස්සනං දීපනඤ්චාපි, පකාසනං විභාවනං;
අනුභාවනම්චිවත්ථො, කිරියායොගෙන පඤ්චධා.

දස්සිතො පරම්පරාය, සිද්ධො නෙකත්ථචුත්තියා;
එවං මෙ සුතම්චිවෙත්ථ, පදත්තයෙ නයඤ්ඤුනා”ති.

එක-සද්දො පන අඤ්ඤසෙට්ඨාසභායසඬ්ඛාදීසු දිස්සති. තථා හෙස “සස්සතො
අත්තා ව ලොකො ව, ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ
අභිවදන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 3.27) අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති, “වෙනසො
එකොදිභාව”න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11) සෙට්ඨෙ,
“එකොවුපකට්ඨො”තිආදීසු (දී. නි. 1.405; දී. නි. 2.215; ම. නි. 1.80; සං. නි. 3.63;
විහ. 4.445) අසභායෙ, “එකොව ඛො භික්ඛවෙ, ඛණො ව සමයො ව
බ්‍රහ්මවරියවාසායා”තිආදීසු (අ. නි. 8.29) සඬ්ඛායං, ඉධාපි සඬ්ඛායමෙවාති
දස්සෙන්නො ආහ “එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො”ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 1; දී. නි.
ටී. 1.පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා) එකොයෙවෙස සමයො, න ද්වෙ වා තයො වාති
උභාධිකාභාවෙන ගණනස්ස පරිච්ඡෙදනිද්දෙසො එකන්ති අයං සද්දොති අත්ථො,
තෙන කස්ස පරිච්ඡින්නන්ති අනුයොගෙ සති “සමය”න්ති චුත්තන්ති දස්සෙන්නො
ආහ “සමයන්ති පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො”ති. එවං පරිච්ඡෙදපරිච්ඡින්නවසෙන
චුත්තෙපි “අයං නාම සමයො”ති සරූපතො අනියමිතත්තා අනියමිතවචනමෙවාති
දස්සෙති “එකං...පෙ..... දීපන”න්ති ඉමිනා.

ඉදානි සමයසද්දස්ස අනෙකත්ථචුත්තීතං අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙත්වා
ඉධාධිජ්ජෙනමත්ථං නියමෙන්නො “තත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථාති තස්මිං “එකං
සමය”න්ති පදද්වයෙ, සමහිනිව්ට්ඨො සමය සද්දොති සම්බන්ධො. න පන දිස්සතීති

තෙස්වෙකස්මියෙව අත්ථෙ ඉධ පවත්තනනො. සමවායෙති පච්චයසාමග්ගියං,
 කාරණසමවායෙති අත්ථො. බණ්ණති ඔකාසො. හෙතුදිට්ඨිසුති හෙතුමිති වෙව
 ලද්ධියඤ්ච. අස්සාති සමයසද්දස්ස. කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායාති එත්ථ කාලො
 නාම උපසඬකමනස්ස යුත්තකාලො. සමයො නාම තස්සෙව පච්චයසාමග්ගී,
 අත්ථනො පන තදනුරූපසරීරබලඤ්චෙව තස්පච්චයපරිස්සයාභාවො ව. උපාදානං
 නාම ඤාණෙන තෙසං ගහණං, තස්මා යථාචුත්තං කාලඤ්ච සමයඤ්ච පඤ්ඤාය
 ගහෙන්වා උපධාරෙත්වාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – සවෙ අම්භාකං ස්වෙ
 ගමනස්ස යුත්තකාලො හවිස්සති, කායෙ බලමත්තා ව ඵරිස්සති, ගමනපච්චයා ව
 අඤ්ඤො අභාසුචිභාරො න හවිස්සති, අපේතං කාලඤ්ච
 ගමනකාරණසමවායසඬ්ඛාතං සමයඤ්ච උපධාරෙත්වා අප්පෙව නාම ස්වෙපි
 ආගච්ඡෙය්‍යාමාති. බණ්ණාති ඔකාසො. තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස
 ඔකාසො තස්පච්චයපටිලාභහෙතුත්තා. බණ්ණො එව ව සමයො. යො “බණ්ණො”ති ව
 “සමයො”ති ව වුච්චති, සො එකොවාති අධිප්පායො. දියඬිඬො මාසො සෙසො
 ගිම්භානං උණ්හසමයො. වස්සානස්ස පඨමො මාසො පරිලාභසමයො.
 මහාසමයොති මහාසමුහො. සමාසො වා එස, බ්‍යාසො වා. පචුට්ඨං වනං පවනං,
 තස්මිං, කපිලවත්ථුසාමන්තෙ මහාවනසඬ්ඛාතෙ වනසණ්ඨෙති අත්ථො. සමයොපි
 බොති එත්ථ සමයොති සික්ඛාපදපුරණස්ස හෙතු. හද්දාලීති තස්ස හික්ඛුස්ස නාමං.
 ඉදං චුත්තං හොති – තයා හද්දාලි පටිච්ඡක්ඛිතබ්බයුත්තකං එකං කාරණං අත්ථී,
 තම්පි තෙ න පටිච්චිදං න සල්ලක්ඛිතන්ති. කිං තං කාරණන්ති ආහ “හගවාපි
 බො”තිආදි.

“උග්ගහමානො”තිආදීසු මානොති තස්ස පරිබ්බාජකස්ස පකතිනාමං, කිඤ්චි
 කිඤ්චි පන සිප්පං උග්ගහෙතුං සමත්ථතාය “උග්ගහමානො”ති නං සඤ්ජානන්ති,
 තස්මා “උග්ගහමානො”ති වුච්චති. සමණුමුණ්ඩිකස්ස පුත්තො
 සමණුමුණ්ඩිකාපුත්තො. සො කිර දෙවදත්තස්ස උපට්ඨාකො. සමයං දිට්ඨිං
 පකාරෙන වදන්ති එත්ථාති සමයප්පවාදකො, තස්මිං, දිට්ඨිප්පවාදකෙති අත්ථො.
 තස්මිං කිර යානෙ වඩ්ඤ්ඤාකරුක්ඛපොක්ඛරසාතිප්පභූතයො බ්‍රාහ්මණා,
 නිගණ්ඨාචෙලකපරිබ්බාජකාදයො ව පබ්බජිතා සන්නිපතිත්වා අත්තනො අත්තනො
 සමයං පකාරෙන වදන්ති කපේන්ති දිපෙන්නි, තස්මා සො ආරාමො
 “සමයප්පවාදකො”ති වුච්චති. ස්වෙව තින්දුකාවීරසඬ්ඛාතාය
 තිම්බරුසකරුක්ඛපන්නියා පරික්ඛිත්තන්තා “තින්දුකාවීරො”ති වුච්චති. එකා සාලා
 එත්ථාති එකසාලකො. යස්මා පනෙත්ථ පඨමං එකා සාලා අහොසි, පච්ඡා පන
 මහාපුඤ්ඤං පොට්ඨපාදපරිබ්බාජකං නිස්සාය බහු සාලා කතා, තස්මා තමෙව පඨමං
 කතං එකං සාලං උපාදාය ලද්ධපුබ්බනාමවසෙන “එකසාලකො”ති වුච්චති.
 මල්ලිකාය නාම පසෙනදිරඤ්ඤො දෙවියා උය්‍යානභූතො සො පුප්ඵලසච්ඡන්තො
 ආරාමො, තෙන චුත්තං “මල්ලිකාය ආරාමෙ”ති. පටිවසතීති තස්මිං ඵාසුතාය වසති.

දිට්ඨෙය්‍ය ධම්මෙති පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ. අත්ථොති වුඩ්ඪි. කම්මකිලෙසවසෙන
 සම්පරෙතබ්බතො සම්මා පාපුණ්ණිතබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො, තත්ථ

නියුක්තො සම්පරායිකො, පරලොකත්ථො. අත්ථාහිසමයාති
 යථාචුත්තඋභයත්ථසඬ්ඛාතනිතපටිලාභා. සම්පරායිකොපි හි අත්ථො කාරණස්ස
 නිජ්චන්තත්තා පටිලද්ධො නාම භොතීති තං අත්ථද්වයමෙකතො කත්වා
 “අත්ථාහිසමයා”ති චුත්තං. ධියා පඤ්ඤාය තංතදත්ථෙ රාති ගණ්හාති, ධී වා පඤ්ඤා
 එතස්සත්ථීති ධීරො. පණ්ඩා චුච්චති පඤ්ඤා. සා හි සුමුමෙසුපි අත්ථෙසු පඩති
 ගච්ඡති, දුක්ඛාදීනං වා පිළනාදිආකාරං ජානාතීති පණ්ඩා. තාය ඉතො ගතොති
 පණ්ඩිතො. අථ වා ඉතා සඤ්ජාතා පණ්ඩා එතස්ස, පඩති වා ඤාණගතියා ගච්ඡතීති
 පණ්ඩිතො. සම්මා මානාහිසමයාති මානස්ස සම්මා පභානෙන. සම්මාති චෙත්ථ
 අග්ගමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡෙදප්පභානං චුත්තං. අත්තන්ති අවසානං. පිළනං
 තංසමඬ්ඛිතො හිංසනං අවිජ්ජාරිතාකරණං. තදෙව අත්ථො තථා ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-
 කාරං කත්වා. සමෙච්ච පච්චයෙහි කතභාවො සඬ්ඛතට්ඨො. දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන
 සන්තාපනං පරිදහනං සන්තාපට්ඨො. ජරාය, මරණෙන වාති ද්විධා
 විපරිණාමෙතබ්බො විපරිණාමට්ඨො. අහිසමෙතබ්බො පටිච්ඡක්ඛිතබ්බො
 අහිසමයට්ඨො, පිළනාදීනියෙව. තාති හි අහිසමෙතබ්බභාවෙන එකිභාවමුපනෙත්වා
 “අහිසමයට්ඨො”ති චුත්තාති. අහිසමයස්ස වා පටිච්චෙධස්ස අත්ථො ගොචරො
 අහිසමයට්ඨොති තාතියෙව තබ්බිසය-භාවුපගමන-සාමඤ්ඤතො එකත්තෙන
 චුත්තාති. එත්ථ ව උපසග්ගානං ජොතකමත්තත්තා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස වාවකො
 සමයසද්දො එවාති සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙපි සඋපසග්ගො අහිසමයො චුත්තො.

තෙසු පන අත්ථෙසු අයං වචනත්ථො – සහකාරිකාරණවසෙන සන්තිජ්ඣං
 සමෙති සමචෙතීති සමයො, සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති මග්ගබ්බුහ්මවරියමෙත්ථ
 තදාධාරපුග්ගලවසෙනාති සමයො, බණ්ණො. සමෙත්ති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡන්ති
 ධම්මා, සත්තා වා සහජාතාදීහි, උප්පාදාදීහි වාති සමයො, කාලො.
 ධම්මජ්ජවත්තිමත්තතාය හි අත්ථතො අභූතොපි කාලො ධම්මජ්ජවත්තියා
 අධිකරණං, කරණං විය ව පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයති. සමං,
 සම්මා වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති සමයො, සමුහො යථා
 “සමුදායො”ති. අවයවානං සභාවට්ඨානමෙව හි සමුහො, න පන අවයවච්චිත්තා
 සමුහො නාම කොචි පරමත්ථතො අත්ථී. පච්චයන්තරසමාගමෙ එති ඵලං
 උප්පජ්ජති, පවත්තති වා එතස්මාති සමයො, හෙතු යථා “සමුදයො”ති. සො හි
 පච්චයන්තරසමාගමනෙනෙව අත්තතො ඵලං උප්පාදට්ඨිතිසමඬ්ඛිභාවං කරොති.
 සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො හුත්වා එති අත්තතො විසයෙ පවත්තති,
 දළ්භග්ගණභාවතො වා තංසඤ්ඤත්තා සත්තා අයන්ති එතෙන යථාහිනිවෙසං
 පවත්තන්ති සමයො, දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අනිවිය බජ්ඣන්ති. සමිති
 සඬ්ඛති සමොධානං සමයො, පටිලාභො. සමස්ස නිරොධස්ස යානං පාපුණනං,
 සම්මා වා යානං අපගමො අප්පවත්ති සමයො, පභානං. අහිමුඛං ඤාණෙන සම්මා
 එතබ්බො අහිගන්තබ්බොති අහිසමයො, ධම්මානං අවිපරිතො සභාවො.
 අහිමුඛභාවෙන තං තං සභාවං සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති අහිසමයො, ධම්මානං
 යථාභූතසභාවාවබ්බොධො.

නනු ව අත්ථමත්තං යථාධිප්පෙනං පති සද්දා අභිනිවිසන්තිති න එකෙන සද්දෙන අනෙකෙ අත්ථා අභිධියන්ති, අථ කස්මා ඉධ සමයසද්දස්ස අනෙකධා අත්ථො චුත්තොති? සච්චමෙතං සද්දවිසෙසෙ අපෙක්ඛිතෙ සද්දවිසෙසෙ හි අපෙක්ඛිතෙ න එකෙන සද්දෙන අනෙකත්ථාහිධානං සම්භවති. න හි යො කාලාදිඅත්ථො සමය-සද්දො, සොයෙව සමුහාදිඅත්ථං වදති. එත්ථ පන තෙසං තෙසමත්ථානං සමයසද්දවචනියතාසාමඤ්ඤමුපාදාය අනෙකත්ථතා සමය-සද්දස්ස චුත්තාති. එවං සබ්බත්ථ අත්ථුද්ධාරො. හොති චෙත්ථ -

“සාමඤ්ඤවචනියතං, උපාදාය අනෙකධා;
අත්ථං වදෙ න හි සද්දො, එකො නෙකත්ථකො සියා” ති.

සමවායාදිඅත්ථානං ඉධ අසම්භවතො, කාලස්සෙව ව අපදිසිතබ්බත්තා “ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථො” ති චුත්තං. දෙසදෙසකාදීනං විය හි කාලස්ස නිදානභාවෙන අධිප්පෙනත්තා සොපි ඉධ අපදිසියති. ‘ඉමිනා කිදිසං කාලං දිපෙතීති ආහ “තෙනා” තිආදි. තෙනාති කාලත්ථෙත සමය-සද්දෙන. අභිසම්මාසො පක්ඛවසෙන චුත්තො, පුබ්බණ්හාදිකො දිවසභාගවසෙන, පඨමයාමාදිකො පභාරවසෙන. ආදි-සද්දෙන බණ්ණාදියො සඬගහිතා, අනියමිතවසෙන එකං කාලං දිපෙතීති අත්ථො.

කස්මා පනෙත්ථ අනියමිතවසෙන කාලො නිද්දිට්ඨො, න උතුසංචච්ඡරාදීනා නියමිතවසෙනාති ආහ “තත්ථ කිඤ්චාපි” තිආදි. කිඤ්චාපි පඤ්ඤාය විදිතං සුචචත්ථාපිතං, තථාපීති සම්බන්ධො. වචසා ධාරොතුං වා සයං උද්දිසිතුං වා පරෙන උද්දිසාපෙතුං වා න සක්කා නානස්පකාරභාවතො බහු ව වත්තබ්බං හොති යාව කාලස්පහෙදො, තාව වත්තබ්බත්තා. “එකං සමය” න්ති චුත්තෙ පන න සො කාලස්පහෙදො අත්ථි, යො එත්ථානන්තොගධො සියාති දස්සෙති “එකෙනෙව පදෙන තමත්ථං සමොධානෙත්වා” ති ඉමිනා. එවං ලොකියසම්මතකාලවසෙන සමයත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සාසනෙ පාකට්ඨකාලවසෙන සමයත්ථං දස්සෙතුං “යෙ වා ඉමෙ” තිආදි චුත්තං. අපිච උතුසංචච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමයසද්දස්ස වචනෙ අයම්පි ගුණො ලද්ධොයෙවාති දස්සෙත්තො “යෙ වා ඉමෙ” තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨති තස්සා විසෙසපරිහාරවිසයත්තා. තත්ථ යෙ ඉමෙ සමයාති සම්බන්ධො. භගවතො මාතුකුච්ඡිඨක්කමනකාලො චෙත්ථ ගබ්භොක්කන්තිසමයො. චත්තාරි නිමිත්තාති පස්සිත්වා සංවෙජනකාලො සංවෙගසමයො. ඡබ්බස්සාති සම්බොධිසමධිගමාය වරියකාලො දුක්කරකාරිකසමයො. දෙවසිකං ඤානඵලසමාපත්තීහි චිතිනාමනකාලො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො, විසෙසතො පන සත්තසත්තාහාති ඤානසමාපත්තිවළඤ්ජනකාලො. පඤ්චවත්තාලීසවස්සාති තංතංධම්මදෙසනාකාලො දෙසනාසමයො. ආදි-සද්දෙන යමකපාටිහාරියසමයාදියො සඬගණ්හාති. පකාසාති දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනඛණ්ඩපාතුභාවාදීහි පාකට්ඨා. “එකං සමය” න්ති චුත්තෙ තදඤ්ඤෙපි සමයා සන්තිති අත්ථාපත්තිතො තෙසු සමයෙසු ඉධ

දෙසනාසමයසඬබානො සමයවිසෙසො “එකං සමය” න්ති වුත්තොති දීපෙනිති අධිප්පායො.

යථාවුත්තප්පහෙදෙසුයෙව සමයෙසු එකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඬගහෙත්වා දස්සෙතුං “යො වාය” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ හි ඤාණකිව්වසමයො, අත්තහිතපටිපත්තිසමයො ව අභිසම්බොධිසමයොයෙව. අරියතුණ්හිභාවසමයො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො. කරුණාකිව්වපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාසමයො දෙසනාසමයො, තස්මා තෙසු වුත්තප්පහෙදෙසු සමයෙසු එකදෙසොව පකාරන්තරෙන දස්සිතොති දිට්ඨබ්බං. “සන්තිපතිතානං වො හික්ඛවෙ ද්වයං කරණියං ධම්මි කථා වා අරියො වා තුණ්හිභාවො” ති (උදා. 12) වුත්තසමයෙ සන්ධාය “සන්තිපතිතානං කරණියද්වයසමයෙසු” ති වුත්තං. තෙසුපි සමයෙසුති කරුණාකිව්වපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාදෙසනාසමයෙසුපි. අඤ්ඤතරං සමයං සන්ධාය “එකං සමය” න්ති වුත්තං අත්ථතො අහෙදත්තා.

අඤ්ඤත්ථ විය භුම්මවචනෙන ව කරණවචනෙන ව නිද්දෙසමකත්වා ඉධ උපයොගවචනෙන නිද්දෙසපයොජනං නිද්ධාරෙතුකාමො පරම්මුඛෙන වොදනං සමුට්ඨපෙනි “කස්මා පනෙත්ථා” තිආදිනා. එත්ථාති “එකං සමය” න්ති ඉමස්මිං පදෙ, කරණවචනෙන නිද්දෙසො කතො යථාති සම්බන්ධො. භවත්ති එත්ථාති භුම්මං, ඔකාසො, තත්ථ පවත්තං වචනං විහත්ති භුම්මවචනං. කරොති කිරියමහිනිප්ථාදෙහි එතෙනාති කරණං, කිරියානිප්ථත්තිකාරණං. උපයුජ්ජිතබ්බො කිරියායාති උපයොගො, කම්මං, තත්ථ වචනං තථා. “තත්ථා” තිආදිනා යථාවුත්තවොදනං පරිහරති. තත්ථාති තෙසු අභිධම්මතදඤ්ඤසුත්තපදවිනයෙසු. තථාති භුම්මවචනකරණවචනෙහි අත්ථසම්භවතො වාති යොජෙතබ්බං, අධිකරණභාවෙනභාවලක්ඛණත්ථානං, හෙතුකරණත්ථානඤ්ච සම්භවතොති අත්ථො. ඉධාති ඉධස්මිං සුත්තපදෙ. අඤ්ඤථාති උපයොගවචනෙන. අත්ථසම්භවතොති අවිචන්තසංයොගත්ථස්ස සම්භවතො.

“තත්ථ හි” තිආදි තබ්බිවරණං. ඉතොති “එකං සමය” න්ති සුත්තපදතො. අධිකරණත්ථොති ආධාරත්ථො. භවනං භාවො, කිරියා, කිරියාය කිරියන්තරලක්ඛණං භාවෙනභාවලක්ඛණං, තදෙවත්ථො තථා. කෙන සමයත්ථෙන ඉදං අත්ථද්වයං සම්භවතීති අනුයොගෙ සති තදත්ථද්වයසම්භවානුරූපෙන සමයත්ථෙන, තං දළ්භං කරොන්තො “අධිකරණඤ්ඤි” තිආදිමාහ. පදත්ථතොයෙව හි යථාවුත්තමත්ථද්වයං සිද්ධං, විහත්ති පන ජොතකමත්තා. තත්ථ කාලසඬබානො, කාලසද්දස්ස වා අත්ථො යස්සාති කාලත්ථො. සමුහසඬබානො, ‘සමුහසද්දස්ස වා අත්ථො යස්සාති සමුහත්ථො, කො සො? සමයො. ඉදං වුත්තං හොති – කාලත්ථො, සමුහත්ථො ව සමයො තත්ථ අභිධම්මෙ වුත්තානං එස්සාදිධම්මානං අධිකරණං ආධාරොති, යස්මිං කාලෙ, ධම්මපුඤ්ඤෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව කාලෙ, ධම්මපුඤ්ඤෙ වා එස්සාදයොපි හොන්තීති අයඤ්ඤි තත්ථ අත්ථො. නනු වායං උපාදාපඤ්ඤත්තිමත්තො කාලො, වොහාරමත්තො ව සමුහො, සො කථං අධිකරණං සියා තත්ථ වුත්තධම්මානන්ති? නායං දොසො. යථා හි කාලො

සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි සභාවධම්මපරිච්ඡින්නත්තා ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාතො, සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො ච තඨිබ්බණ්ණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ, පරතො ච අභාවතො “පුබ්බණ්ණෙහජාතො, සායන්හෙ ආගච්ඡති” තිආදීසු, සමුහො ච අවයචචිනිමුත්තො විසුං අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධත්තා අවයචානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපියති “රුක්ඛෙ සාබා, යවරාසියං පත්තසම්භූතො” තිආදීසු, එවම්ධාපි සභාවධම්මපරිච්ඡින්නත්තා, කප්පනාමත්තසිද්ධත්තා ච තදුහයං තත්ථ චුත්තධම්මානං අධිකරණභාවෙන පඤ්ඤාපියතිති.

“බණ්ණසමවායහෙතුසඬ්ඛාතස්සා” තිආදි

භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථසම්භවදස්සනං. තත්ථ බණ්ණො නාම අට්ඨක්ඛණවිනිමුත්තො නවමො බුද්ධුප්පාදක්ඛණො, යානි චා පනෙතානි “චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමුස්සානං චතුචක්කං පවත්තති” ති (අ. නි.

4.31) එත්ථ පතිරුපදෙසවාසො සප්පුරිසුපනිස්සයො අත්තසම්මාපණ්ඩි පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතානි චත්තාරි චක්කානි චුත්තානි, තානි එකජ්ඣං කත්වා ඔකාසට්ඨෙත “බණ්ණො” ති වෙදිතඬ්ඛානි. තානි හි කුසලුප්පත්තියා ඔකාසභූතානි.

සමවායො නාම “චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ” ති තිආදිනා (ම. නි. 1.204; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 44; සං. නි. 3.60; කථා. 465, 467) නිද්දිට්ඨා

චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසාධාරණඵලනිජ්ඣාදකත්තෙන සණ්ඨිතා

චක්ඛුරූපාදිපච්චයසාමග්ගී. චක්ඛුරූපාදීනඤ්ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි සාධාරණඵලං.

හෙතු නාම යොනිසොමනසිකාරාදිජනකහෙතු. යථාචුත්තස්ස බණ්ණසඬ්ඛාතස්ස,

සමවායසඬ්ඛාතස්ස, හෙතුසඬ්ඛාතස්ස ච සමයස්ස සත්තාසඬ්ඛාතෙන භාවෙන

තෙසං එස්සාදීනං ධම්මානං සත්තාසඬ්ඛාතො භාවො ලක්ඛියති විඤ්ඤායතිති

අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – යථා “ගාවීසු දුස්භමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො” ති

එත්ථ දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛියති, එවම්ධාපි යථාචුත්තස්ස සමයස්ස

සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා, එස්සාදීනං භවනකිරියා ච ලක්ඛියතිති. නනු

චෙත්ථ සත්තාකිරියා අවිජ්ජමානාව, කථං තාය ලක්ඛියතිති? සච්චං, තථාපි “යස්මිං

සමයෙ” ති ච චුත්තෙ සතීති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එවහොති

අඤ්ඤකිරියාසම්බන්ධාභාවෙ පදත්ථස්ස සත්තාවිරහභාවතො, තස්මා අත්ථතො

ගම්‍යමානාය තාය සත්තාකිරියාය ලක්ඛියතිති. අයඤ්චි තත්ථ අත්ථො – යස්මිං

යථාචුත්තෙ බණ්ණ, පච්චයසමවායෙ, හෙතුමිහි චා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං

උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව බණ්ණ, පච්චයසමවායෙ, හෙතුමිහි චා සති

එස්සාදයොපි හොන්තිති. අයං පන අත්ථො අභිධම්මෙයෙව (අට්ඨසා.

කාමාවචරකුසලපදභාජනීයෙ) නිදස්සනවසෙන චුත්තො, යථාරහමෙස නයො

අඤ්ඤෙසුපි සුත්තපදෙසුති. තස්මාති අධිකරණත්ථස්ස, භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථස්ස

ච සම්භවතො. තදත්ථජොතනත්ථන්ති තදුහයත්ථස්ස සමයසද්දත්ථභාවෙන

විජ්ජමානස්සෙව භූමිමච්චනවසෙන දීපනත්ථං. විහත්තියො හි පදීපො විය චත්ථුනො

විජ්ජමානස්සෙව අත්ථස්ස ජොතකානි, අයමත්ථො සද්දසත්ථෙසු පාකට්ඨායෙව.

හෙතුඅත්ථො, කරණත්ථො ව සම්භවතීති “අන්තෙන වසති, විජ්ජාය වසති” තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථො, “ඵරසුනා ඡින්දති, කුදාලෙන ඛණති” තිආදීසු විය කරණත්ථො ව සම්භවති. කථං පන සම්භවතීති ආහ “යො හි යො” තිආදි. විනයො (පාරා. 20) ආගතසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාවනවත්ථුවසෙන ථෙරං මරියාදං කත්වා “සාරිපුත්තාදීහිපි දුට්ඨඤ්ඤායො” ති වුත්තං. තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනාති එත්ථ පන තංතංවත්ථුවිතික්කමොව සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතු වෙව කරණඤ්ඤා. තථා හි යදා භගවා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා පටිමමෙව තෙසං තෙසං තත්ථ තත්ථ සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තීහෙතුභූතං තං තං චිතික්කමං අපෙක්ඛමානො විහරති, තදා තං තං චිතික්කමං අපෙක්ඛිත්වා තදත්ථං වසතීති සිද්ධො වත්ථුවිතික්කමස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තීහෙතුභාවො “අන්තෙනවසති” තිආදීසු අන්තමපෙක්ඛිත්වා තදත්ථං වසතීතිආදිනා කාරණෙන අන්තාදීනං හෙතුභාවො විය. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තීකාලෙ පන තෙනෙව පුබ්බසිද්ධෙන චිතික්කමෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙනි, තස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සාධකතමත්තා කරණභාවොපි චිතික්කමස්සෙව සිද්ධො “අසිනා ඡින්දති” තිආදීසු අසිනා ඡින්දනකිරියං සාධෙතීතිආදිනා කාරණෙන අසිආදීනං කරණභාවො විය. එවං සන්තෙපි චිතික්කමං අපෙක්ඛමානො තෙනෙව සද්ධිං තන්තිස්සිතම්පි කාලං අපෙක්ඛිත්වා විහරතීති කාලස්සාපි ඉධ හෙතුභාවො වුත්තො, සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙන්නො ව තං තං චිතික්කමකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙනීති චිතික්කමනිස්සයස්ස කාලස්සාපි කරණභාවො වුත්තො, තස්මා ඉමිනා පරියායෙන කාලස්සාපි හෙතුභාවො, කරණභාවො ව ලබ්භතීති වුත්තං. “තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනා” ති, නිජ්ජපරියායෙන පන චිතික්කමොයෙව හෙතුභූතො, කරණභූතො ව. යො හි චිතික්කමක්ඛණෙ හෙතු හුත්වා පච්ඡා සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනක්ඛණෙ කරණම්පි හොතීති. සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්නොති චිතික්කමං පුච්ඡිත්වා හික්ඛුසඬ්ඝං සන්තිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුං තං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා, විගරහිත්වා ව තං තං වත්ථුඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන කරණභූතෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපෙන්නො. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තීහෙතුඤ්ඤා අපෙක්ඛමානොති තතියපාරාජිකාදීසු (පාරා. 162) විය සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතුභූතං තං තං වත්ථුවිතික්කමසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන භගවා තත්ථ තත්ථ විභාසීති අත්ථො.

“සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්නො, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තීහෙතුඤ්ඤා අපෙක්ඛමානො” ති ඉදං යථාක්කමං කරණභාවස්ස, හෙතුභාවස්ස ව සමත්ථනවචනං, තස්මා තදනුරූපං “තෙනසමයෙන කරණභූතෙන හෙතුභූතෙනා” ති එවං වත්තබ්බෙපි පටිමං. “හෙතුභූතෙනා” ති උජ්ජපිපාටිවචනං තත්ථ හෙතුභාවස්ස සාතිසයමධිජ්ජෙතත්තා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. “භගවා හි වෙරඤ්ජායං විහරන්තො ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාවනහෙතුභූතං පරිචිතක්කසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන විභාසී” ති තීසුපි කිර ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. “කිං පනෙත්ථ යුත්තිවිත්තාය, ආවරියස්ස ඉධ කමවචනිච්ඡා නත්ථීති එවමෙනං ගහෙනබ්බං – අඤ්ඤාසුපි හි අට්ඨකථාසු අයමෙව අනුක්කමො වුත්තො, න ව තාසු ‘තෙන

සමයෙන වෙරඤ්ජායං විහරති'ති විනයපාළිපදෙ හෙතුඅත්ථස්සෙව සාතිසයං අධිජපෙනභාවදීපනත්ථං චුත්තො අවිසයත්තා, සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො හෙතුභූතෙන, කරුණුභූතෙන ච සමයෙන විහාසි, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ඤව අපෙක්ඛමානො හෙතුභූතෙන සමයෙන විහාසීති එවමෙත්ථ යථාලාභං සම්බන්ධභාවතො එවං චුත්තො'තිපි වදන්ති. තස්මාති යථාචුත්තස්ස දුච්ඛස්සාපි අත්ථස්ස සම්භවතො. තදත්ථජොතනත්ථන්ති චුත්තනයෙන කරුණුවචනෙන තදුභයත්ථස්ස ජොතනත්ථං. තත්ථාති තස්මිං විනයෙ. එත්ථ ච සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා එව විනික්කමසමයස්ස සාධකතමත්තා තස්ස කරුණභාවෙ “සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො”ති අජ්ඣාහරිතපදෙන සම්බන්ධො, හෙතුභාවෙ පන තදපෙක්ඛනමත්තත්තා “විහරති”ති පදෙනෙවාති දට්ඨබ්බං. තථායෙව හි චුත්තං “තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන, කරුණුභූතෙන ච සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ඤව අපෙක්ඛමානො භගවා තත්ථ තත්ථ විහාසී”ති. කරුණඤ්ඤි කිරියත්ථං, න හෙතු විය කිරියාකාරණං. හෙතු පන කිරියාකාරණං, න කරුණං විය කිරියත්ථොති.

“ඉධ පනා”තිආදිනා උපයොගවචනස්ස අවිචන්තසංයොගත්ථසම්භවදස්සනං, අවිචන්තමෙව දබ්බගුණකිරියාහි සංයොගො අවිචන්තසංයොගො, නිරන්තරමෙව තෙහි සංයුත්තභාවොති චුත්තං හොති. සොයෙවත්ථො තථා. එවංජාතිකෙති එවංසභාවෙ. කථං සම්භවතීති ආහ “යඤ්ඤි”තිආදි. අවිචන්තමෙවාති ආරබ්භතො පටියාය යාව දෙසනානිටියානං, තාව එකංසමෙව, නිරන්තරමෙවාති අත්ථො. කරුණාවිභාජනාති පරහිතපටිපත්තිසඬ්ඛාතෙන කරුණාවිභාජන. තථා හි කරුණානිදානත්තා දෙසනාය ඉධ පරහිතපටිපත්ති “කරුණාවිභාජො”ති චුත්තා, න පන කරුණාසමාපත්තිවිභාජො. න හි දෙසනාකාලෙ දෙසෙනබ්බධම්මවිසයස්ස දෙසනාඤ්ඤාණස්ස සත්තවිසයාය මහාකරුණාය සහුජ්ජත්ති සම්භවති හින්තවිසයත්තා, තස්මා කරුණාය පවත්තො විභාජොති කත්වා පරහිතපටිපත්තිවිභාජො ඉධ “කරුණාවිභාජො”ති වෙදිතබ්බො. තස්මාති අවිචන්තසංයොගත්ථසම්භවතො. තදත්ථජොතනත්ථන්ති චුත්තනයෙන උපයොගවිභත්තියා තදත්ථස්ස ජොතනත්ථං උපයොගනිද්දෙසො කතො යථා “මාසං සජ්ඣායති, දිවසං භුඤ්ජති”ති. තෙනාති යෙන කාරණෙන අභිධම්මෙ, ඉතො අඤ්ඤෙසු ච සුත්තපදෙසු භුම්මවචනස්ස අධිකරණත්ථො, භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො ච, විනයෙ කරුණුවචනස්ස හෙතුඅත්ථො, කරුණත්ථො ච ඉධ උපයොගවචනස්ස අවිචන්තසංයොගත්ථො සම්භවති, තෙනාති අත්ථො. එතත්ති යථා චුත්තස්සත්ථස්ස සඬ්ඛගභගාථාපදං අඤ්ඤත්තාති අභිධම්මෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු, විනයෙ ච. සමයොති සමයසද්දො. සද්දෙයෙව හි විභත්තිපරා භවතිඅත්ථෙ අසම්භවතො. සොති ස්වෙව සමයසද්දො.

එවං අත්තනො මතිං දස්සෙත්වා ඉදානි පොරාණාවරියමතිං දස්සෙතුං “පොරාණා පනා”තිආදි චුත්තං. පොරාණාති ච පුරිමා අට්ඨකථාවරියා. “තස්මිං සමයෙ”ති වා...පෙ.... “එකං සමය”න්ති වා එස හෙදොති සම්බන්ධො. අභිලාපමත්තහෙදොති වචනමත්තෙන හෙදො විසෙසො, න පන අත්ථෙන, තෙනාහ

“සබ්බත්ථ භූමිමමෙවත්ථො”ති, සබ්බෙසුපි අත්ථතො ආධාරො එව අත්ථොති
 චුත්තං හොති. ඉමිනා ච වචනෙන සුත්තවිනයෙසු විහත්තිවිපරිණාමො කතො,
 භූමිමත්ථො චා උපයොගකරණවිහත්තියො සිද්ධාති දස්සෙති. “තස්මා”ති ආදිනා
 තෙසං මතිදස්සනෙ ගුණමාහ.

භාරියටියෙන ගරු. තදෙවත්ථං සඬකෙතතො සමත්ථෙති “ගරුං භී”ති ආදිනා
 සඬකෙතවිසයො හි සද්දො තංවචත්ථිතොයෙව වෙස අත්ථබොධකොති. ගරුත්ති
 ගරුකාතබ්බං ජනං. “ලොකෙ”ති ඉමිනා න කෙවලං සාසනෙයෙව, ලොකෙපි
 ගරුකාතබ්බටියෙන භගවාති සඬකෙතසිද්ධිති දස්සෙති. යදි ගරුකාතබ්බටියෙන
 භගවා, අථ අයමෙව සාතිසයං භගවා නාමාති දස්සෙත්තො “අයඤ්චා”ති ආදිමාහ.
 තථා හි ලොකනාටො අපරිමිතනිරුපමජ්ජභාවසීලාදිගුණවිසෙසසමඬිගිතාය,
 සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඬිගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතජ්ජරාය නිරතිසයාය
 පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අවිචන්තුපකාරිතාය ච අපරිමාණාසු
 ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමං ගාරවට්ඨානන්ති. න කෙවලං
 ලොකෙයෙව, අථ බො සාසනෙපිති දස්සෙති “පොරාණෙහී”ති ආදිනා,
 පොරාණෙහීති ච අට්ඨකථාවරියෙහීති අත්ථො. සෙට්ඨවාචකවචනමපි
 සෙට්ඨගුණසහවරණතො සෙට්ඨමෙවාති චුත්තං “භගවාති වචනං සෙට්ඨ”න්ති.
 චුච්චති අත්ථො, එතෙනාති හි වචනං, සද්දො. අථ චා චුච්චතිති වචනං, අත්ථො,
 තස්මා යො “භගවා”ති වචනෙන වචතීයො අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො.
 භගවාති වචනමුත්තමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ගාරවයුත්තොති ගරුභාවයුත්තො
 ගරුගුණයොගත්තා, සාතිසයං චා ගරුකරණාරහතාය ගාරවයුත්තො, ගාරවාරහොති
 අත්ථො. යෙන කාරණත්තයෙන සො තථාගතො ගරු භාරියටියෙන, තෙන
 “භගවා”ති චුච්චතිති සම්බන්ධො. ගරුතාකාරණදස්සනඤ්ඤානං පදත්තයං.
 “සිජ්ජාදිසික්ඛාපකාපි ගරුයෙව නාම හොත්ති, න ච ගාරවයුත්තා, අයං පන තාදිසො
 න හොති, තස්මා ගරුති කත්වා ‘ගාරවයුත්තො’ති චුත්ත’න්ති කෙවි. එවං සති
 තදෙනං විසෙසනපදමත්තං, පුරිමපදද්වයමෙව කාරණදස්සනං සියා.

අපිවාති අත්ථන්තරවිකප්පත්ථෙ නිපාතො, අපරො නයොති අත්ථො. තත්ථං —

“වණ්ණගමො වණ්ණවිපරියායො,
 ද්වෙ වාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
 ධාතුනමත්ථාතිසයෙන යොගො,
 තද්වචනෙ පඤ්චවිධා නිරුත්ති”ති. —

චුත්තං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා, “පිසොදරාදීනි යථොපදිට්ඨ”න්ති
 චුත්තසද්දනායෙන චා පිසොදරාදිආකතිගණපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා ලොකීය
 ලොකුත්තරසුඛාහිනිබ්බත්තකං සීලාදිපාරජ්ජත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථිති “භාග්‍යවා”ති
 වත්තබ්බෙ “භගවා”ති චුත්තන්ති ආහ “භාග්‍යවා”ති. තථා
 අනෙකහෙදහිත්තකිලෙසසතසහස්සාති, සඬබ්බෙපතො චා පඤ්චමාරෙ අහඤ්ථීති
 “භග්ගවා”ති වත්තබ්බෙ “භගවා”ති චුත්තන්ති දස්සෙති “භග්ගවා”ති ඉමිනා.

ලොකෙ ව හග-සද්දො ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු පවත්නති,
 තෙ ව හගසඬ්ඛාතා ධම්මා අස්ස සන්තීති හගවාති අත්ථං දස්සෙතුං “යුත්තො හගෙහි
 වා”ති වුත්තං. කුසලාදීහි අනෙකභෙදෙහි සබ්බධම්මෙ විහජි විහජිත්වා විවරිත්වා
 දෙසෙසීති “විහත්තවා”ති වත්තබ්බෙ “හගවා”ති වුත්තන්ති ආහ “විහත්තවා”ති.
 දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ, කායවිත්තඋපධිවිවෙකෙ,
 සුඤ්ඤතානිමිත්තාප්පණිනිවිමොක්ඛෙ, අඤ්ඤෙ ව ලොකියලොකුත්තරෙ
 උත්තරිමනුස්සධම්මෙ හජි සෙවි බහුලමකාසීති “හත්තවා”ති වත්තබ්බෙ
 “හගවා”ති වුත්තන්ති දස්සෙති “හත්තවා”ති ඉමිනා. තීසු හවෙසු තණ්හාසඬ්ඛාතං
 ගමනමනෙත වත්තං වමිත්තන්ති “හවෙසු වත්තගමනො”ති වත්තබ්බෙ හවසද්දතො
 හ-කාරං ගමනසද්දතො ග-කාරං වත්තසද්දතො ව-කාරං ආදාය, තස්ස ව දීඝං කත්වා
 වණ්ණවිපරියායෙන “හගවා”ති වුත්තන්ති දස්සෙතුං “වත්තගමනො හවෙසු”ති
 වුත්තං. “යතො භාග්‍යවා, තතො හගවා”තිආදිනා පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. අස්ස
 පදස්සාති “හගවා”ති පදස්ස. විත්ථාරත්ථොති විත්ථාරභූතො අත්ථො. “සො
 වා”තිආදිනා ගන්ථමහත්තං පරිහරති. වුත්තොයෙව, න පන ඉධ පන වත්තබ්බො
 විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය එකදෙසභාවතොති අධිප්පායො.

අපිව හගෙ වනි, වමිති වා හගවා. සො හි හගෙ සීලාදිගුණෙ වනි හජි සෙවි, තෙ
 වා හගසඬ්ඛාතෙ සීලාදිගුණෙ විනයාසන්තානෙසු “කථං නු බො
 උප්පජ්ජෙය්‍ය”න්ති වනි යාවි පත්ථයි, එවං හගෙ වනීති හගවා, හගෙ වා සිරිං,
 ඉස්සරියං, යසඤ්ච වමි බෙළුපිණ්ඩං විය ඡඩ්ඛයි. තථා හි හගවා හත්ථගතං
 චක්කවත්තිසිරිං, චතුදීපිස්සරියං, චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්තිස්සයඤ්ච
 සත්තරතනසමුප්පලං යසං අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඛයි. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි,
 තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති හගා ආකාරස්ස රස්සං කත්වා,
 සිනෙරුයුගන්ධරාදිගතා භාජනලොකසොභා. තා හගා වමි
 තප්පට්ඨද්ධජන්දරාගප්පභානෙන පජහි, එවං හගෙ වමිති හගවාති එවමාදීහි තත්ථ
 තත්ථාගතනයෙහි වස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, අම්භෙහි පන සො
 ගන්ථභිරුජනානුග්ගභණ්ණත්ථං, ගන්ථගරුතාපරිහරණත්ථඤ්ච අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතොති.

එවමෙතෙසං අවයවත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුදායත්ථං දස්සෙත්තො
 පුරිමපදත්තයස්ස සමුදායත්ථොන වුත්තාවසෙසෙන තෙසමත්ථානං පටියොගිතාය
 තෙනාපි සහ දස්සෙතුං “එත්තාවතා”තිආදිමාහ. එත්තාවතානි එතස්ස “එවං මෙ
 සුත්”න්ති වචනෙන “එකං සමයං හගවා” තිවචනෙනානි ඉමෙහි සම්බන්ධො.
 එත්ථානි එතස්මිං නිදානවචනෙ. යථාසුතං ධම්මං දෙසෙත්තොති එත්ථ අත්ත-
 සද්දො භෙතුඅත්ථො. තථාදෙසිතත්තා හි පච්චක්ඛං කරොති නාම. එස නයො
 අපරත්ථාපි. “යො බො ආනන්ද, මයා ධම්මො ව...පෙ.... සත්ථා”ති වචනතො
 ධම්මස්ස සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජතෙවාති කත්වා “ධම්මසරිරං පච්චක්ඛං
 කරොති”ති වුත්තං. ධම්මකායන්ති හි හගවතො සම්බන්ධිභූතං ධම්මසඬ්ඛාතං
 කායන්ති අත්ථො. තථා ව වුත්තං “ධම්මකායොති හික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං
 අධිවචන”න්ති. තං පන කිමත්ථියන්ති ආහ “තෙනා”තිආදි. තෙනානි ව තාදිසෙන
 පච්චක්ඛකරණෙනානි අත්ථො. ඉදං අධුනා චක්ඛමානසුත්තං පාවචනං පකට්ඨං.

උත්තමං බුද්ධස්ස භගවතො වචනං නාම. තස්මා තුම්භාකං අතික්කන්තසත්ථුකං අතීතසත්ථුකභාවො න භොතීති අත්ථො. භාවජ්ජධානො හි අයං නිද්දෙසො, භාවලොපො වා, ඉතරථා පාවචනමෙව අනතික්කන්තසත්ථුකං, සත්ථුඅදස්සනෙන පන උක්කණ්ඨිතස්ස ජනස්ස අතික්කන්තසත්ථුකභාවොති අත්ථො ආපජ්ජෙය්‍යා, එවඤ්ච සති “අයං වො සත්ථාති සත්ථුඅදස්සනෙන උක්කණ්ඨිතං ජනං සමස්සාසෙති” තිවචනෙන සහ විරොධො භවෙය්‍යාති වදන්ති. ඉදං පාවචනං සත්ථුකිච්චනිජ්ඣාදනෙන න අතීතසත්ථුකන්ති පන අත්ථො. සත්ථුති කම්මත්ථෙ ඡට්ඨි, සමාසපදං වා එතං සත්ථුඅදස්සනෙනාති. උක්කණ්ඨනං උක්කණ්ඨො, කිච්ඡජීවිතා. “කඨ කිච්ඡජීවනෙ” ති හි වදන්ති. තම්මො පත්තොති උක්කණ්ඨිතො, අනභිරතියා වා පිළිතො වික්ඛිත්තවිත්තො හුත්වා සීසං උක්ඛිපිත්වා උද්ධං කණ්ඨං කත්වා ඉතො විතො ව ඔලොකෙන්තො ආභිණ්ඩති, විහරති වාති උක්කණ්ඨිතො නිරුත්තිතයෙන, තං උක්කණ්ඨිතං. සද්දසාමත්ථියාධිගතමත්තො වෙස, වොහාරතො පන අනභිරතියා පිළිතන්ති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. සමස්සාසෙතිති අස්සාසං ජනෙති.

තස්මිං සමයෙති ඉමස්ස සුත්තස්ස සඬ්භිතිසමයෙ. කාමං විජ්ජමානෙපි භගවති එවං වත්තුමරහති, ඉධ පන අවිජ්ජමානෙයෙව තස්මිං එවං වදති, තස්මා සන්ධායභාසිතවසෙන තදත්ථං දස්සෙතිති ආහ “අවිජ්ජමානභාවං දස්සෙන්තො” ති. පරිනිබ්බානන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුවසෙන ඛන්ධපරිනිබ්බානං. තෙනාති තථාසාධනෙන. එවංවිධස්සාති එවංපකාරස්ස, එවංසභාවස්සාතිපි අත්ථො. නාම-සද්දො ගරභායං නිපාතො “අත්ථි නාම ආනන්ද ථෙරං භික්ඛුං විභෙසියමානං අජික්ඛුපෙක්ඛිස්සථා” තිආදීසු (අ. නි. 5.166) විය, තෙන එදිසො අපි භගවා පරිනිබ්බුතො, කා නාම කථා අඤ්ඤෙසන්ති ගරහත්ථං ජොතෙති. අරියධම්මස්සාති අරියානං ධම්මස්ස, අරියභූතස්ස වා ධම්මස්ස. දසවිධස්ස කායබලස්ස, ඤාණබලස්ස ව වසෙන දසබලධරො. වජිරස්ස නාම මණ්ඩිපෙසස්ස සඬ්භාතො සමුභො එකග්ගෙන, තෙන සමානො කායො යස්සාති තථා. ඉදං චුත්තං භොති – යථා වජිරසඬ්භාතො නාම න අඤ්ඤෙන මණ්ඩා වා පාසාණෙන වා හෙජ්ජො, අපි තු සොයෙව අඤ්ඤං මණ්ඩං වා පාසාණං වා භින්දති. තෙනෙව චුත්තං “වජිරස්ස නත්ථි කොචි අහෙජ්ජො මණ්ඩං වා පාසාණො වා” ති, එවං භගවාපි කෙනචි අහෙජ්ජසරීරො. න හි භගවතො රූපකායෙ කෙනචි අන්තරායො කාතුං සක්කාති. නාමසද්දස්ස ගරභාජොතකත්තා පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනජොතකො “න කෙවලං භගවායෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි” ති. එත්ථ ව එවංගුණසමන්තාගතත්තා අපරිනිබ්බුතසභාවෙන භවිතුං යුත්තොපි එස පරිනිබ්බුතො එවාති පකරණානුරූපමත්ථං දස්සෙතුං “එව” න්තිආදි චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ආසා පත්ථනා කෙන ජනෙතබ්බා, න ජනෙතබ්බා එවාති අත්ථො. “අහං චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි, සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමි” ති මජ්ජිමනිකායෙ උප්පන්නො මානො ජීවිතමදො නාම, තෙන මත්තො පමත්තො තථා. සංවෙජෙතීති සංවෙගං ජනෙති, තතොයෙව අස්ස ජනස්ස සද්ධම්මෙ උස්සාහං ජනෙති. සංවෙජනඤ්ඤි උස්සාහහෙතු “සංවිග්ගො යොනිසො පදහති” ති වචනතො.

දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති වක්ඛමානස්ස සකලසුත්තස්ස ‘එව’ න්ති නිදස්සනතො. සාවකසම්පත්තින්ති සුඤ්ඤත්තපුග්ගලසම්පත්තිං නිද්දිසති පටිසම්භිදාප්පත්තෙන පඤ්චස්ස ධානෙස්ස භගවතා එතදග්ගෙ යපිතෙන, පඤ්චස්ස ව කොසල්ලෙස්ස ආයස්මතා ධම්මසෙනාපතිනා පසංසිතෙන මයා මහාසාවකෙන සුතං, තඤ්ච ඛො සයමෙව සුතං න අනුස්සුතං, න ව පරම්පරාභතන්ති අත්ථස්ස දීපනතො. කාලසම්පත්තිං නිද්දිසති භගවාතිසදසන්තිධානෙ පයුත්තස්ස සමයසද්දස්ස බුද්ධුප්පාද-පටිමණ්ඩිත-සමය-භාව-දීපනතො. බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනෙතං වුවවති –

“කප්පකසායකලියුගෙ, බුද්ධුප්පාදො අහො මහවිජරියං;
 භුතවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරචින්ද’ න්ති. (දී. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1);

තස්සායමත්ථො – කප්පසඬ්ඛාතකාලසඤ්චයස්ස ලෙඛනවසෙන පවත්තෙ කලියුගසඬ්ඛාතෙ සකරාජසම්මතෙ වස්සාදිසමුභෙ ජාතො බුද්ධුප්පාදබණ්ඩාතො දිනසමුභො අත්ථස්ස පබ්බතාරොහනම්ච කදාචි පවත්තනට්ඨෙන, අවිජරං පහරිතුං යුත්තට්ඨෙන ව මහවිජරියං හොති. කිම්ච ජාතන්ති චෙ? භුතවහසඬ්ඛාතස්ස පාවකස්ස මජ්ඣෙ සම්මා උදිතමධුමන්තං අරචින්දසඬ්ඛාතං වාරිජම්ච ජාතන්ති. දෙසකසම්පත්තිං නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගාරවාධිවචනතො.

එවං පදජක්කස්ස පදානුක්කමෙන නානප්පකාරතො අත්ථවණ්ණනං කත්වා ඉදානි “අන්තරා ව රාජගහ” න්තිආදීනං පදානමත්ථවණ්ණනං කරොන්තො “අන්තරා වා” න්තිආදිමාහ. අන්තරා ව රාජගහං අන්තරා ව නාළන්දන්ති එත්ථ සමහිනිවිට්ඨො අන්තරා-සද්දො දිස්සති සාමඤ්ඤවචනියත්ථමපෙක්ඛිත්වා පකරණාදිසාමත්ථියාදිගතත්ථමන්තරෙනාති අත්ථො. එවං පනස්ස නානත්ථභාවො පයොගතො අවගමීයතිති දස්සෙති “තදන්තර” න්තිආදීනා. තත්ථ තදන්තරන්ති තං කාරණං. මඤ්ච තඤ්ච මන්තෙන්ති, කිමන්තරං කිං කාරණන්ති අත්ථො. විජ්ජන්තරිකායාති විජ්ජනිවිජරණක්ඛණෙ. ධොවන්ති ඉත්ථි අද්දසාති සම්බන්ධො. අන්තරතොති හදයෙ. කොපාති චිත්තකාලුස්සියකරණතො චිත්තපකොපා රාගාදයො. අන්තරා වොසානන්ති ආරම්භනිජ්ජන්තිනං වෙමජ්ඣෙ පරියොසානං ආපාදි. අපිචාති තථාපි, එවං පහවසම්පන්නෙපිති අත්ථො. ද්වින්තං මහානිරයානන්ති ලොහකුම්භිනිරයෙ සන්ධායාහ. අන්තරිකායාති අන්තරෙන. රාජගහනගරං කිර ආවිජ්ඣිත්වා මහාපෙනලොකො. තත්ථ ද්වින්තං මහාලොහකුම්භිනිරයානං අන්තරෙන අයං තපොදා නදී ආගච්ඡති, තස්මා සා කුටීතා සන්දතිති. ස්වායම්ඨි විචරෙ පවත්නති තදඤ්ඤෙසමසම්භවතො. එත්ථ ව “තදන්තරං කො ජානෙය්‍ය, (අ. නි. 6.44; 10.75) එතෙසං අන්තරා කප්පා, ගණනාතො අසඬ්ඛියා, (බු. වං. 28.9) අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙති” න්තිආදීස්ස (ම. නි. 2.426; පභා. ව. 66; වුළුව. 376) විය කාරණවෙමජ්ඣෙස්ස වත්තමානා අන්තරාසද්දායෙව උදාහරිතබ්බා සියුං, න පන චිත්තබණ්ඩවරෙස්ස වත්තමානා අන්තරිකඅන්තරසද්දා. අන්තරාසද්දස්ස හි අයමත්ථුද්ධාරොති. අයං පනෙත්ථාධිජ්ජායො සියා – යෙස්ස

අත්ථෙසු අන්තරිකසද්දො, අන්තරසද්දො ව පවත්නති, තෙසු අන්තරාසද්දොපිති සමානත්ථත්තා අන්තරාසද්දත්ථෙ වත්තමානො අන්තරිකසද්දො, අන්තරසද්දො, ව උදාහරොති. අථ වා අන්තරාසද්දොයෙව “යස්සන්තරතො”ති (උදා. 20) එත්ථ ගාථාබන්ධසුබන්ථං රස්සං කත්වා වුත්තො –

“යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා,
ඉතිභවාභවතඤ්ච චිතිවත්තො;
තං විගතභයං සුඛං අසොකං,
දෙවා නානුභවන්ති දස්සනායා”ති. (උදා. 20); –

හි අයං උදානෙ භද්දියසුත්තෙ ගාථා. සොයෙව ඉක-සද්දෙන සකත්ථපවත්තෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා “අන්තරිකායා”ති ව වුත්තො, තස්මා උදාහරණොදාහරිතබ්බානමෙත්ථ විරොධාභාවො වෙදිතබ්බොති. කිමත්ථං අත්ථවිසෙසනියමො කතොති ආභ “තස්මා”තිආදි. නනු චෙත්ථ උපයොගවචනමෙව, අථ කස්මා සම්බන්ධීයත්ථො වුත්තො, සම්බන්ධීයත්ථෙ වා කස්මා උපයොගවචනං කතන්ති අනුයොගසම්භවතො තං පරිහරිතුං “අන්තරාසද්දෙන පනා”තිආදි වුත්තං, තෙන සම්බන්ධීයත්ථෙ සාම්චවනජපසඬිගෙ සද්දන්තරයොගෙන ලද්ධමිදං උපයොගවචනන්ති දස්සෙති, න කෙවලං සාසනෙව, ලොකෙපි එවමෙවිදං ලද්ධන්ති දස්සෙත්තො “ඊදිසෙසු වා”තිආදිමාභ. විසෙසයොගතාදස්සනමුබ්බෙන හි අයමත්ථොපි දස්සිතො. එකෙනපි අන්තරා-සද්දෙන යුත්තත්තා ද්වෙ උපයොගවචනාති කාතබ්බාති. ද්විති පන යොගෙ කා කථාති අත්ථස්ස සිජ්ඣනතො. අක්ඛරං චිත්තෙන්ති ලිඬගවිභත්තියාදිහිති අක්ඛරචිත්තකා, සද්දවිදු. අක්ඛර-සද්දෙන චෙත්ථ තම්මුලකාති පදාදිනිපි ගහෙතබ්බාති. යදිපි සද්දතො එකමෙව යුජ්ජන්ති, අත්ථතො පන සො ද්වික්ඛත්තුං යොජෙතබ්බො එකස්සාපි පදස්ස ආවුත්තියාදිනායෙන අනෙකධා සම්පජ්ජනතොති දස්සෙති “දුතියපදෙනපි”තිආදිනා. කො පන දොසො අයොජිතෙති ආභ “අයොජියමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති”ති. දුතියපදං න පාපුණාතිති අත්ථො සද්දන්තරයොගවසා සද්දෙයෙව සාම්චවනජපසඬිගෙ උපයොගවිභත්තියා ඉච්ඡිතත්තා. සද්දාධිකාරො හි විභත්තිපයොගො.

අද්ධාන-සද්දො දීඝපරියායොති ආභ “දීඝමග්ග”න්ති. කිත්තාවතා පන සො දීඝො නාම තදත්ථභූතොති වොදනමපනෙති “අද්ධානගමනසමයස්ස හි”තිආදිනා. අද්ධානගමනසමයස්ස විභඩ්ගෙති ගණභොජනසික්ඛාපදාදීසු අද්ධානගමනසමයසද්දස්ස පදභාජනීයභූතෙ විභඩ්ගෙ (පාටි. 217). අඩ්ඨයොජනම්පි අද්ධානමග්ගො, පගෙව තදුත්තරි. අඩ්ඨමෙව යොජනස්ස අඩ්ඨයොජනං, ද්විගාවුතමත්තං. ඉධ පන වතුගාවුතජපමාණං යොජනමෙව, තස්මා “අද්ධානමග්ගපටිපන්නො”ති වදන්ති අධිජ්ජායො.

මහන්තසද්දො උත්තමත්ථො, බහ්වත්ථො ව ඉධාධිජ්ජෙතොති ආභ “මහතා”තිආදි. ගුණමහත්තෙනාති අජිවිජ්ජතාදිගුණමහන්තභාවෙන. සඬ්ඛ්‍යාමහත්තෙනාති ගණනමහන්තභාවෙන. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති “සො

හි”තිආදිනා. සො හික්බුසඬසොති ඉඳ ආගතො තදා පරිවාරභූතො හික්බුසඬසො. මහාති උත්තමො. වාක්‍යොපි හි තමිච්ඡන්ති පයොගවසා. අප්පිච්ඡතාති නිල්ලොහතා සද්දො චෙත්ථ සාවසෙසො, අත්ථො පන නිරවසෙසො. න හි “අප්පලොහතාති අහිත්ථවිතුමරහති”ති අට්ඨකථාසු චුත්තං. මජ්ඣිමාගමට්ඨකාකාරො පන ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො එවමාහ “අප්පසද්දස්ස පරිත්තපරියායං මනසි කත්වා ‘ඛ්‍යාඤ්ජනං සාවසෙසං වියා’ති (මහාති. අට්ඨ. 85) අට්ඨකථායං චුත්තං. අප්පසද්දො පනෙත්ථ ‘අභාවත්ථො’ තිපි සක්කා විඤ්ඤාතුං.

‘අප්පාඛාධතඤ්චසඤ්ජානාමි’තිආදීසු (ම. නි. 1.225) වියා”ති. සඬඛ්‍යායපි මහාති ගණනායපි බහු අහොසි, “හික්බුසඬසො”ති පදාවත්ථිකන්තවචනවසෙන සංවණ්ණෙනබ්බපදස්ස ඡෙදනමිව හොතීති තදපරාමසිත්වා “තෙන හික්බුසඬසෙනා”ති පුන වාක්‍යාවත්ථිකන්තවචනවසෙන සංවණ්ණෙනබ්බපදෙන සදිසිකරණං. එසා හි සංවණ්ණනාකානං පකති, යදිදං විහත්තියානපෙක්ඛාවසෙන යථාරහං සංවණ්ණෙනබ්බපදත්ථං සංවණ්ණත්වා පුන තත්ථ විජ්ජමානවිහත්තිවසෙන පරිවත්තෙත්වා නික්ඛිපනන්ති. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා සඬසොති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො ආහ

“දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඬසානෙන සමණගණෙනා”ති. එත්ථ පන “යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54; පරි. 274) එවං චුත්තාය දිට්ඨියා. “යාති තාති සීලාති අඛණ්ඩාති අච්ඡිද්දාති අසබ්බාති අකම්මාසාති භුජිස්සාති විඤ්ඤප්පසත්ථාති අපරාමට්ඨාති සමාධිසංවත්තනිකාති, තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.323; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.11; පරි. 274) එවං චුත්තානඤ්ච සීලානං සාමඤ්ඤෙන සඬසානො සඬසට්ඨො සමෙතොති දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඬසානො, සමණගණො, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතොති චුත්තං හොති.

“දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඬසාට්ඨඬානෙනා” තිපි පාඨො. තථා සඬඛානෙන කතිතෙනාති අත්ථො. තථා හි දිට්ඨිසීලාදීනං නියතසභාවත්තා සොනාපන්නාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතා, පගෙව සකදාගාමිආදයො, තථා ච චුත්තං “නියතො සම්බොධිපරායණො”ති, (සං. නි. 2.41; 5.198, 1004)

“අට්ඨානමෙතං හික්ඛෙව, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්චපාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං ධානං විජ්ජති”ති ව ආදි. අරියපුග්ගලස්ස හි යත්ථ කත්ථවි දුරෙ ධීතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතතායෙව, “තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති, (ම. නි. 1.492) තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (ම. නි. 1.492) වචනතො පන පුට්ඨ්ජනානම්පි දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවො ලබ්භතියෙව. සද්ධිං-සද්දො එකතොති අත්ථෙ නිපාතො. පඤ්ච...පෙ.... මත්තානීති පඤ්ච-සද්දෙන මත්තසද්දං සඬබ්චිත්වා බාහිරත්ථසමාසො චුත්තො. එතෙසන්ති හික්බුසතානං. පුන පඤ්ච මත්තා පමාණාති ඛ්‍යාසො, නිකාරලොපො චෙත්ථ නපුංසකලිඬගත්තා.

සුප්පියොති තස්ස නාමමෙව, න ගුණාදි. න කෙවලං භික්ඛුසඨසෙන සද්ධිං
 භගවායෙව, අථ බො සුප්පියොපි පරිබ්බාජකො බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණුවෙන සද්ධිත්ති
 පුග්ගලං සම්පිණ්ඩෙති, තඤ්ච බො මග්ගපටිපත්තසභාගතාය එව, න
 සීලාචාරාදිසභාගතායාති චුත්තං “පි-කාරො”තිආදි. සුබ්බචාරණුවසෙන
 පුබ්බාපරපදානං සම්බන්ධමත්තකරභාවං සන්ධාය “පදසන්ධිකරො”ති චුත්තං, න
 පන සර්වාඤ්ඡනාදිසන්ධිභාවං, තෙනාහ “ඛාඤ්ජනසිලිට්ඨතාවසෙන චුත්තො”ති,
 එතෙන පදපුරණමත්තන්ති දස්සෙති. අපිච අවධාරණත්ථොපි බො-සද්දො යුත්තො
 “අස්සොසි බො වෙරඤ්ජො බ්‍රාහ්මණො”තිආදිසු (පාරා. 1) විය, තෙන
 අද්ධානමග්ගපටිපත්තො අහොසියෙව, නාස්ස මග්ගපටිපත්තියා කොචි අන්තරායො
 අහොසිති අයමත්ථො දීපිතො හොති. සඤ්ජයස්සාති රාජගහවාසිනො
 සඤ්ජයනාමස්ස පරිබ්බාජකස්ස, යස්ස සන්තිකෙ පට්ඨං උපතිස්සකොලිතාපි
 පබ්බජිංසු ඡන්තපරිබ්බාජකොව, න අවෙලකපරිබ්බාජකො. “යදා, තදා”ති ච
 එතෙන සමකාලමෙව අද්ධානමග්ගපටිපත්තතං දස්සෙති. අතීතකාලත්ථො පාළියං
 හොතිසද්දො යොගවිභාගෙන, තංකාලාපෙක්ඛාය වා එවං චුත්තං, තදා හොතිති
 අත්ථො.

අත්තෙති සමීපෙ. වසතීති වත්තපටිවත්තාදිකරණුවසෙන
 සබ්බිරියාපට්ඨාධාරණුවචනං, අවචරතීති චුත්තං හොති, තෙනෙවාහ “සමීපවාරො
 සන්තිකාවචරො සිස්සො”ති. වොදිතා දෙවදුතෙහීති දහරකුමාරො
 ජරාජිණ්ණසත්තො ගිලානො කම්මකාරණා, කම්මකාරණිකා වා මතසත්තොති
 ඉමෙහි පඤ්චහි දෙවදුතෙහි වොදිතා ඔවදිතා සංවෙගං උප්පාදිතා සමානාපි. තෙ හි
 දෙවා විය දුතා, විසුද්ධිදෙවානං වා දුතාති දෙවදුතා. භීතකායුපගාති
 අපායකායමුපගතා. නරසඬ්ඛාතා තෙ මාණවාති සම්බන්ධො. සාමඤ්ඤවසෙන
 චෙත්ථ සත්තො “මාණවො”ති චුත්තො, ඉතරෙ පන විසෙසවසෙන.
 පකරණාධිගතො හෙස අත්ථුද්ධාරොති. කතකම්මෙහීති කතවොරකම්මෙහි.
 තරුණොති සොළසවස්සතො පට්ඨාය පත්තවිසතිවස්සො, උදානට්ඨකථායඤ්චි
 “සත්තා ජාතදිවසතො පට්ඨාය යාව පඤ්චදසවස්සකා, තාව ‘කුමාරකා, බාලා’ති ච
 චුච්චන්ති. තතො පරං විසතිවස්සාති ‘යුවානො’”ති (උදා. අට්ඨ. 44) චුත්තං.
 තරුණො, මාණවො, යුවාති ච අත්ථො එකං, ලොකියා පන “ද්වාදසවස්සතො
 පට්ඨාය යාව ජරමජ්ජත්තො, තාව තරුණො”තිපි වදන්ති.

තෙසු වා ද්වීසු ජනෙසුති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. යො වා “එකං සමය”න්ති පුබ්බෙ
 අධිගතො කාලො, තස්ස පටිනිද්දෙසො තත්ත්වාති යඤ්චි සමයං භගවා අන්තරා
 රාජගහඤ්ච නාළන්දඤ්ච අද්ධානමග්ගපටිපත්තො, තස්මිංයෙව සමයෙ සුප්පියොපි
 තං අද්ධානමග්ගං පටිපත්තො අවණ්ණං භාසති, බ්‍රහ්මදත්තො ච වණ්ණං භාසතීති.
 නිපාතමත්තන්ති එත්ථ මත්තසද්දෙන විසෙසත්ථාභාවතො පදපුරණත්තං දස්සෙති.
 මධුපිණ්ඩිකපරියායොති මධුපිණ්ඩිකදෙසනා නාම ඉති නං සුත්තන්තං ධාරෙහි,
 රාජඤ්ඤාති පායාසිරාජඤ්ඤනාමකං රාජානමාලපති. පරියායති පරිවත්තතීති
 පරියායො, වාරො. පරියායෙති දෙසෙතබ්බමත්ථං පටිපාදෙතීති පරියායො, දෙසනා.

පරියායනි අත්තනො ඵලං පටිග්ගහෙත්වා පවත්තනීති පරියායො, කාරණං.
 අනෙකසද්දෙනෙව අනෙකවිධෙනානි අත්ථො විඤ්ඤායනි අධිජ්ජායමත්තෙනානි
 ආහ “අනෙකවිධෙනා”ති. කාරණඤ්ඤෙත්ථ කාරණපතිරූපකමෙව, න
 එකංසකාරණං අවණ්ණකාරණස්ස අභූතත්තා, තස්මා කාරණෙනානි
 කාරණපතිරූපකෙනානි අත්ථො. තථා හි වක්ඛති “අකාරණමෙව ‘කාරණ’න්ති
 වත්වා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.1). ජාතිවසෙනිදං ඛන්වත්ථෙ එකවචනන්ති දස්සෙති
 “ඛුඤ්ඤි”ති ආදිනා.

“අවණ්ණවිරහිතස්ස අසමානවණ්ණසමන්තාගතස්සපි”ති
 වක්ඛමානකාරණස්ස අකාරණභාවහෙතුදස්සනත්ථං වුත්තං, දොසවිරහිතස්සපි
 අසදිසගුණසමන්තාගතස්සාපිති අත්ථො. බුද්ධස්ස භගවතො අවණ්ණං දොසං
 නින්දන්ති සම්බන්ධො. “යං ලොකෙ”ති ආදිනා
 අරසරූපනිබ්භොගඅකිරියවාදඋච්ඡේදවාදජෙගුවච්ඡේදනයිකතපස්සිඅපගබ්භවානං
 කාරණපතිරූපකං දස්සෙති. තස්මාති හි එතං “අරසරූපො...පෙ.... අපගබ්භො”ති
 ඉමෙහි පදෙහි සම්බන්ධිතබ්බං. ඉදං වුත්තං හොති – ලොකසම්මතො
 අභිවාදනපච්චිට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමිච්ඡිකම්මආසනාහිනිමන්තනසඬ්ඛාතො
 සාමග්ගීරසො සමණස්ස ගොතමස්ස නත්ථි, තස්මා සො සාමග්ගීරසසඬ්ඛාතෙන
 රසෙන අසම්පන්නසභාවො, තෙන සාමග්ගීරසසඬ්ඛාතෙන පරිභොගෙන
 අසමන්තාගතො. තස්ස අකත්තබ්බතාවාදො, උච්ඡිජ්ජිතබ්බතාවාදො ව, තං සබ්බං
 ගුථං විය මණ්ඩනජාතියො පුරිසො ජෙගුවච්ඡි. තස්ස විනාසකො සොව තදකරණතො
 විනෙතබ්බො. තදකරණෙන වයොවුඩ්ඪෙ තාපෙති තදාවාරවිරහිතතාය වා
 කපණපුරිසො. තදකරණෙන දෙවලොකගබ්භතො අපගතො, තදකරණතො වා සො
 හීනගබ්භො වාති එවං තදෙව අභිවාදනාදිඅකරණං අරසරූපතාදිනං
 කාරණපතිරූපකං දට්ඨබ්බං. “නත්ථි...පෙ.... විසෙසො”ති එතස්ස පන
 “සුන්දරිකාය නාම පරිබ්බාජිකාය මරණානවබ්බොධො, සංසාරස්ස ආදිකොටියා
 අපඤ්ඤායනපටිඤ්ඤා, ය්පනියපුච්ඡාය අබ්‍යාකතවත්ථුබ්‍යාකරණ”න්ති එවමාදීති
 කාරණපතිරූපකානි නිද්ධාරිතබ්බානි, තථා “තක්කපරියාහතං සමණො...පෙ....
 සයම්පටිභාන”න්ති එතස්ස “අනාවරියකෙන සාමං පටිවෙධෙන තත්ථ තත්ථ තථා
 තථා ධම්මදෙසනා, කත්ථවි පරෙසං පටිපුච්ඡාකථනං, මහාමොග්ගල්ලානාදීහි
 ආරොචිතනයෙනෙව බ්‍යාකරණ”න්ති එවමාදීති, “සමණො...පෙ.... න
 අග්ගපුග්ගලො”ති එතෙසං පන “සබ්බධම්මානං කමෙනෙව අනවබ්බොධො,
 ලොකන්තස්ස අජානනං, අත්තනා ඉච්ඡිතතපවාරාභාවො”ති එවමාදීති.
 ඤානවිමොක්ඛාදි හෙට්ඨා වුත්තනයෙන උත්තරිමනුස්සධම්මො. අරියං විසුද්ධං,
 උත්තමං වා ඤාණසඬ්ඛාතං දස්සනං, අලං කිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං
 අරියඤාණදස්සනං එත්ථ, එතස්සාති වා අලමරියඤාණදස්සනො. ස්වෙව විසෙසො
 තථා. අරියඤාණදස්සනමෙව වා විසෙසං වුත්තනයෙන අලං පරියත්තං යස්ස,
 යස්මිත්ති වා අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො, උත්තරිමනුස්සධම්මොව.
 තක්කපරියාහතන්ති කප්පනාමත්තෙන සමන්තතො ආහරිතං, විතක්කෙන වා
 පරිසට්තං. වීමංසානුවරිතන්ති වීමංසනාය පුනප්පුනං පරිමජ්ජිතං. සයම්පටිභානන්ති

සයමෙව අත්තනො විභූතං, තාදිසං ධම්මන්ති සම්බන්ධො. අකාරණන්ති අයුත්තං අනුපපත්තිං. කාරණපදෙ වෙතං විසෙසනං. න හි අරසරූපතාදයො දොසා භගවති සංවිජ්ජන්ති, ධම්මසඬ්ඝෙසු ව දුරක්ඛාතදුෂ්පටිපන්නාදයො අකාරණන්ති වා යුත්තිකාරණරහිතං අත්තනා පටිඤ්ඤාමත්තං. පකතිකම්මපදඤ්ඤා වෙතං. ඉමස්මිඤ්ඤ අත්ථෙ කාරණං වත්වාති එත්ථ කාරණං ඉවාති ඉව-සද්දත්ථො රූපකතයෙන යොජෙතබ්බො පතිරූපකකාරණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. තථා තථාති ජාතිවුඬ්ඨානමනහිවාදනාදිනා තෙන තෙන ආකාරෙන. වණ්ණසද්දස්ස ගුණපසංසාසු පවත්තනතො යථාක්කමං “අවණ්ණං දොසං නින්ද”න්ති වුත්තං.

දුරක්ඛාතොති දුට්ඨමාක්ඛාතො, තථා දුෂ්පටිවෙදිනො. වට්ටනො නියයානීති නියයානං, තදෙව නියයානිකො, තතො වා නියයානං නිස්සරණං, තත්ථ නියුත්තොති නියයානිකො. වට්ටනො වා නියයානීති නියයානිකො ය-කාරස්ස ක-කාරං, ඊ-කාරස්ස ව රස්සං කත්වා. “අනිය-සද්දො හි බහුලා කත්තුඅභිධායකො”ති සද්දවිදු වදන්ති, න නියයානිකො තථා. සංසාරදුක්ඛස්ස අනුපසමසංවත්තනිකො වුත්තනයෙන. පච්චනිකපටිපදන්ති සම්මාපටිපත්තියා විරුද්ධපටිපදං. අනනුලොමපටිපදන්ති සජ්ජුරිසානං අනනුලොමපටිපදං. අධම්මානුලොමපටිපදන්ති ලොකුත්තරධම්මස්ස අනනුලොමපටිපදං. කස්මා පනෙත්ථ “අවණ්ණං භාසති, වණ්ණං භාසති”ති ව වත්තමානකාලනිද්දෙසො කතො, නනු සඬ්ඝිතිකාලතො සො අවණ්ණවණ්ණානං භාසනකාලො අතීතොති? සච්චමෙන, “අද්ධානමග්ගපටිපන්නො භොති”ති එත්ථ භොති-සද්දො විය අතීතකාලත්ථත්තා පන භාසති-සද්දස්ස එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අථ වා යස්මිං කාලෙ තෙහි අවණ්ණො වණ්ණො ව භාසීයති, තමපෙක්ඛිත්වා එවං වුත්තං, එවඤ්ඤා කත්වා “තත්තා”ති පදස්ස කාලපටිනිද්දෙසවිකප්පනං අට්ඨකථායං අවුත්තම්පි සුපපන්නං භොති.

“සුඡේයස්ස පන...පෙ.... භාසති”ති පාළියා සම්බන්ධදස්සනං “අන්තෙවාසී පනස්සා”තිආදිවචනං. අපරාමසිතබ්බං අරියුපවාදකම්මං, තථා අනක්කම්මබ්බං. ස්වායන්ති සො ආචරියො. අසිධාරන්ති අසිනා තිබ්ණභාගං. කකවදන්ත පන්තියන්ති බන්ධකකවස්ස දන්තසඬ්ඛාතාය විසමපත්තියා. හත්ථෙන වා පාදෙන වා යෙන කෙනවි වා අඬ්ගපච්චඬ්ගෙන පහරිත්වා කීළමානො විය. අක්ඛිකණ්ණකොසසඬ්ඛාතට්ඨානවසෙන තීහි පකාරෙහි හින්තො මදො යස්සාති පහින්තමදො, තං. අවණ්ණං භාසමානොති අවණ්ණං භාසනහෙනු. හෙනුඅත්ථො හි අයං මාන-සද්දො. න අයො වුඬ්ඨි අනයො. සොයෙව බ්‍යසනං, අතිරෙකබ්‍යසනන්ති අත්ථො, තං පාපුණ්ණස්සති එකන්තමභාසාවජ්ජත්තා රතනත්තයොපවාදස්ස. තෙනෙවාහ -

“යො නින්දියං පසංසති,
තං වා නින්දති යො පසංසියො;
විචිනාති මුඛෙන සො කලිං,
කලිනා තෙන සුඛං න වින්දති”ති. (සු. නි. 663; සං නි. 1.180-181; නෙත්ති. 92);

“අම්මාකං ආවරියො” තිආදිනා බ්‍රහ්මදත්තස්ස සංවෙගුප්පත්තිං, අත්තනො ආවරියෙ ව කාරුඤ්ඤප්පවත්තිං දස්සෙත්වා කිඤ්චාපි අත්තෙවාසිනා ආවරියස්ස අනුකූලෙන භවිතබ්බං, අයං පන පණ්ඩිතජාතිකත්තා න ඊදිසෙසු යානෙසු තමනුවත්තනීති ඉදානිස්ස කම්මස්සකතාඤාණප්පවත්තිං දස්සෙත්තො “ආවරියො ඛො පනා” තිආදිමාහ. හලාහලන්ති තඬ්ඛණඤ්ඤෙව මාරණකං විසං. හනතීති හි හලො න-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා, හලානම්පි විසෙසො හලො හලාහලො මජ්ඣෙදිසවසෙන, එතෙන ව අඤ්ඤෙ අට්ඨවිධෙ විසෙ නිවත්තෙති. වුත්තඤ්ඤෙව –

“පුමෙ පණ්ඨෙ ව කාකොල, කාලකුට්ඨලාහලා;
සරොත්ථිකොසුඬිකිකෙ යො, බ්‍රහ්මපුත්තො පදීපනො;
දාරදො වච්ඡනාහො ව, විසහෙදා ඉමෙ නවා” ති.

බරොදකන්ති වණ්ඨසොනොදකං. “බාරොදක” න්තිපි පායො, අතිලොණතාය තිත්තොදකන්ති අත්ථො. නරකපපාතන්ති චොරපපාතං. මාණවකාති අත්තානමෙව ඔවදිතුං ආලපති “සමයොපි ඛො තෙ හද්දාලි අප්පට්ඨිද්ධොඅහොසි” තිආදිසු (ම. නි. 2.135) විය. “කම්මස්සකා” ති කම්මමෙව අත්තසන්තකභාවං වත්වා තදෙව විවරති “අත්තනො කම්මානුරූපමෙව ගතිං ගච්ඡන්ති” තිආදිනා. යොනිසොති උපායෙන ඤායෙන. උම්මුප්පිත්වාති ආවරියො විය අයොනිසො අරියුපවාදෙ අනිම්මුප්පන්තො යොනිසො අරියුපවාදතො උම්මුප්පිත්වා, උද්ධං හුත්වාති අත්ථො. මද්දමානොති මද්දන්තො හින්දන්තො. එකංසකාරණමෙව ඉධ කාරණන්ති දස්සෙතුකාමෙන “සම්මා” ති වුත්තං. “යථා ත” න්තිආදිනා තස්ස සමාරද්ධභාවං දස්සෙති, න්ති ව නිපාතමත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අඤ්ඤො පණ්ඩිතසභාවො ජාති ආචාරවසෙන කුලපුත්තො අනෙකපරියායෙන තිණ්ණං රතනානං වණ්ණං භාසිතුමාරහති, තථා අයම්පි ආරද්ධො, තඤ්ච ඛො අපි නාමායමාවරියො එත්තකෙනාපි රතනත්තයාවණ්ණභාසතො ඔරමෙය්‍යාති.

සප්පරාජවණ්ණන්ති අභිරාජවණ්ණං. වණ්ණපොක්ඛරතායාති වණ්ණසුන්දරතාය, වණ්ණසරිරෙන වා. වාරිජං කමලං න පහරාමී න හඤ්ජාමී, ආරා දුරතොව උපසිඬිසාමීති අත්ථො. අථාති එවං සන්තෙපි. ගන්ධත්ථෙන්නොති ගන්ධවොරො. සඤ්ඤුල්භාති ගන්ථිතා බන්ධිතා. ගහපතීති උපාලිගහපතිං නාටපුත්තස්ස ආලපනං. එත්ථ ව වණ්ණිතබ්බො “අයම්දිසො” ති පකාසෙතබ්බොති වණ්ණො, සණ්ඨානං. වණ්ණියති අසඬිකරතො වචත්ථාපියතීති වණ්ණො, ජාති. වණ්ණොති විකාරමාපජ්ජමානං හදයඬිගතභාවං පකාසෙතීති වණ්ණො, රූපායතනං. වණ්ණියති එලමෙනෙත යථාසභාවතො විභාවීයතීති වණ්ණො, කාරණං. වණ්ණියති අප්පමහන්තාදිවසෙන පමීයතීති වණ්ණො, පමාණං. වණ්ණියති පසංසියතීති වණ්ණො, ගුණො. වණ්ණනං ගුණසංකිත්තනං වණ්ණො, පසංසා. එවං තත්ථ තත්ථ වණ්ණසද්දස්සුප්පත්ති වෙදිතබ්බො. ආදිසද්දෙන ජාතරූපපුලිනක්ඛරාදයො සඬිගණ්භාති. “ඉධ ගුණොපි පසංසාපි” ති වුත්තමෙව සමත්ථෙති “අයං කිරා” තිආදිනා. කිරාති වෙත්ථ අනුස්සවනත්ථෙ, පදපුරණමත්තෙ වා. ගුණුපසඤ්ඡිතන්ති ගුණොපසඤ්ඤානං. “ගුණුපසඤ්ඡිතං පසංස” න්ති පන වදන්තො

පසංසාය එව ගුණභාසනං සිද්ධං තස්සා තදවිනාභාවතො, තස්මා ඉදමත්ථද්වයං යුජ්ජතිති දස්සෙති.

කථං භාසතිති ආහ “තත්ථා”තිආදි. එකො ව සො පුග්ගලො වාති එකපුග්ගලො. කෙනටියෙන එකපුග්ගලො? අසදිසටියෙන, ගුණවිසිටියටියෙන, අසමසමටියෙන ව. සො හි පයමාහිනිභාරකාලෙ දසන්තං පාරමිතං පටිපාටියා ආවජ්ජනං ආදිං කත්වා බොධිසම්භාරසම්භරණගුණෙහි වෙව බුද්ධගුණෙහි ව සෙසමභාජනෙන අසදිසො. යෙ වස්ස ගුණා, තෙපි අඤ්ඤාසත්තානං ගුණෙහි විසිටියා, පුරිමකා ව සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි පන අයමෙවෙකො රූපකායනාමකායෙහි සමො. ලොකෙති සත්තලොකෙ. “උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති”ති පන ඉදං උභයමිපි විජ්ජකතවචනමෙව උප්පාදකිරියාය වත්තමානකාලිකත්තා. උප්පජ්ජමානො බහුජනහිතාය උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤාන කාරණෙනාති එවං පනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ලක්ඛණෙ හෙස මාන-සද්දො, එවරූපඤ්චෙත්ථ ලක්ඛණං න සක්කා අඤ්ඤාන සද්දලක්ඛණෙන පටිබාහිතුං. අපිව උප්පජ්ජමානො නාම, උප්පජ්ජති නාම, උප්පන්නො නාමාති අයමෙත්ථ හෙදො වෙදිතබ්බො. එස හි දීපඬිකරපාදමුලතො පටියාය යාව අනාගාමිඵලං, තාව උප්පජ්ජමානො නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජති නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම. බුද්ධානඤ්ඤි සාවකානං විය න පටිපාටියා ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණාදීනි උප්පජ්ජන්ති, සහෙව පන අරහත්තමග්ගෙන සකලොපි සබ්බඤ්ඤාගුණරාසි ආගතොව නාම හොති, තස්මා නිබ්බත්තසබ්බකිච්චත්තා අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම, තදනිබ්බත්තත්තා තදඤ්ඤක්ඛණෙ යථාරහං “උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති” ව්චෙව වුව්චති. ඉමස්මිමිපි සුත්තෙ අරහත්තඵලක්ඛණංයෙව සන්ධාය “උප්පජ්ජති”ති වුත්තං. අතීතකාලිකස්සාපි වත්තමානපයොගස්ස කත්ථවි දිට්ඨත්තා උප්පන්නො හොතීති අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො. එවං සති “උප්පජ්ජමානො”ති වෙත්ථ මාන-සද්දො සාමත්ථියත්ථො. යාවතා සාමත්ථියෙන මහාබොධිසත්තානං වරිමහවෙ උප්පත්ති ඉච්ඡිතබ්බා, තාවතා සාමත්ථියෙන බොධිසම්භාරභූතෙන පරිපුණ්ණෙන සමන්තාගතො හුත්වාති අත්ථො. තථාසාමත්ථියයොගෙන හි උප්පජ්ජමානො නාමාති. සබ්බසත්තෙහි අසමො, අසමෙහි පුරිමබුද්ධෙහෙව සමො මජ්ඣෙ හින්තසුචණ්ණ නික්ඛං විය නිබ්බිසිටියො, “එකපුග්ගලො”ති වෙතස්ස විසෙසනං. ආලයසඬ්ඛාතං තණ්හං සමුග්ගාතෙති සමුවිජ්ජන්දතීති ආලයසමුග්ගාතො. වට්ටං උපවිජ්ජන්දතීති වට්ටුපච්ඡෙදො.

පහොත්තෙනාති සක්කොත්තෙන. “පඤ්චනිකායෙ”ති වත්ථාපි අනෙකාවයවත්තා තෙසං න එත්තකෙන සබ්බථා පරියාදානන්ති “නවඬ්ඨං සත්ථුසාසනං චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී”ති වුත්තං. අතිත්ථෙන්නාති අනොතරණටියානෙන. න වත්තබ්බො අපරිමාණවණ්ණත්තා බුද්ධාදීනං, නිරවසෙසානඤ්ච තෙසං ඉධ පකාසනෙන පාලිසංවණ්ණනාය එව සම්පජ්ජනතො, විත්තසම්පහංසනකම්මටියානසම්පජ්ජනවසෙන ව සඵලත්තා. ථාමො වෙදිතබ්බො සබ්බථාමෙන පකාසිතත්තා. කිං පන සො තථා ඔගාහෙත්වා භාසතිති ආහ. “බ්‍රහ්මදත්තො පනා”තිආදි. අනුක්කමෙන පුනස්පුනං වා සවනං අනුස්සවො,

පරම්පරාවනං. ආදි-සද්දෙන ආකාරපරිවිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියො
සඬගණ්හාති. තත්ථ “සුන්දරමිදං කාරණං”න්ති එවං සයමෙව කාරණපරිවිතක්කනං
ආකාරපරිවිතක්කො. අත්තනො දිට්ඨියා නිජ්ඣායිත්වා ඛමනං රුච්චනං
දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්ති අට්ඨකථාසු වුත්තං, තෙනියෙව සම්බන්ධිතෙනාති අත්ථො.
මත්ත-සද්දො හෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙන යථාවුත්තං කාරණං
නිවත්තෙති. අත්තනො ථාමෙනාති අත්තනො ඤාණබලෙනෙව, න පන බුද්ධාදීනං
ගුණානුරූපන්ති අධිජ්ජායො. අසඬබ්බොය්‍යාපරිමෙය්‍යජ්ජහෙදා හි බුද්ධාදීනං ගුණා.
වුත්තඤ්ඤෙනං –

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං,
කප්පමිපි වෙ අඤ්ඤමහාසමානො;
බ්බියෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බියෙථ තථාගතස්සා”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි.
අට්ඨ. 2.425; උදා. අට්ඨ. 53; බු. වං. අට්ඨ. 4.1; අප. අට්ඨ. 2.91; චරියා.
අට්ඨ. 9, 329);

ඉධාපි වක්ඛති “අප්පමත්තකං ඛො පනෙත”න්තිආදි.

ඉති-සද්දො නිදස්සන්තථො වුත්තජ්ජකාරං නිදස්සෙති. හ-කාරො
නිපාතමත්තන්ති ආහ “එවං තෙ”ති. අඤ්ඤමඤ්ඤස්සා”ති ඉදං රුළුහිපදං “එකො
එකායා”ති (පාරා. 444, 452) පදං වියාති දස්සෙන්නො “අඤ්ඤොඅඤ්ඤස්සා”ති
රුළුහිපදෙනෙව විවරති. “උජුමෙවා”ති සාවධාරණසමාසනං වත්වා තෙන
නිවත්තෙතඛිඛන්ථං ආහ “ඊසකමිපි අපරිහරිත්වා”ති, ථොකතරමිපි අවිරජ්ඣිත්වාති
අත්ථො. කථන්ති ආහ “ආවරියෙන හී”තිආදි. පුබ්බෙ එකචාරම්ච
අවණ්ණවණ්ණහාසනෙ නිද්දිට්ඨෙපි “උජුච්චව්චනීකවාදා”ති (දී. නි. 1.1)
වුත්තත්තා අනෙකචාරමෙව තෙ එවං භාසන්තිති වෙදිතඛිඛන්ති දස්සෙතුං “පුන
ඉතරො අවණ්ණං ඉතරො වණ්ණං”න්ති වුත්තං. තෙන හි විසද්දස්ස විවිධත්ථං
සමත්ථෙති. සාරඵලකෙති සාරදාරුඵලකෙ, උත්තමඵලකෙ වා. විසරුක්ඛආණීන්ති
විසදාරුමයපටාණිං. ඉරියාපථානුබන්ධනෙන අනුබන්ධා හොන්ති, න
සම්මාපටිපත්තිඅනුබන්ධනෙන.

සීසානුලොකිනොති සීසෙන අනුලොකිනො, සීසං උක්ඛිපිත්වා
මග්ගානුක්කමෙන ඔලොකයමානාති අත්ථො. තස්මිං කාලෙති යම්හි සංවච්ඡරෙ,
උතුම්හි, මාසෙ, පක්ඛෙ වා හගවා තං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො, තස්මිං කාලෙ.
තෙන හි අනියමතො සංවච්ඡරඋතුමාසඬ්ඨමාසාව නිද්දිසිතා “තං දිවස්”න්ති
දිවස්ස්ස විසුං නිද්දිට්ඨත්තා, මුහුත්තාදීනඤ්ච දිවස්පරියාපන්නතො. “තං අද්ධානං
පටිපන්නො”ති වෙන්ථ ආධාරවචනමෙතං. තෙනෙව හි කිරියාවිච්ඡෙදදස්සනවසෙන
“රාජගහෙ පිණ්ඩාය වරති”ති සහ පුබ්බකාලකිරියාහි වත්තමානනිද්දෙසො කතො,
ඉතරථා තස්මිං කාලෙ රාජගහෙ පිණ්ඩාය වරති, තං අද්ධානමග්ගඤ්ච පටිපන්නොති
අනධිජ්ජෙතත්ථො ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි අසමානවිසයා කිරියා එකාධාරා සම්භවන්ති,

යා වෙන්ට අධිප්පෙනා අද්ධානපටිපජ්ජනකිරියා, සා ව අනියමිතා න යුත්තාති.
 රාජගහපරිවත්තකෙසුති රාජගහං පරිවත්තෙත්වා යිතෙසු. “අඤ්ඤතරස්මි”න්ති
 ඉමිතා තෙසු භගවතො අනිඛද්ධවාසං දස්සෙති. සොති එවං රාජගහෙ වසමානො
 සො භගවා. පිණ්ඩාය වරණෙනපි හි තත්ථ පටිඛද්ධභාවවචනතො
 සන්නිවාසත්තමෙව දස්සෙති. යදි පන “පිණ්ඩාය වරමානො සො භගවා”ති
 පච්චාමසෙය්‍යා, යථාචුත්තොව අනධිප්පෙනත්ථො ආපජ්ජෙය්‍යාති. තං දිවසන්ති යං
 දිවසං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො, තං දිවස. තං අද්ධානං පටිපන්නොති එත්ථ
 අච්චන්තසංයොගවචනමෙතං. භත්තභුඤ්ජනතො පච්ඡා පච්ඡාභත්තං, තස්මිං
 පච්ඡාභත්තසමයෙ. පිණ්ඩපාතපටික්කන්තොති යත්ථ පිණ්ඩපාතත්ථාය වරිත්වා
 භුඤ්ජන්ති, තතො අපක්කන්තො. තං අද්ධානං පටිපන්නොති “නාළන්දායං
 වෙනෙය්‍යානං විවිධහිතසුඛනිජ්ජන්තිං ආකඬ්ඛමානො ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා
 තිවිධසීලාලඬ්ඛකං නානාවිධකුහනලපනාදිමිච්ඡාජීවවිද්ධංසනං
 ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවෙය්‍යං දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනං බ්‍රහ්මජාලසුත්තං
 දෙසෙස්සාමි”ති තං යථාචුත්තං දීඝමග්ගං පටිපන්නො, ඉදං පන කාරණං
 පකරණතොව පාකටන්ති න චුත්තං. එත්තාවතා “කස්මා පන භගවා තං අද්ධානං
 පටිපන්නො”ති වොදනා විසොධිතා හොති.

ඉදානි ඉතරම්පි වොදනං විසොධිතුං “සුප්පියොපි”ති චුත්තං. තස්මිං කාලෙ, තං
 දිවසං අනුබන්ධොති ව චුත්තනයෙන සම්බන්ධො. පාතො අසිතබ්බොති පාතරාසො,
 සො භුත්තො යෙනාති භුත්තපාතරාසො. ඉච්චෙවාති එවමෙව මනසි සන්නිධාය, න
 පන “භගවත්තං, හික්ඛුසඬ්ඝඤ්ච පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිස්සාමි”ති. තෙන
 චුත්තං “භගවතො තං මග්ගං පටිපන්නභාවං අජානන්තොවා”ති, තථා අජානන්තො
 එව හුත්වා අනුබන්ධොති අත්ථො. න හි සො භගවත්තං දට්ඨුමෙව ඉච්ඡති, තෙනාහ
 “සචෙ පන ජානෙය්‍යා, නානුබන්ධෙය්‍යා”ති. එත්තාවතා “කස්මා ව සුප්පියො
 අනුබන්ධො”ති වොදනා විසොධිතා හොති. “සො”තිආදිනා අපරම්පි වොදනං
 විසොධෙති. කදාපි පන භගවා අඤ්ඤතරවෙසෙනෙව ගච්ඡති
 අඬ්ඟුලිමාලදමනපක්කුසාතිඅභිග්ගමනාදිසු, කදාපි බුද්ධසිරියා, ඉධාපි ඊදිසාය
 බුද්ධසිරියාති දස්සෙතුං “බුද්ධසිරියා සොභමාන”න්තිආදි චුත්තං. සිරිති වෙන්ට
 සරිරසොභග්ගාදිසම්පත්ති, තදෙව උපමාවසෙන දස්සෙති
 “රත්තකම්බලපරික්ඛිත්තම්වා”තිආදිනා. ගච්ඡති ජඬ්ගමො යථා “වඬ්කමො”ති.
 වඤ්චලමානො ගච්ඡන්තො ගිරි, තාදිසස්ස කනකගිරිතො සිබරම්චාති අත්ථො.

“තස්මිං කිරා”තිආදි තබ්බිවරණං, පාළියං අදස්සිතත්තා,
 පොරාණට්ඨකථායඤ්ච අනාගතත්තා අනුස්සවසිද්ධා අයං කථාති දස්සෙතුං
 “කිරා”ති චුත්තන්ති වදන්ති, තථා වා හොතු අඤ්ඤථා වා, අත්තනා අදිට්ඨං, අසුතං,
 අමුතඤ්ච අනුස්සවමෙවාති දට්ඨබ්බං.
 නීලපිතලොභිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපහස්සරවසෙන ජබ්බණ්ණං. සමන්තාති
 සමන්තතො දසහි දිසාහි. අසිතිහත්ථප්පමාණෙන තෙසං රස්මීනං පකතියා
 පවත්තිට්ඨානවසෙන චුත්තං, තස්මා සමන්තතො, උපරි ව පච්චෙකං
 අසිතිහත්ථමත්තෙ පදෙසෙ පකතියාව සනීභූතා රස්මියො තිට්ඨන්තිති දට්ඨබ්බං,

විනයටිකායං පන “තායෙව බ්‍යාමප්පහා නාම. යතො ඡබ්බණ්ණා රස්මියො තළාකතො මාතිකා විය දසසු දියාසු ධාවන්ති, සා යස්මා බ්‍යාමමත්තා විය බායති, තස්මා බ්‍යාමප්පහාති වුව්වති” ති වුත්තං, (වි. වි. ටී. 1.16) සඬ්ඨිතිසුත්තවණ්ණනායං පන වක්ඛති “පුරත්ථිමකායතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මි උට්ඨන්තිවා අසීතිහත්ථං යානං ගණ්හාති. පච්ඡිමකායතො. දක්ඛණ්ණත්ථතො. වාමහත්ථතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මි උට්ඨන්තිවා අසීතිහත්ථං යානං ගණ්හාති. උපරි කෙසන්තතො පට්ඨාය සබ්බකෙසාවට්ඨෙහි මොරගීවවණ්ණා රස්මි උට්ඨන්තිවා ගගනතලෙ අසීතිහත්ථං යානං ගණ්හාති. හෙට්ඨා පාදතලෙහි පවාලුවණ්ණා රස්මි උට්ඨන්තිවා සනපථවියං අසීතිහත්ථං යානං ගණ්හාති. එවං සමන්තා අසීතිහත්ථමත්තං යානං ඡබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා විජ්ජන්දමානා විධාවන්ති” ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.299) කෙවි පන අඤ්ඤාපි පරිකප්පනාමත්තෙන වදන්ති, තං න ගහෙනබ්බං තථා අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා, අයුත්තත්තා ව. තාසං පන බුද්ධරස්මීනං තදා අනිග්ගුහිතභාවදස්සනත්ථං “තස්මිං කිර සමයෙ” ති වුත්තං. පක්කුසාතිඅභිග්ගමනාදිසු විය හි තදා තාසං නිග්ගුහනෙ කිඤ්චි කාරණං නත්ථි. ආධාවන්තිති අභිමුඛං දිසං ධාවන්ති. විධාවන්තිති විවිධා හුත්වා විදිසං ධාවන්ති.

තස්මිං වනන්තරෙ දිස්සමානාකාරෙන තාසං රස්මීනං සොහා විඤ්ඤායතීති ආහ “රතනාවෙළා” තිආදි. රතනාවෙළා නාම රතනමයවටංසකං මුද්ධං අවති රක්ඛතීති හි අවෙළා, ආවෙළා වා, මුද්ධමාලා. උක්කා නාම යා සජොතිභූතා, තාසං සතං, නිපතනං නිපාතො, තස්ස නිපාතො, තෙන සමාකුලං තථා. පිසිතබ්බත්තා පිට්ඨං, විනදෙසෙ ජාතං පිට්ඨං විනපිට්ඨං, රත්තවුණ්ණං, යං “සින්දුරො” තිපි වුව්වති, විනපිට්ඨමෙව වුණ්ණං. වායුනො වෙගෙන ඉතො විතො ව බිත්තං තත්ති තථා. ඉන්දස්ස ධනු ලොකසඬ්ඨකෙතවසෙනාති ඉන්දධනු, සූරියරස්මිවසෙන ගගනෙ පඤ්ඤායමානාකාරවිසෙසො. කුටිලං අවිරට්ඨායිත්තා විරූපං හුත්වා ජවති ධාවතීති විජ්ජු, සායෙව ලතා තංසදිසභාවෙනාති තථා, වායුවෙගතො වලාහකසට්ටනෙනෙව ජාතරස්මි. තායති අවිජ්ජනවසෙන ආකාසං පාලෙතීති තාරා, ගණසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තස්ස පහා තථා. විජ්ජුරිතවිච්ඡරිතමිවාති ආභාය විවිධං ඵරමානං, විජ්ජොතයමානං විය ව. වනස්ස අන්තරං විවරං වනන්තරං, භගවතා පත්තපත්තවනප්පදෙසන්ති වුත්තං හොති.

අසීතියා අනුබ්‍යඤ්ජනෙහි තම්බනබ්බාදීහි අනුරඤ්ජිතං තථා. කමලං පදුමපුණ්ඩරිකානි, අවසෙසං නීලරත්තසෙනහෙදං සරොරුහං උප්පලං, ඉති පඤ්චවිධා පඬ්ඨකජජාති පරිග්ගහිතා හොති. විකසිතං පුල්ලිතං තද්වහයං යස්ස සරස්ස තථා. සබ්බෙන පකාරෙන පරිතො සමන්තතො පුල්ලති විකසතීති සබ්බපාලිපුල්ලං අ-කාරස්ස ආ-කාරං, ර-කාරස්ස ව ල-කාරං කත්වා යථා “පාලිහද්දො” ති, තාරානං මරිචි පහා, තාය විකසිතං විජ්ජොතිතං තථා. බ්‍යාමප්පහාය පරික්ඛෙපො පරිමණ්ඩලො, තෙන විලාසිතී සොහිතී තථා. මහාපුරිසලක්ඛණානි අඤ්ඤමඤ්ඤපට්ඨද්ධත්තා මාලාකාරෙනෙව යිතානීති වුත්තං “ද්වන්තිංසවරලක්ඛණමාලා” ති. ද්වන්තිංසවන්දාදීනං මාලා කෙනවි ගන්ථෙත්වා පටිපාටියා ව යපිතාති න වත්තබ්බා “යදි සියා” ති පරිකප්පනාමත්තෙන හි

“ගන්ථෙත්වා යපිතද්වන්තිංසවන්දමාලායා”තිආදි වුත්තං. පරිකප්පොපමා හෙසා,
ලොකෙපි ව දිස්සති.

“මයෙව මුඛසොහාස්සෙ, ත්‍යලමින්දුවිකත්ථනා;
යතොම්බුජෙපි සාත්ථිති, පරිකප්පොපමා අය”න්ති.

ද්වන්තිංසවන්දමාලාය සිරිං අත්තනො සිරියා අභිභවන්ති ඉවාති සම්බන්ධො.
එස නයො සෙසෙසුපි.

එවං භගවතො තදා සොහං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛුසඤ්ජසාපි සොහං
දස්සෙත්තො “තඤ්ච පනා”තිආදිමාහ. චතුබ්බිධාය අප්පච්ඡතාය අප්පච්ඡා.
ද්වාදසහි සන්තොසෙහි සන්තුට්ඨා. තිව්ධෙන විවෙකෙන පච්චිත්තා.
රාජරාජමහාමත්තාදීහි අසංසට්ඨා. දුප්පට්පත්තිකානං චොදකා. පාපෙ අකුසලෙ
ගරහිනො පරෙසං භිතපට්පත්තියා චත්තාරො. පරෙසඤ්ච චචනක්ඛමා.
විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං නාම පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. “තෙස”න්තිආදිනා
තදභිසම්බන්ධෙන භගවතො සොහං දස්සෙති. රත්තපදුමානං සණ්ඨො සමුහො
චනං, තස්ස මජ්ඣෙ ගතා තථා. “රත්තං පදුමං, සෙනං පුණ්ඩරික”න්ති
පත්තනියමන්තරෙන තථා වුත්තං, පත්තනියමෙන පන සතපත්තං පදුමං,
ඌනකසතපත්තං පුණ්ඩරිකං. පවාළං විද්දුමො, තෙන කතාය වෙදිකාය
පරික්ඛිත්තො විය. මිගපක්ඛිනම්පිති පි-සද්දො, අපි-සද්දො වා සම්භාවනායං,
තෙනාහ “පගෙව දෙවමනුස්සාන”න්ති. මහාථෙරාති මහාසාවකෙ සන්ධායාහ.
සුරඤ්ජිතභාවෙන ඊසකං කණ්ඨවණ්ණතාය මෙසවණ්ණං. එකංසං කරිත්වාති
එකංසපාරුපනවසෙන වාමංසෙ කරිත්වා. කත්තරස්ස ජිණ්ණස්ස ආලම්බනො
දණ්ඨො කත්තරදණ්ඨො, බාහුල්ලවසෙනායං සමඤ්ඤා. සුවම්මං නාම
සොහණුරච්ඡදො, තෙන වම්මිකා සන්තද්ධාති සුවම්මවම්මිකා, ඉදං තෙසං
පංසුකුලධාරණනිදස්සනං. යෙසං කුච්ඡිගතං සබ්බම්පි තිණපලාසාදි ගන්ධජාතමෙව
හොති, තෙ ගන්ධහත්ථිනො නාම, යෙ “හෙමවතා”තිපි වුච්චන්ති, තෙසම්පි
ථෙරානං සීලාදිගුණගන්ධතාය තංසදිසතා. අන්තොපටාඛිජටාසඤ්ඤාතාය
තණ්හාජටාය විජටිතභාවතො විජටිතජටා. තණ්හාඛන්ධතාය ජින්නත්තා
ජින්නඛන්ධතා. “සො”තිආදි යථාවුත්තචචනස්ස ගුණදස්සනං. අනුබුද්ධෙහීති
බුද්ධානමනුබුද්ධෙහි. තෙපි හි එකදෙසෙන භගවතා පටිවිද්ධපටිභාගෙනෙව චත්තාරි
සච්චාති බුජ්ඣන්ති. පත්තපරිවාරිතන්ති පුජ්චදලෙන පරිවාරිතං. කං වුච්චති කමලාදි,
තස්මිං සරති විරාජතීති කෙසරං, කිඤ්ජක්ඛො. කණ්ණෙ කරියතීති කණ්ණිකා.
කණ්ණාලඤ්ඤාතො, තංසදිසණ්ඨානතාය කණ්ණිකා, ඛිජකොසො. ජන්තං
හංසකුලානං සෙට්ඨො ධතරට්ඨො හංසරාජා විය, භාරිතො නාම මහාබුහ්මා විය.

එවං ගච්ඡන්තං භගවන්තං, භික්ඛු ව දිස්වා අත්තනො පරිසං ඔලොකෙසීති
සම්බන්ධො. කාපදණ්ඩකෙති කාපසඤ්ඤාතො භාරාවහදණ්ඩකෙ, කාපස්මිං වා
භාරලග්ගිතදණ්ඩකෙ. බුද්දකං පියං පියකං. මුලෙ, අග්ගෙ ව තිධා කතො දණ්ඨො
තිදණ්ඨො. මොරහත්ථකො මොරපිඤ්ජං. බුද්දකං පසිබ්බං පසිබ්බකං. කුණ්ඩිකා

කමණ්ඩල. සා හි කං උදකං උදෙනි පසවෙනි, රක්ඛතීති වා කුණ්ඩිකා
 නිරුත්තිනායෙන. ගහිතං ඔමකතො ලුජ්ජිතං, විවිධං ලුජ්ජිතඤ්ච පීඨක...පෙ....
 කුණ්ඩිකාදිඅනෙකපරික්ඛාරසඬ්ඛාතං භාරං භරති වහතීති ගහිත...පෙ.... භාරභරිතා.
 ඉතීති නිදස්සනත්ථො. එවන්ති ඉදමත්ථො. එවං ඉදං වචනමාදි යස්ස වචනස්ස තථා,
 තදෙව නිරත්ථකං වචනං යස්සාති එවමාදිනිරත්ථකවචනා. මුඛං එතස්ස අත්ථිති
 මුඛරා, සබ්බෙපි මුඛවත්තා එව, අයං පන ඵරුසාහිලාපමුඛවතී, තස්මා එවං වුත්තං.
 නින්දායඤ්ඤි අයං රපච්චයො. මුඛෙන වා අමනාපං කම්මං රාති ගණ්භාතීති මුඛරා.
 විවිධා කිණ්ණා වාචා යස්සාති විකිණ්ණවාචා. තස්සාති සුප්පියස්ස පරිබ්බාජකස්ස.
 ත්ති යථාචුත්තප්පකාරං පරිසං.

ඉදානීති තස්ස තථාරූපාය පරිසාය දස්සනක්ඛණේ. පනාති අරුච්ඡංසුවනත්ථො,
 තථාපිති අත්ථො. ලාභ...පෙ.... භානියා වෙච භෙතුභුතාය. කථං භානීති ආභ
 “අඤ්ඤතිත්ථියානඤ්ඤි”තිආදි. නිස්සිරිකතන්ති නියොහනං, අයමත්ථො
 මොරජාතකාදිහිපි දිපෙතබ්බො. “උපතිස්සකොලිතානඤ්ඤා”තිආදිනා
 පක්ඛභානිතාය විත්ථාරො. ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස, මහාමොග්ගල්ලානස්ස ව
 භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං සන්ධාය “තෙසු පන පක්කන්තෙසු”ති වුත්තං.
 තෙසං පබ්බජිතකාලෙයෙව අඬ්ඪතෙයාසතං පරිබ්බාජකපරිසා පබ්බජී, තතො
 පරම්පි තදනුපබ්බජිතා පරිබ්බාජකපරිසා අපරිමාණාති දස්සෙති “සාපි තෙසං පරිසා
 හින්තා”ති ඉමිනා. යාය කායචි හි පරිබ්බාජකපරිසාය පබ්බජිතාය තස්ස පරිසා
 හින්තායෙව නාම සමානගණත්තාති තථා වුත්තං. “ඉමෙහි”තිආදිනා
 ලාභපක්ඛභානිං නිගමනවසෙන දස්සෙති. උසුයසඬ්ඛාතස්ස විසස්ස උග්ගාරො
 උග්ගිලනං උසුයච්ඡුග්ගාරො, තං. එත්ථ ව “යස්මා පනෙසා”තිආදිනාව “කස්මා ව
 සො රතනත්තයස්ස අවණ්ණං භාසති”ති වොදනං විසොධෙති, “සවෙ”තිආදිකං
 පන සබ්බමිපි තප්පරිවාරවචනමෙවාති තෙහිපි සා විසොධිතායෙව නාම. භගවතො
 විරොධානුනායාභාවචිමංසනත්ථං එතෙ අවණ්ණං වණ්ණං භාසන්ති. “මාරෙන
 අන්වාචිට්ඨා එවං භාසන්ති”ති ව කෙච්චි වදන්ති, තදයුත්තමෙව අට්ඨකථාය
 උජුච්චවනීකත්තා. පාකටොයෙවායමත්ථොති.

2. යස්මා අත්ථඬ්ඛිගතො සුරියො, තස්මා අකාලො දානි ගන්තුන්ති සම්බන්ධො.

අම්බලට්ඨිකාති සාමීපිකවොභාරො යථා “වරුණනගරං, ගොදාගාමො”ති ආභ
 “තස්ස කීරා”තිආදි. තරුණපරියායො ලට්ඨිකා-සද්දො රුක්ඛවිසයෙ යථා
 “මහාවනං අජ්ඣොගාහෙත්වා බෙලුවලට්ඨිකාය මුලෙ දිවාචිහාරං නිසීදී”තිආදීසුති
 දස්සෙති” “තරුණම්බරුක්ඛො”ති ඉමිනා. කෙච්චි පන “අම්බලට්ඨිකා නාම
 වුත්තනායෙන එකො ගාමො”ති වදන්ති, තෙසං මතෙ අම්බලට්ඨිකායන්ති
 සමීපත්ථෙ භූමිමච්චනං. ඡායුදකසමීපන්තන්ති ඡායාය වෙච උදකෙන ව සමීපන්තං.
 මඤ්ජුසාති පෙළා. පටිභානචිත්තවිචිත්තන්ති ඉත්ථිපුරිසසඤ්ඤොගාදිනා
 පටිභානචිත්තෙන විචිත්තං, එතෙන රඤ්ඤො අගාරං, තදෙව රාජාගාරකන්ති
 දස්සෙති. රාජාගාරකං නාම වෙස්සවණමහාරාජස්ස දෙවායතනන්ති එකෙ.

බහුපරිස්සයොති බහුපද්දවො. කෙහිති වුත්තං ‘‘වොරෙ’හිපි’’තිආදි. හන්දාති වචනවොස්සග්ගත්ථෙ නිපාතො, තදානුභාවතො නිප්පරිස්සයත්ථාය ඉදාති උපගන්ත්වා ස්වෙ ගමිස්සාමිති අධිප්පායො. ‘‘සද්ධිං අත්තෙවාසිනා බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණුවෙනා’’ තිව්වෙව සිහලට්ඨකථායං වුත්තං, තඤ්ච ඛො පාළිආරුල්භවසෙනෙව, න පන තදා සුප්පියස්ස පරිසාය අභාවතොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ‘‘සද්ධිං අත්තනො පරිසායා’’ති ඉධ වුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ බ්‍රහ්මදත්තොයෙව පාළියමාරුල්භො, න පන තදවසෙසා සුප්පියස්ස පරිසාති? දෙසනානධීනභාවෙන පයොජනාභාවතො. යථා වෙනං, එවං අඤ්ඤම්පි එදිසං පයොජනාභාවතො සඬිගීතිකාරකෙහි න සඬිගීතන්ති දට්ඨබ්බං. කෙපි පන ‘‘පාළියං වුත්ත’’න්ති ආධාරං වත්වා ‘තදෙනං න සිහලට්ඨකථානායදස්සනං, පාළියං වුත්තභාවදස්සනමෙවා’ති’ වදන්ති, තං න යුජ්ජති. පාළිආරුල්භවසෙනෙව පාළියං වුත්තන්ති අධිප්පෙතත්ථස්ස ආපජ්ජනතො. තස්මා යථාවුත්තනායෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බොති. ‘‘වුත්තන්ති වා අම්හෙහිපි ඉධ වත්තබ්බන්ති අත්ථො. එවඤ්ඤි තදා අඤ්ඤායපි පරිසාය විජ්ජමානභාවදස්සනත්ථං එවං වුත්තං, පාළියමාරුල්භවසෙන පන අඤ්ඤායපි ඉධ වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො යුත්තො’’ති වදන්ති.

ඉදාති ‘‘තත්‍රාපි සුද්’’න්තිආදිපාළියා සම්බන්ධං දස්සෙතුං ‘‘එවං වාසං උපගතො පනා’’තිආදි වුත්තං. පරිවාරෙත්වා නිසින්තො හොතිති සම්බන්ධො. කුච්ඡිතං කත්තබ්බන්ති කුකතං, තස්ස භාවො කුක්කුච්චං, කුච්ඡිතකිරියා, ඉතො චිතො ච චඤ්චලනන්ති අත්ථො, හත්ථස්ස කුක්කුච්චං තථා. ‘‘සා හී’’තිආදිනා තථාභූතතාය කාරණං දස්සෙති. නිවාතෙති වාතවිරහිතට්ඨානෙ. යථාවුත්තදොසාභාවෙන නිච්චලා. තං විභූතින්ති තාදිසං සොහං. විජ්ජලපන්තිති සතිවොස්සග්ගවසෙන විවිධා ලපන්ති. නිල්ලාලිතජීවිහාති ඉතො චිතො ච නික්ඛන්තජීවිහා. කාකච්ඡමානාති කාකානං සද්දසදිසං සද්දං කුරුමානා. සරුසරුපස්සාසිනොති සරුසරුඉති සද්දං ජනෙත්වා පස්සසන්තා. ඉස්සාවසෙනාති යථාවුත්තෙහි ද්විති කාරණෙහි උසුයනවසෙන. ‘‘සබ්බං වත්තබ්බ’’න්ති ඉමිනා ‘‘ආදිපෙය්‍යාලනායොය’’න්ති දස්සෙති.

3. සම්මා පහොන්ති තං තං කම්මන්ති සම්පහුලා, බහවො, තෙනාහ ‘‘බහුකාන’’න්ති. සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන චතුර්වග්ගසඬිසෙනෙව විනයකම්මස්ස කත්තබ්බන්තා ‘‘විනයපරියායෙනා’’තිආදි වුත්තං. තයො ජනාති වෙස උපලක්ඛණනිද්දෙසො ද්විත්තම්පි සම්පහුලත්තා. තත්ථ තත්ථ තථායෙවාගතත්තා ‘‘සුත්තන්තපරියායෙනා’’තිආදිමාහ. තං තං පාළියා ආගතවොහාරවසෙන හි අයං භෙදො. තයො ජනා තයො එව නාම, තතො පට්ඨාය උත්තරි චතුපඤ්චජනාදිකා සම්පහුලාති අත්ථො. තතොති වායං මරියාදාවධි. මණ්ඩලමාලොති අනෙකත්ථපවත්තා සමඤ්ඤා, ඉධ පන ඊදිසාය එවාති නියමෙත්තො ආහ ‘‘කත්ථවී’’තිආදි. කණ්ණිකා වුව්වති කුටං. හංසවට්ඨකච්ඡන්තෙනාති හංසමණ්ඩලාකාරජන්තෙන. තදෙව ඡන්තං අඤ්ඤත්ථ ‘‘සුපණ්ණවඬිකච්ඡදන’’න්ති වුත්තං. කුටෙන යුත්තො අගාරො, සොයෙව සාලාති කුටාගාරසාලා. ථම්හපන්තිං පරික්ඛිපිත්වාති ථම්හමාලං පරිවාරෙත්වා,

පරිමණ්ඩලාකාරන ඵම්භපන්තිං කත්වාති චුත්තං හොති. උපට්ඨානසාලා නාම පශ්චිපාසනසාලා. යත්ථ උපට්ඨානමත්තං කරොන්ති, න එකරත්තදිරත්තාදිවසෙන නිසිදනං, ඉධ පන තථා කතා නිසිදනසාලායෙවාති දස්සෙති “ඉධ පනා”තිආදිනා. තෙනෙව පාළියං “සන්තිපතිතාන” නත්තෙව අවත්වා “සන්තිසිත්තාන”න්තිපි චුත්තං. මානිතබ්බොති මාළො, මීයති පමීයතීති වා මාළො. මණ්ඩලාකාරන පටිච්ඡන්තො මාළොති මණ්ඩලමාළො, අනෙකකොණුවන්තො පටිස්සයවිසෙසො. “සන්තිසිත්තාන”න්ති නිසප්පනවසෙන චුත්තං, නිසප්පනවසෙන වා “සන්තිසිත්තාන”න්ති සංවණ්ණෙතබ්බපදමජ්ඣාහරිත්වා සම්බන්ධො. ඉමිනා නිසිදනඉරියාපථං, කායසාමග්ගිවසෙන ව සමොධානං සන්ධාය පද්ද්වයමෙතං චුත්තන්ති දස්සෙති. සඬබ්බියා චූච්චති කථා සම්මා බියනතො කථනතො. කථාධම්මොති කථාසභාවො, උපපරික්ඛා විධිති කෙවි.

“අච්ඡරිය”න්තිආදි තස්ස රූපදස්සනන්ති ආහ “කතමො පන සො”තිආදි. සොති කථාධම්මො. “නීයතීති නයො, අත්ථො, සද්දසත්ථං අනුගතො නයො සද්දනයො”ති (දී. නි. ටී. 1.3) ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන චුත්තං. නීයති අත්ථො එතෙනාති වා නයො, උපායො, සද්දසත්ථෙ ආගතො නයො අත්ථගහණුපායො සද්දනයො. තත්ථ හි අනභිණ්හචුත්තිකෙ අච්ඡරිය-සද්දො ඉච්ඡිතො රුළුභිවසෙන. තෙනෙවාහ “අත්ථස්ස පබ්බතාරොහණං වියා”තිආදි. තස්ස හි තදාරොහණං න නිච්චං, කදාවියෙව සියා, එවමිදම්පි. අච්ඡරායොග්ගං අච්ඡරියං නිරුත්තිනයෙන යොග්ගසද්දස්ස ලොපතො, තද්ධිතවසෙන වා ණියපච්චයස්ස විචිත්‍රචුත්තිතො, සො පන පොරාණට්ඨකථායමෙව ආගතත්තා “අට්ඨකථානයො”ති චුත්තො. පුබ්බෙ අභුතන්ති අභුතපුබ්බං, එතෙන න භූතං අභුතන්ති නිබ්බවනං, භූත-සද්දස්ස ව අතීතත්ථං දස්සෙති. යාවඤ්චිදන්ති සන්ධිවසෙන නිග්ගහිතාගමොති ආහ “යාව ව ඉද”න්ති, එතස්ස ව “සුප්පට්ඨිදිතා”ති එතෙන සම්බන්ධො. යාව වයත්තකං ඉදං අයං නානාධිමුත්තිකතා සුප්පට්ඨිදිතා, තං “එත්තකමෙවා”ති න සක්කා අම්භෙහි පටිච්ඡික්ඛිතුං, අක්ඛාතුඤ්චාති සපාඨසෙසත්ථො. තෙනෙවාහ “තෙන සුප්පට්ඨිදිතතාය අප්පමෙයාතං දස්සෙති”ති.

“භගවතා”තිආදිහි පදෙහි සමානාධිකරණභාවෙන චුත්තත්තා තෙනාති එත්ථ ත-සද්දො සකත්ථපට්ඨිද්දෙසො, තස්මා යෙන අභිසම්බුද්ධභාවෙන භගවා පකතො සමානො සුපාකටො නාම හොති, තදභිසම්බුද්ධභාවං සද්ධිං ආගමනපටිපදාය තස්ස අත්ථභාවෙන දස්සෙන්නො “යො සො”තිආදිමාහ. න හෙත්ථ සො පුබ්බෙ චුත්තො අත්ථී, යො අත්ථො තෙහි ථෙරෙහි ත-සද්දෙන පරාමසිතබ්බො භවෙයා. තස්මා යථාචුත්තගුණසඬබ්බාතං සකත්ථංයෙවෙස පධානභාවෙන පරාමසතීති දට්ඨබ්බං. අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිත්ති අග්ගමග්ගඤ්ඤාණපදට්ඨානං අනාවරණඤ්ඤාණං, අනාවරණඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ච අග්ගමග්ගඤ්ඤාණං. තදුභයඤ්ඤි සම්මා අවිපරිතං සයමෙව බුජ්ඣති, සම්මා වා පසට්ඨා සුන්දරං බුජ්ඣතිති සම්මාසම්බොධි. සා පන බුද්ධානං සබ්බගුණසම්පත්තිං දෙති අභිසෙකො විය රඤ්ඤො සබ්බලොකිස්සරියභාවං, තස්මා “අනුත්තරා සම්මාසම්බොධි”ති චූච්චති.

අභිසම්බුද්ධොති අභිභක්ඛාසි පටිච්ඡික්ඛි, තෙන තාදිසෙන භගවතාති අත්ථො. සතිපි ඤාණදස්සනානං ඉධ පඤ්ඤාවෙච්චනභාවෙ තෙන තෙන විසෙසෙන නෙසං විසයවිසෙසප්පවත්තිං දස්සෙන්නො “තෙසං තෙසං සත්තාන”න්තිආදිමාහ. එත්ථ හි පටිමත්ථං අසාධාරණඤාණවසෙන දස්සෙති. ආසයානුසයඤාණෙන ජානතා සබ්බඤ්ඤානාවරණඤාණෙහි පස්සතාති අත්ථො.

දුතියං විජ්ජත්තයවසෙන. පුබ්බෙනිවාසාදිනීති පුබ්බෙනිවාසාසවක්ඛයඤාණෙහි. තතියං අභිඤ්ඤානාවරණඤාණවසෙන. අභිඤ්ඤාපරියාපන්නෙපි “තිහි විජ්ජානී”ති තාසං රාසිහෙදදස්සනත්ථං චුත්තං. අනාවරණඤාණසඬ්ඛාතෙන සමන්තවක්ඛුතා පස්සතාති අත්ථො. චතුත්ථං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණමංසවක්ඛවසෙන. පඤ්ඤායාති සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන. කුට්ටස්ස හිත්තියා තිරො පරං, අන්නො වා, තදාදීසු ගතාති. අතිවිසුද්ධොති අතිවිය විසුද්ධොති පඤ්චවණ්ණසමන්තාගතෙන සුනීලපාසාදිකඅක්ඛිලොමසමලඬ්ඛකතෙන රත්තිඤ්ඤවෙච්ච දිවා ච සමන්තා යොජනං පස්සන්නෙන මංසවක්ඛුතා. පඤ්චමං පටිවෙධදෙසනාඤාණවසෙන. “අත්තහිතසාධිකායා”ති එකංසතො චුත්තං, පරියායතො පනෙසා පරහිතසාධිකාපි භොති. තාය හි ධම්මසභාවපටිච්ඡාදකකිලෙසසමුග්ග්ඝාතාය දෙසනාඤාණාදි සම්භවති. පටිවෙධපඤ්ඤායාති අරියමග්ගපඤ්ඤාය. විපස්සනාසහගතො සමාධි පදට්ඨානං ආසන්නකාරණමෙතිස්සාති සමාධිපදට්ඨානා, තාය. දෙසනාපඤ්ඤායාති දෙසනාකිච්චනිප්ථාදකෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන. අරීනන්ති කිලෙසාරීනං, පඤ්චමාරානං වා, සාසනපච්චත්ථිකානං වා අඤ්ඤතිත්ථියානං. තෙසං භනනං පාටිභාරියෙහි අභිභවනං අප්පට්භානතාකරණං, අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනඤ්ඤව මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ පඤ්චමවග්ගෙ සඬ්ඛිතං වඬ්ඤ්ඤානඤ්ඤවෙත්ථ (ම. නි. 2.422) නිදස්සනං, එතෙන අරයො භතා අනෙතාති නිරුත්තිතයෙන පදසිද්ධිමාහ. අතො නාවචනස්ස තාබ්‍යප්පදෙසො මහාවිසයෙනාති දට්ඨබ්බං. අපිච්ච අරයො භනතීති අන්තසද්දෙන පදසිද්ධි, ඉකාරස්ස ච අකාරො. පච්චයාදීනං සම්පදානභූතානං, තෙසං වා පටිග්ගහණං, පටිග්ගහිතුං වා අරහතීති අරහත්ති දස්සෙති “පච්චයාදීනඤ්ඤව අරහත්තා”ති ඉමිනා. සම්මාති අවිපරිතං. සාමඤ්ඤාති සයමෙව, අපරනෙයොහු හුත්වාති චුත්තං භොති. කථං පනෙත්ථ “සබ්බධම්මාන”න්ති අයං විසෙසො ලබ්භතීති? සාමඤ්ඤාජානනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො, විසෙසත්ථිනා ච විසෙසස්ස අනුපයොජෙතබ්බතො යජ්ජෙවං “ධම්මාන”න්ති විසෙසොවානුපයොජිතො සියා, කස්මා සබ්බධම්මානන්ති අයමත්ථො අනුපයොජියතීති? එකදෙසස්ස අග්ගහණතො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙතබ්බස්ස නිප්පදෙසතා විඤ්ඤායති යථා “දික්ඛිතො න දදාති”ති, එස නයො ථීදිසෙසු.

ඉදානි ච චතුහි පදෙහි චතුර්වෙසාරජ්ජවසෙන අත්තනා අධිජ්ජෙතතරං ඡට්ඨමත්ථං දස්සෙතුං “අත්තරාශිකධම්මෙ වා”තිආදි චුත්තං. තථා හි තදෙව නිගමනං කරොති “එව”න්තිආදිනා. තත්ථ අත්තරාශකරධම්මඤාණෙන ජානතා, නියානිකධම්මඤාණෙන පස්සතා, ආසවක්ඛයඤාණෙන අරහතා, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන සම්මාසම්බුද්ධොතිආති යථාක්කමං යොජෙතබ්බං. අනත්ථවරණෙන කිලෙසා එව අරයොති කිලෙසාරයො, තෙසං කිලෙසාරීනං.

එත්ථාහ - යස්ස ඤාණස්ස වසෙන සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා භගවා
සම්මාසම්බුද්ධො නාම ජාතො, කිං පනිදං ඤාණං සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තවසෙන
පවත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, උදාහු කමෙනාති. කිඤ්චෙත්ථ
- යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, එවං සති
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තඅප්ඤ්ඤාත්තභිද්ධාදිභෙදභින්නානං සඤ්ඤාධම්මානං,
අසඤ්ඤාධම්මානාඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දුරතො චිත්තපටං
පෙක්ඛන්තස්ස විය පටිභාගෙනාවබ්බොධො න සියා, තථා ව සති “සබ්බෙ ධම්මා
අනත්තා”ති (අ. නි. 3.137; ධ. ප. 279; මහානි. 27; චූළනි. 8, 10; නෙත්ති. 5)
විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බෙ ධම්මා අනිරුපිතරූපෙන භගවතො
ඤාණවිසයා භොන්තිති ආපජ්ජති. යෙපි “සබ්බඤ්ඤාධම්මානං ධීතිලක්ඛණවිසයං
විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ ‘සබ්බවිදු’ති
වුච්චන්ති. එවඤ්ච කත්වා -

‘ගච්ඡං සමාහිතො නාගො, ධීතො නාගො සමාහිතො;
සෙය්‍යං සමාහිතො නාගො, නිසින්තොපි සමාහිතො’ති. (අ. නි. 6.43); -

ඉදම්පි සබ්බදා ඤාණප්පවත්තිදීපකං අඤ්ඤාත්තරාගමෙ නාගොපමසුත්තවචනං
සුචුත්තං නාම භොති”ති වදන්ති, තෙසම්පි වාදෙ චුත්තදොසා නාතිවත්ති.
ධීතිලක්ඛණාරම්මණත්‍යාය ව අතීතානාගතධම්මානං තදභාවතො එකදෙසවිසයමෙව
භගවතො ඤාණං සියා, තස්මා සකිඤ්ඤෙව සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තතිති න
යුජ්ජති. අථ කමෙන සබ්බස්මිම්පි විසයෙ ඤාණං පවත්තති, එවම්පි න යුජ්ජති. න හි
ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන, දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ව අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යා
කමෙන ගස්භමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිච්චෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො
ඤ්ඤායස්ස. යෙ පන “අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යාස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං
කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤා නාම භගවා
ජාතො, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානිකං නාම සංසයාභාවතො. සංසයානුබ්බඤ්ඤා
ඤාණං ලොකෙ අනුමානික”න්ති වදන්ති, තෙසම්පි තං න යුත්තමෙව. සබ්බස්ස හි
අප්පච්චක්ඛණාවෙ අත්ථාවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යාස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා
සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වචන්ථාපනස්සෙව අසම්භවතො තථා
අසක්කුණෙය්‍යත්තා ව. යඤ්ඤි සෙසං, තදපච්චක්ඛමෙව, අථ තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස
සෙසභාවො එව න සියා, අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යාස්ස තථාවචන්ථීතූමෙව න
සක්කාති? සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරණභාවතො. චුත්තඤ්ඤෙන
භගවතා “බුද්ධානං භික්ඛවෙ, බුද්ධවිසයො අවින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යං
චින්තෙත්තො උම්මාදස්ස විසාතස්ස භාගී අස්සා”ති (අ. නි. 4.77) ඉදං පනෙත්ථ
සන්තිට්ඨානං - යං කිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං, සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ
තත්ථ අප්පටිභතචුත්තිත්‍යාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති නිච්චසමාධානඤ්ච
වික්ඛෙපාභාවතො, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ව සකලස්ස අවිසයභාවෙ තස්ස
ආකඤ්ඤාපටිබ්බචුත්තිත්‍යා න සියා, එකන්තෙනෙව සා ඉච්ඡිතබ්බා, සබ්බෙ ධම්මා
බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනපටිබ්බද්ධා ආකඤ්ඤාපටිබ්බද්ධා මනසිකාරපටිබ්බද්ධා
චිත්තුප්පාදපටිබ්බද්ධාති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) වචනතො.

අතිතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමනක්කගභණ්ඩරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ව එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිංයෙව සකලවිසයනාය අනිරුපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති චුත්තදොසා නාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අවිත්තෙය්‍යාති. අඤ්ඤථා පවුරජනඤාණසමානචුත්තිතාය බුද්ධානං භගවත්තානං ඤාණස්ස අවිත්තෙය්‍යතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවචත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතිති ඉදමෙත්ථ අවිත්තෙය්‍යං, “යාවතකං නෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං නෙය්‍යං. නෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍යං. නෙය්‍යං අතික්කම්ත්වා ඤාණං නප්පවත්තති, ඤාණං අතික්කම්ත්වා නෙය්‍යපථො නත්ථි. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො තෙ ධම්මා, යථා ද්විත්තං සමුග්ගපටලානං සම්මා ඵුසිතානං හෙට්ඨිමං සමුග්ගපටලං උපරිමං නාතිවත්තති, උපරිමං සමුග්ගපටලං හෙට්ඨිමං නාතිවත්තති. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො, එවමෙව බුද්ධස්ස භගවතො නෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො...පෙ.... තෙ ධම්මා”ති (මහානි. 69, 156; වුළුති. 85; පටි. ම. 3.5) එවමෙකප්ඤ්ඤං, විසුං, සකිං, කමෙන වා ඉච්ඡානුරූපං පවත්තස්ස තස්ස ඤාණස්ස වසෙන සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා භගවා සම්මාසම්බුද්ධො නාම ජාතොති.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – ධානාධානාදීනි ඡබ්බිසයාති ඡහි ඤාණෙහි ජානතා, යථාකම්මුපගෙ සත්තෙ චුතුපපාතදිබ්බවක්ඛුඤාණෙහි පස්සතා, සවාසනානමාසවානං ආසවක්ඛයඤාණෙන ඛිණ්ණත්තා අරහතා, ක්‍යානාදිධම්මෙ සංකිලෙසවොදානවසෙන සාමංයෙව අවිපරිතාවබොධතො සම්මාසම්බුද්ධෙන, එවං දසබලඤාණවසෙන චතුහාකාරෙහි ථොමිතෙන. අපිච තිසු කාලෙසු අප්පට්ඨනඤාණතාය ජානතා, තිණ්ණම්පි කම්මානං ඤාණානුපරිවත්තිතො නිසම්මකාරිතාය පස්සතා, දවාදීනං ඡන්තමභාවසාධිකාය පභානසම්පදාය අරහතා, ඡන්දාදීනං ඡන්තමභානිහෙතුභූතාය අපරික්ඛයපටිභානසාධිකාය සබ්බඤ්ඤාතාය සම්මාසම්බුද්ධෙන, එවං අට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මවසෙන (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) චතුහාකාරෙහි ථොමිතෙනාති එවමාදිනා තෙසං තෙසං ඤාණදස්සනපභානබොධනත්ථෙහි සඨිගහිතානං බුද්ධගුණානං වසෙන යොජනා කාතබ්බාති.

චතුර්වෙසාරජ්ජං සන්ධාය “චතුහාකාරෙහි”ති චුත්තං. “ථොමිතෙනා”ති එතෙන ඉමෙසං “භගවතා”ති පදස්ස විසෙසනතං දස්සෙති. යදිපි හීනපණිතහෙදෙන දුට්ඨාව අධිමුත්ති පාළියං චුත්තා, පවත්තිආකාරවසෙන පන අනෙකහෙදහිත්තාවාති ආහ “නානාධිමුත්තිකතා”ති. සා පන අධිමුත්ති අප්ඤ්ඤාසයධාතුයෙව, තදපි තථා තථා දස්සනං, බමනං, රොචනඤ්චාති අත්ථං විඤ්ඤාපෙති “නානප්ඤ්ඤාසයතා”ති ඉමිනා. තථා හි වක්ඛති “නානාධිමුත්තිකතා නානප්ඤ්ඤාසයතා නානාදිට්ඨිකතා

නානක්ඛන්තිතා නානාරූචිතා”ති. “යාවඤ්චිද්”න්ති එතස්ස “සුඡපට්ඨිදිතා”ති ඉමිතා සම්බන්ධො. තත්ථ ච ඉදන්ති පදපුරුණමත්තං, “නානාධිමුත්තිකතා”ති එතෙන වා පදෙන සමානාධිකරණං, තස්සත්ථො පන පාකට්ඨායෙවාති ආහ “යාව ච සුච්ඡු පට්ඨිදිතා”ති.

“යා ච අය”න්තිආදිතා ධාතුසංයුත්තපාළිං දස්සෙන්නො තදෙව සංයුත්තං මනසි කර්ත්වා තෙසං අවණ්ණවණ්ණභාසනෙන සද්ධිං සට්ඨන්තො ථෙරානමයං සඬබ්බියධම්මො උදපාදීති දස්සෙති. අතො අස්ස භගවතො ධාතුසංයුත්තදෙසනානායෙන තාසං සුඡපට්ඨිදිතභාවං සමත්ථනවසෙන දස්සෙතුං “අයං භී”තිආදිමාහාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. සුඡපට්ඨිදිතභාවසමත්ථනඤ්ඤි “අයං භී”තිආදිවචනං. තත්ථ යා අයං නානාධිමුත්තිකතා...පෙ.... රූචිතාති සම්බන්ධො. ධාතුසොති අප්ඣාසයධාතුයා. සංසන්දන්තීති සම්බන්ධෙන්ති විස්සාසෙන්ති. සමෙන්තීති සම්මා, සහ වා භවන්ති. “භීනාධිමුත්තිකා”තිආදි තථාභාවවිභාවනං. අතීතමපි අද්ධානන්ති අතීතස්මිං කාලෙ, අවිචන්තසංයොගෙ වා එතං උපයොගවචනං. නානාධිමුත්තිකතා-පදස්ස නානප්ඣාසයතාති අත්ථවචනං. නානාදිට්ඨී...පෙ.... රූචිතාති තස්ස සරූපදස්සනං. සස්සතාදිලද්ධිවසෙන නානාදිට්ඨිකතා. පාපාචාරකලාශාණාචාරාදිපකතිවසෙන නානක්ඛන්තිතා. පාපිච්ඡාඅප්පිච්ඡාදිවසෙන නානාරූචිතා. නාළියාති තුම්බෙන, ආළ්භකෙන වා. තුලායාති මානෙන. නානාධිමුත්තිකතාඤ්ඤාණන්ති චෙත්ථ සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමෙව අධිප්පෙනං, න දසබ්බඤ්ඤාණන්ති ආහ “සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙනා”ති. එවං ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි. ටී. 1.3) චුත්තං, අභිධම්මට්ඨකථායං, දසබ්බසුත්තට්ඨකථාසු (ම. නි. අට්ඨ. 1.149; අ. නි. අට්ඨ. 3.10.21; විභ. අට්ඨ. 831) ච එවමාගතං.

පරවාදී පනාහ “දසබ්බඤ්ඤාණං නාම පාටියෙක්කං නත්ථි, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙවායං පහෙදො”ති, තං තථා න දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤාමෙව භී දසබ්බඤ්ඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං. දසබ්බඤ්ඤාණඤ්ඤි සකකිච්චමෙව ජානාති, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන තමපි තතො අවසෙසමපි ජානාති. දසබ්බඤ්ඤාණසු භී පට්ඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති, දුතියං කම්මන්තරවිපාකන්තරමෙව, තතියං කම්මපරිච්ඡේදමෙව, චතුත්ථං ධාතුනානත්තකාරණමෙව, පඤ්චමං සත්තානමප්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව, ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුද්භාවමෙව, සත්තමං ඤානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙනිචුත්ථක්ඛන්ධසන්තතිමෙව, නවමං සත්තානං චුතිපට්ඨසන්ධිමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡේදමෙව, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජාතිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච ජානාති, එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්ඤි ඤානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ බෙපෙතුං න සක්කොති. අපිච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො “දසබ්බඤ්ඤාණං නාම එතං සච්චිකක්ඛවිචාරං අච්චිකක්ඛවිචාරමත්තං අච්චිකක්ඛඅච්චාරං, කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං, ලොකියං ලොකුත්තර”න්ති. ජානන්තො පටිපාටියා සත්ත

ඥාණානි “සවිතක්කසව්වාරානී” ති වක්ඛති, තතො පරානි ද්වෙ
 “අවිතක්කඅව්වාරානී” ති වක්ඛති, ආසවක්ඛයඥාණං “සියා සවිතක්කසව්වාරං,
 සියා අවිතක්කව්වාරමත්තං, සියා අවිතක්කඅව්වාර” න්ති වක්ඛති, තථා පටිපාටියා
 සත්ත කාමාවචරානි, තතො පරං ද්වෙ රූපාවචරානි, අවසානෙ එකං
 “ලොකුත්තර” න්ති වක්ඛති, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසව්වාරමෙව,
 කාමාවචරමෙව, ලොකියමෙවානි. ඉති අඤ්ඤාදෙව දසබලඥාණං, අඤ්ඤං
 සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණන්ති, තස්මා පඤ්චමබලඥාණසංඛ්ඛාතෙන
 නානාධිමුත්තිකතාඥාණෙන ව සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන ව විදිතානි අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. ව-කාරොපි හි පොත්ථකෙසු දිස්සති. සාති යථාචුත්තා
 නානාධිමුත්තිකතා. “ද්වෙපි නාමා” ති ආදිනා යථාචුත්තසුත්තස්සත්ථං සංඛ්ඛෙපෙන
 දස්සෙත්වා “ඉමෙසු වාපී” ති ආදිනා තස්ස සංඛ්ඛියධම්මස්ස තද්විසම්බන්ධතං ආවි
 කරොති. ඉති හ මෙති එත්ථ එවංසද්දත්ථෙ ඉති-සද්දො, හ-කාරො නිපාතමත්තං,
 ආගමො වා. සන්ධිවසෙන ඉකාරලොපො, අකාරාදෙසො වානි දස්සෙති “එවං
 ඉමෙ” ති ඉමිනා.

4. “විදිත්වා” ති එත්ථ පකතියත්ථභූතා විජානනකිරියා සාමඤ්ඤෙන
 අභෙදවතීපි සමානා තංතංකරණයොග්ගතාය අනෙකප්පභෙදානි දස්සෙතුං “භගවා
 හී” ති ආදි චුත්තං. වත්ථුනීති සරවත්ථුනි. “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන දිස්වා
 අඤ්ඤාසී” ති ව වොභාරවචනමත්තමෙතං. න හි තෙන දස්සනතො අඤ්ඤං ජානනං
 නාම නත්ථි. තදිදං ඥාණං ආවජ්ජනපටිබද්ධං ආකඬ්ඛාපටිබද්ධං
 මනසිකාරපටිබද්ධං චිත්තූප්පාදපටිබද්ධං හුත්වා පවත්තති. කිං නාම කරොන්තො
 භගවා තෙන ඥාණෙන ආවජ්ජනාදිපටිබද්ධෙන අඤ්ඤාසීති සොතුනමත්ථස්ස
 සුචිඤ්ඤාපනත්ථං පරමිමුඛා විය වොදනං සමුට්ඨාපෙති “කිං කරොන්තො
 අඤ්ඤාසී” ති ඉමිනා, පච්ඡිමයාමකිච්චං කරොන්තො තං ඥාණං
 ආවජ්ජනාදිපටිබද්ධං හුත්වා තෙන තථා අඤ්ඤාසීති චුත්තං හොති. සාමඤ්ඤස්මිං
 සති විසෙසවචනං සාත්ථකං සියාති අනුයොගෙනාහ “කිච්චඤ්ඤානාමෙත” න්ති ආදි.
 අරහත්තමග්ගෙන සමුග්ගාතං කතං තස්ස සමුට්ඨාපකකිලෙසසමුග්ගාපනෙන,
 යතො “නත්ථි අඛ්‍යාවට්ඨනො” ති අට්ඨාරසසු බුද්ධධම්මෙසු වුව්චති. නිරත්ථකො
 චිත්තසමුදාචාරො නත්ථිති හෙත්ථ අත්ථො. එවමිපි චුත්තානුයොගො
 තදවත්ථොයෙවානි වොදනමපනෙති “තං පඤ්චවිධ” න්ති ආදිනා. තත්ථ
 පුරිමකිච්චද්වයං දිවසභාගවසෙන, ඉතරත්තයං රත්තිභාගවසෙන ගහෙතබ්බං
 තථායෙව වක්ඛමානත්තා.

“උපට්ඨාකානුග්ගණත්ථං, සරිරථාසුකත්ථඤ්චා” ති එතෙන
 අනෙකකප්පසමුපවිතපුඤ්ඤසම්භාරජනිතං භගවතො මුඛවරං දුග්ගන්ධාදිදොසං
 නාම නත්ථි, තදුභයත්ථමෙව පන මුඛධොවනාදීනි කරොතීති දස්සෙති. සබ්බොපි හි
 බුද්ධානං කායො ඛාහිරබ්භන්තරෙහි මලෙහි අනුපක්කිලිට්ඨො සුධොතමණි විය
 හොති. විචිත්තාසනෙති ඵලසමාපත්තීනමනුරූපෙ විවෙකානුබුභනාසනෙ.
 විනිනාමෙත්වානි ඵලසමාපත්තීනි විනිනාමනං චුත්තං, තමිපි න විවෙකනිත්තතාය,
 පරෙසඤ්ච දිට්ඨානුගති ආපජ්ජනත්ථං. සුරත්තදුපට්ඨං අන්තරවාසකං

විහාරනිවාසනපරිවත්තනවසෙන නිවාසෙත්වා විජ්ජුලතාසදිසං කායබන්ධනං
බන්ධිත්වා මෙසවණ්ණං සුගතච්චරං පාරුපිත්වා සෙලමයපත්තං ආදායාති
අධිජ්ජායො. තථායෙව හි තත්ථ තත්ථ චුත්තො. “කදාවි එකකො”තිආදි තෙසං
තෙසං විනෙය්‍යානං විනයනානුකූලං භගවතො උපසඬකමනදස්සනං. ගාමං වා
නිගමං වාති එත්ථ වා-සද්දො විකජ්ජනත්ථො, තෙන නගරමිපි විකජ්ජෙති. යථාරූචි
වත්තමානෙහි අනෙකෙහි පාටිභාරියෙහි පවිසතීති සම්බන්ධො.

“සෙය්‍යථිද”න්තිආදිනා පවිජ්ජමපක්ඛං විත්ථාරෙති. සෙය්‍යථිදන්ති ච තං
කතමන්ති අත්ථෙ නිපාතො, ඉදං වා සජ්ජාටිභීරපවිසනං කතමන්තිපි වට්ටති.
මුදුගතවාතාති මුදුභූතා, මුදුභාවෙන වා ගතා වාතා. උදකච්ඡිකානීති උදකබිත්ථුනි.
මුඤ්චන්තාති ඔසිඤ්චන්තා. රෙණුං වූපසමෙත්වාති රජං සන්නිසිදාපෙත්වා උපරි
විතානං හුත්වා කිට්ඨන්ති චණ්ඩ-වාතාතප-හිමපාතාදි-හරණෙන
විතානකිච්චනිජ්ජාදකත්තා, තතො තතො හිමවන්තාදීසු පුජ්ජුපගරුක්ඛතො
උපසංභරිත්වාති අත්ථස්ස විඤ්ඤායමානත්තා තථා න චුත්තං.
සමභාගකරණමත්තෙන ඔනමන්ති, උත්තමන්ති ච, තතොයෙව පාදනික්ඛෙපසමයෙ
සමාව භූමි හොති. නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං
සක්ඛරකථලකණ්ටකසඬකුකලලාදිඅපගමනස්සාපි සම්භවතො, තඤ්ච
සුජ්ජතිට්ඨිතපාදතාලක්ඛණස්ස නිස්සන්දඵලං, න ඉද්ධිනිම්මානං. පදුමපුජ්ජානි වාති
එත්ථ වා-සද්දො විකජ්ජනත්ථො, තෙන “යදි යථාචුත්තනයෙන සමා භූමි හොති,
එවං සති තාති න පටිග්ගණ්හන්ති, තථා පන අසතියෙව පටිග්ගණ්හන්ති”ති
භගවතො යථාරූචි පවත්තනං දස්සෙති. සබ්බදාව භගවතො ගමනං පයමං
දක්ඛිණපාදුද්ධරණසඬබානානුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතන්ති ආහ “යපිතමත්තෙ
දක්ඛිණපාදෙ”ති. බුද්ධානං සබ්බදක්ඛිණතාය තථා චුත්තන්ති
ආවරියධම්මපාලත්ථෙරො,(දී. නි. ටී. 1.4) ආවරියසාරිපුත්තත්ථෙරො (අ. නි. අට්ඨ.
1.53) ච වදති, සබ්බෙසං උත්තමතාය එවං චුත්තන්ති අත්ථො. එවං සති
උත්තමපුරිසානං තථාපකතිතායාති ආපජ්ජති. යපිතමත්තෙ නික්ඛමිත්වා ධාවන්තීති
සම්බන්ධො. ඉදඤ්ච යාවදෙව විනෙය්‍යජනවිනයනත්ථං සත්ථු පාටිභාරියන්ති තෙසං
දස්සනට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං. “ජබ්බණ්ණරස්මියො”ති වත්ථාපි
“සුවණ්ණරසපිඤ්ජරානි වියා”ති වචනං භගවතො සරීරෙ පිතාභාය යෙභුය්‍යතායාති
දට්ඨබ්බං. “රස-සද්දො වෙන්ථ උදකපරියායො, පිඤ්ජර-සද්දො
හෙමවණ්ණපරියායො, සුවණ්ණජලධාරා විය සුවණ්ණවණ්ණානීති අත්ථො”ති
(සාරත්ථ. ටී. 1.බුද්ධාවිණ්ණකථා.22) සාරත්ථදීපනියං චුත්තං. පාසාදකුටාගාරාදීනි
තෙසු තෙසු ගාමනිගමාදීසු සංවිජ්ජමානානි අලඬකරොන්තියො හුත්වා.

“තථා”තිආදිනා සයමෙව ධම්මතාවසෙන තෙසං සද්දකරණං දස්සෙති. තදා
කායං උපගච්ජන්තීති කායුපගානි, න යත්ථ කත්ථවි ධීතාති. “අත්තරවිජී”න්ති
ඉමිනා භගවතො පිණ්ඩාය ගමනානුරූපවිජී දස්සෙති. න හි භගවා
ලොලුජ්ජවාරපිණ්ඩවාරිකො විය යත්ථ කත්ථවි ගච්ජති. යෙ පයමං ගතා, යෙ වා
තදනුච්චිකං පිණ්ඩපාතං දාතුං සමත්ථා, තෙ භගවතොපි පත්තං ගණ්හන්තීති
වෙදිතබ්බං. පටිමානෙන්නීති පතිස්සමානසා පුජෙන්නි, භගවත්තං වා

පටිමානාපෙන්ති පටිමානන්තං කරොන්ති. වොහාරමත්තඤ්චෙනං, භගවතො පන අපටිමානනා නාම නත්ථි. චිත්තසන්තානානීති අතීතෙ, එතරහි ච පවත්තචිත්තසන්තානානි. යථා කෙච් අරහත්තෙ පතිට්ඨහන්ති, තථා ධම්මං දෙසෙතීති සම්බන්ධො. කෙච් පබ්බජිත්වාති ච අරහත්තසමාපන්නානං පබ්බජ්ජාසඬ්ඛෙපගතදස්සනත්ථං, න පන ගිහීනං අරහත්තසමාපන්නතාපටික්ඛෙපනත්ථං. අයඤ්ඞි අරහත්තප්පත්තානං ගිහීනං සභාවො, යා තදහෙව පබ්බජ්ජා වා, කාලං කිරියාවාති. තථා හි චුත්තං ආයස්මතා නාගසෙනත්ථෙරෙන “විසමං මහාරාජ, ගිහිලිඬ්ඛං, විසමෙ ලිඬ්ඛෙ ලිඬ්ඛදුබ්බලකාය අරහත්තං පත්තො ගිහී තස්මිංයෙව දිවසෙ පබ්බජති වා පරිනිබ්බායති වා නෙසො මහාරාජ, දොසො අරහත්තස්ස, ගිහිලිඬ්ඛස්සෙවෙසො දොසො යදිදං ලිඬ්ඛදුබ්බලකා”ති (මි. ප. 5.2.2) සබ්බං චත්තබ්බං. එත්ථ ච සප්පාටිහීරප්පවෙසනසම්බන්ධෙනෙව මහාජනානුග්ගහණං දස්සිතං, අප්පාටිහීරප්පවෙසනෙන ච පන “තෙ සුනිවත්ථා සුපාරුතා”තිආදිවචනං යථාරහං සම්බන්ධිත්වා මහාජනානුග්ගහණං අත්ථතො විභාවෙතබ්බං හොති. තම්පි හි පුරෙහත්තකිච්චමෙවාති. උපට්ඨානසාලා චෙත්ථ මණ්ඩලමාළො. තත්ථ ගන්ත්වා මණ්ඩලමාළෙති ඉධ පායො ලිබ්බො. “ගන්ධමණ්ඩලමාළෙ”තිපි (අ. නි. අට්ඨ. 1.53) මනාරොප්පුරණියා දිස්සති, තට්ඨිකායඤ්ච “චතුප්පාතියගන්ධෙන පරිභණ්ඩෙ මණ්ඩලමාළෙ”ති චුත්තං. ගන්ධකුට්ඨං පවිසතීති ච පවිසනකිරියාසම්බන්ධතාය, තස්සමිපතාය ච චුත්තං, තස්මා පවිසිතුං ගච්ඡතීති අත්ථො දට්ඨබ්බො, න පන අත්තො තිට්ඨතීති. එවඤ්ඞි “අථ බො භගවා”තිආදිවචනං (දී. නි. 1.4) සුපපන්නං හොති.

අථ බොති එවං ගන්ධකුට්ඨං පවිසිතුං ගමනකාලෙ. උපට්ඨානෙනි සමිපපදෙසෙ. “පාදෙ පක්ඛාලෙන්වා පාදපීඨෙ යත්වා භික්ඛුසඬ්ඛං ඔවදතී”ති එත්ථ පාදෙ පක්ඛාලෙන්තොව පාදපීඨෙ තිට්ඨන්තො ඔවදතීති වෙදිතබ්බං. එතදත්ථංයෙව හි භික්ඛුනං භත්තකිච්චපරියොසානං ආගමයමානො නිසිදි. දුල්ලභා සම්පත්තීති සතිපි මනුස්සත්තපටිලාභෙ පතිරුපදෙසවාසඉන්ද්‍රියාවෙකල්ලසද්ධාපටිලාභාදයො සම්පත්තිසඬ්ඛාතා ගුණා දුල්ලභාති අත්ථො. පොත්ථකෙසු පන “දුල්ලභා සද්ධාසම්පත්ති”ති පායො දිස්සති, සො අයුත්තොව. තත්ථාති තස්මිං පාදපීඨෙ යත්වා ඔවදනකාලෙ, තෙසු වා භික්ඛුසු, රත්තියා වසනං යානං රත්තිට්ඨානං, තථා දිවායානං. “කෙච්”තිආදි තබ්බිවරණං. වාතුමහාරාජිකභවනන්ති වාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ සුඤ්ඤවිමානානි සන්ධාය චුත්තං. එස නයො තාවතිංසභවනාදීසුපි. තතො භගවා ගන්ධකුට්ඨං පවිසිත්වා පවිජාහත්තං තයො භාගෙ කත්වා පයමභාගෙ සවෙ ආකඬ්ඛති, දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති, සවෙ නාකඬ්ඛති, බුද්ධාවිණ්ණං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අථ යථාකාලපරිච්ඡේදං තතො චුට්ඨහිත්වා දුතියභාගෙ පවිජ්ජමාමස්ස තතියකොට්ඨාසෙ විය ලොකං වොලොකෙති වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකං පස්සිතුං, තෙනාහ “සවෙ ආකඬ්ඛති”තිආදි. සීහසෙය්‍යන්තිආදීනමත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොව. යඤ්ඞි අපුබ්බං පදං අනුත්තානං, තදෙව චණ්ණසිස්සාම. සම්මා අස්සාසිතබ්බොති ගාභාපනවසෙන

උපත්ථම්භිතබ්බොති සමස්සාසිතො. තාදියො කායො යස්සාති තථා.
 ධම්මස්සවනත්ථං සන්තිපතති. තස්සා පරියාය චිත්තාවාරං ඤාත්වා කතභාවං
 සන්ධායාහ “සම්පත්තපරියායඅනුරූපෙන පාටිභාරියෙනා”ති. යත්ථ ධම්මං සහ
 භාසන්ති, සා ධම්මසභා නාම. කාලයුත්තන්ති “ඉමිස්සා වෙලාය ඉමස්ස එවං
 වත්තබ්බ”න්ති තංතංකාලානුරූපං. සමයයුත්තන්ති තස්සෙව වෙවචනං,
 අට්ඨුප්පත්තිඅනුරූපං වා සමයයුත්තං. අථ වා සමයයුත්තන්ති හෙතුදාහරණෙහි
 යුත්තං. කාලෙන සාපදෙසඤ්ඤි හගවා ධම්මං දෙසෙති. කාලං විදිත්වා පරිසං
 උයොයාපෙති, න යාව සමන්ධකාරා ධම්මං දෙසෙතිති අධිප්පායො. “සමයං විදිත්වා
 පරිසං උයොයාපෙසි”තිපි කත්ථවි පරියායවචනපායො දිස්සති, සො පච්ඡා
 පමාදලිබ්බතො.

ගත්තානීති කායොයෙව අනෙකාවයවත්තා වුත්තො. “උතුං ගණ්භාපෙති”ති
 ඉමිනා උතුගණ්භාපනත්ථමෙව ඔසිඤ්ඤනං, න පන මලචික්ඛාලනත්ථන්ති දස්සෙති.
 න හි හගවතො කායෙ රජොජල්ලං උපලිම්පතීති. චතුප්පාතිකෙන ගත්ථෙන
 පරිභාවිතා කුටී ගත්ථකුටී. තස්සා පරිවෙණං තථා. එලසමාපත්තිහි මුහුත්තං
 පටිසල්ලිතො. තතො තතොති අත්තතො අත්තතො රත්තිට්ඨානදිවායානතො,
 උපගත්ත්වා, සම්පෙ වා යානං උපට්ඨානං, හජනං සෙවනන්ති අත්ථො. තත්ථාති
 තස්මිං නිසිදනට්ඨානෙ, පුරිමයාමෙ වා, තෙසු වා හික්ඛුසු.

පඤ්භාකථනාදිවසෙන අධිප්පායං සම්පාදෙන්තො “දසසහස්සිලොකධාතු”ති
 එවං අවත්වා තස්සා අනෙකාවයවසඬගහණත්ථං “සකලදසසහස්සිලොකධාතු”ති
 වුත්තං. පුරෙහත්තපච්ඡාහත්තපුරිමයාමෙසු මනුස්සපරිසාබාහුල්ලතො ඔකාසං
 අලභිත්වා ඉදානි මජ්ඣිමයාමෙයෙව ඔකාසං ලභමානා, හගවතා වා කතොකාසනාය
 ඔකාසං ලභමානාති අධිප්පායො. කිදිසං පන පුච්ඡන්තිති ආහ “යථාහිසඬබ්බතං
 අත්තමසො චතුරක්ඛරම්පි”ති. යථාහිසඬබ්බතන්ති අහිසඬබ්බතානුරූපං,
 තදනතික්කම්ම වා, එතෙන යථා තථා අත්තතො පටිභානානුරූපං පුච්ඡන්තිති
 දස්සෙති.

පච්ඡාහත්තකාලස්ස තිසු භාගෙසු පට්ඨමභාගෙ සීහසෙය්‍යාකප්පනං එකන්තං න
 භොතීති ආහ “පුරෙහත්තතො පට්ඨාය නිසජ්ජාය පිළිතස්ස සරීරස්සා”ති. තෙනෙව
 හි පුබ්බෙ “සවෙ ආකඬබ්බති”ති තදා සීහසෙය්‍යාකප්පනස්ස අනිබ්බතා විභාවිතා.
 කිලාසුභාවො කිලමථො. සරීරස්ස කිලාසුභාවමොචනත්ථං වඩ්ඪකමෙන චිතිනාමෙති
 සීහසෙය්‍යං කප්පෙතීති සම්බන්ධො. බුද්ධවක්ඛුනාති
 ආසයානුසයඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤ්ඤාණසඬබ්බානෙන පඤ්චමජට්ඨබලභූතෙන
 බුද්ධවක්ඛුනා. තෙන හි ලොකවොලොකනබාහුල්ලතාය තං “බුද්ධවක්ඛු”ති
 වුවචති, ඉදඤ්ඤ පච්ඡිමයාමෙ හගවතො බහුලං ආචිණ්ණවසෙන වුත්තං. අප්පෙකදා
 අවසිට්ඨබලඤ්ඤාණෙහි, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙනෙව ව හගවා තමත්ථං සාධෙති.

“පච්ඡිමයාමකිව්චං කරොන්තො අඤ්ඤාසි”ති පුබ්බෙ වුත්තමත්ථං
 සමත්ථෙත්තො “තස්මිං පන දිවසෙ”තිආදිමාහ. බුද්ධානං හගවත්තානං යත්ථ

කත්ථවි වසන්තානං ඉදං පඤ්චවිධං කිව්චං අවිජ්ඣිතමෙව හොති සබ්බකාලං
 සුප්පතිට්ඨිතසතිසම්පජ්ඣන්තා, තස්මා තදහෙපි තදවිජ්ඣනභාවදස්සන්ථං ඉධ
 පඤ්චවිධකිව්චපයොජනන්ති දට්ඨබ්බං. වඬිකමන්ති තත්ථ වඬිකමනානුරූපට්ඨානං.
 වඬිකමමානො අඤ්ඤාසීති යොජෙතබ්බං. පුබ්බෙ චුත්තෙ අත්ථද්වයෙ
 පච්ඡිමත්ථඤ්ඤෙව ගහෙත්වා “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං ආරබ්භා”ති චුත්තං.
 පුරිමත්ථො හි පකරණාධිගතන්තා සුවඤ්ඤෙයොගාති.

“අථ ඛො භගවා තෙසං භික්ඛූනං ඉමං සඤ්ඤාධම්මං විදිත්වා යෙන
 මණ්ඩලමාළො, තෙනුපසඬිකමී”ති අයං සාවසෙසපායො, තස්මා එතං විදිත්වා, එවං
 වින්තෙත්වා ව උපසඬිකමීති අත්ථො වෙදිතබ්බොති දස්සෙතුං “ඤ්ඤත්වා ව
 පනස්සා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අස්ස එතදහොසීති අස්ස භගවතො එතං
 පරිචිතක්කනං, එසො වා වෙනසො පරිචිතක්කො අහොසි, ලිඬගවිපල්ලාසොයං
 “එතදග්ග”න්තිආදිසු (අ. නි. 1.188 ආදයො) විය. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණකිව්චං න
 සබ්බථා පාකටං. නිරන්තරන්ති අනුපුබ්බාරොචනවසෙන නිබ්බිවරං, යථාභාසිතස්ස
 වා ආරොචනවසෙන නිබ්බිසෙසං. භාවනපුංසකඤ්ඤෙවතං. තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වාති
 තං යථාරොචිතං වචනං ඉමස්ස සුත්තස්ස උප්පත්තිකාරණං කත්වා, ඉමස්ස වා
 සුත්තස්ස දෙසනාය උප්පන්නං කාරණං කත්වාතිපි අත්ථො. අත්ථ-සද්දො චෙත්ථ
 කාරණෙ, තෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්තිකං නික්ඛෙපං දස්සෙති. ද්වාසට්ඨියා
 යානෙසුති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතට්ඨානෙසු. අප්පට්චත්තියන්ති සමණෙන වා
 බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුතා වා කෙනවි වා ලොකස්මිං
 අනිවත්තියං. සීහනාදං නදන්තොති සෙට්ඨනාදසඬ්ඛාතං අභිතනාදං නදන්තො. යං
 පන ලොකියා වදන්ති –

“උත්තරස්මිං පදෙ ඛ්‍යග්ගපුඬ්ගවොසහකුඤ්ජරා;
 සීහසද්දුලනාගාද්‍යා, පුමෙ සෙට්ඨත්ථගොචරා”ති.

තං යෙභුය්‍යවසෙනාති දට්ඨබ්බං. සීහනාදසද්දිසං වා නාදං නදන්තො. අයමත්ථො
 සීහනාදසුත්තෙන (අ. නි. 6.64; 10.21) දීපෙතබ්බො. යථා වා කෙසරො මිගරාජා
 සහනතො, හනනතො, ව “සීහො”ති චුච්චති, එවං තථාගතොපි ලොකධම්මානං
 සහනතො, පරප්පවාදානං හනනතො ව “සීහො”ති චුච්චති. තස්මා සීහස්ස
 තථාගතස්ස නාදං නදන්තොතිපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. යථා හි සීහො සීහබලෙන
 සමන්තාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං
 තථාගතසීහොපි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො
 විගතලොමහංසො “ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා”තිආදිනා නයෙන
 නානාවිධදෙසනාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති. යං සන්ධාය චුත්තං “සීහොති
 ඛො භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. යං ඛො
 භික්ඛවෙ, තථාගතො පරිසාය ධම්මං දෙසෙති, ඉදමස්ස හොති සීහනාදස්මි”න්ති (අ.
 නි. 10.21). “ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා”තිආදිකා හි ඉධ වක්ඛමානදෙසනායෙව සීහනාදො.
 තෙසං “වෙදනාපච්චයා තණ්හා”තිආදිනා වක්ඛමානනායෙන පච්චයාකාරස්ස
 සමොධානම්පි වෙදිතබ්බං. සීනෙරුං...පෙ.... විය වාති උපමාද්වයෙන

බ්‍රහ්මජාලදෙසනාය අනඤ්ඤසාධාරණත්තා සුදුක්කරතං දස්සෙති.
 සුවණ්ණකුටෙනාති සුවණ්ණමයපහරණොපකරණවිසෙසෙන. රතනනිකුටෙන විය
 අගාරං අරහත්තනිකුටෙන බ්‍රහ්මජාලසුත්තන්තං නිට්ඨපෙන්නො, නිකුටෙනාති ච
 නිට්ඨානගතෙන අවිචුල්ලතකුටෙනාති අත්ථො. ඉදඤ්ච
 අරහත්තඵලපරියොසානත්තා සබ්බගුණානං තදෙව සබ්බෙසං උත්තරිතරන්ති
 චුත්තං. පුරිමො පන මෙ-සද්දො දෙසනාපෙක්ඛොති පරිනිබ්බතස්සාපි මෙ සා
 දෙසනා අපරභාගෙ පඤ්චවස්සසහස්සානීති අත්ථො යුත්තො.
 සවනඋග්ගහණධාරණවාචනාදිවසෙන පරිවයං කරොත්තෙ, තථා ච පටිපන්නෙ
 නිබ්බානං සම්පාපිකා භවිස්සතීති අධිජ්ජායො.

යදග්ගෙන යෙනාති කරණනිද්දෙසො, තදග්ගෙන තෙනා තිපි දට්ඨබ්බං. එතන්ති
 “යෙන තෙනා” ති එතං පද්දවයං. තත්ථාති හි තස්මිං මණ්ඩලමාළෙති අත්ථො.
 යෙනාති වා භූමිමත්ථෙ කරණවචනං. තෙනාති පන උපයොගත්ථෙ. තස්මා තත්ථාති
 තං මණ්ඩලමාළන්තිපි වදන්ති. උපසඩ්ධකමීති ච උපසඩ්ධකමන්තොති අත්ථො
 පවිච්ඡපන්නකාලස්ස අධිජ්ජෙතත්තා, තදුපසඩ්ධකමනස්ස පන අතීතභාවස්ස
 සුවනතො “උපසඩ්ධකමී” ති තක්කාලාපෙක්ඛනවසෙන අතීතපයොගො චුත්තො.
 එවඤ්ඤි “උපසඩ්ධකමීත්ථා” ති වචනං සුපපන්නං හොති. ඉතරථා ද්වින්නම්පි
 වචනානං අතීතකාලිකත්තා තථාවත්තබ්බමෙව න සියා. උපසඩ්ධකමනස්ස ච ගමනං,
 උපගමනඤ්චාති ද්විධා අත්ථො, ඉධ පන ගමනමෙව. සම්පත්තුකාමතාය හි යං
 කිඤ්චි යානං ගච්ඡන්තො තං තං පදෙසාතික්කමනවසෙන “තං යානං උපසඩ්ධකමී
 උපසඩ්ධකමන්තො” ති වත්තබ්බතං ලහති, තෙනාහ “තත්ථ ගතො” ති, තෙන
 උපගමනත්ථං නිවත්තෙති. යඤ්ඤි යානං පත්තුම්ච්ඡන්තො ගච්ඡති, තං පත්තතායෙව
 “උපගමන” ති චුච්චති. යමෙත්ථ න සංවණ්ණිතං “උපසඩ්ධකමීත්ථා” ති පදං, තං
 උපසඩ්ධකමනපරියොසානදීපනං. අථ වා ගතොති උපගතො. අනුපසග්ගොපි හි
 සද්දො සඋපසග්ගො විය අත්ථන්තරං වදන්ති සඋපසග්ගොපි අනුපසග්ගො වියාති.
 අතො “උපසඩ්ධකමීත්ථා” ති පදස්ස එවං උපගතො තතො ආසන්නතරං හික්ඛුනං
 සම්පසඩ්ධාතං පඤ්ඤං වා කථෙතුං, ධම්මං වා දෙසෙතුං සක්කුණෙයාට්ඨානං
 උපගන්ත්ථාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිච යෙනාති හෙතුම්හි කරණවචනං. යෙන
 කාරණෙන භගවතා සො මණ්ඩලමාළො උපසඩ්ධකමීතබ්බො, තෙන කාරණෙන
 උපසඩ්ධකමීති අත්ථො. කාරණං පන “ඉමෙ හික්ඛු” තිආදිනා අට්ඨකථායං
 චුත්තමෙව.

පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදීති එත්ථ කෙනිදං පඤ්ඤත්තන්ති අනුයොගෙ සති
 හික්ඛුහිති දස්සෙතුං “බුද්ධකාලෙ කිරා” තිආදිමාහ. තත්ථ බුද්ධකාලෙති ධර්මානස්ස
 භගවතො කාලෙ. විසෙසන්ති යථාලද්ධතො උත්තරි ක්කානමග්ගඵලං. අථාති
 සංසයත්ථෙ නිපාතො, යදි පස්සතීති අත්ථො. විතක්කයමානං නං හික්ඛුන්ති
 සම්බන්ධො, තථා තතො පස්සනහෙතු දස්සෙත්ථා, ඔවදිත්ථාති ච. අනමතග්ගෙති
 අනාදිමති. ආකාසං උජ්ජනිත්ථාති ආකාසෙ උග්ගන්ත්ථා. ඊදිසෙසු හි භූමිමත්ථො එව
 යුජ්ජතීති උදානට්ඨකථායං චුත්තං. භාරොති තබ්බණෙයෙව භගවතො
 අනුච්ඡවිකාසනස්ස දුල්ලහත්තා ගරුකම්මං. ඵලකන්ති නිසීදනත්ථාය කතං ඵලං.

කට්ඨකන්ති නිසිදනගොග්‍රං ඵලකතො අඤ්ඤං දාරුක්ඛන්ධං. සඬකඬ්ඨීත්ථාති සංහරිත්ථා. තත්ථාති පුරාණපණ්ණෙසු, කෙවලං තෙසු ඵව නිසිදිතුමනනුව්ඡවිකත්තා තථා වුත්තං, තත්ථාති වා තෙසු පීඨාදීසු. ඵවං සති සඬකඬ්ඨීත්ථා පඤ්ඤපෙන්නීති අත්ථවසා විහත්තිං විපරිණාමෙත්ථා සම්බන්ධො. පඨෙඨාටෙත්ථාති යථායීතං රජොජල්ලාදි-සංකිණ්ණමනනුරූපන්ති තබ්බිසොධනත්ථං සඤ්චාලෙත්ථා.

“අම්භාකං ඊදිසා කථා අඤ්ඤතරිස්සා දෙසනාය කාරණං හවිතුං යුත්තා, අවස්සං හගවා ආගමිස්සති” ති ඤාත්ථා යථානිසිදනං සන්ධාය ඵවං වුත්තං. එත්ථ ව “ඉධාගතො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා තාවකාලිකං ගණ්හිත්ථා පරිභුඤ්ජතු” ති රඤ්ඤා යපිතං, තෙන ව ආගතකාලෙ පරිභුත්තං ආසනං රඤ්ඤො නිසිදනාසනන්ති වෙදිතබ්බං. න හි තථා අට්ඨපිතං හික්ඛුහි පරිභුඤ්ජිතුං, හගවතො ව පඤ්ඤපෙතුං වට්ටති. තස්මා තාදිසං රඤ්ඤො නිසිදනාසනං පාළියං කථිතන්ති දස්සෙතුං “තං සන්ධායා” ති ආදි වුත්තං. අධිමුත්තිඤ්ඤාණන්ති ව සත්තානං නානාධිමුත්තිකතාරම්මණං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං, බලඤ්ඤාණඤ්ච, වුත්තොවායමත්ථො.

“නිසජ්ජා” ති ඉදං නිසිදනපරියොසානදීපනන්ති දස්සෙති “ඵව” ති ආදිනා. “තෙසං හික්ඛුනං ඉමෙ සඬ්ඛියධම්මං විදිත්ථා” ති වුත්තත්තා ඡානන්තොයෙව පුච්ඡීති අයමත්ථො සිද්ධොති ආහ “ඡානන්තොයෙව” ති. අසති කථාවත්ථුම්හි තදනුරූපා උපරූපරි වත්තබ්බා විසෙසකථා න සමුපබ්බහතීති කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡනං වෙදිතබ්බං. නු-ඉති පුච්ඡනත්ථෙ. අස-සද්දො පවත්තනත්ථෙති වුත්තං “කතමාය නු...පෙ.... හවථා” ති. එත්ථාති එතස්මිං යානෙ සන්ධිවසෙන උකාරස්ස ඔකාරාදෙසොව, න පඨමාය පාළියා අත්ථතො විසෙසොති දස්සෙති “තස්සාපි පුරිමොයෙව අත්ථො” ති ඉමිනා. පුරිමොයෙවත්ථොති ව “කතමාය නු හවථා” ති ඵවං වුත්තො අත්ථො.

“කා ව පනා” ති එත්ථ ව-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ “යො ව බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඬ්ඝඤ්ච සරණං ගතො” ති ආදීසු විය. බ්‍යතිරෙකො ව නාම පුබ්බෙ වුත්තත්ථාපෙක්ඛකො විසෙසාතිරෙකත්ථො, සො ව තං පුබ්බෙ යථාපුච්ඡිතාය කථාය වක්ඛමානං විජ්ජකතභාවසඬ්ඛාතං බ්‍යතිරෙකත්ථං ජොතෙති. පන-සද්දො වචනාලඬ්ඛකාරො. තාදිසො පන අත්ථො සද්දසත්ථතොව සුවිඤ්ඤෙයොයාති කත්ථා තදඤ්ඤෙසමෙව අත්ථං දස්සෙතුං “අන්තරාකථාති කම්මට්ඨාන...පෙ.... කථා” ති ආදිමාහ. කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදයො සමණකරණීයභූතාති අන්තරාසද්දෙන අපෙක්ඛිතෙ කරණීයවිසෙසෙ සම්බන්ධාපාදානභාවෙන වත්තබ්බෙ තෙසමෙව වත්තබ්බරූපත්තා “කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදීන” ති වුත්තං. යාය හි කථාය තෙ හික්ඛු සන්නිසින්නා, සා ඵව අන්තරාකථා විජ්ජකතා විසෙසෙන පුන පුච්ඡියති, න තදඤ්ඤෙ කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදයොති. අන්තරාසද්දස්ස අඤ්ඤත්ථමාහ “අඤ්ඤා, එකා” ති ව. පරියායවචනඤ්ඤෙතං පදද්වයං. යස්මා අඤ්ඤත්ථෙ අයං අන්තරාසද්දො “භූමන්තරං, සමයන්තර” ති ආදීසු විය. තස්මා “කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදීන” ති නිස්සක්කත්ථෙ සාම්චවනං.

දට්ටබ්බං. වෙමජ්ඣෙකං වා අන්තරාසද්දො, සා පන තෙසං වෙමජ්ඣභූතත්තා
අඤ්ඤායෙව, තෙහි ව අසම්මිස්සත්තා විසුං එකායෙවාති අධිප්පායං දස්සෙතුං.
“අඤ්ඤා, එකා”ති ව චුත්තං. පකාරෙන කරණං පකතො, තතො විගතා, විගතං වා
පකතං යස්සාති විප්පකතා, අපරිනිට්ඨිතා. සිබන්ති පරියොසානං. අයං පන
තදභිසම්බන්ධවසෙන උත්තරි කථෙතුකමානාපුච්ඡා, තං සන්ධායාහ
“නාහ”න්තිආදි. කථාහඬගත්ථන්ති කථාය භඤ්ජනත්ථං. අත්ථතො ආපන්නත්තා
සබ්බඤ්ඤපචාරණං පචාරෙති. අනියානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං
තිරච්ඡානභූතා කථා තිරච්ඡානකථා. තිරච්ඡානභූතාති ව තිරොකරණභූතා,
විබන්ධනභූතාති අත්ථො. ආදි-සද්දෙන චෙත්ථ චොරමහාමත්තසෙනාභයකථාදිකං
අනෙකවිහිතං නිරත්ථකකථං සඬගණ්හාති. අයං කථා ඵවාති
අන්තොගධාවධාරණතං, අඤ්ඤත්ථාපොහනං වා සන්ධාය චෙතං චුත්තං. අථාති
තස්සා අවිප්පකතකාලෙයෙව. **“තං නො”**තිආදිනා අත්ථතො ආපන්නමාහ. ඵස
නයො ඊදිසෙසු. නනු ව තෙහි භික්ඛුහි සා කථා **“ඉති හ මෙ”**තිආදිනා යථාධිප්පායං
නිට්ඨාපිතායෙවාති? න නිට්ඨාපිතා භගවතො උපසඬකමනෙන උපච්ඡින්නත්තා. යදි
හි භගවා තස්මිං බණෙන උපසඬකමෙයා, හියොපි තප්පට්ඨද්ධායෙව තථා
පවත්තෙය්නං, භගවතො උපසඬකමනෙන පන න පවත්තෙසුං, තෙනෙවාහ **“අයං
නො...පෙ.... අනුප්පත්තො”**ති.

ඉදානි නිදානස්ස, නිදානවණ්ණනාය වා පරිනිට්ඨිතභාවං දස්සෙන්නො තස්ස
භගවතො වචනස්සානුකූලභාවම්පි සමත්ථෙතුං **“එත්තාවතා”**තිආදිමාහ.
එත්තාවතාති හි එත්තකෙන **“එවං මෙ සුත”**න්තිආදිවචනක්කමෙන යං නිදානං
භාසිතන්ති වා එත්තකෙන **“තත්ථ එවන්ති නිපාතපද”**න්තිආදිවචනක්කමෙන
අත්ථවණ්ණනා සමත්තාති වා ද්විධා අත්ථො දට්ටබ්බො. **“කමල...පෙ....
සලිලායා”**තිආදිනා පන තස්ස නිදානස්ස භගවතො වචනස්සානුකූලභාවං දීපෙති.
තත්ථ කමලකුචලයුප්පලවිමලසාධුරසසලිලායාති කමලසඬාතෙහි
පදුමපුණ්ඩරිකසෙතූප්පලරත්තූප්පලෙහි වෙව කුචලයසඬාතෙන නීලූප්පලෙන ව
උප්පලවිමලසාධුරසසලිලවතියා.
නිම්මලසිලාතලරචනවිලාසසොභිතරතසොපානන්ති නිම්මලෙන සිලාතලෙන
රචනාය විලාසෙන ලීලාය සොභිතරතසොපානවන්තං, නිම්මලසිලාතලෙන වා
රචනවිලාසෙන, සුසඬ්ඛතකිරියාසොහෙන ව සොභිතරතසොපානං,
විලාසසොභිතසද්දෙහි වා අතිවිය සොභිතභාවො චුත්තො.
විප්පකිණ්ණමුත්තාතලසදිසවාලුකාචුණ්ණපණ්ඩරභූමිභාගන්ති විවිධෙන
පකිණ්ණාය මුත්තාය තලසදිසානං වාලුකානං චුණ්ණෙහි
පණ්ඩරවණ්ණභූමිභාගවන්තං. සුවිහත්තභිත්තිවිචිත්‍රවෙදිකාපරික්ඛිත්තස්සාති සුට්ඨ
විහත්තාහි භිත්තිහි විචිත්‍රස්ස, වෙදිකාහි පරික්ඛිත්තස්ස ව. උච්චතරෙන
නක්ඛත්තපථං ආකාසං ඵ්ඨිතුකාමතාය විය, විපම්භිතසද්දෙන චෙතස්ස සම්බන්ධො.
විපම්භිතසමුස්සයස්සාති වික්කිලනසමුභවත්තස්ස.
දත්තමයසණ්භමුදුප්පලකකඤ්චනලතාවිනද්ධමණිගණප්පභාසමුදුයුප්පලසොහන්ති
දත්තමයෙ අතිවිය සිනිද්ධඵලකෙ කඤ්චනමයාහි ලතාහි විනද්ධානං මණිනං.

ගණප්පභාසමුදායෙන සමුප්පලසොභාසම්පන්නං.

සුවණ්ණවලයනුපුරාදිසඬ්ඨසට්ඨසද්දසම්මිස්සිකකථිතභසිත-

මධුරස්සරගෙහජනවිවරිතස්සාති සුවණ්ණමයනියුරපාදකටකාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං
සඬ්ඨසට්ඨනෙන ජනිතසද්දෙහි සම්මිස්සිකකථිතසරභසිතසරසඬ්ඨානෙන

මධුරස්සරෙන සම්පන්නානං ගෙහනිවාසිනං නරනාරීනං විවරිතට්ඨානභූතස්ස.

උළාරිස්සරියවිභවසොභිතස්සාති

උළාරතාසම්පන්නජනගුස්සරියසම්පන්නජනවිභවසම්පන්නජනෙහි, තන්තිවාසිනං
වා නරනාරීනං උත්තමාධිපච්චගොගෙහි සොභිතස්ස.

සුවණ්ණරජතමණිමුත්තපවාළාදිජුතිවිස්සරවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිකවිසාල

ද්වාරබාහන්ති සුවණ්ණරජතනානාමණිමුත්තපවාළාදීනං ජුතිහි

පභස්සරවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිකවිත්ථකද්වාරබාහං.

තිවිධසීලාදිදස්සනවසෙන බුද්ධස්ස ගුණානුභාවං සම්මා සුචෙතීති
බුද්ධගුණානුභාවසංසුවකං, තස්ස. කාලො ව දෙසො ව දෙසකො ව චත්ථු ව පරිසා ව,
තාසං අපදෙසෙන නිදස්සනෙන පටිමණ්ඩිතං තථා.

කිමත්ථං පනෙත්ථ ධම්මවිනයසඬ්ඨගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං වුත්තං, නනු
භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඬ්ඨගහො කාතබ්බොති? වුච්චනෙ - දෙසනාය
ධීතිඅසම්මොසසද්ධෙයාභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකචත්ථුපරිසාපදෙසෙහි
උපනිබන්ධිත්වා යපිතා හි දෙසනා විරට්ඨිතිකා හොති, අසම්මොසධම්මා, සද්ධෙයා
ව දෙසකාලචත්ථුගෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබන්ධො විය වොභාරවිනිවිජ්ජො, තෙනෙව
වායස්මතා මහාකස්සපෙන “බ්‍රහ්මජාලං ආවුසො ආනන්ද කත්ථ භාසිත”න්තිආදිනා
(වුළුව. 439) දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන
ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන නිදානං භාසිතන්ති තදෙවිධාපි
වුත්තං “කාලදෙසදෙසකචත්ථුපරිසාපදෙසපටිමණ්ඩිතං නිදාන”න්ති.

අපිව සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බ-
රචනා-නුමානාගම-තක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධත්තසිද්ධි. සම්මාසම්බුද්ධභාවෙන
හිස්ස පුරෙතරං රචනාය, “ඵවම්පි නාම භවෙය්‍යා”ති අනුමානස්ස, ආගමන්තරං
නිස්සාය පරිවිතක්කස්ස ව අභාවො සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතඤ්ඤාණුවාරතාය
ඵකප්පමාණත්තා ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා
ආචරියමුට්ඨිධම්මවිජරියසාසනසාවකානුරොධභාවතො බිණ්ණසචත්තසිද්ධි.
බිණ්ණසචතාය හි ආචරියමුට්ඨිආදීනමභාවො, විසුද්ධා ව පරානුග්ගභජ්ජවත්ති. ඉති
දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පත්තිදුස්සකානං අවිජ්ජාතණ්ණානං
අභාවසංසුවකෙහි, ඤාණප්පභානසම්පදාහිඛ්‍යඤ්ජනකෙහි ව සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි
පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි. තතොයෙව ව අන්තරාසිකනිය්‍යානිකෙසු
සම්මොභාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධිති භගවතො
චතුරවෙසාරජ්ජසමන්තාගමො, අත්තනිතපරනිතපටිපත්ති ව නිදානවචනෙන පකාසිතා
හොති සම්පත්තපරිසාය අප්පකාසයානුරූපං යානුප්පත්තිකපටිභානෙන

ධම්මදෙසනාදීපනතො, “ජානතා පස්සතා” තිආදිවචනතො ව, තෙන චුත්තං
“සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන”න්ති.

අපිව සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං.
ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පවත්ති,
අත්තහිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසංයෙව හිතාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස
සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායච්චිමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං,
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙත සාසනං,
න කබ්බරවනා. තයිදං සත්ථු වරිතං කාලදෙසදෙසකවත්ථුපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං
තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාසම්භවං පකාසියති. අථ වා සත්ථුනො
පමාණභාවජ්ජකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවජ්ජකාසනත්ථං නිදානවචනං,
තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං “භගවා”ති ඉමිනා තථාගතස්ස
ගුණවිසිට්ඨසබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන වෙව “ජානතා පස්සතා” තිආදිනා
ආසයානුසයඤාණාදිපයොගදීපනෙන ව විභාවිතං හොති, ඉදමෙත්ථ
නිදානවචනපයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනං. කො හි සමත්ථො බුද්ධානුබුද්ධෙන
ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන භාසිතස්ස නිදානස්ස පයොජනානි නිරවසෙසතො
විභාවිතුන්ති. හොන්ති වෙන්ථ –

“දෙසනාවිරට්ඨිතත්ථං, අසම්මොසාය භාසිතං;
සද්ධාය වාපි නිදානං, වෙදෙහෙන යසස්සිනා.

සත්ථුසම්පත්තියා වෙව, සාසනසම්පදාය ව;
තස්ස පමාණභාවස්ස, දස්සනත්ථම්පි භාසිත”න්ති.

ඉති සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය
පරමසුබ්බමගම්භිරදුරනුබොධත්ථපරිදීපනාය
සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියජනනාය
අජ්ජවමද්දවසොරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිබන්තිවිරියාදිධම්මසමඬගිනා සාට්ඨකථෙ
පිටකත්තයෙ අසඬගාසංභීරවිසාරදඤාණචාරිනා
අනෙකජ්ජහෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිනා මහාගණිනා
මහාවෙය්‍යාකරණෙන ඤාණාභිවංසධම්මසෙනාපතිනාමථෙරෙන
මහාධම්මරාජාධිරාජගරුනා කතාය සාධුවිලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා
අබ්භන්තරනිදානවණ්ණනාය ලීනත්ථපකාසනා.

නිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඵවං අබ්භන්තරනිදානසංවණ්ණනං කත්වා ඉදානි යථානික්ඛිත්තස්ස
සුත්තස්ස සංවණ්ණනං කරොන්තො අනුපුබ්බාවිරොධිනී සංවණ්ණනා
කමානතික්කමනෙන බ්‍යාකුලදොසජ්ජභායිනී, විඤ්ඤුනඤ්ච චිත්තාරාධිනී,
ආගතභාරො ව අවස්සං ආවහිතබ්බොති සංවණ්ණකස්ස සම්පත්තභාරාවහනෙන
පණ්ඩිතාවාරසමතික්කමාභාවවිභාවිනී, තස්මා තදාවිකරණසාධකං

සංවණ්ණනොකාසව්වාරණං කාතුමාහ “ඉදානි” තිආදි. නික්ඛිත්තස්සාති දෙසිතස්ස,
 “දෙසනා නික්ඛෙපො” ති හි එතං අත්ථනො හින්තමිපි සරූපනො එකමෙව,
 දෙසනාපි හි දෙසෙතඛිඛස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස වෙනෙයාසන්නානෙසු නික්ඛිපනනො
 “නික්ඛෙපො” ති වුවිචති. නනු සුත්තමෙව සංවණ්ණියතීති ආහ “සා
 පනෙසා” තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති – සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුවිචමානා
 සංවණ්ණනා “අයං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා” ති සුත්තස්ස සම්මදෙව
 නිදානපරිජ්ඣානෙන තඛිඛණ්ණනාය සුවිඤ්ඤෙයාත්තා පාකටා හොති, තස්මා
 තදෙව සාධාරණනො පටිමං විචාරයිස්සාමාති. යා හි සා කථා
 සුත්තත්ථසංවණ්ණනාපාකටකාරිනී, සා සඛිඛාපි සංවණ්ණකෙන වත්තඛිඛා.
 තදත්ථවිජානනුපායත්තා ච සා පරියායෙන සංවණ්ණනායෙවාති. ඉධ පන තස්මිං
 විචාරිතෙ යස්සා අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං නික්ඛිත්තං, තස්සා විභාගවසෙන “මමං
 වා හික්ඛවෙ” තිආදිනා (දී. නි. 1.5), “අප්පමත්තකං බො පනෙත” තිආදිනා (දී.
 නි. 1.7), “අත්ථි හික්ඛවෙ” තිආදිනා (දී. නි. 1.28) ච වුත්තානං සුත්තපදෙසානං
 සංවණ්ණනා වුවිචමානා තංතංඅනුසන්ධිදස්සනසුඛතාය සුවිඤ්ඤෙයානි දට්ඨඛිඛං.
 තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සහෙදානිපි සුත්තන්නාති
 සංකිලෙසභාගියාදියාසනපට්ඨානනයෙන සොළසවිධභාවං නාතිවත්තන්ති, එවං
 අත්තජ්ඣාසයාදි-සුත්ත-නික්ඛෙපවසෙන චතුඛිඛිධභාවන්ති ආහ “චත්තාරො
 සුත්තනික්ඛෙපො” ති. නනු සංසග්ගහෙදොපි සම්භවති, අථ කස්මා “චත්තාරො
 සුත්තනික්ඛෙපො” ති වුත්තන්ති? සංසග්ගහෙදස්ස සඛිඛත්ථ අලඛිභමානත්තා.
 අත්තජ්ඣාසයස්ස, හි අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයප්පච්ඡාවසිකෙහි සද්ධිං
 සංසග්ගහෙදො සම්භවති. “අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො
 ච ප්‍රච්ඡාවසිකො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච ප්‍රච්ඡාවසිකො ච,
 අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච අට්ඨුප්පත්තිකො ච ප්‍රච්ඡාවසිකො ච,
 අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච ප්‍රච්ඡාවසිකො වා” ති
 අජ්ඣාසයප්පච්ඡානුසන්ධිසඛිඛාවතො. අත්තජ්ඣාසයට්ඨුප්පත්තිනං පන
 අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගො නත්ථි, තස්මා නිරවසෙසං පත්ථාරනයෙන
 සංසග්ගහෙදස්ස අලඛිභනනො එවං වුත්තන්ති දට්ඨඛිඛං.

අථ වා අට්ඨුප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සියා සංසග්ගහෙදො,
 තදන්තොගධත්තා පන සංසග්ගවසෙන වුත්තානං සෙසනික්ඛෙපානං
 මූලනික්ඛෙපෙයෙව සන්ධාය “චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපො” ති වුත්තං. ඉමස්මිං පන
 අත්ථවිකප්පෙ යථාරහං එකකදුකතිකචතුකවසෙන සාසනපට්ඨානනයෙන
 සුත්තනික්ඛෙපො වත්තඛිඛාති නයමත්තං දස්සෙතීති වෙදිතඛිඛං. තත්‍රායං වචනත්ථො
 – නික්ඛිපනං කථනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො සුත්තනික්ඛෙපො,
 සුත්තදෙසනාති අත්ථො. නික්ඛිපියතීති වා නික්ඛෙපො, සුත්තමෙව නික්ඛෙපො
 සුත්තනික්ඛෙපො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි
 කාරණවසෙනාති අත්තජ්ඣාසයො, අත්තනො අජ්ඣාසයො වා එතස්ස
 යථාවුත්තනයෙනාති අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි එසෙව නයො. ප්‍රච්ඡාය
 වසො ප්‍රච්ඡාවසො, සො එතස්ස අත්ථි යථාවුත්තනයෙනාති ප්‍රච්ඡාවසිකො.
 අරණියතො අවගන්තඛිඛතො අත්ථො වුවිචති සුත්තදෙසනාය වත්ථු, තස්ස

උප්පත්ති අත්ප්පත්ති, සා එව අට්ඨප්පත්ති ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා, සා එතස්ස අත්ථි වුත්තනයෙනාති අට්ඨප්පත්තිකො. අපිව නික්ඛිපියති සුත්තමෙනෙනාති නික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තදෙසනාකාරණමෙව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො. පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡියතීති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො. තස්සා පුච්ඡාය වසෙන පවත්තං ධම්මපටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං. තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඨගවසෙන වුත්තං “පුච්ඡාවසිකො”ති. වුත්තනයෙන අට්ඨප්පත්තියෙව අට්ඨප්පත්තිකොති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ව පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණං නිරපෙක්ඛිත්වා අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිද්වයනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං නික්ඛෙපභාවො යුත්තො. තෙනෙව වක්ඛති “අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.5). පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනානිමිත්තභූතානං උප්පත්තියං පවත්තත්තා කථං අට්ඨප්පත්තිකෙ අනවරොධො සියා, පුච්ඡාවසිකට්ඨප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතදෙසනත්තා කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධො සියාති න වොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්ඤි අභිනිභාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණප්පාදස්ස අට්ඨප්පත්තිවසෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි ධම්මදායාදසුත්තාදීනං (ම. නි. 1.29) ආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං “අට්ඨප්පත්ති”ති වුවචති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයමෙව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකට්ඨොවායමත්ථො.

අනප්ඤ්චයොති පුච්ඡාදිනා අනප්ඤ්ඤිතො අයාවිතො, අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති ධම්මතන්තිද්වයනත්ථන්ති අධිප්පායො. භාරොති ආවළි යථා “මුත්තාභාරො”ති, ස්වෙව භාරකො, සම්මප්පධානසුත්තන්තානං භාරකො තථා. අනුපුබ්බෙන හි සංයුත්තකෙ නිද්දිට්ඨානං සම්මප්පධානපටිසංයුත්තානං සුත්තන්තානං ආවළි “සම්මප්පධානසුත්තන්තභාරකො”ති වුවචති, තථා ඉද්ධිපාදභාරකාදි. ඉද්ධිපාදඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣංගමග්ගභිසුත්තන්තභාරකොති පුබ්බපදෙසු පරපදලොපො, ද්වන්දගබ්භසමාසො වා එසො, පෙය්‍යාලනිද්දෙසො වා. තෙසන්ති යථාවුත්තසුත්තානං.

පරිපක්කාති පරිණතා. විමුත්තිපරිපාවතියාති අරහත්තඵලං පරිපාවෙන්තා සද්ධිත්තියාදයො ධම්මා. ඛයෙති ඛයනත්ථං, ඛයකාරණභූතාය වා ධම්මදෙසනාය. අජ්ඣාසයන්ති අධිමුත්තිං. ඛන්තින්ති දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. මනන්ති චිත්තං. අභිනිභාරන්ති පණ්ඩානං. බුජ්ඣනභාවන්ති බුජ්ඣනසභාවං, බුජ්ඣනාකාරං වා. අවෙක්ඛිත්වාති පච්චවෙක්ඛිත්වා, අපෙක්ඛිත්වා වා.

වත්තාරො වණ්ණාති වත්තාරි කුලානි, වත්තාරො වා රූපාදිපමාණා සත්තා.
මහාරාජානොති වත්තාරො මහාරාජානො දෙවා. වුවිචන්ති කිං,
පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා කින්ති අත්ථො.

කස්මාති ආහ “අට්ඨප්පත්තියං හි” තිආදි. වණ්ණාවණ්ණෙති නිමිත්තෙ භූමිමං,
වණ්ණසද්දෙන චෙත්ථ “අව්ඡරියං ආවුසො” තිආදිනා (දී. නි. 1.4) භික්ඛුසඬ්ඨසෙන
චුත්තොපි වණ්ණො සඬ්ඨගහිතො. තම්පි හි අට්ඨප්පත්තිං කත්වා “අත්ථි භික්ඛවෙ
අඤ්ඤෙ ධම්මා” තිආදිනා (දී. නි. 1.28) උපරි දෙසනං ආරභිස්සති. තදෙව විවරති
“ආවරියො” තිආදිනා. “මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍ය” න්ති ඉමිස්සා
දෙසනාය භ්‍රමදත්තෙන චුත්තං වණ්ණං අට්ඨප්පත්තිං කත්වා දෙසිතත්තා ආහ
“අත්තෙවාසි වණ්ණ” න්ති. ඉදානි පාළියා සම්බන්ධං දස්සෙතුං “ඉති” තිආදි
චුත්තං. දෙසනාකුසලොති “ඉමිස්සා අට්ඨප්පත්තියා අයං දෙසනා සම්භවති” ති
දෙසනාය කුසලො, එතෙන පකරණානුගුණං භගවතො ථොමනමකාසි. එසා හි
සංවණ්ණනකානං පකති, යදිදං තත්ථ තත්ථ පකරණාධිගතගුණෙන භගවතො
ථොමනා. වා-සද්දො චෙත්ථ
උපමානසමුවිචයසංසයවචනචොස්සග්ගපදපුරණසදිසවිකප්පාදිසු බහුස්ථත්ථෙසු
දිස්සති. තථා හෙස “පණ්ඩිතොවාපි තෙන සො” තිආදිසු උපමානෙ දිස්සති,
සදිසභාවෙති අත්ථො. “තං වාපි ධීරා මුනිං පච්චෙයන්ති” තිආදිසු (සු. නි. 213)
සමුවිචයෙ. “කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා” තිආදිසු (පාරා. 296) සංසයෙ. “අයං වා
(අයඤ්ච) (දී. නි. 1.181) ඉමෙසං සමණ්‍යාභ්මණානං සබ්බොලො
සබ්බමුළ්භො” තිආදිසු (දී. නි. 1.181) වචනචොස්සග්ගෙ. “න වායං කුමාරකො
මත්තමඤ්ඤාසි” තිආදිසු (සං. නි. 2.154) පදපුරණෙ. “මධුං වා මඤ්ඤති බාලො,
යාව පාපං න පච්චති” තිආදිසු (ධ. ප. 69) සදිසෙ. “යෙ හි කෙචි භික්ඛවෙ, සමණා
වා බ්‍රාහ්මණා වා” තිආදිසු (ම. නි. 1.170; සං. නි. 5.1092) විකප්පෙ. ඉධාපි
විකප්පෙයෙව. මම වා ධම්මස්ස වා සඬ්ඨස්ස වාති විවිධා විසුං විකප්පනස්ස
ජොතකත්තාති ආහ “වා-සද්දො විකප්පනත්ථො” ති. පර-සද්දො පන අත්ථෙව
අඤ්ඤත්ථො “අහඤ්චෙව බො පන ධම්මං දෙසෙය්‍යං, පරෙ ව මෙ න
ආජානෙය්‍ය” න්තිආදිසු (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; මහාව. 7, 8) අත්ථි
අධිකත්ථො “ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්ත” න්තිආදිසු (විහ. 814; අ. නි. 10.21; ම. නි.
1.148; පටි. ම. 1.68; 1.111) අත්ථි පච්ඡාභාගත්ථො “පරතො ආගමිස්සති” තිආදිසු.
අත්ථි පච්චනීකත්ථො “උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං
නිග්ගහෙත්වා” තිආදිසු (දී. නි. 2.168; සං. නි. 5.822; අ. නි. 8.70; උදා. 51) ඉධාපි
පච්චනීකත්ථොති දස්සෙති “පටිච්චරුද්ධා සත්තා” ති ඉමිනා. සාසනස්ස
පච්චනීකභූතා පච්චත්ථිකා සත්තාති අත්ථො. ත-සද්දො පරෙති චුත්තමත්ථං
අවණ්ණභාසනකිරියාවිසිට්ඨං පරාමසතීති චුත්තං “යෙ අවණ්ණං වදන්ති, තෙසු” ති.

නනු තෙසං ආසාතො නත්ථි ගුණමහත්තත්තා, අථ කස්මා එවං චුත්තන්ති
චොදනාලෙසං දස්සෙත්වා තදපනෙති “කිඤ්චාපි” තිආදිනා. කිඤ්චාපි නත්ථි, අථ
බො තථාපිති අත්ථො. ඊදිසෙසුපිති එත්ථ පි-සද්දො සම්භාවනත්ථො, තෙන
රතනත්තයනිමිත්තම්පි අකුසලචිත්තං න උප්පාදෙනබ්බං, පගෙව

වට්ටාමිසලොකාමිසනිමිත්තන්ති සම්භාවෙනි. පරියන්තිධම්මොයෙව සද්ධම්මනායනටියෙන නෙත්තිති ධම්මනෙත්ති. ආහනනිති ආභුසො සට්ඨෙති, හිංසනි වා, විබාධනි, උපතාපෙනි වාති අත්ථො. කත්ථවි “එත්ථා”ති පායො දිස්සති, සො පච්ඡාලිඛිතො පොරාණපාඨානුගතාය ටිකාය විරොධත්තා, අත්ථයුත්තියා ව අභාවතො. යදිපි දොමනස්සාදයො ව ආහනනිති, කොපෙයෙව පනායං නිරුල්භොති දස්සෙති “කොපස්සෙතං අධිවචන”න්ති ඉමිනා. අවයවත්ථස්සද්වි දස්සෙත්වා තත්ථ පරියායෙන අත්ථං දස්සෙත්තො ඵවමාහ. අධිවචනන්ති ව අධිකිච්ච පවත්තං වචනං, පසිද්ධං වා වචනං, නාමන්ති අත්ථො. ඵවමිතරෙසුපි. එත්ථ ව සභාවධම්මතො අස්සද්ධස්ස කත්තුඅභාවජොතනත්ථං “ආහනනි”ති කත්තුත්ථෙ ආසාතස්සද්දං දස්සෙති. ආහනනි එතෙන, ආහනනමත්තං වා ආසාතොති කරණභාවත්ථාපි සම්භවන්තියෙව. “අප්පනිකා”ති එතස්සත්ථො “අතුට්ඨා අසොමනස්සිකා”ති වුත්තො, ඉදං පන පාකට්ඨපරියායෙන අපච්චයස්සද්දස්ස නිබ්බවනදස්සනං, තම්මුබ්බෙන පන න පච්චෙති තෙනාති අප්පච්චයොති කාතබ්බං. අභිරාධයනිති සාධයනි. එත්ථාති එතෙසු තිසු පදෙසු. ද්විතීති ආසාතඅනභිරද්ධිපදෙහි. එකෙනාති අපච්චයපදෙන. එත්තකෙසු ගහිතෙසු තංසම්පයුත්තා අග්ගහිතා සියුං, න ව සක්කා තෙපි අග්ගහිතං එකුප්පාදාදිසභාවත්තාති වොදනං විසොධෙතං. “තෙස”න්තිආදි වුත්තං, තෙසන්ති යථාවුත්තානං සඬ්ඛාරක්ඛන්ධවෙදනාක්ඛන්ධෙකදෙසානං. සෙසානන්ති සස්සද්ධාදිස්සද්ධාණාවසිට්ඨසඬ්ඛාරක්ඛන්ධෙකදෙසානං. කරණන්ති උප්පාදනං. ආසාතාදීනස්සද්වි පවත්තියා පච්චයසමවායනං ඉධ “කරණ”න්ති වුත්තං, තං පන අත්ථතො උප්පාදනමෙව. තදනුප්පාදනස්සද්වි සන්ධාය පාළියං “න කරණියා”ති වුත්තං. පටික්ඛිත්තමෙව යථාරහං එකුප්පාදනිරොධාරම්මණවත්ථුභාවතො.

තත්ථාති තස්මිං මනොපදොසෙ. “තෙසු අවණ්ණභාසකෙසු”ති ඉමිනා ආධාරත්ථෙ භුමිමං දස්සෙති. නිමිත්තත්ථෙ, භාවලක්ඛණෙ වා එතං භුමිමන්ති ආහ “තස්මිං වා අවණ්ණෙ”ති. න හි අගුණො, නින්දා වා කොපදොමනස්සානං ආධාරො සම්භවති තබ්බාසකායත්තත්තා තෙසං. අස්සථාති සත්තමියා රූපං වෙ-සද්දයොගෙන පරිකප්පනවිසයත්තාති දස්සෙති “භවෙය්‍යාථා”ති ඉමිනා. “භවෙය්‍යාථ වෙ, යදි භවෙය්‍යාථා”ති ව වදන්තො ‘යථාක්කමං පුබ්බාපරයොගිතො එතෙ සද්දා’ති ඤාපෙති’ති වදන්ති. “කුපිතා කොපෙන අනත්තමනා දොමනස්සෙතා”ති ඉමිනා “එවං පට්ඨමෙන නයෙනා”තිආදීනා වුත්තවචනං අත්ථන්තරාභාවදස්සනෙන සමත්ථෙති. “තුම්භාක”න්ති ඉමිනා සමානත්ථො “තුම්භ”න්ති එකො සද්දො “අම්භාක”න්ති ඉමිනා සමානත්ථො “අම්භ”න්ති සද්දො විය යථා “තස්මා හි අම්භං දහරා න මියරෙ”ති (ජා. 1.93) ආහ “තුම්භාකංයෙව”ති. අත්ථවසා ලිඬගවිපරියායොති කත්වා “තාය ව අනත්තමනතායා”ති වුත්තං. “අන්තරායො”ති වුත්තෙ සමණධම්මවිසෙසානන්ති අත්ථස්ස පකරණතො විස්සද්ධායමානත්තා, විස්සද්ධායමානත්ථස්ස ව සද්දස්ස පයොගෙ කාමචාරත්තා “පට්ඨමජ්ඣානාදීනං අන්තරායො”ති වුත්තං. එත්ථ ව “අන්තරායො”ති ඉදං මනොපදොසස්ස අකරණියතාය කාරණවචනං. යස්මා තුම්භාකමෙව තෙන කොපාදීනා පට්ඨමජ්ඣානාදීනමන්තරායො භවෙය්‍ය, තස්මා තෙ

කොපාදිපරියායෙන වුත්තා ආසාතාදයො න කරණියාති අධිප්පායො, තෙන “නාහං සබ්බඤ්ඤ”ති ඉස්සරහාවෙන තුම්භෙ තතො නිවාරෙමි, අථ බො ඉමිනාව කාරණෙනාති දස්සෙති. තං පන කාරණවචනං යස්මා ආදීනවචිභාවනං හොති, තස්මා “ආදීනවං දස්සෙන්නො”ති හෙට්ඨා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

යො පන මනොපදොසො න කෙවලං කාලන්තරභාවිනොයෙව භික්ෂුබ්බස්ස අන්තරායකරො, අථ බො තඬ්ඛණපවත්තනාරහස්සපි භික්ෂුබ්බස්ස අන්තරායකරොති මනොපදොසෙ ආදීනවං දළ්භතරං කත්වා දස්සෙතුං “අපි නු”තිආදිමාහාතිපි සම්බන්ධො වත්තබ්බො. පරෙසන්ති යෙ අත්තතො අඤ්ඤෙ, තෙසන්ති අත්ථො, න පන “පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු”න්තිආදිසු විය පටිවිරුද්ධසත්තානන්ති ආහ “යෙසං කෙසඤ්චි”ති. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති “කුපිතො හි”තිආදිනා. පාළියං සුභාසිතදුබ්භාසිතවචනජානනම්පි තදත්ථජානනෙනෙව සිද්ධන්ති ආහ “සුභාසිතදුබ්භාසිතස්ස අත්ථ”න්ති.

අන්ධංතමන්ති අන්ධභාවකරං තමං, අනිවිය වා තමං. යං නරං සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමන්ති සම්බන්ධො. යන්ති වා භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, යස්මිං කාලෙ සහතෙ, තදා අන්ධතමං හොතිති අත්ථො, කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන කාරණෙන සහතෙ, තෙන අන්ධතමන්ති. එවං සති යංතං-සද්දානං නිව්චසම්බන්ධන්තා “යදා”ති අප්ඤ්ඤාහරිතබ්බං. කිරියාපරාමසනං වා එතං, “කොධො සහතෙ”ති යදෙනං කොධස්ස අභිභවනං වුත්තං, එතං අන්ධතමන්ති. තතො ව කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සතිති යොජෙතබ්බං. අත්ථං ධම්මන්ති පාළිඅත්ථං, පාළිධම්මඤ්ච. චිත්තප්පකොපනොති චිත්තස්ස පකතිභාවච්ඡහනෙන පදුසකො. අන්තරතොති අබ්භන්තරතො, චිත්තතො වා කොධවසෙන භයං ජානං. න්ති තථාසභාවං කොධං, කොධස්ස වා අනත්ථජනනාදිප්පකාරං.

සබ්බත්ථාපීති සබ්බෙසුපි පට්ඨානිකයනියනියෙසු. “අවණ්ණෙ පටිපජ්ජිතබ්බාකාර”න්ති අධිකාරො. අවණ්ණභාසකානම්චියන්තා “තත්‍රා”ති පදස්ස තස්මිං අවණ්ණෙති අත්ථොව දස්සිතො. අභුතන්ති කත්තුභුතං වචනං, යං වචනං අභුතං හොතිති අත්ථො. අභුතතොති පන අභුතතාකිරියාව භාවප්පධානන්තා, භාවලොපත්තා වාති දස්සෙති “අභුතභාවෙනෙවා”ති ඉමිනා. “ඉතිපෙත”න්තිආදි නිබ්බේධනාකාරනිදස්සනන්ති දස්සෙතුං “කථ”න්තිආදි වුත්තං. තත්‍රාති තස්මිං වචනෙ. යොජනාති අධිප්පායපයොජනා. තුණ්හිති අභාසනත්ථෙ නිපාතො, භාවනපුංසකො වෙස. “ඉතිපෙතං අභුත”න්ති වත්වා “යං තුම්භෙහි”තිආදිනා තදත්ථං විවරති. ඉමිනාපීති පි-සද්දෙන අනෙකවිධං කාරණං සම්පිණ්ඨෙති. කාරණසරූපමාහ “සබ්බඤ්ඤයෙවා”තිආදිනා. එව-සද්දො තීසුපි පදෙසු යොජෙතබ්බො, සබ්බඤ්ඤභාවතො න අසබ්බඤ්ඤ, ස්වාක්ඛාතන්තා න දුරක්ඛාතො, සුප්පටිපත්තන්තා න දුප්පටිපත්තොති ඉමිනාපි කාරණෙන නිබ්බේධෙතබ්බන්ති වුත්තං හොති. “කස්මා පන සබ්බඤ්ඤ”තිආදිපටිචොදනායපි තංකාරණදස්සනෙන නිබ්බේධෙතබ්බමෙවාති ආහ “තත්‍ර ඉදඤ්චිදඤ්ච

කාරණා” න්ති. තනුනි තෙසු සබ්බඤ්ඤාතාදීසු. ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච කාරණාන්ති
 අනෙකච්චෙධන කාරණානුකාරණං දස්සෙත්වා “න සබ්බඤ්ඤා” තිආදිවචනං
 නිබ්බේදෙතබ්බන්ති අත්ථො. තත්ත්වං කාරණං – සබ්බඤ්ඤා එව අම්භාකං සත්ථා
 අවිපරිතධම්මදෙසනත්තා. ස්වාක්ඛාතො එව ධම්මො ඵකන්තනියානිකත්තා.
 සුප්පට්ඨනො එව සඤ්ඤා සංකිලෙසරහිතත්තාති.
 කාරණානුකාරණදස්සනම්පෙත්ථ අසබ්බඤ්ඤාතාදිවචන-නිබ්බේදනමෙව
 තථාදස්සනස්ස තෙසම්පි කාරණභාවතොති දට්ඨබ්බං. කාරණකාරණම්පි හි
 “කාරණා” න්ත්වෙව චුච්චති, පතිට්ඨානපතිට්ඨානම්පි “පතිට්ඨාන” න්ත්වෙව යථා
 “තිණ්ණෙහි භත්තං සිනිද්ධං, පාසාදෙ ධම්මමජ්ඣායති” ති. දුතියං පදන්ති
 “අතච්ඡ” න්ති පදං. පට්ඨමස්ස පදස්සාති “අභුත” න්ති පදස්ස. චතුත්ථන්ති “න ච
 පනෙතං අම්භෙසු සංවිජ්ජති” ති පදං. තතියස්සාති “නත්ථි වෙතං අම්භෙසු” ති
 පදස්ස. විවිධමෙකත්ථෙවෙයෙව පවත්තං වචනං විචචනං, තදෙව වෙචචනං, වචනන්ති
 වා අත්ථො සද්දෙන වචනියත්තා “භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති
 වචනමුත්තම” න්තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.1 ම. නි. අට්ඨ. 1.1; අ. නි.
 1.රූපාදිග්ගවණ්ණනා; පාරා. අට්ඨ. 1.1) විය. නානාසභාවතො විගතං වචනං
 යස්සාති වෙචචනං චුත්තනයෙන, පරියායවචනන්ති අත්ථො.

එත්ථාහ – කස්මා පනෙත්ථ පරියායවචනං චුත්තං, නනු එකෙකපදවසෙනෙව
 අධිජ්ජෙතො අත්ථො සිද්ධො, එවං සිද්ධෙ සති කිමෙන තෙන පරියායවචනෙන.
 තදෙනඤ්චි ගන්ථගාරවාදිඅනෙකදොසකරං, යදි ව තං චත්තබ්බං සියා, තදෙව චුත්තං
 අස්ස, න තදඤ්ඤන්ති? චුච්චතෙ – දෙසනාකාලෙ, හි ආයතිඤ්ච කස්සචි කථඤ්චි
 තදත්ථපට්ඨෙධනත්ථං පරියායවචනං චුත්තං. දෙසනාපට්ඨගාහකෙසු හි යො තෙසං
 පරියායවචනානං යං පුබ්බෙ සඤ්ඤානං කරොති “ඉදම්මස්සත්ථස්ස වචන” න්ති,
 තස්ස තෙනෙව තදත්ථපට්ඨෙධො හොති. අපිච තස්මිං බණ්ණෙ වික්ඛිත්තවිත්තානං
 අඤ්ඤවිහිතානං විපරියායානං අඤ්ඤෙන පරියායෙන තදත්ථාවබ්බොධනත්ථම්පි
 පරියායවචනං චුත්තං. යඤ්චි යෙ න සුණන්ති, තප්පරිභායනවසෙන තෙසං සබ්බථා
 පරිපුණ්ණස්ස යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස අනවබ්බොධො සියා, පරියායවචනෙ පන
 චුත්තෙ තබ්බසෙන පරිපුණ්ණමත්ථාවබ්බොධො හොති. අථ වා මන්දබුද්ධිතං
 පුනප්පුනං තදත්ථලක්ඛණෙන අසම්මොහනත්ථං පරියායවචනං චුත්තං.
 මන්දබුද්ධිතඤ්චි එකෙනෙව පදෙන ඵකත්ථස්ස සල්ලක්ඛණෙන සම්මොහො
 හොති, අනෙකෙන පරියායෙන පන ඵකත්ථස්ස සල්ලක්ඛණෙන තථාසම්මොහො
 න හොති අනෙකප්පචත්තිනිමිත්තෙන ඵකත්ථෙයෙව පවත්තසද්දෙන
 යථාධිජ්ජෙතස්ස අත්ථස්ස නිවිජ්ජත්තා.

අපරො නයො – “අනෙකෙපි අත්ථා සමානඛ්‍යාඤ්ජනා හොන්ති” ති යා
 අත්ථන්තරපරිකප්පනා සියා, තස්සා පරිවජ්ජනත්ථම්පි පරියායවචනං චුත්තන්ති
 වෙදිතබ්බං. අනෙකෙසම්පි හි අත්ථානං එකපදවචනියතාවසෙන
 සමානඛ්‍යාඤ්ජනත්තා යථාචුත්තස්ස පදස්ස “අයමත්ථො නු බො අධිජ්ජෙතො,
 උදාහු අයමත්ථොවා” ති පවත්තං සොතුනමත්ථන්තරපරිකප්පනං වෙචචනං
 අඤ්ඤමඤ්ඤං හෙදකවසෙන පරිවජ්ජෙති. චුත්තඤ්ච –

“නෙකක්ඛවුත්තියා සද්දො, න විසෙසත්ථඤාපකො;
පරියායෙන යුත්තො තු, පරියායො ච හෙදකො” ති.

අපරො නයො – අනඤ්ඤස්සාපි පරියායවචනස්ස වචනෙ අනෙකාහි තාහි තාහි
නාමපඤ්ඤත්තීහි තෙසං තෙසං අත්ථානං පඤ්ඤාපනත්ථමි පරියායවචනං
චත්තබ්බං හොති. තථා හි පරියායවචනෙ වුත්තෙ “ඉමස්සත්ථස්ස ඉදම්භිදම්භි
නාම”න්ති සොතුනං අනෙකධා නාමපඤ්ඤත්තීච්ඡානනං. තතො ච
තංතංපඤ්ඤත්තීකොසල්ලං හොති සෙය්‍යාථාපි නිසංශ්චුසත්ථෙ පරිවයනං. අපිච
ධම්මකථිකානං තත්තිඅත්ථුපනිබන්ධනපරාවබෝධනානං සුබසිද්ධියාපි
පරියායවචනං. තබ්බවනෙන හි ධම්මදෙසකානං තත්තිඅත්ථස්ස අත්තනො චිත්තෙ
උපනිබන්ධනෙන යපනෙන පරෙසං සොතුනමවබෝධනං සුබසිද්ධං හොති. අථ වා
සම්මාසම්බුද්ධස්ස අත්තනො ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තියා විභාවනත්ථං,
වෙනෙය්‍යානඤ්ච තත්ථ ඛිජ්ජාපනත්ථං පරියායවචනං භගවා නිද්දිසති.
තදසම්පත්තිකස්ස හි තථාවචනං න සම්භවති. තෙන ච පරියායවචනෙන යථාසුතෙන
තස්ස ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තියං තප්පරිවරණෙන,
තදඤ්ඤසුවර්තසමුපබ්බතෙන ච පුඤ්ඤසච්චාතස්ස ඛිජ්ජස්ස වපනං සම්භවති. කො හි
ඊදිසාය සම්පත්තියා විඤ්ඤායමානාය තදෙනං නාහිපත්ථෙය්‍යාති, කිං වා බහුනා.
යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො යථා සබ්බස්මිං අත්ථෙ
අප්පටිහතඤාණවාරො, තථා සබ්බස්මිං සද්දවොහාරෙති එකමිපි අත්ථං අනෙකෙහි
පරියායෙහි බොධෙති, නත්ථි තත්ථ දන්ධායිතත්තං චිත්ථාරිතත්තං, නාපි
ධම්මදෙසනාය භාති, ආවෙණිකො වායං බුද්ධධම්මො. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස හි
සුප්පටිවිදිතභාවෙන පටිසම්භිදාඤාණෙහි විය තෙනපි ඤාණෙන අත්ථෙ, ධම්මෙ,
නිරුත්තියා ච අප්පටිහතවුත්තිතාය බුද්ධලීලාය එකමිපි අත්ථං අනෙකෙහි
පරියායෙහි බොධෙති, න පන තස්මිං සද්දවොහාරෙ, තථාබෝධනෙ වා මන්දභාවො
සම්මාබෝධනස්ස සාධනත්තා, න ච තෙන අත්ථස්ස චිත්ථාරභාවො
එකස්සෙවත්ථස්ස දෙසෙතබ්බස්ස සුබ්බිජානනකාරණත්තා, නාපි තබ්බවනෙන
ධම්මදෙසනාභාති තස්ස දෙසනාසම්පත්තිභාවතො. තස්මා සාත්ථකං පරියායවචනං,
න වාපි තං ගන්ථගාරවාදිඅනෙකදොසකරන්ති දට්ඨබ්බං. යං පනෙනං වුත්තං “යදි ච
තං චත්තබ්බං සියා, තදෙව වුත්තං අස්ස, න තදඤ්ඤ”න්ති, තමිපි න යුත්තං
පයොජනන්තරසම්භවතො. තදෙව හි අවත්වා තදඤ්ඤස්ස වචනෙන
දෙසනාක්ඛණෙ සමාහිතචිත්තානමිපි සම්මදෙව පටිග්ගණ්භන්තානං
තංතංපදන්තොගධපචත්තිනිමිත්තමාරබ්භ තදත්ථාධිගමො හොති, ඉතරථා
තස්මිංයෙව පදෙ පුනස්පුනං වුත්තෙ තෙසං තදත්ථානධිගතතා සියාති. හොන්ති
වෙන්ථ –

“යෙන කෙනචි අත්ථස්ස, බොධාය අඤ්ඤසද්දතො;
චික්ඛිත්තකමනානමිපි, පරියායකථා කතා.

මන්දානඤ්ච අමුල්භත්ථං, අත්ථන්තරනිසෙධයා;
තංතංනාමනිරුල්භත්ථං, පරියායකථා කතා.

දෙසකානං සුකරත්ථං, තත්තිඅත්ථාවබ්බොධනො;
ධම්මතිරුත්තිබ්බොධත්ථං, පරියායකථා කතා.

වෙනෙය්‍යානං තත්ථ ඛිජ්චාපනත්ථඤ්ච අත්තනො;
ධම්මධාතුයා ලීළාය, පරියායකථා කතා.

තදෙව තු අවත්ථාන, තදඤ්ඤෙහි පබ්බොධනං;
සම්මාපටිග්ගණ්හන්තානං, අත්ථාධගමාය කත'න්ති.

ඉදං පන නිබ්බේධනං ඊදිසෙයෙව, න සබ්බත්ථ කාතබ්බන්ති දස්සෙන්තො
“ඉදඤ්චා”තිආදිමාහ. තත්ථ අවණ්ණෙයෙවාති කාරණපතිරූපං වත්ථා, අවත්ථා වා
දොසපතිට්ඨාපනවසෙන නින්දාය එව. න සබ්බත්ථාති න කෙවලං
අක්කොසනඛුංසනවම්භනාදීසු සබ්බත්ථ නිබ්බේධනං කාතබ්බන්ති අත්ථො.
තදෙවත්ථං “යදි ඡී”තිආදිනා පාකටං කරොති. “සාසඬකනීයො භොති”ති වුත්තං
තථානිබ්බේධෙතබ්බතාය කාරණමෙව “තස්මා”ති පටිනිද්දිසති. “ඔට්ඨොසී”තිආදි
“න සබ්බත්ථා”ති එතස්ස විවරණං. ජාතිනාමගොත්තකම්මසිප්පආබාධ ලිඬග
කිලෙස ආපත්ති අක්කොසනසඬබාතෙහි දසහි අක්කොසවත්ථුහි. අධිවාසනමෙව
බන්ති, න දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛමනාදයොති අධිවාසනබන්ති.

6. එවං අවණ්ණභූමියා සංවණ්ණනං කත්ථා ඉදානි වණ්ණභූමියාපි සංවණ්ණනං
කාතුමාහ “එව”න්තිආදි. තත්ථ අවණ්ණභූමියන්ති අවණ්ණප්පකාසනට්ඨානෙ.
තාදිලක්ඛණන්ති එත්ථ “පඤ්චභාකාරෙහි තාදී ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, වත්තාවිති තාදී,
තිණ්ණාවිති තාදී, මුත්තාවිති තාදී, තංනිද්දෙසා තාදී”ති (මහානි. 38)
නිද්දෙසනයෙන පඤ්චසු අත්ථෙප්ප ඉධ පට්ඨමෙනත්ථෙත තාදී. තත්‍රායං නිද්දෙසො –

කථං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, අරහා ලාභෙපි තාදී, අලාභෙපි තාදී, යසෙපි, අයසෙපි,
පසංසායපි, නින්දායපි, සුඛෙපි, දුක්ඛෙපි තාදී, එකඤ්චෙ බාහං ගන්ධෙන
ලිම්පෙය්‍යුං, එකඤ්චෙ බාහං වාසියා තච්ඡෙය්‍යුං, අමුස්මිං නත්ථි රාගො, අමුස්මිං
නත්ථි පටිසො, අනුනයපටිසව්ඡප්පනො උග්ගාටිනිග්ගාටිවිතිවත්තො,
අනුරොධවිරොධසමතික්කන්තො, එවං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදීති (මහානි. 38).

වචනත්ථො පන තම්ච දිස්සන්ති තාදී, ඉට්ඨම්ච අනිට්ඨම්පි පස්සන්ති අත්ථො.
තස්ස ලක්ඛණං තාදිලක්ඛණං, ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමපෙක්ඛනසභාවො. අථ වා තම්ච
දිස්සතෙ තාදී, සො එව සභාවො, තදෙව ලක්ඛණං තාදිලක්ඛණන්ති. වණ්ණභූමියං
තාදිලක්ඛණං දස්සෙතුන්ති සම්බන්ධො. පර-සද්දො අඤ්ඤත්ථෙති ආහ “යෙ
කෙච්ඡී”තිආදි. ආනන්දන්ති භුසං පමොදන්ති තංසමඬගිනො සත්තා එතෙනාති
ආනන්දසද්දස්ස කරණත්ථතං දස්සෙති. සොහනමනො සුමනො, විත්තං, සොහනං
වා මනො යස්සාති සුමනො, තංසමඬගිපුග්ගලො. නනු ච විත්තවාචකභාවෙ සති
වෙතසිකසුඛස්ස භාවත්ථතා යුත්තා, පුග්ගලවාචකභාවෙ පන විත්තමෙව භාවත්ථො
සියා, න වෙතසිකසුඛං, සුමනසද්දස්ස දබ්බනිමිත්තං පති පවත්තත්තා යථා

“දණ්ඩත්තං සිබ්බත්තං” න්ති ආදීති? සච්චමෙතං දබ්බෙ අපෙක්ඛිතෙ, ඉධ පන තදනපෙක්ඛිත්වා තෙන දබ්බෙන යුත්තං මූලනිමිත්තභූතං චෙතසිකසුඛමෙව අපෙක්ඛිත්වා සුමනසද්දො පවත්තො, තස්මා එත්ථාපි චෙතසිකසුඛමෙව භාවත්ථො සම්භවති, තෙනාහ “චෙතසිකසුඛස්සෙතං අධිවචන” න්ති. එතෙන හි වචනෙන තදඤ්ඤචෙතසිකානම්පි චිත්තපට්ඨද්ධත්තා, චිත්තකිරියත්තා ච යථාසම්භවං සොමනස්සභාවො ආපජ්ජතිති වොදනං නාපජ්ජතෙව රුළුභිසද්දත්තා තස්ස යථා “පඬකජ” න්ති පරිහරති. උබ්බිලයතිති උබ්බිලං, භිත්තදති පුරිමාවත්ථාය විසෙසං ආපජ්ජතිති අත්ථො. තදෙව උබ්බිලාවිතං පච්චයන්තරාගමාදිවසෙන. උද්ධං පලවතිති වා උබ්බිලාවිතං අකාරානං ඉකාරං, ආකාරඤ්ච කත්වා, චිත්තමෙව “චෙතසො” ති වුත්තත්තා. තද්ධිතෙ පන සිද්ධෙ තං අබ්බතිරිත්තං තස්මිං පදෙ වචනීයස්ස සාමඤ්ඤභාවතො, තස්ස වා සද්දස්ස නාමපදත්තා, තස්මා කස්සාති සම්බන්ධිවිසෙසානුයොගෙ “චෙතසො” ති වුත්තන්ති දස්සෙතුං “කස්සා” ති ආදි වුත්තං. එස නයො ඊදිසෙසු. යාය උජ්ජන්තාය කායචිත්තං වාතපුරිතභස්සා විය උද්ධුමායනාකාරජ්ජත්තං හොති තස්සා ගෙහසිතාය ඔදග්ගපිතියා එතං අධිවචනන්ති සරූපං දස්සෙති “උද්ධවචාවභායා” ති ආදිනා. උද්ධවචාවභායාති උද්ධතභාවාවභාය. උජ්ජිලාපෙති චිත්තං උජ්ජිලාවිතං කරොතිති උබ්බිලාපනා, සා එව පිති, තස්සා. බන්ධවසෙන ධම්මවිසෙසත්තං ආහ “ඉධාපි” ති ආදිනා. අවණ්ණභූමිමපෙක්ඛාය අපි-සද්දො “අයම්පි පාරාජිකො” ති ආදීසු (පාරා. 1.89, 91, 167, 171, 195, 197) විය, ඉධ ව කිඤ්චාපි තෙසං භික්ඛූනං උබ්බිලාවිතමෙව නත්ථි, අථ බො ආයතිං කුලපුත්තානං එදිසෙසුපි යානෙසු අකුසලජ්ජත්තිං පටිසෙධෙන්තො ධම්මනෙත්ති. යපෙතිති. ද්විභි පදෙහි සඬබ්බාරක්ඛන්ධො, එකෙන වෙදනාක්ඛන්ධො වුත්තොති එත්ථාපි “තෙසං වසෙන සෙසානං සම්පයුත්තධම්මානං කරණං පටික්ඛිත්තමෙවා” ති ව අට්ඨකථායං වුත්තනයෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති න වුත්තං. “පි-සද්දො සම්භාවනත්ථො” ති ආදිනා වුත්තනයෙන චෙත්ථ අත්ථො යථාසම්භවං චෙදිතබ්බො.

තුම්භංයෙවස්ස තෙන අන්තරායොති එත්ථාපි “අන්තරායො” ති ඉදං “උබ්බිලාවිතත්තස්ස අකරණීයතාකාරණවචන” ති ආදිනා හෙට්ඨා අවණ්ණපක්ඛෙ අම්භෙහි වුත්තනානුසාරෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථ ව “ආනන්දිනො උබ්බිලාවිතා” ති දීපිතං පිතිමෙව ගහෙත්වා “තෙන උබ්බිලාවිතත්තෙනා” ති වචනං සොමනස්සරහිතාය පිතියා අභාවතො තබ්බවනෙනෙව “සුමනා” ති දීපිතං සොමනස්සම්පි සිද්ධමෙවාති කත්වා වුත්තං. අථ වා සොමනස්සස්ස අන්තරායකරතා පාකටා, න තථා පිතියාති එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනෙතන්ති යථාවුත්තං අත්ථං අවිභාගතො මනසි කත්වා වොදෙති. ආවරියො “සච්ච” න්ති තමත්ථං පටිජානිත්වා “තං පනා” ති ආදිනා විභජ්ජබ්බාකරණවසෙන පරිහරති.

තත්ථ එතන්ති ආනන්දාදීනමකරණීයතාවචනං, නනු භගවතා වණ්ණිතන්ති සම්බන්ධො. බුද්ධොති කිත්තයන්තස්සාති “බුද්ධො” ති වචනං ගුණානුස්සරණවසෙන කට්ඨන්තස්ස සාධුජනස්ස. කසිණෙනාති කසිණතාය සකලභාවෙන. ජම්බුදීපස්සාති චෙතස්ස අවයවභාවෙන සම්බන්ධිවචනං. අපරෙ පන

“ජම්බුදීපස්සාති කරණවචනත්ථෙ සාම්චචන” ති වදන්ති, තෙසං මනෙන කසිණජම්බුදීපසද්දානං සමානාධිකරණභාවො දට්ඨබ්බො, කරණවචනඤ්ච නිස්සක්කත්ථෙ. පගෙව එකදෙසතො පනාති අපි-සද්දො සම්භාවනෙ. ආදි-සද්දෙන චෙත්ථ –

“මා සොචි උදායි, ආනන්දො අවිතරාගො කාලං කරෙය්‍ය, තෙන චිත්තප්පසාදෙන සත්තක්ඛත්තුං දෙවරජ්ජං කාරෙය්‍ය, සත්තක්ඛත්තුං ඉමස්මිංයෙව ජම්බුදීපෙ මහාරජ්ජං කාරෙය්‍ය, අපිව උදායි ආනන්දො දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායිස්සති” තිආදිසුත්තං (අ. නි. 3.81) –

සඬගහිතං. ත්ති සුත්තන්තරෙ වුත්තං පිතිසොමනස්සං. නෙක්ඛම්මස්සිතන්ති කාමතො නික්ඛමනෙ කුසලධම්මෙ නිස්සිතං. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. ගෙහස්සිතන්ති ගෙහවාසිතං සමුදාවිණ්ණතො ගෙහසඬබාතෙ කාමගුණෙ නිස්සිතං. කස්මා තදෙවිධාධිප්පෙතන්ති ආහ “ඉදඤ්ඪී” තිආදි. “ආයස්මතො ජන්තස්ස උප්පන්තසදිස” ත්ති වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං, සමත්ථෙතුං වා “තෙනෙවා” තිආදි වුත්තං. විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි භගවති, ධම්මෙ ව පවත්තගෙහස්සිතපෙමනාය. පරිනිබ්බානකාලෙති පරිනිබ්බානාසන්තකාලෙ භගවතා පඤ්ඤත්තෙන තප්පිතොති වා සම්බන්ධො. පරිනිබ්බානකාලෙති වා භගවතො පරිනිබ්බුතකාලෙ සඬසෙන තප්පිතො නිබ්බත්තෙතීති වා සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මදණ්ඩෙනාති “හික්ඛුහි ඉත්ථන්තාමො නෙව චත්තබ්බො, න ඔවදිතබ්බො, නානුසාසිතබ්බො” ති (වුළුව. 445) කතෙන බ්‍රහ්මදණ්ඩෙන. තප්පිතොති සංවෙපිතො. තස්මාති යස්මා ගෙහස්සිතපිතිසොමනස්සං ඤානාදීනං අන්තරායකරං, තස්මා. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා සක්කපඤ්ඤසුත්තෙ “සොමනස්සංපාහං දෙවානම්න්ද, දුට්ඨෙත වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පි” ති (දී. නි. 2.359).

“අයඤ්ඪී” තිආදිනා තදෙවත්ථං කාරණතො සමත්ථෙති. රාගසහිතත්තා හි සා අන්තරායකරාති. එත්ථ පන “ඉදඤ්ඪී රාගසඤ්ඪිතං පිතිසොමනස්ස” ත්ති චත්තබ්බං සියා, තථාපි පිතිග්ගහණෙන සොමනස්සම්පි ගහිතමෙව හොති සොමනස්සරහිතාය පිතියා අභාවතොති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පිතියෙව ගහිතා. අපිව සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බවිභාගස්ස සුත්තෙ වචනතො සොමනස්සස්ස පාකටො අන්තරායකරභාවො, න තථා පිතියාති සායෙව රාගසහිතත්ථෙත විසෙසෙත්වා වුත්තා. අවණ්ණභූමියා සද්ධිං සම්බන්ධිත්වා පාකටං කාතුං “ලොභො වා” තිආදි වුත්තං. කොධසදිසොවාති අවණ්ණභූමියං වුත්තකොධසදිසො එව. “ලුද්ධො” තිආදිගාථානං “කුද්ධො” තිආදිගාථාසු වුත්තනයෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“මමං වා හික්ඛවෙ පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, ධම්මස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, සඬසස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, තත්‍ර වෙ තුම්භෙ අස්සථ ආනන්දිනො සුමනා උබ්බිලාවිතා, අපි නු තුම්භෙ පරෙසං සුභාසිතදුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථාති? නො හෙතං හත්තෙ” ති අයං තතියවාරො නාම අවණ්ණභූමියං වුත්තනයවසෙන

තනියවාරටියානෙ නීහරිතබ්බත්තා, සො දෙසනාකාලෙ තෙන වාරෙන
 බොධෙතබ්බපුග්ගලාභාවතො දෙසනාය අනාගතොපි තදත්ථසම්භවතො අත්ථතො
 ආගතොයෙව. යථා තං විත්ථාරවසෙන කථාවත්ථුප්පකරණන්ති දස්සෙතුං
 “තනියවාරො පනා”තිආදි වුත්තං, එතෙන සංවණ්ණනාකාලෙ
 තථාබුජ්ඣනකසත්තානං වසෙන සො වාරො ආනෙත්වා සංවණ්ණෙතබ්බොති
 දස්සෙති. “යථෙව හී”තිආදිනා තදෙවත්ථසම්භවං විභාවෙති. කුද්ධො අත්ථං න
 ජානාති යථෙවති සම්බන්ධො.

පටිපජ්ජිතබ්බාකාරදස්සනවාරෙති යථාවුත්තං තනියවාරං උපාදාය වත්තබ්බෙ
 චතුත්ථවාරෙ. “තුම්භාකං සත්ථා”ති වචනතො පභුති යාව “ඉමිනාපි කාරණෙන
 තච්ඡ”න්ති වචනං, තාව යොජනා. “සො හි භගවා”තිආදි තබ්බිවරණං. තත්ථ
 ඉතිපීති ඉමිනාපි කාරණෙන. විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 123 ආදයො)
 “අනාපත්ති උපසම්පන්නස්ස භූතං ආරොචෙති”ති (පාවි. 77) වුත්තෙපි
 සභාගානමෙව ආරොචනං යුත්තන්ති ආහ “සභාගානං භික්ඛූනංයෙව
 පටිජානිතබ්බ”න්ති. තෙයෙව හි තස්ස අත්ථකාමා, සද්ධෙය්‍යවචනත්තඤ්ච
 මඤ්ඤන්ති, තතො ච “සාසනස්ස අමොසතා දීපිතා භොති”ති වුත්තත්ථසම්බන්ධතං
 සියා. “එවඤ්ඤී”තිආදි කාරණචචනං. පාපිච්ඡතා චෙව පරිවජ්ජිතා, කත්තුභූතා වා
 සා, භොතිති සම්බන්ධො. අමොසතාති නිය්‍යානිකභාවෙන අතුච්ඡතා.
 වුත්තනයෙනාති “තත්‍ර තුම්භෙහිති තස්මිං වණ්ණෙ තුම්භෙහි”තිආදිනා චෙව
 “දුතියං පදං පඨමස්ස පදස්ස, චතුත්ථඤ්ච තනියස්ස චෙවචන”න්තිආදිනා ච
 වුත්තනයෙන.

වුළුසිලවණ්ණනා

7. කො අනුසන්ධිති පුවඡා “නනු එත්තකෙනෙව යථාවුත්තෙහි
 අවණ්ණෙවණ්ණෙහි සම්බන්ධා දෙසනාමත්ථකං පත්තා”ති අනුයොගසම්භවතො
 කතා. වණ්ණෙන ච අවණ්ණෙන වාති තදුභයපදෙන. අත්ථනිද්දෙසො විය හි
 සද්දනිද්දෙසොපිති අක්ඛරචිත්තකා. අථ වා තථාභාසනස්ස කාරණත්තා,
 කොටියාසත්තා ච “පදෙහී”ති වුත්තං. අවණ්ණෙන ච වණ්ණෙන වාති පන
 අගුණගුණවසෙන, නින්දාපසංසාවසෙන ච සරූපදස්සනං. “නිවත්තො අමුලකතාය
 විස්සජ්ජෙතබ්බතාභාවතො”ති (දී. නි. ටී. 1.7) ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං.
 තං විත්ථාරෙත්වා දෙසනාය බොධෙතබ්බපුග්ගලාභාවතො එත්තකාව සා
 යුත්තරූපාති භගවතො අජ්ඣාසයෙනෙව අදෙසනාභාවෙන නිවත්තො, යථා තං
 වණ්ණෙභූමියං තනියවාරොතිපි දට්ඨබ්බං. තථා බොධෙතබ්බපුග්ගලසම්භවෙන
 විස්සජ්ජෙතබ්බතාය අධිගතභාවතො අනුවත්තතියෙව. ඉතිපෙනං භූතන්ති එත්ථ
 ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො තදුපරිපි අනුවත්තකත්තා, තෙන වක්ඛති “ඉධ පනා”තිආදි.
 එත්තාවතා අයං වණ්ණානුසන්ධිති දස්සෙත්වා දුට්ඨෙසු පන තෙසු වණ්ණෙසු
 බ්‍රහ්මදත්තස්ස වණ්ණානුසන්ධිති දස්සෙත්තො “සො පනා”තිආදිමාහ. උපරි
 සුඤ්ඤතාපකාසනෙ අනුසන්ධිං දස්සෙස්සති “අත්ථි භික්ඛවෙ”තිආදිනා (දී. නි.
 1.28).

එවං පුච්ඡා විස්සජ්ජනාමුබ්බන්ත සමුදායත්ථං වත්ථා ඉදානි අවයවත්ථං දස්සෙති “කත්ථා” තිආදිනා. අප්පමෙව පරිනො සමන්තනො ඛණ්ඩිතත්තා පරිත්තං නාමාති ආහ “අප්පමත්තකන්ති පරිත්තස්ස නාම” න්ති. මත්තා වුවුවති පමාණං මියනෙ පරිමියනෙති කත්ථා. සමාසන්තකකාරෙන අප්පමත්තකං යථා “බහුපුත්තකො” ති, එවං ඔරමත්තකෙපි. එතෙනෙව “අප්පා මත්තා අප්පමත්තා, සා එතස්සාති අප්පමත්තක” න්තිආදිනා කපච්චයස්ස සාත්ථකතම්පි දස්සෙති අත්ථනො අභින්නත්තා. මත්තකසද්දස්ස අනත්ථකභාවනො සීලමෙව සීලමත්තකං. අනත්ථකභාවොති ව සකත්ථතා පුරිමපදත්ථෙයෙව පවත්තනනො. න හි සද්දා කෙවලං අනත්ථකා භවන්තීති අක්ඛරචිත්තකා. නනු ව භගවතො පාරමිතානුභාවෙන නිරත්ථකමෙකක්ඛරම්පි මුඛවරං නාරොහති, සකලඤ්ච පරියත්තිසාසනං පදෙ පදෙ චතුසච්චජ්ජකාසනන්ති වුත්තං, කථං තස්ස අනත්ථකතා සම්භවතීති? සච්චං, තම්පි පදන්තරාභිභිතස්ස අත්ථස්ස විසෙසනවසෙන තදභිභිතං අත්ථං වදති එව, සො පන අත්ථො විනාපි තෙන පදන්තරෙතෙව සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති අනත්ථකම්චිචෙව වුත්තන්ති. නනු අවොචුම්හ “අනත්ථකභාවො...පෙ.... පවත්තනනො” ති. අපිව විනෙයාප්ඤ්ඤාසානුරූපවසෙන භගවතො දෙසනා පවත්තති, විනෙයායා ව අනාදිමතිසංසාරෙ ලොකියෙසුයෙව සද්දෙසු පරිභාවිතචිත්තා, ලොකෙ ව අසතිපි අත්ථන්තරාවබොධෙ වාචාසිලිට්ඨතාදිවසෙන සද්දපයොගො දිස්සති “ලබ්භති පලබ්භති, ඛඤ්ජති නිඛඤ්ජති, ආගච්ජති පච්චාගච්ජති” තිආදිනා. තථාපරිචිතානඤ්ච තථාවිධෙතෙව සද්දපයොගෙන අත්ථාවගමො සුබො භොතීති අනත්ථකසද්දපයොගො වුත්තොති. එවං සබ්බත්ථං. භොති චෙත්ථ –

“පදන්තරවචනීය-ස්සත්ථස්ස විසෙසනාය;
 බොධනාය විනෙයානං, තථානත්ථපදං වදෙ” ති.

අථ වා සීලමත්තකන්ති එත්ථ මත්ත-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො “අචිතක්කච්චාරමත්තා ධම්මා (ධ. ස. තිකමාතිකා) මනොමත්තා ධාතු මනොධාතු” ති (ධ. ස. මූලටී. 499) ව ආදීසු විය. “අප්පමත්තකං ඔරමත්තක” න්ති පදද්වයෙන සාමඤ්ඤතො වුත්තොයෙව හි අත්ථො “සීලමත්තක” න්ති පදෙන විසෙසනො වුත්තො, තෙන ව සීලං එව සීලමත්තං, තදෙව සීලමත්තකන්ති නිබ්බවනං කාතබ්බන්ති දස්සෙතුං “සීලමෙව සීලමත්තක” න්ති වුත්තං.

අයං පන අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – ඔරමත්තකන්ති එත්ථ ඔරන්ති අපාරභාගො “ඔරනො භොගං (මහාව. 66) ඔරං පාර” න්තිආදීසු විය. අථ වා භෙට්ඨාඅත්ථො ඔරසද්දො ඔරං ආගමනාය යෙ පච්චයා, තෙ ඔරමිභාගියාති සංයොජනානීතිආදීසු විය. සීලඤ්චි සමාධිපඤ්ඤායො අපෙක්ඛිත්වා අපාරභාගෙ, භෙට්ඨාභාගෙ ව භොති, උභයත්ථාපි “ඔරෙ පවත්තං මත්තං යස්සා” තිආදිනා විග්ගහො. සීලමත්තකන්ති එත්ථාපි මත්තසද්දො අමහත්ථවාචකො “භෙසජ්ජමත්තා” තිආදීසු විය. අථ වා සීලෙපි තදෙකදෙසස්සෙව සඬගහණත්ථං අමහත්ථවාචකො එත්ථ මත්තසද්දො වුත්තො. තථා හි ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයසන්තිස්සිතසීලානි ඉධ දෙසනං අනාරුළ්භානි. කස්මාති චෙ?

යස්මා තානි පාතිමොක්ඛසංවරආජීවපාරිසුද්ධිසීලානි විය න සබ්බපුඤ්ඡපනෙසු පාකටානීති. මත්තන්ති චෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථෙ නපුංසකලිඛිගං.
පමාණප්පකත්ථෙසු පන “මත්ත”න්ති වා “මත්තා”ති වා නපුංසකිත්ථිලිඛිගං.

“ඉදං චුත්තං හොති”තිආදිනා සහ යොජනාය පිණ්ඩත්ථං දස්සෙති. යෙන සීලෙන වදෙය්‍ය, එතං සීලමත්තකං නාමාති සම්බන්ධො. “වණ්ණං වදාමීති උස්සාහං කත්වාපි”ති ඉදං “වණ්ණං වදමානො”ති එතස්ස විවරණං. එතෙන හි “එකපුග්ගලො හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති”තිආදීසු (අ. නි. 1.170) විය මානසද්දස්ස සාමත්ථියත්ථතං දස්සෙති. “උස්සාහං කුරුමානො”ති අවත්වා “කත්වා”ති ව වචනං ත්වාදිපච්චයන්තපදානම්ච මානන්තපච්චයන්තපදානම්පි පරකිරියාපෙක්ඛමෙවාති දස්සනත්ථං. “තත්ථ සියා”තිආදිනා සන්ධායභාසිතමත්ථං අජානිත්වා නීතත්ථමෙව ගහෙන්වා සුත්තන්තරවිරොධිතං මඤ්ඤමානස්ස කස්සවි ඊදිසි වොදනා සියාති දස්සෙති. තත්ථාති තස්මිං “අප්පමත්තකං බො පනෙත”න්තිආදිවචනෙ (දී. නි. 1.7). කම්මට්ඨානභාවනෙ යුඤ්ජති සීලෙනාති යොගී, තස්ස.

අලඬිකරණං විභූසනං අලඬිකාරො, පසාධනකිරියා. අලං කරොති එතෙනෙවාති වා අලඬිකාරො, කුණ්ඩලාදිපසාධනං. මණ්ඩියනෙ මණ්ඩිනං, ඌනට්ඨානපුරණං. මණ්ඩියති එතෙනාති වා මණ්ඩිනං, මුඛචුණ්ණාදිඌනපුරණොපකරණං. ඉධ පන සදිසවොභාරෙන, තද්ධිතවසෙන වා සීලමෙව තථා චුත්තං. මණ්ඩිනෙති මණ්ඩිනහෙතු, මණ්ඩිනකිරියානිමිත්තං ගතොති අත්ථො. අථ වා මණ්ඩිති සීලෙනාති මණ්ඩිනො, මණ්ඩිනජාතිකො පුරිසො. බහුමහි චෙතං ජාත්‍යාපෙක්ඛාය එකච්චනං. උබ්බාහනත්ථෙපි හි එකච්චනම්චිජන්ති කෙච්චි, තදයුත්තමෙව සද්දස්සත්ථෙ අනාගතත්තා, අත්ථයුත්තියා ව අභාවතො. කථංඤ්චි එකච්චනනිද්දිට්ඨතො උබ්බාහනකරණං යුත්තං සියා එකස්මිං යෙවත්ථෙ උබ්බාහිතබ්බස්ස අඤ්ඤස්සත්ථස්ස අභාවතො. තස්මා විපල්ලාසවසෙන බහ්වත්ථෙ ඉදං එකච්චනං දට්ඨබ්බං, මණ්ඩිනසීලෙසුති අත්ථො. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනපි හි අයමෙවිධ විනිච්ඡයො (දී. නි. ටී. 1.7) චුත්තො. අග්ගතන්ති උත්තමභාවං.

අස්සං භවිස්සාමීති ආකඬ්ඛෙය්‍යාති සම්බන්ධො. අස්සාති භවෙය්‍ය. පරිපූරකාරීති චෙත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන සකලම්පි සීලොමනසුත්තං දස්සෙති.

කිකිච අණ්ඩන්ති එත්ථාපි තදත්ථෙන ඉති-සද්දෙන –

“කිකිච අණ්ඩං වමරිච වාලධිං,
පියංච පුත්තං නයනංච එකකං;
තථෙච සීලං අනුරක්ඛමානා,
සුපෙසලා හොථ සදා සගාරවා”ති. (විසුද්ධි. 1.19); –

ගාථාං සඬගණ්භාති. “පුජ්ඵගන්ධො”ති වත්ථා තදෙකදෙසෙන දස්සෙතුං “න වන්දන”න්තිආදි වුත්තං. වන්දනං තගරං මල්ලිකාති හි තංසභවරණතො තෙසං ගන්ධොව වුත්තො. පුජ්ඵගන්ධොති ව පුජ්ඵඤ්ච තදවසෙසො ගන්ධො වාති අත්ථො. තගරමල්ලිකාති වා අවසිට්ඨො “පුජ්ඵගන්ධො”ති වුත්තො. සතඤ්ච ගන්ධොති එත්ථ සීලමෙව සදිසවොභාරෙන වා තද්ධිතවසෙන වා ගන්ධො. සීලනිබන්ධනො වා ථුතිසොසො වුත්තනයෙන “ගන්ධො”ති අධිජ්ජෙතො. සීලඤ්චි කිත්තියා නිමිත්තං. යථාහ “සීලවතො කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගවිජ්ඣ”ති (දී. නි. 2.150; 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 785; උදා. 76). සජ්ජුරිසො පවායති පකාරෙහි ගන්ධති තස්ස ගන්ධුපගරුක්ඛපටිභාගත්තා.

වස්සිකිති සුමනපුජ්ඵං, “වස්සික”න්තිපි පාඨො, තදත්ථොව. ගන්ධා ඵව ගන්ධජාතා, ගන්ධජපකාරා වා. ය්වායන්ති යදිදං, උත්තමො ගන්ධො වාතීති සම්බන්ධො.

සම්මදඤ්ඤා විමුත්තානන්ති සම්මා අඤ්ඤාය ජානිත්වා, අග්ගමග්ගෙන වා විමුත්තානං. මග්ගං න වින්දතීති කාරණං න ලභති, න ජානාති වා.

“සීලෙ පතිට්ඨායා”ති ගාථාය පටිසන්ධිපඤ්ඤාය සපඤ්ඤො ආතාපී වීරියවා පාරිභාරිකපඤ්ඤාය නිපකො නරසඬ්ඛාතො හික්ඛු සීලෙ පතිට්ඨාය විත්තං. තජ්ජධානෙන වුත්තං සමාධිං භාවයං භාවයන්තො භාවනාහෙතු තථා පඤ්ඤං විපස්සනඤ්ච ඉමං අන්තොපටාබ්භිජට්ඨාසඬ්ඛාතං ජටං විජට්ඨෙ විජට්ඨො විජට්ඨං සමත්ථෙය්‍යාති සඬ්ඛෙපත්ථො.

පථවිං නිස්සායාති පථවිං රසග්ගභණුවසෙන නිස්සාය, සීලස්මිං පන පරිපුරණුවසෙන නිස්සාය පතිට්ඨානං දට්ඨබ්බං.

අජ්ජකමහන්තතාය පාරාපාරාදි විය උපනිධාපඤ්ඤත්තිභාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤං උපනිධාය ආහාති විස්සජ්ජෙතුං “උපරි ගුණ උපනිධායා”ති වුත්තං. සීලඤ්චිති එත්ථ හි-සද්දො කාරණත්ථො, තෙනිදං කාරණං දස්සෙති “යස්මා සීලං කිඤ්චාපි පතිට්ඨාභාවෙන සමාධිස්ස ඛුප්පකාරං, පභාවාදිගුණවිසෙසෙ පනස්ස උපනිධාය කලම්පි භාගං න උපෙති, තථා සමාධි ව පඤ්ඤායා”ති. තෙනෙවාහ “තස්මා”තිආදි. න පාපුණාතීති ගුණසමභාවෙන න සම්පාපුණාති, න සමෙතීති වුත්තං හොති. උපරිමන්ති සමාධිපඤ්ඤං. උපනිධායාති උපත්ථම්භං කත්වා. තඤ්චි තාදිසාය පඤ්ඤත්තියා උපත්ථම්භනං හොති. හෙට්ඨිමන්ති සීලසමාධිද්වයං.

“කථ”න්තිආදි විත්ථාරවචනං. කණ්ඩම්බමුලිකපාටිභාරියකථනඤ්චෙත්ථ යථාකථඤ්චිපි සීලස්ස සමාධිමපාපුණතාසිද්ධියෙවිධාධිජ්ජෙතාති පාකටතරපාටිභාරියභාවෙන, නිදස්සනනයෙන වාති දට්ඨබ්බං. “අහි...පෙ.... තිත්ථියමද්දන”න්ති ඉදං පන තස්ස යමකපාටිභාරියස්ස සුපාකටභාවදස්සනත්ථං, අඤ්ඤෙහි බොධිමුලෙ ඤාතිසමාගමාදීසු ව කතපාටිභාරියෙහි විසෙසදස්සනත්ථඤ්ච

වුත්තං. සම්බොධිතො හි අට්ඨමෙපි දිවසෙ දෙවතානං “බුද්ධො වා නො වා”ති උප්පන්නකඛ්ඛාවිධමනත්ථං ආකාසෙ රතනවඛ්ඛමං මාපෙත්වා වඛ්ඛමන්නො පාටිභාරියං අකාසි, තතො දුතියසංවච්ඡරෙ කුලනගරගතො කපිලවත්ථුපුරෙ නිග්‍රොධාරාමෙ ඤාතීනං සමාගමෙපි තෙසං මානමද්දස්පහානත්ථං යමකපාටිභාරියං අකාසි. තත්ථ අභිසම්බොධිතොති අභිසම්බුජ්ඣන්තකාලතො. සාවත්ථීනගරද්වාරෙති සාවත්ථීනගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ. කණ්ඩම්බරුක්ඛමුලෙති කණ්ඩෙන නාම පසෙනදිරඤ්ඤො උය්‍යානපාලෙන රොපිතත්තා කණ්ඩම්බනාමකස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ. යමකපාටිභාරියකරණත්ථාය භගවතො චිත්තෙ උප්පන්නෙ “තදනුච්ඡවිකං යානං ඉච්ඡිතබ්බං”න්ති රතනමණ්ඩපාදි සක්කෙන දෙවරඤ්ඤා ආණත්තෙන විස්සකම්මුනා කතන්ති වදන්ති කෙවි. භගවතා නිම්මිතන්ති අපරෙ. අට්ඨකථාසු පන අනෙකාසු “සක්කෙන දෙවනමිත්තෙන ආණාපිතෙන විස්සකම්මදෙවපුත්තෙන මණ්ඩපො කතො, වඛ්ඛමො පන භගවතා නිම්මිතො”ති වුත්තං.

දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ දෙවතාහි ධාරියමානෙති අත්ථො විඤ්ඤායති අඤ්ඤෙසමසම්භවතො. “ද්වාදසයොජනාය පරිසායා”ති ඉදං වතුසු දිසාසු පච්චෙකං ද්වාදසයොජනං මනුස්සපරිසං සන්ධාය වුත්තං. තදා කිර දසසහස්සිලොකධාතුතො වක්කවාලගබ්භං පරිපූරෙත්වා දෙවබ්‍රහ්මානොපි සන්තිපතිංසු. යො කොචි ඵ්වරුපං පාටිභාරියං කාතුං සමත්ථො වෙ, සො ආගච්ඡතුති වොදනාසදිසත්තා වුත්තං “අත්තාදානපරිදීපන”න්ති. අත්තාදානඤ්ඤි අනුයොගො පටිපක්ඛස්ස අත්තස්ස ආදානං ගහණන්ති කත්වා. තිත්ථියමද්දනන්ති “පාටිභාරියං කරිස්සාමා”ති කුභායනවසෙන පුබ්බෙ උට්ඨිතානං තිත්ථියානං මද්දනං, තඤ්ච තථා කාතුං අසමත්ථතාසම්පාදනමෙව. තදෙනං පද්දවයං “යමකපාටිභාරිය”න්ති ඵතෙන සම්බන්ධිතබ්බං. රාජගහසෙට්ඨිතො වන්දනසට්ඨකුප්පත්තිතො පට්ඨාය සබ්බමෙව චෙත්ථ වත්තබ්බං.

උපරිමකායතොතිආදි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.116) ආගතනයදස්සනං, තෙන වුත්තං “ඉතිආදිනයජ්ජවත්ත”න්ති, “සබ්බං චිත්ථාරෙතබ්බං”න්ති ව. තත්ථායං පාළිසෙසො –

“හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො උදකධාරා පවත්තති. පුරත්ථිමකායතො අග්ගි, පච්ඡිමකායතො උදකං. පච්ඡිමකායතො අග්ගි, පුරත්ථිමකායතො උදකං. දක්ඛිණඅක්ඛිතො අග්ගි, වාමඅක්ඛිතො උදකං. වාමඅක්ඛිතො අග්ගි, දක්ඛිණඅක්ඛිතො උදකං. දක්ඛිණකණ්ණසොතතො අග්ගි, වාමකණ්ණසොතතො උදකං. වාමකණ්ණසොතතො අග්ගි, දක්ඛිණකණ්ණසොතතො උදකං. දක්ඛිණනාසිකාසොතතො අග්ගි, වාමනාසිකාසොතතො උදකං. වාමනාසිකාසොතතො අග්ගි, දක්ඛිණනාසිකාසොතතො උදකං. දක්ඛිණඅංසකුටතො අග්ගි, වාමඅංසකුටතො උදකං. වාමඅංසකුටතො අග්ගි, දක්ඛිණඅංසකුටතො උදකං. දක්ඛිණහත්ථතො අග්ගි, වාමහත්ථතො උදකං. වාමහත්ථතො අග්ගි, දක්ඛිණහත්ථතො උදකං. දක්ඛිණපස්සතො අග්ගි, වාමපස්සතො උදකං. වාමපස්සතො අග්ගි, දක්ඛිණපස්සතො උදකං. දක්ඛිණපාදතො අග්ගි, වාමපාදතො උදකං. වාමපාදතො

අග්ගි, දක්ඛිණපාදතො උදකං. අභිගුලභිගුලෙහි අග්ගි, අභිගුලන්තරිකාහි උදකං.
අභිගුලන්තරිකාහි අග්ගි, අභිගුලභිගුලෙහි උදකං. එකෙකලොමතො අග්ගි,
එකෙකලොමතො උදකං. ලොමකුපතො ලොමකුපතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති,
ලොමකුපතො ලොමකුපතො උදකධාරා පවත්තති”ති.

අට්ඨකථායං පන “එකෙකලොමකුපතො” ඉච්චෙව (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.116)
ආගතං.

ඡන්තං වණ්ණානන්ති එත්ථාපි නිලානං පිතකානං ලොහිතකානං ඔදානානං
මඤ්ජීට්ඨානං පහස්සරානන්ති අයං සබ්බොපි පාළිසෙසො පෙය්‍යාලනයෙන, ආදි-
සද්දෙන ව දස්සිතො. එත්ථ ව ඡන්තං වණ්ණානං උබ්බාහනභූතානං යමකා යමකා
වණ්ණා පවත්තන්ති පාඨසෙසෙන සම්ඛන්ධො, තෙන වක්ඛති “දුතියා දුතියා
රස්මියො”ති ආදි. තත්ථ හි තාසං යමකං යමකං පවත්තනාකාරෙන සහ
ආවජ්ජනපරිකම්මාධිට්ඨානානං විසුං පවත්ති දස්සිතා. කෙවි පන “ඡන්තං
වණ්ණාන”න්ති එතස්ස “අග්ගික්ඛන්ධො උදකධාරා”ති පුරිමෙහි පදෙහි සම්ඛන්ධං
වදන්ති, තදයුත්තමෙව අග්ගික්ඛන්ධඋදකධාරානං අත්ථාය
තෙජොකසිණවායොකසිණානං සමාපජ්ජනස්ස වක්ඛමානන්තා. ඡන්තං වණ්ණානං
ඡබ්බණ්ණා පවත්තන්ති කත්තුචසෙන වා සම්ඛන්ධො යථා “එකස්ස වෙපි
හික්ඛුනො න පටිභාසෙය්‍ය තං හික්ඛුති. අපසාදෙතු”න්ති (පාටි. 558).
කත්තුකම්මෙසු හි බහුලා සාම්ච්චනං ආත්‍යාතපයොගෙපි ඉච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා.

එවං පාළිනයෙන යමකපාටිභාරියං දස්සෙන්වා ඉදානි තං අට්ඨකථානයෙන
විවරන්තො පච්චාසත්තිනයෙන “ඡන්තං වණ්ණාන”න්ති පදමෙව පඨමං විවරිතුං
“තස්සා”ති ආදිමාහ. තත්ථ තස්සාති භගවතො. “සුචණ්ණවණ්ණා රස්මියො”ති ඉදං
තාසං පිතාහානං යෙභ්‍ය්‍යතාය චුත්තං, ඡබ්බණ්ණාහි රස්මිහි අලඬකරණකාලො
වියාති අත්ථො. තාපි හි වක්කවාලගබ්භතො උග්ගන්ත්වා බ්‍රහ්මලොකමාහවිච්චි
පටිනිවත්තිත්වා වක්කවාලමුඛවට්ටිමෙව ගණ්හිංසු. එකවක්කවාලගබ්භං
වඬිකගොපානසිකං විය බොධිසරං අහොසි එකාලොකං. දුතියා දුතියා රස්මියොති
පුරිමපුරිමතො පච්ඡා පච්ඡා නික්ඛන්තා රස්මියො. කස්මා සදිසාකාරවසෙන
“වියා”ති වචනං චුත්තන්ති ආහ “ද්විත්තඤ්ඤා”ති ආදි. ද්විත්තඤ්ඤා විත්තානං
එකක්ඛණෙ පවත්ති නාම නත්ථී, යෙහි තා එවං සියුං, තථාපි ඉමිනා කාරණද්වයෙන
එවමෙව බායන්තිති අධිස්සායො. භවඬිගපරිවාසස්සාති භවඬිගවසෙන පරිවසනස්ස,
භවඬිගසඬ්ඛාතස්ස පරිවසනස්ස වා, භවඬිගපතනස්සාති චුත්තං හොති.
ආච්ණ්ණවසිතායාති ආවජ්ජනසමාපජ්ජනාදිහි පඤ්චභාකාරෙහි
සමාච්ණ්ණපරිවයතාය. නනු ව එකස්සාපි විත්තස්ස පවත්තියා ද්වෙ කිස්සො
රස්මියොපි සම්භවෙය්‍යුත්ති අනුයොගමපනෙති “තස්සා තස්සා පන
රස්මියො”ති ආදිනා. විත්තවාරනානන්තා ආවජ්ජනපරිකම්මවිත්තානි,
කසිණානානන්තා අධිට්ඨානවිත්තවාරානිපි විසුං විසුංයෙව පවත්තන්ති.
ආවජ්ජනාවසානෙ තික්ඛන්තුං පවත්තප්පනානි පරිකම්මනාමෙනෙව ඉධ චුත්තානි.

කථනේති ආහ “නිලරස්මිඅත්ථාය හි”තිආදි. “මඤ්ජිට්ඨරස්මිඅත්ථාය ලොහිතකසිණං, පහස්සරරස්මිඅත්ථාය පිතකසිණං”න්ති ඉදං ලොහිතපිතරස්මිනං කාරණෙයෙව චුත්තෙ සිද්ධන්ති න චුත්තං. තාසමෙව හි මඤ්ජිට්ඨපහස්සරරස්මියො විසෙසපහෙදභූතාති. “අග්ගික්ඛන්ධන්ථායා”තිආදිනා “උපරිමකායතො”තිආදිනං විවරණං. අග්ගික්ඛන්ධඋදකක්ඛන්ධාපි අඤ්ඤමඤ්ඤඅසම්මිස්සා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගන්ත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං පතිංසු, තං දිවසං පන සත්ථා යො යො යස්මිං යස්මිං ධම්මෙව පාටිභාරියෙව පසන්තො, තස්ස තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන තං තං ධම්මඤ්ඤව කට්ඨෙසි, පාටිභාරියඤ්ඤව දස්සෙසි, එවං ධම්මෙ භාසියමානෙ, පාටිභාරියෙව කරියමානෙ මහාජනො ධම්මාභිසම්මයො අහොසි. තස්මිඤ්ඤව සමාගමෙ අත්තනො මනං ගහෙත්වා පඤ්භං පුච්ඡිතුං සමත්ථං අදිස්වා නිමිතිං බුද්ධං මාපෙසි, තෙන පුච්ඡිතං පඤ්භං සත්ථා විස්සජ්ජෙසි. සත්ථාරා පුච්ඡිතං පඤ්භං සො විස්සජ්ජෙසි, සත්ථු චඩ්ඤාමනකාලෙ නිමිතො යානාදිසු අඤ්ඤතරං කප්පෙසි, තස්ස චඩ්ඤාමනකාලෙ සත්ථා යානාදිසු අඤ්ඤතරං කප්පෙසිති එතමත්ථං දස්සෙතුං “සත්ථා චඩ්ඤාමති”තිආදි චුත්තං. “සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං”න්ති එතෙන “සත්ථා තිට්ඨති, නිමිතො චඩ්ඤාමති වා නිසිදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙති”තිආදිනා (පටි. ම. 1.116) චතුසු ඉරියාපටෙසු එකෙකමුලකා සත්ථුපක්ඛෙ චත්තාරො, නිමිතපක්ඛෙ චත්තාරොති සබ්බෙ අට්ඨ වාරා විත්ථාරෙත්වා චත්තබ්බාති දස්සෙති. යස්මා සීලං සමාධිස්ස පතිට්ඨාමත්තමෙව හුත්වා නිවත්තති, සමාධියෙව තත්ථ පතිට්ඨාය යථාචුත්තං සබ්බං පාටිභාරියකිච්චං පවත්තෙති, තස්මා තදෙනං සමාධිකිච්චමෙවොති චුත්තං “එත්ථ එකමිසි”තිආදි.

“යං පනා”තිආදිනා සමාධිස්ස පඤ්ඤමපාපුණතා විභාවිතා, යං පන පටිච්ඡක්ඛි, ඉදං පටිච්ඡක්ඛනං පඤ්ඤාකිච්චන්ති අත්ථො. තං අනුක්කමතො දස්සෙති “භගවා”තිආදිනා. “කප්පසතසහස්සාධිකාති චත්තාරි අසඬ්ඛොය්‍යාති”ති ඉදං දීපඬ්ඤාපාදමුලෙ කතපයමාහිනිභාරතො පට්ඨාය චුත්තං, තතො පුබ්බෙපි යත්තකෙන තස්මිං භවෙ ඉච්ඡන්තො සාවකබොධිං පත්තුං සක්කුණෙය්‍ය, තත්තකං පුඤ්ඤසම්භාරං සමුපවිනිති වෙදිතබ්බං. තතොයෙව හි “මනුස්සත්තං ලිඬ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සන”න්තිආදිනා (බු. වං. 59) චුත්තෙසු අට්ඨධම්මෙසු හෙතුසම්පන්නතා අහොසි. කෙච්ච පන මනොපණ්ඩානවච්චපණ්ඩානවසෙන අනෙකධා අසඬ්ඛොය්‍යපරිච්ඡෙදං කත්වා පුබ්බසම්භාරං වදන්ති, තදයුත්තමෙව සඬ්ගභාරුළුභාසු අට්ඨකථාසු තථා අචුත්තත්තා. තාසු හි යථාචුත්තනයෙන පයමාහිනිභාරතො පුබ්බෙ හෙතුසම්පන්නතායෙව දස්සිතා. එකුනතිංසවස්සකාලෙ නික්ඛම්ම පබ්බජිත්ථාති සම්බන්ධො. චක්කරතනාරහපුඤ්ඤවත්තතාය බොධිසත්තො චක්කවත්තිසිරිසම්පන්නොති තස්ස නිවාසභවනං “චක්කවත්තිසිරිතිවාසභූත”න්ති චුත්තං. භවනාති රම්මසුරම්මසුභසඬ්ඛාතා නිකෙතනා. පධානයොගන්ති දුක්ඛරවරියාය උත්තමවීරියානුයොගං.

උරුවෙලායං කිර සෙනානිගමෙ කුටුම්භිකස්ස ධිතා සුජාතා නාම දාරිකා වයප්පත්තා නෙරඤ්ජරාය තීරෙ නිග්‍රොධමුලෙ පත්ථනමකාසි “සවාහං සමජාතිකං

කුලසරං ගන්ත්වා පයමගබ්බෙ පුත්තං ලභිස්සාමි, බීරපායාසෙන බලිකම්මං කරස්සාමි” ති, (ම. නි. අට්ඨ. 2.284; ඡා. අට්ඨ. 1.අවිදුරෙ නිදානකථා) තස්සා සා පත්ථනා සම්ප්ප්ඤ්ඤා සා සත්ත ධෙත්තූයො ලට්ඨිවනෙ බාදාපෙත්වා තාසම්පි ධීතරො ගාවිසො ලද්ධා තථෙව බාදාපෙත්වා පුන තාසම්පි ධීතරො තථෙවාති සත්තපුත්තිනත්තිපනත්තිපරම්පරාගතාහි ධෙත්තූහි බීරං ගහෙත්වා බීරපායාසං පවිතුමාරහි. තස්මිං බණ්ණෙ මහාබ්බන්තා තියොජනිකං සෙතච්ඡත්තං උපරි ධාරෙසි, සක්කො දෙවරාජා අග්ගිං උජ්ජාලෙසි, සකලලොකෙ විජ්ජමානරසං දෙවතා පක්ඛිපිංසු, පායාසං දක්ඛිණාවට්ටං හුත්වා පවති, තං සා සුවණ්ණපාතියා සතසහස්සග්ගිකාය සහෙව බොධිසත්තස්ස දත්වා පක්කාමි. අථ බොධිසත්තො තං ගහෙත්වා නෙරඤ්ජරාය තීරෙ සුජ්ජතිට්ඨිතෙ නාම තිත්ථෙව එකතාලට්ඨිජ්ජමාණෙ එකුනපඤ්ඤාසපිණ්ඩෙ කරොත්තො පරිභුඤ්ජී, තං සන්ධාය චුත්තං “විසාබ්බපුණ්ණමායං උරුචෙලගාමෙ සුජාතාය ද්විත්තං පක්ඛිත්තදිබ්බොජං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජීත්වා” ති. තත්ථ සුජාතායාති ආයස්මතො යසත්ථෙරස්ස මාතුභූතාය පච්ඡා සරණගමනට්ඨානෙ එතදග්ගජ්ජත්තාය සුජාතාය නාම සෙට්ඨිහරියාය. අභිගමභිගානුසාරිනො රසස්ස සාරො උපත්ථම්භබලකරො භූතනිස්සිතො එකො විසෙසො ඔජා නාම, සා දිවි හවා පක්ඛිත්තා එත්ථාති පක්ඛිත්තදිබ්බොජො, තං. පාතබ්බො ව සො අසිතබ්බො වාති පායාසො, රසං කත්වා පිවිතුං, ආලොපං කත්වා ව භුඤ්ජීතුං යුත්තො භොජනවිසෙසො, මධුනා සිත්තො පායාසො මධුපායාසො, තං.

තතො නෙරඤ්ජරාය තීරෙ මහාසාලවනෙ නානාසමාපත්තිහි දිවාච්ඡාරස්ස කතත්තා “සායන්හසමයෙ” තිආදි චුත්තං. විත්ථාරො තත්ථ තත්ථ ගහෙතබ්බො. දක්ඛිණුත්තරෙතාති දිවාච්ඡාරතො බොධියා පවිසනමග්ගං සන්ධායාහ, උජුකං දක්ඛිණුත්තරගතෙන දෙවතාහි අලභිකතෙන මග්ගෙනාති අත්ථො. එවම්පි වදන්ති “දක්ඛිණුත්තරෙතාති දක්ඛිණපච්ඡිමුත්තරෙන ආදිඅවසානගහණෙන මජ්ඣිමස්සාපි ගහිතත්තා, තථා ලුත්තපයොගස්ස ව දස්සනතො. එවඤ්ඤි සති ‘දක්ඛිණපච්ඡිමුත්තරදිසාභාගෙන බොධිමණ්ඩං පවිසිත්වා තිට්ඨති’ ති (ඡා. අට්ඨ. 1.අවිදුරෙ නිදානකථා) ඡාතකනිදානෙ චුත්තවචනෙන සමෙති” ති. දක්ඛිණදිසතො ගන්තබ්බො උත්තරදිසාභාගො දක්ඛිණුත්තරො, තෙන පවිසිත්වාති අපරෙ. කෙච්ඡන “උත්තරසද්දො චෙත්ථ මග්ගවාචකො. යදි හි දිසාවාචකො හවෙය්‍ය, ‘දක්ඛිණුත්තරායා’ ති වදෙය්‍යා” ති, තං න “උත්තරෙන නදී සීදා, ගම්භීරා දුරතික්කමා” තිආදිනා දිසාවාචකස්සාපි එතයොගස්ස දස්සනතො, උත්තරසද්දස්ස ව මග්ගවාචකස්ස අනාගතත්තා. අපිච දිසාභාගං සන්ධාය එවං චුත්තං. දිසාභාගොපි හි දිසා එවාති. අථ අත්තරාමග්ගෙ සොත්ථියෙන නාම තිණභාරකබ්බාහ්මණෙන දිත්තා අට්ඨ කුසතිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අසිතඤ්චනගිරිසඬිකාසං සබ්බබොධිසත්තානමස්සාසජනනට්ඨානෙ සමාවිරුජ්ඣං බොධියා මණ්ඩනභූතං බොධිමණ්ඩමුපගන්ත්වා තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණදිසාභාගෙ අට්ඨාසි, සො පන පදෙසො පදුමිනිපත්තෙ උදකබිත්ථු විය පකම්පිත්ථ, තතො පච්ඡිමදිසාභාගං, උත්තරදිසාභාගඤ්ච ගන්ත්වා තිට්ඨන්තෙපි මහාපුරිසෙ තථෙව තෙ අකම්පිංසු, තතො “නායං සබ්බොපි පදෙසො මම ගුණං සන්ධාරෙතුං සමත්ථො” ති

පුරත්ථිමදිසාභාගමගමාසි, තත්ථ පල්ලඤ්ඤාපමාණං නිව්වලමහොසි, තස්සෙව ච නිප්පරියායෙන බොධිමණ්ඩපමඤ්ඤා, මහාපුරිසො “ඉදං කිලෙසවිද්ධංසනට්ඨාන”න්ති සන්නිට්ඨානං කත්වා පුබ්බත්තරදිසාභාගෙ ධීතො තත්ථ අකම්පනප්පදෙසෙ තානි තිණානි අග්ගෙ ගහෙත්වා සඤ්චාලෙසි, තාවදෙව වුද්දසහත්ථො පල්ලඤ්ඤා අහොසි, තානිපි තිණානි විචිත්තාකාරෙන තූලිකාය ලෙඛා ගහිතානි විය අහෙසුං. සො තත්ථ තිසන්ධිපල්ලඤ්ඤා ආභුජිත්වා චතුරඤ්ඤාසමන්තාගතං මෙත්තාකම්මට්ඨානං පුබ්බඤ්ඤා කත්වා චතුරඤ්ඤාං වීරියං අධිට්ඨානිත්වා නිසිදි, තමත්ථං සඤ්චිතීත්වා දස්සෙන්නො “බොධිමණ්ඩං පවිසිත්වා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ බොධි වුවවති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණඤ්ඤා, සා මණ්ඩනි ථාමගතතාය පසිදති එත්ථාති බොධිමණ්ඩො, නිප්පරියායෙන යථාචුත්තප්පදෙසො, පරියායෙන පන ඉධ දුමරාජා. තථා හි ආචරියානන්දත්ථෙරෙන චුත්තං “බොධිමණ්ඩසද්දොපයමාහිසම්බුද්ධට්ඨානෙ එව දට්ඨබ්බො, න යත්ථ කත්ථවි බොධිරුක්ඛස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානෙ”ති, තං.

මාරවිජයසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණපටිලාභාදීහි භගවත්තං අස්සාසෙතිති අස්සත්ථො. ආපුබ්බඤ්ඤා සාසසද්දං අනුසිට්ඨිතොසනෙසු ඉච්ඡන්ති, යං තු ලොකෙ “චලදලො, කුඤ්ජරාසනො” තිපි වදන්ති. අවිචුග්ගතභාවෙන, අප්පෙය්‍යභූමිසිසගතභාවෙන, සකලසබ්බඤ්ඤාණපටිලාභට්ඨානවිරුජ්භාවෙන ච දුමානං රාජාති දුමරාජා, අස්සත්ථො ච සො දුමරාජා වාති අස්සත්ථදුමරාජා තං. ද්විත්තං උරුජාණුසන්ධිතං, උරුමුලකට්ඨස්ස ච වසෙන තයො සන්ධයො, සණ්ඨානවසෙන වා තයො කොණා යස්සාති තිසන්ධි, ස්වෙව පල්ලඤ්ඤා උරුබද්ධාසනං පරිසමන්තො අභිකනං ආසන්නති අත්ථෙත ර-කාරස්ස ල-කාරං, ද්විභාවඤ්ඤා කත්වා, තීහි වා සන්ධිහි ලක්ඛිතො පල්ලඤ්ඤා තිසන්ධිපල්ලඤ්ඤා, තං. ආභුජිත්වාති ආබන්ධිත්වා, උභො පාදෙ සමඤ්ජිතෙ කත්වාති චුත්තං හොති. විත්ථාරො සාමඤ්ඤාචලසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.216) ආගමිස්සති. අත්තා, මිත්තො, මජ්ඣිත්තො, වෙරීති චතුසුපි සමප්පවත්තනවසෙන චතුරඤ්ඤාසමන්තාගතං මෙත්තාකම්මට්ඨානං. “චතුරඤ්ඤාසමන්තාගත”න්ති ඉදං පන “වීරියාධිට්ඨාන”න්ති එතෙනාපි යොජෙතබ්බං. තම්පි හි –

කාමං තවො ච න්භාරු ච අට්ඨි ච අවසිස්සතු, උපසුස්සතු සරීරෙ මංසලොහිතං, යං තං පුරිසථාමෙන පුරිසවීරියෙන පුරිසපරක්කමෙන පත්තබ්බං, න තං අපාපුණිත්වා වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සති”ති (ම. නි. 2.184; සං. නි. 1.266; අ. නි. 3.51; අ. නි. 8.13; මහානි. 17, 196) –

චුත්තනායෙන චතුරඤ්ඤාසමන්තාගතමෙව.

වුද්දස හත්ථා විත්ථතප්පමාණභාවෙන යස්සාති වුද්දසහත්ථො. පරිසමන්තො අභිකියතෙ ලක්ඛියතෙ පරිච්ඡෙදවසෙනාති පල්ලඤ්ඤා ර-කාරස්ස ල-කාරං, තස්ස

ව ද්විත්තං කත්වා. අපිව “ඉදං කිලෙසවිද්ධංසනට්ඨාන” න්ති අට්ඨකථාසු වචනතො පල්ලං කිලෙසවිද්ධංසනං කරොති එත්ථාති පල්ලඬකො නිග්ගහිතාගමවසෙන, අලුත්තසමාසවසෙන වා, වුද්දසහත්ථො ව සො පල්ලඬකො ව, ස්වෙව උත්තමට්ඨයෙන පත්ථනීයට්ඨයෙන ව වරොති වුද්දසහත්ථපල්ලඬකවරො, තත්ථ ගතො පවත්තො නිසින්තො තථා. වුද්දසහත්ථතා වෙන්ථ විත්ථාරවසෙන ගහෙතඬ්ඛා. තානියෙව හි තිණානි අපරිමිතපුඤ්ඤානුභාවතො වුද්දසහත්ථවිත්ථතපල්ලඬකභාවෙන පවත්තානි, න ව තානි අට්ඨමුට්ඨිප්පමාණානි වුද්දසහත්ථඅවිචුග්ගතානි සම්භවන්ති. තතොයෙව ව ඉධ “තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා” ති වුත්තං, ධම්මපදට්ඨකථාදීසු ව “තිණානි සන්ථරිත්වා...පෙ.... පුරත්ථිමාහිමුඛො නිසිදිත්වා” ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1.සාරිපුත්ථෙරවණ්ණනා; ධ. ස. අට්ඨ. 1.නිදානකථා). අඤ්ඤත්ථ ව “තිණසනෙ වුද්දසහත්ථසම්මතෙ” ති. කෙච්ච පන “අවිචුග්ගතභාවෙනෙව වුද්දසහත්ථො” ති යථා තථා පරිකප්පනාවසෙන වදන්ති, තං ගහෙතඬ්ඛං යථාචුත්තෙන කාරණෙන, සාධකෙන ව විරුද්ධත්තා. කාමඤ්ච මනොරථපුරණියා චතුරඬගුත්තරවණ්ණනාය “තික්ඛත්තුං ඛොධිං පදක්ඛිණං කත්වා ඛොධිමණ්ඩං ආරුය්හ වුද්දසහත්ථුඬ්ඛෙධෙ යානෙ තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඬගවීරියං අධිට්ඨාය නිසින්තකාලතො” ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.4.33) පායො දිස්සති, තථාපි තත්ථ උඬ්ඛෙධසද්දො විත්ථාරවාටකොති වෙදිතඬ්ඛො, යථා “තිරියං සොළසුඬ්ඛෙධො, උද්ධමාහු සහස්සධා” ති (ජා. 1.3.40) මහාපනාදජාතකෙ. තථා හි තදට්ඨකථායං වුත්තං “තිරියං සොළසුඬ්ඛෙධොති විත්ථාරතො සොළසකණ්ඩපාතවිත්ථාරො අහොසි” ති (ජාතක අට්ඨ. 2-302 පිට්ඨෙ). අඤ්ඤථා හි ආකාසෙයෙව උක්ඛිපිත්වා තිණසන්ථරණං කතං, න අවලපදෙසෙති අත්ථො ආපජ්ජෙයා සන්ථරණකිරියාධාරභාවතො තස්ස, සො චත්ථො අනධිප්පෙතො අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තාති.

රජතක්ඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා වියාති සම්ඛන්ධො. අත්ථන්ති පච්ඡිමපඬ්ඛනං. මාරඬලන්ති මාරං, මාරඬලඤ්ච, මාරස්ස වා සාමත්ථියං. පුඬ්ඛෙතිවාසන්ති පුඬ්ඛෙ නිචුත්ථක්ඛන්ධං. දිඬ්ඛවක්ඛුන්ති දිඬ්ඛවක්ඛුඤ්ඤාණං. “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්තො” තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4) ජරාමරණමුඛෙන පච්චයාකාරෙ ඤ්ඤාණං ඔතාරත්වා. ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානන්ති එත්ථාපි “සඬ්ඛබ්බද්ධානං ආචිණ්ණ” න්ති විහත්තිවිපරිණාමං කත්වා යොජෙතඬ්ඛං. තම්පි හි බුද්ධානමාචිණ්ණමෙවාති වදන්ති. පාදකං කත්වාති කාරණං, පතිට්ඨානං වා කත්වා. “විපස්සනං වඩ්ඪෙස්සත්වාති ඡත්තිංසකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන ආසවක්ඛයඤ්ඤාණසඬ්ඛාතමභාවජීරඤ්ඤාණගඬ්ඛං ගණ්භාපනාවසෙන විපස්සනං භාවෙත්වා. සඬ්ඛඤ්ඤාතඤ්ඤාණාධිගමාය අනුපදධම්මවිපස්සනාවසෙන අනෙකාකාරවොකාරෙ සඬ්ඛාරෙ සම්මසතො ඡත්තිංසකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන පවත්තං විපස්සනාඤ්ඤාණම්පි හි “මභාවජීරඤ්ඤාණ” න්ති වුව්චති, චතුථිසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛායා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිනං පුරෙවරානුවරඤ්ඤාණම්පි. ඉධ පන මග්ගඤ්ඤාණමෙව, විසෙසතො ව අග්ගමග්ගඤ්ඤාණං, තස්මා තස්සෙව විපස්සනාගඬ්ඛභාවො වෙදිතඬ්ඛොති.

සබ්බබ්බද්ධගුණෙති සබ්බඤ්ඤාදිනිරවසෙසබ්බද්ධගුණෙ. තස්සා පාදකං කත්වා සමාධි නිවත්තොති වුත්තං “ඉදමස්ස පඤ්ඤාකිව්ව”න්ති. අස්සාති භගවතො.

“තත්ථ යථා භත්ථෙ”ති ආදිනා උපමාය පාකට්ඨකරණං. භත්ථෙති භත්ථපසතෙ, කරපුටෙ වා. පාතියන්ති සරාවකෙ. සටෙති උදකහරණසටෙ. ද්වත්තිංසදොණගණ්හනප්පමාණං කුණ්ඩං කොලම්බො. තතො මහතරා වාටි. තතොපි මහති මහාකුම්භී. සොණ්ඩි කුසොබ්භො. නදීභාගො කන්දරො. චක්කවාලපාදෙසු සමුද්දො චක්කවාලමහාසමුද්දො. සීනෙරුපාදකෙ මහාසමුද්දෙති සීදන්තරසමුද්දං සන්ධායාහ. “පාතිය”න්ති ආදිනාපි තදෙවත්ථං පකාරන්තරෙන විභාවෙති. පරිත්තං හොති යථාති සම්බන්ධො. යස්සා පාළියා අත්ථවිභාවනත්ථාය යා සංවණ්ණනා වුත්තා, තදෙව තස්සා ගුණභාවෙන දස්සෙතුං “තෙනාහා”ති ආදි වුත්තං. එවං සබ්බත්ථං.

“දූවෙ පුපුඡ්ජනා”ති ආදි පුපුඡ්ජනෙසු ලබ්භමානවිභාගදස්සනත්ථමෙව වුත්තං, න පන මූලපරියායසංවණ්ණනාදීසු (ම. නි. අට්ඨ. 1.2) විය පුපුඡ්ජනවිසෙසනිද්ධාරණත්ථං නිරවසෙසපුපුඡ්ජනස්සෙව ඉධ අධිප්පෙතත්තා. සබ්බොපි හි පුපුඡ්ජනො භගවතො උපරිගුණෙ විභාවෙතුං න සක්කොති, තිට්ඨතු තාව පුපුඡ්ජනො, අරියසාවකපච්චෙකබුද්ධානම්පි අවිසයා එව බුද්ධගුණා. තථා හි චක්ඛති “සොතාපන්තො”ති ආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.7). ගොත්තසම්බන්ධතාය ආදිච්චස්ස සුරියදෙවපුත්තස්ස බන්ධුති ආදිච්චබන්ධු, තෙන වුත්තං නිද්දෙසෙ –

“ආදිච්චො වුච්චති සුරියො. සුරියො ගොතමො ගොත්තෙන, භගවාපි ගොතමො ගොත්තෙන, භගවා සුරියස්ස ගොත්තඤ්ඤාතකො ගොත්තබන්ධු, තස්මා බුද්ධො ආදිච්චබන්ධු”ති (මහානි. 150; වුළුති. 99).

සද්දවිදු පන “බුද්ධස්සාදිච්චබන්ධුනා”ති පාඨමිච්ඡන්ති. ආදිච්චස්ස බන්ධුනා ගොත්තෙන සමානො ගොත්තසඬ්ඛානො බන්ධු යස්ස, බුද්ධො ව සො ආදිච්චබන්ධු වාති කත්වා. යස්මා පන බන්ධකථාදිකොසල්ලෙනාපි උපක්කිලෙසානුපක්කිලෙසානං ජානනහෙතුභූතං බාහුසච්චං හොති, යථාහ –

“කිත්තාවතා නු බො භන්තෙ බහුස්සුතො හොතීති? යතො බො භික්ඛු බන්ධකුසලො හොති. ධාතු...පෙ.... ආයතන...පෙ.... පටිච්චසමුප්පාදකුසලො හොති, එත්තාවතා බො භික්ඛු බහුස්සුතො හොතී”ති.

තස්මා “යස්ස බන්ධධාතුආයතනාදීසු”ති ආදි වුත්තං. ආදි-සද්දෙන චෙත්ථ යාව පටිච්චසමුප්පාදා සඬ්ගණ්හාති. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං උග්ගහො. අත්ථස්ස පරිපුච්ඡනං පරිපුච්ඡා. අට්ඨකථාවසෙන අත්ථස්ස සොතද්වාරපට්ඨිකතාකරණං සවනං. බාඤ්ඡනත්ථානං සුනික්ඛෙපසුනායනෙන ධම්මස්ස පරිහරණං ධාරණං. එවං සුතධාතපරිචිතානං විතක්කනං මනසානුපෙක්ඛනං පච්චචෙක්ඛණං.

එවං පහෙදං දස්සෙත්වා වචනත්ථමිපි දස්සෙති “දුට්ඨො”තිආදිනා. පුට්ඨනන්ති අනෙකවිධානං කිලෙසාදීනං. පුට්ඨජනන්තොගධන්තාති බහුනං ජනානං අබ්භන්තරෙ සමවරොධභාවතො පුට්ඨජනොති සම්බන්ධො. පුට්ඨවායං ජනොති පුට්ඨ එව විසුංයෙව අයං සඬ්ඛාං ගතො. ඉතීති තස්මා පුට්ඨජනොති සම්බන්ධො. එවං ගාථාබන්ධෙන සඬ්ඛෙපතො දස්සිතමත්ථං “සො හී”තිආදිනා විවරති. “නානාජපකාරාන”න්ති ඉමිනා පුට්ඨ-සද්දො ඉධ බන්ධත්ථොති දස්සෙති.

ආදි-සද්දෙන සඬ්ඛිතමත්ථං, තදත්ථස්ස ව සාධකං අම්බසෙවනගරුසිනානනයෙන නිද්දෙසපාළියා දස්සෙන්නො “යථාහා”තිආදිමාහ. අවිභතා සක්කායදිට්ඨියො, පුට්ඨ බහුකා තා එතෙසන්ති පුට්ඨඅවිභතසක්කායදිට්ඨියා, එතෙන අවිභතත්තා පුට්ඨ සක්කායදිට්ඨියො ජනෙන්නි, පුට්ඨි වා සක්කායදිට්ඨිහි ජනිතාති අත්ථං දස්සෙති. අවිභතත්ථමෙව වා ජනසද්දො වදති, තස්මා පුට්ඨ සක්කායදිට්ඨියො ජනෙන්නි න විභනන්ති, ජනා වා අවිභතා පුට්ඨ සක්කායදිට්ඨියො එතෙසන්ති අත්ථං දස්සෙතිනිපි වට්ටති, විසෙසනපරනිපාතනඤ්චෙන්ථ දට්ඨබ්බං යථා “අග්ගාහිතො”ති. “පුට්ඨ සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකා”ති එතෙන පුට්ඨ බහවො ජනා සත්ථාරො එතෙසන්ති නිබ්බවනං දස්සිතං. පුට්ඨ සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති එත්ථ පන කම්මකිලෙසෙහි ජනෙතබ්බා, ජායන්ති වා සත්තා එත්ථාති ජනා, ගතියො, පුට්ඨ සබ්බා එව ජනා ගතියො එතෙසන්ති වචනත්ථො. “පුට්ඨ නානාභිසඬ්ඛාරො අභිසඬ්ඛරොන්ති”ති එතෙන ව ජායන්ති එතෙහි සත්තාති ජනා, පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදයො, පුට්ඨ නානාවිධා ජනා සඬ්ඛාරා එතෙසං විජ්ජන්ති, පුට්ඨ වා නානාභිසඬ්ඛාරො ජනෙන්නි අභිසඬ්ඛරොන්තිති අත්ථමාහ. තතො පරං පන “පුට්ඨ නානාභිසඬ්ඛි වුය්හන්ති”තිආදිඅත්ථත්තයං ජනෙන්නි එතෙහි සත්තාති ජනා, කාමොසාදයො, රාගසන්තාපාදයො, රාගපරිලාභාදයො ව, සබ්බෙපි වා කිලෙසපරිලාභා. පුට්ඨ නානාජපකාරා තෙ එතෙසං විජ්ජන්ති, තෙහි වා ජනෙන්නි වුය්හන්ති, සන්තාපෙන්නි, පරිච්ඡන්ති වාති නිබ්බවනං දස්සෙතුං වුත්තං. “රත්තා ගිද්ධා”තිආදි පරියායවචනං.

අපි ව රත්තාති වත්ථං විය රඬ්ගජාතෙන විත්තස්ස විපරිණාමකරෙන ඡන්දරාගෙන රත්තා. ගිද්ධාති අභිකඬ්ඛනසභාවෙන අභිගිජ්ඣනෙන ගිද්ධා. ගථිතාති ගන්ථිතා විය දුම්මොවනියභාවෙන තත්ථ පටිබද්ධා. මුච්ඡිතාති කිලෙසාවිසනවසෙන විසඤ්ඤිභූතා විය අනඤ්ඤකිච්චමොහං සමාපන්නා. අජ්ඣොසන්නාති අනඤ්ඤාසාධාරණෙ විය කත්වා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ධීතා. ලග්ගාති ගාවො කණ්ටකෙ විය ආසත්තා, මහාපලිපෙ වා පතනෙන නාසිකග්ගපලිපන්නපුරිසො විය උද්ධරිතුමසක්කුණෙයාභාවෙන නිමුග්ගා. ලග්ගිතාති මක්කටාලෙපෙන විය මක්කටො පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ආසඬ්ඛිතා, පලිබුද්ධාති සම්බද්ධා, උපද්දුතා වාති අයමත්ථො අඬ්ගුත්තරට්ඨකායං (අ. නි. අට්ඨ. 1.51) වුත්තො. එතෙන ජායතීති ජනො, “රාගො ගෙධො”ති එවමාදිකො, පුට්ඨ නානාවිධො ජනො රාගාදිකො එතෙසං, පුට්ඨු වා පඤ්චසු කාමගුණෙසු ජනා රත්තා ගිද්ධා...පෙ.... පලිබුද්ධාති අත්ථං දස්සෙති.

“ආවුතා” තිආදිපි පරියායවචනමෙව. අපිව “ආවුතාති ආවරිතා. නිවුතාති නිවාරිතා. ඔපුතාති පලිගුණධීතා, පරියොනද්ධා වා. පිහිතාති පිදහිතා. පටිච්ඡන්තාති ඡාදිතා. පටිකුප්පිතාති හෙට්ඨාමුඛජාතා” ති තත්ථෙව (අ. නි. අට්ඨ. 1.51) වුත්තං. එත්ථ ව ජනෙනති එතෙහිති ජනා, නීවරණා, පුටු නානාවිධා ජනා නීවරණා එතෙසං, පුටුහි වා නීවරණෙහි ජනා ආවුතා...පෙ.... පටිකුප්පිතාති නිබ්බවනං දස්සෙති. පුටුසු නීවධම්මසමාවාරෙසු ජායති, පුටුනං වා අබ්භන්තරෙ ජනො අන්තොගගො, පුටු වා බහුකො ජනොති අත්ථං දස්සෙති “පුටුන”න්තිආදිතා, එතෙන ව තතියපාදං විවරති, සමත්ථෙති වා. “පුටුවා” තිආදිතා පන වතුත්ථපාදං. පුටු විසංසට්ඨො එව ජනො පුටුප්පිතොති අයඤ්ඤෙත්ථ වචනත්ථො.

යෙහි ගුණවිසෙසෙහි නිමිත්තභූතෙහි භගවති “තථාගතො” ති අයං සමඤ්ඤා පවත්තා, තං දස්සන්තං “අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො” තිආදි වුත්තං. එකොපි හි සද්දො අනෙකපවත්තිනිමිත්තමධිකිච්ච අනෙකධා අත්ථප්පකාසකො, භගවතො ව සබ්බෙපි නාමසද්දා අනෙකගුණනෙමිත්තිකායෙව. යථාහ -

“අසඬ්ඛොයානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
ගුණෙන නාමමුද්ධෙයාං, අපි නාමසහස්සනො” ති. (ධ. ස. 1313; උදා. අට්ඨ. 57; පටි. ම. අට්ඨ. 1.76; දී. නි. ටී. 1.413);

කානි පන තානීති අනුයොගෙ සති පඨමං තස්සරූපං සඬ්ඛෙපනො උද්දිසිත්වා “කථ”න්තිආදිතා නිද්දිසති. තථා ආගතොති එත්ථ ආකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-සද්දො. සාමඤ්ඤජාතනාය විසෙසාවට්ඨානතො, විසෙසත්ථිතා ව සාමඤ්ඤසද්දස්සාපි විසෙසත්ථෙයෙව අනුපයුප්පිතබ්බතො පටිපදාගමනත්ථො ආගත සද්දො දට්ඨබ්බො, න ඤාණගමනත්ථො තථලක්ඛණං ආගතො” තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.170; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.43; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; පටි. ම. අට්ඨ. 1.37; බු. වං. අට්ඨ. 2; මහානි. අට්ඨ. 14) විය, නාපි කායගමනාදි අත්ථො “ආගතො බො මහාසමණො, මාගධානං ගිරිබ්බජ”න්තිආදීසු (මහාව. 53) විය. තත්ථ යස්ස ආකාරස්ස නියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-සද්දො, තදාකාරං කරුණාපධානත්තා තස්ස මහාකරුණාමුඛෙන පුරිමබුද්ධානං ආගමනපටිපදාය උදාහරණවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සෙන්තො “යථා සබ්බලොකෙ” තිආදිමාහ. යංතං-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො චෙත්ථ තථා-සද්දස්සත්ථදස්සනෙ යථා-සද්දෙන අත්ථො විභාවිතො. තදෙව විත්ථාරෙති “යථා විපස්සි භගවා” තිආදිතා, විපස්සිආදීනඤ්චෙත්ථ ඡන්තං සම්මාසම්බුද්ධානං මහාපදානසුත්තාදීසු (දී. නි. 2.4) සම්පහුලනිද්දෙසෙන (දී. නි. අට්ඨ. 2.සම්බහුලපරිච්ඡෙදවණ්ණනා) සුපාකටත්තා, ආසන්නත්තා ව තෙසං වසෙන තං පටිපදං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං. ආගතො යථා, තථා ආගතොති සබ්බත්‍ර සම්බන්ධො. “කිං වුත්තං හොති” තිආදිනාපි තදෙව පටිනිද්දිසති. තත්ථ යෙන අභිනීභාරෙනාති මනුස්සත්තලිඬ්ඨගසම්පත්තිහෙතුසත්ථාරදස්සනපබ්බජ්ජාගුණසම්පත්තිඅධිකාරජන්දා නං වසෙන අට්ඨඬ්ඨගසමන්තාගතෙන මහාපණ්ඩානෙන. සබ්බෙසඤ්ඤි බුද්ධානං

පයමපණ්ඩානං ඉමිනාව නිහාරෙන සමිජ්ඣති. අභිනිහාරොති චෙත්ථ
මූලපණ්ඩානස්සෙනං අධිවචනන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං මහාභිනිහාරවසෙන “තථාගතො”ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි
පාරමිපුරණවසෙනපි දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදිමාහ. “එත්ථ ච සුත්තන්තිකානං
මහාබොධියානපටිපදාය කොසල්ලජනනත්ථං පාරමිසු අයං චිත්ථාරකථා”තිආදිනා
ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි. ටී. 1.7) යා පාරමිසු විනිච්ඡයකථා වුත්තා,
කිඤ්චාපි සා අම්භෙහි ඉධ වුවිචමානා ගන්ථචිත්ථාරකරා විය භවිස්සති, යස්මා
පනායං සංවණ්ණනා එතිස්සං පච්ඡා පමාදලෙඛවිසොධනවසෙන,
තදවසෙසත්ථපරියාදානවසෙන ච පවත්තා, තස්මා සාපි පාරමිකථා ඉධ
චත්තබ්බායෙවාති තතො චෙව වරියාපිටකට්ඨකථාතො ච ආහරිත්වා යථාරහං
ගාථාබන්ධෙහි සමලඬකරිත්වා අත්ථමධිජ්ජායඤ්ච විසොධයමානා භවිස්සති. කථං?

කා පනෙනා පාරමියො, කෙනට්ඨෙන කතීවිධා;
කො ච තාසං කමො කානි, ලක්ඛණාදීනි සබ්බථා.

කො පච්චයො, සංකිලෙසො, වොදානං පටිපක්ඛකො;
පටිපත්තිවිහාගො ච, සඬගහො සම්පදා තථා.

කිත්තකෙන සම්පාදනං, ආනිසංසො ච කිං ඵලං;
පඤ්ඤමෙතං විස්සජ්ජිත්වා, භවිස්සති විනිච්ඡයො.

තත්ත්වං විස්සජ්ජනං –

කා පනෙනා පාරමියොති –

තණ්හාමානාදිමඤ්ඤත්තු, උපායකුසලෙන යා;
ඤාණෙන පරිග්ගහිතා, පාරමි සා විභාවිතා.

තණ්හාමානාදිනා හි අනුපහතා කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා දානාදියො
ගුණසඬ්ඛාතා එතා කිරියා “පාරමි”ති විභාවිතා.

කෙනට්ඨෙන පාරමියොති –

පරමො උත්තමට්ඨෙන, තස්සායං පාරමි තථා;
කම්මං භාවොති දානාදි, තද්ධිතතො තිධා මතා.

සුරෙති මචති පරෙ, පරං මජ්ජති මයති;
මුනාති මිනොති තථා, මිනාතීති වා පරමො.

පාරෙ මජ්ජති සොධෙති, මචති මයතීති වා;

මායෙති තං වා මුනාති, මිනොති මිනාති තථා.

පාරමිති මහාසත්තො, චුත්තානුසාරතො පන;
තද්ධිතත්ථත්තයෙනෙව, පාරමිති අයං මනා.

දානසීලාදිගුණවිසෙසයොගෙන හි සත්තුත්තමත්තාය මහාබොධිසත්තො පරමො,
තස්ස අයං, භාවො, කම්මන්ති වා පාරමි, දානාදිකිරියා. අථ වා පරති පුරෙතීති පරමො
නිරුත්තිතයෙන, දානාදිගුණානං පුරකො, පාලකො ව බොධිසත්තො, පරමස්ස අයං,
භාවො, කම්මං වා පාරමි. අපිච පරෙ සත්තෙ මවති අත්තනි ඛන්ධනි
ගුණවිසෙසයොගෙන, පරං වා අතිරෙකං මජ්ජනි සංකිලෙසමලතො, පරං වා සෙට්ඨං
නිබ්බානං විසෙසෙන මයති ගච්ඡති, පරං වා ලොකං පමාණභූතෙන ඤාණවිසෙසෙන
ඉධලොකමිච මුනාති පරිච්ඡින්නදති, පරං වා අතිවිය සීලාදිගුණගණං අත්තනො
සත්තානෙ මිනොති පක්ඛිපති, පරං වා අත්තභූතතො ධම්මකායතො අඤ්ඤං,
පටිපක්ඛං වා තදනත්ථකරං කිලෙසවොරගණං මිනාති හිංසතීති පරමො,
මහාසත්තො, “පරමස්ස අය”න්තිආදිනා චුත්තනායෙන පාරමි. පාරෙ වා නිබ්බානෙ
මජ්ජනි සුඡ්ඤ්ඤාති, සත්තෙ ව සොධෙති, තත්ථ වා සත්තෙ මවති ඛන්ධනි යොජෙති,
තං වා මයති ගච්ඡති, සත්තෙ ව මායෙති ගමෙති, තං වා යාථාවතො මුනාති
පරිච්ඡින්නදති, තත්ථ වා සත්තෙ මිනොති පක්ඛිපති, තත්ථ වා සත්තානං කිලෙසාරිං
මිනාති හිංසතීති පාරමි, මහාසත්තො, “තස්ස අය”න්තිආදිනා දානාදිකිරියාව
පාරමිති. ඉමිනා නායෙන පාරමිතං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

කතිවිධාති සඨබ්බෙපතො දසවිධා, තා පන බුද්ධචංසපාළියං (බු. වං. 1.76)
සරූපතො ආගතායෙව. යථාහ “විචින්නතො තදාදක්ඛිං, පයිමං දානපාරමි”න්තිආදි
(බු. වං. 2.116). යථා වාහ –

“කති නු බො භන්තෙ බුද්ධකාරකා ධම්මාති? දස බො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකා
ධම්මා, කතමෙ දස? දානං බො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකො ධම්මො, සීලං නෙක්ඛම්මං
පඤ්ඤා වීරියං ඛන්ති සච්චං අධිට්ඨානං මෙත්තා උපෙක්ඛා බුද්ධකාරකො ධම්මො,
ඉමෙ බො සාරිපුත්ත දස බුද්ධකාරකා ධම්මාති. ඉදමචොච භගවා, ඉදං චත්ථාන
සුගතො අථාපරං එතදචොච සත්ථා –

‘දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤාවීරියෙන පඤ්චමං;
ඛන්තිසච්චමධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛාති තෙ දසා’ති”. (බු. වං. 1.76);

කෙච් පන “ඡබ්බිධා”ති වදන්ති, තං එතාසං සඨගභවසෙන චුත්තං. සො පන
සඨගභො පරතො ආචි භවිස්සති.

කො ව තාසං කමොති එත්ථ කමො නාම දෙසනාක්කමො, සො ව
පයිමසමාදානහෙතුකො, සමාදානං පටිවයහෙතුකං, ඉති යථා ආදිමිහි

පයමාහිනීභාරකාලෙ පවිච්ඡා, සමාදින්නා ව, තථා දෙසිතා. යථාහ “විචින්නො තදාදක්ඛිං, පයමං දානපාරමි”න්තිආදි (බු. වං. 2.116) තෙනෙනං වුවිච්ඡි -

“පයමං සමාදානතා-වසෙනායං කමො රුතො;
අථ වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස, බහුපකාරතොපි වා”ති.

තත්ථ හි දානං සීලස්ස බහුපකාරං, සුකරඤ්චාති තං ආදිමිහි චුත්තං. දානං පන සීලපරිග්ගහිතං මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසන්ති දානානන්තරං සීලං චුත්තං. සීලං නෙක්ඛම්මපරිග්ගහිතං...පෙ.... නෙක්ඛම්මං පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං...පෙ.... පඤ්ඤා විරියපරිග්ගහිතා...පෙ.... විරියං ඛන්තිපරිග්ගහිතං...පෙ.... ඛන්ති සච්චපරිග්ගහිතා...පෙ.... සච්චං අධිට්ඨානපරිග්ගහිතං...පෙ.... අධිට්ඨානං මෙත්තාපරිග්ගහිතං...පෙ.... මෙත්තා උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතා මහජ්ඵලා හොති මහානිසංසාති මෙත්තානන්තරං උපෙක්ඛා චුත්තා. උපෙක්ඛා පන කරුණාපරිග්ගහිතා, කරුණා ව උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතාති වෙදිතඛිබ්බා. කථං පන මහාකාරුණිකා බොධිසත්තා සත්තෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තිති? උපෙක්ඛිතඛිබ්බයුත්තකෙසු කඤ්චි කාලං උපෙක්ඛකා හොන්ති, න පන සබ්බත්ථ, සබ්බදා වාති කෙචි. අපරෙ පන න ව සත්තෙසු උපෙක්ඛකා, සත්තකතෙසු පන විජ්ජකාරෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තිති, ඉදමෙවෙත්ථ යුත්තං.

අපරො නයො -

සබ්බසාධාරණතාදි-කාරණෙහිපි ඊරිතං;
දානං ආදිමිහි සෙසා තු, පුරිමෙපි අපෙක්ඛකා.

පචුරජනෙසුපි හි පවත්නියා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා, අප්පඵලත්තා, සුකරත්තා ව දානං ආදිමිහි චුත්තං. සීලෙන දායකපටිග්ගාහකසුද්ධිතො පරානුග්ගහං වත්වා පරපිළානිචත්තිවචනතො, කිරියධම්මං වත්වා අකිරියධම්මවචනතො, හොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ව දානස්සානන්තරං සීලං චුත්තං. නෙක්ඛම්මෙන සීලසම්පත්තිසිද්ධිතො, කායච්චිසුචරිතං වත්වා මනොසුචරිතවචනතො, විසුද්ධසීලස්ස සුබ්බෙනෙව ඤානසම්ප්ඤ්ඤානතො, කම්මාපරාධජ්ජහානෙන පයොගසුද්ධිං වත්වා කිලෙසාපරාධජ්ජහානෙන ආසයසුද්ධිවචනතො, චිතික්කමජ්ජහානෙ ඨිතස්ස පරියුට්ඨානජ්ජහානවචනතො ව සීලස්සානන්තරං නෙක්ඛම්මං චුත්තං. පඤ්ඤාය නෙක්ඛම්මස්ස සිද්ධිපරිසුද්ධිතො, ඤානාභාවෙ පඤ්ඤාභාවවචනතො. සමාධිපදට්ඨානා හි පඤ්ඤා, පඤ්ඤාපච්චුපට්ඨානො ව සමාධි. සමථනිමිත්තං වත්වා උපෙක්ඛානිමිත්තවචනතො, පරහිතජ්ඣානෙන පරහිතකරණුපායකොසල්ලවචනතො ව නෙක්ඛම්මස්සානන්තරං පඤ්ඤා චුත්තා. විරියාරම්භෙන පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධිතො, සත්තසුඤ්ඤතාධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිං වත්වා සත්තහිතාය ආරම්භස්ස අච්ඡරියතාවචනතො, උපෙක්ඛානිමිත්තං වත්වා පග්ගහනිමිත්තවචනතො,

නිසම්මකාරිතං වත්වා උට්ඨානවචනතො ව. නිසම්මකාරිතො හි උට්ඨානං
එලව්සෙසමාවහතීති පඤ්ඤායානන්තරං වීරියං වුත්තං.

වීරියෙන තිතික්ඛාසිද්ධිතො. වීරියවා හි ආරද්ධවීරියත්තා සත්තසංඛාරෙහි
උපනීතං දුක්ඛං අභිභුයා විහරති. වීරියස්ස තිතික්ඛාලභිකාරභාවතො. වීරියවතො හි
තිතික්ඛා සොහති. පග්ගහනිමිත්තං වත්වා සමථනිමිත්තවචනතො, අව්චාරම්භෙන
උද්ධව්වදොසස්පහානවචනතො. ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා හි උද්ධව්වදොසො
පහියති. වීරියවතො සාතච්චකරණවචනතො. ඛන්තිබ්බුලො හි අනුද්ධතො
සාතච්චකාරී භොති. අස්පමාදවතො පරහිතකිරියාරම්භෙ
පච්චුපකාරතණ්භාභාවචනතො. යාථාවතො ධම්මනිජ්ඣානෙන හි සති තණ්භා න
භොති. පරහිතාරම්භෙ පරමෙපි පරකතදුක්ඛසහනතාවචනතො ව වීරියස්සානන්තරං
ඛන්ති වුත්තා. සච්චෙන ඛන්තියා චිරාධිට්ඨානතො, අපකාරිතො අපකාරඛන්තිං
වත්වා තදුපකාරකරණෙ අවිසංවාදවචනතො, ඛන්තියා අපවාදවාචාචිකම්පනෙන
භූතවාදිතාය අවිජ්ඣනවචනතො, සත්තසුඤ්ඤතාධම්ම-නිජ්ඣානක්ඛන්තිං වත්වා
තදුපබ්බුහිතඤාණසච්චස්ස වචනතො ව ඛන්තියානන්තරං සච්චං වුත්තං.
අධිට්ඨානෙන සච්චසිද්ධිතො. අවලාධිට්ඨානස්ස හි විරති සිජ්ඣති. අවිසංවාදිතං
වත්වා තත්ථ අවලභාවචනතො. සච්චසන්ධො හි දානාදීසු පටිඤ්ඤානුරූපං
නිව්චලො පවත්තති. ඤාණසච්චං වත්වා සම්භාරෙසු පවත්තිනිට්ඨාපනවචනතො.
යථාභූතඤාණවා හි බොධිසම්භාරෙසු අධිට්ඨාති, තෙ ව නිට්ඨාපෙති. පටිපක්ඛෙහි
අකම්පියභාවතො ව සච්චස්සානන්තරං අධිට්ඨානං වුත්තං. මෙත්තාය
පරහිතකරණසමාදානාධිට්ඨානසිද්ධිතො, අධිට්ඨානං වත්වා හිතුපසංභාරවචනතො.
බොධිසම්භාරෙ හි අධිතිට්ඨමානො මෙත්තාවිහාරී භොති. අවලාධිට්ඨානස්ස
සමාදානාවිකොපනෙන සමාදානසම්භවතො ව අධිට්ඨානස්සානන්තරං මෙත්තා
වුත්තා. උපෙක්ඛාය මෙත්තාවිසුද්ධිතො, සත්තෙසු හිතුපසංභාරං වත්වා තදපරාධෙසු
උදාසීනතාවචනතො, මෙත්තාභාවනං වත්වා තන්තිස්සන්දභාවනාවචනතො,
“හිතකාමසත්තෙපි උපෙක්ඛකො” ති අවිජරියගුණතාවචනතො ව
මෙත්තායානන්තරං උපෙක්ඛා වුත්තාති එවමෙතාසං කමො වෙදිතබ්බො.

කානි ලක්ඛණාදීනි සබ්බථානි එත්ථ පන අව්වසෙසෙන –

පරෙසමනුග්ගහණං, ලක්ඛණන්ති පවුච්චති;
උපකාරො අකම්පො ව, රසො හිතෙසිතාපි ව.

බුද්ධත්තං පච්චුපට්ඨානං, දයා ඤාණං පවුච්චති;
පදට්ඨානන්ති තාසන්තු, පච්චෙකං තානි භෙදතො.

සබ්බාපි හි පාරමියො පරානුග්ගහලක්ඛණා, පරෙසං උපකාරකරණරසා,
අචිකම්පනරසා වා, හිතෙසිතාපච්චුපට්ඨානා, බුද්ධත්තපච්චුපට්ඨානා වා,
මහාකරුණාපදට්ඨානා, කරුණූපායකොසල්ලපදට්ඨානා වා.

විසෙසෙන පන යස්මා කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා
 අත්තුපකරණපරිව්වාගවෙනනා දානපාරමී. කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං
 කායවච්ඡුවරිතං අත්ථනො අකත්තඛිබ්බරිති, කත්තඛිබ්බකරණවෙනනාදයො ච
 සීලපාරමී. කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ආදීනවදස්සනපුබ්බභිගමො
 කාමහවෙහි නික්ඛමනචිත්තුප්පාදො නෙක්ඛම්මපාරමී.
 කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ධම්මානං සාමඤ්ඤවිසෙසලක්ඛණාවබ්බොධො
 පඤ්ඤාපාරමී. කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො කායචිත්තෙහි පරහිතාරම්භො
 වීරියපාරමී. කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො සත්තසංඛාරාපරාධසහනසංඛාරානො
 අදොසප්පධානො තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො ඛන්තිපාරමී.
 කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං චිරතිවෙනනාදිහෙදං අවිසංවාදනං සච්චපාරමී.
 කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො අවලසමාදානාධිට්ඨානසංඛාරානො
 තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො අධිට්ඨානපාරමී.
 කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ලොකස්ස හිතසුඛුපසංභාරො අත්ථනො
 අබ්‍යාපාදො මෙත්තාපාරමී. කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා
 අනුනායපටිසවිද්ධංසනසංඛාරානො ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සත්තසංඛාරෙසු සමප්පවත්ති
 උපෙක්ඛාපාරමී.

තස්මා පරිව්වාගලක්ඛණං දානං, දෙය්‍යධම්මෙම ලොහවිද්ධංසනරසං,
 අනාසත්තිපච්චුපට්ඨානං, භවවිභවසම්පත්තිපච්චුපට්ඨානං වා,
 පරිච්චජ්ඣිකඛ්ඛත්ථුපදට්ඨානං. සීලනලක්ඛණං සීලං, සමාධානලක්ඛණං,
 පතිට්ඨානලක්ඛණං වාති චුත්තං හොති. දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනරසං, අනවජ්ජරසං වා,
 සොවෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, හිරොත්තප්පපදට්ඨානං. කාමනො, භවනො ච
 නික්ඛමනලක්ඛණං නෙක්ඛම්මං, තදාදීනවච්ඡාවනරසං, තතොයෙව
 විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානං, සංවෙගපදට්ඨානං. යථාසභාවපට්ඨෙධලක්ඛණා පඤ්ඤා,
 අක්ඛලිතපට්ඨෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසබ්බිත්තඋසුපට්ඨෙධො විය,
 විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො
 විය, සමාධිපදට්ඨානා, චතුසච්චපදට්ඨානා වා. උස්සාහලක්ඛණං වීරියං,
 උපත්ථම්භනරසං, අසංසිද්ධපච්චුපට්ඨානං, වීරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං,
 සංවෙගපදට්ඨානං වා.

බමනලක්ඛණා ඛන්ති, ඉට්ඨානිට්ඨසහනරසා, අධිවාසනපච්චුපට්ඨානා,
 අවිරොධපච්චුපට්ඨානා වා, යථාභූතදස්සනපදට්ඨානා. අවිසංවාදනලක්ඛණං සච්චං,
 යථාවච්ඡාවනරසං, සාධුතාපච්චුපට්ඨානං, සොරච්චපදට්ඨානං. බොධිසම්භාරෙසු
 අධිට්ඨානලක්ඛණං අධිට්ඨානං, තෙසං පටිපක්ඛාහිභවනරසං, තත්ථ
 අවලතාපච්චුපට්ඨානං, බොධිසම්භාරපදට්ඨානං. හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා
 මෙත්තා, හිතුපසංභාරරසා, ආසාතචිතයනරසා වා, සොම්මභාවපච්චුපට්ඨානා,
 සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. මජ්ඣිමනිකාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා
 උපෙක්ඛා, සමභාවදස්සනරසා, පටිසානුනායචුපසමපච්චුපට්ඨානා,
 කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණපදට්ඨානා. එත්ථ ච කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතතා
 දානාදීනං පරිව්වාගාදිලක්ඛණස්ස විසෙසනභාවෙන චත්තඛිබ්බා, යතො තානි

පාරමිසඬ්ඛ්‍යං ලභන්ති. න හි සම්මාසම්බෝධියාදිපත්ථනමඤ්ඤත්‍ර
අකරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතානි වට්ටගාමීනි දානාදීනි පාරමිසඬ්ඛ්‍යං ලභන්තිති.

කො පච්චයොති –

අභිනිභාරො ච තාසං, දයා ඤාණඤ්ච පච්චයො;
උස්සාහුම්මඬ්ගචත්ථානං, හිතාචාරාදයො තථා.

අභිනිභාරො තාව පාරමීනං සබ්බාසම්පි පච්චයො. යො හි අයං ‘‘මනුස්සත්තං
ලිඬ්ගසම්පත්ති’’න්තිආදි (බු. වං. 2.59) අට්ඨමම්මසමොධානසම්පාදිතො ‘‘තිණ්ණො
තාරෙය්‍යං මුත්තො මොවෙය්‍යං, බුද්ධො බොධෙය්‍යං සුද්ධො සොධෙය්‍යං, දන්තො
දමෙය්‍යං, සත්තො සමෙය්‍යං, අස්සත්ථො අස්සාසෙය්‍යං, පරිනිබ්බුතො
පරිනිබ්බාපෙය්‍ය’’න්තිආදිනා පචත්තො අභිනිභාරො, සො අවිසෙසෙන
සබ්බපාරමීනං පච්චයො. තප්පචත්තියා හි උද්ධං පාරමීනං
පච්චයුපට්ඨානසමාදානාධිට්ඨානනිප්ථත්තියො මහාපුරිසානං සම්භවන්ති,
අභිනිභාරො ච නාමෙස අත්ථතො හෙසමට්ඨඬ්ගානං සමොධානෙන තථාපචත්තො
චිත්තුප්පාදො, ‘‘අහො වතාහං අනුත්තරං සම්මාසම්බෝධිං අභිසම්බුජ්ඣෙය්‍යං,
සබ්බසත්තානං හිතසුඛං නිප්ථාදෙය්‍ය’’න්තිආදිපත්ථනාසඬ්ඛ්‍යො අවිත්තෙය්‍යං
බුද්ධභූමිං, අපරිමාණං ලොකහිතඤ්ච ආරබ්භ පචත්තියා
සබ්බබුද්ධකාරකධම්මමූලභූතො පරමහද්දකො පරමකල්‍යාණො
අපරිමෙය්‍යප්පහාවො පුඤ්ඤවිසෙසොති දට්ඨබ්බො.

තස්ස ච උප්පත්තියා සහෙව මහාපුරිසො මහාබෝධියානපට්ඨත්තිං ඔතිණ්ණො
නාම හොති, නියතභාවසමධිගමනතො, තතො ච අනිවත්තනසභාවතො
‘‘බෝධිසත්තො’’ති සමඤ්ඤං ලභති, සබ්බභාගෙන සම්මාසම්බෝධියං
සම්මාසත්තමානසතා, බෝධිසම්භාරෙ සික්ඛාසමත්ථතා චස්ස සන්තිට්ඨති.
යථාචුත්තාහිනිභාරසම්ප්ඤ්ඤානෙන හි මහාපුරිසා
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණාධිගමනපුබ්බලිඬ්ගෙන සයම්භුඤාණෙන සම්මදෙව
සබ්බපාරමියො විචිනිත්වා සමාදාය අනුක්කමෙන පරිපූරෙන්නි, යථා තං
කතමහාහිනිභාරො සුමෙධපණ්ඩිතො. යථාහ –

‘‘හන්ද බුද්ධකරෙ ධම්මෙ, විචිනාමි ඉතො චිතො;
උද්ධං අධො දස දිසා, යාවතා ධම්මධාතුයා;
විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, පයමං දානපාරමි’’න්ති. (බු. වං. 2.115, 116); –

චිත්ථාරො. ලක්ඛණාදිතො පනෙස සම්මදෙව සම්මාසම්බෝධිපණ්ඩානලක්ඛණො,
‘‘අහො වතාහං අනුත්තරං සම්මාසම්බෝධිං අභිසම්බුජ්ඣෙය්‍යං, සබ්බසත්තානං
හිතසුඛං නිප්ථාදෙය්‍ය’’න්තිආදිපත්ථනාරසො,
බෝධිසම්භාරහෙතුභාවපච්චුපට්ඨානො, මහාකරුණාපදට්ඨානො,
උපනිස්සයසම්පත්තිපදට්ඨානො වා.

තස්ස පන අභිනිහාරස්ස චත්තාරො පච්චයා, චත්තාරො හෙතු, චත්තාරි ච බලානි වෙදිතබ්බානි. තත්ථ කතමෙ චත්තාරො පච්චයා මහාභිනිහාරාය? ඉධ මහාපුරිසො පස්සති තථාගතං මහතා බුද්ධානුභාවෙන අච්ඡරියබ්භුතං පාටිහාරියං කරොන්තං, තස්ස තං නිස්සාය තං ආරම්මණං කත්වා මහාබොධියං චිත්තං සන්තිට්ඨති “මහානුභාවා චතායං ධම්මධාතු, යස්සා සුප්පට්ඨිද්ධත්තා භගවා එවං අච්ඡරියබ්භුතධම්මො, අචිත්තෙය්‍යානුභාවො වා”ති, සො තමෙව මහානුභාවදස්සනං නිස්සාය තං පච්චයං කත්වා සම්බොධියං අධිමුච්චන්තො තත්ථ චිත්තං යපෙනි, අයං පයමො පච්චයො මහාභිනිහාරාය.

න හෙව බො පස්සති තථාගතස්ස යථාචුත්තං මහානුභාවතං, අපිච බො සුඤ්ඤාති “එදිසො ච එදිසො ච භගවා”ති, සො තං නිස්සාය තං පච්චයං කත්වා සම්බොධියං අධිමුච්චන්තො තත්ථ චිත්තං යපෙනි, අයං දුතියො පච්චයො මහාභිනිහාරාය.

න හෙව බො පස්සති තථාගතස්ස යථාචුත්තං මහානුභාවතං, නාපි තං පරතො සුඤ්ඤාති, අපිච බො තථාගතස්ස ධම්මං දෙසෙන්නස්ස “දසබලසමන්තාගතො භික්ඛවෙ, තථාගතො”තිආදිනා (සං. නි. 2.21) බුද්ධානුභාවපටිසංයුත්තං ධම්මං සුඤ්ඤාති, සො තං නිස්සාය...පෙ.... අයං තතියො පච්චයො මහාභිනිහාරාය.

න හෙව බො පස්සති තථාගතස්ස යථාචුත්තං මහානුභාවතං, නාපි තං පරතො සුඤ්ඤාති, නාපි තථාගතස්ස ධම්මං සුඤ්ඤාති, අපිච බො උළාරජ්ඣාසයො කල්‍යාණාධිමුත්තිකො “අභමෙතං බුද්ධවංසං බුද්ධත්තං බුද්ධපච්චෙණං බුද්ධධම්මතං පරිපාලෙස්සාමි”ති යාවදෙව ධම්මඤ්ඤෙව සක්කරොන්තො ගරුං කරොන්තො මානෙන්නො පුජෙන්නො ධම්මං අපචයමානො තං නිස්සාය...පෙ.... යපෙනි, අයං චතුත්ථො පච්චයො මහාභිනිහාරායාති.

කතමෙ චත්තාරො හෙතු මහාභිනිහාරාය? ඉධ මහාපුරිසො පකතියා උපනිස්සයසම්පන්නො හොති පුරිමකෙසු බුද්ධෙසු කතාධිකාරො, අයං පයමො හෙතු මහාභිනිහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො පකතියාපි කරුණාජ්ඣාසයො හොති කරුණාධිමුත්තො සත්තානං දුක්ඛං අපනෙතුකාමො, අපිච අත්තනො කායඤ්ච ජීවිතඤ්ච පරිච්චජි, අයං දුතියො හෙතු මහාභිනිහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො සකලතොපි වට්ටදුක්ඛතො සත්තභිතාය දුක්කරවරියතො සුචිරම්පි කාලං සටෙන්නො වායමන්නො අනිබ්බින්නො හොති අනුත්‍රාසී, යාව ඉච්ඡිතත්ථනිස්ථත්ති, අයං තතියො හෙතු මහාභිනිහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සිතො හොති, යො අභිතතො නං නිවාරෙති, හිතෙ පතිට්ඨාපෙනි, අයං චතුත්ථො හෙතු මහාභිනිහාරාය.

තත්‍රායං මහාපුරිසස්ස උපනිස්සයසම්පදා – එකත්තෙතෙවස්ස යථා අජ්ඣාසයො සම්බොධින්නො හොති සම්බොධිපොණො සම්බොධිපබ්බාරො, තථා සත්තානං භිතවරියාය, යතො අනෙත පුරිමබුද්ධානං සන්තිකෙ සම්බොධියා පණ්ඩානං කතං හොති මනසා, වාචාය ච “අභමපි එදිසො සම්මාසම්බුද්ධො හුත්වා

සම්මදෙව සත්තානං භික්ෂුඛං නිජ්ඣාදෙය්‍යා''න්ති. එවං සම්පන්නුපනිස්සයස්ස පනස්ස ඉමානි උපනිස්සයසම්පත්තියා ලිඛිගානි සම්භවන්ති, යෙහි සමන්තාගතස්ස සාවකබොධිසත්තෙහි, පච්චෙකබොධිසත්තෙහි ව මහාවිසෙසො මහන්තං නානාකරණං පඤ්ඤායති ඉන්ද්‍රියතො, පටිපත්තිතො, කොසල්ලතො ව. ඉධ හි උපනිස්සයසම්පන්නො මහාපුරිසො යථා විසදින්ද්‍රියො හොති විසදඤාණො, න තථා ඉතරෙ. පරභිතාය පටිපන්නො හොති, නො අත්තභිතාය. තථා හි සො යථා බහුජනභිතාය බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය භිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං පටිපජ්ජී, න තථා ඉතරෙ, තත්ථ ව කොසල්ලං ආවහති යානුජ්ජත්තිකපටිභානෙන, යානායානකුසලතාය ව.

තථා මහාපුරිසො පකතියා දානජ්ඣාසයො හොති දානාභිරතො, සති දෙය්‍යධම්මෙ දෙතියෙව, න දානතො සඬකොචං ආපජ්ජති, සතතං සමීතං සංවිභාගසීලො හොති, පමුදිතොව දෙති ආදරජාතො, න උදාසීනචිත්තො, මහන්තමිපි දානං දත්වා නෙව දානෙන සන්තුට්ඨො හොති, පගෙව අප්පං. පරෙසඤ්ච උස්සාහං ජනෙන්නො දානෙ වණ්ණං භාසති, දානපටිසංයුත්තං ධම්මකථං කරොති, අඤ්ඤෙ ව පරෙසං දෙන්තෙ දිස්වා අත්තමනො හොති, භයට්ඨානෙසු ව පරෙසං අභයං දෙතිති එවමාදීනි දානජ්ඣාසයස්ස මහාපුරිසස්ස දානපාරමියා ලිඛිගානි.

තථා පාණානිපාතාදිහි පාපධම්මෙහි හිරියති ඔත්තජ්ජති, සත්තානං අවිහෙයනජාතිකො හොති, සොරතො සුඛසීලො අසයො අමායාවී උජ්ජාතිකො සුඛබ්බො සොච්චස්සකරණියෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො මුදුජාතිකො අථද්ධො අනතිමාතී, පරසත්තකං නාදියති අත්තමසො තිණසලාකමුපාදාය, අත්තනො හත්ථෙ නික්ඛිත්තං ඉණං වා ගහෙත්වා පරං න විසංවාදෙති, පරස්මිං වා අත්තනො සත්තකෙ බ්‍යාමුල්ලෙ, විස්සරිතෙ වා තං සඤ්ඤාපෙත්වා පටිපාදෙති යථා තං න පරහත්ථගතං හොති, අලොලුප්පො හොති, පරපරිග්ගහිතෙසු පාපකං චිත්තමිපි න උජ්ජාදෙති, ඉත්ථිබ්‍යසනාදීනි දුරතො පරිවජ්ජෙති, සච්චවාදී සච්චසන්ධො භින්නානං සන්ධානා සහිතානං අනුජ්ජදානා පියවාදී මිහිනපුඛබ්බගමො පුඛබ්බාසි අත්ථවාදී ධම්මවාදී අනභිජ්ඣාලු අබ්‍යාපන්නචිත්තො අවිපරිතදස්සනො කම්මස්සකතාඤාණෙන, සච්චානුලොමිකඤාණෙන ව, කතඤ්ඤු කතවෙදී වුඩ්ඨාපවායී සුවිසුද්ධාජීවො ධම්මකාමො, පරෙසමිපි ධම්මෙ සමාදපෙතා සබ්බෙන සබ්බං අකිච්චතො සත්තෙ නිවාරතො කිච්චෙසු පතිට්ඨපෙතා අත්තනා ව තත්ථ කිච්චෙ යොගං ආපජ්ජිතා, කත්වා වා පන සයං අකත්තබ්බං සීසඤ්ඤෙව තතො පටිවරතො හොතිති එවමාදීනි සීලජ්ඣාසයස්ස මහාපුරිසස්ස සීලපාරමියා ලිඛිගානි.

තථා මන්දකිලෙසො හොති මන්දනීවරණො පච්චෙකජ්ඣාසයො අවික්ඛෙපබහුලො, න තස්ස පාපකා චිත්තකා චිත්තමන්වාස්සවන්ති, විචෙකගතස්ස චස්ස අජ්ජකසිරෙනෙව චිත්තං සමාධියති, අමිත්තපක්ඛෙපි තුවටං මෙත්තචිත්තතා සන්තිට්ඨති, පගෙව ඉතරස්මිං, සතිමා ව හොති විරකතමිපි විරභාසිතමිපි සුසරිතා අනුස්සරිතා, මෙධාවී ව හොති ධම්මොප්පඤ්ඤාය සමන්තාගතො, නිපකො ව හොති

තාසු තාසු ඉතිකත්තබ්බතාසු, ආරද්ධවීරියො ව හොති සත්තානං භිතකිරියාසු,
 බත්තිබ්බසමන්තාගතො ව හොති සබ්බසහො, අවලාධිට්ඨානො ව හොති
 දළ්භසමාදානො, අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛකො ව හොති උපෙක්ඛායානීයෙසු ධම්මෙසුති
 එවමාදීති මහාපුරිසස්ස නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයාදීනං වසෙන නෙක්ඛම්මපාරමියාදීනං
 ලිඬගාති වෙදිතබ්බාති.

එවමෙනෙහි බොධිසම්භාරලිඬගෙහි සමන්තාගතස්ස මහාපුරිසස්ස යං වුත්තං
 “මහාභිනීහාරාය කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයො හෙතු” ති, තත්ත්වං සඬබ්බපනො
 කල්‍යාණමිත්තලක්ඛණං – ඉධ කල්‍යාණමිත්තො සද්ධාසම්පන්නො හොති
 සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො වාගවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ
 සද්ධාසම්පන්නියා සද්දහති තථාගතස්ස බොධිං කම්මං, කම්මඵලඤ්ච, තෙන
 සම්මාසම්බොධියා හෙතුභූතං සත්තෙසු භිතෙසිතං න පරිච්චජති. සීලසම්පන්නියා
 සත්තානං පියො හොති මනාපො ගරු භාවනීයො වොදකො පාපගර්භිකො චත්තා
 වචනක්ඛමො. සුතසම්පන්නියා සත්තානං භිතසුඛාවහං ගම්භීරං ධම්මකථං කත්තා
 හොති. වාගසම්පන්නියා අප්පිච්ඡො හොති සමාහිතො සන්තුට්ඨො පවිච්ඡිත්තො
 අසංසට්ඨො. වීරියසම්පන්නියා ආරද්ධවීරියො හොති සත්තානං භිතපට්ඨපන්නියා.
 සතිසම්පන්නියා උපට්ඨිතස්සතී හොති අනවජ්ජෙසු ධම්මෙසු. සමාධිසම්පන්නියා
 අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතචිත්තො. පඤ්ඤාසම්පන්නියා අවිපරිතං පජානාති. සො
 සතියා කුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානො පඤ්ඤාය සත්තානං
 භිතාහිතං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිතා තත්ථ එකග්ගචිත්තො හුත්වා වීරියෙන
 අහිතා සත්තෙ නිසෙධෙත්වා භිතෙ නියොජෙති. තෙනාහ –

“පියො ගරු භාවනීයො, චත්තා ච වචනක්ඛමො;
 ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො වට්ඨානෙ නියොජකො” ති. (අ. නි. 7.37;
 නෙත්ති. 113);

එවං ගුණසමන්තාගතංව කල්‍යාණමිත්තං උපනිස්සාය මහාපුරිසො අත්තනො
 උපනිස්සයසම්පන්නිං සම්මදෙව පරියොදපෙති. සුච්ඡුද්ධාසයපයොගොව හුත්වා
 චතුභි බලෙහි සමන්තාගතො නවිරොනෙව අට්ඨංඬිගෙ සමොධානෙත්වා
 මහාභිනීහාරං කරොන්තො බොධිසත්තභාවෙ පතිට්ඨහති අනිවත්තිධම්මො නියතො
 සම්බොධිපරායණො.

තස්සිමානි චත්තාරි බලානි අප්ඤ්ඤාත්තිකබලං යා සම්මාසම්බොධියං
 අත්තසන්නිස්සයා ධම්මගාරවෙන අභිරුචි එකන්තනින්තජ්ඣාසයතා, යාය
 මහාපුරිසො අත්තාධිපතිලජ්ජාසන්නිස්සයො, අභිනීහාරසම්පන්නො ව හුත්වා
 පාරමියො පුරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. බාහිරබලං යා සම්මාසම්බොධියං
 පරසන්නිස්සයා අභිරුචි එකන්තනින්තජ්ඣාසයතා, යාය මහාපුරිසො
 ලොකාධිපතිඔත්තජ්ජනසන්නිස්සයො, අභිනීහාරසම්පන්නො ව හුත්වා පාරමියො
 පුරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. උපනිස්සයබලං යා සම්මාසම්බොධියං
 උපනිස්සයසම්පන්නියා අභිරුචි එකන්තනින්තජ්ඣාසයතා, යාය මහාපුරිසො

තික්ඛිත්ථියො, විසදධාතුකො, සතිසන්තිස්සයො, අභිනිභාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පුරත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. පයොගබලං යා සම්මාසම්බොධියා තජ්ජා පයොගසම්පදා සක්කච්චකාරිතා සාතච්චකාරිතා, යාය මහාපුරිසො විසුද්ධපයොගො, නිරන්තරකාරී, අභිනිභාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පුරත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. එවමයං චතුභි පච්චයෙහි, චතුභි හෙතුභි, චතුභි ච බලෙහි සම්පන්නසමුදාගමො අට්ඨඨගසමොධානසම්පාදිතො අභිනිභාරො පාරමීනං පච්චයො හොති මූලකාරණභාවතො.

යස්ස ච පචත්තියා මහාපුරිසෙ චත්තාරො අවිජරියා අඛිභුතා ධම්මා පතිට්ඨහන්ති, සබ්බං සත්තනිකායං අත්තනො ඔරසපුත්තං විය පියවිත්තෙන පරිග්ගණ්හාති, න චස්ස චිත්තං පුන සංකිලෙසවසෙන සංකිලිස්සති, සත්තානං භිතසුඛාවහො චස්ස අජ්ඣාසයො, පයොගො ච හොති, අත්තනො ච බුද්ධකාරකධම්මා උපරුපරි වඩ්ඪන්ති, පරිපච්චන්ති ච, යතො මහාපුරිසො උළාරතරෙන පුඤ්ඤාභිසන්දෙන කුසලාභිසන්දෙන පච්චිඪියා [පචත්තියා (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා)] පච්චයෙන සුඛස්සාභාරෙන සමන්තාගතො සත්තානං දක්ඛිණෙය්‍යො උත්තමං ගාරවට්ඨානං, අසදිසං පුඤ්ඤක්ඛෙන්තඤ්ච හොති. එවමනෙකගුණො අනෙකානිසංසො මහාභිනිභාරො පාරමීනං පච්චයොති චෙදිතබ්බො.

යථා ච මහාභිනිභාරො, එවං මහාකරුණා, උපායකොසල්ලඤ්ච. තත්ථ උපායකොසල්ලං නාම දානාදීනං බොධිසම්භාරභාවස්ස නිමිත්තභූතා පඤ්ඤා, යාහි මහාකරුණුපායකොසල්ලතාහි මහාපුරිසානං අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතා, නිරන්තරං පරසුඛකරණපසුතතා, සුදුක්කරෙහි මහාබොධිසත්තවර්තෙහි විසාදාභාවො, පසාදසංවුද්ධිදස්සනසවනානුස්සරණාවත්ථාසුපි සත්තානං භිතසුඛපටිලාභහෙතුභාවො ච සම්පජ්ජති. තථා හි තස්ස පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකම්මසිද්ධි. පඤ්ඤාය සයං තරති, කරුණාය පරෙ තාරෙති. පඤ්ඤාය පරදුක්ඛං පරිජානාති, කරුණාය පරදුක්ඛපටිකාරං ආරහති. පඤ්ඤාය දුක්ඛං නිබ්බිත්ථෙති, කරුණාය දුක්ඛං සම්පටිච්ඡති. පඤ්ඤාය නිබ්බානාභිමුඛො හොති, කරුණාය තං න පාපුණාති. තථා කරුණාය සංසාරාභිමුඛො හොති, පඤ්ඤාය තත්තාභිරමති. පඤ්ඤාය සබ්බත්ථ විරජ්ජති, කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බෙසමනුග්ගහාය පචත්තො, කරුණාය සබ්බෙපි අනුකම්පති, පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තවිත්තො. පඤ්ඤාය අභංකාරමමංකාරාභාවො, කරුණාය ආලසියදීනතාභාවො.

තථා පඤ්ඤාකරුණාහි යථාක්කමං අත්තනාථපරනාථතා, ධීරවීරභාවො, අනත්තන්තපාපරන්තපතා, අත්තභිතපරභිතනිජ්ජන්ති, නිබ්භයාභිසනකභාවො, ධම්මාධිපතිලොකාධිපතිතා, කතඤ්ඤුපුබ්බකාරිභාවො, මොහතණ්භාවිගමො, විජ්ජාවරණසිද්ධි, බලවෙසාරජ්ජනිජ්ජන්ති සබ්බස්සාපි පාරමිතාථලස්ස විසෙසෙන උපායභාවතො පඤ්ඤා කරුණා පාරමීනං පච්චයො. ඉදං පන ද්වයං පාරමීනං විය පණ්ඩානස්සාපි පච්චයො.

තථා උස්සාහඋම්මඬිගආවත්ථානභිතවරියා ව පාරමිතං පච්චයොති වෙදිතඛිබ්බො. යා ව බුද්ධභාවස්ස උප්පත්තිට්ඨානතාය “බුද්ධභූමියො”ති වුච්චන්ති. තත්ථ උස්සාහො නාම බොධිසම්භාරානං අඛ්භුස්සාහනවිරියං. උම්මඬිගො නාම බොධිසම්භාරෙසු උපායකොසල්ලභූතා පඤ්ඤා. අවත්ථානං නාම අධිට්ඨානං, අවලාධිට්ඨානතා. භිතවරියා නාම මෙත්තාභාවතා, කරුණාභාවතා ව. යථාහ –

“කති පන හන්තෙ, බුද්ධභූමියොති? චතස්සො බො සාරිපුත්ත, බුද්ධභූමියො. කතමා චතස්සො? උස්සාහො ච හොති වීරියං, උම්මඬිගො ච හොති පඤ්ඤාභාවතා, අවත්ථානඤ්ච හොති අධිට්ඨානං, භිතවරියා ච හොති මෙත්තාභාවතා. ඉමා බො සාරිපුත්ත, චතස්සො බුද්ධභූමියො”ති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34).

තථා නෙක්ඛම්මපච්චෙකඅලොභාදොසාමොහනිස්සරණප්පහෙදා ව ඡ අජ්ඣාසයා. වුත්තඤ්ඤෙතං –

“නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයා ව බොධිසත්තා කාමෙසු, සරාවාසෙ ව දොසදස්සාවිනො, පච්චෙකජ්ඣාසයා ව බොධිසත්තා සඬිගණිකාය දොසදස්සාවිනො. අලොභ...පෙ.... ලොභෙ...පෙ.... අදොස...පෙ.... දොසෙ...පෙ.... අමොහ...පෙ.... මොහෙ...පෙ.... නිස්සරණ...පෙ.... සඛ්ඛවෙසු දොසදස්සාවිනො”ති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34; විසුද්ධි. 1.49).

තස්මා එතෙ ව ඡ අජ්ඣාසයාපි පාරමිතං පච්චයාති වෙදිතඛිබ්බො. න භි ලොභාදීසු ආදීනවදස්සනෙන, අලොභාදීනං අධිකභාවෙන ව විනා දානාදිපාරමියො සම්භවන්ති. අලොභාදීනඤ්ච අධිකභාවෙන පරිච්චාගාදිනින්තවිත්තතා, අලොභජ්ඣාසයාදිතා වාති, යථා වෙතෙ, එවං දානජ්ඣාසයතාදයොපි. යථාහ –

“කති පන හන්තෙ බොධාය වරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයාති? දස බො සාරිපුත්ත, බොධාය වරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයා. කතමෙ දස? දානජ්ඣාසයා සාරිපුත්ත, බොධිසත්තා මච්ඡෙරෙ දොසදස්සාවිනො. සීල...පෙ.... අසංවරෙ...පෙ.... නෙක්ඛම්ම...පෙ.... කාමෙසු...පෙ.... යථාභූතඤ්ඤාණ...පෙ.... විචිකිච්ඡාය...පෙ.... වීරිය ...පෙ.... කොසජ්ජෙ...පෙ.... ඛන්ති...පෙ.... අක්ඛන්තියං...පෙ.... සච්ච...පෙ.... විසංවාදනෙ...පෙ.... අධිට්ඨාන...පෙ.... අනධිට්ඨානෙ...පෙ.... මෙත්තා...පෙ.... ඛ්‍යාපාදෙ...පෙ.... උපෙක්ඛා...පෙ.... සුඛදුක්ඛෙසු ආදීනවදස්සාවිනො”ති.

එතෙසු භි

මච්ඡෙරඅසංවරකාමවිචිකිච්ඡාකොසජ්ජඅක්ඛන්තිවිසංවාදනඅනධිට්ඨාන-

ඛ්‍යාපාදසුඛදුක්ඛසඬිබ්බාතෙසු ආදීනවදස්සනපුඛිබ්බිගමා

දානාදිනින්තවිත්තතාසඬිබ්බාතා දානජ්ඣාසයතාදයො දානාදිපාරමිතං නිබ්බන්තියා පච්චයො. තථා අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං

ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණමපි දානාදිපාරමිතං පච්චයො හොති.

තත්‍රායං පච්චවෙක්ඛණංවිධි - ඛේතවත්ථුභිරඤ්ඤසුචණ්ණගොමහිං
සදාසීදාසපුත්තදාරාදිපරිග්ගහබ්‍යාසත්තචිත්තානං සත්තානං ඛේතතදීනං
චත්ථකාමභාවෙන ඛුප්පත්ථනීයභාවතො, රාජවොරාදිසාධාරණභාවතො,
විවාදාධිට්ඨානතො, සපත්තකරණතො, නිස්සාරතො, පටිලාභපරිපාලනෙසු
පරවිහෙයනහෙතුභාවතො, විනාසනිමිත්තඤ්ඤවසොකාදිඅනෙකවිහිතබ්‍යසනාවහතො
තදාසත්තිනිදානඤ්ඤව මච්ඡෙරමලපරිසුට්ඨිතචිත්තානං අපායුපපත්තිහෙතුභාවතොති
එවං විවිධවිපුලානත්ථාවහානි පරිග්ගහිතවත්ථුනි නාම, තෙසං
පරිච්චාගොයෙවෙකො සොත්ථිභාවොති පරිච්චාගෙ අප්පමාදො කරණීයො.

අපිව “යාවකො යාවමානො අත්තනො ගුය්හස්ස ආචික්ඛනතො මය්හං
විස්සාසිකො”ති ව “පභාය ගමනීයං අත්තනො සත්තකං ගහෙත්වා පරලොකං
යාහිතිඋපදිසනතො මය්හං උපදෙසකො”ති ව “ආදිත්තෙ විය අගාරෙ මරණග්ගිනා
ආදිත්තෙ ලොකෙ තතො මය්හං සත්තකස්ස අපහරණතො අපවාහකසහායො”ති ව
“අපවාහිතස්ස වස්ස අප්පකාපනනික්ඛෙපට්ඨානභූතො”ති ව “දානසම්බානෙ
කල්‍යාණකම්මස්මිං සභායභාවතො, සබ්බසම්පත්තීනං අග්ගභූතාය පරමදුල්ලභාය
බුද්ධභූමියා සම්පත්තිහෙතුභාවතො ව පරමො කල්‍යාණමිත්තො”ති ව
පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

තථා “උළාරෙ කම්මනි අනෙනාහං සම්භාවිතො, තස්මා සා සම්භාවනා අවිතථා
කාතබ්බා”ති ව “එකත්තහෙදිතාය ජීවිතස්ස ආයාචිතෙනාපි මයා දාතබ්බං, පගෙව
යාචිතෙනා”ති ව “උළාරජ්ඣාසයෙහි ගවෙසිත්වාපි දාතබ්බො, [දාතබ්බතො
(වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා)] සයමෙවාගතො මම පුඤ්ඤො”ති ව
“යාවකස්ස දානාපදෙසෙන මය්හමෙවායමනුග්ගහො”ති ව “අහං විය අයං
සබ්බොපි ලොකො මයා අනුග්ගහෙතබ්බො”ති ව “අසති යාවකෙ කථං මය්හං
දානපාරමී පුරෙය්‍යා”ති ව “යාවකානමෙවත්ථාය මයා සබ්බොපි
පරිග්ගහෙතබ්බො”ති ව “අයාචිත්වාපි මං මම සත්තකං යාවකා කදා සයමෙව
ගණ්හෙය්‍යු”න්ති ව “කථමහං යාවකානං පියො වස්සං මනාපො”ති ව “කථං වා
තෙ මය්හං පියා වස්සු මනාපා”ති ව “කථං වාහං දදමානො දත්වාපි ව අත්තමනො
අස්සං පමුදිතො පිනිසොමනස්සජාතො”ති ව “කථං වා මෙ යාවකා හවෙය්‍යුං,
උළාරො ව දානජ්ඣාසයො”ති ව “කථං වාහමයාචිතො එව යාවකානං
හදයමඤ්ඤාය දදෙය්‍ය”න්ති “සති ධනෙ, යාවකෙ ව අපරිච්චාගො මහතී මය්හං
වඤ්චනා”ති ව “කථමහං අත්තනො අභිගානි, ජීවිතඤ්ඤාපි පරිච්චජෙය්‍ය”න්ති ව
වාගනිත්තතා උපට්ඨපෙතබ්බා.

අපිව “අත්ථො නාමායං නිරපෙක්ඛං දායකමනුගච්ඡති යථා තං නිරපෙක්ඛං
බෙපකං කිට්ඨකො”ති අත්ථෙ නිරපෙක්ඛතාය චිත්තං උප්පාදෙතබ්බං. යාවමානො
පන යදි පියපුග්ගලො හොති “පියො මං යාවති”ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං.
අථ උදාසීනපුග්ගලො හොති “අයං මං යාවමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන
මිත්තො හොති”ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. දදන්තො හි යාවකානං පියො
හොතිති. අථ පන වෙරිපුග්ගලො යාවති, “පච්චත්ථිකො මං යාවති, අයං මං

යාවමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන වෙරීපි පියො මිත්තො හොති’’ති විසෙසනො සොමනස්සං උප්පාදෙනබ්බං. එවං පියපුග්ගලෙ විය මජ්ඣිමනිකායෙවරීපුග්ගලෙසුපි මෙත්තාපුබ්බධිගමං කරුණං උපට්ඨපෙත්වාච දාතබ්බං.

සචෙ පනස්ස චිරකාලං පරිභාවිතත්තා ලොහස්ස දෙයාධම්මවිසයා ලොහධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යාං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං. “නනු තයා සප්පුරිස සම්බොධාය අභිනිහාරං කරොන්තෙන සබ්බසත්තානමුපකාරාය අයං කායො නිස්සට්ඨො, තප්පරිච්චාගමයඤ්ච පුඤ්ඤං, තත්ථ නාම තෙ බාහිරෙපි චත්ථුස්මිං අභිසංඛගප්පවත්ති හත්ථිසිනානසදිසි හොති, තස්මා තයා න කත්ථවි අභිසංඛගො උප්පාදෙනබ්බො. සෙය්‍යාථාපි නාම මහතො භෙසජ්ජරුක්ඛස්ස තිට්ඨතො මූලං මූලත්ථිකා හරන්ති, පපටිකං, තචං, ඛන්ධං, විටපං, සාඛං, පලාසං, පුප්ඵං, එලං එලත්ථිකා හරන්ති, න තස්ස රුක්ඛස්ස ‘මය්හං සන්තකං එතෙ හරන්ති’ති විතක්කසමුදාචාරො හොති, එවමෙව සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපජ්ජන්තෙන මයා මහාදුක්ඛෙ අකතඤ්ඤාකෙ නිච්චාසුචිමිහි කායෙ පරෙසං උපකාරාය විනිශ්චජ්ජමානෙ අණුමත්තොපි මිච්ඡාවිතක්කො න උප්පාදෙනබ්බො. කො චා එත්ථ විසෙසො අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු මහාභූතෙසු එකන්තභෙදනවිකිරණවිද්ධංසනධම්මෙසු. කෙවලං පන සම්මොහවිපමිහිතමෙතං, යදිදං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති අභිනිවෙසො, තස්මා බාහිරෙසු මහාභූතෙසු විය අජ්ඣත්තිකෙසුපි කරවරණනයනාදීසු, මංසාදීසු ච අනපෙක්ඛෙන භුත්වා ‘තං තදත්ථිකා හරන්තු’ති නිස්සට්ඨවිත්තෙන භවිතබ්බං’’න්ති. එවං පටිසඤ්චික්ඛිතො චස්ස සම්බොධාය පහිතත්තස්ස කායජීවිතෙසු නිරපෙක්ඛස්ස අප්පකසිරෙනෙව කායචචිමනොකම්මානි සුචිසුද්ධානි හොන්ති, සො විසුද්ධකායචචිමනොකම්මන්තො විසුද්ධාජීවො ඤායපටිපත්තියං යිතො ආයාපායුපායකොසල්ලසමන්තාගමෙන හියොයාසො මත්තාය දෙයාධම්මපරිච්චාගෙන, අභයදානසද්ධම්මදානෙහි ච සබ්බසත්තෙ අනුග්ගණ්හිතුං සමත්ථො හොති, අයං තාච දානපාරමීයං පච්චවෙක්ඛණානායො.

සීලපාරමීයං පන එවං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං – “ඉදඤ්චි සීලං නාම ගඬිගොදකාදීහි විසොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස දොසමලස්ස වික්ඛාලනජලං, හරිවන්දනාදීහි විනෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස රාගාදිපරිලාහස්ස විනයනං, මුත්තාහාරමකුටකුණ්ඩලාදීහි පචුරජනාලඬිකාරෙහි අසාධාරණො සාධුනමලඬිකාරවිසෙසො, සබ්බදිසාවායනකො අතිකිත්තිමො [සබ්බදිසාවායනකො අතිත්තිමො (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.7)] සබ්බකාලානුරූපො ච සුරහිගන්ධො, ඛත්තියමහාසාලාදීහි, දෙවතාහි ච වන්දනීයාදිභාවාභනතො පරමො වසීකරණමන්තො, වාතුමහාරාජිකාදිදෙවලොකාරොහණසොපානපන්ති, ඤානාහිඤ්ඤානං අධිගමුපායො, නිබ්බානමහානගරස්ස සම්පාපකමග්ගො, සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිතං පතිට්ඨානභූමි, යං යං චා පතිච්ඡිතං පත්ථිතං, තස්ස තස්ස සම්ප්ඤ්ඤාපායභාවතො වින්තාමණිකප්පරුක්ඛාදිකෙ ච අතිසෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා “ඉජ්ඣති හික්ඛවෙ, සීලවතො වෙතොපණ්ඩි

විසුද්ධත්තා””ති (දී. නි. 3.337; සං. නි. 4.352; අ. නි. 8.35). අපරමිපි වුත්තං
 “ආකඨ්ඨෙය්‍ය චෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛු සබ්බමචාරීනං පියො ච අස්සං මනාපො ච ගරු
 ච භාවතීයො වාති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිසුරකාරී””තිආදි (ම. නි. 1.65). තථා
 “අවිජ්ජපට්ඨාරත්ථානි ඛො ආනන්ද කුසලානි සීලානී””ති, (අ. නි. 10.1; 11.1)
 “පඤ්චිමෙ ගහපතයො, ආනිසංසා සීලවතො සීලසම්පදායා””තිආදියුත්තානඤ්ච (දී.
 නි. 2.150; අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 385) වසෙන සීලගුණා පච්චවෙක්ඛිතඛිබ්බා.
 තථා අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදීනං (අ. නි. 7.72) වසෙන සීලවිරහෙ ආදීනවා.

අපිව පීතිසොමනස්සනිමිත්තතො,
 අත්තානුවාදපරානුවාදදණ්ඩදුග්ගතිහයාභාවතො, විඤ්ඤ්භි පාසංසභාවතො,
 අවිජ්ජපට්ඨාරහෙතුතො, පරමසොත්ථිට්ඨානතො,
 කුලසාපතෙය්‍යාධිපතෙය්‍යාජීවිතරූපට්ඨානඛන්ධුමිත්තසම්පත්තීනං අතිසයනතො ච
 සීලං පච්චවෙක්ඛිතඛිබ්බං. සීලවතො හි අත්තතො සීලසම්පදාහෙතු මහන්තං
 පීතිසොමනස්සං උප්පජ්ජති “කතං වත මයා කුසලං, කතං කල්‍යාණං, කතං
 භීරුත්තාණං””න්ති.

තථා සීලවතො අත්තා න උපවදති, න ච පරෙ විඤ්ඤ, දණ්ඩදුග්ගතිහයානඤ්ච
 සම්භවොයෙව නත්ථි, “සීලවා පුරිසපුග්ගලො කල්‍යාණධම්මො””ති විඤ්ඤනං
 පාසංසො ච හොති. තථා සීලවතො ය්වායං “කතං වත මයා පාපං, කතං ලුද්දං, කතං
 කිබ්බිස””න්ති දුස්සීලස්ස විජ්ජපට්ඨාරො උප්පජ්ජති, සො න හොති. සීලඤ්ච නාමෙතං
 අප්පමාදාධිට්ඨානතො, භොගබ්‍යසනාදිපරිහාරමුඛෙන මහතො අත්ථස්ස සාධනතො,
 මඬගලභාවතො, පරමං සොත්ථිට්ඨානං. නිහිනජච්චොපි සීලවා
 ඛත්තියමහාසාලාදීනං පූජනීයො හොතීති කුලසම්පත්තිං අතිසෙති සීලසම්පදා, “තං
 කිං මඤ්ඤ්භි මහාරාජ, ඉධ තෙ අස්ස දාසො කම්මකරො””තිආදි (දී. නි. 1.183)
 වක්ඛමානසාමඤ්ඤසුත්තවචනඤ්චෙත්ථ සාධකං, වොරාදීහි අසාධාරණතො,
 පරලොකානුගමනතො, මහජ්ඵලභාවතො, සමථාදිගුණාධිට්ඨානතො ච බාහිරධනං
 සාපතෙය්‍යං අතිසෙති සීලං. පරමස්ස විත්තිස්සරියස්ස අධිට්ඨානභාවතො
 ඛත්තියාදීනම්ස්සරියං අතිසෙති සීලං. සීලනිමිත්තඤ්භි තංතංසත්තනිකායෙසු
 සත්තානම්ස්සරියං, වස්සසනාදිදීඝප්පමාණතො ච ජීවිතතො ඵකාහම්පි සීලවතො
 ජීවිතස්ස විසිට්ඨතාවචනතො, සතිපි ජීවිතෙ සික්ඛානික්ඛිපනස්ස මරණතාවචනතො
 ච සීලං ජීවිතතො විසිට්ඨතරං. වෙරීනම්පි මනුඤ්ඤභාවාවහනතො,
 ජරාරොගවිපත්තීහි අනභිභවනීයතො ච රූපසම්පත්තිං අතිසෙති සීලං.
 පාසාදහම්මියාදිට්ඨානප්පහෙදෙ රාජයුවරාජසෙනාපතිආදියානවිසෙසෙ ච
 සුඛවිසෙසාධිට්ඨානභාවතො අතිසෙති සීලං. සභාවසිනිද්ධෙ සත්තිකාවචරෙපි
 ඛන්ධුජනෙ, මිත්තජනෙ ච ඵකන්තභිතසම්පාදනතො, පරලොකානුගමනතො ච
 අතිසෙති සීලං. “න තං මාතා පිතා කයිරා””තිආදි (ධ. ප. 43) වචනඤ්චෙත්ථ
 සාධකං. තථා හත්ථිඅස්සරථපත්තිබලකායෙහි, මන්තාගදසොත්ථානපයොගෙහි ච
 දුරාරක්ඛනමනාථානං අත්තාධීනතො, අනපරාධීනතො, මහාවිසයතො ච
 ආරක්ඛනාවෙත සීලමෙව විසිට්ඨතරං. තෙනෙවාහ “ධම්මො හවෙ රක්ඛති
 ධම්මචාරී””න්තිආදි (ථෙරගා. 303; ඡා. 1.10.102). ඵවමනෙකගුණසමන්තාගතං

සිලන්ති පව්වවෙක්ඛන්තස්ස අපරිපුණ්ණා වෙව සිලසම්පදා පාරිසුරිං ගච්ඡති,
අපරිසුද්ධා ච පාරිසුද්ධිං.

සචෙ පනස්ස දීඝරත්තං පරිවයෙන සිලපටිපක්ඛධම්මා දොසාදයො
අන්තරන්තරා උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන එවං
පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං “නනු තයා බොධාය පණ්ඩානං කතං, සිලවෙකල්ලෙන ච න
සක්කා න ච සුකරා ලොකියාපි සම්පත්තියො පාපුණ්ණං, පගෙව ලොකුත්තරා” ති.
සබ්බසම්පත්තීමග්ගභූතාය සම්මාසම්බොධියා අධිට්ඨානභූතෙන සිලෙන
පරමුක්කංසගතෙන භවිතබ්බං, තස්මා “කිකිච අණ්ඩ” න්තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.7;
විසුද්ධි. 1.19) චුත්තනයෙන සම්මදෙව සිලං රක්ඛන්තෙන සුට්ඨු තයා පෙසලෙන
භවිතබ්බං.

අපිච තයා ධම්මදෙසනාය යානත්තයෙ සත්තානමචතාරණපරිපාචනානි
කාතබ්බානි, සිලවෙකල්ලස්ස ච වචනං න පව්වෙතබ්බං හොති,
අසප්පායාහාරවිචාරස්ස විය වෙජ්ජස්ස තිකිච්ඡනං, තස්මා “කථාහං සද්ධෙය්‍යො
හුත්වා සත්තානමචතාරණපරිපාචනානි කරෙය්‍ය” න්ති සභාවපරිසුද්ධසිලෙන
භවිතබ්බං. කිඤ්ච කුමානාදිගුණවිසෙසයොගෙන මෙ
සත්තානමුපකාරකරණසමත්ථතා, පඤ්ඤාපාරමීආදිපරිපූරණඤ්ච කුමානාදයො ගුණා
ච සිලපාරිසුද්ධිං විනා න සම්භවන්තීති සම්මදෙව සිලං සොධෙතබ්බං.

තථා “සම්බාධො සරාවාසො රජොපථො” තිආදිනා (දී. නි. 1.111; ම. නි.
1.291, 371; 2.10; 3.13, 218; සං. නි. 2.154; 5.1002; අ. නි. 10.99; නෙත්ති. 94)
සරාවාසෙ, “අට්ඨිකඬ්ඤපමා කාමා” තිආදිනා (ම. නි. 1.234; 2.42; පාචි. 417;
චූළනි. 147) “මාතාපි පුත්තෙන විචදතී” තිආදිනා (ම. නි. 1.168) ච කාමෙසු,
“සෙය්‍යථාපි පුරිසො ඉණං ආදාය කම්මන්තෙ පයොජෙය්‍යා” තිආදිනා (ම. නි.
1.426) කාමච්ඡන්දාදීසු ආදීනවදස්සනපුබ්බධිගමා, චුත්තවිපරියායෙන
“අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා” තිආදිනා (දී. නි. 1.191, 398; ම. නි. 1.291, 371; 2.10;
3.13, 218; සං. නි. 1.291; සං. නි. 5.1002; අ. නි. 10.99; නෙත්ති. 98) පබ්බජ්ජාදීසු
ආනිසංසාපටිසඬ්ඛාවසෙන නෙක්ඛම්මපාරමීයං පව්වවෙක්ඛණා කාතබ්බා.
අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන දුක්ඛක්ඛන්ධආසිවිසොපමසුත්තාදි (ම. නි.
1.163, 175; සං. නි. 4.238) වසෙන වෙදිතබ්බො.

තථා “පඤ්ඤාය විනා දානාදයො ධම්මා න විසුජ්ඣන්ති, යථාසකං
බ්‍යාපාරසමත්ථා ච න හොන්ති” ති පඤ්ඤාය ගුණා මනසි කාතබ්බා. යථෙව හි
ජීවිතෙන විනා සරීරයන්තං න සොහති, න ච අත්තනො කිරියාසු පටිපත්තිසමත්ථං
හොති. යථා ච වක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි විඤ්ඤාණෙන විනා යථාසකං විසයෙසු කිච්චං
කාතුං නප්පහොන්ති, එවං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤාය විනා
සකකිච්චපටිපත්තියමසමත්ථානීති පරිච්චාගාදිපටිපත්තියං පඤ්ඤා පධානකාරණං.
උම්මේලිතපඤ්ඤාවක්ඛුකා හි මහාසත්තා බොධිසත්තා අත්තනො අඬගපච්චධිගානිපි
දත්වා අනත්තුක්කංසකා, අපරවම්භකා ච හොන්ති, හෙසජ්ජරුක්ඛා විය

විකප්පරහිතා කාලත්තයෙපි සොමනස්සජාතා. පඤ්ඤාවසෙන හි
උපායකොසල්ලයොගතො පරිච්චාගො පරහිතපවත්තියා දානපාරමිභාවං උපෙනි.
අත්තත්ථඤ්ඤි දානං මුද්ධසදිසං [වුද්ධසදිසං (දී. නි. ටී. 1.7)] හොති.

තථා පඤ්ඤාය අභාවෙන තණ්හාදිසංකිලෙසාවියොගතො සීලස්ස විසුද්ධියෙව
න සම්භවති, කුතො සබ්බඤ්ඤාගුණාධිට්ඨානභාවො. පඤ්ඤවා එව ච සරාවාසෙ
කාමගුණෙසු සංසාරෙ ච ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ක්කානසමාපත්තියං නිබ්බානෙ ච
ආනිසංසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙන්තො පබ්බජිත්වා ක්කානසමාපත්තියො
නිබ්බත්තෙන්වා නිබ්බානනින්තො, පරෙ ච තත්ථ පතිට්ඨපෙනි.

වීරියඤ්ච පඤ්ඤාරහිතං යථිච්ඡිතමත්ථං න සාධෙති දුරාරම්භභාවතො.
අනාරම්භොයෙව හි දුරාරම්භතො සෙය්‍යො, පඤ්ඤාසහිතෙන පන වීරියෙන න
කිඤ්චි දුරධගමං උපායපටිපත්තිතො. තථා පඤ්ඤවා එව
පරාපකාරාදීනමධිවාසකජාතියො හොති, න දුප්පඤ්ඤො. පඤ්ඤාවිරහිතස්ස ච
පරෙහි උපනීතා අපකාරා ඛන්තියා පටිපක්ඛමෙව අනුබ්බහෙන්ති. පඤ්ඤවතො පන
තෙ ඛන්තිසම්පත්තියා අනුබ්බහනවසෙන අස්සා ථීරභාවාය සංවත්තන්ති. පඤ්ඤවා
එව තීණිපි සච්චානි තෙසං කාරණානි පටිපක්ඛෙ ච යථාභූතං ජානින්වා පරෙසං
අවිසංවාදකො හොති. තථා පඤ්ඤාබලෙන අත්තානමුපත්ථම්භෙන්වා ධිතිසම්පදාය
සබ්බපාරමීසු අවලසමාදානාධිට්ඨානො හොති. පඤ්ඤවා එව ච
පියමජ්ඣක්තවෙරිච්චිභාගමකත්වා සබ්බත්ථ හිතුපසංභාරකුසලො හොති. තථා
පඤ්ඤාවසෙන ලාභාලාභාදිලොකධම්මසන්නිපාතෙ නිබ්බිකාරතාය මජ්ඣක්තො
හොති. එවං සබ්බාසං පාරමීනං පඤ්ඤාව පාරිසුද්ධිහෙතුති පඤ්ඤාගුණා
පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

අපිච පඤ්ඤාය විනා න දස්සනසම්පත්ති, අත්තරෙන ච දිට්ඨිසම්පදං න
සීලසම්පදා, සීලදිට්ඨිසම්පදාරහිතස්ස ච න සමාධිසම්පදා, අසමාහිතෙන ච න සක්කා
අත්තහිතමත්තම්පි සාධෙතුං, පගෙව උක්කංසගතං පරහිතන්ති. “නනු තයා
පරහිතාය පටිපන්නෙන සක්කච්චං පඤ්ඤාපාරිසුද්ධියා ආයොගො කරණීයො” ති
බොධිසත්තෙන අත්තා ඔවදිතබ්බො. පඤ්ඤානුභාවෙන හි මහාසත්තො
චතුරධිට්ඨානාධිට්ඨිතො චතුහි සඬගභවත්ථුහි ලොකං අනුග්ගණන්තො සත්තෙ
නිය්‍යානමග්ගෙ අවතාරෙති, ඉන්ද්‍රියානි ච නෙසං පරිපාවෙති. තථා පඤ්ඤාබලෙන
ඛන්ධායතනාදීසු පච්චයබ්බලො පවත්තිනිවත්තියො යාථාවතො පරිජානන්තො
දානාදියො ගුණවිසෙසෙ නිබ්බේධභාගීයභාවං නයන්තො බොධිසත්තසික්ඛාය
පරිපුරකාරී හොතිති එවමාදිනා අනෙකාකාරවොකාරෙ පඤ්ඤාගුණෙ
චවත්ථපෙත්වා පඤ්ඤාපාරමී අනුබ්බහෙතබ්බා.

තථා දිස්සමානපාරානිපි ලොකියානි කම්මානි නිහිනවීරියෙන
පාපුණිතුමසක්කුණෙය්‍යානි, අගණිතබ්බෙදෙන පන ආරද්ධවීරියෙන දුරධගමං නාම
නත්ථි. නිහිනවීරියො හි “සංසාරමහොසතො සබ්බසත්තෙ සන්නාරොස්සාමී” ති
ආරහිතුමෙව න සක්කුණොති. මජ්ඣිමො පන ආරහිත්වාන

අත්තරාවොසානමාපජ්ජති. උක්කට්ඨවීරියො පන අත්තසුඛනිරපෙක්ඛො ආරහිත්වා පාරමධගච්ඡතිති වීරියසම්පත්ති පච්චචෙක්ඛිතබ්බා.

අපිව “යස්ස අත්තනො ඵව සංසාරපඬ්ඨකනො සමුද්ධරණත්ථමාරම්භො, තස්සාපි වීරියස්ස සිටීලභාවෙන මනොරථානං මත්ථකප්පත්ති න සක්කා සම්භාවෙනුං, පගෙව සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනීභාරොනා”ති ව “රාගාදීනං දොසගණානං මත්තමභානාගානම්ව දුන්නිවාරණභාවනො, තන්නිදානානඤ්ච කම්මසමාදානානං උක්ඛිත්තාසිකවධකසදිසභාවනො, තන්නිමිත්තානඤ්ච දුග්ගතීනං සබ්බදා විවට්ඨමභාවනො, තත්ථ නියොජ්ජානඤ්ච පාපමිත්තානං සදා සන්නිහිතභාවනො, තදොවාදකාරිත්වාය ව වසලස්ස පුපුජ්ජනභාවස්ස සති සම්භවෙ යුත්තං සයමෙව සංසාරදුක්ඛනො නිස්සරිතු”න්ති ව “මිච්ඡාවිතක්කා වීරියානුභාවෙන දුරී භවන්ති”ති ව “යදි පන සම්බොධිං අත්තාධීනෙන වීරියෙන සක්කා සමධිගන්තුං, කිමෙත්ථ දුක්කර”න්ති ව ඵවමාදිනා නයෙන වීරියගුණා පච්චචෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “ඛන්ති නාමායං නිරවසෙසගුණපටිපක්ඛස්ස කොධස්ස විධමනනො ගුණසම්පාදනෙ සාධුනං අප්පටිහතමායුධං, පරාහිභවනෙ සමත්ථානමලඬ්ඨකාරො, සමණබ්බාහිමණානං බලසම්පදා, කොධගිහිවිනයනා උදකධාරා, කල්‍යාණකිත්තිසද්දස්ස සඤ්ජාතිදෙසො, පාපපුග්ගලානං වච්චිසවුපසමකරො මන්නාගදො, සංවරෙ ධීතානං පරමා ධීරපකති, ගම්භීරාසයත්වාය සාගරො, දොසමභාසාගරස්ස වෙලා, අපායද්වාරස්ස පිධානකවාටං දෙවබ්‍රහ්මලොකානං ආරොහණසොපානං, සබ්බගුණානමධිවාසභූමි, උත්තමා කායවච්චිමනොවිසුද්ධි”ති මනසි කාතබ්බං. අපිව “ඵතෙ සත්තා ඛන්තිසම්පත්තියා අභාවනො ඉධලොකෙ තපන්ති, පරලොකෙ ච තපනීයධම්මානුයොගනො”ති ව “යදිපි පරාපකාරනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස පන දුක්ඛස්ස ඛෙත්තභූතො අත්තභාවො, ඛිජ්ඣනඤ්ච කම්මං මයාව අභිසඬ්ඛත”න්ති ව “තස්ස ච දුක්ඛස්ස ආණණාකරණමෙත”න්ති ව “අපකාරකෙ අසති කථං මය්හං ඛන්තිසම්පදා සම්භවති”ති ව “යදිපායං ඵතරහි අපකාරකො, අයං නාම පුබ්බෙ අනෙන මය්හං උපකාරො කතො”ති ව “අපකාරො ඵව වා ඛන්තිනිමිත්තත්වාය උපකාරො”ති ව “සබ්බෙපිමෙ සත්තා මය්හං පුත්තසදිසා, පුත්තකතාපරාධෙසු ච කො කුජ්ඣස්සති”ති ව “යෙන කොධභූතාවෙසෙන අයං මය්හං අපරජ්ඣති, ස්වායං කොධභූතාවෙසො මයා විනෙතබ්බො”ති ව “යෙන අපකාරෙන ඉදං මය්හං දුක්ඛං උප්පන්නං, තස්ස අහම්පි නිමිත්ත”න්ති ව “යෙහි ධම්මෙහි අපකාරො කතො, යත්ථ ච කතො, සබ්බෙපි තෙ තස්මිංයෙව ඛණෙ නිරුද්ධා, කස්සිදානි කෙන කොපො කාතබ්බො”ති ව “අනත්තත්වාය සබ්බධම්මානං කො කස්ස අපරජ්ඣති”ති ව පච්චචෙක්ඛන්තෙන ඛන්තිසම්පදා බ්‍රුහෙතබ්බා.

යදි පනස්ස දීඝරත්තං පරිවයෙන පරාපකාරනිමිත්තකො කොධො විත්තං පරියාදාය තිට්ඨෙය්‍යා, තෙන ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං. “ඛන්ති නාමෙසා පරාපකාරස්ස පටිපක්ඛපටිපත්තීනං පච්චුපකාරකාරණ”න්ති ව “අපකාරො ච මය්හං දුක්ඛප්පාදනෙන දුක්ඛපනිසාය සද්ධාය, සබ්බලොකෙ අනභිරතිසඤ්ඤාය ච

පව්වයෝ” ති ව “ඉන්ද්‍රියපකතිරෙසා, යදිදං ඉට්ඨානිට්ඨවිසයසමායොගො, තත්ථ අනිට්ඨවිසයසමායොගො මය්හං න සියාති තං කුතෙත්ථ ලබ්භා” ති ව “කොධවසිකො සත්තො කොධෙන උම්මත්තො වික්ඛිත්තවිත්තො, තත්ථ කිං පව්වපකාරොනා” ති ව “සබ්බෙපිමෙ සත්තා සම්මාසම්බුද්ධෙන ඔරසපුත්තා විය පරිපාලිතා, තස්මා න තත්ථ මයා විත්තකොපො කාතබ්බො” ති ව “අපරාධකෙ ව සති ගුණෙ ගුණවති මයා කොපො න කාතබ්බො” ති ව “අසති ගුණෙ කස්සවිසි ගුණස්සාභාවතො විසෙසෙන කරුණායිතබ්බො” ති ව “කොපෙන මය්හං ගුණයසා නිභියන්ති” ති ව “කුප්ඤ්ඤෙන මය්හං දුබ්බණ්ණදුක්ඛසෙය්‍යාදයො සපත්තකන්තා ආගච්ඡන්ති” ති ව “කොධො ව නාමායං සබ්බදුක්ඛාභිතකාරකො සබ්බසුඛිතවිනාසකො බලවා පව්වත්ථිකො” ති ව “සති ව ඛන්තියා න කොචි පව්වත්ථිකො” ති ව “අපරාධකෙන අපරාධනිමිත්තං යං දුක්ඛං ආයතිං ලද්ධබ්බං, සති ව ඛන්තියා මය්හං තදභාවො” ති ව “විත්තෙන්තෙන, කුප්ඤ්ඤෙන ව මයා පව්වත්ථිකොයෙව අනුවත්තිතො” ති ව “කොධෙ ව මයා ඛන්තියා අභිභූතෙ තස්ස දාසභූතො පව්වත්ථිකො සම්මදෙව අභිභූතො” ති ව “කොධනිමිත්තං ඛන්තිගුණපරිව්වාගො මය්හං න යුත්තො” ති ව “සති ව කොධෙ ගුණවිරොධපව්වනීකධම්මෙ කථං මෙ සීලාදිධම්මා පාරිසුරිං ගච්ඡෙය්‍යං, අසති ව තෙසු කථාහං සත්තානං උපකාරබහුලො පටිඤ්ඤානුරූපං උත්තමං සම්පත්තිං පාපුණ්සස්සාමී” ති ව “ඛන්තියා ව සති බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො සමාභිතස්ස සබ්බෙ සඬබ්බාරා අනිච්චතො දුක්ඛතො සබ්බෙ ධම්මා අනත්තතො නිබ්බානං අසඬබ්බාමතසත්තපණ්ණිකාදිභාවතො නිජ්ඣානං බමන්ති, ‘බුද්ධධම්මා ව අවිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යජ්ජහවා’ ති”, තතො ව “අනුලොමිකඛන්තියං යීතො ‘කෙවලා ඉමෙ අත්තත්තනියභාවරහිතා ධම්මමත්තා යථාසකං පව්වයෙහි උප්පජ්ජන්ති විනස්සන්ති, න කුතොචි ආගච්ඡන්ති, න කුහිඤ්චි ගච්ඡන්ති, න ව කත්ථවි පතිට්ඨිතා, න චෙත්ථ කොචි කස්සවි බ්‍යාපාරො’ ති අහංකාරමමංකාරානධිට්ඨානතා නිජ්ඣානං බමති, යෙන බොධිසත්තො බොධියා නියතො අනාවත්තිධම්මො හොති” ති එවමාදිනා ඛන්තිපාරමියා පව්වචෙක්ඛණා චෙදිතබ්බො.

තථා “සච්චෙන විනා සීලාදීනමසම්භවතො, පටිඤ්ඤානුරූපපටිපත්තියා අභාවතො, සච්චධම්මාතික්කමෙ ව සබ්බපාපධම්මානං සමොසරණභාවතො, අසච්චසන්ධස්ස අප්පච්චයිකභාවතො, ආයතිඤ්ච අනාදෙය්‍යවචනතාවහනතො, සම්පන්නසච්චස්ස සබ්බගුණාධිට්ඨානභාවතො, සච්චාධිට්ඨානෙන සබ්බසම්බොධිසම්භාරානං පාරිසුද්ධිපාරිසුරිසමන්වායතො, සභාවධම්මාවිසංවාදනෙන සබ්බබොධිසම්භාරකිච්චකරණතො, බොධිසත්තපටිපත්තියා ව පරිනිජ්ඣන්තිතො” තිආදිනා සච්චපාරමියා සම්පත්තියො පව්වචෙක්ඛිතබ්බො.

තථා “දානාදීසු දළ්භසමාදානං, තප්පටිපක්ඛසන්තිපාතෙ ව නෙසං අවලාධිට්ඨානං, තත්ථ ව ධීරවීරභාවං විනා න දානාදිසම්භාරා සම්බොධිනිමිත්තා සම්භවන්ති” තිආදිනා අධිට්ඨානගුණා පව්වචෙක්ඛිතබ්බො.

තථා “අත්තභිතමත්තෙ අවතිට්ඨන්තෙනාපි සත්තෙසු භිතවිත්තං විනා න සක්කා ඉධලොකපරලොකසම්පත්තියො පාපුණිකුං, පගෙව සබ්බසත්තෙ නිබ්බානසම්පත්තියං පතිට්ඨාපෙතුකාමෙනා” ති ව “පච්ඡා සබ්බසත්තානං ලොකුත්තරසම්පත්තිමාකඨ්ඨන්තෙන ඉදානි ලොකියසම්පත්තිමාකඨ්ඨා යුත්තරුපා” ති ව “ඉදානි ආසයමත්තෙන පරෙසං භිතසුබ්බපසංභාරං කාතුමසක්කොන්තො කදා පයොගෙන තං සාධයිස්සාමී” ති ව “ඉදානි මයා භිතසුබ්බපසංභාරෙන සංවද්ධිතා පච්ඡා ධම්මසංවිභාගසභායා මය්හං භවිස්සන්ති” ති ව “එතෙහි විනා න මය්හං බොධිසම්භාරා සම්භවන්ති, තස්මා සබ්බබුද්ධගුණවිභූතිනිප්පත්තිකාරණත්තා මය්හං එතෙ පරමං පුඤ්ඤක්කේතං අනුත්තරං කුසලායතනං උත්තමං ගාරවට්ඨාන” ති ව “සවිසෙසං සබ්බෙසුපි සත්තෙසු භිතජ්ඣාසයතා පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා, කිඤ්ච කරුණාධිට්ඨානතොපි සබ්බසත්තෙසු මෙත්තා අනුබුභෙතබ්බා. විමරියාදීකතෙන හි චෙතසා සත්තෙසු භිතසුබ්බපසංභාරනිරතස්ස තෙසං අභිතදුක්ඛාපනයනකාමතා බලවතී උප්පජ්ජති දළ්භමුලා, කරුණා ච සබ්බෙසං බුද්ධකාරකධම්මානං ආදි වරණං පතිට්ඨා මූලං මුඛං පමුඛ” ති ව එවමාදිනා මෙත්තාගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “උපෙක්ඛාය අභාවෙ සත්තෙහි කතා විජ්ජකාරා විත්තස්ස විකාරං උප්පාදෙය්‍යං, සති ච විත්තවිකාරෙ දානාදිසම්භාරානං සම්භවො එව නත්ථී” ති ව “මෙත්තාසිනෙහෙන සිනෙහිතෙ විත්තෙ උපෙක්ඛාය විනා සම්භාරානං පාරිසුද්ධි න හොතී” ති ව “අනුපෙක්ඛකො සඬ්ඛාරෙසු පුඤ්ඤසම්භාරං, තබ්බිපාකඤ්ච සත්තභිතත්ථං පරිණාමෙකුං න සක්කොතී” ති ව උපෙක්ඛාය අභාවෙ දෙය්‍යධම්මපටිග්ගාහකානං විභාගමකත්වා පරිච්චජිතුං න සක්කොතී” ති ව “උපෙක්ඛාරහිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරානං, ජීවිතස්ස චා අන්තරායං අමනසිකරිත්වා සීලවිසොධනං කාතුං න සක්කා” ති ව තථා “උපෙක්ඛාවසෙන අරතිරතිසහස්සෙව නෙක්ඛම්මබලසිද්ධිතො, උපපත්තිතො ඉක්ඛනවසෙනෙව සබ්බසම්භාරකිච්චනිප්පත්තිතො, අව්චාරද්ධවීරියස්ස අනුපෙක්ඛනෙ පධානකිච්චාකරණතො, උපෙක්ඛතො එව තිතික්ඛානිජ්ඣානසම්භවතො, උපෙක්ඛාවසෙන සත්තසඬ්ඛාරානං අවිසංවාදනතො, ලොකධම්මානං අජ්ඣුපෙක්ඛනෙන සමාදින්නධම්මෙසු අවලාධිට්ඨානසිද්ධිතො, පරාපකාරාදීසු අනාභොගවසෙනෙව මෙත්තාවිභාරනිප්පත්තිතොති සබ්බසම්බොධිසම්භාරානං සමාදානාධිට්ඨානපාරිසුරිනිප්පත්තියො උපෙක්ඛානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති” ති එවමාදිනා නයෙන උපෙක්ඛාපාරමී පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. එවං අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණා දානාදිපාරමීනං පච්චයොති දට්ඨබ්බං.

තථා සපරික්ඛාරා පඤ්චදස වරණධම්මා පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො. තත්ථ වරණධම්මා නාම සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා ඡාගරියානුයොගො, සත්ත සද්ධම්මා, චත්තාරි ඝාතානි ව. තෙසු සීලාදීනං චතුත්තං තෙරසපි ධුතඨගධම්මා, අප්පිච්ඡතාදයො ච පරික්ඛාරා. සද්ධම්මෙසු සද්ධාය බුද්ධධම්මසඬ්ඝසීලවාගදෙවතුපසමානුස්සති ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනා, සම්පසාදනීයධම්මපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතා ච

පරික්කරා. හිරොත්තජපානං අකුසලාදීනවපච්චෙක්ඛණා,
 අපායාදීනවපච්චෙක්ඛණා, කුසලධම්මපත්ථම්හභාවපච්චෙක්ඛණා,
 හිරොත්තජපරහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා, හිරොත්තජපසම්පන්නපුග්ගලසෙවනා,
 තදධිමුත්තතා ව. බාහුසච්චස්ස පුබ්බයොගො, පරිපුච්ඡකභාවො,
 සද්ධම්මාහිග්ගො, අනවජ්ජවිජ්ජාට්ඨානාදිපරිවයො, පරිපක්කින්නද්‍රියතා,
 කිලෙසදුර්භාවො, අප්පස්සුතපුග්ගලපරිවජ්ජනා බහුස්සුතපුග්ගලසෙවනා,
 තදධිමුත්තතා ව. වීරියස්ස අපායභයපච්චෙක්ඛණා, ගමනවීරිපච්චෙක්ඛණා,
 ධම්මමහත්තපච්චෙක්ඛණා, ටීනමිද්ධවිනොදනා, කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා,
 ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා, සම්මජ්ජධානපච්චෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතා ව. සතියා
 සතිසම්පජ්ඣං, මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනා,
 තදධිමුත්තතා ව. පඤ්ඤාය පරිපුච්ඡකභාවො, චත්ථුච්ඡෙදකිරියා,
 ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා, දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා,
 ගම්භිරඤ්ඤාණවරියසුත්තත්තපච්චෙක්ඛණා, ධම්මමහත්තපච්චෙක්ඛණා,
 තදධිමුත්තතා ව. චතුන්නං කුසානං සිලාදිවතුක්කං, අට්ඨන්ධිංසාය ආරම්මණෙසු
 පුබ්බභාගභාවනා, ආවජ්ජනාදිවිසිභාවකරණඤ්ච පරික්කරා.

තත්ථ සිලාදීහි පයොගසුද්ධියා සත්තානං අභයදානෙ, ආසයසුද්ධියා
 ආමිසදානෙ, උභයසුද්ධියා ධම්මදානෙ සමත්ථොභොතිතිආදිනා වරණාදීනං
 දානාදිසම්භාරපච්චයතා යථාරහං නිද්ධාරෙතබ්බො. අතිවිත්ථාරහයෙන පන මයං න
 විත්ථාරයිමිහ. තථා සම්පත්තිවක්කාදයොපි දානාදීනං පච්චයොති වෙදිතබ්බො.

කො සංකිලෙසොති එත්ථ –

තණ්හාදීහි පරාමට්ඨ-භාවො තාසං කිලිස්සනං;
 සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන, යථාරහං විකප්පතා.

අවිසෙසෙන හි තණ්හාදීහි පරාමට්ඨභාවො පාරමීනං සංකිලෙසො. විසෙසෙන
 පන දෙයාධම්මපටිග්ගාහකවිකප්පා දානපාරමියා සංකිලෙසො. සත්තකාලවිකප්පා
 සිලපාරමියා. කාමහවතදුපසමෙසු අභිරතිඅනභිරතිවිකප්පා නෙක්ඛම්මපාරමියා.
 “අහං මමා”ති විකප්පා පඤ්ඤාපාරමියා. ලිනුද්ධච්චවිකප්පා වීරියපාරමියා.
 අත්තපරවිකප්පා ඛන්තිපාරමියා. අදිට්ඨාදීසු දිට්ඨාදිවිකප්පා සච්චපාරමියා.
 බොධිසම්භාරතබ්බිපක්ඛෙසු දොසගුණවිකප්පා අධිට්ඨානපාරමියා. හිතාහිතවිකප්පා
 මෙත්තාපාරමියා. ඉට්ඨානිට්ඨවිකප්පා උපෙක්ඛාපාරමියා සංකිලෙසොති
 වෙදිතබ්බො.

කිං වොදානන්ති –

තණ්හාදීහි අසාතතා, රහිතතා විකප්පානං;
 වොදානන්ති විජානියා, සබ්බාසමෙව තාසමිපි.

අනුපසාතා හි තණ්හා මාන දිට්ඨි කොටු පනාහ මක්ඛ පලාස ඉස්සාමච්ඡරිය
මායා සායේයා ථම්ම සාරම්ම මද පමාදාදිහි කිලෙසෙහි
දෙයාපටිග්ගාහකච්ඡපාදිරහිතා ව දානාදිපාරමියො පරිසුද්ධා පහස්සරා භවත්තීති.

කො පටිපක්ඛොති –

අකුසලා කිලෙසා ව, පටිපක්ඛා අහෙදතො;
හෙදතො පන පුබ්බෙපි, චුත්තා මච්ඡරියාදෙයො.

අවිසෙසෙන හි සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා, සබ්බෙපි කිලෙසා ව එතාසං පටිපක්ඛා.
විසෙසෙන පන පුබ්බෙ චුත්තා මච්ඡරියාදෙයොති වෙදිතබ්බා. අපිච
දෙයාපටිග්ගාහකදානථලෙසු අලොභාදොසාමොහගුණයොගතො
ලොභදොසමොහපටිපක්ඛං දානං, කායාදිදොසත්තයවඩ්ඛාපගමතො
ලොභාදිපටිපක්ඛං සීලං, කාමසුඛපරුපසාතඅත්තකිලමථපරිවජ්ජනතො
දොසත්තයපටිපක්ඛං නෙක්ඛම්මං, ලොභාදීනං අන්ධිකරණතො, ඤාණස්ස ව
අනන්ධිකරණතො ලොභාදිපටිපක්ඛා පඤ්ඤා, අලීනානුද්ධතඤායාරම්භවසෙන
ලොභාදිපටිපක්ඛං චීරියං, ඉට්ඨානිට්ඨසුඤ්ඤානං ඛමනතො ලොභාදිපටිපක්ඛා
ඛත්ති, සතිපි පරෙසං උපකාරෙ, අපකාරෙ ව යථාභූතජ්ජවත්තියා ලොභාදිපටිපක්ඛං
සච්චං, ලොකධම්මෙ අභිභූයා යථාසමාදින්තෙසු සම්භාරෙසු අවලනතො
ලොභාදිපටිපක්ඛං අධිට්ඨානං, නිවරණවිවෙකතො ලොභාදිපටිපක්ඛා මෙත්තා,
ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අනුතයපටිසවිද්ධංසනතො, සමජ්ජවත්තීතො ව ලොභාදිපටිපක්ඛා
උපෙක්ඛාති දට්ඨබ්බං.

කා පටිපත්තීති –

දානාකාරාදෙයො ඵව, උජ්ජාදිතා අනෙකධා;
පටිපත්තීති විඤ්ඤෙයා, පාරමිපුරණක්කමෙ.

දානපාරමියා හි තාව සුමුපකරණසරිරජීවිතපරිච්චාගෙන, භයාපනයෙන,
ධම්මොපදෙසෙන ව බහුධා සත්තානං අනුග්ගහකරණං පටිපත්ති. තත්ථ ආමිසදානං
අභයදානං ධම්මදානන්ති දාතබ්බවත්ථුවසෙන තිවිධං දානං. තෙසු බොධිසත්තස්ස
දාතබ්බවත්ථු අජ්ඣත්තිකං, බාහිරන්ති දුට්ඨං. තත්ථ බාහිරං අන්තං පානං වත්ථං
යානං මාලා ගන්ධං විලෙපනං සෙය්‍යා ආවසථං පදිපෙය්‍යන්ති දසවිධං. අන්තාදීනං
බාදනීයභොජනීයාදිවිභාගෙන අනෙකවිධඤ්ච. තථා රූපාරම්මණං යාව
ධම්මාරම්මණන්ති ආරම්මණතො ඡබ්බිධං. රූපාරම්මණාදීනඤ්ච නීලාදිවිභාගෙන
අනෙකවිධං. තථා මණිකනකරජතමුත්තාපවාළාදිබෙත්තවත්ථුආරාමාදි
දාසීදාසගොමහිංසාදිනානාවිධවත්ථුපකරණවසෙන අනෙකවිධං.

තත්ථ මහාපුරිසො බාහිරං වත්ථුං දෙන්තො “යො යෙන අත්ථිකො, තං
තස්සෙව දෙති. දෙන්තො ව තස්ස අත්ථිකො”ති සයමෙව ජානන්තො අයාවිතොපි
දෙති, පගෙව යාවිතො. මුත්තවාගො දෙති, නො අමුත්තවාගො. පරියත්තං දෙති,

නො අපරියත්තං. සති දෙයාධම්මෙ පච්චපකාරසන්නිස්සිතො න දෙනි, අසති දෙයාධම්මෙ, පරියත්තෙ ච සංවිභාගාරහං විහජති. න ච දෙනි පරුපසාතාවහං සත්ථවිසමජ්ජාදිකං, නාපි කිලනකං, යං අනත්ථුපසංහිතං, පමාදාවහඤ්ච, න ච ගිලානස්ස යාවකස්ස පානභොජනාදිඅසජ්ජායං, පමාණරහිතං වා දෙනි, පමාණයුත්තං පන සජ්ජායමෙව දෙනි.

තථා යාවිතො ගහට්ඨානං ගහට්ඨානුච්ඡවිකං දෙනි, පබ්බජිතානං පබ්බජිතානුච්ඡවිකං දෙනි. මාතෘපිතරො ඤාතිසාලොහිතා මිත්තාමච්චා පුත්තදාරදාසකම්මකරාති එතෙසු කස්සවි පිළං අජනෙන්නො දෙනි, න ච උළාරං දෙයාධම්මං පටිජානිත්වා ලුඛං දෙනි, න ච ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතො දෙනි, න ච පච්චපකාරසන්නිස්සිතො දෙනි, න ච ඵලපාටිකඬ්ඨි දෙනි අඤ්ඤත්ර සම්මාසම්බොධියා, න ච යාවිතො, දෙයාධම්මං වා ජිගුච්ඡන්නො දෙනි, න ච අසඤ්ඤතානං යාවකානං අක්කොසකපරිභාසකානම්පි අපවිද්ධා දානං දෙනි, අඤ්ඤදත්ථු පසන්නචිත්තො අනුකම්පන්නො සක්කච්චමෙව දෙනි, න ච කොතුහලමඬගලිකො හුත්වා දෙනි, කම්මඵලමෙව පන සද්දහන්නො දෙනි, නාපි යාවකෙ පයිරුපාසනාදිහි සංකිලමෙත්වා දෙනි, අපරිකිලමෙත්තො ඵව පන දෙනි, න ච පරෙසං වඤ්චනාධිජ්ජායො, හෙදාධිජ්ජායො වා දානං දෙනි, අසංකිලිට්ඨචිත්තොව දෙනි, නාපි ඵරුසවාටො භාකුටිකමුඛො දානං දෙනි, පියවාදී ච පන පුබ්බභාසි මිහිතසිතවචනො හුත්වා දෙනි, යස්මිං චෙ දෙයාධම්මෙ උළාරමනුඤ්ඤතාය වා චිරපරිවයෙන වා ගෙඩසභාවතාය වා ලොභධම්මො අධිමත්තො හොති, ජානන්නො බොධිසත්තො තං බිජ්ජමෙව පටිච්චනොදයිත්වා යාවකෙ පරියෙසෙත්වාපි දෙනි, යඤ්ච දෙයාවත්ථු පරිත්තං, යාවකොපි පච්චපට්ඨිතො, තං අචිත්තෙත්වා අපි අත්තානං ධාවිත්වා දෙන්නො යාවකං සම්මානෙති යථා තං අකිත්තිපණ්ඩිතො, න ච මහාපුරිසො අත්තනො පුත්තදාරදාසකම්මකරපොරිසෙ යාවිතො තෙ අසඤ්ඤාපිතෙ දොමනස්සජ්ජත්තෙ යාවකානං දෙනි, සම්මදෙව පන සඤ්ඤාපිතෙ සොමනස්සජ්ජත්තෙ දෙනි, දෙන්නො ච යක්ඛරක්ඛසපිසාවාදීනං වා මනුස්සානං වා කුරුරකම්මත්තානං ජානන්නො න දෙනි, තථා රජ්ජමිපි තාදිසානං න දෙනි, යෙ ලොකස්ස අහිතාය දුක්ඛාය අනත්ථාය පටිපජ්ජන්ති, යෙ පන ධම්මිකා ධම්මෙන ලොකං පාලෙන්නි, තෙසං රජ්ජදානං දෙනි. ඵවං තාව බාහිරදානෙ පටිපත්ති චෙදිතබ්බා.

අජ්ඣත්තිකදානම්පි ද්විභාකාරෙහි චෙදිතබ්බං. කථං? යථා නාම කොචි පුරිසො සාසච්ඡාදනහෙතු අත්තානං පරස්ස නිස්සජ්ජති, විධෙයාභාවං උපගච්ඡති දාසබ්බං, ඵවමෙව මහාපුරිසො සම්බොධිහෙතු නිරාමිසචිත්තො සත්තානං අනුත්තරං හිතසුඛං ඉච්ඡන්නො අත්තනො දානපාරමිං පරිපුරෙතුකාමො අත්තානං පරස්ස නිස්සජ්ජති, විධෙයාභාවං උපගච්ඡති යථාකාමකරණියතං, කරවරණනයනාදිඅඬගපච්චඬගං තෙන තෙන අත්ථිකානං අකම්පිතො අලීතො අනුජ්ජදෙනි, න තත්ථ සජ්ජති, න සඬකොචං ආපජ්ජති යථා තං බාහිරවත්ථුස්මිං. තථා හි මහාපුරිසො ද්විභාකාරෙහි බාහිරවත්ථුං පරිච්චජති යථාසුඛං පරිභොගාය වා යාවකානං, තෙසං මනොරථං පුරෙන්නො අත්තනො වසිභාවාය වා. තත්ථ සබ්බෙන සබ්බං මුත්තවාගො ඵවමාහ

“නිස්සංඛගතාවෙනාහං සම්බොධිං පාපුණිස්සාමී” ති, එවං අජ්ඣන්තිකවත්ථුස්මිම්පි වෙදිතබ්බං.

තත්ථ යං අජ්ඣන්තිකවත්ථු දියාමානං යාවකස්ස එකන්තෙනෙව හිතාය සංවත්තති, තං දෙති, න ඉතරං. න ච මහාපුරිසො මාරස්ස, මාරකායිකානං වා දෙවතානං විහිංසාධිප්පායානං අත්තනො අත්තභාවං, අභිගපච්චඛිගානි වා ජානමානො දෙති “මා තෙසං අනත්ථො අහොසී” ති. යථා ච මාරකායිකානං, එවං තෙහි අන්වාචිට්ඨානම්පි න දෙති, නාපි උම්මත්තකානං, ඉතරෙසං පන යාවියමානො සමනත්තරමෙව දෙති තාදිසාය යාවනාය දුල්ලභභාවතො, තාදිසස්ස ච දානස්ස දුක්කරභාවතො.

අභයදානං පන රාජතො චොරතො අග්ගිතො උදකතො වෙරීපුග්ගලතො සීහබ්‍යග්ගාදිවාළුම්ගතො නාගයක්ඛරක්ඛසපිසාවාදිතො සත්තානං භයෙ පච්චුපට්ඨිතෙ තතො පරිත්තාණභාවෙන දාතබ්බං.

ධම්මදානං පන අසංකිලිට්ඨවිත්තස්ස අවිපරිතධම්මදෙසනා. ඔපායිකො හි තස්ස උපදෙසො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථවසෙන, යෙන සාසනෙ අනොතිණ්ණානං අවතාරණං ඔතිණ්ණානං පරිපාවනං. තත්ථායං නයො – සඬ්ඛෙපතො තාව දානකථා සීලකථා සග්ගකථා කාමානං ආදීනවො සංකිලෙසො ඔකාරො ච නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො. විත්ථාරතො පන සාවකබොධියං අධිමුත්තවිත්තානං සරණගමනං, සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, ජාගරියානුයොගො, සත්ත සද්ධම්මා, අට්ඨකිංසාය ආරම්මණෙසු කම්මකරණවසෙන සමථානුයොගො, රූපමුඛාදීසු විපස්සනාහිනිවෙසෙසු යථාරහං අහිනිවෙසනමුඛෙන විපස්සනානුයොගො, තථා විසුද්ධිපටිපදාය සම්මත්තගහණං, තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, චතස්සො පටිසම්භිදා, සාවකබොධීති එතෙසං ගුණසංකිත්තනවසෙන යථාරහං තත්ථ තත්ථ පතිට්ඨාපනා, පරියොදපනා ච. තථා පච්චෙකබොධියං, සම්මාසම්බොධියඤ්ච අධිමුත්තවිත්තානං යථාරහං දානාදිපාරමීතං සභාවසරසලක්ඛණාදිසංකිත්තනමුඛෙන තීසුපි අවත්ථාහෙදෙසු තෙසං බුද්ධානං මහානුභාවතාවිභාවනෙන යානද්වයෙ පතිට්ඨාපනා, පරියොදපනා ච. එවං මහාපුරිසො සත්තානං ධම්මදානං දෙති.

තථා මහාපුරිසො ආමිසදානං දෙන්තො “ඉමිනාහං දානෙන සත්තානං ආයුචණ්ණසුඛබලපටිභානාදිසම්පත්තිඤ්ච රමණීයං අග්ගඵලසම්පත්තිඤ්ච නිජ්ජාදෙය්‍ය” ත්ති අන්තං දෙති, තථා සත්තානං කාමකිලෙසපිපාසවූපසමාය පානං දෙති, තථා සුවණ්ණචණ්ණතාය, හිරොත්තප්පාලඛිකාරස්ස ච නිජ්ජත්තියා වත්ථානි දෙති, තථා ඉද්ධිවිධස්ස වෙච නිබ්බානසුඛස්ස ච නිජ්ජත්තියා යානං දෙති, තථා සීලගන්ධනිජ්ජත්තියා ගන්ධං දෙති, තථා බුද්ධගුණසොභානිජ්ජත්තියා මාලාවිලෙපනං දෙති, තථා බොධිමණ්ඩාසනනිජ්ජත්තියා ආසනං දෙති, තථාගතසෙය්‍යනිජ්ජත්තියා සෙය්‍යං දෙති, සරණභාවනිජ්ජත්තියා ආවසථං දෙති, පඤ්චවක්ඛුපටිලාභාය පදීපෙය්‍යං දෙති.

බ්‍යාමප්පහානිප්පත්තියා රූපදානං දෙනි, බ්‍රහ්මස්සරනිප්පත්තියා සද්දදානං දෙනි, සබ්බලොකස්ස පියභාවාය රසදානං දෙනි, බුද්ධස්සබ්බමාලභාවාය ඵොට්ඨබ්බදානං දෙනි, අපරාමරණභාවාය හෙසප්පදානං දෙනි, කිලෙසදාසබ්‍යවිමොචනත්ථං දාසානං භුජිස්සනාදානං දෙනි, සද්ධම්මාභිරතියා අනවජ්ජබ්බිධාරතිහෙතුදානං දෙනි, සබ්බෙපි සත්තෙ අරියාය ජාතියා අත්තනො පුත්තභාවුපනයනාය පුත්තදානං දෙනි, සකලස්සාපි ලොකස්ස පතිභාවුපගමනාය දාරදානං දෙනි, සුභලක්ඛණසම්පත්තියා සුවණ්ණමණිමුත්තාපවාළාදිදානං, අනුබ්‍යක්ඛනසම්පත්තියා නානාවිධවිභූසනදානං, සද්ධම්මකොසාධිගමාය විත්තකොසදානං, ධම්මරාජභාවාය රජ්ජදානං, දානාදිසම්පත්තියා ආරාමියානාදිවනදානං, චක්කඨ්ඨිකිතෙහි පාදෙහි බොධිමණිචූපසඨ්ඨකමනාය වරණදානං, චතුරොසනිත්ථරණ සත්තානං සද්ධම්මහත්ථදානත්ථං හත්ථදානං, සද්ධිත්තියාදිපට්ටලාභාය කණ්ණනාසාදිදානං, සමන්තවක්ඛුපට්ටලාභාය චක්ඛුදානං, “දස්සනසවනානුස්සරණපාරිවරියාදීසු සබ්බකාලං සබ්බසත්තානං භිතසුඛාවහො සබ්බලොකෙන ච උපජීවිතබ්බො මෙ කායො භවෙය්‍යා”ති මංසලොභිතාදිදානං. “සබ්බලොකුත්තමො භවෙය්‍යා”න්ති උත්තමඨිගදානං දෙනි.

එවං දදන්තො ච න අනෙසනාය දෙනි, න පරොපසානෙන, න භයෙන, න ලජ්ජාය, න දක්ඛිණෙයාරොසනෙන, න පණිතෙ සති ලුඛං, න අත්තුක්කංසනෙන, න පරවම්භනෙන, න එලාභිකඨ්ඨිකාය, න යාවකජීගුච්ඡාය, න අවිත්තිකාරෙන, අථ බො සක්කච්චං දෙනි, සහත්ථෙන දෙනි, කාලෙන දෙනි, විත්තිං කත්වා දෙනි, අවිභාගෙන දෙනි, තීසු කාලෙසු සොමනස්සිකො දෙනි, තතො එව ච දත්වා න පච්ඡානුතාපී හොති, න පටිග්ගාහකවසෙන මානාවමානං කරොති, පටිග්ගාහකානං පියසමුදාවාරො හොති වදඤ්ඤා යාවයොගො සපරිවාරදායකො. අන්තදානඤ්ඨි දෙන්තො “තං සපරිවාරං කත්වා දස්සාමි”ති වත්ථාදීහි සද්ධිං දෙනි, තථා වත්ථදානං දෙන්තො “තං සපරිවාරං කත්වා දස්සාමි”ති අන්තාදීහි සද්ධිං දෙනි. පානදානාදීසුපි එසෙව නයො, තථා රූපදානං දෙන්තො ඉතරාරම්මණානිපි තස්ස පරිවාරං කත්වා දෙනි, එවං සෙසෙසුපි.

තත්ථ රූපදානං නාම නීලපිතලොභිතොදානාදිවණ්ණාදීසු පුප්ඵවත්ථධාතුසු අඤ්ඤතරං ලභිත්වා රූපවසෙන ආභුජිත්වා “රූපදානං දස්සාමි, රූපදානං මය්‍හ”න්ති වින්තෙත්වා තාදිසෙ දක්ඛිණෙයො දානං පතිට්ඨාපෙති, එතං රූපදානං නාම.

සද්දදානං පන හෙරිසද්දාදිවසෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ සද්දං කන්දමුලානි විය උප්පාටෙත්වා, නීලුප්පලහත්ථකං විය ච හත්ථෙ යපෙත්වා දාතුං න සක්කොති, සවත්ථුකං පන කත්වා දදන්තො සද්දදානං දෙනි නාම, තස්මා යදා “සද්දදානං දස්සාමි”ති හෙරිමුදිඨ්ඨිගාදීසු අඤ්ඤතරෙන තුරියෙන තිණ්ණං රතනානං උපහාරං කරොති, කාරෙති ච, “සද්දදානං දස්සාමි, සද්දදානං මෙ”ති හෙරිආදීනි යපාපෙති, ධම්මකථිකානං පන සද්දහෙසප්පං, තෙලථාණිතාදීනි ච දෙනි, ධම්මස්සවනං

සොසෙති, සරහඤ්ඤං භණ්ති, ධම්මකථං කථෙති, උපනිසින්නකථං,
අනුමොදනකථඤ්ච කරොති, කාරෙති ව, තදා සද්දදානං නාම භොති.

තථා මූලගන්ධාදීසු අඤ්ඤතරං රජනීයං ගන්ධවත්ථුං, පිසිතමෙව වා ගන්ධං යං
කිඤ්චි ලභිත්වා ගන්ධවසෙන ආභුජිත්වා “ගන්ධදානං දස්සාමි, ගන්ධදානං
මය්හ” න්ති බුද්ධරතනාදීනං පූජං කරොති, කාරෙති ව, ගන්ධපූජනත්ථාය
අගරුවන්දනාදිකෙ ගන්ධවත්ථුකෙ පරිච්චජති, ඉදං ගන්ධදානං.

තථා මූලරසාදීසු යං කිඤ්චි රජනීයං රසවත්ථුං ලභිත්වා රසවසෙන ආභුජිත්වා
“රසදානං දස්සාමි, රසදානං මය්හ” න්ති දක්ඛිණෙය්‍යානං දෙති, රසවත්ථුමෙව වා
අඤ්ඤං ගවාදිකං පරිච්චජති, ඉදං රසදානං.

තථා ථොට්ඨබ්බදානං මඤ්චපීඨාදිවසෙන, අත්ථරණපාචුරණාදිවසෙන ව
වෙදිතබ්බං. යදා හි මඤ්චපීඨහිසිබ්බිබ්බොහනාදිකං, නිවාසනපාරුපනාදිකං වා
සුඛසම්ඵස්සං රජනීයං අනවජ්ජං ථොට්ඨබ්බවත්ථුං ලභිත්වා ථොට්ඨබ්බවසෙන
ආභුජිත්වා “ථොට්ඨබ්බදානං දස්සාමි, ථොට්ඨබ්බදානං මය්හ” න්ති දක්ඛිණෙය්‍යානං
දෙති. යථාචුත්තං ථොට්ඨබ්බවත්ථුං ලභිත්වා පරිච්චජති, එතං ථොට්ඨබ්බදානං.

ධම්මදානං පන ධම්මාරම්මණස්ස අධිප්පෙතත්තා ඔජාපානජීවිතවසෙන
වෙදිතබ්බං. ඔජාදීසු හි අඤ්ඤතරං රජනීයං ධම්මවත්ථුං ලභිත්වා
ධම්මාරම්මණවසෙන ආභුජිත්වා “ධම්මදානං දස්සාමි, ධම්මදානං මය්හ” න්ති
සජ්ජිතවනීතාදි ඔජදානං දෙති, අම්බපානාදිඅට්ඨවිධං පානදානං දෙති, ජීවිතදානන්ති
ආභුජිත්වා සලාකහත්තපක්ඛිකහත්තාදීනි දෙති. අථාසුකභාවෙන අභිභූතානං
බ්‍යාධිකානං වෙජ්ජං පට්ඨපෙති, ජාලං ඵාලාපෙති, කුමීනං විද්ධංසාපෙති,
සකුණපඤ්ජරං විද්ධංසාපෙති, බන්ධනෙන බද්ධානං සත්තානං බන්ධනමොක්ඛං
කාරෙති, මාසානගෙරිං වරාපෙති, අඤ්ඤානිපි සත්තානං ජීවිතපරිත්තාණත්ථං
එවරුපානි කම්මානි කරොති, කාරාපෙති ව, ඉදං ධම්මදානං නාම.

සබ්බම්පෙතං යථාචුත්තදානසම්පදං සකලලොකහිතසුඛාය පරිණාමෙති
අත්තනො ව අකුප්පාය විමුක්තියා අපරික්ඛයස්ස ඡන්දස්ස අපරික්ඛයස්ස වීරියස්ස
අපරික්ඛයස්ස සමාධිස්ස අපරික්ඛයස්ස පටිභානස්ස අපරික්ඛයස්ස ඤානස්ස
අපරික්ඛයාය සම්මාසම්බොධියා පරිණාමෙති, ඉමඤ්ච දානපාරම්. පටිපජ්ජන්තෙන
මහාසත්තෙන ජීවිතෙ අනිච්චසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා. තථා භොගෙසු,
බ්‍රහ්මාධාරණතා ව නෙසං මනසි කාතබ්බා, සත්තෙසු ව මහාකරුණා සතතං සමීතං
පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා. එවඤ්ච භොගෙහි ගහෙතබ්බසාරං ගණ්හන්තො ආදිත්තතො
විය අගාරතො සබ්බං සාපතෙය්‍යං, අත්තානඤ්ච බහි නීභරන්තො න කිඤ්චි
සෙසෙති, න කත්ථවි විභාගං කරොති, අඤ්ඤදත්ථු නිරපෙක්ඛො නිස්සජ්ජති එව.
අයං තාව දානපාරමියා පටිපත්තික්කමො.

සීලපාරමියා පන අයං පටිපත්තික්කමො – යස්මා සබ්බඤ්ඤසීලාලඤ්ඤාකාරෙහි
සත්තෙ අලඤ්ඤාකාරෙහි මහාපුරිසෙන ආදිතො අත්තනො එව තාව සීලං

විසොධෙතබ්බං. තත්ථ චතුර්භාකාරෙහි සීලං විසුජ්ඣති අජ්ඣාසයවිසුද්ධිනො,
සමාදානනො, අවිතික්කමනනො, සති වීතික්කමෙ පුන පාකට්ඨකරණනො ච.
විසුද්ධාසයනාය හි එකච්චො අත්තාධිපති හුත්වා පාපජ්ගුවිජනසභාවො අජ්ඣත්තං
හිරිධම්මං පච්චුපට්ඨපෙත්වා සුපරිසුද්ධසමාවාරො හොති, තථා පරතො සමාදාන
සති එකච්චො ලොකාධිපති හුත්වා පාපතො උත්තසන්නො ඔත්තජ්ජධම්මං.
පච්චුපට්ඨපෙත්වා සුපරිසුද්ධසමාවාරො හොති, ඉති උභයථාපි එතෙ
අවිතික්කමනනො සීලෙ පතිට්ඨහන්ති. අථ ච පන කදාචි සතිසම්මොසෙන සීලස්ස
බණ්ඩාදිභාවො සියා, තායයෙව යථාචුත්තාය හිරොත්තජ්ජසම්පත්තියා බිජ්ජමෙව
නං චුට්ඨානාදිනා පටිපාකතිකං කරොන්තිති.

තයිදං සීලං චාරිත්තං චාරිත්තන්ති දුට්ඨං. තත්ථායං බොධිසත්තස්ස
චාරිත්තසීලෙ පටිපත්තික්කමො – තෙන සබ්බසත්තෙසු තථා දයාපන්නචිත්තෙන
භවිතබ්බං, යථා සුපිනන්නෙනපි න ආසාතො උජ්ජජ්ජෙය්‍ය, පරුපකරණවිරතතාය
පරසත්තකො අලගද්දො විය න පරාමසිතබ්බො. සචෙ පබ්බජිතො හොති,
අබ්‍රහ්මචරියතොපි ආරාචාරී හොති සත්තවිධමෙථුනසංයොගවිරතො, පගෙව
පරදාරගමනතො. ගහට්ඨො සමානො පරෙසං දාරෙසු සදා පාපකං චිත්තමිපි න
උජ්ජාදෙති. කථෙන්නො සච්චං හිතං පියං පරිමිතමෙව ච කාලෙන ධම්මීං කථං
භාසිතා හොති. සබ්බත්ථ අනභිජ්ඣාලු, අබ්‍යාපන්නචිත්තො, අවිපරිතදස්සනො
කම්මස්සකතාඤාණෙන ච සමන්නාගතො. සමග්ගතෙසු සම්මාපටිපන්නෙසු
නිව්ට්ඨසද්ධො හොති නිව්ට්ඨපෙමොති.

ඉති චතුරාපායවට්ටදුක්ඛානං පඨභූතෙහි අකුසලකම්මපට්ඨෙහි, අකුසලධම්මෙහි
ච ඔරමිත්වා සග්ගමොක්ඛානං පඨභූතෙසු කුසලකම්මපට්ඨෙසු, කුසලධම්මෙසු ච
පතිට්ඨිතස්ස මහාපුරිසස්ස පරිසුද්ධාසයපයොගතො යථාහිපත්ථිතා සත්තානං
හිතසුඛපසඤ්ඡිතා මනොරථා සීසං සීසං අභිනිජ්ජජ්ජන්ති, පාරමි යො පරිපූරෙන්නි.
එචංභූතො හි අයං. තත්ථ හිංසානිවත්තියා සබ්බසත්තානං අභයදානං දෙති,
අජ්ජකසිරෙනෙව මෙත්තාභාවනං සම්පාදෙති, එකාදස මෙත්තානිසංසෙ අධිගච්ඡති,
අජ්ජාබාධො හොති අජ්ජාතඬිකො, දීඝායුකො සුබ්බහුලො, ලක්ඛණවිසෙසෙ
පාපුණාති, දොසවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්නෙති. තථා අදින්නාදානනිවත්තියා වොරාදිහි
අසාධාරණෙ හොගෙ අධිගච්ඡති, පරෙහි අනාසඬිකනීයො, පියො, මනාපො,
විස්සාසනීයො, භවසම්පත්තිසු අලග්ගචිත්තො පරිච්චාගසීලො, ලොභවාසනඤ්ච
සමුච්ඡින්නෙති. අබ්‍රහ්මචරියනිවත්තියා අලොභො හොති සන්නකායචිත්තො, සත්තානං
පියො හොති මනාපො අපරිසඬිකනීයො, කල්‍යාණො චස්ස කිත්තිසද්දො
අබ්‍රහ්මච්ඡති, අලග්ගචිත්තො හොති මාතුගාමෙසු අලුද්ධාසයො,
නෙක්ඛම්මබ්‍රලො, ලක්ඛණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති, ලොභවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්නෙති.

මුසාවාදනිවත්තියා සත්තානං පමාණභූතො හොති පච්චයිකො ථෙතො
ආදෙය්‍යවචනො දෙවතානං පියො මනාපො සුරහිගන්ධමුඛො
අසද්ධම්මාරක්ඛිතකායච්චිසමාවාරො, ලක්ඛණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති,
කිලෙසවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්නෙති. පෙසුඤ්ඤනිවත්තියා පරුපක්කමෙහි

අහේජ්ජකායො හොති අහේජ්ජපරිවාරො, සද්ධම්මෙ ච අහේජ්ජනකසද්ධො,
දළ්භම්මිත්තො භවත්තරපරිචිතානම්පි සත්තානං එකත්තපියො, අසංකිලෙසබ්බලො.
එරුසවාචානිවත්තියා සත්තානං පියො හොති මනාපො සුඛසීලො මධුරචචනො
සම්භාවනීයො, අට්ඨභිගසමන්තාගතො වස්ස සරො නිබ්බත්තති.
සම්ඵප්පලාපනිවත්තියා සත්තානං පියො හොති මනාපො, ගරුභාවනීයො ච,
ආදෙය්‍යචචනො පරිමිතාලාපො, මහෙසක්ඛො ච හොති මහානුභාවො,
යානුප්පත්තිකෙන පටිභානෙන පඤ්භාඛ්‍යාකරණකුසලො, බුද්ධභූමියඤ්ච එකාය
එව වාචාය අනෙකභාසානං සත්තානං අනෙකෙසං පඤ්භානං ඛ්‍යාකරණසමත්ථො
හොති.

අනභිජ්ඣාලුතාය අකිච්ඡලාභී හොති, උළාරෙසු ච හොගෙසු රුචිං පටිලහති,
බත්තියමහාසාලාදීනං සම්මතො හොති, පච්චත්ථිකෙහි අනභිභවනීයො,
ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලං න පාපුණාති, අප්පටිපුග්ගලො ච හොති. අඛ්‍යාපාදෙන
පියදස්සනො හොති සත්තානං සම්භාවනීයො, පරහිතාහිනන්දිතාය ච සත්තෙ
අප්පකසිරෙනෙව පසාදෙති, අලුඛසභාවො ච හොති මෙත්තාවිහාරී, මහෙසක්ඛො ච
හොති මහානුභාවො. මිච්ඡාදස්සනාභාවෙන කල්‍යාණෙ සභායෙ පටිලහති,
සීසච්ඡෙදං පාපුණන්තොපි පාපකම්මං න කරොති, කම්මස්සකතාදස්සනතො
අකොතූහලමඬ්ගලිකො ච හොති, සද්ධම්මෙ වස්ස සද්ධා පතිට්ඨිතා හොති
මූලජාතා, සද්දහති ච තථාගතානං බොධිං, සමයන්තරෙසු නාහිරමති
උක්කාරට්ඨානෙ රාජහංසො විය, ලක්ඛණත්තයච්ඡානෙන කුසලො හොති, අන්තෙ
ච අනාවරණඤ්ඤාණලාභී, යාව ච බොධිං න පාපුණාති, තාව තස්මිං තස්මිං
සත්තනිකායෙ උක්කට්ඨුක්කට්ඨො හොති, උළාරුළාරසම්පත්තියො පාපුණාති.

“ඉති හිදං සීලං නාම සබ්බසම්පත්තිනං අධිට්ඨානං, සබ්බබුද්ධගුණානං
පහවභූමි, සබ්බබුද්ධකාරකධම්මානං ආදි වරණං කාරණං මුඛං පමුඛ”න්ති බ්‍රහ්මානං
උප්පාදෙත්වා කායචචිසංයමෙ, ඉන්ද්‍රියදමනෙ, ආර්ථවපාරිසුද්ධියං, පච්චයපරිහොගෙ
ච සතිසම්පජඤ්ඤබලෙන අප්පමත්තො හොති, ලාභසක්කාරසීලොකං
උක්ඛිත්තාසිකපච්චත්ථිකං විය සල්ලක්ඛෙත්වා “කිකිච අණ්ඨ”න්තිආදිනා
(විසුද්ධි. 1.7; දී. නි. අට්ඨ. 1.7) චුත්තනයෙන සක්කච්චං සීලං සම්පාදෙතබ්බං. අයං
තාව වාරිත්තසීලෙ පටිපත්තික්කමො.

වාරිත්තසීලෙ පන පටිපත්ති එවං වෙදිතබ්බා – ඉධ බොධිසත්තො
කල්‍යාණමිත්තානං ගරුට්ඨානියානං අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං අඤ්ජලිකම්මං
සාමිච්ඡිකම්මං කාලෙන කාලං කත්තා හොති, තථා තෙසං කාලෙන කාලං උපට්ඨානං
කත්තා හොති, ගිලානානං කායවෙය්‍යාවට්ඨිකං, වාචාය පුච්ඡනඤ්ච කත්තා හොති,
සුභාසිතපදානි සුත්වා සාධුකාරං කත්තා හොති, ගුණවත්තානං ගුණෙ වණ්ණෙතා,
පරෙසං අපකාරෙ බන්තා, උපකාරෙ අනුස්සරිතා, පුඤ්ඤානි අනුමොදිතා, අත්තනො
පුඤ්ඤානි සම්මාසම්බොධියා පරිණාමෙතා, සබ්බකාලං අප්පමාදවිහාරී කුසලෙසු
ධම්මෙසු, සති අච්චයෙ අච්චයතො දිස්වා තාදිසානං සහධම්මිකානං යථාභූතං ආවි
කත්තා, උත්තරිඤ්ච සම්මාපටිපත්තිං සම්මදෙව පරිපුරෙතා.

තථා අත්තනො අනුරූපාසු අත්ථුපසංභිතාසු සත්තානං
 ඉතිකත්තබ්බතාපුරෙක්ඛාරො අනලසො සභායභාවං උපගච්ඡති. උප්පන්නෙසු ව
 සත්තානං ඛ්‍යාධිආදිදුක්ඛෙසු යථාරහං පතිකාරවිධායකො,
 ඤාතිභොගාදිඛ්‍යාසනපතිතෙසු සොකපනොදනො, උල්ලුම්පනසභාවාවට්ඨිතො
 හුත්වා නිග්ගහාරහානං ධම්මෙනෙව නිග්ගණ්හනකො යාවදෙව අකුසලා
 වුට්ඨාපෙත්වා කුසලෙ පතිට්ඨාපනාය, පග්ගහාරහානං ධම්මෙනෙව
 පග්ගණ්හනකො. යානි පුරිමකානං මහාබොධිසත්තානං උළාරතමානි
 පරමදුක්ඛරානි අවිත්තෙය්‍යානුභාවානි සත්තානං එකත්තභිතසුඛාවභානි වරිතානි,
 යෙහි නෙසං බොධිසම්භාරා සම්මදෙව පරිපාකං අගමිංසු, තානි සුත්වා අනුබ්බිග්ගො
 අනුත්‍රාසො “තෙපි මහාපුරිසා මනුස්සා එව, අනුක්කමෙන පන සික්ඛාපාරිපුරිසා
 භාවිතත්තා තාදිසාය උළාරතමාය ආනුභාවසම්පත්තියා බොධිසම්භාරෙසු
 උක්කංසපාරම්ප්පත්තා අහෙසුං, තස්මා මයාපි සීලාදිසික්ඛාසු සම්මදෙව තථා
 පටිපජ්ජිතබ්බං, යාය පටිපත්තියා අහමිපි අනුක්කමෙන සික්ඛං පරිපුරෙත්වා
 එකත්තනො පදං අනුපාපුණ්ණස්සාමි”ති සද්ධාපුරෙවාරිකං වීරියං අවිස්සජ්ජන්තො
 සම්මදෙව සීලෙසු පරිපුරකාරී හොති.

තථා පටිච්ඡන්තකල්‍යාණො හොති විවටාපරාධො, අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො
 පටිච්ඡන්තො අසංසට්ඨො දුක්ඛසහො අවිපරිතදස්සනජානිකො අනුද්ධනො
 අනුන්තලො අවපලො අමුඛරො අවිකිණ්ණවාටො සංවුනින්ද්‍රියො සන්තමානසො
 කුහනාදිමිච්ඡාජීවවිරහිතො ආචාරගොචරසම්පන්නො, අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු
 භයදස්සාවි සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු, ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො කායෙ ව
 ජීවිතෙ ව නිරපෙක්ඛො, අප්පමත්තකම්පි කායෙ, ජීවිතෙ වා අපෙක්ඛං නාධිවාසෙති
 පජහති විනොදෙති, පගෙව අධිමත්තං. සබ්බෙපි දුස්සීලාහෙනුභූතෙ
 කොඬුපනාභාදිකෙ කිලෙසුපක්කිලෙසෙ පජහති විනොදෙති, අප්පමත්තකෙන
 විසෙසාධිගමෙන අපරිතුට්ඨො හොති, න සඬ්ඛොවං ආපජ්ජති,
 උපරුපරිවිසෙසාධිගමාය වායමති.

යෙන යථාලද්ධා සම්පත්ති භානභාගියා වා යිතිභාගියා වා න හොති, තථා
 මහාපුරිසො අන්ධානං පරිණායකො හොති, මග්ගං ආචික්ඛති, බධිරානං
 හත්ථමුද්දාය සඤ්ඤං දෙති, අත්ථමනුග්ගාහෙති, තථා මූගානං. පීඨසප්පිකානං පීඨං
 දෙති, වාහෙති වා. අස්සද්ධානං සද්ධාපටිලාභාය වායමති, කුසීතානං
 උස්සාහජනනාය, මුට්ඨස්සතීනං සතිසමායොගාය. විබ්භන්තත්තානං
 සමාධිසම්පදාය, දුප්පඤ්ඤානං පඤ්ඤාධිගමාය වායමති. කාමච්ඡන්දපරියුට්ඨිතානං
 කාමච්ඡන්දපටිවිනොදනාය වායමති.
 ඛ්‍යාපාදර්ශිතද්ධඋද්ධවචකුක්කුචවචිචිකිච්ඡාපරියුට්ඨිතානං විචිකිච්ඡාවිනොදනාය
 වායමති. කාමචිතක්කාදිපකතානං කාමචිතක්කාදිමිච්ඡාවිතක්කවිනොදනාය
 වායමති. පුබ්බකාරීනං සත්තානං කතඤ්ඤානං නිස්සාය පුබ්බභාසී පියවාදී
 සඬ්ගාහකො සදිසෙන, අධිකෙන වා පච්චුපකාරෙ සම්මානෙනා හොති.

ආපදාසු සහායකිව්වං අනුතිට්ඨති, තෙසං තෙසඤ්ච සත්තානං පකතිං, සභාවඤ්ච පරිජානිත්වා යෙහි යථා සංවසිතබ්බං හොති, තෙහි තථා සංවසති. යෙසු ච යථා පටිපජ්ජිතබ්බං හොති, තෙසු තථා පටිපජ්ජති. තඤ්ච ඛො අකුසලතො වුට්ඨාපෙත්වා කුසලෙ පතිට්ඨාපනවසෙන, න අඤ්ඤථා. පරචිත්තානුරක්ඛණා හි ඛොධිසත්තානං යාවදෙව කුසලාභිවඩ්ඪියා. තථා හිතජ්ඣාසයෙනාපි පරො න සාහසිතබ්බො, න භණ්ඩිතබ්බො, න මඬිකුභාවමාපාදෙනබ්බො, න පරස්ස කුක්කුච්චං උප්පාදෙනබ්බං, න නිග්ගහට්ඨානෙ වොදෙනබ්බො, න නිවතරං පටිපන්නස්ස අත්තා උච්චතරෙ යපෙනබ්බො, න ච පරෙසු සබ්බෙන සබ්බං අසෙවිනා භවිතබ්බං, න අතිසෙවිනා, න අකාලසෙවිනා භවිතබ්බං.

යුත්තෙ පන සත්තෙ දෙසකාලානුරූපං සෙවති, න ච පරෙසං පුරතො පියෙපි ගරහති, අජ්ජියෙ වා පසංසති, න අධිට්ඨාය විස්සාසී හොති, න ධම්මිකං. උපනිමන්නං පටික්ඛිපති, න පඤ්ඤත්තිං උපගච්ඡති, නාධිකං පටිග්ගණ්හාති, සද්ධාසම්පන්නෙ සද්ධානිසංසකථාය සම්පහංසෙති, සීලසුත්තවාගපඤ්ඤාසම්පන්නෙ පඤ්ඤානිසංසකථාය සම්පහංසෙති. සචෙ පන ඛොධිසත්තො අභිඤ්ඤාබලජ්ජත්තො හොති, පමාදාපන්නෙ සත්තෙ අභිඤ්ඤාබලෙන යථාරහං නිරයාදිකෙ දස්සෙන්නො සංචෙපෙත්වා අස්සද්ධාදිකෙ සද්ධාදීසු පතිට්ඨාපෙති, සාසනෙ ඕතාරෙති, සද්ධාදිගුණසම්පන්නෙ පරිපාචෙති. එවමස්ස මහාපුරිසස්ස වාරිත්තභූතො අපරිමාණො පුඤ්ඤාභිසන්දො කුසලාභිසන්දො උපරූපරි අභිවඩ්ඪතීති වෙදිතබ්බං.

අපිව යා සා “කිං සීලං, කෙනට්ඨෙන සීල”න්තිආදිනා පුච්ඡං කත්වා “පාණාතිපාතාදීහි විරමන්නස්ස, චත්තපටිපත්තිං වා පුරෙන්නස්ස චෙත්තාදියො ධම්මා සීල”න්තිආදිනා නයෙන නානජ්ජකාරතො සීලස්ස විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.6) වුත්තා, සා සබ්බාපි ඉධ ආහරිත්වා චත්තබ්බා. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ සාවකඛොධිසත්තවසෙන සීලකථා ආගතා, ඉධ මහාඛොධිසත්තවසෙන කරුණූපායකොසල්ලපුබ්බඬගමං කත්වා චත්තබ්බාති අයමෙව විසෙසො. යතො ඉදං සීලං මහාපුරිසො යථා න අත්තනො දුග්ගතියං පරිකිලෙසවිමුත්තියා, සුගතියම්පි න රජ්ජසම්පත්තියා, න චක්කවත්තී, න දෙව, න සක්ක, න මාර, න බ්‍රහ්මසම්පත්තියා පරිණාමෙති, තථා න අත්තනො තෙවිජ්ජතාය, න ඡළභිඤ්ඤතාය, න චතුපටිසම්භිදාධිගමාය, න සාවකඛොධියා, න පච්චෙකඛොධියා පරිණාමෙති, අථ ඛො සබ්බඤ්ඤාභාවෙන සබ්බසත්තානං අනුත්තරසීලාලඬිකාරසම්පාදනත්ථමෙව පරිණාමෙතීති අයං සීලපාරමීයා පටිපත්තික්කමො.

තථා යස්මා කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා ආදීනවදස්සනපුබ්බඬගමා කාමෙහි ච භවෙහි ච නික්ඛමනවසෙන පචත්තා කුසලචිත්තුජ්ජත්ති තෙක්ඛම්මපාරමී, තස්මා සකලසංකිලෙසනිවාසනට්ඨානතාය, පුත්තදාරාදීහි මහාසම්බාධතාය, කසිවාණිජ්ජාදිනානාචිකම්මන්තාධිට්ඨානබ්‍යාකුලතාය ච සරාචාසස්ස තෙක්ඛම්මසුබාදීනං අනොකාසතං, කාමානඤ්ච “සත්ථධාරාලග්ගමධුබ්බන්දු විය ච කදලී විය ච

අවලෙස්භමානපරිත්තස්සාදවිප්පලානත්ථානුබන්ධා''ති ව විජ්ජුලතොභාසෙන
ගහෙනබ්බං නච්චං විය පරිත්තකාලූපලබ්භා, උම්මත්තකාලඬකාරො විය
විපරිතසඤ්ඤාය අනුභවිතබ්බා, කරිසාවච්ඡාදනමුඛං විය පටිකාරභූතා, උදකෙ
තෙමිතඬගුලියා නිසාරුදකපානං විය අතිත්තිකරා, ඡාතජ්ඣක්තභොජනං විය
සාබාධා, බලිසාමිසං විය බ්‍යාසනුපනිපාතකාරණා (බ්‍යාසනසන්තිපාතකාරණා - දී.
නි. ටී. 1.7), අග්ගිසන්තාපො විය කාලත්තයෙපි දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුභූතා,
මක්කටාලෙපො විය බන්ධනනිමිත්තා, සාතකාවච්ඡාදනකිමාලයො විය
අනත්ථච්ඡාදනා, සපත්තගාමවාසො විය භයට්ඨානභූතා, පච්චත්ථිකපොසකො විය
කිලෙසමාරාදීනං ආමිසභූතා, ඡණසම්පත්තියො විය විපරිණාමදුක්ඛා, කොටරග්ගි
විය අන්තොදාහකා, පුරාණකූපාවලම්බනිරණමධුපිණ්ඩං විය අනෙකාදීනවා,
ලොණුදකපානං විය පිපාසාහෙතුභූතා, සුරාමෙරයං විය නිව්ඡනසෙවිතා,
අප්පස්සාදතාය අට්ඨිකඬකලූපමා''තිආදීනා ව නයෙන ආදීනවං සල්ලක්ඛෙත්වා
තබ්බිපරියායෙන නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පස්සන්තෙන
නෙක්ඛම්මපච්චෙකඋපසමසුබ්බදීසු නින්තපොණපබ්භාරචිත්තෙන
නෙක්ඛම්මපාරමියං පටිපජ්ජිතබ්බං.

යස්මා පන නෙක්ඛම්මං පබ්බජ්ජාමුලකං, තස්මා පබ්බජ්ජා තාව අනුට්ඨාතබ්බා.
පබ්බජ්ජමනුතිට්ඨන්තෙන මහාසත්තෙන අසති බුද්ධුප්පාදෙ කම්මවාදීනං
කිරියවාදීනං තාපසපරිබ්බාජකානං පබ්බජ්ජා අනුට්ඨාතබ්බා. උප්පන්තෙසු පන
සම්මාසම්බුද්ධෙසු තෙසං සාසනෙ ඵල පබ්බජිතබ්බං. පබ්බජිත්වා ව යථාචුත්ත
සිලෙ පතිට්ඨිතෙන තස්සා ඵල සිලපාරමියා වොදාපනත්ථං ධුතගුණා සමාදාතබ්බා.
සමාදින්නධුතධම්මා හි මහාපුරිසා සම්මදෙව තෙ පරිහරන්තා
අප්පිච්ඡාසන්තුට්ඨසල්ලෙඛපච්චෙකඅසංසග්ගවිරියාරම්භසුහරතාදිගුණසලිලවික්ඛා
ලිතකිලෙසමලතාය අනවජ්ජසිලවතගුණපරිසුද්ධසමාවාරා පොරාණෙ
අරියවංසත්තයෙ පතිට්ඨිතා චතුත්ථං භාවනාරාමතාසඬ්ඛාතං අරියවංසං ගන්තුං
චත්තාරිසාය ආරම්මණෙසු යථාරහං උපචාරජ්ජනාහෙදං ඤානං උපසම්පජ්ජ
විහරන්ති. ඵලඤ්ඤිස්ස සම්මදෙව නෙක්ඛම්මපාරමී පාරිසුරිතා භොති. ඉමස්මිං පන
යානෙ තෙරසහි ධුතධම්මෙහි සද්ධිං දස කසිණානි දසාසුභානි දසානුස්සතියො
චත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා චත්තාරො ආරුජ්ජා ඵකා සඤ්ඤා ඵකං චචත්ථානන්ති
චත්තාරිස සමාධිභාවනාකම්මට්ඨානානි, භාවනාවිධානඤ්ච විත්ථාරතො
චත්තබ්බානි, තං පනෙතං සබ්බං යස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.22, 47)
සබ්බාකාරතො විත්ථාරෙත්වා චුත්තං, තස්මා තත්ථ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.
කෙවලඤ්ඤි තත්ථ සාවකබොධිසත්තස්ස වසෙන චුත්තං, ඉධ මහාබොධිසත්තස්ස
වසෙන කරුණුපායකොසල්ලපුබ්බඬගමං කත්වා චත්තබ්බන්ති අයමෙව විසෙසො.
ඵලමෙත්ථ නෙක්ඛම්මපාරමියා පටිපත්තික්කමො වෙදිතබ්බො.

තථා පඤ්ඤාපාරමීං සම්පාදෙතුකාමෙන යස්මා පඤ්ඤා ආලොකො විය
අන්ධකාරෙන මොහෙන සහ න චත්තති, තස්මා මොහකාරණානි තාව
බොධිසත්තෙන පරිවජ්ජෙතබ්බානි. තත්ථිමානි මොහකාරණානි-අරති තන්දී
විජම්භිතා ආලසියං ගණසඬ්ගණිකාරාමතා නිද්දාසිලතා අනිව්ඡයසිලතා ඤාණස්මිං

අකුතුහලතා මිච්ඡාධිමානො අපරිපුච්ඡකතා කායස්ස නසම්මාපරිහාරො
 අසමාහිතචිත්තතා දුප්පඤ්ඤානං පුග්ගලානං සෙවනා පඤ්ඤවන්තානං
 අපයිරුපාසනා අත්තපරිහවො මිච්ඡාවිකප්පො විපරිතාහිනිවෙසො කායදළ්භිබ්බලතා
 අසංවෙගසීලතා පඤ්ඤ නිවරණානි, සඞ්ඛෙපතො යෙවාපනධම්මෙ ආසෙවතො
 අනුප්පන්නා පඤ්ඤා නුප්පජ්ජති, උප්පන්නා පරිහායති, ඉති ඉමානි මොහකාරණානි,
 තානි පරිවජ්ජන්තෙන බාහුසච්චෙ, ක්කානාදීසු ව යොගො කරණීයො.

තත්ථායං බාහුසච්චස්ස විසයවිභාගො – පඤ්ඤක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි
 අට්ඨාරස ධාතුයො චත්තාරි සච්චානි බාවිසතින්ද්‍රියානි ද්වාදසපදිකො
 පටිච්චසමුප්පාදො, තථා සතිපට්ඨානාදයො කුසලාදිධම්මප්පහෙදා ව, යානි ව
 ලොකෙ අනවජ්ජානි විජ්ජාට්ඨානානි, යො ව සත්තානං හිතසුඛවිධානනායො
 බ්‍යාකරණවිසෙසො. ඉති එවං පකාරං සකලමෙව සුතවිසයං
 උපායකොසල්ලපුබ්බිභිගමාය පඤ්ඤාය, සතියා, වීරියෙන ව සාධුකං
 උග්ගහණසවනධාරණපරිවයපරිපුච්ඡාහි ඕගාහෙත්වා තත්ථ ව පරෙසං
 පතිට්ඨාපනෙන සුතමයා පඤ්ඤා නිබ්බන්තෙතබ්බා, තථා සත්තානං
 ඉතිකත්තබ්බතාසු යානුප්පත්තිකා පටිභානභූතා, ආයාපායඋපායකොසල්ලභූතා ව
 පඤ්ඤා හිතෙසිතං නිස්සාය තත්ථ තත්ථ යථාරහං පවත්තෙතබ්බා, තථා ඛන්ධාදීනං
 සභාවධම්මානං ආකාරපරිතක්කනමුඛෙන වෙව නිජ්ඣානං බ්‍රමාපෙන්නෙන ව
 වින්තාමයා පඤ්ඤා නිබ්බන්තෙතබ්බා.

ඛන්ධාදීනංයෙව පන සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණපරිග්ගහණවසෙන
 ලොකියපරිඤ්ඤං නිබ්බන්තෙන්නෙන පුබ්බභාගභාවනාපඤ්ඤා සම්පාදෙතබ්බා.
 එවඤ්ඤි “නාමරූපමත්තමිදං, යථාරහං පච්චයෙහි උප්පජ්ජති වෙව නිරුජ්ඣති ව, න
 එත්ථ කොචි කත්තා වා කාරොතා වා, හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චං,
 උදයබ්බයපටිපිළනට්ඨෙන දුක්ඛං, අවසවත්තනට්ඨෙන අනත්තා”ති
 අජ්ඣත්තිකධම්මෙ, බාහිරකධම්මෙ ව නිබ්බිසෙසං පරිජානන්තො තත්ථ ආසඬ්ගං
 පජහන්තො, පරෙ ව තත්ථ තං පජහාපෙන්නො කෙවලං කරුණාවසෙනෙව යාව න
 බුද්ධගුණා හත්ථතලං ආගච්ඡන්ති, තාව යානත්තයෙ සත්තෙ අවතාරණපරිපාවනෙහි
 පතිට්ඨාපෙන්නො, ක්කානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තියො, අභිඤ්ඤායො ව
 ලොකියවසිභාවං පාපෙන්නො පඤ්ඤාය මත්ථකං පාපුණාති.

තත්ථ යාවිමා ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං දිබ්බසොතධාතුඤ්ඤාණං වෙනොපරියඤ්ඤාණං
 පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං යථාකම්මුපගඤ්ඤාණං
 අනාගතංසඤ්ඤාණන්ති සපරිහණ්ඩා පඤ්ඤලොකියාහිඤ්ඤාසඬ්ඛාතා භාවනාපඤ්ඤා,
 යා ව ඛන්ධායතනධාතුඉන්ද්‍රියසච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිහෙදෙසු චතුභුමකෙසු ධම්මෙසු
 උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන ඤාණපරිවයං කත්වා සීලවිසුද්ධි විත්තවිසුද්ධිති මූලභූතාසු
 ඉමාසු ද්විසු විසුද්ධිසු පතිට්ඨාය දිට්ඨිවිසුද්ධි කඬ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි
 මග්ගාමග්ගඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධි පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධි ඤාණදස්සනවිසුද්ධිති
 සරීරභූතා ඉමා පඤ්ඤ විසුද්ධියො සම්පාදෙන්නෙන භාවෙතබ්බා
 ලොකියලොකුත්තරහෙදා භාවනාපඤ්ඤා, තාසං සම්පාදනවිධානං යස්මා “තත්ථ

‘එකොපි හුත්වා බහුධා හොති’ තිආදිකං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කාතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන යොගිනා’ තිආදිනා, (විසුද්ධි. 2.365) “ඛන්ධාති පඤ්ඡ ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඛ්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’ තිආදිනා (විසුද්ධි. 2.431) ව විසයවිසයිවිභාගෙන (විසයවිභාගෙන – වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) සද්ධිං විසුද්ධිමග්ගෙ සබ්බාකාරතො විත්ථාරෙත්වා චුත්තං, තස්මා තත්ථ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ සාවකබොධිසත්තස්ස වසෙන පඤ්ඤා ආගතා, ඉධ මහාබොධිසත්තස්ස වසෙන කරුණුපායකොසල්ලපුබ්බධගමං කත්වා චත්තබ්බා. ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං අපාපෙත්වා පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියං යෙව විපස්සනා යපෙනබ්බාති අයමෙව විසෙසොති. එවමෙත්ථ පඤ්ඤාපාරමියා පටිපත්තික්කමො වෙදිතබ්බො.

තථා යස්මා සම්මාසම්බොධියා කතාහිනීභාරෙන මහාසත්තෙන පාරම්පරිපුරණත්ථං සබ්බකාලං යුත්තප්පයුත්තෙන භවිතබ්බං ආබද්ධපරිකරණෙන, තස්මා කාලෙන කාලං “කො නු බො අජ්ජ මයා පුඤ්ඤසම්භාරො, ඤාණසම්භාරො වා උපවිතො, කිං වා මයා පරහිතං කත” ත්ති දිවසෙ දිවසෙ පච්චවෙක්ඛන්තෙන සත්තහිතත්ථං උස්සාහො කරණීයො, සබ්බෙසම්පි සත්තානං උපකාරාය අත්තනො පරිග්ගහභූතං චත්ථුං, කායං, ජීවිතඤ්ච නිරපෙක්ඛනවිත්තෙන ඔස්සජ්ජිතබ්බං, යං කිඤ්චි කම්මං කරොති කායෙන, වාචාය වා, තං සබ්බං සම්බොධියං නින්තවිත්තෙනෙව කාතබ්බං, බොධියා පරිණාමෙනබ්බං, උළාරෙහි, ඉත්තරෙහි ව කාමෙහි විනිවත්තවිත්තෙනෙව භවිතබ්බං, සබ්බාසු ව ඉතිකත්තබ්බතාසු උපායකොසල්ලං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පටිපජ්ජිතබ්බං.

තස්මිං තස්මිඤ්ච සත්තහිතෙ ආරද්ධවීරියෙන භවිතබ්බං ඉට්ඨානිට්ඨාදිසබ්බසහෙන අවිසංවාදිනා. සබ්බෙපි සත්තා අනොධිසො මෙත්තාය, කරුණාය ව ඵරිතබ්බා. යා කාචි සත්තානං දුක්ඛුප්පත්ති, සබ්බා සා අත්තති පාටිකඬ්ඛිතබ්බා. සබ්බෙසඤ්ච සත්තානං පුඤ්ඤං අබ්භනුමොදිතබ්බං, බුද්ධානං මහත්තතා මහානුභාවතා අභිණ්භං පච්චවෙක්ඛිතබ්බා, යඤ්ච කිඤ්චි කම්මං කරොති කායෙන, වාචාය වා, තං සබ්බං බොධිවිත්තපුබ්බධගමං කාතබ්බං. ඉමිනා හි උපායෙන දානාදීසු යුත්තප්පයුත්තස්ස ථාමවතො දළ්භපරක්කමස්ස මහාසත්තස්ස බොධිසත්තස්ස අපරිමෙයො පුඤ්ඤසම්භාරො, ඤාණසම්භාරො ව දිවසෙ දිවසෙ උපවීයති.

අපිච සත්තානං පරිභොගත්ථං, පරිපාලනත්ථඤ්ච අත්තනො සරිරං, ජීවිතඤ්ච පරිච්චජිත්වා බුජ්ජිපාසසීතුණ්භවාතාතපාදිදුක්ඛපතිකාරො පරියෙසිතබ්බො ව උජ්ජාදෙනබ්බො ව, යඤ්ච යථාචුත්තදුක්ඛපතිකාරජං සුඛං අත්තනා පටිලහති, තථා රමණීයෙසු ආරාමුයානපාසාදතළාකාදීසු, අරඤ්ඤායතනෙසු ව කායවිත්තසත්තාපාභාවෙන අහිනිබ්බතත්තා අත්තනා සුඛං පටිලහති, යඤ්ච සුණාති “බුද්ධානුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධා, මහාබොධිසත්තා ව නෙක්ඛම්මපටිපත්තියං යිතා” ති ව “දිට්ඨධම්මිකසුඛවිභාරභූතං ඊදිසං නාම ඤානසමාපත්තිසුඛමනුභවන්ති” ති ව, තං

සබ්බං සත්තෙසු අනොධිසො උපසංහරති. අයං තාව නයො අසමාහිතභූමියං පතිට්ඨිතස්ස.

සමාහිතභූමියං පන පතිට්ඨිතො අත්තනා යථානුභූතං විසෙසාධිගමනිබ්බත්තං පීතීං, පස්සද්ධිං, සුඛං, සමාධිං, යථාභූතඤ්ඤාණඤ්ච සත්තෙසු අධිමුච්චන්තො උපසංහරති පරිණාමෙති, තථා මහති සංසාරදුක්ඛෙ, තස්ස ච නිමිත්තභූතෙ කිලෙසාහිසඬාරදුක්ඛෙ නිමුග්ගං සත්තනිකායං දිස්වා තත්වාපි බාදනාසේදනාහෙදනසේදනපිසනහිංසනඅග්ගිසන්තාපාදිජනිතා දුක්ඛා තිබ්බා ඛරා කට්ඨකා වෙදනා නිරන්තරං චිරකාලං වෙදයන්තෙ නරකෙ, අඤ්ඤමඤ්ඤං කුප්පකුසන්තාසනවිසොධනහිංසනපරාධිනතාදීහි මහාදුක්ඛං අනුභවන්තෙ තිරච්ඡානගතෙ, ජොතිමාලාකුලසරීරෙ බුජ්ජිපාසවාතාතපාදීහි ඩය්භමානෙ, විසුස්සමානෙ ච වන්තබ්බෙලාදිආහාරෙ, උද්ධබ්බාහු චිරවන්තෙ නිජ්ඣාමතණ්හිකාදිකෙ මහාදුක්ඛං වෙදයමානෙ පෙනෙ ච පරියෙට්ඨිමුලකං මහන්තං අනායාසසනං පාපුණන්තෙ හත්ථච්ඡේදාදිකරණයොගෙන දුබ්බණ්ණදුද්දසිකදලිද්දාදිභාවෙන බුජ්ජිපාසාදිආබාධයොගෙන බලවන්තෙහි අභිභවනීයතො, පරෙසං වහනතො, පරාධිනතො ච නරකෙ, පෙනෙ, තිරච්ඡානගතෙ ච අතිසයන්තෙ අපායදුක්ඛනිබ්බිසෙසං දුක්ඛමනුභවන්තෙ මනුස්සෙ ච තථා විසයපරිභොගවික්ඛිත්තවිත්තතාය රාගාදිපරිලාභෙන ඩය්භමානෙ වාතවෙගසමුට්ඨිතජාලාසමිද්ධසුක්ඛකට්ඨසන්තිපාතෙ අග්ගික්ඛන්ධෙ විය අනුපසන්තපරිලාභවුත්තිකෙ අනුපසන්තනිහතපරාධිනෙ (අනිහතපරාධිනෙ දී. නි. ටී. 1.7) කාමාවචරදෙවෙ ච මහතා වායාමෙන විදුරමාකාසං විගාහිතසකුන්තා විය, බලවතා දුරෙ පාණිනා ඛිත්තසරා විය ච “සතිපි විරජ්ජවත්තියං අනවචන්තිකතාය පාතපරියොසානා අනතික්කන්තජාතිජරාමරණා ඵවා” ති රූපාවචරාරූපාවචරදෙවෙ ච පස්සන්තෙන මහන්තං සංවෙගං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා මෙත්තාය, කරුණාය ච අනොධිසො සත්තා ඵරිතබ්බා. ඵචං කායෙන, වාචාය, මනසා ච බොධිසම්භාරෙ නිරන්තරං උපවිනන්තෙන යථා පාරමිසො පරිපූරෙන්ති, ඵචං සක්කච්චකාරිනා සාතච්චකාරිනා අනොලීනවුත්තිනා උස්සාහො පවත්තෙතබ්බො, වීරියපාරමි පරිපූරෙතබ්බා.

අපිච

“අවින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යවිපුලොළාරවිමලනිරූපමනිරූපක්කිලෙසගුණගුණිවයනි දානභූතස්ස බුද්ධභාවස්ස උස්සක්කිත්වා සම්පහංසනයොග්ගං වීරියං නාම අවින්තෙය්‍යානුභාවමෙව, යං න පචුරජනා සොතුම්පි සක්කුණන්ති, පගෙව පටිපජ්ජිතුං. තථා හි තිවිධා අභිනිහාරවිත්තුජ්ජන්ති, චතස්සො බුද්ධභූමියො, (සු. නි. අට්ඨ. 1.34) චත්තාරි සඬිගභවත්ථුනි, (දී. නි. 3.210; අ. නි. 4.32) කරුණෙකරසතා, බුද්ධධම්මෙසු සච්ඡිකරණෙන විසෙසජ්ජවචයො, නිජ්ඣානක්ඛන්ති, සබ්බධම්මෙසු නිරූපලෙපො, සබ්බසත්තෙසු පියපුත්තසඤ්ඤා, සංසාරදුක්ඛෙහි අපරිබ්බෙදො, සබ්බදෙය්‍යාධම්මපරිච්චාගො, තෙන ච නිරතිමානතා, අධිසීලාදිඅධිට්ඨානං, තත්ථ ච අවඤ්ඤා, කුසලකිරියාසු පීතිපාමොජ්ජතා, විවෙකනින්තවිත්තතා, ඤානානුයොගො, අනවජ්ජධම්මෙසු අතිත්තියතා, යථාසුතස්ස ධම්මස්ස පරෙසං

හිතඡ්ඤාසයෙන දෙසනාය ආරම්භදළ්භතා, ධීරවීරභාවො, පරාපවාදපරාපකාරෙසු විකාරාභාවො, සච්චාධිට්ඨානං, සමාපත්තීසු වසීභාවො, අභිඤ්ඤාසු බලජපත්ති, ලක්ඛණත්තයාවබොධො, සතිපට්ඨානාදීසු අභියෝගෙන ලොකුත්තරමග්ගසම්භාරසම්භරණං, නවලොකුත්තරාවක්කන්ති''ති එවමාදිකා සබ්බාපි බොධිසම්භාරපටිපත්ති වීරියානුභාවෙනෙව සමිජ්ඣිකීති අභිනීභාරතො යාව මහාබොධි අනොස්සජ්ජන්තෙන සක්කච්චං නිරන්තරං වීරියං යථා උපරුපරි විසෙසාවහං හොති, එවං සම්පාදෙනබ්බං. සම්පජ්ජමානෙ ව යථාචුත්තෙ වීරියෙ, ඛන්තිසච්චාධිට්ඨානාදයො ව දානසීලාදයො ව සබ්බෙපි බොධිසම්භාරා තදධීනචුත්තිතාය සම්පන්නා එව හොත්තිතිඛන්තිආදීසුපි ඉමීනාව නයෙන පටිපත්ති වෙදිතබ්බා.

ඉති සත්තානං සුබ්බපකරණපරිච්චාගෙන බහුධානුග්ගහකරණං දානෙන පටිපත්ති, සීලෙන තෙසං ජීවිතසාපතෙයාදාරරක්ඛාහෙදපියහිතවචනාවිහිංසාදිකරණානි, නෙක්ඛම්මෙන තෙසං ආමිසපටිග්ගහණධම්මදානාදිනා අනෙකවිධා හිතවරියා, පඤ්ඤාය තෙසං හිතකරණුපායකොසල්ලං, වීරියෙන තත්ථ උස්සාහාරම්භඅසංභීරකරණානි, ඛන්තියා තදපරාධසහනං, සච්චෙන තෙසං අවඤ්ඤානතදුපකාරකිරියාසමාදානාවිසංවාදනාදි, අධිට්ඨානෙන තදුපකරණෙ අනත්ථසම්පාතෙපි අවලානං, මෙත්තාය තෙසං හිතසුඛානුචිත්තනං, උපෙක්ඛාය තෙසං උපකාරාපකාරෙසු විකාරානාපත්තිති එවං අපරිමාණෙ සත්තෙ ආරබ්භ අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස බොධිසත්තස්ස පුට්ඨජ්ජනෙහි අසාධාරණො අපරිමාණො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරුපවයො එත්ථ පටිපත්තිති වෙදිතබ්බං. යො චෙතාසං පච්චයො චුත්තො, තත්ථ ව සක්කච්චං සම්පාදනං.

කො විභාගොති -

සාමඤ්ඤාහෙදතො එතා, දසවිධා විභාගතො;
තිධා භුත්වාන පච්චෙකං, සමතිංසවිධා සමං.

දස පාරමි යො දස උපපාරමි යො දස පරමත්ථපාරමි යොති හි සමතිංස පාරමි යො. තත්ථ “කතාහිනීභාරස්ස බොධිසත්තස්ස පරහිතකරණාහිනිත්තාසයපයොගස්ස කණ්ඨධම්මවොකිණ්ණා සුක්කා ධම්මා පාරමි යො, තෙහි අවොකිණ්ණා සුක්කා ධම්මා උපපාරමි යො, අකණ්ඨා අසුක්කා ධම්මා පරමත්ථපාරමි යො”ති කෙවී. “සමුදාගමනකාලෙසු පුරියමානා පාරමි යො, බොධිසත්තභූමියං පුණ්ණා උපපාරමි යො, බුද්ධභූමියං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණා පරමත්ථපාරමි යො. බොධිසත්තභූමියං වා පරහිතකරණතො පාරමි යො, අත්තහිතකරණතො උපපාරමි යො, බුද්ධභූමියං බලවෙසාරජ්ජසමධිගමෙන උභයහිතපරිපූරණතො පරමත්ථපාරමි යොති එවං ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු පණ්ඩානාරම්භපරිනිට්ඨානෙසු තෙසං විභාගො”ති අපරෙ. “දොසුපසමකරුණාපකතිකානං භවසුඛවිමුත්තිසුඛපරමසුඛජ්ජන්තානං පුඤ්ඤාපවයහෙදතො තබ්බිභාගො”ති අඤ්ඤෙ.

“ලජ්ජාසතිමානාපස්සයානං ලොකුත්තරධම්මාධිපතීනං
 සීලසමාධිපඤ්ඤාගරුකානං තාරිතතරිතතාරයිතුනං
 අනුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධානං පාරමිඋපපාරමිපරමත්ථපාරමිහි
 බොධිත්තයජ්ජත්තීතො යථාචුත්තවිභාගො”ති කෙවි. “චිත්තපණ්ඩිතො යාව
 චචිපණ්ඩි, තාව පවත්තා සම්භාරා පාරමියො, චචිපණ්ඩිතො යාව කායපණ්ඩි, තාව
 පවත්තා උපපාරමියො, කායපණ්ඩිතො පභූති පරමත්ථපාරමියො”ති අපරෙ.
 අඤ්ඤෙ පන “පරපුඤ්ඤානුමොදනවසෙන පවත්තා සම්භාරා පාරමියො, පරෙසං
 කාරාපනවසෙන පවත්තා උපපාරමියො, සයං කරණවසෙන පවත්තා
 පරමත්ථපාරමියො”ති වදන්ති. තථා “භවසුඛාවහො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො පාරමි,
 අත්තනො නිබ්බානසුඛාවහො උපපාරමි, පරෙසං තදුභයසුඛාවහො
 පරමත්ථපාරමි”ති එකෙ.

පුත්තදාරධනාදිඋපකරණපරිව්වාගො පන දානපාරමි, අත්තනො
 අභිගපරිව්වාගො දානඋපපාරමි, අත්තනො ජීවිතපරිව්වාගො දානපරමත්ථපාරමි.
 තථා පුත්තදාරාදිකස්ස නිව්ධස්සාපි හෙතු අවිතික්කමනවසෙන තිස්සො
 සීලපාරමියො, තෙසු එව නිව්ධෙසු වත්ථුසු ආලයං උපච්ඡින්නිත්වා නික්ඛමනවසෙන
 තිස්සො නෙක්ඛම්මපාරමියො, උපකරණඅභිගජීවිතතණ්හං සමුහනිත්වා සත්තානං
 හිතාහිතවිනිව්ජයකරණවසෙන තිස්සො පඤ්ඤාපාරමියො, යථාචුත්තහෙදානං
 පරිව්වාගාදීනං වායමනවසෙන තිස්සො වීරියපාරමියො,
 උපකරණඅභිගජීවිතත්තරායකරානං ඛමනවසෙන තිස්සො ඛන්තිපාරමියො,
 උපකරණඅභිගජීවිතහෙතු සච්චාපරිව්වාගවසෙන තිස්සො සච්චපාරමියො,
 දානාදිපාරමියො අකුප්පාධිට්ඨානවසෙනෙව සමිජ්ඣන්තීති උපකරණාදිවිනාසෙපි
 අවලාධිට්ඨානවසෙන තිස්සො අධිට්ඨානපාරමියො, උපකරණාදිවිසාතකෙසුපි
 සත්තෙසු මෙත්තාය අවිජ්ජනවසෙන තිස්සො මෙත්තාපාරමියො,
 යථාචුත්තවත්ථුත්තයස්ස උපකාරාපකාරෙසු සත්තසඛ්ඛාරෙසු
 මජ්ඣිමනිකාපට්ටාභවසෙන තිස්සො උපෙක්ඛාපාරමියොති එවමාදිනා එතාසං
 විභාගො වෙදිතබ්බො.

කො සඬගහොති එත්ථ පන –

යථා විභාගතො තිංස-විධා සඬගහතො දස;
 ඡජ්ජකාරාව එතාසු, යුගලාදීහි සාධයෙ.

යථා හි එසා විභාගතො තිංසවිධාපි දානපාරමිආදිභාවතො දසවිධා, එවං
 දානසීලඛන්තිවීරියඤ්ඤාපඤ්ඤාසභාවෙන ඡබ්බිධා. එතාසු හි නෙක්ඛම්මපාරමි
 සීලපාරමියා සඬගහිතා තස්සා පබ්බජ්ජාභාවෙ. නීවරණවිච්චෙකභාවෙ පන
 ඤානපාරමියා, කුසලධම්මභාවෙ ඡහිපි සඬගහිතා, සච්චපාරමි සීලපාරමියා එකදෙසා
 එව චචිසච්චවිරතිසච්චපක්ඛෙ. ඤාණසච්චපක්ඛෙ පන පඤ්ඤාපාරමියා සඬගහිතා,
 මෙත්තාපාරමි ඤානපාරමියා එව, උපෙක්ඛාපාරමි ඤානපඤ්ඤාපාරමිහි,
 අධිට්ඨානපාරමි සබ්බාහිපි සඬගහිතාති.

එතෙසඤ්ච දානාදීනං ඡන්තං ගුණානං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධානං පඤ්චදස
 යුගලාදීනි පඤ්චදස යුගලාදිසාධකානි භොන්ති. සෙය්‍යථිදං? දානසීලයුගලෙන
 පරහිතාහිතානං කරණාකරණයුගලසිද්ධි, දානබන්තියුගලෙන
 අලොභාදොසයුගලසිද්ධි, දානවීරියයුගලෙන වාගසුතයුගලසිද්ධි,
 දානක්මානසුගලෙන කාමදොසප්පහානසුගලසිද්ධි, දානපඤ්ඤායුගලෙන
 අරියයානධුරයුගලසිද්ධි, සීලබන්තිද්වයෙන පයොගාසයසුද්ධද්වයසිද්ධි,
 සීලවීරියද්වයෙන භාවනාද්වයසිද්ධි, සීලක්මානද්වයෙන
 දුස්සීලාපරිශුචියානප්පහානද්වයසිද්ධි, සීලපඤ්ඤාද්වයෙන දානද්වයසිද්ධි,
 බන්තිවීරියද්වයෙන ඛමාතෙජද්වයසිද්ධි, බන්තික්මානදුකෙන
 විරොධානුරොධප්පහානදුකසිද්ධි, බන්තිපඤ්ඤාදුකෙන
 සුඤ්ඤතාබන්තිපට්ඨෙධදුකසිද්ධි, වීරියක්මානදුකෙන පග්ගභාවික්ඛෙපදුකසිද්ධි,
 වීරියපඤ්ඤාදුකෙන සරණදුකසිද්ධි, ක්මානපඤ්ඤාදුකෙන යානදුකසිද්ධි.
 දානසීලබන්තිතිකෙන ලොභදොසමොහප්පහානතිකසිද්ධි, දානසීලවීරියතිකෙන
 භොගථිවිතකායසාරාදානතිකසිද්ධි, දානසීලක්මානතිකෙන
 පුඤ්ඤකිරියවත්ථුතිකසිද්ධි, දානසීලපඤ්ඤාතිකෙන ආමිසාභයධම්මදානතිකසිද්ධිති
 එවං ඉතරෙහිපි තිකෙනි, චතුක්කාදීහි ව යථාසම්භවං තිකානි, චතුක්කාදීහි ව
 යොජෙතබ්බානි.

එවං ඡබ්බිධානම්පි පන ඉමාසං පාරමීනං චතුහි අධිට්ඨානෙනි සචග්ගො
 වෙදිතබ්බො. සබ්බපාරමීනං සමුහසචග්ගතො හි චත්තාරි අධිට්ඨානානි. සෙය්‍යථිදං?
 සච්චාධිට්ඨානං, වාගාධිට්ඨානං, උපසමාධිට්ඨානං, පඤ්ඤාධිට්ඨානන්ති. තත්ථ
 අධිතිට්ඨති එතෙන, එත්ථ වා අධිතිට්ඨති, අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තන්ති අධිට්ඨානං,
 සච්චඤ්ච තං අධිට්ඨානඤ්ච, සච්චස්ස වා අධිට්ඨානං, සච්චං වා
 අධිට්ඨානමෙතස්සාති සච්චාධිට්ඨානං. එවං සෙසෙසුපි. තත්ථ අවිසෙසතො තාව
 කතාහිනිභාරස්ස අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස මහාසත්තස්ස පටිඤ්ඤානුරූපං
 සබ්බපාරමීපරිග්ගතො සච්චාධිට්ඨානං, තෙසං පටිපක්ඛපරිච්චාගතො
 වාගාධිට්ඨානං, සබ්බපාරමිතාගුණෙහි උපසමනතො උපසමාධිට්ඨානං. තෙහි එව
 පරහිතෙසු උපායකොසල්ලතො පඤ්ඤාධිට්ඨානං.

විසෙසතො පන ‘‘යාවකානං ජනානං අවිසංවාදෙන්වා දස්සාමී’’ති
 පටිජානනතො, පටිඤ්ඤං අවිසංවාදෙන්වා දානතො, දානං අවිසංවාදෙන්වා
 අනුමොදනතො, මච්ඡරියාදිපටිපක්ඛපරිච්චාගතො,
 දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානදෙය්‍යධම්මක්ඛයෙසු ලොභදොසමොහභයවූපසමනතො,
 යථාරහං යථාකාලං යථාචිධානඤ්ච දානතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව කුසලධම්මානං
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං දානං. තථා සංවරසමාදානස්ස අවිතික්කමනතො,
 දුස්සීලාපරිච්චාගතො, දුච්චරිතවූපසමනතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං සීලං. යථාපටිඤ්ඤං ඛමනතො,
 කතාපරාධවිකප්පපරිච්චාගතො, කොධපරිශුචියානවූපසමනතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතාබන්ති. පටිඤ්ඤානුරූපං පරහිතකරණතො,
 විසයපරිච්චාගතො, අකුසලවූපසමනතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව

චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං වීරියං. පටිඤ්ඤානුරූපං ලොකහිතානුවිත්තනතො,
නීවරණපරිච්චාගතො, විත්තවූපසමනතො, පඤ්ඤාත්තරතො ච
චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං ඤානං. යථාපටිඤ්ඤං පරහිතුපායකොසල්ලතො,
අනුපායකිරියපරිච්චාගතො, මොහජපරිලාභවූපසමනතො, සබ්බඤ්ඤාතාපටිලාභතො
ච චතුරධිට්ඨානපද්ධිතා පඤ්ඤා.

තත්ථ ඤෙය්‍යාපටිඤ්ඤානුවිධානෙනහි සච්චාධිට්ඨානං,
වත්ථුකාමකිලෙසකාමපරිච්චාගෙනහි වාගාධිට්ඨානං, දොසදුක්ඛවූපසමෙහි
උපසමාධිට්ඨානං, අනුබොධපටිච්චෙධෙනහි පඤ්ඤාධිට්ඨානං. තිවිධසච්චපරිග්ගහිතං
දොසත්තයවිරොධි සච්චාධිට්ඨානං, තිවිධවාගපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි
වාගාධිට්ඨානං, තිවිධවූපසමපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි උපසමාධිට්ඨානං,
තිවිධඤාණපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි පඤ්ඤාධිට්ඨානං.
සච්චාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි වාගූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි අවිසංවාදනතො,
පටිඤ්ඤානුවිධානතො ච. වාගාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි
පටිපක්ඛපරිච්චාගතො, සබ්බපරිච්චාගඵලත්තා ච. උපසමාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි
සච්චවාගපඤ්ඤාධිට්ඨානානි කිලෙසපරිලාභූපසමනතො, කම්මපරිලාභූපසමනතො
ච. පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චවාගූපසමාධිට්ඨානානි ඤාණපුබ්බධිගමනො,
ඤාණානුපරිවත්තනතො වාති ඵලං සබ්බාපි පාරමියො සච්චජ්ජභාවිතා
වාගපරිබ්‍යඤ්ජිතා උපසමොපබුහිතා පඤ්ඤාපරිසුද්ධා. සච්චඤ්ඤි ඵතාසං
ජනකහෙතු, වාගො පටිග්ගාහකහෙතු, උපසමො පරිබුද්ධිහෙතු පඤ්ඤා
පාරිසුද්ධිහෙතු. තථා ආදිමිති සච්චාධිට්ඨානං සච්චපටිඤ්ඤත්තා, මජ්ඣිකෙ
වාගාධිට්ඨානං කතපණ්ඩානස්ස පරහිතාය අත්තපරිච්චාගතො, අන්තෙ
උපසමාධිට්ඨානං සබ්බූපසමපරියොසානත්තා. ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු
පඤ්ඤාධිට්ඨානං තස්මිං සති සම්භවතො, අසති අසම්භවතො, යථාපටිඤ්ඤඤ්ච
සම්භවතො.

තත්ථ මහාපුරිසා සතතං අත්තහිතපරහිතකරෙහි ගරුපියභාවකරෙහි
සච්චවාගාධිට්ඨානෙනහි ගිහිභූතා ආමිසදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති. තථා
අත්තහිතපරහිතකරෙහි, ගරුපියභාවකරෙහි, උපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානෙනහි ච
පබ්බජිතභූතා ධම්මදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති.

තත්ථ අත්තිමභවෙ බොධිසත්තස්ස චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං.
පරිපුර්ණචතුරධිට්ඨානස්ස හි වරිමකහවූපපත්තීති ඵකෙ. තත්‍රාපි හි
ගබ්භාවක්කන්තිඅහිනික්ඛමනෙසු පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සතො සම්පජානො
සච්චාධිට්ඨානපාරිපූරියා සම්පතිජානො උත්තරාහිමුබො සත්තපදවිනිභාරෙන
ගන්ත්වා සබ්බා දිසා ඔලොකෙන්වා සච්චානුපරිවත්තිනා වචසා “අග්ගොහමස්මි
ලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්සා”ති (දී. නි.
2.31; ම. නි. 3.207) තික්ඛන්තුං සිහනාදං නදි, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
ජිණ්ණාතුරමතපබ්බජිතදස්සාවිනො චතුරධිමජ්ජපදෙසකොවිදස්ස
යොබ්බනාරොග්‍යජීවිතසම්පත්තිමදානං උපසමො, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන

මහතො ඤාතිපරිවට්ටස්ස, හත්ථගතස්ස ච චක්කවත්තිරජ්ජස්ස
අනපෙක්ඛපරිව්වාගොති.

දුතියෙ යානෙ අභිසම්බොධියං චතුරධිට්ඨානපරිපූරණන්ති කෙවි. තත්ථ හි
යථාපටිඤ්ඤං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චතුන්නං අරියසච්චානං අභිසමයො.
තතො හි සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
සබ්බකිලෙසුපක්කිලෙසපරිව්වාගො. තතො හි වාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං.
උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පරමුපසමසම්පත්ති. තතො හි උපසමාධිට්ඨානං
පරිපුණ්ණං. පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අනාවරණඤාණපටිලාභො. තතො හි
පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තං අසිද්ධං අභිසම්බොධියාපි පරමත්ථභාවතො.

තතියෙ යානෙ ධම්මචක්කස්පචත්තනෙ චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති අඤ්ඤෙ.
තත්ථ හි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ද්වාදසහි ආකාරෙහි අරියසච්චදෙසනාය
සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සද්ධම්මමහායාගකරණෙන
වාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සයං උපසන්තස්ස පරෙසං
උපසමනෙන උපසමාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස
විනෙය්‍යානං ආසයාදිපරිජානනෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තදපි අසිද්ධං
අපරියොසිතත්තා බුද්ධකිව්වස්ස.

චතුත්ථෙ යානෙ පරිනිබ්බානෙ චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති අපරෙ. තත්‍ර හි
පරිනිබ්බුතත්තා පරමත්ථසච්චසම්පත්තියා සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණං,
සබ්බුපධිපට්ඨිස්සග්ගෙන වාගාධිට්ඨානපරිපූරණං, සබ්බසඬ්ඛාරූපසමෙන
උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණං, පඤ්ඤාපයොජනපරිනිබ්බානෙන
පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණන්ති.

තත්‍ර මහාපුරිසස්ස විසෙසෙන මෙත්තාබෙත්තෙ අභිජාතියං
සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන
කරුණාබෙත්තෙ අභිසම්බොධියං පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස
පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන මුදිතාබෙත්තෙ
ධම්මචක්කස්පචත්තනෙ වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස
වාගාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන උපෙක්ඛාබෙත්තෙ පරිනිබ්බානෙ
උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

තත්‍රාපි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවාසෙන සීලං වෙදිතබ්බං,
වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවාහාරෙන සොචෙය්‍යං වෙදිතබ්බං,
උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ආපදාසු ථාමො වෙදිතබ්බො,
පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සාකච්ඡාය පඤ්ඤා වෙදිතබ්බො. එවං
සීලාජීවචිත්තදිට්ඨිවිසුද්ධියො වෙදිතබ්බො. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
දොසාගතිං න ගච්ඡති අවිසංවාදනතො, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ඡන්දාගතිං න
ගච්ඡති අනභිසඬ්ගතො, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන භයාගතිං න ගච්ඡති

අනුපරොධනො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන මොහාගතිං න ගච්ඡති
යථාභූතාවබොධනො.

තථා පයමෙන අදුට්ඨො අධිවාසෙති, දුතියෙන අලුද්ධො පටිසෙවති, තතියෙන
අභිතො පරිවජ්ජෙති, චතුත්ථෙන අසංමුල්ලො විනොදෙති. පයමෙන
නෙක්ඛම්මසුබුජ්ජත්ති, ඉතරෙහි පටිවෙකඋපසමසම්බොධිසුබුජ්ජත්තියො භොන්ති.
තථා විවෙකජජිතිසුබසමාධිජජිතිසුබඅජිතිජකායසුබ
සතිපාරිසුද්ධිජඋපෙක්ඛාසුබුජ්ජත්තියො එතෙහි චතුහි යථාක්කමං භොන්ති.
එවමනෙකගුණානුබන්ධෙහි චතුහි අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමිසමුහසඬගහො
වෙදිතබ්බො. යථා ච චතුහි අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමිසඬගහො, එවං
කරුණාපඤ්ඤාහිජිති දට්ඨබ්බං. සබ්බොපි හි බොධිසම්භාරො කරුණාපඤ්ඤාහි
සඬගහිතො. කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතා හි දානාදිගුණා මහාබොධිසම්භාරා භවන්ති
බුද්ධත්තසිද්ධිපරියොසානාති. එවමෙනාසං සඬගහො වෙදිතබ්බො.

කො සම්පාදනුපායොති -

සබ්බාසං පන තාසම්පි, උපායොති සම්පාදනෙ;
අවෙකල්ලාදයො අත්ත-නිය්‍යාතනාදයො මතා.

සකලස්සාපි හි පුඤ්ඤාදිසම්භාරස්ස සම්මාසම්බොධිං උද්දිස්ස
අනවසෙසසම්භරණං අවෙකල්ලකාරිතායොගෙන, තත්ථ ච සක්කච්චකාරිතා
ආදරබහුමානායොගෙන, සාතච්චකාරිතා නිරන්තරපයොගෙන, වීරකාලාදියොගො ච
අන්තරා අවොසානාපජ්ජනෙතාති. තං පනස්ස කාලපරිමාණං පරතො ආවි භවිස්සති.
ඉති චතුරඬගයොගො එතාසං පාරමිතං සම්පාදනුපායො.

තථා මහාසත්තෙන බොධාය පටිපජ්ජන්තෙන සම්මාසම්බොධාය බුද්ධානං
පුරෙතරමෙව අත්තා නිය්‍යාතෙතබ්බො “ඉමාහං අත්තභාවං බුද්ධානං
නිය්‍යාතෙමි”ති. තං තං පරිග්ගභවත්ථුඤ්ච පටිලාභතො පුරෙතරමෙව දානමුඛෙ
නිස්සජ්ජිතබ්බං “යං කිඤ්චි මය්හං උප්පජ්ජනකං ජීවිතපරික්ඛාරජාතං, තං සබ්බං
සති යාවකෙ දස්සාමි, තෙසං පන දින්නාවසෙසං එව මයා පරිභුඤ්ජිතබ්බං”න්ති.

එවඤ්ඤිස්ස සම්මදෙව පරිච්චාගාය කතෙ චිත්තාහිසඬබාරෙ යං උප්පජ්ජති
පරිග්ගභවත්ථු අවිඤ්ඤාණකං, සවිඤ්ඤාණකං වා, තත්ථ යෙ ඉමෙ පුබ්බෙ දානෙ
අකතපරිවයො, පරිග්ගභවත්ථුස්ස පරිත්තභාවො, උළාරමනුඤ්ඤතා,
පරික්ඛයචිත්තාති චත්තාරො දානචිතිබන්ධා. තෙසු යදා මහාබොධිසත්තස්ස
සංවිජ්ජමානෙසු දෙය්‍යාධම්මෙසු, පච්චුපට්ඨිතෙ ව යාවකජනෙ දානෙ චිත්තං න
පක්ඛන්දති න කමති, තෙන නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං “අද්ධාහං දානෙ පුබ්බෙ
අකතපරිවයො, තෙන මෙ එතරහි දාතුකම්‍යතා චිත්තෙ න සණ්ඨාති”ති. සො “එවං
මෙ ඉතො පරං දානාහිරතං චිත්තං භවිස්සති, හන්දාහං ඉතො පට්ඨාය දානං දස්සාමි,
නනු මයා පටිකච්චෙව පරිග්ගභවත්ථු යාවකානං පරිච්චත්තං”න්ති දානං දෙති

මුත්තවාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාවයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස පයමො දානවිනිබන්ධො හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දෙය්‍යධම්මස්ස පරිත්තභාවෙ සති පච්චයවෙකල්ලෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “අහං බො පුබ්බෙ අදානසීලතාය එතරහි එවං පච්චයවෙකල්ලො ජාතො, තස්මා ඉදානි මයා පරිත්තෙන වා භීතෙන වා යථාලද්ධෙන දෙය්‍යධම්මෙන අත්තානං පිළෙත්වාපි දානමෙව දාතබ්බං, යෙනාහං ආයතිමිපි දානපාරමිං මත්ථකං පාපෙස්සාමි”ති සො ඉතරිතරෙන දානං දෙති මුත්තවාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාවයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස දුතියො දානවිනිබන්ධො හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දෙය්‍යධම්මස්ස උළාරමනුඤ්ඤතාය අදාතුකමානාවිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “නනු තයා සප්පුරිස උළාරතමා සබ්බසෙට්ඨා සම්මාසම්බොධි අභිපත්තීනා, තස්මා තදත්ථං තයා උළාරමනුඤ්ඤෙ එව දෙය්‍යධම්මෙ දාතුං යුත්තරූප”න්ති. සො උළාරං, මනුඤ්ඤෙ දානං දෙති මුත්තවාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාවයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාපුරිසස්ස තතියො දානවිනිබන්ධො හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දානං දෙන්නො යදා දෙය්‍යධම්මස්ස පරික්ඛයං පස්සති, සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති “අයං බො භොගානං සභාවො, යදිදං බයධම්මතා වයධම්මතා, අපිව මෙ පුබ්බෙ තාදිසස්ස දානස්ස අකතත්තා එවං භොගානං පරික්ඛයො දිස්සති, හන්දාහං යථාලද්ධෙන දෙය්‍යධම්මෙන පරිත්තෙන වා, විපුලෙන වා දානමෙව දදෙය්‍යං, යෙනාහං ආයතිං දානපාරමියා මත්ථකං පාපුණ්ස්සාමි”ති. සො යථාලද්ධෙන දානං දෙති මුත්තවාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාවයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස චතුත්ථො දානවිනිබන්ධො හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො. එවං යෙ යෙ දානපාරමියා විනිබන්ධභූතා අනත්ථා, තෙසං තෙසං යථාරහං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිවිනොදනං උපායො. යථා ච දානපාරමියා, එවං සීලපාරමිආදීසුපි දට්ඨබ්බං.

අපිව යං මහාසත්තස්ස බුද්ධානං අත්තසන්නියානනං, තං සම්මදෙව සබ්බපාරමීනං සම්පාදනුපායො, බුද්ධානඤ්ච අත්තානං නියානෙත්වා යීතො මහාපුරිසො තත්ථ තත්ථ බොධිසම්භාරපාරිපූරියා සටෙන්තො වායමන්තො සරිරස්ස, සුබ්බපකරණානඤ්ච උපච්ඡෙදකෙසු දුස්සහෙසුපි කිච්චෙසු (කිච්ඡෙසු වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) දුරහිසම්භවෙසුපි සත්තසඛ්ඛාරසමුපනීතෙසු අනත්ථෙසු තිබ්බෙසු පාණහරෙසු “අයං මයා අත්තභාවො බුද්ධානං පරිච්චන්තො, යං වා තං වා එත්ථ භොතු”ති තන්නිමිත්තං න කම්පති න වෙධති ඊසකම්පි අඤ්ඤට්ඨන්තං න ගච්ඡති, කුසලාරම්භෙ අඤ්ඤදත්ථු අවලාධිට්ඨානො ච හොති, එවං අත්තසන්නියානනම්පි එතාසං සම්පාදනුපායො.

අපිව සමාසතො කතාහිතීභාරස්ස අත්තනි සිනෙහස්ස පරියාදානං, (පරියොසනං වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) පරෙසු ව සිනෙහස්ස පරිවච්ඡිනං එතාසං සම්පාදනුපායො. සම්මාසම්බොධිසම්මධිගමාය හි කතමභාපණිධානස්ස මහාසත්තස්ස යාථාවතො පරිජානනෙන සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනුපලිත්තස්ස අත්තනි සිනෙහො පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡති, මහාකරුණාසමායොගවසෙන (සමාසෙවනෙන වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) පන පියපුත්තෙ විය සබ්බසත්තෙ සම්පස්සමානස්ස තෙසු මෙත්තාකරුණාසිනෙහො පරිවච්ඡිති, තතො ච තං තදාවත්ථානුරූපං අත්තපරසත්තානෙසු ලොභදොසමොහවිගමෙන විදුරිකතමච්ඡරියාදිබොධිසම්භාරපටිපක්ඛො මහාපුරිසො දානපියවචනඅත්ථවරියා සමානත්තතාසඬාතෙහි චතුහි සඬගභවත්ථුහි (දී. නි. 3.313; අ. නි. 4.32) චතුරධිට්ඨානානුගතෙහි අව්චන්තං ජනස්ස සඬගභකරණෙන උපරි යානත්තයෙ අවතාරණං, පරිපාවනඤ්ච කරොති.

මහාසත්තානඤ්චි මහාකරුණා, මහාපඤ්ඤා ව දානෙන අලඬිකතා, දානං පියවචනෙන, පියවචනං අත්ථවරියාය, අත්ථවරියා සමානත්තතාය අලඬිකතා, සඬගහිතා ව. තෙසඤ්චි සබ්බෙපි සත්තෙ අත්තනා නිබ්බිසෙසෙ කත්වා බොධිසම්භාරෙසු පටිපජ්ජන්තානං සබ්බත්ථ සමානසුඛදුක්ඛතාය සමානත්තතාසිද්ධි. බුද්ධභූතානම්පි ව තෙහෙව චතුහි සඬගභවත්ථුහි චතුරධිට්ඨානෙන පරිපුරිතාහිබුද්ධෙහි ජනස්ස අව්චන්තිකසඬගභකරණෙන අභිවිනයනං සිජ්ඣති. දානඤ්චි සම්මාසම්බුද්ධානං වාගාධිට්ඨානෙන පරිපුරිතාහිබුද්ධං. පියවචනං සච්චාධිට්ඨානෙන, අත්ථවරියා පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන, සමානත්තතා උපසමාධිට්ඨානෙන පරිපුරිතාහිබුද්ධා. තථාගතානඤ්චි සබ්බසාවකපච්චෙකබුද්ධෙහි සමානත්තතා පරිනිබ්බානෙ. තත්ත්ව හි නෙසං අවිසෙසතො එකීභාවො. තෙනෙවාහ “නත්ථි විමුක්තියා නානත්ත” ති. හොත්ති චෙත්ථ –

“සච්චො වාගී උපසන්තො, පඤ්ඤවා අනුකම්පකො;
සම්භතසබ්බසම්භාරො, කං නාමත්ථං න සාධයෙ.

මහාකරුණකො සත්ථා, හිතෙසී ව උපෙක්ඛකො;
නිරපෙක්ඛො ව සබ්බත්ථ, අහො අච්ඡරියො ජිනො.

විරත්තො සබ්බධම්මෙසු, සත්තෙසු ව උපෙක්ඛකො;
සදා සත්තහිතෙ යුත්තො, අහො අච්ඡරියො ජිනො.

සබ්බදා සබ්බසත්තානං, හිතාය ව සුඛාය ව;
උය්‍යුත්තො අකිලාසු ව, අහො අච්ඡරියො ජිනො” ති. (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා);

කිත්තකෙන කාලෙන සම්පාදනත්ති –

පඤ්ඤාධිකාදිහෙදෙන, උග්ගාට්ඨකඤ්ඤාදිනා;

තිණ්ණමිපි බොධිසත්තානං, වසා කාලො තිධා මනො.

හෙට්ඨිමෙන හි තාව පරිච්ඡේදෙන චත්තාරි අසඬ්ඛොයායානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච, මජ්ඣිමෙන අට්ඨ අසඬ්ඛොයායානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච, උපරිමෙන පන සොළස අසඬ්ඛොයායානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච. එතෙ ව හෙදා යථාක්කමං පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකචිරියාධිකවසෙන වෙදිතබ්බා. පඤ්ඤාධිකානඤ්චි සද්ධා මන්දා හොති, පඤ්ඤා තික්ඛා. සද්ධාධිකානං පඤ්ඤා මජ්ඣිමා හොති. චිරියාධිකානං පඤ්ඤා මන්දා. පඤ්ඤානුභාවෙන ව සම්මාසම්බොධි අභිගන්තබ්බාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34 අත්ථනො සමානං) අට්ඨකථායං වුත්තං.

අපරෙ පන “චිරියස්ස තික්ඛමජ්ඣිමමුද්දහාවෙන බොධිසත්තානං අයං කාලච්භාගො” ති වදන්ති, අවිසෙසෙන පන විමුත්තිපරිපාවතීයානං ධම්මානං තික්ඛමජ්ඣිමමුද්දහාවෙන යථාචුත්තකාලහෙදෙන බොධිසම්භාරා තෙසං පාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති තයොපෙනෙ කාලහෙදා යුත්තාතිපි වදන්ති. එවං තිවිධා හි බොධිසත්තා අභිනිභාරක්ඛණෙ භවන්ති එකො උග්ගට්ඨකඤ්ඤ, එකො විපඤ්චිතඤ්ඤ, එකො නෙයොයාති. තෙසු යො උග්ගට්ඨකඤ්ඤ, සො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුණන්තො ගාථාය තතියපදෙ අපරියොසිතෙ එව ඡහි අභිඤ්ඤාහි සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථුපනිස්සයො හොති, සචෙ සාවකබොධියං අධිමුත්තො සියා.

දුතියො භගවතො සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුණන්තො අපරියොසිතෙ එව ගාථාය චතුත්ථපදෙ ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථුපනිස්සයො හොති, යදි සාවකබොධියං අධිමුත්තො සියා.

ඉතරො පන භගවතො සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුත්වා පරියොසිතාය ගාථාය ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථුපනිස්සයො හොති.

තයොපෙනෙ විනා කාලහෙදෙන කතාහිනිභාරා, බුද්ධානං සන්තිකෙ ලද්ධබ්‍යාකරණා ව අනුක්කමෙන පාරමියො පුරෙන්නා යථාක්කමං යථාචුත්තහෙදෙන කාලෙන සම්මාසම්බොධිං පාපුණන්ති. තෙසු තෙසු පන කාලහෙදෙසු අපරිපුණ්ණෙසු තෙ තෙ මහාසත්තා දිවසෙ දිවසෙ වෙස්සන්තරදානසදිසං මහාදානං දෙන්තාපි තදනුරූපෙ සීලාදිසබ්බපාරමිධම්මෙ ආවිනන්තාපි පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තාපි ඤාතත්ථවරියං ලොකත්ථවරියං බුද්ධත්ථවරියං පරමකොට්ඨං පාපෙන්තාපි අන්තරාව සම්මාසම්බුද්ධා භවිස්සන්තීති නෙතං ධානං විජ්ජති. කස්මා? ඤාණස්ස අපරිපච්චනතො, බුද්ධකාරකධම්මානඤ්ච අපරිනිට්ඨානතො. පරිච්ඡින්නකාලනිජ්ජාදිතං විය හි සස්සං යථාචුත්තකාලපරිච්ඡේදෙන පරිනිජ්ජාදිතා සම්මාසම්බොධි තදන්තරා පන සබ්බස්සාහෙන වායමන්තෙනාපි න සක්කා අධිගන්තුන්ති පාරමිපාරිපූරි යථාචුත්තකාලවිසෙසෙන සම්පජ්ජන්ති වෙදිතබ්බං.

කො ආනිසංසොති –

යෙ තෙ කතාහිනීභාරානං බොධිසත්තානං -

“එවං සබ්බඤ්ඤාසම්පන්නා, බොධියා නියතා නරා;
සංසරං දීපමද්ධානං, කප්පකොට්ඨතෙහිපි.

අවිච්ඡින්නා නුප්පජ්ජන්ති, තථා ලොකන්තරෙසු ව;
නිජ්ඣාමතණ්හා බුජ්ජිපාසා, න භොන්ති කාලකඤ්චිකා. (කාලකඤ්චිකා
වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා);

න භොන්ති බුද්දකා පාණා, උපපජ්ජන්තාපි දුග්ගතිං;
ජායමානා මනුස්සෙසු, ජච්චන්ධා න භවන්ති තෙ.

සොතවෙකල්ලතා නත්ථී, න භවන්ති මුග්ගපක්ඛිකා;
ඉත්ථිභාවං න ගච්ඡන්ති, උභතොබ්බාද්දපනපණ්ඩකා.

න භවන්ති පරියාපන්නා, බොධියා නියතා නරා;
මුත්තා ආනන්තරිකෙහි, සබ්බත්ථ සුද්ධගොචරා.

මිච්ඡාදිට්ඨිං න සෙවන්ති, කම්මකිරියදස්සනා;
වසමානාපි සග්ගෙසු, අසඤ්ඤං නුපපජ්ජරෙ.

සුද්ධාවාසෙසු දෙවෙසු, හෙතු නාම න විජ්ජති;
නෙක්ඛම්මනින්තා සජ්ජුරිසා, විසංයුත්තා භවාහවෙ;
වරන්ති ලොකත්ථවරියායො, පුරෙත්ති සබ්බපාරමි”ති. (අට්ඨසා.
නිදානකථා; වරියා. පකිණ්ණකකථා; අප. අට්ඨ. 1.දුරෙතිදානකථා; ඡා.
අට්ඨ. 1.දුරෙතිදානකථා; බු. වං. අට්ඨ. 27.දුරෙතිදානකථා); -

එවං සංවණ්ණිකා ආනිසංසා, යෙ ව “සතො සම්පජානො ආනන්ද
බොධිසත්තො තුසිතා කායා චචිත්වා මාතුකුච්ඡං ඔක්කමති”තිආදිනා (ම. නි. 3.204)
සොළස අව්ඡරියබ්භුතධම්මජ්ජකාරා, යෙ ව “සීතං බ්‍යපගතං භොති, උණ්හඤ්ච
වූපසමති”තිආදිනා, (බු. නි. 4-313 පිට්ඨෙ) “ජායමානෙ බො සාරිපුත්ත,
බොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සඬකම්පති සම්පකම්පති
සම්පවෙධති”තිආදිනා ව ද්වන්තිංස පුබ්බනිමිත්තජ්ජකාරා, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි
බොධිසත්තානං අධිජ්ජායසම්ජ්ඣන්තං, කම්මාදීසු ව වසිභාවොති එවමාදයො තත්ථ
තත්ථ ජාතකබුද්ධවංසාදීසු දස්සිතජ්ජකාරා ආනිසංසා, තෙ සබ්බෙපි එතාසං
ආනිසංසා, තථා යථානිදස්සිතහෙදා අලොභාදොසාදිගුණයුගලාදයො වාති
වෙදිතබ්බා.

අපිව යස්මා බොධිසත්තො අභිනිභාරතො පට්ඨාය සබ්බසත්තානං පිතුසමො
භොති හිතෙසිතාය, දක්ඛිණෙය්‍යාකො ගරු භාවනීයො පරමඤ්ච පුඤ්ඤක්ඛෙන්තං
භොති ගුණවිසෙසයොගෙන, යෙභුය්‍යොන ව මනුස්සානං පියො භොති, අමනුස්සානං

පියො හොති, දෙවතාහි අනුපාලියති, මෙත්තාකරුණාපරිභාවිතසත්තානතාය
 වාළුමිගාදිහි ව අනභිභවතීයො හොති, යස්මිං යස්මිඤ්ච සත්තනිකායෙ පච්චාජායති,
 තස්මිං තස්මිං උළාරෙන වණ්ණෙන උළාරෙන යසෙන උළාරෙන සුඛෙන උළාරෙන
 බලෙන උළාරෙන ආධිපතෙය්‍යොන අඤ්ඤෙ සත්තෙ අභිභවති
 පුඤ්ඤවිසෙසයොගතො.

අප්පාබාධො හොති අප්පාතඬකො, සුවිසුද්ධා චස්ස සද්ධා හොති සුවිසදා,
 සුවිසුද්ධං වීරියං, සති සමාධි පඤ්ඤා සුවිසදා, මන්දකිලෙසො හොති මන්දදරථො
 මන්දපරිලාහො, කිලෙසානං මන්දභාවෙනෙව සුඛිඛවො හොති පදක්ඛිණගාහී,
 බමො හොති සොරතො, සබ්බලො හොති පටිසන්ධාරකුසලො, අකොධනො හොති
 අනුපනාහී, අමක්ඛී හොති අපළාසී, අනිස්සුකී හොති අමච්ඡරී, අසංයො හොති
 අමායාථී, අපද්ධො හොති අනතිමානී, අසාරද්ධො හොති අප්පමත්තො, පරතො
 උපතාපසහො හොති පරෙසං අනුපනාපී, යස්මිඤ්ච ගාමබෙත්තෙ පටිවසති, තත්ථ
 සත්තානං භයාදයො උපද්දවා යෙභුය්‍යොන අනුප්පන්නා නුප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච
 වූපසමන්ති, යෙසු ච අපායෙසු උප්පජ්ජති, න තත්ථ පචුරජනො විය දුක්ඛෙන
 අධිමත්තං පිළියති, හිංයොසො මත්තාය සංවෙගහයමාපජ්ජති. තස්මා මහාපුරිසස්ස
 යථාරහං තස්මිං තස්මිං භවෙ ලබ්භමානා එතෙ සත්තානං
 පිතුසමතාදක්ඛිණෙය්‍යාදයො ගුණවිසෙසා ආනිසංසාති වෙදිතබ්බා.

තථා ආයුසම්පදා රූපසම්පදා කුලසම්පදා ඉස්සරියසම්පදා ආදෙය්‍යවචනතා
 මහානුභාවතාති එතෙපි මහාපුරිසස්ස පාරමීනං ආනිසංසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ
 ආයුසම්පදා නාම තස්සං තස්සං උපපත්තියං දීඝායුකතා විරට්ඨිතිකතා, තාය
 යථාරද්ධාති කුසලසමාදානාති පරියොසාපෙති, බහුඤ්ච කුසලං උපවිනොති.
 රූපසම්පදා නාම අභිරූපතා දස්සනීයතා පාසාදිකතා, තාය රූපප්පමාණානං
 සත්තානං පසාදාවහො හොති සම්භාවතීයො. කුලසම්පදා නාම උළාරෙසු කුලෙසු
 අභිනිබ්බන්ති, තාය [ජාතිමදාදිමදසත්තානම්පි (මදමත්තානම්පි වරියා. අට්ඨ.
 පකිණ්ණකකථා)] උපසඬකමතීයො හොති පයිරූපාසනීයො, තෙන තෙ
 නිබ්බිසෙවනෙ කරොන්ති. ඉස්සරියසම්පදා නාම මහාවිභවතා, මහෙසක්ඛතා,
 මහාපරිවාරතා ච, තාහි සඬගහිතබ්බෙ චතුහි සඬගභවත්ථුහි (දී. නි. 3.313; අ. නි.
 1.256) සඬගහිතුං, නිග්ගහෙනබ්බෙ ධම්මෙන නිග්ගහෙනුඤ්ච සමත්ථො හොති.
 ආදෙය්‍යවචනතා නාම සද්ධෙය්‍යතා පච්චයිකතා, තාය සත්තානං පමාණභූතො
 හොති, අලඬ්ඝනීයා චස්ස ආණා හොති. මහානුභාවතා නාම පභාවමහන්තතා, තාය
 පරෙහි න අභිභුය්‍යති, සයමෙව පන පරෙ අඤ්ඤදත්ථු අභිභවති ධම්මෙන, සමෙන,
 යථාභූතගුණෙහි ච, එවමෙතෙසං ආයුසම්පදාදයො මහාපුරිසස්ස පාරමීනං ආනිසංසා,
 සයඤ්ච අපරිමාණස්ස පුඤ්ඤසම්භාරස්ස පරිවුද්ධිහෙතුභූතා යානත්තයෙ සත්තානං
 අවතාරණස්ස පරිපාවනස්ස කාරණභූතාති වෙදිතබ්බා.

කිං ඵලන්ති -

සම්මාසම්බුද්ධතා තාසං, ජඤ්ඤා ඵලං සමාසතො;

විත්ථාරතො අනන්තාප-මෙයා ගුණගුණා මතා.

සමාසතො හි තාව සම්මාසම්බුද්ධභාවො එතාසං ඵලං. විත්ථාරතො පන
බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ (දී. නි. 2.33 ආදයො; 3.198; ම. නි. 2.386)
අසීතානුබ්බාසද්වයා,
බ්බාමප්පභාදිඅනෙකගුණගුණසමුප්පලරූපකායසම්පත්තිඅධිට්ඨානා දසබල- (ම. නි.
4.8; අ. නි. 10.21) චතුරවසාරජ්ජ- (අ. නි. 4.8)
ජඅසාධාරණඤාණඅධිට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්ම- (දී. නි. අට්ඨ. 3.305;)
පභුතිඅනන්තාපරිමාණගුණසමුදයොපසොහිනී ධම්මකායසිරි, යාවතා පන බුද්ධගුණා
යෙ අනෙකෙහිපි කප්පෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙනාපි වාචාය පරියොසාපෙනුං න සක්කා,
ඉදමෙව තාසං ඵලං. චුත්තඤ්ඤාචරං භගවතා -

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං,
කප්පමිච්ච චෙ අඤ්ඤාමහාසමානො;
බ්බියෙථ කප්පො චිරදීපමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බියෙථ තථාගතස්සා”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; උදා.
අට්ඨ. 53; වරියා. අට්ඨ. නිදානකථා, පකිණ්ණකකථා) -

එවමෙත්ථ පාරමීසු පකිණ්ණකකථා වෙදිතබ්බා.

එවං යථාචුත්තාය පටිපදාය යථාචුත්තවිභාගානං පාරමීනං පූරිතභාවං සන්ධායාහ
“සමතිංස පාරමියො පුරෙත්වා”ති. සතිපි මහාපරිච්චාගානං දානපාරමිභාවෙ
පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථං, විසෙසසම්භාරතාදස්සනත්ථං,
සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච තෙසං විසුං ගහණං, තතොයෙව ච අභිගපරිච්චාගතො
නයනපරිච්චාගස්ස, පරිග්ගහපරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙසි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො
පුත්තදාරපරිච්චාගස්ස විසුං ගහණං කතං, තථායෙව ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී.
නි. ටී. 1.7) චුත්තං. ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි අභිගුත්තරට්ඨකායං, (අ. නි. ටී.
1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පඨමෙ) කත්ථවි පන පුත්තදාරපරිච්චාගෙ විසුං කත්වා
නයනපරිච්චාගමඤ්ඤත්ථ ජීවිතපරිච්චාගං වා පක්ඛිපිත්වා රජ්ජපරිච්චාගමඤ්ඤත්ථ
පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ වදන්ති.

ගතපච්චාගතිකවත්තසඬ්ඛාතාය (දී. නි. අට්ඨ. 1.9; ම. නි. අට්ඨ. 1.10.9; සං. නි.
අට්ඨ. 3.5.368; විහ. අට්ඨ. 523; සු. නි. අට්ඨ. 1.1.35) පුබ්බභාගපටිපදාය සද්ධිං
අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්පාදනං පුබ්බයොගො. දානාදිසුයෙව
සාතිසයපටිපත්තිනිප්පාදනං පුබ්බවරියා. යා වා වරියාපිටකසඬ්ඛිනිතා, සා
පුබ්බවරියා. කෙච්චි පන “අභිනීභාරො පුබ්බයොගො. දානාදිපටිපත්ති වා
කායවිච්චෙකවසෙන එකවරියා වා පුබ්බවරියා”ති වදන්ති. දානාදිනඤ්ඤාවෙව
අප්පිච්ඡතාදිනඤ්ඤා සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසානඤ්ඤාව විභාවනවසෙන,
සත්තානං බොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාචනවසෙන ච පචත්තා කථා ධම්මක්ඛානං.
ඤාතීනමත්ථස්ස වරියා ඤාතත්ථවරියා, සාපි කරුණායනවසෙනෙව. ආදි-සද්දෙන

ලොකත්ථවරියාදයෝ සඬගණ්හාති. කම්මස්සකතාඤාණවසෙන,
 අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිවයවසෙන,
 ඛන්ධායතනාදිපරිවයවසෙන, ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ච ඤාණවාරො
 බුද්ධිවරියා, සා පනත්ථතො පඤ්ඤාපාරමීයෙව, ඤාණසම්භාරදස්සනත්ථං පන විසුං
 ගහණං. කොට්ඨිති පරියන්තං උක්කංසං. තථා අම්භාකම්පි හගවා ආගතොති
 එත්ථාපි “දානපාරමීං පුරෙත්වා”තිආදිනා සම්බන්ධො.

එවං පාරමිපුරණවසෙන “තථා ආගතො”ති පදස්සත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි
 බොධිපක්ඛියධම්මවසෙනපි දස්සෙත්තො “චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ”තිආදිමාහ.
 තත්ථ සතිපට්ඨානාදිග්ගහණෙන ආගමනපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති
 මග්ගඵලපක්ඛිකානඤ්ඤෙව ගහෙනබ්බත්තා, විපස්සනාසඬගහිතා එව වා
 සතිපට්ඨානාදයො දට්ඨබ්බා පුබ්බභාගපටිපදාය ගහණතො. භාවෙත්වාති
 උප්පාදෙත්වා. බුහෙත්වාති වඩ්ඪෙත්වා. එත්ථ ච “යෙන අහිනීහාරෙනා”තිආදිනා
 ආගමනපටිපදායආදිං දස්සෙති, “දානපාරමීං පුරෙත්වා”තිආදිනා මජ්ඣෙ,
 “චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ”තිආදිනා පරියොසානං. තස්මා “ආගතො”ති වුත්තස්ස
 ආගමනස්ස කාරණභූතපටිපදාවිසෙසදස්සනංයෙව තිණ්ණං නයානං විසෙසොති
 දට්ඨබ්බං. ඉදානි යථාචුත්තෙන අත්ථයොජනත්තයෙන සිද්ධං පට්ඨකාරණමෙව
 ගාථාබන්ධවසෙන දස්සෙතුං “යට්ඨවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉධිලොකම්පි
 විපස්සිආදයො මුත්තයො සබ්බඤ්ඤභාවං යථාචුත්තෙන කාරණත්තයෙන ආගතා
 යට්ඨව, තථා පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමා අයං සකාමුනිපි යෙන කාරණෙන ආගතො,
 තෙනෙස තථාගතො නාම වුච්චතීති යොජනා.

සම්පතිජාතොති මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා මුහුත්තජාතො, න පන
 මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තඤ්ඤි මහාසත්තං.
 පට්ඨමං බ්‍රහ්මානො සුචණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො
 මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකුලවුම්භටකෙන
 පටිග්ගණ්හිංසු, “මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පට්ඨියං පතිට්ඨිතො”ති (දී. නි.
 අට්ඨ. 2.31) චක්ඛති. “කප්ඤ්ඤා”තිආදි විත්ථාරදස්සනං. යථාහ හගවා
 මහාපදානදෙසනායං. සෙතම්හි ඡත්තෙති දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ. අනුභීරමානෙති
 ධාරියමානෙ. “අනුධාරියමානෙ”තිපි ඉදානි පාඨො. “එත්ථ ච ඡත්තග්ගහණෙනෙව
 බග්ගදීනි පඤ්ච කකුධහණ්ඩානිපි ගහිතානෙවාති දට්ඨබ්බං.
 බග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාලබ්ඡනීඋණ්හිසපට්ඨාපි හි ඡත්තෙන සහ තදා
 උපට්ඨිතා අගෙසුං. ඡත්තාදීනියෙව ච තදා පඤ්ඤායිංසු, න ඡත්තාදිගාහකා”ති (දී.
 නි. ටී. 1.7) ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං, ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි
 අඩගුත්තරට්ඨකායං (අ. නි. ටී. 1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පට්ඨමෙ) එවං සති
 තාලවණ්ටාදීනම්පි කකුධහණ්ඩසමඤ්ඤා. අපිච බග්ගදීනි කකුධහණ්ඩානි,
 තදඤ්ඤානිපි තාලවණ්ටාදීනි තදා උපට්ඨිතානීති අධිප්පායෙන තථා වුත්තං.

සබ්බා ච දිසාති දස දිසා. අනුචිලොකෙති පුඤ්ඤානුභාවෙන
 ලොකවිවරණපාටිභාරියෙ ජාතෙ පඤ්ඤායමානං දසසහස්සිලොකධාතුං

මංසවක්ඛුනාව ඔලොකෙතීති අත්ථො. නයිදං සබ්බදිසානුවිලොකනං සත්තපදවිතිහාරුත්තරකාලං පයමමෙවානුවිලොකනතො. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා “මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො තයා උත්තරිතරො”ති ආහංසු. එවං වතස්සො දිසා වතස්සො අනුදිසා හෙට්ඨා උපරිති සබ්බා දිසාඅනුවිලොකෙත්වා සබ්බත්ථ අත්තනා සදිසමදිස්වා “අයං උත්තරා දිසා”ති සත්තපදවිතිහාරොන අගමාසිති ආචරියධම්මපාලත්ථෙරොන (දී. නි. ටී. 1.7) ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරොන (අ. නි. ටී. 1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පයමෙ) ව චූත්තං. මහාපදානසුත්තට්ඨකථායමිපි (දී. නි. අට්ඨ. 2.31) එවමෙව වණ්ණිකං. තස්මා සත්තපදවිතිහාරොනො පයමං සබ්බදිසානුවිලොකනං කත්වා සත්තපදවිතිහාරොන ගන්ත්වා තදුපරි ආසහිං වාවං භාසතීති දට්ඨබ්බං. ඉධ, පන අඤ්ඤාසු ව අට්ඨකථාසු සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨහනතො පට්ඨාය යාව ආසහිවාචාභාසනං තාව යථාක්කමං එව පුබ්බනිමිත්තභාවං විභාවෙන්තො “සත්තමපදුපරි යත්වා සබ්බදිසානුවිලොකනං සබ්බඤ්ඤාතාචරණඤාණපට්ඨාහස්සා”තිආදීති වදති, එවමිපි යථා න විරුජ්ඣති, තථා එව අත්ථො ගහෙතබ්බො. “සත්තමපදුපරි යත්වා”ති ව පායො පච්ඡා පමාදලෙඛවසෙන ඵදිසෙන වචනක්කමෙන මහාපදානට්ඨකථායමදිස්සමානත්තාති. ආසහින්ති උත්තමං, අකම්පනිකං වා, නිබ්භයන්ති අත්ථො. උසහස්ස ඉදන්ති හි ආසහං, සුරභාවො, තෙන යුත්තත්තා පනායං වාවා “ආසහි”ති චූචිති. අග්ගොති සබ්බපයමො. ඡෙට්ඨො, සෙට්ඨොති ව තස්සෙව වෙච්චනං. සද්දත්ථමත්තතො පන අග්ගොති ගුණෙහි සබ්බපධානො. ඡෙට්ඨොති ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං චුද්ධතමො, ගුණෙහි මහල්ලකතමොති චූත්තං හොති. සෙට්ඨොති ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං පසට්ඨතමො. ලොකස්සාති විහත්තාවධිභූතෙ නිස්සක්කත්ථෙ සාමිච්චනං. අයමන්තිමා ඡාති, නත්ථි දානි පුනබ්බවොති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි තබ්බසෙනෙව පුනබ්බවාභාවතො.

ඉදානි තථාගමනං සම්භාවෙන්තො “තඤ්චස්සා”තිආදිමාහ. පුබ්බනිමිත්තභාවෙන තථං අවිතථන්ති සම්බන්ධො. විසෙසාධිගමානන්ති ගුණවිසෙසාධිගමානං. තදෙවත්ථං විත්ථාරොනො දස්සෙති “යඤ්චි”තිආදිනා. තත්ථ යන්ති කිරියාපරාමසනං, තෙන “පතිට්ඨහි”ති එත්ථ පකතියත්ථංපතිට්ඨානකිරියං පරාමසති. ඉදමස්සාති ඉදං පතිට්ඨහනං අස්ස භගවතො. පට්ඨාහසද්දෙ සාමිනිද්දෙසො වෙස, කත්තුනිද්දෙසො වා. පුබ්බනිමිත්තන්ති තප්පට්ඨාහසඤ්ඤාතස්ස ආයතිං උප්පජ්ජමානකස්ස හිතස්ස පයමං පවත්තං සඤ්ජානනකාරණං. භගවතො හි අවිජරියබ්බුතගුණවිසෙසාධිගමනෙ පඤ්ච මහාසුපිනාදයො විය එතානි සඤ්ජානනනිමිත්තානි පාතුභවන්ති, යථා තං ලොකෙ පුඤ්ඤවත්තානං පුඤ්ඤඵලවිසෙසාධිගමනෙති.

සබ්බලොකුත්තරභාවස්සාති සබ්බලොකානමුත්තමභාවස්ස, සබ්බලොකාතික්කමනභාවස්ස වා. සත්ත පදානි සත්තපදං, තස්ස විතිහාරො විසෙසෙන අතිහරණං සත්තපදවිතිහාරො, සත්තපදනික්ඛෙපොති අත්ථො. සො පන සමගමනෙ ද්විත්තං පදානමන්තරෙ මුට්ඨිරතනමත්තන්ති චූත්තං.

“අනෙකසාබ්බස්ස සහස්සමණ්ඩලං,
 ඡත්තං මරු ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
 සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති වාමරා,
 න දිස්සරෙ වාමරඡත්තගාහකා”ති. (සු. නි. 693); –

සුත්තනිපාතෙ නාළකසුත්තෙ ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන චුත්තං නිදානගාථාපදං සන්ධාය “සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති වාමරාති එත්ථා”ති චුත්තං. එත්ථාති හි එතස්මිං ගාථාපදෙති අත්ථො. මහාපදානසුත්තෙ අනාගතත්තා පන වාමරුක්ඛෙපස්ස තථා වචනං දට්ඨබ්බං. තත්ථ ආගතානුසාරෙන හි ඉධ පුබ්බනිමිත්තභාවං වදති, වමරො නාම මීගවිසෙසො. යස්ස වාලෙන රාජකකුඨභූතං වාලබීජනිං කරොන්ති, තස්ස අයන්ති වාමරී. තස්සා උක්ඛෙපො තථා, චුත්තො සොති චුත්තවාමරුක්ඛෙපො. අරහත්තවිමුක්තිවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්සාති අරහත්තඵලසමාපත්තිසංඛ්ඛාතවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්ස. සත්තමපද්ධපරීති එත්ථ පද-සද්දො පදවළඤ්ජනවාචකො, තස්මා සත්තමස්ස පදවළඤ්ජනස්ස උපරීති අත්ථො. සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණමෙව සබ්බත්ථ අප්පටිභතවාරතාය අනාවරණන්ති ආහ “සබ්බඤ්ඤානාවරණඤ්ඤාපටිලාභස්සා”ති. තථා අයං භගවා...පෙ.... පුබ්බනිමිත්තභාවනාති එත්ථ “යඤ්චී”තිආදි අධිකාරත්තා, ගම්‍යමානත්තා ච න චුත්තං, එතෙන ච අභිජාතියං ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනකවිසෙසා සබ්බබොධිසත්තානං සාධාරණාති දස්සෙති. පාරමිතානිස්සන්දා හි තෙ.

පොරාණාති අට්ඨකථාවරියා. ගවම්පති උසහො සමෙහි පාදෙහි වසුනං රතනානං ධාරණතො වසුන්දරසංඛ්ඛාතං භූමිං ඵුසි යථා, තථා මනුස්සානං භත්ථතො මුච්චිත්වා මුහුත්තජාතො සො ගොතමො සමෙහි පාදෙහි වසුන්ධරං ඵුසිති අත්ථො. වික්කමීති අගමාසි. සත්ත පදානීති සත්තපදවළඤ්ජනට්ඨානාති. අවිචන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං, සත්තපදවාරෙහීති වා කරණත්ථො උත්තරපදලොපවසෙන දට්ඨබ්බො. මරුති දෙවා යථාමරියාදං මරණසභාවතො. සමාති විලෝකනසමතාය සමා සදිසියො. මහාපුරිසො හි යථා එකං දිසං විලෝකෙසි, එවං සෙසදිසාපි, න කත්ථවි විලෝකනෙ විනිබන්ධො තස්ස අහොසි, සමාති වා විලෝකෙතුං යුත්තාති අත්ථො. න හි තදා බොධිසත්තස්ස විරූපබ්භවිජවිසමරූපාති විලෝකෙතුමයුත්තාති දිසාසු උපට්ඨහන්ති, විස්සට්ඨමඤ්ජුච්ඤ්ඤායාදිවසෙන අට්ඨභිගුපෙනං ගිරං අබ්භුදිරයි පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො සිහො යථා අභිනදීති අත්ථො.

එවං කායගමනත්ථෙත ගතසද්දෙන තථාගතසද්දං නිද්දිසිත්වා ඉදාති ඤාණගමනත්ථෙත නිද්දිසිතුං “අථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ “යථා විපස්සි භගවා”තිආදියුපි “නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දං පහායා”තිආදිනා යොජෙතබ්බං. නෙක්ඛම්මෙනාති අලොභපට්ඨානෙන කුසලවිත්තුප්පාදෙන. කුසලා හි ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං තෙසං සබ්බෙසමිපි කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා, න පබ්බජ්ජාදයො එව. “පට්ඨමජ්ඣානෙනා”තිපි වදන්ති කෙච්චි, තදයුත්තමෙව පට්ඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය එව ඉධ ඉච්ඡිතත්තා. පහායාති පජහිත්වා. ගතොති උත්තරිවිසෙසං ඤාණගමනෙන පටිපන්නො. පහායාති වා පහානහෙනු, පහානෙ වා සති.

හෙතුලක්ඛණත්ථෙසු හි අයං ත්වා-සද්දො “සක්කො හුත්වා නිබ්බත්ති” තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.355) විය. කාමච්ඡන්දාදිප්පභානහෙතුකඤ්ච “ගතො” ති එත්ථ චුත්තං අවබෝධසඬ්ඛාතං, පටිපත්තිසඬ්ඛාතං වා ගමනං කාමච්ඡන්දාදිප්පභානෙන ව තං ලක්ඛියති, එස නයො “පදාලෝචා” තිආදීසුපි. අබ්‍යාපාදෙනාති මෙත්තාය. ආලෝකසඤ්ඤායාති විභූතං කත්වා මනසිකාරෙන උපට්ඨිතාලෝකසඤ්ඤානෙන. අවික්ඛෙපෙනාති සමාධිනා. ධම්මවචන්ථානෙනාති කුසලාදිධම්මානං යාථාවනිච්ඡයෙන, සප්පච්චයනාමරූපවචන්ථානෙනාතිපි වදන්ති.

එවං කාමච්ඡන්දාදිනිවරණප්පභානෙන “අභිජ්ඣං ලොකෙ පභායා” තිආදීනා චුත්තාය පට්ඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය භගවතො ඤාණගමනවිසිට්ඨං තථාගතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨහි සමාපත්තීහි, අට්ඨාරසහි ව මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං “ඤාණෙනා” තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහකඬ්ඛාවිතරණානඤ්ඤි විනිබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දුර්කරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤායං ධීතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති, තස්මා අවිජ්ජාපදාලනං විපස්සනාය උපායො. තථා ඤානසමාපත්තිසු අභිරතීනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන, තත්ථ අනභිරතියා විනෝදිතාය ඤානාදීනං සමධිගමොති සමාපත්තියා අරතිවිනෝදනං උපායො. සමාපත්තිවිපස්සනානුක්කමෙන පන උපරි වක්ඛමානනායෙන නිද්දිසිතබ්බෙපි නිවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨා කාමච්ඡන්දාදිවසෙන දස්සිතනිවරණෙසුපි සඬ්ගහදස්සනත්ථං උප්පට්ඨාටිනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො.

සමාපත්තිවිහාරපචෙසනනිබන්ධනෙන නිවරණානි කවාටසදිසානීති ආහ “නිවරණකවාටං උග්ඝාටෙත්වා” ති. “රත්තිං අනුචිතක්කෙත්වා අනුචිතාරෙත්වා දිවා කම්මන්තෙ පයොජෙති” ති මජ්ඣිමාගමවරෙ මූලපණ්ණාසකෙ වම්මිකසුත්තෙ (ම. නි. 1.249) චුත්තට්ඨානෙ විය විතක්කවිචාරා වූපසමා [ධුමායනා (දී. නි. ටී. 1.7)] අධිජ්ජෙතාති සන්ධාය “විතක්කවිචාරධූමං වූපසමෙත්වා” ති චුත්තං, විතක්කවිචාරසඬ්ඛාතං ධූමං වූපසමෙත්වාති අත්ථො. “විතක්කවිචාර” මිච්චෙව අධුනා පායො, සො න පොරාණො ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන, ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන ව යථාචුත්තපායස්සෙව උද්ධතත්තා. විරාජෙත්වාති ජිගුච්ඡිත්වා, සමතික්කමිත්වා වා. තද්වහයත්ථො හෙස “පිනියා ව විරාගා” තිආදීසු (දී. නි. 1.7; ම. නි. 3.155; පාරා. 11; විහ. 625) විය. කාමං පට්ඨමජ්ඣානුපවාසෙ එව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානුපවාසෙ එව ව සුඛං පභීයති, අතිසයප්පභානං පන සන්ධායාහ “චතුත්ථජ්ඣානෙන සුඛදුක්ඛං පභායා” ති.

රූපසඤ්ඤාති සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානාති වෙව තදාරම්මණානි ව චුත්තානි. රූපාවචරජ්ඣානමිපි හි “රූප” ත්ති චූච්චති උත්තරපදලොපෙන “රූපී රූපානි පස්සති” තිආදීසු (ධ. ස. 248) තස්ස ආරම්මණමිපි කසිණරූපං පුරිමපදලොපෙන “බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි” තිආදීසු (ධ. ස. 223 ආදයො) තස්මා ඉධ රූපෙ රූපජ්ඣානෙන තංසහගතා සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානාති චුත්තානි, රූපං සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං,

රූපසඤ්ඤාසමන්තාගතන්ති චූත්තං හොති. එවං පථවිකසිණාදිහෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති චෙදිතබ්බං. පටිසසඤ්ඤාති චක්ඛාදීනං චත්ථුතං, රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිසාතෙන පටිහනනෙන විසයිවිසයසමොධානෙන සමුප්පන්නා ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතා සඤ්ඤා. නානත්තසඤ්ඤාති අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එතාසං චතුචත්තාලියසඤ්ඤානමෙතං අධිවචනං. එතා හි යස්මා රූපසද්දාදිහෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති, යස්මා ච නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා ‘‘නානත්තසඤ්ඤා’’ති චූච්චන්ති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා, තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනායෙතං නාමං. නිච්චසඤ්ඤන්ති සඬබ්බධම්මෙ ‘‘නිච්චා සස්සතා’’ති පවත්තමිච්ඡාසඤ්ඤං, සඤ්ඤාසිසෙන චෙත්ථ දිට්ඨිවිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. නිබ්බදානුපස්සනායාති සඬබ්බරෙසු නිබ්බන්දනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නන්දිත්ති සප්පිතිකතණ්හං. විරාගානුපස්සනායාති සඬබ්බරෙසු විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නිරොධානුපස්සනායාති සඬබ්බරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය, ‘‘තෙ සඬබ්බරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උප්පජ්ජන්ති’’ති එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. තෙනෙවාහ ‘‘නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති, නො සමුදෙති’’ති. මුඤ්චිතුකම්යතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. පටිසඬබ්බාසන්තිට්ඨනා හි අයං. ආදානන්ති නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමුහකිච්චාරම්මණානං වසෙන එකත්තග්ගහණං සනසඤ්ඤා. ආයුහනං අභිසඬබරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති විපරිණාමො. ධූවසඤ්ඤන්ති ථීරභාවග්ගහණසඤ්ඤං. නිමිත්තන්ති සමුහාදිසනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡේදනාය සඬබ්බරානං සවිග්ගහනං. පණ්ඩිත්ති රාගාදිපණ්ඩිං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඬබ්බරෙසු නින්තතා.

අභිනිවෙසන්ති අත්තානුදිට්ඨිං. අනිච්චාදිවසෙන සබ්බධම්මතිරණං අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාහිනිවිසෙන්නි අසාරෙ සාරග්ගහණවිපල්ලාසං. ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නොති අභිනිවෙසො සම්මොභාහිනිවෙසො නාම. කෙච් පන ‘‘අහොසිං නු ඛො අහමතිතමද්ධාන’න්තිආදිනා පවත්තසංසයාපත්ති සම්මොභාහිනිවෙසො’’ති වදන්ති. සඬබ්බරෙසු ලෙණතාණභාවග්ගහණං ආලයාහිනිවෙසො. ‘‘ආලයරතා ආලයසමුදිතා’’ති (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; මහාව. 7, 8) වචනතො ආලයො චූච්චති තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු, රූපාදීසු ව අභිනිවෙසවසෙන පවත්තියා ආලයාහිනිවෙසොති කෙච්. ‘‘එවංවිධා සඬබ්බරා පටිනිස්සජ්ජියන්ති’’ති පවත්තඤාණං පටිසඬබ්බානුපස්සනා. වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං, නිබ්බානං, තත්ථ ආරම්මණකරණසඬබ්බාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්තියා විවට්ටානුපස්සනා, ගොත්රභූ.

සංයෝගානිනිවෙසන්ති සංයුජ්ජනවසෙන සඬබාරෙසු අනිනිවිසනං. දිට්ඨොකට්ඨොති දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨො, පහාතෙකට්ඨො ව. ඔළාරිකෙති උපරිමග්ගවජ්ඣෙ කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං, අඤ්ඤා දස්සනපහාතබ්බා ව දුතියමග්ගවජ්ඣෙහිපි ඔළාරිකාති තෙසම්පි තබ්බවතීයතා සියා. අණුසහගතෙති අණුභූතෙ. තබ්බාවචුත්තිකො හි එත්ථ සහගතසද්දො. ඉදං පන හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣෙ අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං. සබ්බකිලෙසෙති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පට්ඨාදිමග්ගෙහි පහිනා කිලෙසා පුන පහීයන්ති. සබ්බසද්දො චෙත්ථ සජ්ජදෙසවිසයො ‘‘සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්සා’’තිආදියු විය (ධ. ප. 129).

කක්ඛලත්තං කඨිනභාවො. පග්ගරණං ද්වභාවො. ලොකියවායුනා භස්තස්ස විය යෙන තංතංකලාපස්ස උද්ධුමායනං, ථම්මභාවො වා, තං විත්ථම්මනං. විජ්ජමානෙපි කලාපන්තරභූතානං කලාපන්තරභූතෙහි චුට්ඨභාවෙ තංතංභූතවිචිත්තතා රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං යො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්චුට්ඨොව, අඤ්ඤා භූතානං පරිච්ඡෙදභාවො න සියා ඛ්‍යාපිතභාවාපත්තිතො. යස්මිං කලාපෙ භූතානං පරිච්ඡෙදො, තෙහි තත්ථ අසම්චුට්ඨභාවො අසම්චුට්ඨලක්ඛණං, තෙනාහ භගවා ආකාසධාතුනිද්දෙසෙ ‘‘අසම්චුට්ඨො චතුහි මහාභූතෙහි’’ති (ධ. ස. 637).

විරොධිපච්චයසන්තිපාතෙ විසදියුජ්ජන්ති රූප්පනං. චෙත්තනාපධානත්තා සඬබාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙත්තනාවසෙනෙතං චුත්තං ‘‘සඬබාරානං අභිසඬබරණලක්ඛණ’’න්ති. තථා හි සුත්තන්තභාජනියෙ සඬබාරක්ඛන්ධවිභවිගෙ ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙත්තනා’’තිආදිනා (විභ. 12) චෙත්තනාව විභත්තා. අභිසඬබරලක්ඛණා ව චෙත්තනා. යථාහ ‘‘තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසඬබාරො, කුසලා චෙත්තනා’’තිආදි (විභ. 226) සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ යපනං අනිනිරොපනං. ආරම්මණානමනුබන්ධනං අනුමජ්ජනං. සවිජ්ජාරිකතා ඵරණං. අධිමුච්චනං සද්දහනං අධිමොක්ඛො. අස්සද්ධියෙති අස්සද්ධියහෙතු. නිමිත්තත්ථෙ චෙතං භුම්මං. එස නයො කොසජ්ජාදියුපි. කායචිත්තපරිලාභුපසමො වූපසමලක්ඛණං. ලීනුද්ධච්චරහිතෙ අධිචිත්තෙ චත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අඛ්‍යාචට්ඨාය අජ්ඣුපෙක්ඛනං පටිසඬබානං පක්ඛපාතුපච්ඡෙදනො.

මුසාවාදාදීනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලුබ්භානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛභාවතො පරිග්ගාහකසභාවා සම්මාවාචා සිනිද්ධභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ, සම්මාවාචාපච්චයසුභාසිතං සොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්භාතීති සා පරිග්ගහලක්ඛණා. කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙති, සයඤ්ච සමුට්ඨානං සට්ඨං හොතීති සම්මාකම්මන්තසඬබාතා විරති සමුට්ඨානලක්ඛණාති දට්ඨබ්බා, සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං සමුට්ඨානං කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියචුත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සුද්ධි වොදානං.

“සඬ්ඛාරා” ති ඉඳ වෙනනා අධිප්පෙතා, න පන “සඬ්ඛාරා
 සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො” තිආදීසු (ධ. ස. 583, 985; විහ. 1, 20, 52) විය
 සමපඤ්ඤාසවෙනසිකාති වුත්තං “සඬ්ඛාරානං වෙනනාලක්ඛණ” ති.
 අවිජ්ජාපච්චයා හි පුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරාදිකාව වෙනනා. ආරම්මණාහිමුඛභාවො නමනං.
 ආයතනං පවත්තනං. සලායතනවසෙන හි විත්තවෙනසිකානං පවත්ති. තණ්හාය
 හෙතුලක්ඛණති එත්ථ වට්ටස්ස ජනකහෙතුභාවො තණ්හාය හෙතුලක්ඛණං,
 මග්ගස්ස පන වක්ඛමානස්ස නිබ්බානසම්පාපකත්තන්ති අයමෙනෙසං විසෙසො.
 ආරම්මණස්ස ගහණලක්ඛණං. පුන උප්පත්තියා ආයුහනලක්ඛණං. සත්තජීවනො
 සුඤ්ඤතාලක්ඛණං. පදහනං උස්සාහනං. ඉජ්ඣනං සම්පත්ති. වට්ටනො නිස්සරණං
 නියානං. අවිපරිතභාවො තථලක්ඛණං. අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං එකරසො,
 අනුනාධිකභාවො. යුගනද්ධා නාම සමථවිපස්සනා අඤ්ඤමඤ්ඤොපකාරතාය
 යුගලවසෙන ඛන්ධිතඛිතො. “සද්ධාපඤ්ඤා පග්ගභාවික්ඛෙපා” තිපි වදන්ති.
 විත්තවිසුද්ධි නාම සමාධි. දිට්ඨිවිසුද්ධි නාම පඤ්ඤා. ඛයොති කිලෙසක්ඛයො
 මග්ගො, තස්මිං පවත්තස්ස සම්මාදිට්ඨිසඬ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස සමුච්ඡේදනලක්ඛණං.
 කිලෙසානමනුප්පාදපරියොසානතාය අනුප්පාදො, එලං. කිලෙසවූපසමො පස්සද්ධි.
 ඡන්දස්සාති කත්තුකාමතාඡන්දස්ස. පතිට්ඨාභාවො මූලලක්ඛණං.
 ආරම්මණපටිපාදකතාය සම්පයුත්ත-ධම්මානමුප්පත්තිහෙතුතා
 සමුට්ඨාපනලක්ඛණං. විසයාදිසන්තිපාතෙන ගහෙනබ්බාකාරො සමොධානං. යා
 “සඬ්ඛනී” ති වුවිච්ඡි “තිණ්ණං සඬ්ඛනී එස්සො” තිආදීසු. සමං, සම්මා වා ඔදහන්ති
 සම්පිණ්ඩිතා භවන්ති සම්පයුත්තධම්මා අනෙතාතිපි සමොධානං, එස්සො,
 තබ්බාවො සමොධානලක්ඛණං. සමොසරන්ති සන්තිපතන්ති එත්ථාති
 සමොසරණං, වෙදනා. තාය හි විනා අප්පවත්තමානා සම්පයුත්තධම්මා
 වෙදනානුභවනතිමිත්තං සමොසටා විය හොත්තීති එවං වුත්තං, තබ්බාවො
 සමොසරණලක්ඛණං. පාසාදාදීසු ගොපානසීනං කූටං විය සම්පයුත්තධම්මානං
 පාමොක්ඛභාවො පමුඛලක්ඛණං. සතියා සබ්බත්ථකත්තා සම්පයුත්තානං
 අධිපතිභාවො ආධිපතෙයාලක්ඛණං. තතො සම්පයුත්තධම්මතො, තෙසං වා
 සම්පයුත්තධම්මානං උත්තරි පධානං තතුත්තරි, තබ්බාවො තතුත්තරියලක්ඛණං.
 පඤ්ඤත්තරා හි කුසලා ධම්මා. විමුත්තීති එලං කිලෙසෙහි විමුච්චිත්ථාති කත්වා. තං
 පන සීලාදිගුණසාරස්ස පරමුක්කංසභාවෙන සාරං. තතො උත්තරි ධම්මස්සාභාවතො
 පරියොසානං. අයඤ්ච ලක්ඛණවිභාගො ඡධාතුපඤ්චකානඬ්ඛාදිවසෙන
 තංතංසුත්තපදානුසාරෙන පොරාණට්ඨකථායමාගතනයෙන වුත්තොති දට්ඨබ්බං.
 තථා හි පුබ්බෙ වුත්තොපි කොචි ධම්මො පරියායන්තරප්පකාසනත්ථං පුන
 දස්සිතො. තතො එව ව “ඡන්දමූලකා ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා එස්සසමොධානා
 වෙදනාසමොසරණා” ති “පඤ්ඤත්තරා කුසලා ධම්මා” ති, “විමුත්තිසාරමීදං
 බ්‍රහ්මවරිය” ති, “නිබ්බානොගධඤ්චි ආවුසො බ්‍රහ්මවරියං
 නිබ්බානපරියොසාන” ති [සං. නි. 3.512 (අත්ථනො සමානං)] ව සුත්තපදානං
 වසෙන ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණ” තිආදි වුත්තං. තෙසං තෙසං ධම්මානං තථං
 අවිතථං ලක්ඛණං ආගතොති අත්ථං දස්සෙති “එව” තිආදිනා. තං පන ගමනං ඉඳ
 ඤාණගමනමෙවාති වුත්තං “ඤාණගතියා” ති. සතිපි ගතසද්දස්ස

අවබෝධනත්ථභාවෙ ඤාණගමනත්ථෙතෙවෙසො සිද්ධොති න චුත්තො. ආ-
සද්දස්ස වෙත්ථ ගතසද්දානුවත්තිමත්තමෙව. තෙනාහ “පත්තො අනුප්පත්තො”ති.

අවිපරීතසභාවත්තා “තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානී”ති චුත්තං.
අවිපරීතසභාවතො තථානී. අමුසාසභාවතො අවිතථානී. අඤ්ඤාකාරරහිතතො
අනඤ්ඤථානී. සච්චසංයුත්තාදීසු ආගතං පරිපුණ්ණසච්චවතුක්කකථං සන්ධාය
“ඉති විත්ථාරො”ති ආහ. “තස්මා”ති චත්වා තදපරාමසිතබ්බමෙව දස්සෙති
“තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා”ති ඉමිනා. එස නයො ඊදිසෙසු.

එවං සච්චවසෙන චතුත්ථකාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි
පච්චයපච්චසුප්පන්තභාවෙන අවිපරීතසභාවත්තා තථභුතානං
පට්ච්චසමුප්පාදඛිගානං වසෙනාපි දස්සෙත්තො “අපිචා”තිආදිමාහ. තත්ථ
ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති ජාතිපච්චයා සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස
අත්තතො පච්චයානුරූපස්ස උද්ධං උද්ධං ආගතසභාවො, අනුපචත්තට්ඨොති
අත්ථො. අථ වා සම්භූතට්ඨො ව සමුදාගතට්ඨො ව සම්භූතසමුදාගතට්ඨො පුබ්බපදෙ
උත්තරපදලොපවසෙන. සමාහාරද්වන්දෙපි හි පුල්ලිඛිගමිච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා. න
වෙත්ථ ජාතිතො ජරාමරණං න භොති, න ව ජාතිං විනා අඤ්ඤතො භොතීති
ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො. ඉත්ථමෙව ජාතිතො සමුදාගච්ඡතීති ජාති
පච්චයසමුදාගතට්ඨො. ඉදං චුත්තං භොති – යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො භොති,
තදනුරූපං පාතුභූතසභාවොති. පච්චයපක්කං පන අවිජ්ජාය සඬබ්බාරානං
පච්චයට්ඨොති එත්ථ න අවිජ්ජා සඬබ්බාරානං පච්චයො න භොති, න ව අවිජ්ජං විනා
සඬබ්බාරා උප්පජ්ජන්ති. යා යා අවිජ්ජා යෙසං යෙසං සඬබ්බාරානං යථා යථා පච්චයො
භොති, අයං අවිජ්ජා සඬබ්බාරානං පච්චයට්ඨො පච්චයසභාවොති අත්ථො. තථානං
ධම්මානන්ති පච්චයාකාරධම්මානං. “සුගතො”තිආදීසු (පාරා. 1) විය ගමුසද්දස්ස
බුද්ධියත්ථතං සන්ධාය “අභිසම්බුද්ධත්තා”ති චුත්තං, න ඤාණගමනත්ථං.
ගතිබුද්ධියත්ථා හි සද්දා අඤ්ඤමඤ්ඤපරියායා. තස්මා “අභිසම්බුද්ධත්ථො භෙත්ථ
ගතසද්දො”ති අධිකාරො, ගම්‍යමානත්තා වා න පයුත්තො.

යං රූපාරම්මණං නාම අත්ථී, තං භගවා ජානාති පස්සතීති සම්බන්ධො.
සදෙවකෙ...පෙ.... පජායාති ආධාරො “අත්ථී”ති පදෙති පුන අපරිමාණාසු
ලොකධාතුසඋභි තංතිවාසසත්තාපෙක්ඛාය, ආපාඨගමනාපෙක්ඛාය වා චුත්තං.
තෙන භගවතා විහජ්ජමානං තං රූපායතනං තථමෙව භොතීති යොජෙතබ්බං.
තථාචිතථභාවෙ කාරණමාහ “එවං ජානතා පස්සතා”ති. සබ්බාකාරතො ඤාතත්තා
පස්සිතත්තාති හි භෙත්ථන්තොගධමෙතං පදද්වයං. ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙනාති එත්ථ
ආදි-සද්දෙන මජ්ඣත්තං සම්ගණ්හාති. තථා
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තපරිත්තඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධාතදුභයාදිභෙදමපි.
ලබ්භමානකපදවසෙනාති “රූපායතනං දිට්ඨං සද්දායතනං සුතං ගන්ධායතනං
රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං මුතං සබ්බං රූපං මනසා විඤ්ඤාත”න්ති (ධ. ස.
966) වචනතො දිට්ඨපදඤ්ච විඤ්ඤාතපදඤ්ච රූපාරම්මණෙ ලබ්භති. රූපාරම්මණං
ඉට්ඨං අනිට්ඨං මජ්ඣත්තං පරිත්තං අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්තං අජ්ඣත්තං

බහිද්ධා දිට්ඨං විඤ්ඤාතං රූපං රූපායතනං රූපධාතු වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පට්ඨං නිලං පිතකන්ති එවමාදිහි අනෙකෙහි නාමෙහි.

“ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙනා” තිආදිනා හි අනෙකනාමභාවං සරූපතො නිදස්සෙති. තෙරසහි වාරෙහීති ධම්මසඬගණියං රූපකණ්ඩෙ (ධ. ස. 615) ආගතෙ තෙරස නිද්දෙසවාරෙ සන්ධායාහ. එකෙකස්මිං වාරෙ චෙත්ථ චතුත්තං චතුත්තං චත්ථාපනනායානං වසෙන “ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහි” ති වුත්තං. තථමෙවාති යථාචුත්තෙන ජානනෙන අප්පට්ඨත්තියදෙසනනාය, යථාචුත්තෙන ච පස්සනෙන අවිපරිතදස්සිතාය සච්චමෙව. තමත්ථං චතුරඬගුත්තරෙ කාළකාරාමසුත්තෙන (අ. නි. 4.24) සාධෙත්තො “චුත්තඤ්චෙන” තිආදිමාහ. ච-සද්දො චෙත්ථ දළ්භිකරණභොතකො, තෙන යථාචුත්තස්සත්ථස්ස දළ්භිකරණං භොතෙති, සම්පිණ්ඩනත්ථො චා අට්ඨානපයුත්තො, න කෙවලං මයා එව, අථ ඛො භගවතාපීති. අනුච්චරිතන්ති පරිචරිතං. ජානාමි අබ්භඤ්ඤාසිත්ති පච්චුප්පන්තාතිතකාලෙසු ඤාණප්පවත්තිදස්සනෙන අනාගතෙපි ඤාණප්පවත්ති දස්සිතායෙව නයතො දස්සිතන්තා. විදිත-සද්දො පන අනාමට්ඨකාලවිසෙසො කාලත්තයසාධාරණන්තා “දිට්ඨං සුත්තං මුත” තිආදිසු (දී. නි. 3.187; ම. නි. 1.7; සං. නි. 2.208; අ. නි. 4.23; පටි. ම. 1.121) විය, පාකටං කත්වා ඤාතන්ති අත්ථො, ඉමිනා චෙතං දස්සෙති “අඤ්ඤෙ ජානන්තියෙව, මයා පන පාකටං කත්වා විදිත” ති. භගවතා හි ඉමෙහි පදෙහි සබ්බඤ්ඤාභූමි නාම කථිතා. න උපට්ඨාසීති තං ඡද්ධාරිකමාරම්මණං තණ්හාය වා දිට්ඨියා වා තථාගතො අත්තන්තනියවසෙන න උපට්ඨාසි න උපගච්ඡති, ඉමිනා පන පදෙන ඛිණාසවභූමි කථිතා. යථා රූපාරම්මණාදයො ධම්මා යංසභාවා, යංපකාරා ච, තථා තෙ ධම්මෙ තංසභාවෙ තංපකාරෙ ගමති පස්සති ජානාතිති තථාගතොති ඉමමත්ථං සන්ධාය “තථදස්සිඅත්ථෙ” ති වුත්තං. අනෙකත්ථා හි ධාතුසද්දා. කෙච්චි පන නිරුත්තිනයෙන, පිසොදරාදිගණපක්ඛෙපෙන (පාරා. අට්ඨ. 1; විසුද්ධි. 1.142) වා දස්සි-සද්දලොපං, ආගත-සද්දස්ස වාගමං කත්වා “තථාගතො” ති පදසිද්ධිමෙත්ථ වණ්ණෙණන්ති, තදයුත්තමෙව විජ්ජමානපදං ඡඩ්ඛෙත්වා අවිජ්ජමානපදස්ස ගහණතො. චුත්තඤ්ච චූද්ධවංසට්ඨකථායං -

“තථාකාරෙන යො ධම්මෙ, ජානාති අනුපස්සති;
තථදස්සිති සම්චූද්ධො, තස්මා චුත්තො තථාගතො” ති. (චූ. වං. අට්ඨ.
රතනවඬකමනකණ්ඩවණ්ණනා);

එත්ථ “අනුපස්සති” ති ආගතසද්දත්ථං වත්වා තදිදං ඤාණපස්සනමෙවාති දස්සෙතුං “ජානාති” ති, සද්දාධිගතමත්ථං පන විභාවෙතුං “තථදස්සි” ති ච වුත්තං.

යං රත්තින්ති යස්ස රත්තියං, අච්චන්තසංයොගෙ වා එතං උපයොගවචනං රත්තෙකදෙසභූතස්ස අභිසම්චූජ්ඣාකක්ඛණස්ස අච්චන්තසංයොගත්තා, සකලාපි වා එසා රත්ති අභිසම්බොධාය පදහනකාලත්තා පරියායෙන අච්චන්තසංයොගභූතාති දට්ඨබ්බං. පථවිපුක්ඛලනිරුත්තරභූමිසිසගතන්තා න පරාජිතො අඤ්ඤෙහි එත්ථාති අපරාජිතො, ස්වෙව පල්ලඬකොති අපරාජිතපල්ලඬකො, තස්මිං. තිණ්ණංමාරානන්ති කිලෙසාහිසඬ්ඛාරදෙවපුත්තමාරානං, ඉදඤ්ච නිජ්ජපරියායතො

වුත්තං, පරියායතො පන භෙට්ඨා වුත්තනයෙන පඤ්චන්තමි මාරානං මද්දනං
 වෙදිතබ්බං. මත්ථකන්ති සාමත්ථියසඬ්ඛාතං සීසං. එත්ථන්තරෙති උභින්නං
 රත්තිනමන්තරෙ. “පයමබොධියාපී”ති ආදිනා
 පඤ්චවත්තාලිසවස්සපරිමාණකාලමෙව අන්තොගධහෙදෙන නියමෙත්වා
 විසෙසෙති. තාසු පන විසතිවස්සපරිවර්ජින්නා පයමබොධීති විනයගණ්ඨීපදෙ වුත්තං,
 තඤ්ච තදට්ඨකථායමෙව “භගවතො හි පයමබොධියං විසතිවස්සන්තරෙ
 නිබද්ධුපට්ඨාකො නාම නත්ථි”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.16) කථිතන්තා පයමබොධි නාම
 විසතිවස්සානීති ගහෙත්වා වුත්තං. ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන
 “පඤ්චවත්තාලිසාය වස්සෙසු ආදිතො පන්තරස වස්සානි පයමබොධි”ති වුත්තං,
 එවඤ්ච සති මජ්ඣෙ පන්තරස වස්සානි මජ්ඣමබොධි, අන්තෙ පන්තරස වස්සානි
 පච්ඡිමබොධීති තිණ්ණං බොධිතං සමප්පමාණතා සියා, තමිපි යුත්තං.
 පන්තරසතිකෙන හි පඤ්චවත්තාලිසවස්සානි පරිපුරෙන්නි. අට්ඨකථායං පන
 පන්තරසවස්සප්පමාණාය පයමබොධියා විසතිවස්සෙසුයෙව අන්තොගධත්තා
 “පයමබොධියං විසතිවස්සන්තරෙ”ති වුත්තන්ති එවමිපි සක්කා විඤ්ඤාතුං. “යං
 සුත්ත”න්ති ආදිනා සම්බන්ධො.

නිද්දොසතාය අනුපවජ්ජං අනුපවදනීයං. පක්ඛිපිතබ්බාභාවෙන අනුතං.
 අපනෙතබ්බාභාවෙන අනධිකං. අත්ථබ්බාඤ්ජනාදිසම්පත්තියා
 සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං. නිම්මදනහෙතු නිම්මදනං. වාලග්ගමත්තමිපිති
 වාලධිලොමස්ස කොට්ඨපමාණමිපි. අවක්ඛලිතන්ති විරාධිතං මුසා භණිතං.
 එකමුද්දිකායාති එකරාජලඤ්ජනෙන. එකනාලියාති එකාළ්භකෙන, එකතුම්බෙන
 වා. එකතුලායාති එකමානෙන. “තථමෙවා”ති වුත්තමෙවත්ථං නො අඤ්ඤාති
 බ්බාතිරෙකතො දස්සෙති, තෙන යදත්ථං භාසිතං, එකන්තෙන තදත්ථනිප්ථාදනතො
 යථා භාසිතං භගවතා, තථායෙවාති අවිපරිතදෙසනතං දස්සෙති. “ගදත්ථො”ති
 එතෙන තථං ගදති භාසතීති තථාගතො ද-කාරස්ස ත-කාරං, නිරුත්තිනයෙන ව
 ආකාරාගමං කත්වා, ධාතුසද්දානුගතෙන වා ආකාරෙනාති නිබ්බවනං දස්සෙති.

එවං “සුගතො”ති ආදීසු (පාරා. 1) විය ධාතුසද්දනිප්ථන්තිපරිකප්පෙන නිරුත්තිං
 දස්සෙත්වා බාහිරත්ථසමාසෙනපි දස්සෙතුං “අපිවා”ති ආදි වුත්තං. ආගදනන්ති
 සබ්බභිතනිප්ථාදනතො භුසං කථනං වචනං, තබ්බාවමත්තො වා ආ-සද්දො.

තථා ගතමස්සාති තථාගතො. යථා වාචාය ගතං පවත්ති, තථා කායස්ස, යථා වා
 කායස්ස ගතං පවත්ති, තථා වාචාය අස්ස, තස්මා තථාගතොති අත්ථො. තදෙව
 නිබ්බවනං දස්සෙතුං “භගවතො”ති ආදිමාහ. තත්ථ හි “ගතො පවත්තො, ගතා
 පවත්තා”ති ව එතෙන කායවච්ඡිකිරියානං අඤ්ඤාමඤ්ඤානුලොමනවචනිච්ඡාය
 කායස්ස, වාචාය ව පවත්ති ඉධ ගත-සද්දෙන කථිතාති දස්සෙති,
 “එවංභූතස්සා”ති ආදිනා බාහිරත්ථසමාසං, “යථා තථා”ති එතෙන යංතං-සද්දානං
 අබ්බාහිවාරිතසම්බන්ධතාය “තථා”ති වුත්තෙ “යථා”ති අයමත්ථො
 උපට්ඨිතොයෙව හොතීති තථාසද්දත්ථං, “වාදී කාරී”ති එතෙන පවත්තිසරූපං,
 “භගවතො හී”ති එතෙන යථාවාදීතථාකාරිතාදිකාරණන්ති. “එවංභූතස්සා”ති

යථාචාර්යතථාකාරිකාදිනා පකාරෙන පවත්තස්ස, ඉමං පකාරං වා පත්තස්ස. ඉතීති
 චුත්තප්පකාරං නිද්දිසති. යස්මා පනෙත්ථ ගත-සද්දො වාචාය පවත්තිමිපි දස්සෙති,
 තස්මා කාමං තථාචාර්යතාය තථාගතොති අයමිපි අත්ථො සිද්ධො හොති, සො පන
 පුබ්බෙ පකාරන්තරෙන දස්සිතොති පාරිසෙසනායෙන තථාකාරිකාඅත්ථමෙව
 දස්සෙතුං “එවං තථාකාරිකාය තථාගතො”ති චුත්තං. චුත්තඤ්ච –

“යථා වාචා ගතා යස්ස,
 තථා කායො ගතො යතො;
 යථා කායො තථා වාචා,
 තතො සත්ථා තථාගතො”ති.

භවග්ගං පරියන්තං කත්වාති සම්බන්ධො. යං පනෙතෙ වදන්ති “තිරියං විය
 උපරි, අධො ව සන්ති අපරිමාණා ලොකධාතුයො”ති, තෙසං තං පටිසෙධෙතුං එවං
 චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. විමුත්තියාති ඵලෙන. විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනෙනාති
 පච්චවෙක්ඛණාඤ්ඤාණසඬ්ඛාතෙන දස්සනෙන. තුලොති සදිසො. පමාණන්ති
 මිනනකාරණං. පරෙ අභිභවති ගුණෙන අප්පකොත්ථරති අධිකො භවතීති අභිභූ.
 පරෙහි න අභිභූතො අප්පකොත්ථවොති අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථුති එකංසවචනෙ
 නිපාතො. දස්සනවසෙන දසො, සබ්බං පස්සතීති අත්ථො. පරෙ අත්තනො වසං
 වත්තෙතීති වසවත්තී.

“අභිභවනට්ඨෙත තථාගතො”ති අයං න සද්දතො ලබ්භති, සද්දතො පන
 එවන්ති දස්සෙතුං “තත්ත්ව”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ අගදොති දිබ්බාගදො අගං
 රොගං දාති අවබ්භිසිති, නත්ථි වා ගදො රොගො එතෙනාති කත්වා,
 තස්සදිසට්ඨෙත ඉධ දෙසනාවිලාසස්ස, පුඤ්ඤස්සයස්ස ව අගදතා ලබ්භතීති ආහ
 “අගදො වියා”ති. යාය ධම්මධාතුයා දෙසනාවිජම්භනප්පත්තා, සා දෙසනාවිලාසො.
 ධම්මධාතූනි ව සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමෙව. තෙන හි ධම්මානමාකාරහෙදං ඤත්වා
 තදනුරූපං දෙසනං නියාමෙති. දෙසනාවිලාසොයෙව දෙසනාවිලාසමයො යථා
 “දානමයං සිලමය”න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 34) අධුනා පන
 පොත්ථකෙසු බහුසුපි මය-සද්දො න දිස්සති. පුඤ්ඤස්සයොති උස්සනං, අතිරෙකං
 වා ඤාණාදිසම්භාරභූතං පුඤ්ඤං. “තෙනා”තිආදි ඔපම්මසම්පාදනං. තෙනාති ව
 තදුභයෙන දෙසනාවිලාසෙන වෙව පුඤ්ඤස්සයෙන ව සො භගවා අභිභවතීති
 සම්බන්ධො. “ඉතී”තිආදිනා බාහිරත්ථසමාසං දස්සෙති. සබ්බලොකාභිභවතෙන
 තථො, න අඤ්ඤථාති චුත්තං හොති.

තථාය ගතොති පුරිමසච්චත්තයං සන්ධායාහ, තථං ගතොති පන පච්ඡිමසච්චං.
 චතුසච්චානුක්කමෙන චෙත්ථ ගත-සද්දස්ස අත්ථවතුක්කං චුත්තං.
 වාචකසද්දසන්නිධානෙ උපසග්ගනිපාතානං තදත්ථජොතනභාවෙන පවත්තනතො
 ගත-සද්දොයෙව අනුපසග්ගො අවගතත්ථං, අතිතත්ථඤ්ච වදන්ති දස්සෙති
 “අවගතො අතීතො”ති ඉමිනා.

“තත්ථා” තිආදි තබ්බිවරණං. ලොකන්ති දුක්ඛසච්චභූතං ලොකං. තථාය තීරණපරිඤ්ඤායාති යොජෙතබ්බං. ලොකනිරොධගාමීනිං පටිපදන්ති අරියමග්ගං, න පන අභිසම්බුජ්ඣනමත්තං. තත්ථ කත්තබ්බකිච්චම්පි කතමෙවාති දස්සෙතුං. “ලොකස්මා තථාගතො විසංයුත්තො” තිආදිනා සච්චවතුක්කෙපි දුතියපක්ඛං වුත්තං, අභිසම්බුජ්ඣනහෙතුං වා එතෙහි දස්සෙති. තතොයෙව හි තානි අභිසම්බුද්ධොති. “යං භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමාරකස්ස සබ්බමකස්ස සස්සමණුබ්බාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං, තස්මා තථාගතොති වුච්චති” ති (අ. නි. 4.23) අඬගුත්තරාගමෙ වතුක්කනිපාතෙ ආගතං පාළිමිමං පෙය්‍යාලමුඛෙන දස්සෙති, තඤ්ච අත්ථසම්බන්ධතාය එව, න ඉමස්සත්ථස්ස සාධකතාය. සා හි පෙය්‍යාලනිද්දිට්ඨා පාළි තථදස්සිතා අත්ථස්ස සාධිකාති. “තස්සපි එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො” ති ඉමිනා සාධ්‍යසාධකසංසන්දනං කරොති. “ඉදම්පි වා” තිආදිනා තථාගතපදස්ස මහාවිසයතං, අට්ඨවිධස්සාපි යථාචුත්තකාරණස්ස නිදස්සනමත්තඤ්ච දස්සෙති. තත්ථ ඉදන්ති අතිත්‍යාසරූපෙන වුත්තං අට්ඨවිධං කාරණං, පි-සද්දො, අපි-සද්දො වා සම්භාවතෙ “ඉත්ථම්පි මුඛමත්තමෙව, පගෙව අඤ්ඤා” ති. තථාගතභාවදීපනෙති තථාගතනාමදීපනෙ. ගුණෙන හි භගවා තථාගතො නාම, නාමෙන ව භගවති තථාගත-සද්දොති. “අසඬබ්බොය්‍යාති නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො” තිආදි (උදා. අට්ඨ. 306; පටි. ම. අට්ඨ. 1.277) හි වුත්තං. අප්පමාදපදං විය සකලකුසලධම්මපටිපත්තියා සබ්බබුද්ධගුණානං තථාගතපදං සඬිගාහකන්ති දස්සෙතුං. “සබ්බාකාරොතා” තිආදිමාහ. වණ්ණෙය්‍යාති පරිකප්පවචනමෙතං “වණ්ණෙය්‍යා වා, න වා වණ්ණෙය්‍යා” ති. වුත්තඤ්ච –

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණෙය්‍යා වණ්ණං,
කප්පම්පි වෙ අඤ්ඤමහාසමානො;
බ්බියෙථ කප්පො විරදීසමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බියෙථ තථාගතස්සා” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; උදා. අට්ඨ. 52; අප. අට්ඨ. 2.7.20; බු. වං. අට්ඨ. කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධවංසවණ්ණනා; වරියා. පකිණ්ණකකථා); –

සමත්ථනෙ වා එතං “සො ඉමං විජට්ඨෙ ජට්” ත්තිආදීසු (සං. නි. 2.23) වියාතිපි වදන්ති කෙච්චි.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – අභිනිභාරතො පට්ඨාය යාව සම්මාසම්බොධි, එත්ථන්තරෙ මහාබොධියානපටිපත්තියා භානට්ඨානසංකිලෙසනිවත්තීනං අභාවතො යථාපණ්ඩානං තථාගතො අභිනිභාරානුරූපං පටිපන්නොති තථාගතො. අථ වා මහිද්ධිකතාය, පටිසම්භිදානං උක්කංසාධිගමෙන අනාවරණඤ්ඤාණතාය ව කත්ථම්පි පටිඝාතාභාවතො යථාරූචි, තථා කායච්චිත්තානං ගතානි ගමනානි පවත්තියො එතස්සාති තථාගතො. අපිච යස්මා ලොකෙ විධයුත්තගතපකාරසද්දා සමානත්ථා දිස්සන්ති, තස්මා යථා විධා

විපස්සිආදයො භගවන්තො නිබ්බසබ්බඤ්ඤාගුණසමඬ්ඛිතාය, අයම්පි භගවා තථා විධොති තථාගතො, යථා යුත්තා ච තෙ භගවන්තො චුත්තනායෙන, අයම්පි භගවා තථා යුත්තොති තථාගතො. අපරො නයො-යස්මා සච්චං තච්ඡං තථන්ති ඤාණස්සෙනං අධිවචනං, තස්මා තථෙත ඤාණෙන ආගතොති තථාගතොති.

“පභාය කාමාදිමලෙ යථා ගතා,
සමාධිඤාණෙහි විපස්සිආදයො;
මහෙසිනො සක්කාමුනී ජුතින්ධරො,
තථා ගතො තෙන තථාගතො මනො.

තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගහෙදතො;
සයම්භුඤාණෙන ජිනො සමාගතො,
තථාගතො චුච්චති සක්කාපුඬ්ඛගවො.

තථානි සච්චානි සමන්තචක්ඛුනා,
තථා ඉදස්පච්චයතා ච සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යෙන යතො විභාවිතා,
යාථාවතො තෙන ජිනො තථාගතො.

අනෙකහෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්තහෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුලොමමත්තනො;
ගුණෙහි ලොකං අභිභුය්‍යිරියති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

යථාභිනීභාරමනො යථාරූපී,
පචත්තවාචාතනුචිත්තභාවතො;
යථාවිධා යෙන පුරා මහෙසිනො,
තථාවිධො තෙන ජිනො තථාගතො.

යථා ච යුත්තා සුගතා පුරාතනා,
තථා ච යුත්තො තථඤාණතො ච සො;
සමාගතො තෙන සමන්තලොචනො,
තථාගතො චුච්චති සක්කාපුඬ්ඛගවො”ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 38 ථොකං විසදිසං); –

සඬ්ඛගගාථා.

“කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ” ති අයං කස්ස පුච්ඡාති ආහ “යෙනා” ති ආදි. එවං සාමඤ්ඤතො යථාචුත්තස්ස සීලමත්තකස්ස පුච්ඡාභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි පුච්ඡා විසෙසභාවඤාපනත්ථං මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 150) ආගතා සබ්බාව පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙති “තත්ථ පුච්ඡා නාමා” ති ආදිනා. තත්ථ තත්ථාති “තං කතමන්ති පුච්ඡති” ති එත්ථ යදෙනං සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාවචනං චුත්තං, තස්මිං.

පකතියාති අත්තනො ධම්මතාය, සයමෙවාති චුත්තං හොති. ලක්ඛණන්ති යො කොචි ඤාතුමිච්ඡිතො සභාවො. අඤ්ඤාතන්ති දස්සනාදිවිසෙසයුත්තෙන, ඉතරෙන වා යෙන කෙනචිපි ඤාණෙන අඤ්ඤාතං. අවත්ථාවිසෙසානි හි ඤාණදස්සනතුලනතීරණානි. අදිට්ඨන්ති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛමිව අදිට්ඨං. අතුලිතන්ති “එත්තකමෙත” න්ති තුලනභූතෙන අතුලිතං. අතීරිතන්ති “එවමෙවිද” න්ති තීරණභූතෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනං. අවිභූතන්ති ඤාණස්ස අපාකටභූතං. අවිභාවිතන්ති ඤාණෙන අපාකටකතං. තස්සාති යථාචුත්තලක්ඛණස්ස. අදිට්ඨං ජොතියති පකාසියති එතායාති අදිට්ඨජොතනා. සංසන්දනත්ථායාති සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණත්ථාය. සංසන්දනඤ්චි සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. දිට්ඨං සංසන්දියති එතායාති දිට්ඨසංසන්දනා. “සංසයපක්ඛන්දො” ති ආදීසු දළ්භතරංනිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා සංසයො. නාතිසංසප්පනමතිහෙදමත්තං විමති. තතොපි අප්පතරං “එවං නු ඛො, න නු ඛො” ති ආදිනා ද්විධා විය පවත්තං ද්වෙළ්භකං. ද්විධා එලති කම්පති විත්තමෙතෙනාති හි ද්වෙළ්භකං හපච්චයං, සකත්ථචුත්තිකපච්චයඤ්ච කත්වා, තෙන ජාතො, තං වා ජාතං යස්සාති ද්වෙළ්භකජාතො. විමති ඡිජ්ජති එතායාති විමතිච්ඡෙදනා. අනත්තලක්ඛණසුත්තාදීසු (සං. නි. 3.59) ආගතං ඛන්ධපඤ්චකපටිසංයුත්තං පුච්ඡං සන්ධායාහ “සබ්බං වත්තබ්බ” න්ති. අනුමතියා පුච්ඡා අනුමතිපුච්ඡා. “තං කිං මඤ්ඤට්ඨ භික්ඛවෙ” ති ආදිපුච්ඡාය හි “කා තුම්භාකං අනුමතී” ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. කටෙතුකමායනාති කටෙතුකාමතාය. “අඤ්ඤාණතා ආපජ්ජති” ති ආදීසු (පාරා. 295) විය හි එත්ථ ය-කාරලොපො, කරණත්ථෙ වා පච්චත්තවචනං, කටෙතුකමායනාය වා පුච්ඡා කටෙතුකමායනාපුච්ඡාතිපි වට්ටති. අත්ථතො පන සබ්බාපි තථා පවත්තවචනං, තදුප්පාදකො වා විත්තුප්පාදොති වෙදිතබ්බං.

යදත්ථං පනායං නිද්දෙසන යො ආහරිතො, තස්ස පුච්ඡා විසෙසභාවස්ස ඤාපනත්ථං “ඉමාසු” ති ආදිමාහ. විත්තාහොගො සමන්තාභාරො. භූසං, සමන්තතො ව සංසප්පනා කඪ්ඛා ආසප්පනා, පරිසප්පනා ව. සබ්බා කඪ්ඛා ඡිත්තා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අග්ගමග්ගෙන සමුච්ඡින්නෙනො. පරෙසං අනුමතියා, කටෙතුකමායනාය ව ධම්මදෙසනාසම්භවතො, තථා එව තත්ථ තත්ථ දිට්ඨත්තා ව චුත්තං “අවසෙසා පන ද්වෙ පුච්ඡා බුද්ධානං අත්ථී” ති. යා පනෙනා “සත්තාධිට්ඨානා පුච්ඡා ධම්මාධිට්ඨානා පුච්ඡා එකාධිට්ඨානා පුච්ඡා අනෙකාධිට්ඨානා පුච්ඡා” ති ආදිනා අපරාපි අනෙකධා පුච්ඡායො නිද්දෙසෙ ආගතා,

තා සබ්බාපි නිද්ධාරෙත්වා ඉධ අවිචයනං “අලං ඵත්තාවතාව, අත්ථිකෙහි පන ඉමිනා නයෙන නිද්ධාරෙත්වා විචෙතබ්බා” ති නයදානස්ස සිජ්ඣනතොති දට්ඨබ්බං.

8. පුච්ඡා ව නාමෙසා විස්සජ්ජනාය සතියෙව යුත්තරුපාති වොදනාය “ඉදානි” තිආදි වුත්තං. අතිපාතනං අතිපාතො. අති-සද්දො චෙත්ථ අතිරෙකත්ථො. සීඝභාවො ඵච ව අතිරෙකතා, තස්මා සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා ඵච අතිරෙකං පාතනං, සණ්ඨකං පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතනන්ති අත්ථො, අභිභවනත්ථො වා, අතික්කම්ම සත්ථාදිහි අභිභවිත්වා පාතනන්ති වුත්තං හොති, වොහාරවචනමෙතං “අතිපාතො” ති. අත්ථතො පන පකරණාදිවසෙනාධිගතත්තා පාණවධො පාණසාතොති වුත්තං හොතීති අධිජ්ජායො. වොහාරතොති පඤ්ඤත්තීතො. සත්තොති ඛන්ධසන්තානො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤත්තී. වුත්තඤ්ඤව –

“යථා හි අභිගසම්භාරා, හොති සද්දො රථො ඉති;
ඵචං ඛන්ධෙසු සන්තෙසු, හොති සත්තොති සම්මුති” ති. (සං. නි. 1.171);

ජීවිතින්ද්‍රියන්ති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය විනස්සති. කස්මා පනෙත්ථ “පාණස්ස අතිපාතො” ති, “පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො” ති ව ඵකචචනනිද්දෙසො කතො, නනු නිරවසෙසානං පාණානං අතිපාතතො විරති ඉධ අධිජ්ජෙතා. තථා හි වක්ඛති “සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පිති සබ්බෙ පාණභූතෙ” තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) බහුවචනනිද්දෙසන්ති? සච්චමෙතං, පාණභාවසාමඤ්ඤෙන පනෙත්ථ ඵකචචනනිද්දෙසො කතො, තත්ථ පන සබ්බසද්දසන්තිධානෙන පුටුත්තං සුච්ඤ්ඤායමානමෙවාති සාමඤ්ඤනිද්දෙසමකත්වා හෙදවචනිච්ඡාවසෙන බහුවචනනිද්දෙසො කතො. කිඤ්ච හියොයා – සාමඤ්ඤතො සංවරසමාදානං, තබ්බිසෙසතො සංවරහෙදොති ඉමස්ස විසෙසස්ස ඤාපනත්ථම්පි අයං වචනහෙදො කතොති වෙදිතබ්බො. “පාණස්ස අතිපාතො” තිආදි හි සංවරහෙදදස්සනං. “සබ්බෙ පාණභූතෙ” තිආදි පන සංවරසමාදානදස්සනන්ති. සද්දවිදු පන “ඊදිසෙසු යානෙසු ජාතිදබ්බාපෙක්ඛවසෙන වචනහෙදමත්තං, අත්ථතො සමාන” න්ති වදන්ති.

තස්මිං පන පාණොති යථාවුත්තෙ දුබ්බිධෙපි පාණො. පාණසඤ්ඤිතොති පාණසඤ්ඤාසමඨිගිතො පුග්ගලස්ස. යාය පන චෙතනාය පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතු තංමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනකමහාභූතා නුප්පජ්ජිස්සන්ති, සා තාදිසපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පාණාතිපාතොති ආහ “ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා” ති, ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකස්ස කායවච්ඡයොගස්ස තන්තිස්සයෙසු මහාභූතෙසු සමුට්ඨාපිකාති අත්ථො. ලද්ධුපක්කමාති හි භූතාති පුරිමභූතාති විය න විසදානි, තස්මා සමානජාතියානං භූතානං කාරණාති න හොන්තීති තෙසුයෙව උපක්කමෙ කතෙ තතො පරානං අසති අන්තරායෙ උප්පජ්ජමානානං භූතානං, තන්තිස්සිතස්ස ව ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො හොති. “කායවච්ඡිද්ධාරාන” න්ති ඵතෙන

විතණ්ඩවාදීමකි. මනොද්වාරෙ පවත්නය වධකවෙනනය පාණාතිපාතභාවං පටික්ඛිපති.

පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජතා තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය වෙනනය බලවහාවතො වෙදිතබ්බා. එකස්සාපි හි පයොගස්ස සහසා නිජ්ඣාදනවසෙන, කිච්චසාධිකාය බහුක්ඛත්තුං පවත්තපවනෙහි ලද්ධාසෙවනාය ව සන්නිට්ඨාපකවෙනනය වසෙන පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාවි බුද්දකෙ වෙව මහන්තෙ ව පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස වෙනනා තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති වත්ථුස්ස මහන්තභාවො. ඉති උභයමිපෙතං වෙනනය බලවහාවෙනෙව භොති. සතිපි ව පයොගවත්ථුනං අමහන්තභාවෙ හන්තබ්බස්ස ගුණමහත්තෙතපි තත්ථ පවත්තඋපකාරවෙනනා විය ඛෙත්තවිසෙසනිජ්ජත්තියා අපකාරවෙනනාපි බලවතී, තිබ්බතරා ව උප්පජ්ජතීති තස්සා මහාසාවජ්ජතා දට්ඨබ්බා. තෙනාහ “ගුණවත්තෙසු”තිආදි. “කිලෙසාන”න්තිආදිනා පන සතිපි පයොගවත්ථුගුණානං අමහන්තභාවෙ කිලෙසුපක්කමානං මුදුතිබ්බතාය වෙනනය දුබ්බලබලවහාවවසෙන අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජභාවො වෙදිතබ්බොති දස්සෙති.

සම්භරියන්ති සහරියන්ති එතෙහිති සම්භාරා, අඬගානි. තෙසු පාණසඤ්ඤිතා, වධකචිත්තඤ්ඤි පුබ්බභාගියානිපි භොන්ති. උපක්කමො පන වධකවෙනනාසමුට්ඨාපිතො සහජාතොව. පඤ්චසම්භාරවතී පන පාණාතිපාතවෙනනාති සා පඤ්චසම්භාරවිනිමුත්තා දට්ඨබ්බා. එස නයො අදින්නාදානාදියුපි.

එත්ථාහ – බණෙ බණෙ නිරුජ්ඣන්තසභාවෙසු සඬබ්බාරෙසු කො හන්ති, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තවෙතසිකසන්තානො, එවං සො අනුපතාපනඡෙදනභෙදනාදිවසෙන න විකොපනසමත්ථො, නාපි විකොපනීයො, අථ රුපසන්තානො, එවමිපි සො අවෙනනතාය කට්ඨකලිඬගරුපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණප්පකාරාදිඅතීතෙසු වා සඬබ්බාරෙසු භවෙය්, අනාගතෙසු වා පච්චුජ්ජන්තෙසු වා. තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො. පච්චුජ්ජන්තෙසු ව සඬබ්බාරානං බණ්කත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣන්තසභාවතාය විනාසාහිමුබ්බෙසු නිජ්ජයොජනො එව පයොගො සියා. විනාසස්ස ව කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පකාරාදිපයොගභෙතුකං මරණං, නිරිහකතාය ව සඬබ්බාරානං කස්ස සො පයොගො, බණ්කත්තා වධාධිජ්ජායසමකාලහිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

වුච්චතෙ – වධකවෙනනාසහිතො සඬබ්බාරානං පුඤ්ඤො සත්තසඬබ්බාතො හන්ති, තෙන පවත්තිතවධජ්ජයොගනිමිත්තාපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතචොභාරජ්ජවත්තිතිබන්ධනො යථාචුත්තවධජ්ජයොගාකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රුපාරුපධම්මසමුභො හඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තවෙතසිකසන්තානො, වධජ්ජයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රුපසන්තානාධිනචුත්තිතාය රුපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගවසෙන

තත්තිබ්බත්තිවිබ්බත්තිකවිසදිසරුපුප්පත්තියා විහතෙ විච්ඡේදො හොතිති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නාපි අහෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොපනො පච්චුප්පත්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු කතපයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඬ්ඛාරකලාපස්ස තථාඅනුප්පත්තිනො, ඛණිකානං සඬ්ඛාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනාධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාචුත්තනයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතප්පයොගො නිරිභකෙසුපි සඬ්ඛාරෙසු සන්තිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තතො අත්තතො අනුරූපච්ඡේදපාදනනියතෙසු කාරණෙසු කත්තුචොභාරසිද්ධිතො යථා “පදිපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා” ති, න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභූතො විත්තවෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො, සන්තානවසෙන පචත්තමානානඤ්ච පදිපාදීනං අත්තකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබද්ධොති. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙනබ්බො.

සාහත්ථිකොති සයං මාරෙන්තස්ස කායෙන වා කායපට්ඨෙධෙන වා පහරණං. ආණත්තිකොති අඤ්ඤං ආණාපෙන්තස්ස “එවං විජ්ඣිත්වා වා පහරිත්වා වා මාරෙහි” ති ආණාපනං. නිස්සග්ගියොති දුරෙ යීතං මාරතුකාමස්ස කායෙන වා කායපට්ඨෙධෙන වා උසුයන්තපාසාණාදීනං නිස්සජ්ජනං. ථාවරොති අසඤ්චාරිමෙන උපකරණෙන මාරතුකාමස්ස ඔපාතාපස්සෙන උපනික්ඛිපනං, හෙසජ්ජසංවිධානඤ්ච. විජ්ජාමයොති මාරණත්ථං මත්තපරිජජ්ජනං. ආථබ්බණිකාදීනං විය. ආථබ්බණිකා හි ආථබ්බණං පයොපෙන්ති නගරෙ වා රුද්ධෙ සඬ්ඛාමෙ වා පච්චුපට්ඨිතෙ පටිසෙනාය පච්චත්ථිකෙසු පච්චාමිත්තෙසු ඊති. උප්පාදෙන්ති උපද්දවං උප්පාදෙන්ති රොගං උප්පාදෙන්ති පජ්ජරකං උප්පාදෙන්ති සුවිකං උප්පාදෙන්ති විසුවිකං කරොන්ති පක්ඛන්දියං කරොන්ති. විජ්ජාධරා ච විජ්ජං පරිචත්තෙත්වා නගරෙ වා රුද්ධෙ...පෙ.... පක්ඛන්දියං කරොන්ති. ඉද්ධිමයොති කම්මවිපාකජිද්ධිමයො දායාකොටනාදීනි විය. පිතුරඤ්ඤො කිර සිහළනරින්දස්ස දායාකොටනෙන චූළසුමනකුටුම්භියස්ස මරණං හොති. “ඉමස්මි. පනත්ථෙ” ති ආදිනා ගන්ථගාරවං පරිහරිත්වා තස්ස අනුනභාවම්පි කරොති “අත්ථිකෙහි” ති ආදිනා. ඉධ අවුත්තොපි හි එස අත්ථො අතිදිසනෙන වුත්තො විය අනුතො පරිපුණ්ණොති.

දුස්සිලස්ස භාවො දුස්සිලාං, යථාචුත්තා වෙනනා. “පහායා” ති එත්ථ ත්වා-සද්දො පුබ්බකාලෙති ආහ “පහීනකාලතො පට්ඨායා” ති, හෙතුඅත්ථතං වා සන්ධාය එවං වුත්තං. එතෙන හි පහානහෙතුකා ඉධාධිප්පෙනා සමුච්ඡේදනිකා විරතීති දස්සෙති. කම්මක්ඛයඤ්ඤාණෙන හි පාණාතිපාතදුස්සිලාස්ස පහීනත්තා භගවා අච්චන්තමෙව තතො පටිවිරතොති වුච්චති සමුච්ඡේදවසෙන පහානවිරතීනමධිප්පෙතත්තා. කිඤ්චොපි “පහාය පටිවිරතො” ති පදෙහි වුත්තානං පහානවිරමණානං පුරිමපච්ඡිමකාලතා නත්ථි, මග්ගධම්මානං පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං, පච්චයභූතානං සම්මාචාචාදීනඤ්ච පච්චයුප්පන්නභූතානං පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි

පව්වය පව්වයුප්පන්නභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙන විය හොති. පව්වයො හි පුරිමතරං පව්වයසත්තියා යිතො, තතො පරං පව්වයුප්පන්නං පව්වයසත්තිං පටිච්ච පවත්තති, තස්මා ගහණප්පවත්තිආකාරවසෙන සහජාතාදිපව්වයභූතෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු පභායකධම්මෙසු පභානකිරියාය පුරිමකාලවොභාරො, තස්පව්වයුප්පන්නාසු ච විරතීසු විරමණකිරියාය අපරකාලවොභාරො සම්භවති. තස්මා “සම්මාදිට්ඨිආදීහි පාණාතිපාතං පභාය සම්මාචාචාදීහි පාණාතිපාතා පටිවිරතො”ති පාළියං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – පභානං සමුච්ඡේදවසෙන විරතිපටිප්පස්සද්ධිවසෙන යොජෙතබ්බො, තස්මා මග්ගෙන පාණාතිපාතං පභාය ඵලෙන පාණාතිපාතා පටිවිරතොති අත්ථො. අපිච පාණො අතිපාතියති ඵතෙනාති පාණාතිපාතො, පාණසාතහෙතුභූතො ධම්මසමුහො. කො පනෙසො? අහිරිකානොත්තප්පදොසමොභවිහිංසාදයො කිලෙසා. තෙ හි භගවා අරියමග්ගෙන පභාය සමුග්ගාටත්වා පාණාතිපාතදුස්සීලානො අච්චන්තමෙව පටිවිරතො කිලෙසෙසු පහීනෙසු තන්තිමිත්තකම්මස්ස අනුප්පජ්ජනතො, තස්මා මග්ගෙන පාණාතිපාතං යථාචුත්තකිලෙසං පභාය තෙනෙව පාණාතිපාතා දුස්සීලාවෙනතා පටිවිරතොති අත්ථො. එස නයො “අදින්නාදානං පභායා”තිආදීසුපි.

ඔරතො විරතොති පරියායවචනමෙතං, පති-විසද්දානං චා පච්චෙකං යොජෙතබ්බතො තථා චුත්තං. ඔරතොති හි අවරතො අහිමුඛං රතො, තෙන උජුකං විරමණවසෙන සාතිසයතං දස්සෙති. පටිරතස්ස චෙතං අත්ථවචනං. විරතොති විසෙසෙන රතො, තෙන සහ වාසනාය විරමණභාවං, උභයෙන පන සමුච්ඡේදවිරතිභාවං විභාවෙති. එව-සද්දො පන තස්සා විරතියා කාලාදිවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙතුං චුත්තො. සො උභයත්ථ යොජෙතබ්බො. යථා හි අඤ්ඤෙ සමාදින්නවිරතිකාපි අනවට්ඨිතවිත්තතාය ලාභජීවිතාදිහෙතු සමාදානං හින්නන්ති, න එවං භගවා, සබ්බසො පහීනපාණාතිපාතත්තා පනෙස අච්චන්තවිරතො ඵවාති. “නත්ථී තස්සා”තිආදිනා එව-සද්දෙන දස්සිතං යථාචුත්තමත්ථං. නිවත්තෙතබ්බත්ථවසෙන සමත්ථෙති. තත්ථ චිතික්කම්මස්සාමීති උප්පජ්ජනකා ධම්මාති සහ පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො. තෙ පන අනවජ්ජධම්මෙහි වොකිණ්ණො අන්තරන්තරා උප්පජ්ජනකා දුබ්බලා සාවජ්ජා ධම්මා, යස්මා ච “කායචචිපයොගං උපලභිත්වා ඉමස්ස කිලෙසා උප්පන්නා”ති විඤ්ඤානා සක්කා ඤාතුං, තස්මා තෙ ඉමිනාව පරියායෙන “චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා”ති චුත්තා, න පන චක්ඛුසොතවිඤ්ඤාණාරම්මණත්තා. අතො සසම්භාරකථාය චක්ඛුසොතෙහි, තන්තිස්සිතවිඤ්ඤාණෙහි චා කායිකවාචසිකපයොගමුපලභිත්වා මනොවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤෙය්‍යාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. කායිකාති කායෙන කතා පාණාතිපාතාදිනිප්ථාදකා බලවන්තො අකුසලා. “කාළකා” තිපි ටිකායං උද්ධතපායො, කණ්ඨපක්ඛිකා බලවන්තො අකුසලාති අත්ථො. “ඉමිනාවා”තිආදිනා නයදානං කරොති, තඤ්ච බො “අදින්නාදානං පභාය අදින්නාදානා පටිවිරතො”තිආදිපදෙසු.

පාපෙ සමෙතීති සමණො, ගොතමසමඤ්ඤා, තෙන ගොත්තෙනසම්බන්ධො ගොතමොති අත්ථං සන්ධාය “සමණොති භගවා”තිආදි චුත්තං. ගොත්තවසෙන ලද්ධවොහාරොති සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතවණ්ණානුසන්ධියා ඉමිස්සා දෙසනාය පවත්තනතො, තෙන ච භික්ඛුසඤ්ඤාසවණ්ණස්සාපි භාසිතත්තා භික්ඛුසඤ්ඤාසවණ්ණොපි චුත්තනයෙන දෙසිතබ්බො, සො න දෙසිතො. කිං සො පාණාතිපාතා පටිවිරතභාවො භික්ඛුසඤ්ඤාස න විජ්ජතීති අනුයොගමපනෙන්තො “න කෙවලඤ්ඤා”තිආදිමාහ. එවං සති කස්මා න දෙසිතොති පුනානුයොගං පරිහරති “දෙසනා පනා”තිආදිනා. එවන්ති එවමෙව.

එත්ථායමධිප්පායො – “අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙ ව ධම්මා”තිආදිනා අනඤ්ඤසාධාරණෙ බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ උපරි දෙසනං වඩ්ඪෙත්තුකාමො භගවා ආදිතො පට්ඨාය “තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා”තිආදිනා බුද්ධගුණවසෙනෙව දෙසනං ආරභි, න භික්ඛුසඤ්ඤාසවණ්ණොපි. එසා හි භගවතො දෙසනාය පකති, යදිදං එකරසෙනෙව දෙසනං දස්සෙත්තුං ලබ්භමානස්සාපි කස්සචි අග්ගහණං. තථා හි රූපකණ්ඨෙ දුකාදීසු, තත්තද්දෙසෙසු ච හදයවත්ථු න ගහිතං. ඉතරවත්ථුහි අසමානගතිකත්තා දෙසනාහෙදො හොතීති. යථා හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි එකත්තතො චක්ඛාදිනිස්සයානි, න එවං මනොවිඤ්ඤාණං එකත්තෙන හදයවත්ථුනිස්සයං ආරූප්පෙ තදභාවතො, නිස්සයනිස්සිතවසෙන ච වත්ථුදුකාදිදෙසනා පවත්තා “අත්ථි රූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු, අත්ථි රූපං න චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු”තිආදිනා. යමිපි මනොවිඤ්ඤාණං එකත්තතො හදයවත්ථුනිස්සයං, තස්ස වසෙන “අත්ථි රූපං මනොවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු”තිආදිනා දුකාදීසු වුවිචමානෙසුපි න තදනුරූපා ආරම්මණදුකාදයො සම්භවන්ති. න හි “අත්ථි රූපං මනොවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං, අත්ථි රූපං න මනොවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං”න්ති සක්කා වත්තුං. තදනාරම්මණරූපස්සාභාවතොති වත්ථාරම්මණදුකා භින්නගතිකා සියුං, තස්මා න එකරසා දෙසනා භවෙය්‍යාති න චුත්තං, තථා නික්ඛෙපකණ්ඨෙ විත්තුප්පාදවිභාගෙන විසුං අවුච්චමානත්තා අවිතක්කඅවිචාරපදවිස්සජ්ජනෙ “විචාරො වා”ති වත්තුං න සක්කාති ආවිතක්කවිචාරමත්තපදවිස්සජ්ජනෙ ලබ්භමානොපි විතක්කො න උද්ධතො. අඤ්ඤා හි “විතක්කො වා”ති වත්තබ්බං සියා, එවමෙවිධාපි භික්ඛුසඤ්ඤාසවණ්ණො න දෙසිතොති. කාමං සද්දතො එවං න දෙසිතො, අත්ථතො පන බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතවණ්ණස්ස අනුසන්ධිදස්සනවසෙන ඉමිස්සා දෙසනාය ආරද්ධත්තා දීපෙත්තුං වට්ඨතීති ආහ “අත්ථං පනා”තිආදි.

තත්ථායං දීපනා – “පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකසඤ්ඤා නිහිතදණ්ඨො නිහිතසත්ථො”ති විත්ථාරෙතබ්බං. නනු ධම්මස්සාපි වණ්ණො බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතොති? සච්චං භාසිතො, සො පන සම්මාසම්බුද්ධපභවත්තා, අරියසඤ්ඤාසාධාරත්තා ච ධම්මස්ස ධම්මානුභාවසිද්ධත්තා ච තෙසං, තදුභයවණ්ණදීපනෙනෙව දීපිතොති විසුං න උද්ධතො. සද්ධම්මානුභාවෙනෙව හි භගවා, භික්ඛුසඤ්ඤා ව පාණාතිපාතාදිප්පහානසමත්ථො හොති. අත්ථාපත්තිවසෙන පරවිහෙය්‍යස්ස පරිවජ්ජිතභාවදීපනත්ථං දණ්ඩසත්ථානං.

නික්බේපවවන්නි ආහ “පරුපසාතත්ථායා”තිආදි. අවත්තනතොති අපවත්තනතො,
 අසඤ්චරණතො වා. නික්බිත්තො දණ්ඩො යෙනාති නික්බිත්තදණ්ඩො. තථා
 නික්බිත්තසත්ථො. මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස චතුහත්ථප්පමාණො චෙත්ථ දණ්ඩො.
 තදවසෙසො මුග්ගරබ්ගගාදයො සත්ථං, තෙන චුත්තං “එත්ථ වා”තිආදි.
 විහෙයනභාවතොති විහිං සනභාවතො, එතෙන සසති හිංසති අනෙතාති සත්ථන්ති
 අත්ථං දස්සෙති. “පරුපසාතත්ථායා”තිආදිනා ආපන්නමත්ථං විවරිතුං “යං
 පනා”තිආදි චුත්තං. කතරො ජිණ්ණො, තස්ස, තෙනවා ආලම්බිතො දණ්ඩො
 කත්තරදණ්ඩො. දන්තසොධනං කාතුං යොග්ගං කට්ඨං දන්තකට්ඨං, න පන
 දන්තසොධනකට්ඨං. “දන්තකට්ඨවාසිං වා”තිපි පායො,
 දන්තකට්ඨච්ඡේදනකවාසින්ති අත්ථො. බුද්දකං නබ්ච්ඡේදනාදිකිච්චනිප්ථාදකං
 සත්ථං පිප්ඵලිකං. ඉදං පන භික්ඛුසඤ්ඤාධිනවචනං. “භික්ඛුසඤ්ඤාවසෙනපි දීපෙනුං
 වට්ටති”ති චුත්තතා තස්සාපි එකදෙසෙන දීපනත්ථං චුත්තං.

ලජ්ජා-සද්දො හිරිඅත්ථොති ආහ “පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණායා”ති. ධම්මගරුතාය
 හි බුද්ධානං, ධම්මස්ස ච අත්තාධිනත්තා අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාව චුත්තා, න
 ලොකාධිපතිභූතං ඔත්තජ්ජං. අපිච “ලජ්ජී”ති එත්ථ චුත්තලජ්ජාය ඔත්තජ්ජමපි
 චුත්තමෙව, තස්මා ලජ්ජාති හිරිඔත්තජ්ජානමධිවචනං දට්ඨබ්බං. න හි පාපජිගුච්ඡනං
 පාපුත්තාසනරහිතං, පාපහයං වා අලජ්ජනං නාම අත්ථීති. “දයං මෙත්තචිත්තනං
 ආපන්නො”ති කස්මා චුත්තං, නනු දයා-සද්දො “දයාපන්නො”තිආදීසු කරුණායපි
 වත්තති? සච්චමෙතං, අයං පන දයාසද්දො අනුරක්ඛණත්ථං අත්තොනිතං කත්වා
 පවත්තමානො මෙත්තාය, කරුණාය ච පවත්තතිති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො
 චුත්තො කරුණාය, වක්ඛමානත්තා. මිදති සිනෙහතිති මෙත්තා, සා එතස්ස අත්ථීති
 මෙත්තං, මෙත්තං චිත්තං එතස්සාති මෙත්තචිත්තො, මෙත්තාය සම්පයුත්තං චිත්තං
 එතස්සාති වා, තස්ස භාවො මෙත්තචිත්තතා මෙත්තා එව මූලභූතෙන
 තන්තිමිත්තෙන පුග්ගලස්මිං බුද්ධියා, සද්දස්ස ච පවත්තනතො.

“පාණභූතෙති පාණජාතෙ”ති චුත්තං. එවං සති පාණො භූතො යෙසන්ති
 පාණභූතාති නිබ්බවනං කත්තබ්බං. අථ වා ජීවිතින්ද්‍රියසමඤ්චිතාය පාණසඤ්චාතෙ
 තංතංකම්මානුරූපං පවත්තනතො භූතනාමකෙ සත්තෙති අත්ථො. අනුකම්පකොති
 කරුණායනකො. යස්මා පන මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා
 පුරිමපදත්ථභූතා මෙත්තා එව පච්චයභාවෙන “තාය එව දයාපන්නතායා”ති චුත්තා.
 ඉමිනා හි පදෙන කරුණාය ගහිතාය යෙහි ධම්මෙහි පාණාතිපාතා පටිවිරති
 සම්පජ්ජති, තෙහි ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාහි සමඤ්චිතාවො යථාක්කමං පදත්තයෙන
 දස්සිතො. පරදුක්ඛාපනයනකාමතාපි හි හිතානුකම්පනමෙවාති අවස්සං අයමත්ථො
 සම්පට්ඨිතබ්බොති. ඉමාය පාළියා, සංවණ්ණනාය ච තස්සා විරතියා සත්තවසෙන
 අපරියන්තතං දස්සෙති.

විහරතිති එත්ථ වි-සද්දො විච්ඡින්නදනත්ථො, හර-සද්දො නයනත්ථො, නයනඤ්ච
 නාමෙතං ඉධ පවත්තනං, යාපනං, පාලනං වාති ආහ “ඉරියති යපෙති යාපෙති
 පාලෙති”ති. යපෙති යාපෙතිති චෙත්ථ පරියායවචනං. තස්මා යථාචුත්තජ්ජකාරො

හුත්වා එකස්මිං ඉරියාපටෙ උප්පන්නං දුක්ඛං අඤ්ඤාන ඉරියාපටෙන විචින්නදිත්වා
 හරති පවත්තෙති, අත්තභාවං වා යාපෙති පාලෙතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති වා
 භීති එත්ථ භි-සද්දො වචනසිලිට්ඨතාමත්තෙ කස්සවිපි තෙන ජොතිතත්ථස්ස
 අභාවතො. තෙනාහ “එවං වා භික්ඛවෙ”ති. විසුං කප්පනමෙව අත්ථො
 විකප්පත්ථොති සො අනෙකභින්නෙසුයෙව අත්ථෙසු ලබ්භති, අනෙකභෙදා ව
 අත්ථා උපරිවක්ඛමානා එවාති චුත්තං “උපරි අදින්නා...පෙ.... අපෙක්ඛිත්වා”ති.
 “එව”න්තිආදි ගන්ථගාරවපරිහරණං, නයදානං වා.

ඉදානි සම්පිණ්ඩනත්ථං දස්සෙන්නො “අයං පනෙත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථ න
 හනතීති න භිංසති. න සාතෙතීති න වධති. තත්ථාති පාණාතිපාතෙ. සමනුඤ්ඤාති
 සන්තුට්ඨො. අහො වත රෙති භොන්නො එකංසතො අච්ඡරියාති අත්ථො.
 ආචාරසීලමත්තකන්ති සාධුජනාවාරමත්තකං, මත්ත-සද්දො වෙත්ථ
 විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙන ඉන්ද්‍රියසංවරාදිගුණෙහිපි ලොකියපුපුඡ්ඡනො
 තථාගතස්ස චණ්ණං වත්තුං න සක්කොතීති දස්සෙති. තථා හි
 ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයපරිභොගසීලාති ඉධ න විහත්තාති. එව-සද්දො පදපුරණමත්තං,
 මත්ත-සද්දෙන වා යථාචුත්තත්ථස්සාවධාරණං කරොති, එව-සද්දෙන
 ආචාරසීලමෙව වත්තුං සක්කොතීති සන්නිට්ඨානං. එවමිදිසෙසු. “ඉති වා භි
 භික්ඛවෙ පුපුඡ්ඡනො තථාගතස්ස චණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා”ති
 වචනසාමත්ථියෙනෙව තදුත්තරි ගුණං වත්තුං න සක්ඛිස්සති. “තං වො උපරි
 වක්ඛාමී”ති ව අත්ථස්සාපජ්ජනතො තථාපන්නමත්ථං දස්සෙතුං “උපරි
 අසාධාරණභාව”න්තිආදි චුත්තං. “න කෙවලඤ්චා”තිආදිනා පුග්ගලවිවෙචනෙන
 පන “පුපුඡ්ඡනො”ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති දස්සිතං. “ඉතො පර”න්තිආදිනා
 ගන්ථගාරවං පරිහරති. පුබ්බෙ චුත්තං පදං පුබ්බපදං,න පුබ්බපදං තථා, න පුබ්බං වා
 අපුබ්බං, තමෙව පදං තථා.

සද්දන්තරයොගෙන ධාතුනමත්ථවිසෙසවාචකත්තා “ආදාන”න්ති එතස්ස
 ගහණන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො, තෙනාහ “හරණ”න්තිආදි. පරස්සාති
 අත්තසන්තකතො පරභූතස්ස සන්තකස්ස, යො වා අත්තතො අඤ්ඤා, සො
 පුග්ගලො පරො නාම, තස්ස ඉදං පරන්තිපි යුජ්ජති, “පරසංහරණ”න්තිපි පායො,
 සං-සද්දො වෙත්ථ ධනත්ථො,පරසන්තකහරණන්ති චුත්තං භොති. ටෙතො වුව්චති
 වොරො, තස්ස භාවො ටෙය්‍යං, වොරකම්මං. වොරිකාති වොරස්ස කිරියා. තදත්ථං
 විවරති “තත්ථා”තිආදිනා. තත්ථාති “ආදින්නාදාන”න්ති පදෙ. පරපරිග්ගහිතමෙව
 එත්ථ අදින්නං, න පන දන්තපොණසික්ඛාපදෙ විය අප්පට්ග්ගහිතකං
 අත්තසන්තකන්ති අධිප්පායො. “යත්ථ පරො”තිආදි උභයත්ථ සම්බන්ධො
 ආචුත්තියාදිනයෙන. තස්මා “තං පරපරිග්ගහිතං නාම, තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ”ති ව
 යොජෙතබ්බං. යථාකාමං කරොතීති යථාකාමකාරී, තස්ස භාවො යථාකාමකරිතා,
 තං. තථාරුචිකරණං ආපජ්ජන්නොති අත්ථො. සසන්තකත්තා අදණ්ඩාරහො
 ධනදණ්ඩරාජදණ්ඩවසෙන. අනුපවජ්ජො ව වොදනාසාරණාදිවසෙන. තං
 පරපරිග්ගහිතං ආදියති එතෙනාති තදාදායකො, ස්වෙව උපක්කමො, තං

සමුට්ඨාපෙතීති තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා. ටෙය්‍යා එව වෙනනා ටෙය්‍යාවෙනනා. බුද්දකතාඅප්පග්ගසතදිවසෙන භීනෙ. මහන්තතාමහග්ගසතදිවසෙන පඤ්ඤෙ. කස්මා? වත්ථුභීතතායාති ගම්‍යමානත්තා න වුත්තං, භීනෙ, භීතගුණානං සන්තකෙ ව වෙනනා දුබ්බලා, පඤ්ඤෙ, පඤ්ඤගුණානං සන්තකෙ ව බලවතීති හෙට්ඨා වුත්තතයෙන තෙහි කාරණෙහි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා වෙදිතබ්බා. ආවරියා පන භීතපඤ්ඤතො බුද්දකමහන්තෙ විසුං ගහෙත්වා “ඉධාපි බුද්දකෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? පයොගමහන්තතාය. වත්ථුගුණානං පන සමහාවෙ සති කිලෙසානමුපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජං, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජන්ති අයමපි නයො යොජෙතබ්බො”ති වදන්ති.

සාහත්ථිකාදයොති එත්ථ පරසන්තකස්ස සහත්ථා ගහණං සාහත්ථිකො. අඤ්ඤෙ ආණාපෙත්වා ගහණං ආණත්තිකො. අන්තොසුඛිකසාතෙ ධීතෙන බහිසුඛිකසාතං පාතෙත්වා ගහණං නිස්සග්ගියො. “අසුකං භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහර”ති අත්ථසාධකාවහරනිජ්ඣාදකෙන, ආණාපනෙන වා, යදා කදාපි පරසන්තකචිතාසකෙන සජ්ජිතෙලකුමහිආදිසු දුකුලසාටකවම්මබණ්ඩාදිපක්ඛිපනාදිනා වා ගහණං ටාවරො. මන්තපරිජජ්ජනෙන ගහණං විජ්ජාමයො. විතා මන්තෙන, කායවච්චපයොගෙහි තාදිසඉද්ධියොගෙන පරසන්තකස්ස ආකඛ්ඪනං ඉද්ධිමයො. කායවච්චපයොගෙසු හි සන්තෙසුයෙව ඉද්ධිමයො අවහරණපයොගො හොති, නො අසන්තෙසු. තථා හි වුත්තං “අනාපත්ති භික්ඛවෙ, ඉද්ධිමස්ස ඉද්ධිවිසයෙ”ති (පාරා. 159), තෙ ව බො පයොගා යථානුරූපං පවත්තාති සම්බන්ධො. තෙසං පන පයොගානං සබ්බෙසං සබ්බත්ථ අවහාරෙසු අසම්භවතො “යථානුරූප”න්ති වුත්තං.

සන්ධිවිජේදාදීති කත්වා අදිස්සමානෙන වා, කුට්ඨානකුටකභාපණාදීහි වඤ්චනෙන වා, අවහරණං ටෙය්‍යාවහාරො. පසය්භ බලසා අභිභුයා සන්තජ්ජෙත්වා, භයං දස්සෙත්වා වා අවහරණං පසය්භාවහාරො. පරහණ්ඩං පටිච්ඡාදෙන්වා අවහරණං පටිච්ඡන්තාවහාරො. භණ්ඩොකාසපරිකප්පවසෙන පරිකප්පෙත්වා අවහරණං පරිකප්පාවහාරො. කුසං සඛිකාමෙත්වා අවහරණං කුසාවහාරො. ඉති-සද්දෙන වෙත්ථ ආදිඅත්ථෙත්වා, නිදස්සනනයෙන වා අවසෙසා චත්තාරො පඤ්චකාපි ගහිතාති වෙදිතබ්බං. පඤ්චන්තඤ්චි පඤ්චකානං සමොධානභූතා පඤ්චවිසති අවහාරා සබ්බෙපි අදින්නාදානමෙව, අවිඤ්ඤත්තියා වා අරියාය විඤ්ඤත්තියා වා දින්නමෙවාති අත්ථො. “දින්නාදාසි”ති ඉදං පයොගතො පරිසුද්ධභාවදස්සනං. “දින්නපාටිකඛ්ඪි”ති ඉදං පන ආසයතොති ආහ “විත්තෙනා”තිආදි.

අට්ඨෙනනාති එත්ථ -සද්දො න-සද්දස්ස කාරියො, අ-සද්දො වා එකො නිපාතො න-සද්දත්ථොති දස්සෙතුං “න ට්ඨෙනනා”ති වුත්තං. පාළියං දිස්සමානවාක්‍යාවත්ථිකචිහත්තියන්තපටිරූපකතාකරණෙන සද්ධිං සමාසදස්සනමෙතං. පකරණාධිගතෙ පන අත්ථෙ විවෙචියමානෙ ඉධ අට්ඨෙනනොයෙව සුවිභූතතා අධිගමියති අදින්නාදානාධිකාරත්තාති ආහ “අට්ඨෙනත්තොයෙව සුවිභූතෙනා”ති තෙන හෙතාලඛිකාරවචනමෙතන්ති දස්සෙති.

ආහිතො අහංමානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. භගවතො පන සො රුළුභියා යථා තං නිච්ඡන්දරාගෙසු සත්තවොභාරො. අදති වා සංසාරදුක්ඛන්ති අත්තා, තෙනාහ “අත්තභාවෙනා”ති. පදත්තයෙපි ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරුණවචනන්ති ඤාපෙතූං “අපේනං...පෙ.... කත්වා”ති චුත්තං. අපේනෙන අත්තනා අපේනත්තා හුත්වා සුචිභූතෙන අත්තනා සුචිභූතත්තා හුත්වා විහරතීතිපි අත්ථො.

සෙසන්ති “පභාය පටිවිරතො”ති එවමාදිකං. තඤ්ඤි පුබ්බෙ චුත්තනයං. කිඤ්ඤාපි නයිධ සික්ඛාපදවොභාරෙන චිරති චුත්තා, ඉතො අඤ්ඤෙසු පන සුත්තපදෙසෙසු, විනයාහිධම්මෙසු ව පවත්තවොභාරෙන චිරතියො, චෙතනා ව අධිසිලසික්ඛානමධිට්ඨානභාවතො, තෙසමඤ්ඤතරකොට්ඨාසභාවතො ව “සික්ඛාපද”න්ත්වෙව වත්තබ්බාති ආහ “පයමසික්ඛාපදෙ”ති. කාමඤ්ඤෙන්ථ “ලජ්ජී දයාපන්නො”ති න චුත්තං, අධිකාරවසෙන, පන අත්ථතො ව චුත්තමෙවාති වෙදිතබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො පාණාතිපාතප්පභානස්ස විසෙසපච්චයො, එවං අදින්නාදානප්පභානස්සාපිති. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා සුචිභූතෙනාති හිරොත්තප්පාදිසමන්නාගමනං, අහිරිකාදීනඤ්ඤ පභානං චුත්තමෙවාති “ලජ්ජී දයාපන්නො”ති න චුත්තං.

බ්‍රහ්ම-සද්දො ඉධ සෙට්ඨවාචකො, අබ්‍රහ්මානං නිහීනානං, අබ්‍රහ්මං වා නිහීනං වරියං චුත්ති අබ්‍රහ්මවරියං, මෙචුනධම්මො. බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං ආචාරන්ති මෙචුනචිරතිං. න ආචරතීති අනාචාරී, [ආරාචාරී (දී. නි. 1.8)] තදාචාරචිරහිතොති අත්ථො, තෙනාහ “අබ්‍රහ්මවරියතො දුරවාරී”ති. දුරො මෙචුනසඬ්ඛාතො ආචාරො, සො චිරහෙන යස්සත්ථීති දුරවාරී, මෙචුනධම්මතො වා දුරො හුත්වා තබ්බිරතිං. ආචරතීති දුරවාරීතිපි වට්ටති. මිචුනානං රාගපරිශුච්ඡාදනෙන සදිසානං උභින්නං අයං මෙචුනොති අත්ථං දස්සෙති “රාගපරිශුච්ඡාදනවසෙනා”තිආදිනා. අසතං ධම්මො ආචාරොති අසද්ධම්මො, තස්මා. අහෙදවොභාරෙන ගාමසද්දෙනෙව ගාමවාසීනො ගහිතාති චුත්තං “ගාමවාසීන”න්ති, ගාමෙ වසතං ධම්මොතිපි යුජ්ජති. “දුරවාරී”ති චෙන්ථ වචනතො, පාළියං වා “මෙචුනා” ත්වෙව අවත්වා “ගාමධම්මා”තිපි චුත්තත්තා

“ඉධ බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා සම්මා බ්‍රහ්මචාරී පටිජානමානො න භෙව බො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච බො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමද්දනන්භාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ව විත්තිං ආපජ්ජති, ඉදම්පි බො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මවරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පි, අයං චූච්චති බ්‍රාහ්මණ අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරියං වරති සංයුත්තො මෙචුනෙන සංයොගෙන, න පරිමුච්චති ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහි, න පරිමුච්චති දුක්ඛස්මාති වදාමි.

පුන වපරං...පෙ.... නපි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමන්දනන්භාපනසම්බාහනං සාදියති, අපිච බො මාතුගාමෙන සද්ධිං සඤ්ජග්ගසති සංකිලති සංකෙලායති...පෙ.... නපි මාතුගාමෙන සද්ධිං සඤ්ජග්ගසති සංකිලති සංකෙලායති, අපිච බො මාතුගාමස්ස

වක්ඛනා වක්ඛුං උපනිජ්ඣායති පෙක්ඛති...පෙ.... නපි මාතුගාමස්ස වක්ඛනා වක්ඛුං උපනිජ්ඣායති පෙක්ඛති, අපිව බො මාතුගාමස්ස සද්දං සුභාති තිරොකුට්ටං වා තිරොපාකාරං වා හසන්තියා වා හණන්තියා වා ගායන්තියා වා රොදන්තියා වා...පෙ.... නපි මාතුගාමස්ස සද්දං සුභාති තිරොකුට්ටං වා තිරොපාකාරං වා හසන්තියා වා හණන්තියා වා ගායන්තියා වා රොදන්තියා වා, අපිව බො යානිස්ස තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකිලිතානි, තානි අනුස්සරති...පෙ.... නපි යානිස්ස තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකිලිතානි, තානි අනුස්සරති, අපිව බො පස්සති ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතං සමඬගිභූතං පරිවාරයමානං...පෙ.... නපි පස්සති ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතං සමඬගිභූතං පරිවාරයමානං, අපිව බො අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණ්ඩාය බ්‍රහ්මවරියං වරති “ඉමිනාහං සිලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මවරියෙන වා දෙවො වා හවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා”ති. සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච චිත්තිං ආපජ්ජති. ඉදම්පි බො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මවරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පි. අයං වුවචති බ්‍රාහ්මණ, අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරියං වරති සංයුත්තො මෙටුනෙන සංයොගෙන, න පරිමුවචති ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහි, න පරිමුවචති දුක්ඛස්මාති වදාමි”ති (අ. නි. 7.50) –

අඬගුත්තරාගමෙ සත්තකනිපාතෙ ජාණ්‍යසොණිසුත්තෙ ආගතා සත්තවිධමෙටුනසංයොගාපි පටිච්චරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. ඉධාපි අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන කායද්වාරස්පචත්තා මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිසමුට්ඨාපිකා වෙනතා අබ්‍රහ්මවරියං. පඤ්චසික්ඛාපදක්කමෙ මිච්ඡාචාරෙ පන අගමනීයට්ඨානචිතික්කමචෙනතා යථාචුත්තා කාමෙසු මිච්ඡාචාරොති යොජෙතබ්බං.

තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්ඛිතාදයො දසාති විසති ඉත්ථීයො. ඉත්ථීසු පන දසන්තං ධනක්ඛිතාදීනං, සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානඤ්ච වසෙන ද්වාදසන්තං අඤ්ඤෙ පුරිසා. යෙ පනෙකෙ වදන්ති “චත්තාරො කාමෙසු මිච්ඡාචාරා අකාලො, අදෙසො, අනඬගො, අධම්මො වා”ති, තෙ විජ්ජපිපත්තිමත්තං පති පරිකප්පෙත්වා වදන්ති. න හි සාගමනීයට්ඨානෙ පචත්තා විජ්ජපිපත්ති මිච්ඡාචාරො නාම සම්භවති. සා පනෙසා දුට්ඨාපි විජ්ජපිපත්ති ගුණවිරහිතෙ අප්පසාවජ්ජා, ගුණසම්පත්තෙ මහාසාවජ්ජා. ගුණරහිතෙපි ච අභිහවිත්වා විජ්ජපිපත්ති මහාසාවජ්ජා, උභින්නං සමානච්ඡන්දභාවෙ අප්පසාවජ්ජා, සමානච්ඡන්දභාවෙපි කිලෙසානං, උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජා, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජාති වෙදිතබ්බං.

තස්ස පන අබ්‍රහ්මවරියස්ස ද්වෙ සම්භාරා සෙවෙතුකාමතාචිත්තං, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තීති. මිච්ඡාචාරස්ස පන චත්තාරො සම්භාරා අගමනීයචත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනාපයොගො, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති එවං අට්ඨකථාසු “චත්තාරො සම්භාරා”ති (ධ. ස. අකුසලකම්මපථකථා; ම. නි.

අටිය. 1.1.89; සං. නි. අටිය. 2.109-111) වූත්තත්තා අභිභවිත්වා චිතික්කමනෙ මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ සතිපි පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො අභිභුයාමානස්ස මිච්ඡාවාරො න භොතීති වදන්ති කෙවි. සෙවනවිත්තෙ සති පයොගාභාවො න පමාණං ඉත්ථියා සෙවනපයොගස්ස යෙභුයොන අභාවතො, පුරිසස්සෙව යෙභුයොන සෙවනපයොගො භොතීති ඉත්ථියා පුරෙතරං සෙවනවිත්තං උපට්ඨපෙත්වා නිසින්නාය [නිපන්නාය (ධ. ස. අනුට්. කම්මකථාවණ්ණනා)] මිච්ඡාවාරො න සියාති ආපජ්ජති. තස්මා පුරිසස්ස වසෙන උක්කංසතො “වත්තාරො සම්භාරා” ති වූත්තං. අඤ්ඤා භි ඉත්ථියා පුරිසකිව්වකරණකාලෙ පුරිසස්සාපි සෙවනාපයොගාභාවතො මිච්ඡාවාරො න සියාති වදන්ති එකෙ.

ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස සෙවනාපයොගෙනෙව සෙවනවිත්තසාසිද්ධිතො අගමතීයවත්ථු, සෙවනාපයොගො, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො අගමතීයවත්ථු, තස්මිං සෙවනවිත්තං, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති තයො, අනවසෙසග්ගහණෙන පන වූත්තන යෙන වත්තාරොති, තම්පි කෙවියෙව වදන්ති, විමංසිත්වා ගහෙනබ්බන්ති අභිධම්මානුට්ඨායං (ධ. ස. අනුට්. අකුසලකම්මපට්ඨකථාවණ්ණනා) වූත්තං. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව.

9. මුසාති තතියන්තො, දුතියන්තො වා නිපාතො මිච්ඡාපරියායො, කිරියාපධානොති ආහ “විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්සා” තිආදි. පුරෙ කරණං පුරෙක්ඛාරො, විසංවාදනස්ස පුරෙක්ඛාරො යස්සාති තථා, තස්ස කම්මපට්ඨපත්තමෙව දස්සෙතුං “අත්ථහඤ්ජනකො” ති වූත්තං, පරස්ස භිතවිනාසකොති අත්ථො. මුසාවාදො පන සසන්තකස්ස අදාතුකාමතාය, හසාධිජ්ජායෙන ව භවති. වචසා කතා වායාමජ්ජධානා කිරියා වචීපයොගො. තථා කායෙන කතා කායපයොගො. විසංවාදනාධිජ්ජායො පුබ්බභාගක්ඛණේ, තඬ්ඬණේ ව. වූත්තඤ්ඤි “පුබ්බෙවස්ස භොති ‘මුසා හණ්ණස්ස’න්ති, හණන්තස්ස භොති ‘මුසා හණාමි’ ති” (පාරා. 200; පාචි. 4) එතදෙව භි ද්වයං අඬගභුතං. ඉතරං “හණ්ණස්ස භොති ‘මුසා මයා හණ්ණ’න්ති” (පාරා. 200; පාචි. 4) වූත්තං පන භොතු වා, මා වා, අකාරණමෙතං. අස්සාති විසංවාදකස්ස. “වෙනනා” ති එතෙන සම්බන්ධො. විසංවාදෙති එතෙනාති විසංවාදනං, තදෙව කායවචීපයොගො, තං සමුට්ඨාපෙතීති තථා, ඉමිනා මුසාසඬ්ඛාතෙන කායවචීපයොගෙන, මුසාසඬ්ඛාතං වා කායවචීපයොගං වදති විඤ්ඤාපෙති, සමුට්ඨාපෙති වා එතෙනාති මුසාවාදොති අත්ථමාහ. “වාදො” ති වූත්තෙ විසංවාදනවිත්තං, තජ්ජො වායාමො, පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති ලක්ඛණත්තයං විභාවිතමෙව භොති.

“අතථං වත්ථු”න්ති ලක්ඛණං පන අවිභාවිතමෙව මුසා-සද්දස්ස පයොගසඬ්ඛාතකිරියාවාචකත්තා. තස්මා ඉධ නයෙ ලක්ඛණස්ස අඛ්‍යාපිතතාය, මුසා-සද්දස්ස ව විසංවාදිතබ්බත්ථාවාචකතාසම්භවතො පරිපුණ්ණං කත්වා

මුසාවාදලක්බණං දස්සෙතුං “අපරො නයො”තිආදි වුත්තං. ලක්බණතොති සභාවතො. තථාති තෙන තථාකාරෙන. කායවච්චිඤ්ඤත්තියො සමුට්ඨාපෙනීති විඤ්ඤත්තියමුට්ඨාපිකා. ඉමස්මිං පන නයෙ මුසා වත්ථු වදියති වුවිච්චි එතෙනාති මුසාවාදොති නිබ්බවනං දට්ඨබ්බං. “සො යමත්ථ”න්තිආදිනා කම්මපථප්පත්තස්ස වත්ථුවසෙන අප්පසාවජ්ජමභාසාවජ්ජභාවමාහ. යස්ස අත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජොති අදින්නාදානෙ විය ගුණවසෙනාපි යොජෙතබ්බං. කිලෙසානං මුදුනිබ්බතාවසෙනාපි අප්පසාවජ්ජමභාසාවජ්ජනා ලබ්භතියෙව.

“අපිවා”තිආදිනා මුසාවාදසාමඤ්ඤස්සාපි අප්පසාවජ්ජමභාසාවජ්ජභාවං දස්සෙති. අත්තතො සත්තකං අදාතුකාමතායාති, හි භසාධිප්පායෙනාති ව මුසාවාදසාමඤ්ඤතො වුත්තං. උභයත්ථාපි ව විසංවාදනපුරෙක්ඛාරෙනෙව මුසාවාදො, න පන වචනමත්තෙන. තත්ථ පන චෙතනා බලවතී න භොතීති අප්පසාවජ්ජනා වුත්තා. නදී මඤ්ඤෙති නදී විය. අප්පතාය උභයස්ස අත්ථස්ස පුරණවසෙන පවත්තා කථා පුරණකථා, බහුතරභාවෙන වුත්තකථාති වුත්තං භොති.

තෙනාකාරෙන ජාතො තජ්ජො, තස්ස විසංවාදනස්ස අනුරූපොති අත්ථො. වායාමොති වායාමසීසෙන පයොගමාහ. වීරියජ්ජධානා හි කායිකවාචසිකකිරියා ඉධ අධිප්පෙනා, න වායාමමත්තං. විසංවාදනාධිප්පායෙන පයොගෙ කතෙපි අපරෙන තස්මිං අත්ථෙ අවිඤ්ඤාතෙ විසංවාදනස්ස අසිජ්ඣනතො පරස්ස තදත්ථවිජානනමිපි එකසම්භාරභාවෙන වුත්තං. කෙච් පන “අභුතවචනං, විසංවාදනචිත්තං, පරස්ස තදත්ථවිජානන”න්ති තයො සම්භාරෙ වදන්ති. කායිකොව සාහත්ථිකොති කොචි මඤ්ඤෙය්‍යාති තං නිවාරණත්ථං “සො කායෙන වා”තිආදි වුත්තං. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාතීති තඬ්ඬණෙ වා දන්ධතාය විචාරෙත්වා පච්ඡා වා ජානනං සන්ධාය වුත්තං. අයන්ති විසංවාදකො. කිරියසමුට්ඨාපිකචෙතනාක්ඛණෙයෙවති කායිකවාචසිකකිරියසමුට්ඨාපිකාය චෙතනාය පවත්තක්ඛණෙ ඵව. මුසාවාදකම්මුතා බජ්ඣතීති විසංවාදනචෙතනාසඬ්ඛාතෙන මුසාවාදකම්මුතා සම්බන්ධියති, අල්ලියතීති වා අත්ථො. සචෙපි දන්ධතාය විචාරෙත්වා පච්ඡා විරෙනාපි පරො තදත්ථං ජානාති, සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය නිබ්බත්තත්තා තඬ්ඬණෙයෙව බජ්ඣතීති වුත්තං භොති.

“එකො පයොගො සාහත්ථිකොවා”ති ඉදං පොරාණට්ඨකථාසු ආගතනයෙන වුත්තන්ති ඉධ සඬ්ඛගට්ඨකථාය සඬ්ඛගකාරස්ස අත්තතො මතිහෙදං දස්සෙතුං “යස්මා පනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ “යථා...පෙ.... තථා”ති එතෙන සාහත්ථිකො විය ආණත්තිකාදයොපි ගහෙතබ්බා, අග්ගහණෙ කාරණං නත්ථි පරස්ස විසංවාදනභාවෙන තස්සදිසත්තාති දස්සෙති, “ඉදමස්ස...පෙ.... ආණාපෙන්නොපි”ති ආණත්තිකස්ස ගහණෙ කාරණං, “පණ්ණං...පෙ.... නිස්සජ්ජන්තොපි”ති නිස්සග්ගියස්ස, “අයමත්ථො...පෙ.... ධපෙන්නොපි”ති ථාවරස්ස. යස්මා විසංවාදෙතීති සබ්බත්ථ සම්බන්ධො. පණ්ණං ලිඛිත්වාති තාලාදීනං පණ්ණං අක්ඛරෙන ලිඛිත්වා, පණ්ණන්ති වා භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනං. තෙන

වුත්තං “තිරොකුට්ඨාදීසු”ති [කුඩ්ධාදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] පණ්ණේ අක්ඛරං ලෙඛනියා ලිඛිත්වාති අත්ථො. වීමංසිත්වා ගහෙතඛිබ්බාති අත්තනොමනියා සබ්බදුබ්බලත්තා අනත්තුක්කංසනෙන වුත්තං. කිඤ්ඤෙත්ථ විචාරෙතඛිබ්බකාරණං අත්ථි සයමෙව විචාරිතත්තා.

සච්චන්ති වච්චිසච්චං, සච්චෙන සච්චන්ති පුරිමෙන වච්චිසච්චෙන පච්ඡිමං වච්චිසච්චං. පච්චයවසෙන ධාතුපදන්තලොපං සන්ධාය “සන්දහති”ති වුත්තං. සද්දවිදු පන –

“විපුබ්බො ධා කරොත්තත්ථෙ, අභිපුබ්බො තු භාසනෙ;
න්‍යාසංපුබ්බො යථායොගං, න්‍යාසාරොපනසන්ධිසු”ති. –

ධා-සද්දමෙව සටනත්ථෙ පඨන්ති. තස්මා පරියායවසෙන “සන්දහති”ති වුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං. තදධිජ්ජායං දස්සෙති “න අන්තරන්තරා”තිආදිනා. “යො භී”තිආදි තඛිබ්බරණං. අන්තරිතත්තාති අන්තරා පරිච්ඡින්නත්තා. න තාදිසොති න එවංවදනසභාවො. ජීවිතහෙතුපි, පගෙව අඤ්ඤාහෙතුති අපි-සද්දො සම්භාවනත්ථො.

“සච්චතො ථෙතතො”තිආදීසු (ම. නි. 1.19) විය ථෙත-සද්දො ථීරපරියායො, ථීරභාවො ච සච්චවාදිතාධිකාරත්තා කථාවසෙන වෙදිතඛිබ්බොති ආහ “ථීරකථොති අත්ථො”ති. ථීතස්ස භාවොති හි ථෙතො, ථීරභාවො, තෙන යුත්තත්තා පුග්ගලො ඉධ ථෙතො නාම. හලිද්දිති සුචණ්ණචණ්ණකන්දනිජ්ජත්තකො ගච්ඡවිසෙසො. පුසො නාම ධඤ්ඤත්තවො, ධඤ්ඤපලාසො ච. කුම්භණ්ඩන්ති මහාඵලො සුපසම්පාදකො ලතාවිසෙසො. ඉන්දබ්බිලො නාම ගම්භීරනෙමො එසිකාථම්භො. යථා හලිද්දිරාගාදයො අනවට්ඨිතසභාවතාය න යීතා, එවං න යීතා කථා එතස්සාති නයීතකථො [නථීරකථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] යථා පාසාණලෙඛාදයො අවට්ඨිතසභාවතාය යීතා, එවං යීතා කථා එතස්සාති යීතකථොති [ථීරකථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] හලිද්දිරාගාදයො යථා කථාය උපමායො භොන්ති, එවං යොජෙතඛිබ්බං. කථාය හි එතා උපමායොති.

පත්තිසඬ්ඛාතා සද්ධා අයති පචත්තති එත්ථාති පච්චයිකොති ආහ “පත්තියායිතඛිබ්බකො”ති. පත්තියා අයිතඛිබ්බා පචත්තෙතඛිබ්බාති පත්තියායිතඛිබ්බා ය-කාරාගමෙන, වාචා. සා එතස්සාති පත්තියායිතඛිබ්බකො, තෙනාහ “සද්ධායිතඛිබ්බකො”ති. තදෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකෙන, අන්වයෙන ච දස්සෙතුං “එකච්චො භී”තිආදි වුත්තං. වත්තඛිබ්බං ආපජ්ජති විසංවාදනතො. ඉතරපක්ඛෙ ච අවිසංවාදනතොති අධිජ්ජායො. “ලොක”න්ති එතෙන “ලොකස්සා”ති එත්ථ කම්මත්ථෙ ඡට්ඨිති දස්සෙති.

සතිපි පච්චෙකං පාඨක්කමෙ අඤ්ඤාසු අභිධම්මට්ඨකථා දීසු (ධ. ස. අට්ඨ. අකුසලකම්මපට්ඨකථා; ම. නි. 1.89) සංවණ්ණනාක්කමෙන තිණ්ණම්පි පදානං එකත්ථසංවණ්ණනං කාතුං “යාය වාචායා”තිආදිමාහ, යාය වාචාය කරොතීති

සම්බන්ධය. පරස්සාති යං හින්දිතුං තං වාවං භාසති, තස්ස. ච-සද්දො
අට්ඨානපසුත්තො, සො ද්වන්දගබ්භභාවං ජොතෙතුං කම්මද්වයෙ පසුජ්ජිතබ්බො.
සුඤ්ඤභාවන්ති පියවිරහිතතාය රිත්තභාවං. සාති යථාචුත්තා සද්දසභාවා වාවා,
එතෙන පියඤ්ච සුඤ්ඤඤ්ච පියසුඤ්ඤං, තං කරොති එතායාති පිසුණා
නිරුත්තිතයෙනාති වචනත්ථං දස්සෙති, පිසතිති වා පිසුණා, සමග්ගෙ සත්තෙ
අවයවභූතෙ වග්ගහින්තෙ කරොතිති අත්ථො.

ඵරුසන්ති සිනෙභාභාවෙන ලුඛං. සයම්පි ඵරුසාති දොමනස්සසමුට්ඨිතත්තා
සභාවෙන සයම්පි කක්කසා. ඵරුසසභාවතො නෙව කණ්ණසුඛා. අත්ථවිපන්නතාය
න හදයඬිගමා. එත්ථ පන පඨමනයෙ ඵරුසං කරොතිති වචනත්ථො වා
ඵලූපවාරෙන වා වාවාය ඵරුසසද්දජ්ජවත්ති වෙදිතබ්බා. දුතියනයෙ
මම්මවිජෙදවසෙන පවත්තියා එකන්තනිට්ඨුරතාය රුළුභිසද්දවසෙන සභාවෙන,
කාරණූපවාරෙන වා වාවාය ඵරුසසද්දජ්ජවත්ති දට්ඨබ්බා.

යෙනාති පලාපසඬ්ඛාතෙන නිරත්ථකවචනෙන. සම්ඵන්ති “ස”න්ති චුත්තං
සුඛං, හිතඤ්ච ඵලති පහරති විනාසෙතිති අත්ථො “සම්ඵ”න්ති ලද්ධනාමං
අත්තනො, පරෙසඤ්ච අනුපකාරකං යං කිඤ්චි අත්ථං, තෙනාහ “නිරත්ථක”න්ති,
ඉමිනා සම්ඵං පලපති එතෙනාති සම්ඵජ්ජලාපොති වචනත්ථං දස්සෙති.

“තෙස”න්තිආදිනා වෙනතාය ඵලවොභාරෙන පිසුණාදිසද්දජ්ජවත්ති චුත්තා.
“සා ඵවා”තිආදිනා පන වෙනතාය පවත්තිපරිකප්පනාය හෙතුං විභාවෙති. තත්ථ
“පභායා”තිආදිවචනසන්තිධානතො තස්සායෙව ච පභාතබ්බතා යුත්තිතො
අධිජ්ජෙනාති අත්ථො.

තත්ථාති තාසු පිසුණුවාදීසු. සංකිලිට්ඨවිත්තස්සාති ලොහෙන, දොසෙන වා
විබාධිතවිත්තස්ස, උපතාපිතවිත්තස්ස වා, දුෂිතවිත්තස්සාති චුත්තං හොති,
“වෙනතා”ති එතෙන සම්බන්ධො. යෙන සහ පරෙසං හෙදාය වදති, තස්ස
අත්තනො පියකම්පතායාති අත්ථො. වෙනතා පිසුණුවා නාම පිසුණං වදන්ති
එතායාති කත්වා. සමාසවිසයෙ හි මුඛාවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො, ඛ්‍යාසවිසයෙ
උපවාරවසෙනාති දට්ඨබ්බං. යස්ස යතො හෙදං කරොති, තෙසු අහින්තෙසු
අජ්ජසාවජ්ජං, හින්තෙසු මහාසාවජ්ජං. තථා කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවිසෙසෙසුපි
යොජෙතබ්බං.

යස්ස පෙසුඤ්ඤං උපසංහරති, සො හිජ්ජතු වා, මා වා, තස්ස
තදත්ථවිඤ්ඤාපනමෙව පමාණන්ති ආහ “තස්ස තදත්ථවිජානන”න්ති.
හෙදපුරෙක්ඛාරතාපියකම්පතානමෙකෙකපක්ඛිපනෙන චත්තාරො. කම්මපථජ්ජන්ති
පන හින්තෙ ඵව. ඉමෙසන්ති අනියමතාය පරම්මුඛාවත්තානම්පි අත්තනො
බුද්ධියං පරිවත්තමානෙ සන්ධාය චුත්තන්ති දස්සෙතුං “යෙස”න්තිආදිමාහ.
ඉතොති ඉධ පදෙසෙ, චුත්තානං යෙසං සන්තිකෙ සුතන්ති යොජෙතබ්බං.

“ද්විත්” න්ති නිදස්සනවචනං බහුනම්පි සන්ධානතො. “මිත්තන” න්තිආදි “සන්ධාන” න්ති එත්ථ කම්මං, තෙන පාළියං “භින්නාන” න්ති එතස්ස කම්මභාවං දස්සෙති. සන්ධානකරණඤ්ච නාම තෙසමනුරූපකරණමෙවාති වුත්තං. “අනුකත්තා” ති. අනුප්පදාතාති අනුබලප්පදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන අනුබලප්පදානං, අනුවත්තනඤ්චාති? “සහිතාන” න්ති වුත්තත්තා සන්ධානස්සාති විඤ්ඤායතීති ආහ “සන්ධානානුප්පදාතා” ති. යස්මා පන අනුබලවසෙන, අනුවත්තනවසෙන ච සන්ධානස්ස පදානං ආදානං, රක්ඛණං වා දළ්භිකරණං හොති, තස්මා වුත්තං “දළ්භිකම්මං කත්තා” ති. ආරමන්ති එත්ථාති ආරාමො. රම්හබ්බට්ඨානං සමග්ගොති හි තදබ්බට්ඨානානං වසෙන තබ්බිසෙසනතා වුත්තා. “සමග්ගෙ” තිපි පඨන්ති, තදයුත්තං “යත්ථා” තිආදිවචනෙන විරුද්ධත්තා. යස්මා පන ආකාරෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්හති, තස්මා “අයමෙවෙත්ථ අත්ථො” ති වුත්තං සමග්ගෙසුති සමග්ගභූතෙසු ජනකායෙසු, තෙනාහ “තෙ පභායා” තිආදි. තප්පකතියත්ථොපි කත්තුඅත්ථොවාති දස්සෙති “නන්දතී” ති ඉමිනා. තප්පකතියත්ථොන හි “දිස්වාපි සුත්වාපි” ති වචනං සුපපන්නං හොති. සමග්ගෙ කරොති එතායාති සමග්ගකරණං. සායෙව වාචා, තං භාසිතාති අත්ථමාහ “යා වාචා” තිආදිනා. තාය වාචාය සමග්ගකරණං නාම. “සුඛා සඬ්ඝස්ස සාමග්ගී, සමග්ගානං තපො සුඛො” තිආදිනා (ධ. ප. 194) සමග්ගානිසංසදස්සනමෙවාති වුත්තං “සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙවා” ති. ඉතරන්ති තබ්බිපරිතං හෙදතිකං වාචං.

මම්මානීති දුට්ඨාරුනි, තස්සදිසතාය පන ඉධ අක්කොසවත්ථුනි “මම්මානී” ති වුවචන්ති. යථා හි දුට්ඨාරුසු යෙන කෙනවි වත්ථුනා සට්ඨෙසු චිත්තං අධිමත්තං දුක්ඛප්පත්තං හොති, තථා තෙසු දසසුඡාතිආදීසු අක්කොසවත්ථුසු ඵරුසවාචාය ඵ්ඨිතමත්තෙසුති. තථා හි වුත්තං “මම්මානි විය මම්මානි, යෙසු ඵරුසවාචාය ඡුපිතමත්තෙසු දුට්ඨාරුසු විය සට්ඨෙසු චිත්තං අධිමත්තං දුක්ඛප්පත්තං හොති, කාති පන තාති? ඡාතිආදීනි අක්කොසවත්ථුනී” ති (දී. නි. ටී. 1.9) “යස්ස සරීරප්පදෙසස්ස සත්ථාදිපට්ඨනෙන භුසං රුජ්ජනං, සො මම්මං නාම. ඉධ පන යස්ස චිත්තස්ස ඵරුසවාචාවසෙන දොමනස්සසඬ්ඛාතං භුසං රුජ්ජනං, තං මම්මං වියාති මම්ම” න්ති අපරෙ. තාති මම්මානි ඡිජ්ජන්ති හිජ්ජන්ති යෙනාති මම්මච්ඡෙදකො, ස්වෙව කායවචිපයොගො, තාති සමුට්ඨාපෙතීති තථා. එකන්තඵරුසවෙනනා ඵරුසා වාචා ඵරුසං වදන්ති එතායාති කත්වා. “ඵරුසවෙනනා” ඉව්චෙව අවත්වා “එකන්තඵරුසවෙනනා” ති වචනං දුට්ඨචිත්තතාය එව ඵරුසවෙනනා අධිප්පෙතා, න පන සවනඵරුසතාමත්තෙනාති ඤාපනත්ථං. තස්සාති එකන්තඵරුසවෙනනාය එව. ආචිභාවත්ථන්ති ඵරුසවාචාභාවස්ස පාකටකරණත්ථං. තස්සාති වා එකන්තඵරුසවෙනනාය එව, ඵරුසවාචාභාවස්සාති අත්ථො. තට්ඨොති මාතුචුත්තාකාරෙනෙව, උට්ඨාසි අනුබන්ධිතුන්ති අත්ථො. සච්චකිරියන්ති යං “චණ්ඩා තං මහිංසි අනුබන්ධතු” ති වචනං මුඛෙන කට්ඨෙසි, තං මාතුවිත්තෙ නත්ථී, තස්මා “තං මා හොතු, යං පන උප්පලපත්තම්පි මය්හං උපරි න පතතු” ති කාරණං විත්තෙන චිත්තෙසි, තදෙව මාතුවිත්තෙ අත්ථී, තස්මා “තමෙව හොතු” ති සච්චකරණං, කත්තබ්බසච්චං වා. තත්ථොවාති උට්ඨානට්ඨානෙයෙව. බද්ධා වියාති

යොත්තාදිනා පරිබන්ධි විය. එවං මම්මවිජේදකොති එත්ථ සවනඵරුසතාමත්තෙන මම්මවිජේදකතා වෙදිතබ්බා.

පයොගොති වචිපයොගො. චිත්තසංඝ්භතායාති එකන්තඵරුසවෙනනාය අභාවමාහ. තතොයෙව හි ඵරුසවාචා න හොති කම්මපථජ්ජත්තා, කම්මභාවං පන න සක්කා වාරොතුන්ති දට්ඨබ්බං. “මාතාපිතරො හි”ති ආදිනාපි තදෙවත්ථං සමත්ථෙති. එවං බ්‍යතිරෙකවසෙන වෙනනාඵරුසතාය ඵරුසවාචාභාවං සාධෙත්වා ඉදානි තමෙව අන්වයවසෙන සාධෙතුං “යථා”ති ආදි වුත්තං. අඵරුසා වාචා න හොති ඵරුසා වාචා හොතියෙවාති අත්ථො සාති ඵරුසවාචා. යන්ති පුග්ගලං.

එත්ථාපි කම්මපථභාවං අජ්ජත්තා අජ්ජසාවජ්ජා, ඉතරා මහාසාවජ්ජා. තථා කිලෙසානං මුදුනිබ්බතාහෙදෙපි යොජෙතබ්බං. කෙච්ඡි පන “යං උද්දිස්ස ඵරුසවාචා පයුජ්ජති, තස්ස සම්මුඛායෙව සිසං එති”ති වදන්ති, එකෙ පන “පරම්මුඛාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවා”ති. තත්ථායමධිජ්ජායො යුත්තො සියා, සම්මුඛා පයොගෙ අගාරවාදීනං බලවභාවතො සියා වෙනනා බලවතී, පරස්ස ව තදත්ථවිජානනං, න තථා පරම්මුඛා. යථා පන අක්කොසිතෙ මතෙ ආළභනෙ කතා බමනා උපවාදන්තරායං නිවත්තෙති, එවං පරම්මුඛා පයුත්තාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවාති සක්කා ඤාතුන්ති, තස්මා උභයත්ථාපි ඵරුසවාචා සම්භවතීති දට්ඨබ්බං. තථා හි පරස්ස තදත්ථවිජානනමඤ්ඤත්‍ර තයොව තස්සා සම්භාරා අට්ඨකථාසු වුත්තාති. කුපිතචිත්තන්ති අක්කොසනාධිජ්ජායෙනෙව වුත්තං, න පන මරණාධිජ්ජායෙන. මරණාධිජ්ජායෙන හි සති චිත්තකොපෙ අත්ථසිද්ධියා, තදභාවෙ ව යථාරහං පාණාතිපාතබ්‍යාපාදාව හොන්ති.

එලං වුවචති දොසො ඉලති චිත්තං, පුග්ගලො වා කම්පති එතෙනාති කත්වා. එත්ථාති –

“නෙලඬිගො සෙනපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො;
අනීසං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධන”න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා. 65; පෙටකො. 25); –

ඉමිස්සා උදානගාථාය. සීලඤ්ඤෙන්ථ නිද්දොසතාය “නෙල”න්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ චිත්තො ගහපති ආයස්මතා කාමභූතෙරෙන පුට්ඨො සංයුත්තාගමවරෙ සළායතනවග්ගෙ “නෙලඬිග”න්ති බො හන්තෙ සීලානමෙතං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 4.347) වාචා නාම සද්දසභාවා තං තදත්ථනිබන්ධනාති සාදුරසසදිසත්තා මධුරමෙව බ්‍යඤ්ජනං, අත්ථො ව තබ්භාවතොති අත්ථමෙව සන්ධාය බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය, අත්ථමධුරතායා”ති ව වුත්තං. විසෙසනපරනිපාතොපි හි ලොකෙ දිස්සති “අග්‍යාහිතො”ති ආදීසු. අපිච අවයවාපෙක්ඛනෙ සති “මධුරං බ්‍යඤ්ජනං යස්සා”ති ආදිනා වත්තබ්බො. සුඛාති සුඛකරණී, සුඛභෙතුති වුත්තං හොති. කණ්ණසුලන්ති කණ්ණසඬකුං. කණ්ණසද්දෙන වෙන්ථ සොතවිඤ්ඤාණපට්ඨෙද්ධතදනුවත්තකා විඤ්ඤාණවිථියො ගහිතා. වොහාරකථා

හෙයා සුත්තන්තදෙසනා, තස්සා වණ්ණනා ව, තථා වෙව චුත්තං “සකලසරීරෙ කොපං, පෙම”න්ති ව. න හි හදයවත්ථුනිස්සිතො කොපො, පෙමො ව සකලසරීරෙ වත්තති. එස නයො ඊදිසෙසු. සුබෙන චිත්තං පවිසති යථාචුත්තකාරණද්වයෙනාති අත්ථො, අලුත්තසමාසො වෙස යථා “අමතඬගතො”ති. පුරෙති ගුණපාරිපුරෙ, තෙනාහ “ගුණපරිපුණ්ණතායා”ති. පුරෙ සංවඩ්ඪා පොරී, තාදිසා නාරී වියාති වාචාපි පොරීති අත්ථමාහ “පුරෙ”තිආදිනා. සුකුමාරාති සුතරුණා. උපමෙයාපක්ඛෙ පන අඵරුසතාය මුදුකභාවො එව සුකුමාරතා. පුරස්සාති එත්ථ පුර-සද්දො තන්තිවාසිවාචකො සහවරණුවසෙන “ගාමො ආගතො”තිආදියු විය, තෙනෙවාහ “නගරවාසීන”න්ති. එසාති තංසම්බන්ධිනිද්දෙසා වාචා. එවරුපි කථාති අත්ථත්තයෙන පකාසිතා කථා. කන්තාති කාමිතා තුට්ඨා යථා “පක්කන්තො”ති, මාන-සද්දස්ස වා අන්තබ්‍යජ්ජදෙසො, කාමියමානාති අත්ථො. යථා “අනාපත්ති අසමනුභාසන්තස්සා”ති (පාරා. 416, 430, 441) මනං අප්පෙති වඩ්ඪෙතිති මනාපා, තෙන චුත්තං “චිත්තවුඩ්ඪිකරා”ති. තථාකාරිනීති අත්ථො. අතො ඛහුතො ජනස්සාති ඉධ සම්බන්ධෙ සාම්ච්චනං, න තු පුරිමස්මිං විය කත්තරි.

කාමං තෙහි වත්තුම්චිජ්ජතො අත්ථො සම්භවති, සො පන අඵලත්තා භාසිතත්ථපරියායෙන අත්ථොයෙව නාම න භොතීති ආහ “අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා”ති. අපිව පයොජනත්ථාභාවතො අනත්ථා, වාචා, තං විඤ්ඤාපිකාතිපි වට්ටති. අකුසලචෙතනා සම්ඵජ්ජලාපො සම්ඵං පලපන්ති එතායාති කත්වා. ආසෙවනං භාවනං ඛහුලීකරණං. යං ජනං ගාභාපයිතුං පවත්තිතො, තෙන අග්ගහිතෙ අප්පසාවජ්ජො, ගහිතෙ මහාසාවජ්ජො. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනාපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා යොජෙතබ්බා. භාරතනාමකානං ද්වෙභාතුකරාජුනං යුද්ධකථා, දසගිරියක්ඛෙන සීතාය නාම දෙවියා ආභරණකථා, රාමරඤ්ඤා පච්චාභරණකථා, යථා තං අධුනා බාහිරකෙහි පරිවසිතා සක්කටභාසාය ගණ්ඨිතා රාමපුරාණභාරතපුරාණාදිකථාති, එවමාදිකා නිරත්ථකකථා සම්ඵජ්ජලාපොති චුත්තං “භාරත...පෙ.... පුරෙක්ඛාරතා”ති.

“කාලවාදී”තිආදි සම්ඵජ්ජලාපා පටිච්චරත්ස්ස පටිපත්තිසන්දස්සනං යථා “පාණාතිපාතා පටිච්චරතො”තිආදි (දී. නි. 1.8, 194) පාණාතිපාතජ්ජහානස්ස පටිපත්තිදස්සනං. “පාණාතිපාතං පහාය විහරති”ති හි චුත්තෙ කථං පාණාතිපාතජ්ජහානං භොතීති අපෙක්ඛාසම්භවතො “පාණාතිපාතා පටිච්චරතො භොතී”ති චුත්තං. සා පන විරති කථන්ති ආහ “නිහිතදණ්ඨො නිහිත සත්ථො”ති. තඤ්ච දණ්ඨසත්ථනිධානං කථන්ති චුත්තං “ලජ්ජී”තිආදි. එවං උත්තරුත්තරං පුරිමස්ස පුරිමස්ස උපායසන්දස්සනං. තථා අදින්තාදානාදීසුපි යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. තෙන චුත්තං “කාලවාදීතිආදි සම්ඵජ්ජලාපා පටිච්චරත්ස්ස පටිපත්තිසන්දස්සනං”න්ති. අත්ථසංහිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලපයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනභාවං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ඵජ්ජලාපං පජහන්තෙන අකාලවාදිතා පරිවජ්ජෙතබ්බාති දස්සෙතුං “කාලවාදී”ති චුත්තං. කාලෙ වදන්තෙනාපි උභයත්ථ අසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ

“භූතවාදී” ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධිලොකපරිලොකභිතසම්පාදනකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති චුත්තං “අත්ථවාදී” ති. අත්ථං වදන්තෙනාපි න ලොකියධම්මනිස්සිතමෙව වත්තබ්බං, අථ ඛො ලොකුත්තරධම්මනිස්සිතම්පිති ආහ “ධම්මවාදී” ති. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මනිස්සිතො හොති, තථා දස්සනත්ථං “චිත්තවාදී” ති චුත්තං.

පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිඤ්ඤාණබන්තිවීරියසංවරොති හි පඤ්චන්තං සංවරචිත්තයානං තදභිගජ්ජහානං, වික්ඛම්භනසම්ප්ලව්ශෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණජ්ජහානන්ති පඤ්චන්තං පහානචිත්තයානඤ්ච වසෙන චුච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්තිස්සිතො හොති. එවං ගුණවිසෙසයුත්තො ච අත්ථො චුච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොහති, කිච්චකරො ච හොති, නාඤ්ඤථාති දස්සෙතුං “නිධානවතිං වාවං භාසිතා” ති චුත්තං. ඉදානි තමෙව දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං “කාලෙනා” ති ආදිමාහ. අජ්ඣාසයට්ඨුජ්ජත්තීනං, පුච්ඡාය ච වසෙන ඔතිණ්ණෙ දෙසනාවිසයෙ එකංසාදිධ්‍යාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙන්වා යපනාහෙතුදාහරණසංසන්දනාති තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්ති යා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය ගම්භීරුදානපහුතත්ථවිත්ථාරසඛිගාහිකාය දෙසනාය පරෙ යථාජ්ඣාසයං පරමත්ථසිද්ධියං පතිට්ඨාපෙන්තො “දෙසනාකුසලො” ති චුච්චතීති එවමෙත්ථාපි අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

වත්තබ්බයුත්තකාලන්ති වත්තබ්බවචනස්ස අනුරූපකාලං, තත්ථ වා පයුජ්ජිතබ්බකාලං. සභාවවසෙනෙව භූතතාති ආහ “සභාවමෙවා” ති. අත්ථං වදනීති අත්ථවාදී. අත්ථවදනඤ්ච තන්තිස්සිතවාචාකථනමෙවාති අධිප්පායෙන චුත්තං “දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්තිස්සිතමෙව කත්වා” ති. ධම්මවාදී” ති ආදීසුපි එසෙව නයො.

නිධෙති සන්තිධානං කරොති එත්ථාති නිධානං. යපනොකාසො. “යානවතී” ති චුත්තෙ තස්මිං යානෙ යපෙතුං යුත්තාතිපි අත්ථො සම්භවතීති ආහ “හදයෙ” ති ආදි. නිධානවතීපි වාවා කාලයුත්තාව අත්ථාවහා, තස්මා “කාලෙනා” ති ඉදං “නිධානවතිං” වාවං භාසිතා” ති එතස්සාපෙක්ඛවචනන්ති දස්සෙති “එවරූපි” ති ආදිනා. ඉච්ඡිතත්ථනිබ්බන්තනත්ථං අපදිසිතබ්බො, අපදිසියති වා ඉච්ඡිතත්ථො අනෙතාති අපදෙසො, උපමා, හෙතුදාහරණාදිකාරණං වා, තෙන සහ වත්තතීති සාපදෙසා, වාවා, තෙනාහ “සඋපමං සකාරණන්ති අත්ථො” ති. පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්ථාති යාවතා පරියොසානං සම්භවති, තාවතා මරියාදං දස්සෙත්ථා, තෙන චුත්තං “යථා...පෙ.... භාසතී” ති. සිබ්බජ්ජත්තා හි කථා අත්ථාවහා නාම න හොති. අත්ථසංහිතන්ති එත්ථ අත්ථං-සද්දො භාසිතත්ථපරියායොති චුත්තං “අනෙකෙහිපි” ති ආදි. භාසිතත්ථො ච නාම සද්දානුසාරෙන අධිගතො සබ්බොපි පකත්‍යත්ථපච්චයත්ථභාවත්ථාදිකො, තතොයෙව භගවතො චචනං එකගාථාපදම්පි සඬ්ඛෙපවිත්ථාරාදිඑකත්තාදිනන්දියාවත්තාදිනෙයෙහි අනෙකෙහිපි නිද්ධාරණක්ඛමතාය පරියාදාතුමසක්කුණෙයාං අත්ථමාවහතීති. එවං

අත්පසාමඤ්ඤතො සංවණ්ණෙත්වා ඉච්ඡිතත්පවිසෙසතොපි සංවණ්ණෙතුං “යං
 වා”තිආදිමාහ. අත්පවාදිනා වත්තුමිච්ඡිතත්පොයෙව හි ඉධ ගහිතො. නනු
 සබ්බෙසමිපි වචනං අත්තනා ඉච්ඡිතත්පසහිතංයෙව, කිමෙත්ප වත්තබ්බං අත්ථිති
 අත්තොලීනවොදනං පරිසොධෙති “න අඤ්ඤ”න්තිආදිනා. අඤ්ඤමත්පං පයමං
 නික්ඛිපිත්වා අනනුසන්ධිවසෙන පච්ඡා අඤ්ඤමත්පං න භාසති.
 යථානික්ඛිත්තානුසන්ධිවසෙනෙව පරියොසාපෙත්වා කට්ඨෙති අධිප්පායො.

10. එවං පටිපාටියා සත්තමුලසික්ඛාපදානි විහජිත්වා සතිපි
 අභිජ්ඣාදිප්පභානස්ස සංවරසීලසඤ්ඤා උපරිගුණසඤ්ඤානො,
 ලොකියපුට්ඨජනාවිසයතො ව උත්තරිදෙසනාය සඤ්ඤානං තං පරිහරිත්වා
 පවුරජනපාකටං ආචාරසීලමෙව විහජන්තො භගවා
 “බ්බංගාමභූතගාමසමාරම්භා”තිආදිමාහාති පාළියං සම්බන්ධො වත්තබ්බො. තත්ප
 විජායන්ති විරුහන්ති එතෙහිති බ්බංගා. පච්චයන්තරසමවායෙ සද්ධිප්පජ්ජන්තියා
 විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථානං සාරථලාදීනමෙනං අධිවචනං. භවන්ති,
 අහුචුන්ති වාති භූතා, ජායන්ති වඩ්ඪන්ති ජාතා, වඩ්ඪිතා වාති අත්පො.
 වඩ්ඪමානකානං වඩ්ඪිත්වා, ධිතානඤ්ඤා රුක්ඛගච්ඡාදිනං යථාක්කමමධිවචනං.
 විරුළුහමුලා හි නීලභාවං ආපජ්ජන්තා තරුණරුක්ඛගච්ඡා ජායන්ති වඩ්ඪන්තිති
 වුච්චන්ති. වඩ්ඪිත්වා ධිතා මහන්තා රුක්ඛගච්ඡා ජාතා වඩ්ඪිතාති. ගාමොති සමුහො,
 සො ව සුද්ධට්ඨකධම්මරාසි, බ්බංගානං, භූතානඤ්ඤා තථාලද්ධසමඤ්ඤානං
 අට්ඨධම්මානං ගාමො, තෙයෙව වා ගාමොති තථා. අවයවවිනිමුත්තස්ස හි
 සමුදායස්ස අභාවතො දුට්ඨොනොපි අත්පොන තෙයෙව තිණරුක්ඛලතාදයො
 ගජ්ජන්ති.

අපිව භූමියං පතිට්ඨන්තිත්වා හරිතභාවමාපන්නා රුක්ඛගච්ඡාදයො දෙවතා
 පරිග්ගජ්ජන්ති, තස්මා භූතානං නිවාසනට්ඨානතාය ගාමොති භූතගාමොතිපි වදන්ති,
 තෙ සරුපතො දස්සෙතුං “මුලබ්බං”න්තිආදිමාහ. මුලමෙව බ්බං මුලබ්බං. සෙසෙසුපි
 අයං නයො. එච්ඡන්ති පබ්බංගං. පච්චයන්තරසමවායෙ සද්ධිප්පජ්ජන්තියා
 විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්පෙ සාරථලෙ නිරුළුහො බ්බං-සද්දො
 තදත්පසිද්ධියා මුලාදීසුපි කෙසුපි පවත්තතිති මුලාදිතො නිවත්තනත්පං එකෙන බ්බං-
 සද්දෙන විසෙසෙත්වා “බ්බංගං”න්ති වුත්තං යථා “රුපංරුපං, දුක්ඛදුක්ඛං”න්ති ව.
 නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති අල්ලතිණස්ස වෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ව. ආදි-සද්දෙන
 ඔසධිගච්ඡලතාදයො වෙදිතබ්බා. සමාරම්භො ඉධ විකොපනං, තඤ්ඤා
 ඡෙදනාදියෙවාති වුත්තං “ඡෙදනභෙදනපච්ඡාදිභාවෙනා”ති. නනු ව රුක්ඛාදයො
 විත්තරහිතතාය න ජීවා, විත්තරහිතතා ව පරිප්පන්දනාභාවතො, ඡින්නො
 විරුහනතො, විසද්ධිසජාතිකභාවතො, චතුරයොනිඅපරියාපන්නතො ව වෙදිතබ්බා.
 වුඩ්ඪි පන පවාලසීලාලවණාදීනමිපි විජ්ජන්ති න තෙසං ජීවනාභාවෙ කාරණං.
 විසයග්ගහණඤ්ඤා තෙසං පරිකප්පනාමත්තං සුපනං විය විඤ්චාදිනං, තථා
 කටුකම්බිලාසාදිනා දොහළාදයො. තත්ප කස්මා බ්බංගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරති
 ඉච්ඡිතාති? සමණසාරුප්පතො, තන්තිස්සිතසත්තානුකම්පනතො ව. තෙනෙවාහ

ආලවකානං රුක්ඛවිජේදනාදිවත්ථුසු “ජීවසඤ්ඤිතො හි මොසපුරිසා මනුස්සා රුක්ඛස්මි”න්තිආදි (පාරා. 89).

එකං භත්තං එකභත්තං, තමස්ස අත්ථි එකස්මිං දිවසෙ එකචාරමෙව භුඤ්ජනතොති එකභත්තිකො. තයිදං එකභත්තං කදා භුඤ්ජිතබ්බන්ති සන්ධාය වුත්තං “පාතරාසභත්ත”න්තිආදි, ද්විසු භත්තෙසු පාතරාසභත්තං සන්ධායාහාති අධිජ්ජායො. පාතො අසිතබ්බන්ති පාතරාසං. සායං අසිතබ්බන්ති සායමාසං, තදෙව භත්තං තථා. එක-සද්දො වෙන්ට මජ්ඣන්තිකකාලපරිච්ඡේදභාවෙන පයුත්තො, න තදන්තොගධචාරභාවෙනාති දස්සෙති “තස්මා”තිආදිනා.

රත්තියා භොජනං උත්තරපදලොපතො රත්තිසද්දෙන වුත්තං, තද්ධිතවසෙන වා තථායෙවාධිජ්ජායසම්භවතො, තෙනාහ “රත්තියා”තිආදි. අරුණුග්ගමනතො පටියාය යාව මජ්ඣන්තිකා අයං බුද්ධාදීනං අරියානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. තත්ථ දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා අපරන්භොව ඉධ විකාලොති පාරිසෙසනයෙන තතියපදස්ස අත්ථං දීපෙතුං “අතික්කන්තෙ මජ්ඣන්තිකෙ”තිආදි වුත්තං. භාවසාධනො වෙන්ට භොජන-සද්දො අජ්ඣොහරණත්ථවාචකොති දීපෙති “යාව සුරියත්ථචගමනා භොජන”න්ති ඉමිනා. කස්ස පන තදජ්ඣොහරණන්ති? යාමකාලිකාදීනමනුඤ්ඤාතත්තා, විකාලභොජනසද්දස්ස ව යාවකාලිකජ්ඣොහරණෙයෙව නිරුළුභත්තා “යාවකාලිකස්සා”ති විඤ්ඤායති. අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාවසෙසො ආවරියානං නයො – භුඤ්ජිතබ්බට්ඨෙන භොජනං, යාගුභත්තාදි සබ්බං යාවකාලිකවත්ථු. යථා ව “රත්තුපරතො”ති එත්ථ රත්තිභොජනං රත්තිසද්දෙන වුව්වති, එවමෙත්ථ භොජනජ්ඣොහරණං භොජනසද්දෙන. විකාලෙ භොජනං විකාලභොජනං, තතො විකාලභොජනා. විකාලෙ යාවකාලිකවත්ථුස්ස අජ්ඣොහරණාති අත්ථොති. ඊදිසා ගුණවිභූති න බුද්ධකාලෙයෙවාති ආහ “අනොමානදීතීරො”තිආදි. අයං පන පාළියං අනුසන්ධික්කමො – එකස්මිං දිවසෙ එකචාරමෙව භුඤ්ජනතො “එකභත්තිකො”ති වුත්තෙ රත්තිභොජනොපි සියාති තන්තිචාරණත්ථං “රත්තුපරතො”ති වුත්තං. එවං සති සායන්භොජීපි එකභත්තිකො සියාති තදාසඬිකාතිවත්තනත්ථං “විරතො විකාලභොජනා”ති වුත්තන්ති.

සඬ්ඛෙපතො “සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්තිආදි (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124) නයජ්ජවත්තං භගවතො සාසනං සජන්දරාගජ්ජවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං නානුලොමෙතීති ආහ “සාසනස්ස අනනුලොමත්තා”ති. විසුචති සාසනං විජ්ඣති අනනුලොමිකභාවෙනාති විසුකං, පටිවිරුද්ධන්ති වුත්තං හොති. තත්ථ උපමං දස්සෙති “පටාණිභූත”න්ති ඉමිනා, පටාණිසඬ්ඛාතං කීලං විය භූතන්ති අත්ථො. “විසුක”න්ති එතස්ස පටාණිභූතන්ති අත්ථමාහාතිපි වදන්ති. අත්තනා පයොජියමානං, පරෙහි පයොජාපියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤතො පාළියං එකෙනෙව නච්චසද්දෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසනයෙන ගහිතං, එකසෙසනයෙන වා. තථා ගීතවාදිතසද්දෙහි

ගායනගායාපනවාදනවාදාපනානීති ආහ “නව්වනනව්වපනාදිවසෙනා”ති.
 සුද්ධගෙතුතාජොතනවසෙන හි ද්වාධිප්පායිකා එතෙ සද්දා. නව්වඤ්ච ගීතඤ්ච
 වාදිතඤ්ච විසුකදස්සනඤ්ච නව්වගීතවාදිතවිසුකදස්සනං, සමාහාරවසෙනෙත්ථ
 එකත්තං. අට්ඨකථායං පන යථාපායං වාක්‍යාවත්ථිකත්තවචනෙන සහ
 සමුච්චයසමාසදස්සනත්ථං “නව්වා වා”තිආදි වුත්තං. එවං සබ්බත්ථ ඊදිසෙසු.
 (දස්සනවිසයෙ මයුරනව්වාදිපටික්ඛිපනෙන නව්වාපනවිසයෙපි පටික්ඛිපනං
 දට්ඨබ්බං) “නව්වාදීති හි”තිආදිනා යථාවුත්තත්ථසමත්ථනං. දස්සනෙන චෙත්ථ
 සවනම්පි සඬගහිතං චිරුපෙකසෙසනායෙන, යථාසකං වා විසයස්ස
 ආලොචනසභාවතාය පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි
 දස්සනසඬබ්බෙපසම්භවතො “දස්සනා” ඉච්චෙව වුත්තං. තෙනෙවාහ “පඤ්චහි
 විඤ්ඤාණෙහි න කිඤ්චි ධම්මං පටිජානාති අඤ්ඤානු අතිනිපාතමත්තා”ති.

“විසුකභූතා දස්සනා වා”ති එතෙන අවිසුකභූතස්ස පන ගීතස්ස සවනං කදාවි
 වට්ටතීති දස්සෙති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකපායට්ඨකථාය
 “ධම්මපසංහිතම්පි චෙත්ථ ගීතං න වට්ටති, ගීතුපසංහිතො පන ධම්මො වට්ටති”ති
 (බු. පා. අට්ඨ. පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) කත්ථවි පන න-කාරවිපරියායෙන
 පාඨො දිස්සති. උභයත්ථාපි ව ගීතො චෙ ධම්මානුලොමත්ථපටිසංයුත්තොපි න
 වට්ටති, ධම්මො චෙ ගීතසද්දපටිසංයුත්තොපි වට්ටතීති අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.
 “න හික්ඛෙවෙ, ගීතස්සරෙන ධම්මො ගායිතබ්බො, යො ගායෙය්‍යා, ආපත්ති
 දුක්ඛටස්සා”ති (වුළුව. 149) හි දෙසනාය එව පටික්ඛෙපො, න සවනාය. ඉමස්ස ව
 සික්ඛාපදස්ස විසුං පඤ්ඤාපනතො විඤ්ඤායති “ගීතස්සරෙන දෙසිතොපි ධම්මො
 න ගීතො”ති. යඤ්ච සක්කපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනායං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසද්දං
 නිද්ධරන්තෙන “යං පන අත්ථනිස්සිතං ධම්මනිස්සිතං කුම්භදාසිගීතම්පි සුණන්තස්ස
 පසාදො වා උප්පජ්ජති, නිබ්බදා වා සණ්ඨාති, එවරුපො සද්දො සෙවිතබ්බො”ති (දී.
 නි. අට්ඨ. 2.365) වුත්තං, තං අසමාදානසික්ඛාපදස්ස සෙවිතබ්බතාමත්තපරියායෙන
 වුත්තං. සමාදානසික්ඛාපදස්ස හි එවරුපං සුණන්තස්ස සික්ඛාපදසංවරං හිජ්ජති
 ගීතසද්දභාවතොති වෙදිතබ්බං. තථා හි විනයට්ඨකථාසු වුත්තං “ගීතන්ති නටාදීනං
 වා ගීතං භොතු, අරියානං පරිනිබ්බානකාලෙ රතනත්තයගුණුපසංහිතං
 සාධුකීළනගීතං වා, අසංයතහික්ඛුනං ධම්මභාණකගීතං වා, අන්තමසො
 දන්තගීතම්පි, යං “ගායස්සාමා”ති පුබ්බභාගෙ ඔකුජිතං කරොන්ති, සබ්බමෙතං
 ගීතං නාමා”ති (පාචි. අට්ඨ. 835; වි. සඬග. අට්ඨ. 34.25).

කිඤ්චාපි මාලා-සද්දො ලොකෙ බද්ධපුප්ඵවාචකො, සාසනෙ පන රුළුභියා
 අබද්ධපුප්ඵෙසුපි වට්ටති, තස්මා යං කිඤ්චි පුප්ඵං බද්ධමබද්ධං වා, තං සබ්බං
 “මාලා” ත්චෙව දට්ඨබ්බන්ති ආහ “යං කිඤ්චි පුප්ඵ”න්ති. “යං කිඤ්චි ගන්ධ”න්ති
 චෙත්ථ වාසවුණ්ණධුපාදිකං විලෙපනතො අඤ්ඤං යං කිඤ්චි ගන්ධජානං.
 වුත්තත්ථං විය හි වුවිචමානත්ථමන්තරෙතාපි සද්දො අත්ථවිසෙසවාචකො.
 ඡවිරාගකරණන්ති විලෙපනෙන ඡවියා රඤ්ජනත්ථං පිසිත්වා පටියත්තං යං කිඤ්චි
 ගන්ධවුණ්ණං. පිළන්ධනං ධාරණං. උනට්ඨානපුරණං මණ්ඩනං. ගන්ධවසෙන,
 ඡවිරාගවසෙන ව සාදියනං විභූසනං. තදෙවත්ථං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන දීපෙති “තත්ථ

පිළිගත්තො””තිආදිනා. තථා වෙව මජ්ඣිමට්ඨකපායමිපි (ම. නි. අට්ඨ. 3.147) වුත්තං, පරමත්ථජොතිකායං පන බුද්දකපායට්ඨකපායං “මාලාදීසු ධාරණාදීනි යථාසඬ්ඛං යොජෙතඛිබ්බානී”ති (බු. පා. අට්ඨ. පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) එත්තකමෙව වුත්තං. තත්ථාපි යොජෙත්තෙන යථාවුත්තනයෙනෙව යොජෙතඛිබ්බානී. කිං පනෙනං කාරණන්ති ආහ “යායා”තිආදි. යාය දුස්සිලාචෙනායා කරොති, සා ඉධ කාරණං. “තතො පටිවිරතො”ති හි උභයත්ථ සම්බන්ධිතඛිබ්බං, එතෙනෙව “මාලා...පෙ.... විභුසනානං යානං, මාලා...පෙ.... විභුසනානෙව වා යාන”න්ති සමාසමිපි දස්සෙති. තදාකාරජ්ජවත්තො චෙතනාදිධම්මොයෙව හි ධාරණාදිකිරියා. තත්ථ ච චෙතනාසම්පයුත්තධම්මානං කාරණං සහජාතාදොපකාරකතො, පධානතො ච. “චෙතයිත්වා කම්මං කරොති කායෙන වාචාය මනසා”ති (අ. නි. 6.63) හි වුත්තං. ධාරණාදිභූතා එව ච චෙතනා යානන්ති. යාන-සද්දො පටිවෙකං යොජෙතඛිබ්බො ද්වන්ද්වපදතො සුයාමානත්තා.

උච්චාති උච්චසද්දෙන අකාරන්තෙන සමානත්ථං ආකාරන්තං එකං සද්දන්තරං අච්චුග්ගතවාචකන්ති ආහ “පමාණාතික්කන්ත”න්ති. සෙති එත්ථාති සයනං, මඤ්චාදි. සමණසාරුජ්ජපරහිතත්තා, ගහට්ඨෙහි ච සෙට්ඨසම්මතත්තා අකජ්ජියපච්චත්ථරණං “මහාසයන”න්ති ඉධාධිජ්ජෙතන්ති දස්සෙතුං “අකජ්ජියත්ථරණ”න්ති වුත්තං. නිසිදනං පනෙත්ථ සයනෙනෙව සඬ්ඛනිතන්ති දට්ඨඛිබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියාපි පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා “උච්චාසයනමහාසයනා” ඉට්ඨෙව වුත්තං. අත්ථතො පන තදුපභොගභූතනිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති වෙදිතඛිබ්බං. අථ වා “උච්චාසයනමහාසයනා”ති එස නිද්දෙසො එකසෙසනයෙන යථා “නාමරූපපච්චයා සලායතන”න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1) එතස්මිම්පි විකජ්ජෙ ආසනපුබ්බකත්තා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙනෙව ආසනමිපි ගහිතන්ති වෙදිතඛිබ්බං. කිරියාවාචකආසනසයනසද්දලොපතො උත්තරපදලොපනිද්දෙසොතිපි විනයට්ඨකායං (වි. වි. ටී. 2.106) වුත්තං.

ජාතමෙව රූපමස්ස න විජ්ජකාරන්ති ජාතරූපං, සත්ථුවණ්ණං. රඤ්ජීයති සෙතවණ්ණතාය, රඤ්ජන්ති වා එත්ථ සත්තාති රජතං යථා “නෙසං පදක්කන්ත”න්ති. “චත්තාරො විභයො ගුඤ්ජා, ද්වෙ ගුඤ්ජා මාසකො හවෙ”ති වුත්තලක්ඛණෙන විසතිමාසකො නීලකහාපණො වා දුද්දාමකාදිකො වා තංතංදෙසවොහාරානුරූපං කතො කහාපණො. ලොහාදීහි කතො ලොහමාසකාදිකො. යෙ වොහාරං ගච්ඡන්තීති පරියාදානවචනං. වොහාරන්ති ච කයවික්කයවසෙන සබ්බොහාරං. අඤ්ඤෙහි ගාහාපනෙ, උපනික්ඛිත්තසාදියෙන ච පටිග්ගහණත්ථො ලඛිතතීති ආහ “න උග්ගණ්ණාපෙති න උපනික්ඛිත්තං සාදියතී”ති. අථ වා තිට්ඨං පටිග්ගහණං කායෙන වාචාය මනසා. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං උග්ගහණං. වාචාය පටිග්ගහණං උග්ගහාපනං. මනසා පටිග්ගහණං සාදියනං. තිට්ඨමිපෙනං පටිග්ගහණං සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා ගහෙත්වා පටිග්ගහණාති වුත්තන්ති ආහ “නෙව නං උග්ගණ්ණාති”තිආදි. එස නයො ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණාතිආදීසුපි.

නිවාරාදිඋපධක්ඛස්ස සාලියාදිමුලධක්ඛන්තොගධත්තා “සත්තවිධස්සාපි”ති
වුත්තං. සට්ඨිදිනපරිපාකො සුකධක්ඛස්සවිසෙසො සාලි නාම සලියතෙ සීලාසතෙති
කත්වා. දඬිබගුණපකාසෙ පන –

“අථ ධක්ඛං තිධා සාලි-සට්ඨිකවිහිහෙදතො;
සාලයො හෙමත්තා තත්ත, සට්ඨිකා ගිම්මජා අපි;
විහයො ත්වාසල්භාධ්‍යාතා, වස්සකාලසමුඛිහ වා”ති. –

වුත්තං. වහති, බුහෙති වා සත්තානං ජීවිතන්ති විහි, සස්සං. යුවිතබ්බො
මිස්සිතබ්බොති යවො. සො හි අතිලුබ්‍භාය අක්ඛෙකුත මිස්සෙත්වා පරිභුක්ඛ්ඪියති.
ගුධති පරිවෙධති පලිබුද්ධතීති ගොධුමො, යං “මිලක්ඛභොජන”න්තිපි වදන්ති.
සොහනත්තා කමනියභාවං ගච්ඡතිති කඬ්ඪගු, අතිසුබුමධක්ඛස්සවිසෙසො. වරියති
අතිලුබ්‍භාය නිවාරියති, බුද්ධාපට්ඨිතයනතො වා හජියතීති වරකො. කොරං රුධිරං
දුස්සතීති කුදුසකො, වණ්ණසඬ්ඛකමනෙන යො “ගොවඬ්ඪනො”තිපි වුවිවති. තාති
සත්තපි සප්පහෙදා නිධානෙ පොසනෙ සාධුත්තෙන “ධක්ඛ්ඤානී”ති වුවිවන්ති. “න
කෙවලක්ඛ්ඪවා”තිආදිනා සම්පට්ඨිජනං, පරාමසනක්ඛ්ඪ ඉධ පටිග්ගහණසද්දෙන
වුත්තන්ති දස්සෙති. එවමිදිසෙසු. “අනුජානාමි හික්ඛවෙ, වසානි හෙසජ්ජානි
අච්ඡවසං මච්ඡවසං සුසුකාවසං සුකරවසං ගද්දහවසං”න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා
ඉදං පක්ඛ්ඪවිධමිපි හෙසජ්ජං ඔදිස්ස අනුක්ඛ්ඤාතං නාම. තස්ස පන “කාලෙ
පටිග්ගහිත”න්ති වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටතීති ආහ “අක්ඛ්ඤානු ඔදිස්ස
අනුක්ඛ්ඤාතා”ති. මංස-සද්දෙන මච්ඡානමිපි මංසං ගහිතං එවානි දස්සෙතුං
“ආමකමංසමච්ඡාන”න්ති වුත්තං, නිකොට්ඨපරිසුද්ධං මච්ඡමංසං අනුක්ඛ්ඤාතං
අදිට්ඨං, අසුතං, අපරිසඬ්ඛිකිතන්ති වා පයොගස්ස දස්සනතො විරුපෙකසෙසනායො
දස්සිතො අනෙතානි වෙදිතබ්බං.

කාමං ලොකියා –

“අට්ඨවස්සා හවෙ ගොරී, දසවස්සා තු කක්ඛ්ඤකා;
සම්පත්තෙ ද්වාදසවස්සෙ, කුමාරීතිහිධියතෙ”ති. –

වදන්ති. ඉධ පන පුරිසන්තරගතාගතවසෙන ඉත්ථිකුමාරිකාහෙදොති ආහ “ඉත්ථිති
පුරිසන්තරගතා”තිආදි. දාසිදාසවසෙනෙවාති දාසිදාසවොහාරවසෙනෙව. එවං
වුත්තෙති තාදිසෙන කජ්ජියවවනෙන වුත්තෙ. විනයට්ඨකථාසු ආගතවිනිච්ඡයං
සන්ධාය “විනයවසෙනා”ති වුත්තං. සො කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනාදිසු (පාරා.
අට්ඨ. 364) ගහෙතබ්බො.

බීජං බිපන්ති එත්ථ, බිත්තං වා බීජං තායතීති බෙත්තං, කෙදාරොති ආහ “යස්මිං
පුබ්බණ්ණං රුහතී”ති. අපරණ්ණස්ස පුබ්බෙ පවත්තමන්තං පුබ්බණ්ණං න-කාරස්ස
ණ-කාරං කත්වා, සාලිආදි. වසන්ති පතිට්ඨහන්ති අපරණ්ණානි එත්ථානි වත්ථුනි
අත්ථං දස්සෙති “වත්ථු නාමා”තිආදිනා. පුබ්බණ්ණස්ස අපරං පවත්තමන්තං

අපරණ්ණං වුත්තනයෙන. එවං අට්ඨකථානායානුරූපං අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි “බ්බත්තං නාම යත්ථ පුබ්බණ්ණං වා අපරණ්ණං වා ජායති”ති (පාරා. 104) වුත්තවිනයපාළිනායානුරූපමිපි අත්ථං දස්සෙන්නො “යත්ථ වා”තිආදිමාහ. තදත්ථායානි බ්බත්තත්ථාය. අකතභූමිභාගොති අපරිසඬ්ඛිතො තදුද්දෙසිකො භූමිභාගො. “බ්බත්තවත්ථු සීසෙනා”තිආදිනා නිදස්සනමත්තමෙතන්ති දස්සෙති. ආදි-සද්දෙන පොක්ඛරණිකූපාදයො සඬ්ඛිතා.

දුතස්ස ඉදං, දුතෙන වා කාතුමරහතීති දුතෙය්‍යං. පණ්ණන්ති ලෙඛසාසනං. සාසනන්ති මුඛසාසනං. සරා සරන්ති අඤ්ඤස්මා සරා අඤ්ඤං සරං. චුද්දකගමනන්ති දුතෙය්‍යගමනතො අප්පතරගමනං, අනද්ධානගමනං රස්සගමනන්ති අත්ථො. තදුහයෙසං අනුයුඤ්ජනං අනුයොගොති ආහ “තදුහයකරණ”න්ති. තස්මාති තදුහයකරණස්සෙව අනුයොගභාවතො.

කයනං කයො, පරම්පරා ගහෙත්වා අත්තතො ධනස්ස දානං. කී-සද්දඤ්චි දබ්බවිනිමයෙ පයන්ති වික්කයනං වික්කයො, පය්මමෙව අත්තතො ධනස්ස පරෙසං දානන්ති වදන්ති. සාරත්ථදීපනියාදීසු පන “කය”න්ති පරහණ්ඩස්ස ගහණං. වික්කයන්ති අත්තතො හණ්ඩස්ස දාන”න්ති (සාරත්ථ. ටී. 2.594) වුත්තං. තදෙව “කයිතඤ්ච භොති පරහණ්ඩං අත්තතො හත්ථගතං කරොන්තෙන, වික්කීතඤ්ච අත්තතො හණ්ඩං පරහත්ථගතං කරොන්තෙනා”ති (පාරා. අට්ඨ. 515) විනයට්ඨකථාවචනෙන සමෙති. වඤ්චනං මායාකරණං, පටිභානකරණවසෙන උපායකුසලතාය පරසන්තකග්ගහණන්ති වුත්තං භොති. තුලා නාම යාය තුලියති පමියති, තාය කුටං “තුලාකුට”න්ති වුව්වති. තං පන කරොන්තො තුලාය රූපඅඬ්ගගහණාකාරපටිච්ඡන්තසණ්ඨානවසෙන කරොතීති වතුබ්බිධතා වුත්තා. අත්තනා ගහෙතබ්බං හණ්ඩං පටිභාගාගෙ, පරෙසං දාතබ්බං පුබ්බභාගෙ කත්වා මිනෙන්නීති ආහ “ගණ්හන්තො පටිභාගාගෙ”තිආදි. අක්කමති නිජ්ජිලති, පුබ්බභාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො. මූලෙ රජ්ජුන්ති තුලාය මූලෙ යොජිතං රජ්ජුං. තථා අග්ගෙ. තන්ති අයවුණ්ණං.

කනති දිබ්බතීති කංසො, සුවණ්ණරජ්ජනාදිමයා භොජනපානපත්තා. ඉධ පන සොවණ්ණමයෙ පානපත්තෙති ආහ “සුවණ්ණපානී”ති. තාය වඤ්චනන්ති නිකතිවසෙන වඤ්චනං. “පතිරූපකං දස්සෙත්වා පරසන්තකග්ගහණඤ්චි නිකති, පටිභානකරණවසෙන පන උපායකුසලතාය වඤ්චන”න්ති නිකතිවඤ්චනං හෙදතො කණ්භජාතකට්ඨකථාදීසු (ජා. අට්ඨ. 4.10.19; දී. නි. අට්ඨ. 1.10; ම. නි. අට්ඨ. 2.149; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1165; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198 අත්ථතො සමානං) වුත්තං, ඉධ පන තදුහයමිපි “වඤ්චන”මිව්වෙව. “කථ”න්තිආදිනා හි පතිරූපකං දස්සෙත්වා පරසන්තකග්ගහණමෙව විභාවෙති. සමග්ගතරන්ති තාසං පාතීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමකං අග්ගවිසෙසං. පාසාණෙති භූතාභූතභාවසඤ්ජානනකෙ පාසාණෙ. සංසතෙනෙව සුවණ්ණභාවසඤ්ඤාපනං සිද්ධන්ති “සංසිත්වා”ත්වෙව වුත්තං.

හදයන්ති නාලිආදිමිනනභාජනානං අබ්භන්තරං, තස්මිං හෙදො ඡිද්දකරණං
හදයහෙදො. තිලාදීනං නාලිආදිහි මිනනකාලෙ උස්සාපිතා සිඛායෙව සිඛා, තස්සා
හෙදො භාජනං සිඛාහෙදො.

රජ්ජයා හෙදො විසමකරණං රජ්ජහෙදො. තානීති සප්පිතෙලාදීනි.
අත්තොභාජනෙති පටමං නික්ඛිත්තභාජනෙ. උස්සාපෙත්වාති උග්ගමාපෙත්වා,
උද්ධං රාසිං කත්වාති වුත්තං හොති. ඡිත්දන්තොති අපනෙන්නො.

කත්තබ්බකම්මතො උද්ධං කොටනං පටිහනනං උක්කොටනං. අභුතකාරීනං
ලඤ්ජග්ගහණං, න පන පුන කම්මාය උක්කොටනමත්තන්ති ආහ
“අස්සාමිකෙ...පෙ.... ග්ගහණ”න්ති. උපායෙහීති කාරණපතිරූපකෙහි. තත්රාති
තස්මිං වඤ්චනෙ. “වත්ථු”න්ති අවත්වා “එකං වත්ථු”න්ති වදන්තො අඤ්ඤානිපි
අත්ථි බහුනීති දස්සෙති. අඤ්ඤානිපි හි සසවත්ථුආදීනි තත්ථ තත්ථ වුත්තානි.
මීගන්ති මහන්තං මීගං. තෙන හීති මීගග්ගහණෙ උයොපනං, යෙන වා කාරණෙන
“මීගං මෙ දෙහී”ති ආහ, තෙන කාරණෙනාති අත්ථො. හි-සද්දො නිපාතමත්තං.
යොගවසෙනාති විජ්ජාප්පනාදිපයොගවසෙන. මායාවසෙනාති මන්තප්පනං විනා
අභුතස්සාපි භූතාකාරසඤ්ඤාපනාය වක්ඛුමොහනමායාය වසෙන. යාය හි
අමණිආදයොපි මණිආදිආකාරෙන දිස්සන්ති. පාමඬිගො නාම කුලාවාරයුත්තො
ආහරණවිසෙසො, යං ලොකෙ “යඤ්ඤොපවිත්ත”න්ති වදන්ති.
වක්කලිත්ථෙරාපදානෙපි වුත්තං –

“පස්සට්ඨෙතං මාණවකං, පීතමට්ඨනිවාසනං;
හෙමයඤ්ඤොපවිත්තඬිගං, ජනනෙත්තමනොහර”න්ති. (අප. 2.54.40);

තදට්ඨකථායමිපි “පීතමට්ඨනිවාසනන්ති සිලිට්ඨසුචණ්ණවණ්ණවත්ථෙ
නිවත්ථන්ති අත්ථො. හෙමයඤ්ඤොපවිත්තඬිගන්ති
සුචණ්ණපාමඬිගලග්ගිතගත්තන්ති අත්ථො”ති (අප. අට්ඨ. 2.54.40) සවනං සයනං
සාවි, අනුජුකතා, තෙනාහ “කුටිලයොගො”ති, පීම්භතායොගොති අත්ථො.
“එතෙසංයෙවා”තිආදිනා තුල්‍යාධිකරණතං දස්සෙති. “තස්මා”තිආදි
ලද්ධගුණදස්සනං. යෙ පන චතුත්තමිපි පදානං හින්තාධිකරණතං වදන්ති, තෙසං
වාදමාහ “කෙවී”තිආදිනා. තත්ථ “කෙවී”ති සාරසමාසකාරකා ආවරියා,
උත්තරවිහාරවාසිනො ච, තෙසං තං න යුත්තං වඤ්චනෙන සඬිගහිතස්සෙව පුන
ගහිතත්තාති දස්සෙති “තං පනා”තිආදිනා.

මාරණන්ති මුට්ඨිපහාරකසාතාලනාදිහි හිංසනං විහෙයනං සන්ධාය වුත්තං, න තු
පාණානිපාතං. විහෙයනත්ථෙපි හි වධ-සද්දො දිස්සති “අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා
රොදෙය්‍යා”තිආදිසු (පාවි. 880) මාරණ-සද්දොපි ඉධ විහෙයනෙයෙව වත්තනීති
දට්ඨබ්බො. කෙවි පන “පුබ්බෙ පාණානිපාතං පහායා”තිආදිසු සයංකාරො, ඉධ
පරංකාරො”ති වදන්ති, තං න සක්කා තථා වත්තුං “කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා
චෙතනා, ඡ පයොගා”ති ච වුත්තත්තා. යථා හි අප්පට්ඨගාහනාවසාමඤ්ඤපි සති

පබ්බතේනෙහි අප්පට්ඨගහිතබ්බවත්ථුවිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං
 ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො විභාගෙන චුත්තා. යථා ච පරසන්තකස්ස භරණභාවතො
 අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤපි සති තුලාකූටාදයො
 අදින්නාදානවිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං විභාගෙන චුත්තා, න එවං
 පාණාතිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුන ගහණෙ පයොජනං අත්ථි
 තථාවිහජිතබ්බස්සාභාවතො, තස්මා යථාචුත්තොයෙවත්ථො සුන්දරතරොති.

විපරාමොසොති විසෙසෙන සමන්තතො භුසං මොසාපනං මුය්හනකරණං,
 ථෙතනං වා. ථෙය්‍යං චොරිකා මොසොති හි පරියායො. සො කාරණවසෙන
 දුවිධොති ආහ “හිමවිපරාමොසො”තිආදි. මුසන්තීති වොරෙන්ති, මොසෙන්ති වා
 මුය්හනං කරොන්ති, මොසෙත්වා තෙසං සන්තකං ගණ්හන්තීති චුත්තං භොති.
 යන්ති ච තස්සා කිරියාය පරාමසනං. මග්ගප්පට්පන්නං ජනන්ති පරපක්ඛෙපි
 අධිකාරො. ආලොපනං විලුම්පනං ආලොපො. සහසා කරණං සහසාකාරො. සහසා
 පවත්තිතා සාහසිකා, සාව කිරියා තථා.

එත්තාවතාති “පාණාතිපාතං පහායා”තිආදිනා “සහසාකාරා පටිවිරතො”ති
 පරියොසානෙන එතප්පරිමාණෙන පාඨෙන. අන්තරහෙදං අග්ගහෙත්වා පාළියං
 යථාරුතමාගතවසෙනෙව ඡබ්බිසතිසික්ඛාපදසඬගහමෙතං සීලං යෙභුය්‍යෙන
 සික්ඛාපදානමවිහත්තත්තා චූළසීලං නාමාති අත්ථො. දෙසනාවසෙන හි ඉධ
 චූළමජ්ඣිමාදිභාවො වෙදිතබ්බො, න ධම්මවසෙන. තථා හි ඉධසඬබ්බිත්තෙන
 උද්දිට්ඨානං සික්ඛාපදානං අවිහත්තානං විහජනවසෙන මජ්ඣිමසීලදෙසනා
 පවත්තා, තෙනෙවාහ “මජ්ඣිමසීලං විත්ථාරෙන්තො”ති.චූළසීලවණ්ණනා
 නිට්ඨිතා.

මජ්ඣිමසීලවණ්ණනා

11. “යථා වා පනෙකෙ භොන්තො”තිආදිදෙසනාය සම්බන්ධමාහ
 “ඉදානී”තිආදිනා. තත්ථායමට්ඨකථාමුත්තකො නයො – යථාති ඔපම්මත්ථෙ
 නිපාතො. වාති විකප්පනත්ථෙ, තෙන ඉමමත්ථං විකප්පෙති “උස්සාහං කත්වා මම
 වණ්ණං වදමානොපි පුපුජ්ජනො පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා
 පටිවිරතො”තිආදිනා පරානුද්දෙසිකනයෙන වා සබ්බථාපි ආචාරසීලමත්තමෙව
 වදෙය්‍ය, න තදුත්තරිං. “යථාපනෙකෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණභාවං
 පටිජානමානා, පරෙහි ච තථා සම්භාවියමානා තදනුරූපපට්පත්තිං අජානනතො,
 අසමත්ථනතො ච න අභිසම්භුණන්ති, න එවමයං. අයං පන සමණො ගොතමො
 සබ්බථාපි සමණසාරුජ්ජපට්පත්තිං පුරෙසියෙවා”ති එවං අඤ්ඤාද්දෙසිකනයෙන වා
 සබ්බථාපි ආචාරසීලමත්තමෙව වදෙය්‍ය, න තදුත්තරිත්ති. පනාති වචනාලඬිකාරෙ
 විකප්පනත්ථෙතෙව උපන්‍යාසාදිඅත්ථස්ස සිජ්ඣිකතො. එකෙති අඤ්ඤා.
 “එකච්චෙ”තිපි වදන්ති. භොන්තොති සාධුනං පියසමුදාහාරො. සාධවො හි පරෙ
 “භොන්තො”ති වා “දෙවෘතං පියා”ති වා “ආයස්මන්තො”ති වා සමාලපන්ති.

සමනුබ්බාභිමනාති යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතතාය සමනා. ජාතිමත්තෙන ච බ්බාභිමනාති.

සද්ධා නාම ඉධ චතුබ්බිධෙසු යානෙසුති ආහ “කම්මඤ්චා”තිආදි.
කම්මකම්මඵලසම්බන්ධෙනෙව ඉධලොකපරලොකසද්දහනං දට්ඨබ්බං “එත්ථ කම්මං විපච්චති, කම්මඵලඤ්ච අනුභවිතබ්බ”න්ති. තදත්ථං බ්‍යතිරෙකතො ඤාපෙති “අයං මෙ”තිආදිනා. පටිකරිස්සතීති පච්චුපකාරං කරිස්සති. තදෙව සමත්ථෙතුං “එවංදින්නාති හී”තිආදිමාහ. දෙසනාසීසමත්තං පධානං කත්වා නිදස්සනතො. තෙන චතුබ්බිධම්පි පච්චයං නිදස්සෙතීති වුත්තං “අත්ථතො පනා”තිආදි.

“සෙය්‍යථීද්”න්ති අයං සද්දො “සො කතමො”ති අත්ථෙ ඵකො නිපානො, නිපාතසමුදායො වා, තෙන ච බීජගාමභූතගාමසමාරම්භපදෙ සද්දක්කමෙන අප්පධානභූතොපි බීජගාමභූතගාමො විහජ්ජිතබ්බට්ඨානෙ පධානභූතො විය පටිනිද්දිසීයති. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති ආහ “කතමො සො බීජගාමභූතගාමො”ති. තස්මිඤ්චි විහත්තෙ තබ්බිසයසමාරම්භොපි විහත්තොව හොති. ඉමමත්ථඤ්චි දස්සෙතුං “යස්ස සමාරම්භං අනුයුත්තා විහරන්ති”ති වුත්තං. තෙනෙව ච පාළියං “මූලබීජ”න්තිආදිනා සො නිද්දිට්ඨොති. මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලං බීජං එතස්සාතිපි මූලබීජන්ති ඉධ ද්විධා අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අතො න වොදෙනබ්බමෙතං “කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං පුච්ඡන්වා බීජගාමො ඵව විහත්තො”ති. තත්ථ හි පට්ඨමෙන අත්ථෙත බීජගාමො නිද්දිට්ඨො, දුතියෙන භූතගාමො, දුට්ඨොපෙස සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන වා මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච මූලබීජන්ති එකසෙසනායෙන වා නිද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො, තෙනෙව චක්ඛති “සබ්බඤ්ඤත”න්තිආදි. අතිව විසති හෙසජ්ජපයොගෙසුති අතිවිසං, අතිවිසා වා, යා “මහොසධ”න්තිපි වුච්චති කච්ඡකොති කාළකච්ඡකො, යං “පිලක්ඛො”තිපි වදන්ති. කපිත්ථනොති අම්බිලඬිකුරඵලො සෙතරුක්ඛො. සො හි කම්පති වලතීති කපිත්ථනො ටනපච්චයෙන, කපිති වා මක්කටො, තස්ස ටනසදිසං ඵලං යස්සාති කපිත්ථනො. “කපිත්ථනොති පිප්පලිලුක්ඛො”ති (විසුද්ධි. ටී. 1.108) හි විසුද්ධිමග්ගට්ඨකායං වුත්තං. එළබීජං නාම පබ්බතීජං. අප්පකන්ති සෙතපණ්ණාසං. එණිජ්ජකන්ති සමීරණං. හිරිවෙරන්ති වාරං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුල්භො බීජසද්දොති දස්සෙති “විරුහනසමත්ථමෙවා”ති ඉමිනා. ඉතරඤ්චි අබීජසඬ්ඛං ගතං, තඤ්ච ඛො රුක්ඛතො වියොජිතමෙව. අවියොජිතං පන තථා වා හොතු, අඤ්ඤථා වා “භූතගාමො”ත්ථෙව වුච්චති යථාවුත්තෙන දුතියට්ඨෙන. විනයා (පාවි. 91) නුරුපතො තෙසං විසෙසං දස්සෙති “තත්ථා”තිආදිනා. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

12. සන්තිධානං සන්තිධි, තාය කරියතෙති සන්තිධිකාරො, අන්තපානාදි. එවං කාර-සද්දස්ස කම්මත්ථතං සන්ධාය “සන්තිධිකාරපරිභොග”න්ති වුත්තං. අයමපරො නයො – යථා “ආවයං ගාමිනො”ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන “ආවයගාමිනො”ති (ධ. ස. 10) නිද්දෙසො කතො, එවම්ධාපි “සන්තිධිකාරං

පරිභෝග” න්ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන “සන්නිධිකාරපරිභෝග” න්ති
 චුත්තං, සන්නිධිං කත්වා පරිභෝගන්ති අත්ථො. විනයවසෙනාති
 විනයාගතාවාරවසෙන. විනයාගතාවාරො හි උත්තරලොපෙන “විනයො” ති
 චුත්තො, කායවාචානං වා විනයනං විනයො. සුත්තන්තනයපටිපත්තියා විසුං
 ගහිතත්තා විනයාවාරොයෙව ඉධ ලබ්හති. සම්මා කිලෙසෙ ලිඛතීති සල්ලෙඛොති ව
 විනයාවාරස්ස විසුං ගහිතත්තා සුත්තන්තනයපටිපත්ති එව. පටිග්ගහිතන්ති කායෙන
 වා කායපටිබද්ධෙන වා පටිග්ගහිතං. අපරජ්ජුති අපරස්මිං දිවසෙ. දත්වාති
 පරිවත්තනවසෙන දත්වා. යපාපෙත්වාති ව අත්තනො සන්තකකරණෙන
 යපාපෙත්වා. තෙසම්පි සන්තකං විස්සාසග්ගාහාදිවසෙන පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති.
 සුත්තන්තනයවසෙන සල්ලෙඛො එව න හොති.

යානි ව තෙසං අනුලොමානීති එත්ථ සානුලොමධඤ්ඤරසං, මධුකපුප්ඵරසං,
 පක්කඩාකරසඤ්ච යපෙත්වා අවසෙසා සබ්බෙපි ඵලපුප්ඵපත්තරසා
 අනුලොමපානානීති දට්ඨබ්බං, යථාපරිච්ඡෙදකාලං අනධිට්ඨිතං අවිකප්පිතන්ති
 අත්ථො.

සන්නිධියතෙති සන්නිධි, වත්ථමෙව. පරියායති කප්පියතීති පරියායො,
 කප්පියවාචානුසාරෙන පටිපත්ති, තස්ස කථාති පරියායකථා. තබ්බිපරිතො
 නිජ්ජපරියායො, කප්පියමපි අනුපග්ගමිම සන්තුට්ඨිවසෙන පටිපත්ති, පරියාය-සද්දො
 වා කාරණෙ, තස්මා කප්පියකාරණවසෙන චුත්තා කථා පරියායකථා. තදපි අවත්වා
 සන්තුට්ඨිවසෙන චුත්තා නිජ්ජපරියායො. “සචෙ” තිආදි අඤ්ඤස්ස දානාකාරදස්සනං.
 පාළියා උද්දිසනං උද්දෙසො. අත්ථස්ස පුච්ඡා පරිපුච්ඡනං. “අදාතුං න වට්ටති” ති
 ඉමිනා අදාතෙ සල්ලෙඛකොපනං දස්සෙති. අප්පහොත්තෙති කාතුං අප්පහොනකෙ
 සති. පච්චාසායාති විවරපටිලාභාසාය. අනුඤ්ඤාතකාලෙති අනත්ථතෙ කථිතෙ
 එකො පච්ඡිමකත්තිකමාසො, අත්ථතෙ කථිතෙ පච්ඡිමකත්තිකමාසෙන සහ
 හෙමන්තිකා වත්තාරො මාසා, පිට්ඨිසමයෙ යො කොචි එකො මාසොති එවං.
 තතියකථිතසික්ඛාපදාදීසු අනුඤ්ඤාතසමයෙ. සුත්තන්ති විවරසිබ්බනසුත්තං.
 විනයකම්මං කත්වාති මූලවිවරං පරික්ඛාරවොලං අධිට්ඨන්ති පච්චාසාවිවරමෙව
 මූලවිවරං කත්වා යපෙතබ්බං, තං පුන මාසපරිහාරං ලහති, එතෙන උපායෙන යාව
 ඉච්ඡති, තාව අඤ්ඤමඤ්ඤං මූලවිවරං කත්වා යපෙතුං ලබ්හතීති චුත්තනයෙන,
 විකප්පනාවසෙන වා විනයකම්මං කත්වා. කස්මා න වට්ටතීති ආහ “සන්නිධි ව
 හොති සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති” ති.

උපරි මණ්ඩපසදිසං පදරච්ඡන්තං, සබ්බපලිගුණ්ඨිමං වා ඡාදෙත්වා කතං වස්භං.
 උභොසු පස්සෙසු සුවණ්ණරජතාදිමයා ගොපානසියො දත්වා ගරුළපක්ඛකනයෙන
 කතා සන්දමානිතා. ඵලකාදිනා කතං පියකයානං සිව්කා. අන්තොලිකාසඬ්ඛාතා
 පටපොටලිකා පාටඬ්ඝි. “එකහික්ඛුස්ස හි” තිආදි තදත්ථස්ස සමත්ථනං.
 අරඤ්ඤත්ථායාති අරඤ්ඤගමනත්ථාය. ධොතපාදකත්ථායාති
 ධොවිතපාදානමනුරක්ඛණත්ථාය. සංහනිතබ්බා බන්ධිතබ්බාති සඬ්ඝාටා,

උපාහනායෙව සඬ්ඝාටා තථා, යුගලභූතා උපාහනාති අත්ථො. අඤ්ඤස්ස දාතබ්බාති එත්ථ චුත්තනායෙන දානං වෙදිතබ්බං.

මඤ්චොති නිදස්සනමත්තං. සබ්බෙපි හි පියභිසාදයො නිසිද්දනසයනායොග්ගා ගහෙතබ්බා තෙසුපි තථාපට්ඨපජ්ජිතබ්බතො.

ආබාධපච්චයා එව අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බා ගන්ධා වට්ටන්තිති දස්සෙති “කණ්ඩුකච්ඡුඡ්විදොසාදිආබාධෙ සති”ති ඉමිනා. “ලක්ඛණෙ හි සති හෙතුත්ථොපි කත්ථවි සම්භවති”ති හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. තත්ථ කණ්ඩුකි ඛජ්ජු. කච්ඡුති විතච්ඡිකා. ඡ්විදොසොති කිලාසාදි. ආහරාපෙත්වාති ඤාතිපචාරිතතො හික්ඛාවාරවත්තෙන වා න යෙන කෙනවි වා ආකාරෙන හරාපෙත්වා. හෙසජ්ජපච්චයෙහි ගිලානස්ස විඤ්ඤත්තිපි වට්ටති. “අනුජානාමි හික්ඛවෙ, ගන්ධං ගහෙත්වා කවාටෙ පඤ්චඬ්ගුලිකං දාතුං, පුජ්ඨං ගහෙත්වා විහාරෙ එකමත්තං නික්ඛිපිතු”න්ති (චූළව. 264) වචනතො “ද්වාරෙ”තිආදි චුත්තං. සරඬුපනං විහාරවාසනා, වෙනියසරවාසනා වා. ආදි-සද්දෙන වෙනියපට්ඨාපුජාදීනි සඬ්ගණ්හාති.

කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමීසං, යං කිඤ්චි උපභොගාරහං වත්ථු, තස්මා යථාචුත්තානම්පි පසඬ්ගං නිවාරෙතුං “චුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බ”න්ති ආහ, පාරිසෙසනායතො ගහිතත්තා චුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බන්ති අධිජ්ජායො. කිං පනෙතන්ති චුත්තං “සෙය්‍යථීද්”න්තිආදි. තථාරූපෙ කාලෙති ගාමං පච්ඡිතුං දුක්කරාදිකාලෙ. වල්ලුරොති සුක්ඛමංසං. භාජන-සද්දො සජ්ජිතෙලගුළසද්දෙහි යොජෙතබ්බො තදවිනාභාවිත්තා. කාලස්සෙවාවි පගෙව. උදකකද්දමෙති උදකෙ ව කද්දමෙ ව. නිමිත්තෙ වෙතං භුමිමං, භාවලක්ඛණෙ වා. අච්ඡථාති නිසිද්ධං. භුඤ්ජන්තස්සෙවාවි භුඤ්ජතො එව හික්ඛුනො, සම්පදානවචනං, අනාදරත්ථෙ වා සාම්චවනං. කිරියන්තරාවච්ඡෙදනායොගෙන හෙත්ථ අනාදරතා. ගීවායාමකන්ති භාවනපුංසකවචනං, ගීවං ආයමෙත්වා ආයතං කත්වාති අත්ථො, යථා වා භුත්තෙ අතිභුත්තාය ගීවා ආයමිතබ්බා හොති, තථාතිපි වට්ටති. චතුමාසමිපිති වස්සානස්ස චත්තාරො මාසෙපි. කුටුම්භං චුවචති ධනං, තදස්සත්ථීති කුටුම්භිකො, මුණ්ඬො ව සො කුටුම්භිකො වාති මුණ්ඬකුටුම්භිකො, තස්ස ජීවිකං තථා, තං කත්වා ජීවතීති අත්ථො. නයදස්සනමත්තඤ්චෙනං ආමීසපදෙන දස්සිතානං සන්තිධිවත්ථුනන්ති දට්ඨබ්බං.

තබ්බිරහිතං සමණපට්ඨපත්තිං දස්සෙන්නො “හික්ඛුනො පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ “ගුළපිණ්ඩො තාලපක්කජ්ජමාණ”න්ති සාරත්ථදීපනියං චුත්තං. චතුභාගමත්තන්ති කුටුම්භමත්තන්ති චුත්තං. “එකා තණ්ඩුලනාළි”ති චුත්තත්තා පන තස්සා චතුභාගො එකපත්ථොති වදන්ති. චුත්තඤ්ච –

“කුඩුවො පසතො එකො, පත්ථො තෙ චතුරො සියුං;
ආළ්භකො චතුරො පත්ථා, දොණං වා චතුරාළ්භක”න්ති.

කස්මානි වුත්තං “තෙ හී”තිආදි. ආහරාපෙත්වාපි යපෙතුං වට්ටති, පගෙව යථාලද්ධං. “අභාසුකකාලෙ”තිආදිනා සුද්ධචිත්තෙන යපිතස්ස පරිභොගො සල්ලෙඛං න කොපෙතීති දස්සෙති. සම්මුතිකුටිකාදයො චතස්සො, අවාසාගාරභූතෙන වා උපොසථාගාරාදිනා සහ පඤ්චකුටියො සන්ධාය “කප්පියකුටිය”න්තිආදි වුත්තං. සන්තිධි නාම නත්ථී තත්ථ අන්තොවුත්ථඅන්තොපක්කස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා. “තථාගතස්සා”තිආදිනා අධිකාරානුරූපං අත්ථං පයොපෙති. පිලොතිකඛණ්ඩන්ති ජිණ්ණවොළඛණ්ඩං.

13. “ගීවං පසාරෙත්වා”ති එතෙන සයමෙව ආපාඨගමනෙ දොසො නත්ථීති දස්සෙති. එත්තකම්පීති විනිවිජයවිචාරණා චත්ථුකිත්තනම්පි. පයොජනමත්තමෙවාති පදත්ථයොජනමත්තමෙව. යස්ස පන පදස්ස විත්ථාරකථං විනා න සක්කා අත්ථො විඤ්ඤාතුං, තත්ථ විත්ථාරකථාපි පදත්ථසඬගහමෙව ගච්ඡති.

කුතුහලවසෙන පෙක්ඛිතබ්බතො පෙක්ඛං, නටසත්ථවිධිනා පයොගො. නටසමුහෙන පන ජනසමුහෙ කත්තබ්බවසෙන “නටසම්මජ්ජ”න්ති වුත්තං. ජනානං සම්මද්දෙ සමුහෙ කතන්ති හි සම්මජ්ජං. සාරසමාසෙ පන “පෙක්ඛාමහ”න්තිපි වදන්ති, “සම්මජ්ජදස්සනුස්සව”න්ති තෙසං මතෙ අත්ථො. භාරතනාමකානං ද්වෙභාතුකරාජුනං, රාමරඤ්ඤො ව යුජ්ඣනාදිකං තප්පසුතෙහි ආවික්ඛිතබ්බතො අක්ඛානං. ගන්තුම්පි න වට්ටති, පගෙව තං සොතුං. පාණිනා තාළිතබ්බං සරං පාණිස්සරන්ති ආහ “කංසතාළ”න්ති, ලොහමයො තූරියජාතිවිසෙසො කංසො, ලොහමයපත්තො වා, තස්ස තාළනසද්දන්ති අත්ථො. පාණිනං තාළනසරන්ති අත්ථං සන්ධාය පාණිතාළන්තිපි වදන්ති. සනසඬබ්බානානං තූරියවිසෙසානං තාළනං සනතාළං නාම, දණ්ඩමයසම්මතාළං සිලාතලාකතාළං වා. මත්තෙනාති භූතාවිසනමත්තෙන. එකෙති සාරසමාසාවරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ව, යථා චෙත්ථ, එවම්තො පරෙසුපි “එකෙ”ති ආගතට්ඨානෙසු. තෙ කිර දීඝනිකායස්සත්ථවිසෙසවාදිනො. චතුරස්සඅම්බණකතාළං නාම රුක්ඛසාරදණ්ඩාදීසු යෙන කෙනවි චතුරස්සඅම්බණං කත්වා චතුසු පස්සෙසු ධම්මෙන ඔනද්ධිත්වා වාදිතහණ්ඩස්ස තාළනං. තඤ්ඤි එකාදසදොණ්ණප්පමාණමානවිසෙසසණ්ඨානත්තා “අම්බණක”න්ති වුවවති, බිම්බිසකන්තිපි තස්සෙව නාමං. තථා කුම්භසණ්ඨානතාය කුම්භො, සටොයෙව වා, තස්ස ධුනනන්ති බුද්දකභාණකා. අබ්භොක්කිරණං රඬගබ්බිකරණං. තෙ හි නච්චට්ඨානෙ දෙවතානං බ්බිකරණං නාම කත්වා කීළන්ති, යං “නන්දී”තිපි වුවවති. ඉත්ථිපුරිසසංයොගාදිකිලෙසජනකං පටිභානවිත්තං සොහනකරණතො සොහනකරං නාම. “සොහනසරක”න්ති සාරසමාසෙ වුත්තං. වණ්ඩාය අලන්ති වණ්ඩාලං, අයොගුළකීළා. වණ්ඩාලා නාම හීනජාතිකා සුනබමංසභොජිනො, තෙසං ඉදන්ති වණ්ඩාලං. සාණෙ උදකෙන තෙමෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආකොටනකීළා සාණධොවනකීළා. වංසෙන කතං කීළනං වංසන්ති ආහ “වෙඨං උස්සාපෙත්වා කීළන”න්ති.

නිබ්බන්ධානි භූමියං නිබ්බානං කත්වා. නක්ඛත්තකාලෙති
 නක්ඛත්තයොග්ගණකාලෙ. තමත්ථං අභිගුත්තරාගමෙ දසකනිපාතපාළියා (අ. නි.
 10.106) සාධෙන්නො “චුත්තම්පිවෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථාති තස්මි.
 අට්ඨධොවනෙ. ඉන්ද්‍රජාලෙනාති අට්ඨධොවනමන්තං පරිජජ්ජෙත්වා යථා පරෙ
 අට්ඨිනියෙව පස්සන්ති, න මංසාදීනි, එවං මංසාදීනමන්තරධාපනමායාය. ඉන්ද්‍රස්ස
 ජාලම්ච හි පටිච්ඡාදිතුං සමත්ථනතො “ඉන්ද්‍රජාල”න්ති මායා වුව්චති
 ඉන්ද්‍රවාපාදයො විය. අට්ඨධොවනන්ති අට්ඨධොවනකීළා.

හත්ථිආදීහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුන්ති හත්ථිආදීසු අභිරුහිත්වා අඤ්ඤෙහි සද්ධිං
 යුජ්ඣන්තං, හත්ථිආදීහි ච සද්ධිං සයමෙව යුජ්ඣන්තං සන්ධාය චුත්තං, හත්ථිආදීහි
 සද්ධිං අඤ්ඤෙහි යුජ්ඣිතුං, සයං වා යුජ්ඣිතුන්ති හි අත්ථො. තෙති හත්ථිආදයො.
 අඤ්ඤමඤ්ඤං මට්ඨන්ති විලොථන්තිති මල්ලා, බාහුයුද්ධකාරකා, තෙසං යුද්ධං.
 සම්පහාරොති සඬගාමො. බලස්ස සෙනාය අග්ගං ගණනකොට්ඨාසං කරොන්ති
 එත්ථාති බලග්ගං, “එත්තකා හත්ථි, එත්තකා අස්සා”තිආදිනා බලගණනට්ඨානං.
 සෙනං වියුහන්ති එත්ථ විහජිත්වා යපෙත්ති, සෙනාය වා එත්ථ බ්‍රහ්මනං විනායාසොති
 සෙනාබ්‍රහ්මනො, “ඉතො හත්ථි හොන්තු, ඉතො අස්සා හොන්තු”තිආදිනා යුද්ධත්ථං
 චතුරඬගබලාය සෙනාය දෙසවිසෙසෙසු විචාරණට්ඨානං, තං පන හෙදතො
 සකටබ්‍රහ්මාදිවසෙන. ආදි-සද්දෙන චක්කපද්‍රමබ්‍රහ්මානං
 දණ්ඩහොගමණ්ඩලාසංභතබ්‍රහ්මානඤ්ච ගහණං, “තයො හත්ථි පච්ඡිමං
 හත්ථානීකං, තයො අස්සා පච්ඡිමං අස්සානීකං, තයො රථා පච්ඡිමං රථානීකං,
 චත්තාරො පුරිසා සරහත්ථා පත්ති පච්ඡිමං පත්තානීක”න්ති (පාවි. 324
 උය්‍යාධිකසික්ඛාපදෙ) කණ්ඩවිද්ධසික්ඛාපදස්ස පදහාපනං සන්ධාය
 “තයො...පෙ....ආදිනා නයෙන චුත්තස්සා”ති ආහ. තඤ්ච ඛො “ද්වාදසපුරිසො
 හත්ථි, තිපුරිසො අස්සො, චතුපුරිසො රථො, චත්තාරො පුරිසා සරහත්ථා පත්ති”ති
 (පාවි. 314 උය්‍යත්තසෙනාසික්ඛාපදෙ) චුත්තලක්ඛණතො හත්ථිආදිගණනෙනාති
 දට්ඨබ්බං, එතෙන ච “ඡ හත්ථිනියො, එකො ච හත්ථි ඉදමෙක”න්ති (මහාව. අට්ඨ.
 245) වම්මක්ඛන්ධකචණ්ණනායං චුත්තමනීකං පටික්ඛිපති.

14. කාරණං නාම ඵලස්ස යානන්ති චුත්තං “පමාදො...පෙ.... යාන”න්ති.
 පදානීති සාරිආදීනං පතිට්ඨානානි. අට්ඨාපදන්ති සඤ්ඤාය දීඝතා. “අට්ඨපද”න්තිපි
 පට්ඨන්ති. දසපදං නාම ද්විහි පන්තිති විසතියා පදෙහි කීළනජුතං. අට්ඨපදදසපදෙසුති
 අට්ඨපදදසපදඵලකෙසු. ආකාසෙයෙව කීළනන්ති “අයං සාරි අසුකපදං මයා නීතා,
 අයං අසුකපද”න්ති කෙවලං මුඛෙනෙව වදන්තානං ආකාසෙයෙව ජුතස්ස කීළනං.
 නානාපට්මණ්ඩලන්ති අනෙකවිහිතසාරිමග්ගපරිවට්ටං. පරිහරිතබ්බන්ති සාරියො
 පරිහරිතුං යුත්තකං. ඉතො චිතො ච සරන්ති පරිවත්තන්තිති සාරියො, යෙන කෙනවි
 කතාති අක්ඛබ්ඡානි. තත්ථාති තාසු සාරියු, තස්මිං වා අපනයනුපනයනෙ.
 ජුතබලිකෙති ජුතමණ්ඩලෙ. “ජුතඵලකෙ”තිපි අධුනා පායො. පාසකං වුව්චති ඡසු
 පස්සෙසු එකෙකං යාව ඡක්කං දස්සෙත්වා කතකීළනකං, තං වඬිචේත්වා යථාලද්ධං
 එකකාදිවසෙන සාරියො අපනෙන්නො, උපනෙන්නො ච කීළන්ති, පසති

අට්ඨපදාදීප්පු බාධනි, ඵ්ඝනි වානි හි පාසකො, චතුබ්බිසතිවිධො අක්ඛො. යං සන්ධාය
චුත්තං -

“අට්ඨකං මාලිකං චුත්තං, සාවට්ඨඤ්ච ඡකං මනං;
චතුක්කං බහුලං ඤෙය්‍යං, ද්වි බිත්ථුසන්තිහදුකං;
චතුච්ඡති ආයා ව, මුනින්දෙන පකාසිතා” ති.

තෙන කීළනමිධ පාසකකීළනං. සටනං පහරණං, තෙන කීළා සටිකානි ආහ
“දීසදණ්ඩකෙනා” තිආදි. සටෙන කුමහෙන කීළා සටිකානි එකෙ. මඤ්ජිට්ඨිකාය
වානි මඤ්ජිට්ඨිසඬ්ඛානස්ස යොජනවල්ලිරුක්ඛස්ස සාරං ගහෙත්වා පක්කකසාවං
සන්ධාය වදනි. සිත්ථොදකෙන වානි [පිට්ඨොදකෙන වා (අට්ඨකථායං)] ව
පක්කමධුසිත්ථොදකං. සලාකහත්ථන්ති තාලහීරාදීනං කලාපස්සෙතං අධිවචනං.
බහුසු සලාකාසු විසෙසරහිතං එකං සලාකං ගහෙත්වා තාසු පක්ඛිපිත්වා පුන
තඤ්ඤෙව උද්ධරන්තා සලාකහත්ථෙන කීළන්තිති කෙවි. ගුළකීළානි ගුළඵලකීළා,
යෙන කෙනවි වා කතගුළකීළා. පණ්ණෙන වංසාකාරෙන කතා නාලිකා
පණ්ණනාලිකා, තෙනෙවාහ “තංධමන්තා” ති. බුද්දකෙ ක-පච්චයොති දස්සෙති
“බුද්දකනඬ්ගල” න්ති ඉමිනා. හත්ථපාදානං මොක්ඛෙන මොවනෙන වයති
පරිවත්තති එතායාති මොක්ඛචිකා, තෙනාහ “ආකාසෙ වා” තිආදි.
පරිබ්භමනත්තායෙව තං වක්කං නාමාති දස්සෙතුං “පරිබ්භමනවක්ක” න්ති චුත්තං.

පණ්ණෙන කතා නාලි පණ්ණනාලි, ඉමිනා පත්තාල්භකපද්දවයස්ස යථාක්කමං
පරියායං දස්සෙති. තෙන කතා පන කීළා පත්තාල්භකානි චුත්තං “තායා” තිආදි.
බුද්දකො රථො රථකො ක-සද්දස්ස බුද්දකත්ථවචනතො. එස නයො සෙසපදෙසුපි.
ආකාසෙ වා යං ඤාපෙති, තස්ස පිට්ඨියං වා යථා වා තථා වා අක්ඛරං ලිඛිත්වා
“එවමිද්” න්ති ජානනෙන කීළා අක්ඛරිකා, පුච්ඡන්තස්ස මුඛාගතං අක්ඛරං
ගහෙත්වා නට්ඨමුත්තිලාභාදිජානනකීළානිපි වදන්ති. වජ්ජ-සද්දො අපරාධත්ථොති
ආහ “යථාවජ්ජං නාමා” තිආදි. වාදිතානුරූපං නව්චනං, ගායනං වා යථාවජ්ජන්තිපි
වදන්ති. “එවං කතෙ ජයො භවිස්සති, එවං කතෙ පරාජයො” ති ජයපරාජයං
පුරක්ඛත්වා පයොගකරණවසෙන පරිහාරපථාදීනමිපි ජුතප්පමාදට්ඨානභාවො
වෙදිතබ්බො, පඬ්ගවීරාදීහි ව වංසාදීහි කත්තබ්බා කිච්චසිද්ධි, අසිද්ධි වානි
ජයපරාජයාවහො පයොගො චුත්තො, යථාවජ්ජන්ති ව කාණාදීහි
සදිසාකාරදස්සනෙහි ජයපරාජයවසෙන ජුතකීළිකභාවෙන චුත්තං. සබ්බෙපි හෙතෙ
ජොතෙන්ති පකාසෙන්ති එතෙහි තප්පයොගිකා ජයපරාජයවසෙන, ජවන්ති ව
ගච්ඡන්ති ජයපරාජයං එතෙහිති වා අත්ථෙත ජුතසද්දවචනීයතං නාතිවත්තන්ති.

15. පමාණාතික්කන්තාසනන්ති “අට්ඨඬ්ගලපාදකං කාරෙතබ්බං
සුගතඬ්ගලෙනා” ති චුත්තප්පමාණතො අතික්කන්තාසනං. කම්මවසෙන
පයොජනතො “අනුයුත්තා විහරන්තිති පදං අපෙක්ඛිත්වා” ති චුත්තං. වාලරූපානීති
ආහරිමානි සීහබ්‍යග්ඝාදිවාලරූපානි. චුත්තඤ්ඤි හික්ඛුනිවිහඬ්ගෙ “පල්ලඬ්ගො නාම
ආහරිමෙහි වාලෙහි කතො” ති (පාවි. 984) “අකප්පියරූපාකුලො අකප්පියමඤ්චො

පල්ලඬකො’ ති සාරසමාසෙ වුත්තං. දීසලොමකො මහාකොජවොති
 චතුරඬගුලාධිකලොමො කාලවණ්ණො මහාකොජවො. කුචුච්චති පථවී, තස්සං
 ජවති සොහනවිත්ථට්ඨසෙනාති කොජවො. “චතුරඬගුලාධිකාති කිර තස්ස
 ලොමාති” ති වචනතො චතුරඬගුලතො හෙට්ඨා වට්ඨතීති වදන්ති. උද්දලොමී
 එකන්තලොමීති විසෙසදස්සනමෙතං, තස්මා යදි තාසු න පවිසති, වට්ඨතීති
 ගහෙනබ්බං. වානවිචිත්තන්ති හිත්තිවිජදාදිආකාරෙන වානෙන සිබ්බනෙන විචිත්තං.
 උණ්ණාමයත්ථරණන්ති මීගලොමපකතමත්ථරණං. සෙතත්ථරණොති
 ධවලත්ථරණො. සිතත්ථිකෙහි සෙවිතබ්බත්තා සෙතත්ථරණො,
 “බහුමුදුලොමකො” තිපි වදන්ති. සනපුප්ඵකොති සබ්බථා පුප්ඵාකාරසම්පන්නො.
 “උණ්ණාමයත්ථරණොති උණ්ණාමයො ලොහිතත්ථරණො” ති (සාරත්ථ. ටී. 258)
 සාරත්ථදීපනියං වුත්තං. ආමලකපත්තාකාරාහි පුප්ඵපන්නීහි යෙභුයාතො කතත්තා
 ආමලකපත්තොතිපි වුවචති.

තිණ්ණං තුලානන්ති රුක්ඛතුලලතාතුලපොටකීතුලසඬබාතානං තිණ්ණං
 තුලානං. උදිතං ද්වීසු ලොමං දසා යස්සාති උද්දලොමී ඉ-කාරස්ස අකාරං, ත-කාරස්ස
 ලොපං, ද්විභාවඤ්ච කත්වා. එකස්මිං අන්තෙ ලොමං දසා යස්සාති එකන්තලොමී.
 උභයත්ථ කෙවීති සාරසමාසාවරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ච. තෙසං වාදෙ පන
 උදිතමෙකතො උග්ගතං ලොමමයං පුප්ඵං යස්සාති උද්දලොමී වුත්තනයෙන.
 උභතො අන්තතො එකං සදිසං ලොමමයං පුප්ඵං යස්සාති එකන්තලොමීති
 වචනත්ථො. විනයට්ඨකථායං පන “උද්දලොමීති එකතො උග්ගතලොමං
 උණ්ණාමයත්ථරණං. ‘උද්දලොමී’ තිපි පාඨො. එකන්තලොමීති උභතො
 උග්ගතලොමං උණ්ණාමයත්ථරණං” න්ති (මහාව. අට්ඨ. 254) වුත්තං,
 නාමමත්තමෙස විසෙසො. අත්ථතො පන අග්ගහිතාවසෙසො අට්ඨකථාද්වයෙපි
 නත්ථිති දට්ඨබ්බො.

කොසෙයාසඤ්ච කට්ඨස්සඤ්ච කට්ඨස්සාති විරූපෙකසෙසවසෙන. තෙහි
 පකතමත්ථරණං කට්ඨස්සං. එතදෙවත්ථං දස්සෙතුං
 “කොසෙයාකට්ඨස්සමයපච්චත්ථරණං” න්ති වුත්තං,
 කොසෙයාසුත්තානමන්තරන්තරං සුවණ්ණමයසුත්තාති පච්චෙසත්ථා
 විතමත්ථරණන්ති වුත්තං හොති. සුවණ්ණසුත්තං කිර “කට්ඨස්සං, කස්සට්” න්ති ච
 වදන්ති. තෙනෙව “කොසෙයාකස්සට්ඨමය” න්ති ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි.
 ටී. 1.15) වුත්තං. කට්ඨස්සං නාම වාකවිසෙසොතිපි වදන්ති. රතනපරිසිබ්බිතන්ති
 රතනෙහි සංසිබ්බිතං, සුවණ්ණලිත්තන්ති කෙවි. සුද්ධකොසෙයාන්ති
 රතනපරිසිබ්බනරහිතං. විනයෙති විනයට්ඨකථං, විනයපරියායං වා සන්ධාය වුත්තං.
 ඉධ හි සුත්තන්තිකපරියායෙ “යපෙත්ථා තුලිකං සබ්බානෙව ගොනකාදීනි
 රතනපරිසිබ්බිතාති වට්ඨන්ති” ති වුත්තං. විනයපරියායං පන පත්ථා ගරුකෙ
 යාතබ්බත්තා සුද්ධකොසෙයාමෙව වට්ඨති, නෙතරානීති විනිවිජයො වෙදිතබ්බො,
 සුත්තන්තිකපරියායෙ පන රතනපරිසිබ්බනරහිතාපි තුලිකා න වට්ඨති, ඉතරානි
 වට්ඨන්ති, සචෙපි තාති රතනපරිසිබ්බිතාති, භූමත්ථරණවසෙන යථානුරූපං

මඤ්චපීඨාදීසු ව උපනෙතුං වට්ටන්තීති. සුත්තන්තදෙසනාය ගහට්ඨානම්පි වසෙන
චුත්තත්තා තෙසං සඨගණ්හනත්ථං “යපෙත්වා...පෙ.... න වට්ටන්තීති චුත්ත”න්ති
අපරෙ. දීඝනිකායට්ඨකථායන්ති කත්ථවි පායො, පොරාණදීඝනිකායට්ඨකථායන්ති
අත්ථො. නච්චයොග්ගන්ති නච්චිත්තුං පනොනකං. කරොන්ති එත්ථ නච්චන්ති
කුත්තකං, තං පන උද්දලොමීඵකන්තලොමීවිසෙසමෙව. චුත්තඤ්ච –

“ද්විදසෙකදසානාසුද්ද-ලොමීඵකන්තලොමීනො;
තදෙව සොළසිත්ථිනං, නච්චයොග්ගඤ්චි කුත්තක”න්ති.

හත්ථිනො පිට්ඨියං අත්ථරං හත්ථත්ථරං. එවං සෙසපදෙසුපි. අජිනවම්මෙහිති
අජිනම්ගවම්මෙහි, තානි කිර වම්මානි සුබ්බමතරානි, තස්මා දුපට්ටතිපට්ටානි කත්වා
සිබ්බන්ති. තෙන චුත්තං “අජිනප්පවෙණි”ති, උපරුපරි යපෙත්වා සිබ්බනවසෙන හි
සන්තතිභූතා “පවෙණි”ති චුච්චති. කදලීම්භොති මඤ්ජුරාකාරම්භො, තස්ස
ධම්මෙන කතං පවරපච්චත්ථරණං තථා. “තං කිරා”තිආදි තදාකාරදස්සනං, තස්මා
සුද්ධමෙව කදලීම්ගවම්මං වට්ටන්ති වදන්ති. උත්තරං උපරිභාගං ඡාදෙතීති
උත්තරච්ඡදො, විතානං. තම්පි ලොහිතමෙව ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ
“රත්තවිතානෙනා”ති. “යං වත්තති, තං සඋත්තරච්ඡද”න්ති එත්ථ සෙසො,
සංසිබ්බිතභාවෙන සද්ධිං වත්තතීති අත්ථො. රත්තවිතානෙසු ව කාසාවං වට්ටති,
කුසුම්භාදිරත්තමෙව න වට්ටති, තඤ්ච ඛො සබ්බරත්තමෙව. යං පන නානාවණ්ණං
වානචිත්තං වා ලෙපචිත්තං වා, තං වට්ටති. පච්චත්ථරණස්සෙව පධානත්තා
තප්පට්ඨද්ධං සෙතවිතානම්පි න වට්ටන්ති චුත්තං. උභතොති උභයත්ථ මඤ්චස්ස
සීසභාගෙ, පාදභාගෙ වානි අත්ථො. එත්ථාපි සඋත්තරච්ඡදෙ විය විනිච්ඡයො.
පද්මවණ්ණං වානි නාතිරත්තං සන්ධායාහ. විචිත්තුං වානි පන සබ්බථා කප්පියත්තා
චුත්තං, න පන උභතො උපධානෙසු අකප්පියත්තා. න හි ලොහිතක-සද්දො චිත්තෙ
වට්ටති. පට්ටිකග්ගහණෙනෙව චිත්තකස්සාපි අත්ථරණස්ස
සඨගහෙතබ්බප්පසඨගතො. සචෙ පමාණසුත්තන්ති චුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකතො
සමත්ථෙත්තුං ආහ “මහාඋපධානං පන පටික්ඛිත්ත”න්ති. මහාඋපධානන්ති ව
පමාණාතික්කන්තං උපධානං. සීසප්පමාණමෙව හි තස්ස පමාණං. චුත්තඤ්ච
“අනුජානාමි හික්ඛවෙ, සීසප්පමාණං බිබ්බොහනං කාතු”න්ති (චූළව. 297)
සීසප්පමාණඤ්ච නාම යස්ස විත්ථාරතො තීසු කණ්ණෙසු ද්විත්තං කණ්ණානං
අත්තරං මිනියමානං විදත්ථි වෙව චතුරඨගුලඤ්ච හොති. බිබ්බොහනස්ස
මජ්ඣට්ඨානං තිරියතො මුට්ඨිරතනං හොති, දීඝතො පන දියඨ්ඨරතනං වා ද්විරතනං
වා. තං පන අකප්පියත්තායෙව පටික්ඛිත්තං, න තු
උච්චාසයනමහාසයනපරියාපන්නත්තා. ද්වෙපීති සීසුපධානං, පාදුපධානඤ්ච.
පච්චත්ථරණං දත්ථානි පච්චත්ථරණං කත්වා අත්ථරිත්ථානි අත්ථො, ඉදඤ්ච
ගිලානමෙව සන්ධාය චුත්තං. තෙනාහ සෙනාසනක්ඛන්ධකවණ්ණනායං
“අගිලානස්සාපි සීසුපධානඤ්ච පාදුපධානඤ්චානි ද්වයමෙව වට්ටති. ගිලානස්ස
බිබ්බොහනානි සන්ථරිත්ථා උපරි පච්චත්ථරණං කත්වා නිපජ්ජිතුම්පි වට්ටති”ති
(චූළව. අට්ඨ. 297) චුත්තනයෙනෙවානි විනයෙ භගවතා චුත්තනයෙනෙව. කථං පන
චුත්තන්ති ආහ “චුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදි. යථා අට්ඨඨගුලපාදකං හොති, එවං

ආසන්දියා පාදවිජිත්දනං වෙදිතබ්බං. පල්ලඬිකස්ස පන ආහරිමානි වාළුරුපානි ආහරිත්වා පුන අප්පට්ඨද්ධතාකාරණමිපි හෙදනමෙව. විජටෙත්වානි ජටං නිබ්බෙධෙත්වා. බිබ්බොහනං කාතුන්ති තානි විජටිතතුලානි අන්තො පක්ඛිපිත්වා බිබ්බොහනං කාතුං.

16. “මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තදාරකාන”න්ති එතෙන අණ්ඩප්පලාබ්භානමෙව ගහණං, මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තත්තානි ච කාරණං දස්සෙති, තෙනවායමත්ථො සිජ්ඣති “අනෙකදිවසානි අන්තොසයනහෙතු එස ගන්ධො”ති. උච්ඡාදෙන්ති උබ්බට්ටෙන්ති. සණ්ඨානසම්පාදනත්ථන්ති සුසණ්ඨානතාසම්පාදනත්ථං. පරිමද්දන්තීති සමන්තතො මද්දන්ති.

තෙසංයෙව දාරකානන්ති පුඤ්ඤවන්තානමෙව දාරකානං. තෙසමෙව හි පකරණානුරූපතාය ගහණං. මහාමල්ලානන්ති මහතං බාහුයුද්ධකාරකානං. ආදාසො නාම මණ්ඩනකපකතිකානං මනුස්සානං අත්තනො මුඛජායාපස්සනත්ථං කංසලොභාදීහි කතො හණ්ඩවිසෙසො. තාදිසං සන්ධාය “යං කිඤ්චි...පෙ.... න වට්ටති”ති චුත්තං. අලඬිකාරඤ්ජනමෙව න හෙසජ්ජඤ්ජනං. මණ්ඩනානුයොගස්ස හි අධිජ්ජෙතත්තා තම්ඨානධිජ්ජෙතං. ලොකෙ මාලා-සද්දො බද්ධමාලායමෙව “මාලා මාලාං පුජ්ථදාමෙ”ති වචනතො. සාසනෙ පන සුද්ධපුජ්ජෙසුපි නිරුල්භොති ආහ “අබද්ධමාලා වා”ති. කාළපිළකාදීනන්ති කාළවණ්ණපිළකාදීනං. මත්තිකකක්කන්ති ඔසධෙහි අභිසඬ්ඛනං යොගමත්තිකාවුණ්ණං. දෙන්තීති විලෙපෙන්ති. චලිතෙති විකාරාපජ්ජනවසෙන චලනං පත්තෙ, කුපිතෙති අත්ථො. තෙනානි සාසපකක්කෙන. දොසෙති කාළපිළකාදීනං හෙතුභූතෙ ලොභිතදොසෙ. බාදිතෙති අපනයනවසෙන බාදිතෙ. සන්තිසිත්තෙති තාදිසෙ දුට්ඨලොභිතෙ පරික්ඛිණෙ. මුඛවුණ්ණකෙනානි මුඛවිලෙපනෙන. වුණ්ණෙන්තීති විලිම්පෙන්ති. තං සබ්බන්ති මත්තිකාකක්කසාසපතිලභද්දිකක්කදානසඬ්ඛානං මුඛවුණ්ණං, මුඛවිලෙපනඤ්ච න වට්ටති. අත්ථානුක්කමසම්භවතො හි අයං පදද්වයස්ස වණ්ණනා. මුඛවුණ්ණසඬ්ඛානං මුඛවිලෙපනන්ති වා පදද්වයස්ස තුල්‍යාධිකරණවසෙන අත්ථවිභාවනා.

හත්ථබන්ධන්ති හත්ථෙ බන්ධිතබ්බමාහරණං, තං පන සඬ්ඛකපාලාදයොති ආහ “හත්ථෙ”තිආදි. සඬ්ඛො එව කපාලං තථා. “අපරෙ”තිආදිනා යථාක්කමං “සිබාබන්ධ”න්තිආදි පදානමත්ථං සංවණ්ණෙති. තත්ථ සිබන්ති වුළං. වීරකං නාම යෙන වුළාය වීරකරණත්ථං, සොහනත්ථඤ්ච විජ්ඣති. මුත්තාය, මුත්තා එව වා ලතා මුත්තාලතා, මුත්තාවළි. දණ්ඩො නාම චතුහත්ථොති චුත්තං “චතුහත්ථදණ්ඩං වා”ති. අලඬිකතදණ්ඩකන්ති පන තතො ඔමකං රථයට්ඨිආදිකං සන්ධායාහ. හෙසජ්ජනාලිකන්ති හෙසජ්ජතුම්බං. පත්තාදිමල්ලමිබනං වාමංසෙයෙව අවිණ්ණන්ති චුත්තං “වාමපස්සෙ ඔලග්ගිත”න්ති. කණ්ණිකා නාම කූටං, තාය ච රතනෙන ච පරික්ඛිත්තො කොසො යස්ස තථා. පඤ්චවණ්ණසුත්තසිබ්බිතන්ති නීලපිතලොභිතොදාතමඤ්ජිට්ඨවසෙන පඤ්චවණ්ණෙහි සුත්තෙහි සිබ්බිතං තිව්ධමපි ඡත්තං. රතනමත්තායාමං චතුරඬිගුලවිත්ථන්ති තෙසං පරිවයනියාමෙන වා

නලාටෙ බන්ධිතුං පහොනකප්පමාණෙන වා වුත්තං. “කෙසන්තපරිච්ඡේදං දස්සෙත්වා”ති එතෙන තදනඡ්ඤාත්ථරණවසෙන බන්ධනාකාරං දස්සෙති. මෙසමුබ්බති අබ්භන්තරෙ. “මණි”න්ති ඉදං සිරොමණිං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ “චූළාමණි”න්ති, චූළායං මණින්ති අත්ථො. වමරස්ස අයං වාමරො, ස්වෙව වාලො, තෙන කතා ඛිජනී වාමරවාලඛිජනී. අඤ්ඤාසං පන මකසඛිජනීවාකමයඛිජනීඋසිරමයඛිජනීමොරපිඤ්ජමයඛිජනීනං, විධුපනතාලවණ්ටානඤ්ච කප්පියත්තා තස්සායෙව ගහණං දට්ඨබ්බං.

17. දුග්ගතිතො, සංසාරතො ව නියානි එතෙනාති නියානං, සග්ගමග්ගො, මොක්ඛමග්ගො ව. තං නියානමරහති, තස්මිං වා නියානෙන නියුත්තා, තං වා නියානං ඵලභුතං එතිස්සාති නියානිකා, වච්චුවරිතකිලෙසතො නියානීති වා නියානිකා ඊ-කාරස්ස රස්සත්තං, ය-කාරස්ස ව ක-කාරං කත්වා. අනිය-සද්දො හි බහුලා කත්වත්ථාහිධායකො. චෙතනාය සද්ධිං සම්ප්ප්පලාපවරති ඉධ අධිප්පෙනා. තප්පටිපක්ඛතො අනියානිකා, සම්ප්ප්පලාපො, තස්සා භාවො අනියානිකත්තං, තස්මා අනියානිකත්තා. තිරච්ඡානභුතාති තිරොකරණභුතා විබන්ධනභුතා. සොපි නාමාති එත්ථ නාම-සද්දො ගරභායං. කම්මට්ඨානභාවෙති අනිච්චතාපටිසංයුත්තත්තා චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවෙ. කාමස්සාදවසෙනාති කාමසඬ්ඛාතඅස්සාදවසෙන. සහ අත්ථොනාති සාත්ථකං, හිතපටිසංයුත්තන්ති අත්ථො. උපාහනාති යානකථාසම්බන්ධං සන්ධාය වුත්තං. සුට්ඨු නිවෙසිතබ්බොති සුනිවිට්ඨො. තථා දුන්නිවිට්ඨො. ගාම-සද්දෙන ගාමවාසී ජනොපි ගහිතොති ආහ “අසුකගාමවාසිනො”තිආදි.

සුරකථාති එත්ථ සුර-සද්දො වීරවාචකොති දස්සෙති “සුරො අහොසී”ති ඉමිනා. විසිඛා නාම මග්ගසන්තිවෙසො, ඉධ පන විසිඛාගහණෙන තන්තිවාසිනොපි ගහිතා “සබ්බො ගාමො ආගතො”තිආදීසු විය, තෙනෙවාහ “සද්ධා පසන්තා”තිආදි.

කුම්භස්ස යානං නාම උදකට්ඨානන්ති වුත්තං “උදකට්ඨානකථා”ති. උදකත්ථකථාතිපි වුවචති තත්ථොව සමවරොධතො. අපිච කුම්භස්ස කරණට්ඨානං කුම්භට්ඨානං. තදපදෙසෙන පන කුම්භදාසියො වුත්තාති දස්සෙති “කුම්භදාසිකථා වා”ති ඉමිනා. පුබ්බෙ පෙනා කාලඬ්ඛකතාති පුබ්බපෙනා. “පෙනො පරෙනො කාලඬ්ඛකතො”ති හි පරියායවචනං. හෙට්ඨා වුත්තනයමතිදිසිතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං.

පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තාති ඉධාගතාහි පුරිමාහි, පච්ඡිමාහි ව කථාහි විමුත්තා. නානාසභාවාති අත්ත-සද්දස්ස සභාවපරියායභාවමාහ. අසුකෙන නාමාති පජාපතිනා බ්‍රහ්මුනා, ඉස්සරෙන වා. උප්පත්තිඨිතිසම්භාරාදිවසෙන ලොකං අක්ඛායති එතායාති ලොකක්ඛායිකා, සා පන ලොකායතසමඤ්ඤෙ විතණ්ඩසත්ථො නිස්සිතා සල්ලාපකථාති දස්සෙති “ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා”ති ඉමිනා. ලොකා බාලජනා ආයතන්ති එත්ථ උස්සහන්ති වාදස්සාදෙනාති ලොකායතං, ලොකො වා හිතං න යතති න ඊහති තෙනාති ලොකායතං. තඤ්චි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා

පුඤ්ඤකිරියාය විත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධං,
සග්ගමොක්ඛවිරුද්ධං වා කථං තනොන්ති එත්ථාති විතණ්ඩො, විරුද්ධෙන වා
වාදදණ්ඩෙන තාලෙන්ති එත්ථ වාදිනොති විතණ්ඩො, සබ්බත්ථ නිරුත්තිනයෙන
පදසිද්ධි.

සාගරදෙවෙන බතොති එත්ථ සාගරරඤ්ඤො පුත්තෙහි බතොතිපි වදන්ති.
විජ්ජති පවෙදනහෙතුභූතා මුද්ධා යස්සාති සමුද්දො ධ-කාරස්ස ද-කාරං කත්වා, සහ-
සද්දො වෙන්ථ විජ්ජමානත්ථවාචකො “සලොමකොසපක්ඛකො” තිආදීසු විය.
භවොති වුද්ධි භවති වඩ්ඪතීති කත්වා. විභවොති භාති තබ්බිරහතො. ද්වන්දුතො
පුබ්බෙ සුයාමානො ඉතිසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බොති ආහ “ඉති භවො ඉති
අභවො” ති. යං වා තං වාති යං කිඤ්චි, අථ තං අනියමන්ති අත්ථො. අභූතඤ්ඤි
අනියමත්ථං සහ විකප්පෙන යංතං-සද්දෙහි දීපෙන්නි ආවරියා. අපිච භවොති
සස්සතො. අභවොති උච්ඡෙදො. භවොති වා කාමසුඛං. අභවොති අත්තකිලමථො.

ඉති ඉමාය ඡබ්බිධාය ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා නාම
හොන්ති. අථ වා පාළියං සරූපතො අනාගතාපි අරඤ්ඤපබ්බතනදීපිකථා ඉති-
සද්දෙන සඬගහෙත්වා බත්තිංස තිරච්ඡානකථාති වුච්චන්ති. පාළියඤ්ඤි “ඉති වා” ති
එත්ථ ඉති-සද්දො පකාරත්ථො, වා-සද්දො විකප්පනත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති
“එවංපකාරං, ඉතො අඤ්ඤං වා තාදිසං නිරත්ථකකථං අනුයුත්තා විහරන්ති” ති,
ආදිඅත්ථො වා ඉති-සද්දො ඉති වා ඉති එවරූපා “නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා
පටිවිරතො” තිආදීසු (දී. නි. 1.10, 164; ම. නි. 1.293, 411; 2.11, 418; 3.14, 102;
අ. නි. 10.99) විය, ඉති එවමාදිං අඤ්ඤම්පි තාදිසං කථමනුයුත්තා විහරන්ති
අත්ථො.

18. විරුද්ධස්ස ගහණං විග්ගහො, සො යෙසන්ති විග්ගහිකා, තෙසං තථා,
විරුද්ධං වා ගණ්හාති එතායාති විග්ගහිකා, සායෙව කථා තථා. සාරම්භකථාති
උපාරම්භකථා. සහිතන්ති පුබ්බාපරාවිරුද්ධං. තතොයෙව සිලිට්ඨං. තං පන
අත්ථකාරණයුත්තතායාති දස්සෙතුං “අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තන්ති අත්ථො” ති
වුත්තං. න්ති වචනං. පරිචන්තිත්වා ධීතං සපත්තගතො අසමත්ථො යොධො විය න
කිඤ්චි ජානාසි, කින්තු සයමෙව පරාජෙසිති අධිප්පායො. වාදො දොසොති
පරියායවචනං. තථා වර විවරාති. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං ආවරියකුලෙ.
නිබ්බේධෙහිති මයා රොපිතං වාදං විස්සජ්ජෙහි.

19. දුතස්ස කම්මං දුතෙය්‍යං, තස්ස කථා තථා, තස්සං. ඉධ, අමුත්‍රාති
උපයොගත්ථෙ භුම්මවචනං, තෙනාහ “අසුකං නාම යාන” න්ති. විත්ථාරතො
විනිච්ඡයො විනයට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 436-437) වුත්තොති සඬබ්බෙපතො ඉධ
දස්සෙතුං “සඬබ්බෙපතො පනා” තිආදි වුත්තං. ගිහිසාසනන්ති යථාවුත්තවිපරිතං
සාසනං. අඤ්ඤෙසන්ති ගිහිනඤ්ඤෙව.

20. තිව්ධෙනාති සාමන්තජප්පනඉරියාපට්ඨන්තිස්සිතපච්චයපට්ඨෙවනභෙදතො තිව්ධෙන. විමිභාපයන්තීති “අයමච්ඡරියපුරිසො”ති අත්තනි පරෙසං විමිභයං සම්පහංසනං අච්ඡරියං උප්පාදෙන්ති. විපුබ්බඤ්ඤි මිනි-සද්දං සම්පහංසනෙ වදන්ති සද්දවිදු. සම්පහංසනාකාරො ව අච්ඡරියං. ලපන්තීති අත්තනං වා දායකං වා උක්ඛිපිත්වා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං උක්කාවෙන්වා උක්ඛිපනවසෙන දීපෙන්වා කට්ඨන්ති. නිමිත්තං සිලමෙතෙසන්ති නෙමිත්තිකාති තද්ධිතවසෙන තස්සිලත්ථො යථා “පංසුකුලිකො”ති (මහානි. 52) අපිච නිමිත්තෙන වදන්ති, නිමිත්තං වා කරොන්තීති නෙමිත්තිකා. නිමිත්තන්ති ව පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤාප්පාදකං කායවචිකමමං වුච්චති. නිජ්ජෙසො නිජ්ජිසනං වුණ්ණං විය කරණං. නිජ්ජිසන්තීති වා නිජ්ජෙසා, නිජ්ජෙසායෙව නිජ්ජෙසිකා, නිජ්ජිසනං වා නිජ්ජෙසො, තං කරොන්තීතිපි නිජ්ජෙසිකා. නිජ්ජෙසො ව නාම භට්ඨුරිසො විය ලාභසක්කාරත්ථං අක්කොසනචුංසනුප්පණ්ඩනපරපිට්ඨිමංසිකතා. ලාභෙන ලාභන්ති ඉතො ලාභෙන අමුත්ත ලාභං. නිජ්ජිසන්ති මග්ගන්ති පරියෙසන්තීති පරියායවචනං. කුහකාදයො සද්දා කුහානාදීති නිමිත්තං කත්වා තංසමඬිගිපුග්ගලෙසු පවත්තාති ආහ “කුහනා...පෙ.... අධිවචන”න්ති. අට්ඨකට්ඨ්ථාති තංතංපාළිසංවණ්ණනාභූතං පොරාණට්ඨකට්ඨ්ථව.

මජ්ඣිමසිලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාසිලවණ්ණනා

21. අඬිගානි ආරබ්භ පවත්තත්තා අඬිගසහවරිතං සත්ථං “අඬිග”න්ති වුත්තං උත්තරපදලොපෙන වා. නිමිත්තන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො, තෙනාහ “හත්ථපාදාදිසු”තිආදි. කෙච් පන “අඬිගන්ති අඬිගවිකාරං පරෙසං අඬිගවිකාරදස්සනෙනාපි ලාභාලාභාදිවිජානන”න්ති වදන්ති. නිමිත්තසත්ථන්ති නිමිත්තෙන සඤ්ජානනජපකාරදීපකං සත්ථං, තං වත්ථුනා විභාවෙතුං “පණ්ඩුරාජා”තිආදිමාහ. පණ්ඩුරාජාති ව “දක්ඛිණාරාමාධිපති” ඉච්චෙව වුත්තං. සිහළදීපෙ දක්ඛිණාරාමනාමකස්ස සඬ්ඝාරාමස්ස කාරකොති වදන්ති. “දක්ඛිණමධුරාධිපති”ති ව කත්ථවි ලිඛිතං, දක්ඛිණමධුරනගරස්ස අධිපතීති අත්ථො. මුත්තායොති මුත්තිකා. මුට්ඨියාති හත්ථමුද්දාය. සරගොලිකායාති සරබුනා. සො “මුත්තා”ති සඤ්ඤානිමිත්තෙනාහ, සඬ්ඝානිමිත්තෙන පන “තිස්සො”ති.

“මහන්තාන”න්ති එතෙන අප්පකං නිමිත්තමෙව, මහන්තං පන උප්පාදොති නිමිත්තප්පාදානං විසෙසං දස්සෙති. උප්පතිතන්ති උප්පතනං. සුභාසුභඵලං පකාසෙන්තො උප්පජ්ජති ගච්ඡතිති උප්පාදො, උප්පාතොපි, සුභාසුභසුචිකා භූතචිකති. සො හි ධුමො විය අග්ගිස්ස කමමඵලස්ස පකාසනමත්තමෙව කරොති, න තු තමුප්පාදෙතීති. ඉදන්ති ඉදං නාම ඵලං. එවන්ති ඉමිනා නාම ආකාරෙන. ආදිසන්තීති නිද්දිසන්ති. පුබ්බණ්ඩසමයෙති කාලවසෙන. ඉදං නාමාති වත්ථුවසෙන වදති. යො වසහං, කුඤ්ජරං, පාසාදං, පබ්බතං වා ආරුළ්භමත්තානං සුපිනෙ පස්සති, තස්ස “ඉදං නාම ඵල”න්තිආදිනා හි වත්ථුකිත්තනං භොති. සුපිනකන්ති සුපිනසත්ථං. අඬිගසම්පත්තිවිපත්තිදස්සනමත්තෙන පුබ්බෙ “අඬිග”න්ති වුත්තං,

ඉඳි පන මහානුභාවතාදිනිජ්ඣාදකලක්ඛණවිසෙසදස්සනෙන “ලක්ඛණ” න්ති අයමෙතෙසං විසෙසො, තෙනාහ “ඉමිනා ලක්ඛණෙනා” නිආදි. ලක්ඛණන්ති හි අභිගපච්චඞ්ගෙසු දිස්සමානාකාරවිසෙසං සත්තිසිරිච්ඡිගදාපාසාදාදිකමධිජ්ජෙතං තං තං ඵලං ලක්ඛියති අනෙතාති කත්වා, සත්ථං පන තජ්ජකාසනතො ලක්ඛණං. ආහතෙති පුරාණෙ. අනාහතෙති නවෙ. අහතෙති පන පාඨෙ වුත්තච්ඡරියායෙන අත්ථො. ඉතො පට්ඨායාති දෙවරක්ඛසමනුස්සාදිහෙදෙන යථාඵලං පරිකජ්ජිතෙන විචිධවත්ථහාගෙ ඉතො වා එත්තො වා සඤ්ජිත්තෙ ඉදං නාම භොගාදිඵලං භොති. ඵවරුපෙන දාරුනාති පලාසසිරිඵලාදිදාරුනා, තථා දඬිඬියා. යදි දඬිඬිභොමාදිනිජි අග්ගිභොමානෙව, අථ කස්මා විසුං වුත්තානිති ආහ “ඵවරුපායා” නිආදි. දඬිඬිභොමාදිනි භොමොපකරණාදිවිසෙසෙහි ඵලවිසෙසදස්සනවසෙන වුත්තාති, අග්ගිභොමං පන වුත්තාවසෙසසාධනවසෙන වුත්තන්ති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “දඬිඬිභොමාදිනි” නිආදි.

කුණ්ඩකොති තණ්ඩුලඛණ්ඩං, තිලස්ස ඉදන්ති තෙලං, සමාසතද්ධිතපදානි පසිද්ධෙසු සාමඤ්ඤභූතානිති විසෙසකරණත්ථං “තිලතෙලාදික” න්ති වුත්තං. පක්ඛිපනන්ති පක්ඛිපනත්ථං. “පක්ඛිපනවිජ්ජ” න්තිපි පාඨො, පක්ඛිපනහෙතුභූතං විජ්ජන්ති අත්ථො. දක්ඛිණක්ඛකජණ්ණුලොහිතාදිහිති දක්ඛිණක්ඛකලොහිතදක්ඛිණජණ්ණුලොහිතාදිහි. “පුඬ්ඛෙ” නිආදිනා අභිගඅභිගවිජ්ජානං විසෙසදස්සනෙන පුනරුත්තභාවමපනෙති. අභිගුලට්ඨිං දිස්වාති අභිගුලිභූතං, අභිගුලියා වා ජාතං අට්ඨිං පස්සිත්වා, අභිගුලිච්ඡවිමත්තං අපස්සිත්වා තදට්ඨිවිපස්සනවසෙනෙව ඛ්‍යාකරොත්තිති වුත්තං භොති. “අභිගලට්ඨින්ති සරිර” න්ති (දී. නි. ටී. 1.21) පන ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං, ඵචං සති අභිගපච්චඞ්ගානං විරුහනභාවෙන ලට්ඨිසදිසත්තා සරිරමෙව අභිගලට්ඨිති විඤ්ඤායති. කුලපුත්තොති ජාතිකුලපුත්තො, ආචාරකුලපුත්තො ව. දිස්වාපිති එත්ථ අපි-සද්දො අදිස්වාපිති සම්පිණ්ඩනත්ථො. අඛිනිතො සත්ථං අඛිභෙය්‍යං. මාසුරක්ඛෙන කතො ගන්ථො මාසුරක්ඛො. රාජුහි පරිභූත්තං සත්ථං රාජසත්ථං. සබ්බානිපෙතානි ඛත්තවිජ්ජාපකරණානි. සිව-සද්දො සන්තිඅත්ථොති ආහ “සන්තිකරණවිජ්ජා” නි, උපසග්ගුපසමනවිජ්ජාති අත්ථො. සිවා-සද්දමෙව රස්සං කත්වා ඵවමහාති සන්ධාය “සිඬිගාලරුතවිජ්ජා” නි වදන්ති, සිඬිගාලානං රුතෙ සුභාසුභසඤ්ජානනවිජ්ජාති අත්ථො. “භූතවෙජ්ජමත්තොති භූතවසිකරණමත්තො. භූරිසරෙති අන්තොපථවියං කතසරෙ, මත්තිකාමයසරෙ වා. “භූරිවිජ්ජා සස්සබ්බද්ධිකරණවිජ්ජා” නි සාරසමාසෙ. සජ්ජාච්ඡායනවිජ්ජාති සජ්ජාගමනවිජ්ජා. විසවන්තමෙව වාති විසවමානමෙව වා. භාවනිද්දෙසස්ස හි මාන-සද්දස්ස අන්තබ්‍යජ්ජෙදෙසො. යාය කරොත්ති, සා විසවිජ්ජාති යොජනා. “විසතන්ත්‍රමෙව වා” නිපි පාඨො. ඵචං සති සරුපදස්සනං භොති, විසව්චාරණගන්ථොයෙවාති අත්ථො. තන්ත්‍රන්ති හි ගන්ථස්ස පරසමඤ්ඤා. සපක්ඛකඅපක්ඛකද්විපදවතුප්පදානන්ති පිඬිගලමක්ඛිකාදිසපක්ඛකසරගොලිකාදිඅපක්ඛකදෙවමනුස්සවඬිගොරාදිද්විපද-කණ්ඨසසම්බුකාදිවතුප්පදානං. රුතං වස්සිතං. ගතං ගමනං, ඵතෙන

“සකුණවිජ්ජා”ති ඉධ මිගසද්දස්ස ලොපං, නිදස්සනමත්තං වා දස්සෙති.
සකුණඤ්ඤාණන්ති සකුණවසෙන සුභාසුභඵලස්ස ජානනං. නනු සකුණවිජ්ජාය ඵව
වායසවිජ්ජාපවිට්ඨාති ආහ “තං විසුඤ්ඤෙව සත්ථ”න්ති.
තංතංපකාසකසත්ථානුරූපවසෙන හි ඉධ තස්ස තස්ස වචනන්ති දට්ඨබ්බං.

පරිපක්කගතභාවො අත්තභාවස්ස, ජීවිතකාලස්ස ව වසෙන ගහෙනබ්බොති
දස්සෙති “ඉදානි”තිආදිනා. ආදිට්ඨඤ්ඤානන්ති ආදිසිතබ්බස්ස ඤාණං.
සරරක්ඛණන්ති සරතො අත්තානං, අත්තතො වා සරස්ස රක්ඛණං.
“සබ්බසඬ්ඨානික”න්ති ඉමිනා මිග-සද්දස්ස සබ්බසකුණවතුප්පදෙසු පවත්තිං
දස්සෙති, එකසෙසනිද්දෙසො වා එස වතුප්පදෙස්වෙව මිග-සද්දස්ස නිරුල්භත්තා.
සබ්බෙසම්පි සකුණවතුප්පදානං රුතජානනසත්ථස්ස මිගවක්කසමඤ්ඤා, යථා තං
සුභාසුභජානනප්පකාරෙ සබ්බතො හදුං වක්කාදිසමඤ්ඤාති ආහ “සබ්බ...පෙ....
වුත්ත”න්ති.

22. “සාමිනො”තිආදි පසට්ඨාපසට්ඨකාරණවචනං. ලක්ඛණන්ති තෙසං
ලක්ඛණප්පකාසකසත්ථං. පාරිසෙසනගෙන අවසෙසං ආවුධං. “යම්හි
කුලෙ”තිආදිනා ඉමස්මිං යානෙ තථාජානනහෙතු ඵව සෙසං ලක්ඛණන්ති දස්සෙති.
අයං විසෙසොති “ලක්ඛණ”න්ති හෙට්ඨා වුත්තා ලක්ඛණතො විසෙසො.
තදත්ථාවිකරණත්ථං “ඉදඤ්ඤෙත්ථ වත්ථු”ති වුත්තං අග්ගිං ධම්මානන්ති අග්ගිං
මුඛවාතෙන ජාලෙන්තං. මක්ඛෙසිති විනාසෙති. පිළන්ධනකණ්ණිකායාති
කණ්ණාලඬ්ඨකාරස්ස. ගෙහකණ්ණිකායාති ගෙහකුටස්ස, එතෙන එකසෙසනායං,
සාමඤ්ඤනිද්දෙසං වා උපෙනං. කච්ඡපලක්ඛණන්ති කුම්මලක්ඛණං.
සබ්බවතුප්පදානන්ති මිග-සද්දස්ස වතුප්පදවාචකත්තමාහ.

23. අසුකදිවසෙති දුතියාතනියාදිතිථිවසෙන වුත්තං. අසුකනක්ඛත්තෙනාති
අස්සයුජ්ජරණිකත්තිකාරොහණිආදිනක්ඛත්තයොගවසෙන. විජ්ජවුත්ථානන්ති
විජ්ජවසිත්තානං සදෙසතො නික්ඛත්තානං. උපසඬ්ඨකමනං උපයානං. අපයානං
පටික්කමනං. දුතියපදෙපීති “බාහිරානං රඤ්ඤං...පෙ.... හවිස්සති”ති වුත්තෙ
දුතියවාකොසි. “අබ්භත්තරානං රඤ්ඤං ජයො”තිආදීහි ද්විති වාකොසි වුත්තා
ජයපරාජයා පාකටායෙව.

24. රාහුති රාහු නාම අසුරිස්සරො අසුරරාජා. තථා හි මහාසමයසුත්තෙ
අසුරනිකායෙ වුත්තං –

“සතඤ්ඤං බලිපුත්තානං, සබ්බෙ වෙරොචනාමකා;
සන්නය්හිත්වා බලිසෙනං, රාහුහද්දමුපාගමු”න්ති. (දී. නි. 2.339);

තස්ස වන්දිමසුරියානං ගහණං සංයුත්තනිකායෙ වන්දිමසුත්තසුරියසුත්තෙහි
දීපෙනබ්බං. ඉති-සද්දො වෙත්ථ ආදිඅත්ථො “වන්දග්ගාහාදයො”ති වුත්තත්තා,
තෙන සුරියග්ගාහනක්ඛත්තග්ගාහා සඬ්ඨග්ගන්ති. තස්මා වන්දිමසුරියානම්ච

නක්ඛත්තානම්පි රාහුනා ගහණං වෙදිතබ්බං. තතො එව හි “අපි වා” තිආදිනා
 නක්ඛත්තගාහෙ දුතියනයො චුත්තො. අභිගාරකාදිගාහසමායොගොපීති
 අග්ගහිතග්ගහණෙන අභිගාරකසසිපුත්තසුරගරුසුක්කරවිසුතකෙතුසඛ්ඛාතානං
 ගාහානං සමායොගො අපි නක්ඛත්තගාහොයෙව සහ පයොගෙන ගහණතො.
 සහපයොගොපි හි වෙදසමයෙන ගහණන්ති වුවිවති. උක්කානං පතනන්ති
 උක්කොභාසානං පතනං. වාතසඛ්ඛාතෙසු හි වෙගෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං
 සඛ්ඛට්ඨෙන්තෙසු දීපිකොභාසො විය ඔභාසො උප්පජ්ජිත්වා ආකාසතො පතති,
 තත්ත්වායං උක්කාපාතවොහාරො. ජොතිසත්ථෙපි චුත්තං –

“මහාසිඛා ව සුක්ඛග්ගා-රත්තානිලසිඛොජ්ජලා;
 පොරිසි ව පමාණෙන, උක්කා නානාවිධා මතා” ති.

දිසාකාලුසියන්ති දිසාසු ඛොහනං, තං සරුපතො දස්සෙති “අග්ගිසිඛධුමසිඛාදීහි
 ආකුලභාවො වියා” ති ඉමිනා, අග්ගිසිඛධුමසිඛාදීනං බහුධා පාතුභාවො එව
 දිසාදාහො නාමාති චුත්තං හොති. තදෙව “ධුමකෙතු” ති ලොකියා වදන්ති.
 චුත්තඤ්ඤව ජොතිසත්ථෙ –

“කෙතු විය සිඛාවතී, ජොති උප්පාතරුපිතී” ති.

සුක්ඛවලාහකගජ්ජනන්ති වුට්ඨිමන්තරෙන වායුවෙගවලිතස්ස වලාහකස්ස
 නදනං. යං ලොකියා “නිසාතො” ති වදන්ති. චුත්තඤ්ඤව ජොතිසත්ථෙ –

“යදාන්තලික්ඛෙ බලවා, මාරුතො මාරුතාහතො;
 පතත්තාධො ස නිසාතො, ජායතෙ වායුසම්භවො” ති.

උදයනන්ති ලග්ගනමායුහනං.

“යදොදෙති තදා ලගනං, රාසිනමන්වයං කමා” ති –

හි චුත්තං. අත්ථඨගමනම්පි තතො සත්තමරාසිප්පමාණවසෙන වෙදිතබ්බං. අබ්භා
 ධුමො රජො රාහුති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි අවිසුද්ධතා. තබ්බිනිමුත්තතා වොදානං.
 චුත්තඤ්ඤව “චත්තාරොමෙ හික්ඛවෙ, චන්දිමසුරියානං උපක්කිලෙසා, යෙහි
 උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨා චන්දිමසුරියා න තපන්ති න භාසන්ති න
 විරොචන්ති. කතමෙ චත්තාරො? අබ්භා හික්ඛවෙ, චන්දිමසුරියානං උපක්කිලෙසා,
 යෙන...පෙ.... ධුමො...පෙ.... රජො...පෙ.... රාහු හික්ඛවෙ...පෙ.... ඉමෙ
 ඛො...පෙ.... න විරොචන්ති” ති (අ. නි. 4.50).

25. දෙවස්සාති මෙඝස්ස. ධාරානුප්පවෙච්ඡනං වස්සනං. අවග්ගාහොති ධාරාය
 අවග්ගහණං දුග්ගහණං, තෙනාහ “වස්සවිඛන්ධො” ති. හත්ථමුද්දාති හත්ථෙත
 අධිප්පෙතවිඤ්ඤාපනං, තං පන අභිගුලිසඛිකොවනෙන ගණනායෙවාති
 ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි. ටී. 1.21) චුත්තං. ආවරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන

පන “හත්ථමුද්දා නාම අභිගුලිපබ්බෙසු සඤ්ඤං යපෙත්වා ගණනා” ති දස්සිතා. ගණනා වුවවති අවිජ්ජේදකගණනා පරිසෙසඤායෙන, සා පන පාදසිකම්මිකාදයො විය “එකං ද්වෙ” තිආදිනා නවත්තවිධිනා නිරන්තරගණනාති වෙදිතබ්බො. සමුහනං සඛකලනං විසුං උප්පාදනං අපනයනං පටුප්පාදනං [සටුප්පාදනං (අට්ඨකථායං)] “සදුප්පාදන” න්තිපි පයන්ති, සම්මා උප්පාදනන්ති අත්ථො. ආදි-සද්දෙන වොකලනභාගභාරාදිකෙ සඬගණ්හාති. තත්ථ වොකලනං විසුං සමුහකරණං, වොම්සස්සන්ති අත්ථො. භාගකරණං භාගො. භුඤ්ජනං විහජනං භාරො. සාති යථාචුත්තා පිණ්ඩගණනා දිස්වාති එත්ථ දිට්ඨමත්තෙන ගණෙත්වාති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

පටිභානකච්ඡිති එත්ථ අභිගුත්තරාගමෙ (අ. නි. 4.231) චුත්තානන්ති සෙසො, කච්ඡිනං කබ්බකරණන්ති සම්බන්ධො, එතෙන කච්ඡි කතං, කච්ඡිනං වා ඉදං කාවෙය්‍යන්ති අත්ථං දස්සෙති. “අත්තනො විත්තාවසෙනා” තිආදි තෙසං සභාවදස්සනං. තථා හි වත්ථුං, අනුසන්ධිඤ්ච සයමෙව විරෙන විත්තෙන්වා කරණවසෙන විත්තාකච්ඡි වෙදිතබ්බො. කිඤ්චි සුත්වා සුතෙන අසුතං අනුසන්ධෙන්වා කරණවසෙන සුතකච්ඡි, කිඤ්චි අත්ථං උපධාරෙන්වා තස්ස සඬබ්භිපනවිත්ථාරණාදිවසෙන අත්ථකච්ඡි, යං කිඤ්චි පරෙන කතං කබ්බං වා නාටකං වා දිස්වා තංසදිසමෙව අඤ්ඤං අත්තනො යානුප්පත්තිකපටිභානෙන කරණවසෙන පටිභානකච්ඡිති. න්ති තමත්ථං. තප්පටිභාගන්ති තෙන දිට්ඨෙය්‍ය සදිසං. “කත්තබ්බ” න්ති එත්ථ විසෙසනං, “කරිස්සාමි” ති එත්ථ වා භාවනපුංසකං. යානුප්පත්තිකපටිභානාවසෙනාති කාරණානුරූපං පවත්තනකඤ්ඤාණවසෙන. ජීවිකත්ථායාති පකරණාධිගතවසෙනෙව චුත්තං. කච්ඡිනං ඉදන්ති කබ්බං, යං “ගිත” න්ති වුවවති.

26. පරිග්ගභභාවෙන දාරිකාය ගණ්හනං ආවාහනං. තථා දානං විවාහනං. ඉධ පන තථාකරණස්ස උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසො, හෙතුගබ්භවසෙන වා, තෙනාහ “ඉමස්ස දාරකස්සා” තිආදි. ඉතීති එවංභොත්තෙසු, එවංභාවතො වා. උට්ඨානන්ති ඛේත්තාදිතො උප්පන්තමායං. ඉණන්ති ධනවඩ්ඪනත්ථං පරස්ස දින්නං පරිසුද්ඤ්චනං. පුබ්බෙ පරිච්ඡින්නකාලෙ අසම්පත්තෙපි උද්ධරිතමිණං උට්ඨානං, යථාපරිච්ඡින්නකාලෙ පන සම්පත්තෙ ඉණන්ති කෙච්චි, තදයුත්තමෙව ඉණගහණෙනෙව සිජ්ඣානතො. පරෙසං දින්නං ඉණං වා ධනන්ති සම්බන්ධො. ථාවරන්ති විරට්ඨිතිකං. දෙසන්තරෙ දිගුණනිගුණාදිගහණවසෙන හණ්ඩප්පයොජනං පයොගො. තත්ථ වා අඤ්ඤත්ථ වා යථාකාලපරිච්ඡෙදං වඩ්ඪිගහණවසෙන පයොජනං උද්ධාරො. “හණ්ඩමූලරහිතානං වාණිජං කත්වා එත්තකෙන උදයෙන සහ මූලං දෙථා” ති ධනදානං පයොගො, තාවකාලිකදානං උද්ධාරො” තිපි වදන්ති. අජ්ජ පයොජිතං දිගුණං චතුගුණං භොතීති යදි අජ්ජ පයොජිතං හණ්ඩං, එවං අපරජ්ජ දිගුණං, අජ්ජ චතුගුණං භොතීති අත්ථො. සුහස්ස, සුහෙන වා ගමනං පවත්තනං සුහගො, තස්ස කරණං සුහගකරණං, තං පන පියමනාපස්ස, සස්සිරිකස්ස වා කරණමෙවාති ආහ “පියමනාපකරණ” න්තිආදි. සස්සිරිකකරණන්ති

සර්වසෞභග්ගකරණං. විලීනස්සාති පතිට්ඨහිත්වාපි පරිපක්කමපාපුණිත්වා විලෝපස්ස. තථා පරිපක්කභාවෙන අට්ඨිකස්ස. පරියායවචනමෙනං පදවතුක්කං. හෙසජ්ජදානන්ති ගබ්භසණ්ඨාපනහෙසජ්ජස්ස දානං. තිහි කාරණෙහිති එත්ථ වාතෙන, පාණකෙහි වා ගබ්භෙ විනස්සන්තෙ න පුරිමකම්මුතා ඔකාසො කතො, තජ්ජච්චයා එව කම්මං විපච්චති, සයමෙව පන කම්මුතා ඔකාසෙ කතෙ න එකන්තෙන වාතා, පාණකා වා අපෙක්ඛිතබ්බාති කම්මස්ස විසුං කාරණභාවො චුත්තොති දට්ඨබ්බං. විනයට්ඨකථායං (වි. අට්ඨ. 2.185) පන වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භො විනස්සන්තො කම්මං විනා න විනස්සතිති අධිජ්ජායෙන තමඤ්ඤාත්‍ර ද්විති කාරණෙහිති චුත්තං. නිබ්බාපනීයන්ති උපසමකරං. පටිකම්මන්ති යථා තෙ න බාදන්ති, තථා පටිකරණං.

බන්ධකරණන්ති යථා ජිං වාලෙතුං න සක්කොති, එවං අනාලොළිතකරණං. පරිවත්තනත්ථන්ති ආවුධාදිනා සහ උක්ඛිත්තහත්ථානං අඤ්ඤත්ථ පරිවත්තනත්ථං, අත්තනා ගොපිතට්ඨානෙ අබ්පෙත්වා පරත්ථ බිපනත්ථන්ති චුත්තං හොති. බිපතීති ව අඤ්ඤත්ථ බිපතීති අත්ථො. විනිච්ඡයට්ඨානෙති අභිඛවිනිච්ඡයට්ඨානෙ. ඉච්ඡිතත්ථස්ස දෙවතාය කණ්ණෙ කථනවසෙන ජජ්ජනං කණ්ණජජ්ජනන්ති ව වදන්ති. දෙවතං ඔතාරත්ථාති එත්ථ මන්තජජ්ජනෙන දෙවතාය ඔතාරණං. ජීවිකත්ථායාති යථා පාරිවරියං කත්වා ජීවිතචුත්ති හොති, තථා ජීවිතචුත්තිකරණත්ථාය. ආදිච්චපාරිවරියාති කරමාලාහි පූජං කත්වා සකලදිවසං ආදිච්චාහිමුඛාවට්ඨානෙන ආදිච්චස්ස පරිවරණං. “තථෙවා”ති ඉමිනා “ජීවිකත්ථායා”ති පදමාකඨස්සිති. සිරිවිභායනන්ති ඊ-කාරතො අ-කාරලොපෙන සන්ධිනිද්දෙසො, තෙනාහ “සිරියා අවිභායන”න්ති. “සිරොනා”ති පන යානවසෙන අවිභායනාකාරං දස්සෙති. යෙ තු අ-කාරතො අ-කාරස්ස ලොපං කත්වා “සිරිවිභායන”න්ති පඨන්ති, තෙසං පාඨෙ අයමත්ථො “මන්තං ජජ්ජෙත්වා සිරසා ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස අවිභායන”න්ති.

27. දෙවට්ඨානන්ති දෙවායතනං. උපහාරන්ති පූජං. සම්ද්ධිකාලෙති ආයාචිතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධිකාලෙ. සන්තිපටිස්සවකම්මන්ති දෙවතායාවතාය යා සන්ති පටිකත්තබ්බා, තස්සා පටිස්සවකරණං. සන්තිති චෙත්ථ මන්තජජ්ජනෙන පූජාකරණං, තාය සන්තියා ආයාචනජ්ජයොගොති අත්ථො. තස්මිත්ති යං “සවෙ මෙ ඉදං නාම සම්ප්ඤ්ඤිස්සති”ති චුත්තං, තස්මිං පටිස්සවඵලභූතෙ යථාහිපත්ථිතකම්මස්මිං. තස්සාති යො “පණ්ඩි”ති ව චුත්තො, තස්ස පටිස්සවස්ස. යථාපටිස්සවඤ්ඤි උපහාරෙ කතෙ පණ්ඩිආයාවතා කතා නියානිතා හොතීති. ගහිතමන්තස්සාති උග්ගහිතමන්තස්ස. පයොගකරණන්ති උපවාරකම්මකරණං. ඉතීති කාරණත්ථෙ නිපාතො, තෙන වස්සවොස්ස-සද්දානං පුරිසපණ්ඩකෙසු පවත්තිං කාරණභාවෙන දස්සෙති, පණ්ඩකතො විසෙසෙන අසති භවතීති වස්සො. පුරිසලිඬගතො විරහෙන අවඅසති හිළිතො හුත්වා භවතීති වොස්සො. විසෙසො රාගස්සවො යස්සාති වස්සො. විගතො රාගස්සවො යස්සාති වොස්සොති නිරුත්තිතයෙන පදසිද්ධිතිපි වදන්ති. වස්සකරණං තදනුරූපහෙසජ්ජෙන.

වොස්සකරණං පන උද්ධතබ්ඡනාදිනාපි, තෙනෙව ඡාතකට්ඨකථායං “වොස්සවරාති උද්ධතබ්ඡා ඔරොධපාලකා” ති වුත්තං. අව්ඡන්දිකභාවමත්තන්ති ඉත්ථියා අකාමභාවමත්තං. ලිඛිගන්ති පුරිසනිමිත්තං.

වත්ථුබ්බලිකම්මකරණන්ති සරවත්ථුස්මිං බ්බලිකම්මස්ස කරණං, තං පන උපද්දවපට්ඨානනත්ථං, වඬ්ඨනත්ථස්ස කරොන්ති, මන්තජ්ජපනෙන අත්තනො, අඤ්ඤෙසඤ්ච මුඛසුද්ධිකරණං. තෙසන්ති අඤ්ඤෙසං. යොගන්ති හෙසජ්ජපයොගං. වමනන්ති පච්ඡින්නං. උද්ධංචිරෙවනන්ති වමනහෙදමෙව “උද්ධං දොසානං නිහරණං” න්ති වුත්තත්තා. චිරෙවනන්ති පකතිචිරෙවනමෙව. අධොචිරෙවනන්ති සුද්ධවත්ථිකසාවචත්ථිආදිවත්ථිකිරියා “අධො දොසානං නිහරණං” න්ති වුත්තත්තා. අපො වමනං උග්ගිරණමෙව, උද්ධංචිරෙවනං දොසනිහරණං. තථා චිරෙවනං චිරෙකොව, අධොචිරෙවනං දොසනිහරණන්ති අයමෙනෙසං විසෙසො පාකටො හොති. දොසානන්ති ච පිත්තාදිදොසානන්ති අත්ථො. සෙම්භනිහරණාදි සිරොචිරෙවනං. කණ්ණබන්ධනත්ථන්ති ඡින්නකණ්ණානං සඬ්ඝට්ඨනත්ථං. වණ්ණරණත්ථන්ති අරුපනයනත්ථං. අක්ඛිතජ්ජපනතෙලන්ති අක්ඛිසු උසුමස්ස නිහරණතෙලං. යෙන අක්ඛිමිහි අඤ්ජිතෙ උණ්භං උසුමං නික්ඛමති. යං නාසිකාය ගණ්ඨියති, තං නත්ථු. පටලානීති අක්ඛිපටලානි. නිහරණසමත්ථන්ති අපනයනසමත්ථං. බාරඤ්ජනන්ති බාරකමඤ්ජනං. සිතමෙව සච්චං නිරුත්තිනයෙන, තස්ස කරණං අඤ්ජනං සච්චඤ්ජනන්ති ආහ “සිතලහෙසජ්ජඤ්ජන” න්ති. සලාකවෙජ්ජකම්මන්ති අක්ඛිරොගවෙජ්ජකම්මං. සලාකසදිසත්තා සලාකසඬ්ඛාතස්ස අක්ඛිරොගස්ස වෙජ්ජකම්මන්ති හි සාලාකියං. ඉදං පන වුත්තාවසෙසස්ස අක්ඛිරොගපට්ඨකම්මස්ස සඬ්ගහණත්ථං වුත්තං “තජ්ජනාදයොපි හි සාලාකියානෙවා” ති. පට්ඨිද්ධස්ස සලාකස්ස නික්ඛමනත්ථං වෙජ්ජකම්මං සලාකවෙජ්ජකම්මන්ති කෙවි, තං පන සල්ලකත්තියපදෙනෙව සඬ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

සල්ලස්ස පට්ඨිද්ධස්ස කත්තනං උබ්බාහනං සල්ලකත්තං, තදත්ථාය වෙජ්ජකම්මං සල්ලකත්තවෙජ්ජකම්මං. කුමාරං භරතීති කුමාරහතො, තස්ස භාවො කොමාරහච්චං, කුමාරො ඵ්ච වා කොමාරො, භතනං භච්චං, තස්ස භච්චං තථා, තදහිනිජ්ජාදකං වෙජ්ජකම්මන්ති අත්ථො. මූලානි පධානානි රොගූපසමනෙ සමත්ථානි හෙසජ්ජානි මූලහෙසජ්ජානි, මූලානං වා බ්‍යාධීනං හෙසජ්ජානි තථා. මූලානුබන්ධවසෙන හි දුට්ඨො බ්‍යාධි. තත්‍ර මූලබ්‍යාධිමිහි තිකිච්ඡිතෙ යෙභුයොයන ඉතරං වූපසමති, තෙනාහ “කායතිකිච්ඡතං දස්සෙති” තිආදි. තත්ථ කායතිකිච්ඡතන්ති මූලභාවතො සරීරභූතෙහි හෙසජ්ජෙහි, සරීරභූතානං වා රොගානං තිකිච්ඡකභාවං. බාරාදීනීති බාරොදකාදීනි. තදනුරූපෙ වණෙති වූපසමිතස්ස මූලබ්‍යාධිනො අනුච්ඡවිකෙ අරුමිහි. තෙසන්ති මූලහෙසජ්ජානං. අපනයනං අපහරණං, තෙහි අතිකිච්ඡනන්ති වුත්තං හොති. ඉදඤ්ච කොමාරහච්චසල්ලකත්තසාලාකියාදිවිසෙසභූතානං තන්තීනං පුබ්බෙ වුත්තත්තා පාරිසෙසවසෙන වුත්තං, තස්මා තදවසෙසාය තන්තියා ඉධ සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො, සබ්බානි වෙතානි ආජීවහෙතුකානියෙව ඉධාධිජ්ජෙතානි “මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං

කප්පෙන්ති”ති (දී. නි. 1.21) වුත්තත්තා. යං පන තත්ථ තත්ථ පාළියං “ඉති වා”ති වුත්තං. තත්ථ ඉතී-ති පකාරත්ථෙ නිපාතො, වා-ති විකප්පනත්ථෙ. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමිනා පකාරෙන, ඉතො අඤ්ඤෙන වාති. තෙන යාති ඉතො බාහිරකපබ්බජිතා සිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානාදීනි ජීවිකොපායභූතානි ආජීවිකපකතා උපජීවන්ති, තෙසං පරිග්ගහො කතොති වෙදිතබ්බං.

මහාසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුබ්බත්තකප්පිකසස්සතවාදවණ්ණනා

28. ඉදානි සුඤ්ඤතාපකාසනවාරස්සත්ථං වණ්ණෙත්තො අනුසන්ධිං පකාසෙතුං “එව”න්තිආදිමාහ. තත්ථ වුත්තවණ්ණස්සාති සහත්ථෙ ඡට්ඨිවචනං, සාමිඅත්ථෙ වා අනුසන්ධි-සද්දස්ස භාවකම්මවසෙන කිරියාදෙසනාසු පවත්තනතො. භික්ඛුසඬ්ඝෙන වුත්තවණ්ණස්සාති “යාවඤ්චිදං තෙන භගවතා”තිආදිනා වුත්තවණ්ණස්ස. තත්ථ පාළියං අයං සම්බන්ධො – න භික්ඛවෙ, එත්තකා එව බුද්ධගුණා යෙ තුම්භාකං පාකටා, අපාකටා පන “අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤ ධම්මා”ති විත්ථාරො. “ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා එවං ගහිතා”තිආදිනා සස්සතාදිට්ඨිට්ඨානානං යථාගහිතාකාරස්ස සුඤ්ඤභාවජ්ජපකාසනතො, “තඤ්ච පජානනං න පරාමසතී”ති සීලාදීනඤ්ච අපරාමසනීයභාවදීපනෙන නිව්චසාරාදිවිරහජ්ජපකාසනතො, යාසු වෙදනාසු අවිතරාගතාය බාහිරානං එතානි දිට්ඨිවිබන්ධකානි සම්භවන්ති, තාසං පච්චයභූතානඤ්ච සම්මොහාදීනං වෙදකකාරකසභාවාභාවදස්සනමුඛෙන සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතාවිරහදීපනතො, අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනතො ච අයං දෙසනා සුඤ්ඤතාවිභාවනජ්ජපානාති ආහ “සුඤ්ඤතාපකාසනං ආරභී”ති.

පරියත්තීති විනයාදිහෙදහින්නා මනසා වචන්ථාපිතා තන්ති. දෙසනාති තස්සා තන්තියා මනසා වචන්ථාපිතාය විභාවනා, යථාධම්මං ධම්මාභිලාපභූතා වා පඤ්ඤාපනා, අනුලොමාදිවසෙන වා කථනන්ති පරියත්තිදෙසනානං විසෙසො පුබ්බෙයෙව වචන්ථාපිතොති ඉමමත්ථං සන්ධාය “දෙසනාය, පරියත්තිය”න්ති ච වුත්තං. එවමාදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන සච්චසභාවසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිඤ්ඤායාදයො සඬ්ඝස්හන්ති. තථා හි අයං ධම්ම-සද්දො “චතුත්තං භික්ඛවෙ, ධම්මානං අනනුබොධා”තිආදීසු (අ. නි. 4.1) සච්චෙ පවත්තති, “කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා”තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) සභාවෙ, “එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13, 94, 145; 3.142; ම. නි. 3.167; සං. නි. 5.378) සමාධිමිහි, “සච්චං ධම්මො ධිති වාගො, ස වෙ පෙච්ච න සොචති”තිආදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 190) පඤ්ඤායං, “ජාතිධම්මානං භික්ඛවෙ, සත්තානං එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජති”තිආදීසු (ම. නි. 1.131; 3.373; පටි. ම. 1.33) පකතියං, “ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාතී”තිආදීසු (සු. නි. 184; ථෙරගා. 303; ඡා. 1.10.102; 15.385) පුඤ්ඤෙ, “චත්තාරො පාරාජිකා ධම්මා”තිආදීසු (පාරා. 233) ආපත්තියං, “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො

ඤාණමුඛෙ ආපාඨමාගච්ඡන්ති” තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) ඤෙය්‍යෙ පවත්නති. ධම්මා භොන්තිති සත්තජීවතො සුඤ්ඤා ධම්මමත්තා භොන්තිති අත්ථො. කිමත්ථියං ගුණෙ පවත්නනන්ති ආහ “තස්මා” තිආදි.

මකසතුණ්ඩසුචියාති සුවිමුඛමක්ඛිකාය තුණ්ඩසඬ්ඛානාය සුචියා. අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨො වියාති සම්බන්ධො. අඤ්ඤත්‍ර තථාගතාති යථෙත්වා තථාගතං. “දුද්දසා” ති පදෙනෙව තෙසං ධම්මානං දුක්ඛොගාහතා පකාසිතාති “අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා” ඉච්චෙව චුත්තං. ලභිතඛිබාති ලබ්භනීයා, සා එව ලබ්භනෙය්‍යා, ලභීයතෙ වා ලබ්භනං, තමරහතීති ලබ්භනෙය්‍යා, න ලබ්භනෙය්‍යා අලබ්භනෙය්‍යා, පතිට්ඨහන්ති එත්ථාති පතිට්ඨා, පතිට්ඨහනං වා පතිට්ඨා, අලබ්භනෙය්‍යා පතිට්ඨා එත්ථාති අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා. ඉදං චුත්තං භොති – සචෙ කොචි අත්තතො පමාණං අජානන්තො ඤාණෙන තෙ ධම්මෙ ඔගාහිතුං උස්සාහං කරෙය්‍ය, තස්ස තං ඤාණං අප්පතිට්ඨමෙව මකසතුණ්ඩසුචි විය මහාසමුද්දෙති. ඔගාහිතුමසක්කුණෙය්‍යානාය “එත්තකා එතෙ ඊදිසා වා” ති තෙ පස්සිතුං න සක්කාති චුත්තං “ගම්භීරත්තා එව දුද්දසා” ති. යෙ පන දට්ඨුමෙව න සක්කා, තෙසං ඔගාහිත්වා අත්‍ර අත්‍ර බුජ්ඣතො කථා එව නත්ථිති ආහ “දුද්දසත්තා එව දුරත්‍රුඛොධාති. සබ්බකිලෙසපරිලාභපටිප්පස්සද්ධිසඬ්ඛානඅග්ගඵලමත්ථකෙ සමුප්පන්නතා, පුරෙවරාත්‍රවරවසෙන නිබ්බුතසබ්බකිලෙසපරිලාභසමාපත්තිසමොක්ඛිණ්ණත්තා ච නිබ්බුතසබ්බපරිලාභා. තඛිභාවතො සන්තාති අත්ථො. සන්තාරම්මණාති මග්ගඵලනිබ්බානාති අත්‍රපසන්තසභාවානං කිලෙසානං, සඬ්ඛාරානඤ්ච අභාවතො.

අථ වා කසිණුග්ගාටිමාකාසතඛිබ්බසයවිඤ්ඤාණානං අනන්තභාවො විය සුසමුහතවික්ඛෙපතාය නිච්චසමාහිතස්ස මනසිකාරස්ස වසෙන තදාරම්මණධම්මානං සන්තභාවො චෙදිතඛිබ්බො. අචිරජ්ඣිත්වා නිමිත්තපටිච්චෙධො විය ඉස්සාසානං අචිරජ්ඣිත්වා ධම්මානං යථාභූතසභාවාවබ්බොධො සාදුරසො මහාරසොව භොතීති ආහ “අතිත්තිකරණට්ඨෙය්‍යා” ති, අතප්පනකරණසභාවෙනාති අත්ථො. සොහිච්චං තිත්ති තප්පනන්ති හි පරියායො. අතිත්තිකරණට්ඨෙය්‍යාති පත්ථෙත්වා සාදුරසකරණට්ඨෙය්‍යාතිපි අත්ථං වදන්ති. පටිච්චෙධප්පත්තානං තෙසු ච බුද්ධානමෙව සබ්බාකාරොන විසයභාවුපගමනතො න තක්කබුද්ධියා ගොචරාති ආහ “උත්තමඤ්ඤාණවිසයත්තා” තිආදි. නිපුණාති ඤෙය්‍යෙසු තික්ඛප්පවත්තියා ඡෙකා. යස්මා පන සො ඡෙකභාවො ආරම්මණෙ අප්පටිහතචුත්තිතාය, සුමුමඤ්ඤායග්ගහණසමත්ථතාය ච සුපාකටො භොති, තස්මා චුත්තං “සණ්ඨසුමුමසභාවත්තා” ති. පණ්ඩිතෙහියෙවාති අවධාරණං සමත්ථෙතුං “බාලානං අවිසයත්තා” ති ආහ.

අයං අට්ඨකථානායතො අපරො නයො – විනයපණ්ණත්තිආදිගම්භීරනෙය්‍යවිභාවනතො ගම්භීරා. කදාවියෙව අසඬ්ඛෙය්‍යෙය්‍ය මහාකප්පෙ අතික්කමිත්වාපි දුල්ලභදස්සනතාය දුද්දසා. දස්සනඤ්චෙත්ථ පඤ්ඤාවක්ඛුචසෙනෙව චෙදිතඛිබ්බං. ධම්මන්වයසඬ්ඛාතස්ස අත්‍රුඛොධස්ස

කස්සව්දෙව සම්භවතො දුරනුබොධා. සන්තසභාවතො, වෙනෙය්‍යානඤ්ච සබ්බගුණසම්පදානං පරියොසානත්තා සන්තා. අත්තතො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතතාය පණිතා. සමධිගතසච්චලක්ඛණතාය අතක්කෙහි පුග්ගලෙහි, අතක්කෙන වා ඤාණෙන අවචරිතබ්බතො අතක්කාවචරා. නිපුණං, නිපුණෙ වා අත්ථෙ සච්චපච්චයාකාරාදිවසෙන විභාවනතො නිපුණා. ලොකෙ අග්ගපණ්ඩිතෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන වෙදිතබ්බතො පකාසිතබ්බතො පණ්ඩිතවෙදනීයා.

අනාවරණඤාණපටිලාභතො හි භගවා “සබ්බවිදුහමස්මි, (ම. නි. 1.178; 2.342; ධ. ප. 353; මහාව. 11) දසබලසමන්තාගතො හික්ඛවෙ, තථාගතො” තිආදිනා (සං. නි. 2.21; 2.22) අත්තතො සබ්බඤ්ඤාතාදිගුණෙ පකාසෙසි, තෙනෙවාහ “සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පචෙදෙති” ති. සයං-සද්දෙන, නිද්ධාරිතාවධාරණෙන වා නිවත්තෙතබ්බමත්ථං දස්සෙතුං “අනඤ්ඤානෙය්‍යා හුත්වා” ති වුත්තං, අඤ්ඤෙහි අබොධිතො හුත්වාති අත්ථො. අභිඤ්ඤාති ය-කාරලොපො “අඤ්ඤාණතා ආපජ්ජති” තිආදීසු (පරි. 296) වියාති දස්සෙති “අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනා” ති ඉමිනා. අපිච “සයං අභිඤ්ඤා” ති පදස්ස අනඤ්ඤානෙය්‍යා හුත්වාති අත්ථවචනං, “සච්ඡිකත්වා” ති පදස්ස පන සයමෙව...පෙ.... කත්වාති. සයං-සද්දා හි සච්ඡිකත්වාති එත්ථාපි සම්බජ්ඣිතබ්බො. අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනාති ච තස්ස හෙතුච්චනං, කරණච්චනං වා.

තත්ථ කිඤ්චාපි සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං ඵලනිබ්බානාති විය සච්ඡිකාතබ්බසභාවං න හොති, ආසවක්ඛයඤාණෙ පන අධිගතෙ අධිගතමෙව හොති, තස්මා තස්ස පච්චක්ඛකරණං සච්ඡිකිරියාති ආහ “අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛං කත්වා” ති. හෙතුඅත්ථෙ වෙනං කරණච්චනං, අග්ගමග්ගඤාණසංඛ්‍යාතස්ස අභිවිසිට්ඨඤාණස්සාධිගමහෙතුති අත්ථො. අභිවිසිට්ඨඤාණන්ති වා පච්චවෙක්ඛණාඤාණෙ අධිජ්ජෙන කරණත්ථෙ කරණච්චනම්පි යුජ්ජතෙව. පචෙදනඤ්චෙත්ථ අඤ්ඤාවිසයානං සච්චාදිනං දෙසනාකිච්චසාධනතො, “එකොම්භි සම්මාසම්බුද්ධො” තිආදිනා (මහාව. 11; කථා. 405) පටිජානනතො ච වෙදිතබ්බං. ගුණධම්මෙහිති ගුණසංඛ්‍යාතෙහි ධම්මෙහි. යථාභූතමෙව යථාභූච්චං සකත්ථෙ ණ්‍යපච්චයවසෙන.

වදමානාති එත්ථ සත්තිඅත්ථො මානසද්දො යථා “එකපුග්ගලො හික්ඛවෙ, ලොකෙ උජ්ජජ්ජමානො උජ්ජජ්ජති” ති, (අ. නි. 1.170; කථා. 405) තස්මා වත්තුං උජ්ජසාහං කරොන්තොති අත්ථො. එවංභූතා හි වත්තුකාමා නාම හොන්ති, තෙනාහ “තථාගතස්සා” තිආදි. සාවසෙසං වදන්තාපි විපරිතවදන්තා විය සම්මා වදන්තීති න වත්තබ්බාති යථා සම්මා වදන්ති, තථා දස්සෙතුං “අභාපෙත්වා” තිආදි වුත්තං. තෙන හි අනවසෙසවදනමෙව සම්මා වදනන්ති දස්සෙති. “වත්තුං සක්කුණෙය්‍යු”න්ති ඉමිනා ව “වදෙය්‍යු”න්ති එතස්ස සමත්ථනත්ථභාවමාහ යථා “සො ඉමං විජට්ඨෙ ජට්”න්ති (සං. නි. 1.23; පෙටකො. 22; මි. ප. 1.1.9) යෙ එවං භගවතා ථොමිතා, තෙ ධම්මා කතමෙති යොජනා. “අත්ථි හික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා” තිආදිපාළියා “සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං”න්ති වුත්තච්චනස්ස විරොධිභාවං වොදෙන්තො “යදි

එව”න්තිආදිමාහ. තත්ථ යදි එවන්ති එවං “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං”න්ති වුත්තවචනං යදි සියාති අත්ථො. බහුවචනානිද්දෙසොති “අත්ථි භික්ඛවෙ”තිආදීනි සන්ධාය වුත්තං. අත්ථි-සද්දොපි හි ඉධ බහුවචනොයෙව “අත්ථි බීරා, අත්ථි ගාවො”තිආදීසු විය නිපාතභාවස්සෙව ඉච්ඡිතත්තා. යදිපි තදිදං ඤාණං එකමෙව සභාවතො, තථාපි සම්පයොගතො, ආරම්මණතො ව පුටුවචනප්පයොගමරහතීති විස්සජ්ජෙති “පුටුවිත්ත...පෙ.... රම්මණතො”ති ඉමිනා. පුටුවිත්තසමායොගතොති පුටුහි විත්තෙහි සම්පයොගතො. පුටුනි ආරම්මණානි එතස්සාති පුටුආරම්මණං, තබ්භාවතො සබ්බාරම්මණත්තාති වුත්තං හොති.

අපිව පුටු ආරම්මණං ආරම්මණමෙතස්සාති පුටුආරම්මණාරම්මණන්ති එතස්මිං අත්ථෙ “ඔට්ඨමුඛො, කාමාවචර”න්තිආදීසු විය එකස්ස ආරම්මණසද්දස්ස ලොපං කත්වා “පුටුආරම්මණතො”ති වුත්තං, තෙනස්ස පුටුඤාණකිච්චසාධකත්තං දස්සෙති. තථා හෙතං ඤාණං තීසු කාලෙසු අප්පට්ඨනඤාණං, චතුරයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං, ඡසු අසාධාරණඤාණෙසු සෙසාසාධාරණඤාණානි, සත්තාරියපුග්ගලවිභාවනකඤාණං, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං, නවසත්තාවාසපරිජානනඤාණං, දසබ්ලඤාණන්ති එවමාදීනං අනෙකසතසහස්සහෙදානං ඤාණානං යථාසම්භවං කිච්චං සාධෙති, තෙසං ආරම්මණභූතානං අනෙකෙසම්පි ධම්මානං තදාරම්මණභාවතොති දට්ඨබ්බං. “තඤ්ඨි”තිආදි යථාක්කමං තබ්බිවරණං. “යථාහා”තිආදීනා පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං සාධකභාවෙන දස්සෙති. තත්ථාති අතීතධම්මෙ. එකචාරවසෙන පුටුආරම්මණභාවං නිවත්තෙත්වා අනෙකචාරවසෙන කමප්පවත්තියා තං දස්සෙතුං “පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙනා”ති වුත්තං. කමෙතාපි හි සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං විසයෙසු පවත්තති, න තථා සකිංයෙව. යථා බාහිරකා වදන්ති “සකිංයෙව සබ්බඤ්ඤා සබ්බං ජානාති, න කමෙතා”ති.

යදි එවං අවිත්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යප්පහෙදස්ස ඤෙය්‍යස්ස පරිච්ඡෙදවතා එකෙන ඤාණෙන නිරවසෙසතො කථං පටිච්චෙධොති, කො වා එවමාහ “පරිච්ඡෙදවත්තං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං”න්ති. අපරිච්ඡෙදඤ්ඨි තං ඤාණං ඤෙය්‍යම්ච. වුත්තඤ්ඤෙන “යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං”න්ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5 අධිප්පායන්ථමෙව ගහිතං විය දිස්සති) එවම්පි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන, දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ව අනෙකහෙදහින්නෙ ඤෙය්‍ය කමෙන ගය්හමානෙ අනවසෙසපටිච්චෙධො න සම්භවතියෙවාති? නයිදමෙවං. යඤ්ඨි කිඤ්චි හගවතා ඤාතුම්චිත්තං සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ අප්පට්ඨනචාරිත්‍යාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති. වික්ඛෙපාභාවතො ව හගවා සබ්බකාලං සමාහිතොති ඤාතුම්චිත්තස්ස පච්චක්ඛතො වා න සක්කා නිවාරෙතුං. වුත්තඤ්ඨි “ආකඨ්ඨාපට්ඨද්ධං බුද්ධස්ස හගවතො ඤාණං”න්තිආදි, (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) නනු වෙත්ථ දුරතො විත්තපටං පස්සන්තානං විය, “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති විපස්සන්තානං විය ව අනෙකධම්මාවබොධකාලෙ අනිරූපිතරූපෙන හගවතො ඤාණං පවත්තතීති ගහෙතබ්බන්ති? ගහෙතබ්බං අවිත්තෙය්‍යානුභාවතාය බුද්ධඤාණස්ස. තෙනෙවාහ “බුද්ධවිසයො

අවින්තෙය්‍යා”ති, (අ. නි. 4.77) ඉදං පනෙත්ථ සන්තිට්ඨානං – සබ්බකාරෙන සබ්බධම්මාවබ්බොධනසමත්ථස්ස ආකඨ්ඨාපට්ඨද්ධවුත්තිනො අනාවරණඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන භගවා සන්තානෙන සබ්බධම්මපටිවේධසමත්ථො අහොසි සබ්බනෙය්‍යාවරණස්ස පහානතො, තස්මා සබ්බඤ්ඤා, න සක්ඛියෙව සබ්බධම්මාවබ්බොධනො යථාසන්තානෙන සබ්බස්ස ඉන්ධනස්ස දහනසමත්ථතාය පාවකො “සබ්බභූ”ති වුවවතීති.

කාමඤ්ඤායමත්ථො පුබ්බෙ විත්ථාරිතොයෙව, පකාරන්තරෙන පන සොතුජනානුග්ගහකාමතාය, ඉමිස්සා ව පොරාණසංවණ්ණනාවිසොධනවසෙන පවත්තත්තා පුන විභාවිතොති න වෙත්ථ පුනරුත්තිදොසො පරියෙසිතබ්බො, එවමිදිසෙසු. එත්ථ ව කිඤ්චාපි භගවතො දසබ්බලාදිඤ්ඤාණානිපි අනඤ්ඤසාධාරණානි, සබ්බදෙසවිසයත්තා පන තෙසං ඤාණානං න තෙහි බුද්ධගුණා අභාපෙත්වා ගහිතා නාම භොන්ති. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස පන නිජ්ජදෙසවිසයත්තා තස්මිං ගහිතෙ සබ්බෙපි බුද්ධගුණා ගහිතා එව නාම භොන්ති, තස්මා පාළිඅත්ථානුසාරෙන තදෙව ඤාණං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. පාළියමිපි හි “යෙහි තථාගතස්ස යථාභූවිචං වණ්ණං සම්මා වදමානා වදෙය්‍යු”න්ති තමෙව පකාසිතං තමන්තරෙන අඤ්ඤස්ස නිජ්ජදෙසවිසයස්ස අභාවතො, නිජ්ජදෙසවිසයෙනෙව ව යථාභූවිචං සම්මා වදනසම්භවතොති.

අඤ්ඤෙවාති එත්ථ එව-සද්දො සන්තිට්ඨාපනත්ථොති දස්සෙතුං “අඤ්ඤෙවාති ඉදං පනෙත්ථ වචන්ථාපනවචන”න්ති වුත්තං, වචන්ථාපනවචනන්ති ව සන්තිට්ඨාපනවචනන්ති අත්ථො, සන්තිට්ඨාපනඤ්ච අවධාරණමෙව. කථන්ති ආහ “අඤ්ඤෙවා”තිආදි. “න පාණාතිපාතා වෙරමණිආදයො”ති ඉමිනා අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙති. අයඤ්ච එව-සද්දො අනියතදෙසතාය ව-සද්දො විස යත්ථ වුත්තො, තතො අඤ්ඤත්ථාපි වචනිච්ඡාවසෙන උපතිට්ඨතීති ආහ “ගම්භීරාවා”තිආදි. ඉති-සද්දෙන ව ආදිඅත්ථෙත දුද්දසාව න සුදසා, දුරනුබොධාව න සුරනුබොධා, සන්තාව න දරථා, පණිතාව න භීතා, අතක්කාවචරාව න තක්කාවචරා, නිපුණාව න ලුබ්භා, පණ්ඩිතවෙදනීයාව න බාලවෙදනීයාති නිවත්තිතං දස්සෙති. සබ්බපදෙහීති යාව “පණ්ඩිතවෙදනීයා”ති ඉදං පදං, තාව සබ්බපදෙහි.

එවං නිවත්තෙතබ්බතං යුත්තියා දළ්භිකරොන්තො “සාවකපාරමිඤ්ඤාණ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සාවකපාරමිඤ්ඤාණන්ති සාවකානං දානාදිපාරමිපාරිපුරියා නිජ්ජන්තං විජ්ජත්තයජලභිඤ්ඤාවතූපටිසම්භිදාහෙදං ඤාණං, තථා පච්චෙකබුද්ධානං පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං. තතොති සාවකපාරමිඤ්ඤාණතො. තත්ථාති සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ. තතොපිති අනන්තරනිද්දිට්ඨතො පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණතොපි. අපි-සද්දෙන, පි-සද්දෙන වා කො පන වාදො සාවකපාරමිඤ්ඤාණතොති සම්භාවෙති. තත්ථාපිති පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණෙපි. ඉතො පනාති සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණතො පන, තස්මා එත්ථ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙ වචන්ථානං ලබ්භතීති අධිප්පායො. ගම්භීරෙසු විසෙසා, ගම්භීරානං වා විසෙසෙන

ගම්හිරා. අයඤ්ච ගම්හිරො අයඤ්ච ගම්හිරො ඉමෙ ඉමෙසං විසෙසෙන ගම්හිරාති වා ගම්හිරතරා. තරසද්දෙනෙවෙත්ථ ඛ්‍යවච්ඡේදනං සිද්ධං.

එත්ථායං යොජනා - කිඤ්චාපි සාවකපාරමිඤ්ඤාණං හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං සෙක්ඛඤ්ඤාණං පුට්ඨජ්ජනඤ්ඤාණඤ්ච උපාදාය ගම්හිරං, පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණං පන උපාදාය න තථා ගම්හිරන්ති “ගම්හිරමෙවා”ති න සක්කා ඛ්‍යවච්ඡේදනං, තථා පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණමිති යථාචුත්තං ඤ්ඤාණමුපාදාය ගම්හිරං, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන උපාදාය න එවං ගම්හිරන්ති “ගම්හිරමෙවා”ති න සක්කා ඛ්‍යවච්ඡේදනං, තස්මා තත්ථ වචන්ථානං න ලබ්හති. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණධම්මා පන සාවකපාරමිඤ්ඤාණාදීනම්ච කිඤ්ච උපාදාය ගම්හිරාභාවාභාවතො “ගම්හිරා එවා”ති වචන්ථානං ලබ්හති. යථා වෙත්ථ වචන්ථානං දස්සිතං, එවං සාවකපාරමිඤ්ඤාණං දුද්දසං. “පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණං පන තතො දුද්දසතරන්ති තත්ථ වචන්ථානං නත්ථි”ති ආදිනා වචන්ථානසම්භවො නෙතබ්බො, තෙනෙවාහ “තථා දුද්දසාව...පෙ.... වෙදිතබ්බ”න්ති.

පුච්ඡාචිස්සජ්ජනන්තිපි පාඨො, තස්සා පුච්ඡාය චිස්සජ්ජනන්ති අත්ථො. එතන්ති යථාචුත්තං චිස්සජ්ජනවචනං. එවන්ති ඉමිනා දිට්ඨිනං විභජනාකාරෙන. එත්ථායමධිජ්ජායො - භවතු තාව නිරවසෙසබුද්ධගුණවිභාවනුපායභාවතො සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමෙව එකමිති පුට්ඨනිස්සයාරම්මණඤ්ඤාණකිවචසිද්ධියා “අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා”ති ආදිනා (දී. නි. 1.18) බහුවචනෙන උද්දිට්ඨං, තස්ස පන චිස්සජ්ජනං සච්චපච්චයාකාරාදිවිසයවිසෙසවසෙන අනඤ්ඤසාධාරණෙන විභජනනයෙන අනාරභිත්වා සනිස්සයානං දිට්ඨිගතානං විභජනනයෙන කස්මා ආරද්ධන්ති? තත්ථ යථා සච්චපච්චයාකාරාදීනං විභජනං අනඤ්ඤසාධාරණං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙව විසයො, එවං නිරවසෙසදිට්ඨිගතවිභජනමිති දස්සෙතුං “බුද්ධානඤ්ඤි”ති ආදි ආරද්ධං, තත්ථ යානානීති කාරණානි. ගජ්ජිතං මහන්තං හොතීති දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනෙකවිධතාය, දුබ්බඤ්ඤායාතාය ව නානාතායෙහි පවත්තමානං දෙසනාගජ්ජිතං මහන්තං විපුලං, බහුජ්ජහෙදඤ්ච හොති. ඤ්ඤාණං අනුපවිසතීති තතො එව ව දෙසනාඤ්ඤාණං දෙසෙතබ්බධම්මෙ විභාගසො කුරුමානං අනුපවිසති, තෙ අනුපවිසිත්වා යීතං විය හොතීති අත්ථො.

බුද්ධඤ්ඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායතීති එවංවිධස්ස නාම ධම්මස්ස දෙසකං, පටිච්චෙධකඤ්චාති බුද්ධානං දෙසනාඤ්ඤාණස්ස, පටිච්චෙධඤ්ඤාණස්ස ව උළාරභාවො පාකටො හොති. දෙසනා ගම්හිරා හොතීති සභාවෙන ගම්හිරානං තෙසං චතුබ්බිධානමිති දෙසනා දෙසෙතබ්බවසෙන ගම්හිරාව හොති, සා පන බුද්ධානං දෙසනා සබ්බත්ථ, සබ්බදා ව යානත්තයමුබ්බෙනෙවාති චුත්තං “තිලක්ඛණාහතා සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තා”ති, තීහි ලක්ඛණෙහි ආහතා, අත්තත්තනියතො සුඤ්ඤභාවපටිසංයුත්තා වාති අත්ථො. එත්ථ ව කිඤ්චාපි “සබ්බං වචිකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤ්ඤාණපුබ්බධිගමං ඤ්ඤාණානුපරිවත්තී”ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5; නෙත්ති. 15) වචනතො සබ්බාපි භගවතො දෙසනා ඤ්ඤාණරහිතා නාම නත්ථි, සමසමපරක්කමනවසෙන සිහසමානචුත්තියා ව

සබ්බත්ථ සමානුස්සාහස්ථවත්ති, දෙසෙනබ්බධම්මවසෙන පන දෙසනා විසෙසනො
ඤාණෙන අනුපවිට්ඨා, ගම්භීරතරා ව හොතීති දට්ඨබ්බං.

කථං පන විනයපණ්ණත්තිං පත්වා දෙසනා තිලක්ඛණාහතා,
සුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤත්තා ව හොති, නනු තත්ථ විනයපණ්ණත්තිමත්තමෙවාති? න
තත්ථ විනයපණ්ණත්තිමත්තමෙව. තත්ථාපි හි සන්නිසින්නපරිසාය
අජ්ඣාසයානුරූපං පවත්තමානා දෙසනා සඬබ්බරානං අනිච්චතාදිවිභාවිනී
සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතා, සුඤ්ඤභාවස්ථපකාසිනී ව හොති, තෙනෙවාහ
“අනෙකපරියායෙන ධම්මීං කථං කත්වා”තිආදි. විනයපඤ්ඤත්තින්ති විනයස්ස
පඤ්ඤාපනං. ඤ්ඤ-කාරස්ස පන ණ්ණ-කාරෙ කතෙ විනයපණ්ණත්තින්තිපි පාඨො.
භූමන්තරන්ති ධම්මානං අවත්ථාවිසෙසඤ්ච යානවිසෙසඤ්ච. භවන්ති ධම්මා
එත්ථාති භූමිති හි අවත්ථාවිසෙසො, යානඤ්ච වුච්චති. තත්ථ අවත්ථාවිසෙසො
සතිආදිධම්මානං සතිපට්ඨානින්ද්‍රියබලබෝධිගමග්ගභිගාදිහෙදො “වච්ඡො,
දම්මො, බලිබද්දො”ති ආදයො විය. යානවිසෙසො කාමාවචරාදිහෙදො.
පච්චයාකාර-සද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. සමයන්තරන්ති දිට්ඨිවිසෙසං,
නානාවිහිතා දිට්ඨියොති අත්ථො, අඤ්ඤසමයං වා, බාහිරකසමයන්ති චුත්තං හොති.
විනයපඤ්ඤත්තිං පත්වා මහන්තං ගජ්ජිතං හොතීතිආදිනා සම්බන්ධො. තස්මාති
යස්මා ගජ්ජිතං මහන්තං...පෙ.... පටිසංයුත්තා, තස්මා. ජෙජ්ජගාමිනීති
අතෙකිච්ඡගාමිනී.

එවං ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිත්ති යථාචුත්තනයෙන ලහුකගරුකාදිවසෙන
තදනුරූපෙ වත්ථුමිහි ඔතරන්තෙ. යං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං නාම අත්ථී, තත්ථාති
සම්බන්ධො. ථාමොති ඤාණසාමත්ථියං. බලන්ති අකම්පනසඬබ්බතො වීරභාවො.
ථාමො බලන්ති වා සාමත්ථියවචනමෙව පච්චවෙක්ඛණාදෙසනාඤාණවසෙන
යොජෙතබ්බං. පච්චවෙක්ඛණාඤාණපුබ්බධිගමඤ්ඤි දෙසනාඤාණං. එසාති
සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනමෙව වුච්චමානපදමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඬිගෙන නිද්දිසති, එසො
සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනසඬබ්බතො විසයො අඤ්ඤෙසං අවිසයොති අත්ථො. ඉතීති
තථාවිසයාවිසයභාවස්ස හෙතුභාවෙන පටිනිද්දෙසවචනං, නිදස්සනත්ථො වා ඉති-
සද්දො, තෙන “ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුක”න්තිආදිනා නිද්දිසති. එවමපරත්ථාපි
යථාසම්භවං.

යදිපි කායානුපස්සනාදිවසෙන සතිපට්ඨානාදයො සුත්තන්තපිටකෙ (දී. නි.
2.374; ම. නි. 1.107) විහත්තා, තථාපි සුත්තන්තභාජනියාදිවසෙන අභිධම්මෙයෙව
තෙ විසෙසනො විහත්තාති ආහ “ඉමෙ වත්තාරො සතිපට්ඨානා...පෙ....
අභිධම්මපිටකං විහජිත්වා”ති. තත්ථ සත්ත එස්සාති
සත්තවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයොගවසෙන චුත්තං. තථා “සත්ත වෙදනා”තිආදිපි.
ලොකුත්තරා ධම්මා නාමාති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන
චුත්තාවසෙසං අභිධම්මෙ ආගතං ධම්මානං විහජිතබ්බාකාරං සඬගණ්හාති.
චතුච්ඡිසතිසමන්තපට්ඨානාති එත්ථාති චතුච්ඡිසතිසමන්තපට්ඨානන්ති
බාහිරත්ථසමාසො. “අභිධම්මපිටක”න්ති එතස්ස හි ඉදං විසෙසනං. එත්ථ ව

පව්වයනයං අග්ගහෙත්වා ධම්මවසෙනෙව සමන්තපට්ඨානස්ස චතුර්විසතිවිධතා
වුත්තා. යථාහ -

“තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං,
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච;
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච,
ඡ අනුලොමමිති නයා සුගමිභිරා...පෙ....
ඡ පච්චතියමිති...පෙ.... අනුලොමපච්චතියමිති...පෙ....
පච්චතියානුලොමමිති නයා සුගමිභිරා”ති. [පට්ඨා. 1.1.41(ක), 44(ඛ),
48(ග), 52(ස)];

එවං ධම්මවසෙන චතුර්විසතිහෙදෙසු තිකපට්ඨානාදීසු එකෙකං පව්වයනයෙන
අනුලොමාදිවසෙන චතුර්විධං හොතීති ඡන්තවුතිසමන්තපට්ඨානාති. තත්ථ පන
ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානෙ කුසලත්තිකෙ පට්ච්චවායෙ පව්වයානුලොමෙ
හෙතුමූලකෙ හෙතුපව්වයවසෙන එකුනපඤ්ඤාස පුච්ඡානයා සත්ත
විස්සජ්ජනනයාතිආදිනා දස්සියමානා අනන්තහෙදා නයාති ආහ
“අනන්තනය”න්ති.

නවහාකාරෙහීති උප්පාදාදිති නවහි පව්වයාකාරෙහි. තං සරූපතො දස්සෙතුං
“උප්පාදො හුත්වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ උප්පජ්ජති එතස්මා ඵලන්ති උප්පාදො,
ඵලප්පත්තියා කාරණභාවො. සති ව අවිජ්ජාස සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, නාසති. තස්මා
අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං උප්පාදො හුත්වා පව්වයො හොති, තවා පවත්තති ධරති එතස්මිං
ඵලන්ති පවත්තං. නිමියති ඵලමෙතස්මිත්ති නිමිත්තං. (නිදදාති ඵලං අත්තනො
පව්වයුප්පන්නං එතෙනාති නිදානං.) (එත්ථන්තරෙ අට්ඨකථාය න සමෙති) ආයුහති
ඵලං අත්තනො පව්වයුප්පන්නුප්පත්තියා සට්ඨති එතෙනාති ආයුහනං. සංයුජ්ජති
ඵලං අත්තනො පව්වයුප්පන්නෙන එතස්මිත්ති සංයොගො. යත්ථ සයං උප්පජ්ජති,
තං පලිබුද්ධති ඵලමෙතෙනාති පලිබොධො. පව්වයන්තරසමවායෙ සති ඵලමුදයති
එතෙනාති සමුදයො. හිතොති කාරණභාවං ගච්ඡතීති හෙතු. අවිජ්ජාස හි සති
සඬ්ඛාරා පවත්තන්ති, ධරන්ති ව, තෙ අවිජ්ජාස සති අත්තනො ඵලං (නිදදන්ති) (පටි.
ම. 1.45; දී. නි. ටී. 1.28 පස්සිතබ්බං) භවාදීසු බ්වන්ති, ආයුහන්ති අත්තනො
ඵලප්පත්තියා සට්ඨන්ති, අත්තනො ඵලෙන සංයුජ්ජන්ති, යස්මිං සන්තානෙ සයං
උප්පන්නා තං පලිබුද්ධන්ති, පව්වයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති, හිතොති
ව සඬ්ඛාරානං කාරණභාවං ගච්ඡති, තස්මා අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පවත්තං
හුත්වා...පෙ.... පව්වයො හුත්වා පව්වයො හොති. එවං අවිජ්ජාස සඬ්ඛාරානං
කාරණභාවප්‍රගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බා. සඬ්ඛාරාදීනං විඤ්ඤාණාදීසුපි
එසෙව නයො.

තමත්ථං පටිසම්භිදාමග්ගපාළියා සාධෙත්තෙන “යථාහ”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
තිට්ඨති එතෙනාති ධීති, පව්වයො, උප්පාදො එව ධීති උප්පාදට්ඨිති. එවං සෙසෙසුපි.
යස්මා පන “ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො”ති (ම. නි. 1.103) වුත්තන්තා ආසවාච

අවිජ්ජාය පච්චයො, තස්මා චුත්තං “උභොපෙනෙ ධම්මා “පච්චයසමුප්පන්නා”ති,
 අවිජ්ජා ච සඬ්ඛාරා ච උභොපෙනෙ ධම්මා පච්චයතො එව සමුප්පන්නා, න චිනා
 පච්චයෙනාති අත්ථො. පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤාති සඬ්ඛාරානං, අවිජ්ජාය ච
 උප්පාදාදිකෙ පච්චයාකාරෙ පරිච්ඡින්නදිත්වා ගහණවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා.
 ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණන්ති පච්චයුප්පන්නධම්මානං පච්චයභාවතො ධම්මට්ඨිතිසඬ්ඛාතෙ
 පටිච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං. “ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා”ති වචනතො හි ද්වාදස
 පච්චයා එව පටිච්චසමුප්පාදො. අයඤ්ච නයො න පච්චුප්පන්නෙ එව, අථ ඛො
 අනිත්තානාගතෙසුපි, න ච අවිජ්ජාය එව සඬ්ඛාරෙසු, අථ ඛො සඬ්ඛාරාදීනං
 විඤ්ඤාණාදීසුපි ලබ්භතීති පරිපුණ්ණං කත්වා පච්චයාකාරස්ස විභත්තභාවං
 දස්සෙතුං “අනිත්තමිති අද්ධාන”න්තිආදි පාළිමාහරි. පටියානෙ (පටියා. 1.1) පන
 දස්සිතා හෙතාදිපච්චයාඑවෙත්ථ උප්පාදාදිපච්චයාකාරෙහි ගහිතාති තෙපි
 යථාසම්භවං නිහරිත්වා යොජෙතබ්බා. අනිච්ඡාඨාරහයෙන පන න යොජයිමිහ,
 අත්ථිකෙහි ච විසුද්ධිමග්ගාදිතො (විසුද්ධි. 2.594) ගහෙතබ්බා.

තස්ස තස්ස ධම්මස්සාති සඬ්ඛාරාදිපච්චයුප්පන්නධම්මස්ස. තථා තථා
 පච්චයභාවෙනාති උප්පාදාදිහෙතාදිපච්චයසත්තියා. කම්මකිලෙසවිපාකවසෙන තිණි
 වට්ටාති යස්සාති තිවට්ටං. අනිත්තපච්චුප්පන්නානාගතවසෙන තයො අද්ධා කාලා
 එතස්සාති තියද්ධං. හෙතුඵලඵලහෙතුහෙතුඵලවසෙන තයො සන්ධයො එතස්සාති
 තිසන්ධි. සඬ්ඛිප්පන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො, විඤ්ඤාණාදයො වාති සඬ්ඛෙපා, හෙතු,
 විපාකො ච. අථ වා හෙතු විපාකොති සඬ්ඛිප්පන්තිති සඬ්ඛෙපා. අවිජ්ජාදයො,
 විඤ්ඤාණාදයො ච කොට්ඨාසපරියායො වා සඬ්ඛෙපසද්දො.
 අනිත්තහෙතුසඬ්ඛෙපාදිවසෙන චත්තාරො සඬ්ඛෙපා යස්සාති චතුසඬ්ඛෙපං. සරූපතො
 අචුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඬ්ඛෙපෙ ආකිරියන්ති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරාදිග්ගහණෙනහි
 පකාසියන්තිති ආකාරා, අනිත්තහෙතුආදීනං පකාරා. තෙ සඬ්ඛෙපෙ පඤ්ච පඤ්ච
 කත්වා විසති ආකාරා එතස්සාති විසතාකාරං.

බත්තියාදිහෙදෙන අනෙකහෙදහින්නාපි සස්සතවාදිතො
 ජාතිසතසහස්සානුස්සරණාදිකස්ස අහිනිවෙසහෙතුතො වසෙන චත්තාරොච
 හොන්ති, න තතො උද්ධං, අධො වාති සස්සතවාදීනං පරිමාණපරිච්ඡෙදස්ස
 අනඤ්ඤවිසයතං දස්සෙතුං “චත්තාරො ජනා”තිආදිමාහ. එස නයො ඉතරෙසුපි.
 තත්ථ චත්තාරො ජනාති චත්තාරො ජනසමූහාති අත්ථො ගහෙතබ්බො තෙසු
 එකෙකස්සාපි අනෙකප්පහෙදතො. තෙති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතවාදිතො. ඉදං
 නිස්සායාති ඉදප්පච්චයතාය සම්මා අග්ගහණං. තත්ථාපි ච හෙතුඵලභාවෙන
 සම්බන්ධානං ධම්මානං සන්තතිසනස්ස අහෙදිත්තතා පරමත්ථතො විජ්ජමානමිති
 හෙදනිබන්ධනං නානත්තනයං අනුපධාරෙත්වා ගහිතං එකත්තග්ගහණං නිස්සාය.
 ඉදං ගණ්හන්තිති ඉදං සස්සතග්ගහණං අහිනිවිස්ස වොහරන්ති, ඉමිනා නයෙන
 එකච්චසස්සතවාදාදයොපි යථාසම්භවං යොජෙත්වා චත්තබ්බා. හින්දිත්වාති
 “ආතප්පමන්වායා”තිආදිනා විභජිත්වා, “තයිදං හික්ඛවෙ තථාගතො
 පජානාති”තිආදිනා (දී. නි. 1.36) වා විධමිත්වා. නිජ්ජටන්ති අනොනද්ධං.
 නිගුම්ඛන්ති අනාවුටං. අපිච්ච වෙළඳාදීනං හෙට්ඨුපරියසංසිඛිනනට්ඨෙත ජටා.

කුසාදීනං ඔවරණටියෙන ගුම්බො. තස්සදිසනාය දිට්ඨිගතානං බ්‍යාකුලා පාකටතා “ජටා, ගුම්බො” ති ව චුච්චති, දිට්ඨිජටාවිජටනෙන, දිට්ඨිගුම්බවිවරණෙන ව නිජ්ජටං නිගුම්බං කත්වාති අත්ථො.

“තස්මා” තිආදිනා බුද්ධගුණ ආරබ්භ දෙසනාය සමුට්ඨිතත්තා සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං උද්දිසිත්වා දෙසනාකුසලො භගවා සමයන්තරං විග්ගහණවසෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණමෙව විස්සජ්ජෙතිති දස්සෙති.

29. අත්ථි පරියායො සන්ති-සද්දො, සො ව සංවිජ්ජන්තිපරියායො, සංවිජ්ජමානතා ව ඤාණෙන උපලබ්භමානතාති ආහ “සන්ති” තිආදි. සංවිජ්ජමානපරිදීපනෙන පන “සන්ති” ති ඉමිනා පදෙන තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡින්නතං, තතො ව නෙසං මිච්ඡාගාහතො සිලිලකරණවිවෙචනෙහි අත්තතො දෙසනාය කිච්චකාරිතං, අවිතථතඤ්ච දීපෙති ධම්මරාජා. අත්ථිති ව සන්තිපදෙන සමානත්ථො පුට්ඨවචනවිසයො එකො නිපාතො “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; 3.154; සං. නි. 4.127) විස. ආලපනවචනන්ති බුද්ධාලපනවචනං. භගවායෙව හි “හික්ඛවෙ, හික්ඛවො” ති ව ආලපති, න සාවකා. සාවකා පන “ආවුසො, ආයස්මා” තිආදිසම්බන්ධනෙනෙව. “එකෙ” ති වුත්තෙ එකච්චෙති අත්ථො එව සඬ්ඛ්‍යාවාචකස්ස එක-සද්දස්ස නියතෙකවචනත්තා, න සමිතබ්භිතපාපතාය සමණධ්‍රාග්මණාති ආහ “පබ්බජ්ජුපගතභාවෙනා” තිආදි. තථා වා භොන්තු, අඤ්ඤථා වා, සම්මුතිමත්තෙනෙව ඉධාධිජ්ජෙතාති දස්සෙති “ලොකෙනා” තිආදිනා. සස්සතාදිවසෙන පුබ්බන්තං කජ්ජෙත්තිති පුබ්බන්තකජ්ජිකා. යස්මා පන තෙසං පුබ්බන්තං පුරිමසිද්ධෙහි තණ්හාදිට්ඨිකජ්ජෙති කජ්ජෙත්වා ආසෙවනබලවතාය, විචිත්‍රවුත්තිතාය ව විකජ්ජෙත්වා අපරභාගසිද්ධෙහි අභිනිවෙසභූතෙහි තණ්හාදිට්ඨිගාහෙහි ගණ්හන්ති අභිනිවිසන්ති පරාමසන්ති, තස්මා වුත්තං “පුබ්බන්තං කජ්ජෙත්වා විකජ්ජෙත්වා ගණ්හන්ති” ති. පුරිමභාගපච්ඡිමභාගසිද්ධානං වා තණ්හාඋපාදානානං වසෙන යථාක්කමං කජ්ජනගහණාති වෙදිතබ්බාති. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං සම්භවති. පහුතපසංසානින්දාතිසයසංසග්ගනිව්වයොගාදිවිසයෙසු ඉධ නිව්වයොගවසෙන විජ්ජමානත්ථො සම්භවතිති වුත්තං “පුබ්බන්ත කජ්ජො වා” තිආදි වුත්තඤ්ච –

“පහුතෙ ව පසංසායං, නින්දායඤ්චාතිසයනෙ;
නිව්වයොගෙ ව සංසග්ගෙ, භොන්තිමෙ මන්තුආදයො” ති.

කොට්ඨාසෙසුති එත්ථ කොට්ඨාසාදීසුති අත්ථො වෙදිතබ්බො ආදි-සද්දලොපෙන, නිදස්සනනයෙන ව වුත්තත්තා. පදපුරණසමීපඋම්මග්ගාදීසුපි හි අත්ත-සද්දො දිස්සති. තථා හි “ඉඬ්ඝ තාව සුත්තන්තෙ වා ගාථායො වා අභිධම්මං වා පරියාපුණස්සු (පාවි. 442), සුත්තන්තෙ ඔකාසං කාරාපෙත්වා” තිආදීසු (පාවි. 1221) ව පදපුරණෙ අත්ත-සද්දො වත්තති, “ගාමන්තසෙනාසන” තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.31)

සම්පූර්ණ, “කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ඵකො අන්තො, අත්ථිති ඛො කච්චාන අයමෙකො අන්තො” තිආදීසු (සං. නි. 1.258; සං. නි. 2.110) ව උම්මග්ගෙනි.

අන්තපුරොති මහාඅන්තඅන්තගුණෙනි පුරො. “සා හරිතන්තං වා පන්ථන්තං වා” ති (ම. නි. 1.304) මජ්ඣිමනිකායෙ මහාහත්ථිපදොපමසුත්තන්තපාළි. තත්ථ සාති තෙජොධාතු. හරිතන්තන්ති හරිතතිණුරුක්ඛමරියාදං. පන්ථන්තන්ති මග්ගමරියාදං. ආගම්ම අනාහාරා නිබ්බායතීති සෙසො. “අන්තමිදං භික්ඛවෙ, ජීවිකානං යදිදං පිණ්ඩොලා” ත්ති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) පිණ්ඩියාලොපසුත්තන්තපාළි. තත්ථ පිණ්ඩං උලති ගවෙසතීති පිණ්ඩොලො, පිණ්ඩාවාරිකො, තස්ස භාවො පිණ්ඩොලාං, පිණ්ඩවරණෙන ජීවිකතාති අත්ථො. එසෙවොති සබ්බපච්චයසඬ්ඛයභූතො නිබ්බානධම්මො එව, තෙනාහ “සබ්බ...පෙ.... වුවචති” ති. එතෙන සබ්බපච්චයසඬ්ඛයනතො අසඬ්ඛනං නිබ්බානං සඬ්ඛනභූතස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස පරභාගං පරියොසානභූතං, තස්මා එත්ථ පරභාගොව අත්ථො යුත්තොති දස්සෙති. සක්කායොති සක්කායගාහො.

කප්පොති ලෙසො. කප්පකතෙනාති තිණ්ණං දුබ්බණ්ණකරණානං අඤ්ඤතරුදුබ්බණ්ණකතෙන. ආදි-සද්දෙන වෙන්ථ කප්ප-සද්දො මහාකප්පසමන්තභාවකිලෙසකාමචිතක්කකාලපඤ්ඤත්තිසදිසභාවාදීසුපි වත්තනීති දස්සෙති. තථා හෙස “වත්තාරිමානි භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඬ්ඛොයානී” තිආදීසු (අ. නි. 4.156) මහාකප්පෙ වත්තති, “කෙවලකප්පං වෙථවනං ඔහාසෙත්වා” තිආදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවෙ, “සඬ්ඛකප්පො කාමො රාගො කාමො සඬ්ඛකප්පරාගො කාමො” තිආදීසු (මහානි. 1; වුළුනි. 8) කිලෙසකාමෙ, “තක්කො චිතක්කො සඬ්ඛකප්පො” තිආදීසු චිතක්කෙ, “යෙන සුදං නිව්චකප්පං විහරාමී” තිආදීසු (ම. නි. 1.387) කාලෙ, “ඉච්චායස්මා කප්පො” තිආදීසු (සු. නි. 1018) පඤ්ඤත්තියං, “සත්ථුකප්පෙන වත කිර හො සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිමහා” තිආදීසු (ම. නි. 1.260) සදිසභාවෙනි.

තණ්හාදිට්ඨිසු පවත්තිං මහානිද්දෙසපාළියා (මහානි. 28) සාධෙත්තො “චුත්තමපි වෙත” ත්තිආදිමාහ. තත්ථ උද්දානතොති සඬ්ඛෙපතො. “තස්මා” තිආදි යථාචුත්තාය අත්ථවණ්ණනාය ගුණවචනං. තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති උපනිස්සයසහජාතභූතාය අභිනන්දනසඬ්ඛාතාය තණ්හාය වෙච සස්සතාදිආකාරෙන අභිනිවිසන්තස්ස මිච්ඡාගාහස්ස ව වසෙන. පුබ්බෙ නිචුත්ථධම්මවිසයාය කප්පනාය ඉධ අධිප්පෙතත්තා අතීතකාලවාචකොයෙව පුබ්බ-සද්දො, න පන “මනොපුබ්බධිගමා ධම්මා” තිආදීසු විය පධානාදිවාචකො, රූපාදිබන්ධවිනිමුත්තස්ස කප්පනවත්ථුතො අභාවා අන්ත-සද්දො ව කොට්ඨාසවාචකො, න පන අබ්හන්තරාදිවාචකොති දස්සෙතුං “අතීතං බන්ධකොට්ඨාස” ත්ති චුත්තං. කප්පෙත්වාති ව තස්මිං පුබ්බන්තෙ තණ්හායනාහිනිවෙසනානං සමත්ථනං පරිනිට්ඨාපනමාහ. ධීතාති තස්සා ලද්ධියා අවිජ්ජනං, පුබ්බන්තමෙව අනුගතා දිට්ඨි තෙසමත්ථිති යොජනා. අත්ථිතා, අනුගතතා ව නාම පුනස්පුනං පවත්තියාති දස්සෙති “පුනස්පුනං උප්පජ්ජනවසෙනා” ති ඉමිනා. “තෙ එව” ත්තිආදිනා “පුබ්බන්තං

ආරභ්‍යා” නිආදිපාළියා අත්ථං සංවණ්ණෙති. තත්ථ ආරභ්‍යාති ආලම්බිත්වා. විසයො හි තස්සා දිට්ඨියා පුබ්බන්තො. විසයභාවතො හෙස තස්සා ආගමනට්ඨානං, ආරම්මණපච්චයො වාති චුත්තං “ආගම්ම පටිච්චා”ති. තදෙනං අඤ්ඤාසං පතිට්ඨාපනදස්සනන්ති ආහ “අඤ්ඤම්පි ජනං දිට්ඨිගතිතං කරොන්තා”ති.

අධිවචනපථානීති [අධිවචනපදානි (අට්ඨකථායං)] රුළුහිමත්තෙන පඤ්ඤත්තිපථානි. දාසාදීසු හි සිරිවඩ්ඪිකාදිසද්දා විස වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්ති යා තථා පණ්ණත්තියෙව අධිවචනං, සා ව වොහාරස්ස පථොති. අථ වා අධි-සද්දො උපරිභාගෙ, චුච්චතීති වචනං. අධි උපරිභාගෙ වචනං අධිවචනං. උපාදානියභූතානං රූපාදීනං [උපාදාභූතරූපාදීනං (දී. නි. ටී. 1.29)] උපරි පඤ්ඤාපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්ති, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපථානීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්ඤෙන චුච්චති, යදිදං “අත්තා, ලොකො”ති ව, න රූපවෙදනාදයො විස පරමත්ථොති. අධිමුත්ති-සද්දො චෙත්ථ අධිවචන-සද්දෙන සමානත්ථො “නිරුත්තිපථො”තිආදීසු (ධ. ස. 107 දුකමානිකා) විස උත්තිසද්දස්ස වචනපරියායත්තා. “භූතං අත්ථ”න්තිආදිනා පන භූතසභාවතො අතිරෙකං. තමතිධාවිත්වා වා මුච්චන්තීති අධිමුත්තියො, තාසං පථානි තද්දීපකත්තාති අත්ථං දස්සෙති, අධිකං වා සස්සතාදිකං මුච්චන්තීති අධිමුත්තියො. අධිකඤ්ඤි සස්සතාදිං, පකතිආදිං, දබ්බාදිං, ජීවාදිං, කායාදිඤ්ඤ අභූතං අත්ථං සභාවධම්මෙසු අජික්ඛාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්ති.

30. අභිවදන්තීති “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති අභිනිවිසිත්වා වදන්ති. “අයමෙව ධම්මො, නායං ධම්මො”තිආදිනා අභිභවිත්වාපි වදන්ති. අභිවදනකිරියාය අජිජාපි අච්චිජෙදභාවදස්සනත්ථං වත්තමානවචනං කතන්ති අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා. කට්ඨකමානාය හෙතුභූතාය පුච්ඡිත්වාති සම්බන්ධො. මිච්ඡා පස්සතිති දිට්ඨි, දිට්ඨි ඵල දිට්ඨිගතං “මුත්තගතං, (අ. නි. 9.11) සඬ්ඛාරගත”න්තිආදීසු (මහානි. 41) විස ගත-සද්දස්ස තබ්භාවචුත්තිතො, ගන්තබ්බභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තන්ති දිට්ඨිගතං. දිට්ඨියා ගහණමත්තමෙව, නත්ථඤ්ඤං අවගන්තබ්බන්ති අත්ථො, දිට්ඨිපකාරො වා දිට්ඨිගතං. ලොකියා හි විධයුත්තගතපකාරසද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. එකස්මිංයෙව ඛන්ධෙ “අත්තා”ති ව “ලොකො”ති ව ගහණවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤාපනං හොතීති ආහ “රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ව ලොකොති ව ගහෙත්වා”ති. අමරං නිච්චං ධූවන්ති සස්සතවෙච්චනානි, මරණාභාවෙන වා අමරං. උප්පාදාභාවෙන සබ්බදාපි අත්ථිතාය නිච්චං. ටීරට්ඨෙන විකාරාභාවෙන ධූවං. “යථාහ”තිආදිනා මහානිද්දෙස පටිසම්භිදාමග්ගපාළිහි යථාචුත්තමත්ථං විභාවෙති. තත්ථ “රූපං ගහෙත්වා”ති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො. අයං පනත්ථො – “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති. වෙදනං, සඤ්ඤං, සඬ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති”ති ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චුත්තො, “රූපවත්තං අත්තාන”න්තිආදිකාය පන පඤ්චදසවිධායපි තදවසෙසාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන වත්තාරො ඛන්ධෙ “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො “ලොකො”ති පඤ්ඤාපෙත්තිති අයම්පි අත්ථො ලබ්භතෙව. තථා එකං ඛන්ධං “අත්තා”ති ගහෙත්වා අඤ්ඤො අත්තතො

උපහොගභූතො “ලොකො”ති ව. සසන්තනිපතිතෙ ඛන්ධෙ “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො පරසන්තනිපතිතො “ලොකො”ති ව පඤ්ඤපෙතීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථාහ – “සස්සතො වාදො එතෙස”න්ති කස්මා හෙට්ඨා චුත්තං, නනු තෙසං අත්තා ව ලොකො ව සස්සතොති අධිප්පෙතො, න වාදොති? සච්චමෙනං, සස්සතසහවර්තනාය පන වාදොපි සස්සතොති චුත්තො යථා “කුන්තා පවරන්ති”ති, සස්සතො ඉති වාදො එතෙසන්ති වා තත්ථ ඉති-සද්දලොපො දට්ඨබ්බො. සස්සතං වදන්ති “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති අභිනිවිස්ස වොහරන්තිති සස්සතවාදා තිපි යුජ්ජති.

31. ආකාපනභාවෙනාති විබාධනස්ස භාවෙන, විබාධනට්ඨෙන වා.

පහානඤ්ඤෙත්ථ විබාධනං. පදහනවසෙනාති සමාදහනවසෙන. සමාදහනං පන කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුමදත්වා චිත්තස්ස උස්සාහනං. යථා සමාධි විසෙසභාගියතං පාපුණාති, එවං වීරියස්ස බහුලිකරණං අනුයොගො. ඉති පදත්තයෙන වීරියමෙව චුත්තන්ති ආහ “එවං තිජ්ජහෙදං වීරිය”න්ති. යථාක්කමඤ්ඡිහ තිහි පදෙහි උපචාරජ්ජනාචිත්තපරිදමනවීරියාති දස්සෙති. න පමජ්ජති එතෙනාති අජ්ජමාදො, සතියා අවිජ්ජවාසො. සො පන සතිපට්ඨානා චත්තාරො ඛන්ධා එව. සම්මා උපායෙන මනසි කරොති කම්මට්ඨානමෙනෙනාති සම්මාමනසිකාරො, සො පන ඤාණමෙව, න ආරම්මණවීජ්ජනපටිපාදකා, තෙනාහ “අත්ථතො ඤාණ”න්ති.

පට්මනසිකාරොති කාරණමනසිකාරො. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති

“යස්මිඤ්ඡී”තිආදිනා. තත්ථ යස්මීං මනසිකාරෙති

කම්මට්ඨානමනසිකරණපායභූතෙ ඤාණසඬ්ඛාතෙ මනසිකාරෙ. “ඉමස්මීං යානෙ”ති ඉමිනා සද්දන්තරසම්පයොගාදිනා විය පකරණවසෙනාපි සද්දො විසෙසවිසයොති දිපෙති. වීරියඤ්චාති යථාචුත්තෙහි තිහි පදෙහි චුත්තං තිජ්ජහෙදං වීරියඤ්ච. එත්ථාති “ආතජ්ජ...පෙ.... මනසිකාරමන්වායා”ති ඉමස්මීං පායෙ, සීලවිසුද්ධියා සද්ධිං චතුත්තං රූපාවචරජ්ඣානානං අධිගමනපටිපදා ඉධ චත්තබ්බා, සා පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.401) විත්ථාරතො චුත්තාති ආහ

“සඬ්ඛෙපත්ථො”ති. තථාජාතිකන්ති තථාසභාවං, එතෙන චුද්දසවිධෙහි චිත්තපරිදමනෙහි රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස පගුණතාපාදනෙන දම්තතං දස්සෙති. චෙතසො සමාධි චෙතොසමාධි, සො පන

අට්ඨඬ්ඛසමන්තාගතරූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්සෙව සමාධි. යථා-සද්දො

“යෙනා”ති අත්ථෙ නිපාතොති ආහ “යෙන සමාධිනා”ති.

විජම්භනභූතෙහි ලොකියාහිඤ්ඤාසඬ්ඛාතෙහි ඝානානුභාවෙහි සම්පන්නොති ඝානානුභාවසම්පන්නො. සො දිට්ඨිගතිකො එවං වදන්ති චත්තමානවචනං, තථාවදනස්ස අවිච්ඡේදභාවෙන සබ්බකාලිකතාදස්සනත්ථන්ති චෙදිතබ්බං. අනියමිතෙ හි කාලවිසෙසෙ විජ්ජකකාලවචනන්ති. වනති යාවති පුත්තන්ති වඤ්ඤා ඝු-පච්චයං, න-කාරස්ස ව නිග්ගහිතං කත්වා, වධති පුත්තං, එලං වා හනතිතිපි වඤ්ඤා සපච්චයසා-කාරස්ස ඝු-කාරං, නිග්ගහිතාගමඤ්ච කත්වා. සා විය කස්සචි එලස්ස අපනෙතාති වඤ්ඤා, තෙනාහ “වඤ්ඤාපසු”තිආදි. එවං පදත්ථවතා ඉමිනා කිදිසං සාමත්ථියත්ථං දස්සෙතීති අන්තොලීනවොදනං පරිහරිතුං.

“එතෙනා” තිආදිමාහ. ක්කානලාභිස්ස විසෙසෙන ක්කානධම්මා ආපාඨමාගච්ඡන්ති, තම්මුබ්බෙන පන සෙසධම්මාපීති ඉමමත්ථං සන්ධාය “ක්කානාදීන”න්ති චුත්තං. රූපාදිජනකභාවන්ති රූපාදීනං ජනකසාමත්ථියං. පටික්ඛිපතීති “නයිමෙ කිඤ්චි ජනෙන්නී”ති පටික්ඛිපති. කස්මාති වෙ? සති හි ජනකභාවෙ රූපාදිධම්මානං විය, සුඛාදිධම්මානං විය ව පච්චයායත්තචුත්තිතාය උප්පාදවන්තතා විඤ්ඤායති, උප්පාදෙ ව සති අවස්සංභාවී නිරොධොති අනවකාසාව නිව්වතා සියා, තස්මා තං පටික්ඛිපතීති.

ධීතොති නිව්වලං පතිට්ඨිතො, කුටට්ඨි-සද්දොයෙව වා ලොකෙ අව්චන්තං නිව්වෙ නිරුල්භො දට්ඨබ්බො. තිට්ඨතීති යායී, එසිකා ව සා යායී වාති එසිකට්ඨායී, විසෙසනපරනිපාතො වෙස, තස්මා ගම්භීරනෙමො නිව්වලට්ඨිතිකො ඉන්දබ්බිලො වියාති අත්ථො, තෙනාහ “යථා”තිආදි. “කුටට්ඨො”ති ඉමිනා වෙත්ථ අනිව්වතාභාවමාහ. “එසිකට්ඨායී ධීතො”ති ඉමිනා පන යථා එසිකා වාතප්පභාරාදීහි න වලති, එවං න කෙනවි විකාරමාපජ්ජතීති විකාරාභාවං, විකාරොපි අත්ථතො විනාසොයෙව්වති චුත්තං “උභයෙනාපි ලොකස්ස විනාසාභාවං දස්සෙතී”ති.

එවමට්ඨකථාවාදං දස්සෙත්වා ඉදානි කෙවිවාදං දස්සෙතුං “කෙවි පනා”තිආදි චුත්තං. මුඤ්ජනොති [මුඤ්ජෙ (අට්ඨකථායං)] මුඤ්ජතිණුතො. ඊසිකාති කළීරො. යදිදං අත්තසඬ්ඛාතං ධම්මජාතං ජායතීති වුව්චති, තං සත්තිරූපවසෙන පුබ්බෙ විජ්ජමානමෙව ඛ්‍යාත්තිරූපවසෙන නික්ඛමති, අභිඛ්‍යාත්තිං ගච්ඡතීති අත්ථො. “විජ්ජමානමෙවා”ති හි එතෙන කාරණෙ එලස්ස අත්ථිභාවදස්සනෙන ඛ්‍යාත්තිරූපවසෙන අභිඛ්‍යාත්තිවාදං දස්සෙති. සාලිගබ්බෙහ සංවිජ්ජමානං සාලිසිසං විය හි සත්තිරූපං, තදභිනික්ඛන්තං විය ඛ්‍යාත්තිරූපන්ති. කථං පන සත්තිරූපවසෙන විජ්ජමානොයෙව පුබ්බෙ අනභිඛ්‍යාත්තො ඛ්‍යාත්තිරූපවසෙන අභිඛ්‍යාත්තිං ගච්ඡතීති? යථා අන්ධකාරෙන පටිච්ඡන්තො සටො ආලොකෙන අභිඛ්‍යාත්තිං ගච්ඡති, එවමයම්පීති.

ඉදමෙත්ථ විචාරෙතබ්බං – කිං කරොන්තො ආලොකො සටං පකාසෙතීති වුව්චති, යදි සටවිසයං බුද්ධිං කරොන්තො පකාසෙති, අනුප්පන්නාය එව බුද්ධියා උප්පත්තිදීපනතො අභිඛ්‍යාත්තිවාදො භායති. අථ සටවිසයාය බුද්ධියා ආවරණභූතං අන්ධකාරං විධමන්තො පකාසෙති, එවම්පි අභිඛ්‍යාත්තිවාදො භායතෙව. සති හි සටවිසයාය බුද්ධියා කථං අන්ධකාරො තස්සා ආවරණං භොතීති. යථා ව සටස්ස අභිඛ්‍යාත්ති න යුජ්ජති, එවං දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතස්ස අත්තනොපි අභිඛ්‍යාත්ති න යුජ්ජතියෙව. තත්ථාපි හි යදි ඉන්ද්‍රියවිසයාදිසන්නිපාතෙන අනුප්පන්නා එව බුද්ධි උප්පන්නා, උප්පත්තිවචනෙනෙව අභිඛ්‍යාත්තිවාදො භායති අභිඛ්‍යාත්තිමත්තමතික්කම්ම අනුප්පන්නාය එව බුද්ධියා උප්පත්තිදීපනතො. තථා සස්සතවාදොපි තෙනෙව කාරණෙන. අථ බුද්ධිප්පවත්තියා ආවරණභූතස්ස අන්ධකාරට්ඨානියස්ස මොහස්ස විධමනෙන බුද්ධි උප්පන්නා. එවම්පි සති අත්ථවිසයාය බුද්ධියා කථං මොහො තස්සා ආවරණං භොතීති, භායතෙව අභිඛ්‍යාත්තිවාදො, කිඤ්ච හියොයා – හෙදසබ්භාවතොපි අභිඛ්‍යාත්තිවාදො භායති. න හි අභිඛ්‍යාඤ්ජනකානං චන්දිමසුරියමණිපදීපාදීනං හෙදෙන අභිඛ්‍යාඤ්ජිතබ්බානං.

සටාදීනං හෙදො හොති, හොති ච විසයහෙදෙන බුද්ධිහෙදො යථා විසයං බුද්ධියා සම්භවතොති හියොයාපි අභිබ්බන්ති න යුජ්ජති යෙව, න චෙත්ථ විජ්ජමානතාහිබ්බන්තිවසෙන චුත්තිකප්පනා යුත්තා විජ්ජමානතාහිබ්බන්තිකිරියාසඬ්ඛාතාය චුත්තියා චුත්තිමතො ච අනඤ්ඤාභානුජානනතො. අනඤ්ඤායෙව හි තථා චුත්තිසඬ්ඛාතා කිරියා තඬ්ඛන්තවත්ථුතො, යථා එස්සාදිහි ඵ්ඝනාදිභාවො, තස්මා චුත්තිමතො අනඤ්ඤාය එව විජ්ජමානතාහිබ්බන්තිසඬ්ඛාතාය චුත්තියා පරිකප්පිතො කෙසඤ්චි අභිබ්බන්තිවාදො න යුත්තො එවාති. යෙ පන “ඊසිකට්ඨාසි ධීතො” ති පඨිත්වා යථාචුත්තමත්ථමිච්ඡන්ති, තෙ තදිදං කාරණභාවෙන ගහෙත්වා “තෙ ච සත්තා සන්ධාවන්ති සංසරන්ති චවන්ති උපපජ්ජන්ති” ති පදෙහි අත්ථසම්බන්ධමිච්ඡි කරොන්ති, න අට්ඨකථායමිව අසම්බන්ධන්ති දස්සෙන්නො “යස්මා චා” තිආදිමාහ. තෙ ච සත්තා සන්ධාවන්ති එත්ථ යෙ ඉධ මනුස්සභාවෙන අවට්ඨිතා, තෙයෙව දෙවභාවාදිඋපගමනෙන ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡන්තිති අත්ථො. අඤ්ඤා කතස්ස කම්මස්ස විනාසො, අකතස්ස ච අබ්භාගමො ආපජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අපරාපරන්ති අපරස්මා භවා අපරං භවං, අපරමපරං චා, පුනස්පුනන්ති අත්ථො. “චවන්ති” ති පදමුල්ලිඬ්ගෙත්වා “එවං සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති” ති අත්ථං විවරති, අත්තතො තථාගහිතස්ස නිච්චසභාවන්තා න චුතුපපත්ති යො. සබ්බබ්‍යාපිතාය නාපි සන්ධාවනසංසරණාති, ධම්මානං යෙව පන පවත්තිවිසෙසෙන එවං සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති එවං වොහරීයන්තිති අධිප්පායො. එතෙන “අවට්ඨිතසභාවස්ස අත්තතො, ධම්මිතො ච ධම්මමත්තං උප්පජ්ජති චෙව විනස්සති චා” ති ඉමං විපරිණාමවාදං දස්සෙති. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං ඉමිස්සං සස්සතවාදවිචාරණායමෙව “එවංගතිකා” ති පදත්ථවිභාවෙන චක්ඛාම. ඉදානි අට්ඨකථායං චුත්තං අසම්බන්ධමත්තං දස්සෙතුං “අට්ඨකථායං පනා” තිආදි චුත්තං. සන්ධාවන්තිතිආදිනා චචනෙන අත්තතො වාදං හින්දති විනාසෙති සන්ධාවනාදිචවනසිද්ධාය අනිච්චතාය පුබ්බෙ අත්තනා පටිඤ්ඤාතස්ස සස්සතවාදස්ස විරුද්ධභාවතොති අත්ථො. “දිට්ඨිගතිකස්සා” තිආදි තදත්ථසමත්ථනං. න නිබද්ධන්ති න ටීරං. “සන්ධාවන්ති” තිආදිචවනං, සස්සතවාදඤ්ච සන්ධාය “සුන්දරමිච්ඡි අසුන්දරමිච්ඡි හොති යෙවා” ති චුත්තං. සබ්බදා සරන්ති පවත්තන්තිති සස්සති යො ර-කාරස්ස ස-කාරං, ද්විභාවඤ්ච කත්වා, පථවිසිනෙරුවන්දිමසුරියා, සස්සතිහි සමං සදිසං තථා, භාවනපුංසකච්චනඤ්චෙතං. “අත්තා ච ලොකො චා” ති හි කත්තුඅධිකාරො. සස්සතිසමන්ති චා ලිඬ්ගබ්‍යන්තයෙන කත්තුනිද්දෙසො. සස්සතිසමො අත්තා ච ලොකො ච අත්ථි එවාති අත්ථො, ඉති-සද්දො චෙත්ථ පදපුරණමත්තං. එව-සද්දස්ස හි එ-කාරෙ පරෙ ඉති-සද්දෙ ඉ-කාරස්ස ව-කාරමිච්ඡන්ති සද්දවිදු. සස්සතිසමන්ති සස්සතං ථාවරං නිච්චකාලන්තිහි අත්ථො, සස්සතිසම-සද්දස්ස සස්සතපදෙන සමානත්ථනං සන්ධාය ටීකායං (දී. නි. ටී. 1.31) චුත්තො.

හෙතුං දස්සෙන්නොති යෙසං “සස්සතො” ති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙනි, තෙසං හෙතුං දස්සෙන්නො අයං දිට්ඨිගතිකො ආහාති සම්බන්ධො. න හි අත්තතො දිට්ඨියා පච්චක්ඛකතමත්ථං අත්තතොයෙව සාධෙති, අත්තතො පන

පව්වක්කතෙන අත්ථෙත අත්තනො අප්පව්වක්කභූතමිපි අත්ථං සාධෙති, අත්තනා ව යථානිච්ඡිතං අත්ථං පරෙපි විඤ්ඤාපෙනි, න අනිච්ඡිතං, ඉදං පන හෙතුදස්සනං එතෙසු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු එකොවායං මෙ අත්තා ව ලොකො ව අනුස්සරණසම්භවතො. යො හි යමත්ථං අනුභවති, සො එව තං අනුස්සරති, න අඤ්ඤො. න හි අඤ්ඤෙන අනුභූතමත්ථං අඤ්ඤො අනුස්සරිතුං සක්කොති යථා තං බුද්ධරක්ඛිතෙන අනුභූතං ධම්මරක්ඛිතො. යථා වෙනාසු, එවං ඉතො පුරිමතරාසුපි ජාතියු, තස්මා “සස්සතො මෙ අත්තා ව ලොකො ව, යථා ව මෙ, එවං අඤ්ඤසම්පි සත්තානං සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති සස්සතවසෙන දිට්ඨිගහණං පක්ඛන්දන්තො දිට්ඨිගතිකො පරෙපි තත්ථ පතිට්ඨපෙනි. පාළියං පන “අනෙකවිහිතාති අධිමුත්තිපථාති අභිවදන්ති, සො එවමාහා”ති වචනතො පරානුගාහාපනවසෙන ඉධ හෙතුදස්සනං අධිප්පෙතන්ති විඤ්ඤායති. එතන්ති අත්තනො ව ලොකස්ස ව සස්සතභාවං. “න කෙවල”න්තිආදි අත්ථතො ආපන්නදස්සනං. යාන-සද්දො කාරණං, තඤ්ච ඛො ඉධ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතියෙවාති ආහ “ඉද”න්තිආදි. කාරණඤ්ච නාමෙතං තිවිධං සම්පාපකං නිබ්බත්තකං ඤාපකන්ති. තත්ථ අරියමග්ගො නිබ්බානස්ස සම්පාපකකාරණං, බීජං අභිකුරස්ස නිබ්බත්තකකාරණං, පව්වයුප්පන්නතාදයො අනිච්චතාදීනං ඤාපකකාරණං, ඉධාපි ඤාපකකාරණමෙව අධිප්පෙතං. ඤාපකො හි අත්ථො ඤාපෙතබ්බත්ථවිසයස්ස ඤාණස්ස හෙතුභාවතො කාරණං. තදායත්තවුත්තිතාය තං ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති යානං, වසති තං ඤාණමෙත්ථ තිට්ඨති “චත්ථු”ති ව වුවවති. තථා හි භගවතා චත්ථු-සද්දෙන උද්දිසිත්වාපි යාන-සද්දෙන නිද්දිට්ඨන්ති.

32-33. දුතියතනියවාරානං පට්ඨමාරතො විසෙසො නත්ථි යපෙත්වා කාලභෙදන්ති ආහ “උපරි වාරද්වයෙපි එසෙව නයො”ති. තදෙතං කාලභෙදං යථාපාළිං දස්සෙතුං “කෙවලඤ්ඡි”තිආදි වුත්තං. ඉතරෙන දුතියතනියවාරා යාව දසසංවට්ටව්වට්ටකප්පා, යාව චත්තාලිසසංවට්ටව්වට්ටකප්පා ව අනුස්සරණවසෙන වුත්තාති අධිප්පායො. යදෙවං කස්මා සස්සතවාදො චතුර්ධා විභත්තො, නනු තිධා කාලභෙදමකත්වා අධිච්චසමුප්පත්තිකවාදො විය දුට්ඨෙතොව විභජිතබ්බො සියාති වොදනං සොධෙතුං “මන්දපඤ්ඤා හි”තිආදිමාහ. මන්දපඤ්ඤාදීනං තිණ්ණං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණලාභීනං වසෙන තිධා කාලභෙදං කත්වා තක්කතෙන සහ චතුර්ධා විභත්තොති අධිප්පායො. නනු ව අනුස්සවාදිවසෙන තක්කිකානං විය මන්දපඤ්ඤාදීනමිපි විසෙසලාභීනං භීනාදිවසෙන අනෙකභෙදසම්භවතො බහුධා හෙදො සියා, අථ කස්මා සබ්බෙපි විසෙසලාභීනො තයො එව රාසි කත්වා වුත්තාති? උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දස්සෙතුකාමත්තා. තිසු හි රාසියු යෙ භීනමජ්ඣිමපඤ්ඤා, තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදතො උනකමෙව අනුස්සරන්ති. යෙ පන උක්කට්ඨපඤ්ඤා, තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදං අතික්කමිත්වා නානුස්සරන්තිති තත්ථ තත්ථ උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දස්සෙතුකාමතො අනෙකජාතිසතසහස්සදසචත්තාරිසසංවට්ටව්වට්ටානුස්සරණවසෙන තයො එව රාසි කත්වා වුත්තාති. න තතො උද්ධන්ති යථාවුත්තකාලත්තයතො, චත්තාරිසසංවට්ටව්වට්ටකප්පතො වා උද්ධං නානුස්සරති, කස්මා?

දුබ්බලපඤ්ඤත්තා. තෙසඤ්ඤි නාමරූපපරිච්ඡේදවිරහතො දුබ්බලා පඤ්ඤා භොතීති අට්ඨකථාසු වුත්තං.

34. තප්පකතියත්තොපි කත්තුත්ථොයෙවාති ආහ “තක්කයතී”ති.
තප්පකතියත්තත්තා එව හි දුතියනයොපි උපපන්නො භොති. තත්ථ තක්කයතීති
ඌහයති, සස්සතාදිආකාරොන තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිරොපයතීති
අත්ථො. තක්කොති ආකොටනලක්ඛණො, විනිච්ඡයලක්ඛණො වා
දිට්ඨිට්ඨානභූතො විතක්කො. තෙන තෙන පරියායෙන තක්කනං සන්ධාය
“තක්කෙත්වා විතක්කෙත්වා”ති වුත්තං වීමංසාය සමන්තාගතොති
අත්ථවචනමත්තං. නිබ්බවනං පන තක්කිපදෙ විය ද්විධා වත්තබ්බං. වීමංසා නාම
විචාරණා, සා ව දුට්ඨා පඤ්ඤා වෙව පඤ්ඤාපතිරූපිකා ව. ඉධ පන
පඤ්ඤාපතිරූපිකාව, සා වත්ථතො ලොභසහගතවිත්තුප්පාදො,
මිච්ඡාභිනිවෙසසඬබ්බාතො වා අයොනිසොමනසිකාරො. පුබ්බභාගෙ වා
මිච්ඡාදස්සනභූතං දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං, තදෙනමත්ථත්තයං දස්සෙතුං “තුලනා රුච්චනා
බමනා”ති වුත්තං. “තුලයිත්වා”තිආදීසුපි යථාක්කමං
“ලොභසහගතවිත්තුප්පාදෙනා”තිආදිනා යොජෙතබ්බං. සමන්තතො, පුනප්පුනං වා
ආහනනං පරියාහනං, තං පන විතක්කස්ස ආරම්මණං ඌහනමෙව,
භාවනපුංසකඤ්ඤෙතං පදන්ති දස්සෙති “තෙන තෙන පරියායෙන තක්කෙත්වා”ති
ඉමිනා. පරියායෙනාති ව කාරණෙනාති අත්ථො. වුත්තප්පකාරායාති තිධා
වුත්තප්පහෙදාය. අනුවචරිතන්ති අනුපවත්තිතං, වීමංසානුගතෙන වා විචාරෙන
අනුමජ්ජිතං. තදනුගතධම්මකිව්චම්පි හි පධානධම්මෙ ආරොපෙත්වා තථා වුව්චති.
පටිභාති දිස්සතීති පටිභානං, යථාසමාහිතාකාරවිසෙසවිභාවකො
දිට්ඨිගතසම්පයුත්තවිත්තුප්පාදො, තතො ජාතන්ති පටිභානං, තථා පඤ්ඤායනං,
සයං අත්තතො පටිභානං සයංපටිභානං, තෙනෙවාහ “අත්තතො
පටිභානමත්තසඤ්ජාත”න්ති. මත්ත-සද්දෙන වෙත්ථ විසෙසාධිගමාදයො
නිවත්තෙති. අනාමට්ඨකාලවචනෙ වත්තමානවසෙනෙව අත්ථනිද්දෙසො
උපපන්නොති ආහ “එවං වදති”ති.

පාළියං “තක්කි භොති වීමංසි”ති සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා
වුත්තං තක්කිහෙදං විහජන්තො “තත්ථ වතුබ්බිධො”තිආදිමාහ. පරෙහි පුන සවනං
අනුස්සුති, සා යස්සායං අනුස්සුතිකො. පුරිමං අනුභූතපුබ්බං ජාතිං සරතීති
ජාතිස්සරො. ලබ්භතෙති ලාභො, යං කිඤ්චි අත්තනා පටිලද්ධං රූපාදි, සුඛාදි ව, න
පන කුමාරාදිවිසෙසො, තෙනෙවාහ පාළියං “සො තක්කපරියාහනං වීමංසානුවචරිතං
සයංපටිභානං එවමාහා”ති. අට්ඨකථායම්පි වුත්තං “අත්තතො
පටිභානමත්තසඤ්ජාත”න්ති. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරොපි වදති “මත්ත-සද්දෙන
විසෙසාධිගමාදයො නිවත්තෙති”ති (දී. නි. ටී. 1.34) සො එතස්සාති ලාභී. සුද්ධෙන
පුරිමෙහි අසම්මිස්සෙන, සුද්ධං වා තක්කනං සුද්ධතක්කො, සො යස්සායං
සුද්ධතක්කිකො. තෙන භීති උයොජනත්ථෙ නිපාතො, තෙන තථා
වෙස්සන්තරරඤ්ඤොව භගවති සමානෙති දිට්ඨිග්ගාහං උයොජෙති. ලාභිතායාති
රූපාදිසුඛාදිලාභිභාවතො. “අනාගතෙපි එවං භවිස්සති”ති ඉදං ලාභිතක්කිතො

එවමිපි සම්භවතීති සම්භවදස්සනවසෙන ඉධාධිප්පෙන තක්කනං සන්ධාය චුත්තං. අනාගතංසතක්කනෙනෙව හි සස්සතග්ගාහි භවති. “අතීතෙපි එවං අභොසී”ති ඉදං පන අනාගතංසතක්කනස්ස උපනිස්සයනිදස්සනමත්තං. සො හි “යථා මෙ ඉදානි අත්තා සුඛි භොති, එවං අතීතෙපිති පයමං අතීතංසානුතක්කනං උපනිස්සාය අනාගතෙපි එවං භවිස්සතී”ති තක්කයන්තො දිට්ඨිං ගණ්හාති. “එවං සති ඉදං භොති”ති ඉමිනා අනිච්චෙසු භාවෙසු අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති දොසො ආපජ්ජති, තථා ච සති කතස්ස විනාසො අකතස්ස ච අප්ඣාගමො සියා. නිච්චෙසු පන භාවෙසු අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති දොසො නාපජ්ජති. එවඤ්ච සති කතස්ස අවිනාසො, අකතස්ස ච අනප්ඣාගමො සියාති තක්කිකස්ස යුත්තිගවෙසනාකාරං දස්සෙති.

තක්කමත්තෙනෙවාති සුද්ධතක්කනෙනෙව. මත්ත-සද්දෙන හි ආගමාදීනං, අනුස්සවාදීනඤ්ච අභාවං දස්සෙති. “නනු ච විසෙසලාභිනොපි සස්සතවාදිනො විසෙසාධිගමහෙතු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු, දසසු සංවට්ටව්වට්ටෙසු, චත්තාලිසාය ච සංවට්ටව්වට්ටෙසු යථානුභූතං අත්තනො සන්තානං, තප්පට්ඨද්ධඤ්ච ධම්මජාතං “අත්තා, ලොකො”ති ච අනුස්සරිත්වා තතො පුරිමතරාසුපි ජාතියු තථාභූතස්ස අත්ථිතානුවිතක්කනමුඛෙන අනාගතෙපි එවං භවිස්සතීති අත්තනො භවිස්සමානානුතක්කනං, සබ්බෙසමිපි සන්තානං තථාභාවානුතක්කනඤ්ච කත්වා සස්සතාහිනිවෙසිනො ජාතා, එවඤ්ච සති සබ්බොපි සස්සතවාදී අනුස්සුතිකජාතිස්සරලාභිතක්කිකා විය අත්තනො උපලද්ධවත්ථුනිමිත්තෙන තක්කනෙන පවත්තවාදත්තා තක්කිපක්ඛෙයෙව තිට්ඨෙය්‍ය, තථා ච සති විසෙසහෙදරහිතත්තා එකොවායං සස්සතවාදො වචත්ථිනො භවෙය්‍ය, අවස්සඤ්ච චුත්තප්පකාරං තක්කනමිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා විසෙසලාභී සස්සතවාදී එකච්චසස්සතිකපක්ඛං, අධිච්චසමුප්පන්නිකපක්ඛං වා භජෙය්‍යාති? න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. විසෙසලාභීනඤ්චි ඛන්ධසන්තානස්ස දීඝදීඝතරං දීඝතමකාලානුස්සරණං සස්සතග්ගාහස්ස අසාධාරණකාරණං. තථා හි “අනෙකවිහිතං පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරාමි. ඉමිනාමහං එතං ජානාමි”ති අනුස්සරණමෙව පධානකාරණභාවෙන දස්සිතං. යං පන තස්ස “ඉමිනාමහං එතං ජානාමි”ති පවත්තං තක්කනං, න තං ඉධ පධානං අනුස්සරණං පටිච්ච තස්ස අපධානභාවතො, පධානකාරණෙන ච අසාධාරණෙන නිද්දෙසො සාසනෙ, ලොකෙපි ච නිරුළුහො යථා “චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං යවඬිකුරො”තිආදී.

එවං පනායං දෙසනා පධානකාරණවිභාවිතී, තස්මා සතිපි අනුස්සවාදිවසෙන, තක්කිකානං භීනාදිවසෙන ච මන්දපඤ්ඤාදීනං විසෙසලාභීනං බහුධා හෙදෙ අඤ්ඤතරහෙදසඬිගහවසෙන භගවතා චත්තාරිට්ඨානානි විහජිත්වා වචත්ථිතා සස්සතවාදානං චතුබ්බිධතා. න හි, ඉධ සාවසෙසං ධම්මං දෙසෙති ධම්මරාජාති. යදෙවං අනුස්සුතිකාදියුපි අනුස්සවාදීනං පධානභාවො ආපජ්ජතීති? න තෙසං අඤ්ඤාය සච්ඡිකිරියාය අභාවෙන තක්කපධානත්තා, “පධානකාරණෙන ච අසාධාරණෙන නිද්දෙසො සාසනෙ, ලොකෙපි ච නිරුළුහො”ති චුත්තොවායමත්ථොති. අථ වා විසෙසාධිගමනිමිත්තරහිතස්ස තක්කනස්ස

සස්සතග්ගාහෙ විසුං කාරණභාවදස්සනත්ථං විසෙසාධිගමො විසුං
සස්සතග්ගාහකාරණභාවෙන චත්තබ්බො, සො ච මන්දමජ්ඣමතික්ඛපඤ්ඤාවසෙන
තිවිධොති තිධා විහජිත්වා, සබ්බතක්කිනො ච තක්කිභාවසාමඤ්ඤතො එකජ්ඣං
ගහෙත්වා චතුධා එව චචත්ථාපිතො සස්සතවාදො භගවතාති.

35. “අඤ්ඤතරෙනා”ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙතුං “එකෙනා”ති වුත්තං.
අට්ඨානපයුත්තස්ස පන වා-සද්දස්ස අනියමත්ථතං සන්ධායාහ “ද්විති වා තීති
වා”ති, තෙන චතුසු චත්ථසු යථාරහමෙකච්චං එකච්චස්ස පඤ්ඤාපනෙ
සහකාරිකාරණන්ති දස්සෙති. “බහිද්ධා”ති බාහ්‍යත්ථවාචකො කත්තුනිද්දිට්ඨො
නිපාතොති දස්සෙතුං “බහි”තිආදි වුත්තං. එත්ථාහ – කිං පනෙතාති චත්ථුනි
අත්තනො අහිනිවෙසස්ස හෙතු, උදාහු පරෙසං පතිට්ඨාපනස්සාති. කිඤ්චෙත්ථ, යදි
තාව අත්තනො අහිනිවෙසස්ස හෙතු, අථ කස්මා අනුස්සරණතක්කනානියෙව
ගහිතාති, න සඤ්ඤාවිපල්ලාසාදයො. තථා හි
විපරිතසඤ්ඤාඅයොනියොමනසිකාරඅසප්පුරිසුපනිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනාදිනිපි
දිට්ඨියා පචත්තනට්ඨෙත දිට්ඨිට්ඨානාති. අථ පන පරෙසං පතිට්ඨාපනස්ස හෙතු,
අනුස්සරණහෙතුභූතො අධිගමො විය, තක්කනපරියෙට්ඨිභූතා යුත්ති විය ච
ආගමොපි චත්ථුභාවෙන චත්තබ්බො, උභයථාපි ච යථාචුත්තස්ස අවසෙසකාරණස්ස
සම්භවතො “නත්ථි ඉතො බහිද්ධා”ති චචනං න යුජ්ජතෙවාති? නො න යුජ්ජති,
කස්මා? අහිනිවෙසපක්ඛෙ තාව අයං දිට්ඨිගතිකො
අසප්පුරිසුපනිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනෙහි අයොනියො උම්මුජ්ජිත්වා
විපල්ලාසසඤ්ඤො රූපාදිධම්මානං බණ්ණෙ බණ්ණෙ හිජ්ජනසභාවස්ස අනවබොධතො
ධම්මයුත්තිං අතිධාවත්තො එකත්තතයං මිච්ඡා ගහෙත්වා
යථාචුත්තානුස්සරණතක්කනෙහි බන්ධෙසු “සස්සතො අත්තා ච ලොකො වා”ති
(දී. නි. 31) අහිනිවෙසං උපනෙසි, ඉති ආසන්නකාරණත්තා, පධානකාරණත්තා ච
තග්ගහණෙනෙව ච ඉතරෙසම්පි ගහිතත්තා අනුස්සරණතක්කනානියෙව ඉධ
ගහිතාති. පතිට්ඨාපනපක්ඛෙ පන ආගමොපි යුත්තියමෙව යිතො විසෙසෙන
නිරාගමානං බාහිරකානං තක්කග්ගාහිභාවතො, තස්මා අනුස්සරණතක්කනානියෙව
සස්සතග්ගාහස්ස චත්ථුභාවෙන ගහිතාති.

කිඤ්ච හියොයා – දුට්ඨං පරමත්ථධම්මානං ලක්ඛණං සභාවලක්ඛණං,
සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච. තත්ථ සභාවලක්ඛණාවබොධො පච්චක්ඛඤාණං,
සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධො අනුමානඤාණං. ආගමො ච සුතමයාය පඤ්ඤාය
සාධනතො අනුමානඤාණමෙව ආවහති, සුතානං පන ධම්මානං
ආකාරපරිචිතක්කනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියං යිතො චිත්තාමයපඤ්ඤං
නිබ්බත්තෙත්වා අනුක්කමෙන භාවනාය පච්චක්ඛඤාණං අධිගච්ඡති එවං
ආගමොපි තක්කනවිසයං නාතික්කමති, තස්මා වෙස තක්කග්ගහණෙන
ගහිතොවාති වෙදිතබ්බො. සො අට්ඨකථායං අනුස්සුතිතක්කග්ගහණෙන විභාවිතො,
එවං අනුස්සරණතක්කනෙහි අසඬිගහිතස්ස අවසිට්ඨස්ස කාරණස්ස අසම්භවතො
යුත්තමෙවිදං “නත්ථි ඉතො බහිද්ධා”ති චචනන්ති වෙදිතබ්බං. “අනෙකච්ඡිතාති
අධිමුත්තිපදානි අභිවදන්ති”ති (දී. නි. 1.29), “සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච

පඤ්ඤාපෙන්නි”ති (දී. නි. 1.30) ව වචනතො පන පතිට්ඨාපනවත්ථුනියෙව ඉධ දෙසිතානි තංදෙසනාය එව අභිනිවෙසස්සාපි සිජ්ඤානතො. අනෙකභෙදෙසු හි දෙසිතෙසු යස්මිං දෙසිතෙ තදඤ්ඤෙපි දෙසිතා සිද්ධා භොන්ති, තමෙව දෙසෙතීති දට්ඨබ්බං. අභිනිවෙසපතිට්ඨාපනෙසු ව අභිනිවෙසෙ දෙසිතෙපි පතිට්ඨාපනං න සිජ්ඤාති අභිනිවෙසස්ස පතිට්ඨාපනෙ අනියමතො. අභිනිවෙසිනොපි හි කෙච්චි පතිට්ඨාපෙන්නි, කෙච්චි න පතිට්ඨාපෙන්නි. පතිට්ඨාපනෙ පන දෙසිතෙ අභිනිවෙසොපි සිජ්ඤාති පතිට්ඨාපනස්ස අභිනිවෙසෙ නියමතො. යො හි යත්ථ පරෙ පතිට්ඨාපෙති, සොපි තමභිනිවිසතීති.

36. තයිදන්ති එත්ථ ත-සද්දෙන “සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච
 පඤ්ඤාපෙන්නි”ති එතස්ස පරාමසන්නති ආහ “තං ඉදං චතුබ්බිධම්පි දිට්ඨිගත”න්ති.
 තතොති තස්මා පකාරතො ජානනත්තා. පරමචජ්ජනාය අනෙකච්ඡිතානං අනත්ථානං
 කාරණභාවතො දිට්ඨියො එව යානා දිට්ඨිට්ඨානා. යථාහ “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං
 භික්ඛවෙ, චජ්ජං චදාමි”ති තදෙවත්ථං සන්ධාය “දිට්ඨියොව දිට්ඨිට්ඨානා”ති
 චුත්තං. දිට්ඨිතං කාරණම්පි දිට්ඨිට්ඨානමෙව දිට්ඨිතං උප්පාදාය සමුට්ඨානට්ඨෙත.
 “යථාහ”තිආදි පටිසම්භිදාපාළියා (පටි. ම. 1.124) සාධනං. තත්ථ ඛන්ධාපි
 දිට්ඨිට්ඨානං ආරම්භණට්ඨෙත. චුත්තඤ්ඤි “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”තිආදි,
 (සං. නි. 3.81) අවිජ්ජාපි උපනිස්සයාදිභාවෙන. යථාහ “අස්සුතවා භික්ඛවෙ,
 සුචුජ්ජනො අරියානං අදස්සාචි අරියධම්මස්ස අකොච්ඤො”තිආදි (ම. නි. 1.2; පටි. ම.
 1.131) එස්සොපි චුස්සිත්වා ගහණුපායට්ඨෙත. තථා හි චුත්තං “තදපි එස්සපච්චයා (දී.
 නි. 1.118) චුස්ස චුස්ස පටිසංවෙදෙන්ති”ති (දී. නි. 1.144) සඤ්ඤාපි
 ආකාරමත්තග්ගහණට්ඨෙත. චුත්තඤ්ඤොහෙතං “සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඛ්ඛා”ති
 (සු. නි. 880; මහා. නි. 109) පථවිං පථවිතො සඤ්ඤත්වා”ති (ම. නි. 1.2) ව ආදි.
 විතක්කොපි ආකාරපරිචිතක්කනට්ඨෙත. තෙන චුත්තං “තක්කඤ්ච දිට්ඨිසු
 පකප්පසිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහු”ති, (සු. නි. 892; මහා. නි. 121) “තක්කී
 භොති වීමංසි”ති (දී. නි. 1.34) ව ආදි. අයොනියො මනසිකාරොපි අකුසලානං
 සාධාරණකාරණට්ඨෙත. තෙනාහ “තස්ස එවං අයොනියො මනසි කරොතො
 ඡන්තං දිට්ඨිතං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. අත්ථි මෙ අත්තා”ති වා අස්ස සච්චතො
 ථෙතතො දිට්ඨිඋප්පජ්ජති”තිආදි (ම. නි. 1.19) පාපමිත්තොපි දිට්ඨානුගති
 ආපජ්ජනට්ඨෙත. චුත්තම්පි ව “බාහිරං භික්ඛවෙ, අඛිගන්ති කරිත්වා නාඤ්ඤං
 එකඛිගම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහතො අනත්ථාය සංවත්තති, යථයිදං
 භික්ඛවෙ, පාපමිත්තතා”තිආදි (අ. නි. 1.110) පරතොසොසොපි
 දුරක්ඛාතධම්මස්සවනට්ඨෙත. තථා චෙව චුත්තං “ද්වෙමෙ භික්ඛවෙ, පච්චයා
 මිච්ඡාදිට්ඨියා උප්පාදාය. කතමෙ ද්වෙ? පරතො ව සොසො, අයොනියො ව
 මනසිකාරො”තිආදි (අ. නි. 2.126) පරෙහි සුතා, දෙසිතා වා දෙසනා
 පරතොසොසො.

“ඛන්ධා හෙතු”තිආදිපාළි තදත්ථවිභාවිතී. තත්ථ ඡනකට්ඨෙත හෙතු,
 උපත්ථම්භකට්ඨෙත පච්චයො. උපාදායාති උපාදිස්සිත්වා, පටිච්චාති අත්ථො.
 “උප්පාදායා”තිපි පාඨො, උප්පජ්ජනායාති අත්ථො. සමුට්ඨාති එතෙනාති

සමුට්ඨානං, ඛන්ධාදයො එව. ඉධ පන සමුට්ඨානභාවොයෙව සමුට්ඨාන-සද්දෙන
 චුත්තො භාවලොපත්තා, භාවජ්ජමානත්තා ව. ආදිත්තා සකසත්තානෙ. පවත්තිතා
 සපරසත්තානෙසු. පර-සද්දො අභිණ්භත්ථොති චුත්තං “පුනජ්ජුන”න්ති.
 පරිනිට්ඨාපිකාති “ඉදමෙව දස්සනං සච්චං, අඤ්ඤං පන මොසං තුව්ඡං මුසා”ති
 අභිනිවෙසස්ස පරියොසානං මත්ථකං පාපිකාති අත්ථො. ආරම්මණවසෙනාති අට්ඨසු
 දිට්ඨිට්ඨානෙසු ඛන්ධෙ සන්ධායාහ. පවත්තනවසෙනාති
 අවිජ්ජාචස්සසඤ්ඤාවිතක්කායොනිසොමනසිකාරො. ආසෙවනවසෙනාති
 පාපමිත්තපරතොසොසෙ. යදිපි සරුපත්ථවසෙන වෙවචනං, සඬකෙතත්ථවසෙන
 පන එවං වත්තඛිබ්බොති දස්සෙතුං “එවංවිධපරලොකා”ති චුත්තං. යෙන කෙනචි හි
 විසෙසනෙනෙව වෙවචනං සාත්ථකං සියා. පරලොකො ව කම්මවසෙන අභිමුඛො
 සම්පරෙති ගච්ඡති පවත්තති එත්ථාති අභිසම්පරායොති චුච්චති. “ඉති ඛො ආනන්ද,
 කුසලානි සීලානි අනුපුබ්බෙන අග්ගාය පරෙන්නී”ති ආදිසු (අ. නි. 10.2) විය හි
 චුරාදිගණවසෙන පර-සද්දං ගතියම්ච්ඡන්ති සද්දවිදු, අයමෙත්ථ අට්ඨකථානො
 අපරො නයො.

එවංගතිකාති එවංගමනා එවංනිට්ඨා, එවමනුයුඤ්ජනෙන
 හිජ්ජනසස්සපරියොසානාති අත්ථො. ගති-සද්දො වෙත්ථ “යෙහි සමන්තාගතස්ස
 මහාපුරිසස්ස ද්වෙව ගතියො භවන්ති”ති ආදිසු (දී. නි. 1.258; 2.33, 35; 3.199, 200;
 ම. නි. 2.384, 397) විය නිට්ඨානත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමෙ දිට්ඨිසඬබ්බාතා
 දිට්ඨිට්ඨානා එවං පරමත්ථතො අසන්නං අත්තානං, සස්සතභාවඤ්ච තස්මිං
 අජ්ඣාරොපෙත්වා ගහිතා, පරාමට්ඨා ව සමානා බාලලපනායෙව හුත්වා යාව
 පණ්ඩිතා න සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ඡන්ති, පාතුභවන්ති ව, පණ්ඩිතෙහි
 සමනුයුඤ්ජියමානා පන අනවට්ඨිතවත්ථුකා අවිමද්දක්ඛමා සුරියුග්ගමනෙ
 උස්සාවඛිත්ථු විය, ඛජ්ජොපනකා විය ව හිජ්ජන්ති, විනස්සන්ති වාති.

තත්ථායං අනුයුඤ්ජනෙ සඬබ්බෙපකථා – යදි හි පරෙහි කප්පිතො අත්තා
 ලොකො වා සස්සතො සියා, තස්ස නිබ්බිකාරතාය පුරිමරුපාවිජහනතො කස්සචි
 විසෙසාධානස්ස කාතුමසක්කුණෙය්‍යතාය අභිතතො නිවත්තනත්ථං, හිතෙ ව
 පටිපජ්ජනත්ථං උපදෙසො එව සස්සතවාදිනො නිජ්ජයොජනො සියා, කථං වා
 තෙන සො උපදෙසො පවත්තියති විකාරාභාවතො. එවඤ්ච සති පරිකප්පිතස්ස
 අත්තතො අජටාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා, හිංසාදිකිරියා ව න සම්භවති, තථා
 සුඛස්ස, දුක්ඛස්ස ව අනුභවනනිබ්බො එව සස්සතවාදිනො න යුජ්ජති
 කම්මඛද්ධාභාවතො. ජාතිආදීනඤ්ච අසම්භවතො විමොක්ඛො න භවෙය්‍ය, අථ පන
 ධම්මමත්තං තස්ස උජ්ජප්පති වෙව විනස්සති ව, යස්ස වසෙනායං
 කිරියාදිවොභාරොති වදෙය්‍ය, එවම්පි පුරිමරුපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තතො
 ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං, තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභුතා, තස්මා
 තස්ස උජ්ජන්නා අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා, යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි අවත්ථාහි
 තස්ස උජ්ජන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථී, යාහි කරොති පටිසංවෙදෙති වචති
 උජ්ජප්පති වාති ඉච්ඡිතං, එවඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථකා සියා, තස්මා
 තදවත්ථො එව යථාචුත්තදොසො, අථානඤ්ඤෙ, උජ්ජාදවිනාසවත්තීහි අවත්ථාහි

අනඤ්ඤස්ස අත්තනො තාසං විය උප්පාදවිතාසසබ්භාවතො කුතො භවෙය්‍යා නිව්චතාවකාසො, තාසම්පි වා අත්තනො විය නිව්චතාපවත්ති, තස්මා ඛන්ධවිමොක්ඛානං අසම්භවො එවාති න යුජ්ජනියෙව සස්සතවාදො, න චෙත්ථ කොච්ච වාදී ධම්මානං සස්සතභාවෙ පරිසුද්දං යුත්තිං වත්තුං සමත්ථො භවෙය්‍යා, යුත්තිරහිතඤ්ච වචනං න පණ්ඩිතානං චිත්තං ආරාධෙති, තෙනාවොචුම්භ “යාව පණ්ඩිතා න සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ජන්ති, පාතුභවන්ති වා”ති.

සකාරණං සගතිකන්ති එත්ථ සහ-සද්දො විජ්ජමානත්ථො “සලොමකො සපක්ඛකො”ති ආදීඝ්‍ය විය, න පන සමවායත්ථො ච-සද්දෙන “තයිදං හික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාති”ති චුත්තස්ස දිට්ඨිගතස්ස සමුච්චිතිතත්තා, “තඤ්ච තථාගතො පජානාති”ති ඉමිනා ච කාරණගතිනමෙව පජානනභාවෙන චුත්තත්තා. ඉදං චුත්තං හොති – තයිදං හික්ඛවෙ, කාරණවත්තං ගතිවත්තං දිට්ඨිගතං තථාගතො පජානාති, න කෙවලඤ්ච තදෙව, අථ ඛො තස්ස කාරණගතිසංඛාතං තඤ්ච සබ්බන්ති. “තතො...පෙ.... පජානාති”ති චුත්තවාක්‍යස්ස අත්ථං චුත්තනයෙන සංවණ්ණෙති “තතො වා”ති ආදීනා. සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්සෙවිධ විභජනන්ති පකරණානුරූපමත්ථං ආහ “සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණඤ්චා”ති, තස්මිං වා චුත්තෙ තදධිට්ඨානතො ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං, තදවිනාභාවතො වා සබ්බම්පි දසබ්බාදිඤ්ඤාණං ගහිතමෙවාතිපි තදෙව චුත්තං.

එවංවිධන්ති “සීලඤ්චා”ති ආදීනා එවංචුත්තප්පකාරං. පජානන්තොපීති එත්ථ පි-සද්දෙන, අපි-සද්දෙන වා “තඤ්චා”ති චුත්ත ච-සද්දස්ස සම්භාවනත්ථභාවං දස්සෙති, තෙන තතො දිට්ඨිගතතො උත්තරිතරං සාරභූතං සීලාදිගුණවිසෙසම්පි තථාගතො නාහිනිවිසති, කො පන වාදො වට්ඨාමිසෙති සම්භාවෙති. “අහ”න්ති දිට්ඨිමානවසෙන පරාමසනාකාරදස්සනං. පජානාමිති එත්ථ ඉති-සද්දෙන පකාරත්ථෙන, නිදස්සනත්ථෙන වා. “මම”න්ති තණ්හාවසෙන පරාමසනාකාරං දස්සෙති. තණ්හාදිට්ඨිමානපරාමාසවසෙනාති තණ්හාදිට්ඨිමානසංඛාතපරාමාසවසෙන. ධම්මසභාවමතික්කමිත්වා “අහං මම”න්ති පරතො අභූතතො ආමසනං පරාමාසො, තණ්හාදයො එව. න හි තං අත්ථී, යං ඛන්ධෙඝ්‍ය “අහ”න්ති වා “මම”න්ති වා ගහෙතබ්බං සියා, අපරාමසතො අපරාමසන්තස්ස අස්ස තථාගතස්ස නිබ්බුති විදිතාති සම්බන්ධො. “අපරාමසතො”ති වෙදං නිබ්බුතිපවෙදනාය (නිබ්බුතිවෙදනස්ස දී. නි. ටී. 1.36) හෙතුගබ්භවිසෙසනං. “විදිතා”ති පදමපෙක්ඛිත්වා කත්තරි සාමිච්චනං. අපරාමසතො පරාමාසරහිතපටිපත්තිහෙතු අස්ස තථාගතස්ස කත්තුභූතස්ස නිබ්බුති අසංඛිතධාතු විදිතා, අධිගතාති වා අත්ථො. “අපරාමසතො”ති හෙදං හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනං.

“අපරාමාසපච්චයා”ති පච්චන්තඤ්ඤෙව පවෙදනාය කාරණදස්සනං. අස්සාති කත්තාරං වත්වාපි පච්චන්තඤ්ඤෙවාති විසෙසදස්සනත්ථං පුන කත්තුච්චනන්ති ආහ “සයමෙව අත්තනායෙවා”ති. සයං, අත්තනාති වා භාවනපුංසකං. නිපාතපදඤ්ඤෙන. “අපරාමසතො”ති චචනතො පරාමාසානමෙව නිබ්බුති ඉධ

දෙසිතා, තංදෙසනාය එව තදඤ්ඤෙසමිපි නිබ්බුතියා සිජ්ඤානතොති දස්සෙති “තෙසං පරාමාසකිලෙසාන”න්ති ඉමිනා, පරාමාසසඬ්ඛානානං කිලෙසානන්ති අත්ථො. අපිච කාමං “අපරාමසතො”ති වචනතො පරාමාසානමෙව නිබ්බුති ඉධ දෙසිතාති විඤ්ඤායති, තංදෙසනාය පන තදවසෙසානමිපි කිලෙසානං නිබ්බුති දෙසිතා නාම භවති පභානෙකට්ඨතාදිභාවතො, තස්මා තෙසමිපි නිබ්බුති නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතඛ්ඛාති වුත්තං “තෙසං පරාමාසකිලෙසාන”න්ති, තණ්හාදිට්ඨිමානසඬ්ඛානානං පරාමාසානං, තදඤ්ඤෙසඤ්ච කිලෙසානන්ති අත්ථො. ගොඛලීඛද්දනායො භෙස. නිබ්බුතීති ව නිබ්බායනභූතා අසඬ්ඛතධාතු, තඤ්ච භගවා බොධිමුලෙයෙව පත්තො, තස්මා සා පච්චත්තඤ්ඤෙව විදිතාති.

යථාපටිපත්තෙනාති යෙන පටිපත්තෙන. තප්පටිපත්තිං දස්සෙතුං “තාසංයෙව...පෙ.... ආදිමාහා”ති අනුසන්ධිදස්සනං. කස්මා පන වෙදනානඤ්ඤෙව කම්මට්ඨානමාවික්ඛතීති ආහ “යාසු”තිආදි, ඉමිනා දෙසනාවිලාසං දස්සෙති. දෙසනාවිලාසජ්ජත්තො හි භගවා දෙසනාකුසලො ඛන්ධායතනාදිවසෙන අනෙකවිධාසු චතුසච්චදෙසනාසු සම්භවන්තිසුපි දිට්ඨිගතිකා වෙදනාසු මිච්ඡාපටිපත්තියා දිට්ඨිගහනං පක්ඛන්දාති දස්සනත්ථං. තථාපක්ඛන්දනමුලභූතා වෙදනායෙව පරිඤ්ඤාභූමිභාවෙන උද්ධරතීති. ඉධාති ඉමස්මිං වාදෙ. එවං එත්ථාතිපි. කම්මට්ඨානන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානං. එත්ථ හි වෙදනාගහණෙන ගහිතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. වෙදනානං සමුදයග්ගහණෙන ගහිතො අවිජ්ජාසමුදයො සමුදයසච්චං, අත්ථඬගමනිස්සරණපරියායෙහි නිරොධසච්චං, “යථාභූතං විදිත්වා”ති එතෙන මග්ගසච්චන්ති එවං චත්තාරි සච්චානි වෙදිතඛ්ඛාති. “යථාභූතං විදිත්වා”ති ඉදං විහජ්ජන්තාකරණත්ථපදන්ති තදත්ථං විහජ්ජ දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. විසෙසතො හි “අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො”තිආදිලක්ඛණානං වසෙන සමුදයාදිසු අත්ථො යථාරහං විහජ්ජ දස්සෙතඛ්ඛො. අවිසෙසතො පන වෙදනාය සමුදයාදිති විපස්සනාපඤ්ඤාය ආරම්මණපටිවෙධවසෙන, මග්ගපඤ්ඤාය අසම්මොහපටිවෙධවසෙන ඡාතිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වාති අත්ථො. පච්චයසමුදයට්ඨෙතාති “ඉමස්මිං සති ඉදං භොති, ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උජ්ජජ්ජති”ති (ම. නි. 1.404; සං. නි. 2.21; උදා. 1) වුත්තලක්ඛණෙන අවිජ්ජාදීනං පච්චයානං උජ්ජාදෙන වෙච මග්ගෙන අසමුග්ගාටෙන ව. යාව හි මග්ගෙන න සමුග්ගාටියති, තාව පච්චයොති වුවිචති. නිබ්බන්තිලක්ඛණන්ති උජ්ජාදලක්ඛණං, ඡාතින්ති අත්ථො. පඤ්චන්තං ලක්ඛණානන්ති එත්ථ ච චතුත්තමිපි පච්චයානං උජ්ජාදලක්ඛණමෙව අග්ගහෙත්වා පච්චයලක්ඛණමිපි ගහෙතඛ්ඛං සමුදයං පටිච්ච තෙසං යථාරහං උපකාරකත්තා. තථා වෙච සංවණ්ණිතං “මග්ගෙන අසමුග්ගාටෙන වා”ති. පච්චයනිරොධට්ඨෙතාති “ඉමස්මිං නිරුද්ධෙ ඉදං නිරුද්ධං භොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති”ති (ම. නි. 1.406; උදා. 3; සං. නි. 2.41) වුත්තලක්ඛණෙන අවිජ්ජාදීනං පච්චයානං නිරොධෙන වෙච මග්ගෙන සමුග්ගාටෙන ව. විපරිණාමලක්ඛණන්ති නිරොධලක්ඛණං, භග්ගන්ති අත්ථො. වයන්ති නිරොධං. යන්ති යස්මා පච්චයභාවසඬ්ඛාතහෙතුතො. වෙදනං පටිච්චාති පුරිමුජ්ජන්තං

ආරම්භණාදිපච්චයභූතං වෙදනං ලභිත්වා. සුඛං සොමනස්සන්ති සුඛඤ්චෙව
සොමනස්සඤ්ච. අයන්ති පුරිමවෙදනාය යථාරහං පච්ඡිමුප්පන්නානං
සුඛසොමනස්සානං පච්චයභාවො. අස්සාදො නාම අස්සාදිතඛිබ්බොති කත්වා.

අපරො නයො – යන්ති සුඛං, සොමනස්සඤ්ච. අයන්ති ච නපුංසකලිඬගෙන
නිද්දිට්ඨං. සුඛසොමනස්සමෙව අස්සාදපදමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඬගෙන නිද්දිසීයති,
ඉමස්මිං පන විකප්පෙ සුඛසොමනස්සානං උප්පාදොයෙව තෙහි උප්පාදවන්තෙහි
නිද්දිට්ඨො, සත්තියා, සත්තිමතො ච අභින්නත්තා. න හි සුඛසොමනස්සමන්තරෙන
තෙසං උප්පාදො ලබ්භති. ඉති පුරිමවෙදනං පටිච්ච සුඛසොමනස්සුප්පාදොපි
පුරිමවෙදනාය අස්සාදො නාම අස්සාදීයතෙති කත්වා. අයඤ්ඤත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො
– පුරිමමුප්පන්නං වෙදනං ආරබ්භ සොමනස්සුප්පන්නියං යො පුරිමවෙදනාය
පච්චයභාවසඬබ්බාතො අස්සාදෙනඛිබ්බාකාරො, සොමනස්සස්ස වා උප්පාදසඬබ්බාතො
තදස්සාදනාකාරො, අයං පුරිමවෙදනාය අස්සාදොති. කථං පන වෙදනං ආරබ්භ සුඛං
උප්පජ්ජති, නනු ථොට්ඨඛිබ්බාරම්භන්ති? වෙතසිකසුඛස්සෙව ආරබ්භ
පවත්තියමධිප්පෙතත්තා නායං දොසො. ආරබ්භ පවත්තියඤ්ඤි විසෙසනමෙව
සොමනස්සග්ගහණං සොමනස්සං සුඛන්ති යථා “රුක්ඛො සීසපා”ති
අඤ්ඤපච්චයවසෙන උප්පන්නියං පන කායිකසුඛමපි අස්සාදොයෙව, යථාලාභකථා
වා එසාති දට්ඨබ්බං.

“යා වෙදනා අනිච්චා”ති ආදිනා සත්තිමතා සත්ති නිදස්සිතා. තත්ත්වමත්ථො –
යා වෙදනා හුත්වා අභාවට්ඨෙත අනිච්චා, උදයඛිබ්බයපටිපිළනට්ඨෙත දුක්ඛා, ඡරාය,
මරණෙන වාති ද්විධා විපරිණාමෙතඛිබ්බට්ඨෙත විපරිණාමධම්මා. තස්සා එවංභූතාය
අයං අනිච්චදුක්ඛවිපරිණාමභාවො වෙදනාය සඛ්ඛායපි ආදීනවොති. ආදීනං
පරමකාරුඤ්ඤං වාති පවත්තති එතස්මාති හි ආදීනවො. අපිච්චාදීනං අනිච්ච කපණං
පවත්තනට්ඨෙත කපණමනුස්සො ආදීනවො, අයමපි එවංසභාවොති තථා වුච්චති.
සත්තිමතා හි සත්ති අභින්නා තදවිනාභාවතො.

එත්ථ ච “අනිච්චා”ති ඉමිනා සඬබ්බාරදුක්ඛතාවසෙන උපෙක්ඛාවෙදනාය,
සඛ්ඛාසු වා වෙදනාසු ආදීනවමාහ, “දුක්ඛා”ති ඉමිනා
දුක්ඛදුක්ඛතාවසෙන දුක්ඛවෙදනාය, “විපරිණාමධම්මා”ති ඉමිනා
විපරිණාමදුක්ඛතාවසෙන සුඛවෙදනාය. අවිසෙසෙන වා තිණ්ඤි පදානි නිස්සන්නමපි
වෙදනානං වසෙන යොජෙතඛිබ්බාති. ඡන්දරාගචිතයොති ඡන්දසඬබ්බාතරාගචිතයනං
විනාසො. “අත්ථවසා ලිඬගචිහත්තිවිපරිණාමො”ති වචනතො යං
ඡන්දරාගප්පභානන්ති යොජෙතඛිබ්බං. පරියායවචනමෙවිදං පදද්වයං. යථාභූතං
විදිත්වාති මග්ගස්ස චුත්තත්තා මග්ගනිබ්බාතවසෙන වා යථාක්කමං යොජනාපි
වට්ඨති. වෙදනායාති නිස්සක්කවචනං. නිස්සරණන්ති නෙක්ඛම්මං. යාව හි
වෙදනාපටිබ්ද්ධං ඡන්දරාගං නප්පජ්ජති, තාවායං පුරිසො වෙදනාය අල්ලිතොයෙව
හොති. යදා පන තං ඡන්දරාගං පජ්ජති, තදායං පුරිසො වෙදනාය නිස්සට්ඨා
විසංයුත්තො හොති, තස්මා ඡන්දරාගප්පභානං වෙදනාය නිස්සරණං චුත්තං.
තඛිබ්බවෙන පන වෙදනාසහජාතනිස්සයාරම්භභූතා රූපාරූපධම්මා ගහිතා එව

හොන්තීතිපි පඤ්චහි උපාදානක්ඛන්ධෙහි නිස්සරණවචනං සිද්ධමෙව.
 වෙදනාසීසෙන හි දෙසනා ආගතා, තත්ථ පන කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.
 ලක්ඛණභාරවසෙනාපි අයමත්ථො විභාවෙනබ්බො. චුත්තඤ්ඤි ආයස්මතා
 මහාකච්චානත්ථෙරෙන –

“චුත්තමිහි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙවි;
 චුත්තා භවන්ති සබ්බො, සො භාරො ලක්ඛණො නාමා”ති. (නෙත්ති. 485);

කාමුපාදානමූලකත්තා සෙසුපාදානානං පභීනෙ ව කාමුපාදානෙ
 උපාදානසෙසාභාවතො “විගතජන්දරාගතාය අනුපාදානො”ති චුත්තං, එතෙන
 “අනුපාදාවිමුත්තො”ති එතස්සත්ථං සඬබ්බෙපෙන දස්සෙති. ඉදං චුත්තං හොති –
 විගතජන්දරාගතාය අනුපාදානො, අනුපාදානත්තා ව අනුපාදාවිමුත්තොති. තමත්ථං
 විත්ථාරෙතුං, සමත්ථෙතුං වා “යස්මි”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ යස්මිං උපාදානෙහි
 සෙසුපාදානමූලභූතෙ කාමුපාදානෙ. තස්සාති කාමුපාදානස්ස. අනුපාදිසිත්ථාති
 ජන්දරාගවසෙන අනාදිසිත්ථා, එතෙන “අනුපාදාවිමුත්තො”ති පදස්ස ය-
 කාරලොපෙන සමාසභාවං, ඛ්‍යාසභාවං වා දස්සෙති.

37. “ඉමෙ බො”තිආදි යථාපුට්ඨස්ස ධම්මස්ස විස්සජ්ජිතභාවෙන
 නිගමනවචනං, “පජානාති”ති චුත්තපජානනමෙව ව ඉම-සද්දෙන නිද්දිට්ඨන්ති
 දස්සෙතුං. “යෙ තෙ”තිආදිමාහ. යෙ තෙ සබ්බඤ්ඤාඤාණධම්මෙ...පෙ....
 අපුච්ඡිං, යෙහි සබ්බඤ්ඤාඤාණධම්මෙහි...පෙ.... වදෙය්‍යුං, තඤ්ච...පෙ....
 පජානාතිති එවං නිද්දිට්ඨා ඉමෙ සබ්බඤ්ඤාඤාණධම්මා ගම්භීරා...පෙ....
 පණ්ඩිතවෙදනීයා වාති වෙදිතබ්බාති යොජනා. “එව”න්තිආදි පිණ්ඩත්ථදස්සනං.
 තත්ථ කිඤ්චාපි “අනුපාදාවිමුත්තො හික්ඛවෙ, තථාගතො”ති ඉමිනා
 අග්ගමග්ගඵලප්පත්තිං දස්සෙති, “වෙදනානං, සමුදයඤ්චා”තිආදිනා ව
 චතුසච්චකම්මට්ඨානං. තථාපි යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පට්ඨිද්ධත්තා ඉමං දිට්ඨිගතං
 සකාරණං සගතිකං පහෙදතො විහජිතුං සමත්ථො හොති, තස්සා පදට්ඨානෙන වෙව
 සද්ධිං පුබ්බභාගපට්පදාය උප්පත්තිභූමියා ව තදෙව පාකට්තරං කත්තුකාමො
 ධම්මරාජා එවං දස්සෙතිති චුත්තං. “තදෙව නිය්‍යාතිත”න්ති, නිගමිතං නිට්ඨාපිතන්ති
 අත්ථො. අන්තරාති පුච්ඡිතවිස්සජ්ජිතධම්මදස්සනවචනානමන්තරා දිට්ඨියො
 විහත්තා තස්ස පජානනාකාරදස්සනවසෙනාති අත්ථො.

පට්මභාණවාරවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

එකච්චසස්සතවාදවණ්ණනා

38. “එකච්චසස්සතිකා”ති තද්ධිතපදං සමාසපදෙන විභාවෙතුං
 “එකච්චසස්සතවාදා”ති චුත්තං. සත්තෙසු, සඬබ්බාරෙසු ව එකච්ච-
 සස්සතමෙතස්සාති එකච්චසස්සතො, වාදො, සො එතෙසන්ති එකච්චසස්සතිකා
 තද්ධිතවසෙන, සමාසවසෙන පන එකච්චසස්සතො වාදො එතෙසන්ති

එකවිචසස්සතවාදා. එස නයො එකවිචඝස්සතිකපදෙපි. නනු ව

“එකවිචසස්සතිකා” ති වුත්තෙ තදඤ්ඤෙසං එකවිචඝස්සතිකභාවසන්තිට්ඨානං සිද්ධමෙවාති? සච්චං අත්ථනො, සද්දතො පන අසිද්ධමෙව තස්මා සද්දතො පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං තථා වුත්තං. න හි ඉධ සාවසෙසං කත්වා ධම්මං දෙසෙති ධම්මස්සාමි. “ඉස්සරො නිච්චො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා” ති එවංපවත්තවාදා සත්තෙකවිචසස්සතිකා සෙය්‍යථාපි ඉස්සරවාදා. තථා “නිච්චො බ්‍රහ්මා, අඤ්ඤෙ අනිච්චා” ති එවංපවත්තවාදාපි. “පරමාණුවො නිච්චා, ද්විඅණුකාදයො අනිච්චා” ති (විසිසිකදස්සනෙ සත්තමපරිච්ඡෙදෙ පටිමකණ්ඩෙ පස්සිතබ්බං) එවංපවත්තවාදා සඬබ්බාරකවිචසස්සතිකා සෙය්‍යථාපි කාණාදා. තථා “චක්ඛාදයො අනිච්චා, විඤ්ඤාණං නිච්ච” ති (නායායදස්සනෙ, විසෙසිකදස්සනෙ ව පස්සිතබ්බං) එවංපවත්තවාදාපි. ඉධාති “එකවිචසස්සතිකා” ති ඉමස්මිං පදෙ, ඉමිස්සා වා දෙසනාය. ගහිතාති වුත්තා, දෙසිතබ්බභාවෙන වා දෙසනාඤ්ඤාණෙන සමාදිත්තා තථා චෙව දෙසිතත්තා. තථා හි ඉධ පුරිමකා තයො වාදා සත්තවසෙන, චතුත්ථො සඬබ්බාරවසෙන දෙසිතො. “සඬබ්බාරකවිචසස්සතිකා” ති ඉදං පන තෙහි සස්සතභාවෙන ගස්භමානානං ධම්මානං යාථාවසභාවදස්සනවසෙන වුත්තං, න පන එකවිචසස්සතිකමතදස්සනවසෙන. තස්ස හි සස්සතාහිමතං අසඬබ්බතමෙවාති ලද්ධි. තෙනෙවාහ පාළියං “චිත්තන්ති වා...පෙ.... යස්සති” ති. න හි යස්ස සභාවස්ස පච්චයෙහි අභිසඬබ්බතභාවං පටිජානාති, තස්සෙව නිච්චධුවාදිභාවො අනුමිමත්තකෙන සක්කා පටිජානිතුං, එතෙන ව “උප්පාදවයධුවතායුත්තා සභාවා සියා නිච්චා, සියා අනිච්චා, සියා න චත්තබ්බා” තිආදිනා (දී. නි. ටී. 1.38) පවත්තසත්තභඩ්ගවාදස්ස අයුත්තතා විභාවිතා හොති.

තත්‍රායං අයුත්තතාවිභාවනා – යදි හි “යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථීති වුච්චති, තෙනෙව සභාවෙන සො ධම්මො නත්ථී” ති වුච්චෙය්‍ය, සියා අනෙකන්තවාදො. අථ අඤ්ඤෙන, න සියා අනෙකන්තවාදො. න චෙත්ථ දෙසන්තරාදිසම්බන්ධභාවො යුත්තො චත්තුං තස්ස සබ්බලොකසිද්ධත්තා, විවාදාභාවතො ව. යෙ පන වදන්ති “යථා සුවණ්ණසංඝටෙන මකුටෙ කතෙ සට්ඨාභාවො තස්සති, මකුටභාවො උප්පජ්ජති, සුවණ්ණභාවො තිට්ඨතියෙව, එවං සබ්බසභාවානං කොචි ධම්මො තස්සති, කොචි ධම්මො උප්පජ්ජති, සභාවො එව තිට්ඨති” ති. තෙ චත්තබ්බා “කිං තං සුවණ්ණං, යං සංඝටෙ, මකුටෙ ව අවට්ඨිතං, යදි රූපාදි, සො සද්දො විය අනිච්චො. අථ රූපාදිසමුහො සම්මුතිමත්තං, න තස්ස අත්ථිතා වා නත්ථිතා වා නිච්චතා වා ලබ්හති” ති, තස්මා අනෙකන්තවාදො න සියා. ධම්මානඤ්ච ධම්මිනො අඤ්ඤථානඤ්ඤථා ව පවත්තියං දොසො වුත්තොයෙව සස්සතවාදවිචාරණායං. තස්මා සො තත්ථ වුත්තනායෙන චෙදිතබ්බො. අපිච න නිච්චානිච්චනචත්තබ්බරූපො අත්තා, ලොකො ව පරමත්ථතො විජ්ජමානතාපරිජානනතො යථා නිච්චාදීනං අඤ්ඤතරං රූපං, යථා වා දීපාදයො. න හි රූපාදීනං උදයබ්බයසභාවානං නිච්චානිච්චනචත්තබ්බසභාවතා සක්කා විඤ්ඤාතුං, ජීවස්ස ව නිච්චාදීසු අඤ්ඤතරං රූපං සියාති, එවං සත්තභඩ්ගො විය

සෙසහඬිගානම්පි අසම්භවොයෙවාති සත්තභඩ්ගවාදස්ස අයුත්තතා වෙදිතබ්බා (දී. නි. ටී. 1.38).

නනු ව “එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා” ති එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්තිට්ඨානං යථාසභාවාචබ්බොධො එව, අථ එවංවාදීනං කථං මිච්ඡාදස්සනං සියාති, කො වා එවමාහ “චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්තිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන” ත්ති? අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවසන්තිට්ඨානං ඉධ මිච්ඡාදස්සනන්ති ගහෙතබ්බං, තෙන පන එකවාදෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාචබ්බොධො විදුසිතො සංසට්ඨභාවතො විසසංසට්ඨො විය සජ්ජිපිණ්ඩො, තතො ව තස්ස සකිච්චකරණාසමත්ථතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ යපෙනබ්බතං නාරහතීති. අසස්සතභාවෙන නිච්ඡිනාපි වා චක්ඛුආදයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගතිකෙහි ගස්හන්තීති තදවබ්බොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. තෙනෙවාහ පාළියං “චක්ඛුං ඉතිපි...පෙ.... කායො ඉතිපි අයං අත්තා” තිආදි. එවඤ්ච කත්වා අසඬ්ඛතාය, සඬ්ඛතාය ව ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං “එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා” ති එවංපවත්තො විහජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදොයෙව භවෙය්‍යාති එවම්පකාරා වොදනා අනවකාසා හොති අවිපරිතධම්මසභාවපටිපත්තිභාවතො. අවිපරිතධම්මසභාවපටිපත්තියෙව හෙස චුත්තනයෙන අසංසට්ඨත්තා, අනාරොපිතජීවසභාවත්තා ව.

එත්ථාහ – පුරිමස්මිම්පිසස්සතවාදෙ අසස්සතානං ධම්මානං “සස්සතා” ති ගහණං විසෙසතො මිච්ඡාදස්සනං භවති. සස්සතානං පන “සස්සතා” ති ගාහො න මිච්ඡාදස්සනං යථාසභාවග්ගාහභාවතො. එවඤ්ච සති ඉමස්ස වාදස්ස වාදන්තරතා න වත්තබ්බා, ඉධ විය පුරිමෙපි එකච්චෙස්වෙව ධම්මෙසු සස්සතග්ගාහසම්භවතොති, වත්තබ්බායෙව අසස්සතෙස්වෙව “කෙච්චෙව ධම්මා සස්සතා, කෙච් අසස්සතා” ති පරිකප්පනාවසෙන ගහෙතබ්බධම්මෙසු විභාගප්පවත්තියා ඉමස්ස වාදස්ස දස්සිතත්තා. නනු ව එකදෙසස්ස සමුදායන්තොගධත්තා අයං සප්පදෙසසස්සතග්ගාහො පුරිමස්මිං නිප්පදෙසසස්සතග්ගාහෙ සමොධානං ගච්ඡෙය්‍යාති? තථාපි න සක්කා වත්තුං වාදී තබ්බිසයවිසෙසවසෙන වාදද්වයස්ස පවත්තත්තා. අඤ්ඤෙ එව හි දිට්ඨිගතිකා “සබ්බෙ ධම්මා සස්සතා” ති අභිනිවිට්ඨා, අඤ්ඤෙ “එකච්චෙව සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා” ති. සඬ්ඛාරානං අනවසෙසපරියාදානං, එකදෙසපරිග්ගතො ව වාදද්වයස්ස පරිබ්‍යන්තොයෙව. කිඤ්ච හියොයා – අනෙකවිධසමුස්සයෙ, එකවිධසමුස්සයෙ ව බන්ධපබන්ධෙන අභිනිවෙසභාවතො තථා න සක්කා වත්තුං. චතුබ්බිධොපි හි සස්සතවාදී ජාතිවිසෙසවසෙන නානාවිධරූපකායසන්තිස්සයෙ එව අරූපධම්මපුඤ්ඤෙ සස්සතාභිනිවෙසි ජාතො අභිඤ්ඤාණෙන, අනුස්සවාදීහි ව රූපකායහෙදගහණතො. තථා ව චුත්තං “තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදි” ත්ති, (දී. නි. 1.244; ම. නි. 1.148; පාරා. 12) “චවන්ති උපපජ්ජන්ති” ති (දී. නි. 1.255; ම. නි. 1.148; පාරා. 12) ව ආදි. විසෙසලාභී පන එකච්චසස්සතිකො අනුපධාරිතහෙදසමුස්සයෙ ධම්මපබන්ධෙ සස්සතාකාරගහණෙන අභිනිවෙසං ජනෙසි

එකඟව පරියාපන්නන්ට සන්නාන විසයත්තා තදහිනිවෙසස්ස. තථා හි තීසුපි වාදෙසු “තං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති, තතො පරං නානුස්සරති” ති එත්තකමෙව චුත්තං. තක්කිනං පන උභින්නම්පි සස්සතෙකච්ච සස්සතවාදීනං සස්සතාහිනිවෙසවිසෙසො රූපාරූපධම්මවිසයතාය සුපාකටොයෙවාති.

39. සංවට්ටට්ඨායීවිවට්ටවිවට්ටට්ඨායීසඬ්ඛානානං තිණ්ණම්පි

අසඬ්ඛොයාකප්පානමතික්කමෙන පුන සංවට්ටනතො, අද්ධා-සද්දස්ස ව කාලපරියායත්තා එවං චුත්තන්ති ආහ “දීසස්සා” ති ආදි. අතික්කම්ම අයනං පචත්තනං අච්චයො. අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං, උපසග්ගවසෙන ව අත්ථවිසෙසවාචකත්තා සං-සද්දෙන යුත්තො වට්ට-සද්දො විනාසවාටීති චුත්තං “විනස්සති” ති, වතු-සද්දො වා ගතියමෙව. සඬ්ඛයත්ථජොතකෙන පන සං-සද්දෙන යුත්තත්තා තදත්ථසම්බන්ධතෙන විනාසත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙති “විනස්සති” ති ඉමිනා. සඬ්ඛයවසෙන චත්තතීති හි සද්දතො අත්ථො, ත-කාරස්ස චෙත්ථ ට-කාරාදෙසො. විපත්තිකරමහාමෙසසමුප්පත්තිත්තො හි පට්ඨාය යාව අණුසහගතොපි සඬ්ඛාරො න හොති, තාව ලොකො සංවට්ටතීති වුව්චති. පාළියං ලොකොති පථවීආදිභාජනලොකො අධිප්පෙනො තදවසෙසස්ස බාහුල්ලතො, තදෙව සන්ධාය “යෙභුයොනා” ති චුත්තන්ති දස්සෙති “යෙ” ති ආදිනා. උපරිබ්බුත්මලොකෙසුති ආහස්සරභූමිතො උපරිභූමීසු. අග්ගිනා කප්පවුට්ඨානඤ්ඤි ඉධාධිප්පෙනං, තෙනෙවාහ පාළියං “ආහස්සරසංචත්තනිකා හොන්ති” ති. කස්මා තදෙව චුත්තන්ති වෙ? තස්සෙව බහුලං පචත්තනතො. අයඤ්ඤි වාරනියමො –

“සත්තසත්තග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා;
වතුසට්ඨී යදා පුණ්ණා, එකො වායුවරො සියා” ති.
(අභිධම්මත්ථවිභාවනීටිකාය පඤ්චමපරිච්ඡෙදවණ්ණනායමිපි);

ආරුප්පෙසු වාති එත්ථ විකප්පනත්ථෙන වා-සද්දෙන සංවට්ටමානලොකධාතුහි අඤ්ඤලොකධාතුසු වාති විකප්පෙති. න හි සබ්බෙ අපායසත්තා තදා රූපාරූපභවෙසු උප්පජ්ජන්තිති සක්කා විඤ්ඤාතුං අපායෙසු දීඝතරායුකානං මනුස්සලොකුපපත්තියා අසම්භවතො, මනුස්සලොකුපපත්තිඤ්ඤව විනා තදා තෙසං තනුපපත්තියා අනුපපත්තිතො. නියතම්ච්ඡාදිට්ඨිකොපි හි සංවට්ඨමානෙ කප්පෙ නිරයතො න මුව්චති, පිට්ඨිවක්කවාලෙයෙව නිබ්බත්තතීති අට්ඨකථාසු (අ. නි. අට්ඨ. 1.311) චුත්තං. සතිපි සබ්බසත්තානං පුඤ්ඤාපුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරමනසා නිබ්බත්තභාවෙ බාහිරපච්චයෙහි විනා මනසාව නිබ්බත්තත්තා රූපාවචරසත්තා එව “මනොමයා” ති වුව්චන්ති, න පන බාහිරපච්චයපටියත්තා තදඤ්ඤෙති දස්සෙතුං “මනෙන නිබ්බත්තත්තා මනොමයා” ති ආහ. යදෙවං කාමාවචරසත්තානම්පි ඔපපාතිකානං මනොමයභාවො ආපජ්ජන්ති? නාපජ්ජති, අධිචිත්තභූතෙන අතිසයමනසා නිබ්බත්තසත්තෙසුයෙව මනොමයවොභාරතොති දස්සෙන්නෙන ඤාන-සද්දෙන විසෙසෙත්වා “ඤානමනෙතා” ති චුත්තං. එවම්පි අරූපාවචරසත්තානං මනොමයභාවො ආපජ්ජන්ති? න තත්ථ බාහිරපච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතාසඬ්ඛාය අභාවෙන මනසා එව නිබ්බත්තාති

අවධාරණාසම්භවතො. නිරුළුභොවායං ලොකෙ මනොමයවොභාරො
 රූපාවචරසත්තෙසු. තථා හි අත්තමයො පානමයො මනොමයො ආනන්දමයො
 විඤ්ඤාණමයොති පඤ්චධා අත්තානං වෙදවාදිනො පරිකප්පෙන්ති. උච්ඡේදවාදෙපි
 චක්ඛති “දිබ්බො රූපි මනොමයො”ති, (දී. නි. 1.87) තෙ පන ඤානානුභාවතො
 පිතිහක්ඛා සයංපභා අත්තලික්ඛවරාති ආහ “පිති තෙස”න්තිආදි, තෙසං
 අත්තනොව පභා අත්ථිති අත්ථො. සොභනා වා යායි සභා එතෙසන්ති
 සුභට්ඨායිනොතිපි යුජ්ජති. උක්කංසෙනාති ආහස්සරෙ සන්ධාය වුත්තං.
 පරිත්තාභාජපමාණාහා පන ද්වෙ, චත්තාරො ච කප්පෙ තිට්ඨන්ති. අට්ඨ කප්පෙති
 චතුත්තමසඨ්ඨොයාකප්පානං සමුදායභූතෙ අට්ඨ මහාකප්පෙ.

40. විනාසවාචියෙව චට්ට-සද්දො පටිසෙධජොතකෙන උපසග්ගෙන යුත්තත්තා
 සංශ්ඨාහනත්ථඤාපකොති ආහ “සංශ්ඨාති”ති, අනෙකත්ථත්තා වා ධාතුනං
 නිබ්බත්තති, වඨ්ඨතිති වා අත්ථො. සම්පත්තිමහාමෙසසමුජ්ජන්තිනො හි පට්ඨාය
 පට්ඨිසන්ධාරකුදකතංසන්ධාරකවායුආදීනං සමුජ්ජන්තිවසෙන යාව චන්දිමසූරියානං
 පාතුභාවො, තාව ලොකො විචට්ටතිති වුච්චති. පකතියාති සභාවෙන, තස්ස
 “සුඤ්ඤ”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තථාසුඤ්ඤතාය කාරණමාහ
 “නිබ්බත්තසත්තානං නත්ථිතායා”ති. පුරිමතරං අඤ්ඤෙසං
 සත්තානමනුජ්ජන්තත්තාති භාවො, තෙන යථා එකච්චාති විමානාති තත්ථ
 නිබ්බත්තසත්තානං ඡඩ්ඨිතත්තා සුඤ්ඤාති, න එවමිදන්ති දස්සෙති.

අපරො නයො – සකකම්මස්ස පට්ඨං කරණං පකති, තාය
 නිබ්බත්තසත්තානන්ති සම්බන්ධො, තෙන යථා එතස්ස අත්තනො කම්මබලෙන
 පට්ඨං නිබ්බත්ති, න එවං අඤ්ඤෙසං තස්ස පුරිමතරං, සමානකාලෙ වා නිබ්බත්ති
 අත්ථි, තථා නිබ්බත්තසත්තානං නත්ථිතාය සුඤ්ඤමිදන්ති දස්සෙති.
 බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො ඉධ බ්‍රහ්මකායිකා, තෙසං නිවාසතාය
 භූමිපි “බ්‍රහ්මකායිකා”ති වුත්තා, බ්‍රහ්මකායිකභූමීති පන පායෙබ්‍රහ්මකායිකානං
 සම්බන්ධිති භූමීති අත්ථො. කත්තා සයං කාරකො. කාරෙතා පරෙසං ආණාපකො.
 විසුද්ධිමග්ගෙ පුබ්බෙනිවාසඤාණකථායං (විසුද්ධි. 2.408) වුත්තනෙයෙන, එතෙන
 නිබ්බත්තක්කමං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානභාවෙ ච කාරණං දස්සෙති. කම්මං
 උපනිස්සයභාවෙන පච්චයො එතිස්සාති කම්මපච්චයා. අථ වා තත්ථ
 නිබ්බත්තසත්තානං විපච්චනකකම්මස්ස සහකාරිකාරකභාවතො කම්මස්ස
 පච්චයාති කම්මපච්චයා. උතු සමුට්ඨානමෙතිස්සාති උතුසමුට්ඨානා.
 “කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානා”තිපි සමාසවසෙන පායො කම්මසභායො පච්චයො,
 වුත්තනෙයෙන වා කම්මස්ස සභායභූතො පච්චයොති කම්මපච්චයො, සො එව උතු
 තථා, සොව සමුට්ඨානමෙතිස්සාති කම්මපච්චයඋතුසමුආනා. රතනභූමීති
 උක්කංසගතපුඤ්ඤකම්මානුභාවතො රතනභූතා භූමි, න කෙවලං භූමියෙව, අථ බො
 තජ්ජරිවාරාපිති ආහ “පකති”තිආදි. පකතිනිබ්බත්තට්ඨානෙති පුරිමකප්පෙසු
 පුරිමකානං නිබ්බත්තට්ඨානෙ. එත්ථාති “බ්‍රහ්මවිමාන”න්ති වුත්තාය
 බ්‍රහ්මකායිකභූමියා. සාමඤ්ඤවිසෙසවසෙන වෙතං ආධාරද්වයං. කථං පණිතාය
 දුතියජ්ඣානභූමියා ධිතානං හිතාය පට්ඨමජ්ඣානභූමියා උපපත්ති හොතිති ආහ “අථ

සත්තාන”න්තිආදි, නිකන්තිවසෙන පයමජ්ඣානං භාවෙන්වාති වුත්තං හොති,
පකතියා සභාවෙන නිකන්ති තණ්හා උප්පජ්ජති සම්බන්ධො. වසිතට්ඨානෙන
වුත්ථපුබ්බට්ඨානෙන. තතො ඔතරන්තීති උපපත්තිවසෙන දුතියජ්ඣානභූමිතො
පයමජ්ඣානභූමිං අපසක්කන්ති, ගච්ඡන්තිති අත්ථො. අප්පායුකෙති යං
උළාරපුඤ්ඤකම්මං කතං, තස්ස උපජ්ජනාරහවිපාකපබන්ධතො
අප්පපරිමාණායුකෙ. තස්ස දෙවලොකස්සාති තස්මිං දෙවලොකෙ, නිස්සයවසෙන වා
සම්බන්ධනිද්දෙසො. ආයුප්පමාණෙනෙවාති පරමායුප්පමාණෙනෙව. පරිත්තන්ති
අප්පකං. අන්තරාව වචන්තීති රාජකොට්ඨාගාරෙ පක්ඛිත්තතණ්ඩුලනාළි විය
පුඤ්ඤක්ඛයා හුත්වා සකකම්මජ්ජමාණෙන තස්ස දෙවලොකස්ස පරමායුඅන්තරා
ඵව වචන්ති.

කිං පනෙතං පරමායු නාම, කථං වා තං පරිච්ඡන්තප්පමාණන්ති? වුවුවනෙ –
යො තෙසං තෙසං සත්තානං තස්මිං තස්මිං භවවිසෙසෙ විපාකජ්ජබන්ධස්ස
ධීතිකාලනියමො පුරිමසිද්ධභවපත්ථනුපනිස්සයවසෙන
සරිරාවයවචණ්ණසණ්ඨානාප්පමාණාදිවිසෙසා විය තංතංගතිනිකායාදීසු යෙහුයොන
නියතපරිච්ඡෙදො හොති, ගඛ්භසෙයාකකාමාවචරදෙවරූපාවචරසත්තානං
සුක්කසොණිතාදිඋතුභොජනාදිඋතුආදිපච්චයුප්පන්තපච්චයුපත්ථමිහිතො ව, සො
ආයුභෙතුකත්තා කාරණුපවාරෙන ආයු, උක්කංසපරිච්ඡෙදවසෙන පරමායුති ව
වුවවති. යථාසකං ඛණමත්තාවට්ඨායිනමිපි හි අත්තනා සහජාතානං
රූපාරූපධම්මානං යපනාකාරවුත්තිතාය පවත්තකානි රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානි න
කෙවලං තෙසං ඛණට්ඨිතියා ඵව කාරණභාවෙන අනුපාලකානි, අථ ඛො යාව
භඬ්ගුපච්ඡෙදා [භවඬ්ගුපච්ඡෙදා (දී. නි. ටී. 1.40)] අනුපබන්ධස්ස
අවිච්ඡෙදභෙතුභාවෙනාපි. තස්මා වෙස ආයුභෙතුකොයෙව, තං පන දෙවානං,
නෙරයිකානඤ්ච යෙහුයොන නියතපරිච්ඡෙදං, උත්තරකුරුකානං පන
ඵකන්තනියතපරිච්ඡෙදමෙව. අවසිට්ඨමනුස්සපෙතතිරච්ඡානගතානං පන
විරට්ඨිතිසංවත්තනිකකම්මබහුලෙ කාලෙ
තංකම්මසහිතසත්තානජනිතසුක්කසොණිතපච්චයානං, තම්මුලකානඤ්ච
වන්දිමසුරියසමවිසමපරිවත්තනාදිජනිතඋතුආහාරාදිසමවිසමපච්චයානං වසෙන
විරාවිරකාලතාය අනියතපරිච්ඡෙදං, තස්ස ව යථා පුරිමසිද්ධභවපත්ථනාවසෙන
තංතංගතිනිකායාදීසු වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසනියමො සිද්ධො, දස්සනානුස්සවාදීහි
තථායෙව ආදිතො ගහණසිද්ධියා, ඵවං තාසු තාසු උපපත්තිසු නිබ්බත්තසත්තානං
යෙහුයොන සමජ්ජමාණං ධීතිකාලං දස්සනානුස්සවෙහි ලහිත්වා තං පරමතං
අජ්ඣෙකාසාය පවත්තිතභවපත්ථනාවසෙන ආදිතො පරිච්ඡෙදනියමො වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන කම්මං තාසු තාසු උපපත්තිසු යථා
තංතංඋපපත්තිනිස්සිතවණ්ණාදිනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං, ඵවං නියතායුපරිච්ඡෙදාසු
උපපත්තිසු පරිච්ඡෙදාතික්කමෙන විපාකනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං න හොති, තස්මා
වුත්තං “ආයුප්පමාණෙනෙව වචන්ති”ති. යස්මා පන උපත්ථමිහකපච්චයසභායෙහි
අනුපාලකපච්චයෙහි උපාදින්නකක්ඛන්ධානං පවත්තෙතබ්බාකාරො අත්ථතො
පරමායුකස්ස හොති යථාවුත්තපරිච්ඡෙදානතික්කමනතො, තස්මා සතිපි

කම්මාවසෙසෙ යානං න සම්භවති, තෙන චුත්තං “අත්තනො පුඤ්ඤබලෙන යාතුං න සක්කොන්ති”ති. “ආයුක්ඛයා වා පුඤ්ඤක්ඛයා වා ආභස්සරකායා චචිත්වා”ති වචනතො පනෙත්ථ කාමාවචරදෙව්‍යානං විය බ්‍රහ්මකායිකානම්පි යෙභුයොනෙව නියතායුපරිච්ඡේදභාවො වෙදිතබ්බො. තථා හි දෙවලොකතො දෙවපුත්තා ආයුක්ඛයෙන පුඤ්ඤක්ඛයෙන ආභාරක්ඛයෙන කොපෙනාති චතුහි කාරණෙහි වචන්තිති අට්ඨකථාසූ (ධ. ප. අට්ඨ. 1.අප්පමාදවග්ගෙ) චුත්තං. කප්පං වා උපඨිකප්පං වාති එත්ථ අසඬ්ඛොයාසකප්පො අධිප්පෙනො, සො ච තථාරූපො කාලොයෙව, වා-සද්දො පන කප්පස්ස තතියභාගං වා තතො උභනමධිකං වාති විකප්පනත්ථො.

41. අනභිරතීති එකකවිභාරෙන අනභිරමණසඬ්ඛාතා අඤ්ඤෙහි
සමාගම්ච්ඡායෙව. තත්ථ “එකකස්ස දීඝරත්තං නිවසිතත්තා”ති පාළියං වචනතොති චුත්තං “අපරස්සාපි”තිආදි. එවමන්වයමත්ථං දස්සෙත්වා නනු උක්කණ්ඨිතාපි සියාති වොදනාසොධනවසෙන බ්‍යතිරෙකං දස්සෙති “යා පනා”තිආදිනා. පියවත්ථුචිරහෙන, පියවත්ථුඅලාහෙන වා චිත්තවිග්ඝාතො උක්කණ්ඨිතා, සා පනත්ථතො දොමනස්සචිත්තුප්පාදොව, තෙනාහ “පටිසසම්පයුත්තා”ති. සා බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි ඤානානුභාවපභීනත්තා. තණ්හාදිට්ඨිසඬ්ඛාතා චිත්තස්ස පුරිමාවත්ථාය උබ්බිජ්ජනා එන්දනා එව ඉධ පරිතස්සනා. සා හි දීඝරත්තං ඤානරතියා ඨිතස්ස යථාචුත්තානභිරතීතිමිත්තං උප්පන්නා “අහං මම”න්ති ගහණස්ස ච කාරණභුතා. තෙන වක්ඛති “තණ්හාතස්ස නාපි දිට්ඨිතස්සනාපි වට්ටති”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.41) නනු චුත්තං අත්ථුද්ධාරෙ ඉමංයෙව පාළිං නීහරිත්වා “අහො වත අඤ්ඤෙහි සත්තා ඉත්ථත්තං ආගච්ඡෙය්‍යන්ති අයං තණ්හාතස්සනා නාමා”ති? සච්චං, තං පන දිට්ඨිතස්සනාය විසුං උදාහරණං දස්සෙන්නෙන තණ්හාතස්සනමෙව තතො නිද්ධාරෙත්වා චුත්තං, න පන එත්ථ දිට්ඨිතස්සනාය අලබ්භමානත්තාති න දොසො. ඉදානි සමානසද්දවචනීයානං අත්ථානමුද්ධරණං කත්වා ඉධාධිප්පෙතං විභාවෙතුං “සා පනෙසා”තිආදිමාහ. පටිසසඬ්ඛාතො චිත්තුත්‍රාසො එව තාසතස්සනා. එවමඤ්ඤත්ථාපි යථාරහං. “ජාතිං පටිච්චා”තිආදි විභඩ්ගපාළි, (විභ. 921) තත්‍රායමත්ථකථා – ජාතිං පටිච්ච භයන්ති ජාතිපච්චයා උප්පන්නහයං. භයානකන්ති ආකාරනිද්දෙසො. ඡම්භිතත්තන්ති භයවසෙන ගත්තකම්පො, විසෙසතො හදයමංසවලනං. ලොමහංසොති ලොමානං හංසනං, භිත්තියං නාගදන්තානම්ච උද්ධග්ගභාවො, ඉමිනා පද්ද්වයෙන කිච්චතො භයං දස්සෙත්වා පුන වෙනසො උත්‍රාසොති සභාවතො දස්සිතන්ති. ටිකායං පන “භයානකන්ති හෙරවාරම්මණනිමිත්තං බලවහයං, තෙන සරීරස්ස ථද්ධභාවො ඡම්භිතත්ත”න්ති (දී. නි. ටි. 1.41) චුත්තං, අනෙතෙව භයන්ති එත්ථ බුද්දකහයං දස්සිතං, ඉති එත්ථ පයොගෙ අයං තස්සනාති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො. පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිතමෙවාති එත්ථ “දිට්ඨිසඬ්ඛාතෙන වෙව තණ්හාසඬ්ඛාතෙන ව පරිතස්සිතෙන විජ්ජන්දිතමෙව චලිතමෙව කම්පිතමෙවා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.105-117) අට්ඨකථායමත්ථං වක්ඛති. තෙන විඤ්ඤායති ලබ්භමානම්පි තණ්හාතස්සනමන්තරෙන දිට්ඨිතස්සනායෙව නිහටාති. “තෙපි”තිආදි

සිහොපමසුත්තන්තපාළි (අ. නි. 4.33) තත්ථ තෙජිති දීඝායුකා දෙවාපි. භයන්ති භඩ්ගානුපස්සනාපරිච්ඡිණ්ණන්තෙ සබ්බසම්බාරතො භායනවසෙන උප්පන්නං භයඤාණං. සංවෙගන්ති සහොත්තප්පඤාණං, ඔත්තප්පමෙව වා. සන්තාසන්ති ආදීනවතිබ්බිදානුපස්සනාහි සම්බාරෙහි සන්තාසනඤාණං. උපපත්තිවසෙනාති පටිසන්ධිවසෙනෙව.

සහබ්‍යතන්ති සභායභාවමිච්ඡෙව සද්දතො අත්ථො සහබ්‍ය-සද්දස්ස සභායත්ථෙ පවත්තනතො. සො හි සහ බ්‍යායති පවත්තති, දොසං වා පටිච්ඡාදෙතීති සහබ්‍යොති වුච්චති, තස්ස භාවො සහබ්‍යතා. සභායභාවො පන සහභාවොයෙව නාමාති අධිප්පායතො අත්ථං දස්සෙතුං “සහභාව”න්ති වුත්තං. සසාධනසමවායත්ථො වා සහ-සද්දො අධිකිච්චපදෙ අධිසද්දො විය, තස්මා සහ එකතො වත්තමානස්ස භාවො සහබ්‍යං යථා “දාසබ්‍ය”න්ති තදෙව සහබ්‍යතා, සකත්ථවුත්තිවසෙන ඉමමෙවත්ථං සන්ධායාහ “සහභාව”න්ති. අපිව සහ වාති පවත්තතීති සහවො, තස්ස භාවො සහබ්‍යං යථා “වීරස්ස භාවො වීරිය”න්ති, තදෙව සහබ්‍යතාති එවං විමානට්ඨකථායං (වි. ව. අට්ඨ. 172) වුත්තං, තස්මා තදත්ථං දස්සෙතුං එවං වුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං.

42. ඉමෙ සත්තෙ අභිභවිත්වාති සෙසො. අභිභවනා චෙත්ථ පාපසභාවෙන ජෙට්ඨභාවෙන “තෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා යීතො”ති අත්තතො මඤ්ඤානායෙවාති වුත්තං “ජෙට්ඨකොහමස්මි”ති. අඤ්ඤදත්ථුති දස්සනෙ අන්තරායාභාවවචනෙන, දසොති එත්ථ දස්සනෙයාවිසෙසපරිග්ගභාභාවෙන ව අනාවරණදස්සාවිතං පටිජානාතීති ආහ “සබ්බං පස්සාමිති අත්ථො”ති. දස්සනෙයාවිසෙසස්ස හි පදෙසභූතස්ස අග්ගහණෙ සති ගහෙනබ්බස්ස නිප්පදෙසනා විඤ්ඤායති යථා “දික්ඛිතො න දදාති”ති, දෙයාධම්මවිසෙසස්ස චෙත්ථ පදෙසභූතස්ස අග්ගහණතො පබ්බජිතො සබ්බමිපි න දදාතීති ගහෙනබ්බස්ස දෙයාධම්මස්ස නිප්පදෙසනා විඤ්ඤායති. එවමිදිසෙසු. වසෙ වත්තෙමිති වසවත්තී. අහං-සද්දයොගතො හි සබ්බත්ථ අමිහයොගෙන වචනත්ථො. සත්තභාජනභූතස්ස ලොකස්ස නිම්මාතා වාති සම්බන්ධො. “පථවි”තිආදි චෙත්ථ භාජනලොකවසෙන අධිප්පායකථනං. සජ්ඣාති රචිතා, විහජිතා වා, තෙනාහ “ත්වං බත්තියො නාමා”තිආදි. විණ්ණවසිතායාති සමාවිණ්ණපඤ්චවිධවසිභාවතො. තත්ථාති භූතභබ්‍යසු. අන්තොවත්ථිමිහීති අන්තොගබ්භාසයෙ. පයමච්ඡිත්තක්ඛණෙන පටිසන්ධිච්ඡිත්තක්ඛණෙ. දුතියතොති පයමභවභිගච්ඡිත්තක්ඛණෙන. පයමඉරියාපථෙති යෙන පටිසන්ධිං ගණ්හාති, තස්මිං ඉරියාපථෙ. ඉති අතීතවසෙන, භූත-සද්දස්ස වත්තමානවසෙන ව භබ්‍ය-සද්දස්ස අත්ථො දස්සිතො. ටිකායං (දී. නි. ටි. 1.42) පන භබ්‍ය-සද්දත්ථො අනාගතවසෙනාපි වුත්තො. අහෙසුන්ති හි භූතා. භවන්ති, භවිස්සන්ති වාති භබ්‍යා තබ්බානීයා විය ණාපච්චයස්ස කත්තරිපි පවත්තනතො.

“ඉස්සරො කත්තා නිම්මාතා”ති වත්වාපි පුන “මයා ඉමෙ සත්තා නිම්මිතා”ති වචනං කිමත්ථියන්ති ආහ “ඉදානි කාරණවසෙනා”තිආදි [කාරණතො (අට්ඨකථායං)] කාරණවසෙන සාධෙතුකාමතාය පටිඤ්ඤාකරණත්ථන්ති වුත්තං හොති. නනු චෙස බ්‍රහ්මා අනවට්ඨිතදස්සනත්තා පුපුප්ප්ප්ප්ප් පුරිමතරජාතිපරිචිතමිපි

කම්මස්සකතාඤාණං විස්සජ්ජෙත්වා විකුබ්බනිද්ධිවසෙන
 විත්තුප්පාදමත්තපට්ඨධර්මෙන සත්තනිම්මානෙන විපල්ලට්ඨො “මයා ඉමෙ සත්තා
 නිම්මිතා” තිආදිනා ඉස්සරකුත්තදස්සනං පක්ඛන්දමානො අභිනිවිසනවසෙන
 පතිට්ඨිතො, න පන පතිට්ඨාපනවසෙන. අථ කස්මා කාරණවසෙන සාධෙතුකාමො
 පටිඤ්ඤං කරොතිති චුත්තන්ති? න වෙවං දට්ඨබ්බං. තෙසම්පි හි “එවං
 හොති” තිආදිනා පච්ඡා උප්පජ්ජන්තානම්පි තථාඅභිනිවෙසස්ස වක්ඛමානත්තා
 පරෙසං පතිට්ඨාපනක්කමෙනෙව තස්ස සො අභිනිවෙසො ජානො, න තු
 අභිනිවිසනමත්තෙන, තස්මා එවං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “තං කිස්ස
 හෙතු” තිආදි. පාළියං මනසො පණ්ඩිති මනසො පත්ථනා, තථා
 විත්තුප්පත්තිමත්තමෙවාති චුත්තං හොති.

ඉත්ථභාවන්ති ඉදප්පකාරභාවං. යස්මා පන සො පකාරො
 බ්‍රහ්මත්තභාවොයෙවිධාධිප්පෙතො, තස්මා “බ්‍රහ්මභාව”න්ති චුත්තං. අයං පකාරො
 ඉත්ථං, තස්ස භාවො ඉත්ථත්තන්ති හි නිබ්බවනං. කෙවලන්ති
 කම්මස්සකතාඤාණෙන අසම්මිස්සං සුද්ධං. මඤ්ඤනාමත්තෙනෙවාති
 දිට්ඨිමඤ්ඤනාමත්තෙනෙව, න අධිමානවසෙන. වච්ඡන්ද්දෙන වච්ඡආණි විය
 ඔනම්ත්වා වච්ඡකල්පිකෙන වච්ඡකල්පිකා ඔනම්ත්වා තස්සෙව බ්‍රහ්මුනො පාදමූලං
 ගච්ඡන්ති, තංපක්ඛකා භවන්තිති අත්ථො. නනු ච දෙවානං උපපත්තිසමනන්තරං
 “ඉමාය නාම ගතියා චචිත්වා ඉමිනා නාම කම්මුනා ඉධුපපන්නා” ති පච්චචෙක්ඛණා
 හොති, අථ කස්මා තෙසං එවං මඤ්ඤනා සියාති? පුරිමජාතීසු කම්මස්සකතාඤාණෙ
 සම්මදෙව නිවිට්ඨජ්ඣාසයානමෙව තථාපච්චචෙක්ඛණාය පවත්තිතො.
 තාදිසානමෙව හි තථාපච්චචෙක්ඛණා සම්භවති, සා ච බො යෙභුයාවසෙන, ඉමෙ
 පන පුරිමාසුපි ජාතීසු ඉස්සරකුත්තදිට්ඨිවසෙන නිබ්බන්ධිනිවෙසා එවමෙව
 මඤ්ඤමානා අහෙසුන්ති. තථා හි පාළියං චුත්තං “ඉමිනා මය”න්තිආදි.

43. ඊසති අභිභවතිති ඊසො, මහන්තො ඊසො මහෙසො,
 සුප්පතිට්ඨිතමහෙසනාය පරෙහි “මහෙසො” ඉති අක්ඛායතිති මහෙසක්ඛො,
 මහෙසක්ඛානං අතිසයෙන මහෙසක්ඛොති මහෙසක්ඛතරොති වචනත්ථො. සො
 පන මහෙසක්ඛතරභාවො ආධිපතෙයාපරිවාරසම්පත්තියා කාරණභූතාය
 විඤ්ඤායතිති චුත්තං “ඉස්සරියපරිවාරවසෙන මහායසතරො” ති.

44. කිං පනෙතං කාරණන්ති අනුයොගෙනාහ “සො තතො” තිආදි, තෙන
 “ඉත්ථත්තං ආගච්ඡති” ති චුත්තං ඉධාගමනමෙව කාරණන්ති දස්සෙති. ඉධෙව
 ආගච්ඡතිති ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ එව පටිසන්ධිවසෙන ආගච්ඡති. එතන්ති
 “යානං බො පනෙතං හික්ඛවෙ, විජ්ජති” ති වචනං. පාළියං යං අඤ්ඤතරො
 සත්තොති එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං, කාරණත්ථෙ වා එස නිපාතො, හෙතුම්හි වා
 පච්චත්තනිද්දෙසො, යෙන යානෙනාති අත්ථො, කිරියාපරාමසනං වා එතං.
 “ඉත්ථත්තං ආගච්ඡති” ති එත්ථ යදෙනං ඉත්ථත්තස්ස ආගමනසංඛාතං යානං,
 තදෙනං විජ්ජතිති අත්ථො. එස න සො පබ්බජති, වෙතොසමාධිං චූසති,
 පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සතිති එතෙසුපි පදෙසු. “යානං බො පනෙතං හික්ඛවෙ, විජ්ජති,

යං අඤ්ඤතරො සත්තො” ති හි ඉමානි පදානි “පබ්බජති” තිආදීහිපි පදෙහි පච්චෙකං යොජෙතබ්බානි. න ගච්ඡති අගාරං, ගෙහං, අගාරස්ස හිතං ආගාරියං, කසිගොරක්කාදිකම්මං, තමෙත්ථ නත්ථිති අනාගාරියං, පබ්බජ්ජා, තෙනාහ “අගාරස්මා” තිආදි. ප-සද්දෙන විසිටියො වජ-සද්දො උපසඬකමනෙති චුත්තං “උපගච්ඡති” ති. පරත්ති පච්ඡා, අතිස්සං වා, අඤ්ඤං පුබ්බෙනිවාසන්තිපි අත්ථො. “න සරති” ති චුත්තෙයෙව අයමත්ථො ආපජ්ජතිති දස්සෙති “සරිතු” තිආදිනා. අපස්සන්තොති පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණෙන අපස්සනහෙතු, පස්සිතුං අසක්කොන්තො හුත්වාතිපි වට්ටති. මාන-සද්දො විය හි අන්ත-සද්දො ඉධ සාමත්ථියත්ථො. සදාභාවනොති සබ්බදා විජ්ජමානත්තා. ජරාවසෙනාපිති එත්ථ පි-සද්දෙන මරණවසෙනාපිති සම්පිණ්ඩෙති.

45. බිඬ්ඛාපදොසිනොති කත්තුවසෙන පදසිද්ධි, බිඬ්ඛාපදොසිකාති පන සකත්ථචුත්තිවසෙන, සද්දමනපෙක්ඛිත්වා පන අත්ථමෙව දස්සෙතුං. “බිඬ්ඛායා” තිආදි චුත්තං. “බිඬ්ඛාපදොසකා” ති වා වත්තබ්බෙ ඉ-කාරාගමවසෙන එවං චුත්තං. පදුස්සනං වා පදොසො, බිඬ්ඛාය පදොසො බිඬ්ඛාපදොසො, සො එතෙසන්ති බිඬ්ඛාපදොසිකා. “පදුස්සකාතිපි පාළිං ලිඛන්ති” ති අඤ්ඤතිකායිකානං පමාදලෙඛනං දස්සෙති. මහාවිහාරවාසිනිකායිකානඤ්ඤි වාචනාමග්ගවසෙන අයං සංවණ්ණනා පවත්තා. අපිච තෙන පොත්ථකාරුළුභකාලෙ පමාදලෙඛං දස්සෙති. තම්පි හි පදත්ථසොධනාය අට්ඨකථාය සොධිතනියාමෙනෙව ගහෙතබ්බං, තෙනාහ “සා අට්ඨකථායං නත්ථි” ති. වෙලං අතික්කන්තං අතිවෙලං, තං. භාවනාපුංසකඤ්ඤෙතං, තෙනාහ “අතිවිර” ති, ආභාරුපභොගකාලං අතික්කම්ත්වාති චුත්තං හොති. රතිධම්ම-සද්දො හස්සබ්බිඬ්ඛා-සද්දෙහි පච්චෙකං යොජෙතබ්බො “හස්සබ්බිඬ්ඛාසු රතිධම්මො රමණසභාවො” ති. හසනං හස්සො, කෙළිහස්සො. ඛෙඩනං කීළනං බිඬ්ඛා, කායිකවාචසිකකීළා. අනුයොගවසෙන තංසමාපන්නාති දස්සෙන්නො ආහ “හස්සරතිධම්මඤ්ඤෙවා” තිආදි. කීළා යෙසං තෙ කෙළිනො, තෙසං හස්සො තථා. කීළාහස්සපයොගෙන උප්පජ්ජනකසුඛඤ්ඤෙත්ථ කෙළිහස්සසුඛං. තදවසිට්ඨකීළාපයොගෙන උප්පජ්ජනකං කායිකවාචසිකකීළාසුඛං.

“තෙ කිරා” තිආදි විත්ථාරදස්සනං. කිර-සද්දො හෙත්ථ විත්ථාරජොතකොයෙව, න තු අනුස්සවනාරුචියාදිජොතකො තථායෙව පාළියං, අට්ඨකථාසු ව චුත්තත්තා. සිරිවිභවෙනාති සරිරසොහග්ගාදිසිරියා, පරිවාරාදිසම්පත්තියා ව. නක්ඛත්තන්ති ඡණං. යෙභුයොන හි නක්ඛත්තයොගෙන කතත්තා තථායොගො වා හොතු, මා වා, නක්ඛත්තම්චිච්චෙව චුච්චති. ආහාරන්ති එත්ථ කො දෙවානමාහාරො, කා ව තෙසමාහාරවෙලාති? සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධාහාරො. ද්වාදසපාපධම්මවිග්ඝාතෙන හි සුඛස්ස ධාරණතො දෙවානං භොජනං “සුධා” ති චුච්චති. සා පන සෙනා සඬ්ඛුපමා අතුලාදස්සනා සුචි සුගන්ධා පියරූපා. යං සන්ධාය සුධාභොජනජාතකෙ චුත්තං –

“සඬ්ඛුපමං සෙන” මතුලාදස්සනං,

සුවිං සුගන්ධං පියරූප'මබ්භුතං;
අදිට්ඨපුබ්බං මම ජාතු චක්ඛුහි,
කා දෙවතා පාණිසු කිං සුධො'දහී''ති. (ජා. 2.21.227);

“භුත්තා ච සා ද්වාදසහන්ති පාපකෙ,
බුද්දං පිපාසං අරතිං දරක්ඛමං;
කොඬුපනාහඤ්ච විවාදපෙසුණං,
සීතුණ්හ තන්දිඤ්ච රසුත්තමං ඉද්''න්ති ච. (ජා. 2.21.229);

සා ච හෙට්ඨිමෙහි හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං උපරිමානං පණිතතමා හොති, තං
යථාසකං පරිමිතදිවසවසෙන දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙච්චි පන වදන්ති
“බ්ලාරපදප්පමාණං සුධාහාරං තෙ භුඤ්ජන්ති, සො ජීවිහාය යපිතමත්තො යාච
කෙසග්ගනබග්ගා කායං ඵරති, යථාසකං ගණිතදිවසවසෙන සත්ත දිවසෙ
යාපනසමත්ථො හොති''ති. කෙච්චාදෙ පනෙත්ථ බ්ලාරපද-සද්දො
සුවණ්ණසඬ්ඛාතස්ස සඬ්ඛායාපිසෙසස්ස වාචකො. පමාණතො පන
උදුම්බරඵලප්පමාණං, යං පාණිතලං කබලග්ගහන්තිපි වුව්වති. වුත්තඤ්චි
මධුකොසෙ -

“පාණිරක්ඛො පිචු වාපි, සුවණ්ණකමුදුම්බරං;
බ්ලාරපදකං පාණි-තලං තං කබලග්ගහ''න්ති.

“තිරන්තරං බාදන්තාපි පිවන්තාපි''ති ඉදං පරිකප්පනාවසෙන වුත්තං, න පන
ඵචං නියමවසෙන තථා බාදනපිවනානමනියමභාවතො. කම්මජතෙජස්ස
බලවහාවො උළාරපුඤ්ඤනිබ්බත්තත්තා, උළාරගරුසිනිද්ධසුධාහාරජීරණතො ච.
කරජකායස්ස මන්දභාවො පන සුබ්බමාලභාවතො. තෙනෙව හි භගවා
ඉන්ද්‍රසාලගුහායං පකතිපථවියං පතිආතුං අසක්කොන්තං සක්කං දෙවරාජානං
“ඔළාරිකං කායං අධිට්ඨෙහී''ති අවොච. මනුස්සානං පන කම්මජතෙජස්ස
මන්දභාවො, කරජකායස්ස බලවහාවො ච වුත්තවිපරිතෙන වෙදිතබ්බො.
කරජකායොති ඵත්ථ කො වුව්වති සරීරං, තත්ථ පවත්තො. රජො කරජො, කිං තං?
සුක්කසොණිතං. තඤ්චි “රාගො රජො න ච පන රෙණු වුව්වති''ති (මහානි. 209;
වුළුති. 74) ඵචං වුත්තරාගරජඵලත්තා සරීරවාචකෙන ක-සද්දෙන විසෙසෙත්වා
කාරණවොහාරෙන “කරජො''ති වුව්වති. තෙන සුක්කසොණිතසඬ්ඛාතෙන
කරජෙන සම්භූතො කායො කරජකායොති ආචරියා. තථා හි කායො
මාතාපෙත්තිකසම්භවොති වුත්තො. මහාඅස්සපුරසුත්තන්තට්ඨකායං පන “කරියති
ගබ්භාසයෙ බිපියතීති කරො, සම්භවො, කරතො ජාතොති කරජො,
මාතාපෙත්තිකසම්භවොති අත්ථො. මාතුආදීනං සණ්ඨාපනාවසෙන කරතො
හත්ථතො ජාතොති කරජොති අපරෙ. උභයථාපි කරජකායන්ති
චතුසන්තතිරූපමාහා''ති වුත්තං. කරොති පුත්තෙ නිබ්බත්තෙතීති කරො,
සුක්කසොණිතං, තෙන ජාතො කරජොතිපි වදන්ති. තථා අසම්භූතොපි ච දෙවාදීනං
කායො තබ්බොහාරෙන “කරජකායො''ති වුව්වති යථා “පුතිකායො,

ජරසිඬිගාලො’’ති. කෙසන්ති මනුස්සානං. අවිජ්ජාගු නාම පසන්නා අකසටා යාගු. වත්ථුන්ති කරජකායං. එකං ආහාරවෙලන්ති එකදිවසමත්තං, කෙසඤ්චි මනෙන පන සත්තාහං.

එවං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ව දස්සෙත්වා උපමාවසෙනපි තමාවිකරොන්තො “යථා නාමා”තිආදිමාහ. තත්තපාසාණෙන අවිචුණ්හපාසාණෙන. රත්තසෙනපද්‍යමතො අවසිට්ඨං උජ්ජලං. අකථායන්ති මහාඅට්ඨකථායං. අවිසෙසෙනාති “දෙවාන”න්ති අවිසෙසෙන, දෙවානං කම්මජතෙජො බලවා හොති, කරජං මන්දන්ති වා කම්මජතෙජකරජකායානං බලවමන්දනාසඬිබාන කාරණසාමඤ්ඤෙන. තදෙනඤ්ඤි කාරණං සබ්බෙසම්පි දෙවානං සමානමෙව, තස්මා සබ්බෙසි දෙවා ගහෙනබ්බාති චුත්තං හොති. කබලීකාරභූතං සුධාහාරං උපනිස්සාය ජීවන්තිති කබලීකාරාහාරූපජීවිනො. කෙච්ඡි අභයගිරිවාසිනො. “බ්බිඬාපදුස්සනමත්තෙනෙව හෙතෙ බ්බිඬාපදොසිකාති චුත්තා”ති අයං පාඨො “තෙයෙව වචන්තිති වෙදිතබ්බා”ති එතස්සානන්තරෙ පඨිතබ්බො තදනුසන්ධිකත්තා. අයඤ්ඤෙත්ථානුසන්ධි – යදි සබ්බෙසි එවං කරොන්තා කාමාවචරදෙවා වචෙය්‍යුං, අථ කස්මා “බ්බිඬාපදොසිකා”ති නාමවිසෙසෙන හගවතා චුත්තාති? විචාරණාය එවමාහාති, එතෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති “සබ්බෙසි දෙවා එවං වචන්තාපි බ්බිඬාය පදුස්සනසභාවමත්තං පති නාමවිසෙසෙන තථා චුත්තා”ති. යදෙකෙ වදෙය්‍යුං “කෙච්චාදපතිට්ඨාපකොයං පාඨො”ති, තදයුත්තමෙව ඉති-සද්දන්තරිකත්තා, අන්තෙ ව තස්ස අවිජ්ජමානත්තා. අත්ථිකෙහි පන තස්ස කෙච්චාදසමවරොධනං අන්තෙ ඉතිසද්දො යොජෙතබ්බොති.

47-48. මනොපදොසිනොති කත්තුචසෙන පදසිද්ධි, මනොපදොසිකාති ව සකත්ථචුත්තිවසෙන, අත්ථමත්තං පන දස්සෙතුං “මනොනා”තිආදි චුත්තං. “මනොපදොසකා”ති වා වත්තබ්බෙ ඉ-කාරාගමවසෙන එවං චුත්තං. මනොනාති ඉස්සාපකතත්තා පද්‍යට්ඨෙන මනසා. අපරො නයො – උසුයනවසෙන මනසා පදොසො මනොපදොසො, විනාසභූතො සො එතෙසමත්ථිති මනොපදොසිකාති. “තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤමිහි පද්‍යට්ඨවිත්තා කිලන්තකායා කිලන්තවිත්තා තෙ දෙවා තම්හා කායා වචන්ති”ති වචනතො “එතෙ වාතුමහාරාජිකා”ති ආහ. මනෙන පදුස්සනමත්තෙනෙව හෙතෙ මනොපදොසිකාති චුත්තා. “තෙසු කිරා”තිආදි විත්ථාරො. රථෙන වීථිං පටිපජ්ජන්ති උපලක්ඛණමත්තං අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤත්ථාපි පටිපජ්ජනසම්භවතො. එතන්ති අත්තතො සම්පත්තිං. උද්ධුමාතො වියාති පිතියා කරණභූතාය උන්තතො විය. හිජ්ජමාතො වියාති තාය හිජ්ජන්තො විය, පිතියා වා කත්තුභූතාය හඤ්ජිතො විය. කුද්ධා නාම සුවිජානනා හොන්ති, තස්මා කුද්ධභාවමස්ස ඤ්ඤත්වාති අත්ථො.

අකුද්ධො රක්ඛන්ති කුද්ධස්ස සො කොධො ඉතරස්මිං අකුජ්ඣන්තෙ අනුපාදානො වෙච එකචාරමත්තං උජ්ජත්තියා අනාසෙවතො ව හුත්වා වාවෙතුං න සක්කොති, උදකන්තං පත්වා අග්ගි විය නිබ්බායති, තස්මා අකුද්ධො ඉතරං වචනතො රක්ඛති. උභොසු පන කුද්ධෙසු හියොයා හියොයා අඤ්ඤමඤ්ඤමිහි

පරිවච්ඡින්නවසෙන තිබිණසමුදාලාරො නිස්සයදහනරසො කොධො උප්පජ්ජමානො
 හදයවත්ථුං නිදහන්තො අව්වන්තසුබ්බමාලකරජකායං විනාසෙති, තතො සකලොපි
 අත්තභාවො අන්තරධායති, තමත්ථං දස්සෙතුමාහ “උභොසු පනා”තිආදි. තථා වාහ
 පාළියං “තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤමිහි පදුට්ඨවිත්තා කිලන්තකායා කිලන්තවිත්තා තෙ
 දෙවා තම්භා කායා වචන්ති”ති. එකස්ස කොධො ඉතරස්ස පච්චයො භොති, තස්සපි
 කොධො ඉතරස්ස පච්චයො භොතීති එත්ථ කොධස්ස හියොයා හියොයා පරිවච්ඡින්නාය
 එව පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො, න වචනාය නිස්සයදහනරසෙන අත්තනොයෙව
 කොධෙන හදයවත්ථුං නිදහන්තෙන අව්වන්තසුබ්බමාලස්ස කරජකායස්ස වචනතො.
 කන්දන්තානංයෙව ඔරොධානන්ති අනාදරත්ථෙ සාම්චචනං. අයමෙත්ථ ධම්මතාති
 අයං තෙසං කරජකායමන්දනය, තථාඋප්පජ්ජනකස්ස ව කොධස්ස බලවතාය
 යානසො වචනභාවො එතෙසු දෙවෙසු රූපාරූපධම්මානං ධම්මනියාමො සභාවොති
 අත්ථො.

49-52. වක්ඛාදීනං හෙදං පස්සතීති විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ

විකාරාපත්තිදස්සනතො, අන්තෙ ව අදස්සනුපගමනතො විනාසං පස්සති
 ඔලාරිකත්තා රූපධම්මහෙදස්ස. පච්චයං දත්ථාති අනන්තරපච්චයාදිවසෙන
 පච්චයසත්තිං දත්ථා, පච්චයො හුත්ථාති චුත්තං භොති, තස්මා න පස්සතීති
 සම්බන්ධො, බලවතරම්පි සමානං ඉමිනා කාරණෙන න පස්සතීති අධිප්පායො.
 බලවතරන්ති ව විත්තස්ස ලහුතරහෙදං සන්ධාය චුත්තං. තථා හි එකස්මිං රූපෙ
 ධරන්තෙයෙව සොළස විත්තාති හිජ්ජන්ති. විත්තස්ස හෙදං න පස්සතීති එත්ථ
 බණ බණ හිජ්ජන්තම්පි විත්තං පරස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙනෙව හිජ්ජති,
 තස්මා පුරිමවිත්තස්ස අභාවං පටිච්ඡාදෙන්වා විය පච්ඡිමවිත්තස්ස උප්පත්තිතො
 භාවපක්ඛො බලවතරො පාකටොව භොති, න අභාවපක්ඛොති ඉදං කාරණං
 දස්සෙතුං “විත්තං පනා”තිආදි චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අයඤ්චත්ථො
 අලාභවක්කතිදස්සනෙන දීපෙතබ්බො. යස්මා පන තක්කිවාදී නානත්තනයස්ස
 දුරවධානතාය, එකත්තනයස්ස ව මිච්ඡාගහිතත්තා “යදෙවිදං විඤ්ඤාණං සබ්බදාපි
 එවරූපෙන පවත්ති, අයං මෙ අත්තා නිව්චො”තිආදිනා අභිනිවෙසං ජනෙසි,
 තස්මා තමත්ථං “සො තං අපස්සන්තො”තිආදිනා සහ උපමාය විභාවෙති.

අත්තානන්තවාදවණ්ණනා

53. අත්තානන්තසහවරිතො වාදො අත්තානන්තො යථා “කුන්තා
 පවරන්ති”ති, අත්තානන්තසන්නිස්සයො වා යථා “මඤ්චා උක්කුට්ඨිං
 කරොන්ති”ති, සො එතෙසන්ති අත්තානන්තිකාති අත්ථං දස්සෙතුං
 “අත්තානන්තවාදා”ති චුත්තං. චුත්තනයෙන අත්තානන්තසහවරිතො,
 තන්තිස්සයො වා, අත්තානන්තෙසු වා පවත්තො වාදො එතෙසන්ති
 අත්තානන්තවාදා. ඉදාති “අත්තවා අයං ලොකො”තිආදිනා වක්ඛමානපාඨානුරූපං
 අත්ථං විහජන්තො “අත්තං වා”තිආදිමාහ. අමති ගච්ඡති භාවො ඔසානමෙත්ථාති හි
 අත්තො, මරියාදා, තජ්ජට්ඨෙධනෙන අනන්තො. අත්තො ව අනන්තො ව
 අත්තානන්තො ව නෙවන්තනානන්තො ව අත්තානන්තො ත්වෙව චුත්තො

සාමඤ්ඤාදිදේශසෙන, එකසෙසෙනවා “නාමරූපපච්චයා සලායතන” න්තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1) විය. චතුත්ථපදඤ්ඤාත්ථ තතියපදෙන සමානත්ථන්ති අන්තානන්තපදෙනෙව යථාචුත්තනයද්වයෙන චතුධා අත්ථො විඤ්ඤායති. කස්ස පනායං අන්තානන්තොති? ලොකීයති සංසාරනිස්සරණත්ථිකෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි අවපස්සියති, ලොකීයන්ති වා එත්ථ තෙහි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි, තඛ්ඛිපාකො වාති “ලොකො” ති සඬ්ඛං ගතස්ස අත්තනො. තෙනාහ පාළියං “අන්තානන්තං ලොකස්ස පඤ්ඤාපෙත්ති” ති. කො පනෙසො අත්තාති? ඤානවිසයභූතං කසිණනිමිත්තං. අයඤ්ඤි දිට්ඨිගතිකො පටිභාගනිමිත්තං චක්කවාලපරියන්තං, අපරියන්තං වා වඬ්ඪනවසෙන, තදනුස්සවාදිවසෙන ච තත්ථ ලොකසඤ්ඤී විහරති, තථා ච අට්ඨකථායං චක්ඛති “තං ‘ලොකො’ ති ගහෙත්වා” ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.54-60) කෙවි පන වදන්ති “ඤානං, තංසම්පයුත්තධම්මා ච ඉධ අත්තා, ලොකොති ච ගහිතා” ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති.

එත්ථාහ – යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණමිපි වාදීනං අන්තානන්තිකත්තං අන්තඤ්ච අනන්තඤ්ච අන්තානන්තඤ්ච ආරඬ්භ පචත්තවාදත්තා, පච්ඡිමස්ස පන තක්කිකස්ස තදුහයපටිසෙධනවසෙන පචත්තවාදත්තා කථං අන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුහයපටිසෙධනවසෙන පචත්තවාදත්තා එව. අන්තානන්තපටිසෙධනවාදොපි හි සො අන්තානන්තවිසයොයෙව තමාරඬ්භ පචත්තත්තා. එතදත්ථමෙව හි සන්ධාය අට්ඨකථායං “අන්තං වා අන්තන්තං වා අන්තානන්තං වා නෙවන්තානානන්තං වා ආරඬ්භ පචත්තවාදා” ති චුත්තං. අථ වා යථා තතියවාදෙ දෙසපහෙදවසෙන එකස්සෙව ලොකස්ස අන්තවතා, අනන්තවතා ච සම්භවති, එවමෙත්ථ තක්කිවාදෙපි කාලපහෙදවසෙන එකස්සෙව තදුහයසම්භවතො අඤ්ඤමඤ්ඤපටිසෙධෙන තදුහයඤ්ඤෙව චුච්චති, ද්වින්නමිපි ච පටිසෙධානං පරියුදාසතා. කථං? අන්තවත්තපටිසෙධෙන හි අනන්තවා චුච්චති, අනන්තවත්තපටිසෙධෙන ච අන්තවා. ද්විපටිසෙධො හි පකතියත්ථඤාපකො. ඉති පටිසෙධනවසෙන අන්තානන්තසඬ්ඛාතස්ස උභයස්ස චුත්තත්තා යුත්තොයෙව තඛ්ඛිසයස්ස පච්ඡිමස්සාපි අන්තානන්තිකභාවොති. යදෙවං සො අන්තානන්තිකවාදභාවතො තතියවාදසමවරොධෙයෙව සියාති? න, කාලපහෙදස්ස අධිප්පෙතත්තා. දෙසපහෙදවසෙන හි අන්තානන්තිකො තතියවාදී විය පච්ඡිමොපි තක්කිකො කාලපහෙදවසෙන අන්තානන්තිකො භොති. කථං? යස්මා අයං ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා අනන්තො කදා චි සක්ඛිදිට්ඨොති අධිගතවිසෙසෙහි මහෙසිහි අනුසුයාති, තස්මා නෙවන්තවා. යස්මා පනායං අන්තවා කදාචි, සක්ඛිදිට්ඨොති තෙහියෙව අනුසුයාති, තස්මා නානන්තවාති. අයං තක්කිකො අවඬ්ඪිතභාවපුඬ්ඛකත්තා පටිභාගනිමිත්තානං වඬ්ඪිතභාවස්ස උභයථා ලඬ්භමානස්ස පරිකප්පිතස්ස අත්තනො අප්පච්චක්ඛකාරිතාය අනුස්සවාදිමත්තෙ යත්වා වඬ්ඪිතකාලවසෙන “නෙවන්තවා” ති පටික්ඛිපති, අවඬ්ඪිතකාලවසෙන පන “නානන්තවා” ති, න පන අන්තතානන්තතානං අච්චන්තමභාවෙන යථා තං “නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා” ති. යථා වානුස්සුතිකතක්කිනො, එවං ජාතිස්සරතක්කිආදීනමිපි වසෙන යථාසම්භවං යොජෙතඬ්ඛං.

කෙවි පන යදි පනායං අත්තා අන්තවා, එවං සති දුරදෙසෙ
 උපපජ්ජනානුස්සරණාදිකිව්වනිබ්බත්ති න සියා. අථ අනන්තවා, එවඤ්ච ඉධ
 ධීතස්සෙව දෙවලොකනිරයාදීසු සුඛදුක්ඛානුභවනං සියා. සචෙ පන අන්තවා චෙව
 අනන්තවා ච, එවමිපි තදුභයදොසසමායොගො සියා. තස්මා “අන්තවා,
 අනන්තවා”ති ච අඛ්‍යාකරණීයො අත්තාති එවං තක්කනවසෙන
 චතුත්ථවාදප්පවත්තිං චණ්ණෙනති. යදි පනෙස චුත්තනයෙන අත්තානන්තිකො
 භවෙය්‍ය, අථ කස්මා “යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා එවමාහංසු ‘අන්තවා අයං ලොකො
 පරිවට්ඨමො’ති, තෙසං මුසා”තිආදිනා (දී. නි. 1.57) තස්ස පුරිමවාදත්තයපටික්ඛෙපො
 චුත්තොති? පුරිමවාදත්තයස්ස තෙන යථාධිප්පෙතප්පකාරවිලක්ඛණභාවතො.
 තෙනෙව හි කාරණෙන තථා පටික්ඛෙපො චුත්තො, න පන තස්ස
 අත්තානන්තිකත්තභාවෙන, න ච පරියන්තරහිතදිට්ඨිවාචාහි පටික්ඛෙපෙන,
 අවස්සඤ්චෙන. එවමෙව ඤාතබ්බං. අඤ්ඤථා භෙස අමරාවික්ඛෙපපක්ඛඤ්ඤෙව
 භජෙය්‍ය චතුත්ථවාදො. න හි අන්තතාඅනන්තතාතදුභයවිනිමුත්තො අත්තතො
 පකාරො අත්ථි, තක්කිවාදී ච යුත්තිමග්ගකොයෙව. කාලභෙදවසෙන ච එකස්මිමිපි
 ලොකෙ තදුභයං නො න යුජ්ජති. භවතු තාව පච්ඡිමවාදීද්වයස්ස
 අත්තානන්තිකභාවො යුත්තො අත්තානන්තානං වසෙන උභයවිසයත්තා තෙසං
 වාදස්ස. කථං පන පුරිමවාදීද්වයස්ස පච්චෙකං අත්තානන්තිකභාවො යුත්තො සියා
 එකෙකවිසයත්තා තෙසං වාදස්සාති? චුච්චතෙ – සමුදායෙ පවත්තමාන-සද්දස්ස
 අවයවෙපි උපචාරචුත්තිතො. සමුදිතෙසු හි අත්තානන්තවාදීසු පවත්තමානො
 අත්තානන්ති ක-සද්දො තත්ථ නිරුල්භතාය තදවයවෙසුපි පච්චෙකං.
 අත්තානන්තිකවාදීසු පවත්තති යථා “අරුපජ්ඣානෙසු පච්චෙකං
 අට්ඨවිමොක්ඛපරියායො”, යථා ච “ලොකෙ සත්තාසයො”ති. අථ වා
 අහිනිවෙසතො පුරිමකාලෙ පවත්තවිතක්කවසෙන අයං තත්ථ වොහාරො කතො.
 තෙසඤ්ඤි දිට්ඨිගතිකානං තථාරූපවෙනොසමාධිසමධිගමනො පුබ්බකාලෙ
 “අන්තවා නු ඛො අයං ලොකො, උදාහු අනන්තවා”ති උභයාකාරාවලම්භිනො
 විතක්කස්ස වසෙන නිරුල්භො අත්තානන්තිකභාවො පච්ඡා විසෙසලාභෙන තෙසු
 අත්තානන්තවාදෙසු එකස්සෙව වාදස්ස සඬගභෙ උප්පන්නෙපි පුරිමසිද්ධරුල්භියා
 වොහාරියති යථා “සබ්බෙ සත්තා මරණධම්මා”තිආදීසු (සං. නි. 1.133) අරහති
 සත්තපරියායො, යථා ච භවන්තරගතෙපි මණ්ඩුකාදිවොහාරොති.

54-60. පටිභාගනිමිත්තවච්ඡිදායා හෙට්ඨා, උපරි, තිරියඤ්ච
 චක්කවාළපරියන්තගතාගතවසෙන අත්තානන්තභාවොති දස්සෙතුං.
 “පටිභාගනිමිත්ත”න්තිආදි චුත්තං. න්ති පටිභාගනිමිත්තං. උද්ධමධො අවච්ඡෙත්වා
 තිරියං වච්ඡෙත්වාති එත්ථාපි “චක්කවාළපරියන්තං කත්වා”ති අධිකාරවසෙන
 යොජෙතබ්බං. චුත්තනයෙනාති “තක්කයතීති තක්කි”තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34)
 සද්දතො, “චතුබ්බධො තක්කි”තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34) අත්ථතො ච
 සස්සතවාදෙ චුත්තනයෙන. දිට්ඨපුබ්බානුසාරෙනාති දස්සනභූතෙන විඤ්ඤාණෙන
 උපලද්ධපුබ්බස්ස අත්තවන්තාදිනො අනුස්සරණෙන, එවඤ්ච කත්වා
 අනුස්සුතිතක්කිසුද්ධතක්කිනම්පි ඉධ සඬගභො සිද්ධො භොති. අථ වා
 දිට්ඨග්ගභණෙනෙව “නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා”තිආදීසු (දී. නි. 1.10, 194) විය

සුතාදීනම්පි ගහිතභාවො වෙදිතබ්බො. “අන්තවා” තිආදිනා ඉච්ඡිතස්ස අන්තනො සබ්බදාභාවපරාමසනවසෙනෙව ඉමෙසං වාදානං පවත්තනනො සස්සතදිට්ඨිසඬගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි වක්ඛති “සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො” ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98).

අමරාවික්ඛෙපවාදවණ්ණනා

61. න මරතීති “එවමෙවා” ති සන්තිට්ඨානාභාවෙන න උපච්ඡිජ්ජති, අනෙකන්තිකායෙව භොතීති චුත්තං භොති. පරියන්තරහිතාති ඔසානවිගතා, අනිට්ඨඬගතාති අත්ථො. විවිධොති “එවමිපි මෙ නො” තිආදිනා නානස්පකාරො. ඛෙපොති සකවාදෙන පරවාදානං බිපනං. කො පනෙසො අමරාවික්ඛෙපොති? තථාපවත්තො දිට්ඨිජ්ජධානො තාදිසාය වාචාය සමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදොයෙව. අමරාය දිට්ඨියා, වාචාය ව වික්ඛිපන්ති, විවිධමපනෙන්තිති වා අමරාවික්ඛෙපිනො, තෙයෙව “අමරාවික්ඛෙපිකා” තිපි යුජ්ජති. “මච්ඡාති” චචෙව අවත්වා “එකා” ති වදන්තො මච්ඡාතිවිසෙසො එසොති දස්සෙති. ඉතො විතො ව සන්ධාවති එකස්මිං සභාවෙ අනවට්ඨානතො. යථා ගාහං න උපගච්ඡති, තථා සන්ධාවනතො, එතෙන අමරාය වික්ඛෙපො තථා, සො වියාති අමරාවික්ඛෙපොති අත්ථමාහ “සා උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනාදිවසෙනා” තිආදිනා වික්ඛෙපපදත්ථෙන උපමිතත්තා. අයමෙව හි අත්ථො ආවරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි සාරත්ථදීපනියං (සාරත්ථ. ටී. 1. තනියසඬගිතිකථාවණ්ණනා) චුත්තො. අමරා විය වික්ඛෙපො අමරාවික්ඛෙපොති කෙවි. අථ වා අමරා විය වික්ඛිපන්තිති අමරාවික්ඛෙපිනො, තෙයෙව අමරාවික්ඛෙපිකා.

62. වික්ඛෙපවාදිනො උත්තරිමනුස්සධම්මෙ, අබ්‍යාකතධම්මෙ ව (අකුසලධම්මෙපි දී. නි. ටී. 1.62) සභාවහෙදවසෙන පටිච්ඡික්ඛිතුං ඤාණං නත්ථීති කුසලාකුසලපදානං කුසලාකුසලකම්මපථවසෙනෙව අත්ථො චුත්තො. විසානො විහෙසා කායිකදුක්ඛං “විජ්ජපිසාරුජ්ජපත්තියා” ති දොමනස්සස්ස හෙතුභාවෙන වචනතො, තෙනාහ “දුක්ඛං භවෙය්‍යා” ති. මුසාවාදෙති නිමිත්තෙ භුම්මවචනං, නිස්සක්කත්ථෙ වා. මුසාවාදහෙතු, මුසාවාදතො වා ඔත්තස්පෙන චෙව හිරියා වාති අත්ථො. කිදිසං අමරාවික්ඛෙපමාපජ්ජතීති ආහ “අපරියන්තවික්ඛෙප” න්ති, තෙන අමරාසදිසවික්ඛෙපසඬබ්‍යාතං දුතියනයං නිවත්තෙති. යථාචුත්තෙ හි නයද්වයෙ පට්ඨමනායවසෙනායමත්ථො දස්සිතො, දුතියනයවසෙන පන අමරාසදිසවික්ඛෙපං දස්සෙතුං “ඉදං කුසලන්ති පුට්ඨො” තිආදිවචනං වක්ඛති.

“එවන්තිපි මෙ නො” ති යං තයා පුට්ඨං, තං එවන්තිපි මෙ ලද්ධි නො භොතීති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ යථාරහං. අනියම්තවික්ඛෙපොති සස්සතාදීසු එකස්මිම්පි පකාරෙ අට්ඨත්වා වික්ඛෙපකරණං, පරවාදිනා යස්මිං කිස්මිඤ්චි පකාරෙ පුච්ඡිතෙ තස්ස පටික්ඛෙපවික්ඛෙපොති චුත්තං භොති. අථ වා අපරියන්තවික්ඛෙපදස්සනංයෙව අට්ඨකථායං කතං “එවන්තිපි මෙ නොති අනියම්තවික්ඛෙපො” තිආදිනා, “ඉදං කුසලන්ති වා අකුසලන්ති වා

පුටියෝ” තිආදිනා ව. “එවන්තිපි මෙ නො” තිආදිනා හි අනියමෙන්වා, නියමෙන්වා ව සස්සතෙකව්වසස්සතුච්ඡෙදනක්කීවාදානං පටිසෙධනෙන තං තං වාදං පටික්ඛිපතෙව අපරියන්තවික්ඛෙපවාදත්තා. “අමරාවික්ඛෙපිනො” ති දස්සෙන්වා අත්තනා පන අනවට්ඨිතවාදත්තා න කිස්මිඤ්චි පක්ඛෙ අවතිට්ඨතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “සයං පන ඉදං...පෙ.... න බ්‍යාකරොති” ති ආහ. ඉදානි කුසලාදීනං අබ්‍යාකරණෙන තදෙව අනවට්ඨානං විභාවෙති “ඉදං කුසලන්ති පුටියෝ” තිආදිනා. තෙනෙවාහ “එකස්මිම්පි පක්ඛෙ න තිට්ඨතී” ති. කිං නො නොති තෙ ලද්ධිති නෙව න භොතීති තව ලද්ධි භොති කිත්ති අත්ථො. නො නොතිපි මෙ නොති නෙව න භොතීතිපි මෙ ලද්ධි නො භොති.

63. අත්තනො පණ්ඩිතභාවවිසයානඤ්ඤෙව රාගාදීනං වසෙන යොජනං කාතුං “අජානන්තොපි” තිආදිමාහ. සහසාති අනුපධාරෙත්වා වෙගෙන. “හදුමුඛාති පණ්ඩිතානං සමුදාවිණ්ණමාලපනං, සුන්දරමුඛාති අත්ථො. තත්ථාති තස්මිං බ්‍යාකරණෙ, නිමිත්තෙ වෙතං භුම්මං. ඡන්දරාගපදානං සමානත්ථභාවෙපි විකප්පනජොතකෙන වා-සද්දෙන යොග්‍යත්තා ගොඛලිඛද්දාදිනායෙන හින්තත්ථතාව යුත්තාති ආහ “ඡන්දො දුඛිඛලරාගො, රාගො ඛලවරාගො” ති. දොසපටිසෙසුපි එසෙව නයො. එත්තකම්පි නාමාති එත්ථ අපි-සද්දො සම්පිණ්ඩනෙ වත්තති, නාම-සද්දො ගරභායං. න කෙවලං ඉතො උත්තරිතරමෙව, අථ බො එත්තකම්පි න ජානාමි නාම, පගෙව තදුත්තරිජානනෙති අත්ථො. පරෙහි කතසක්කාරසමානවිසයානං පන රාගාදීනං වසෙන අයං යොජනා – කුසලාකුසලං යථාභූතං අපජානන්තොපි යෙසමහං සමවායෙන කුසලමෙව “කුසල” න්ති, අකුසලමෙව “අකුසල” න්ති ව බ්‍යාකරෙයාං, තෙසු තථා බ්‍යාකරණහෙතු “අභො වත රෙ පණ්ඩිතො” ති සක්කාරසම්මානං කරොන්තෙසු මම ඡන්දො වා රාගො වා අස්සාති. දොසපටිසෙසුපි චුත්තවිපරියායෙන යොජෙතඛිඛං. “තං මමස්ස උපාදානං, සො මමස්ස විසාතො” ති ඉදං අභිධම්මනායෙන (ධ. ස. 1219 ආදයො) යථාලාභවචනං යථාසම්භවං යොජෙතඛිඛන්ති ආහ “ඡන්දරාගද්වය” න්තිආදි. තණ්හාදිට්ඨියො එව හි “උපාදාන” න්ති අභිධම්මෙ චුත්තා (ධ. ස. 1219 ආදයො) ඉදානි සුත්තන්තනායෙන අවිසෙසයොජනං දස්සෙති “උභයම්පි වා” තිආදිනා. සුත්තන්තෙ හි දොසොපි “උපාදාන” න්ති චුත්තො “කොධුපාදානවිනිබන්ධා විසානං ආපජ්ජන්ති” තිආදිසු (දී. නි. ටී. 1.63) “උභයම්පි” ති ව අත්ථතො චුත්තං, න සද්දතො චතුත්තම්පි සද්දානමත්ථද්වයවාචකත්තා. දළ්භග්ගහණන්ති අමුඤ්චනග්ගහණං. පටිසොපි හි ආරම්මණං න මුඤ්චති උපනාහාදිවසෙන පවත්තනතො, ලොභස්සෙව උපාදානභාවෙන පාකටත්තා දොසස්සාපි උපාදානභාවං දස්සෙතුං ඉදං චුත්තං. විභනනං විහිංසනං විබාධනං. රාගොපි හි පරිලාභවසෙන සාරද්ධචුත්තිතාය නිස්සයං විභනති. “රාගො හී” තිආදිනා රාගදොසානං උපාදානභාවෙ විසෙසදස්සනමුඛෙන තදත්ථසමත්ථනං. විනාසෙතුකාමතාය ආරම්මණං ගණ්හාතීති සම්බන්ධො. ඉතීති තස්මා ගහණවිභනනතො.

64. පඩති සභාවධම්මෙ ජානාති, යථාසභාවං වා ගච්ඡතීති පණ්ඩා, සා යෙසං තෙ පණ්ඩිතාති අත්ථං දස්සෙති “පණ්ඩිවචෙනා” තිආදිනා. පණ්ඩිතස්ස භාවො

පණ්ඩිවිවං, පඤ්ඤා. යෙන හි ධම්මෙන පවත්තිනිමිත්තභූතෙන යුත්තො
 “පණ්ඩිතො” ති වුච්චති, සොයෙව ධම්මො පණ්ඩිවිවං. තෙන සුතචිත්තාමයපඤ්ඤා
 චුත්තා තාසමෙව විසයභාවතො. සමාපත්තිලාභිනො හි භාවනාමයපඤ්ඤා.
 “නිපුණා” ති ඉමිනා පන කම්මනිබ්බත්තං පටිසන්ධිපඤ්ඤාසඬ්ඛානං
 සාභාවිකඤාණං චුත්තන්ති ආහ “සණ්ඨසුමුඛද්ධිනො” ති. අත්ථන්තරන්ති
 අත්ථනානන්තං, අත්ථමෙව වා. “විඤ්ඤාතපරප්පවාදා” ති එතෙන කත-සද්දස්ස
 කිරියාසාමඤ්ඤවාචකත්තා “කතවිජ්ජො” ති ආදිසු විය කත-සද්දො
 ඤාණානුයුත්තතං වදන්ති දස්සෙති. “කතවාදපරිවයා” ති එතෙන පන
 “කතසිජ්ජො” ති ආදිසු විය සමුදාවිණ්ණවාදනං. උභින්නමන්තරා පන
 සමුච්චයද්වයෙන සාමඤ්ඤානිද්දෙසං, එකසෙසං වාති දට්ඨබ්බං. වාලවෙධිනං රූපං
 සභාවො විය රූපමෙතෙසන්ති වාලවෙධිරූපාති ආහ “වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා” ති.
 සතඨා භින්නස්ස වාලග්ගස්ස අංසුකොට්ඨෙධකධනුග්ගහසදිසාති අත්ථො.
 තාදිසොයෙව හි “වාලවෙධි” ති අධිප්පෙතො. මඤ්ඤ-සද්දො උපමාජොතකොති
 චුත්තං “භින්නන්තා වියා” ති. පඤ්ඤාගතෙනාති පඤ්ඤාපහෙදෙන, පඤ්ඤාය එව
 වා. සමනුයුඤ්ජනා ලද්ධියා පුච්ඡා. සමනුගාහනා තංකාරණස්සාති දස්සෙති “කිං
 කුසල” ති ආදිනා. සමනුභාසනාපි ඔවාදවසෙන සමනුයුඤ්ජනායෙවාති ආහ
 “සමනුයුඤ්ජෙය්‍ය” ති. “න සම්පායෙය්‍ය” ති එත්ථ ද-කාරස්ස ය-කාරාදෙසනං,
 එය්‍ය-සද්දස්ස ව සාමත්ථියත්ථනං දස්සෙතුං “න සම්පාදෙය්‍ය” ති ආදි චුත්තං.

65-66. මන්දා අතික්ඛා පඤ්ඤා යස්සාති මන්දපඤ්ඤො, තෙනාහ
 “අපඤ්ඤස්සෙවෙනං නාම” ති. “මොහමුහො” ති චත්තබ්බෙ හ-කාරලොපෙන
 “මොමුහො” ති චුත්තං, තඤ්ච අතිසයත්ථදීපකං පරියායද්වයස්ස
 අතිරෙකත්ථභාවතොති යථා “පදට්ඨාන” ති චුත්තං “අතිසම්මුල්ලො” ති. සිද්ධෙ
 හි සති පුනාරම්හො නියමාය වා හොති, අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා. යථා පුබ්බෙ
 කම්මුනා ආගතො, තථා ඉධාපීති තථාගතො, සත්තො. එත්ථ ව කාමං පුරිමානම්පි
 තිණ්ණං කුසලාදිධම්මසභාවානවබ්බොධතො අත්ථෙව මන්දභාවො, තෙසං පන
 අත්තනො කුසලාදිධම්මානවබ්බොධස්ස අවබ්බොධනතො විසෙසො අත්ථීති.
 පච්ඡිමොයෙව තදභාවතො මන්දමොමුහභාවෙන චුත්තො. නනු ව පච්ඡිමස්සාපි
 අත්තනො ධම්මානවබ්බොධස්ස අවබ්බොධො අත්ථීයෙව “අත්ථී පරො ලොකො” ති
 ඉති වෙ මෙ අස්ස, ‘අත්ථී පරො ලොකො’ ති ඉති තෙ නං ඛ්‍යාකරෙය්‍යං, එවන්තිපි
 මෙ නො” ති ආදිච්චනතොති? කිඤ්චාපි අත්ථී, න පන තස්ස පුරිමානං විය
 අපරිඤ්ඤාතධම්මඛ්‍යාකරණනිමිත්තමුසාවාදාදිභායනජිගුච්ඡනාකාරො අත්ථී, අථ
 බො මහාමුල්ලොයෙවාති තථාවෙස චුත්තො. අථ වා “එවන්තිපි මෙ නො” ති ආදිනා
 පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණත්ථං “අත්ථී පරො ලොකො” ති ඉති වෙ මං පුච්ඡස්සීති
 පුච්ඡායපනමෙව තෙන දස්සියති, න අත්තනො ධම්මානවබ්බොධාවබ්බොධොති
 අයමෙව විසෙසෙන “මන්දො මොමුහො” ති චුත්තො. තෙනෙව හි තථාවාදීනං
 සඤ්චයං බෙලට්ඨපුත්තං ආරබ්භ “අයඤ්ච ඉමෙසං සමණුභාග්මණානං සබ්බබාලො
 සබ්බමුල්ලො” ති (දී. නි. 1.181) චුත්තං. තත්ථ “අත්ථී පරො ලොකො” ති
 සස්සතදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. යදි හි දිට්ඨිගතිකො

සස්සතදස්සනවසෙන පුච්ඡෙය්‍යා, යදි ච සම්මාදිට්ඨිකො සම්මාදස්සනවසෙනාති ද්විධාපි අත්ථො වට්ඨති. “නත්ථි පරො ලොකො”ති නත්ථිකදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා, “අත්ථි ච නත්ථි ච පරො ලොකො”ති උච්ඡෙදදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා, “නෙවත්ථි න නත්ථි පරො ලොකො”ති චුත්තපකාරත්තයපටික්ඛෙපෙ සති පකාරන්තරස්ස අසම්භවතො අත්ථිතානත්ථිතාහි න චත්තබ්බාකාරො පරො ලොකොති වික්ඛෙපඤ්ඤෙව පුරක්ඛාරෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. සෙසවතුක්කත්තයෙපි චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුඤ්ඤසංඛාරත්තිකො විය හි කායසංඛාරත්තිකෙන පුරිමවතුක්කසංඛගහිතො එව අත්ථො සෙසවතුක්කත්තයෙන සත්තපරාමාසපුඤ්ඤාදිසඵලතාවොදනානායෙන (අත්තපරාමාසපුඤ්ඤාදිසඵලතාවොදනානායෙන දී. නි. ටී. 1.65, 66) සංඛගහිතො. එත්ථ හි තතියවතුක්කෙන පුඤ්ඤාදිකම්මසඵලතාය, සෙසවතුක්කත්තයෙන ච සත්තපරාමාසනාය වොදනානායො චුත්තොති දට්ඨබ්බං.

අමරාවික්ඛෙපිකො පන සස්සතාදීනං අත්තනො අරුච්චනතාය සබ්බත්ථ “එවන්තිපි මෙ නො”තිආදිනා වික්ඛෙපඤ්ඤෙව කරොති. තත්ථ “එවන්තිපි මෙ නො”තිආදි තත්ථ තත්ථ පුච්ඡිතාකාරපටිසෙධනවසෙන වික්ඛෙපාකාරදස්සනං. කස්මා පන වික්ඛෙපවාදිනො පටික්ඛෙපොව සබ්බත්ථ චුත්තො. නනු වික්ඛෙපපක්ඛස්ස “එවමෙව”න්ති අනුජානනම්පි වික්ඛෙපපක්ඛෙ අවට්ඨානතො යුත්තරුපං සියාති? න, තත්ථාපි තස්ස සම්මුල්භත්තා, පටික්ඛෙපවසෙනෙව ච වික්ඛෙපවාදස්ස පවත්තනතො. තථා හි සඤ්චයො ඛෙලට්ඨපුත්තො රඤ්ඤා අජාතසත්තුතා සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලං පුට්ඨො පරලොකත්ථිතාදීනං පටිසෙධනමුඛෙනෙව වික්ඛෙපං බ්‍යාකාසි.

එත්ථාහ – නනු වායං සබ්බොපි අමරාවික්ඛෙපිකො කුසලාදයො ධම්මෙ, පරලොකත්ථිතාදීනි ච යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො තත්ථ තත්ථ පඤ්භං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්ඛෙපනමත්තං ආපජ්ජති, අථ තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො සියා. න හි අචත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතත්ථමජානන්තස්ස වික්ඛෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? චුච්චතෙ – න භෙව බො පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා, අථ බො මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන. සස්සතාහිනිවෙසවසෙන හි මිච්ඡාහිනිවිට්ඨොයෙව පුග්ගලො මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ, පරලොකත්ථිතාදීනි ච යාථාවතො අප්පට්ඨුජ්ඣමානො අත්තනා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුමසක්කුණෙය්‍යතාය මුසාවාදහයෙන ච වික්ඛෙපමාපජ්ජති. තථා හි චක්ඛති “යාසං සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98) අථ වා පුඤ්ඤපාපානං, තබ්බිපාකානඤ්ච අනවබොධෙන, අසද්දහනෙන ච තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණමෙව සුන්දරන්ති ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අහිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙවෙසා එකා දිට්ඨි සත්තභවිගදිට්ඨි වියාති දට්ඨබ්බං. තථා ච චුත්තං “පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි වෙව වාචා” වාති (දී. නි. අට්ඨ. 1.61). යං පනෙතං චුත්තං “ඉමෙපි චත්තාරො පුබ්බෙ පචත්තධම්මානුසාරෙනෙව දිට්ඨියා

ගහිතත්තා පුබ්බන්තකප්පිකෙසු පව්ටියා''ති, තදෙනස්ස අමරාවික්ඛෙපවාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහවසෙනෙව චුත්තං. කථං පනස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහොති? උච්ඡේදවසෙන අනභිනිවෙසනතො. නත්ථි හි කොච්චි ධම්මානං යථාභූතවෙදී විවාදබහුලත්තා ලොකස්ස. ''එවමෙව''න්ති පන සද්දන්තරෙන ධම්මනිජ්ඣානනා අනාදිකාලිකා ලොකෙ, තස්මා සස්සතලෙසස්ස එත්ථ ලබ්භනතො සස්සතදිට්ඨියා එතස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො.

අධිච්චසමුප්පන්නවාදවණ්ණනා

67. අධිච්ච යදිච්ඡකං යං කිඤ්චි කාරණං කස්සචි බුද්ධිපුබ්බං විනා සමුප්පන්නොති අත්තලොකසඤ්ඤිතානං බන්ධානං
අධිච්චුප්පත්තිආකාරාරම්මණදස්සනං අධිච්චසමුප්පන්නං
තදාකාරසන්නිස්සයෙනෙව පවත්තිතො, තදාකාරසහවරිතතො ව යථා ''මඤ්චා ඝොසන්ති, කුන්තා පවරන්ති''ති, අධිච්චසමුප්පන්නදස්සනං වා අත්තපදලොපෙන අධිච්චසමුප්පන්නං යථා ''රූපහවො රූප''න්ති, ඉමමත්ථං සන්ධාය ''අධිච්චසමුප්පන්නො''තිආදි චුත්තං. අකාරණසමුප්පන්නන්ති කාරණමත්තරෙන යදිච්ඡකං සමුප්පන්නං.

68-73. අසඤ්ඤාසත්තාති එත්ථ එතං අසඤ්ඤාවචනන්ති අත්ථො.
දෙසනාසීසන්ති දෙසනාය ජෙට්ඨකං පධානභාවෙන ගහිතත්තා, තෙන සඤ්ඤං ධුරං කත්වා හගවතා අයං දෙසනා කතා, න පන තත්ථ අඤ්ඤෙසං අරූපධම්මානම්පි අත්ථිතායාති දස්සෙති, තෙනෙවාහ ''අචිත්තූප්පාදා''තිආදි. හගවා හි යථා ලොකුත්තරධම්මං දෙසෙන්නො සමාධිං, පඤ්ඤං වා ධුරං කත්වා දෙසෙති, එවං ලොකියධම්මං දෙසෙන්නො විත්තං, සඤ්ඤං වා. තත්ථ ''යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඤානං භාවෙති (ධ. ස. 277), පඤ්චඬගිකො සම්මාසමාධි (දී. නි. 3.355) පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, (දී. නි. 3.355; විහ. 804) පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා භොන්ති''ති, තථා ''යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං භොති, (ධ. ස. 1) කිං විත්තො ත්වං භික්ඛු (පාරා. 146, 180) මනොපුබ්බඬගමා ධම්මා, (ධ. ප. 1; නෙත්ති. 90; පෙට්කො. 83, 84) සන්ති භික්ඛවෙ, සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිතො, (දී. නි. 3.332, 341, 357; අ. නි. 7.44; අ. නි. 9.24; වුළුති. 83) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන''න්ති (දී. නි. 3.358) ව එවමාදීනි සුත්තාති එතස්සත්ථස්ස සාධකාති. තිත්ථං චුච්චති මිච්ඡාලද්ධි තත්ථෙව බාහුල්ලෙන පරිබ්භමනතො තරන්ති බාලා එත්ථාති කත්වා, තදෙව අනප්පකානමනත්ථානං තිත්ථියානඤ්ච සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙත, නිවාසට්ඨෙත වා ආයතනන්ති තිත්ථායතනං, තස්මිං, අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙති අත්ථො. තිත්ථියා හි උපපත්තිවිසෙසෙ විමුත්තිසඤ්ඤිතො, සඤ්ඤාවිරාගාවිරාගෙසු ආදීනවානිසංසදස්සාවිතො ව හුත්වා අසඤ්ඤසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා අක්ඛණභූමියං උපපජ්ජන්ති, න සාසනිකා, තෙන චුත්තං ''එකච්චො තිත්ථායතනෙ පබ්බජිත්වා''ති. වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වාති චතුත්ථෙ භූතකසිණෙ පට්ඨාදීනි තිණි ඤානාති නිබ්බත්තෙත්වා තතියජ්ඣානෙ විණ්ණවසි හුත්වා තතො චුට්ඨාය

චතුත්ථජ්ඣානාධිගමාය පරිකම්මං කත්වා, තෙනෙවාහ “චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා”ති.

කස්මා පනෙත්ථ වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං චුත්තන්ති? චුච්චතෙ – යථෙව හි රූපපටිභාගභූතෙසු කසිණවිසෙසෙසු රූපවිභාවනෙන රූපවිරාගභාවනාසංඛ්ඛාතො අරූපසමාපත්තිවිසෙසො සවිජ්ජරියති, එවං අපරිබ්ඛාත්තවිග්ගහතාය අරූපපටිභාගභූතෙ කසිණවිසෙසෙ අරූපවිභාවනෙන අරූපවිරාගභාවනාසංඛ්ඛාතො රූපසමාපත්තිවිසෙසො අධිගමියති, තස්මා එත්ථ “සඤ්ඤා රොගො සඤ්ඤා ගණ්ඨො”තිආදිනා, (ම. නි. 3.24) “ධි චිත්තං, ධිබ්බතෙ තං චිත්ත”න්තිආදිනා (දී. නි. ටී. 1.68-73) ව නයෙන අරූපපවත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, තදභාවෙ ව සන්තප්ඤ්ඤාභාවසන්තිට්ඨානෙන රූපසමාපත්තියා අභිසංඛරණං, රූපවිරාගභාවනා පන සද්ධිං උපවාරෙන අරූපසමාපත්තියො විසෙසෙන පට්ඨාප්පජ්ඣානං. යදි එවං “පරිච්ඡින්නාකාසකසිණෙපි”ති චත්තබ්බං. තස්සාපි හි අරූපපටිභාගතා උභිහතීති? චත්තබ්බමෙවෙතං කෙසඤ්චි, අවචනං පන පුබ්බාවරියෙහි අග්ගහිතභාවෙන. යථා හි රූපවිරාගභාවනා විරජ්ජනියධම්මභාවමත්තෙ පරිනිබ්බන්දා (විරජ්ජනියධම්ම භාවමත්තෙන පරිනිජ්ජන්තා දී. නි. ටී. 1.6-73) විරජ්ජනියධම්මපටිභාගභූතෙ ව විසයවිසෙසෙ පාතුහවති, එවං අරූපවිරාගභාවනාපිති චුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. තිත්ථියෙහෙව පන තස්සා සමාපත්තියා පටිපජ්ජිතබ්බතාය, තෙසඤ්ච විසයපදෙසනිමිත්තස්සෙව තස්ස ඥානස්ස පටිපත්තිතො තං කාරණං පස්සන්තෙහි පුබ්බාවරියෙහි චතුත්ථෙයෙව භූතකසිණෙ අරූපවිරාගභාවනාපරිකම්මං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්ච හියොයා – චණ්ණකසිණෙසු විය පුරිමභූතකසිණත්තයෙපි චණ්ණපටිච්ඡායාව පණ්ණත්තිආරම්මණං ඥානස්ස ලොකවොහාරානුරොධෙනෙව පවත්තිතො, එවඤ්ච කත්වා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.96) පට්ඨිකසිණස්ස ආදාසවන්දමණ්ඩලපමාවචනඤ්ච සමත්ථිතං භොති. චතුත්ථෙ පන භූතකසිණෙ භූතපටිච්ඡායා එව ඥානස්ස ගොචරභාවං ගවිජ්ජිති තස්සෙව අරූපපටිභාගතා යුත්තා, තස්මා වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

කථං පස්සතිති ආහ “චිත්තෙ සති”තිආදි. සන්තොති නිබ්බුතො, දිට්ඨධම්මනිබ්බානමෙතන්ති චුත්තං භොති. කාලං කත්වාති මරණං කත්වා, යො වා මනුස්සලොකෙ ජීවනකාලො උපත්ථම්භකපච්චයෙහි කරියති, තං කරිත්වාතිපි අත්ථො. අසඤ්ඤසත්තෙසු නිබ්බත්තතිති අසඤ්ඤසත්තසංඛ්ඛාතෙ සත්තනිකායෙ රූපපටිසන්ධිවසෙනෙව උපපජ්ජති, අඤ්ඤෙසු වා චක්කවාලෙසු තස්සා භූමියා අත්ථිතාය අනෙකවිධභාවං සන්ධාය පුට්ඨවචනනිද්දෙසොතිපි දට්ඨබ්බං. ඉධෙවාති පඤ්චවොකාරහවෙයෙව. තත්ථාති අසඤ්ඤිහවෙ. යදි රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව අසඤ්ඤිහවෙ පාතුහවති, කථං අරූපසන්තිස්සයෙන විනා තත්ථ රූපං පවත්තති, නනු සියා අරූපසන්තිස්සිතායෙව රූපක්ඛන්ධස්ස උප්පත්ති ඉධෙව පඤ්චවොකාරහවෙ තථා උප්පත්තියා අදස්සනතොති? නායමනුයොගො අඤ්ඤත්ථාපි අප්පට්ඨො, කථං පන රූපසන්තිස්සයෙන විනා අරූපධාතුයා අරූපං පවත්තති. ඉදම්පි හි තෙන සමානජාතියමෙව. කස්මා? ඉධෙව අදස්සනතො,

කථාකරු කථාකරුකරන විට රූපයානුරූප පවත්වන්නී. ඉදමිනි ව
 තංසභාවමෙව, කිං කාරණං? ඉධ අදස්සනතොයෙව. ඉති අඤ්ඤත්ථාපි තථා
 පවත්තිදස්සනතො, කිමෙනෙත අඤ්ඤතිදස්සනතො ඉධෙව අනුයොගෙන. අපිව
 යථා යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නිබ්බත්තිකාරණං රූපෙ අවිගතතණ්හං, තස්ස සහ
 රූපෙන සම්භවතො රූපං නිස්සාය පවත්ති රූපසාපෙක්ඛතාය කාරණස්ස. යස්ස පන
 නිබ්බත්තිකාරණං රූපෙ විගතතණ්හං, තස්ස චිතා රූපෙන පවත්ති
 රූපනිරූපෙක්ඛතාය කාරණස්ස, එවං යස්ස රූපප්පබන්ධස්ස නිබ්බත්තිකාරණං
 අරූපෙ විගතතණ්හං, තස්ස චිතා අරූපෙන පවත්ති අරූපනිරූපෙක්ඛතාය කාරණස්ස,
 එවං භාවනාබලාභාවතො පඤ්චවොකාරහවෙ රූපාරූපසම්භවො විය,
 භාවනාබලෙන චතුරවොකාරහවෙ අරූපස්සෙව සම්භවො විය ව. අසඤ්ඤිභවෙපි
 භාවනාබලෙන රූපස්සෙව සම්භවො දට්ඨබ්බොති.

කථං පන තත්ථ කෙවලො රූපප්පබන්ධො පච්චුප්පන්තපච්චයරහිතො
 විරකාලං පවත්තති පච්චෙතබ්බං, කිත්තකං වා කාලං පවත්තති වොදනං මනසි
 කත්වා “යථා නාමා”තිආදිමාහ. තෙන න කෙවලං ඉධ වෙව අඤ්ඤත්ථ ව චුත්තො
 ආගමොයෙව එතදත්ථඤාපනෙ, අථ බො අයං පනෙත්ථ යුත්තීති දස්සෙති.
 ජියාවෙගුක්ඛිත්තොති ධනුජියාය වෙගෙන බිපිතො. ඤානවෙගො නාම
 ඤානානුභාවො ඵලදානෙ සමත්ථතා. තත්තකමෙව කාලන්ති උක්කංසතො පඤ්ච
 මහාකප්පසතාති. තිට්ඨන්ති යථානිබ්බත්තඉරියාපට්ඨමෙව චිත්තකම්මරූපකසදිසා
 හුත්වා තිට්ඨන්ති. ඤානවෙගෙති අසඤ්ඤසමාපත්තිපරික්ඛිත්තෙ
 චතුත්ථජ්ඣානකම්මවෙගෙ, පඤ්චමජ්ඣානකම්මවෙගෙ වා. අන්තරධායතීති
 පච්චයනිරොධෙන නිරුජ්ඣති න පවත්තති. ඉධාති කාමාවචරහවෙති අත්ථො
 අඤ්ඤත්ථ තෙසමනුප්පත්තිතො. පටිසන්ධිසඤ්ඤාති පටිසන්ධිචිත්තප්පාදොයෙව
 සඤ්ඤාසීසෙන චුත්තො. කථං පන අනෙකකප්පසතමතික්කමෙන විරනිරුද්ධතො
 විඤ්ඤාණතො ඉධ විඤ්ඤාණමුප්පජ්ජති. න හි නිරුද්ධෙ චක්ඛුපසාදෙ
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණමුප්පජ්ජමානං දිට්ඨන්ති? නයිදමෙකන්තතො දට්ඨබ්බං. නිරුද්ධමිති
 හි චිත්තං සමානජාතිකස්ස අන්තරා අනුප්පජ්ජනතො සමනන්තරපච්චයමත්තං
 හොතියෙව, න බීජං. බීජං පන කම්මමෙව, තස්මා කම්මතො බීජභූතතො
 ආරම්මණාදිහි පච්චයෙහි අසඤ්ඤිභවතො චුතානං කාමධාතුයා උපපත්තිවිඤ්ඤාණං
 හොතියෙව, තෙනාහ “ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤා උප්පජ්ජති”ති. එත්ථ ව යථා නාම
 උතුනියාමෙන පුප්ඵග්ගහණෙ නියතකාලානං රුක්ඛානං විදාරණසඬ්ඛාතෙ වෙබ්බෙ
 දිත්තෙ වෙබ්බලෙන අනියමතා හොති පුප්ඵග්ගහණස්ස, එවමෙව
 පඤ්චවොකාරහවෙ අවිජ්ජයොගෙන චත්තමානෙසු රූපාරූපධම්මෙසු
 රූපාරූපවිරාගභාවනාසඬ්ඛාතෙ වෙබ්බෙ දිත්තෙ තස්ස සමාපත්තිවෙබ්බලස්ස
 අනුරූපතො අරූපහවෙ, අසඤ්ඤහවෙ ව යථාක්කමං රූපරහිතා, අරූපරහිතා ව
 බන්ධානං පවත්ති හොතීති වෙදිතබ්බං.

කස්මා පනෙත්ථ පුන සඤ්ඤුප්පාදා ව පන “තෙ දෙවා තම්භා කායා චවන්ති”ති
 සඤ්ඤුප්පාදො තෙසං චචනස්ස කාරණභාවෙන චුත්තො, “සඤ්ඤුප්පාදා”ති චචනං
 වා කිමත්ථදස්සනන්ති වොදනාය “යස්මා පනා”තිආදිමාහ. ඉධ

පටිසන්ධිසඤ්ඤාප්පාදෙන තෙසං චචනස්ස පඤ්ඤායනතො ඤාපකහෙතුභාවෙන
 චුත්තො, “සඤ්ඤාප්පාදා”ති චචනං වා තෙසං චචනස්ස පඤ්ඤායනභාවදස්සන්ති
 අධිප්පායො. “සඤ්ඤාප්පාදා”ති හි එතස්ස සඤ්ඤාප්පාදෙන හෙතුභූතෙන චචන්ති,
 සඤ්ඤාප්පාදා වා උප්පාදසඤ්ඤා තෙ දෙවාති සම්බන්ධො. සන්තභාවායාති
 නිබ්බානාය. නනු චෙත්ථ ජාතිසතසහස්සදසසංවට්ඨාදීනමත්ථකෙ, තදබ්භන්තරෙ වා
 පචත්තාය අසඤ්ඤාපපත්තියා වසෙන ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදොපි
 ලාභීසස්සතවාදො විය අනෙකහෙදො සම්භවතීති? සච්චමෙව, අනන්තරත්තා පන
 ආසන්නාය අසඤ්ඤාපපත්තියා වසෙන ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො
 නයදස්සනවසෙන එකොව දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා සස්සතදිට්ඨිසඬගහතො
 අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතවාදෙ ආගතො සබ්බොපි දෙසනානායො
 යථාසම්භවං අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදෙපි ගහෙනබ්බොති ඉමස්ස විසෙසස්ස
 දස්සනත්ථං භගවතා ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො අවිභජිත්වා දස්සිතො,
 අවස්සඤ්චස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහො ඉච්ඡිතබ්බො සංකිලෙසපක්ඛෙ
 සත්තානමජ්ඣාසයස්ස සස්සතුව්ඡෙදවසෙනෙව දුට්ඨත්තා, තෙසු ච
 උච්ඡෙදප්පසඬගාභාවතො. තථා හි අට්ඨකථායං ආසය-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරවසෙන
 චුත්තං “සස්සතුව්ඡෙදදිට්ඨි වා”ති, තථා ච වක්ඛති “යාසං සත්තෙව
 උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98).

නනු ච අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහො න යුත්තො “අභඤ්චි
 පුබ්බෙ නාහොසි”න්තිආදිවසෙන පචත්තනතො අපුබ්බසත්තපාතුභාවගාහකත්තා.
 සස්සතදිට්ඨි පන අත්තනො, ලොකස්ස ච සදාභාවගාහිනී “අත්ථිත්ථෙව
 සස්සතිසම”න්ති පචත්තනතොති? නො න යුත්තො අනාගතකොට්ඨදස්සනෙන
 සස්සතග්ගාහසමවරොධත්තා. යදිපි හි අයං වාදො “සොම්භි එතරහි අහුත්වා
 සන්තතාය පරිණතො”ති (දී. නි. 1.68) අත්තනො, ලොකස්ස ච
 අතීතකොට්ඨපරාමසනවසෙන පචත්තො, තථාපි චත්තමානකාලතො පට්ඨාය න
 තෙසං කත්ථවි අනාගතෙ පරියන්තං පස්සති, විසෙසෙන ච
 පච්චුප්පන්නානාගතකාලෙසු අපරියන්තදස්සනපභාවිතො සස්සතවාදො, යථාහ
 “සස්සතිසමං තථෙව යස්සති”ති (දී. නි. 1.31 අත්ථනො සමානං) යදෙවං සියා
 ඉමස්ස ච වාදස්ස, සස්සතවාදාදීනඤ්ච පුබ්බන්තකප්පිකෙසු සඬගහො න
 යුත්තොයෙව අනාගතකාලපරාමසනවසෙන පචත්තත්තාති? යුත්තො එව
 සමුදාගමස්ස අතීතකොට්ඨාසිකත්තා. තථා හි නෙසං සමුදාගමො
 අතීතංසපුබ්බෙතිවාසඤාණෙනි, තප්පතිරූපකානුස්සවාදිපභාවිතෙනි ච තක්කනෙනි
 සඬගහිතොති, තථා චෙව සංවණ්ණිතං. අථ වා සබ්බත්ථ අප්පට්ඨනඤාණවාරෙන
 ධම්මස්සාමිනා නිරවසෙසතො අගතිං, ගතිඤ්ච යථාභූතං සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා
 පචෙදිතා එතා දිට්ඨියො, තස්මා යාවතිකා දිට්ඨියො භගවතා දෙසිතා, යථා ච දෙසිතා,
 තාවතිකා තථා චෙව සන්නිට්ඨානතො සම්පට්ච්ඡිතබ්බා, න චෙත්ථ යුත්තිවිචාරණා
 කාතබ්බා බුද්ධවිසයත්තා. අවින්තෙයොහි බුද්ධානං බුද්ධවිසයො, තථා ච වක්ඛති
 “තත්ථ න එකන්තෙන කාරණං පරියෙසිතබ්බ”න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.78-82).

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපරන්තකප්පිකවාදවණ්ණනා

74. “අපරන්තෙඤාණං (ධ. ස. 1067), අපරන්තානුදිට්ඨිනෝ” තිආදීසු (දී. නි. 1.74) විය අපරන්ත – සද්දානං යථාක්කමං අනාගතකාලකොට්ඨාසවාචකතං සන්ධායාහ “අනාගතකොට්ඨාසසඬබ්බාත” න්ති. “පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා” තිආදීසු වුත්තනයෙන “අපරන්තං කප්පෙත්වා” තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. විසෙසමත්තමෙව චෙත්ථ චක්ඛාම.

සඤ්ඤීවාදවණ්ණනා

75. ආසාතනා උද්ධන්ති උද්ධමාසාතනං, මරණතො උද්ධං පචත්තො අත්තාති අත්ථො. “උද්ධමාසාතන” න්ති පචත්තො වාදො උද්ධමාසාතනො සභවරණවසෙන, තද්ධිතවසෙන ව, අත්තලොපනිද්දෙසො වා එස. සො එතෙසන්ති උද්ධමාසාතනිකා. එවං සද්දතො නිජ්චන්තං අත්ථො එව දස්සෙතුං “උද්ධමාසාතනා අත්තානං වදන්ති” ති වුත්තං, ආසාතනා උද්ධං උපරිභූතං අත්තභාවන්ති අත්ථො. තෙ හි දිට්ඨිගතිකා “උද්ධං මරණතො අත්තා නිබ්බිකාරො” ති වදන්ති. “සො එතෙස” න්තිආදිනා අස්සත්ථියත්ථං දස්සෙති යථා “බුද්ධමස්ස අත්ථිති බුද්ධො” ති. අයං අට්ඨකථාතො අපරො නයො – සඤ්ඤීති පචත්තො වාදො සඤ්ඤී සභවරණාදිනයෙන, සඤ්ඤී වාදො එතෙසන්ති සඤ්ඤීවාදා සමාසවසෙන. සඤ්ඤීවාදො එව වාදො එතෙසන්ති හි අත්ථො.

76-77. රූපී අත්තාති එත්ථ කසිණරූපං “අත්තා” ති කස්මා වුත්තං, නනු රූපවිනිමුත්තෙන අත්තනා භවිතබ්බං “රූපමස්ස අත්ථි” ති වුත්තෙ සඤ්ඤාය විය රූපස්සාපි අත්තනියත්තා. න හි “සඤ්ඤී අත්තා” ති එත්ථ සඤ්ඤා එව අත්තා, අථ ඛො “සඤ්ඤා අස්ස අත්ථි” ති අත්ථොන අත්තනියාව, තථා ව වුත්තං “තත්ථ පචත්තසඤ්ඤාඤ්චස්ස ‘සඤ්ඤා’ ති ගහෙත්වා” ති? න ඛො පනෙතමෙවං දට්ඨබ්බං “රූපමස්ස අත්ථිති රූපී” ති, අථ ඛො “රූප්පනසිලො රූපී” ති. රූප්පනඤ්චෙත්ථ රූපසරික්ඛතාය කසිණරූපස්ස වඩ්ඪිතාවඩ්ඪිතකාලවසෙන විසෙසාපත්ති. සා හි “නත්ථි” ති න සක්කා වත්තුං පරිත්තවිපුලතාදිවිසෙසසබ්භාවතො. යදෙවං සියා “රූප්පනසිලො රූපී” ති, අථ ඉමස්ස වාදස්ස සස්සනදිට්ඨිසඬිගහො න යුජ්ජති රූප්පනසිලස්ස හෙදසබ්භාවතොති? යුජ්ජතෙව කායහෙදතො උද්ධං පරිකප්පිතස්ස අත්තතො නිබ්බිකාරතාය තෙන අධිජ්ජෙතත්තා. තථා හි වුත්තං “අරොගො පරං මරණා” ති. අථ වා “රූපමස්ස අත්ථිති රූපී” ති වුත්තෙපි න කොචි දොසො කප්පනාසිද්ධෙන හෙදෙන අහෙදස්සාපි නිද්දෙසදස්සනතො යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරිර” න්ති.

අපිව අවයවවසෙන අවයවිනො තථානිද්දෙසනිදස්සනතො යථා “කායෙ කායානුපස්සි” ති (සං. නි. 5.390), රූප්පනං වා රූපං, රූපසභාවො, තදස්ස අත්ථිති රූපී, අත්තා “රූපිනො ධම්මා” තිආදීසු (ධ. ස. 11.දුකමාතිකා) විය, එවඤ්ච කත්වා අත්තතො රූපසභාවත්තා “රූපී අත්තා” ති වචනං ඤායාගතමෙවාති වුත්තං.

“කසිණරූපං අත්තා”ති. “ගහෙත්වා”ති එතෙන වෙතස්ස සම්බන්ධො. තත්ථාති කසිණරූපෙ. අස්සාති පරිකප්පිතස්ස අත්තනො, ආජීවකාදයො තක්කමත්තෙන පඤ්ඤපෙන්නි වියාති අත්ථො. ආජීවකා හි තක්කිකායෙව, න ලාභිනො. නියතවාදිතාය හි කම්මඵලපටික්ඛෙපතො නත්ථී තෙසං ඤානසමාපත්තිලාභො. තථා හිකණ්භාහිජාතිආදීසු කාලකාදිරූපං “අත්තා”ති එකච්චෙ ආජීවකා පටිජානන්ති. පුරිමනයෙන වෙන්ථ ලාභීනං දස්සෙති, පච්ඡිමනයෙන පන තක්කිකං. එව්ඨිදිසෙසු. රොග-සද්දො හඬගපරියායො හඬගස්සාපි රුජ්ජනභාවතො, එවඤ්ච කත්වා අරොග-සද්දස්ස නිව්චපරියායතා උපපන්නා හොති, තෙනාහ “නිව්චො”ති. රොග-සද්දො වා ඛ්‍යාධිපරියායො. අරොගොති පන රොගරහිතතාසීසෙන නිබ්බිකාරතාය නිව්චනං දිට්ඨිගතිකො පටිජානාතීති දස්සෙතුං “නිව්චො”ති චුත්තං. කසිණුග්ගාටිමාකාසපයමාරුජ්ජපච්ඤ්ඤාණනත්ථිභාවාකිඤ්චඤ්ඤායතනාති යථාරහමරූපසමාපත්තිනිමිත්තං නාම. නිමිඛපණ්ණෙ තප්පරිමාණො තිත්තකරසො විය සරීරප්පරිමාණො අරුපී අත්තා සරීරෙ තිට්ඨතීති තක්කමත්තෙනෙව නිගණ්ඨා “අරුපී අත්තා සඤ්ඤී”ති පඤ්ඤපෙන්නිති ආහ “නිගණ්ඨාදයො වියා”ති.

තතියා පනාති “රුපී ච අරුපී ච අත්තා”ති ලද්ධි. මිස්සකගාහවසෙනාති රූපාරූපසමාපත්තිනං යථාචුත්තාති නිමිත්තාති එකජ්ඣං කත්වා එකොව “අත්තා”ති, තත්ථ පවත්තසඤ්ඤඤ්චස්ස “සඤ්ඤා”ති ගහණවසෙන. අයඤ්භි දිට්ඨිගතිකො රූපාරූපසමාපත්තිලාභී තාසං නිමිත්තං රූපභාවෙන, අරුපභාවෙන ච “අත්තා”ති ගහෙත්වා “රුපී ච අරුපී චා”ති අභිනිවෙසං ජනෙසි අට්ඨෙතවාදිනො විය, තක්කමත්තෙනෙව වා රූපාරූපධම්මානං මිස්සකගාහණවසෙන “රුපී ච අරුපී ච අත්තා”ති අභිනිවිස්ස අට්ඨාසි. චතුත්ථාති “නෙව අරුපී ච නාරුපී ච අත්තා”ති ලද්ධි. තක්කගාහෙනෙව්‍යාති සඬබ්බාරසෙසසුබ්බමභාවජ්ජත්තධම්මා විය අව්චන්තසුබ්බමභාවජ්ජත්තියා සකිච්චසාධනාසමත්ථතාය ඛම්භකුච්ඡි [ථම්භකුට්ඨ (දී. නි. ටී. 176-77)] හත්ථපාදාදිසඬ්ඝාතො විය නෙව රුපී, රූපසභාවානතිවත්තනතො න ච අරුපීති එවං පවත්තතක්කගාහෙනෙව.

අයං අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – නෙවරුපී නාරුපීති එත්ථ හි අත්තානන්තිකචතුත්ථවාදෙ විය අඤ්ඤමඤ්ඤපටික්ඛෙපවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සතිපි ච තතියවාදෙන ඉමස්ස සමානත්ථභාවෙ තත්ථ දෙසකාලහෙදවසෙන විය ඉධ කාලවත්ථුහෙදවසෙන තතියචතුත්ථවාදානං විසෙසො දට්ඨබ්බො. කාලහෙදවසෙන හි ඉධ තතියවාදස්ස පවත්ති රූපාරූපනිමිත්තානං සහඅනුපට්ඨානතො. චතුත්ථවාදස්ස පන වත්ථුහෙදවසෙන පවත්ති රූපාරූපධම්මසමුහභාවතොති. දුතියචතුක්කං අත්තානන්තිකවාදෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං සබ්බථා සද්දත්ථතො සමානත්ථත්තා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තම්පි “අමති ගච්ඡති භාවො ඔසානමෙත්ථා”තිආදිනා අමහෙහි චුත්තමෙව, කෙවලං පන තත්ථ පුබ්බන්තකප්පනාවසෙන පවත්තො, ඉධ අපරන්තකප්පනාවසෙනාති අයං විසෙසො පාකට්ඨායෙව. කාමඤ්ච නානත්තසඤ්ඤී අත්තාති අයම්පි වාදො සමාපන්නකවසෙන ලබ්භති. අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන සඤ්ඤාහෙදසම්භවතො. තථාපි සමාපත්තියං එකරූපෙනෙව සඤ්ඤාය

උපට්ඨානතො ලාභීවසෙන එකත්තසඤ්ඤිතා සාතිසයං යුත්තාති ආහ
 “සමාපන්නකවසෙන එකත්තසඤ්ඤී”ති. එකසමාපත්තිලාභීතො එව වා වසෙන
 අත්ථො වෙදිතබ්බො. සතිපි ව සමාපත්තිහෙදතො සඤ්ඤාහෙදසම්භවෙ බහිද්ධා
 පුට්ඨත්තාරම්මණෙයෙව සඤ්ඤානානත්තස්ස ඔළාරිකස්ස සම්භවතො
 තක්කිවසෙනෙව නානත්තසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං “අසමාපන්නකවසෙන
 නානත්තසඤ්ඤී”ති වුත්තං. පරිත්තකසිංඝවසෙනාති අවධිසීතත්තා
 අප්පකකසිංඝවසෙන, කසිංඝග්ගහණඤ්ඤවෙත්ථ සඤ්ඤාය විසයදස්සනං.
 විසයවසෙන හි සඤ්ඤාය පරිත්තතා, ඉමිනා ව සතිපි සඤ්ඤාවිනිමුත්තධම්මෙ
 “සඤ්ඤායෙව අත්තා”ති වදන්ති දස්සෙති. එස නයො විපුලකසිංඝවසෙනාති
 එත්ථාපි. එවඤ්ඤා කත්ථා අත්තානන්තිකවාදෙ වෙව ඉධ ව අත්තානන්තිකක්කෙ
 පයමදුතියවාදෙසු සද්දත්ථමත්තතො සමානෙසුපි සභාවතො තෙහි ද්විති වාදෙහි
 ඉමෙසං ද්විත්තං වාදානං විසෙසො සිද්ධො හොති, අඤ්ඤථා වුත්තප්පකාරෙසු
 වාදෙසු සතිපි පුබ්බන්තාපරන්තකප්පනහෙදමත්තෙන කෙහිවි විසෙසෙ කෙහිවි
 අවිසෙසොයෙව සියාති.

අයං පන අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – “අභිගුට්ඨප්පමාණො අත්තා,
 අණුමත්තො අත්තා”තිආදිලද්ධිවසෙන පරිත්තො ව සො සඤ්ඤී වාති
 පරිත්තසඤ්ඤී කාපිලකාණාදපභුතයො [කපිලකාණාදාදයො (දී. නි. ටී. 1.76-77)]
 විය. අත්තතො සබ්බගතභාවපටිජානනවසෙන අප්පමාණො ව සො සඤ්ඤී වාති
 අප්පමාණසඤ්ඤීති.

දිබ්බවක්ඛුපරිහණ්ඩත්තා යථාකම්මුපගඤ්ඤාණස්ස දිබ්බවක්ඛුපභාවජනිතෙන
 යථාකම්මුපගඤ්ඤාණෙන දිස්සමානාපි සත්තානං සුබාදිසමඤ්ඤිතා දිබ්බවක්ඛුනාව
 දිට්ඨා නාමාති ආහ “දිබ්බෙන වක්ඛුනා”තිආදි. චතුක්කනයං, පඤ්චකනයඤ්ඤව
 සන්ධාය තිකචතුක්කප්ඤ්ඤානභූමිය”න්ති වුත්තං. දිට්ඨිගතිකවිසයාසු හි
 පඤ්චවොකාරකානභූමියු වෙහප්ඵලභූමිං යපෙත්ථා අවසෙසා යථාරහං
 චතුක්කනයෙ තිකප්ඤ්ඤානස්ස, පඤ්චකනයෙ ව චතුක්කප්ඤ්ඤානස්ස
 විපාකට්ඨානත්තා තිකචතුක්කප්ඤ්ඤානභූමියො නාම. සුද්ධාවාසා පන තෙසමවිසයා.
 නිබ්බත්තමානන්ති උප්පජ්ජමානං. නනු ව “එකන්තසුඛී අත්තා”තිආදිනා
 පවත්තවාදානං අපරන්තදිට්ඨිභාවතො “නිබ්බත්තමානං දිස්වා”ති
 පච්චුප්පන්තවචනං අනුපපන්තමෙව සියා. අනාගතවිසයා හි එතෙ වාදාති?
 උපපන්තමෙව අනාගතස්ස එකන්තසුඛීභාවාදිකස්ස පකප්පනාය
 පච්චුප්පන්තනිබ්බත්තිදස්සනෙන අධිප්පෙතත්තා. තෙනෙවාහ “නිබ්බත්තමානං
 දිස්වා ‘එකන්තසුඛී’ති ගණ්භාති”ති. එත්ථ ව තස්සං තස්සං භූමියං බාහුල්ලෙන
 සුබාදිසහිතධම්මප්පවත්තිදස්සනං පටිච්ච තෙසං “එකන්තසුඛී”තිආදිගහණතො
 තදනුරූපායෙව භූමි වුත්තාති දට්ඨබ්බං. සද්දන්තරාහිසම්බන්ධවසෙන විය හි
 අත්ථපකරණාදිවසෙනපි අත්ථවිසෙසො ලබ්භති. “එකන්තසුඛී”තිආදියු ව
 එකන්තභාවො බහුලං පවත්තිමත්තං පති පයුත්තො. තථාපවත්තිමත්තදස්සනෙන
 තෙසං එවං ගහණතො. අථ වා හත්ථිදස්සකඅත්ථා විය දිට්ඨිගතිකා යං යදෙව
 පස්සන්ති, තං තදෙව අහිනිවිස්ස වොහරන්ති. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා උදානෙ

“අස්සන්තිත්ථියා භික්ඛවෙ, පරිබ්බාජකා අන්ධා අවක්ඛුකා” තිආදි, (උදා. 55) තස්මා අලමෙත්ථ යුත්තිමග්ගනාති. “දිබ්බෙන චක්ඛුනා දිස්වා” ති චුත්තමත්ථං සමත්ථෙතුං “විසෙසතො හී” තිආදි චුත්තං.

අසස්සන්තිතෙවසස්සන්තිනාසස්සන්තිවාදවණ්ණනා

78-83. අථ න කොචි විසෙසො අත්ථිති වොදනං සොධෙති “කෙවලස්සන්ති” තිආදිනා. “අසස්සන්ති” ති ච “නෙවසස්සන්තිනාසස්සන්ති” ති ච ගණ්හන්තානං තා දිට්ඨියොති සම්බන්ධො. කාරණන්ති විසෙසකාරණං, දිට්ඨිසමුදාගමකාරණං වා. සතිපි කිස්සි කාරණපරියෙසනසම්භවෙ දිට්ඨිගතිකවාදානං අනාදරියභාවං දස්සෙතුං “න එකත්තෙන කාරණං පරියෙසිතබ්බ” ති චුත්තං. තස්මාති ආහ “දිට්ඨිගතිකස්සා” තිආදි, එතෙන පරියෙසනක්ඛමාභාවතොති අපරියෙසිතබ්බකාරණං දස්සෙති. ඉදං චුත්තං හොති — අසස්සන්තිවාදෙ අසස්සන්තිභවෙ නිබ්බන්තසත්තවසෙන පවත්තො පට්ඨමවාදො, “සස්සන්ති අත්තතො සමනුපස්සති” ති එත්ථ චුත්තනයෙන සස්සන්තියෙව “අත්තා” ති ගහෙත්වා තස්ස කිස්සිවනභාවෙන ධීතාය අස්සන්තියා සස්සන්තියා අභාවතො “අසස්සන්ති” ති පවත්තො දුතියවාදො, තථා සස්සන්තියා සහ රූපධම්මෙ, සබ්බෙ එව වා රූපාරූපධම්මෙ “අත්තා” ති ගහෙත්වා පවත්තො තතියවාදො, තක්කගාභවසෙනෙව චතුත්ථවාදො පවත්තො.

දුතියචතුක්කෙපි කසිණරූපස්ස අසස්සන්තිනාසස්සන්තිනාසස්සන්ති කත්වා අත්තානන්තිකවාදෙ චුත්තනයෙන චත්තාරො විකප්පා පවත්තා. නෙවසස්සන්තිනාසස්සන්තිවාදෙ පන නෙවසස්සන්තිනාසස්සන්තිභවෙ නිබ්බන්තසත්තස්සෙව චුතිපටිසන්ධිසු, සබ්බත්ථ වා පටුසස්සන්තිකිච්චං කාතුං අසමත්ථාය සුඛමාය සස්සන්තියා අත්ථිභාවපටිජානනවසෙන පට්ඨමවාදො, අසස්සන්තිවාදෙ චුත්තනයෙන සුඛමාය සස්සන්තියා වසෙන, සස්සන්තිනාසස්සන්තිපටිජානනවසෙන ච දුතියවාදාදයො පවත්තාති. එවං කෙනචි පකාරෙන සතිපි කාරණපරියෙසනසම්භවෙ දිට්ඨිගතිකවාදානං පරියෙසනක්ඛමාභාවතො ආදරං කත්වා මහුස්සාහෙන තෙසං කාරණං න පරියෙසිතබ්බන්ති. එතෙසං පන සස්සන්තිඅසස්සන්තිනෙවසස්සන්තිනාසස්සන්තිවාදානං සස්සන්තිදිට්ඨිසඬගහො “අරොගො පරං මරණා” ති වචනතො පාකට්ඨොයෙව.

උච්ඡේදවාදවණ්ණනා

84. අවිජ්ජමානස්ස විනාසාසම්භවතො අත්ථිභාවහෙතුකො උච්ඡේදොති දස්සෙතුං විජ්ජමානවාචකෙන සන්ත-සද්දෙන “සතො” ති පාළියං චුත්තන්ති ආහ “විජ්ජමානස්සා” ති. විජ්ජමානතාපයුත්තො වෙස දිට්ඨිගතිකවාදවිසයො සත්තොයෙව ඉධ අධිජ්ජෙතොති දස්සන්තං පාළියං “සත්තස්සා” ති චුත්තං, තෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති — යථා හෙතුඵලභාවෙන පවත්තමානානං සභාවධම්මානං සතිපි එකසන්තානපරියාපන්තානං භින්නසන්තිපතිතෙහි විසෙසෙ හෙතුඵලභුතානං.

පරමත්ථතො භිත්තසභාවත්තා භිත්තසන්තානපතිතානං විය අවිචන්තං.
 හෙදසන්තිට්ඨානෙන නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගහණං උච්ඡේදාහිනිවෙසස්ස කාරණං,
 එවං හෙතුඵලභූතානං විජ්ජමානෙපි සභාවහෙදෙ එකසන්තතිපරියාපන්නතාය
 එකත්තනයෙන අවිචන්තමහෙදගහණමපි කාරණමෙවාති. සන්තානවසෙන හි
 පවත්තමානෙසු ඛන්ධෙසු සනවිනිබ්බොගාභාවෙන තෙසං ඉධ සත්තගාහො,
 සත්තස්ස ච අත්ථිභාවගාහහෙතුකො උච්ඡේදවාදො, අනුපුබ්බනිරොධවසෙන පන
 නිරන්තරවිනායො ඉධ “උච්ඡේදො”ති අධිප්පෙතො යාවායං අත්තා උච්ඡිජ්ජමානො
 භවති, තාවායං විජ්ජතියෙවාති ගහණතොති ආහ “උපච්ඡේද”න්ති. උ-සද්දො හි
 උප-සද්දපරියායො, සො ච උපසඬ්ඛමනත්ථො, උපසඬ්ඛමනඤ්චෙත්ථ
 අනුපුබ්බමුප්පජ්ජිත්වා අපරාපරං නිරොධවසෙන නිරන්තරතා. අපිච
 පුනානුප්පජ්ජමානවසෙන නිරුදයවිනායොයෙව උච්ඡේදො නාම යථාචුත්තනයෙන
 ගහණතොති ආහ “උපච්ඡේද”න්ති. උ-සද්දො, හි උප-සද්දො ච එත්ථ
 උපරිභාගත්ථො. නිරුද්ධතො පරභාගො ච ඉධ උපරිභාගොති වුවිචති.

නිරන්තරවසෙන, නිරුදයවසෙන වා විසෙසෙන නායො විනායො, සො පන
 මංසවක්ඛුපඤ්ඤාවක්ඛුනං දස්සනපථාතික්කමනතො අදස්සනමෙවාති ආහ
 “අදස්සන”න්ති. අදස්සනෙ හි නාස-සද්දො ලොකෙ නිරුජ්ඣො “ද්වෙ වාපරෙ
 වණ්ණවිකාරනාසා”තිආදීසු (කාසිකා 6-3-109 සුත්තං පස්සිතබ්බං) විය.
 භාවවිගමන්ති සභාවාපගමං. යථාධම්මං භවනං භාවොති හි අත්ථෙත ඉධ භාව-
 සද්දො සභාවචාවකො. යො පන නිරන්තරං නිරුදයවිනාසවසෙන උච්ඡිජ්ජති, සො
 අත්තතො සභාවෙන යාතුමසක්කුණෙය්‍යතාය “භාවාපගමො”ති වුවිචති.
 “තත්ථා”තිආදීනා උච්ඡේදවාදස්ස යථාපායං සමුදාගමං නිදස්සනමත්තෙන
 දස්සෙති, තෙන වක්ඛති “තථා ච අඤ්ඤා ච විකප්පෙත්ථාවා”ති. තත්ථාති “සතො
 සත්තස්ස උච්ඡේදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙත්ති”ති වචනෙ. ලාභීති
 දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණලාභී. තදවසෙසලාභී වෙච සබ්බසො අලාභී ච ඉධ
 අපරන්තකජ්ජිකට්ඨානෙ “අලාභී” ත්වෙච වුවිචති.

චුතින්ති සෙක්ඛපුපුජ්ජනානමපි චුතිමෙව. එස නයො චුතිමත්තමෙවාති එත්ථාපි.
 උපපත්තිං අපස්සන්තොති දට්ඨුං සමත්ථෙපි සති අනොලොකනවසෙන
 අපස්සන්තො. න උපපාතන්ති පුබ්බයොගාභාවෙන, පරිකම්මාකරණෙන වා
 උපපත්තිං දට්ඨුං න සක්කොති, එවඤ්ච කත්වා නයද්වයෙ විසෙසො පාකටො
 හොති. කො පරලොකං ජානාති, න ජානාතියෙවාති නත්ථිකවාදවසෙන උච්ඡේදං
 ගණ්හාතීති සහ පායසෙසෙන සම්බන්ධො, නත්ථිකවාදවසෙන මහාමුල්භභාවෙනෙව
 “ඉතො අඤ්ඤො පරලොකො අත්ථි”ති අනවබොධනතො ඉමං දිට්ඨිං ගණ්හාතීති
 අධිප්පායො. “එත්තකොයෙව විසයො, ය්වායං ඉන්ද්‍රියගොචරො”ති අත්තතො
 ධිතුයා හත්ථග්ගණ්හනකරාජා විය කාමසුඛාභිරත්තතායපි ගණ්හාතීති ආහ
 “කාමසුඛගිද්ධතාය වා”ති. වණ්ටතො පතිතපණ්ණානං වණ්ටෙන
 අපට්ඨසන්ධිකභාවං සන්ධාය “න පුන විරුහන්තී”ති චුත්තං. එවමෙව සත්තාති යථා
 පණ්ඩුපලාසො බන්ධනා පවුත්තො පුන න පට්ඨසන්ධියති, එවමෙව සබ්බෙපි සත්තා
 අප්පට්ඨසන්ධිකා මරණපරියොසානා අපොනොබ්භවිකා අප්පට්ඨසන්ධිකමරණමෙව

නිගවිජන්තීති අත්ථො. උදකපුබ්බුළකුපමා හි සත්තා පුන අනුප්පජ්ජමානතොති තස්ස ලද්ධි. තථාති “ලාභී අනුස්සරන්තො” තිආදිනා [අරහතො (අට්ඨ)] නිදස්සනවසෙන චුත්තජ්ජකාරෙන. අඤ්ඤාපාති තක්කනස්ස අනෙකජ්ජකාරසම්භවතො තතො අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන. ලාභීනොපි චුතිතො උද්ධං උපපාතස්ස අදස්සනමත්තං පති තක්කනෙනෙව ඉමා දිට්ඨියො උප්පජ්ජන්තීති චුත්තං “විකප්පෙත්වාවා” ති. තථා ව විකප්පෙත්වාව උප්පන්නා අඤ්ඤා ව විකප්පෙත්වාව උප්පන්නාති හි සම්බන්ධො. තත්ථ “ද්වෙ ජනා” තිආදිනා උච්ඡේදග්ගාහකජ්ජහෙදදස්සනෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති. යථා අමරාවික්ඛෙපිකවාදා එකන්තලාභීවසෙනෙව දෙසිතා, යථා ව උද්ධමාසාතනිකසඤ්ඤීවාදෙ චතුත්ථවතුක්කෙ සඤ්ඤීවාදා එකන්තලාභීවසෙනෙව දෙසිතා, නයිමෙ. ඉමෙ පන සස්සතෙකච්චසස්සතවාදාදයො විය ලාභීඅලාභීවසෙනෙව දෙසිතාති. යදෙවං කස්මා සස්සතවාදාදීසු විය ලාභීවසෙන, තක්කීවසෙන ව පච්චෙකං දෙසනමකත්වා සස්සතවාදාදිදෙසනාහි අඤ්ඤා ඉධ දෙසනා කතාති? චුච්චතෙ – දෙසනාවිලාසජ්ජන්තීතො. දෙසනාවිලාසජ්ජන්තා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විවිධෙනාකාරෙන ධම්මං දෙසෙන්නි, න අඤ්ඤා. යදි හි ඉධාපි ව තථාදෙසනාය නිබන්ධනභූතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො භවෙය්‍ය, තථාරූපමෙව භගවා වදෙය්‍ය, කථං? “ඉධ හික්ඛෙව, එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ආතජ්ජමන්වාය...පෙ.... යථා සමාහිතෙ චිත්තෙ සත්තානං චුතුපපාතඤාණාය චිත්තං අහිනින්නාමෙති, සො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන අරහතො චුතිචිත්තං පස්සති, පුට්ඨනං වා පරසත්තානං, න භෙව බො තදුද්ධං උපපත්තිං. සො එවමාහ ‘යතො බො හො අයං අත්තා රූපී වාතුමහාභූතිකො මාතාපෙත්තිකසම්භවො කායස්ස භදො උච්ඡිජ්ජති විනස්සති, න හොති පරං මරණා’ තිආදිනා” විසෙසලාභීනො, තක්කීනො ව විසුං කත්වා. යස්මා පන තථාදෙසනාය නිබන්ධනභූතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො න ඉධ භවති, තස්මා දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං සස්සතවාදාදිදෙසනාහි අඤ්ඤාපායෙවායං දෙසනා කතාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා සස්සතෙකච්චසස්සතවාදාදීසු විය න ඉධ තක්කීවාදතො විසෙසලාභීවාදො හින්තාකාරො, අථ බො සමානජ්ජකාරතාය සමානාකාරොයෙවාති ඉමස්ස විසෙසස්ස පකාසනත්ථං අයමුච්ඡේදවාදො භගවතා පුරිමවාදෙහි විසිට්ඨාකාරභාවෙන දෙසිතො. සම්භවති හි ඉධ තක්කීනොපි අනුස්සවාදිවසෙන අධිගමවතො විය අහිනිවෙසො. අපිච න ඉමා දිට්ඨියො භගවතා අනාගතෙ එවංභාවීවසෙන දෙසිතා, නාපි එවමෙතෙ භවෙය්‍යුන්ති පරිකප්පනාවසෙන, අථ බො යථා යථා දිට්ඨිගතිකෙහි “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ” න්ති (ම. නි. 2.187, 203, 427; 3.27, 28; උදා. 55) මඤ්ඤිතා, තථා තථායෙව ඉමෙ දිට්ඨිගතා යථාභූච්චං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා පකාසිතා, යෙහි ගම්භීරාදිජ්ජකාරා අපුට්ඨජ්ජනගොචරා බුද්ධධම්මා පකාසන්ති, යෙසඤ්ච පරිකිත්තනෙන තථාගතා සම්මදෙව ථොමිතා හොන්ති.

අපරො නයො - යථා උච්ඡේදවාදීහි දිට්ඨිගතිකෙහි උත්තරුත්තරභවදස්සීහි අපරභවදස්සීනං තෙසං වාදපටිසෙධවසෙන සකසකවාදා පතිට්ඨාපිතා, තථායෙවායං දෙසනා කතාති පුරිමදෙසනාහි ඉමිස්සා දෙසනාය පවත්තිහෙදො න වොදෙතඛිබ්බො, එවඤ්ච කත්වා අරුපභවහෙදවසෙන උච්ඡේදවාදො චතුර්ධා විහජිත්වා විය කාමරුපභවහෙදවසෙනාපි අනෙකඛා විහජිත්වායෙව වත්තඛිබ්බො, එවං සති භගවතා චුත්තසත්තකතො ඛහුතරහෙදො උච්ඡේදවාදො ආපජ්ජතිති, අථ වා පච්චෙකං කාමරුපභවහෙදවසෙන විය අරුපභවවසෙනාපි න විහජිත්වා වත්තඛිබ්බො, එවමපි සති භගවතා චුත්තසත්තකතො අප්පතරහෙදොව උච්ඡේදවාදො ආපජ්ජතිති ච එවංපකාරාපි වොදනා අනවකාසා එව භොති. දිට්ඨිගතිකානඤ්ඤි යථාහිමතං දෙසනා පවත්තාති.

85. මාතෘපිතුනං එතත්ති තංසම්බන්ධනතො එතං මාතෘපිතුනං සන්තකන්ති අත්ථො. සුක්කසොණිතත්ති පිතු සුක්කං, මාතු සොණිතඤ්ච, උභින්තං වා සුක්කසඬ්ඛාතං සොණිතං. මාතෘපෙත්තිකෙති නිමිත්තෙ චෙතං භුමිමං. ඉතීති ඉමෙහි තීහි පදෙහි. “රුපකායවසෙනා”ති අවත්වා “රුපකායසීසෙනා”ති වදන්තො අරුපමිපි තෙසං “අත්තා”ති ගහණං ඤාපෙති. ඉමිනා පකාරෙන ඉත්ථන්ති ආහ “එවමෙකෙ”ති. එවං-සද්දො හෙත්ථ ඉදමත්ථො, ඉමිනා පකාරෙනාති අත්ථො. එකෙති එකච්චෙ, අඤ්ඤෙ වා.

86. මනුස්සානං පුබ්බෙ ගහිතත්තා, අඤ්ඤෙසඤ්ච අසම්භවතො “කාමාවචරො”ති එත්ථ ඡකාමාවචරදෙවපරියාපන්තොති අත්ථො. කඛළීකාරො චෙත්ථ යථාචුත්තසුඛාභාරො.

87. කුන්තමනෙන නිබ්බත්තොති එත්ථ යං වත්තඛිබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. මහාවයවො අඬගො, තත්ථ විසුං පවත්තො පච්චඩ්ඛගො, සඛ්බෙහි අඬගපච්චඩ්ඛගෙහි යුත්තො තථා. තෙසන්ති චක්ඛුසොතින්ද්‍රියානං. ඉතරෙසන්ති සානජීවිභාකායින්ද්‍රියානං. තෙසමිපි ඉන්ද්‍රියානං සණ්ඨානං පුරිසවෙසවසෙනෙව වෙදිතඛිබ්බං. තථා හි අට්ඨකථාසු චුත්තං “සමානෙපි තත්ථ උභයලිඬගාභාවෙ පුරිසසණ්ඨානාව තත්ථ බ්‍රහ්මානො, න ඉත්ථිසණ්ඨානා”ති.

88-92. ආකාසානඤ්චායතන-සද්දො ඉධ භවෙයෙවාති ආහ “ආකාසානඤ්චායතනභව”න්ති. එත්ථාහ - යුත්තං තාව පුරිමෙසු තීසු වාදෙසු “කායස්ස හෙදා”ති වත්තුං පඤ්චවොකාරභවපරියාපන්තං අත්තභාවමාරඛිහ පවත්තත්තා තෙසං වාදානං, චතුර්වොකාරභවපරියාපන්තං පන අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තෙසු චතුත්ථාදීසු චතුසු වාදෙසු කස්මා “කායස්ස හෙදා”ති චුත්තං. න හි අරුපිනං කායො විජ්ජති. යො හෙදොති වුව්චෙයාති? සච්චමෙතං, රුපත්තභාවෙ පන පවත්තවොභාරෙනෙව දිට්ඨිගතිකො අරුපත්තභාවෙපි කායවොභාරං ආරොපෙත්වා එවමාහ. ලොකස්මිඤ්ඤි දිස්සති අඤ්ඤත්ථභුතොපි වොභාරො තදඤ්ඤත්ථසමාරොපිතො යථා තං “සසවිසාණං, ඛං පුජ්ථ”න්ති. යථා ච දිට්ඨිගතිකා දිට්ඨියො පඤ්ඤපෙත්ති, තථායෙව භගවාපි දෙසෙතිති. අපිච

නාමකායභාවතො එස්සාදිධම්මසමුහභූතෙ අරුපත්තභාවෙ කායනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො. සමුහට්ඨෙතපි හි “කායො”ති වුවචති “හත්ථිකායො අස්සකායො”තිආදීසු විය. එත්ථ ච කාමාවචරදෙවත්තභාවාදිනිරවසෙසවිභවපතිට්ඨාපකානං දුතියාදිවාදානං අපරත්තකප්පිකභාවො යුත්තො හොතු අනාගතද්ධවිසයත්තා තෙසං වාදානං, කථං පන දිට්ඨිගතිකස්ස පච්චක්ඛභූතමනුස්සත්තභාවාපගමපතිට්ඨාපකස්ස පට්ඨවාදස්ස අපරත්තකප්පිකභාවො යුජ්ජෙය්‍ය පච්චුජ්ජන්තද්ධවිසයත්තා තස්ස වාදස්ස. දුතියවාදාදීනඤ්චි පුරිමපුරිමවාදසඬගහිතස්සෙව අත්තනො අනාගතෙ තදුත්තරිහවුපපන්නස්ස සමුච්ඡේදබොධනානො යුජ්ජති අපරත්තකප්පිකතා, තථා චෙව චුත්තං “නො ච බො හො අයං අත්තා එත්තාවතා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොති”තිආදි (දී. නි. 1.85) යං පන තත්ථ චුත්තං “අත්ථි බො හො අඤ්ඤො අත්තා”ති, (දී. නි. 1.87) තං මනුස්සත්තභාවාදිහෙට්ඨිමත්තභාවවිසෙසාපෙක්ඛාය චුත්තං, න සබ්බථා අඤ්ඤභාවතො. පට්ඨවාදස්ස පන අනාගතෙ තදුත්තරිහවුපපන්නස්ස අත්තනො සමුච්ඡේදබොධනාභාවතො, “අත්ථි බො හො අඤ්ඤො අත්තා”ති එත්ථ අඤ්ඤභාවෙන අග්ගහණතො ච න යුජ්ජතෙව අපරත්තකප්පිකතාති? නො න යුජ්ජති ඉධලොකපරියාපන්නත්තෙපි පට්ඨවාදවිසයස්ස අනාගතකාලිකස්සෙව තෙන අධිජ්ජෙතත්තා. පට්ඨවාදිනාපි හි ඉධලොකපරියාපන්නස්ස අත්තනො පරං මරණා උච්ඡේදො අනාගතකාලවසෙනෙව අධිජ්ජෙතො, තස්මා චස්ස අපරත්තකප්පිකතාය න කොචි විරොධොති.

දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදවණ්ණනා

93. ඤාණෙන දට්ඨබ්බොති දිට්ඨො, දිට්ඨො ච සො සභාවට්ඨෙත ධම්මො වාති දිට්ඨධම්මො, දස්සනභූතෙන ඤාණෙන උපලද්ධසභාවොති අත්ථො. සො පන අක්ඛන්ධානමිත්තියානං අභිමුඛිභූතො විසයොයෙවාති චුත්තං “පච්චක්ඛධම්මො වුවචති”ති. තත්ථ යො අනින්ද්‍රියවිසයො, සොපි සුපාකට්ඨාවෙන ඉන්ද්‍රියවිසයො විය හොතිති කත්වා තථා චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, තෙනෙවාහ “තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචන”න්ති, තස්මිං තස්මිං භවෙ යථාකම්මං පටිලහිතබ්බත්තභාවස්ස වාවකං පදං, නාමන්ති වා අත්ථො. නිබ්බානඤ්චෙන්ථ දුක්ඛවූපසමනමෙව, න අග්ගඵලං, න ච අසඬ්ඛතධාතු තෙසමවිසයත්තාති ආහ “දුක්ඛවූපසමන”න්ති. දිට්ඨධම්මනිබ්බානෙ පචත්තො වාදො එතෙසන්ති දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාතිපි යුජ්ජති.

94. කාමනීයත්තා කාමා ච තෙ අනෙකාවයවානං සමුහභාවතො සත්තානඤ්ච බන්ධනතො ගුණා වාති කාමගුණාති අත්ථං සන්ධායාහ “මනාපියරුපාදීහි”තිආදි. යාව ථොට්ඨබ්බාරම්මණඤ්චෙන්ථ ආදි-සද්දෙන සඬගණ්හාති. සුට්ඨු අප්පිතොති සම්මා යපිතො. යපනා චෙන්ථ අල්ලියනාති ආහ “අල්ලිනො”ති. පරිතො තත්ථ තත්ථ කාමගුණෙසු යථාසකං ඉන්ද්‍රියානි වාරෙති ගොචරං ගණ්හාපෙතිති අත්ථං දස්සෙතුං “තෙසු”තිආදි චුත්තං, තෙනාහ “ඉතො චිතො ච උපනෙති”ති. පරි-සද්දවිසිට්ඨො වා ඉධ වර-සද්දො කිලායන්ති චුත්තං “පලලති”තිආදි [ලලති

(අට්ඨකථායං)]. පලලකීති හි පකාරෙන ලලකී, විලාසං කරොතීති අත්ථො. “එත්ථ චා”තිආදිනා උත්තමකාමගුණිකානමෙව දිට්ඨධම්මනිබ්බානං පඤ්ඤපෙත්තීති දස්සෙති. මත්ධාතුමහාරාජවසවත්තීදෙවරාජකාමගුණා හි උත්තමතාය නිදස්සිතා, කස්මාති ආහ “එවරුපෙ”තිආදි.

95. අඤ්ඤථාභාවාති කාරණෙ නිස්සක්කවචනං. චුත්තනයෙනාති සුත්තපදෙසු දෙසිතනයෙන, එතෙන සොකාදීනමුප්පජ්ජනාකාරං දස්සෙති. ඤාතිභොගරොගසීලදිට්ඨිඛාසනෙහි චුට්ඨස්ස වෙනසො අබ්භන්තරං නිජ්ඣායනං සොචනං අන්තොනිජ්ඣායනං, තදෙව ලක්ඛණමෙතස්සාති අන්තොනිජ්ඣායනලක්ඛණො. තස්මිං සොකෙ සමුට්ඨානහෙතුභූතෙ නිස්සිතං තත්තිස්සිතං. භූසං විලපනං ලාලජ්ජනං, තත්තිස්සිතමෙව ලාලජ්ජනං, තදෙව ලක්ඛණමස්සාති තත්තිස්සිතලාලජ්ජනලක්ඛණො. පසාදසඬ්ඛාතෙ කායෙ නිස්සිතස්ස දුක්ඛසහගතකායවිඤ්ඤාණස්ස පටිපිළනං කායපටිපිළනං, සසම්භාරකථනං චා එතං යථා “ධනුනා විජ්ඣති”ති තදුපනිස්සයස්ස චා අනිට්ඨරූපස්ස පච්ඡා පවත්තනතො “රූපකායස්ස පටිපිළන”න්තිපි වට්ටති. පටිසසම්පයුත්තස්ස මනසො විහෙසනං මනොවිසාතං. තදෙව ලක්ඛණමස්සාති සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. ඤාතිඛාසනාදිනා චුට්ඨස්ස පරිදෙවනායපි අසක්කුණන්තස්ස අන්තොගතසොකසමුට්ඨිතො භූසො ආයාසො උපායාසො. සො පන වෙනසො අප්පසන්නාකාරො එවාති ආහ “විසාදලක්ඛණො”ති. සාදනං පසාදනං සාදො, පසන්නා. අනුපසග්ගොපි හි සද්දො සඋපසග්ගො විය යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස බොධකො යථා “ගොත්රභූ”ති. එවං සබ්බත්ථ. තතො විගමනං විසාදො, අප්පසන්නභාවො.

96. විතක්කනං විතක්කිතං, තං පනත්ථතො විතක්කොච, තථා විචාරිතන්ති එත්ථාපි, තෙන චුත්තං “අභිනිරොපනවසෙන පවත්තො විතක්කො”තිආදි. එතෙනාති විතක්කවිචාරෙ පරාමසිත්ථා කරණනිද්දෙසො, හෙතුනිද්දෙසො චා. තෙනෙතමත්ථං දීපෙති “බොහකරසභාවත්තා විතක්කවිචාරානං තංසහිතමිපි ඝාතං තෙහි සඋප්පිළනං විය භොති”ති, තෙනාහ “සකණ්ටකං [හකණ්ඩකං (අට්ඨකථායං)] විය බායති”ති. ඔළාරිකභාවො හි විතක්කවිචාරසඬ්ඛාතෙන කණ්ටකෙන සහ පවත්තකථා. කණ්ටකසහිතභාවො ච සඋප්පිළනතා එව, ලොකෙ හි සකණ්ටකං එරුසකං ඔළාරිකන්ති වදන්ති.

97. පිතිගතං පිතියෙව “දිට්ඨිගත”න්තිආදිසු (ධ. ස. 381; මහානි. 12) විය ගත-සද්දස්ස තබ්භාවචුත්තීතො. අයඤ්චි සංවණ්ණකානං පකති, යදිදං අනත්ථකපදං, තුල්‍යාධිකරණපදඤ්ච යපෙත්ථා අත්ථවණ්ණනා. තථා හි තත්ථ තත්ථ දිස්සති. “යොපනාති යො යාදිසො, (පාරා. 45) නිබ්බානධාතුති නිබ්බායනමත්ත”න්ති ච ආදි. යාය නිමිත්තභූතාය උබ්බිලාවනපිතියා උප්පන්නාය විත්තං උබ්බිලාවිතං නාම, සායෙව උබ්බිලාවිත්තං භාවවාචකස්ස නිමිත්තෙ පවත්තනතො. ඉති පිතියා උප්පන්නාය එව විත්තස්ස උබ්බිලාවනතො තස්ස උබ්බිලාවිතභාවො පිතියා කතො නාමාති ආහ “උබ්බිලභාවකරණ”න්ති.

98. ආභූෂණං මනසිකරණං ආභොගො. සම්මා අනුක්කමෙන, පුනස්පුනං වා ආරම්මණස්ස ආහාරො සමන්තාහාරො. අයං පන ටිකායං (දී. නි. ටි. 1.98)

චුත්තනයො – චිත්තස්ස ආභුග්ගහාවො ආරම්මණෙ අභිනතහාවො ආභොගො. සුබෙන හි චිත්තං ආරම්මණෙ අභිනතං හොති, න දුක්ඛෙන විය අපනතං, නාපි අදුක්ඛමසුබෙන විය අනභිනතං, අනපනතඤ්චාති. එත්ථ ච “මනුඤ්ඤභොජනාදීසු බුජ්ජිපාසාදිඅභිභූතස්ස විය කාමෙහි විවෙචියමානස්ස

උපාදාරම්මණපත්ථනාවිසෙසතො අභිවඩ්ඪති, මනුඤ්ඤභොජනං භුත්තාවිනො විය පන උළාරකාමරසස්ස යාවදත්ථං නිවිතස්ස සහිතස්ස භුත්තකාමතාය කාමෙසු පාතබ්‍යතා න හොති, විසයානභිගිද්ධනතො විසයෙහි දුම්මොචියෙහි ජලුකා විය සයමෙව මුච්චති” ති ච අයොනියො උම්මුජ්ජිත්වා කාමගුණසන්තප්පිතතාය සංසාරදුක්ඛවූපසමං බ්‍යාකාසි පටමවාදී. කාමාදීනං ආදීනවදස්සිතාය, පටමාදිඤ්ඤානසුඛස්ස සන්තභාවදස්සිතාය ච පටමාදිඤ්ඤානසුඛතීත්තියා සංසාරදුක්ඛපච්ඡෙදං බ්‍යාකංසු දුතියාදිවාදිනො. ඉධාපි උච්ඡෙදවාදෙව චුත්තප්පකාරො විචාරො යථාසම්භවං ආනෙත්වා චත්තබ්බො. අයං පනෙත්ථ විසෙසො – එකස්මිම්පි අත්තභාවෙ පඤ්ච වාදා ලබ්භන්ති. පටමවාදෙ යදි කාමගුණසමප්පිතො අත්තා, එවං සො දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො. දුතියාදිවාදෙසු යදි පටමවාදසභිගහිතො සොයෙව අත්තා පටමජ්ඣානාදිසමඛගී, එවං සති දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තොති. තෙනෙව හි උච්ඡෙදවාදෙ විය ඉධ පාළියං “අඤ්ඤො අත්තා” ති අඤ්ඤග්ගණං න කතං. කථං පන අච්චන්තනිබ්බානපඤ්ඤාපකස්ස අත්තතො දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදස්ස සස්සතදිට්ඨියා සභිගහො, න උච්ඡෙදදිට්ඨියාති?

තංතංසුඛවිසෙසසමඛගිතාපට්ඨෙදධෙන බන්ධවිමොක්ඛෙන සුද්ධස්ස අත්තතො සකරුපෙනෙව අච්චියානදීපනතො. තෙසඤ්ඤි තථාපට්ඨෙදධෙන කම්මබන්ධවිමොක්ඛෙන සුද්ධො හුත්වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො අත්තා සකරුපෙනෙව අච්චියාසීති ලද්ධි. තථා හි පාළියං “එත්තාවතා ඛො හො අයං අත්තා පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානං පත්තො හොති” ති සස්සතභාවඤ්ඤාපකච්ඡායාය එව තෙසං වාදදස්සනං කතන්ති.

“එත්තාවතා” ති ආදිනා පාළියත්ථසම්පිණ්ඩනං. තත්ථ යාසන්ති යථාචුත්තානං දිට්ඨිනං අනියමනිද්දෙසවචනං. තස්ස ඉමා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො කථිතාති නියමනං, නියතානපෙක්ඛවචනං වා එතං “යං සන්ධාය චුත්ත” ති ආගතට්ඨානෙ විය. සෙසාති පඤ්චපඤ්ඤාස දිට්ඨියො. තාසු අත්තානන්තිකවාදාදීනං සස්සතදිට්ඨිසභිගහහාවො තත්ථ තත්ථ පකාසිතොයෙව. කිං පනෙත්ථ කාරණං, පුබ්බන්තාපරන්තා එව දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස විසයහාවෙන දස්සිතා, න පන තදුභයමෙකජ්ඣන්ති? අසම්භවො එවෙත්ථ කාරණං. න හි පුබ්බන්තාපරන්තෙසු විය තදුභයවිනිමුත්තෙ මජ්ඣන්තෙ දිට්ඨිකප්පනා සම්භවති තදුභයන්තරමත්තෙන ඉත්තරකාලත්තා. අථ පන පච්චුජ්ජන්තත්තහාවො තදුභයවෙමජ්ඣං, එවං සති දිට්ඨිකප්පනාක්ඛමො තස්ස උභයසහාවො පුබ්බන්තාපරන්තෙසුයෙව අත්තොගධොති කථං තදුභයමෙකජ්ඣං අදස්සිතං සියා. අථ වා පුබ්බන්තාපරන්තචත්තතාය “පුබ්බන්තාපරන්තො” ති මජ්ඣන්තො චුච්චති, සොපි

“පුබ්බන්තකජ්ජිකා ව අපරන්තකජ්ජිකා ව පුබ්බන්තාපරන්තකජ්ජිකා වා”ති උපරි වදන්තෙන භගවතා පුබ්බන්තාපරන්තෙහි විසුං කත්වා චූත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායම්පි “සබ්බෙපි තෙ පුබ්බන්තාපරන්තකජ්ජිකෙ”ති එතෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා සඬගහිතොති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤථා හි සඬකඬඪීත්වා චූත්තවචනස්ස නිරවසෙසසඬකඬඪභ්නාභාවතො අනත්ථකතා ආපජ්ජෙය්‍යාති. කෙ පන තෙ පුබ්බන්තාපරන්තකජ්ජිකාති? යෙ අන්තානන්තිකා හුත්වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එවමාදිනා උභයසම්බන්ධාහිනිවෙසිනො වෙදිතබ්බො.

100-104. “ඉදානි”තිආදිනා අප්පනාවචනද්වයස්ස විසෙසං දස්සෙති. තත්ථ එකජ්ඣන්ති රාසිකරණත්ථෙ නිපාතො. එකධා කරොතීති එකජ්ඣන්තිපි නෙරුත්තිකා, භාවනපුංසකඤ්චෙනං. ඉති-සද්දො ඉදමත්ථො, ඉමිනා පකාරෙන පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජෙසිති අත්ථො. අජ්ඣාසයන්ති සස්සතුව්ඡෙදවසෙන දිට්ඨිජ්ඣාසයං. තදුභයවසෙන හි සත්තානං සංකිලෙසපක්ඛෙ දුට්ඨො අජ්ඣාසයො. තථා හි චූත්තං –

- “සස්සතුව්ඡෙදදිට්ඨි ව, ඛන්ති වෙවානුලොමිකා;
 යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත”න්ති. (විසුද්ධි. ටී. 1.136; දී. නි. ටී. 1.පයමමභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී.
 1.පයමමභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා, වෙරජ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; වි. වි. ටී.
 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනාපි පස්සිතබ්බං);

තඤ්ච භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං අපරිමාණෙ එව ඤෙය්‍යවිසෙසෙ උජ්ජජ්ජනවසෙන අනෙකභෙදහින්නම්පි “චත්තාරො ජනා සස්සතවාදා”තිආදිනා ද්වාසට්ඨියා පභෙදෙහි සඬගණ්හනවසෙන සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා දස්සෙන්නො පමාණභූතාය තුලාය ධාරයමානො විය භොතීති ආහ “තුලාය තුලයන්නො වියා”ති. තථා හි චක්ඛති “අන්තොජාලිකතා”තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.146) “සිනෙරුපාදතො වාලුකං උද්ධරන්නො වියා”ති පන එතෙන සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණෙනො අඤ්ඤස්ස ඤාණස්ස ඉමිස්සා දෙසනාය අසක්කුණෙය්‍යානං දස්සෙති පරමගම්භීරතාවචනතො.

එත්ථ ව “සබ්බෙ තෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා චත්ථුහි, එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙන, නත්ථි ඉතො බහිද්ධා”ති වචනතො, පුබ්බන්තකජ්ජිකාදිත්තයවිනිමුත්තස්ස ව කස්සවි දිට්ඨිගතිකස්ස අභාවතො යාති තානි සාමඤ්ඤඵලාදිසුත්තත්තරෙසු චූත්තජ්ජකාරානි අකිරියාභෙතුකනත්ථිකවාදාදීනි, යානි ව ඉස්සරපකතිපජාපතිපුරිසකාලසභාවනියනියදිච්ඡාවාදාදිජ්ජභෙදානි දිට්ඨිගතානි (විසුද්ධි. 1.160-162; විභ. අනුට්. 2.194-195 වාක්‍යබන්ධෙසු පස්සිතබ්බං) බහිද්ධාපි දිස්සමානානි, තෙසං එත්ථෙව සඬගහතො අන්තොගධතො වෙදිතබ්බො. කථං? අකිරියවාදො තාව “වඤ්ඤා කුට්ටියො”තිආදිනා කිරියාභාවදීපනතො

සස්සතවාදෙ අන්තොගධො, තථා “සත්තිමෙ කායා” තිආදි (දී. නි. 1.174)
 නයප්පවත්තො පකුධවාදො, “නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං
 සංකිලෙසායා” තිආදි (දී. නි. 1.168) නයප්පවත්තො අහෙතුකවාදො ව
 අධිච්චසමුප්පන්නවාදො. “නත්ථි පරො ලොකො” තිආදි (දී. නි. 1.171)
 නයප්පවත්තො නත්ථිකවාදො උච්ඡේදවාදො. තථා හි තත්ථ “කායස්ස හෙදා
 උච්ඡිජ්ජති” තිආදි (දී. නි. 1.85) චුත්තං. පටිමොන ආදි-සද්දෙන නිගණ්ඨවාදාදයො
 සඬගහිතා.

යදිපි පාළියං (දී. නි. 1.177) නාටපුත්තවාදභාවෙන වාතුයාමසංවරො ආගතො,
 තථාපි සත්තවතාතික්කමෙන වික්ඛෙපවාදිතාය නාටපුත්තවාදොපි සඤ්චයවාදො විය
 අමරාවික්ඛෙපවාදෙසු අන්තොගධො. “තං ජීවං තං සරීරං, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං
 සරීරං” න්ති (දී. නි. 1.377; ම. නි. 2.122; සං. නි. 2.35) එවංපකාරා වාදා පන “රුපී
 අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා” තිආදිවාදෙසු සඬගහං ගච්ඡන්ති. “හොති
 තථාගතො පරං මරණා, අත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා” ති එවංපකාරා සස්සතවාදො. “න
 හොති තථාගතො පරං මරණා, නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා” ති එවංපකාරා
 උච්ඡේදවාදො. “හොති ච න හොති ච තථාගතො පරං මරණා, අත්ථි ච නත්ථි ච
 සත්තා ඔපපාතිකා” ති එවංපකාරා එකච්චසස්සතවාදො. “නෙව හොති න න හොති
 තථාගතො පරං මරණා, නෙවත්ථි න නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා” ති එවංපකාරා
 අමරාවික්ඛෙපවාදො. ඉස්සරපකතිපජාපතිපුරිසකාලවාදා එකච්චසස්සතවාදො.
 කණාදවාදො, සභාවතියතියදිච්ඡවාදා ව අධිච්චසමුප්පන්නවාදො සඬගහං ගච්ඡන්ති.
 ඉමිනා නයෙන සුත්තන්තරෙසු, බහිද්ධා ව අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙ දිස්සමානානං
 දිට්ඨිගතානං ඉමාසුයෙව ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිසු අන්තොගධතා වෙදිතඛිබා. තෙ පන
 තත්ථ තත්ථාගතනයෙන චුච්චමානා ගන්ථවිත්ථාරකරා, අතිත්ථෙව ච පක්ඛන්දනම්ච
 හොතීති න විත්ථාරයිමහ. ඉධ පාළියං අත්ථවිචාරණාය අට්ඨකථායං
 අනුත්තානත්ථපකාසනමෙව හි අමිහාකං භාරොති.

“එවමයං යථානුසන්ධිවසෙන දෙසනා ආගතා” ති වචනප්පසඬගෙන
 සුත්තස්සානුසන්ධයො විහජිතුං “තයො හී” තිආදිමාහ.
 අත්ථන්තරනිසෙධනත්ථඤ්ඤි විසෙසනිද්ධාරණං. තත්ථ අනුසන්ධනං අනුසන්ධි,
 සම්බන්ධමත්තං, යං දෙසනාය කාරණට්ඨෙන “සමුට්ඨාන” න්තිපි චුච්චති.
 පුච්ඡාදයො හි දෙසනාය බාහිරකාරණං තදනුරූපෙන දෙසනාපවත්තනතො.
 තංසම්බන්ධොපි තන්තිස්සිතත්තා කාරණමෙව. අබ්භන්තරකාරණං පන
 මහාකරුණාදෙසනාඤ්ඤාණාදයො. අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති. පුච්ඡාය කතො
 අනුසන්ධි පුච්ඡානුසන්ධි, පුච්ඡං අනුසන්ධිං කත්වා දෙසිතත්තා සුත්තස්ස
 සම්බන්ධො පුච්ඡාය කතො නාම හොති. පුච්ඡාසඬබාතො අනුසන්ධි
 පුච්ඡානුසන්ධිතිපි යුජ්ජති. පුච්ඡානිස්සිතෙන හි අනුසන්ධිනා තන්තිස්සයභුතා
 පුච්ඡාපි ගහිතාති. අථ වා අනුසන්ධහතීති අනුසන්ධි, පුච්ඡාසඬබාතො අනුසන්ධි
 එතස්සාති පුච්ඡානුසන්ධි, තංතංසුත්තපදෙසො. පුච්ඡාය වා අනුසන්ධියතීති
 පුච්ඡානුසන්ධි, පුච්ඡං වචනසම්බන්ධං කත්වා දෙසිතො තංසමුට්ඨානිකො

තංතංසුත්තපදෙසොව. අප්ඤ්ඤාසයානුසන්ධිමිහිපි එසෙව නයො. අනුසන්ධියතීති අනුසන්ධි, යො යො අනුසන්ධි, අනුසන්ධිනො අනුරූපං වා යථානුසන්ධි.

පුච්ඡාය, අප්ඤ්ඤාසයෙන ව අනුසන්ධිකො ආදිමිහි දෙසිතධම්මස්ස අනුරූපධම්මවසෙන වා තප්පටිපක්ඛධම්මවසෙන වා පවත්තො උපරිසුත්තපදෙසො. තථා හි සො “යෙන පන ධම්මෙන...පෙ.... කකචුපමා ආගතා” තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.100-104) අට්ඨකථායං වුත්තො, යථාපාළිමයං විභාගොති දස්සෙති “තත්ථා” තිආදිනා. තත්ථ “එවං වුත්තෙ නන්දො ගොපාලකො භගවත්තං එතදවොචා” ති පට්ඨන්ති, තං න සුන්දරං සුත්තෙ තථා අභාවතො. “එවං වුත්තෙ නන්දගොපාලකසුත්තෙ භගවත්තං එතදවොචා” ති පන පටිකඛිං තස්මිං සුත්තෙ “අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවත්තං එතදවොචා” ති අත්ථස්ස උපපත්තිතො. ඉදඤ්ඤි සංයුත්තාගමවරෙ සළායතනවග්ගෙ සඞ්ඛිතසුත්තං. ගඨගාය වුය්භමානං දාරුක්ඛන්ධං උපමං කත්ථා සද්ධාපබ්බජිතෙ කුලපුත්තෙ දෙසිතෙ නන්දො ගොපාලකො “අහමිමං පටිපත්තිං පුරෙස්සාමි” ති භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං, උපසම්පදඤ්ච ගහෙත්ථා තථාපටිපජ්ජමානො නචිරස්සෙව අරහත්තං පත්තො. තස්මා “නන්දගොපාලකසුත්ත” න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. “කිං නු ඛො භන්තෙ” තිආදිනි පන අඤ්ඤතරොයෙව භික්ඛු අවොච. වුත්තඤ්ඤි තත්ථ “එවං වුත්තෙ අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවත්තං එතදවොච ‘කිං නු ඛො භන්තෙ, ඔරිමං තීර’ න්තිආදි”.

තත්ත්වයමත්ථො – එවං වුත්තෙති “සවෙ ඛො භික්ඛවෙ, දාරුක්ඛන්ධො න ඔරිමං තීරං උපගච්ඡති” තිආදිනා ගඨගාය වුය්භමානං දාරුක්ඛන්ධං උපමං කත්ථා සද්ධාපබ්බජිතෙ කුලපුත්තෙ දෙසිතෙ. භගවත්තං එතදවොචාති අනුසන්ධිකුසලතාය “කිං නු ඛො භන්තෙ” තිආදිවචනමවොච. තථාගතො හි “ඉමිස්සං පරිසති නිසින්නො අනුසන්ධි කුසලො අත්ථි, සො මං පඤ්ඤං පුච්ඡස්සති” ති එත්තකෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. ඔරිමං තීරන්ති ඔරිමභූතං තීරං. තථා පාරිමං තීරන්ති. මජ්ඣිමනිකායෙහි වෙමජ්ඣෙකං සංසිද්ධං නිමිත්තජ්ජනං. ථලෙ උස්සාදොති ජලමජ්ඣෙකං උට්ඨිතෙ ථලස්මිං උස්සාරිතො ආරුළ්භො. මනුස්සග්ගාහොති මනුස්සානං සම්බන්ධිභූතානං, මනුස්සෙහි වා ගහණං. තථා අමනුස්සග්ගාහොති ආවට්ටග්ගාහොති උදකාවට්ටෙන ගහණං. අන්තොපුතීති වක්කභද්දාදිසු අපුතිකස්සාපි ගුණානං පුතිභාවෙන අබ්භන්තරංපුතීති.

“අථ ඛො අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො” තිආදි මජ්ඣිමාගමවරෙ උපරිපණ්ණාසකෙ මහාපුණ්ණමසුත්තං (ම. නි. 3.88-90) තත්ත්වයමත්ථො – ඉති කීරාති එත්ථ කීර-සද්දො අරුචියං, තෙන භගවතො යථාදෙසිතාය අත්තසුඤ්ඤතාය අත්තනො අරුචියභාවං දීපෙති. හොති ධම්මාලපනං, අම්මො සභාවධම්මාති අත්ථො. යදි රූපං අනත්තා...පෙ.... විඤ්ඤාණං අනත්තා. එවං සතීති සපාඨසෙසයොජනා. අනත්තකතානීති අත්තනා න කතාති, අනත්තභූතෙහි වා ඛන්ධෙහි කතාති. කමත්තානං පුඤ්ඤානීති කිදිසමත්තභාවං පුඤ්ඤානීති. අසති අත්තනි ඛන්ධානඤ්ච ඛණිකත්තා තාති කම්මාති කං නාම අත්තානං අත්තනො ඵලෙන පුඤ්ඤානීති, කො කම්මඵලං පටිසංවෙදිස්සතීති වුත්තං හොති. තස්ස භික්ඛුනො වෙතොපරිචිතක්කං.

අත්තනො වෙනසා වෙනො - පරියඤාණසම්පයුත්තෙන
සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණසම්පයුත්තෙන වා අඤ්ඤාය ජානිත්වාති සම්බන්ධො.

අවිද්වාති සුතාදිවිරහෙන අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය අපණ්ඩිතො. විද්වාති හි පණ්ඩිතාධිවචනං විදති ජානාතීති කත්වා. අවිජ්ජාගතොති අවිජ්ජාය උපගතො, අරියධම්මෙ අවිනිතතාය අප්පභිනාවිජ්ජොති අත්ථො. තණ්හාධිපතෙයොන වෙනසාති “යදි අහං නාම කොචි නත්ථි, එවං සති මයා කතස්ස කම්මස්ස ඵලං කො පටිසංවෙදෙති, සති පන තස්මිං සියා කම්මඵලප්පභොගො”ති තණ්හාධිපතිතො ආගතෙන අත්තවාද්දපාදානසහගතෙන වෙනසා. අනිධාවිතබ්බන්ති අතික්කම්ත්වා ධාවිතබ්බං. ඉදං චුත්තං හොති - බණ්කත්තෙපි සඬබ්බාරානං යස්මිං සන්තානෙ කම්මං කතං, තත්ථෙව ඵලප්පත්තිතො ධම්මපුඤ්ජමත්තස්සෙව සිද්ධෙ කම්මඵලසම්බන්ධෙ එකත්තයං මිච්ඡා ගහෙත්වා එකෙන කාරකවෙදකභූතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤා කම්මකම්මඵලානමසම්බන්ධො සියාති අත්තත්තනියසුඤ්ඤතාපකාසනං සත්ථුසාසනං අතික්කම්තබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යාති. ඉදානි අනතිධාවිතබ්බතං විභාවෙතුං “තං කිං මඤ්ඤා”ති ආදිමාහ.

උපරි දෙසනාති දෙසනාසමුට්ඨානධම්මදීපිකාය හෙට්ඨිමදෙසනාය උපරි පවත්තිතා දෙසනා. දෙසනාසමුට්ඨානධම්මස්ස අනුරූපපටිපක්ඛධම්මජ්ජකාසනවසෙන දුට්ඨෙසු යථානුසන්ධිසු අනුරූපධම්මජ්ජකාසනවසෙන යථානුසන්ධිදස්සනමෙන “උපරි ඡ අභිඤ්ඤා ආගතා”ති. තදවසෙසං පන සබ්බමිපි පටිපක්ඛධම්මජ්ජකාසනවසෙන. මජ්ඣිමාගමවරෙ මූලපණ්ණාසකෙයෙව වෙනාති සුත්තාති. කිලෙසෙනාති “ලොභො චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො”ති ආදිනා කිලෙසවසෙන. භණ්ඩනෙනාති විවාදෙන. අක්ඛන්තියාති කොපෙන. කකචුපමාති බරපන්තිඋපමා. ඉමස්මිම්පිති පි-සද්දො අපෙක්ඛායං “අයම්පි පාරාජිකො”ති ආදීසු (වි. 1.72-73, 167, 171, 195, 197) විය, සම්පිණ්ඩනෙ වා, තෙන යථා වත්ථසුත්තාදීසු පටිපක්ඛධම්මජ්ජකාසනවසෙන යථානුසන්ධි, එවං ඉමස්මිම්පි බ්‍රහ්මජාලෙති අපෙක්ඛනං, සම්පිණ්ඩනං වා කරොති. තථා හි නිව්වසාරාදිපඤ්ඤාපකානං දිට්ඨිගතානං වසෙන උට්ඨිතායං දෙසනා නිව්වසාරාදිසුඤ්ඤතාපකාසනෙන නිට්ඨාපිතාති. “තෙනා”ති ආදිනා යථාචුත්තසංවණ්ණනාය ගුණං දස්සෙති.

පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිතවාරවණ්ණනා

105-117. මරියාදවිභාගදස්සනත්ථන්ති දිට්ඨිගතිකානං තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසස්ස තථාගතානං ජානනපස්සනෙන, සස්සතාදිමිච්ඡාදස්සනස්ස ව සම්මාදස්සනෙන සඬකරාභාව-විභාගජ්ජකාසනත්ථං. තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසොයෙව තෙසං, න තු තථාගතානමිව යථාභූතං ජානනපස්සනං. තණ්හාදිට්ඨිවිජ්ජන්දනමෙවෙන මිච්ඡාදස්සනවෙදයිතං, න තු සොතාපන්තස්ස සම්මාදස්සනවෙදයිතමිව නිව්වලන්ති ව හි ඉමාය දෙසනාය මරියාදවිභාගං දස්සෙති. තෙන වක්ඛති “යෙන දිට්ඨිඅස්සාදෙන...පෙ.... තං වෙදයිත”න්ති, “දිට්ඨිසඬබ්බාතෙන වෙව...පෙ....

දස්සෙති” ති ව. “තදපි” ති වුත්තත්තා යෙන සොමනස්සජාතා පඤ්ඤාපෙන්නීති අත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙතුං “යෙනා” තිආදි වුත්තං. සාමත්ථියතො හි අවගතත්ථස්සෙවෙත්ථ ත-සද්දෙන පරාමසනං. දිට්ඨිඅස්සාදෙනාති දිට්ඨියා පච්චයභූතෙන අස්සාදෙන. “දිට්ඨිසුඛෙනා” තිආදි තස්සෙව වෙච්චනං. අජානන්තානං අපස්සන්තානං තෙසං භවන්තානං සමණබ්‍රාහ්මණානං තදපි වෙදයිතං තණ්හාගතානං වෙදයිතන්ති සම්බන්ධො.

“යථාභූතධම්මානං සභාව” න්ති ව අවිසෙසෙන වුත්තං. න හි සඬ්ඛතධම්මසභාවං අජානනමත්තෙන මිච්ඡා අභිනිවිසන්ති. සාමඤ්ඤාපොතනා ව විසෙසෙ අවතිට්ඨති. තස්මායමෙත්ථ විසෙසයොජනා කාතබ්බා – “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා” ති ඉදං දිට්ඨිට්ඨානං එවංගහිතං එවංපරාමට්ඨං එවංගතිකං හොති එවංඅභිසම්පරායන්ති යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානං අථ වා යස්මිං වෙදයිතෙ අවිතතණ්හතාය එවංදිට්ඨිගතං උපාදියති, තං වෙදයිතං සමුදයඅත්ථඬිගමාදිතො යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානන්ති. එවං විසෙසයොජනාය හි යථා අනාවරණඤ්ඤාසමන්තවක්ඛුහි තථාගතානං යථාභූතමෙත්ථ ජානනං, පස්සනඤ්ච හොති, න එවං දිට්ඨිගතිකානං, අථ ඛො තෙසං තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසොයෙවාති ඉමමත්ථං ඉමාය දෙසනාය දස්සෙතිති පාකටං හොති. එවම්පි වායං දෙසනා මරියාදවිභාගදස්සනත්ථං ජාතා.

වෙදයිතන්ති “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා” ති (දී. නි. 1.31) දිට්ඨිපඤ්ඤාපනවසෙන පවත්තං දිට්ඨිස්සාදසුඛපරියායෙන වුත්තං, තදපි අනුභවනං. තණ්හාගතානන්ති තණ්හාය උපගතානං, පවත්තානං වා තදෙව වුත්තිතයෙන විවරති “කෙවලං...පෙ.... වෙදයිත” න්ති. තඤ්ච ඛො පනෙතන්ති ව යථාවුත්තං වෙදයිතමෙව පච්චාමසති, තෙනෙනං දීපෙති – “තදපි වෙදයිතං තණ්හාගතානං වෙදයිතමෙවා” ති වච්ඡින්නදිත්වා “තදපි වෙදයිතං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිතමෙවා” ති පුන සම්බන්ධො කාතබ්බොති. තදපි තාව න සම්පාපුණාතීති හෙට්ඨිමපරිවිජ්ජෙන මරියාදවිභාගං දස්සෙතුං “න සොතාපන්නස්ස දස්සනම්ච නිච්චල” න්ති වුත්තං. දස්සනන්ති ව සම්මාදස්සනසුඛං, මග්ගඵලසුඛන්ති වුත්තං හොති. කුතො වායමත්ථො ලබ්භතීති එව-සද්දසාමත්ථියතො. “පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිතමෙවා” ති හි වුත්තෙන මග්ගඵලසුඛං විය අවිජ්ජන්දිතං හුත්වා එකරූපෙ අවතිට්ඨති, අථ ඛො තං වට්ඨාමිසභූතං දිට්ඨිතණ්හාසල්ලානුවිද්ධතාය සඋජ්ජිලත්තා විජ්ජන්දිතමෙවාති අත්ථො ආපන්නො හොති, තෙනෙවාහ “පරිතස්සිතෙනා” තිආදි. අයමෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො සසම්බන්ධනායො.

එවං විසෙසකාරණතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතාති විභජිත්වා ඉදානි අවිසෙසකාරණතො තාති දස්සෙතුං “තත්‍ර භික්ඛවෙ” තිආදිකා දෙසනා ආරද්ධා. සබ්බෙසඤ්ඤි දිට්ඨිගතානං වෙදනා, අවිජ්ජා, තණ්හා ව අවිසිට්ඨකාරණං. තත්ථ තදපිති “සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤාපෙන්නී” ති එත්ථ යදෙනං “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා” ති පඤ්ඤාපනහෙතුභූතං සුඛාදිහෙදං තිවිධම්පි වෙදයිතං, තදපි යථාක්කමං දුක්ඛසල්ලානිච්චතො, අවිසෙසෙන

සමුදයත්ථභිගමස්සාදාදීනවනිස්සරණතො වා යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානං
 හොති, තතො එව ච සුඛාදිපත්ථනාසම්භවතො, තණ්හාය ච උපගතත්තා
 තණ්හාගතානං තණ්හාපරිතස්සිතෙන දිට්ඨිවිජ්ජන්දිතමෙව දිට්ඨිවලනමෙව. “අසති
 අත්තති කො වෙදනං අනුභවති” ති කායවච්ඡ්චාරෙසු දිට්ඨියා
 වොපනප්පත්තිමත්තමෙව, න පන දිට්ඨියා පඤ්ඤාපෙතබ්බො කොච්චි ධම්මො
 සස්සතො අත්ථිති අධිප්පායොති. එකච්චසස්සතාදීසුපි එස නයො.

එස්සපච්චයවාරවණ්ණනා

118. පරම්පරපච්චයදස්සනත්ථන්ති යං දිට්ඨියා මූලකාරණං, තස්සාපි කාරණං,
 සුභ තස්සපි කාරණන්ති එවං පච්චයපරම්පරදස්සනත්ථං. යෙන හි
 තණ්හාපරිතස්සිතෙන එතානි දිට්ඨිගතානි පවත්තන්ති, තස්ස වෙදයිතං පච්චයො,
 වෙදයිතස්සාපි එස්සො පච්චයොති එවං පච්චයපරම්පරවිභාවිතී අයං දෙසනා.
 කිමත්ථියං පන පච්චයපරම්පරදස්සනත්ති වෙ? අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං. තෙන
 හි යථා දිට්ඨිසඬ්ඛාතො පඤ්ඤාපනධම්මො, තස්සපච්චයධම්මො ච යථාසකං
 පච්චයවසෙනෙව උප්පජ්ජන්ති, න පච්චයෙහි විනා, එවං පඤ්ඤාපෙතබ්බධම්මාපි
 රූපවෙදනාදයො, න එත්ථ කොච්චි සස්සතො අත්තා වා ලොකො වාති
 එවමත්ථන්තරං විඤ්ඤාපිතං හොති. තණ්හාදිට්ඨිපරිච්ඡන්දිතං තදපි වෙදයිතං
 දිට්ඨිකාරණභූතාය තණ්හාය පච්චයභූතං එස්සපච්චයා හොතීති අත්ථො.

131. තස්ස පච්චයස්සාති තස්ස එස්සසඬ්ඛාතස්ස පච්චයස්ස. දිට්ඨිවෙදයිතෙ
 දිට්ඨියා පච්චයභූතෙ වෙදයිතෙ, එස්සපධානෙහි අත්තතො පච්චයෙහි
 නිජ්ජාදෙනබ්බෙ. සාධෙතබ්බෙ චෙතං භූමිමං. බලවභාවදස්සනත්ථන්ති
 බලවකාරණභාවදස්සනත්ථං. තථා හි විනාපි චක්ඛාදිවත්ථුහි, සම්පයුත්තධම්මෙහි ච
 කෙහිචි වෙදනා උප්පජ්ජති, න පන කදාවිපි එස්සෙන විනා, තස්මා එස්සො වෙදනාය
 බලවකාරණං. න කෙවලං වෙදනාය එව, අථ බො සෙසසම්පයුත්තධම්මානම්පි.
 සන්තිහිතොපි හි විසයො සචෙ චිත්තුප්පාදො චූසනාකාරවිරහිතො හොති, න තස්ස
 ආරම්මණපච්චයො භවතීති එස්සො සබ්බෙසම්පි සම්පයුත්තධම්මානං
 විසෙසපච්චයො. තථා හි භගවතා ධම්මසඬ්ඛණිපකරණෙ චිත්තුප්පාදං විභජන්තෙන
 “එස්සො හොතී” ති එස්සස්සෙව පඨමමුද්ධරණං කතං, වෙදනාය පන
 සාතිසයමධිට්ඨානපච්චයො එව. “පටිසංවෙදිස්සන්ති” ති චුත්තත්තා “තදපි” ති
 එත්ථාධිකාරොති ආහ “තං වෙදයිත” ති. ගම්‍යමානත්ථස්ස වා-සද්දස්ස පයොගං
 පති කාමවාරත්තා, ලොපත්තා, සෙසත්තාපි ච එස න පයුත්තො. එවමිදිසෙසු. හොති
 චෙත්ථ –

“ගම්‍යමානාධිකාරතො, ලොපතො සෙසතො වාති;
 කාරණෙහි චතුහිපි, න කත්ථචි රථො යුත්තො” ති.

“යථා හි” තිආදිනා එස්සස්ස බලවකාරණතාදස්සනෙන තදත්ථං සමත්ථෙති.
 තත්ථ පතතොති පතත්තස්ස. චූණාති උපත්ථම්භකදාරුස්සෙතං අධිවචනං.

දිට්ඨිගතිකාධිට්ඨානවට්ටකථාවණ්ණනා

144. කිඤ්චාපි ඉමස්මිං යානෙ පාළියං වෙදයිතමනාගතං, හෙට්ඨා පන තීසුපි වාරෙසු අධිකතත්තා, උපරි ච “චුස්ස චුස්ස පටිසංවෙදෙන්ති” ති චක්ඛමානත්තා වෙදයිතමෙවෙන්ථ පධානන්ති ආහ “සබ්බදිට්ඨිවෙදයිතානි සම්පිණ්ඩෙති” ති. “යෙපි තෙ” ති තත්ථ තත්ථ ආගතස්ස ච පි-සද්දස්ස අත්ථං සන්ධාය “සම්පිණ්ඩෙති” ති චුත්තං. යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සස්සතවාදා...පෙ.... සබ්බෙපි තෙ ඡහි එස්සායතනෙනි චුස්ස චුස්ස පටිසංවෙදෙන්තීති හි වෙදයිතකිරියාවසෙන තංතංදිට්ඨිගතිකානං සම්පිණ්ඩිතත්තා වෙදයිතසම්පිණ්ඩිතමෙව ජාතං. සබ්බමිපි හි වාක්‍යං කිරියාපධානන්ති. උපරි එස්සෙ පක්ඛිපනත්ථායානි “ඡහි එස්සායතනෙනි” ති චුත්තෙ උපරි එස්සෙ පක්ඛිපනත්ථං, පක්ඛිපනඤ්චෙන්ථ වෙදයිතස්ස එස්සපච්චයතාදස්සනමෙව. “ඡහි එස්සායතනෙනි චුස්ස චුස්ස පටිසංවෙදෙන්ති” ති ඉමිනා හි ඡහි අජ්ඣත්තිකායතනෙනි ඡළාරම්මණපටිසංවෙදනං එකන්තතො ඡඑස්සහෙතුකමෙවාති දස්සිතං හොති, තෙන චුත්තං “සබ්බෙ තෙ” ති ආදි.

කම්බොජොති එවංනාමකං රට්ඨං. තථා දක්ඛිණාපථො. “සඤ්ජාතිට්ඨානෙ” ති ඉමිනා සඤ්ජායන්ති එත්ථාති අධිකරණත්ථො සඤ්ජාති-සද්දොති දස්සෙති. එවං සමොසරණ-සද්දො. ආයතන-සද්දොපි තද්වහයත්ථෙ. ආයතනෙනි සමොසරණභූතෙ චතුමහාපථෙ. නන්ති මහානිග්‍රොධරුක්ඛං. ඉදඤ්භි අභිගුත්තරාගමෙ පඤ්චනිපානෙ සද්ධානිසංසසුත්තපදං. තත්ථ ච සෙය්‍යථාපි හික්ඛවෙ සුභූමියං චතුමහාපථෙ මහානිග්‍රොධො සමන්තා පක්ඛිනං පටිසරණං හොති” ති (අ. නි. 5.38) තන්තිද්දෙසො චුත්තො. සති සතිආයතනෙනි සතිසඛ්ඛාතෙ කාරණෙ විජ්ජමානෙ, තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිතබ්බතං පාපුණාතීති අත්ථො. ආයතන්ති එත්ථ එළානි තදායත්තචුත්තිතාය පචත්තන්ති, ආයභූතං වා අත්තනො එලං තනොති පචත්තෙතීති ආයතනං, කාරණං. සම්මන්තීති උපසම්මන්ති අස්සාසං ජනෙන්ති. ආයතන-සද්දො අඤ්ඤෙසු විය න එත්ථ අත්ථන්තරාවබොධකොති ආහ “පණ්ණත්තිමත්තෙ” ති, තථා තථා පඤ්ඤත්තිමත්තෙති අත්ථො. රුක්ඛගච්ඡසමූහෙ පණ්ණත්තිමත්තෙ හි අරඤ්ඤවොහාරො, අරඤ්ඤමෙව ච අරඤ්ඤායතනන්ති. අත්ථන්තයෙපිති එත්ථ පි-සද්දෙන ආකරනිවාසාධිට්ඨානත්ථෙ සම්පිණ්ඩෙති. “හිරඤ්ඤායතනං සුවණ්ණායතන” ත්තිආදීසු හි ආකරෙ, “ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන” ත්තිආදීසු නිවාසෙ, “කම්මායතනං සිජ්ජායතන” ත්තිආදීසු අධිට්ඨානෙ පචත්තති, නිස්සයෙති අත්ථො.

ආයතන්ති එත්ථ ආකරොන්ති, නිවසන්ති, අධිට්ඨහන්තීති යථාක්කමං චචතත්ථො. චක්ඛාදීසු ච එස්සාදයො ආකිණ්ණා, තානි ච නෙසං වාසො, අධිට්ඨානඤ්ච නිස්සයපච්චයභාවතො. තස්මා තදෙතමිපි අත්ථන්තයමිධ යුජ්ජතියෙව. කථං යුජ්ජතීති ආහ “චක්ඛාදීසු හි” තිආදි. එස්සො වෙදනා සඤ්ඤා වෙතනා විත්තන්ති ඉමෙ එස්සපඤ්චමකා ධම්මා උපලක්ඛණවසෙන චුත්තා අඤ්ඤෙසම්පි තංසම්පයුත්තධම්මානං ආයතනභාවතො, පධානවසෙන වා. තථා හි විත්තුජ්ජාදං විභජන්තෙන භගවතා තෙයෙව “එස්සො හොති, වෙදනා, සඤ්ඤා,

වෙනනා, විත්තං හොති” ති පඨමං විහත්තා. සඤ්ජායන්ති තත්තිස්සයාරම්මණභාවෙන තත්ථෙව උප්පත්තිනො. සමොසරන්ති තත්ථ තත්ථ වත්ථුද්ද්වාරාරම්මණභාවෙන සමොසරණනො. තානි ච නෙසං කාරණං තෙසමභාවෙ අභාවනො. අයං පන යථාචුත්තො සඤ්ජාතිදෙසාදිඅත්ථො රුළුභිවසෙනෙව තත්ථ තත්ථ නිරුළුභතාය එව පවත්තත්තාති ආවරියආනන්දත්ථෙරෙන චුත්තං. අයං පන පදත්ථවිවරණමුඛෙන පවත්තො අත්ථො – ආයතනනො, ආයානං තනනනො, ආයතස්ස ච නයනනො ආයතනං. චක්ඛාදීසු හි තංතංද්වාරාරම්මණා විත්තවෙනසිකා ධම්මා සෙන සෙන අනුභවනාදිකිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති සටෙන්ති වායමන්ති, ආයභූතෙ ච ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්නි, ආයතඤ්ච සංසාරදුක්ඛං නයන්ති පවත්තෙන්ති. ඉති ඉමිනා නයෙනාති එත්ථ ආදිඅත්ථෙන ඉති සද්දෙන “සොතං පටිච්චා” තිආදිපාළිං සඬගණ්හාති.

තත්ථ තිණ්ණන්ති චක්ඛුපසාදරුපාරම්මණචක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං තිණ්ණං විසයිත්ථියච්ඤ්ඤාණානං. තෙසං සමාගමනභාවෙන ගහෙනබ්බනො “එස්සො සඬගති” ති චුත්තො. තථා හි සො “සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො” ති චුච්චති. ඉමිනා නයෙන ආරොපෙත්වාති සම්බන්ධො. තෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති – යථා “චක්ඛුංපටිච්ච...පෙ.... එස්සො” ති (ම. නි. 1.204; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 45; 2.4.61; කථා. 465) එතස්මිං සුත්තෙ විජ්ජමානෙසුපි සඤ්ඤාදීසු සම්පයුත්තධම්මෙසු වෙදනාය පධානකාරණභාවදස්සනත්ථං එස්සසීසෙන දෙසනා කතා, එවම්ධාපි “එස්සපච්චයා වෙදනා” තිආදිනා එස්සං ආදිං කත්වා අපරන්තපටිසන්ධානෙන පච්චයපරම්පරං දස්සෙතුං “ඡහි එස්සායතනෙනහි” ති ච “චුස්ස චුස්සා” ති ච එස්සසීසෙන දෙසනා කතාති. එස්සායතනාදීනීති ආදි-සද්දෙන “චුස්ස චුස්සා” ති වචනං සඬගණ්හාති.

“කිඤ්චාපි” තිආදිනා සද්දමත්තනො වොදනාලෙසං දස්සෙත්වා “තථාපි” තිආදිනා අත්ථනො තං පරිහරති. න ආයතනානි චුසන්ති රුපානමනාරම්මණභාවනො. එස්සො අරුපධම්මො විසමානො එකදෙසෙන ආරම්මණං අනල්ලියමානොපි චුසනාකාරෙන පවත්තො චුසන්තො විය හොතීති ආහ “එස්සොව තං තං ආරම්මණං චුසති” ති. තෙනෙව සො “චුසනලක්ඛණො, සඬසට්ඨනරසො” ති ච චුච්චති. “ඡහි එස්සායතනෙනහි චුස්ස චුස්සා” ති අචුසනකිච්චානිපි නිස්සිතවොහාරෙන චුසනකිච්චානි කත්වා දස්සනමෙව එස්සෙ උපනික්ඛිපනං නාම යථා “මඤ්චා සොසන්ති” ති. උපනික්ඛිපිත්වාති හි චුසනකිච්චාරොපනවසෙන එස්සස්මිං පවෙසෙත්වාති අත්ථො. එස්සගතිකානි කත්වා එස්සුපචාරං ආරොපෙත්වාති චුත්තං හොති. උපචාරො නාම වොහාරමත්තං, න තෙන අත්ථසිද්ධි අතංසභාවනො. අත්ථසිජ්ඣනකො පන තංසභාවොයෙව අත්ථො ගහෙනබ්බොති දස්සෙතුං “තස්මා” තිආදිමාහ. යථාහු –

“අත්ථඤ්හි නාථො සරණං අවොච,
න ඛාඤ්ජනං ලොකහිතො මහෙසී” ති.

අත්තනො පච්චයභූතානං ඡන්තං එස්සානං වසෙන චක්ඛුසම්ඵස්සජා යාව
මනොසම්ඵස්සජාති සඬබ්බෙපනො ඡබ්බිධං සන්ධාය “ඡඵස්සායතනසම්භවා
වෙදනා”ති වුත්තං. විත්ථාරතො පන –

“එස්සතො ඡබ්බිධාපෙනා, උපච්චාරහෙදතො;
තිධා නිස්සිතතො ද්විහි, තිධා කාලෙන වඬ්ඪිතා”ති. –

අට්ඨසතපරියායෙ වුත්තනයෙන අට්ඨසතජ්ජහෙදා. මහාවිහාරවාසීනො චෙත්ථ යථා
විඤ්ඤාණං නාමරූපං සලායතනං, එවං එස්සං, වෙදනඤ්ච පච්චයපච්චයුජ්ජන්තම්පි
සසන්තතිපරියාපන්තං දීපෙන්තො විපාකමෙව ඉච්ඡන්ති, අඤ්ඤෙ පන යථා තථා වා
පච්චයභාවො සති න සක්කා වජ්ජෙතූන්ති සබ්බමෙව ඉච්ඡන්ති. සාති
යථාවුත්තජ්ජහෙදා වෙදනා. රූපතණ්හාදිහෙදායාති “සෙට්ඨිපුත්තො
බ්‍රාහ්මණපුත්තො”ති පිතුනාමවසෙන විය ආරම්මණනාමවසෙන වුත්තාය
රූපතණ්හා යාව ධම්මතණ්හාති සඬබ්බෙපනො ඡබ්බිධාය. විත්ථාරතො පන –

“රූපතණ්හාදිකා කාම-තණ්හාදිහි තිධා පුන;
සන්තානතො ද්විධා කාල-හෙදෙන ගුණිතා සියු”න්ති. –

එවං වුත්තඅට්ඨසතජ්ජහෙදාය. උපනිස්සයකොටියාති උපනිස්සයසීසෙන. කස්මා
පනෙත්ථ උපනිස්සයපච්චයොව උද්ධටො, නනු සුඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා ව
තණ්හාය ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයපකතූපනිස්සයවසෙන
චතුධා පච්චයො, දුක්ඛා ව ආරම්මණමත්තපකතූපනිස්සයවසෙන ද්විධාති?
සච්චමෙතං, උපනිස්සයෙ එව පන තං සබ්බම්පි අන්තොගධන්ති එවමුද්ධටො.
යුත්තං තාව ආරම්මණුපනිස්සයස්ස උපනිස්සයසාමඤ්ඤතො උපනිස්සයෙ
අන්තොගධතා, කථං පන ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතීනං තත්ථ
අන්තොගධභාවො සියාති? තෙසම්පි ආරම්මණසාමඤ්ඤතො
ආරම්මණුපනිස්සයෙන සඬගහිතත්තා ආරම්මණුපනිස්සයවසමොධානභූතෙව
උපනිස්සයෙ එව අන්තොගධතා හොති. එතදත්ථමෙව හි සන්ධාය
“උපනිස්සයෙනා”ති අවත්වා “උපනිස්සයකොටියා”ති වුත්තං. සිද්ධෙ හි
සත්‍යාරම්භො නියමාය වා හොති අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වාති. එවමීදිසෙසු.

චතුබ්බිධස්සාති කාමුපාදානං යාව අත්තවාදුපාදානන්ති චතුබ්බිධස්ස. නනු ව
තණ්හාව කාමුපාදානං, කථං සායෙව තස්ස පච්චයො සියාති? සච්චං, පුරිමතණ්හාය
පන උපනිස්සයපච්චයෙන පච්ඡිමතණ්හාය දළ්භභාවතො පුරිමායෙව තණ්හා
පච්ඡිමාය පච්චයො භවති. තණ්හාදළ්භත්තමෙව හි “කාමුපාදානං උපායාසො
උපකට්ඨා”තිආදීසු විය උප-සද්දස්ස දළ්භත්ථෙව පවත්තනතො. අපිච දුබ්බලා තණ්හා
තණ්හායෙව, බලවතී තණ්හා කාමුපාදානං. අථ වා අපත්තවිසයපත්ථනා තණ්හා
තමසි චොරානං හත්ථපසාරණං විය, සම්පත්තවිසයග්ගහණං කාමුපාදානං චොරානං
හත්ථගතහණ්ඩග්ගහණං විය. අපිච්චිජනාපටිපක්ඛා තණ්හා. සන්තුට්ඨිතාපටිපක්ඛං
කාමුපාදානං. පරියෙසනදුක්ඛමූලං තණ්හා, ආරක්ඛදුක්ඛමූලං කාමුපාදානං. අයම්පි

තෙසං විසෙසො කෙච්චාදවසෙන ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි. ටී. 1.144) දස්සිතො පුරිමනයස්සෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.144) සකවාදභාවෙන වුත්තත්තා.

අසහජාතස්ස උපාදානස්ස උපනිස්සයකොටියා, සහජාතස්ස පන සහජාතකොටියාති යථාලාභමත්ථො ගහෙනබ්බො. තත්ථ අසහජාතා අනන්තරනිරුද්ධා
අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි ඡධා පච්චයො. ආරම්මණභූතා පන
ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයෙහි තිධා, තං සබ්බමපි වුත්තනයෙන උපනිස්සයෙනෙව සඬගහෙත්වා “උපනිස්සයකොටියා”ති වුත්තං.
යස්මා ච තණ්හාය රූපාදීනි අස්සාදෙන්වා කාමෙසු පාතබ්බතං ආපජ්ජති, තස්මා තණ්හා කාමුපාදානස්ස උපනිස්සයකොටියා පච්චයො. තථා රූපාදිභෙදෙ සම්මුළ්භො “නත්ථි දින්න”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.94-95, 225; 3.91, 116, 136; සං. නි. 3.210; අ. නි. 10.176, 217; ධ. ස. 1221; විහ. 907, 925, 971) මිච්ඡාදස්සනං, සංසාරතො මුච්චිතුකාමො අසුද්ධිමග්ගෙ සුද්ධිමග්ගපරාමසනං, ඛන්ධෙසු අත්තත්තනියගාභභූතං සක්කායදස්සනඤ්ච ගණ්හාති. තස්මා ඉතරෙසමපි තිණ්ණං තණ්හා උපනිස්සයකොටියා පච්චයොති දට්ඨබ්බං. සහජාතා පන සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුවසෙන සත්තධා සහජාතානං පච්චයො. තමපි සබ්බං සහජාතපච්චයෙනෙව සඬගහෙත්වා “සහජාතකොටියා”ති වුත්තං.

භවස්සාති කම්මභවස්ස වෙව උපපත්තිභවස්ස ච. තත්ථ චෙතනාදිසඬබ්බතං සබ්බං භවගාමිකම්මං කම්මභවො. කාමභවාදිනවච්චො උපපත්තිභවො. තෙසු උපපත්තිභවස්ස චතුබ්බධම්පි උපාදානං උපපත්තිභවහෙතුභූතස්ස කම්මභවස්ස කාරණභාවතො, තස්ස ච සභායභාවූපගමනතො පකතූපනිස්සයවසෙන පච්චයො. කම්මාරම්මණකරණකාලෙ පන කම්මසහජාතමුපාදානං උපපත්තිභවස්ස ආරම්මණවසෙන පච්චයො. කම්මභවස්ස පන සහජාතස්ස සහජාතමුපාදානං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන වෙව හෙතුමග්ගවසෙන ච අනෙකධා පච්චයො. අසහජාතස්ස පන අනන්තරස්ස අසහජාතමුපාදානං අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනවසෙන, ඉතරස්ස ච නානන්තරස්ස පකතූපනිස්සයවසෙන, සම්මසනාදිකාලෙසු ආරම්මණාදිවසෙන ච පච්චයො. තත්ථ අනන්තරාදිකෙ උපනිස්සයපච්චයෙ, සහජාතාදිකෙ ච සහජාතපච්චයෙ පක්ඛිපිත්වා තථාති වුත්තං, රූපුපභාරත්ථො චා හෙස අනුකඬ්ඨනත්ථො චා. තෙන හි උපනිස්සයකොටියා වෙව සහජාතකොටියා වාති අත්ථං දස්සෙති.

භවො ජාතියාති එත්ථ භවොති කම්මභවො අධිජ්ජෙතො. සො හි ජාතියා පච්චයො, න උපපත්තිභවො. ජාතියෙව හි උපපත්තිභවොති, සා ච පට්ඨානිනිබ්බත්තබ්බත්තධා. තෙන වුත්තං “ජාතීති පනෙත්ථ සචිකාරා පඤ්චක්ඛන්ධා

දිව්‍යබ්‍රහ්මය” නි, තෙතායං වොදනා නිවත්තිතා “නනු ජාතිපි භවොයෙව, කථං සො ජාතියා පච්චයො” නි, කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං “කම්මභවො ජාතියා පච්චයො” නි වෙ? බාහිරපච්චයසමත්තෙපි කම්මවසෙනෙව භීතපණීතාදිවිසෙසදස්සනතො. යථාභ භගවා “කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං භීතපණීතතායා” නි (ම. නි. 3.289) සවිකාරාති නිබ්බත්තිවිකාරොන සවිකාරා, න අඤ්ඤෙහි, තෙ ව අත්ථතො උපපත්තිභවොයෙව, සො එව ව තස්ස කාරණං භවිතුමයුත්තො තණ්හාය කාමුපාදානස්ස පච්චයභාවෙ විය පුරිමපච්ඡිමාදිවිසෙසානමසම්භවතො, තස්මා කම්මභවොයෙව උපපත්තිභවසංඛාතාය ජාතියා කම්මපච්චයෙන වෙව පකතූපනිස්සයපච්චයෙන ව පච්චයොති අත්ථං දස්සෙතුං “කම්මපච්චයං උපනිස්සයෙනෙව සංඛගහෙත්වා උපනිස්සයකොටියා පච්චයො” නි චුත්තං. යස්මා පන ජාතියා සති ජරාමරණං, ජරාමරණාදිනා පුට්ඨස්ස ව බාලස්ස සොකාදයො සම්භවත්ති, නාසති, තස්මා ජාතිජරාමරණාදිනං උපනිස්සයවසෙන පච්චයොති ආහ “ජාති...පෙ.... පච්චයො” නි විත්ථාරතො අත්ථවිනිච්ඡයස්ස අකතත්තා, සහජාතූපනිස්සයසීසෙනෙව පච්චයවිචාරණාය ව, දස්සිතත්තා, අභිගාදිවිධානස්ස ව අනාමට්ඨත්තා “අයමෙත්ථ සංඛිබ්බෙපො” නිආදි චුත්තං. මහාවිසයත්තා පටිච්චසමුප්පාදවිචාරණාය නිරවසෙසා අයං කුතො ලද්ධබ්බාති වොදනමපනෙති “විත්ථාරතො” නිආදිනා. “ඉධ පනස්සා” නිආදිනා පාළියමිපි පටිච්චසමුප්පාදකථා එකදෙසෙනෙව කථිතාති දස්සෙති. තත්ථ ඉධාති ඉමස්මිං බ්‍රහ්මජාලෙ. අස්සාති පටිච්චසමුප්පාදස්ස. පයොජනමත්තමෙවාති දිට්ඨියා කාරණභූතවෙදනාවසෙන එකදෙසමත්තං පයොජනමෙව. “මත්තමෙවා” නි හි අවධාරණත්ථෙ පරියායවචනං “අප්පං වස්සසතං ආයු, ඉදානෙතරහි විජ්ජති” නිආදිසු විය අඤ්ඤමඤ්ඤත්ථාවබොධනවසෙන සපයොජනත්තා, මත්ත-සද්දො වා පමාණෙ, පයොජනසංඛාතං පමාණමෙව, න තදුත්තරීති අත්ථො. “මත්ත-සද්දො අවධාරණෙ එව-සද්දො සන්නිට්ඨානෙ” නිපි වදන්ති. එවං සබ්බත්ථං. හොති චෙත්ථ –

“මත්තමෙවාති එකත්ථං, මත්තපදං පමාණකෙ;
මත්තාවධාරණෙ වා, සන්නිට්ඨානමහි චෙතර” නිති.

එකදෙසෙනෙවිධ පාළියං කථිතත්තා පටිච්චසමුප්පාදස්ස තථා කථනෙ සද්ධිං උදාහරණෙන කාරණං දස්සෙත්තො “භගවා හී” නිආදිමාහ. තෙන ඉමමධිප්පායං දස්සෙති “වට්ඨකථං කථෙත්තො භගවා අවිජ්ජා-තණ්හා-දිට්ඨිනමඤ්ඤතරසීසෙන කථෙසි, තෙසු ඉධ දිට්ඨිසීසෙනෙව කථෙත්තො වෙදනාය දිට්ඨියා බලවකාරණත්තා වෙදනාමූලකං එකදෙසමෙව පටිච්චසමුප්පාදං කථෙසි” නි. එතානි ව සුත්තානි අභිගුත්තරනිකායෙ දසනිපාතෙ (අ. නි. 10.61 වාක්‍යබන්ධෙ) තත්ථ පුරිමකොටි න පඤ්ඤායතීති අසුකස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස, චක්කවත්තිතො වා කාලෙ අවිජ්ජා උප්පන්නා, න තතො පුබ්බෙති එවං අවිජ්ජාය පුරිමො ආදිමරියාදො අප්පටිභතස්ස මම සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණස්සාපි න පඤ්ඤායති තතා මරියාදස්ස අවිජ්ජමානත්තාති අත්ථො. එවඤ්ඤෙතත්ති ඉමිනා මරියාදාභාවෙන අයං අවිජ්ජා කාමං චූචිවති. අථ ව පනාති එවං කාලනියමෙන මරියාදාභාවෙන චූචිවමානාපි. ඉදප්පච්චයාති ඉමස්මා පඤ්චනිවරණසංඛාතපච්චයා අවිජ්ජා සම්භවතීති එවං ධම්මනියාමෙන අවිජ්ජාය

කොටි පඤ්ඤායනීති අත්ථො. “කො වාභාරො අවිජ්ජාය, ‘පඤ්ච නිවරණා’ තිස්ස වචනිය”න්ති (අ. නි. 10.61) හි තත්ථෙව චුත්තං, ටිකායං පන “ආසවපච්චයා”ති (දී. නි. ටී. 1.144) ආහ, තං උදාහරණසුත්තෙන න සමෙති. අයං පච්චයො ඉදප්පච්චයො ම-කාරස්ස ද-කාරාදෙසවසෙන. සද්දවිදු පන “ඊදිසස්ස පයොගස්ස දිස්සනතො ඉද-සද්දොයෙව පකතී”ති වදන්ති, අයුත්තමෙවෙනං වණ්ණවිකාරාදිවසෙන නානාපයොගස්ස දිස්සමානත්තා. යථා හි වණ්ණවිකාරෙන “අමු”ති චුත්තෙපි “අසු”ති දිස්සති, “ඉමෙසු”ති චුත්තෙපි “එසු”ති, එවමිධාපි වණ්ණවිකාරො ව වාකොය විය සමාසෙපි ලබ්භතෙව යථා “ජානිපති තුදම්පතී”ති. කිමෙත්ථ වත්තබ්බං, පහිත්තපටිසම්භිදෙන ආයස්මතා මහාකච්චායනත්ථෙරෙන චුත්තමෙව පමාණන්ති දට්ඨබ්බං.

භවතණ්හායාති භවසඤ්ඤාජනභූතාය තණ්හාය. ඉදප්පච්චයාති ඉමස්මා අවිජ්ජාපච්චයා. “කො වාභාරො භවතණ්හාය, ‘අවිජ්ජා’ තිස්ස වචනිය”න්ති හි චුත්තං. භවදිට්ඨියාති සස්සතදිට්ඨියා. ඉදප්පච්චයාති ඉධ පන වෙදනාපච්චයාත්ථෙව අත්ථො. නනු දිට්ඨියො එව කථෙතබ්බා, කිමත්ථියං පන පටිච්චසමුප්පාදකථනන්ති අනුයොගෙනාහ “තෙනා”තිආදි. ඉදං චුත්තං හොති – අනුලොමෙන පටිච්චසමුප්පාදකථා නාම වට්ඨකථා, තං කථනෙනෙව භගවා එතෙ දිට්ඨිගතිකා යාවිදං මිච්ඡාදස්සනං න පටිනිස්සප්පන්ති, තාව ඉමිනා පච්චයපරම්පරෙන වට්ඨෙයෙව නිමුජ්ජන්තිති දස්සෙසිති. ඉතො භවාදිතො. එත්ථ භවාදීසු. එස නයො සෙසපද්ද්වයෙපි. ඉමිනා අපරියන්තං අපරාපරුප්පන්ති. දස්සෙති. විපන්නට්ඨාති විවිධෙන නාසිතා.

විවට්ඨකථාදිවණ්ණනා

145. දිට්ඨිගතිකාධිට්ඨානන්ති දිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාගාහදස්සනවසෙන අධිට්ඨානභූතං, දිට්ඨිගතිකවසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. පුග්ගලාධිට්ඨානධම්මදෙසනා හෙසා. යුත්තයොගහික්ඛුඅධිට්ඨානන්ති යුත්තයොගානං හික්ඛුනමධිට්ඨානභූතං, හික්ඛුවසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. විවට්ඨන්ති වට්ඨතො විගතං. “යෙහී”තිආදිනා දිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාදස්සනස්ස කාරණභූතාය වෙදනාය පච්චයභූතං හෙට්ඨා චුත්තමෙව එස්සායතනමිධ ගහිතං දෙසනාකුසලෙන භගවතාති දස්සෙති. වෙදනාකම්මට්ඨානෙති “වෙදනානං සමුදය”න්තිආදිකං ඉමං පාළිං සන්ධාය චුත්තං. කිඤ්චිමත්තමෙව විසෙසොති ආහ “යථා පනා”තිආදි. න්ති “එස්සසමුදයා, එස්සතිරොධා”ති චුත්තං කාරණං. “ආහාරසමුදයා”තිආදීසු කබලීකාරො ආහාරො වෙදිතබ්බො. සො හි “කබලීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො”ති (පටිඨා. 429) පටිඨානෙ වචනතො කම්මසමුට්ඨානානම්පි චක්ඛාදීනං උපත්ථම්භකපච්චයො හොතියෙව. “නාමරූපසමුදයා”තිආදීසු වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයමෙව නාමං. නනු ව “නාමරූපපච්චයා සලායතන”න්ති වචනතො සබ්බෙසු ඡසු එස්සායතනෙසු “නාමරූපසමුදයා නාමරූපතිරොධා” ඉච්චෙව වත්තබ්බං, අථ කස්මා චක්ඛායතනාදීසු “ආහාරසමුදයා ආහාරතිරොධා”ති

වුත්තන්නි? සච්චමෙතං අවිසෙසෙන, ඉධ පන ඵ්වම්පි චක්ඛාදීසු සම්භවතිති විසෙසතො දස්සෙතුං තථා වුත්තන්නි දට්ඨබ්බං.

උත්තරිතරජානනෙනෙව දිට්ඨිගතස්ස ජානනම්පි සිද්ධන්ති කත්වා පාළියමනාගතෙහි “දිට්ඨිඤ්ච ජානාති”ති වුත්තං. සීලසමාධිපඤ්ඤායො ලොකියලොකුත්තරම්සසකා, විමුක්ති පන ඉද හෙට්ඨිමා ඵ්ලසමාපත්තියො “යාව අරහත්තා”ති අග්ගඵ්ලස්ස විසුං වචනතො. පච්චක්ඛානුමානෙන චෙත්ථ පජානනා, තෙනෙවාහ “ඛුස්සුතො ගන්ථධරො භික්ඛු ජානාති”තිආදි, යථාලාභං වා යොජෙතබ්බං. දෙසනා පනාති ඵත්ථ පන-සද්දො අරුචියත්ථො, තෙනිමං දීපෙති – යදිපි අනාගාමීආදයො යථාභූතං පජානන්ති, තථාපි අරහතො උක්කංසගතිවිජානනවසෙන දෙසනා අරහත්තනිකූටෙන නිට්ඨාපිතාති. සුවණ්ණගෙහො විය රතනමයකණ්ණිකාය දෙසනා අරහත්තකණ්ණිකාය නිට්ඨාපිතාති අත්ථො. ඵත්ථ ව “යතො බො...පෙ.... පජානාති”ති ඵතෙන ධම්මස්ස නියානිකභාවෙන සද්ධිං සඬ්ඝස්ස සුප්පට්ඨිතං දස්සෙති, තෙනෙව අට්ඨකථායං “කො ඵවං ජානාතිති? ඛිණ්ණසචො ජානාති, යාව ආරද්ධවිපස්සකො ජානාති”ති පරිපුණ්ණං කත්වා භික්ඛුසඬ්ඝො දස්සිතො, තෙන යදෙනං හෙට්ඨා වුත්තං “භික්ඛුසඬ්ඝවසෙනාපි දීපෙතු”න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.8), තං යථාරුතවසෙනෙව දීපිතං හොතිති දට්ඨබ්බං.

146. “දෙසනාජාලවිමුක්තො දිට්ඨිගතිකො නාම නත්ථි”ති දස්සනං දෙසනාය කෙට්ඨපරිපුණ්ණතං ඤාපෙතුන්ති චෙදිතබ්බං. අන්තො ජාලස්සාති අන්තොජාලං, දබ්බපච්චෙසනවසෙන අන්තොජාලෙ අකතාපි තන්තිස්සිතවාදප්පච්චෙසනවසෙන කතාති අන්තොජාලිකතා, අන්තො ජාලස්ස තිට්ඨන්තිති වා අන්තොජාලා, දබ්බවසෙන අනන්තොජාලාපි තන්තිස්සිතවාදවසෙන අන්තොජාලා කතාති අන්තොජාලිකතා. අභූතතබ්භාවෙ කරාසභූයොගෙ විකාරවාචකතො ඊපච්චයො, අන්තසරස්ස වා ඊකාරාදෙසොති සද්දවිදු යථා “ධවලිකාරො, කබලිකාරො”ති (සං. නි. 1.181), ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “ඉමස්සා”තිආදි වුත්තං. නිස්සිතා අවසිතාව හුත්වා උම්මුජ්ජමානා උම්මුජ්ජන්තිති අත්ථො. මාන-සද්දො චෙත්ථ භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො අප්පභිනෙන උම්මුජ්ජනභාවෙන පුන උම්මුජ්ජනභාවස්ස ලක්ඛිතත්තා, තථා “ඔසීදන්තා”තිආදීසුපි අන්ත-සද්දො. උම්මුජ්ජනෙනෙව අවුත්තස්සාපි නිමුජ්ජනස්ස ගහණන්ති දස්සෙති “ඔසීදන්තා”තිආදිනා. තත්ථ අපායුපපත්තිවසෙන අධො ඔසීදනං, සම්පත්තිභවවසෙන උද්ධමුග්ගමනං. තථා පරිත්තභූමිමහග්ගභූමිවසෙන, දිට්ඨියා ඔලීනතාතිධාවනවසෙන, පුබ්බන්තානුදිට්ඨිඅපරන්තානුදිට්ඨිවසෙන ව යථාක්කමං යොජෙතබ්බං. පරියාපන්නාති අන්තොගධා. තබ්භාවො ව තදාබද්ධෙනාති වුත්තං “ඵතෙන ආබද්ධා”ති. “න හෙත්ථා”තිආදිනා යථාවුත්තපාළියා ආපන්නත්ථං දස්සෙති.

ඉදානි උපමාසංසන්දනමාහ “කෙට්ඨට්ඨො වියා”තිආදිනා. කෙ උදකෙ චට්ඨති පරිවරතිති කෙට්ඨට්ඨො, මච්ඡබන්ධො. කාමං කෙට්ඨට්ඨන්තෙවාසීපි පාළියං වුත්තො, යො පන තදනුගතිකොවාති තථා වුත්තං. දසසහස්සිලොකධාතුති ජාතික්ඛෙත්තං.

සන්ධායාහ තත්වෙව පටිවෙධසම්භවතො, අඤ්ඤාසඤ්ච තග්ගහණෙනෙව ගතිතත්තා. අඤ්ඤාත්ථාපි හි දිට්ඨිගතිකා එත්ථ පරියාපන්නා අන්තොජාලිකතාව. ඔළාරිකාති පාකටභාවෙන ථුලා. තස්සාති පරිත්තොදකස්ස.

147. “සබ්බදිට්ඨිනං සඬගතිතත්තා” ති එතෙන වාදසඬගහණෙන පුග්ගලසඬගහොති දස්සෙති. අත්තනො...පෙ.... දස්සෙන්නොති දෙසනාකුසලතාය යථාචුත්තෙසු දිට්ඨිගතිකානං උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනට්ඨානභූතෙසු කත්ථවිපි භවාදීසු අත්තනො අනවරොධභාවං දස්සෙන්නො. නයන්තීති සත්තෙ ඉච්ඡිතට්ඨානමාවහන්ති, තං පන තථාආකඬ්ඨනවසෙනාති ආහ “ගීවායා” තිආදි. “නෙත්තිසදිසතායා” ති ඉමිනා සදිසවොහාරං, උපමාතද්ධිතං වා දස්සෙති. “සා හී” තිආදි සදිසතාවිභාවනා. ගීවායාති එත්ථ මහාජනානන්ති සම්බන්ධිනිද්දෙසො නෙතීති එත්ථාපි කම්මභාවෙන සම්බජ්ඣිතබ්බො නී-සද්දස්ස ද්විකම්මිකත්තා, ආඛ්‍යාතපයොගෙ ව බහුලං සාම්චවනස්ස කත්තුකම්මත්ථජොතකත්තා. අස්සාති අනෙත භගවතා, සා භවනෙත්ති උච්ඡින්නාති සම්බන්ධො. පුන අප්පට්ඨසන්ධිකභාවාති සාමත්ථියත්ථමාහ. ජීවිතපරියාදානෙ චුත්තෙයෙව හි පුන අප්පට්ඨසන්ධිකභාවො චුත්තො නාම තස්සෙව අදස්සනස්ස පධානකාරණත්තා. “න දක්ඛන්ති” ති එත්ථ අනාගතවචනවසෙන පදසිද්ධි “යත්‍ර හි නාම සාවකො ඵ්වරූපං ඤස්සති වා දක්ඛති වා සක්ඛිං වා කර්ස්සති” තිආදීසු (පාරා. 228; සං. නි. 2.202) වියාති දස්සෙති “න දක්ඛිස්සන්ති” ති ඉමිනා. කිං චුත්තං හොතීති ආහ “අපණ්ණත්තිකභාවං ගම්ඤ්ජන්ති” ති. අපණ්ණත්තිකභාවන්ති ව ධරමානකපණ්ණත්තියා ඵ්ව අපණ්ණත්තිකභාවං, අතීතපණ්ණත්තියා පන තථාගතපණ්ණත්ති යාව සාසනන්තරධානා, තතො උද්ධමිපි අඤ්ඤාඤ්ඤාද්ධුප්පාදෙසු පවත්තති ඵ්ව යථා අධුනා විපස්සිආදීනං. තථා හි වක්ඛති “වොහාරමත්තමෙව භවිස්සති” ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.147) පඤ්ඤාය වෙන්ථ පණ්ණාදෙසොති නෙරුත්තිකා.

කායොති අත්තභාවො, යො රූපාරූපධම්මසමුහො. ඵ්වඤ්ඤිස්ස අම්බරුක්ඛසදිසතා, තදවයවානඤ්ච රූපක්ඛන්ධවක්ඛායතනවක්ඛුධාතාදීනං අම්බපක්කසදිසතා යුජ්ජති. තන්ති කායං. පඤ්චපක්කද්වාදසපක්කඅට්ඨාරසපක්කපරිමාණාති පඤ්චපක්කපරිමාණා ඵ්වකා, ද්වාදසපක්කපරිමාණා ඵ්වකා, අට්ඨාරසපක්කපරිමාණා ඵ්වකාති තිවිධා පක්කම්බඵලපිණ්ඩි විය. පිණ්ඩො ඵ්වතස්සාති පිණ්ඩි, ඵ්වකො. තදන්වයානීති වණ්ටානුගතාති, තෙනාහ “තංයෙව වණ්ටං අනුගතානී” ති.

මණ්ඩුකකණ්ටකවිසසම්ඵස්සන්ති විසවන්තස්ස හෙකවිසෙසස්ස කණ්ටකෙන, තදඤ්ඤාන ව විසෙන සම්ඵස්සං, මණ්ඩුකකණ්ටකෙ විජ්ජමානස්ස විසස්ස සම්ඵස්සං වා. සකණ්ටකො ජලවාරී සත්තො ඉධ මණ්ඩුකො නාම, යො “පාසාණකච්ඡපො” ති වොහරන්ති, තස්ස නඩගුට්ඨෙ අග්ගකොටියං ධීතො කණ්ටකොතිපි වදන්ති. එකං විසමච්ඡකණ්ටකන්තිපි එකෙ. කීරාති අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො. එත්ථ ව වණ්ටවිෂෙදෙ වණ්ටුපනිබන්ධානං අම්බපක්කානං අම්බරුක්ඛතො විච්ඡෙදො විය භවනෙත්තිවිෂෙදෙ තදුපනිබන්ධානං බන්ධාදීනං.

සන්තානතො විච්ඡේදොති එත්තාවතාව පාළියමාගතං ඔපම්මං, තදවසෙසං පන අත්ථතො ලද්ධමෙවාති දට්ඨබ්බං.

148. බුද්ධබලන්ති බුද්ධානං ඤාණබලං. කථිකසුත්තස්ස නාමාති එත්ථ නාම-සද්දො සම්භාවනෙ නිපාතො, තෙන “එවම්පි නාම කථිකසුත්තස්සා”ති වුත්තනයෙන සුත්තස්ස ගුණං සම්භාවෙති. හන්දාති වොස්සග්ගත්ථෙ. තෙන හි අධුනාව ගණ්හාපෙස්සාමි. න පපඤ්චං කර්ස්සාමිති වොස්සග්ගං කරොති.

ධම්මපරියායෙති ධම්මදෙසනාසඬ්ඛාතාය පාළියා. ඉධත්ථොති දිට්ඨධම්මහිතං. පරත්ථොති සම්පරායහිතං, තද්වහයත්ථො වා. භාසිතත්ථොපි යුජ්ජති “ධම්මජාල”න්ති එත්ථ තත්තිධම්මස්ස ගහිතත්තා. ඉහාති ඉධ සාසනෙ. නන්ති නිපාතමත්තං. “න නං සුතො සමණො ගොතමො”තිආදීසු විය. න්ති ධම්මාති පාළිධම්මා. සබ්බෙන සබ්බං සඬ්ගණ්හනතො අත්ථසඬ්ඛාතං ජාලමෙත්ථාති අත්ථජාලං. තථා ධම්මජාලං බ්‍රහ්මජාලං දිට්ඨිජාලන්ති එත්ථාපි. සඬ්ගාමං විජිනාති එතෙනාති සඬ්ගාමවිජයො, සඬ්ගාමො චෙත්ථ පඤ්චහි මාරෙහි සමාගමනං අභියුජ්ඣානන්ති ආහ “දෙවපුත්තමාරම්පි”තිආදි. අත්ථසම්පත්තියා හි අත්ථජාලං. බ්‍යාඤ්ජනසම්පත්තියා, සීලාදිඅනවජ්ජධම්මනිද්දෙසනො ව ධම්මජාලං. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතානං මග්ගඵලනිබ්බානානං විහත්තත්තා බ්‍රහ්මජාලං. දිට්ඨිවිච්චෙනමුඛෙන සුඤ්ඤතාපකාසනෙන සම්මාදිට්ඨියා විහත්තත්තා දිට්ඨිජාලං. තිත්ථියවාදනිමිද්දනුපායත්තා අනුත්තරො සඬ්ගාමවිජයොති එවම්පෙත්ථ අත්ථයොජනා චෙදිතබ්බා.

නිදානාවසානතොති “අථ භගවා අනුජ්ජත්තො”ති වචනසඬ්ඛාතනිදානපරියොසානතො. මරියාදාවධිවචනඤ්ඤෙනං. අපිච නිදානාවසානතොති නිදානපරියොසානෙ වුත්තත්තා නිදානාවසානභූතතො “මම වා හික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යස්ස”න්තිආදි (දී. නි. 1.5, 6) වචනතො. ආභිවිධිඅවධිවචනඤ්ඤෙනං. ඉදඤ්ච “අවොවා”ති කිරියාසම්බන්ධනෙන වුත්තං. “නිදානෙන ආදිකල්‍යාණ”න්ති වචනතො පන නිදානම්පි නිගමනං විය සුත්තපරියාපන්තමෙව. අලබ්භ...පෙ.... ගම්භීරන්ති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාඤාණස්ස විසෙසනං.

149. යථා අනත්තමනා අත්තනො අනත්ථවරතාය පරමනා චෙරිමනා නාම භොන්ති, යථාහ ධම්මරාජා ධම්මපදෙ, උදානෙ ව –

“දිසො දිසං යං තං කයිරා, චෙරී වා පන චෙරිනං;
මිච්ඡාපණ්හිතං චිත්තං, පාපියො නං තතො කරෙ”ති. (ධ. ප. 42; උදා. 33);

න එවම්මෙ අනත්තමනා, ඉමෙ පන අත්තනො අත්ථවරතාය අත්තමනා නාම භොන්තිති ආහ “සකමනා”ති. සකමනා ව පීතියා ගහිතචිත්තත්තාති දස්සෙති “බුද්ධගතායා”තිආදිනා.

අයං පන අට්ඨකථානො අපරො නයො – අත්තමනාති සමත්තමනා, ඉමාය දෙසනාය පරිපුණ්ණමනසඨිකප්පාති අත්ථො. දෙසනාවිලාසො දෙසනාය විජම්භනං, තඤ්ච දෙසනාකිව්වනිප්ථාදකං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමෙව. කරවිකස්ස රුතමිව මඤ්ජුමධුරස්සරො යස්සාති කරවිකරුතමඤ්ජු, තෙන. අමනාභිසෙකසදිසෙනාති කායචිත්තදරථවූපසමකං සබ්බසම්භාරාභිසඨිකං උදකං දිසායුකතාසංවත්තනනො අමකං නාම. තෙනාභිසෙකසදිසෙන. බ්‍රහ්මුනො සරො විය අට්ඨඨිගසමන්තාගනො සරො යස්සාතිබ්‍රහ්මස්සරො, තෙන. අභිනන්දනීති තණ්හායති, තෙනාහ “තණ්හායම්පි ආගතො”ති. අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං අභිනන්දන්තීති උපගච්ඡන්ති සෙවන්තීති අත්ථොති ආහ “උපගමනෙපි”ති.

තථා අභිනන්දන්තීති සම්පට්ඨිඡන්තීති අත්ථමාහ “සම්පට්ඨිඡනෙපි”ති. අභිනන්දිත්වාති වුත්තොයෙවත්ථො “අනුමොදිත්වා”ති ඉමිනා පකාසිතොති සන්ධාය “අනුමොදනෙපි”ති වුත්තං.

ඉමමෙවත්ථං ගාථාබන්ධවසෙන දස්සෙතුං “සුභාසිත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ සද්දතො සුභාසිතං, අත්ථතො සුලපිතං. සීලප්පකාසනෙන වා සුභාසිතං, සුඤ්ඤතාපකාසනෙන සුලපිතං. දිට්ඨිවිභජනෙන වා සුභාසිතං, තන්තිබ්බෙධකසබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණවිභජනෙන සුලපිතං. එවං අවණ්ණවණ්ණනිසෙධනාදිහිපි ඉධ දස්සිතප්පකාරෙහි යොජෙතබ්බං. තාදිනොති ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමපෙක්ඛනාදිහි පඤ්චහි කාරණෙහි තාදිභූතස්ස. ඉමස්ස පදස්ස විත්ථාරො “ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, චත්තාවිති තාදී, චත්තාවිති තාදී”තිආදිනා (මහානි. 38) මහානිද්දෙසෙ වුත්තො, සො උපරි අට්ඨකථායම්පි ආවිභවිස්සති. කිඤ්චාපි “කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ”තිආදිනා (දී. නි. 1.7) තත්ථ තත්ථ පවත්තාය කටෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාය විස්සප්ප්පනාවසෙන වුත්තත්තා ඉදං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං නාම භවති. බ්‍යාකරණමෙව හි වෙය්‍යාකරණං, තථාපි පුච්ඡාවිස්සප්ප්පනාවසෙන පවත්තං සුත්තං සගාථකං වෙ, ගෙය්‍යං නාම භවති. නිග්ගාථකං, වෙ අඨගන්තරහෙතුරහිතඤ්ච, වෙය්‍යාකරණං නාම. ඉති පුච්ඡාවිස්සප්ප්පනාවසෙන පවත්තස්සාපි ගෙය්‍යසාධාරණතො, අඨගන්තරහෙතුරහිතස්ස ච නිග්ගාථකභාවස්සෙව අනඤ්ඤසාධාරණතො පුච්ඡාවිස්සප්ප්පනභාවමනපෙක්ඛිත්වා නිග්ගාථකභාවමෙව වෙය්‍යාකරණහෙතුතාය දස්සෙන්තො “නිග්ගාථකත්තා හි ඉදං වෙය්‍යාකරණ”න්ති ආහ.

කස්මාති වොදනං සොධෙති “භඤ්ඤමානෙති හි වුත්ත”න්ති ඉමිනා. උභයසම්බන්ධපදඤ්ඤෙනං හෙට්ඨා, උපරි ව සම්බප්ඤ්ඤතො. ඉදං වුත්තං හොති – “භඤ්ඤමානෙ”ති වත්තමානකාලවසෙන වුත්තත්තා න කෙවලං සුත්තපරියොසානෙයෙව, අථ ඛො ද්වාසට්ඨියා යානෙසු අකම්පිත්ථාති වෙදිතබ්බාති. යදෙවං සකලෙපි ඉමස්මිං සුත්තෙ භඤ්ඤමානෙ අකම්පිත්ථාති අත්ථොයෙව සම්භවති, න පන තස්ස තස්ස දිට්ඨිගතස්ස පරියොසානෙ පරියොසානෙති අත්ථොති? නායමනුයොගො කත්ථවිපි න පවිසති සම්භවමත්තෙනෙව අනුයුඤ්ජනතො, අයං පන අත්ථො න සම්භවමත්තෙනෙව වුත්තො, අථ ඛො

දෙසනාකාලෙ කම්පනාකාරෙනෙව ආවරියපරම්පරාහනෙන. තෙනෙව හි ආකාරෙනායමත්ථො සඩ්භිතිමාරුල්ලො, තථාරුල්ලනායෙනෙව ව සඩ්ගහකාරෙන වුත්තොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං, ඉතරථා අතක්කාවචරස්ස ඉමස්සත්ථස්ස තක්කපරියාහතකථනං අනුපපන්නං සියාති. එවමීදිසෙසු.

“ධාතුක්ඛොහෙනා”තිආදීසු අත්ථො මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනාය (දී. නි. අට්ඨ. 2.171) ගහෙතබ්බො.

අපරෙසුපිති එත්ථ පි-සද්දෙන පාරම්පව්වයනං සම්පිණ්ඨෙති. වුත්තඤ්ඤි බුද්ධවංසෙ –

“ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසතො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සි පකම්පමා”ති. (බු. වං. 166);

තථා සාසනපතිට්ඨානන්තරධානාදයොපි. තත්ථ සාසනපතිට්ඨානෙ තාව භගවතො වෙළවනපටිග්ගහණෙ, මහාමහින්දත්ථෙරස්ස මහාමෙඝවනපටිග්ගහණෙ, මහාඅරිට්ඨත්ථෙරස්ස විනයපිටකසජ්ඣායනෙති එවමාදීසු සාසනස්ස මූලානි ඔතිණ්ණානීති පිතිවසං ගතා නව්වන්තා විය අයං මහාපථවී කම්පිත්ථ. සාසනන්තරධානෙ පන “අහො ඊදිසස්ස සද්ධම්මස්ස අන්තරධාන”න්ති දොමනස්සජ්ජන්තා විය යථා තං කස්සපස්ස භගවතො සාසනන්තරධානෙ. වුත්තඤ්ඤෙතමපදානෙ –

“තදායං පථවී සබ්බා, අවලා සා වලාවලා;
සාගරො ව සසොකොව, විනදී කරුණං ගිර”න්ති. (අප. 2.54.131);

බොධිමණ්ඩුපසඩ්කමනෙති විසාබාපුණ්ණමදිවසෙ පඨමං බොධිමණ්ඩුපසඩ්කමනෙ. පංසුකුලග්ගහණෙති පුණ්ණං නාම දාසිං පාරුපිත්වා ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඞිතස්ස සාණමයපංසුකුලස්ස තුම්බමත්තෙ පාණෙ විධුනිත්වා මහාඅරියවංසෙ යත්වා ගහණෙ. පංසුකුලධොවනෙති තස්සෙව පංසුකුලස්ස ධොවනෙ. කාළකාරාමසුත්තං (අ. නි. 4.24) අඬගුත්තරාගමෙ චතුක්කනිපානෙ. ගොතමකසුත්තම්පි (අ. නි. 3.176) තත්ථෙව තිකනිපානෙ. වීරියබලෙනාති මහාහිනික්ඛමනෙ චක්කවත්තිසිරිපරිච්චාගහෙතුභූතවීරියජ්ජහාවෙන. බොධිමණ්ඩුපසඩ්කමනෙ –

“කාමං තවො ව න්භාරු ව, අට්ඨි ව අවසිස්සතු;
උපසුස්සතු නිස්සෙසං, සරිරෙ මංසලොහිත”න්ති. (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22, 237; අ. නි. 2.5; 8.13; මහානි. 196; අවිදුරෙතිදානකථා);

වුත්තචතුරඬගසමන්තාගතවීරියානුභාවෙනාති යථාරහමත්ථො වෙදිතබ්බො. අච්ඡරියවෙගාහිහතාති විම්භයාවහකිරියානුභාවසට්ටිතා. පංසුකුලධොවනෙ භගවතො පුඤ්ඤතෙජෙනාති වදන්ති. පංසුකුලග්ගහණෙ යථා අච්ඡරියවෙගාහිහතාති යුත්තං විය දිස්සති, තං පන කදාපි පවත්තන්තා “අකාලකම්පනෙනා”ති වුත්තං.

වෙස්සන්තරජාතකෙ (ජා. 2.22.1655) පන පාරමීපුරණපුඤ්ඤතෙජෙන අනෙකක්ඛන්තුං කම්පිතත්තා අකාලකම්පනං නාම භවති. සක්ඛිනිදස්සනෙ කට්ඨකඛිඛස්ස අත්ථස්සානුරූපතො සක්ඛි විය භවතිති වුත්තං “සක්ඛිභාවෙනා”ති යථා තං මාරවිජයකාලෙ (ජා. අට්ඨ. 1.අවිදුරෙතිදානකථා). සාධුකාරදානෙනාති පකරණානුරූපවසෙන වුත්තං යථා තං ධම්මවක්කප්පවත්තනසංඛිතිකාලාදීසු (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 3.301).

“න කෙවල”න්තිආදිනා අනෙකත්ථපථවීකම්පනදස්සනමුඛෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස මහානුභාවතායෙව දස්සිතා. තත්ථ ජොතිවනෙති නන්දවනෙ. තඤ්ඤි සාසනස්ස ඤාණාලෝකසංඛිතාය ජොතියා පාතුභූතට්ඨානත්තා ජොතිවනන්ති වුවවතිති විනයසංවණ්ණනායං වුත්තං. ධම්මන්ති අනමතග්ගසුත්තාදිධම්මං. පාචිනඅම්බලට්ඨිකට්ඨානන්ති පාචිනදිසාභාගෙ තරුණමිබරුක්ඛෙන ලක්ඛිතට්ඨානං.

ඵවන්ති භගවතා දෙසිතකාලාදීසු පථවීකම්පනමතිදිසති. අනෙකසොති අනෙකධා. සයම්භූතා දෙසිතස්ස බ්‍රහ්මජාලස්ස යස්ස සුත්තසෙට්ඨස්සාති යොජනා. ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. යොනිසොති මිච්ඡාදිට්ඨිප්පහානසම්මාදිට්ඨිසමාදානාදිනා ඤායෙන උපායෙන පටිපජ්ජන්තුති අත්ථො. අයං තාවෙන්ථ අට්ඨකථාය ලීනත්ථවිභාවනා.

පකරණනයවණ්ණනා

“ඉතො පරං ආවරිය-ධම්මපාලෙන යා කතා;
සමුට්ඨානාදිභාරාදි-විවිධත්ථවිභාවනා.

න සා අම්භෙහුපෙක්ඛෙය්‍යා, අයඤ්ඤි තඛ්ඛිසොධනා;
තස්මා තම්පි පවක්ඛාම, සොතුනං ඤාණවුඩ්ඪියා.

අයඤ්ඤි පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනා – පකරණනයොති ව තම්බපණ්ණිභාසාය වණ්ණනානායො. “නෙත්තිපෙට්ඨකප්පකරණෙ ධම්මකථිකානං යොජනානායොතිපි වදන්ති”ති අභිධම්මට්ඨිකායං වුත්තං. යස්මා පනායං දෙසනාය සමුට්ඨානපයොජනභාජනෙසු, පිණ්ඩත්ථෙපු ව පඨමං නිද්ධාරිතෙසු සුකරා, හොති සුවිඤ්ඤෙය්‍යා ව, තස්මා –

සමුට්ඨානං පයොජනං, භාජනඤ්ඤාපි පිණ්ඩත්ථං;
නිද්ධාරෙත්ථාන පණ්ඩිතො, තතො භාරාදෙයො සංසෙ.

තත්ථ සමුට්ඨානං නාම දෙසනානිදානං, තං සාධාරණමසාධාරණන්ති දුට්ඨං, තථා සාධාරණමපි අජ්ඣත්තිකඛාහිරතො. තත්ථ සාධාරණං අජ්ඣත්තිකසමුට්ඨානං නාම භගවතො මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස ලෝකනාථස්ස වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය විත්තං උදපාදි, තං සන්ධාය වුත්තං “සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච

බුද්ධවක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙසී'' තිආදි. එත්ථ ච තිව්ඨාවත්ථායපි මහාකරුණාය සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො යාවදෙව සද්ධම්මදෙසනාහත්ථදානෙනි සංසාරමහොසතො සත්තසන්තාරණත්ථං තදුප්පත්තිතො. යථා ච මහාකරුණා, එවං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණදසබ්ලඤ්ඤාණාදයොපි දෙසනාය සාධාරණමජ්ඣක්තිකසමුට්ඨානං නාම. සබ්බඤ්ඤි ඤෙය්‍යධම්මං තෙසං දෙසෙතබ්බාකාරං, සත්තානං ආසයානුසයාදිකඤ්ච යථාවතො ජානන්තො භගවා යානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විචිත්‍රනයදෙසනං පවත්තෙසි. බාහිරං පන සාධාරණසමුට්ඨානං දසසහස්සිමහාබ්‍රහ්මපරිවාරස්ස සහම්පතිබ්‍රහ්මනො අජ්ඣෙසනං. තදජ්ඣෙසනඤ්ඤි පති ධම්මගම්හිරතාපච්චවෙක්ඛණාජනිතං අප්පොස්සුක්කතං පටිප්පස්සම්භෙත්වා ධම්මස්සාමී ධම්මදෙසනාය උස්සාහජාතො අහොසි.

අසාධාරණමපි අජ්ඣක්තිකබාහිරතො දුට්ඨමෙව. තත්ථ අජ්ඣක්තිකං යාය මහාකරුණාය, යෙන ච දෙසනාඤ්ඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයමෙව. සාමඤ්ඤාවත්ථාය හි සාධාරණමපි සමානං මහාකරුණාදිවිසෙසාවත්ථාය අසාධාරණං භවති, බාහිරං පන අසාධාරණසමුට්ඨානං වණ්ණාවණ්ණභණ්ණන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. අපිච නින්දාපසංසාසු සත්තානං වෙනෙය්‍යාසාතානන්දාදිභාවමනාපත්ති. තත්ථ ච අනාදීනවදස්සනං බාහිරමසාධාරණසමුට්ඨානමෙව, තථා නින්දාපසංසාසු පටිපජ්ජනක්කමස්ස, පසංසාවිසයස්ස ච බුද්දකාදිවසෙන අනෙකවිධස්ස සීලස්ස, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස ච සස්සතාදිදිට්ඨිට්ඨානො, තදුත්තරි ච අප්පට්ඨිතවාරතාය, තථාගතස්ස ච කත්ථවිසි භවාදීසු අපරියාපන්නතාය සත්තානමනවබ්බොධොපි බාහිරමසාධාරණසමුට්ඨානං.

පයොජනමපි සාධාරණසාධාරණතො දුට්ඨං. තත්ථ සාධාරණං අනුපාදාපරිනිබ්බානං විමුත්තිරසත්තා සබ්බායපි භගවතො දෙසනාය, තෙනෙවාහ ‘එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මත්තනා’ තිආදි (පරි. 366) අසාධාරණං පන බාහිරසමුට්ඨානතො විපරියායෙන වෙදිතබ්බං. නින්දාපසංසාසු හි සත්තානන්වෙනෙය්‍යාසාතානන්දාදිභාවජ්ජත්තිආදිකං ඉමිස්සා දෙසනාය ඵලභූතං කාරණභාවෙන ඉමං දෙසනං පයොජෙති. ඵලඤ්ඤි තදුප්පාදකසත්තියා කාරණං පයොජෙති නාම ඵලෙ සතියෙව තාය සත්තියා කාරණභාවජ්ජත්තිතො. අථ වා යථාවුත්තං ඵලං ඉමාය දෙසනාය භගවත්තං පයොජෙතීති ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන වුත්තං. යඤ්ඤි දෙසනාය සාධෙතබ්බං ඵලං, තං ආකඬ්ඛිතබ්බත්තා දෙසනාය දෙසකං පයොජෙති නාම. අපිච කුහනලපනාදිනානාවිධම්මිඡාජීවිද්ධංසනං, ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිඡාලවිනිවෙයනං, දිට්ඨිසීසෙන පච්චයාකාරවිභාවනං, ඡඵස්සායතනවසෙන වතුසච්චකම්මට්ඨානනිද්දෙසො, සබ්බදිට්ඨිගතානං අනවසෙසපරියාදානං, අත්තතො අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනඤ්ච පයොජනමෙව.

භාජනං පන දෙසනාධිට්ඨානං. යෙ හි වණ්ණාවණ්ණනිමිත්තඅනුරොධවිරොධවත්තවිත්තා කුහනාදිවිධම්මිඡාජීවනිරතා

සස්සතාදිදිට්ඨිපඤ්ඤානිමුග්ගා සීලක්ඛන්ධාදීසු අපරිපූරකාරිනො
අබුද්ධගුණවිසෙසඤාණා වෙනෙය්‍යා, තෙ ඉමිස්සා දෙසනාය භාජනං.

පිණ්ඩත්ථො පන ඉධ ලබ්භමානපදෙහි, සමුදායෙන ච සුත්තපදෙන යථාසම්භවං
සංගහිතො අත්ථො. ආසාදාදිනං අකරණීයතාවචනෙන හි දස්සිතං පටිඤ්ඤානුරූපං
සමණසඤ්ඤාය නියොජනං, තථා ඛන්තිසොරච්චානුට්ඨානං,
බ්‍රහ්මචිහාරභාවනානුයොගො, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො,
සතිසම්පජ්ඤාධිට්ඨානං, පටිසංඛානභාවනාබලසිද්ධි, පරිසුට්ඨානානුසයජ්ජහානං,
උභයහිතපටිපත්ති, ලොකධම්මෙහි අනුපලෙපො ච –

පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන දස්සිතා සීලවිසුද්ධි, තාය ච
හිරොත්තජ්ජසම්පත්ති, මෙත්තාකරුණාසමඤ්ඤා, චිත්තිකමජ්ජහානං,
තදබ්ගජ්ජහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසජ්ජහානං, විරතිත්තයසිද්ධි,
පියමනාපගරුභාවනීයතානිජ්ජත්ති, ලාභසක්කාරසීලොකසමුදාගමො,
සමථවිපස්සනානං අධිට්ඨානභාවො, අකුසලමූලනනුකරණං, කුසලමූලරොපනං,
උභයානත්ථදුර්විකරණං, පරිසාසු විසාරදතා, අජ්ජමාදච්චාරො, පරෙහි දුජ්ජධංසියතා,
අවිජ්ජපටිසාරාදිසමඤ්ඤා ච –

“ගම්භීරා” තිආදිවචනෙහි දස්සිතං ගම්භීරධම්මවිභාවනං,
අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨතා, කජ්ජානමසංඛිංශෙය්‍යනාපි දුල්ලභපාතුභාවතා,
සුබ්‍රමෙනපි ඤාණෙන පච්චක්ඛනො පටිවිජ්ඣාකුමසක්කුණෙය්‍යතා,
ධම්මන්තියසංඛිංශෙන අනුමානඤාණෙනාපි දුරධිගමනීයතා, පස්සද්ධසංඛිංශරථතා,
සන්තධම්මවිභාවනං, සොහනපරියොසානතා, අතිත්තිකරභාවො, පධානභාවජ්ජත්ති,
යථාභූතඤාණගොචරතා, සුබ්‍රමසභාවතා, මහාපඤ්ඤාවිභාවනා ච. දිට්ඨිදීපකපදෙහි
දස්සිතා සමාසතො සස්සතඋච්ඡෙදදිට්ඨියො ලීනතාතිධාවනවිභාවනං,
උභයචිත්තික්ඛන්ධානිද්දෙසො, මිච්ඡාහිනිවෙසකිත්තනං, කුම්මග්ගපටිපත්තිජ්ජකාසනං,
විපරියෙසග්ගාභඤාපනං, පරාමාසපරිග්ගහො,
පුබ්බන්තාපරන්තානුදිට්ඨිපතිට්ඨාපනා, භවච්ඡවදිට්ඨිවිභාවො, තණ්හාවිජ්ජාපචත්ති,
අන්තවානන්තවාදිට්ඨිනිද්දෙසො, අන්තද්වයාවතාරණං,
ආසවොසයොගකිලෙසගන්ථසංයොජනුපාදානවිසෙසවිභජනඤ්ඤා ච –

තථා “වෙදනානං සමුදය” තිආදිවචනෙහි දස්සිතා චතුත්තමරියසච්චානං
අනුබොධපටිබොධසිද්ධි, වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදජ්ජහානං තණ්හාවිජ්ජාවිගමො,
සද්ධම්මට්ඨිතිනිමිත්තපරිග්ගහො, ආගමාධිගමසම්පත්ති, උභයහිතපටිපත්ති,
තිවිධපඤ්ඤාපරිග්ගහො, සතිසම්පජ්ඤානුට්ඨානං, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො,
විරියසමතානුයොජනං, සමථවිපස්සනානිජ්ජත්ති ච –

“අජානතං අපස්සත” තිආදි පදෙහි දස්සිතා අවිජ්ජාසිද්ධි, තථා “තණ්හාගතානං
පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිත” තිආදි පදෙහි තණ්හාසිද්ධි, තදුභයෙන ච
නිවරණසඤ්ඤාජනද්වයසිද්ධි, අනමතග්ගසංසාරච්චානුපච්ඡෙදො,

පුබ්බන්තාහරණාපරන්තානුසන්ධානානි, අතීතපච්චුප්පන්තකාලවසෙන
 හෙතුවිභාගො, අවිජ්ජාතණ්හානං අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං,
 අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරිතා, පඤ්ඤාවිමුත්තිවෙතොවිමුත්තිනං පටිපක්ඛනිද්දෙසො ව –

“තදපි එස්සපච්චයා” ති පදෙන දස්සිතා සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස
 පච්චයාධීනවුත්තිතා, තෙන ව ධම්මානං නිව්චතාපටිසෙධො, අනිව්චතාපතිට්ඨාපනං,
 පරමත්ථතො කාරකාදිපටික්ඛෙසො, එවංධම්මතානිද්දෙසො, සුඤ්ඤතාපකාසනං
 සමත්ථනිර්භ පච්චයලක්ඛණවිභාවනඤ්ච –

“උච්ඡින්නභවනෙන්තිකො” තිආදිනා දස්සිතා භගවතො පහානසම්පත්ති,
 විජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවො, සික්ඛත්තයනිජ්ජත්ති, නිබ්බානධාතුද්වයවිභාගො,
 චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං, භවයොනිආදීසු අපරියාපන්තතා ව –

සකලෙන පන සුත්තපදෙන දස්සිතො ඉට්ඨානිට්ඨෙසු භගවතො තාදිභාවො,
 තත්ථ ව පරෙසං පතිට්ඨාපනං, කුසලධම්මානං ආදිභුතධම්මද්වයනිද්දෙසො
 සික්ඛත්තයුපදෙසො, අත්තන්තපාදිපුග්ගලවතුක්කසිද්ධි,
 කණ්හකණ්හවිපාකාදිකම්මවතුක්කවිභාගො, චතුරස්පමඤ්ඤාවිසයනිද්දෙසො,
 සමුදයත්ථගමාදිපඤ්චකස්ස යථාභුතාවබ්බොධො, ඡසාරණියධම්මවිභාවනා,
 දසනාථකධම්මපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදයො යථාසම්භවං සඨගහෙන්වා දස්සෙතබ්බො
 අත්ථා පිණ්ඩත්ථො.

සොළසභාරවණ්ණනා

දෙසනාභාරවණ්ණනා

ඉදානි නෙත්තියා, පෙටකොපදෙසෙ ව වුත්තනයවසෙන භාරාදීනං නිද්ධාරණං.
 තත්ථ “අත්තා, ලොකො” ති ව දිට්ඨියා අධිට්ඨානභාවෙන,
 වෙදනාඵස්සායතනාදිමුඛෙන ව ගහිතෙසු පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු
 තණ්හාවජ්ජිතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. තණ්හා සමුදයසච්චං. තං පන
 “පරිත්තස්සනාගහණෙන තණ්හාගතාන”න්ති, “වෙදනාපච්චයා තණ්හා” ති ව පදෙහි
 සමුදයග්ගහණෙනඤ්ච පාළියං සරූපෙන ගහිතමෙව. අයං තාව සුත්තන්තනයො.

අභිධම්මෙ පන විභඨගස්පකරණෙ ආගතනයෙන ආසාතානන්දාදිවචනෙහි,
 “ආතප්පමන්වායා” තිආදිපදෙහි, විත්තපදොසවචනෙන, සබ්බදිට්ඨිගතිකපදෙහි,
 කුසලාකුසලග්ගහණෙන, භවග්ගහණෙන, සොකාදිග්ගහණෙන, දිට්ඨිග්ගහණෙන,
 තත්ථ තත්ථ සමුදයග්ගහණෙන වාති සඨබ්බෙපතො
 සබ්බලොකියකුසලාකුසලධම්මවිභාවනපදෙහි ගහිතා ධම්මකිලෙසා සමුදයසච්චං.
 තදුභයෙසමජ්ජවත්ති නිරොධසච්චං. තස්ස පන තත්ථ තත්ථ වෙදනානං
 අත්ථගමනිස්සරණපරියායෙහි පච්චත්තං නිබ්බුතිවචනෙන,
 අනුපාදාවිමුත්තිවචනෙන ව පාළියං ගහණං වෙදිතබ්බං. නිරොධපජානනා පටිපදා
 මග්ගසච්චං. තස්සපි තත්ථ තත්ථ වෙදනානං සමුදයාදීනි

යථාභූතපටිච්චෙධනාපදෙසෙන ඡන්තං එස්සායතනානං සමුදයාදීනි
යථාභූතපජානනපරියායෙන, භවනෙත්තියා උච්ඡේදවචනෙන ච ගහණං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි
නිස්සරණන්ති එවං චතුස්චිව්වසෙන, යානි පාළියං සරූපෙනෙව ආගතානි
අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි, තෙසඤ්ච වසෙන ඉධ අස්සාදාදයො වෙදිතබ්බො.
වෙනෙය්‍යානං තාදිභාවාපත්තිආදි ඵලං. යඤ්චි දෙසනාය සාධෙතබ්බං හෙට්ඨා
චුත්තං පයොජනං. තදෙව ඵලන්ති චුත්තොවායමත්ථො. තදත්ථඤ්චි ඉදං සුත්තං
භගවතා දෙසිතං. ආසාතාදීනමකරණීයතා, ආසාතාදිඵලස්ස ච
අනඤ්ඤසන්තානභාවිතා නින්දාපසංසාසු යථාසභාවං පටිජානනනිබ්බේධනානීති
එවං තංතංපයොජනාධිගමහෙතු උපායො. ආසාතාදීනං
කරණපටිසෙධනාදිඅපදෙසෙන අත්ථකාමෙහි තතො චිත්තං සාධුකං රක්ඛිතබ්බන්ති
අයං ආණාරහස්ස ධම්මරාජස්ස ආණන්තීති. අයං
අස්සාදාදීනවනිස්සරණඵලපායාණන්තිවසෙන ඡබ්බිධධම්මසන්දස්සනලක්ඛණො
දෙසනාභාරො නාම. චුත්තඤ්ච –

“අස්සාදාදීනවතා, නිස්සරණම්පි ච ඵලං උපායො ච;
ආණන්ති ච භගවතො, යොගීනං දෙසනාභාරො” ති.

විවයභාරවණ්ණනා

කප්පනාභාවෙපි වොභාරවසෙන, අනුචාදවසෙන ච “මම”න්ති චුත්තං.
නියමාභාවතො විකප්පනත්ථං වාග්ගහණං. තංගුණසමඬිගිතාය, අභිමුඛිකරණාය ච
“හික්ඛවෙ”ති ආමන්තනං. අඤ්ඤභාවතො, පටිච්චරුද්ධභාවතො ච “පරෙ”ති
චුත්තං, වණ්ණපටිපක්ඛතො, අවණ්ණනීයතො ච “අවණ්ණ”න්ති, ඛ්‍යාත්තිවසෙන,
චිත්ථාරවසෙන ච “භාසෙය්‍යු”න්ති, ධාරණසභාවතො, අධම්මපටිපක්ඛතො ච
“ධම්මස්සා”ති, දිට්ඨිසිලෙහි සංහතභාවතො, කිලෙසානං සඬ්ඝාතකරණතො ච
“සඬ්ඝස්සා”ති, චුත්තපටිනිද්දෙසතො, වචනුපනායාසතො ච “තත්‍රා”ති,
සම්මුඛිභාවතො, පුට්ඨභාවතො ච “තුම්හෙහි”ති, චිත්තස්ස භනනතො,
ආරම්මණාභිසාතතො ච “ආසාතො”ති, ආරම්මණෙ සඬ්ඝොචචුත්තියා
අනභිමුඛතාය, අතුට්ඨාකාරතාය ච “අප්පච්චයො”ති, ආරම්මණචිත්තතො,
නිස්සයතො ච “වෙනසො”ති, අත්ථස්ස අසාධනතො, අනු අනු අනත්ථසාධනතො
ච “අනභිරද්ධි”ති, කාරණානරහත්තා, සත්ථුසාසනෙ

ධීතෙහි කාතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා ච “න කරණීයා”ති චුත්තං. එවං තස්මිං
තස්මිං අධිප්පෙතත්ථෙ පවත්තතානිදස්සනෙන, අත්ථසො ච –

මමන්ති සාමිනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. වානි විකප්පනනිද්දිට්ඨං නිපාතපදං.
හික්ඛවෙති ආලපනනිද්දිට්ඨං නාමපදං. පරෙති කත්තුනිද්දිට්ඨං නාමපදං.
අවණ්ණන්ති කම්මනිද්දිට්ඨං නාමපදං. භාසෙය්‍යුන්ති කිරියානිද්දිට්ඨං ආඛ්‍යාතපදං.

ධම්මස්ස, සඬ්ඝස්සාති ව සාමිනිද්දිට්ඨං නාමපදං. තත්ත්වා ආධාරනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. තුම්හෙහිති කත්තුනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. න-ඉති පටිසෙධනිද්දිට්ඨං නිපාතපදං. ආසානො, අප්පච්චයො, අනභිරුද්ධිති ව කම්මනිද්දිට්ඨං නාමපදං. චෙතසොති සාමිනිද්දිට්ඨං නාමපදං. කරණියාති කිරියානිද්දිට්ඨං නාමපදන්ති. එවං තස්ස තස්ස පදස්ස විසෙසනානිදස්සනෙන, බ්‍යඤ්ජනසො ව විවයනං පදවිචයො. අනිවිත්ථාරහයෙන පන සක්කායෙව අට්ඨකථං, තස්සා ව ලීනත්ථවිභාවනං අනුගන්ත්වා අයමත්ථො විඤ්ඤානා විභාවෙතුන්ති න විත්ථාරයිමිහ.

“තත්‍ර චෙ තුම්හෙ අස්සථ කුපිතා වා අනත්තමනා වා, අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා”ති අයං අනුමනිපුච්ඡා. සත්තාධිට්ඨානා, අනෙකාධිට්ඨානා, පරමත්ථවිසයා, පච්චුප්පන්තවිසයාති එවං සබ්බත්ථ යථාසම්භවං පුච්ඡාච්චයනං පුච්ඡාච්චයො. “නො හෙතං හන්තෙ”ති ඉදං විස්සජ්ජනං එකංසබ්‍යාකරණං, නිරවසෙසං, සඋත්තරං, ලොකියන්ති එවං සබ්බස්සාපි විස්සජ්ජනස්ස යථාරහං විවයනං විස්සජ්ජනාච්චයො.

“මමං වා භික්ඛවෙ පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යං...පෙ.... න චෙතසො අනභිරුද්ධි කරණියා”ති ඉමාය පයමදෙසනාය “මමං වා...පෙ.... තුම්හංයෙවස්ස තෙන අන්තරායො”ති අයං දුතියදෙසනා සංසන්දනි. කස්මා? පයමාය මනොපදොසං නිවාරෙන්වා දුතියාය තත්ථාදිනවස්ස දස්සිතත්තා. තථා ඉමාය දුතියදෙසනාය “මමං වා...පෙ.... අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා”ති අයං තතියදෙසනා සංසන්දනි. කස්මා? දුතියාය තත්ථාදිනවං දස්සෙත්වා තතියාය වචනත්ථසල්ලක්ඛණමත්තෙපි අසමත්ථභාවස්ස දස්සිතත්තා. තථා ඉමාය තතියදෙසනාය “මමං වා...පෙ.... න ව පනෙනං අම්හෙසු සංවිජ්ජති”ති අයං චතුත්ථදෙසනා සංසන්දනි. කස්මා? තතියාය මනොපදොසං සබ්බථා නිවාරෙන්වා චතුත්ථාය අවණ්ණට්ඨානෙ පටිපජ්ජිතබ්බාකාරස්ස දස්සිතත්තාති ඉමිනා නයෙන පුබ්බෙන අපරං සංසන්දිත්වා විවයනං පුබ්බාපරවිචයො. අස්සාදච්චයාදයො චුත්තනායාව. තෙසං ලක්ඛණසන්දස්සනමත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො.

“අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා”ති ඉමාය පුච්ඡාය “නො හෙතං හන්තෙ”ති අයං විස්සජ්ජනා සමෙති. කුපිතො හි නෙව බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකානං න මාතාපිතුනං න පච්චත්ථිකානං සුභාසිතදුබ්භාසිතස්ස අත්ථං ආජානාති. “කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං...පෙ.... තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා”ති ඉමාය පුච්ඡාය “පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො”තිආදිකා අයං විස්සජ්ජනා සමෙති. භගවා හි අනුත්තරෙන පාණාතිපාතවිරමණාදිගුණෙන සමන්තාගතො, තඤ්ච බො සමාධිං, පඤ්ඤඤච උපනිධාය අප්පමත්තකං ඔරමත්තකං සීලමත්තකං. “කතමෙ ව තෙ භික්ඛවෙ, ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා”තිආදිකාය පුච්ඡාය “සන්ති භික්ඛවෙ, එකෙ සමණව්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකජ්ජිකා”තිආදිකා විස්සජ්ජනා සමෙති. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණගුණා හි අඤ්ඤත්‍ර තථාගතා අඤ්ඤෙසං ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨත්තා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා සන්තා පණිතා අතක්කාවචරා

නිපුණා පණ්ඩිතවෙදනියාති ඉමිනා නයෙන විස්සජ්ජනාය
 පුච්ඡානුරූපතාවිවයනමෙව ඉධ සඛිගහගාථාය අභාවතො අනුගීතිවිවයොති. අයං
 පදපඤ්ඤාදිච්ඡාදසංමිමවිවයනලක්ඛණො විවයහාරො නාම. චුත්තඤ්ඤි ‘යං
 පුච්ඡිතඤ්ඤි විස්සජ්ජිතඤ්ඤිවා’ තිආදි (නෙත්ති. 4.2).

යුත්තිභාරසංවණ්ණනා

මමන්ති සාමිනිද්දෙසො යුජ්ජති සභාවනිරුත්තියා තථාපයොගදිස්සනතො,
 අවණ්ණස්ස ච තදපෙක්ඛන්තා. වාති විකප්පනත්ථනිද්දෙසො යුජ්ජති
 නෙපාතිකානමනෙකත්ථන්තා, එත්ථ ච නියමාභාවතො. භික්ඛවෙති
 ආමන්තනනිද්දෙසො යුජ්ජති තදත්ථෙයෙව එතස්ස පයොගස්ස දිස්සනතො,
 දෙසකස්ස ච පටිග්ගාහකාපෙක්ඛන්තොති එවමාදිනා ඛ්‍යඤ්ජනතො ච -

සබ්බෙන සබ්බං ආසාතාදීනමකරණං තාදිභාවාය සංවත්තතිති යුජ්ජති
 ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමප්පවත්තිසබ්භාවතො. යස්මිං සන්තාතො ආසාතාදයො
 උප්පන්නා, තන්තිමිත්තකා අන්තරායා තස්සෙව සම්පත්තිවිබන්ධාය සංවත්තන්තිති
 යුජ්ජති කම්මානං සන්තාතන්තරෙසු අසඬිකමනතො. විත්තමභිභවිත්වා උප්පන්නා
 ආසාතාදයො සුභාසිතදුබ්භාසිතසල්ලක්ඛණෙපි අසමත්ථතාය සංවත්තන්තිති යුජ්ජති
 කොධලොභානං අන්ධතමසභාවතො. පාණාතිපාතාදිදුස්සිලානතො වෙරමණී
 සබ්බසත්තානං පාමොජ්ජපාසංසාය සංවත්තතිති යුජ්ජති සීලසම්පත්තියා මහතො
 කිත්තිසද්දස්ස අබ්භුග්ගතත්තා. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තෙන ගුණෙන තථාගතස්ස
 වණ්ණනා එකදෙසභූතාපි සකලසබ්බඤ්ඤාගුණග්ගණාය සංවත්තතිති යුජ්ජති
 අනඤ්ඤසාධාරණත්තා. තජ්ජාඅයොනියොමනසිකාරපරික්ඛන්තාති අධිගමනක්කනාති
 සස්සතවාදාදිඅභිනිවෙසාය සංවත්තන්තිති යුජ්ජති කප්පනජාලස්ස
 අසමුග්ගාටිතත්තා. වෙදනාදීනං අනවබොධෙන වෙදනාපච්චයා තණ්හා වඩ්ඪතිති
 යුජ්ජති අස්සාදානුපස්සනාසබ්භාවතො, සති ච වෙදයිතභාවෙ (වෙදයිතරාගෙ (දී. නි.
 ටී. 1.149) තත්ථ අත්තත්තනියගාහො, සස්සතාදිගාහො ච විපරිප්ඵන්දතිති යුජ්ජති
 කාරණස්ස සන්තිභිතත්තා. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං සම්භවති. සස්සතාදිවාදෙ
 පඤ්ඤාපෙත්තානං, තදනුවිජ්ජිකඤ්ඤි වෙදනං වෙදයන්තානං එස්සො හෙතුති යුජ්ජති
 විසයින්ද්‍රියවිඤ්ඤාණසඬිගතියා විනා තදභාවතො. ඡඵස්සායතනනිමිත්තං වට්ඨස්ස
 අනුපච්ඡෙදොති යුජ්ජති තත්ථ අවිජ්ජාතණ්හානං අප්පභීනත්තා. ඡන්තං
 එස්සායතනානං සමුදයත්ථඬිගමාදිපජානනා සබ්බදිට්ඨිගතිකසඤ්ඤං අනිච්ච
 තිට්ඨතිති යුජ්ජති චතුසච්චපට්ඨෙධභාවතො. ඉමාහියෙව ද්වාසට්ඨියා
 සබ්බදිට්ඨිගතානං අන්තොජාලිකතභාවොති යුජ්ජති අකිරියවාදාදීනං,
 ඉස්සරවාදාදීනඤ්ඤි තදන්තොගධත්තා, තථා වෙච හෙට්ඨා සංවණ්ණනං.
 උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො තථාගතස්ස කායොති යුජ්ජති භගවතො
 අභිනිභාරසම්පත්තියා චතුසු සතිපට්ඨානෙසු යත්වා සත්තන්තං බොජ්ඣංගිගානං
 යථාභූතං භාවිතත්තා. කායස්ස හෙදා පරිනිබ්බුතං න දක්ඛන්තිති යුජ්ජති
 අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියං රූපාදියු කස්සවිපි අනවසෙසතොති ඉමිනා නයෙන

අත්ථතො ව සුත්තෙ බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තිතාවිභාවනලක්ඛණො යුත්තිභාරො නාම යථාහ “සබ්බෙසං භාරානං, යා භූමී” තිආදි (නෙත්ති. 4.3).

පදට්ඨානභාරවණ්ණනා

වණ්ණාරභාවණ්ණදුබ්බණ්ණනානාදෙය්‍යවචනතාදි විපත්තීනං පදට්ඨානං. වණ්ණාරභවණ්ණසුබ්බණ්ණනාසද්ධෙය්‍යවචනතාදි සම්පත්තීනං පදට්ඨානං. තථා ආසාතාදෙය්‍ය නිරයාදිදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. ආසාතාදීනමකරණං සග්ගසම්පත්තියාදිසබ්බසම්පත්තීනං පදට්ඨානං. පාණාතිපාතාදිපට්ඨි රති අරියස්ස සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං, අරියො සීලක්ඛන්ධො අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. අරියො සමාධික්ඛන්ධො අරියස්ස පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං හගවතො පටිවෙධප්පකාරඤ්ඤාණං දෙසනාඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං. දෙසනාඤ්ඤාණං වෙනෙය්‍යානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණස්ස පදට්ඨානං. සබ්බායපි දිට්ඨියා දිට්ඨුපාදානභාවතො සා යථාරහං නව්විධස්සපි භවස්ස පදට්ඨානං. භවො ජාතියා. ජාති ජරාමරණස්ස, සොකාදීනඤ්ච පදට්ඨානං. වෙදනානං යථාභූතං සමුදයත්ථඨගමාදිපටිවෙධනා චතුත්තං අරියසච්චානං අනුබොධපටිවෙධො භොති. තත්ථ අනුබොධො පටිවෙධස්ස පදට්ඨානං. පටිවෙධො චතුබ්බිධස්ස සාමඤ්ඤඵලස්ස පදට්ඨානං. “අජානතං අපස්සත” න්ති අවිජ්ජාගහණං. තත්ථ අවිජ්ජා සඬබ්බාරානං පදට්ඨානං, සඬබ්බාරා විඤ්ඤාණස්ස. යාව වෙදනා තණ්හාය පදට්ඨානන්ති නෙත්වා තෙසං “වෙදනාපච්චයා තණ්හා” තිආදිනා පාළියමාගතනයෙන සම්බජ්ඣිතබ්බං. “තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිත” න්ති එත්ථ තණ්හා උපාදානස්ස පදට්ඨානං. “තදපි එස්සපච්චයා” ති එත්ථ සස්සතාදිපඤ්ඤාපනං පරෙසං මිච්ඡාහිනිවෙසස්ස පදට්ඨානං. මිච්ඡාහිනිවෙසො සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයයොනියොමනසිකාරධම්මානුධම්මපටිපත්තීහි විමුක්තාය අසද්ධම්මස්සවනාදීනඤ්ච පදට්ඨානං. “අඤ්ඤත්‍ර එස්සා” තිආදිසු එස්සො වෙදනාය පදට්ඨානං. ඡ එස්සායතනානි එස්සස්ස, සකලස්ස ව වට්ටදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. ඡන්තං එස්සායතනානං යථාභූතං සමුදයාදිපජානනං නිබ්බිදාය පදට්ඨානං, නිබ්බිදා විරාගස්සාතිආදිනා යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං නෙතබ්බං. හගවතො හවනෙත්තිසමුච්ඡෙදො සබ්බඤ්ඤාතාය පදට්ඨානං, තථා අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස වාති. අයං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානධම්මා, තෙසඤ්ච පදට්ඨානධම්මානි යථාසම්භවං පදට්ඨානධම්මනිද්ධාරණලක්ඛණො පදට්ඨානභාරො නාම. චුත්තඤ්ච “ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ව ධම්මස්ස යං පදට්ඨාන” න්තිආදි (නෙත්ති. 4.4).

ලක්ඛණභාරවණ්ණනා

ආසාතාදිග්ගහණෙන කොටුපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භපරවම්භනාදීනං සඬගභො පටිසචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දාදිග්ගහණෙන අභිජ්ඣාචිසමලොභමානාතිමානමදප්පමාදානං සඬගභො

ලොහවිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය එකලක්ඛණත්තා. තථා ආසාතග්ගහණෙන අවසිට්ඨගන්ථනීවරණානං සඬගහො කායගන්ථනීවරණලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දග්ගහණෙන එස්සාදීනං සඬගහො සඬබාරක්ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. සීලග්ගහණෙන අධිචිත්තාධිපඤ්ඤාසික්ඛානං සඬගහො සික්ඛාලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. දිට්ඨිග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානානං සඬගහො උපාදානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. “වෙදනාන”න්ති එත්ථ වෙදනාග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානක්ඛන්ධානං සඬගහො උපාදානක්ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා ධම්මායතනධම්මධාතුපරියාපන්නවෙදනාග්ගහණෙන සම්මසන්තපගානං සබ්බෙසම්පි ආයතනානං, ධාතුනඤ්ච සඬගහො ආයතනලක්ඛණෙන, ධාතුලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. “අජානනං අපස්සන”න්ති එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන හෙතුආසවොසයොගනීවරණාදීනං සඬගහො හෙතාදිලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා, තථා “තණ්හාගතානං පරිතස්සිතච්ඡ්ඵන්දිත”න්ති එත්ථ තණ්හාග්ගහණෙනපි. “තදපි එස්සපච්චයා”ති එත්ථ එස්සග්ගහණෙන සඤ්ඤාසඬබාරවිඤ්ඤාණානං සඬගහො විපල්ලාසහෙතුභාවෙන, ඛන්ධලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. ඡළස්සායතනග්ගහණෙන අවසිට්ඨඛන්ධායතනධාතීන්ද්‍රියාදීනං සඬගහො එස්සුප්පත්තිනිමිත්තතාය, සම්මසනීයභාවෙන ච එකලක්ඛණත්තා. භවනෙත්තිග්ගහණෙන අවිජ්ජාදීනං සංකිලෙසධම්මානං සඬගහො චට්ටහෙතුභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති. අයං සුත්තෙ අනාගතෙපි ධම්මෙ එකලක්ඛණතාදිනා ආගතෙ විය නිද්ධාරණලක්ඛණො ලක්ඛණභාරො නාම. තථා හි චුත්තං “චුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා”තිආදි (නෙත්ති. 4.5).

චතුබ්‍යුහභාරවණ්ණනා

මමන්ති අනෙරුත්තපදං, තථා වාති ච. භික්ඛතසීලා භික්ඛු. පරෙත්තිවිරුද්ධභාවමුපගච්ඡන්තිති පරා, අඤ්ඤත්ථෙ පනෙතං අනෙරුත්තපදන්ති එවමාදිනා නෙරුත්තං, තං පන “එව”න්තිආදිනිදානපදානං, “මම”න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච අට්ඨකථාවසෙන, තස්සා ලීනත්ථවිභාවනීවසෙන ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා අතිචිත්ථාරහයෙන න චිත්ථාරයිම්හ. යෙ තෙ නින්දාපසංසාහි සම්මාකම්පිතවෙතසා මිච්ඡාජීවතො අනොරතා සස්සතාදිමිච්ඡාහිනිවෙසිනො සීලාදිධම්මක්ඛන්ධෙසු අප්පතිට්ඨිතා සම්මාසම්බුද්ධගුණරසස්සාදවිමුඛා වෙනෙය්‍යා, තෙ කථං නු ඛො යථාචුත්තදොසවිනිමුත්තා සම්මාපටිපත්තියා උභයහිතපරා භවෙය්‍යුත්ති අයමෙත්ථ භගවතො අධිජ්ජායො. එවමධිජ්ජෙතා පුග්ගලා, දෙසනාභාජනට්ඨානෙ ච දස්සිතා ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානං.

පුබ්බාපරානුසන්ධි පන

පදසන්ධිපදන්ථනිද්දෙසනික්ඛෙපසුත්තදෙසනාසන්ධිවසෙන ඡබ්බිධා. තත්ථ “මම”න්ති එතස්ස “අවණ්ණ”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධොතිආදිනා පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො පදසන්ධි. “මම”න්ති චුත්තස්ස භගවතො

“අවණ්ණ” න්ති වුත්තෙන පරෙහි උපවදිතෙන අගුණෙනසම්බන්ධොතිආදිනා පදත්ථස්ස පදත්ථන්තරෙන සම්බන්ධො පදත්ථස්සන්ධි. “මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍ය” න්තිආදිදෙසනා සුප්පියෙන පරිබ්බාජකෙන වුත්තඅවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තා. “මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍ය” න්තිආදිදෙසනා බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණුවෙන වුත්තවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තා. “අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා” න්තිආදිදෙසනා භික්ඛුහි වුත්තවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තාති එවං නානානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස තංතදනුසන්ධිහි, එකානුසන්ධිකස්ස ව පුබ්බාපරභාගෙහි සම්බන්ධො නිද්දෙසස්සන්ධි. නික්ඛෙපස්සන්ධි පන චතුබ්බිධසුත්තනික්ඛෙපවසෙන. සුත්තස්සන්ධි ව තිව්ධසුත්තානුසන්ධිවසෙන අට්ඨකථායං එව විචාරිතා, අම්මෙහි ව පුබ්බෙ සංවණ්ණිතා. එකිස්සා දෙසනාය දෙසනාන්තරෙහි සද්ධිං සංසන්දනං දෙසනාස්සන්ධි, සා පනෙවං වෙදිතබ්බා – “මමං වා භික්ඛවෙ...පෙ.... න චෙතසො අනභිරද්ධි කරණීයා” ති අයං දෙසනා “උභතොදණ්ඩකෙන වෙපි භික්ඛවෙ, කකචෙන චොරා ඔවරකා අඬගම්ඬිගාති ඔකන්තෙය්‍යං, තත්‍රපි යො මනො පදුසෙඤ්ඤ, න මෙ සො තෙන සාසනකරො” ති (ම. නි. 1.232) ඉමාය දෙසනාය සද්ධිං සංසන්දනි. “තුම්භංයෙවස්ස තෙන අනන්තරායො” ති අයං “කම්මස්සකා මාණව සත්තා කම්මදායාදා කම්මයොනී කම්මබන්ධු කම්මපට්ඨසරණා කම්මං සත්තෙ විහජති, යදිදං භීතපණීතතායා” ති (ම. නි. 3.289-297) ඉමාය, “අපි නු තුම්මෙහෙ...පෙ.... ආජානෙය්‍යාථා” ති අයං –

“කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධං තමං තදා භොති, යං කොධො සහතෙ නර” න්ති. (අ. නි. 7.64;
මහානි. 5, 156, 195); –

ඉමාය, “මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං...පෙ.... න චෙතසො උබ්බිලාවිතත්තං කරණීය” න්ති අයං “ධම්මාපි වො භික්ඛවෙ, පභාතබ්බා, පගෙව අධම්මා” ති (ම. නි. 1.240), “කුල්ලුපමං වො භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො ගහණත්ථායා” ති (ම. නි. 1.240) ව ඉමාය, “තත්‍ර වෙ තුම්මෙහෙ...පෙ.... තුම්භංයෙවස්ස තෙන අනන්තරායො” ති අයං –

“ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධං තමං තදා භොති, යං ලොභො සහතෙ නර” න්ති. (ඉතිවු. 88; මහානි. 5, 156; වුළුති. 128) ව –

“කාමන්ධා ජාලසඤ්ජන්තා, තණ්හාජදනජාදිතා;
පමත්තබන්ධුනාබද්ධා, මච්ජාව කුමීනාමුඛෙ;
ජරාමරණමන්වෙන්ති, චච්ඡො ධීරපකොව මාතර” න්ති. (උදා. 64; නෙත්ති. 27, 90; පෙටකො. 14) ව –

ඉමාය, “අප්පමත්තකං බො පනෙනං සීලමත්තක” න්ති අයං “විවිච්චෙව කාමෙහි...පෙ.... පයමං ඝාතං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයම්පි බො බ්‍රාහ්මණ යඤ්ඤො පුරිමෙහි යඤ්ඤෙහි අප්පට්ඨතරො ච අප්පසමාරම්භතරො ච මහජ්ඵලතරො ච මහානිසංසතරො චා” ති (දී. නි. 1.353) ඉමාය පයමජ්ඣානස්ස සීලතො මහජ්ඵලමහානිසංසතරතාවචනෙන ඝාතතො සීලස්ස අප්පඵලඅප්පානිසංසතරතාවදීපනතො.

“පාණානිපාතං පහායා” තිආදිදෙසනා “සමණො බලු හො ගොතමො සීලවා අරියසීලෙන සමන්නාගතො” තිආදිදෙසනාය (දී. නි. 1.304), “අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භිරා” තිආදිදෙසනා “අධිගතො බො මායායං ධම්මො ගම්භිරො දුද්දසො දුරනුබොධො” තිආදිදෙසනාය, (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) ගම්භිරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මපට්චෙධෙන හි ඤාණස්ස ගම්භිරාදිභාවො විඤ්ඤායති.

“සන්ති හික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකජ්ජිකා” තිආදිදෙසනා “සන්ති හික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකජ්ජිකා...පෙ.... අභිවදන්ති සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති, අසස්සතො, සස්සතො ච අසස්සතො ච, නෙවසස්සතො ච නාසස්සතො ච, අත්තවා, අනත්තවා, අත්තවා ච අනත්තවා ච, නෙවත්තවා ච නානත්තවා ච අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති” තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.27).

තථා “සන්ති හික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා අපරන්තකජ්ජිකා” තිආදිදෙසනා “සන්ති හික්ඛවෙ ...පෙ.... අභිවදන්ති සඤ්ඤී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති අසඤ්ඤී, සඤ්ඤී ච අසඤ්ඤී ච, නෙවසඤ්ඤී ච නාසඤ්ඤී ච අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති සතො වා පන සත්තස්ස උච්ඡේදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්නි, දිට්ඨධම්මනිබ්බාතං වා පනෙකෙ අභිවදන්ති” තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.21), “වෙදනානං සමුදයඤ්ච...පෙ.... තථාගතො” තිආදිදෙසනා “තදිදං සඬ්ඛතං ඔළාරිකං, අත්ථි බො පන සඬ්ඛාරානං නිරොධො, අත්ථෙතන්ති ඉති විදිත්වා තස්ස නිස්සරණදස්සාවී තථාගතො තදුපාතිවත්තො” තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.29), “තදපි තෙසං...පෙ.... විජ්චන්දිතමෙවා” ති අයං “ඉදං තෙසං වත අඤ්ඤත්‍රෙව සද්ධාය අඤ්ඤත්‍ර රුචියා අඤ්ඤත්‍ර අනුස්සවා අඤ්ඤත්‍ර ආකාරපරිවිතක්කා අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා පච්චත්තංයෙව ඤාණං භවිස්සති පරිසුද්ධං පරියොදාන” ති නෙනං යානං විජ්ජති. පච්චත්තං බො පන හික්ඛවෙ, ඤාණෙ අසති පරිසුද්ධෙ පරියොදානෙ යදපි තෙ හොත්තො සමණබ්‍රාහ්මණා තත්ථ ඤාණභාවමත්තමෙව පරියොදාපෙන්නි, තදපි තෙසං භවතං සමණබ්‍රාහ්මණානං උපාදානමක්ඛායති” තිආදිදෙසනාය (සං. නි. 2.43), “තදපි එස්සපච්චයා” ති අයං “චක්ඛුඤ්ච පට්ච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඬ්ඛති එස්සො, එස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනාපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදාන” ති (සං. නි. 2.45), “ජන්දමුලකා ඉමෙ ආවුසො

ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා එස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා”ති
 (පරියෙසිතබ්බං) ච ආදිදෙසනාය, “යතො බො භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡන්තං
 එස්සායතනාන”න්තිආදිදෙසනා “යතො බො භික්ඛවෙ, භික්ඛු නෙව වෙදනං
 අත්තතො සමනුපස්සති, න සඤ්ඤං, න සඬ්ඛාරෙ, න විඤ්ඤාණං අත්තතො
 සමනුපස්සති, සො එවං අසමනුපස්සන්තො න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියති, අනුපාදියං
 න පරිතස්සති, අපරිතස්සං පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායති”තිආදිදෙසනාය,
 “සබ්බෙනෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා වත්ථුහි අන්තොජාලිකතා”තිආදිදෙසනා “යෙ
 හි කෙචි භික්ඛවෙ...පෙ.... අභිවදන්ති, සබ්බෙනෙ ඉමානෙව පඤ්ච කායානි
 අභිවදන්ති එතෙසං වා අඤ්ඤතර”න්තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.26), “කායස්ස
 හෙදා...පෙ.... දෙවමනුස්සා”ති අයං -

“අච්චි යථා වාතවෙගෙන බිත්තා (උපසිචාති භගවා),
 අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛං;
 එවං මුතී නාමකායා විමුත්තො,
 අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛං”න්ති. (සු. නි. 1080) -

ආදිදෙසනාය සද්ධිං සංසන්දතීති. අයං
 නෙරුත්තමධිප්පායදෙසනානිදානපුබ්බාපරානුසන්ධිතං චතුත්තං විභාවනලක්ඛණො
 චතුබ්බහභාරො නාම. චුත්තමපි චෙතං “නෙරුත්තමධිප්පායො”තිආදි (නෙත්ති.
 4.6).

ආචත්තභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණීයතාවචනෙන ඛන්තිසොරච්චානුට්ඨානං. තත්ථ ඛන්තියා
 සද්ධාපඤ්ඤාපරාපකාරදුක්ඛසහගතානං සඬ්ඛගො, තථා සොරච්චෙන සීලස්ස.
 සද්ධාදිග්ගහණෙන ච සද්ධිත්තිදියාදිසකලබොධිපක්ඛියධම්මා ආචත්තන්ති.
 සීලග්ගහණෙන අවිජ්ජපිසාරාදයො සබ්බෙපි සීලානිසංසධම්මා ආචත්තන්ති.
 පාණාතිපාතාදීහි පටිච්චරතිවචනෙන අප්පමාදවිභාරො, තෙන සකලං
 සාසනබ්‍රහ්මවරියං ආචත්තති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මග්ගහණෙන
 මහාබොධිපකිත්තනං. අනාවරණඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ඤි ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං,
 ආසවක්ඛයඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ඤව අනාවරණඤ්ඤාණං මහාබොධිති වුව්චති, තෙන
 දසබ්ලාදයො සබ්බෙ බුද්ධගුණා ආචත්තන්ති. සස්සතාදිදිට්ඨිග්ගහණෙන
 තණ්හාවිජ්ජානං සඬ්ඛගො, තාහි අනමතග්ගං සංසාරච්චිට්ඨං ආචත්තති. වෙදනානං
 යථාභූතං සමුදයාදිපටිවෙධනෙන භගවතො පරිඤ්ඤාත්තයවිසුද්ධි, තාය
 පඤ්ඤාපාරමිමුඛෙන සබ්බාපි පාරමියො ආචත්තන්ති. “අජානතං අපස්සත”න්ති
 එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන අයොනිසොමනසිකාරපරිග්ගහො, තෙන ච නව
 අයොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආචත්තන්ති. “තණ්හාගතානං
 පරිතස්සිතවිජ්ජනදිත්ත”න්ති එත්ථ තණ්හාග්ගහණෙන නව තණ්හාමූලකා ධම්මා
 ආචත්තන්ති. “තදපි එස්සපච්චයා”තිආදි සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස
 පච්චයාධිනචුත්තිදස්සනං, තෙන අනිච්චතාදිලක්ඛණත්තයං ආචත්තති. ඡන්තං

එස්සායතනානං යථාභූතං පජානනෙන විමුක්තිසම්පදානිද්දෙසො, තෙන සත්තපි විසුද්ධියො ආවත්තන්ති. “උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො තථාගතස්ස කායො” ති තණ්හාපහානං වුත්තං, තෙන භගවතො සකලසංකිලෙසප්පහානං ආවත්තන්ති අයං දෙසනාය ගතිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවත්තනලක්ඛණො ආවත්තභාරො නාම. යථාහ “එකම්භි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨාන” ත්තිආදි (නෙත්ති. 4.7).

විහත්තිභාරවණ්ණනා

ආසාතානන්දාදයො අකුසලා ධම්මා, තෙසං අයොනියොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං. යෙහි පන ධම්මෙහි ආසාතානන්දාදීනං අකරණං අප්පවත්ති, තෙ අබ්‍යාපාදාදයො කුසලා ධම්මා, තෙසං යොනියොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං. තෙසු ආසාතාදයොකාමාවචරාව, අබ්‍යාපාදාදයො චතුභුමකා, තථා පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරති කුසලා වා අබ්‍යාකතා වා, තස්සා හිරොත්තප්පාදයො ධම්මා පදට්ඨානං. තත්ථ කුසලා සියා කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා. අබ්‍යාකතා ලොකුත්තරාව. “අත්ථි හික්ඛෙව, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භිරා” ති වුත්තධම්මා සියා කුසලා, සියා අබ්‍යාකතා. තත්ථ කුසලානං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා පදට්ඨානං. අබ්‍යාකතානං මග්ගධම්මා, විපස්සනා, ආවජ්ජනා වා පදට්ඨානං. තෙසු කුසලා ලොකුත්තරාව, අබ්‍යාකතා සියා කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා, සබ්බාපි දිට්ඨියො අකුසලාව කාමාවචරාව, තාසං අවිසෙසෙන මිච්ඡාහිනිවෙසෙ අයොනියොමනසිකාරො පදට්ඨානං. විසෙසතො පන සන්තතිසනවිනිබ්භොගාභාවතො එකත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො අතීතජාතිඅනුස්සරණතක්කසහිතො සස්සතදිට්ඨියා පදට්ඨානං. හෙතුවලභාවෙන සම්බන්ධභාවස්ස අග්ගභණ්ණතො නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො තප්පාසමන්තාභාරසහිතො උච්ඡෙදදිට්ඨියා පදට්ඨානං. එවං සෙසදිට්ඨිනම්පි යථාසම්භවං වත්තබ්බං.

“වෙදනාන” ත්ති එත්ථ වෙදනා සියා කුසලා, සියා අකුසලා, සියා අබ්‍යාකතා, සියා කාමාවචරා, සියා රූපාවචරා, සියා අරූපාවචරා, තාසං එස්සො පදට්ඨානං. වෙදනානං යථාභූතං වෙදනානං සමුදයාදිපටිවෙධනං මග්ගඤ්ඤාණං, අනුපාදාවිමුක්ති ව ඵලඤ්ඤාණං, තෙසං “අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භිරා” ති එත්ථ වුත්තනයෙන ධම්මාදිවිභාගො නෙතබ්බො. “අජානනං අපස්සන” ත්තිආදීසු අවිජ්ජාතණ්හා අකුසලා කාමාවචරා, තාසු අවිජ්ජාය ආසවා, අයොනියොමනසිකාරො එව වා පදට්ඨානං. තණ්හාය සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනං පදට්ඨානං. “තදපි එස්සපච්චයා” ති එත්ථ එස්සස්ස වෙදනාය විය ධම්මාදිවිභාගො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නයෙන එස්සායතනාදීනම්පි යථාරහං ධම්මාදිවිභාගො නෙතබ්බොති අයං සංකිලෙසධම්මෙ, වොදානධම්මෙ ව සාධාරණාසාධාරණතො, පදට්ඨානතො, භූමිතො ව විහජනලක්ඛණො විහත්තිභාරො නාම. යථාහ “ධම්මඤ්ඤි පදට්ඨානං, භූමිඤ්ඤි විහජ්ජතෙ අයං භාරො” ත්තිආදි (නෙත්ති. 4.8).

පටිවත්තනභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණං ඛන්තිසොරච්චානි අනුබුභෙත්වා
පටිසඬ්ඛානභාවනාබලසිද්ධියා උභයහිතපටිපත්තිමාවහති. ආසාතාදයො පන
පවත්තියමානා දුබ්බණ්ණනං, දුක්ඛසෙය්‍යං, භොගභානිං, අකිත්තිං, පරෙහි
දුරුපසඬ්ඛමනතඤ්ච නිජ්ජාදෙන්තා නිරයාදීසු මහාදුක්ඛමාවහන්ති.
පාණාතිපාතාදිපටිවිරති අවිජ්ජපටිසාරාදිකල්‍යාණං පරම්පරමාවහති. පාණාතිපාතාදි
පන විජ්ජපටිසාරාදිකල්‍යාණං පරම්පරමාවහති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං ඤාණං
වෙනෙය්‍යානං යථාරහං විජ්ජාහිඤ්ඤාදිගුණවිසෙසමාවහති සබ්බඤ්ඤායාස්ස
යථාසභාවාවබොධතො. තථා ගම්භීරතාදිවිසෙසරහිතං පන ඤාණං ඤෙය්‍යොසු
සාධාරණභාවතො යථාචුත්තගුණවිසෙසං නාවහති. සබ්බාපි වෙනා දිට්ඨියො
යථාරහං සස්සතුවිෂේදභාවතො අත්තද්වයභූතා සක්කායතීරං නාතිවත්තන්ති
අනිය්‍යානිකසභාවත්තා. සම්මාදිට්ඨි පන සපරික්ඛාරා මජ්ඣිමපටිපදාභූතා
සක්කායතීරමතික්කම්ම පාරං ගච්ඡති නිය්‍යානිකසභාවත්තා. වෙදනානං යථාභූතං
සමුදයාදිපටිවෙධනා අනුපාදාවිමුත්තිමාවහති මග්ගභාවතො. වෙදනානං යථාභූතං
සමුදයාදිඅසම්පටිවෙධො සංසාරචාරකාවරොධමාවහති සඬ්ඛාරානං පච්චයභාවතො.
වෙදයිතසභාවපටිච්ඡාදකො සම්මොහො තදහිනන්දනමාවහති, යථාභූතාවබොධො
පන තත්ථ නිබ්බේධං, විරාගඤ්ච ආවහති. මිච්ඡාහිනිවෙසෙ
අයොනිසොමනසිකාරසහිතා තණ්හා අනෙකවිහිතං දිට්ඨිජාලං පසාරෙති.
යථාචුත්තතණ්හාසමුච්ඡේදො පට්ඨමග්ගො තං දිට්ඨිජාලං සඬ්ඛොවෙති.
සස්සතවාදාදිපඤ්ඤාපනස්ස එස්සො පච්චයො අසති එස්සෙ තදභාවතො.
දිට්ඨිබන්ධනබද්ධානං එස්සායතනාදීනමනිරොධනෙන එස්සාදිඅනිරොධො
සංසාරදුක්ඛස්ස අනිවත්තියෙව යාථාවතො එස්සායතනාදිපරිඤ්ඤා
සබ්බදිට්ඨිදස්සනානි අනිවත්තති, තෙසං පන තථා අපරිඤ්ඤා දිට්ඨිදස්සනං
නාතිවත්තති. භවනෙත්තිසමුච්ඡේදො ආයතිං අත්තභාවස්ස අනිබ්බත්තියා
සංවත්තති, අසමුච්ඡන්තාය භවනෙත්තියා අනාගතෙ භවජ්ජනන්ධො
පරිවත්තතියෙවාති අයං සුත්තෙ නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො
පරිවත්තනලක්ඛණො පරිවත්තනභාරො නාම. කිමාහ “කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ,
නිද්දිට්ඨෙ භාවිතෙ පහිතෙ වා” තිආදි.

වෙච්චනභාරවණ්ණනා

“මමං මම මෙ” ති පරියායවචනං. ‘වා යදි වා’ ති පරියායවචනං. “හික්ඛවෙ
සමණා තපස්සිනො” ති පරියායවචනං. “පරෙ අඤ්ඤෙ පටිවිරුද්ධා” ති...පෙ....
නං. “අවණ්ණං අකිත්තිං නින්ද” ති...පෙ.... නං. “භාසෙය්‍යං භණෙය්‍යං
කට්ඨෙය්‍ය” ති...පෙ.... නං. “ධම්මස්ස විනයස්ස සත්ථුසාසනස්සා” ති...පෙ....
නං. “සඬ්ඛස්ස සමුහස්ස ගණස්සා” ති...පෙ.... නං. “තත්ත තත්ථ තෙසු” ති...පෙ....
නං. “තුම්භෙහි වො භවත්තෙහි” ති...පෙ.... නං. “ආසාතො දොසො
බ්‍යාපාදො” ති...පෙ.... නං. “අප්පච්චයො දොමනස්සං
වෙතසිකදුක්ඛ” ති...පෙ.... නං. “වෙතසො චිත්තස්ස මනසො” ති...පෙ.... නං.
“අනභිරද්ධි බ්‍යාපත්ති මනොපදොසො” ති...පෙ.... නං. “න නො අ
මා” ති...පෙ.... නං. “කරණියා උප්පාදෙනබ්බා පවත්තෙනබ්බා” ති පරියායවචනං.

ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු වෙවචනං වත්තබ්බන්ති අයං තස්ස තස්ස අත්ථස්ස
තංතංපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො වෙවචනහාරො නාම. චුත්තඤ්ඤෙන
“වෙවචනානි බහුනි තු, සුත්තෙ චුත්තානි එකධම්මස්සා” තිආදි (නෙත්ති. 4.10).

පඤ්ඤත්තිහාරවණ්ණනා

ආසාතො වත්ථුචසෙන දසවිධෙන, එකුනවීසතිවිධෙන වා පඤ්ඤත්තො.
අපච්චයො උපච්චාරචසෙන ඡධා පඤ්ඤත්තො. ආනන්දො පීතිආදිචසෙන
වෙවචනෙන නවධා පඤ්ඤත්තො. පීති සාමඤ්ඤතො පන බුද්ධිකාදිචසෙන පඤ්ඤධා
පඤ්ඤත්තො. සොමනස්සං උපච්චාරචසෙන ඡධා, සීලං වාරිත්තවාරිත්තාදිචසෙන
අනෙකධා, ගම්භීරතාදිචසෙසයුත්තං ඤාණං චිත්තුප්පාදචසෙන චතුධා, ද්වාදසධා වා,
විසයහෙදතො අනෙකධා ව, දිට්ඨිසස්සතාදිචසෙන ද්වාසට්ඨියා හෙදෙහි,
තදන්තොගධවිභාගෙන අනෙකධා ව, වෙදනා ඡධා, අට්ඨසතධා, අනෙකධා ව,
තස්සා සමුදයො පඤ්ඤධා, තථා අත්ථඤ්ඤමොපි, අස්සාදො දුච්ඤෙන, ආදීනවො
තිවිධෙන, නිස්සරණං එකධා, චතුධා ව, අනුපාදාවිමුත්ති දුච්ඤෙන, “අජානනං
අපස්සන”න්ති චුත්තා අවිජ්ජා විසයහෙදෙන චතුධා, අට්ඨධා ව,
“තණ්හාගතාන”න්තිආදීනා චුත්තා තණ්හා ඡධා, අට්ඨසතධා, අනෙකධා ව, එස්සො
නිස්සයචසෙන ඡධා, උපාදානං චතුධා, භවො ද්විධා, අනෙකධා ව, ජාති
වෙවචනචසෙන ඡධා, තථා ජරා සත්තධා, මරණං අට්ඨධා, නවධා ව, සොකො
පඤ්ඤධා, පරිදෙවො ඡධා, දුක්ඛං චතුධා, තථා දොමනස්සං, උපායාසො චතුධා
පඤ්ඤත්තොති අයං පහෙදපඤ්ඤත්ති, සමුහපඤ්ඤත්ති ව.

“සමුදයො හොති” ති පහවපඤ්ඤත්ති, “යථාභූතං පජානාති” ති දුක්ඛස්ස
පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, සමුදයස්ස පහනපඤ්ඤත්ති, නිරොධස්ස
සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති, මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති.

“අත්තොජාලිකතා” තිආදිසබ්බදිට්ඨිතං සඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති.

“උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො” තිආදි දුච්ඤෙන පරිනිබ්බානපඤ්ඤත්තිති එවං.

ආසාතාදීනං පහවපඤ්ඤත්තිපරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තිආදිචසෙන. තථා “ආසාතො” ති
බ්‍යාපාදස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති. “අප්පච්චයො” ති

දොමනස්සස්සවෙවචනපඤ්ඤත්තිතිආදිචසෙන ව පඤ්ඤත්තිහෙදො

විහජ්ජිතබ්බොති අයං එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තිහි

පඤ්ඤපෙතබ්බාකාරවිභාවනාලක්ඛණො පඤ්ඤත්තිහාරො නාම, තෙන චුත්තං

“එකං භගවා ධම්මං, පණ්ණත්තිහි විවිධාහි දෙසෙති” තිආදි (නෙත්ති. 4.11).

ඔතරණහාරවණ්ණනා

ආසාතග්ගහණෙන සඤ්ඤාරක්ඛන්ධසඤ්ඤා, තථා අනභිරුද්ධිග්ගහණෙන.

අප්පච්චයග්ගහණෙන වෙදනාක්ඛන්ධසඤ්ඤාහොති ඉදං බන්ධමුඛෙන ඔතරණං. තථා

ආසාතාදිග්ගහණෙන ධම්මායතනං, ධම්මධාතු, දුක්ඛසච්චං, සමුදයසච්චං වා

ගහිතන්ති ඉදං ආයතනමුඛෙන, ධාතුමුඛෙන, සච්චමුඛෙන ව ඔතරණං. තථා

ආසාතාදීනං සහජාතා අවිජ්ජා
 හෙතුසහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො,
 අසහජාතා පන අනන්තරනිරුද්ධා
 අනන්තරසමන්තරඅනන්තරුපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි පච්චයො.
 අනන්තරා පන උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයො. තණ්හාඋපාදානාදි එස්සාදීනම්පි
 තෙසං සහජාතානං, අසහජාතානඤ්ඤව යථාරහං පච්චයභාවො චත්තබ්බො. කොචි
 පනෙත්ථ අධිපතිවසෙන, කොචි කම්මවසෙන, කොචි ආහාරවසෙන, කොචි
 ඉන්ද්‍රියවසෙන, කොචි ඤානවසෙන කොචි මග්ගවසෙනාපි පච්චයොති අයම්පි
 විසෙසො වෙදිතබ්බොති ඉදං පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං. ඉමිනාව නයෙන
 ආනන්දාදීනම්පි බන්ධාදිමුඛෙන ඔතරණං විභාවෙතබ්බං.

තථා සීලං පාණාතිපාතාදීහි විරතිවෙතනා, අබ්‍යාපාදාදිවෙතසිකධම්මා ව,
 පාණාතිපාතාදයො වෙතනාව, තෙසං, තදුපකාරකධම්මානඤ්ඤව ලජ්ජාදයාදීනං
 සච්චාරක්ඛන්ධධම්මායතනාදීසු සච්චගතො පුරිමනයෙනෙව බන්ධාදිමුඛෙන
 ඔතරණං විභාවෙතබ්බං. එස නයො ඤාණදිට්ඨිවෙදනාඅවිජ්ජාතණ්හාදිග්ගහණෙසුපි.
 නිස්සරණානුපාදාවිමුත්තිග්ගහණෙසු පන අසච්චතධාතුවසෙනපි ධාතූමුඛෙන
 ඔතරණං විභාවෙතබ්බං, තථා ‘‘වෙදනානං...පෙ.... අනුපාදාවිමුත්තො’’ති එතෙන
 හගවතො සීලාදයො පඤ්චධම්මක්ඛන්ධා, සතිපට්ඨානාදයො ව බොධිපක්ඛියධම්මා
 පකාසිතා හොත්තීති තංමුඛෙනපි ඔතරණං වෙදිතබ්බං. ‘‘තදපි එස්සපච්චයා’’ති
 සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධිනවුත්තිතාදිපනෙන අනිච්චතාමුඛෙන ඔතරණං,
 තථා එවංධම්මතාය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං. අනිච්චස්ස
 දුක්ඛානත්තභාවතො අප්පණිහිතමුඛෙන, සුඤ්ඤතාමුඛෙන ඔතරණං. සෙසපදෙසුපි
 එසෙව නයො. අයං පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙහි සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො
 ඔතරණභාරො නාම. තථා හි වුත්තං ‘‘යො ව පටිච්චුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියබන්ධා ව
 ධාතූආයතනා’’තිආදි (නෙත්ති. 4.12).

සොධනභාරවණ්ණනා

‘‘මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු’’න්ති ආරම්භො. ‘‘ධම්මස්ස වා
 අවණ්ණං භාසෙය්‍යුං සඬ්ඝස්ස වා අවණ්ණං භාසෙය්‍යු’’න්ති පදසුද්ධි, නො
 ආරම්භසුද්ධි. ‘‘තත්‍ර තුම්හෙහි න ආසාතො, න අප්පච්චයො, න වෙතසො අනභිරද්ධි
 කරණියා’’ති පදසුද්ධි වෙව ආරම්භසුද්ධි ව. දුතියනයාදීසුපි එසෙව නයො, තථා
 ‘‘අප්පමත්තකං බො පනෙත’’න්තිආදි ආරම්භො. ‘‘කතම’’න්තිආදි පුච්ඡා.
 ‘‘පාණාතිපාතං පහායා’’තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. නො ව පුච්ඡාසුද්ධි. ‘‘ඉදං
 බො’’තිආදි පුච්ඡාසුද්ධි වෙව පදසුද්ධි ව, ආරම්භසුද්ධි.

තථා ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ’’තිආදි ආරම්භො. ‘‘කතමෙ ව තෙ’’තිආදි පුච්ඡා.
 ‘‘සත්ති භික්ඛවෙ’’තිආදි ආරම්භො. ‘‘කිමාගම්මා’’තිආදි ආරම්භපුච්ඡා. ‘‘යථා
 සමාහිතෙ’’තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි, නො ව පුච්ඡාසුද්ධි. ‘‘ඉමෙ
 බො’’තිආදි පදසුද්ධි වෙව පුච්ඡාසුද්ධි ව ආරම්භසුද්ධි ව. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ

ආරම්භාදයෝ වෙදිතබ්බා. අයං පදාරම්භානං
සොධිතාසොධිතභාවවිචාරණලක්ඛණො සොධනභාරො නාම, චුත්තම්භි ව
“විස්සජ්ජිතම්භි පඤ්භෙ, ගාථායං පුච්ඡිතායමාරබ්භා” තිආදි (නෙත්ති. 4.13).

අධිට්ඨානභාරවණ්ණනා

“අවණ්ණ” න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමච්ඡාප්පෙත්වා විසෙසවචනං
“මමං වා” ති. ධම්මස්ස වා සඤ්ඤාස්ස වාති පක්ඛෙපි එස නයො. තථා “සීල” න්ති
සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමච්ඡාප්පෙත්වා විසෙසවචනං “පාණාතිපාතා
පට්ඨිරතො” තිආදි. “අඤ්ඤෙව ධම්මා” තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං,
තමච්ඡාප්පෙත්වා විසෙසවචනං “තයිදං භික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාති” තිආදි, තථා
“පුබ්බත්තකජ්ජිකා” තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමච්ඡාප්පෙත්වා
විසෙසවචනං “සස්සතවාදා” තිආදි. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ යථාදෙසිතමෙව
සාමඤ්ඤවිසෙසා නිද්ධාරෙතබ්බා. අයං සුත්තාගතානං ධම්මානං අච්ඡාප්පනාවසෙන
යථාදෙසිතමෙව සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො අධිට්ඨානභාරො නාම,
යථාහ “එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ව වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා” තිආදි (නෙත්ති.
4.14).

පරික්ඛාරභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං “අනත්ථං මෙ අවරි” තිආදීනි (ධ. ස. 1237; විභ. 909) එකුනවිසති
ආසාතවත්ථුනි හෙතු. ආනන්දාදීනං ආරම්මණාභිසිනෙහො හෙතු. සීලස්ස
හිරිඔත්තජ්ජං, අජ්ජිච්ඡතාදයො ව හෙතු. “ගම්භිරා” තිආදීනා චුත්තධම්මස්ස සබ්බාපි
පාරම්යො හෙතු. විසෙසෙන පඤ්ඤාපාරම්. දිට්ඨිතං අසප්පුරිසුපනිස්සයො,
අසද්ධම්මස්සවනං මිච්ඡාභිනිවෙසෙන අයොනිසොමනසිකාරො ව අවිසෙසෙන
හෙතු. විසෙසෙන පන සස්සතවාදාදීනං අතීතජාතිඅනුස්සරණාදි හෙතු. වෙදනානං
අවිජ්ජා, තණ්හා, කම්මාදිඵස්සො ව හෙතු. අනුපාදාවිමුත්තියා අරියමග්ගො හෙතු.
අඤ්ඤාණස්ස අයොනිසොමනසිකාරො හෙතු. තණ්හාය සංයොජනියෙසු
අස්සාදානුපස්සනා හෙතු. ඵස්සස්ස සලායතනානි හෙතු. සලායතනස්ස නාමරූපං
හෙතු. භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදස්ස විසුද්ධිභාවනා හෙතූති අයං පරික්ඛාරසඬ්ඛාතෙ
හෙතූපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනාලක්ඛණො පරික්ඛාරභාරො නාම, තෙන
චුත්තං “යෙ ධම්මා යං ධම්මං, ජනයන්තිජ්ජවචයා පරම්පරතො” තිආදි.

සමාරොපනභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණියතාවචනෙන ඛන්තිසම්පදා දස්සිතා හොති. “අජ්ජමත්තකං
බො පනෙත්” න්තිආදීනා සොරච්චසම්පදා. “අත්ථි භික්ඛවෙ” තිආදීනා
ඤාණසම්පදා. “අපරාමසතො චස්ස පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා” ති,
“වෙදනානං...පෙ.... යථාභූතං විදිත්වා අනුපාදාවිමුත්තො” ති ව එතෙහි
සමාධිසම්පදාය සද්ධිං විජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවසම්පදා දස්සිතා. තත්ථ ඛන්තිසම්පදා

පටිසඬ්ඛානබලසිද්ධිතො සොරච්චසම්පදාය පදට්ඨානං, සොරච්චසම්පදා පන අත්ථතො සීලමෙව, සීලං සමාධිසම්පදාය පදට්ඨානං. සමාධි ඤාණසම්පදාය පදට්ඨානන්ති අයං පදට්ඨානසමාරොපනා.

පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනං සීලස්ස පරියායවිභාගදස්සනං.
සස්සතවාදාදිවිභාගදස්සනං පන දිට්ඨියා පරියායවචනන්ති අයං
වෙවචනසමාරොපනා.

සීලෙන විතික්කමප්පහානං, තදඬ්ඛප්පහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති. සමාධිනා පරිවුට්ඨානප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, තණ්හාසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති. පඤ්ඤාය දිට්ඨිසංකිලෙසප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, අනුසයප්පහානඤ්ච සිජ්ඣතිති අයං පහානසමාරොපනා.

සීලාදිධම්මක්ඛන්ධෙහි සමථවිපස්සනාභාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡති
පහානත්තයසිද්ධිතොති අයං භාවනාසමාරොපනා. අයං සුත්තෙ ආගතධම්මානං
පදට්ඨානවෙවචනපහානභාවනාසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො සමාරොපනභාරො
නාම. චුත්තඤ්ඤෙන “යෙ ධම්මා යං මූලා, යෙ වෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා” තිආදි,
(නෙත්ති. 4.16) අයං සොළසභාරයොජනා.

සොළසභාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා

නන්දියාවට්ටනයවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණවචනෙන තණ්හාවිජ්ජාසඬ්ඛකොචො දස්සිතො. සති හි
අත්තත්තනියවත්ථුසු සිනෙහෙ, සම්මොහෙ ව “අනත්ථං මෙ අවරී” තිආදිනා
ආසාතො ජායති, නාසති. තථා “පාණාතිපාතා පටිවිරතො” තිආදිවචනෙහි
“පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා, අනුපාදාවිමුත්තො, ඡන්තං
එස්සායතනානං...පෙ.... යථාභූතං පජානාති” තිආදිවචනෙහි ව තණ්හාවිජ්ජානං
අවචන්තප්පහානං දස්සිතං හොති. තාසං පන පුබ්බන්තකප්පිකාදිපදෙහි, “අජානතං
අපස්සත” න්තිආදිපදෙහි ව සරූපතොපි දස්සිතානං තණ්හාවිජ්ජානං රූපධම්මා,
අරූපධම්මා ව අධිට්ඨානං. යථාක්කමං සමථො ව විපස්සනා ව පටිපක්ඛො, තෙසං
පන වෙතොවිමුත්ති, පඤ්ඤාවිමුත්ති ව ඵලං. තත්ථ තණ්හා සමුදයසච්චං,
තණ්හාවිජ්ජා වා, තදධිට්ඨානභූතා රූපාරූපධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙසමප්පවත්ති
නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා සමථවිපස්සනා මග්ගසච්චන්ති ඵලං,
චතුසච්චයොජනා වෙදිතබ්බා.

තණ්හාග්ගහණෙන චෙත්ථ

මායාසායෙයාමානාතිමානමදපමාදපාපිච්ඡතාපාපමිත්තතාඅහිරිකානොත්තප්පාදිව
සෙන සබ්බොපි අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා අවිජ්ජාග්ගහණෙනපි

විපරිතමනසිකාරකොධුපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භ දොවචස්සතා
 හවදිට්ඨිච්චවදිට්ඨාදිවසෙන. චුත්තවිපරියායෙන පන අමායාඅසායෙයාදිවසෙන,
 අවිපරිතමනසිකාරාදිවසෙන ව සබ්බොපි කුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා
 සමථපක්ඛියානං සද්ධිත්ථියාදීනං, විපස්සනාපක්ඛියානඤ්ච අනිච්චසඤ්ඤාදීනං
 වසෙනාති අයං තණ්හාවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛං සුත්තත්ථං සමථවිපස්සනාහි ව
 වොදානපක්ඛං චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස නන්දියාවට්ඨනයස්ස
 භූමි. චුත්තඤ්ඤි “තණ්හඤ්ච අවිජ්ජමපි ව, සමථෙන විපස්සනාය යො නෙති” තිආදි.

තිපුක්ඛලනයවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණවචනෙන අදොසසිද්ධි, තථා පාණාතිපාතඵරුසවාචාහි
 පටිච්චරතීවචනෙනාපි. ආනන්දාදීනමකරණවචනෙන පන අලොභසිද්ධි, තථා
 අබ්‍රහ්මවරියතො පටිච්චරතීවචනෙනාපි. අදින්තාදානාදීහි පන පටිච්චරතීවචනෙන
 තදුහයසිද්ධි. “තයිදං හික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාති” තිආදිනා අමොහසිද්ධි. ඉති
 තීහි අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි තප්පටිපක්ඛතො ආසාතාදීනමකරණවචනෙන ව තීණි
 කුසලමූලානි සිද්ධානියෙව භොන්ති. තත්ථ තීහි අකුසලමූලෙහි
 තිවිධදුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමාකුසලසඤ්ඤාවිතක්කපඤ්ඤාදිවසෙන සබ්බොපි
 අකුසලපක්ඛො විත්ථාරෙතබ්බො. තථා තීහි කුසලමූලෙහි
 තිවිධසුචරිතවොදානසමකුසලසඤ්ඤාවිතක්කපඤ්ඤාසද්ධම්මසමාධි-
 විමොක්ඛමුඛවිමොක්ඛාදිවසෙන සබ්බොපි කුසලපක්ඛො විභාවෙතබ්බො.

ඵත්ථ වායං සච්චයොජනා – ලොභො සමුදයසච්චං, සබ්බානි වා
 කුසලාකුසලමූලානි, තෙහි පන නිබ්බත්තා තෙසමධිට්ඨානගොචරභූතා
 උපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, තෙසමප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා
 විමොක්ඛාදිකා මග්ගසච්චන්ති. අයං අකුසලමූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛං, කුසලමූලෙහි
 ව වොදානපක්ඛං චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස තිපුක්ඛලනයස්ස භූමි.
 තථා හි චුත්තං –

“යො අකුසලෙ සමූලෙහි,
 නෙති කුසලෙ ව කුසලමූලෙහි” තිආදි. (නෙත්ති. 4.18);

සීහවික්කිලිතනයවණ්ණනා

ආසාතානන්දාදීනමකරණ-වචනෙන සතිසිද්ධි. මිච්ඡාජීවාපටිච්චරතීවචනෙන
 විරියසිද්ධි. විරියෙන හි කාමඛ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කෙ විනොදෙති, විරියසාධනඤ්ච
 ආජීවපාරිසුද්ධිසිලන්ති. පාණාතිපාතාදීහි පටිච්චරතීවචනෙන සතිසිද්ධි. සතියා හි
 සාවජ්ජානවජ්ජො දිට්ඨො භොති. තත්ථ ව ආදීනවානිසංසෙ සල්ලක්ඛෙන්වා
 සාවජ්ජං පහාය අනවජ්ජං සමාදාය වත්තති. තථා හි සා
 “නියාතනපච්චුපට්ඨානා” ති වුච්චති. “තයිදං හික්ඛවෙ, තථාගතො
 පජානාති” තිආදිනා සමාධිපඤ්ඤාසිද්ධි. පඤ්ඤවා හි යථාභූතාවබ්බොධො සමාහිතො
 ව යථාභූතං පජානාතිති.

තථා “නිව්වො ධූවො” තිආදිනා අනිව්වෙ “නිව්ව” න්ති විපල්ලාසො,
 “අරොගො පරං මරණං, එකන්තසුඛී අත්තං, දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො” ති ව
 එවමාදීහි අසුඛෙ “සුඛ” න්ති විපල්ලාසො. “පඤ්චහි කාමගුණෙහි
 සමප්පිතො” තිආදිනා අසුභෙ “සුභ” න්ති විපල්ලාසො. සබ්බෙහෙව
 දිට්ඨිප්පකාසනපදෙහි අනත්තනි “අත්තං” ති විපල්ලාසොති එවමෙත්ථ වත්තාරො
 විපල්ලාසා සිද්ධා භොන්ති, තෙසං පටිපක්ඛතො වත්තාරි සතිපට්ඨානානි
 සිද්ධානෙව. තත්ථ චතුහි යථාචුත්තෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි වත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා.
 කථං දූවිධො හි තණ්හාවරිතො මුදිත්තියො තික්ඛිත්තියොති, තථා දිට්ඨිවරිතොපි.
 තෙසු පටිමො අසුභෙ “සුභ” න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො සතිබලෙන යථාභූතං
 කායසභාවං සල්ලක්ඛෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ
 “සුඛ” න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො “උප්පන්නං කාමචිත්තං නාධිවාසෙති” තිආදිනා
 (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) චුත්තෙන වීරියසංවරසඬ්ඛානෙන වීරියබලෙන තං
 විපල්ලාසං විධමති. තතියො අනිව්වෙ “නිව්ව” න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො
 සමාධිබලෙන සමාහිතභාවතො සඬ්ඛාරානං බණ්කභාවං යථාභූතං පටිවිජ්ඣති.
 චතුත්ථො සන්තතිසමුහකිච්චාරම්මණසනවිචිත්තත්තා එස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ
 අනත්තනි “අත්තං” ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො චතුකොට්ඨසුඤ්ඤතාමනසිකාරෙන තං
 මිච්ඡාහිනිවෙසං විද්ධංසෙති. චතුහි චෙත්ථ විපල්ලාසෙහි
 චතුරාසවොසයොගගන්ථඅගතිතණ්හුප්පාදුපාදානසත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅපරිඤ්ඤාදි
 වසෙන සබ්බොපි අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා චතුහි සතිපට්ඨානෙහි
 චතුබ්බිධක්ඛානවිහාරාධිට්ඨානසුඛභාගියධම්මඅප්පමඤ්ඤාසම්මප්පධානඉද්ධිපාදාදිව
 සෙන සබ්බොපි වොදානපක්ඛො නෙතබ්බො.

එත්ථ වායං සච්චයොජනා – සුභසඤ්ඤාසුඛසඤ්ඤාහි, චතුහිපි වා විපල්ලාසෙහි
 සමුදයසච්චං, තෙසමධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං,
 තෙසමප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා සතිපට්ඨානාදිකා මග්ගසච්චන්ති.
 අයං විපල්ලාසෙහි සංකිලෙසපක්ඛං, සද්ධිත්තියාදීහි වොදානපක්ඛං
 චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස සීහවික්කිලිතනයස්ස භූමි, යථාහ “යො
 නෙති විපල්ලාසෙහි, කිලෙසෙ ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ” තිආදි (නෙත්ති. 4.19).

දිසාලොචනඅඬ්ඤාසනයද්වයවණ්ණනා

ඉති තිණ්ණං අත්ථනායානං සිද්ධියා වොහාරනයද්වයමිපි සිද්ධමෙව භොති. තථා
 හි අත්ථනායත්තයදිසාභූතධම්මානං සමාලොචනමෙව දිසාලොචනනයො. තෙසං
 සමානායනමෙව අඬ්ඤාසනයො. තස්මා යථාචුත්තනයෙන අත්ථනායානං
 දිසාභූතධම්මසමාලොකනනයනවසෙන තමිපි නයද්වයං යොජෙතබ්බන්ති, තෙන
 චුත්තං “වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ, කුසලාකුසලා” තිආදි (නෙත්ති. 4.20). අයං
 පඤ්චනයයොජනා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවණ්ණනා

ඉදං පන සුත්තං සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ සංකිලෙසවාසනාසෙක්ඛනාගියං තණ්හාදිට්ඨාදිසංකිලෙසානං සීලාදිපුඤ්ඤකිරියස්ස, අසෙක්ඛසීලාදික්ඛන්ධස්ස ච විහත්තත්තා, සංකිලෙසවාසනානිබ්බේධාසෙක්ඛනාගියමෙව චා යථාචුත්තත්ථානං සෙක්ඛසීලක්ඛන්ධාදිකස්ස ච විහත්තත්තා. අට්ඨවිසතිවිධෙ පන සාසනපට්ඨානෙ ලොකියලොකුත්තරං සත්තධම්මාධිට්ඨානං ඤාණඤ්ඤායං දස්සනභාවනං සකචචනපරචචනං විස්සජ්ජනියාවිස්සජ්ජනියං කම්මවිපාකං කුසලාකුසලං අනුඤ්ඤාතපටික්ඛිත්තං භවො ච ලොකියලොකුත්තරාදීනමත්ථානං ඉධ විහත්තත්තාති. අයං සාසනපට්ඨානයොජනා.

පකරණනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සුමඤ්ඤවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය
පරමසුබ්බමගම්භීරදුරනුබ්බාධත්ථපරිදීපනාය
සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියජනනාය
අජ්ජවමද්දවසොරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිබන්තිවිරියාදිධම්මසමඤ්ඤිනා සාට්ඨකපෙ
පිටකත්තයෙ අසඬිගාසංභීරවිසාරදඤාණචාරිනා
අනෙකජ්ජහෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිනා මහාගණිනා
මහාවෙය්‍යාකරණෙන ඤාණාභිවංසධම්මසෙනාපතිනාමපේරෙන
මහාධම්මරාජාධිරාජගරුනා කතාය සාධුච්චලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා
බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථවිභාවනා.

බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.